
SIGILL: COLL: HARVARD: CANTAB: NOV: ANGL: 1630
CHRISTO ET ECCLESIAE
The Gift
of
Joshua Bates,
of
London.
Recd 17 Aug
N. Hurd Sc
BOSTON

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ LIBRI XXXVII.

EX EDITIONE GABRIELIS BROTIER

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICIBUS LOCUPLETISSIMIS

ACCURATE RECENSITI.

VOLUMEN QUARTUM.

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1826.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ

LIBER IX.

Aquatilium naturæ et genera.

I. (I.) ANIMALIUM, quæ terrestria appellavimus, hominum quadam consortione degentia,[1] indicata natura est. Ex reliquis minimas esse volucres convenit. Quamobrem prius æquorum, amnium, stagnorumque dicentur.

(II.) Sunt autem complura in iis,[2] majora etiam terrestribus. Causa evidens, humoris luxuria. Alia[3] sors alitum, quibus vita pendentibus. In mari autem tam late[4] supino, mollique ac fertili nutrimento[a] accipiente causas

CAP. I. 1 Vet. Dalec. *quodam consortio degentium;* Parm. *quodam consortio degentia.*—2 Ed. Paris. 1514. *in his.*—3 Eadem editio, *luxuria alia, &c.*—4 Ed. princeps, Parm. 1576. Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535. *lato.* Mox, pro *nutrimento*, quod exhibent codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum Edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *incremento* legitur in Tolet. *accremento* edd. Paris. 1514. Basil. 1616. Gronov. et Lugd. 1562. Laurentius Theodorus Gronovius, Joannis F. Gronovii pronepos, cujus editio noni hujus libri prodierat Lugd. Bat. an. 1778. legit ita: *tam lato, supino, m. ac f. elemento.* De-

NOTÆ

[a] *Nutrimento*] Ita Reg. 1. 2. Colb. perperam, *accremento.* 1. 2. Paris. vet. Dalec. &c. Editi

genitales[b] e sublimi,[5] semperque pariente natura,[a] pleraque etiam monstrifica[6] reperiuntur, perplexis, et in semet aliter atque aliter nunc flatu, nunc fluctu convolutis seminibus, atque principiis: vera ut fiat[7] vulgi opinio, quicquid nascatur in parte naturæ ulla, et in mari esse, præterque multa, quæ nusquam alibi. Rerum quidem,[c] non solum animalium simulacra esse,[8] licet intelligere intuentibus uvam, gladium, serras: cucumim vero et colore et odore similem: quo minus[9] miremur equorum capita in tam parvis eminere cochleis.

II. (III.) Plurima autem[a] et maxima in Indico mari animalia, e quibus balænæ quaternum jugerum,[b] pristes[c] du-

[a] *Quæ vivunt pendentes in aëre. In mari autem tam late fuso, in tam molli ac fertili piscium nutrimento, quod accipit genitalia semina e cælo, cum semper ibi pariat natura, &c.*

inde in Chiffl. *accipienti*.—5 Edd. Paris. 1514. et Parm. 1576. *sublimi*, omissa præpositione *e*.—6 Ed. Paris. 1514. *monstrifera*.—7 Ita codd. Harduini et Tolet. cum edd. recentt. *ut versa sit* Vet. Dalec. *ut vera fiet* edd. ante Harduin. Mox, Paris. 1514. *quid nascatur*.—8 Vet. Dalec. *inesse;* verbum *esse* deest in ed. Parm. 1576.—9 Editio princeps, Paris. 1514. et Theodor. Gronov. *quo quis;* Basil. 1616. *quo magis*.

NOTÆ

[b] *Causas genitales*] Plinius II. 8. 'Quoniam inde' (e cœlo) 'deciduis rerum omnium seminibus innumeræ, in mari præcipue, ac plerumque confusis, monstrificæ gignantur effigies.' Vide quæ ibi diximus.

[c] *Rerum quidem*] Pleraque, inquit, mare gignit ad similitudinem eorum quæ in terra reperiuntur, sive animalium, sive etiam rerum ceterarum. Ludunt operam Rondeletius et Aldrovandus, dum solicitius investigant, ea piscium quorumnam sint nomina, uva, gladius, serra, cucumis: quæ a ceteris scriptoribus ne sunt appellata quidem. Neque enim reapse illis nominibus pisces denotantur: sed similitudines modo aliquæ rerum terrestrium, quas mare quoque ipsum progenerat, sive has aliqui pisces quadam sui parte, seu marini potius frutices, cujusmodi sunt pulmones, ac stellæ, seu conchæ denique repræsentent. Animadversionem hanc nostram maxime adjuvant ea quæ sequuntur: 'Quo minus miremur equorum capita in tam parvis eminere cochleis:' in quibus certe similitudo tantum aliqua capitis equini intelligenda est.

[a] *Plurima autem*] Hæc Solinus a Plinio, cap. 52. pag. 81.

[b] *Quaternum jugerum*] Quantum terræ spatium quædam oppida non occupant: quatuor quippe jugerum longitudo est fere millenum pedum:

cenum cubitorum: quippe ubi locustæ quaterna cubita impleant: anguillæ quoque[d] in Gange amne tricenos pedes. Sed in mari belluæ circa solstitia maxime visuntur. Tunc illic ruunt turbines, tunc imbres, tunc dejectæ montium jugis procellæ ab imo vertunt maria, pulsatasque ex profundo belluas cum fluctibus volvunt: et alias[1] tanta thynnorum multitudine, ut Magni Alexandri classis haud alio modo, quam hostium acie obvia contrarium agmen adversa fronte direxerit: aliter sparsis[2] [e] non erat evadere:[a] non voce, non sonitu, non ictu, sed fragore terrentur, nec nisi ruina turbantur.[3] Cadara[4] appellatur Rubri

[a] *Alioqui sparsæ naves non potuissent evadere.*

Cap. II. 1 Cod. Dalec. *et alia.*—2 'Quidam *aliter spissos* legunt.' *Dalec.* Mox, Theodor. Gronov. *non erat evadere, qui non voce;* unum exemplar. ap. eund. *non erant.* Vet. Dalec. *non erat e. qui non, &c.* Vox *qui* non legitur in edd. Basil. 1616. Lugd. 1562. Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—3 Dalecampius legit, *cum vocem . . . terreantur nec n. r. turbentur.* Ed. Paris. 1514. *hæc* pro *nec.*—4 'Vulgatæ edd. omnes atque Massarius habent pessime *Cadara.*' Ita annotat Th. Gronov. scribens *Cydara,* de quo promontorio jam egit Plinius VI. 24. *Cydara* Editio princeps, Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535. *Cadara* Lugd. 1562. Paris. 1514. Basil. 1616. Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Dalec. Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.

NOTÆ

(quoniam CCXL. pedes jugerum unumquodque obtinet, ex Plinio XVIII. 3.) latitudo dimidia. De balænarum ingenti mole vetustos scriptores sancti quoque Patres secuti multa ὑπερβολικῶς prodiderunt, quæ Bochartus collegit, parte prima de Animal. I. 7. p. 51. Compertissimum sane est, tum ex maritimarum urbium Annalibus, tum ex eorum relatu, qui ad balænarum piscationem se conferunt, majores illos cetos in Europa saltem, plerumque quinquaginta, raro admodum centum pedum, aut CXX. mensuram excedere.

[c] *Pristes*] Neque ex Æliani historia, neque ex Plinii relatu, qualis sit Pristis, poteris cognoscere. At Nonius, cap. 13. n. 13. 'Pristis,' inquit, 'navigii genus a forma pristium marinarum, quæ longi corporis sunt, sed angusti. Claudius Rerum Roman. lib. XII. Quinque pristes, navigium ea forma a marina bellua dictum est.' Cetaceus piscis est Indici maris, quem nonnulli 'Vivellam' vocant: rostro longissimo, osseo, utrimque aculeato, serræ aut rastri modo. Iconem Rondeletius exhibet, XVI. 15. Nos genuinum servamus in Cimelio Parisiensi nostro.

[d] *Anguillæ quoque*] Solinus cap. 52. pag. 81.

[e] *Aliter sparsis*] Si sparsæ naves fuissent, et a se invicem disjunctæ, nisi agmen stipassent, ac densis simul ordinibus incessissent, fuissent illæ haud dubie adverso thynnorum irruentium agmine victæ et obrutæ.

maris peninsula[f] ingens. Hujus objectu vastus efficitur sinus, duodecim dierum et noctium remigio enavigatus Ptolemæo regi,[g] quando nullius auræ[5] recipit afflatum. Hujus loci quiete præcipua ad immobilem[6] magnitudinem belluæ adolescunt. Gedrosos,[7] qui Arabin[h] amnem accolunt, Alexandri Magni classium præfecti[i] prodidere, in domibus fores maxillis belluarum facere,[8] ossibus tecta[j] contignare, ex quibus multa quadragenum[b][9] cubitorum longitudinis reperta. Exeunt et pecori similes belluæ ibi in terram, pastæque radices fruticum remeant: et quædam equorum, asinorum, taurorum capitibus, quæ depascuntur sata.

III. (IV.) Maximum animal in Indico mari pristis, et balæna est:[1] in Gallico oceano[a] physeter, ingentis colum-

[b] *Quadringentorum.*

—5 'Mss. *quoniam nullius ante.* Lego: *quoniam nullius auræ r. afflatum, hujus,' &c.* Dalec.—6 Basil. 1616. *immobilium.*—7 *Gedrosi* Paris. 1514. *Cedrosii* Parm. 1576. *Gadrusos* Arrian. *Gedrusos* Plin. lib. VI. *Gedrosii qui Arabin* cod. Dalec. *Arabin* etiam Regg. Brot. 1. 2. Editio princeps, et Harduin. ad Plin. lib. VI. 25. Mox, *præfecto* cod. Dalec. et Paris. 1514. 'Perperam in Vet. Cod. legitur mutato sensu, *Gedrosi præfectis prodidere;* quam lectionem defendit Massarius.' *Th. Gronov.*—8 Vet. Dalec. *se facere.*—9 Cod. Dalec. *quadragenum.* Paulo post, in eodem, *et ibi in terram.*

CAP. III. 1 Hæc verba: *Maximum a. in I. m. p. et b. est,* cap. præcedenti

NOTÆ

[f] *Peninsula*] In latere Arabiæ meridionali.

[g] *Ptolemæo regi*] Philadelpho.

[h] *Qui Arabin* [*Arbin*] Sive Cophetem, ut diximus VI. 25.

[i] *Præfecti*] Inprimis Nearchus, de quo in Auctorum Syllabo dicemus. Hunc pariter secuti, Strabo lib. XV. pag. 726. et Arrianus in Indicis, pag. 567. et 568.

[j] *Ossibus tecta*] Balænarum costis, quæ sunt interdum vicenum binum pedum, Cantabri hodieque, quos Bascos vocant, hortos suos sepiunt.

[a] *In Gallico oceano*] Gallici oceani ducere initium hic videtur, ut diximus, IV. 35. a Lusitaniæ ora: id enim mare ingenti φυσητήρων copia refertum auctor est Strabo lib. III. pag. 145. Plinius ipse tamen, ubi accuratissime situs et nomina marium ac terrarum persequitur, IV. 33. sub finem, Gallicum oceanum Sequana amne ac Pyrenæo monte determinat. In Rubro mari navigantes pestem hanc avertunt tintinnabulorum strepitu, quæ a prora pendent. A Nearchi classe depulsi fugatique sunt tubarum fragore, ut idem Strabo prodidit, lib. XV. pag. 725. et Arrianus

næ modo[b] se attollens, altiorque navium velis diluviem[c] quandam eructans. In Gaditano Oceano arbor[d] in tantum vastis dispansa ramis,[2] ut ex ea causa fretum nunquam intrasse credatur. Apparent et rotæ[e] appellatæ a similitudine, quaternis distinctæ radiis, modiolos earum oculis duobus utrimque[f] claudentibus.

IV. (V.) Tiberio principi nuntiavit Olisiponensium[1] legatio ob id missa, visum, auditumque in quodam specu concha canentem Tritonem,[a] qua noscitur forma: et Nereidum falsa non est,[2] squamis modo hispido corpore, etiam qua humanam effigiem habent.[*] Namque hæc[3] in eodem

[*] *Et Nereidum forma non est commentitia: sed squamis hispidum tantum illæ corpus habent, etiam qua parte humanam effigiem referunt, hoc est, pube tenus.*

adjecta sunt in edd. Paris. 1514. et Parm. 1576.—2 Editio Basil. 1616. *dispensa ramis.*

CAP. IV. 1 *Olesiponensium* Parm. 1576. et Basil. 1616. *Olyssiponensium* Gronov.—2 Cod. Dalec. Theodor. Gronov. et aliæ quædam vett. edd. *falsa opinio non est.* Mox, pro *etiam qua*, quod legitur in Lugd. Erasmi, Dalec. Elz. Gronov. et recentt. *in qua* habet Basil. 1616. *etiam quo* Paris. 1514. *etiam in quo* Vet. Dalec. et Parm. 1576.—3 *Unaque hæc* Pintian. Mox, cod. Dalec.

NOTÆ

in Indicis, pag. 567. Rondeletius XVI. 14. physeterem ait a Narbonensibus *Peis mular*, ab Italis *Capidolio*, *Sedenette* a Santonibus appellari.

[b] *Columnæ modo*] Hæc Solinus ex Plinio, cap. 52. pag. 81. Strabo lib. III. pag. 145. non ipsum physeterem attollere se sublimem ait, sed spiritum tantum emittere, quem cum effiat, eminus intuentibus species quædam nubis in columnæ formam coacta videatur. *Φυσητήρων ἀναφυσησάντων, φαίνεταί τις νεφώδους ὄψις κίονος, κ. τ. λ.*

[c] *Diluviem*] Hoc est, aquarum nimbos ejaculans, partim ut mergat, partim ut prospectu ademto præda potiatur.

[d] *Arbor*] Quæ sit ea porro, necdum compertum.

[e] *Et rotæ*] Rotas Ælianus Hist. Anim. XIII. 20. ait esse gregales, maxime prope Athon Thraciæ montem: spinis horrere prælongis: strepitu perterritas circumvolvi, atque in altum deprimi: unde reversiones in orbem iterum facientes emergant, magnoque impetu resiliant.

[f] *Utrimque*] Utroque modioli latere, adverso scilicet, et averso. Rotæ modiolum vocant, cui sunt affixi radii.

[a] *Tritonem*] Nereides et Tritones humanam speciem præ se ferre, nec fabulam esse, quindecim amplius exemplis ac testimoniis, tum vetustis, tum recentibus, Scaliger comprobat, in Comment. ad Arist. de Hist. Anim. lib. II. pag. 232. et 233. His adde quæ de marinis hominibus refert Al-

spectata littore est, cujus morientis etiam gannitum [b] tristem accolæ audivere longe. Et Divo Augusto legatus Galliæ [c] complures in littore apparere exanimes Nereidas scripsit. Auctores habeo in equestri ordine splendentes, visum ab his in Gaditano oceano marinum hominem,[d] toto corpore absoluta similitudine: ascendere navigia [4] nocturnis temporibus, statimque degravari, quas insederit, partes: et si diutius permaneat, etiam mergi. Tiberio principe, contra Lugdunensis provinciæ littus [e] simul trecentas [5] amplius belluas reciprocans destituit oceanus, miræ varietatis et magnitudinis, nec pauciores in Santonum littore: interque reliquas [6] elephantos, et arietes, candore tantum [f] cornibus assimulatis,[7] Nereidas vero multas. Turranius

cantum pro *gannitum;* Vet. Dalec. *gemitum;* Chiffl. *canitum.*—4 Ita Paris. 1514. aliæque vetust. edd. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ascendere cum navigia* Ald. Junt. Basil. Lugd. Erasmi, Dalec. Elz. et Gronov. Mox, margo edd. Dalec. et Gronov. *insideret, partes: et si d. permaneret.*—5 Chiffl. et Paris. 1514. *contra Lugdunensis p. l. insularum trecentas;* al. *contra Lugdiniensis, &c.* cod. Dalec. *contra litus insula Lugdunensis provinciæ.* 'Sine auctoritate recentt. edd. habent, *in insula simul trecentas.*' Brotier. Ita Ald. Junt. Lugd. Erasmi, Basil. 1616. Elz. Gronov. Harduin. Th. Gronov. Miller. Bipont. et Franz.—6 Basil. Paris. 1514. Junt. et Theodor. Gronov. *inter reliquas.* Mox, *tumore tantum* cod. Dalec.—7 Ita codd. Dalec. item Vet. ejus-

NOTÆ

drov. de Monstris, pag. 26.

[b] *Gannitum*] Festus: 'Gannitio, canum querula murmuratio.'

[c] *Legatus Galliæ*] Nempe Lugdunensis. Idem Legatus, Rector, et Proprætor dictus, apud Tacit. Annal. I. II. et III.

[d] *Marinum hominem*] Qualem Marinum Monachum superiore sæculo captum in Norvegia ferunt: episcopi quoque habitu visum alterum in Polonia, anno 1531. Utriusque iconem exhibet Rondelet. XVI. 20. et 21. Plura exempla vide apud Maiolum, Colloq. II. pag. 36.

[e] *Littus* [*in insula*] Ignobilem fuisse hanc insulam necesse est, quæ proprio nomine caruerit. Pintianus *impulsas* legi mallet: sed codices refragantur.

[f] *Candore tantum*] Apparet, inquit, species quædam cornuum in marinis hisce arietibus: dignosciturque ea ex candore quodam, qui videlicet frontem eorum, eo præcipue in loco, notet atque distinguat. Ælianus, de iisdem Hist. Anim. XV. 2. Ἄῤῥην κριὸς λευκὴν τὸ μέτωπον ταινίαν ἔχει περιθέουσαν, κ. τ. λ. *Mas aries frontem sic alba vitta redimitam habet, ut hanc vel Lysimachi, vel alterius cujuspiam regum Macedoniæ, diadema dixeris.* In Corsico Sardooque freto plurimos esse idem auctor affirmat. Meminit arietum inter marinas belluas Oppian. Halieut, I. 372. et V. 32.

prodidit expulsam belluam in Gaditana littora, cujus inter duas pinnas ultimæ caudæ cubita sexdecim fuissent, dentes ejusdem CXX. maximi dodrantium[b] [g] mensura, minimi semipedum. Belluæ,[h] cui dicebatur exposita fuisse Andromeda, ossa Romæ, apportata ex oppido Judææ Joppe, ostendit inter reliqua miracula in[8] ædilitate sua M. Scaurus, longitudine pedum XL. altitudine costarum Indicos elephantos excedente, spinæ crassitudine sesquipedali.[9]

V. (VI.) Balænæ et in nostra[1] maria penetrant. In Gaditano oceano non ante brumam conspici eas tradunt, condi autem statis[2] temporibus[a] in quodam sinu placido et capaci, mire gaudentes ibi parere. Hoc scire orcas,[b] infestam his belluam, et cujus imago nulla repræsentatione exprimi possit alia, quam carnis immensæ dentibus truculentæ. Irrumpunt ergo in secreta, ac vitulos[c] earum, aut

[b] *Pollicum novem.*

dem, Lugd. 1562. Parm. 1576. Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Dalec. Elz. Gronov. Harduin. 1. et Th. Gronov. *assimilatis* Paris. 1514. Harduin. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. Mox, *vero multas. Turanius vero prodidit, expulsam,* &c. cod. Dalec. Paris. 1514. Lugd. 1562. Parm. 1576. et al. quædam vett. cum Th. Gronov. *vero multas Turranius prodidit: expulsam,* &c. Basil. 1616. Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—8 Vocab. *in* deficit in Paris. 1514.—9 'Utrum Plinius spinam dorsalem, vel aliud os significare hac demonstratione velit, haud patet: videtur mihi spinam dorsalem, seu vertebram intelligendam esse, lectionemque Plinii, quæ *sesquipedalem* ponit, præferendam esse Solini lectioni, habenti *semipedalem.*' Th. Gronov.

CAP. V. 1 *Balænæ in nostra* ed. Paris. 1514.—2 'In vulgatis omnibus legitur *statis*, ratio et vetus codex suadent, ut scribatur *æstatis*, quoniam eo tempore ad frigidiora loca veteribus incognita, redeant, ubi pariunt, uti ex relationibus Itinerariorum constat.' *Th. Gronov.* *æstatis* etiam cod. Dalec.

NOTÆ

[g] *Dodrantium*] Dodrans, partes sunt pedis tres quartæ, ut loquitur Columel. v. 1.

[h] *Belluæ*] Solinus iisdem verbis cap. 34. p. 64. Sed in ossium mensura a Plinio, quem transcripsit, discrepat. Spinæ crassitudinem semipedalem tantum agnoscit, (nisi mendum librarii esse dixeris,) quam sesquipedalem Plinius facit.

[a] *Statis temporibus*] Vide Notas et Emend. num. 1.

[b] *Orcas*] Festus: 'Orca genus marinæ belluæ maximum, ad cujus similitudinem vasa ficaria orcæ dicuntur: sunt enim teretes, atque universi specie.' A Santonibus *Espaulars* nominari scribit Rondelet. XVI. 13. ubi iconem earum exhibet: quam ex eo quoque expressit Aldrov. de Cetis lib. I. p. 697.

[c] *Ac vitulos*] Hoc est, catulos: ut

fœtus,[3] [d] vel etiamnum gravidas lancinant morsu, incursuque [e] ceu Liburnicarum rostris fodiunt.[a] Illæ[4] ad flexum immobiles, ad repugnandum inertes, et pondere suo oneratæ, tunc quidem et utero graves, pariendive pœnis invalidæ,[b] solum auxilium novere in altum profugere, et se toto defendere oceano. Contra, orcæ occurrere laborant, seseque opponere et caveatas [f] angustiis[c] [5] trucidare, in vada urgere, saxis illidere. Spectantur ea prælia, ceu mari ipsi[6] sibi irato, nullis in sinu ventis, fluctibus vero ad anhelitus ictusque, quantos nulli turbines volvant. Orca et in portu Ostiensi[7] visa est, oppugnata a Claudio principe. Venerat tunc exædificante eo portum,[g] invitata naufragiis tergorum [h]

[a] *Factoque in balænam impetu, instar navis Liburnicæ, cujus similitudinem orcæ referunt, rostris fodiunt.*

[b] *Ob dolores a recenti partu imbecillæ.*

[c] *Angustiis quibusdam, quasi caveis, inclusas, unde egredi non liceat.*

Mox, *et capaciore gaudentes* Tolet.—3 Ita codd. Dalec. Harduini, Reg. Brot. 1. et Chiffl. cum edd. recentt. *et fœtas*, vel *fetas*, edd. ante Harduin. Mox, *lacerant* pro *lancinant* edd. Paris. 1514. et Parm. 1576. *laciniant* Basil. 1616. et Th. Gronov. Deinde, *incussæque seu* Gronov. *incussæque ceu* Lugd. 1562. et Basil. 1616. *incursuque seu* Paris. 1514.—4 *Illa* margo edd. Dalec. et Gronov.—5 Tolet. *et incautas angustiis*; Pintian. *et impactas angustiis*; Chiffl. *et cavetas angustiis*; cod. Dalec. *et cavatas angustiis*; Vet. Dalec. *et caventes angustias*, al. ap. Dalec. *circumdatas angustiis*; Paris. 1514. Lugd. 1562. Parm. 1576. Lugd. Erasmi, Dalec. Frankf. 1582. Basil. 1616. Elz. et Gronov. *et cautium angustiis*; Th. Gronov. *et cautium augustiis*.—6 Gronov. *seu mari ipso*; al. vett. ante Harduin. *ceu mari ipso*. Mox, margo edd. Dalec. et Gronov. *ventis: fluctus*. Deinde, cod. Dalec. *quanti nullo turbine volant*; duo exemplaria ap. Th. Gronov. *quantos ulli turbines volvunt*; al. vett. ante Harduin. *quantos nulli turbines volvunt*. Paris. 1514. et Parm. 1576. *volvant*.—7 *Hostiensi*

NOTÆ

diximus VIII. 1. Et forsan hic *catulos* rectius legatur.

[d] *Aut fœtus*] Ita Mss. omnes: Editi, *et fœtas*. 'Fœta' porro, et quæ peperit est, et quæ fert uterum. Sic Virgilius: 'Loca fœta furentibus Austris.' Festus: 'Gravida est quæ jam gravatur conceptu. Prægnans veluti occupata in generando quod conceperit.'

[e] *Incursuque*] Vide Notas et Emend. num. 2.

[f] *Et caveatas*] Vide Notas et Emend. num. 3.

[g] *Portum*] Quem Nero successor absolvit, ut nummi ejus testantur, cum epigraphe, AVG. PORT. OST.

[h] *Tergorum*] Coriorum. Nonius cap. 4. n. 469. 'Tergora dicuntur coria.' Virgil. Æneid. I. 'Tergora diripiunt costis.'

advectorum[8] e Gallia, satiansque se per complures dies, alveum in vado sulcaverat, attumulata[9] [1] fluctibus in tantum, ut circumagi nullo modo posset: et dum saginam persequitur, in littus fluctibus propulsa, emineret[10] dorso multum supra aquas carinæ vice inversæ.[d] Prætendi[11] jussit Cæsar plagas multiplices inter ora portus: profectusque ipse[12] cum prætorianis cohortibus populo Romano spectaculum præbuit, lanceas congerente milite e navigiis assultantibus, quorum[e] unum mergi vidimus, reflatu belluæ oppletum unda.

VI. Ora balænæ[2] habent in frontibus: ideoque summa aqua natantes,[1] in sublime nimbos efflant.

(VII.) Spirant autem confessione omnium et paucissima alia[2] in mari, quæ internorum viscerum pulmonem habent, quoniam sine eo nullum animal putatur spirare: nec piscium branchias habentes, anhelitum reddere, ac

[d] *Instar carinæ inversæ.* [e] *Navigium.*

Paris. 1514.—8 Paris. 1514. et Parm. 1576. *evectorum.*—9 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. *accumulata* edd. ante Brotier. Mox, *et arena in tantum* Dalec. Paulo post, *prosequitur* Paris. 1514. Parm. 1576. Lugd. 1562. et Th. Gronov. *fluctibusque propulsa* Paris. 1514.—10 Paris. 1514. Parm. 1576. Dalec. et Th. Gronov. *eminente.* Mox, *super aquas* cod. Dalec.—11 *Protendi* Parm. Paris. 1514. et Chiffl. Mox, cod. Dalec. *inter oras portus.*—12 'Suspicor legendum esse, *præfectusque ipse;* vix enim credibile est, Cæsarem Claudium ipsum debellasse hoc animal, verum alicui ex præfectis ejus hoc opus mandasse, eumque e longinquo cum Pop. Rom. pugnam hanc aspexisse.' *Th. Gronov.*

CAP. VI. 1 Cod. Dalec. Paris. 1514. et Parm. 1576. *annatantes.*—2 'Erronee in vulgg. *Spirant a. c. omnium, et paucissima alia:* ibi delendum est comma, vocabulo *et* hoc loco significante 'etiam.' Porro, pro *alia* legendum est *animalia,* ut vetus codex docet.' *Th. Gronov.* Chiffl. *alta,* i. e. educata. Mox, Editio princeps, *interiorum viscerum.* Deinde, pro *quoniam* Paris. 1514. habet

NOTÆ

[1] *Attumulata* [*accumulata*] Obruta, 'ventorum flatu congeriem arenæ accumulantium,' ut Plinii verbis utar IV. 2. In quibusdam Mss. *attumulata,* perperam. Elzevir. editio, *accumulata fluctibus arena,* inepto glossemate.

[2] *Ora balænæ*] Ora vocat fistulas tabulatas, quibus aquæ nimbos in sublime jactitant. Aristot. Hist. Anim. I. 5. pag. 89. Ἔχει δ' ὁ μὲν δελφὶς τὸν αὐλὸν διὰ τοῦ νώτου· ἡ δὲ φάλαινα ἐν τῷ μετώπῳ. *Habet delphin in dorso fistulam: balæna in fronte.*

per vices recipere existimant, quorum hæc opinio est:[3] nec multa alia genera etiam branchiis carentia: in qua sententia[4] fuisse Aristotelem[b] video, et multis persuasisse doctrinæ indaginibus.[a c] Nec me protinus huic opinioni eorum accedere haud dissimulo: quoniam et pulmonum[5] vice aliis possunt alia spirabilia[b] inesse viscera, ita volente natura: sicut et pro sanguine est multis[6] alius humor. In aquas quidem penetrare vitalem hunc halitum[c] quis miretur, qui etiam reddi ab his[d] eum cernat; et in terras quoque tanto spissiorem naturæ partem[7] penetrare, argumento animalium, quæ semper defossa vivunt, ceu talpæ?[d 8] Accedunt apud me certe efficacia,[9] ut credam etiam omnia in aquis spirare[e] naturæ suæ sorte: primum sæpe annotata piscium æstivo calore quædam anhelatio, et alia[f] tranquillo[10] velut oscitatio:[g] ipsorum

[a] *Erudita indagatione.* [b] *Quibus spirare animalia possint.* [c] *Aërem.*
[d] *Respirari ab aquis aërem: qui et in terras quoque penetret, quæ pars totius naturæ spississima est: ut in talpis apparet, quæ defossæ sub terra vivunt, atque adeo spirant.*

quum.—3 'Legendum suspicor: *ac per vices recipere, quorundam opinio est.*' Th. Gronov. In quibusdam edd. deest voc. *hæc.*—4 Editio princeps, *in summa qua sententia.* Mox, eadem Ed. pr. et Cod. Dalec. *doctrinam.*—5 Paris. 1514. *quum et pulmonem.*—6 Editio princeps et Paris. 1514. *multus*, improbante Th. Gronovio.—7 Editio princeps *artem* pro *partem.*—8 Gronov. *seu talpæ.*—9 *Accedit a. m. certæ efficaciæ* Paris. 1514. et Colon. Agrip. 1524. *Accedunt a. m. certa efficacia* Vet. Dalec. et Parm. 1576. *Accedunt a. m. certe efficaciæ* Editio princeps. Mox, Paris. 1514. *ut credam omnia*, omisso *etiam.* Paulo post, Editio princeps, *semper annotata.*—10 Dalec. *et alias in tranquillo.*

NOTÆ

[b] *Aristotelem*] Hist. Anim. VIII. 2.

[c] *Doctrinæ indaginibus*] Ἐπιχειρήμασι καὶ ἀποδείξεσι.

[d] *Reddi ab his*] Vapore scilicet ab aquis vi Solis excitato. Cic. de Nat. Deor. II. 27. 'Aër enim oritur ex respiratione aquarum, et earum quasi vapor habendus est.'

[e] *In aquis spirare*] Concedit in hanc sententiam aperte Ausonius, cum de barbo pisce ita cecinit: 'Tibi contigit uni Spirantum e numero non illaudata senectus.' Pliniana tamen argumenta, de piscium respiratione, sane videntur ad rem conficiendam parum idonea.

[f] *Et alia*] Ita Mss. omnes. Rectius forte *alias*, hoc est, reliquis temporibus: præcedit enim, *æstivo calore.*

[g] *Oscitatio*] Non magis aër ad id videtur, quam aqua deberi.

quoque, qui sunt in adversa opinione, de somno piscium onfessio: quis enim[h] sine respiratione somno locus? Præterea bullantium[11][i] aquarum sufflatio, Lunæque[j] effectu concharum quoque corpora augescentia. Super omnia est, quod esse auditum[12] et odoratum[k] piscibus, non erit dubium:[l] ex aëris utrumque materia. Odorem quidem non aliud, quam infectum aëra, intelligi possit.[13] Quamobrem de his opinetur, ut cuique libitum erit. Branchiæ[m] non sunt balænis, nec delphinis. Hæc duo[n] genera fistulis spirant, quæ ad pulmonem pertinent, balænis a fronte, delphinis a dorso. Et vituli[14][o] marini,

—11 *Præterea bulientium* Editio princeps. Mox, Chiffl. *aquarum sufflatio.*—12 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Editio princeps, Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Super o. esse auditum* vett. ante Harduin.—13 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. recentt. *posse* Gronov. et al. Mox, Vet. Dalec. *de his opinentur;* Paris. 1514. *de his opinent.*—14 *At vituli* Editio princeps, Parm. 1576. Colon. Agrip. 1524. et Th. Gronov.

NOTÆ

[h] *Quis enim*] Quasi vero pulmonis affectio somnus sit, non capitis. Aristotelem voluit, credo, paraphrasi illustrare, cum ait, dormire delphinos extanti rostro, uti respirent liberius, Hist. Anim. VIII. 2. pag. 860.

[i] *Bullantium*] A bullis tamen haud recte colligas aërem ita in aquis esse, ut sit distinctus. Efficitur inde sane, motu spumam cieri, et calore concepto aërescere aquam, et in ampullas ire. Quin et ex aquis bullantibus contrarium Philosophus efficit, de Respiratione cap. 3. pag. 720. pisces nimirum non spirare: quod cum ea quæ spirant, in aquis suffocata moriuntur, bullæ fiunt, spiritu vehementer exeunte: quemadmodum fit, si quis testitudines, aut ranas, vi sub aquis detineat. Longe autem disparem piscium conditionem esse, satis intelligitur.

[j] *Lunæque*] Quid porro istud ad aërem? perinde quasi aut in pleniluniis commodior multo spiratio sit; aut Lunæ efficientia pertinere ad corpora nequeat, nisi spirent ea.

[k] *Et odoratum*] Accipi vero odorem naribus, auribus sonum, per aquam perinde atque per aërem, sunt qui ex eo argumento suadere velint, quod vel e mediis aquis ad superiora visus feratur, nam æqua fere proportione ut videndi, sic audiendi pariter odorandique sensum obire in aquis partes suas posse.

[l] *Non erit dubium*] Libro sequente, cap. 89. De piscium auditu multa Kircherus, in Musurgia Univers. I. 2. pag. 13.

[m] *Branchiæ*] Hæc Plinius ex Arist. de Part. Anim. IV. 13. et Hist. Anim. VIII. 2. Branchiæ sunt in piscibus secundum cervicem, follium instar, hiantes partes, quibus anhelitum reddere ac per vices recipere existimantur. Gallis, *les ouïes*.

[n] *Hæc duo*] Arist. Hist. Anim. I. 5. pag. 39. totidem verbis.

[o] *Et vituli*] De his dicetur cap. 15.

quos vocant phocas, spirant ac dormiunt in terra. Item testudines, de quibus mox plura.[p]

VII. (VIII.) Velocissimum[a] omnium animalium, non solum marinorum, est[1] delphinus, ocyor volucre, acrior telo,[b] ac nisi multum[c] infra rostrum os illi foret, medio[2] pæne in ventre, nullus piscium celeritatem ejus evaderet. Sed affert[d] moram providentia naturæ, quia nisi resupini[e] atque conversi non corripiunt: quæ causa præcipue velocitatem eorum ostendit.[3] Nam cum fame[f] conciti, fugientem in vada ima persecuti piscem, diutius spiritum[4] continuere, ut arcu emissi, ad respirandum emicant:[g] tantaque vi exiliunt, ut plerumque[h] vela navium transvolent. Vagantur[i] fere conjugia:[5] pariunt catulos[j] decimo mense, æstivo

CAP. VII. 1 Verbum *est* deficit in Ed. pr. Mox, in eadem et Paris. 1514. *sed ocyor v. acrior telo;* plurimæ edd. ante Harduin. *ocyor v. ocyor telo;* codd. Harduini et Dalec. ut in textu.—2 Chiffl. *a medio.*—3 Editio princeps, *offendit.* Mox, cod. Dalec. Ed. pr. Paris. 1514. Parm. 1576. et Th. Gronov. *concitati.*—4 Ed. pr. Paris. 1514. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. et Th. Gronov. *diu spiritum.* Mox, Chiffl. *ut arcu missi;* Editio princeps, *ut aërem emissum . . . emittant.*—5 Chiffl. *transvolento aguntur fere conjugia;* cod. Dalec. *trans-*

NOTÆ

Græci φώκας vocant.

[p] *Mox plura*] Cap. 12.

[a] *Velocissimum*] Arist. Hist. Anim. IX. 74. pag. 1164.

[b] *Acrior telo*] Ita Reg. 1. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. Editi perperam, *ocyor.*

[c] *Ac nisi multum*] Arist. Hist. Anim. VIII. 5. pag. 877. et Solinus cap. 12. pag. 32. Vel unus hic oris situs satis declarat delphinum non esse eum, quem Galli *Marsouin* vocant, ceu maris suem: quanquam ita visum Rondeletio XVI. 8. et Aldrov. de Cetis cap. 7. pag. 700. aliisque.

[d] *Sed affert*] Arist. loc. cit. et de Part. Anim. IV. 13. pag. 1045. totidem verbis.

[e] *Resupini*] Arist. ὕπτιοι, *inversi, supini.* Igitur, antequam inverterentur ii, pars ea, quæ in sublime vertitur, os scilicet, quod medio illis pæne in ventre, prona erat.

[f] *Nam cum fame*] Arist. Hist. Anim. IX. 74. pag. 1164.

[g] *Emicant*] Quod et urinatores faciunt, inquit Philosophus, fundo quanto possunt nixu, pedibus propulso: id quod ipsi pueri tanto impetu faciunt natantes in amnibus, lacubusque, ut pæne toto etiam a pedibus corpore exsiliant.

[h] *Ut plerumque*] Arist. et Solin. locis cit. Ælian. Hist. Anim. XII. 12. Albertus M. de Animal. VIII. 5. 2. pag. 277.

[i] *Vagantur*] Conjugia hoc loco, uti monuimus VIII. 35. sunt paria ipsa, marisque cum fœmina conjugationes, quas Græci συζυγίας appellant. Vide Notas et Emend. num. 4.

[j] *Pariunt catulos*] Arist. Hist. Anim. VI. 9. pag. 683. Oppian. Ha-

tempore, interim[6] [k] et binos: nutriunt uberibus,[l] sicut balæna: atque etiam gestant fœtus [m] infantia infirmos. Quin et adultos diu comitantur, magna erga partum caritate. Adolescunt celeriter; decem annis putantur ad summam magnitudinem pervenire: vivunt et tricenis: [n] quod cognitum præcisa cauda [o] in experimentum. Abduntur [7] [p] tricenis diebus circa Canis ortum, occultanturque incognito modo: quod eo magis mirum est, si spirare in aqua non queunt.[8] Solent in terram [q] erumpere incerta de causa: nec statim [9] [r] tellure tacta moriuntur, multoque ocyus fistula clausa. Lingua est [s] his contra naturam aquatilium mobi-

volent vento. Agunt vero conjugia; Editio princeps et Paris. 1514. *transolent vento. Agunt vere conjugia;* Massar. *transvolent saltu. Agunt fere conjugia;* Vet. Dalec. *transvolent. Juncti vero agunt conjugia;* Elz. Gronov. Th. Gronov. et al. ante Harduin. *transvolent. Agunt fere conjugia.* Solin. *Vagantur fere conjuges.* Alii pro *fere* legunt *vera.* Vide Not. et Emend. n. 4.—6 Cod. Dalec. aliudque exemplar ap. Th. Gronov. *interdum.*—7 *Adduntur* idem exemplar ap. Th. Gronov.—8 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. Al. *nequeunt.*—9 Ita Chiffl. Editio princeps, Venett. Rom. Brix. Parm. Parm. 1576. Colon. Agrip. 1524. Basil. 1535. Harduin. 1. 2. 3. Theod. Gronov. et recentt. *et statim* Paris. 1514. Lugd. 1562. Ald. Dalec. Lugd. Erasmi, Dalec. Elz. et Gronov. Mox, pro *clausa* Paris. 1514. ha-

NOTÆ

lient. I. 660. Solinus loc. cit. et Albertus M. de Animal. VI. 2. 1. pag. 200. Delphinos viviparum animal, non oviparum esse, Plinius obiter indicat. Dicet aperte cap. 15.

[k] *Interim*] 'Ενίοτε, *interdum.* Familiaris Plinio locutio, ut constabit ex Indice.

[l] *Nutriunt uberibus*] Auctores antea memorati, et Ælian. Hist. Anim. X. 8. aliique innumeri prope, quos Bochartus affert de Animal. I. 7. pag. 46. et 47.

[m] *Gestant fœtus*] Arist. loc. cit. Καὶ εἰσδέχονται δὲ τὰ τέκνα μικρὰ ὄντα, *gestant quoque catulos, dum parvi existunt.* Solinus legisse nunc videtur, *ore gestant:* sic enim reddit: 'Teneros in faucibus receptant.'

[n] *Vivunt et tricenis*] Arist. et Solinus laudati. Sed multo liberalior Albertus M. scribens loc. cit. 'Jam expertum est delphinum vixisse per centum et XXX. annos, et alium per centum et XX. Et sciebatur hoc per amputationem caudæ eorum in juventute.'

[o] *Præcisa cauda*] A piscatoribus scilicet, ut quos ita reddidissent mari, captos deinde agnoscerent, et temporis spatium eo indicio intelligerent.

[p] *Abduntur*] Habent hæc pariter auctores proxime appellati.

[q] *Solent in terram*] Arist. Hist. Anim. IX. 74. p. 1164.

[r] *Nec statim*] Vide Notas et Emend. num. 5.

[s] *Lingua est*] Solinus cap. 12. pag. 32.

lis, brevis atque lata,[10] haud differens suillæ. Pro voce gemitus[t] humano similis, dorsum repandum, rostrum[11] simum. Qua de causa[u] nomen Simonis omnes miro modo agnoscunt, maluntque ita appellari.

VIII. Delphinus non homini[1] tantum amicum animal, verum et musicæ arti, mulcetur symphoniæ[a] cantu, et præcipue hydrauli sono.[b] Hominem non expavescit, ut alienum: obviam navigiis venit,[2] alludit exultans, certat etiam, et quamvis plena præterit vela.[*] Divo Augusto[3c] principe, Lucrinum lacum invectus, pauperis cujusdam puerum,

[*] *Et quamvis plenissima vento vela, ipse cursu prætervolat.*

bet *obturata.*—10 Paris. 1514. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. vett. et Th. Gronov. *brevis et lata.*—11 Voc. *rostrum* deest in Ed. pr.

Cap. VIII. 1 Chiffl. *hominis.* Mox, Ed. princeps, Venett. Paris. 1514. et al. antiq. *musica arte mulcetur;* Vet. Dalec. *musica arte mulcentur;* Lugd. 1562. Parm. 1576. et Th. Gronov. *musicæ arti, mulceturque.*—2 Vet. Dalec. et Paris. 1514. *evenit;* unde Dalecampius legit, *is venit.* Deinde, Paris. 1514. *præteriit vela.*—3 Eadem editio, *Divo autem Augusto.* Mox, quædam edd. vett. et Th. Gronov. *invectum.* Paulo post, cod. Dalec. *Puteolis in ludo literarum stantem;* Chiffl. *Puteolis in ludum literarium*

NOTÆ

[t] *Pro voce gemitus*] Solinus loc. cit. Ambo ex Arist. Hist. Anim. lib. IV. p. 490. Ἀφίησι δὲ καὶ ὁ δελφὶς τριγμὸν, καὶ μύζει, ὅταν ἐξέλθῃ ἐν τῷ ἀέρι. *Stridet ac gemit, cum in aërem exit.*

[u] *Qua de causa*] 'Quam ob causam, inquit, datum illis nomen Simonis est: quod mirum est ab omnibus illis agnosci: quoniam cum quodam cantu quo mulcentur, vox illa profertur, elata posteriore syllaba vocis, 'Simon, Simon.'' *Ed. sec.*—Solini paraphrasis: 'Certum habet vocabulum, quo accepto vocantes sequuntur; nam proprie Simones nominantur.'

[a] *Symphoniæ*] Solinus loc. cit. et Ælianus Hist. Anim. II. 6. Symphonia porro musicum hoc loco instrumentum est: unde symphoniaci servi in Divinatione Ciceronis in Verrem, n. 51. qui tibicines ab Asconio Pediano esse existimantur, in eum locum, p. 56. symphonia vero ipsa tibia, classicum, lyraque est. Vide Du-Cangium in Glossario, verbo *symphonia.*

[b] *Hydrauli sono*] Hydraulum, Græcis ὑδραυλὶς et ὑδραυλικὸν ὄργανον, musicum instrumentum est huic simile, quod vulgo vocamus *Orgues*, id est, organum: sed in hoc, vento ad inflandos canales plumbeos vel æreos tantum utimur, in hydraulicis vero etiam aquæ motu et pressionibus coacta anima fistulas replet, et sonos elicit.

[c] *Divo Augusto*] Narrant pariter hanc historiam Solinus cap. 12. pag. 32. Ælian. Hist. Anim. VI. 15. Gellius VII. 8. p. 418. ex Apionis Ægyptiacorum libro quinto, qui se id vidisse scriptis testatus est.

ex Baiano Puteolos in ludum literarium itantem, cum meridiano immorans appellatum eum Simonis nomine, sæpius fragmentis panis, quem ob id ferebat,[4] allexisset, miro amore dilexit. Pigeret referre, ni res Mæcenatis, et Fabiani,[5 d] et Flavii Alfii, multorumque esset literis mandata. Quocumque diei tempore inclamatus a puero, quamvis occultus atque abditus, ex imo advolabat: pastusque e manu præbebat ascensuro dorsum, pinnæ aculeos[6 e] velut vagina condens: receptumque Puteolos per magnum æquor in ludum ferebat, simili modo revehens pluribus annis: donec morbo extincto puero, subinde ad consuetum locum ventitans, tristis et mœrenti similis, ipse quoque (quod nemo dubitaret)[7] desiderio expiravit.

Alius intra[8 f] hos annos in Africo littore Hipponis Diarrhyti, simili modo ex hominum manu vescens, præbensque[9] se tractandum, et alludens natantibus, impositosque portans, unguento perunctus a Flaviano proconsule

itantem.—4 Chiffl. et cod. Dalec. *quem obiter ferebat.*—5 Ita Parm. 1576. Pintian. al. vett. item Harduin. 1. 2. 3. Th. Gronov. et recentt. *Flaviani* Ald. Junt. Paris. 1514. Lugd. Erasmi, Gronov. et Elz.—6 Codd. Dalec. et Chiffl. *pennæ aculeos.*—7 Margo edd. Dalec. et Gronov. *dubitarit.*—8 *Alius inter* cod. Dalec. et Editio princeps. Mox, *Diaritis* Editio princeps.—9 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Basil. 1616. et recentt. *hominis manu v. ferensque* Vet. Dalec. Editio princeps, et Venett. *hominum manibus v. ferensque* Paris. 1514. Mox, *et alludens nantibus* codd. Dalec. et Chiffl. *et alludens nautibus* Edi-

NOTÆ

[d] *Et Fabiani*] Vide Notas et Emend. num. 6.

[e] *Pinnæ aculeos*] Sic Apion apud Gellium: τὰς ἀκάνθας περιστέλλων. Concoquere vero hoc non queunt Rondeletius, ceterique, qui Marsuinum delphinum esse contendunt. Non os modo, uti diximus, negant delphino esse multum infra rostrum, atque in medio pæne ventre: non dorsum modo repandum negant: sed negant etiam in dorso fistulam, quam esse ei in capite volunt: negant in spina dorsi extare aculeos, quæ tamen *cultellata spina*, vel *pinna*, dicitur, VIII. 38. atque adeo insignes notas delphinis adimunt, quibus summi ac diligentes in naturæ investigatione viri, Aristoteles, Plinius, ceterique, secerni eos dignoscique voluere: ut nobis interim delphinum obtrudant, non qualem natura adumbravit, sed qualem libido arbitriumque finxit.

[f] *Alius intra*] Oppian. Halieut. v. 453. et Solinus loc. cit.

Africæ, et sopitus (ut apparuit) odoris novitate, fluctuatusque[9] similis exanimi, caruit hominum conversatione, ut injuria fugatus, per aliquot menses: mox reversus in eodem miraculo fuit. Injuriæ potestatum in hospitales,[10 h] ad visendum venientium, Hipponenses in necem ejus compulerunt.[b]

Ante hæc similia de puero in Iasso[11 i] urbe memorantur, cujus amore spectatus longo tempore, dum abeuntem in littus avide sequitur, in arenam invectus expiravit. Puerum Alexander Magnus Babylone[j] Neptuni[12] sacerdotio præfecit, amorem illum numinis propitii fuisse interpretatus. In eadem urbe[k] Iasso Hegesidemus[13] scribit et alium puerum Hermiam nomine, similiter maria perequitantem, cum repentinæ procellæ fluctibus exanimatus esset, relatum: delphinumque causam[14] leti fatentem non reversum

[b] *Injuriæ quas inferebant suis hospitibus Magistratus Romani, qui eo ad visendum conveniebant, &c.*

tio princeps.—10 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. 'Recte Harduinus divisim, *in hospitales,* cum antea voce duplicata legeretur, *inhospitales.*' Gesner. *in hospites* al. ap. Dalec.—11 *Asia* cod. Dalec. *Ialiso* Parm. et sic infra. *Iaso* Chiffl. et Athenæus.—12 *Neptuno* Chiffl.—13 *Egesidemus* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, cod. Dalec. *Hermam.*—14 Editio prin-

NOTÆ

[g] *Fluctuatusque*] Solini paraphrasis: 'Pro exanimi jactitatus aliquantisper.' Plinius IV. 22. 'Delos diu fluctuata,' &c.

[h] *In hospitales*] Ita divisim legendum, non, ut prius, *inhospitales,* conjunctim. Potestates autem Romani homines nunc appellantur, magistratu ac dignitate præditi: hospitales vero Hipponiatæ, qui eos hospites suscipiebant, a quibus ii contumeliose, atrociter, injurioseque habiti. Sic Juvenal. Sat. x. 100. 'Prætextam sumere mavis, An Fidenarum, Gabiorumque esse potestas.' Apud Ughell. Ital. Sacr. tom. VII. p. 1342. 'Innocentius Episcopus servus servorum Dei Dilectis filiis, Potestati, Consilio, necnon Communi Civitatis Adriæ, et universo populo Adriensis Diœcesis, Salutem et Apostol. Bened.' Laudat Ulpianus Junii Gracchani librum 'de Potestatibus,' ut in Auctorum Indice dicemus. Hinc Italicum *Podesta.* Vide Meursii Glossarium, verbo Ποτεστάτος, et Du-Cangium pariter in Glossario.

[i] *In Iasso*] Narrant hanc historiam Duris libro nono historiarum, apud Athen. lib. XIII. pag. 606. Ælian. Hist. Anim. VI. 15. Solinus loc. cit. &c. Vide Notas et Emend. num. 7.

[j] *Babylone*] Vide Notas et Emend. num. 8.

[k] *In eadem urbe*] Solinus loc. cit. et Plutarch. de Solert. Anim. pag. 984.

in maria, atque in sicco expirasse. Hoc idem[l] et Naupacti accidisse Theophrastus tradit. Nec[15] modus exemplorum. Eadem Amphilochi[16 m] et Tarentini de pueris delphinisque narrant. Quæ faciunt, ut credatur Arionem quoque[n] citharœdicæ artis[o] interficere nautis in mari parantibus, ad intercipiendos ejus quæstus, eblanditum, ut prius caneret[17] cithara, congregatis cantu delphinis, cum se jecisset in mare, exceptum ab uno Tænarium[p] in littus pervectum.

IX. Est provinciæ Narbonensis et in Nemausiensi agro stagnum Latera[1 a] appellatum, ubi cum homine delphini[b]

ceps: *relatum Delphinum causam.*—15 *Neci* Chiffl. unde Dalecampius conj. *Ne hic.*—16 *Amphilogii* Paris. 1514. Junt. Lugd. 1562. et Basil. 1616.—17 Editio princeps: *nautis minari p. ad i. e. q. e. caneret,* omissis vocibus, *ut prius.* Mox, cod. Dalec. *jecisset, in mari exceptum.* Deinde, pro *Tænarium,* quod exhibent codd. Harduini, cum edd. quibusdam antiq. Harduin. 1. 2. 3. Th. Gronov. et recentt. *Tænarum* legitur in edd. Dalec. Elz. et Gronov.

CAP. IX. 1 *Latena* cod. Dalec. *Laterna* Vet. ejusdem, Editio princeps, et

NOTÆ

[l] *Hoc idem*] Totidem verbis, laudato etiam Theophrasto, Gellius VII. 8. pag. 418. Ex Theophrasti Ἐρωτικῷ, quod ab Athenæo laudatur, loco proxime appellato, nobis id acceptum videtur.

[m] *Amphilochi*] Vel Amphilochii: gentis enim id, ut apparet, non oppidi, nomen est, scribente Cæsare de Bell. Civ. lib. III. pag. 181. 'Ætolia, Acarnania, Amphilochis, per Cassium Longinum et Calvisium Sabinum receptis.' De Argo nihilominus Amphilochico in Acarnaniæ ora Plin. IV. 2. quod Argos Amphilochum a Livio appellari diximus.

[n] *Arionem quoque*] Τὸν Ἀρίονα. Rem narrant multo prolixius Herod. I. 24. pag. 9. Oppian. Halieut. V. 450. Tzetzes Chiliad. I. 393. et e nostris Gellius XVI. 19. pag. 914. Hygin. fab. 194. Denique Solinus cap. 7. pag. 22. 'Est et Tænaron promontorium adversum Africæ,' inquit, 'in quo fanum est Methymnæi Arionis, quem delphine eo advectum imago testis est, ad effigiem casus et veri operis expressa ære. Præterea tempus signatum: Olympiade enim undetrigesima, qua in certamine Siculo idem Arion victor scribitur, id ipsum gestum probatur.' At non citharœdum modo, sed et martyrem laude insignem a delphino depositum apud urbem Nicomediæ Helenopolim Philostorgio proditum est, Hist. Eccl. lib. I.

[o] *Citharœdicæ artis*] De hac forma loquendi dicemus in Notis ad librum XXV. num. 1.

[p] *Tænarium*] A Tænaro promontorio Peloponnesi. Hactenus editi, *Tænarum,* male.

[a] *Latera*] A castello adjacente no-

societate piscantur. Innumera vis mugilum[c] stato tempore angustis faucibus stagni in mare erumpit, observata æstus reciprocatione. Qua de causa prætendi non queunt retia, æque molem[d] ponderis nullo modo toleratura,[2] etiamsi non solertia insidietur tempori. Simili ratione[3] [e] in altum protinus tendunt, quod vicino gurgite efficitur,[a] locumque solum pandendis retibus habilem effugere festinant. Quod ubi animadvertere piscantes, (concurrit autem multitudo temporis gnara, et magis etiam voluptatis hujus avida,) totusque populus e littore quanto potest clamore conciet

[a] *Etiamsi non ingenti solertia tempus captarent, quo maris æstus reciprocat. Simili astu in quandam profunditatem aquarum confestim mugiles tendunt, quam vicinus stagno gurges efficit, &c.*

Paris. 1514. *Lutera* Chiffl. *Laterra* Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Dalec. Basil. 1616. Elz. Gronov. et Th. Gronov. Paulo post, cod. Dalec. Editio princeps, et Paris. 1514. *statuto tempore.* Deinde, Editio princeps, *stagnum mare erumpit.*—2 ‘Manuscriptus, *æque moles ponderis nullo modo toleratura.* Lego, *aquæ molis pondera ullo modo toleratura.*’ Dalec. *quæ molem ponderis ullo modo tolerent* Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Dalec. Basil. 1616. Elz. Gronov. et Th. Gronov. *quæ molem ponderis nullo modo tolerent* Editio princeps et Paris. 1514. Lectionem nostram exhibent codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. Vide Not. et Emend.—3 ‘*Simul ergo omnes* Quidam. *Simul itaque omnes* alii. *Subtili ratione omnes* alii.’ *Dalec.* Mox, pro *efficitur,* Editio princeps et Paris. 1514. *efficere;* Vet. Dalec. *effecere;* cod. Dalec. *affigitur;*

NOTÆ

men habet. Mela II. 5. pag. 39. ‘Ledus flumen, castellum Latera:’ hodie *le château de Latte,* et *la Tour de Latte.* Nemo porro miretur id a Plinio in agro Nemausiensi poni, cum sit jam in Magalonensi pago: quippe Plinius ipse III. 5. oppida XXIV. Arecomicorum Nemausiensibus attributa prodidit. Stagnum id porro in mare angusto ore devolvitur, infra Montempessulanum.

[b] *Delphini*] Similem societatem piscandi delphinorum cum homine, in Eubœa, describit Oppian. Halieut. v. 425.

[c] *Mugilum*] *Des Mulets:* cujus generis pisces stagnum id hodieque optimos plurimosque alit.

[d] *Æque molem*] Etsi, inquit, in egressu eruptioneque sua mugiles non observarent naturali quadam solertia comitantis æstus reciprocationem, qua non parum eorum impetus adjuvatur; nihilominus tantam molem ponderis retia non tolerarent. Vim mugilum, vel si æstus absit, convellendis perrumpendisque retibus per se sufficere, ita omnino significat. Vide Notas et Emend. num. 9.

[e] *Simili ratione*] Vide Notas et Emend. num. 10.

Simonem[f] ad spectaculi[g] eventum. Celeriter delphini exaudiunt desideria, Aquilonum flatu vocem prosequente, Austro vero tardius ex adverso referente.[4] Sed tum[5] quoque improviso in auxilium advolant. Properare[6] apparet acies, quæ protinus disponitur in loco, ubi conjectus est pugnæ:[b h] opponunt sese[7] ab alto; trepidosque in vada urgent. Tum piscatores circumdant retia, furcisque sublevant: mugilum[8] nihilominus velocitas transilit. At illos excipiunt delphini, et occidisse ad præsens contenti, cibos in victoriam[i] differunt.[c] Opere prælium fervet, includique retibus se fortissime urgentes gaudent: ac ne idipsum fugam hostium stimulet, inter navigia et retia, natantesve homines, ita sensim elabuntur, ut exitum[j] non aperiant.[9] Saltu, quod est alias blandissimum his, nullus conatur evadere, ni summittantur sibi retia. Egressus protinus ante vallum

[b] *Ubi pugnam futuram conjiciunt.*
[c] *Vesci iis, quos interemere, post victoriam differunt.*

Dalecampius vero legit, *affunditur*. Deinde, Basil. 1616. *festinat.*—4 Margo edd. Dalec. et Gronov. *desideria Aqu. flatu, voce prosequente: Austro vero t. ex adv. reflante.* Al. ap. Dalec. *regerente.*—5 *Et tum* Chiffl. et sic Rondel.—6 *Propere* Gronov.—7 Ita codd. Harduini, ut conj. Pellicer. et Rondel. item Harduin. 1. 2. 3. et recentt. 'Manuscriptus, *conjecta est pugna.* Pintian. *in loco. Ubi conserta est pugna, opponunt sese.* Lego, *ubi exitus est*, vel, *ubi trajectus est, pugnant opponentes.* Vet. et Chiffl. *pugna. Opponunt,*' &c. Dalec. Edd. vulgg. ante Harduin. *in loco, ubi conjectus est, pugna opponente sese;* Editio princeps: *in loco, ubi conjecta est pugna opponente sese;* Paris. 1514. *in loco, ubi conjecta est pugna opponunt sese.*—8 Paris. 1514. *at mugilum.* Mox, in eadem editione, *Operæ prælium.*—9 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *ut exitus non appareat* Th. Gronov. et edd. ante Harduin. Mox, margo edd. Dalec. et Gronov. *qui est alias validissimus.* Deinde,

NOTÆ

[f] *Simonem*] Vocem eam, *Simon*, quantum contendere clamore possunt, ingeminando, delphinos evocant.

[g] *Ad spectaculi*] Vide Notas et Emend. num. 11.

[h] *Conjectus est pugnæ*] Vide Notas et Emend. num. 12.

[i] *Cibos in victoriam*] Infra: 'Peracta captura, quos interemere, diripiunt.'

[j] *Ut exitum*] Solita vi, inquit, ac celeritate, dum extra retia se recipiunt, delphini utuntur, sed tam leniter sensimque inter piscantium cymbas ac retia elabuntur ipsa, ut nullum eadem via inde exitum clausis mugilibus patefaciant.

præliatur.[10] Ita peracta captura, quos interemere,[11] [k] diripiunt. Sed enixioris[12] operæ, quam in unius diei præmium, conscii sibi, opperiuntur in posterum: [d] nec piscibus tantum, sed intrita [l] panis e vino satiantur.

X. Quæ de eodem genere piscandi in Iassio sinu Mucianus[1] tradit, hoc differunt, quod ultro, neque inclamati [a] præsto sint, partesque e manibus accipiant, et suum quæque cymba e delphinis[2] socium habeat, quamvis noctu, et ad faces.[b] Ipsis quoque [c] inter se publica est societas. Capto a rege Cariæ, alligatoque in portu, ingens [3] reliquorum convenit multitudo, mœstitia quadam quæ posset intelligi, miserationem petens, donec dimitti rex eum jussit. Quin et parvos [d] semper aliquis grandior comitatur, ut custos. Conspectique [e] sunt jam defunctum portantes, ne laceraretur a belluis.[4]

[d] *Sed probe sibi conscii, majorem a se commodatam operam, quam ut unius diei præmio contenti esse debeant, &c.*

Paris. 1514. *ni sumitantur.*—10 *Egressi protinus ante vallum præliantur* Paris. 1514. *Egressus p. a. malum præliatur* Editio princeps, Venett. et Parm.—11 Pintian. *æquo interim jure.*—12 *Sed ut enixioris* Vet. Dalec. Mox, Tolet. *præmii.* Deinde, Editio princeps et Paris. 1514. *ut conscii .... sed interjectu p. ac vino, &c.* Parm. et Vet. Dalec. *conscii .... sed interjectu panis e vino, &c.* cod. Dalec. *conscii .... sed intritu panis e vino, &c.*

CAP. X. 1 *Latio sinu Mutianus* Editio princeps; *Iasio sinu Consul Mutianus* Paris. 1514. Mox, *inclamanti* Editio princeps, Venett. et Vet. Dalec.—2 Codd. Dalec. Editio princeps, et Paris. 1514. *quemque cubantes cum delphinis.* Mox, codd. Dalec. et Paris. 1514. *socium habeant.*—3 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *in portu delphino ingens* edd. ante Harduin. et Th. Gronov.—4 Editio princeps et Paris. 1514. *ne laceretur a belluis.*

NOTÆ

[k] *Quos interemere*] Vide Notas et Emend. num. 13.

[l] *Sed intrita*] Pane cum vino in mortario pistillis contrito: inde *intritæ* nomen, quod apud Columellam et Celsum frequens.

[a] *Neque inclamati*] Contenta voce appellati.

[b] *Et ad faces*] Ælian. Hist. Anim. II. 8.

[c] *Ipsis quoque*] Petita hæc historia est ex Aristot. Hist. Anim. VIII. 74. pag. 1163. Similem quoque narrat Ælian. Hist. Anim. V. 6.

[d] *Quin et parvos*] Arist. loc. cit. et Solinus cap. 12. pag. 32.

[e] *Conspectique*] Ælian. Hist. Anim. XII. 6. ex Aristotele: et Albertus M. de Animal. VIII. 5. 2. pag. 277.

XI. (IX.) Delphinorum[f] similitudinem habent, qui vocantur tursiones.[1][g] Distant et tristitia quidem aspectus: abest enim illa lascivia, maxime tamen rostris[h] canicularum maleficentiæ[i] assimulati.

XII. (X.) Testudines[a] tantæ magnitudinis Indicum mare emittit, ut singularum superficie habitabiles casas integant, atque insulas[1] Rubri præcipue maris his navigent cymbis. Capiuntur multis quidem modis, sed maxime evectæ in summa pelagi antemeridiano tempore[2][b] blandito, eminente toto dorso per tranquilla fluitantes: quæ voluptas[c] libere

CAP. XI. 1 Chiffl. *tursicines.* Mox, in eodem codice, *aspectans* .... *maleficentia adsimulati;* edd. ante Harduin. *assimilati;* Basil. 1616. *assimilari.*

CAP. XII. 1 Edd. vett. ante Harduin. *atque inter insulas.* Mox, Junt. Lugd. 1562. Lugd. Erasmi, Dalec. Basil. 1616. Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *navigant;* Regg. Brot. Editio princeps, Paris. 1514. Parm. 1576. al. antiq. et Th. Gronov. *navigent.*—2 Editio princeps, *aut meridiano tempore.* 'Pessime legunt alii *tempore.* Amant enim testudines maxime calorem solis sicut omnia amphibia; quo lucente ad superficiem maris plerumque natant testudines, et fluitantes dormiunt. Male quoque legitur *blandito;* legendum est, *tepore blandido,* hoc est, calido aëre, vento parum perflante.'

NOTÆ

f *Delphinorum*] Expressum hoc videtur ex Arist. Anim. VI. 10. pag. 682. Ὁμοίως δὲ τῷ δελφῖνι καὶ ἡ φώκαινα. Tursionem φώκαιναν Gaza vertit: et sane recte. Sic enim multo ante illum Albertus M. de Animal. VI. 2. 1. pag. 200. 'Phocæne,' inquit, (sic enim legendum, non uti corrupte scribitur, 'Cocave') 'qui Latine tyrsio vocatur, et delphino parvo multum assimilatur, licet non sit ejusdem speciei cum ipso. Tyrsio autem dictus, præcipue in mari Bosphoro invenitur,' &c.

g *Tursiones*] Quos vulgus in Gallia *Marsouins* vocat, ceu maris sues. Vide Notas et Emend. num. 14. De tursione condiendo præcepta tradit Apicius IV. 2. cujus lemma, 'Patina piscium,' &c.

h *Rostris*] Caniculæ rostra cum habeant tursiones, a veris delphinis vel hac parte certe plurimum distant.

i *Maleficentiæ*] Atque idcirco inter bestias Ponti maleficas reponitur ab Aristotele φώκαινα, uti dicemus cap. 20.

a *Testudines*] Ab hoc loco ad ea verba, *Ferunt et pastum,* descripsisse Plinius Agatharchidem videtur, qui hæc totidem verbis refert, cap. 19. apud Photium in Bibl. cod. 250. pag. 1349.

b *Tempore*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. aliique omnes Mss. Quibusdam tamen magis placet, *tepore,* legi. De testudinum porro captura, vide Rondelet. XVI. 3. et Furner. Hydrogr. cap. 30. pag. 187.

c *Quæ voluptas*] Hæc pariter Arist. Hist. Anim. VIII. pag. 868.

spirandi in tantum fallit oblitas sui, ut Solis vapore[d] siccato cortice,[3] [e] non queant mergi, invitæque fluitent, opportunæ venantium prædæ. Ferunt et pastum[f] egressas noctu, avideque saturatas lassari:[4] [g] atque ut remeaverint matutino, summa in aqua obdormiscere: id prodi stertentium sonitu. Tum adnatare,[h] leviterque, singulis ternos:[a] [5] a duobus in dorsum verti, a tertio laqueum injici supinæ, atque ita e terra[i] a pluribus trahi. In Phœnicio mari haud ulla difficultate capiuntur, ultroque veniunt stato tempore[6] anni in amnem Eleutherum effusa multitudine. Dentes non sunt testudini, sed rostri margines acuti, superna parte inferiorem claudente pyxidum modo. In mari[j] conchyliis

[a] *Tum vero testudinum venatores adnatare leniter, pro singulis testudinibus captandis ternos.*

Th. Gronov. Alii ap. Dalec. etiam *tepore.*—3 'Ratio suadet ut legatur: *solis calore siccato cortice,* licet vulgatæ legant *vapore;* nam 'vapor' est exhalatio aquarum, quæ exsiccare nequit testudinum testam seu corticem, corpus circumdantem.' *Th. Gronov.* Vid. Aristot. Hist. Anim. VIII. 2.—4 Editio princeps, Vet. Dalec. Venet. et Paris. 1514. *avideque s. laxari;* tria exemplaria ap. Th. Gronov. *avidæque s. lassari.* Mox, pro *remeaverint,* quod servant codd. Harduini et Chiffl. cum Ed. pr. Venett. et recentt. *remearint* Ald. Junt. Basil. Lugd. Erasmi, Dalec. Elz. Gronov. et Th. Gronov.—5 Editio princeps: *proditur stertentium sonitu. Tum anatare leviterque a singulis capi ternas;* Paris. 1514. *per distertentium sonitu tumque leviter capi. Adnatare enim singulis ternas;* Gronov. et al. ante Harduin. *prodi stertentium sonitu tumque leviter capi. Adnatare enim singulis ternos.* 'Harduinus hic maxime errat, dum legit, *Tum adnatare leviterque singulis ternos,* et paulo infra, *atque ita e terra a pluribus trahi;* hic enim de captura in mari, non vero in terra agitur. Nam vocabulum *leviter* pertinet ad articulum præcedentem, *leviter capi.* Verosimilius dixisset *leniter,* hoc est, absque ullo rumore.' *Th. Gronov.* *atque ita ad terram* edd. omnes ante Harduinum.—6 Cod. Dalec. et ed. Paris. 1514. *statuto*

NOTÆ

[d] *Solis vapore*] Hoc est, calore, ut diximus II. 40.

[e] *Siccato cortice*] Phædrus quoque superficiem testudinis corticem vocat, II. 6. Sic Martialis lib. X. conchæ corticem.

[f] *Ferunt et pastum*] Arist. loc. cit.

[g] *Lassari*] Defatigari, ob terrestre iter scilicet, nimiamque cibi saginam, somno mox lassitudinem hanc utique subsequente.

[h] *Tum adnatare*] Leviter autem idcirco adnatant, ne sono aquarum expergefactæ testudines, priusquam vincula iis injecerint, immergantur. Vide Notas et Emend. num. 15.

[i] *E terra*] E littore.

[j] *In mari*] Arist. Hist. Animal. VIII. 3. pag. 867. *Αἱ δὲ χελῶναι αἱ θαλάττιαι τά τε κογχύλια νέμονται, κ. τ. λ.* Conchylium hoc loco Plinius, et alias non semel, pro quolibet con-

vivunt, tanta oris duritia, ut lapides comminuant: in terram [k] egressæ, herbis. Pariunt ova,[7] avium ovis similia, ad centena numero: eaque defossa [l] extra aquas, et cooperta terra, ac pavita [m] pectore et complanata, incubant noctibus. Educunt fœtus [8] [n] annuo spatio. Quidam oculis, spectandoque ova [9] foveri ab iis putant: fœminas [o] coitum fugere, donec mas festucam aliquam imponat aversæ. Troglodytæ [10] cornigeras habent, ut in lyra, annexis cornibus latis, sed mobilibus, quorum in natando remigio se adjuvant: Chelyon id vocatur,[11] [p] eximiæ testudinis, sed raræ: nam-

tempore.—7 Ita ex codd. Harduinus et recentiores, cum antea legeretur: *egressæ, in herbis pariunt ova.* Paulo post, margo edd. Dalec. et Gronov. *defodiunt e. a. et cooperiunt terra pavita p. et c. incubantes.*—8 *Educant fœtus* edd. ante Harduin. ' Legendum censeo, *Educunt*, vel, *Excludunt*, ut patet ex Aristot. qui Hist. Anim. v. 33. ait: ἐκλέπεται δὲ τὰ ᾠὰ τῷ ὑστέρῳ ἔτει· quod Gaza vertit, *fœtumque sequente anno excludunt*, cum melius dixisset, *ova sequenti anno decorticantur.*' Th. Gronov.—9 Ita codd. Harduini, et edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *spectando quoque ova* edd. ante Harduin. Mox, *Fœminæ coitum, &c.* Th. Gronov. *Fœminam coitum* ceteræ edd. ante Harduin. qui lectionem nostram e codd. suis restituit. Deinde, pro *aversæ*, ed. Paris. 1514. habet *adversæ.*—10 *Troglodita* Gronov.—11 *Celtium genus id vocatur* Paris: 1514. Ald. Junt. Lugd. 1562. Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Basil. 1616. Dalec. Elz. et Gronov. *Celotium id vocatur* Editio princeps.

NOTÆ

chæ genere universe, nec pro eo solum quod purpureum succum ex se fundit, accepit. Sic infra de polypis cap. 46. 'Vescuntur conchyliorum carne, quorum conchas,' &c. Sic apud Græcos *κογχύλιον*, pro omni testaceorum genere. Unde apud Athen. lib. III. pag. 85. Epicharmus: Ἄγε δὲ παντοδαπὰ κογχύλια, λεπάδας, κ. τ. λ.

[k] *In terram*] Vide Notas et Emend. num. 16.

[l] *Eaque defossa*] Arist. pariter Hist. Anim. v. 28. pag. 634. de marina pariter, ac terrena testudine.

[m] *Ac pavita*] *Terra pavita*, vel *terra, eaque pavita*, libentius legerim: terra enim, non ova, pavitur testudinis pectore, ac complanatur.

[n] *Educunt fœtus*] Hoc est, excludunt. Editi hactenus libri perperam, *educant*, contra codicum Mss. fidem: contra Philosophum ipsum, qui tamen loc. cit. hoc de terrestri testudine, non de marina scribit: ἐκλέπεται δὲ τὰ ᾠὰ τῷ ὑστέρῳ ἔτει. *Sequenti anno ova excluduntur.* Quid quod nec marinæ etiam testudinis ova tam diuturna incubatione egere, sed dierum solum quadraginta, auctor est Plutarch. de Solert. Animal. pag. 982. Ælianus quoque Var. Hist. I. 6.

[o] *Fœminas*] Oppian. Halieut. I. 522. Αἱ δὲ μέγα τρομέουσι, καὶ ἐχθαίρουσι χελῶναι Ὃν γάμον.

[p] *Chelyon id vocatur*] Quid *χέλυον* sit, diximus VI. 34. Vide Notas et Emend. num. 17.

que scopuli [q] præacuti Chelonophagos terrent. Troglodytæ autem, ad quos adnatant,[12] ut sacras, adorant. Sunt et terrestres, quæ ob id in operibus Chersinæ [r] vocantur, in Africæ desertis, qua parte maxime sitientibus arenis squalent, roscido, ut creditur, humore viventes. Neque aliud [s] ibi animal provenit.

XIII. (XI.) Testudinum putamina secare in laminas, lectosque [a] et repositoria [1 b] his vestire, Carvilius [2 c] Pollio instituit, prodigi et sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenii.

XIV. (XII.) Aquatilium tegumenta [1] plura sunt. Alia corio et pilis [2] integuntur, ut vituli, et hippopotami. Alia

‘ Alii legunt *Celetum*, vel *Celetinum*, vel et *Celtium genus*. Massarius vult legi *Chelone*. Herm. Barbarus vero *Chelytium*, ἀπὸ τοῦ χέλυος, quæ vox et *testudinem* et *pectora* significat, quasi magnas et pectorosas intelligi voluisset Plinius. Postea vero eidem placuit, sed æque absurde, ut legatur *Celetum*, ut dicerentur Celetes testudines a ‘ celeritate,’ cum remigio pedum celerrimæ sunt in aquis; uti Celetes equites dicebantur, qui soli agebant, et equi qui Celetes. Mihi vero videtur *Chelyon* scribendum esse, quoniam *Chelyon* testudinum coria a Plinio VI. 29. laudantur.’ *Th. Gronov.* Mox, margo edd. Dalec. et Gronov. *eximiæ magnitudinis*. Deinde, Vet. Dalec. Editio princeps, et Paris. 1514. *namque quasi scopuli, &c.* omissis vocibus, *sed raræ*.—12 Chiffl. *ad quos adnant*.

CAP. XIII. 1 Cod. Dalec. *et repositorium*.—2 *Carbilius* Paris. 1514. Ald. Junt. Lugd. 1562. Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Dalec. Basil. 1616. Elz. et Gronov.

CAP. XIV. 1 *Aquatilium tegmenta* Editio princeps.—2 Ita codd. Dalec. Regg. Brot. Editio princeps, Venett. Paris. 1514. Lugd. 1562. Parm. 1576. et Th. Gronov. *et pilo* quædam edd. vett. item Harduin. 1. 2. 3. Bipont. et

NOTÆ

[q] *Namque scopuli*] Rarius visuntur, inquit, etsi pretiosiora sint harum testudinum, quam ceterarum operimenta: quoniam præacutos inter scopulos cautesque versantur, ubi eas capere parum tutum sit adnatantibus Chelonophagis.

[r] *Chersinæ*] Hoc est, τῶν χερσίνων, terrestrium testudinum cortices sive testæ, in laminas sectiles.

[s] *Neque aliud*] Et idcirco creditur eas illic roscido humore vivere.

[a] *Lectosque*] Hinc Martial. XII. 67. ‘ Gemmantes prima fulgent testudine lecti.’

[b] *Repositoria*] Repositoria quæ dicantur, docebimus XXXIII. 49.

[c] *Carvilius*] Ita Mss. omnes, et inscriptiones vetustæ apud Gruterum: non *Carbilius*, ut in editis. De eo rursum XXXIII. 51. ubi vixisse is dicitur ante Syllana tempora: non ipso Neronis principatu, uti ex cap. 84. libri decimi sexti hujus operis Pliniani perperam intellecto, Bochartus colligit de Animal. VI. 8. pag. 1094.

corio tantum, ut delphini: cortice, ut testudines: silicum duritia, ut ostreæ et conchæ: crustis, ut locustæ: crustis et spinis, ut echini: squamis, ut pisces:[3][d] aspera cute, ut squatina,[e] qua lignum et ebora poliuntur: molli, ut murænæ: alia nulla, ut polypi.

XV. (XIII.) Quæ pilo[f] vestiuntur animal pariunt, ut pristis,[g] balæna, vitulus.[1] Hic parit[h] in terra: pecudum more secundas[i] partus reddit.[*] Initu canum modo cohæret:[2] parit nonnunquam[j] geminis plures: educat mammis[k]

[*] *Dum parit, secundas emittit, quibus fœtus obvolvitur.*

Franz. Mox, pro *teguntur*, Paris. 1514. *teguntur.*—3 Margo edd. Dalec. et Gronov. *ut alii fere pisces.* Mox, alii pro *molli* legunt *lævi.* Denique, Paris. 1514. *Polypus;* Editio princeps, *Polypes.*

Cap. XV. 1 Editio princeps, *ut pistrix, &c.* Rondel. *animal pariunt pristis et balana, et quæ pilo vestiuntur, ut vitulus.*—2 Vulgatæ edd. habent: *Hic parit in terra pecudum more: secundo partus reddit initu. Canum more cohæret.* Probe observat Harduinus hic mendum latere, ideoque legit, *Hic parit in terra, pecudum more secundas partus reddit. In initu canum modo cohæret.* At pace tanti viri aio, eum acu rem non tetigisse. Videtur mihi, quoniam Aristot. Hist. Anim. VI. 12. scribat, χωρίον καὶ τὸ γάλα προΐεται ὥσπερ πρόβατον, atque ex hoc loco sua descripserit Plinius, legendum esse: *Hic parit in terra: pecudum more secundinas partu reddit. Init canum more et cohæret.*' Th. Gronov. *Canum more* edd. vett. *Secundas partus reddit: initu canum* codd. Dalec. Regg. Brot. Rezzon. et Editio princeps. Dalecampius legit, *Secundas partu reddit, &c.* Vet. Dalec. habet: *Secundas cum partu reddit. Canum modo, &c.* Lectionem nostram ex codd. restituit Brotier. Mox, pro, *parit nonnunquam*, quod servant codd. Harduini, Editio princeps, Venett. et al. antiq. item edd. Har-

NOTÆ

[d] *Ut pisces*] Neque enim aquatilia omnia piscium nomine censenda sunt: latiusque illud nomen, quam istud posterius patet.

[e] *Ut squatina*] *Squatum* Isidorus vocat, hunc Plinii locum transcribens. Verba referemus XXXII. 53.

[f] *Quæ pilo*] Arist. Hist. Anim. I. 7. pag. 56. Ὅσα μέντοι ἔχει τρίχας, ἅπαντα ζωοτοκεῖ. *Quæ pilos habent, omnia pariunt animal.* Hoc vero signum est, non causa.

[g] *Ut pristis*] Arist. Hist. Anim. VI. 10. pag. 681. Ζωοτοκοῦσιν ἔτι δὲ πρίστης καὶ βοῦς, καὶ φάλαινα, καὶ δελφίς.

[h] *Hic parit*] Arist. Hist. Anim. VI. 11. pag. 685. Ælian. Hist. Anim. IX. 9. Oppian. Halieut. I. 688. Vide Notas et Emend. num. 18.

[i] *Secundas*] Albertus M. de Animal. VI. 2. 1. pag. 200. de Vitulo marino: 'Generat animal ex utero suo, et fœtus ejus exit cum secundina ex ipso, sicut in animalibus generantibus sibi similia,' &c.

[j] *Parit nonnunquam*] Vide Notas et Emend. num. 19.

[k] *Educat mammis*] Arist. et Oppianus loc. cit.

fœtum. Non ante[l] duodecimum diem deducit in mare, ex eo subinde assuefaciens. Interficiuntur[m] difficulter nisi capite eliso. Ipsis in sono[3][n] mugitus: unde nomen[o] vituli. Accipiunt[p] tamen disciplinam, voceque pariter et visu populum salutant: incondito fremitu, nomine vocati, respondent. Nullum animal[q] graviore somno premitur. Pinnis,[4] quibus in mari utuntur, humi quoque vice pedum serpunt. Pelles eorum[r] etiam detractas corpori sensum æquorum retinere tradunt, semperque æstu maris recedente inhorrescere: præterea dextræ pinnæ vim soporiferam inesse, somnosque allicere subditam capiti.

(XIV.) Pilo carentium[s] duo omnino animal[5] pariunt, delphinus ac vipera.[t]

duin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *et parit nonnunquam* Th. Gronov. *et parit nunquam* Ald. Junt. Lugd. 1562. et deinceps edd. usque ad Harduinum. —3 *Ipsi in somno* Paris. 1514. *Ipsis in somno* Ald. Junt. Lugd. 1562. Lugd. Erasmi, Parm. 1576. Elz. Gronov. et al. vett. *Ipsis in sono* Venett. Parm. Rom. Brix. et al. ante Herm. Barbarum. Mox, Paris. 1514. Parm. 1576. al. vett. et Th. Gronov. *unde n. vituli accipiunt. Tenent disciplinam, &c.* Cod. Dalec. *unde n. vituli accipiunt. Tamen disciplinam.* Deinde, codd. Dalec. Editio princeps, et Paris. 1514. *condito fremitu.*—4 *Pennis* Editio princeps et Paris. 1514. et paulo post in iisdem *pennæ.*—5 Cod. Dalec. *et animalia;* Paris. 1514.

NOTÆ

[l] *Non ante*] Arist. Oppian. et Ælian. totidem verbis locis cit.

[m] *Interficiuntur*] Arist. pag. 686. Oppian. Halieut. v. 391.

[n] *Ipsis in sono*] Vide Notas et Emend. num. 20.

[o] *Unde nomen*] Cujus nominis rationem sequuntur adhuc gentes plurimæ. Nam Gallis quoque dicitur, *Veau de mer.*

[p] *Accipiunt*] Ælian. Hist. Anim. XII. 56. ex Eudemo, Diodorus Bibl. lib. III. pag. 155. Refert et Fr. Lopez de Gomara e recentioribus auctoribus rerum Mexicanarum, vitulum marinum Indicum, quem *Manati* maris accolæ nuncupant, cicurem factum, ad nomen vocatum respondere: ac denos dorso homines gestitare, cum sit molis eximiæ. Visum a se alterum Bononiæ Aldrovandus ait, qui vocem pro Christianis Principibus rogatus ederet: pro Turcis, negaret: tomo de piscibus, de Cetis lib. I. pag. 725. quo nempe modo et allatrare canes, et simias arridere ac subsultare ad quædam nomina cogimus.

[q] *Nullum animal*] Oppian. Halieut. I. 408. Hinc illud Juvenal. Sat. III. 238. 'Eripiunt somnum Druso, vitulisque marinis.'

[r] *Pelles eorum*] Observasse se Rondeletius profitetur XVI. 6. idque sæpenumero, corio vitulorum aëris ac ventorum mutationes præsignificari: austrinis enim pilos inhorrescere, ac surrigi: borealibus ita desidere, ut nullos esse omnino credas.

[s] *Pilo carentium*] Aquatilium, inquit, quæ pilo carent, duo omnino

XVI. Piscium sunt species septuaginta [a] quatuor,[1] præter crustis intecta, quæ sunt triginta. De singulis alias dicemus.[b] Nunc enim naturæ tractantur insignium.[c]

XVII. (XV.) Præcipua magnitudine thynni:[d] invenimus [1] talenta quindecim [e] pependisse. Ejusdem caudæ latitudi-

etiam, *animalia.* 'Menda his verbis inesse, suspicor cum Pintiano ac Rondeletio. Vix enim credibile est Plinium scripsisse *duo*, licet Harduinus hanc lectionem probet. Auctorem enim haud latuit, præter delphinum, balænas, pristes, et alios squalos quoque vivos excludere fœtus. Neque etiam comprehendo, quomodo *vipera*, quæ serpentum genus est, et de qua demum x. 62. loquitur, in conspectum hic prodeat. Massarius vult legi: *Pilo carentium, quæ omnino animal pariunt, delphinus, cartilaginea et vipera.* Ego vero Plinianam lectionem retinerem, dummodo, loco *viperæ, balæna* ponatur, quæ duo animalia hic exempli gratia proferuntur.' *Th. Gronov.*

CAP. XVI. 1 'Massarius hunc numerum quoque statuit. Harduinus [ed. 1.] audacter ait, legendum esse, *centum quadraginta quatuor.*' Th. Gronov. 'Majorem numerum habet Plinius infra XXXII. 53.' *Brotier. septuaginta quatuor* edd. vett. item Harduin. 2. 3. Bipont. et Franz.

CAP. XVII. 1 Cod. Dalec. Editio princeps, Venett. et Massarius, *thynnum*

NOTÆ

animal pariunt. Aquatilia, ut ante monuimus, quadam ratione piscibus opponit. Inter aquatilia recenset ea, quæ vel fistulis in aqua, vel etiam in aquis versantur, et in terra pariter spirant, quibus branchiæ non sunt: cujusmodi ea sunt, de quibus egit hactenus, delphinus, balæna, pristis, vitulus, ac testudo, uti cap. 7. Plinius ipse præmonuit. De piscibus proprie appellatis, quibus branchiæ sunt, mox deinde sermonem instituit, quem sic auspicatur: 'Piscium species,' &c. Hunc orationis Plinianæ ductum ac seriem si curiosius observassent, Pintianus, Rondeletius XVI. 11. Aldrov. de Cetis lib. I. pag. 672. aliique, nec temere erroris notam Plinio inussissent: nec sibi in emendando contextu, qui maculæ est omnis expers, crucem ipsi fixissent.

[t] *Ac vipera*] Viperam accenset aquatilibus, vel quod in littore coire cum muræna vulgo existimata est, vel quod vulvam habet cartilagineorum piscium vulvæ plane similem.

[a] *Septuaginta* [*centum quadrag.*] Vide Notas et Emend. num. 21.

[b] *Alias dicemus*] Lib. XXXII. cap. 53.

[c] *Insignium*] Non sola magnitudine, ut Salmasius putat, pag. 1134. in Solin. ubi hæc connecti jubet cum prioribus subsequentis proxime capitis verbis, in hunc modum: *Nunc enim naturæ tractantur insignium præcipua magnitudine. Thynnum, &c.* Tractantur enim hoc libro, virtute magis, indole, ac dote aliqua insignes, quam mole.

[d] *Thynni*] Thynnus Gallis *un thon*: genus quoddam sturionum est.

[e] *Talenta quindecim*] Talentum centum et viginti pondo Romana continet, ex Vitruvio: qua de re Budæum consule de Asse lib. II. pag. 57. Igitur talenta quindena libræ sunt omnino mille et octingentæ. Malim ego tamen talentum Atticum et commune, 60. librarum, nunc signari: qua æsti-

nem duo cubita [2] [c] et palmum. Sunt et in quibusdam amnibus, haud minores: silurus [3] [d] in Nilo, esox in Rheno, [e] attilus [f] in Pado, inertia pinguescens, ad mille aliquando libras, catenato captus hamo, nec nisi boum jugis extractus. Atqui hunc minimus piscis [4] appellatus clupea, [g]

invenimus. Rond. ex Aristot. *thumni: invenimus.*—2 'Ita Mss. Reg. et editio princeps. Nec emendandum fuit, *quinque cubita*, ut habet Aristoteles, Hist. Anim. VIII. 34. Sed potius ex Plinio emendandi Aristotelis libri. Cl. Massarius, qui teste Cl. Rezzonico, thynnum diligenter contemplatus est, observavit nullam esse hujus thynni et caudæ proportionem.' *Brotier.* *duo cubita* etiam Paris. 1514. Ald. Junt. Lugd. 1562. Lugd. Erasmi, Dalec. Frankf. 1582. Basil. 1616. Elz. et Gronov. *quinque cubita* Harduin. 1. 2. 3. Th. Gronov. Bipont. et Franz.—3 Editio princeps, *minor est silurus.*—4

NOTÆ

matione talenta quindecim libras nongentas obtinebunt.

[c] *Duo* [*quinque cubita*] Vide Notas et Emend. num. 22. Latitudinem porro caudæ διάστημα Philosophus appellavit: quasi caudæ furcam. Palmus hoc loco σπιθαμὴ est, seu palmus major, mensura videlicet digitorum duodenum: quam Latini alio nomine dodrantem vocant, quod a pedis longitudine quarta pars desideratur. Hæc palmi majoris mensura bis repetita cubitum Romanum constituit, qui ex viginti quatuor hujusmodi digitis conficitur.

[d] *Silurus*] Pannonii Danubii accolæ nunc *Arciam* vocant. Vide Notas et Emend. num. 23.

[e] *Esox in Rheno*] Ita Mss. omnes, non *exos*, ut quidam finxere. Hesychio: ἴσοξ, ἰχθὺς ποιὸς κητώδης. Isocen Isidorus pariter vocat Orig. XX. 2. Offendimus et nos eam vocem apud Flodoardum Hist. Rem. Eccl. II. 8. 'Tum in Dei et in ipsius Sanctæ Helenæ nomine laxantes rete, gemino ditati gaudent esoce.' Fiebat ea in Matrona Galliæ amne piscatio. Item apud Sulp. Sever. de Virtut. B. Martini, III. 13. 'Ad primum jactum reti permodico immanem esocem Diaconus extraxit.' Glossæ Latinæ Saxonicæ, quas laudat Du-Cangius, in Glossaria, esocem Salmonem interpretantur. Verius multo, ut quidem reor, eum esse quem modo Lucium Latini, *Brochet*, appellitant, cujus generis piscium maxima est in Rheno copia, et præcipua bonitas, probat Aldrov. de Piscibus v. 39. pag. 630. De Salmone inferius, ceu nusquam antea de eo delibata oratione, agitur cap. 32. Et Notæ Tironis apud Gruterum, pag. 182. 'Piscina, Esox, Esocina.'

[f] *Attilus*] Accolis Padi *Ladano*, et *Adello*, vulgo appellatus, inquit Salvianus, in Catalogo piscium: *Adilo*, Rondel. lib. XIV. cap. ult. figura, sapore, pretio, a sturione diversus: nusquam alibi quam in Pado visus.

[g] *Clupea*] Pisciculus obscuri nominis, atque adeo longe diversissimus ab eo qui μέγας ἰχθὺς, Κλουπαῖα καλούμενος, a Callisthene laudatur, Rerum Gallicarum lib. III. diciturque Araris Galliarum amnis incolæ: qui crescente Luna albus sit, decrescente ni-

venam quandam ejus in faucibus mira cupidine appetens, morsu exanimat. Silurus grassatur, ubicumque est, omne animal appetens, equos natantes[5] sæpe demergens. Præcipue[h] in Mœno Germaniæ amne protelis boum[i] et in Danubio marris extrahitur,[j] porculo marino simillimus:[k]

Vox *piscis* deest in ed. Paris. 1514.—5 Editio princeps, Paris. 1514. et margo edd. Dalec. et Gronov. *equos innatantes*. Mox edd. ante Harduin. *sæpe demergens, præcipue in M. G. a. prope Lisboum. Et in D. Mario extrahitur*. Paris. 1514. *propter Lisboum*. Cod. Dalec. Editio princeps, Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *protelis boum, Et in D.* Chiffl. *Germania eadem ne protelis boum. Et in D. mari, &c.* Ed. pr. et Paris. 1514. etiam, *mari*. Vet. Dalec. *in Æno Germaniæ amne prope Visbium*. Alii ap. Dalec. *Rhenon Germaniæ amne prope Ubios*. 'Paulus Jovius legit, *Mœnim amnem propter Lisboum*, sed putat dein cum Hermolao Barbaro legendum esse, *Œnum flumen*. Dalecampius minus recte notat Plinii tempore *Mœnum flumen Germaniæ* haud notum fuisse, qui, si Melam diligentius perlegisset, III. 3. invenisset, *Mœnim* in Rhenum excurrentem. Vetus Parisina editio [1514.] habet, *in Rheno Germaniæ propter Lisboum*. Barbarus legit *Visbium*, non *Lisboum*. Verum cunctas has lectiones suspicor erroneas, quas aliis corrigendas relin-

NOTÆ

grescat, cuique alia accidant, quæ Stobæus narrat, Serm. 242. de Morbis, pag. 793. Vide Notas et Emend. num. 24.

[h] *Præcipue*] Vide Notas et Emend. num. 25.

[i] *Protelis boum*] Protelum est jugatorum boum, sive aratrum, sive quid aliud trahentium, continuus uno tenore ac ductu conatus. Usi hac voce veteres apud Nonium, cap. 4. pag. 349. Lucilius, Cato, Lucretius. Plinius ipse rursum XVIII. 48. 'Protelis binis ternisque arant.' Hinc verbum 'protelare,' de quo Lexica consulenda. Vide Notas et Emend. num. 26.

[j] *Marris extrahitur*] Hoc est, instrumento ferreo. Vide Notas et Emend. num. 27.

[k] *Porculo marino simillimus*] Piscis hujusce nomen, Mœni, Danubii, Borysthenisque incolæ, quod Plinius non addidit, expressit Albertus M. hunc Plinii, ut quidem videtur, locum transcribens, de Animal. III. 1. cap. 1. p. 119. 'In animalibus quibusdam,' inquit, 'neque os, neque spinam habentibus, sicut est piscis Husó vocatus, qui nullum omnino habet os aut spinam, nisi in capite: et hic piscis abundat in Danubio, et est magnus, habens rostrum magnum, sicut sturio.' Quæ Alberti oratio non modo illius piscis nomen indicat, qui *Huso* Germanis dicitur, sed et marini porculi appellatione, ob rostri suilli similitudinem, sturionem nostrum olim signasse Latinos innuit: quod et Aldrovandus approbat, de Piscibus, IV. 11. p. 533. Idem Albertus lib. XXIV. p. 654. 'Huso est piscis non squamosus, in figura sturionis, &c. Hunc piscem sturio confricando se ad eum agitat, ita quod sæpe simul capiuntur.' Vide quæ dicturi sumus XXXII. 19. Quem vero Husonem illi vocant, is est fortassis quem Anchoraginem Cassiodorus appellat, Epist. XII. 4. 'Destinet carpam Danubius, a Rheno veniat anchorago exormis,' &c.

et in Borysthene memoratur præcipua magnitudo, nullis ossibus[6] [1] spinisve intersitis, carne prædulci. In Gange Indiæ platanistas[m] vocant, rostro delphini et cauda, magnitudine autem XV. cubitorum.[7] In eodem[n] esse Statius Sebosus haud modico miraculo affert vermes branchiis binis,[8] [o] sexaginta cubitorum, cœruleos, qui nomen a facie[p] traxerunt. His tantas[q] esse vires, ut elephantos ad potum venientes,[9] mordicus comprehensa manu eorum, abstrahant.[*]

XVIII. Thynni mares sub ventre non habent pinnam. Intrant e magno mari[1] [a] Pontum verno tempore gregatim, nec

[*] *Proboscide correptos elephantos in amnem abstrahant.*

quam.' *Th. Gronov.*—6 Editio princeps, *in illis ossibus.*—7 *XVI. cubitorum* Chiffl.—8 Paris. 1514. *brachiis binis.* Mox pro *sexaginta cubitorum* quod habent Regg. Brot. Editio princeps, Venett. 2. 3. 4. 5. Rom. 1. 2. Parm. 1. 2. 3. Brix. et al. vett. *VI. cubitorum* legitur in edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—9 Chiffl. *ad potus venientes.*

CAP. XVIII. 1 *Intrant e mediterraneo mari* Isidor. In hoc capite et seqq.

NOTÆ

[1] *Nullis ossibus*] Solini paraphrasis cap. 15. p. 33. 'Apud Neuros nascitur Borysthenes flumen, in quo pisces egregii saporis, et quibus ossa nulla sunt, nec aliud quam cartilagines tenerrimæ.' Is est Huso quem modo diximus. Piscis nomen non addidit hoc loco Plinius, ut qui nec apud Pomponium Melam II. 1. p. 26. unde accepit locum, id invenisset. 'Alit Borysthenes,' inquit, 'lætissima pabula, magnosque pisces, quibus et optimus sapor, et nulla ossa sunt.' Quare nec illud Plinii transcriptor Solinus expressit. Tamen a glutino, quod præbet, ichthyocolla nominatur, XXXII. 24.

[m] *Platanistas*] Πλατανιστάς.

[n] *In eodem*] In Gange scilicet. Ita etiam Solinus, cap. 52. pag. 81. At Phile, p. 118. et Ælian. Hist. Anim. V. 3. in amne Indo: ambo Ctesiam Gnidium secuti.

[o] *Branchiis binis*] Vide Notas et Emend. num. 28.

[p] *Nomen a facie*] Pisces sunt ipsi quidem: sed a similitudine vermium vermes et ipsi appellati: non a colore cœrulei, ut Solinus putavit, cum hunc Plinii locum ita reddidit, 'cœruleos nomine et colore.' Auctor Ctesias in Excerptis apud Photium, pag. 153.

[q] *His tantas*] Solinus, et alii, locis citatis.

[a] *Intrant e magno mari*] Magno mari Propontidem ipsam, ceteraque mediterranea maria, nunc signari docet Arist. Hist. Anim. VIII. 16. pag. 922. et Isidor. Orig. XIII. 16. 'Mare magnum est, quod ab occasu ex oceano influit, et in meridiem vergit, deinde ad septemtrionem tendit. Quod inde magnum appellatur, quia cetera

alibi[b] fœtificant. Cordyla [2] [c] appellantur partus, qui fœtas[b] redeuntes in mare autumno comitantur: Limosæ vero,[d] aut e luto [3] pelamides incipiunt vocari: et cum annuum excessere tempus, thynni. Hi membratim[e] cæsi, cervice et abdomine commendantur, atque clidio,[4] [f] recenti duntaxat, et tum quoque gravi ructu:[c] cetera parte plenis pulpamentis sale asservantur. Melandrya[g] vocantur, cæsis quercus[5]

[b] *Matres.* [c] *Vel sic quoque gravem edentibus ructum cient.*

pro *intrant*, Nic. Heinsius ubique *iterant* legit. Vid. Advers. p. 237.—2 *Cordilla* Editio princeps, et Paris. 1514. Mox, *comitatur* Paris. 1514. Junt. Lugd. 1562. et al. ap. Th. Gronov.—3 Ita codd. Regg. Brot. et Editio princeps. *Limosæ vero a luto* Paris. 1514. Junt. Lugd. 1562. Ald. Lugd. Erasmi al. ante Harduin. qui ex codd. suis recepit: *Limosæ vere, aut e luto*. Th. Gronov. *Limosæ, vero a luto*. Vid. Nott. Varr. Mox, *post incipiunt* Dalec.—4 Parm. 1481. et Paris. 1514. *atque edulio*.—5 Pro *quercus*, quod servant

NOTÆ

maria in comparatione ejus minora sunt. Istud est mediterraneum,' &c. Gregatim, ac veluti composita acie, modo octonos, modo etiam sexdenos incedere a freto Gaditano ad Pontum usque thunnos, observant hodieque nautæ, non sine voluptate, ut auctor est Furnerius Hydrogr. lib. IV. pag. 183. Vide et Basilium in Hexaëm. Homil. VII. p. 92.

[b] *Nec alibi*] Arist. Hist. Anim. lib. V. citante Athenæo lib. VII. pag. 319. Solinus pariter cap. 12. p. 32.

[c] *Cordyla*] In Indice hujus libri, *Cordylæ*. Metri forte causa *Cordyllæ* Martiali III. 2. et XIII. 1. At Hesychio, Σκόρδυλα, θαλάσσιος ἰχθὺς, ἔνιοι κορδύλη. Arist. Hist. Anim. VI. 16. pag. 712. Σκορδύλας ait appellari, easdemque a Byzantinis Αὐξίδας ex eo, quod diebus paucis augentur.

[d] *Limosæ vero* [*vere*] Hoc est, verno tempore. Thynnulus, inquit, cum primum æstate nascitur, usque ad ver proximum, *cordyla* dicitur: inde *pelamis* usque ad exactum annum: insequenti vero anno, *thynnus*. Ita Sostratus de Animal. II. apud Athen. lib. VII. pag. 303. Vide Notas et Emend. num. 29. Dicitur porro πηλαμὶς vel πηλαμὺς, ἀπὸ τοῦ πηλοῦ, id est, *a luto* in quo nascitur, ut ait Festus: vel παρὰ τὸ ἐν τῷ πηλῷ μύειν, *quod in cœno se occultat.*

[e] *Hi membratim*] Thynni scilicet, sive orcyni. 'Gadibus,' inquit Athenæus lib. VII. pag. 315. 'Saliuntur orcynorum juguli τὰ κλείδια. Saliuntur et ex iis pulpamenta, quæ Melandrya vocant: οἱ λεγόμενοι μελάνδρυαι ἐξ αὐτῶν ταριχεύονται. Hicesius pinguia eorum abdomina, τὰ ὑπογάστρια, gustus suavitate aliis partibus multum antecellere judicat: magis tamen palato sapere jugulos, τὰ κλείδια.' Eadem ferme repetit, l. VIII. p. 357. ex Diphilo Siphnio Medico, libro de his quæ offeruntur ægris et sanis.

[f] *Clidio*] Jugulo, ut diximus. Inepte Parmensis, *edulio*.

[g] *Melandrya*] Græci μέλαν δρυὸς appellant intimam quercus partem, et ipsam medullam: inde τόμοι μελάνδρυαι, qui ex interiore pulpa orcy-

assulis[h] simillima. Vilissima[i] ex his, quæ caudæ proxima,[j] quia pingui carent: probatissima, quæ faucibus: at in alio pisce[k] circa caudam exercitatissima.[6] Pelamides in apolectos[7] [l] particulatimque consectæ, in genera cybiorum[m] dispartiuntur.

XIX. Piscium genus[a] omne præcipua celeritate adolescit, maxime in Ponto. Causa,[b] multitudo amnium dulces

codd. Harduini, et Chiffl. item Editio princeps, Venett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *quernis* legitur in Paris. 1514. Ald. Junt. Lugd. 1514. Lugd. Erasmi, Dalec. Elz. et Gronov. 'Legendum: *ceteræ partes pulpamentis et sale asservantur, Melandrya vocantur, cæsis quernis assulis simillimæ.* Vid. P. Jovium de Pisc. Rom. cap. 6.' *Th. Gronov.*—6 Ita codd. Harduini et Chiffl. *exercitissima* Gronov. et al. vett. 'Massarius vult legi, *præstantissima;* ego vero, quod magis cum literis convenit, *exquisitissima.*' Th. Gronov.—7 *Apalector* Editio princeps. Mox, cod. Dalec. *in genera ciborum.*

NOTÆ

ni, hoc est, thynni majoris fiebant, ut ex Athenæo docuimus. Xenocrates, de alimento ex aquatilibus, apud Oribas. II. 58. 'Ceteræ thynni partes Melandryæ dicuntur, propter similitudinem quam cum nigricantibus quercus radicibus habent.'

[h] *Quercus assulis*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. non ut editi, *quernis.* Sunt autem assulæ, teste Festo, frusta lignorum excussa securibus.

[i] *Vilissima*] Quia minus pinguia, inquit Athenæus lib. III. pag. 121.

[j] *Caudæ proxima*] Τῆς θυννίδος τὸ οὐραῖον vocat idem Athenæus lib. VII. pag. 303. Describit hæc οὐραῖα ibidem Archestratus Gastronomiæ peritissimus. Uræon appellat Varro de Ling. Lat. lib. IV. pag. 21. Grammatici Græci τὰ οὐραῖα μέρη τῶν ἰχθύων, sed proprie e thynnorum cauda. Unde Persius Sat. V. 182. 'Rubrumque amplexa catinum Cauda natat thynni.' At vero ὡραῖον aliud est Athenæo: quanquam ex thynno et illud concinnari solitum.

[k] *At in alio pisce*] Ut in xiphia, seu gladio, de quo Archestratus apud Athen. lib. VII. pag. 314. Ἀλλὰ λάβε ξιφίου τέμαχος, Βυζάντιον ἐλθὼν, Οὐραίου τ' αὐτὸν τὸν σφόνδυλον. *Tu xiphiæ, advectus Byzantia littora, pulpam Accipe, quæ caudæ sit proxima vertebra.*

[l] *In apolectos*] Igitur ἀπόλεκτοι τόμοι grandiores erant pelamydum partes, quæ in cybia deinde quadrata particulatim concidebantur. Apolectos XXXII. 53. pelamidum generis maxima Plinio est: nunc pro frustis illis, in quæ, dum sale conditur, dividi oportet, dispari vocis illius acceptione usurpatur.

[m] *In genera cybiorum*] Cybia salsamenti frusta sunt, quæ digiti crassitudine fuisse Suidas ait. Ex magnis pelamidibus fieri cybia tradunt Hicesius de Alimentorum Materia lib. II. apud Athen. lib. III. pag. 118. et Diocles Carystius, pag. 120.

[a] *Piscium genus*] Arist. Hist. Anim. VI. 16. pag. 713.

[b] *Causa*] Arist. Hist. Anim. VIII. 25. pag. 949. Ambrosius in Hexaëm.

inferentium aquas. Amiam[c] vocant, cujus incrementum singulis diebus intelligitur. Cum thynnis[d] hæc[1] et pelamides in Pontum ad dulciora pabula intrant gregatim cum suis quæque ducibus, et primi omnium[e] scombri,[2] quibus est in aqua sulfureus color, extra qui ceteris. Hispaniæ cetarias[f] hi replent,[3] thynnis non commeantibus.[a]

XX. Sed in Pontum nulla intrat bestia piscibus malefica, præter vitulos[g] et parvos delphinos. Thynni dextra[h] ripa intrant, exeunt læva. Id accidere existimatur, quia dextro oculo plus cernant,[1] utroque[i] natura hebete. Est in euripo

[a] *Cum thynnorum penuria est, ad Hispaniæ littora non commeantium.*

CAP. XIX. 1 Ita codd. Harduini, cum edd. Parm. 1481. Venett. Vet. Dalec. Paris. 1514. al. et edd. post Harduin. *hæ* Ald. Junt. Lugd. 1562. Lugd. Erasmi, Dalec. Elz. et Gronov. Mox, *et pelamidibus* Dalec. *in ponto* unum exemplar ap. Th. Gronov.—2 Margo edd. Dalec. et Gronov. *primis omnium scombris.* Mox, Vet. Dalec. *est in aquis;* Paris. 1514. al. *et in aquis s. c. e. qui cæteri.*—3 Vet. Dalec. *his replent.* Mox, Codd. Dalec. *non raro commeantibus.*

CAP. XX. 1 Paris. 1514. *cernunt.*—2 Editio princeps, Venett. Vet. Dalec.

NOTÆ

v. 10. Pisces, qui maria quoque alia incolunt, non aqua salsa, sed dulci, quæ intra salsam contineatur, ali, ex Theophrasto atque Aristotele probat Ælian. Hist. Anim. IX. 64. et Rondelet. I. 13.

[c] *Amiam*] Arist. Hist. Anim. VI. 16. pag. 713. Amiæ Plinius solus Latinorum scriptorum meminit. Oppian. Halieut. II. 554. ait esse paulo thynno minorem: adversus delphinos facto impete sæpe dimicare, morsu victos lacerare, &c. Vide Notas et Emend. num. 30. Amia porro nomine Latino caret. A popularibus suis *Byza* vocari, scribit Rondelet. VIII. 9.

[d] *Cum thynnis*] Arist. Hist. Anim. VIII. 16. pag. 922.

[e] *Et primi omnium*] Arist. pag. 925. Scomber piscis notissimus, *Maquereau.*

[f] *Cetarias*] Cetariæ, sive cetaria, ut Papias ait, loca sunt juxta mare, lacu stagnante, in quibus cete, thynni, aliique pisces tenentur, juxtaque saliuntur. Vivaria sive piscinas recte appellaveris. Nonnius cap. 1. n. 244. 'Cetarii,' inquit, 'genus est piscatorum, quod majores pisces capit, dictum ab eo, quod cete in mari majora sunt piscium genera: quod Virgilius, immania cete.' Horatius II. Sat. 5. 44. 'Plures annabunt thunni, et cetaria crescent.' Vivaria thynnorum posterior ætas 'Tunnarias' appellavit: qua de voce Glossarium Du-Cangii consule.

[g] *Præter vitulos*] Vide Notas et Emend. num. 31.

[h] *Thynni dextra*] Arist. loc. cit. pag. 924. Plutarch. de Solert. Anim. pag. 979. Ælian. Hist. Anim. IX. 42. Solinus cap. 12. pag. 32.

[i] *Utroque*] Sed magis tamen lævo:

Thracii Bospori, quo Propontis Euxino jungitur, in ipsis Europam Asiamque separantis freti angustiis, saxum miri candoris, a vado ad summa perlucens, juxta Calchedonem in latere[2] Asiæ. Hujus aspectu repente territi, semper adversum[3] Byzantii promontorium, ex ea causa appellatum Aurei cornus,[4][j] præcipiti petunt agmine. Itaque omnis captura Byzantii est, magna Calchedonis[5] penuria[k] mille passibus[6][l] medii interfluentis euripi. Opperiuntur[m] autem Aquilonis flatum, ut secundo fluctu exeant e Ponto, nec nisi intrantes Portum Byzantium[n] capiuntur.[7] Bruma[o]

et Massar. *littore*.—3 Cod. Dalec. *semper adversus*.—4 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Chrysoceras* Vet. Dalec. *Auricornu* Editio princeps, Parm. Brix. Paris. 1514. Ald. Junt. Lugd. 1562. al. ante Harduin.—5 *Chalcedoniis* Vet. Dalec. *Chalcedone* cod. Dalec.—6 Ita codd. Regg. *mille passuum* Harduin. ex codd. et edd. antiq. eumque secuti recentt. *M. P.* codd. Dalec. Chiffl. Editio princeps, et Venett. *DC. P.* Vet. Dalec. et Paris. 1514. *D. pass.* Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Dalec. Basil. 1616. Elz. Gronov. et Th. Gronov. Sic legit Hermolaus Barbarus. Gyllius vero aliter opinatur, de Bosp. Thrac. III. 7. legens *M. pass.* quia Dionys. Halic. multa loca inter insulam Βλάβην et Ciconium numerat.' *Th. Gronov.* Mox, Vett. Dalec. *medio interfluente euripo*.—7 Ed. ante Harduin. *intrantes Pontum, Byzantii capiuntur*. Margo edd. Da-

NOTÆ

εὐωνύμῳ ἀμβλυωττεῖν dixit Athenæus lib. VII. pag. 301. ex Aristotele. Æschylus quoque apud Ælianum loc. cit. et Athenæum lib. VII. pag. 303.

[j] *Aurei cornus*] Huic promontorio, inquit, nomen erat, Promontorium aurei cornus, *τοῦ χρυσοῦ κέρατος*. Sinus enim, non promontorium, fuit ipsum aureum cornu, ut Strabo docet lib. VII. pag. 320. hæc eadem narrans, quoniam in plures minores sinus quasi ramos laciniatim ille divideretur, a cervini cornus specie ita dictum testatus. Vide Notas et Emend. num. 32.

[k] *Calchedonis penuria*] Idcirco Calchedonem cæcorum urbem appellatam esse Strabo refert, quod omissa in oppositum littus navigatione, ubi tanta piscationis opportunitas erat, deteriora loca occupassent. A Calchedone tamen nomen pelamis habet, Calchedonia dicta, quam inter cibos exquisitissimos laudat in primis Gellius VII. 16. pag. 434.

[l] *Mille pass.*] Vide Notas et Emend. num. 33.

[m] *Opperiuntur*] Non ad thynnos privatim Aristoteles hæc contraxit, sed de gregalibus in universum tradidit Hist. Anim. VIII. 16. pag. 923. uti et ea, quæ mox subjungit, 'Bruma non vagantur....Multi in Propontide æstivant,' &c.

[n] *Portum Byzantium*] Vide Notas et Emend. num. 34.

[o] *Bruma*] Arist. loc. cit. p. 924. Plutarch. de Solert. Animal. p. 979. Ælian. Hist. Animal. lib. IX. pag. 42.

non vagantur: ubicumque[8] deprehensi, usque ad æquinoctium, ibi hybernant. Iidem sæpe navigia velis euntia comitantes, mira quadam dulcedine per aliquot horarum spatia et passuum millia a gubernaculis spectantur,[9] ne tridente quidem in eos sæpius jacto territi. Quidam eos, qui hoc e thynnis faciant, pomphilos [10] [p] vocant. Multi in Propontide æstivant: Pontum non intrant. Item soleæ, cum rhombi[11] intrent: nec sepia est, cum loligo reperiatur. Saxatilium,[q] turdus et merula desunt: sicut conchylia, cum ostreæ abundent. Omnia autem hybernant in Ægæo. Intrantium[r] Pontum[12] soli non remeant trichiæ. Græcis enim in plerisque nominibus uti par erit, quando aliis atque aliis eosdem diversi appellavere tractus. Sed hi soli[s] Istrum amnem subeunt: ex eo[13] subterraneis[t] ejus venis in Adriaticum mare

lec. et Gronov. *linquentes Pontum, Byzantii, &c.* Alii, *exeuntes ponto.*—8 Chiffl. *ubi eum.*—9 Ita Ald. Junt. Lugd. 1562. Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Dalec. Basil. 1616. Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *non separantur* Editio princeps, Venett. Parm. 1481. Paris. 1514. Parm. 1576. al. et Th. Gronov.—10 Harduin. et al. *pompilos*. Mox, Chiffl. *æstuant*. Deinde, Vet. Dalec. *intrant item soleæ ;* unde Dalecampius legit, *Pontum item non intrant soleæ.*—11 Editio princeps, *rumbi*. Mox, cod. Dalec. *nec sepia est*. Verbum *est* deest in edd. Th. Gronov. et al.—12 Editio princeps, *portum*. Mox, Rondel. *non r. thrisiæ.*—13 Chiffl. *in Istrum mare s. et ex eo ;* Cod. Dalec. *in Istrum a. s. et ex eo.* Mox, margo edd. Dalec. et Gronov. *itaque et illi subeuntes e mari, nec unquam descendentes*, ex Aristot. Hist. Anim. VIII. 12. *ita et illi descendentes, &c.* Paris.

NOTÆ

[p] *Pomphilos*] Πομφύλους vocat Ælianus Hist. Anim. II. 15.

[q] *Saxatilium*] Colum. VIII. 16. 'Rursus optime saxosum mare nominis sui pisces nutrit, qui scilicet quod in petris stabulentur, saxatiles dicti sunt, ut merulæ, turdique, nec minus melanuri.' Utrumque piscem Romæ esse notissimum, atque hunc *tordo*, illum *merlo* vocari etiamnum, tradit Hippolytus Salvianus de Hist. Aquatil. fol. 222. Apud Latinos Gallosque, uti apud Græcos κόσσυφος, idem avis piscisque nomen est, merula, *merle*. Turdum appellant Galli *vielle*, teste Rondel. VI. 6.

[r] *Intrantium*] Arist. Hist. Anim. VIII. 16. pag. 923. Οἱ δὲ τριχαῖοι μόνοι τῶν ἰχθύων εἰσπλέοντες μὲν ἁλίσκονται, ἐκπλέοντες δὲ οὐκ ὁρῶνται. Trichiæ, inquit, soli piscium, abeuntes in Pontum aut capiuntur, aut absumuntur a reliquis piscibus; reverti enim nulli videntur. Vide Notas et Emend. num. 25.

[s] *Sed hi soli*] Arist. loc. cit.

[t] *Subterraneis*] Cautior videri Plinius, quam Philosophus, voluit. Vidit enim hunc temere, loc. cit. Argonautarum fabulæ subscripsisse, qui ex Istro in Adriaticum creduntur navigasse. A quo flumine cum in

defluunt: itaque et illic[u] descendentes, nec unquam subeuntes e mari visuntur.[*][14] Thynnorum[v] captura est a Vergiliarum exortu[w] ad Arcturi occasum:[x] reliquo tempore hyberno latent in gurgitibus imis, nisi tepore[15] aliquo evocati, aut pleniluniis. Pinguescunt[y] et in tantum, ut dehiscant. Vita[z] longissima his biennio.

XXI. Animal est[a] parvum, scorpionis effigie, aranei magnitudine. Hoc se et thynno,[1] et ei qui gladius[b] vocatur, crebro delphini magnitudinem[c] excedenti, sub pinna affigit aculeo: tantoque infestat dolore, ut in naves[2] sæ-

[*] *Nec unquam ascendentes e mari Adriatico in Istrum cernuntur.*

1514. *ita et illic descendentes, &c.* Basil. 1616.—14 Vet. Dalec. *in mari visuntur.* —15 Editio princeps, *nisi tempore.*

Cap. XXI. 1 *Hoc et thyno* cod. Dalec. 'Perperam expunxit Pintianus vocabulum *se*; Plinius enim se bene explicat. Animalculum enim supra memoratum affigit se ipsum corpori thynnorum gladiorumque sub pinnis pectoralibus, exsugens sanguinem, ut quoque observavit Boccone in verme ab eo descripto.' *Th.Gronov.*—2 Editio princeps, *ut naves*, omissa præpositione *in*.

NOTÆ

Adriaticum mare nullum duci alveum ipse Plinius agnoverit III. 18. ad subterraneos meatus nunc confugit, haud sane, credo, veriores.

[u] *Itaque et illic*] Ubi Ister in Adriaticum influere credebatur.

[v] *Thynnorum*] Arist. Hist. Animal. VIII. 20. pag. 931.

[w] *Vergiliarum exortu*] Initio æstatis, die ab æquinoctio verno XLVIII. Plinius XVIII. 59.

[x] *Ad Arcturi occasum*] Scilicet vespertinum, qui incidit in diem quartum Nonas Novembris, ut auctor est Plinius ipse XVIII. 74. Arist. *μέχρι Ἀρκτούρου δύσεως τὸ ἔσχατον, ad extremum Arcturi occasum.*

[y] *Pinguescunt*] Arist. Hist. Anim. VI. 16. pag. 711.

[z] *Vita*] Arist. pag. 712. Thunnus ille tamen, quem nongentarum librarum, eumque vetulum fuisse Plinius dixit cap. 17. provectiorem multo ætate fuisse necesse est.

[a] *Animal est*] Totidem verbis Arist. Hist. Anim. VIII. 25. pag. 953. Oppian. Halieut. II. 506. Athen. lib. VII. pag. 302. Asilus id animal dicitur, Græcis *οἶστρος*, quem Rondeletius *αὐτόπτης* depingit de Insectis cap. 8.

[b] *Et ei qui gladius*] Græcis *ξιφίας*. A mucronato rostro nomen accepit, ut tradit Ælian. Hist. Anim. XII. 64. Hippolytus Salvianus de Hist. Aquatil. fol. 127. eum esse piscem ait qui a Liguribus *Emperador*: Romæ *pesce spada* vocatur: quanquam hoc postremum nomen et ad alios præterea pisces transferatur.

[c] *Delphini magnitudinem*] Etsi magnitudinem delphini, inquit, gladius interdum excedat, minimo tamen vermiculo infestatur ita, ut in naves sæpe exsiliat, evictus doloris acerbitate. Vide Notas et Emend. num. 36.

penumero exsiliant. Quod et alias faciunt aliorum vim timentes,[3] mugiles maxime, tam præcipuæ velocitatis, ut transversa navigia interim superjactent.

XXII. (XVI.) Sunt et in hac[d] parte naturæ auguria, sunt et piscibus præscita.[1] Siculo bello,[e] ambulante in littore Augusto, piscis e mari ad pedes ejus exsiliit: quo argumento vates respondere,[f] Neptunum patrem adoptante[g] tum sibi Sex. Pompeio,[2] (tanta erat navalis rei gloria,)

—3 Cod. Dalec. *aliorum timentes*, omisso *vim*. Paulo post, margo edd. Dalec. et Gronov. *interim supertrajiciant*. Alii ap. Dalec. *interim trajectent*.

CAP. XXII. 1 Codd. Dalec. Colb. 1. 2. Paris. et Salmant. *Sunt et piscibus præscita in hac parte naturæ auguria*. Tolet. et Chiffl. *Sunt et piscibus præscita*. Editio princeps et Paris. 1514. *Sunt et piscibus præscita, in hac parte auguria*. —2 Ita codd. Harduini, Dalec. Chiffl. et Pintian. item Vet. Dalec. edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *vates respondere, N. p. adoptantem eum s. S. Pompeio repudiato* Editio princeps et Paris. 1514. *vates, spondere N. p. adoptato tum s. S. Pompeio* Gronov. et al. ante Harduin. *vates spondere, N. p. adoptanto tum sibi S. Pompeio* Th. Gronov. Mox, *gloria repudiato sub pedibus, &c.* cod. Dalec.

NOTÆ

[d] *Sunt et in hac*] Vide Notas et Emend. num. 37.

[e] *Siculo bello*] Suetonius in Augusto, cap. 96. 'Pridie quam Siciliensem pugnam classe committeret, deambulanti in littore piscis e mari exsiluit, et ad pedes jacuit.'

[f] *Vates respondere*] Sicuti piscis, inquit, maris alumnus ac partus, ad Augusti pedes exsilierat, ita et Sex. Pompeium, qui propter insignem rei navalis gloriam Neptunum patrem sibi tunc asserere videbatur, sub pedibus ejus mox futurum, vates responderunt. Vide Notas et Emend. num. 38.

[g] *Adoptante*] Neptuni certe filium appellari se Sex. Pompeius sustinuit, tanquam a Neptuno adoptatus scilicet, *εἰσποιούμενος ἄρα τῷ Ποσειδῶνι*, inquit Appianus Bell. Civil. lib. v. pag. 729. Cum victus scilicet Octavianus Cæsar navali prælio, Siciliæ potiundæ spem abjecisset, Neptuni filium Sex. Pompeius se esse credidit, *Καὶ τοῦ τε Ποσειδῶνος υἱὸς ὄντως ἐπίστευεν εἶναι*.—'Testatur hoc etiam nummus antiquus, in quo caput S. Pompeii nudum pingitur, cum delphino et tridente: epigraphe, NEPTVNI. hoc est, 'Neptunius,' ob peritiam rei navalis: quemadmodum postea Diocletianus a prudentia 'Jovius,' a fortitudine bellica Maximianus 'Herculius' est cognominatus. Est hic nummus ap. Patin. in Fam. p. 219. et in Museo nostro.' *Ed. sec.*—Porro, ut id obiter dicamus, in cladem hanc Augusti, ludendique simul libidinem, extat sat elegans Epigramma, inter cetera a Pithœo collecta, pag. 78. 'Postquam bis classe victus naves perdidit, Aliquando ut vincat, ludit assidue aleam.—' Ratum fuisse nihilominus illud vatum omen, sed non in bello Siculo, testantur ipsius Augusti nummi: in quibus Neptuni expressa effigies, qui sinistra tridentem teneat, dextra palmam porrigat, orbem pede dextro

'sub pedibus Cæsaris futuros, qui maria tempore illo tenerent.'

XXIII. Piscium fœminæ[h] majores quam mares. In quodam[i] genere omninò non sunt mares, sicut in erythinis[j] et chanis.[1 k] Omnes enim ovis gravidæ capiuntur. Vagantur gregatim fere cujusque generis squamosi. Capiuntur[2 l] ante Solis ortum: tum maxime piscium fallitur visus. Noctibus, quies:[m] et illustribus[3 n] æque, quam die, cernunt.* Aiunt et si teratur[o] gurges,[4] interesse capturæ: itaque

* *Nocte quiescunt: nox si illustris fuerit, æque tum, atque interdiu cernunt.*

CAP. XXIII. 1 Chiffl. *sicut arachines*, omissis vocibus, *et chanis*. Editio princeps, *sicut Arasthynis*. Paris. 1514. *sicut in erythrinis et Chromibus*; Parm. 1576. al. et Th. Gronov. *sicut in erythrinis et Channis*.—2 Cod. Dalec. V. g. *fere. Cujusque g. squamosi capiuntur*. Mox, Dalec. *nam tum maxime*. Editio princeps, *oleo maxime falluntur*. Th. Gronov. *tum maxime fallitur piscium visus*.—3 *Noctibus quidem illustribus* Gronov. et al. ante Harduinum.—4 Ita edd. Harduini 1. 2. 3. et recentt. *si iteretur* Paris. 1514. Ald. Junt. 1562. Parm. 1576. et al. vett. 'Patet ex Aristot. Hist. Anim. VIII. 19. in fine, legendum esse, *si teratur gurges*; et porro, *ita plures secundo jactu capi*; non

NOTÆ

premat, cum epigraphe, CÆSAR. DIVI F. aliique cum tropæo navali.' *Ed. sec.*

h *Piscium fœminæ*] Arist. Hist. Anim. V. 5. pag. 527.

i *In quodam*] Arist. Hist. Anim. VI. 12. pag. 688. iisdem fere verbis.

j *Erythinis*] Aristoteli ἐρυθρινὸς, rubellio Plinio XXXII. 49. a rubore. Item Apicio X. 7. Oppiano Halieut. I. 97. ἐρυθῖνος. Nobis rubellus, Parisiensibus, *Rouget*: communi aliis quoque piscibus vocabulo. Italis, *Phragolino*.

k *Et chanis*] Χάννη Aristoteli, quasi hiatula, παρὰ τὸ χαίνειν, quia semper sit ore hiante. Massiliensibus *Serran* vocari, scribit Salvianus, et post illum Aldrov. de Pisc. I. 10. pag. 52. De channe rursum ex Ovidio XXXII. 54.

l *Capiuntur*] Hæc sunt ex Arist. Hist. Anim. VIII. 25. pag. 954.

m *Noctibus, quies*] Opportunum, inquit, capturæ piscium tempus, ante Solis ortum est: quoniam obscuris noctibus, nusquam vagi, quiescant: illustribus, nihilo minus quam interdiu cernant. Vide Notas et Emend. num. 39.

n *Et illustribus*] Hoc est, serenis, in quibus aliqua micat, vel a stellis, vel a Luna lux. Tegulas illustres dixit festive Plautus in Rudente I. 1. quod iis vento dejectis lux sese per rimas in intimas ædes insereret: 'Ita omnes de tecto deturbavit tegulas: Illustriores fecit, fenestrasque indidit.' Aliunde hæc porro Plinius, quam ex Aristotele: ne quis perperam accepta a Plinio verba Philosophi calumnietur.

o *Si teratur*] Si fundus verriculis excitetur, plures eodem verriculo

plures secundo tractu capi quam primo. Gustu olei maxime, dein modicis [p] imbribus [5] gaudent, aluntur que. Quippe et arundines, [q] quamvis in palude prognatæ, non tamen sine imbre adolescunt: et alias ubicumque pisces in eadem aqua assidui, si non affluat,[r] exanimantur.[6]

XXIV. Prægelidam [a] hyemem omnes sentiunt, sed maxime qui lapidem in capite habere existimantur, ut lupi, chromes,[1] [b] sciænæ,[c] pagri.[d] Cum asperæ [e] hyemes fuere, multi cæci capiuntur. Itaque his [f] mensibus jacent spelun-

vero ut in vulgatis editionibus, quæ habent: *si iteretur gurges, interesse capturæ: itaque plures secundo tractu trahi.*' Th. Gronov. Paris. 1514. *trahi* pro *capi.*—5 Massar. *immodicis imbribus.*—6 Ita codd. Harduini, et Chiffl. item edd. Parm. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *si non affluat* Herm. Barb. *si non affluant* Editio princeps et Paris. 1514. *nisi affluat* cod. Dalec. *nisi appluat* edd. al. ante Harduin. 'Patet ex Aristot. VIII. 19. legendum esse *nisi pluat*, non vero *nisi appluat*, aut *si non affluat*, ut quidam volunt.' *Th. Gronov.*

CAP. XXIV. 1 *Choramis* Chiffl. *Corami* Editio princeps. *Coracini* Paris. 1514.

NOTÆ

altero jactu, quam priore, capientur: τριβομένου τοῦ βυθοῦ, ἁλίσκεσθαι πλείους ἐν τῷ αὐτῷ βόλῳ τὸ δεύτερον, ἢ τὸ πρῶτον. Arist. Hist. Anim. VIII. 21. pag. 934. Vide Notas et Emend. num. 40.

[p] *Dein modicis*] Vide Notas et Emend. num. 41. Eadem cum Plinio docet Albertus M. de Animal. VII. 2. 1 pag. 229.

[q] *Quippe et arundines*] Arist. Hist. Anim. VIII. 25. pag. 948.

[r] *Si non affluat*] Hoc est, nisi novæ recentesque subinde aquæ euripis accedant. Vide Notas et Emend. num. 42.

[a] *Prægelidam*] Arist. iisdem verbis, Hist. Anim. VIII. 25. pag. 950. Ælian. Hist. Anim. IX. 7. Inter eos qui lapidem in capite habent asellum Plinius annumerat XXXII. 38.

[b] *Chromes*] Χρωμὶς Latinum nomen non habet: piscatoribus nostris pariter ignota. Suspicatur tamen Rondeletius v. 21. eum esse piscem qui in ora Liguriæ *Castagno*, a castaneæ colore, vocetur.

[c] *Sciænæ*] Σκίαινα Græcorum a nostris eadem, vim vocis secutis, præsertim vero a Colum. VIII. 16. Umbra est appellata: Umbrinam Romanum vulgus appellat: Galli *Maigre*. De ea Rondeletium consule v. 9. Hippol. Salvianum fol. 115. Umbella est Xenocrati apud Oribas. II. 58.

[d] *Pagri*] Πάγρος vel φάγρος, Latinis pagrus et phager: in toto Galliæ Narbonensis littore *Pagre*, teste Rondel. ejus oræ incola, v. 15.

[e] *Cum asperæ*] Arist. loc. cit. non multos piscium, sed multos ex capitonibus, hac cæcitate affici a frigore scripsit.

[f] *Itaque his*] Ex Arist. Hist. Anim. VIII. 20. pag. 930. hæc Plinius accepit, usque ad ea verba, 'Fluviatilium silurus,' &c.

cis [2] conditi, sicut in terrestrium genere retulimus.[g] Maxime hippurus[h] et coracinus[3] [i] hyeme non capti, præterquam statis diebus paucis, et iisdem semper: muræna[4] et orphus,[j] conger,[k] percæ,[5] [l] et saxatiles omnes. Terra quidem,[m] hoc est, vado maris excavato condi per hyemes torpedinem, psettam,[n] soleamque tradunt.

XXV. Quidam [a] rursus æstus impatientia, mediis fervoribus sexagenis diebus latent, ut glaucus,[b] aselli,[c] auratæ.[d]

Mox, *sciena* Gronov. *schiena* Chiffl.—2 Editio princeps, Paris. 1514. Parm. 1576. et Th. Gronov. *jacent in speluncis.*—3 Paris. 1514. *Coracini.* Vet. Dalec. *coracinus hieme, non capti præterquam, &c.*—4 *Item muræna* Editio princeps, Paris. 1514. Parm. 1576. Colon. Agrip. 1524. Basil. 1535. et Th. Gronov. 'Pessime in quibusdam edd. legitur *munera.*' Th. Gronov.—5 Editio princeps, *perge.* Mox, pro *psettam*, eadem editio, *piestam;* Paris. 1514. Junt. Lugd. 1562. al. et Gronov. *psittam.* Gr. ψῆττα.

NOTÆ

[g] *Retulimus*] Libro sup. cap. 54. et 55. ubi de ursis Ponticisque muribus.

[h] *Hippurus*] Ἵππουρος Græcis, Hispanis *Lampugo*, inquit Rondel. VIII. 19. nostris undis piscis incognitus.

[i] *Coracinus*] A nigro colore, quem cum corvo communem habet, nomen sortitum esse auctor est Oppian. Halieut. I. 133. Κορακῖνον ἐπώνυμον αἴθοπι χροιῇ. Romæ, *Pesce Corvo*, vocari scribit Hippol. Salvianus pag. 118. In Gallia Narbonensi *Corp* et *Corbeau*, Rondel. V. 8. Vide inferius cap. 32.

[j] *Et orphus*] Kirano pag. 50. 'Orphus, piscis marinus comestibilis.' Ὀρφὼς Athenæo lib. VII. pag. 315.

[k] *Conger*] *Congre* Massiliensibus ex Rondel. XIV. 1. et Aremoricis. Græcis, γόγγρος.

[l] *Percæ*] *Perche de mer.* Alia enim fluviatilis est.

[m] *Terra quidem*] Arist. loc. cit. et Theophrastus, 'De iis quæ ob frigora latent,' apud Athen. lib. VII. pag. 314. Ælianus item Hist. Anim. XII. 6.

[n] *Psettam*] Ψῆττα Aristoteli, quem Rhombum a Romanis dici Athenæus testatur, lib. VII. pag. 330. Gallis *Turbot*, in oceano maximus.

[a] *Quidam*] Arist. Hist. Anim. VIII. 20. pag. 933. Communem tamen tribus illis, glauco, asello, auratæ, fecisse æstatis latebram: numerum vero sexaginta dierum privatim glauco assignasse videtur.

[b] *Ut glaucus*] Γλαῦκος a colore dictus. Romani *Lechiam* vocant. De eo multa Athenæus lib. VII. pag. 295. Rondel. VIII. 16. varia glauci genera ac nomina describit VIII. 16. 17. et 18. sed ex conjectura ingenii tantum, haud satis tuta. Lupo omnino similis esse dicitur a Xenocrate, apud Oribas. II. 58.

[c] *Aselli*] De hac aselli latebra per æstatem, Caniculæ metu, multa Oppian. Halieut. I. 151. Ælian. Hist. Anim. IX. 38. Athen. lib. VII. pag. 315.

[d] *Auratæ*] Ælianus Hist. Anim. XIII. 28. ceterique Græci a superciliis aureis χρύσοφρυν nuncuparunt,

Fluviatilium silurus[e] Caniculæ exortu sideratur, et alias semper[1 f] fulgure sopitur. Hoc et in mari[g] accidere cyprino[2] putant. Et alioqui[3 h] totum mare sentit exortum ejus sideris: quod maxime in Bosporo apparet. Alga[4 i] enim et pisces superferuntur, omniaque ab imo versa.

XXVI. (XVII.) Mugilum[j] natura ridetur, in metu capite abscondito, totos[1] se occultari credentium. Iisdem tamen[k] tanta salacitas,[2] ut in Phœnice, et Narbonensi provincia,

CAP. XXV. 1 Ita codd. omnes Harduini et Chiffl. vocem *semper* omittunt Gronov. et edd. vett. Mox, cod. Dalec. *fulgore sopitur.*—2 Idem codex et Editio princeps, *Cyprio.*—3 *Et alioquin* Gronov. Mox, Paris. 1514. *totum mare sentire.*—4 *Algæ* Gronov. et al. ante Harduin.

CAP. XXVI. 1 Paris. 1514. *toto.*—2 Codd. Dalec. Chiffl. Editio princeps,

NOTÆ

Rondel. v. 2. putat esse eum quem Provinciales et Hispani *Dorada* vocant. Negat Bellonius aut Gallicæ oræ veterum auratam esse cognitam, aut cum Dorada quicquam habere commune.

[e] *Fluviatilium silurus*] Philosophi verba hæc sunt Hist. Anim. VIII. 25. pag. 956. Γλάνις ὑπὸ κύνα μάλιστα ἀστροβλὴς τε γίνεται, καὶ ὑπὸ βροντῆς νεανικῆς καροῦται. *Glanis sideratur sub canicula potissimum, et a forti tonitru consopitur.* Sic Plinius Glanim Aristotelis Siluri voce non semel reddit. Glanim Albertus quoque a nobis inferius laudandus interpretatur silurum, et piscem fluvialem vocat. Ipseque alias Aristoteles et Strabo, glanis habita mentione, nusquam vero nominato siluro, eosdem existimasse videri possunt. Glossæ denique: *Silurus*, γλάνις.

[f] *Et alias semper*] Ita Mss. omnes. Vexatur sideratione, inquit, in exortu Caniculæ: validis vero tonitruis, fulgure, anno toto. Arist. ὑπὸ βροντῆς νεανικῆς καροῦται. Desiderata hactenus in editis vox ea *semper*. Salmasius in Solin. pag. 1314. *semper per fulgura sopitur.*

[g] *Hoc et in mari*] Vide Notas et Emend. num. 43.

[h] *Et alioqui*] Arist. Hist. Anim. VIII. 20. pag. 934. De ea re dictum II. 40. Dicetur et lib. XVIII. 68.

[i] *Alga*] Vide Notas et Emend. num. 44.

[j] *Mugilum*] Arist. Hist. Anim. VIII. 6. pag. 874. quem citat et Athenæus lib. VII. pag. 308. Galli *Mulets* vocant. Itali, *cephali:* Narbonenses, *cabots*, quasi capitatos: κέφαλος enim mugilum omnium commune nomen est Galeno lib. III. de Aliment. Facult. aliisque: Aristoteli species quædam singularis est, quæ communi κεστρέως nomine cum ceteris continetur. Ausonius mugilem *Capitonem* vocat.

[k] *Iisdem tamen*] Locus hic est ex Arist. Hist. Anim. V. 4. pag. 531. ubi cur coitus tempore fœminæ mares sequantur, contraque rursus mares partus tempore fœminas, explicatur. Habent eadem Ælian. Hist. Anim. XI. 36. et Oppian. Halieut. lib. IV.

coitus tempore e vivariis marem linea longinqua per os ad branchias religata[3] emissum in mare, eademque linea retractum, fœminæ sequantur ad littus, rursusque fœminam mares partus tempore.

XXVII. Apud antiquos piscium nobilissimus habitus acipenser,[1] unus omnium squamis ad os[m] versis, contra quam[n] in nando meant,[a] nullo nunc in honore[o] est:[1] quod quidem miror, cum sit rarus inventu.[p] Quidam eum[q] elopem vocant.

XXVIII. Postea præcipuam auctoritatem fuisse lupo,[r] et asellis,[s] Cornelius Nepos, et Laberius poëta mimorum,[1]

[a] *Contra quam in natando ceteri pisces omnes meant.*

et Paris. 1514. *facilitas.*—3 Gronov. *relegata.*

CAP. XXVII. 1 Ita Regg. Brot. et Editio princeps; *contra aquam nando meat: nullo in honore est* Dalec. Elz. et Gronov. *contra aquam nando meat, nullo nunc in honore est* Paris. 1514. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. Th. Gronov. *contra quam in nando meant, nullo in honore est* Chiffl. aliique codd. ap. Harduin. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *natando* pro *nando* cod. Dalec.

CAP. XXVIII. 1 Paris. 1514. *minorum.*—2 Chiffl. *colliri;* Editio princeps,

NOTÆ

[l] *Acipenser*] Vide Notas et Emend. num. 45.

[m] *Squamis ad os*] Quærit Nigidius Figulus apud Macrob. Saturn. II. 12. pag. 364. 'Cur alii pisces squama secunda, acipenser adversa sit.'

[n] *Contra quam*] Vide Notas et Emend. num. 46.

[o] *Nullo in honore*] Refert hunc Plinii locum Sammonicus apud Macrob. Saturn. II. 12. pag. 364.

[p] *Rarus inventu*] Cicero de Fato, Macrobio referente: 'Allatus est forte Scipioni acipenser, qui admodum raro capitur,' &c.

[q] *Quidam eum*] Apionem Grammaticum signat, qui in libro de Apicii luxu, Athenæo teste, lib. VII. pag. 364. Elopem eundem cum Acipensere esse tradidit. In eadem hæresi videtur fuisse Lucilius scribens, 'Surrenti Ellopa fac emas.' Contra Colum. VIII. 16. et Ovidius, Pamphylio mari tantum Elopa tribuentes, certissime illum ab acipensere, nostri quoque maris incola, distinxerunt. Ovidio et Columellæ subscribit Archestratus apud Athenæum, qui acipenserem nostrum γαλεὸν a Græcis, non ἔλλοπα vocari existimat: ipse denique Plinius XXXII. 54.

[r] *Lupo*] Gallis *Lubin*, inquit Hippolytus Salvianus, fol. 108. Bellonius, *un Bar*. D. Ambrosius in Hexaëm. V. 2. luporum teneritudinem mire commendat.

[s] *Et asellis*] Asellus in Gallia, *Merlu*, quasi maris Lucius, ut plerisque placere intelligo. Vide tamen Notas et Emend. num. 47.

tradidere. Luporum laudatissimi, qui appellantur lanati,[t] a candore mollitiaque carnis. Asellorum duo genera: callariæ,[2 u] minores: et bacchi,[v] qui non nisi in alto capiuntur, ideo[3] prælati prioribus. At in lupis,[4 w] in amne capti præferuntur.

XXIX. Nunc scaro[a] datur principatus, qui solus[b] piscium dicitur ruminare, herbisque[1] vesci, non aliis piscibus, mari Carpathio[c] maxime frequens. Promontorium Troa-

coliri; Paris. 1514. *collyri.* 'Perperam in nonnullis edd. comma post *callariæ* omnino neglectum, aut male positum est post *minores.* Mira mutatio literarum harum vocum in diversis edd. occurrit: alia habet *callarias,* alia iterum *collyri,* vel *coliri.* Athenæus *Gallarides* ponit, VII. 8. Non minus discrepat orthographia *Bacchi,* pro quo alii *Brachi,* alii *Banchi* legunt. Athenæus vero, VIII. 14. scribit, *Bacchus,* Βάκχος. Quoniam vero neutros pisces apud Aristot. reperire potui, incertus sum de vera orthographia. Optima lectio mihi videtur *callariæ* et *bacchi.* Massarius quoque probat *bacchi* legi, nominisque originem tribuit Asino Libero patri, s. Baccho dicato.' *Th. Gronov.* Editio princeps, et Chiffl. *brachi;* Franz. *bachi.*—3 Vet. Dalec. Venett. et Paris. 1514. *ideoque.*—4 *At e lupis* Vet. Dalec. 'Sunt, qui hisce in verbis mendum statuunt, volentes legere: *At ex lupis, qui in amne capti, præfertur;* et Massarius ponit: *At lupi in amne capti præferuntur;* quæ lectio quidem toleranda est, attamen Plinianam non rejiciendam opinor.' *Th. Gronov.*

CAP. XXIX. 1 'Pintianus pro *herbis* legere malit *algis,* afferens locum ex Aristot. ubi tamen non negatur algam esse herbam marinam. Videtur Pintianus in Botanicis minime versatus fuisse, hinc et nescivisse, quid esset *alga* aut *fucus.*' Th. Gronov. Mox, *atque non aliis piscibus* Editio princeps et

NOTÆ

[t] *Lanati*] Martial. XIII. 89. 'Laneus Euganei lupus excipit ora Timavi, Æquoreo dulces cum sale pastus aquas.'

[u] *Callariæ*] Γαλλαρίαν vocat Dorion, libro de piscibus, apud Athen. lib. VII. pag. 312. Archestratus pag. 316. Καλλαρίαν. 'Ονίσκον sive asellum minorem, idem Dorion, pag. 315. Κλαρίας per syncopen, Oppiano Halieut. I. 105.

[v] *Et bacchi*] Βάκχος, inquit Athenæus lib. VIII. pag. 356. εὔχυλος, πολύχυλος, εὔτροφος. *Multi bonique succi bacchus est, et copiosi alimenti.*

[w] *At in lupis*] Ita Mss. omnes: sensusque est, e lupis optimos esse qui in fluviis capiuntur. Sic Archestratus apud Athenæum lib. VII. pag. 311. inter exquisitos pisces, lupos recenset qui in Gæsone amne enatarent. Vide quæ dicturi sumus cap. 54.

[a] *Nunc scaro*] Quid scarus sit, adhuc ambigitur, quamvis alii aliter conjiciant: sed neque in ullius adhuc Latini nominis possessionem venit: nedum vulgare nosse in promtu est.

[b] *Qui solus*] Oppian. Halieut. I. 134. Tzetzes Chiliad. VI. vs. 340. Ælian. Hist. Anim. II. 54. post Arist. Hist. Anim. II. 21. pag. 279. et VIII. 5. pag. 877. Ovidius quoque breviter in Halieut. 'Ut scarus, egestas solus qui ruminat herbas.'

[c] *Mari Carpathio*] Sic Colum. mox laudandus. Archestratus in Gastro-

dis [d] Lecton sponte nunquam transit. Inde advectos Tiberio Claudio principe, Optatus Elipertius [2] [e] præfectus classis, inter Ostiensem et Campaniæ oram sparsos disseminavit. Quinquennio fere cura est adhibita, ut capti redderentur mari. Postea frequentes inveniuntur [3] Italiæ in littore, non antea ibi [f] capti. Admovitque sibi gula sapores piscibus satis,[*] et novum incolam mari dedit, ne quis peregrinas aves Romæ parere miretur.

Proxima est mensa jecori [4] duntaxat [g] mustelarum, quas (mirum dictu) inter Alpes quoque lacus [5] Rætiæ Brigantinus [h] æmulas marinis [i] generat.

[*] *Piscibus in mare sparsis ac disseminatis.*

Chiffl.—2 Ita codd. Harduini, Dalec. Chiffl. et Vet. Dalec. Venett. Parm. Rom. Brix. et al. antiq. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Optatus e libertis ejus* Gronov. et al. ante Harduin. Massarius sequentia notat: 'Vetus lectio, *Optatus ditius præfectus classis;* ut forte aperuerint *d* literam in *e* et *l*, scripserintque *Elitius*, ac deinceps *Elipertius*. Macrobius hunc non *Elipertium*, sed *Octavium* pro *Optatum* tantummodo nominat, ut æstimandum sit.' *Optatus ditius præfectus, &c.* etiam Editio princeps. Mox, *inter Hostiensem* Paris. 1514.—3 Ita Editio princeps, Venett. Parm. Rom. Paris. 1514. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *reperiuntur* Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. et Th. Gronov. Mox, pro *antea*, quod ex codd. recepit Harduin. *ante* habent Gronov. et al.—4 *Proxima est his mensa pecori* Editio princeps. *Proxima est his mensa pecoris* Tolet. et Salmant. *Proxima est mensa pecori* cod. Dalec. *Proxima est his in mensa pecoris* Vet. Dalec. *Proxima est his mensis generis mustelarum* quædam editiones vett. *Proxima est his mensa generis, &c.* Gronov. Th. Gronov. et al. ante Harduin. 'Mire hic variant lectiones, alia loco *generis* ponit *jecori*, alia vero *pecori*, uti perperam vetus Veneta editio: *jecori* legi posse, quodammodo verosimile est; at nulla est causa, cur *generis* vocabulum rejiciatur, quoniam non omnes pisces, qui mustellarum nomen habent, hic laudentur, verum unica tantum species.' *Th. Gronov.*—5 Paris. 1514. Parm. 1576. al. et Th. Gronov. *inter Alpes quoque lacus.* Mox, cod. Dalec. et Editio princeps, *murænis* pro *marinis*. Ita etiam Venett. probante Massario.

NOTÆ

nomia, ex Epheso peti jubet.

[d] *Troadis*] Ibi scaros frequentes capi docet Ennius, e cujus Phagesiis hæc citat Apuleius Apolog. I. 'Scarum præterii, cerebrum Jovi' pæne supremi: Hectoris ad patriam hic capitur, magnusque, bonusque.'

[e] *Optatus Elipertius*] Vide Notas et Emend. num. 48.

[f] *Non antea ibi*] Ævo certe Columellæ nulli ibi fuerunt: 'Scarus,' inquit VIII. 16. 'qui totius Asiæ Græciæque littoribus, Sicilia tenus frequentissimus exit, nunquam in Ligusticum, nec per Gallias enavit ad Ibericum mare.'

[g] *Jecori duntaxat*] Vide Notas et Emend. num. 49.

XXX. Ex reliqua nobilitate, et gratia maxima est et copia mullis,[a] sicut magnitudo modica: binasque libras[b] ponderis raro admodum exsuperant, nec in vivariis piscinisque crescunt. Septemtrionalis tantum hos, et proxima occidentis parte gignit oceanus.[1 c] Cetero eorum genera plura.[d] Nam et alga[e] vescuntur, et ostreis, et limo, et aliorum piscium carne: barba gemina[f] insigniuntur inferiori labro. Lutarium[2 g] ex iis vilissimi generis appellant.

CAP. XXX. 1 'Valde dubium est, quænam lectio hic admittenda. In vetustissimo codice continuato sensu absque commatibus aut punctis legitur: *et proxima occidentis parte gignit oceanus*; et in aliis extat, *et proxima occidentis parte non gignit oceanus*; quod æque erroneum censeo. Hinc legere mallem: *et proxima occidentis pars gignit. Oceanus cetera eorum genera plura.*' Th. Gronov. *non gignit oceanus* Paris. 1514. aliæque edd. usque ad Harduin. *non* deest in Ed. pr. Venett. Rom. Parm. et Brix. Pro *cetero* Editio princeps et cod. Dalec. habent *cetera*. Mox, idem codex Dalecampii: *plura. Alga .... carne et barba.* 'Veneta editio habet, *barba gemina insigni utuntur*, quæ lectio minime vituperanda, haud tamen præferenda vulgari, quam sequimur.' *Th. Gronov. insigni utuntur* etiam Editio princeps.—2 'Nonnulli perperam pro

NOTÆ

[h] *Brigantinus*] Hodie Constantiensis, ab urbe Constantia. Olim Brigantinus, a Brigantiis populis, quos Vindelicis proximos facit Strabo.

[i] *Æmulas marinis*] Vide Notas et Emend. num. 50.

[a] *Mullis*] Gallis plerumque mullus *Surmulet* appellatur. Quibusdam etiam, *Rouget, Barbet, Mulet de mer.* Burdegalensibus, *Barbeau.*

[b] *Binasque libras*] Martial. XI. 50. 'Nunc ut emam grandemve lupum, mullumve bilibrem.' Trilibrem agnoscit, Horat. II. Sat. 2. 'Laudas insane, trilibrem Mullum, in singula quem minuas pulmenta necesse est: Ducit te species, video.' Quadrilibrem etiam idem Martial. X. 31. 'Mullus tibi quatuor emtus Librarum, cœnæ pompa caputque fuit.' Seneca XCV. Ep. 426. mullum ingentis formæ narrat oblatum Tiberio Cæsari, quem quatuor pondo, et ad selibram fuisse aiebant. Denique Macrob. Saturn. II. 12. pag. 364. 'Plinius Secundus temporibus suis negat facile mullum repertum, qui duas pondo libras excederet: at nunc et majoris ponderis videmus, et pretia hæc insana nescimus.'

[c] *Gignit oceanus*] Vide Notas et Emend. num. 51.

[d] *Genera plura*] Quemadmodum purpurarum genera plura Plinius cap. 61. pabulo et solo discreta facit: ex eodem capite nunc mullorum pariter genera discernit: ut aliud sit lutense, quod putri limo; aliud algense, alga enutritum; aliud quod piscium carne vescatur.

[e] *Nam et alga*] Arist. Hist. Anim. VIII. 5. pag. 872. Ælian. Hist. Anim. II. 41. Oppian. Halieut. III. 485.

[f] *Barba gemina*] Hinc *barbatuli* Ciceroni in Paradoxis, *barbati* Varroni de Re Rust. III. cognominantur.

[g] *Lutarium*] Qui in marinis stagnis, cœnosisque littoribus lutum olet,

Hunc semper[h] comitatur sargus nomine[i] alius piscis, et cœnum fodiente eo,[j] excitatum devorat pabulum. Nec littoralibus[3][k] gratia. Laudatissimi[l] conchylium sapiunt. Nomen his Fenestella a colore mulleorum[4][m] calceamentorum datum putat. Pariunt ter anno.[n] His certe toties fœtura apparet. Mullum expirantem[o] versicolori[5] quadam et numerosa varietate spectari, proceres gulæ narrant, rubentium squamarum multiplici mutatione pallescentem,[6]

Lutarium legunt *Elutarium*.' Th. Gronov.—3 Chiffl. *Nec litoralis his*. Mox, Paris. 1514. *conchlium sapiunt*.—4 Chiffl. *molleorum*; codd. Dalec. et Vet. ejusdem, *molliorum*.—5 Editio princeps et Venett. *versicoloris*.—6 Alii ap.

NOTÆ

quod luto vivat. Majores ii sunt marinis, sed deterioris notæ.

[h] *Hunc semper*] Arist. loc. cit. pag. 876.

[i] *Sargus nomine*] *Sparalon* Rondeletio v. 3. Deceptum interim Festum puto, qui, Lucilii versu perperam intellecto, sargum Ægyptii maris duntaxat incolam facit: cum sit assiduus mulli comes, qui in nostro mari, ut diximus, frequens invenitur.

[j] *Fodiente eo*] Mullo videlicet.

[k] *Nec littoralibus*] Sed saxatilibus potior gratia, et in alto degentibus, ut ex Seneca discimus Nat. Quæst. III. 18. pag. 871. Vide Notas et Emend. num. 52.

[l] *Laudatissimi*] Non qui conchyliorum carne vescantur: fieri enim istud non potest, ut testa conchyliorum diffracta carnem vorent: sed qui inter edendum, eandem odoris saporisque gratiam, quam conchylia, referant.

[m] *A colore mulleorum*] Rectius, opinor, Isidorus, quam Fenestella, mulleis nomen a pisce inditum, cujus rubentes squamæ sunt. Unde Oppian. Halieut. I. 130. rosei coloris facit: *Τρίγλης τε ῥοδόχροα φῦλα νέμονται.* Purpureos igitur fuisse mulleos oportet, genus scilicet illud calceorum, ut ait Festus, quibus Reges Albanorum primi, deinde Patricii usi sunt, quos putant a mullando, id est, suendo, dictos. Effigiem mulleorum exhibet Sirmondus noster, ex nummo Anthemii Aug. in notis ad Sidonium, in Paneg. Anthemii, vs. 13.

[n] *Ter anno*] Et a tergemino partu Græcum nomen *τρίγλη*, ut docet Oppian. Halieut. I. 590. *Τρίγλαι δὲ τριγόνοισιν ἐπώνυμοί εἰσι γονῇσι.* Ælianus item Hist. Anim. X. 2.

[o] *Mullum expirantem*] Seneca Plinio præivit, Natur. Quæst. III. 17. pag. 871. 'Parum videtur recens mullus, nisi qui in convivæ manu moritur. Vitreis ollis inclusi offeruntur, et observatur morientium color, quem in multas mutationes mors, luctante spiritu, vertit.' Et cap. 18. 'Nihil est, inquis, mullo expirante formosius. Ipsa colluctatione animam agenti, rubor primum, deinde pallor suffunditur: quam æque variatur, et incerti inter vitam et mortem coloris est,' &c.

utique si vitro spectetur inclusus. M. Apicius ad omne luxus ingenium mirus,[7] [p] in sociorum garo [q] (nam ea quoque res cognomen invenit) necari eos [r] præcellens [s] putavit, atque e jecore [s] eorum alecem [t] excogitare provocavit: id enim est facilius dixisse, quam quis vicerit.[9]

XXXI. Asinius [1] Celer [a] e consularibus, hoc pisce prodigus, Caio principe unum mercatus octo millibus [b] num-

Dalec. *pallentem.*—7 Reg. Hard. 1. et Editio princeps, *ad omne luxus ingenium majus.* Paris. 1514. Parm. 1576. al. vett. et Th. Gronov. *ad omnem luxum ingenio mirus;* vet. cod. ap. Dalec. *ad omnem luxum ingenio magnus.* Cod. Dalec. etiam *majus* pro *mirus;* unde ille legi jubet *magister.* Mox, Editio princeps, *sotiorum garonam ea quoque, &c.* 'Joannes Langius sibi persuasit, non *sociorum* legendum esse, sed *asosiorum*, vel *asotorum*, quod delicatis præcipue in usu esset, ac 'gari' illud cognomen apud Plinium, Martialem, Senecam, aliosque corruptam esse. Non autem credit Nonnius de Re Cib. III. 44. hoc mendum in totos auctorum libros irrepsisse. Ego vero nequeo Langio, neque Nonnio, aut Dalecampio assentire possum, sed lectionem *sociorum* probo, eo quod illud vocabulum derivem a 'societate,' qua juncti et devincti erant cetarii atque gari confectores.' *Th. Gronov.*—8 Hippolytus Salvianus conj. *siccari eos præcellenter.*—9 Margo edd. Dalec. et Gronov. *provocare excogitavit, &c. quam quod vicerit.* Pro *vicerit* Editio princeps habet *vixerit.*

CAP. XXXI. 1 *Asinius* Basil. 1616. Mox, Vet. et cod. Dalec. *Claudio principe;* Editio princeps, *nomine Claudio principe.* Deinde, Chiffl. *mercatus R. VIII. multum;* cod. Dalec. *mercatus Romæ, &c.* ut vulgo. Vid. Not. Varr. Editio princeps, *mercatus octo millibus nulliusque reputatione;* Paris. 1514.

NOTÆ

[p] *Ad omne luxus ingenium mirus*] In Reg. 1. *majus.* In Reg. 2. *ingeniorum majus.* Forte, *ad omne luxus ingenium natus;* vel, *ad omnem luxum ingeniorum majus.*

[q] *Sociorum garo*] De eo dicemus opportunius XXXI. 44.

[r] *Necari eos*] Vide Notas et Emend. num. 53.

[s] *E jecore*] Mulli jecur quantopere a gulosis ob voluptatem expeteretur, refert Galenus de Facult. Alim. III. 27. pag. 371. tomo VI.

[t] *Alecem*] Quod γαρίλαιον appellabant. Describitur id a Galeno loc. cit. De alece plura XXXI. 44.

[a] *Asinius Celer*] Extraordinarium gessisse Consulatum oportet: quo anno, incompertum.

[b] *Octo millibus*] Macrob. Saturn. III. 12. pag. 364. 'Septem millibus nummum.' Tertull. de Pallio, sub finem, pag. 119. sex tantum sestertia, seu sex nummum sestertiorumve millia numerat. Monetæ Gallicæ sex millia nummum efficiunt libras, ut aiunt, sexcentas: septem, septingentas: octingentas, octo. Tertulliani lectio forte potior ac sincerior cuipiam videri possit: quod eo alludere Juvenal. videtur, Sat. IV. 15. 'Mullum sex millibus emit, Æquantem paribus totidem sestertia libris.' Sed et Tiberio Principe tres mulli XXX. millibus nummum veniere, auctore Sueton. in Tiberio cap. 34. ut jam merito cum eodem vate indignari liceat, vs. 25. 'Hoc pretio squamæ ?

mum: quæ reputatio aufert transversum animum ad contemplationem eorum, qui in conquestione luxus[a] coquos emi singulos pluris quam equos, quiritabant. At nunc coci[3] triumphorum[c] pretiis parantur, et coquorum[4] pisces. Nullusque prope jam mortalis æstimatur pluris, quam qui peritissime censum domini mergit.

(XVIII.) Mullum LXXX. librarum in mari Rubro captum Licinius Mucianus prodidit. Quanti mercatura[d] eum luxuria, suburbanis littoribus inventum?[a]

XXXII. Est et hæc natura, ut alii alibi pisces principatum obtineant: coracinus[e] in Ægypto: zeus,[f] idem faber appellatus, Gadibus:[1] circa Ebusum salpa, obscœnus alibi,[g] et qui nusquam[h] percoqui possit, nisi ferula[i] verbe-

[a] *Quanti emtura mullum hunc fuisset nostrorum hominum luxuria, si in littoribus Urbi proximis inventus esset?*

mercatus octo millibus mullus æque reputatione.—2 Cod. Dalec. *juribus.* Mox, in eodem codice, *equos queritabant;* Paris. 1514. *equos querebantur.*—3 *Adhuc coci* Paris. 1514. *Et nunc coci* Editio princeps. Meursius de Luxu Rom. monet legendum, *Adhuc coci trium horum preciis parantur.*—4 Vet. Dalec. Editio princeps, Venett. et Paris. 1514. *et equorum.*

CAP. XXXII. 1 Parm. 1576. al. vett. et Th. Gronov. *qui faber appellatur Gadibus;* Paris. 1514. *idem faber appellatur Gadibus;* Editio princeps, *idem*

NOTÆ

potuit fortasse minoris Piscator, quam piscis, emi.'

[c] *Triumphorum*] Vide Notas et Emend. num. 54.

[d] *Quanti mercatura*] Quanta, inquit, emturis eum nepotibus et gulosis, si littoribus suburbanis inventus fuisset?

[e] *Coracinus*] De Niloticis coracinis, Athenæus lib. VII. pag. 309. et 312. His nomen ait inditum esse quod assidue pupillas movent, nec cessant unquam, *παρὰ τὸ κόρας κινεῖν.* Martial. XIII. 85. 'Princeps Niliacis raperis, coracine, macellis: Pellææ prior est gloria nulla gulæ.' Corvum marinum vocat Marcellus Empir. c. 8. pag. 69. Vide XXXII. 24.

[f] *Zeus*] Colum. XVIII. 16. pag. 310. 'Non enim omni mari omnis potest esse: ut helops, qui Pamphylio profundo, nec alio pascitur: ut Atlantico faber, qui et in nostro Gadium municipio generosissimis piscibus annumeratur, eumque prisca consuetudine Zeum appellamus.' Athenæi χαλκεὺς lib. VII. p. 318. qui *περιφερὴς* et *κυκλοειδὴς, rotundus* et *orbiculatus,* est, ab hoc Atlantico Columellæ fabro longe discrepat. Rondel. XI. 19. Gallis *Dorée,* ab aureo laterum colore; Massiliensibus, *Truie,* a suum grunnitu, quem edit, dum capitur, ait appellari.

[g] *Salpa, obscœnus alibi*] Σάλπας βδελυρὰς, obscœnas, appellat Epicharmus

ratus: in Aquitania salmo[i] [j] fluviatilis marinis omnibus[k] præfertur.

XXXIII. Piscium alii[l] branchias multiplices habent, alii simplices, alii duplices. His aquam[m] emittunt[1] acceptam ore. Senectutis[n] indicium squamarum duritia, quæ non sunt omnibus similes. Duo lacus Italiæ in radicibus Alpium, Larius et Verbanus appellantur, in quibus pisces omnibus annis Vergiliarum[o] ortu existunt, squamis conspicui crebris atque præacutis, clavorum caligarium[p] effigie: nec amplius, quam circa eum mensem, visuntur.

faber appellatur Gadibus circa Ebusum, &c.—2 Editio princeps, *sarmo*.
CAP. XXXIII. 1 Ita codd. omnes, Editio princeps, Venett. Ald. Junt. Lugd. 1562. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *remittunt* Paris. 1514. Th. Gronov. et al. Mox, *acceptam in ore* cod. Dalec.

NOTÆ

apud Athen. lib. VII. pag. 321. Archestratus ibidem, malum piscem: Σάλπην δὲ κακὸν μὲν ἔγωγε Ἰχθὺν εἰς αἰεὶ κρίνω, κ. τ. λ. Et Ovidius in Halieutico, 'merito vilissima salpa.' Pingitur a Rondel. v. 28.

[h] *Qui nunquam*] Neque in Ebuso, neque alibi: nam et Mitylene capi auctor est Archestratus, loco cit. Pellicerius in notis Mss. emendat, *nunquam*: male.

[i] *Nisi ferula*] Est enim insigni duritia, ut testatur Diphilus Siphnius apud Athen. lib. VIII. pag. 356.

[j] *Salmo*] Gallis *Saumon*. Hujus piscis Latinorum soli, Plinius et Ausonius meminere: Græcorum, nemo: neque enim mediterraneum mare ex oceano subit.

[k] *Marinis omnibus*] Salmonibus nimirum, ut recte Hippolytus Salvianus de Hist. Aquat. lib. I. fol. 101. non piscibus in universum omnibus, ut Dalecampius censuit. Vulgatum est e mari salmones subire amnes: visosque proxime fontes ipsos Rheni a viris non sublestæ fidei accepimus.

[l] *Piscium alii*] Expressum hoc ex Arist. Hist. Anim. II. 16. pag. 222. Καὶ πάλιν τὰ μὲν, ὀλίγα βράγχια ἔχει· τὰ δὲ, πλῆθος βραγχίων, κ. τ. λ. Alii, inquit Plinius, multas habent branchias: alii utrimque unicam: alii duas. *Multiplices* pro 'multis' dixit, sese, ut ita loquar, superequitantibus: *duplices* pro 'geminis,' non pro compositis, ut Scaliger existimavit, in Comment. ad Arist. pag. 223. Minimus porro branchiarum numerus, singularum; maximus octonarum est.

[m] *His aquam*] Arist. loc. cit. pag. 216. de branchiis: ᾗ τὸ ὕδωρ ἀφίασι, δεξάμενοι κατὰ τὸ στόμα.

[n] *Senectutis*] Arist. Hist. Anim. III. 10. pag. 350.

[o] *Vergiliarum*] De harum exortu dixi cap. 20. Hos vero pisces Rondeletius, de Pisc. Lacustr. 5. incolis ait *Pigo* vocari: squamis tegi maximis, quarum e medio existant acuti ac veluti crystallini aculei: succo et sapore cyprinis nostris assimiles, quos *Carpes* appellamus. E Latinis Græcisque scriptoribus uni Plinio cogniti, ac ne nominati quidem.

[p] *Clavorum caligarium*] Caliga mi-

XXXIV. (XIX.) Miratur et Arcadia[1] suum exocœtum,[a] appellatum ab eo, quod in siccum somni causa exeat. Circa Clitorium[b] vocalis hic traditur, et sine branchiis:[c] idem aliquibus adonis dictus.[d]

XXXV. Exeunt in terram, et qui marini mures[e] vocantur, et polypi,[1] et murænæ. Quin et in Indiæ[f] fluminibus certum genus piscium,[g] ac deinde resilit: nam in stagna et

CAP. XXXIV. 1 Paris. 1514. *Archadia.*
CAP. XXXV. 1 Pal. ap. Dalec. *myri vocantur et Polypi.* Chiffl. *polypi.*—

NOTÆ

litaris, solea fuit sine obstragulo, (sutores Galli *empégne* hodie obstragulum vocant:) habenis alligata pedi, multis minutisque clavis inferne suffixa. Si clavos demas, similes sunt caligæ calceis PP. Capucinorum. Clavos soleis suffigendi mos transiit ad rusticos. Huc pertinet illud Juvenal. Sat. III. 247. conquerentis se in magna populi frequentia premi: 'Planta mox undique magna Calcor, et in digito clavus mihi militis hæret.' Effigiem caligæ clavatæ exhibet Nigronius noster in calce operis singularis de Caliga veterum. Gruteri inscriptio p. 279. DECVRIONES ET NVMERVS MILITVM CALIGATORVM.

[a] *Exocœtum*] 'Ἀπὸ τοῦ ἔξω κοιτῇν, quod extra aquas et in sicco dormiat, ut ait Theophr. in fragm. de piscibus in sicco degentibus, pag. 282. Habet, inquit Plinius, quemadmodum mare, ita et undique a mari remota Arcadia, suum quoque exocœtum, marino parem. Est enim Exocœtus marinis piscibus annumerandus, teste Clearcho Peripatetico, libro quem de Aquatilibus inscripsit, apud Athen. lib. VIII. pag. 332. Oppiano Halieut. I. 158. et Æliano Hist. Anim. IX. 36. Quem vero Plinius hic laudat, non is natura, sed similitudine indolis exocœtus est: proprio nomine Ποικιλίας a colorum varietate dictus: a morum affinitate, Arcadicus exocœtus, quod pariter ac marinus in sicco dormiat, uti ex Pausania discimus lib. VIII. pag. 487. atque ex Philostephano mox a nobis laudando.

[b] *Circa Clitorium*] Nempe in Aroanio amne, obscurioris nominis, qui in Clitorium influit, ut auctor est Pausanias loc. cit. et Philostephanus Cyrenæus, Callimachi familiaris, in libro quem inscripsit περὶ τῶν παραδόξων ποταμῶν. Sonum horum piscium negat se Pausanias audivisse ullum, quamvis experiundi causa eo sæpius se contulisset. Vocales tamen Clitorii amnis pisces laudat Mnaseas Patrensis, apud Athen. lib. VIII. pag. 331.

[c] *Et sine branchiis*] Vide Notas et Emend. num. 55.

[d] *Adonis dictus*] Quemadmodum marinus Exocœtus, Oppiano, et Æliano locis cit.

[e] *Marini mures*] De his quoque Theophrastus, loco proxime citato. Describuntur ab Oppiano, Halieut. I. 174.

[f] *In Indiæ*] Theophr. loc. cit.

[g] *Piscium*] Quasi vero quicquam in eam rem valeat similitudo nominis sideri attributi. Confert hanc Pisci.

amnes transeundi plerisque[2] evidens ratio est, ut tutos fœtus edant, quia non sint ibi qui devorent partus, fluctusque minus sæviant. Has intelligi ab iis[3] causas, servarique temporum vices, magis miretur, si quis reputet quoto cuique hominum nosci, uberrimam esse capturam Sole transeunte Piscium signum.

XXXVI. (XX.) Marinorum alii sunt plani, ut rhombi,[1] soleæ,[h] ac passeres, qui a rhombis[i] situ tantum corporum differunt. Dexter[j] resupinatus est illis, passeri[k] lævus. Alii longi, ut muræna, conger.

XXXVII. Ideo pinnarum[1 l] quoque fiunt discrimina, quæ pedum vice sunt datæ piscibus: nullis supra quaternas:[2]

2 Chiffl. *nam stagna et amnes transeunt. In plerisque;* Pintian. *nam stagna et amnes transeunt plerique. Evidens, &c.* Editio princeps et Paris. 1514. *nam stagna et amnes transeundi plerisque, &c.* cod. Dalec. *nam in stagna et amnes transeunt. Plerisque.* Mox, *ut tutos* Chiffl. et paulo post in eodem et cod. Dalec. *ibi qui devorent*, ut in textu nostro; Ald. Junt. Lugd. 1562. al. vett. ante Harduin. *ut tuto .... ibi, quæ, &c.*—3 Ita codd. Harduini, et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Bipont. et Franz. *ab his* edd. vett. et Gronov. Mox, Editio princeps, *temporum vis, magis, &c.* Vet. Dalec. *temporum vices, magis quis miretur, si reputet.*

CAP. XXXVI. 1 *Rumbi*, et mox *Rumbis* Editio princeps. Mox, Massarius videtur cum aliis velle legere, *alii marinorum piscium longi sunt ut muræna*, improbante Th. Gronovio.

CAP. XXXVII. 1 *Dein pennarum* Editio princeps.—2 Eadem editio, *supra quinas*, improbante Massario; et mox, pro *nullæ, mille*. Cod. Dalec. *nonnullis binæ, &c.* Gronov. et edd. vett. ante Harduin. *quibusdam binæ, quibusdam tri-*

NOTÆ

um capturam in mensem Paiphi, sive Octobrem is, qui menses Ægyptios carmine Græco descripsit, quod integrum retulimus in Notis et Emend. ad librum sextum num. 87.

[h] *Soleæ*] Dorion præivisse Plinio videtur, apud Athen. lib. VII. p. 330. Τῶν δὲ πλατέων βούγλωττος, ψῆττα, κ. τ. λ. *Planorum piscium sunt solea, passer, &c.* Græcis Βούγλωττος, Varroni Lingulaca, a linguæ similitudine: Latinis ceteris Solea, a figura soleæ quæ solo pedis subjicitur. Tota Gallia, *Sole.* Romæ, *Linguata.*

[i] *Rhombis*] Gallis, *Turbots*, ut diximus cap. 24.

[j] *Dexter*] Si passerem, inquit, ita erigas in latus, ut maxilla inferior humum spectet, supina pars læva erit; prona vero, dextra: contra in rhombis, soleisque, quibus eodem modo in latus erectis supina pars dextra erit; prona, sinistra.

[k] *Passeri*] Στροῦθοι Aristoteli: Dorioni, libro de piscibus, apud Athen. ceterisque Græcis ψῆτται. Passerum nomine Rondeletius et Bellonius tria quatuorve piscium genera ac nomina comprehendi aiunt, *la Limande, le Flez, la Plie, le Carlet.*

[l] *Ideo pinnarum*] Accepta hæc ex Arist. Hist. Anim. I. 6. pag. 41.

quibusdam[m] binæ, aliquibus nullæ. In Fucino[3] tantum lacu piscis est, qui octonis pinnis natat. Binæ omnino,[n] longis et lubricis, ut[4] anguillis et congris. Nullæ, ut murænis, quibus nec branchiæ.[o] Hæc omnia[p] flexuoso corporum impulsu ita mari utuntur, ut serpentes terra.[5] In sicco quoque repunt, ideo etiam vivaciora talia. Et e planis[q] aliqua non habent pinnas,[6] ut pastinacæ: ipsa enim latitudine natant. Et quæ mollia appellantur, ut polypi, quoniam pedes illis[r] pinnarum vicem præstant.

XXXVIII. (XXI.) Anguillæ[a] octonis vivunt annis. Durant[b] et sine aqua[1] senis diebus Aquilone spirante: austro, paucioribus. At hyemem[2c] eædem in exigua aqua non tolerant, nec in turbida:[d] ideo circa Vergilias[e] maxime

næ, aliquibus nullæ. Th. Gronov. *quibusdam trinæ, aliquibus nullæ.*—3 *In Eucino* Basil. 1616.—4 Editio princeps et Paris. 1514. *longis at Lombricis et ut.* Mox, Th. Gronov. ex Aristot. H. A. II. 13. legit, *quibus et branchiæ integræ.*—5 Eædem edd. *ut serpentes terræ in sicco, &c.*—6 Editio princeps et Paris. 1514. *pennas* hic et ubique pro *pinnas.* Mox, Editio princeps: *latitudine et quæ mollia appellantur, natant ut polypi, &c.*

CAP. XXXVIII. 1 *Durant et sine aquis* cod. Dalec.—2 *At hieme* Editio prin-

NOTÆ

[m] *Quibusdam*] Vide Notas et Emend. num. 56.

[n] *Binæ omnino*] Arist. loc. cit.

[o] *Quibus nec branchiæ*] Non omnino branchiis carere murænas, sed non ita expressas, absolutasque eas, et articulatas habere, ut cetera his prædita, Aristoteles tradidit Hist. Anim. II. 16. pag. 216. οὐδὲ τὰ βράγχια διηρθρωμένα ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ἰχθύσιν.

[p] *Hæc omnia*] Arist. de Partib. Anim. IV. 13. et Hist. Anim. I. 6. pag. 44.

[q] *Et e planis*] Arist. locis citatis.

[r] *Pedes illis*] Pinnis mollia quoque carere perperam ex Aristotele Plinius tradidisse videtur. Is enim Hist. Anim. I. 6. pag. 46. et pedibus ea scribit, et pinnis natare: pedes, cum nant, vice pinnarum fungi in aqua: in terra quoque pedum vice pinnas ad ingrediendum.

[a] *Anguillæ*] Arist. Hist. Anim. VIII. 5. p. 880. et ex Aristot. Athen. lib. VII. pag. 298.

[b] *Durant*] Arist. pag. 879. Aquis extractæ, inquit, et quinque et sex dies vivunt: pluresque etiam Aquilone spirante; Austro, pauciores.

[c] *At hyemem*] Videntur, ut diximus, calore interire citius, ab Austro, et ab æstate. Etiam et a frigore, inquit: quoniam impatientes sunt vehementium mutationum, præsertim vero si in exigua aqua alantur. Sic Arist. pag. 880. Vide Notas et Emend. num. 57.

[d] *Nec in turbida*] Arist. pag. 878. et ex Arist. Athenæus loc. cit.

[e] *Circa Vergilias*] Περὶ Πλειάδα, circa exortum Vergiliarum: verum in Strymone privatim amne anguillas

capiuntur, fluminibus tum præcipue turbidis. Pascuntur[f] noctibus. Exanimes[g] piscium solæ non fluitant.[3]

(XXII.) Lacus est Italiæ Benacus[4] in Veronensi agro Mincium amnem transmittens, ad cujus emersus annuo tempore[h] Octobri fere mense, autumnali sidere,[i] ut palam est, hyemato lacu,[5] fluctibus glomeratæ volvuntur, in tantum mirabili multitudine, ut in excipulis[j] ejus fluminis, ob hoc ipsum fabricatis, singulorum millium[6] globi reperiantur.

XXXIX. (XXIII.) Muræna quocumque mense[1 k] parit, cum ceteri pisces stato pariant. Ova ejus[l] citissime crescunt. In sicco littore[m] lapsas vulgus[n] coitu serpentium

ceps; et paulo post in eadem, *fluminibus tamen præcipue, &c.*—3 Hæc ultima clausula, *Exanimes, &c.* non legitur in codice Dalecampii.—4 Quidam e Ptolemæo scribunt *Bænacus.*—5 Pintian. *hiemante lacu.*—6 Editio princeps et tres aliæ edd. ap. Th. Gronov. *milium.*

CAP. XXXIX. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. recentt. antea legebatur *tempore.* Mox, cod. Dalec. *pisces statuto tempore pariunt.* Parm. 1576. *crescunt in sicco littore;* Junt. Lugd. 1562. al. vett. et Th. Gronov. *crescunt in sicco. Littore, &c. τὸ littore* additamentum librariorum putat Pin-

NOTÆ

tum capi, Philosophus ait, quoniam eo tempore conturbatur aqua, ventis adversis excitato cœno.

[f] *Pascuntur*] Arist. pag. 881. *Plus,* inquit, *nocte pascuntur: interdiu in profunda secedunt.* Νέμονται δὲ μᾶλλον τῆς νυκτός· τὴν δ' ἡμέραν εἰς τὰ βαθέα ὑποχωροῦσι.

[g] *Exanimes*] Arist. pag. 879. negat eas quoque fluitare, causamque subjicit, quia ventre exiguo sunt: neque enim aqua implentur, ut fluitent: et quia carent pinguedine: pinguia enim fluitant. Vide Rondelet. de Pisc. Fluviatil. cap. 23.

[h] *Annuo tempore*] Hoc est, stato anni tempore.

[i] *Autumnali sidere*] Vergiliarum scilicet, quarum occasus, qui circiter initium Novembris incidit, hyemem inchoat: ut dictum est II. 47.

[j] *Excipulis*] Glossæ Philoxeni: *Excipulum,* ἐκδοχεῖον. Ut decipula, sive decipulum, ad decipiendas aves, aut feras, comparatum est: ita excipulæ excipiendis piscibus fabricantur.

[k] *Quocumque mense*] Vide Notas et Emend. num. 58. Muræna nomen priscum retinet, *Mourene.* Non esse Lampetram, erudite probat Hippol. Salvianus p. 60.

[l] *Ova ejus*] Neque ova modo murænæ celerius, quam ceterorum piscium, crescunt, quod verissime dictum a Plinio iterum repetitur cap. 74. sed et ipsas murænulas exclusas celeriter ex parvo adolescere scribit Philosophus Hist. Anim. v. 11. pag. 544. et apud Athen. lib. VII. pag. 312.

[m] *In sicco littore*] Rectius forte, *in sicca littora.*

[n] *Vulgus*] Vulgique opinionem secuti, Sostratus in libris de Animal.

impleri putat. Aristoteles smyrum[2] [o] vocat marem, qui generat. Discrimen esse, quod muræna varia et infirma sit, smyrus unicolor et robustus, dentesque extra os [p] habeat. In Gallia[3] septemtrionali murænis omnibus dextra in maxilla septenæ maculæ, ad formam Septemtrionis,[q] aureo colore fulgent, duntaxat viventibus, pariterque cum anima extinguuntur. Invenit in hoc animali documenta sævitiæ Vedius Pollio[r] eques Romanus ex amicis divi

tianus. Pro *lapsas* Paris. 1514. Parm. 1576. aliudque exemplar ap. Th. Gronov. exhibent *elepsas*.—2 Ita codd. *myrum* edd. vett. item Harduin. 1. 2. 3. Th. Gronov. Bipont. et Franz. *myrinum*, et paulo post *myrinus* Paris. 1514. et Parm. 1576. *zinirum* et *zinirus* Editio princeps.—3 Parm. 1576. *habeat in Gal-*

NOTÆ

apud Athen. lib. VII. pag. 312. Oppian. Halieut. I. 555. Ælian. Hist. Anim. I. 50. et IX. 66. Basilius in Hexaëm. Homil. VII. pag. 94. Ambrosius Hom. V. 7. Cautius Nicander, in Theriac. pag. 59. hoc ipsum referens, adjunxit, εἰ δ' ἔτυμον, *si vera est fama.* Negat autem esse veram Andreas Medicus, libro de iis quæ falso creduntur, apud Athen. loc. cit. Vide Plinium XXXII. 5.

[o] *Aristoteles smyrum* [*myrum*] Vel *smyrum*, ut in Mss. legitur. Hesychio autem μῦρος. Neque tamen hujus sententiæ auctor Aristot. Hist. Anim. lib. V. 11. pag. 544. sed narrator tantum. Recitat, non judicat. Nec smyrum in murænarum genere marem esse, suo testimonio ipse confirmat: verum sic dici circumferrique prodidit: *Differt*, inquit, *a muræna smyrus .... Aiunt autem, hanc esse fœminam, illum marem.* Φασὶ δὲ, τὸν μὲν ἄῤῥενα, τὴν δὲ θήλειαν εἶναι. Dorio apud Athenæum loc. cit. diversi inter se generis ea fecisse videtur: smyrum testatus percurrentibus carnem spinis carere: sed totum edulem, ac ultra modum tenerum esse. Dividi autem in duo genera: meliores esse, qui nigrescant.

[p] *Extra os*] Non intus tantum, ut muræna. Arist. loc. cit.

[q] *Septemtrionis*] Sidus intelligit, quod a figura, quia simile plaustro videtur, antiqui Græcorum ἅμαξαν, id est, *plaustrum*, dixerunt: nostri a bobus junctis septemtriones appellarunt: ait enim Varro triones rusticorum vocabulo boves vocari.

[r] *Vedius Pollio*] De eo referunt eadem Dio lib. LIV. pag. 536. Tacitus Annal. I. pag. 10. Tertull. lib. de Pallio, sub finem, pag. 119. Quibus omnibus præivit Seneca de Ira III. 40. pag. 599. 'Quemadmodum,' inquit, 'fecit Divus Augustus, cum cœnaret apud Vedium Pollionem. Fregerat unus ex servis ejus crystallinum. Rapi eum Vedius jussit, nec vulgari quidem periturum morte. Murænis objici jubebatur, quas ingens piscina continebat.... Evasit e manibus puer, et confugit ad Cæsaris pedes: nihil aliud petiturus, quam ut aliter periret, nec esca fieret. Motus est novitate crudelitatis Cæsar: et illum quidem mitti, crystallina autem omnia coram se frangi jussit, comple-

Augusti, vivariis earum immergens damnata mancipia, non tanquam ad hoc feris terrarum non sufficientibus, sed quia in alio genere totum pariter hominem distrahi, spectare non poterat.[4] Ferunt aceti gustu præcipue eas in rabiem[s] agi. Tenuissimum[5] his tergus:[t] contra anguillis crassius: eoque verberari solitos tradit Verrius[6] prætextatos: et ob id mulctam his dici[u] non institutam.

XL. (XXIV.) Planorum piscium alterum est genus, quod pro spina cartilaginem habet, ut raiæ,[1][a] pastinacæ,[b] squatinæ,[c] torpedo: et quos bovis, lamiæ, aquilæ,[d] ranæ nomi-

lia.—4 Ita codd. Dalec. et Reg. Brot. 1. item Editio princeps, Paris. 1514. et Parm. 1576. *spectari non poterat* Ald. Junt. Basil. Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Dalec. Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Bipont. et Franz.—5 '*Lævissimum* Massar. nihil mutandum censeo.' *Dalec.*—6 *Verius* Paris. 1514. Mox, *prætextatus* .... *multam his dici* Editio princeps; *prætextatus* .... *mulctam his dicit* Basil. 1616. *prætextatos;* .... *mulctam his dicit* edd. vett. ante Harduin. qui lectionem nostram ex codd. restituit; sed pro *institutam* rectius legi conjectabat, *institutum*.

CAP. XL. 1 Chiffl. *rapæ;* Editio princeps, *rape.*—2 *Græcia appellat* Editio

NOTÆ

rique piscinam. Fuit Cæsari sic castigandus amicus,' &c. Vide eundem de Clement. I. 18. pag. 626. In Augusti nummis, apud Goltzium, tab. 74. ΟΥΗΔΙΟΣ ΠΟΛΛΙΩΝ.

[s] *In rabiem*] Murænarum generi accidere, ut rabie vexentur, sævissimeque tum persequantur squamosos pisces, plurimosque mandendo consumant, auctor est Colum. VIII. 17.

[t] *Tergus*] Hoc est, ut alibi diximus, corium: tergus a tegendo dictum, ut ait Varro de Ling. Lat. lib. IV. Tergora, et terga distinguuntur: quod tergora coria sunt: terga vero dorsa: quanquam neque hoc discrimen perpetuum est.

[u] *Mulctam his dici*] Vide Notas et Emend. num. 59. Non dicebatur mulcta, inquit, vetere instituto prætextatis: quoniam, cum delinquebant, anguillarum coriis, loco mulctæ, verberabantur: itaque non in ære, sed in cute solvebant. Isidorus in Glossis: 'Anguilla est qua coërcentur in scholis pueri, quæ vulgo scutica dicitur.'

[a] *Raiæ*] Gallis, *la Raie*. Harum plura genera affert Rondeletius, XII. 13. Nos plura de iis dicemus opportunius XXXII. 53. ubi quid sit Batis aperiemus. Accepit hæc porro Plinius ab Arist. Hist. Anim. v. 5. pag. 527. et 528.

[b] *Pastinacæ*] Hanc quoque Galli Raiam vocant, propter similitudinem. Describitur a Rondeletio XII. 1.

[c] *Squatinæ*] Gallis *Angelot*, et *Ange de mer*. De eo Rondeletius XII. 21.

[d] *Bovis, lamiæ, aquilæ*] Bovem et aquilam, inter raiarum genera censent Hippol. Salvianus pag. 147. et Rondeletius XII. 8. et 13. Bovem describit egregie Oppianus Halieut. II. 141. Galenus tom. II. in Explic. vocum Hippocr. pag. 89. Βοῦς θαλάσσιος·

nibus Græci appellant.[2] Quo in numero sunt squali[3] quoque,[e] quamvis non plani. Hæc Græce in universum σελάχη[f] appellavit Aristoteles primus, hoc nomine eis imposito:[4] nos distinguere non possumus, nisi cartilaginea[5] appellare libeat. Omnia autem carnivora[6][g] sunt talia, et supina vescuntur, ut in delphinis diximus.[h] Et cum ceteri[i] pisces ova pariant, hoc genus solum, ut ea quæ cete appellant, animal parit, excepta quam ranam[j] vocant.

XLI. (XXV.) Est parvus admodum piscis assuetus petris, echeneis[k] appellatus: hoc carinis adhærente naves

princeps et Parm. 1576.—3 'Massar. et Turn. *galei*. Squalorum meminit et infra cap. 74. et Columel. VIII. 17. quare nihil mutandum videtur.' *Dalec.*—4 Vet. Dalec. *Hæc Græcia* (ita quoque Editio princeps) *in universum selache appellat. Aristot. primus hoc nomen eis imposuit.* Edd. ante Harduin. etiam *selache.* Editio princeps, *primo h. n. eis imposuit.*—5 Codd. Dalec. et Chiffl. *nisi si cartilaginea;* Editio princeps, Paris. 1514. et Parm. 1576. *nisi carthilaginata.*—6 Cod. Dalec. Editio princeps, Venett. Paris. 1514. et Parm. 1514. *carnosiora.*

NOTÆ

σελαχώδης ἐστὶν ὁ ἰχθὺς οὗτος. Aquilam, idem Oppianus I. 642. Quod vero lamiam in galeorum censu ponit Rondeletius XIII. 12. haud facile quidem ei assentior: tum quia sunt galei longi, non plani, cujusmodi lamiam esse Plinius apertissime docet: tum quia cartilagineis postea squalos accensens, quamvis non plani sint, lamiam his adjungere tum debuit, cum sit causa par. E raiarum potius aliquo genere esse censuerim.

[e] *Squali quoque*] Sive Galei, *Chiens de mer*. Vide Notas et Emend. num. 60. De squalis seu galeis, Rondeletius XIII. 2.

[f] Σελάχη] Σελάχη quare appellentur, nusquam nos Aristoteles docuit, quamvis primus auctor ac fabricator nominis. Galenus de Alim. Facult. III. 36. pag. 398. ἀπὸ τοῦ σέλας ἔχειν, nomen accepisse ait, quod noctu cutis eorum splendeat.

[g] *Carnivora*] Carnivora, inquit, sunt cartilaginea omnia. Vide Notas et Emend. num. 61.

[h] *Diximus*] Cap. 7.

[i] *Et cum ceteri*] Arist. totidem verbis Hist. Anim. VI. 8. pag. 672.

[j] *Quam ranam*] Marinam scilicet, πλὴν βατράχου, inquit Philosophus, tum loco cit. tum II. 14. pag. 230. ut male scripsisse Gazam βάτου, hoc est, *raia*, inde constet: et de Generat. Animal. III. 3. ubi Philosophus hujusce rei causam explanat.

[k] *Echeneis*] Arist. Hist. Anim. II. 17. pag. 237. Ἔστι δὲ ἰχθύδιόν τι τῶν πετραίων, ὃ καλοῦσί τινες ἐχενηΐδα, κ. τ. λ. Remoram Latini vocant. Oppianus, Halieut. I. 223. inter squamosos pisciculos reponit, oblonga porrectaque specie, cubitali longitudine, colore autem ferrugineo, formaque anguillis assimili. Quibus signis Lampetram nostram graphice omnino descripsit, cui et eam vim inesse ut naves remoretur, clavo adhærens, experientia

tardius ire creduntur, inde nomine[l] imposito:[1] quam ob causam amatoriis[m] quoque veneficiis infamis est, et judiciorum ac litium mora: quæ crimina una laude pensat, fluxus gravidarum utero sistens,[2] partusque continens ad puerperium. In cibos[n] tamen non admittitur. Pedes eum habere arbitratur Aristoteles,[o] ita posita pinnarum similitudine.[3] Mucianus muricem esse,[p] latiorem purpura, neque aspero, neque rotundo ore, neque in angulos prodeunte rostro, sed simplice concha,[4][q] utroque latere sese colligen-

CAP. XLI. 1 'Ex Aristot. H. A. II. 14. et Plin. XXXII. 1. patet hoc nomen esse *remora*, quod vocabulum incuria aut errore in textu Pliniano hoc loco omissum est, ideoque substituendum.' *Th. Gronov.*—2 Dalec. *utique sistens.*—3 Margo edd. Dalec. et Gronov. *arbitrantur, inquit Aristot. ita disposita, &c.* Locus Aristotelis est Hist. Anim. II. 14. 'Massarius vult legi: *Pedes eum habere arbitrantur ex Aristotele, ita posita p. similitudine;* mallem legere, *Pedes eum non habere, arbitratur Aristoteles, i. p. p. multitudine.*' Th. Gronov. *similitudine* habent etiam codd. Harduini et Dalec. item Editio princeps, Venett. Parm. Rom. Brix. Tarvis. Paris. 1514. Parm. 1576. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *multitudine* Junt. Lugd. 1562. et al. deinceps usque ad Harduin.—4 Ita Par. Hard. et Colb. 1. 2. item Vet. Dalec. Harduin. 1. 2. 3. Bipont. et Franz. *sed simplice, concha utroque, &c.* edd. vett. et Gronov. etiam

NOTÆ

sua Cardin. Turnonius, et Pellicerius Ep. Monspeliensis, comprobarunt, Rondeletio *αὐτόπτῃ* referente XIV. 4. Ælianus Hist. Anim. XII. 45. eandem, quam Oppianus, remoram describit.

[l] *Inde nomine*] Ἀπὸ τοῦ ἔχειν νῆας. Lucanus VI. 675. 'Non puppim retinens, Euro tendente rudentes, In mediis Echeneis aquis.'

[m] *Amatoriis*] Arist. Καὶ χρῶνταί τινες αὐτῷ πρὸς δίκας καὶ φίλτρα. Plinius XXXII. 50. 'Venerem inhibet echeneis.'

[n] *In cibos*] Arist. loc. cit.

[o] *Aristoteles*] Vide Notas et Emend. num. 62.

[p] *Muricem esse*] Alterum illud echeneidos genus est, e testaceorum seu concharum genere. Cassiod. Var. I. 35. 'Forte incumbente austro, remigiisque juvantibus meatus navium, echeneis morsus inter undas liquidas alligavit: aut Indici maris conchæ simili potentia labiis suis navium dorsa fixerunt: quarum quietus tactus plus dicitur retinere, quam exagitata possint elementa compellere. Stat pigra ratis tumentibus alata velis, et cursum non habet cui ventus arridet: sine anchoris figitur, sine anchoris alligatur: et tam parva animalia plus resistunt, quam tot auxilia prosperitatis impellunt.'

[q] *Sed simplice concha*] Qualem describit Rondeletius de Testaceis II. 34. pag. 101. accuratiusque aliquanto Fabius Columna de purpura cap. 20. pag. 44. Vide Notas et Emend. num. 63.

te: quibus inhærentibus,[r] plenam ventis stetisse navem,[a] portantem[s] a Periandro,[5 t] ut castrarentur nobiles pueri:[u] conchasque quæ id præstiterint, apud Gnidiorum Venerem coli. Trebius Niger pedalem[6] esse, et crassitudine[v] quinque digitorum naves morari: præterea hanc esse vim ejus asservati in sale, ut aurum, quod deciderit in altissimos puteos, admotus extrahat.

XLII. (XXVI.) Mutant colorem candidum mænæ,[a] et fiunt æstate nigriores.[1] Mutat et phycis,[b] reliquo tempore

[a] *Neque rugoso, neque rotundo ore, neque anguloso aut clavato rostro, ut in purpuris, sed simplice ac lævi concha, utroque latere molliter introrsus sese replicante, hiatu modico interjecto: quæ latera duo cum navim admomordissent, stetit illa, quamvis plenissimis vento velis, &c.*

Th. Gronov. *sed sic concha* Reg. Hard. 1. 2.—5 Editio princeps, Venett. 2. 3. 4. 5. Parm. 1. 2. 3. Rom. 1. 2. Brix. Tarvis. Paris. 1514. Ald. Junt. Lugd. 1562. *portantem nuntios a Periandro;* sic et aliæ edd. usque ad Harduin. qui τὸ *nuntios,* codices suos secutus, expunxit. Mox, cod. Dalec. *pueri: conchas quæ id præstiterint.* Paris. 1514. et Parm. 1576. *præstiterunt.*—6 'Non conveniunt vett. codd. neque auctores vett. circa magnitudinem echeneidis: alii volunt *pedalem;* alii, *semipedalem;* alii vero, *sesquipedalem.*' Th. Gronov. *sexquipedalem* Paris. 1514.

CAP. XLII. 1 *Mutant colorem candidum merulæ, et fiunt, &c.* Editio princeps. 'Fere in omni ed. hic proferuntur *mænæ,* attamen non dubitavi ex veteri codice Veneto, [Ed. pr.] licet alias vitiosissimo, nunc vero cum Aristot. conveniente, legere *merulæ,* pisces hodieque nobis ignoti.' *Th. Gronov. Mutant colorem candidæ hieme mænæ* Paris. 1514. Junt. Lugd. 1562. Ald, Parm. 1576. aliæque deinceps edd. *eadem fiunt æstate, &c.* Pintian.

NOTÆ

[r] *Inhærentibus*] Conchæ lateribus sive labris, navi annexis.

[s] *Portantem*] Vide Notas et Emend. num. 64.

[t] *A Periandro*] Cypseli F. Corinthiorum tyranno.

[u] *Nobiles pueri*] Trecenti primorum Corcyræorum liberi, quos ad Alyattem Sardium regem Periander mittebat: ut narrat Herod. III. 48. pag. 180. et post eum Laërtius in Periandro, aliique multi.

[v] *Crassitudine*] Crassitudo hæc quinque digitorum, navium, non piscis ipsius crassitudo est. Ejusmodi est Juvenalis illud Sat. XII. 59. 'Digitis a morte remotus Quatuor, aut septem, si sit latissima tæda.'

[a] *Candidum mænæ*] Arist. Hist. Anim. VIII. 34. p. 990. ubi causam ejus rei aperit. Ælianus item Hist. Anim. XII. 48. De Mæna recte sensit Rondeletius v. 13. esse piscem eum qui, servatis prisci nominis vestigiis, *Menola* hodie Liguribus et Romanis vocetur. Vide Notas et Emend. num. 65.

[b] *Et phycis*] Arist. pag. 990. Φυκὶς, et Ælian. loc. cit. Vide Notas et Emend. num. 66. Ἀπὸ τοῦ φυκίου, *ab alga,* non qua vescitur, sed ex qua nidificat, nomen habet. Piscis est

candida, vere varia. Eadem piscium sola[c] nidificat ex alga, atque in nido parit.

XLIII. Volat hirundo,[1][d] sane perquam similis volucri hirundini: item milvus.[e]

(XXVII.) Subit in summa maria piscis ex argumento appellatus lucerna,[f] linguaque ignea per os exerta,[g] tranquillis noctibus relucet. Attollit e mari sesquipedanea fere cornua, quæ ab his nomen traxit.[h] Rursus draco marinus[i]

CAP. XLIII. 1 Rondel. *hirundini, piscis ex argum. appell. lucerna ling. ign. per os exer. tr. no. relucet. Item milvus subit in summa maria. Attollit, &c.* Chiffl. *milvus subit in s. m. p. e. a. a. luc. linguaque per os exer. tranquillat.* Editio princeps, Paris. 1514. Parm. 1576. al. et Th. Gronov. *hirundini. CAP. XXVII. Item milvus subit, &c.*—2 *Attollit Cornuta e mari* Massar. item Ed. princeps, Paris. 1514. al. et Th. Gronov. Mox, *sesquipedalia* cod. Dalec. *semipedalia* Rondel.

NOTÆ

percis simillimus: unde et a venditoribus perperam *Perche* nominatur.

[c] *Piscium sola*] Ita Plutarchus de Solertia Animal. pag. 981. Nihilominus Guill. Pellicerius, Rondeletio ita referente VI. 10. etiam gobiones et hippocampos ova in alga ponere et parere animadvertit. Neque vero hanc esse dotem unius phycidis propriam Aristoteles affirmavit, sed credi ita vulgo testatus est, ὥς φασιν, inquit. Vide Notas et Emend. num. 67.

[d] *Volat hirundo*] Gallis, *Arondelle de mer.* Rondelet. X. 1. Hausit ex Arist. Plinius, loc. cit. pag. 990. Ælianus item Hist. Anim. IX. 52. Volatus causam modumque describit Oppianus Halieut. I. 428.

[e] *Item milvus*] Milvago dicitur ab ipso Plinio XXXII. 6. Græcis ἴρηξ, et ἱέραξ; sive *accipiter*, quoniam accipitris genus est milvus inter aves. Vide Notas et Emend. num. 68.

[f] *Lucerna*] De hoc pisce nihil adhuc compertum. Nec Salviano enim Rondeletioque assentimur, qui hunc ipsum milvum esse volunt, de quo proxime dictum est: cum hos ipsa Plinianæ orationis structura coarguat.

[g] *Per os exerta*] Miror, cum immobilem, palatoque inhærentem piscibus linguam non semel Aristoteles tribuerit, solam Lucernam tam facile exerere illam posse. Forte quod hiante sit, apertoque ore, eo habitu a cernentibus noctu videtur, perinde ac si linguam reapse exerat.

[h] *Nomen traxit*] Cornuta enim dicitur, ab ipsis cornibus: *Pesce Forca* Romanis appellatus, ut scribit Rondeletius X. 10. A cetacea cornuta, de qua XXXII. 53. longe diversa. Jus in cornutam qua arte concinnari oporteat, docet Apicius X. 3.

[i] *Draco marinus*] Draconem marinum minus proprie appellat, quem serpentem marinum potius, cum Aristotele, debuit dicere. Diversi namque pisces sunt, ὁ δράκων, de quo XXXII. 53. et ὁ θαλάσσιος ὄφις. De serpente marino narrat hæc ipsa Albertus M. de Animal. VI. 3. p. 261. Aristotele scilicet præeunte Hist. Anim. IX. 50. pag. 1085. Ὁ δ' ὄφις ὁ

captus, atque immissus in arenam, cavernam sibi rostro mira celeritate excavat.

XLIV. (XXVIII.) Piscium quidam sanguine carent, de quibus dicemus. Sunt autem tria genera:[j] Inprimis[1] quæ mollia appellantur: deinde contecta crustis tenuibus: postremo testis conclusa duris. Mollia sunt, loligo, sepia, polypus, et cetera ejus generis. His caput inter pedes et ventrem: pediculi[2] octoni omnibus. Sepiæ et loligini pedes duo ex his[k] longissimi et asperi, quibus ad ora[3] admovent cibos, et in fluctibus se, velut ancoris, stabiliunt: cetera, cirri,[l] quibus venantur.[4]

XLV. (XXIX.) Loligo[m] etiam volitat, extra aquam se efferens, quod et pectunculi faciunt sagittæ modo. Sepiarum[n] generis[1] mares varii et nigriores, constantiæque majoris.[2] Percussæ[o] tridente fœminæ auxiliantur: at fœmina

CAP. XLIV. 1 *Primum* Editio princeps.—2 Eadem editio, *et in ventre pediculi.* Parm. 1576. *et in ventre: pediculi.*—3 Parm. 1576. *ad hora.* Mox, *et in fluctu se, &c.* Chiffl.—4 *Cæteri cirri cum quibus* Paris. 1514. et Parm. 1576. *Cetera cirri cum quibus* Editio princeps. Al. ap. Th. Gronov. *Ceteri curti quibus.* Ille vero legendum putavit: *Ceteri cirri, quibus vehuntur.* Lectionem nostram exhibent codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.

CAP. XLV. 1 Chiffl. *generi.*—2 'Legere mallem *consistentiæque majoris*, quia duriore carne gaudent, quæ in fœminis mollior existit.' *Th. Gronov.*

NOTÆ

θαλάσσιος . . . . ἐὰν φοβηθῇ καὶ ἀφεθῇ εἰς τὴν ἄμμον, καταδύεται ταχὺ, τῷ ῥύγχει διατρυπήσας. De serpente marino Rondeletius XIV. 7.

[j] *Sunt autem tria genera*] Piscium videlicet sanguine carentium. Expressum hoc caput totidem verbis, ex Arist. Hist. Anim. IV. 1. pag. 400. et 2. pag. 402. *Mollia μαλάκια* sunt: *contecta crustis tenuibus, μαλακόδερμα*: *ὀστρακόδερμα* denique *testis conclusa duris.*

[k] *Pedes duo ex his*] Pedes a pediculis distinguit. Pedum numero promuscidas complectitur: præter quas pediculi octoni loligini sepiæque sunt. Hoc cum minime Hippol. Salvianus animadverteret, immerito non simplicem, sed geminum errorem errare hoc loco Plinium criminatus est.

[l] *Cetera, cirri*] Ita Mss. omnes. Vide Notas et Emend. num. 69.

[m] *Loligo*] Varro de Ling. Lat. lib. IV. pag. 21. 'Loligo dicta, quod subvolat, litera commutata, primo voligo.' Major loligo, *ὁ τεῦθος*, Gallis *Calmar.* Minor, *ἡ τευθὶς*, *Casseron.* Rondelet. XVII. 4. et 5. De loligine volante pariter Ælian. Hist. Anim. IX. 52.

[n] *Sepiarum*] Arist. Hist. Anim. IV. 2. pag. 413. Sepia, *une Seche.*

icto mare fugit. Ambo autem, ubi sensere[p] se apprehendi, effuso atramento, quod pro sanguine[q] his est, infuscata aqua absconduntur.

XLVI. Polyporum multa genera: terreni[a] majores, quam pelagii:[1] omnes brachiis,[b] ut pedibus ac manibus, utuntur: cauda vero,[c] quæ est bisulca et acuta, in coitu. Est polypis[d] fistula in dorso, qua transmittunt mare: eamque modo in dextram partem, modo in sinistram transferunt. Natant obliqui[e] in caput, quod prædurum est sufflatione[f]

CAP. XLVI. 1 Cod. Dalec. Paris. 1514. et Parm. 1576. *pelagici.* Mox, Editio princeps, *et omnibus brachiis;* Parm. 1576. *et omnes brachiis.*—2 Vet.

NOTÆ

[o] *Percussæ*] In sepiarum genere, inquit, mares opem ferunt fœminæ a tridente percussæ. Hæc ex Aristotele desumta Hist. Anim. IX. 1. pag. 966.

[p] *Ubi sensere*] Non ita plane Aristoteles, sed ubi terrentur, ὅταν φοβηθῇ, hoc enim habent perfugium, ut intercepto conspectu se subtrahant, Hist. Anim. IV. 2. pag. 410. Ælianus item lib. Hist. Anim. I. 34. Oppian. Halieut. III. 156. Igitur cum *se apprehendi* dixit, intellexit, se peti a piscatoribus, insidias sibi parari.

[q] *Pro sanguine*] Pro bile potius, aut excremento, inquit Rondeletius XVII. 2. natura enim sanguinem, vel id quod pro sanguine est, nutrimenti causa, servat diligenter, nec in quolibet metu effundit. Hæc ille multo copiosius.

[a] *Terreni*] Littoris accolæ, qui ad terram propius seu littus accedunt. Arist. Hist. Anim. III. 2. pag. 414. Εἰσὶ δὲ πολὺ μείζους οἱ πρόσγειοι τῶν πελαγίων. Neque id de polypis in universum, sed illo privatim genere, quod maxime supernatet, ceterisque magnitudine antecellat, Philosophus retulit. Polypus Gallis *Poupe*, per syncopen, detorto a Latina voce nomine. Rondelet. XVII. 6.

[b] *Omnes brachiis*] Arist. Hist. Anim. IV. 2. pag. 403. Brachia Ovidius Met. IV. flagella vocat: alii, cirros, pedes, crura, crines.

[c] *Cauda vero*] Τὴν ἐσχάτην τῶν πλεκτάνων, *brachiorum* seu *crinium postremum*, Aristoteles vocat, loc. cit. Plinius nunc caudam, alibi crinem, ut cap. 74. 'Polypi crine uno fœminæ naribus adnexo:' ubi de piscium coitu agit. Nunc vero caudam, ut dixi, quemadmodum Aristoteles ipse paulo post οὐροπύγιον, ubi cauda esset, si a natura haberet.

[d] *Est polypis*] Arist. loc. cit.

[e] *Natant obliqui*] Arist. pag. 404. ubi necessitatem explicat hujus obliqui natatus, a situ oculorum petitam.

[f] *Quod prædurum est sufflatione*] Ita Mss. omnes: quanquam rectius fortassis: *quod prædurum, ut sufflatione, viventibus.* Firmum, inquit, ac solidum polypis est, dum vivunt, caput, distentu, flatu quodam, tumefactuque. Aristotelis reddita nunc verba,

viventibus.[a 2] Cetero[3] per brachia velut acetabulis[g] dispersis, haustu[h] quodam adhærescunt: tenent supini,[i] ut avelli non queant.[b] Vada[j] non apprehendunt: et grandibus minor tenacitas. Soli mollium[k] in siccum exeunt, duntaxat asperum; lævitatem odere. Vescuntur[l] conchyliorum carne, quorum conchas complexu crinium[c 4] frangunt: itaque

[a] *Quod prædurum est, et quasi flatu distentum, dum vivunt.*
[b] *Ceterum per tota brachia habent polypi caliculos sparsos, qui sunt instar acetabulorum, quibus veluti hauriunt suguntque ea quibus adhæserint.*
[c] *Sive brachiorum.*

Dalec. et Paris. 1514. *est suffocatione viventibus;* Editio princeps, *est sufflatione juvantibus;* al. ap. Dalec. *inflatione viventibus;* Dalecampius legit: *est, et tanquam inflatum, viventibus.* '*Sufflatione viventibus*] Alii legunt, *suffocatione:* utrasque lectiones improbo, licet priorem Massarius probet. Ex Aristot. Hist. Anim. IV. 1. liquet legendum esse in Plinio: *quod prædurum et sufflatum viventibus.*' Th. Gronov.—3 *Ceterum* cod. Dalec. Editio princeps, et Paris. 1514. Mox, Paris. 1514. *acceptabilis disparsis haustu quodamodo cui adhærescunt, tenent spinis, ut, &c.* Editio princeps, etiam, *acceptabilis disparsis.* Vet. Dalec. *acetabulis dispersis, eo hausto quodammodo adhærescunt;* Parm. 1576. *acetabulis dispersis, eo hausto quodamodo cui adhærescunt, &c.* codd. Dalec. *a. d. eo haustu quodam, cui adhærescunt, &c.* 'Pessimæ habent nonnullæ edd. *acceptabulis.*' Th. Gronov. Vet. Dalec. *tenentque supini;* Dalec. *tenentque dum non supini.*—4 Cod. Dalec. *complexu crurum.* Legere mallet Th. Gronov. *compressu den-*

NOTÆ

e loco citato, hæc sunt: Τὴν δὲ κεφαλὴν, ἕως ἂν ζῇ, σκληρὰν ἔχει, καθάπερ ἐμπεφυσημένην. *Caput polypus habet, quoad vixerit, durum, tanquam flatu distentum.* Usus ea voce superius quoque Plinius VIII. 58. in melium natura explicanda: 'Sufflatæ cutis distentu,' inquit, 'ictus hominum et morsus canum arcent.'

[g] *Acetabulis*] Sunt acetabula vascula ea, quæ oxybapha Græci dixerunt. Forma eorum rotunda, nulla marginis latitudine, paulatim se undique contrahens, calicis instar, descendebat in imum. Eadem forma, sed majori capacitate, cotyla fuisse deprehenditur: unde κοτυληδόνας Græci denominarunt ea, quæ cavam illam decrescentis subinde rotunditatis speciem æmulantur: cujusmodi sunt cavi orbes, seu orbiculares illæ, per polyporum brachia sparsæ, quibus adhærent, exhauriunt, sorbentque lacunulæ.

[h] *Haustu*] Cap. 48. 'suctu.'

[i] *Tenent supini*] Philosophi verba hæc sunt, pag. 404. Ἅπτεται δὲ καὶ κατέχει ταῖς πλεκτάναις ὑπτίαις. *Prehendit autem polypus, retinetque, brachiis supinis, incurvatisque.*

[j] *Vada*] Si quid lubrici offenderint, non possunt hærere, seu retinere: neque si quid cedentis, ac soluti, qualis arena est. Ἐὰν δὲ εἰς τὴν ἄμμον ἐμπέσῃ, οὐκ ἔτι δύναται κατέχειν. Arist. loc. cit.

[k] *Soli mollium*] Arist. Hist. Anim. IX. 59. pag. 1097. et 1098.

[l] *Vescuntur*] Arist. Hist. Anim. VIII. 4. pag. 871. Οἱ δὲ πολύποδες μάλιστα κογχύλια συλλέγοντες, καὶ ἐξαιροῦντες τὰ σαρκία, τρέφονται τούτοις· διὸ

præjacentibus testis cubile eorum deprehenditur. Et cum alioqui [m] brutum habeatur [5] animal, ut quod ad manum hominis adnatat, in re quodammodo familiari callet. Omnia in domum comportat: dein putamina erosa [6] carne egerit, adnatantesque pisciculos ad ea venatur. Colorem [n] mutat ad similitudinem loci, et maxime in metu. Ipsum brachia [o] sua rodere falsa opinio est. Id enim a congris [7] [p] evenit ei: sed renasci, sicut colotis [8] [q] et lacertis [r] caudas, haud falsum.

XLVII. Inter præcipua autem miracula est, qui vocatur

tium loco *crinium*. Mox, *ita quæ præjacentibus* Basil. 1616.—5 Ita Paris. 1514. Parm. 1576. Dalec. Elz. Gronov. et recentt. *habetur* Junt. Lugd. 1562. quædam al. vett. et Th. Gronov. Mox, *ad manus* Editio princeps, Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. vett. et Th. Gronov. Deinde, cod. Dalec. *adnatet.*—6 Cod. Dalec. Editio princeps, et Paris. 1514. *rosa.* Mox, *annatant seque pisculos, &c.* Paris. 1514. *adnatantesque .... eam venatur* Editio princeps.—7 ' *Cancris Paguris.* Aristot.' *Dalec.*—8 Chiffl. *colcitis;* Vet. Dalec. *colubris*, astipulante Aristot. *colcotis* Paris. 1514. *coloris* Basil. 1616. *colchotis* Editio princeps et Parm. 1576. ' E Plinio xxix. 4. Aristot. Hist. Anim. ix. 1. Ælian. Nat. Anim. iii. 17. patet lectionem *colotis* haud immutandam.' *Th. Gronov.* Mox, pro *caudas*, quod servant codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Editio princeps, Parm. 1576. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *caudam* exhibent Ald. Junt. Lugd. 1562. Frankf. 1582. Lugd. Erasmi, Dalec. Elz. Gronov. et Th. Gronov.

NOTÆ

καὶ τοῖς ὀστράκοις οἱ θηρεύοντες γνωρίζουσι τὰς θαλάμας αὐτῶν.

[m] *Et cum alioque*] Arist. Hist. Anim. lib. ix. pag. 1094. et 1095. Albertus de Animal. viii. 3. pag. 263.

[n] *Colorem*] Arist. et Alb. laudati. Basil. in Hexaëm. Homil. vii. pag. 94. Vide Plutarch. Quæst. Natur. pag. 916. ' Cur colorem mutet polypus.'

[o] *Ipsum brachia*] Inde parœmia apud Hesych. pag. 777. Πολύποδος δίκην, αὐτὸς ἑαυτὸν καταφαγών. In ea fuere hæresi Ælianus Hist. Animal. i. 27. Oppian. Halieut. ii. 250. ut existimarent, quemadmodum ursi, dum hybernis mensibus latent, ac pedum suctu vivunt, ut Plinius ait viii. 54. ita etiam polypos hyberno tempore, dum in specubus maris conduntur, pedum arrosione ali. Refellit hoc Arist. Hist. Anim. viii. 4. pag. 871. et Plutarch. de Solert. Animal. pag. 978.

[p] *A congris*] Arist. pag. 871. ὑπὸ τῶν γόγγρων. Ut frustra sint, qui legi a *cancris*, aut aliter, malint.

[q] *Sicut colotis*] Colotes, sive galeotes, stellio Græcorum est, ut dicetur xxix. 28. Sicut colotis, inquit, et lacertis caudas abscissas renasci, sic brachia polypis corrosa, certum est.

[r] *Et lacertis*] Arist. Hist. Anim. ii. 20. pag. 278. Κέρκοι δὲ ἀποτεμνόμεναι τῶν τε σαύρων καὶ τῶν ὄφεων, φύονται. *Tum lacertorum, tum serpentium caudæ abscissæ redintegrantur.*

nautilos, ab aliis pompilos.[1] [s] Supinus[t] in summa æquorum pervenit, ita se paulatim subrigens, ut emissa omni per fistulam aqua, velut exoneratus sentina, facile naviget.[2] Postea prima duo brachia retorquens, membranam inter illa miræ tenuitatis extendit. Qua velificante in aura,[a] [3] [u] ceteris subremigans brachiis, media cauda,[v] ut gubernaculo, se regit. Ita vadit alto, Liburnicarum[w] ludens imagine,[b] et,[4] si quid pavoris interveniat, hausta [x] se mergens aqua.

XLVIII. (XXX.) Polyporum generis est ozæna,[1] [a] dicta a

[a] *Qua membrana in veli morem extenta, dum aura spirat.*
[b] *Navium Liburnicarum similitudinem quandam exhibet.*

CAP. XLVII. 1 *Naupilos, ab aliis Pompilos* Parm. 1576. *nautilos, ab aliis polypi ovum* Rondel. ex Aristot.—2 Dalec. *facile enaviget.*—3 Cod. Dalec. et Parm. 1576. *in auras;* Editio princeps, *in aras.* Mox, Chiffl. *media se cauda ut g. regit;* cod. Dalec. *media secando ut g. se regit;* Editio princeps, *media secando, ut g. se erigit;* Parm. *media cauda ut g. dirigit;* Basil. 1616. *media ut g. se regit.* 'Lego, *maria sulcando;* nulla enim polypo cauda est.' *Dalec.*—4 Conjunctio *et* non habetur in Chiffl.

CAP. XLVIII. 1 'In Elencho capitum libri noni, qui primum Plinii librum supplet, legitur, *de Onigena;* et in aliis edd. *ozæna,* quas lectiones maxime vitiosas opinor, uti et in veteri Parisina editione [1514.] legitur *onizæna,* qualia nomina, sicut nec *ozæna,* apud ullum auctorem zoographum reperio. Vix dubitandum est quin ex Aristot. [Hist. Anim. IV. 1.] pleraque de polypis

NOTÆ

[s] *Ab aliis pompilos*] Recte, an secus sentientibus, non decernit. Interim vide Notas et Emend. num. 70. Plinius in Indice hujus libri, Navigatorem Polypum vocat. Philosophus Hist. Anim. IX. 61. pag. 1099. hunc polypum ait, tum natura, tum actionibus suis, a ceteris ejus generis differre: ita ut polypus non sit, quia concham habet: neque concha sit, quia polypus est: navigat autem, id quod neque concha, neque polypus facit. Iconem exhibet Rondelet. XVII. 9. pag. 517. Ex argumento Galli Triremim piscem eum vocant, *la Galere.*

[t] *Supinus*] Vide Notas et Emend. num. 71.

[u] *Velificante in aura*] Infra cap. 52. 'Per summa æquorum velificant,' hoc est, ceu velis passis, navigant.

[v] *Media cauda*] Medio cirro.

[w] *Liburnicarum*] Liburnica, genus est navis velocissimæ, a Liburnis inventoribus cognominata, ut alibi diximus.

[x] *Hausta*] Mari testam implens. Καταδύνει τῆς θαλάσσης, μεστώσας τὸ ὄστρακον. Arist. Hist. Anim. VI. 61. pag. 1100.

[a] *Ozæna*] Est pusillus polypus olens: ὄζολις, ὀσμυλία, et ὄζαινα ex odoris argumento cognominatus. Julius Pollux. II. 4. Ὀσμυλία ἰχθύων τι γένος, ἡ ἀπὸ πολλῶν ὄζαινα καλουμένη· πολύποδος δέ ἐστιν εἶδος, κ. τ. λ.

gravi capitis odore, ob hoc maxime murænis[b] eam consectantibus.[1] Polypi binis mensibus conduntur.[c] Ultra bimatum[d] non vivunt. Pereunt[e] autem tabe semper, fœminæ[f] celerius, et fere a partu. Non sunt prætereunda et L. Lucullo proconsule Bæticæ comperta de polypis, quæ Trebius Niger e comitibus ejus prodidit: avidissimos esse concharum: illas ad tactum comprimi, præcidentes[3] brachia eorum, ultroque escam ex prædante capere. Carent conchæ visu, omnique sensu alio, quam cibi et periculi. Insidiantur[g] ergo polypi apertis: impositoque lapillo extra[4] corpus, ne palpitatu[h] ejiciatur: ita securi grassantur, extrahuntque carnes: illæ se contrahunt, sed frustra, discuneatæ.[i] Tanta solertia animalium hebetissimis quoque est. Præterea negat ullum esse atrocius animal ad conficiendum hominem in aqua. Luctatur enim complexu, et sorbet acetabulis, ac numeroso suctu dum trahit,[j] cum in

hanserit Plinius, unde legerem *bolitæna;* cujus porro mentionem facit Aristot. IX. 37.' *Th. Gronov.* Editio princeps, *onzena.* Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535. *ozena.*—2 Chiffl. *conjactantibus.*—3 Basil. 1616. *præcedentes.* Mox, Editio princeps, *escam ex præda accipere.*—4 Vet. Dalec. *apertis imposito lapillo intra.* Paulo post, cod. Dalec. *et ita securi.*—5 Editio princeps, Venett. Parm. 1. 2. et Paris. 1514. *acceptabulis;* Basil. 1616. *atebulis.* Mox, pro *suctu, dum trahit*, quod servant Reg. Hard. 1. Par. ejusdem, alius codex ap. Dalec.

NOTÆ

[b] *Murænis*] Harum pugnam cum polypis describit egregie Oppian. Halieut. II. 260. Objectis polyporum carnibus attrahi murænas olfactu, et facile capi, idem prodidit III. 198.

[c] *Conduntur*] Latent in profundis pelagi recessibus, tempestatum metu. Oppian. Halieut. II. 241. Athenæus lib. VII. pag. 317. ex Aristot.

[d] *Ultra bimatum*] Arist. Hist. Anim. IX. 59. pag. 1095.

[e] *Pereunt*] Arist. loc. cit. et Athenæus.

[f] *Fœminæ*] Arist. Oppianus expressius vix annuum illas spatium excedere contestatur Halieut. I. 551. et Ælian. Hist. Anim. VI. 28.

[g] *Insidiantur*] Similem astum, quem polypis Plinius, cancris Basilius attribuit Homil. VII. in Hexaëm. pag. 90.

[h] *Ne palpitatu*] Sensus est, solertissime polypos, non concharum corpori, sed extra corpus, hoc est, qua parte carne vacat sensuque concha, lapillum imponere: sic enim fieri, ne tactu lapilli illius excita motu palpitatuque suo illum ejiciat.

[i] *Discuneatæ*] Apertæ ac patentes, quasi immisso cuneo, ut ligna diducta fiunt et hiantia adactis cuneis.

[j] *Dum trahit*] Dum naufragos uri-

naufragos urinantesve impetum cepit. Sed si invertatur, elanguescit vis: exporrigunt enim se resupinati.[6] Cetera, quæ idem retulit, monstro propiora possunt videri. Carteiæ[7] [k] in cetariis assuetus exire e mari in lacus eorum apertos, atque ibi salsamenta populari, (mire omnibus[l] marinis expetentibus odorem quoque eorum, qua de causa et nassis illinuntur,) convertit in se[8] custodum indignationem assiduitate furti. Immodicæ his[m] sepes erant objectæ:[9] sed has transcendebat per arborem:[n] nec deprehendi potuit, nisi canum sagacitate. Hi redeuntem circumvasere noctu, concitique custodes expavere novitatem. Primum omnium magnitudo inaudita erat: deinde color muria obliti, odore diri.[10] Quis ibi polypum expectasset, aut

et edd. recentt. *suctu detrahit* legitur in Ald. Junt. Lugd. 1562. Frankf. 1582. Lugd. Erasmi, Dalec. Elz. Gronov. et Th. Gronov. *succo detrahit* Editio princeps. *succo detrahit eum. In* Paris. 1514. Parm. 1576. et Colon. Agrip. 1524.—6 *Sed si invertatur, elanguescit. Vix enim exporrigunt se resupinati* margo edd. Dalec. et Gronov. *resupinati. Cætera quæ idem, &c. populari, mire omnibus marinis, &c. illinuntur, convertit in se* Pintian. *resupinati, mire omnibus marinis expetentibus odorem quoque eorum: qua de causa et nassis illinuntur. Cetera, &c.* Gronov. et al. ante Harduin. Vide Not. et Emend. n. 73. *mirum omnibus ... qua de causa et maria,* omissis *Cetera, &c.* usque ad *populari,* Editio princeps.—7 'Alii legunt *Carteiæ,* alii *Cartaiæ.* Legendum reor, *Spartariæ.*' Th. Gronov. *Certeiæ* Junt. Lugd. 1562. Mox, Editio princeps, Paris. 1514. Venett. Parm. 1576. Colon. Agrip. 1524. et Th. Gronov. *assuetus quidam polypus exire, &c.* Deinde Vet. Dalec. *in lacus mercatorum.* Massar. *in cupas labra eorum.*—8 Gronov. et al. ante Harduin. *salsamenta populari convertit in se.* Vide supra n. 6. et Not. et Emend. 73.—9 Ita omnes codd. Harduini, item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *indignationem a. furti immodici. Sepes erant objectæ* edd. vett. ante Harduin. *i. a. furti immodici. Salpes erant objectæ* Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. et Th. Gronov. *i. a. f. i. Salpes erant objectæ* Editio princeps et Colon. Agrip. 1524. *his oblectæ* Paris. 1514. Pro *indignationem* Th. Gronov. conj. *indagationem.*—10 Cod. Dalec. *dein colos, &c.* Editio princeps, *deinde c. m. oblitus o. dirus;* Basil. 1616. *deinde c. m. obliti o. dixi;*

NOTÆ

nantesve in altum trahit, acetabulis numerosoque suctu exsorbet, hausto sanguine. Vide Notas et Emend. num. 72.

[k] *Carteiæ*] In Bætica. Vide III. 3. Puteolis idem accidisse narrat Ælian. Hist. Anim. XIII. 6. De cetariis egimus cap. 19. Lacus dolia sunt quibus salsamenta continentur, *des cuves.*

[l] *Mire omnibus*] Vide Notas et Emend. num. 73.

[m] *Immodicæ his*] Vide Notas et Emend. num. 74.

[n] *Per arborem*] Oppian. Halieut. I. 310. polypum ozænam scribit circum arbores reptare solitum, easdemque scandere, et fructus edere.

ita cognosceret? cum monstro dimicare sibi videbantur. Namque et afflatu[o] terribili canes agebat,[11] nunc extremis crinibus flagellatos, nunc robustioribus brachiis clavarum modo incussos,[12] ægreque multis tridentibus confici potuit. Ostendere Lucullo caput ejus, dolii magnitudine, amphorarum quindecim capax, atque (ut ipsius Trebii verbis utar) 'barbas,[p] quas vix utroque brachio complecti esset, clavarum modo torosas: longas pedum tricenum:[13] acetabulis, sive caliculis urnalibus,[q] pelvium modo: dentes magnitudini respondentes.' Reliquiæ asservatæ[14] miraculo pependere pondo DCC. Sepias quoque et loligines ejusdem magnitudinis expulsas in littus illud, idem auctor est. In nostro mari[r] loligines quinum cubitorum capiuntur, sepiæ binum. Neque his bimatu longior vita.

XLIX. Navigeram similitudinem et aliam in Propontide visam sibi prodidit Mucianus: concham esse[a] acatii modo[1 b] carinatam, inflexa puppe, prora rostrata: in hac condi nauplium,[c] animal sepiæ simile, ludendi societate

Vet. Dalec. *deinde c. m. oblitus o. diri;* al. ap. Dalec. *d. c. muriæ oblitu: odor dirus.* Pintian. *odore viri.*—11 Alii ap. Dalec. *canes abigebant.*—12 Dalec. *percusses.* Nic. Heinsius Adv. II. 12. p. 298. malit *incussis.*—13 Gronov. et al. ante Harduin. *XXX.* Mox, Editio princeps, Venett. et Paris. 1514. *acceptabilis sive calliculis urnalibus, &c.*—14 Gronov. *asservato.*

CAP. XLIX. 1 Editio princeps, *achati modo;* Paris. 1514. *achatii modo.* Suspicatur Th. Gronov. legendum esse *acanthi modo carinatam.* Mox, Editio princeps: *prora sostrata: in hac, &c.* Paris. 1514. *p. rostrata: in hanc.* De-

NOTÆ

o *Et afflatu*] Odore: vel aqua olente, per fistulam emissa.

p *Barbas*] Crines, cirros, brachia, flagella.

q *Urnalibus*] Qui urnam capacitate adæquarent. Urna, dimidia amphora est. De amphora porro dicemus XIV. 5. Urceos pariter urnales dixit Cato de Re Rust. cap. 13.

r *In nostro mari*] Arist. Hist. Anim. IV. 2. pag. 465. Igitur de Ionio mari id accipiendum.

a *Concham esse*] Concham esse dixit, non cochleam, ut multi falso retulerunt.

b *Acatii modo*] Acatium genus est actuarii navigii, hoc est, quod remis, nec tantum velis agitur.

c *Nauplium*] De Nauplio Muciani nihil adhuc comperti. Hallucinatur Aldrov. de Testac. III. 3. pag. 259. et alii, qui nautilum esse putant, de quo cap. 47. dictum est. Habet enim nautilus concham adhærentem sibi: nauplio nulla est, nisi ascititia et quasi ex commodato: ille polypi, hic simile sepiæ est. Solus ille, iste cum comite, per summa æquorum navi-

eme[1] aprica littora[5] sectantur: æstate in opaca gurgitum recedunt. Omnia ejus generis hyeme læduntur, autumno et vere pinguescunt, et plenilunio[m] magis, quia noctem[6 n] sidus tepido fulgore mitificat.

LI. Cancrorum genera,[a] carabi,[b] astaci,[c] maiæ,[1 d] paguri,[e] heracleotici, leones,[f] et alia ignobiliora.[g] Carabi[h] cauda a ceteris cancris distant. In Phœnice ἱππεῖς[i] vocan-

f. a. i. fluidam carnem habere, non cartilaginem.' Th. Gronov. Editores vero Th. Gronovii in erratis legi jubent: .... *carne. Non habet cartilaginem.*—5 Cod. et Vet. Dalec. cum Venett. et Paris. 1514. *loca* pro *littora.*—6 Ita tacite edidit Brotier e conjectura Harduini, cum antea in omnibus edd. legeretur *nocte.* Mox, *fulgore mitificatur* margo edd. Dalec. et Gronov.

CAP. LI. 1 Editio princeps, *tacineæ* pro *maiæ;* Paris. 1514. *manæ.*—2 Edd.

NOTÆ

κοὶ, ἐν τοῖς λείοις. Non igitur de universo genere ea vox *cancri* accipienda videtur: sed privatim, de astacis.

[l] *Hyeme*] Arist. pag. 586.

[m] *Et plenilunio*] Ut de testaceis, ostreis nimirum, conchyliisque, lunari potestate ea augeri minuique dixit II. 41. ita nunc crustaceis quoque evenire admonet. Alias hujus incrementi causas affert Joan. Picus Mirand. contra Astrolog. III. 6. et 14.

[n] *Quia noctem*] Vide Notas et Emend. num. 77.

[a] *Cancrorum genera*] Nunc cancrorum nomen latiore paulo significatu accipit: ut locustas etiam, sive καράβους, astacos, squillasque complectitur. De cancris tamen marinis duntaxat hic sermo est.

[b] *Carabi*] Locustæ sunt, de quibus sup. cap.

[c] *Astaci*] Nostris, *Ecrevisses de mer*. Rondelet. XVIII. 8.

[d] *Maiæ*] *Maias* Arist. vocat Hist. Anim. IV. 8. pag. 417. cancrorum genus maximum, καρκίνων μέγιστον γένος. Et arridet sane magnitudini nomen. *Graceolas* Veneti vocant: Ligures *Araneas*, inquit Scaliger ad eum Philosophi locum: Galli ob similitudinem aranei, *Araignées de mer*.

[e] *Paguri*] Proxima magnitudine post maias, sunt πάγουροι, et Ἡρακλεωτικοὶ, inquit Arist. loc. cit. qui paulum oppido inter se differunt. Hos Veneti, quorum in mari cancrorum ingens copia, *Cancros poros* vocant, corrupta voce pro paguris.

[f] *Leones*] Maximus scilicet astacus marinus, Leo appellatur, ut probat Gyllius, libro de Massil. Pisc. cap. 73. et 74. Vide Notas et Emend. num. 78.

[g] *Et alia ignobiliora*] Qualis qui ursus cognominatus est, aliique, de quibus Rondelet. XVIII. 17.

[h] *Carabi*] Locustæ. Arist. Hist. Anim. IV. 8. pag. 421. Ἔχει δ' ὁ κάραβος καὶ κέρκον. *Caudam etiam locusta habet.* Pauloque post: Ὁ δὲ καρκίνος μόνος τῶν τοιούτων ἀνοῤῥοπύγιον. *Solus ex his cancer sine cauda est.*

[i] *In Phœnice ἱππεῖς*] Cancros Equites Gaza vertit, cum locum Aristotelis redderet, unde hæc ad verbum accepta, Hist. Anim. l. IV. p. 418. Meminit horum Nierembergius de Mirac. Terræ Promissæ cap. 92. pag. 487.

tur,[2] tantæ velocitatis, ut consequi non sit. Cancris[j] vita longa, pedes octoni,[k] omnes in obliquum[l] flexi.[3] Fœminæ[m] primus pes duplex, mari simplex. Præterea[n] bina brachia denticulatis forcipibus.[4] Superior pars in primoribus his movetur: inferiore immobili. Dextrum brachium omnibus majus.[5][o] Universi[p] aliquando[6] congregantur: os Ponti evincere non valent: quamobrem regressi[7] circumeunt, apparetque tritum iter.

vett. ante Harduin. *hippæ vocantur.* 'Scribendum videtur non *hippæ*, sed *hippees*, vel *hippeis* ex Aristot. Hist. Anim. IV. 2.' *Dalec.* Vox ἱππεῖς, vel *hippeis*, deest in Editione principe. Mox, Chiffl. *ut consequi non possint.*—3 Cod. Dalec. *omnes in obliquo flexu.*—4 Harduin. 2. 3. Bipont. et Franz. *forficibus*; edd. vett. Harduin. 1. Th. Gronov. et Miller. *forcipibus.*—5 'Mallem textum Plinii supplere vocabulo: *omnibus plerumque majus*; quia sic ratio suadet, et docetur ab Aristot.' *Th. Gronov.*—6 *Universi ubi aliquando* Paris. 1514. Ald. Junt. 1562. Parm. 1576. Lugd. Erasmi, Dalec. Frankf. 1582. Lugd. 1606. Basil. 1616. Gronov. Elz. Th. Gronov. et al. ante Harduin. *ubi* non agnoscunt codd. Harduini et Dalec. item Ed. pr. Venett. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—7 Editio princeps et Paris. 1514. *egressi.*—8 *Pinnocheræ*

NOTÆ

negatque pusillam castaneam mole excedere.

[j] *Cancris*] De locustis id privatim Aristot. Hist. Anim. V. 16. pag. 587. Sed, uti monuimus, ampliore significatu cancrorum nomen Plinius accipit.

[k] *Pedes octoni*] Quod de octonis pedibus, binisque præterea brachiis denticulatis forficibus traditur, *cancris pariter locustisque* congruit, τοῖς καρκίνοις, καὶ τοῖς καράβοις. Arist. Hist. Anim. lib. IV. pag. 419. Scholiastes Nicandri, in Theriac. pag. 28. Ὀκτὼ γὰρ πόδας ἔχουσιν οἱ καρκίνοι.

[l] *Omnes in obliquum*] Nec cancrorum modo, sed crustaceorum omnium universe, commune id vitium est.

[m] *Fœminæ*] Hæc nota, Arist. teste, pag. 442. τῶν καράβων, *locustarum*, sexum distinguit, non item cancrorum. Nulla enim re differre cancros mares a fœminis, præterquam operculo, tum loco proxime citato, pag. 435. tum V. 7. p. 535. ipse testatur. Quin etiam adversatur, præter Aristotelem, res ipsa, cum nihil discrepet inter cancros mares ac fœminas primi pedis, ut observatum est a plerisque, forma.

[n] *Præterea*] Arist. Hist. Anim. lib. IV. pag. 420.

[o] *Omnibus majus*] *Locustis et cancris*, καράβοις καὶ καρκίνοις. Aristot. loc. cit. pag. 432. et de Partib. Anim. IV. 8. pag. 1030.

[p] *Universi*] *Cursores*, δρομίας, quoniam longius errant, atque vagantur, cancros hujusmodi vocat Ælianus, Hist. Anim. VII. 24. in sinu quoda Thracii Bospori narrans singulatim congregari eos, advenientes ceteros interim opperiri: quandoquidem vehementes fluctus e Ponto prorumpant, qui illisi angustiis contrario occursu subeuntes cancros subverterent: demumque simul conserto agmine aquis relictis, terreno itinere angustias eas superare.

Pinnotheres[8] [q] autem vocatur minimus ex omni genere, ideo opportunus injuriæ. Huic solertia est inanium ostrearum testis se condere: et cum accreverit, migrare in capaciores.

Cancri in pavore [r] etiam retrorsum[9] pari velocitate redeunt. Dimicant inter se, ut arietes, adversis cornibus incursantes. Contra serpentium [s] ictus medentur.[10] Sole Cancri [t] signum transeunte, et ipsorum, cum exanimati sint, corpus transfigurari in scorpiones narratur, in sicco.

Ex eodem genere [u] sunt echini, quibus [v] spinæ pro pedibus. Ingredi est his,[11] in orbem volvi: itaque detritis sæpe aculeis inveniuntur. Ex his echinometræ [w] appellantur,

Editio princeps; *Pinnotheras* Paris. 1514. Mox, Editio princeps, Paris. 1514. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. et Th. Gronov. *injuriæ*. *Hujus solertia, &c.*—9 Chiffl. *Cancri in p. et retrorsi.*—10 Paris. 1514. *mordentur*. Vet. Dalec. *medentur sole. Cancri, &c.* Mox, Editio princeps, *cum examinatum sint.*—11 *Ingredi mos est his* Editio princeps. *Ingredi ex his* Franz.—12 Gronov.

NOTÆ

[q] *Pinnotheres*] Πιννοθήρης. Aristot. Hist. Anim. IV. 4. pag. 448. et v. 14. pag. 576. Καρκίνιον dicitur. Oppiano Halieut. I. 320. Æliano Hist. Anim. VII. 31. καρκινάς. Nostri *Bernard l'hermite* cognominant. Iconem Rondeletius exhibet XVIII. 12.

[r] *Cancri in pavore*] Hæc iisdem verbis Arist. Hist. Anim. VIII. 4. pag. 870. de polypodum fuga in metu, eorundemque inter se certamine: quibus mores cancrorum hac parte similes esse pronuntiat.

[s] *Contra serpentium*] De ea medicina uberius XXXII. 19.

[t] *Sole Cancri*] In locis, opinor, calidioribus, ferventiore tum Sole. Florentinus in Geopon. auctor est, ocimum mansum, et in Sole positum, scorpiones generare. Astipulatur et Plinius ipse XX. 48. ubi vide quæ dicturi sumus. At quanto citius ex animali corrupto, animalculum id sumat ortus sui initia? Cautio tamen adhibita a Plinio est, ut id ad communem vulgi opinionem referret, nec se publicæ famæ vadem præstaret. Huic sententiæ subscribit Ovid. Met. XV. et ante eum Nicander in Theriac. vs. 926.

[u] *Ex eodem genere*] Eorum nempe, quæ crusta tenui obducta dicuntur: egit enim hactenus de crustatis: etsi echini inter testacea, hoc est, duris munita testis ab Aristotele reponuntur Hist. Anim. lib. IV. Verum, ut Rondeletius animadvertit XVIII. 29. pag. 577. ad utrumlibet genus referri perinde potest. Et sane si horum integumentum propius inspicias, non durum illud, neque siliceum, sed fragile potius, crustæ tenuioris modo, esse fateare.

[v] *Echini, quibus*] Hæc ex Arist. Hist. Anim. IV. 4. pag. 458. Echini hi nostris *Herissons de mer*. Iconem apud Rondelet. vide, loc. cit.

[w] *Echinometræ*] Dissidet vero nunc

quorum longissimæ spinæ, calyces[12] minimi.[a] Nec omnibus idem vitreus color.[13] Circa Toronem[14 x] candidi nascuntur, spina parva. Ova omnium[y] amara, quina numero. Ora in medio[z] corpore in terram versa. Tradunt[a] sævitiam maris præsagire eos, correptisque opperiri[b] lapillis, mobilitatem pondere stabilientes. Nolunt volutatione[15 c] spinas atterere: quod ubi videre nautici, statim pluribus ancoris navigia infrænant.

[a] *Corpora minima.*

calices.—13 'Qualis nunc color a Plinio *vitreus* appelletur, me latet; suspicor legendum esse *viridis color*, quoniam candidum admiratur.' *Th. Gronov.*—14 *Circa Turonem* Editio princeps.—15 Dalec. legit: *correptis ore lapillis mobilitatem pondere stabilientes, quia nolunt, &c.* Dalec. Gronov. et quædam aliæ edd. ante Harduin. *correptisque operari lapillis, &c.* Nostram lectionem exhibent omnes codd. item Editio princeps, Venett. 2. 3. 4. 5. Rom. 1. 2. Parm. 1. 2. 3. Brix. Paris. 1514. Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. ante Dalecampium. Edi-

NOTÆ

ab Aristotele Plinius. Is enim pag. 455. spinas longissimas, non echinometris, sed alteri echinorum generi attribuit, quod parvum appellat, hoc est, cui minimus calyx: γένος μικρὸν, ἀκάνθας ἔχον μεγάλας καὶ σκληράς. Maximos autem calyces, seu ampliora corpora, echinometræ, quasi echinorum matres, tum ex ipso nomine, tum ex Aristotele, videntur sibi vindicare, pag. 454. αἱ ἐχινομῆτραι καλούμεναι, μεγέθει πάντων μέγισται.

[x] *Circa Toronem*] Τορώνην Macedoniæ. Arist. pag. 455.

[y] *Ova omnium*] Arist. pag. 456. et 457. Ovorum porro nomine, non ea nunc significari videntur, unde fœtus excluditur: sed annexæ corpori testæve intus, velut carunculæ quædam ovorum specie: ideoque non simpliciter ova Aristoteles, sed τὰ ᾠὰ καλούμενα, *quæ ova appellant*, non uno in loco nominavit. Flava ea sunt, orique grata, etiamsi salsa ea et subamara sunt.

[z] *Ora in medio*] Arist. pag. 456.

[a] *Tradunt*] Plutarch. de Solert. Anim. pag. 979. Oppian. Halieut. II. 225. Ælian. Hist. Anim. VII. 33. Cassiodorus inprimis eleganter Var. Ep. III. 48. 'Echini, qui sunt mella carnalia, costatilis teneritudo, croceæ deliciæ divitis maris, dum futuras tempestates agnoverint, loca mutare cupientes, (quia illis pro levitate corporis nandi nulla fiducia est:) lapillos, quibus pares possint esse, complexi, quadam ancorarum ponderatione librati, scopulos petunt, quos fluctibus vexandos esse non credant.'

[b] *Opperiri*] Vide Notas et Emend. num. 79.

[c] *Nolunt volutatione*] Vehementiore scilicet, agitante eorum corpora, ac volvente fluctu, atque ad saxa violentius allidente. Alias enim, ut superius dictum, ingredi est his in orbem volvi: ideoque detritis sæpe aculeis inveniuntur.

(XXXII.) In eodem genere[d] cochleæ, aquatiles, terrestresque, exserentes se domicilio, binaque ceu cornua protendentes contrahentesque oculis carent: itaque[16] corniculis prætentant iter.

(XXXIII.) Pectines[e] in mari ex eodem genere[f] habentur, reconditi et ipsi[g] in magnis frigoribus, ac magnis æstibus:[17] unguesque[h] velut igne lucentes in tenebris, etiam in ore mandentium.

LII. Firmioris jam[a] testæ murices, et concharum genera: in quibus magna ludentis naturæ varietas, tot colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concavis, longis, lunatis,[1 b] in orbem circumactis, dimidio orbe cæsis, in dorsum[c] elatis, lævibus, rugatis,[d] denticulatis,[e] striatis:[f] vertice muri-

tio vero princeps et Paris. 1514. *mobilitatemque* habent.—16 Codex Dalec. Editio princeps et Paris. 1514. *ideoque*.—17 Chiffl. *ac magnis æstatibus*. Mox, Editio princeps: *in tenebris, habentes etiam mandantium more*.

CAP. LII. 1 Cod. Dalec. *limatis*.—2 Editio princeps: *lenibus, jugatis, d.*

NOTÆ

[d] *In eodem genere*] Tenui crusta seu operculo obductorum. Hæc sunt ex Aristot. Hist. Anim. IV. 4. pag. 442.

[e] *Pectines*] Κτένες Græcis dicuntur: nostris vulgo, *Coquilles de Saint Jacques*. Duplici testa striata constant, uti ex Athenæo liquet, lib. III. pag. 93. et sunt ex utraque parte auriti.

[f] *Ex eodem genere*] Eorum scilicet, quæ leviorem testam gerunt, nec tam firmam quam murices. Iterum cap. 74. a durioris testæ conchis pectines sejungit: inter testacea tamen ab Aristotele censentur.

[g] *Et ipsi*] Quemadmodum cancri ac locustæ, de quibus cap. 50. Accepta hæc sunt ex Arist. Hist. Anim. VIII. 17. pag. 928.

[h] *Unguesque*] De his onychibus, ab unguis similitudine, ut Varroni aliisque placuit, cognominatis, iterum Plinius, tum cap. 87. hujus libri, tum XXXII. 53. quibus in locis dactylos quoque vocari tradit. Athenæus lib. III. pag. 90. solenas, aulos, donacas, onychasque, diversas esse voces ejusdem conchylii cum Plinio credit.

[a] *Firmioris jam*] Nunc illud describit genus sanguine carentium, quod fuit ex iis tertium, quæ attigerat cap. 44. eorum nempe, quæ sunt testis conclusa duris. Muricum nomine purpuræ inprimis censentur, et buccina.

[b] *Lunatis*] In Lunæ cornuum similitudinem curvatis.

[c] *In dorsum*] Utraque testa, superiore et inferiore, plurimum cava, ut concha tota ad rotundam proxime formam accedat.

[d] *Rugatis*] Quæ quibusdam veluti verrucis aut rugis sunt asperæ.

[e] *Denticulatis*] In ambitu serratis; testæ margine in dentium formam

catim[g] intorto,[2] margine[h] in mucronem emisso, foris effuso,[i] intus replicato.[j] Jam distinctione[k] virgulata,[3] crinita,[l] crispa: cuniculatim,[m] pectinatim divisa:[n] imbricatim[o] un-

stellatis, v. m. in toto.—3 Cod. Dalec. *ungulata.* Deinde, *crispata, cuniculatim* Editio princeps; *crispa, claviculatim* Vet. Dalec. *crispa, canaliculatim reticulata in obliquum* cod. Dalec. *crispa, canaliculatim, pectinatim, imbricatim undata* Gronov. et al. ante Harduin. ' Cum Aldrovando Hermolaus legit *cuniculatim.* Vetus mea Parisina editio atque Harduinus habent quoque *cuniculatim.* Hasce lectiones Kleinius improbat. Mallem legere cum alia Lugdunensi editione *canaliculatim*, quia aculei cochlearum concharumque veri sunt canales, per quos linguam extendit vermis. Harduinus docet in codd. præstantissimis addi vocabulum *divisa;* quam lectionem ex Aristot. Hist. Anim. IV. 4. etiam probarem, cum exinde etiam elucescit, per verba, *canaliculatim et pectinatim divisa,* Plinium respexisse ad orificium cingentes mucrones, seu aculeos in purpuris, qui pectinum ad instar quandoque dispositi et intus pervii sunt.' *Th. Gronov.* Lectionem nostram exhibent codd. Harduini et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. Mox, pro *expansa,* Editio princeps habet *spansa;* pro *densata,* eadem Ed. pr. Venett. Vet. Dalec. Paris. 1514. Parm. 1576. al. et Th. Gronov. *prædensata;* pro *sinuata,*

NOTÆ

secto, seu ita laciniato, ut varios mucrones referat. Nostris, *Dentelé.*

[f] *Striatis*] Galli *Canelé,* striatum vocant. Stria, est virgata in convexa conchæ parte eminentia illa, quæ est inter canaliculos sulcosque, qualis in eo columnarum genere, quod inde striatum dicitur. Striæ porro aliæ tenues, similesque lineolis: aliæ magis extantes. Aliæ glabræ, seu læves: asperiores aliæ. Aliæ coloris unius: aliæ multiplicis. Aliæ denique simplices: aliæ mixtæ, sibique reticulatim implexæ.

[g] *Vertice muricatim*] Turbinatim convoluto conchæ vertice, nec sine aculeis. Iconem vide in Murice Marmoreo Rondeletii de Testaceis II. 7. pag. 76.

[h] *Margine*] Ejusdem marmorei muricis, quem Rondeletius exhibet loco cit. ceterorumque complurium, margo in acumen, seu mucronem desinit.

[i] *Foris effuso*] Cum diducta et hiante concha, explicat sese foris uterque margo, neque introrsus revolvitur.

[j] *Intus replicato*] Utroque latere conchæ sese introrsus colligente, ut in Muciani murice dictum est, cap. 41.

[k] *Jam distinctione*] Etiam in variis, inquit, concharum generibus, discrimina quædam testarum observanda sunt. Nam quædam sunt virgatæ, sive scutulatæ, qua de voce egimus VIII. 73. Virga enim in vestibus, similibusque, sunt viæ transversim decussatimque ductæ. Quare virgata vestis et scutulata eadem.

[l] *Crinita*] Aliis segmenta sive lineolæ, modo crinium instar, porrectæ: modo cincinnorum more, crispæ.

[m] *Cuniculatim*] Subintellige, divisa: Aliæ sunt, inquit, e striatis, partim intorto meatu, subterranei cuniculi instar: partim recto, ut in pectinibus, in quibus liræ paulatim devolvunt se in mucronem.

[n] *Pectinatim divisa*] Vide Notas et Emend. num. 80.

[o] *Imbricatim*] Cum testa ad undarum sese attollentium similitudinem distincta est: quæ distinctiones, seu

data, cancellatim[p] reticulata: in obliquum, in rectum expansa: densata, porrecta, sinuata: brevi nodo[4 q] ligatis, toto latere connexis, ad plausum[r] apertis, ad buccinum[s] recurvis. Navigant ex his[s] Veneriæ,[6 t] præbentesque con-

Editio princeps *limulata*.—4 'Non comprehendo, quomodo Rumphius voluerit legi *brevi modo*, et hæc verba de cochleis dicta velit. Hæc et sequentia de bivalvibus intelligenda esse mihi videntur.' *Th. Gronov.*—5 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Editio princeps, Venett. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *buccinam* Paris. 1514. Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Dalec. Lugd. 1606. Elz. Gronov. et Th. Gronov. 'Fischerus atque Kleinius volunt legi, *ad buccinum recurvis*. Sed minime in eadem cum illis opinione versor. Quid per *buccinum* intelligendum sit, explanat Plinius cap. 61. Cum vero buccini talis in modum elongatis atque excurvatis umbonibus instructæ nullæ conchæ mihi cognitæ sunt, opinor *ad buccam recurvis* legendum esse.' *Th. Gronov.*—6 Ita codd. omnes Harduini; item Editio princeps, Venett. Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. et al. deinceps. *Neritæ* Vet. Dalec. Paris. 1514. et Massarius. 'Errant ii, qui legunt, *præbentes concavam sibi partem et alteram auræ opponentes*, quoniam alteram valvam non habent cochleæ: neque sic operculum Neritæ appellari potest, quoniam illud corpori animalis appressum est, et latet, adeo ut aura illud tangere nequeat. Legere itaque mallem, dictitante natura: *Navigant ex his Venereæ* (vel *Neritæ*, quod mihi perinde est,) *prementesque* (sc. limaces) *concavam sui partem, et auræ opponentes.* Per vocabulum *prementes* intelligo 'innitentes, immorantes in testæ cavitate,' dum se auræ opponunt, cujus flatu velificant, seu protruduntur.' *Th. Gronov.* Mox, pro *sui*, Vet. Dalec.

NOTÆ

quædam piscium squamæ, cum aliæ aliis insideant imbricum modo, imbricata inde concha nominatur. Iconem imbricatæ conchæ Rondeletius exhibet de Testac. I. 18. pag. 20.

p *Cancellatim*] Secta lineolis testa, in transversum compactis, ad retis similitudinem, vel cancellorum: cancellis ipsis modo oblique ductis, a conchæ capite ad marginis latus: modo rectis, a summo vertice ad marginem imum: iisdem modo densioribus, sive pressioribus, et quadratis: modo porrectioribus, et oblongis: modo in arcum toto conchæ corpore sinuatis.

q *Brevi nodo*] Aliarum, inquit, testæ brevi admodum nodo colligantur: aliæ latere toto, ac latiore margine cohærent. Prioris generis sunt conchæ vulgares: posterioris pectines, solenesque multi: cujusmodi is est cujus iconem exhibet Fabius Columna, lib. de Purpura, cap. 11. pag. 30.

r *Ad plausum*] Sic apertis hiantibusque labris, ut ad plausum edendum natæ factæque, si inter se illidantur, videri possint: aliæ recurvæ, ut ad buccini sonum ore ciendum aptæ videantur. Infra idem Plin. cap. 61. buccinum ait esse minorem concham, ad similitudinem ejus conchæ, qua buccini sonus editur.

s *Navigant ex his*] Ex omnibus concharum generibus, quæ sunt appellata hactenus, solæ Veneriæ appellatæ navigant: sunt enim eæ biforea, et partem sui concavam auræ opponunt.

t *Veneriæ*] Hunc esse Muciani muricem, de quo Plinius cap. 41. censet Rondeletius de Testac. II. 34. p. 101. Alii ὠτάρια potius, sive οὖς Ἀφροδίτης, *Aurem Veneris*, de qua Hesychius,

cavam sui partem, et auræ opponentes, per summa æquorum velificant.[7] Saliunt[u] pectines, et extra volitant, seque et ipsi[v] carinant.

LIII. (XXXIV.) Sed quid hæc tam parva commemoro, cum populatio morum[1] atque luxuria non aliunde major, quam e concharum genere proveniat? Jam quidem ex tota rerum natura damnosissimum ventri[2] mare est, tot modis, tot mensis, tot piscium saporibus, quibus pretia capientium periculo fiunt.

(XXXV.) Sed quota hæc portio est reputantibus purpuras, conchylia,[a] margaritas? Parum scilicet fuerat in

Chiffl. Editio princeps, Venett. et Paris. 1514. habent *sibi*. Deinde, *et alteram auræ* Vet. Dalec. et quædam edd. ante Harduin. *alteram* non habent Editio princeps, Junt. Lugd. 1562. Basil. 1616. Dalec. Elz. Gronov. et recentt.—7 Paris. 1514. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. Basil. 1616. al. et Th. Gronov. *per s. æquora velificant.*

CAP. LIII. 1 Legere mallet Th. Gronov. *petulantia morum.*—2 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Editio princeps, Vet. Dalec. Venett. Paris. 1514. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. 'Perperam addunt nonnulli *ventri*.' Th. Gronov. Hanc vocem non agnoscunt edd. Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Dalec. Lugd. 1606. Basil. 1606. Elz.

NOTÆ

pag. 714. *οἱ ἁλιεῖς ὄστρεόν τι οὕτω καλοῦσιν.* Nos genus esse buccinorum aliquod, seu muricum, ne suspicemur, in Plinii verbis a nobis proxime antea explicatis, satis esse argumenti credimus. Vide Notas et Emend. num. 81.

[u] *Saliunt*] Arist. Hist. Anim. IV. 4. pag. 439.

[v] *Seque et ipsi*] Id est, ex suis testis carinam sibi parant, sicuti ea Muciani concha, de qua cap. 49. et Veneriæ, de quibus proxime: pectines enim pariter concavam sui partem auræ opponentes, per summa æquorum velificant.

[a] *Purpuras, conchylia*] Colorum hæc esse scito, non dissimilium concharum nomina; nam ex iisdem conchis, nullo discrimine, purpureos colores, conchyliatosque fieri, dicetur cap. 60. Porro purpuram rubere certum est: conchyliis glaucum colorem Plinius attribuit eadem sect. Et XXI. 22. in conchylio tres colorum species enumerat: primum cum malva, quæ quidem purpurea non est, sed *ὑποπόρφυρος, ad purpureum inclinans.* Tertium cum viola, sed serotina: in quo ab ianthino differt, qui tempestivæ violæ similis est. Atque hic substitit conchylium. Nam in purpura laus fuit summa, ut nigricans esset aspectu: rubeus color nigrante deterior fuit. Aliter alii purpurarum genera describunt. Purpuram illi statuunt aliam esse rubram, aliam violaceam, sive cæruleam, quæ et conchylium appelletur. Alia deinde esse generis utriusque discrimina, dilutiore scilicet, aut saturo magis colore. Quin et saturi coloris non sim-

gulas condi maria, nisi manibus, auribus, capite, totoque corpore[3] a fœminis juxta virisque gestarentur. Quid mari cum vestibus? Quid undis fluctibusque cum vellere? Non recte[b] recipit hæc[4] nos rerum natura, nisi nudos. Esto, sit tanta[c] ventri cum eo societas, quid tergori? Parum est,[5] nisi qui vescimur periculis, etiam vestiamur: adeo per totum corpus, anima hominis quæsita[6 d] maxime placent.

LIV. Principium ergo culmenque[a] omnium rerum pretii,[1] margaritæ tenent. Indicus maxime has mittit oceanus,[2] inter illas belluas tales tantasque, quas diximus,[b] per tot maria venientes, tam longo terrarum tractu, e tantis Solis ardoribus: atque Indis quoque in insulas petuntur, et admodum paucas.[3] Fertilissima[c] est Taprobane et Stoidis,[4]

Gronov. et Th. Gronov.—3 Editio princeps, Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535. *toto corpore.*—4 Paris. 1514. Parm. 1576. al. et Th. Gronov. *hic.* Mox, *Esto, si, &c.* Paris. 1514. et Basil. 1535.—5 *Parum sit* Editio princeps, Paris. 1514. Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535. Mox, Paris. 1514. et Colon. Agrip. *nisi qui vescimus, periculis etiam, &c.* Pintian. *nisi queis vescimur, &c.*—6 Vet. Dalec. et Colon. Agrip. 1524. *animæ hominis periculo quæsita;* Cod. Dalec. et Editio princeps, *animæ hominis quæsita;* Paris. 1514. Parm. 1576. al. et Th. Gronov. *anima hominis periculo quæsita.* Hæc vox *periculo* abest a plurimis edd.

Cap. LIV. 1 Editio princeps, *Principium namque columen o. r. pretio;* cod. Dalec. *P. ergo columenque o. operum pretium.* Chiffl. habet etiam, *columenque.*—2 Gronovius, *mittit. Oceanus.* Paulo post, duo exemplaria ap. Th. Gronov. *quas dicimus.*—3 Vet. Dalec. *ardoribus. Eæ quoque ab Indicis insulis*

NOTÆ

plicem modum esse: alium excelsum, floridum, ac vegetum; profundum alterum, obscurum, ac nigricantem. Sed hæc omnis purpura in usu demum esse desiit: neque quisquam est hominum, qui parandæ, ut olim, modum sciat.

[b] *Non recte*] A vestibus, inquit, velleribusque tingendis, quantopere abhorreant maria ipsa et undæ, vel ex eo intelligi potest, quod nos haud aliter quam ab omni veste nudos, recte ac commode in natatu recipit, admittitque pars hæc naturæ, hoc est, aquarum elementum ipsum.

[c] *Esto, sit tanta*] Ita Mss. omnes. Mavult tamen Pintianus *tanti*, eodem fere intellectu: ut sit sententia: constet sane tot laboribus, periculisque, hæc, quam venter init cum mari, societas: tantine dorsi quoque vestitus emendus?

[d] *Quæsita*] Acquisita vitæ salutisque dispendio.

[a] *Culmenque*] In quibusdam Mss. *columen*, quod idem cum culmine. Principium autem pro principatu dici, dignum animadversione est.

[b] *Quas diximus*] Cap. 2.

[c] *Fertilissima*] Solinus c. 53. p. 84.

ut diximus[d] in circuitu mundi: item Perimula promontorium Indiæ. Præcipue autem laudantur circa Arabiam[e] in Persico sinu maris Rubri.

Origo atque[f] genitura conchæ,[5][g] est haud multum ostrearum conchis differens. Has ubi[h] genitalis anni stimulaverit[6] hora,[a] pandentes sese quadam oscitatione, impleri roscido conceptu tradunt, gravidas postea niti, partumque concharum esse margaritas, pro qualitate roris accepti: si purus influxerit, candorem conspici:[7] si vero turbidus, et fœtum sordescere: eundem pallere, cœlo minante conceptum:[8] ex eo quippe constare, cœlique eis[9][i] majorem societatem esse, quam maris: inde nubilum[j] trahi colorem,

[a] *Has ubi excitaverit anni tempestas ea, qua cuncta gignuntur.*

p. et a. paucis ; Paris. 1514. *ardoribus, atque I. q. in insulas p. et a. paucis;* Colon. Agrip. 1524. *ardoribus, a. Indicis quoque insulis petunt et a. paucis ;* Editio princeps et tres aliæ ap. Th. Gronov. *Indicis quoque insulis, &c.* 'Hanc lectionem, *Indis quoque in insulas petuntur et admodum paucas,* defendere conatur Massarius. Mallem legere, *Indicis quoque in insulis petuntur et admodum paucæ.* Theophrastus enim, cui Plinius sua debet, tradit in libro de Lapid. 'Fert eas Indica regio, et insulæ quædam in Erythræo mari.'' *Th. Gronov.* —4 Ita codd. Harduini, item Vet. Dalec. Venett. Paris. 1514. Parm. 1576. Harduin. 1. 2. 3. Th. Gronov. Miller. Bipont. et Franz. *Toidis* Junt. Lugd. 1562. Colon. Agrip. 1524. Basil. 1535. 1616. Dalec. Elz. et Gronov. *Troadis* Editio princeps; *Torois* Parm. 1. 2.—5 *Origo autem atque g. conchæ* Paris. 1514. et Colon. Agrip. 1524. '*O. a. g. concha*] Conjecturam hanc Harduini recipere non dubitavi.' *Gesner.*—6 Editio princeps et Junt. Lugd. 1562. exhibent *stillaverit.* 'Manuscriptus: *genitalis amnis* (leg. *annus*) *cumulaverit, ora pandentes se* (leg. *ceu*) *quadam,' &c.* Dalec. *ora* habet etiam Editio princeps. Mox, Paris. 1514. *inplere* pro *impleri.* Deinde, pro *niti* duo exemplaria ap. Th. Gronov. exhibent *initi.*—7 Pintian. *candore conspici;* et paulo post, *pallescere* pro *pallere.*—8 Gronov. *conceptum.*—9 Chiffl. *cœli quietis.* 'Ejeci *que* post *cœli,* sententiæ molestum. Harduinus pro eo *quoque* conj. eadem sen-

NOTÆ

[d] *Ut diximus*] Lib. VI. cap. 24. et 28.

[e] *Circa Arabiam*] Ælian. Hist. Anim. X. 13.

[f] *Origo atque*] Vide Notas et Emend. num. 82.

[g] *Conchæ*] Nostris vulgo dicitur, *Nacre de perle,* seu perlarum, hoc est, margaritarum, mater.

[h] *Has ubi*] Hæc iisdem verbis Solinus loc. cit. Hora porro genitalis, verna ipsa tempestas est. Nam, ut ille cecinit, 'Vere tument terræ, et genitalia semina poscunt,' &c.

[i] *Cœlique eis*] Solini paraphrasis: 'Magis de cœlo, quam de mari partus habent.' Vide Notas et Emend. num. 83.

[j] *Inde nubilum*] Nubilum ex nubilo cœlo, ex sereno candidum trahi

aut pro claritate matutina serenum. Si tempestive[k] satientur, grandescere et partus. Si fulguret, comprimi conchas, ac pro jejunii modo minui. Si vero etiam tonuerit,[10] [l] pavidas ac repente compressas, quæ vocant physemata,[m] efficere, speciem modo[n] inani inflatam[11] sine corpore:[b] hos esse concharum abortus. Sani quidem partus multiplici constant cute, non improprie callum ut existimari corporis possit: itaque et purgantur[12] a peritis. Miror ipso tantum eas[13] cœlo gaudere,[o] Sole rubescere, candoremque perdere, ut corpus humanum. Quare præcipuum[p] custodiunt pelagiæ, altius mersæ,[14] quam ut penetrent ra-

[b] *Aëre instar bullæ plenam, non solido compactam corpore.*

tentia.' *Gesner.*—10 *Si vero et tonuerit* edd. ante Harduin. qui e codd. suis, aliisque duobus, Dalec. et Chiffl. lect. nostram restituit, eumque secuti recentt.—11 Quidam ap. Dalec. *specie modo inani inflata*; Vet. Dalec. *speciem modo inanem et inflatam*; Parm. *speciem earum inanem et inflatam*; Chiffl. *specie modo inani inflatas.* Pro *modo* Paris. 1514. *verum* habet; Editio princeps, *verum modo*; al. ap. Th. Gronov. *et vero.*—12 Editio princeps, *constare cute .... itaque expurgantur.*—13 Ita codd. Harduini et Dalec. item Colon. Agrip. 1524. Basil. 1535. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *eos* Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. et al. ante Harduin. *eis* Editio princeps, Paris. 1514. aliaque ap. Th. Gronov.—14 '*Quare præcipuum custodiunt pelagiæ, altius mersæ*] Vetus codex habet, *Quare præcipuum custodiunt pelago altius mersæ.* Neutræ hæ lectiones mihi placent, et ambæ erroneæ videntur. Suspicor legendum esse: *Quare præcipue custodiuntur pelago altius mersæ, quam ut penetrent radii.* Plinius hic agens de mutatione coloris per radios solares, verbis hisce annuere videtur, pulcherrimas margaritas esse eas, quæ profundius in pelago sub aquis reperiuntur, ubi custoditæ sunt a radiis solaribus, et quorum radii haud penetrant.' *Th. Gronov.* Vet. Dalec. Paris. 1514. et Colon.

NOTÆ

colorem. Marbodæus de Lapid. Pret. cap. 61. fol. 53. 'De matutino fit clarior unio rore: Ros vespertinus fœtus solet edere fuscos.' Hæc omnia Solinus ut intelligeret, corrupit.

[k] *Si tempestive*] Solinus paraphrastes: 'Quanto magis de rore hauserint, tanto magis proficit lapidum magnitudo.'

[l] *Si vero etiam tonuerit*] Hæc Solinus, ut cetera, ex Plinio. Vide Notas et Emend. num. 84.

[m] *Physemata*] Flatus, sive bullas, φυσήματα.

[n] *Speciem modo*] Similitudinem tantum margaritæ aliquam, solo aëre plenam ac bullantem.

[o] *Eas cœlo gaudere*] Scilicet, margaritas. Sic Mss. omnes: non *eos*, ut editi. Unde et mox *pelagiæ*, et *altius mersæ*, et *flavescunt illæ*.

[p] *Quare præcipuum*] Candorem subintellige. Solini paraphrasis, cap. 53. pag. 85. 'Conchis ipsis inest sensus: partus suos maculari timent:

dii. Flavescunt[q] tamen et illæ senecta, rugisque torpescunt:[r] nec nisi in juventa[15] constat ille, qui quæritur, vigor. Crassescunt etiam in senecta, conchisque adhærescunt: nec his avelli[16] queunt, nisi lima. Quibus una[a] tantum est facies, et ab ea[17] rotunditas, aversis planities,[c] ob id tympania nominantur. Cohærentes vidimus[18] in conchis, hac dote unguenta circumferentibus.[d] Cetero[19] in aqua[t] mollis unio, exemtus protinus durescit.

LV. Concha ipsa[a] cum manum videt,[1] comprimit sese, operitque opes suas, gnara propter illas se peti: manumque, si præveniat, acie sua abscindit, nulla justiore pœna:

[c] *Quibus una tantum est facies, eaque rotunda, et ab altera parte sunt planæ, &c.*
[d] *Videmus tympanias hujuscemodi margaritas cohærentes in conchis, quæ conchæ ob eam laudem circumferendis unguentis destinantur.*

Agrip. 1524. *pelago altius mersæ.*—15 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. recentt. *nisi juventa* edd. vett. et Gronov.—16 Cod. Dalec. *nec iis evelli;* edd. vett. ante Harduin. *nec iis evelli;* codd. Harduini, Editio princeps, Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *nec his avelli.*—17 In quibusdam vett. edd. *facies, ab ea,* omisso *et.* Mox, Paris. 1514. Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535. *ob id tympana nominantur.*—18 Edd. ante Harduin. *videmus.* Mox, pro *unguenta,* Dalec. *inventa;* id est, hac laude excogitata ab iis, qui circumferunt et vendunt; quasi natura gemellæ sint.—19 *Ceterum* cod. Dalec.

CAP. LV. 1 Chiffl. *vidit;* Dalec. *sentit;* nam visu caret.—2 Dalec. *marini*

NOTÆ

cumque flagrantioribus radiis excanduit dies, ne fucentur lapides Solis calore, subsidunt in profundum, et se gurgitibus ab æstu vindicant.' Sic Athenæus lib. III. pag. 94. 'Η μὲν οὖν ἐμβύθιος πίννα, κ. τ. λ. *Pinnarum,* inquit, *quæ in alto degunt, clarissimi sunt uniones, puriores, grandiores:* (hæ sunt quas Plinius 'pelagias' vocat:) *contra illarum, quæ per summa æquora fluitant, et sursum evehuntur, minores, colorisque nubili, quia Solis radiis percutiantur.*

[q] *Flavescunt*] Solinus loc. cit.

[r] *Rugisque torpescunt*] An potius, *turpescunt?*

[a] *Quibus una*] Sunt eæ veluti dimidio orbe sectæ: atque idcirco τυμπάνια ex similitudine appellantur. Tympanorum enim formam referunt, quæ a nostris dicuntur *des Tymbales.*

[t] *Cetero in aqua*] Solinus cap. 53. pag. 85.

[a] *Concha ipsa*] Hæc omnia totidem ferme verbis Isidorus Characenus refert apud Athen. lib. III. pag. 94. Ælianus item Hist. Anim. X. 20. Id vero fabulis accenset Rondeletius de Testac. I. ult. quod careant visu conchæ. Sed nimirum videndi vocabulo usus est Plinius paulo licentius, pro verbo sentiendi.

et aliis munita suppliciis: quippe inter [b] scopulos major pars invenitur: sed in alto [c] quoque comitantur marinis canibus: [2] nec tamen aures fœminarum arcentur. Quidam tradunt,[3 d] sicut apibus, ita concharum examinibus singulas magnitudine et vetustate [e] præcipuas, esse veluti duces, miræ ad cavendum solertiæ: has urinantium cura peti: illis captis, facile ceteras [4] palantes retibus includi. Multo deinde obrutis [5] sale [f] in vasis fictilibus, erosa carne omni, nucleos quosdam [g] corporum, hoc est, uniones, decidere in ima.

LVI. Usu atteri non dubium est, coloremque indiligentia mutare.[1] Dos omnis in candore,[a] magnitudine, orbe, læ-

canes.—3 *Quidam tamen tradunt* Editio princeps; et paulo post in eadem *mare* pro *miræ;* Colon. Agrip. 1524. *mire.*—4 Paris. 1514. *ceteris.*—5 *Multo d. obrutas* Editio princeps, Venett. 2. 3. 4. 5. Parm. 1. 2. 3. Rom. 1. 2. Brix. 1496. 1498. Paris. 1514. Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. al. ante Harduin. quod retinuit etiam Th. Gronov. *M. d. obrutis* Harduin. 1. 2. 3. et edd. recentt. Mox, *rosa carne* Chiffl. Deinde pro *ima*, Editio princeps habet *via*.

CAP. LVI. 1 Ita codd. Harduini, Delec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *non est dubium, c. i. mutari* quædam edd. vett.

NOTÆ

[b] *Quippe inter*] Solinus loc. cit.

[c] *Sed in alto*] Procopius quoque, de Bello Pers. I. 4. pag. 13. refert canes marinos assiduos esse concharum assectatores: cum fame urgentur, circumspicere, num quid edule se prope offerat, quicquid est obvium deglutire, mox ad concham reverti, contemplandi sola voluptate: piscatorem quendam, tempus aucupatum, quo unionem amasii sui præsidio destitutum videret, ad eum captandum recta contendisse, dum consumenda interim præda canis distineretur: hunc vero, furto mox agnito, ad piscatorem celeri commeasse cursu: qui se jam teneri sentiens, in littus, quanta vi maxima potuit, prædam ejaculatus est: ipse a cane captus interiit. Κύνα θαλάσσιον, peculiarem, ut credo, marium illorum piscem, appellat.

[d] *Quidam tradunt*] Megasthenes apud Arrian. in Indicis, pag. 525. Ælian. Hist. Anim. XV. 8. Solinus cap. 53. pag. 85.

[e] *Et vetustate*] Vide Notas et Emend. num. 85.

[f] *Obrutis sale*] Ælianus loc. cit. Vide Notas et Emend. num. 86.

[g] *Nucleos quosdam*] Græci λίθους et ὀστᾶ vocant. Chares Mitylenæus lib. VII. Histor. Alex. apud Athen. lib. III. p. 93. ὀστᾶ λευκά. Tertullianus de Cultu Fœmin. I. 5. pag. 152. 'concharum vitia, et verrucas.'

[a] *Dos omnis in candore*] Hinc ab albedine et candore margaritæ ipsæ apud vetustos scriptores *Albæ* appellatæ. Suidas: ἄλβα, οἱ μάργαροι. Lam-

vore, pondere, haud promtis[b] rebus, in tantum ut nulli[2] duo[c] reperiantur indiscreti: unde nomen unionum Romanæ scilicet imposuere deliciæ. Nam id apud Græcos[3] non est, ne apud Barbaros quidem inventores ejus aliud, quam margaritæ.[d] Et in candore ipso magna differentia: clarior[e] in Rubro mari repertis: Indicos specularium[f] lapidum squama assimulat,[4] alias magnitudine præcellentes. Summa laus coloris est exaluminatos[5][g] vocari. Et procerioribus sua gratia est, elenchos[h] appellant fastigata[*][6][i]

[*] *In cacumen desinente.*

non dubium est, c. i. mutari aliæ ante Harduin.—2 Quatuor exemplaria ap. Th. Gronov. *in tantum nulli,* omisso *ut.*—3 *Nam apud Græcos* Paris. 1514. Mox, *nec apud barbaros* Editio princeps et Colon. Agrip. 1524.—4 *Clarior in Rubro mari repertus Indicus specularium lapillum squamas assimilat* Gronov. et aliæ quædam edd. ante Harduin. *repertis. Indico* Tolet. aliique codd. ap. Harduin. *repertus. Indicus, &c.* Th. Gronov. et al. vett. *assimulat* Editio princeps et Basil. 1535. Mox, pro *præcellentes,* quod ex codd. suis et Chiffl. edidit Harduinus, *præcellens* legitur in edd. vett. et Gronov. *præcellentibus* Dalec. 'Expressi lectionem Harduini ex codd. neque tamen contemnenda videtur Geleniana: *Clarior i. r. m. repertus* (intell. unio) *Indicus s. l. s. a. a. m. præcellens.*' Gesner.—5 Editio princeps, *exaluminatus.*—6 Ita codd. Harduini, item Editio princeps, Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. Harduin. 1. 2. 3. Th. Gronov. Miller. Bipont. et Franz. *fastigiata* Paris. 1514. Colon. Agrip. 1524. Basil. 1535. Dalec. Gronov. Elz. et al. ante Harduinum. Mox, Dalec. *vel alabas-*

NOTÆ

pridius in Elagabalo: 'Albas in vicem piperis piscibus et tuberibus conspersit.' Cassiodorus Ep. IX. 6. 'Assurgit Indici maris de albarum candore fama locupletior.'

[b] *Haud promtis*] Cum tot dotes in unione uno haud ita sint inventu faciles.

[c] *Nulli duo*] Non est, inquit, reperire duos ita inter se pares ac similes, nullum ut in iis discrimen agnoscas. Vide Notas et Emend. num. 87.

[d] *Quam margaritæ*] Chares Mitylenæus loc. cit. Προσαγορεύουσι μαργαρίτην, appellant, inquit, margariten, ii apud quos hæc concha nascitur. Barbarum ergo vocabulum est, non Græcum.

[e] *Clarior*] Vide Notas et Emend. num. 88.

[f] *Specularium*] De iis dicemus XXXVI. 45.

[g] *Exaluminatos*] Qui summa candoris claritate alumen æmulantur. Alumen optimum censetur, cum candidissimum est, auctore Diosc. v. 5. 123. Sic Plin. XXXVI. 31. amiantum quoque laudat alumini simile.

[h] *Elenchos*] Hac voce usus pariter Juvenalis Sat. VI. 457. 'Cum virides gemmas collo circumdedit, et cum Auribus extensis magnos commisit elenchos.' Gallis Elenchus, *Perle en pointe.*

[i] *Fastigata*] Hoc verborum ambitu figuram ἀπιοειδῆ, ve στρομβοειδῆ,

longitudine, alabastrorum[j] figura in pleniorem orbem desinentes. Hos digitis suspendere, et binos[k] ac ternos auribus, fœminarum gloria est. Subeunt luxuriæ ejus nomina, et tædia, exquisita perdito nepotatu:[7][b][l] siquidem cum id fecere,[m] crotalia appellant, ceu sono quoque gaudeant, et collisu ipso margaritarum. Cupiuntque jam[8] et pauperes, 'lictorem fœminæ[n] in publico unionem esse'

[b] *Succedunt et alia ejus luxuriæ nomina, quæ nos tædet audire, perditissimis excogitata moribus.*

trorum figura, vel in pleniorem orbem desinente; Editio princeps, *a. f. in pleniore orbe.*—7 Chiffl. *Subeuntque l. e. n. et tædia exquisita perditione potatu;* Vet. Dalec. *Subeunt l. e. n. et fastidia exquisito perditi nepotatu;* Turneb. habet *perditione nepotatu;* Basil. 1535. *perditione portatu;* Paris. 1514. *proditore;* Editio princeps, *perditione potatus;* edd. al. vett. ante Harduinum, *perditiore portatu.* Mox, *cum id ferere* Paris. 1514. *etiam id facere* Editio princeps. Deinde, *seu sono* Gronov.—8 Ita codd. Regg. Brot. et Dalec. cum Ed. pr. *Affectantque jam* edd. fere omnes ante Brotier. Mox, cod. Dalec. *et pauperes lictorem, dictitantes unionem esse in publico;* al. ap. Dalec. *et*

NOTÆ

hoc est, *piriformam*, vel *turbinis*, conique describit. Fastigare porro vox est non Plinio modo, sed et Melæ Pomponio, Solino, Capellæ, Sidonio, aliisque familiaris.

[j] *Alabastrorum*] 'Ἀλάβαστρα Græcis proprie vascula sunt, qua forma nunc describuntur, ex lævi lubricoque lapide, quem onychem proprio vocari nomine, (unguis enim lævorem refert,) Plinius idem XXXVI. 12. testatur, servandis unguentis potissimum destinata. Quæ quoniam ægre capi retinerique manibus possent, sua lubricitate perfacile elabentia, gens illa sic appellavit: privandi enim vim apud eos *a* particula habet: verbo autem λαβέσθαι, accipi sumive significatur: recteque ideo apud Matthæum, Magdalena obtulit alabastrum unguenti: vasculum scilicet ex lævi illo lubricoque lapide. Hinc alabastrites quoque lapis idem dictus est, quod ex eo præcipue hujuscemodi vascula fierent.

[k] *Et binos*] Seneca de Benef. VII. 9. 'Video uniones non singulos singulis auribus comparatos: jam enim exercitatæ aures oneri ferendo sunt. Junguntur inter se: et insuper alii binis superponuntur. Non satis muliebris insania viros subjecerat, nisi bina ac terna patrimonia auribus singulis pependissent.'

[l] *Perdito nepotatu*] Vide Notas et Emend. num. 89.

[m] *Cum id fecere*] Cum binos ternosque auribus appendere.

[n] *Lictorem fœminæ*] Appetunt, inquit, tenuioris quoque fortunæ mulieres unionem: vulgo jactitantes, fœminis in publico id illum præstare, quod Magistratibus, quod Consuli ac Prætori lictores. Ut enim ex lictore digniores viros adesse obvius quisque intelligit, e viaque decedit: ita ex unione dignosci nobiles fœminas: tum salutari, discedi, assurgi: cum unio nimirum fulgore et splendore suo turbam quasi summoveret.

dictitantes. Quin et pedibus, nec crepidarum tantum obstragulis,[9] [o] sed totis socculis[p] addunt. Neque enim gestare jam margaritas, nisi calcent, ac per uniones etiam ambulent, satis est.

In nostro mari reperiri solebant, crebrius circa Bosporum[q] Thracium, rufi ac parvi in conchis, quas myas[r] appellant. At in Acarnania quæ vocatur[10] pinna[s] gignit. Quo apparet non uno conchæ genere nasci. Namque et Juba tradit, Arabicis concham esse similem pectini insecto,[t] hirsutam echinorum modo, ipsum unionem in carne, grandini[11] similem.[u] Conchæ non tales ad nos afferuntur

pauperes lictores fœminæ, &c.—9 Editio princeps, *a stragulis;* Salmasius, *obstrigillis.*—10 *At Arcadia quæ vocantur* margo edd. Dalec. et Gronov. *At in Carnania quæ vocatur* Paris. 1514. Vide Nic. Heins. Advers. II. 1. pag. 200. —11 Paris. 1514. et Colon. Agrip. 1524. *in carne ipsa esse.*—12 *Nec in A.*

NOTÆ

[o] *Obstragulis*] Obstragula sunt corrigiæ, sive habenæ, quæ decussatæ supra pedem, atque inter digitos ductæ, soleam continebant, obstabantque, ne decideret. Ea enim forma caligæ fuit, ut diximus cap. 33. Harum corrigiarum loco nunc aliud perpetuum ex corio successit obstragulum, sutoribus Gallis, *Empégne.* Vide Notas et Emend. num. 90.

[p] *Totis socculis*] 'Socci,' inquit Papias, 'non ligantur: sed intromittuntur.' A Plinio caligis socculi opponuntur. Non solæ, inquit, corrigiæ caligarum unionibus interstinctæ sunt: sed totum jam calceorum integumentum iis oneratur, ac tegitur.

[q] *Circa Bosporum*] Hoc pariter Ælianus ex Juba Hist. Anim. XV. 8.

[r] *Myas*] *Μύες* Athenæo dicuntur, lib. III. pag. 86. Dioscoridi II. 7. *μύακες.*

[s] *Pinna*] Græcorum appellationem Latinitas servavit: ab iis enim *πίννη* et *πίννα* dicitur. Duabus grandibus patula est conchis. Iconem Rondeletius exhibet de Testac. I. 48. Gallis communi vocabulo, *Nacre.*

[t] *Pectini insecto*] Hoc est, secto et inciso margine extremo, ut in pectinibus. Androsthenes dum scribit apud Athen. lib. III. pag. 93. *Οὐ διέγλυπται δέ· ἀλλὰ λεῖον τὸ ὄστρακον ἔχει καὶ δασύ. Concha, non striata, sed lævis et spissa:* tum ille non Arabicas conchas describit, sed Indicas, ut prius ipse præfatur. Quod insectum pectinum modo Plinius vocat XVI. 38. id Theophr. *εὐσχιστον* appellat.

[u] *Grandini similem*] Qui magnitudine grandinem haud excedat: vel potius, grandini porcorum similem. Sic enim Androsthenes loc. cit. *Ἡ δὲ λίθος γίνεται ἐν τῇ σαρκὶ τοῦ ὀστρέου, ὥσπερ ἐν τοῖς ὑείοις ἡ χάλαζα.* Nempe ut in carne suum grando, id est, grana compacta, et satis dura per carnem sparsa, (lepram Galli vocant:) ita in conchis quibusdam uniones efficiuntur ex humore crasso et viscoso, puro tamen illo, neque infecto sordibus, qui alimenti redundantia quædam sit.

Nec in Acarnania autem laudati[12] reperiuntur, enormes,[v] et feri,[w] colorisque marmorei. Meliores circa Actium,[13] sed et hi parvi: et in Mauritaniæ maritimis. Alexander polyhistor et Sudines senescere eos putant,[14] coloremque expirare.

LVII. Eorum corpus solidum esse manifestum est, quod nullo lapsu franguntur. Non autem semper in media carne reperiuntur, sed aliis atque aliis locis. Vidimusque jam in extremis etiam marginibus velut concha[1] exeuntes: et in quibusdam quaternos quinosque. Pondus ad hoc[a] ævi semunciæ pauci singulis scrupulis excessere. In Britannia[b] parvos atque decolores nasci certum est: quoniam

ante laudati Editio princeps, Paris. 1514. et Colon. Agrip. 1524. Mox, pro *enormes, et feri, colorisque marmorei*, quod ex codd. suis, Dalecampianis, et Chiffletiano recepit Harduinus, edd. ante illum fere exhibent, *enormes fere, colorisque, &c.* Dalecampius legit, *enormes, et feri, marmoreique coloris.* 'Alii legunt, *enormes et feri;* alii iterum, *enormes et fere marmori.* Massarius vero legit, *enormes fere, coloresque marmori;* quæ omnes lectiones mihi non arrident: sed vellem legi, *informes, et fere coloris marmorei.* Per colorem marmoreum intelligitur albus, qualem illud habet, quod *marmor di Carara* audit, in Italia ac ubique maxime æstimatum sua albedine atque consistentia.' *Th. Gronov.* Paris. 1514. et Colon. Agrip. habent etiam, *et feri.* Editio princeps, *inormes, et fere concolores marmori.* Habent item *inormes,* Paris. 1514. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. Basil. 1535. 1616. et Th. Gronov.—13 *Meliores esse circa Actium* Editio princeps.—14 Eadem editio, *senescere eas putant.*

CAP. LVII. 1 Codd. Dalec. Editio princeps, Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535. *velut e concha.*

NOTÆ

[v] *Enormes*] Non qui minime rotundi sint, et læves, ut vult Dalecampius: sed qui laudatissimorum unionum magnitudinem excedant. Sequitur enim: 'Meliores circa Actium, sed et hi parvi.'

[w] *Et feri*] Ita rescripsimus ex omnium Mss. fide, cum prius legeretur, *Enormes fere.*

[a] *Pondus ad hoc*] Solinus cap. 53. pag. 85. In uncia sunt scrupula vel scriptula quatuor et viginti, ex Volusio Mæciano, pag. 875. Semuncia in scriptula duodecim divisa est. Igitur quæ scrupulo uno semunciæ pondus superant margaritæ, eæ non decem pondo fuerunt, ut Salmasius putat, pag. 1170. et 1172. sed tredecim scrupulorum. Hæc de pondere Plinius: de magnitudine Marbodæus de Lapid. Pret. cap. 61. 'Quanto rorantis fuerit plus aëris haustum, Tanto majorem sentit roratio baccam: Ultra seminucem sed crescere nulla putatur.' Perperam legisse in Plinio *seminuce* videtur.

[b] *In Britannia*] Solinus loc. cit. Ælianus item Hist. Anim. xv. 8. Marbodæus loc. cit. horum unionum laudem amplificat: 'Gignit et insignes antiqua Britannia baccas.'

divus Julius[c] thoracem, quem Veneri Genitrici in templo ejus dicavit, ex Britannicis margaritis factum voluerit intelligi.[d]

LVIII. Lolliam[e] Paulinam, quæ fuit Caii principis[f] matrona, ne serio quidem, aut solenni[1] cærimoniarum aliquo apparatu, sed mediocrium etiam sponsalium cœna, vidi smaragdis margaritisque opertam, alterno textu fulgentibus, toto capite, crinibus, spira,[g] auribus, collo, monilibus,[2] digitisque: quæ summa quadringenties[h] sestertium colligebat: ipsa confestim parata mancupationem[3] [i] tabulis probare. Nec dona prodigi principis fuerant, sed avitæ opes, provinciarum scilicet spoliis partæ. Hic est rapinarum exitus: hoc fuit quare[j] M. Lollius infamatus regum mu-

CAP. LVIII. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Editio princeps, Venett. Colon. Agrip. 1524. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ac solenni* plurimæ edd. ante Harduinum.—2 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Editio princeps et recentt. *spiris, a. c. manibus* Gronov. et al. ante Harduin. *spiris, a. c. monilibus* Salmant. et Tolet. *crinis spira, &c.* conj. Nic. Heinsius Advers. III. 2. p. 411.—3 Ita codd. Harduini et aliorum, cum edd. recentt. *ipsa confestim parati mancupationem* Chiffl. *mancupationem* etiam Turneb. id est, pretium. Gronov. et al. ante Harduin. *ipsam confestim paratam*

NOTÆ

[c] *Divus Julius*] Quem Tranquillus ait cap. 4. 'Britanniam petiisse spe margaritarum, quarum amplitudinem conferens, interdum sua manu pondus exigeret.'

[d] *Voluerit intelligi*] Subjecta, inquit Solinus, inscriptione, quæ id testaretur.

[e] *Lolliam*] De qua Tacitus Annal. XII. pag. 172.

[f] *Caii principis*] Germanici F. scilicet: qui perductam a marito conjunxit sibi, brevique missam fecit, inquit Suetonius in ejus Vita cap. 25. Dio quoque lib. LIX. pag. 648.

[g] *Spira*] Hoc est, evolutorum crinium orbe. Vide Notas et Emend. num. 91.

[h] *Quadringenties*] Hoc est, quadringenties centena millia sestertium. Monetæ nostræ, libræ sunt Gallicæ 4000000. æstimato, ut suo loco ostensuri sumus, sestertio assibus duobus; denario, octonis. Si tot onusta gemmis fuit, minima fuit pars ipsa sui.

[i] *Mancupationem*] Hoc est, legitimam solennemque earum gemmarum emtionem, aut venditionem: qua de mancipatione plura dicemus opportunius XXXIII. 13. Vide Notas et Emend. num. 92.

[j] *Hoc fuit quare*] Solinus cap. 53. pag. 85. hæc totidem verbis. Fuit hic Lollius C. Cæsaris Augusti F. rector. Gubernatorem in Gallia consuetudo loquendi vocat. Tacitus Annal. III. pag. 85. Suetonius in Tiberio cap. 12. Velleius Paterculus lib. II. ubi de congressu Caii Cæsaris cum rege Parthorum: 'Prior Parthus apud

neribus in toto Oriente, interdicta amicitia a Caio Cæsare Augusti filio, venenum biberet, ut neptis ejus quadringenties sestertio operta spectaretur ad lucernas. Computet nunc aliquis ex altera parte,[4] quantum Curius aut Fabricius in triumphis tulerint: imaginetur[5] illorum fercula,[k] et ex altera parte Lolliam, unam imperii[6] mulierculam accubantem: non illos[l] curru detractos, quam in hoc vicisse malit?

Nec hæc summa luxuriæ exempla sunt. Duo fuere maximi uniones per omne ævum: utrumque possedit Cleopatra, Ægypti reginarum novissima, per manus Orientis regum sibi traditos. Hæc, cum exquisitis quotidie[m] Antonius saginaretur epulis, superbo simul ac procaci fastu, ut regina meretrix, lautitiam ejus omnem apparatumque obtrectans, quærente eo[n] quid astrui magnificentiæ posset,[7] respondit, 'una se cœna centies sestertium[o] absum-

nuncupationem. Mox, *tribulis probare* Editio princeps.—4 Editio princeps, Paris. 1514. et Colon. Agrip. 1524. *ex alia parte.*—5 Paris. 1514. *ut imaginetur.*—6 Dalec. *imperatori.* Mox, *non illis currus* Vet. Dalec. *non illos currui* Editio princeps; *non illos currus defractos, quam hujus CCCC. HS. malit?* Pintian.—7 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bi-

NOTÆ

Caium in nostra ripa, posterior hic apud regem in hostili epulatus est. Quo tempore M. Lollii, quem veluti moderatorem juventæ filii sui Augustus esse voluerit, perfida et plena subdoli ac versuti animi consilia per Parthum indicata, Cæsaris ira evulgavit, cujus mors intra paucos dies fortuita an voluntaria fuerit, ignoro.' Ingenti nempe ille pretio Caii gratiam Asiæ regibus venditabat. Hoc Lollio Consule, anno Urbis DCCXXXIII. Lepido collega, annum ætatis quartum et quadragesimum egisse se Horatius admonet, in fine libri Epistolarum primi: 'Me quater undenos sciat implevisse Decembres, Collegam Lepidum quo duxit Lollius anno.'

k *Fercula*] Pompæ triumphalis fercula: quo nomine continentur simulacra Deorum, spolia hostium, coronæ, machinæ, et id genus alia, quæ gestari tum solent.

l *Non illos*] Satius, inquit, fuerat, Fabricium, Curiumque, triumphales currus devictis hostibus non ascendisse, quam victoriis illis tam insigni luxuriæ fores aperuisse. Vide Notas et Emend. num. 93.

m *Cum exquisitis quotidie*] Antonii et Cleopatræ sumtuosa convivia describit luculenter Sopater Rhodius Belli Civ. III. apud Athen. lib. IV. pag. 147.

n *Quærente eo*] Hæc totidem ferme verbis Macrobius Saturn. II. 13. pag. 370.

o *Centies sestertium*] Hoc est, centies centena millia sestertium: Gallicæ monetæ libræ sunt 1000000. Nos

turam.' Cupiebat discere Antonius, sed fieri posse non arbitrabatur. Ergo sponsionibus factis, postero die quo judicium agebatur, magnificam alias cœnam, ne dies periret, sed quotidianam Antonio apposuit, irridenti, computationemque expostulanti. At illa corollarium [p] id esse, et consumturam [q] eam cœnam [8] taxationem confirmans, solamque se centies sestertium cœnaturam, inferri mensam secundam jussit. Ex præcepto ministri unum tantum vas ante eam posuere aceti, cujus asperitas [r] visque in tabem margaritas resolvit. Gerebat auribus cum maxime singulare illud, et vere unicum naturæ opus. Itaque expectante Antonio quidnam esset actura, detractum alterum mersit, ac liquefactum obsorbuit. [9] Injecit alteri manum L. Plancus, [10] [s] judex sponsionis ejus, eum quoque paranti [11] simili modo absumere, victumque Antonium pronuntiavit, omine

pont. et Franz. *possit* Gronov. et al. ante Harduin.—8 Ita codd. Harduini, Chiffl. et Fulv. Ursin. App. ad Ciaccon. p. 88. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *id esse, consumturamque se ea cœna* Gronov. et al. ante Harduin. *quidem esse, et consumturam eam cœnam* cod. Dalec. Mox, Gronov. et al. ante Harduin. *solamque sexcenties, &c.*—9 Ita codd. Regg. Brot. 1. 2. Hoc quoque verbo usus est Plaut. Mil. Glor. III. 1. Edd. ante Brotier constanter, *absorbuit.*—10 *L. Plancius* edd. quædam vett.—11 'Mutavi *paranti*, ut vulgo legitur, in *parante*, obscuritatis evitandæ causa, ut ne duplex dativus jungeretur τῷ *injecit.*' Gesner. *eumque parenti* Editio princeps; *parenti* habent etiam Paris.

NOTÆ

millionem unum vocamus.

[p] *Corollarium*] Corollarium apud Ciceronem non semel, et apud Tranquillum, pro munusculo sumitur, ultra legitima præmia exhibito, et quodam quasi additamento debitæ mercedis. Unde corollarium hic pro re leviore et appendicula usurpatur.

[q] *Et consumturam*] Hoc est, taxatam prius, æstimatamque pecuniæ summam, ea cœna absumendam esse. Vide Notas et Emend. num. 94.

[r] *Cujus asperitas*] Hanc vim aceto quoque Vitruvius attribuit VIII. 3. 'Margaritæ,' inquit, 'nec minus saxa silicea, quæ neque ferrum, neque ignis potest per se dissolvere, cum ab igne sunt percalefacta, aceto sparsa dissiliunt, et persolvuntur.'—'Simile est quod Horatius refert, II. Sat. 3. 239. 'Filius Æsopi detractam ex aure Metellæ, Scilicet ut decies solidum exsorberet, aceto Diluit insignem baccam.'' *Ed. sec.*

[s] *L. Plancus*] Munatius Plancus Macrobio loc. cit. De eo dicemus XIII. 5.

[t] *Omine rato*] Sic Turnebus et Fulvius Ursinus legendum ante nos viderunt, ex Mss. non, ut vulgo, *homine irato.* Sententia loci est, firmum certumque exitii omen id Antonio factum esse: Actiaco enim bello paulo post ab Augusto superatus est. Supra

rato.[12] [t] Comitatur [13] fama [u] unionis ejus parem, capta illa tantæ quæstionis [*] victrice regina dissectum, ut esset in utrisque Veneris auribus Romæ in Pantheo dimidia eorum cœna.

LIX. Non ferent tamen hanc palmam, spoliabunturque [1] etiam luxuriæ gloria. Prior id fecerat Romæ in unionibus magnæ taxationis Clodius [a] tragœdi Æsopi filius, relictus ab eo in amplis opibus hæres, ne triumviratu [2] [b] suo nimis superbiat Antonius, pæne histrioni comparatus, et quidem nulla sponsione ad hoc producto, quo magis [c] regium fiat: [3]

[*] *Sponsionis factæ cum Antonio.*

1514. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. vett. et Th. Gronov.—12 Ita codd. Harduini, Chiffl. et Turneb. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *omine ei rato* Fulv. Ursin. App. ad Ciac. p. 88. nam paulo post ab Augusto superatus est. Edd. vett. ante Harduin. *homine irato.*—13 Ita Editio princeps, Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Committatur* Chiffl. *Comitetur* Paris. 1514. Ald. Junt. 1562. Colon. Agrip. 1524. Basil. 1535. 1616. Lugd. Erasmi, Lugd. 1606. Parm. 1576. Frankf. 1582. Dalec. Elz. Gronov. Th. Gronov. al. ante Harduin. Mox, pro *capta*, quod servant codd. item Editio princeps, Junt. Lugd. 1562. Ald. Colon. Agrip. 1524. Basil. 1535. 1616. Lugd. Erasmi, Dalec. Frankf. 1582. al. *facta* exhibent Paris. 1514. Parm. 1576. et Th. Gronov. Denique, Vet. Dalec. *victa* pro *victrice:* Chiffl. *utriusque* pro *utrisque.*

CAP. LIX. 1 *Non ferente hanc palmam, spoliabaturque* Editio princeps; *N. f. t. h. p. spoliabanturque* Basil. 1616.—2 Ita codd. Harduini, Dalec. Tolet. et Salmant. item Editio princeps, Paris. 1514. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *ne in triumviratu* edd. plurimæ ante Harduin.—3 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *productus, quo id magis regium erat* Paris. 1514. Colon. Agrip. 1527. et Basil. 1535. *producto, quo magis refugium fiat* cod. Dalec. Turn. Chiffl. et Editio princeps; *producto, quo id magis regium erat* Th. Gronov. et al. vett. *producto: quod id magis regium erat* Dalec.

NOTÆ

cap. 49. 'tristi navigantium omine.'

[u] *Comitatur fama*] Nec minor est, inquit, fama alterius ejus unionis, qui fuit ei par, quem Cleopatra diluit aceto, &c. Macrob. loc. cit. 'Ipse autem unio, cujus fuerit magnitudinis, inde colligi poterit, quod qui superfuit, postea victa regina, et capta Ægypto, Romam delatus, desectusque est: et factæ ex una margaritæ duæ, impositæque simulacro Veneris, ut monstruosæ magnitudinis, in templo quod Pantheum dicitur.'

[a] *Clodius*] Valer. Max. IX. 1. n. 2. pag. 418. Horat. II. Sat. 3. 239. Tertull. de Pallio, sub finem, pag. 119.

[b] *Ne triumviratu*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. aliique omnes. Editi mendose, *ne in Triumviratu.*

[c] *Quo magis*] Non sponsione ulla inductus, inquit, ut Antonius et Cleopatra, exhibuit convivis uniones Clodius, sed, quod magnificentius magisque regium merito censeatur,

sed ut experiretur in gloria palati, quid saperent margaritæ: atque ut mire placuere, ne solus hoc sciret, singulos uniones convivis[4] quoque absorbendos dedit. Romæ in promiscuum ac frequentem usum venisse, Alexandria in ditionem[5] redacta: primum autem cœpisse circa Syllana tempora minutas et viles, Fenestella tradit manifesto errore, cum Ælius Stilo[d] Jugurthino bello unionum nomen impositum maxime grandibus margaritis prodat.

LX. Et hoc tamen[e] æternæ prope possessionis est: sequitur hæredem, in mancipatum[1 f] venit, ut prædium aliquod. Conchylia et purpuras[a] omnis hora atterit, quibus eadem mater luxuria paria pæne etiam margaritis pretia fecit.

(XXXVI.) Purpuræ vivunt annis plurimum septenis.[2 g] Latent, sicut murices,[h] circa[3] Canis ortum tricenis diebus. Congregantur verno tempore, mutuoque[4] attritu lentorem[i]

[a] *Conchyliatas vestes, et purpureas.*

Elz. et Gronov.—4 Editio princeps: *placere, ne s. h. s. s. u. conviviis;* Junt. Lugd. 1562. *placuere, ne s. h. scire, &c.* Mox, pro *quoque absorbendos*, quod testantur codd. Harduini et Chiffl. servantque edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ad absorbendos* exhibet Colon. Agrip. 1524. *absorbendos* Gronov. et al. ante Harduin.—5 Gronov. *in deditionem.*

CAP. LX. 1 Editio princeps: *s. h. mancipatum*, omissa præpositione; et paulo post in eadem, *a quibus.* Mox, Chiffl. *pæne et margaritis.*—2 Margo edd. Dalec. et Gronov. *senis* ex Aristot.—3 Cod. Dalec. *contra.*—4 Chiffl. *mutuumque.* Mox, Basil. 1616. *attritu leniorem.* ' Massarius pro *ceræ* vult legere *cerei*, hoc est, favi, eo quod Aristot. loquatur de purpurarum favagini-

NOTÆ

in palati tantummodo gloriam.

[d] *Ælius Stilo*] De eo in Auctorum Syllabo dicemus.

[e] *Et hoc tamen*] Miratur eadem fere, quæ margaritis, facta esse conchyliis purpurisque pretia: cum tam diversa sit harum rerum inter se conditio. Nam diu gemmæ perdurant: fugax contra, et caducus purpurarum et conchyliorum color: vestibus earum succo infectis, nullo non horæ momento aliquid de nitore suo remittentibus.

[f] *In mancipatum*] In alterius transit potestatem, venditur, et alienatur. De mancipatione rursum dicemus XXXIII. 13.

[g] *Septenis*] Arist. Hist. Animal. v. 14. pag. 571. *circiter senis*, ζῇ γὰρ ἡ πορφύρα περὶ ἔτη ἕξ. Et apud Athenæum idem lib. III. pag. 89.

[h] *Sicut murices*] Sive buccina. Arist. Hist. Anim. VIII. 17. pag. 928. Vide Notas et Emend. num. 95.

[i] *Lentorem*] Quiddam emittunt ex sese, instar ceræ lentum ac ductile.

cujusdam ceræ salivant. Simili modo et murices. Sed purpuræ[j] florem illum tinguendis expetitum vestibus, in mediis habent faucibus. Liquoris hic minimi est[5] in candida vena, unde pretiosus ille bibitur nigrantis rosæ colore sublucens. Reliquum corpus sterile. Vivas capere[k] contendunt, quia cum vita succum[6] eum evomunt. Et majoribus quidem purpuris detracta concha auferunt: minores cum testa vivas[7] [l] frangunt, ita demum rorem eum exspuentes.

Tyri[m] præcipuus hic Asiæ: in Meninge, Africæ, et

bus.' *Th. Gronov.*—5 *Liquor is nimirum est* Dalec. Mox, in eodem, *nigricantis rosæ color*. Alii pro *rosæ* legunt *violæ*.—6 Cod. Dalec. *cum vita sua succum;* quæ voces non habentur in Tolet.—7 'Tolet. et Chiffl. *cum terra vitis;* legendum, *cum testis*, ex Aristot. Hist. Anim. v. 4.' *Dalec.* *minores trapetis frangunt, ita demum rorem eum excipientes Tirii. Præcipuus* vulgg. edd. ante Harduin. *cum tapetis f. i. d. r. eum excipientes Tyrii. Præcipuus* Paris. 1514. Lectionem nostram ex codd. recepit Harduin. eumque secuti Miller. Bipont. et

NOTÆ

Hæc explanatius Aristoteles, a quo ista manarunt, Hist. Anim. v. 14. pag. 567. 'Purpuræ,' inquit, 'verno tempore eundem in locum congregatæ, *faciunt id quod favaginem vocant*, ποιοῦσι τὴν καλουμένην μελίκηραν. Quemadmodum e folliculis alborum cicerum multis, in unum compactis.' Negat deinde ex eo favo fieri purpuras: sed id esse eis ceu purgamentum quoddam.

j *Sed purpuræ*] Ex Arist. pag. 569. Purpuræ porro tres sunt partes: quarum superior τράχηλος, *cervix:* media μήκων, seu *papaver:* ima dicitur πυθμήν. Flos non toto sparsus purpuræ corpore, sed inter partem primam et mediam positus, in ipsis faucibus est. Florem hunc Plinius modo etiam rorem, modo succum vocat. Vitruv. VII. 13. 'Purpuream saniem:' Pliniusque ipse cap. 62. Lucanus X. 123. 'virus:' 'Strata jacent: Tyrio quorum pars maxima succo Cocta diu virus non uno duxit aëno.'

k *Vivas capere*] Vide Notas et Emend. num. 96.

l *Cum testa vivas*] Majoribus purpuris, inquit, succum floremve illum auferunt, concha testave prius detracta: unde his jam necatis illum liceat colligere. Minores vero purpuras diversa ratione, vivas cum testis frangunt: ea enim vi succum hæ suum exspuunt, evomuntque. Vide Notas et Emend. num. 97. Nunc omnis purpurarum usus, tum propter operarum inscientiam, tum propter impensam, molestiamque laboris, penitus exolevit: maxime vero ob fuci copiam, quo nunc infectores purpuram elegantem inficiunt, minore impensa ac labore, lucro non mediocri.

m *Tyri*] Florem hunc, inquit, succumve Tyri præcipuum habet Asia: in Meninge insula, et Gætulo Oceani

Gætulo littore oceani: in Laconica,[n] Europæ. Huic[o] fasces[8] securesque Romanæ viam faciunt: idemque[b] pro majestate pueritiæ[p] est. Distinguit[q] ab equite curiam: Diis advocatur[r] placandis: omnemque vestem[s] illuminat:

[b] *Idem ros succusve purpureus.*

Franz. Mox, *et Getulo* Paris. 1514. et Gronov.—8 *Hinc fasces* Venett. et

NOTÆ

littore, Africa: in Laconica, Europa. Lepidum est, et relatu jucundum, neque alienum hoc loco, quod de purpuræ origine refert Cassiodorus Var. Ep. I. 2. 'Cum fame canis avida,' inquit, 'in Tyrio littore projecta conchylia impressis mandibulis contudisset, illa naturaliter humorem sanguineum defluentia ora ejus mirabili colore tinxerunt. Et ut est mos hominibus occasiones repentinas ad artes ducere, talia exempla meditantes, fecerunt principibus decus nobile,' &c. Refert hoc ipsum Julius Pollux, haud paulo uberius I. 4. Baphia Phœniciæ inprimis laudantur in Cod. Theod. lib. X. tit. 20. de Murilegulis lege 18.

[n] *In Laconica*] Laconicas purpuras mire prædicat Pausanias in Lacon. pag. 202. Horatius quoque II. Od. 18. 'Nec Laconicas mihi Trahunt honestæ purpuras clientæ.' Cassiodori ævo Hydruntina purpura in maxima commendatione fuit. Vide Var. Ep. I. 2.

[o] *Huic*] Purpureæ Consulum prætextæ. Simili sententia Cassiodorus Var. Ep. I. 2. de purpura: 'Color nimio lepore vernans, obscuritas rubens, nigredo sanguinea regnantem discernit, dominum conspicuum facit: et præstat humano generi, ne de conspectu Principis possit errari.' Vide quæ dicenda sunt X. 24.

[p] *Pueritiæ*] Pertinent hæc haud dubie ad nobilium puerorum vestes, quibus purpura prætexebatur: unde vestes illæ prætextæ dictæ, et qui his utebantur, Prætextati. Vide Notas et Emend. num. 98. Hanc vestem Juvenalis intellexit, Sat. XII. 39. 'Vestem Purpuream teneris quoque Mæcenatibus aptam.'

[q] *Distinguit*] Non id in eam sententiam accipiendum est, ut in Senatoria tunica purpuram fuisse voluerit, in equestri non fuisse: fuit enim in omni tunica purpura. Sed de lato clavo purpureo loquitur, qui Senatorem ab Equite, purpureum quidem clavum, sed angustum gestante, distingueret. Hunc latum clavum, purpuram latiorem appellat, XXXIII. 7. Vide quæ diximus libro superiore cap. 73.

[r] *Diis advocatur*] Assumitur a Sacerdotibus, cum sacra peragunt Diis placandis. Cic. ad Attic. II. 9. pag. 54. 'Vatinii strumam Sacerdotii διβάφῳ vestiant,' hoc est, purpura *bis tincta*.

[s] *Omnemque vestem*] Prætextam, latum clavum, chlamydem, paludamentum, trabeam.—'Excogitavere Tyrum deducti a Romanis coloni inscriptionem, quæ legitur in nummis Antonini Soæmiadis filii, quem Elagabalum vocant, et Juliæ Aquiliæ Severæ, et Juliæ Mæsæ: TYRIORVM: cujus sententia hæc est: 'TYRus Imperatoriam ORnat Vestem Murice.' Jactant se Tyrii, quod purpuram ex

in triumphali,[t] miscetur auro. Quapropter excusata et purpuræ sit insania. Sed unde conchyliis pretia, quis virus grave in fuco, color austerus in glauco, et irascenti similes mari?[c 9]

Lingua purpuræ[u] longitudine digitali, qua pascitur perforando reliqua conchylia:[v] tanta duritia aculeo est. Aquæ dulcedine[10] necantur, et sicubi flumen[w] immergitur: alioqui captæ, diebus quinquagenis vivunt, saliva sua. Conchæ[x] omnes celerrime crescunt, præcipue purpuræ: anno magnitudinem implent.

LXI. Quod si hactenus transcurrat expositio,[a] fraudatam profecto se luxuria[1] credat, nosque indiligentiæ damnet. Quamobrem persequemur etiam officinas: ut tanquam in

[c] *Sed unde conchyliato colori pretium? cujus gravis est odor, dum lana eo colore tingitur, color austerus vergens in glaucum, &c.*

[a] *Quod si hactenus de purpuris dicendi finem faciam, et ad alia transcurrat oratio, &c.*

Parm. 2. 3. *ut fasces* Editio princeps. Mox, Paris. 1514. *in pueritia est.*—9 Editio princeps: *quis v. g. in succo c. a. in glauco irascenti, &c.*—10 Ita codd. Dalec. Reg. Brot. 1. et Editio princeps; *Aqua dulci* Venett. Parm. Rom. Brix. Ald. Paris. 1514. Junt. Lugd. 1562. Colon. Agrip. 1524. Basil. 1535. Lugd. Erasmi, Parm. 1576. Frankf. 1582. Dalec. Lugd. 1606. Basil. 1616. Elz. Gronov. et al. ante Brotier. Mox, Paris. 1514. *enecantur, et sicubi flumini immerguntur;* Vet. Dalec. et Venett. *necantur et s. flumini immerguntur.* 'Hæc et sequentia de purpuris habet Plinius ab Aristotele Hist. Anim. VIII. 20. unde liquet, probandam esse lectionem, quæ habet, *flumen immergitur.*' Th. Gronov.

CAP. LXI. 1 Paris. 1514. *protinus se luxuria;* Editio princeps, *profecto se*

NOTÆ

murice Tyrio Antoninus Imp. ceteris prætulerit. Sic laudat Horat. II. Ep. 2. 'Vestes Gætulo murice tinctas.'' *Ed. sec.*

[t] *In triumphali*] Vide quæ de toga picta et triumphali diximus libro sup. cap. 74. Ea auro pingebatur, purpureo primum rore tincta.

[u] *Lingua purpuræ*] Accepta hæc ex Arist. Hist. Anim. V. 14. pag. 571. et de Part. Anim. II. 17. pag. 908. quæ extant apud Athen. quoque, lib. III. pag. 89. Ea lingua aquam illæ exspuunt fistulæ modo. Vide Fab. Columnam de Purpura, pag. 17.

[v] *Reliqua conchylia*] Hoc est, alias conchas, atque adeo testas sui generis, καὶ τὸ αὐτῆς ὄστρακον, Arist.

[w] *Et sicubi flumen*] Hoc est, non in fluminibus modo, sed in mari etiam, qua intrant, commiscenturque salo flumina. Hæc ex Arist. Hist. Anim. VIII. 25. p. 959.

[x] *Conchæ*] Arist. Hist. Anim. lib. V. pag. 573.

vita frugum noscitur[1] ratio, sic omnes, qui istis gaudent, præmia vitæ suæ[a] calleant. Concharum[b] ad purpuras et conchylia (eadem enim est materia, sed distat temperamento)[3] duo sunt genera. Buccinum minor[4] concha,[c] ad similitudinem ejus[d] qua buccini sonus editur:[5] unde et causa nomini, rotunditate[e] oris in margine incisa. Alterum purpura vocatur, cuniculatim[f] procurrente rostro, et cuniculi latere introrsus tubulato,[6][g] qua proferatur lingua.

luxuria.—2 *Quamobrem prosequemur e. o. ut t. in victu f. noscatur* Editio princeps; *Q. prosequemur .... invictu f. noscitur* Paris. 1514. *in victu* habent etiam codd. Dalec. et Chiffl. Mox, *præmio vitæ* codd. Dalec. et Chiffl. Deinde Rondel. legit: *calleant. Ad purp. &c. temperamento. Concharum præcipua duo sunt genera: succinum, &c.* Vet. Dalec. *purpurea et conchyliata.*—3 Ita codd. Harduini et edd. recentt. *eadem quidem est materia* Gronov. et al. neque hæc uncinis ibi inclusa sunt.—4 Rondel. *major.*—5 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ejus buccini, quo sonus editur* Gronov. et al. ante Harduin.—6 Editio princeps: *caniculata pr. r. et caniculi l. i. tabulata;* Paris. 1514. *calliculatim pr. r. et calliculi l. i. tabulato;* Cod. Dalec. *claviculatim pr. r. et canaliculi l. i. tubulato;* Th. Gronov. conj. etiam *canaliculi.* Chiffl. *caniculato pr. r. et canicula l. i. tubulato.* Dalec. *itinere* pro *latere.*

NOTÆ

[a] *Præmia vitæ suæ*] Quæ sit natura præmiorum, quibus vita luxuriosa gaudet. Eadem fere sententia 'pretia vivendi' dixit alter Plinius Epist. I. 12.

[b] *Concharum*] Purpurei, inquit, conchyliatique colores, duplici concharum genere, buccini videlicet, et purpuræ, continentur. Eadem enim harum concharum materia est: sed diversa tamen roris, sive succi, temperatura. Purpuræ autem et conchylii vocibus colores dispares, non dissimiles conchas, nunc signari, sæpe antea monuimus.—'Novum genus purpuræ ex conchis oceani deprehendit ætas nostra, de quo consulenda Historia Regia Scientiarum, anni 1711. pag. 168.' *Ed. sec.*

[c] *Minor concha*] Vide Notas et Emend. num. 99.

[d] *Ad similitudinem ejus*] Ejus scilicet conchæ, hoc est, tubæ qua buccini sonus editur. Nam et concha pro tuba dicitur. Idem cap. 52. alias dixit esse conchas ad plausum apertas, alias ad buccinum recurvas, hoc est, ad buccini sonum. Est enim buccinum non instrumentum modo, tubæ simile, quo signum datur, sed et sonus ipse, a quo id buccino nomen; nam *bou bou* reddit. Idem Plinius XI. 10. de apibus: 'Donec una excitet gemino aut triplici bombo, ut buccino aliquo.' Sive buccinus porro masculino genere, ut aiunt, seu neutro buccinum dicatur, perinde est. Vide Notas et Emend. num. 100.

[e] *Rotunditate*] Iconem buccini sive muricis Rondeletius expressit ad unguem de Testac. II. 12. pag. 81.

[f] *Cuniculatim*] Excavato, intortoque meatu, cuniculi seu tubuli instar. Arist. κοχλιοειδῶς.

[g] *Tubulato*] Pervio, fistulatoque introrsus, in tubuli morem, ex quo

Præterea clavatum[h] est[7] ad turbinem usque, aculeis in orbem septenis fere, qui non sunt buccino: sed utrisque[i] orbes totidem, quot habeant annos. Buccinum nonnisi petris adhæret, circaque scopulos legitur.

(XXXVII.) Purpuræ, nomine alio pelagiæ vocantur. Earum genera[j] plura, pabulo et solo discreta. Lutense putri limo, et algense enutritum alga, vilissimum utrumque:[k] melius tæniense, in tæniis maris[l] collectum:[8] hoc quoque tamen etiamnum levius atque dilutius:[9] calculense[m] appellatur a calculo maris, mire aptum conchyliis:[n] et longe optimum purpuris dialutense,[o] id est, vario soli ge-

—7 *Præterea cavatum est* Editio princeps; *P. clavata est* Dalec. sc. 'purpura.' —8 Ita ex codd. edidit Harduin. eumque secuti sunt recentt. Margo edd. Dalec. et Gronov. *vilissimum utrumque: melius tæniense*, (ita etiam Editio princeps,) *in tæniis* (*tænarii* Editio princeps) *maris et ora* (alii, *maris et litore*) *collectum*. Codd. Dalec. et Chiffl. habent *in tænii maris collectum*. Paris. 1514. *tenarii*. Ceteræ edd. usque ad Harduin. *vilissimum*. *Utrisque melius Teniense, in Tenei maris ora collectum*.—9 Editio princeps, *dilucidius*. Mox, pro *calcu-*

NOTÆ

exerere ac proferre linguam purpuræ valeant. Effigiem vide apud Rondelet. de Testac. II. 2. pag. 64.

[h] *Clavatum*] Genus illud, inquit, cui peculiare purpuræ nomen est, aculeis quibusdam, ceu clavis ordine positis, munitur, in orbem fere septenis.

[i] *Sed utrisque*] Purpurarum, inquit, et buccinorum incrementum singulis annis per orbes patet: Arist. Hist. Anim. v. 14. pag. 571. Ἔστι δὲ καὶ ἡ πορφύρα καὶ ὁ κήρυξ ἀμφότερα μακρόβια . . . καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν φανερά ἐστιν ἡ αὔξησις τοῖς διαστήμασι τοῖς ἐν τῷ ὀστράκῳ τῆς ἕλικος. Orbium appellatione Plinius anfractus illos significat, in purpura claviculis asperos, quibus testa circumducitur. Ἕλικας Græci appellant: uti et flexuras illas in capitibus columnarum, quas Vitruvius *volutas* vocat. Negat tamen Fabius Columna, opere singulari de Purpura, pag. 15. certum ætatis purpurarum aut buccini duci ex eorum orbium numero argumentum posse: totidem a se deprehensos in exiguis ejusdem generis testis, quot in maximis, orbes fuisse.

[j] *Earum genera*] Uti mullorum genera fecit partim pabulô, partim solo discreta, hujus libri cap. 30.

[k] *Vilissimum utrumque*] Et lutense, quod in luto semper hæret, et algense, quod in alga.

[l] *Tæniense, in tæniis maris*] Sunt porro tæniæ, candidæ in mari cautes longo tractu fasciam imitantes. De quibus Plinius III. 1. 'Frequentes quippe tæniæ candicantis vadi carinas territant.' Vide Notas et Emend. num. 101.

[m] *Calculense*] Vide Notas et Emend. num. 102.

[n] *Aptum conchyliis*] Conchyliato colori. Conchylio et purpura colores signari, antea monuimus.

[o] *Dialutense*] A libero vagoque

nere pastum. Capiuntur autem purpuræ parvulis rarisque[10] textu veluti nassis[p] in alto jactis. Inest iis esca, clusiles[q] mordacesque conchæ, ceu mitulos[r] videmus:[11] has semineces, sed redditas mari avido hiatu revivescentes appetunt purpuræ,[12] porrectisque linguis infestant: at illæ aculeo exstimulatæ claudunt sese, comprimuntque mordentia:[13] ita pendentes aviditate sua[s] purpuræ tolluntur.

LXII. (XXXVIII.) Capi eas post Canis ortum, aut ante[a] vernum[1] tempus, utilissimum: quoniam cum cerificavere,[b]

lense appellatur a c. m. m. aptum, quod ex codd. recepit Harduin. *calculosæ appellantur a c. m. m. apto* legitur in edd. vett. *cauculosæ appellantur a cauculo m. m. aptum* Editio princeps. Mox, eadem editio, *optimum purpuris dilucense;* Paris. 1514. *optimo purpuris dialutense;* Dalec. *optime p. dialutense.* Deinde, pro *pastum*, cod. Dalec. habet *pastu.*—10 Pro *rarisque* Paris. 1514. habet *conchis;* Editio princeps, *rarisque conchis.* 'Hæc cuncta prodidit Ælian. Nat. Anim. VII. 34. ex quo opinor locum Plinii sic legendum esse, *parvulis conchis, raroque textu nassis in alto jactis.* Ælian. pro *conchis ceu mitulis* habet *strombos.*' Th. Gronov.—11 Editio princeps, *conchæ ceu multas videmus;* Paris. 1514. *conchæ quales videmus;* Gronov. *seu mutilos, &c.*—12 Paris. 1514. *appetunt eas purpuræ.*—13 Dalec. *mordentes.* Mox, *ita deest* in Editione principe.

CAP. LXII. 1 Gronov. *aut vernum.* Mox, Editio princeps, *quoniam tunc ex aëris temperie habent succos, &c.* Th. Gronov. et al. vett. *quoniam cum fatificavere, fluxos habent succos, sed, &c.* Dalec. Elz. Gronov. &c. ante Harduin.

NOTÆ

victu, ultimo huic generi factum nomen, haud male, opinor, Dalecampius conjecit: quandoquidem διαλυτὸν Græcis est *dissolutum.* Quanquam Salmasius pag. 1133. hanc conjecturam inter nugas et hariolationes ponit, mavultque ipse *Dislocense* scribere, quod non uni loco additum est et alligatum. Sed non impellet viri fides auctoritasque in eam mentem, ut in Latino sermone receptam hanc vocem putem fuisse, vel hanc vim esse illius. *Dialucense* legitur in Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c.

[p] *Veluti nassis*] Arist. Hist. Anim. v. 14. pag. 569. κύρτους vocat, hoc est, *vasa piscatoria.* Scaliger et Gaza, *nassas.*

[q] *Clusiles*] Quæ ut hiatu facile diducunt sese, sic etiam facile claudunt, comprimuntque.

[r] *Ceu mitulos*] Alii *mutilos* scribunt: Gallis, *des Moules.* Græcorum τελλίνας ea voce signari a Romanis, Athenæus est auctor lib. III. pag. 85. Τὴν τελλίναν λεγομένην ἴσως δηλοῖ, ἣν Ῥωμαῖοι μύτλον ὀνομάζουσιν. Unde *mutilos* scribi, vel *mytilos*, satius forsan fuerit. De his plura XXXII. 31.

[s] *Aviditate sua*] Hinc illa parœmia Apollodori Atheniensis, apud Athen. lib. III. pag. 89. Λιχνότερα τῶν πορφυρῶν, *Edaciores purpuris:* cujus Erasmus quoque meminit Chil. II. Cent. 3. Adag. 83.

[a] *Aut ante*] Vide Notas et Emend. num. 103.

[b] *Cum cerificavere*] Hoc est, ut su-

fluxos habent succos. Sed id tinguentium officinæ ignorant, cum summa vertatur in eo. Eximitur postea vena,[2] quam diximus:[c] cui addi salem necessarium, sextarios[d] ferme in libras centenas: macerari triduo justum: quippe tanto major vis,[3] quanto recentior. Fervere in plumbo[e] singulasque[f] amphoras[g] centenas, ad quingentenas[4] medicaminis[a] libras æquari, ac modico vapore[b] torreri, et ideo longinquæ fornacis cuniculo. Ita despumatis subinde carnibus, quas adhæsisse[5] venis necesse est, decimo ferme die liquata cortina,[h] vellus elutriatum[6][i] mergitur in expe-

[a] *Liquoris purpurei.* [b] *Calore.*

quoniam cum fætificavere, fluxos habent succos. Sed, &c. Cod. Dalec. *retificavere;* Chiffl. et Vet. Dalec. aliique codd. ap. Harduin. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *cerificavere.*—2 *Exuuntur postea avena* Editio princeps.—3 Ita codd. Harduini et Dalec. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *major vis tanto* Gronov. et al. ante Harduin.—4 Ita omnes codd. Harduini, item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *singulas aquæ amphoras centenas atque quingentenas* Editio princeps; *singula aquæ amphora centenas ad quinquagenas* aliud exemplar ap. Th. Gronov. *singulisque aquæ amphoris centenas, atque quinquagenas* edd. vett. ante Harduin.—5 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *hausisse* Vet. Dalec. *hæsisse* Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. Basil. 1535. 1616. Lugd. Erasmi, Dalec. Frankf. 1582. Lugd. 1606. Elz. Gronov. et Th. Gronov. Mox, *die liquatis in cortina* Vet. Dalec.—6 Editio princeps, *elicriatum;* alii

NOTÆ

perius dictum est cap. 60. cum 'lentorem cujusdam ceræ salivarunt.' Vide Notas et Emend. num. 104.

[c] *Quam diximus*] Cap. 60.

[d] *Sextarios*] Uncias viginti salis in libras purpurei succi centenas.

[e] *In plumbo*] In vase plumbeo, seu cortina plumbea: ne forte ænea, ferreave, suos colores illinant.

[f] *Singulasque*] Singulæ, inquit, centenæ amphoræ, ejus succi sale conditi, ita decoqui debent, ut ad quingentenas medicaminis libras redigantur: sive ad amphoras sex, et amphoræ quadrantem. Vide Notas et Emend. num. 105.

[g] *Amphoras*] Volusius Mæcianus: 'Quadrantal, quod nunc plerique amphoram vocant, habet urnas duas, modios tres, congios octo, sextarios quadraginta octo.' Amphora igitur libras obtinet octoginta.

[h] *Liquata cortina*] Non modo vas ipsum, nunc cortina est, ut persæpe alias Plinio, Catonique: sed quod ipso etiam vase continetur. Liquatæ autem huic cortinæ, hoc est, igne domitæ, emollitæque adeo, ac resolutæ, ut nihil carnis, durive, supersit uspiam, opponi videtur immatura viridisque illa, cujus mentio mox habetur, cortina. Pertinebit huc forte etiam, quod alibi Plinius ait: 'Hæc omnia pariter decoquebant, decies defervescente cortina.'

[i] *Vellus elutriatum*] Elutriare lin-

rimentum: et donec spei satis fiat, uritur liquor. Rubens color[7] nigrante deterior. Quinis lana potat horis, rursusque mergitur carminata,[j] donec omnem ebibat saniem.[c] Buccinum per se[l] damnatur, quoniam fucum remittit.[8] Pelagio admodum alligatur,[9] nimiæque ejus nigritiæ dat austeritatem illam nitoremque, qui quæritur, cocci.[m] Ita permixtis viribus alterum altero excitatur,[n] aut astringitur. Summa medicaminum in L. libras[10][o] vellerum, buccini ducenæ: pelagii, CXI.[d] Ita fit amethysti color[p] eximius

[c] *Liquorem.* [d] *Mensura liquoris ad tingendas quinquaginta lanæ libras, libræ buccini ducentæ: purpuræ pelagiæ, centum ac decem.*

ap. Dalec. *elutum*, vel *elutatum*.—7 *Rubus color* Parm. 1. 2.—8 Editio princeps, *succum remittit*.—9 *Pelagio ad modum alligatur* Dalec. *P. admodum allegatur* Basil. 1616.—10 Editio princeps, Paris. 1514. Ald. Junt. Lugd. 1562. Frankf. 1582. Dalec. Lugd. Erasmi, Basil. 1616. Elz. et Gronov. *in libras*, omisso *L*. Mox, edd. ante Harduinum fere omnes, *buccini ducenta;* Paris. 1514. *buccino ducentæ;* Editio princeps, Harduin. 1. 2. 3. Bipont. Miller. et Franz. *buccini ducenæ*. Deinde, pro *pelagii*, *CXI*. quod servant edd. Regg. Brot. 1. 2. omnes item Harduini et aliorum, cum Venett. 2. 3. 4. 5. Rom. 1. 2. Parm. 1. 2. 3. Brix. Tarvis. Venett. 1496. 1497. 1499. Brix. 1498. Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. Gronov. et al. *pelagio CXI*. exhibent Editio princeps et Paris. 1514. *pelagii, CX*. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.

NOTÆ

tea, dixit D. Laberius in Staminariis, hoc est, eluendo purgare.

[j] *Carminata*] Varro de Ling. Lat. lib. VI. pag. 75. 'Carminari dicitur tum lana, cum caret eo quod in ea est nequam.' Nostris, *de la laine cardée*.

[k] *Ebibat saniem*] Pulcherrima ebrietate rubeat, ut loquitur Cassiodorus Var. Ep. I. 2. ubi de purpura ille multa pereleganter.

[l] *Buccinum per se*] Succus e buccino, inquit, solo, seu minore concha, improbatur, quia tincturam remissiorem, seu minus hærentem velleri facit, minusque diuturnam. Si vero addatur et purpura, quæ pelagia etiam dicitur, et magnitudine distat a buccino, tunc lanæ color alligatur, ut elui deinde non possit. Id enim esse 'colorem alligari,' Plinius ipse docet XXXII. 22. ubi de alga marina: 'Tingendis etiam lanis ita colorem alligat, ut elui postea non possit.'

[m] *Cocci*] Hoc est, cocco similem. De cocco dicetur cap. 65.

[n] *Excitatur*] Pelagio admixto buccinum excitatur, quia fit illustre, vegetum, vividum, perenne: buccino pelagium astringitur, quoniam ea mixtura austerius fit, minusque floridum.

[o] *In L. libras*] Vide Notas et Emend. num. 106.

[p] *Amethysti color*] Qualis in amethysto gemma, de qua XXXVII. 40. 'Perlucent omnes violaceo colore ... Indicæ absolutum felicis purpuræ co-

ille. At Tyrius pelagio primum[11] satiatur, immatura viridique cortina: mox permutatur in buccino.[*] Laus ei summa, in colore[12] sanguinis concreti, nigricans aspectu, idemque suspectu[13][q] refulgens. Unde et Homero[r] purpureus dicitur sanguis.

LXIII. (XXXIX.) Purpuræ usum[a] Romæ semper fuisse video, sed Romulo in trabea. Nam toga prætexta et latiore clavo[b] Tullum Hostilium e regibus primum usum, Etruscis devictis, satis constat. Nepos Cornelius, qui Divi Augusti principatu obiit, 'Me, inquit, juvene violacea purpura vigebat, cujus libra denariis centum[c] venibat: nec multo post rubra[1] Tarentina.[d] Huic successit dibapha Tyria, quæ in libras denariis mille[e] non poterat emi. Hac P. Lentulus Spinther[2] ædilis curulis primus in prætexta

[*] *Non admodum percocto, domitoque igni medicamine: mox idem Tyrius color immutatur in succo buccini, quo rursum tingitur.*

—11 Editio princeps, *prius*. Mox, Parm. 1. 2. *buccina*.—12 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Editio princeps, Venett. Parm. 1. 2. Paris. 1514. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Frans. *color* Gronov. et al. ante Harduin.—13 Editio princeps, *ideoque suspectu*; Paris. 1514. Colon. Agrip. 1524. Basil. 1535. Parm. 1576. et Th. Gronov. *idemque aspectu*.

CAP. LXIII. 1 Editio princeps, *rubea*.—2 *Hac Lentulus Stinter* Paris. 1514. *Ac Publ. Lentulus Spinter* Editio princeps. Mox, *prætexti u. improbabatur*

NOTÆ

lorem habent: ad hancque tingentium officinæ dirigunt vota.' Nostri hunc colorem clarum violaceum vocant, *violet clair*.

[q] *Suspectu*] Si sublimem paulum aspexeris. Aspicere est adversum spicere, hoc est, tueri. Suspicere, sursum positum contueri. Vide quæ de hac voce dicturi sumus XXI. 22.

[r] *Unde et Homero*] Iliad. P. 360. αἵματι πορφυρέῳ. Quod et Maro secutus, in Æneide: 'Purpuream vomit ille animam.'

[a] *Purpuræ usum*] De his abunde egimus VIII. 74.

[b] *Et latiore clavo*] Purpura latiore assuta mediæ tunicæ circa pectus: ea fere forma, qua sunt Sacerdotalia pallia, quæ a summo Pontifice Archiepiscopi aliique accipiunt. Vide Notas et Emend. num. 107.

[c] *Denariis centum*] Monetæ Gallicæ, libris omnino quadragenis.

[d] *Tarentina*] Nunc quoque Tarenti aiunt extare vestigia vetustarum officinarum, in quibus olim purpura lanæ inficerentur, ingentesque testarum acervos conspici, rei indices minime obscuros. Vide Fab. Columnam de Purpura cap. 1. pag. 19.

[e] *Denariis mille*] Libris Francicis, quadringentis.

usus improbabatur: qua purpura quis[3] non jam, inquit, tricliniaria[f] facit?' Spinther ædilis fuit Urbis conditæ anno DCXCI.[4] [g] Cicerone consule. Dibapha tunc dicebatur, quæ bis[h] tincta esset, veluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes pæne commodiores purpuræ tinguuntur.

LXIV. In conchyliata[1] veste cetera eadem, sine buccino:[i] præterque jus[j] temperatur aqua et, pro indiviso,[k] humani potus excremento: dimidia[l] et medicamina adduntur.[a] [2]

[a] *Prætereaque succus purpuræ temperatur aqua, et æqua portione humano lotio: sed succi pelagii mensura dimidia adjici ad priorem debet.*

Basil. 1616. *prætexta u. improbatur.*—3 Editio princeps, *qua purpura vigebat quis.*—4 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Spinter.... anno DCC.* edd. fere omnes ante Harduin. *Spinter.... DC.* Editio princeps. Fromundus ad Senecæ Nat. Quæst. I. 72. mavult legendum esse, *anno sexcentesimo nonagesimo*, si Sigonii Fasti inspiciantur, aut, *primo et nonagesimo*, si Dionis, quod ei magis arridet, quia Cicero consul tum fuit.

CAP. LXIV. 1 Editio princeps, *Inconchyliata.*—2 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. ' Budæus: *præterque vis temp.* &c. Turneb. *præterque ejus temperatura,* [ita Editio princeps,] *et quæ pro indiviso* (sic Ms.) *humani potus excremento remedia et medicamina,* &c. Alii, *prætereaque in ejus temperatura pro infuso humani potus excremento medicamina adduntur.* Lego: *buccino, præterque ejus temperaturæ* [ita Paris. 1514.] *aqua pro inv. humani potus excremento, ea dimidia tantum medicamina,*' &c. Dalec. *æque pro inviso* Paris. 1514.

NOTÆ

[f] *Tricliniaria*] De his egimus VIII. 74.

[g] *Anno DCXCI.*] Vide Notas et Emend. num. 108.

[h] *Quæ bis*] Ovid. Art. Am. III. 170. 'Nec quæ bis Tyrio murice lana rubet.' Martialis IV. 4. 'Quod bis murice vellus inquinatum.' Cic. ad Attic. II. 9. pag. 54. 'Vatinii strumam sacerdotii διβάφῳ vestiant.' Et Epist. Fam. II. satis facete: 'Curtius noster δίβαφον cogitat, sed eum infector moratur.'

[i] *Sine buccino*] Hoc est, ad conchyliatam vestem pelagiæ purpuræ buccini vena, seu flos, sive succus, non admiscetur: cetera sunt paria.

[j] *Jus*] Purpurei succi decoctum. Græci ζέμα vocant. Democriti nomine quæ Physica appellantur, in codicibus nostris Mss. Εἶτα λαβὼν ἀπὸ τοῦ πυρὸς τὸ ζέμα, βάλε εἰς λεκάνην προβαλὼν τὴν πορφύραν, καὶ ἐπιχέεις τὸ ζέμα τῇ πορφύρᾳ, ἵνα βρέχεσθαι νυχθήμερα ἔν. Idem ibi οὔρου, hoc est, *lotii*, et ὕδατος parem fere modum temperando ei juri adhibet.

[k] *Et pro indiviso*] Prætereaque, inquit, eo etiam differt a purpuræ confectione conficiendi conchylii ratio, seu conchyliati coloris, quod decoctio corpusque medicaminum ejus temperetur, secus atque in purpura monstratum est, aqua et humano lotio, pro indiviso, hoc est, æquis utriusque portionibus adhibitis, nulloque inter lotii et aquæ modum discrimine. Vide Notas et Emend. num. 109.

[l] *Dimidia*] Sententia est, si in libras vellerum quinquaginta ducenæ

Sic gignitur laudatus ille pallor saturitate fraudata,[‡] [m] tantoque dilutior,[3] [n] quanto magis vellera esuriunt.

(XL.) Pretia medicamento [o] sunt quidem pro fertilitate littorum viliora: non tamen usquam pelagii centenas libras quinquagenos[4] nummos [p] excedere, et buccini centenos, sciant qui ista mercantur immenso.

LXV. Sed alia e fine [a] initia: juvatque ludere impendio, et lusus geminare miscendo, iterumque[1] [b] et ipsa adulte-

‡ *Imminuta.*

aqua et pro inviso Junt. Lugd. 1562. *et quæ pro indiviso* Editio princeps. *præterque jus temperatur aqua pro inviso humani potus excremento: dimidia et medicamina adduntur* Gronov. et plurimæ edd. ante Harduin. *dimidii medicamenta* Editio princeps.—3 Editio princeps, Venett. Paris. 1514. Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. vett. *dilucidior.* Mox, pro *esuriunt*, Editio princeps *exhauriunt.*—4 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *pelagias centenas l. quingenos.* Vox *centenas* deest in Paris. 1514. Junt. Lugd. 1562. Basil. 1616. Elz. Gronov. aliisque edd. ante Harduinum.

CAP. LXV. 1 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Sed alia sunt e fine initia: j. l. i. et lusus g. m. iterum* Gronov.

NOTÆ

buccini, pelagiæ vero purpuræ medicaminis libræ requiruntur centum et decem, ut dictum est c. 62. addi nunc dimidiatum adhuc pondus oportere, quinque librarum supra quinquagenas.

[m] *Saturitate fraudata*] Color satur Latinis plenus ac vehemens est: nostri *oneratum* vocant, *couleur chargée.* Huic dilutus opponitur.

[n] *Dilutior*] Medicaminum enim saturitate intendi vellerum colores, siti vero remitti, dilutosque evadere, consentaneum rationi est. Quidam *dilucidior* legunt, sed errore haud levi.

[o] *Medicamento*] Purpuræ pelagiæ, buccinique flori vel succo.

[p] *Quinquagenos nummos*] Sestertios videlicet. Ridet hominum luxuriam profusosque sumtus, qui tam ingenti pretio pannum purpureum emerent, libram nempe, uti dictum est, cap. sup. denariis centum: cum centenæ floris ipsius vel succi purpuræ pelagiæ libræ, quo vellera tingebantur, quinquagenos nummos, sive denarios circiter tredecim, vix omnino excederent: buccini, centenos sestertios, sive denarios quinque et viginti. Vide Notas et Emend. num. 110.

[a] *Sed alia e fine*] Sed vellere sic imbuto, adeo non hic ars substitit, non hic luxuriæ industriæque finis, ut initium quoddam hoc visum sit aptissimum novi excogitandi luxus. Substerni commode arbitrantur hunc colorem, qui per se absolutissimus est, pretiique jam immodici, alteri rursum tincturæ. Amethystinam purpuram, de qua sup. cap. 62. Tyrio iterum colore inficiunt: nec conchyliata placet, nisi eodem insuper Tyrio saturetur. Sic lusum ars, luxuria sumtus geminat.

[b] *Iterumque*] Vide Notas et Emend. num. 111.

rare adulteria naturæ: sicut testudines[c] tinguere, argentum auro confundere, ut electra[d] fiant: addere his[e] æra, ut[2] Corinthia.

(XLI.) Non est satis abstulisse gemmæ[f] nomen amethystum: rursum absolutum[3] inebriatur Tyrio,[g] ut sit ex utroque nomen[h] improbum, simulque luxuria duplex: et cum confecere conchylia, transire melius in Tyrium putant.[a] Pœnitentia hoc primum debet[4] invenisse, artifice mutante quod damnabat: inde ratio nata,[5] votum quoque factum e vitio portentosis ingeniis, et gemina demonstrata via luxuriæ, ut color alius operiretur alio, suavior ita fieri leniorque dictus.[6] Quin et terrena miscere, coccoque tinctum Tyrio tinguere, ut fieret hysginum.[7][i] Coccum[j] Galatiæ

[a] *Et cum conchyliatum colorem fecere, induci tum melius rursum Tyrium arbitrantur.*

et al. ante Harduin. *Sunt alia nec habent finem vitia: j. l. i. et lusus g. m. iterum* Venett. Paris. 1514. et Vet. Dalec. *S. a. sunt in finem vitia j. l. i. et lusus g. m. iterum* Editio princeps; *et luxus g. m. iterum* Dalec. *iterumque* Chiffl.—2 Editio princeps non agnoscit particulam *ut*.—3 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *ablutus* Dalec. *absolutus* edd. ante Harduinum. Deest in Ed. pr. Mox, *improbum Tyriamethystus* Vet. Dalec. Paris. 1514. Colon. Agrip. 1524. Basil. 1535. Parm. 1576. et Th. Gronov. *Tyriamethystus* non legitur in Editione principe, Ald. Junt. Lugd. 1562. Gronov. al. et recentt.—4 Chiffl. *hoc primo debet;* Editio princeps, *hoc primum diebus.*—5 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Editio princeps, Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *inde ratione nata* Paris. 1514. Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. ante Harduin. *inde ratio est nata* Vet. Dalec. Mox, Editio princeps, *e v. pro portentuosis ingeniis.*—6 Paris. 1514. *et color .... levi-orque dictus.*—7 Paris. 1514. *byssinum;* Editio princeps, *bisschirium;* Vet.

NOTÆ

[c] *Sicut testudines*] Similis, inquit, luxuries hominum animos invasit testudinibus tingendis: superinducto putaminibus earum colore, in operibus intestinis. Ea de re Plinius paulo uberius, XVI. 84.

[d] *Ut electra*] De eo electri genere dicetur XXXIII. 23.

[e] *Addere his*] Auro argentoque. De Corinthio ære XXXIV. 3.

[f] *Abstulisse gemmæ*] Et communicare cum purpura, quæ amethystina nuncupatur.

[g] *Tyrio*] Tyrius color qua fieret arte, dictum est cap. 62.

[h] *Ex utroque nomen*] Tyriamethystus, ex Tyrio et amethystino colore.

[i] *Ut fieret hysginum*] Fuit ergo color hysginus e coccino purpureoque, seu Tyrio, mixtus. Nomen traxisse ab *ὕσγη* videtur, quæ Suidæ herba est tingendis adhiberi solita lanis. Ὕσγη, inquit, tomo II. pag. 1014, *εἶδος βοτάνης· καὶ ὑσγινοβαφὴς χιτὼν, ὁ ὑπὸ τῆς ὕσγης βεβαμμένος.* Atque idcirco fortassis Pausanias in Phoc.

rubens granum,[8] ut dicemus[k] in terrestribus, aut circa Emeritam Lusitaniæ, in maxima laude[l] est. Verum ut simul peragantur nobilia pigmenta, anniculo grano[9][m] languidus succus: idem a quadrimo evanidus. Ita nec recenti vires, neque senescenti.[10] Abunde tractata est ratio, qua se virorum juxta fœminarumque forma[11] credit amplissimam fieri.

LXVI. (XLII.) Concharum generis et pinna[n] est. Nascitur[o] in limosis subrecta[1] semper,[p] nec unquam sine comite, quem pinnoterem[q] vocant, alii pinnophylacem.[r] Is est

Dalec. *bisbyssinum.*—8 *Galaciæ r. gramen* Editio princeps; *Galatiæ r. gramen* codd. Dalec. et Chiffl. cum ed. Paris. 1514. *Galaciæ r. granum* Basil. 1616. —9 Codd. Dalec. et Chiffl. cum Editione principe et Paris. 1514. *anniculo gramini.*—10 Th. Gronov. et quædam vett. *nec senescenti.*—11 Editio princeps, *quia se virorum fœminarumque justa forma.*

CAP. LXVI. 1 Cod. Dalec. et Editio princeps, *subjecta;* Basil. 1616. *sub-*

NOTÆ

scripsit coccum tinctile Galatis *ὕσγην* nominari, quod Tyrio colori substerni id soleret, ut color hysginus pararetur: adjecta fortassis etiam *ὕσγη βοτάνη.*

[j] *Coccum*] A Dioscoride *κόκκος βαφικὴ*, hoc est, *granum infectorium.* De eo uberius XVI. 12. XXII. 3. XXIV. 4. Coccum rubens, Græcis *φοινικοῦν, puniceum. L'écarlate.* Vide XVI. 12.

[k] *Ut dicemus*] Locis proxime appellatis.

[l] *In maxima laude*] Vilissimum contra Hispanum esse scribit Dioscorides IV. 48. *Ἐσχάτη δὲ πασῶν ἡ ἐν Ἱσπανίᾳ.* Sed de *κόκκῳ βαφικῇ* somnolenter admodum is tractavit, uti suo loco monebimus. Contra Petronius in Sat. 'Hesperium coccum laudabat miles, eadem Quæsitus tellure nitor certaverat ostro.' De minio Hispano loquitur.

[m] *Anniculo grano*] Cocco.

[n] *Et pinna*] Nostris, *Nacre.*—'Tamen viri Gallice periti concham eo nomine aiunt designari, non piscem; pisci nullum nomen inditum ea lingua esse.' *Ed. sec.*—Iconem vide apud Rondelet. de Test. I. 48.

[o] *Nascitur*] Rem hanc totam eleganti carmine, totidem ferme verbis ac Plinius, cecinit Oppian. Halieut. II. 186. Cicero quoque de Nat. Deor. lib. II. pag. 100. Plutarchus de Solert. Anim. pag. 980. Ælianus Hist. Anim. III. 29. aliique: et ante eos Aristot. Hist. Anim. V. 14. Sed id verumne sit omnino, dubitat Busbequius Epist. Turc. lib. IV. pag. 303.

[p] *Subrecta semper*] Vide Notas et Emend. num. 112.

[q] *Pinnoterem*] Vel *πιννοτήρης*, ut scribit Athenæus lib. III. pag. 89. ex Chrysippo Solensi: hoc est, *pinnæ custos:* vel *πιννοθήρας*, ut Plutarchus loc. cit. ab observanda pinna, vel a pabulo pinnæ venando: nisi mendum ei voci subest.

[r] *Pinnophylacem*] Oppianus loc. cit. aliique.

squilla[2] parva:[s] alibi cancer dapis assectator. Pandit se pinna, luminibus orbum corpus intus minutis piscibus præbens. Assultant illi protinus, et ubi licentia audacia crevit, implent eam. Hoc tempus speculatus index,[3] morsu levi significat. Illa compressu,[t] quicquid inclusit, exanimat,[4] partemque socio tribuit.

LXVII. Quo magis[a] miror, quosdam existimasse, aquatilibus nullum inesse sensum. Novit torpedo[b] vim suam, ipsa non torpens: mersaque[c] in limo se occultat, piscium qui securi supernatantes[1] obtorpuere[d] corripiens. Hujus jecori[e] teneritas nulla præfertur. Nec minor[f] solertia ranæ,[g] quæ in mari piscatrix vocatur. Eminentia sub

repta. Mox, pro *pinnophylacem* Editio princeps habet *pilophilarem.*—2 *Id est scylla* Editio princeps; *Id est squilla* Chiffl. et Paris. 1514. Mox, Editio princeps, *alibi c. eclapsis pandit, &c.* Paris. 1514. *aliubi c. dapis, &c.*—3 Editio princeps, *speculatus judex.*—4 Ita codd. Harduini, Chiffl. et Vet. Dalec. cum edd. recentt. *Illa ore compresso* Editio princeps, Venett. Rom. 1. 2. Parm. 1. 2. 3. Brix. Paris. 1514. ceteræ ante Harduinum. Mox, *incluserit* cod. Dalec. Paris. 1514. *examinat* pro *exanimat.*

CAP. LXVII. 1 Editio princeps, *pisces qui securi supernatantes;* cod. Dalec.

NOTÆ

[s] *Is est squilla parva*] Latinum nomen apud nos quoque retinet.

[t] *Illa compressu*] Vide Notas et Emend. num. 113.

[a] *Quo magis*] Reliquum deinceps caput expressum plane totidem verbis ex Philosopho lib. Hist. Anim. IX. 48. pag. 182.

[b] *Novit torpedo*] Refert hoc et Plutarchus de Solert. Anim. pag. 978. Eleganti vero carmine cecinit Oppian. Halieut. II. 62. Torpedo nostris *Torpille*: Aremoricis, *Tremble.* Iconem Rondeletius habet XII. 19. Carmen XLVI. de torpedine non inelegans Claudianus.

[c] *Mersaque*] Vide Notas et Emend. num. 114.

[d] *Obtorpuere*] Vim hanc torpedinis, emittendi halitus, qui stuporem rebus cunctis afferat contactu, expertum se testatur V. Cl. D. Redi, apud Denysium, in Disceptationibus Acad. anni 1672. pag. 199. Cum enim is manu torpedinem prehendisset, brachium sibi torpere, non sine vehementi dolore, sensit.

[e] *Hujus jecori*] Rondeletius tamen torpedinem damnat in cibis. Laudat Galenus multis in locis: molli carne ac tenera esse scribit de Facult. Alim. III. 36. p. 398. tom. VI. At non torpedo hic tota, sed jecur modo commendatur.

[f] *Nec minor*] Arist. loc. cit. Oppian. Halieut. II. 86. Ælianus Hist. Anim. IX. 24. E nostris Cicero de Nat. Deor. pag. 101.

[g] *Ranæ*] Italis *Martino piscatore*, et *Diavolo di mare*, inquiunt Rondelet. et Salvianus. Cetera apud alias gentes nomina ab iisdem require.

oculis cornicula[2] turbato limo exerit,[h] assultantes pisciculos pertrahens,[3] donec tam prope accedant, ut assiliat. Simili modo squatina, et rhombus,[i] abditi pinnas[4 j] exertas movent specie vermiculorum: itemque quæ vocantur raiæ.[5 k] Nam pastinaca[l] latrocinatur ex occulto, transeuntes radio (quod telum est ei) figens. Argumenta solertiæ hujus, quod tardissimi[6] piscium hi mugilem velocissimum omnium habentes in ventre reperiuntur.

(XLIII.) Scolopendræ[7 m] terrestribus similes, quas centipedes vocant, hamo devorato omnia interanea evomunt,[n] donec hamum egerant, deinde resorbent. At vulpes[o] marinæ[8] simili in periculo glutiunt amplius[p] usque ad in-

piscium qui securi natantes; Chiffl. *piscium qui securi super nantes.*—2 Paris. 1514. *cornicula est.* Mox, pro *turbato limo*, Petavius mallet, *terebrato limo.*—3 Ita Regg. Brot. 1. 2. et Editio princeps; *assultantibus pisciculis pertrahens;* Paris. 1514. *assultantes pisciculos protrahens;* edd. fere omnes ante Brotier. *assultantes pisciculos attrahens.* Mox, Chiffl. *ut assiliant.*—4 Editio princeps, *et rumbus addici primas.*—5 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *itemque vocatur raia* Paris. 1514. *itemque quæ vocatur raia* vett. edd. ante Harduin. *ratiæ* Editio princeps. 'Massarius videtur velle legere *rana*, cujus opinionem improbo.' *Th. Gronov.*—6 Quædem edd. vett. et Th. Gronov. *tardissimum.*—7 *Scolopendriæ* Editio princeps.—8 Cod. Dalec. *τὸ marinæ* non

NOTÆ

[h] *Exerit*] Et quasi escam prænatantibus pisciculis objicit.

[i] *Et rhombus*] Qui Aristoteli loc. cit. ψῆττα. Nostris *Turbot.*

[j] *Pinnas*] Non tam pinnæ dici, quam virgulæ, radii, aut vermiculi, debent. Aristoteli ῥαβδία, loc. cit.

[k] *Quæ vocantur raiæ*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. Editi, *quæ vocatur raia*, mendose. Diversa raiarum genera significat, de quibus Rondeletius XII. 13.

[l] *Nam pastinaca*] Arist. loc. cit. Hæc raiæ simillima est: quam ob similitudinem Galli raiam vocant: Græci τρυγόνα. Iconem ejus exhibet Rondeletius XII. 1.

[m] *Scolopendræ*] Hæc totidem verbis Arist. Hist. Anim. II. 17. pag. 237. et IX. 51. pag. 1086. Oppian. Halieut. II. 424. Ælianus Hist. Anim. VII. 35. Albertus M. de Anim. VIII. 3. pag. 261. scolopendras depingit describitque Rondeletius de Insect. cap. 2. pag. 108.

[n] *Evomunt*] Triplicem describit astum adversus hamos: primum, scolopendræ, quæ evomit: alterum, vulpis, quæ erodit: tertium, glanidis, qui esca spoliat.

[o] *At vulpes*] Arist. Hist. Anim. IX. 52. p. 1087. Ælian. Var. Hist. I. 43. Oppian. Halieut. III. 144. Ab cauda, quæ similitudinem ensis refert aliquam, nomen traxit apud Monspelienses, teste Rondeletio XIII. 10. pag. 387. ubi ejus effigiem exhibet.

[p] *Glutiunt amplius*] Hoc est, ut ait

firma lineæ, quæ facile[q] prærodant. Cautius qui glanis[r] vocatur: aversos[9] mordet hamos, nec devorat, sed esca spoliat.

(XLIV.) Grassatur aries,[10 s] ut latro. Et nunc grandiorum navium in salo stantium occultatus umbra, si quem nandi voluptas invitet,[11] expectat: nunc elato extra aquam capite, piscantium cymbas speculatur, occultusque annatans mergit.

LXVIII. (XLV.) Equidem et his[1] inesse sensum arbitror, quæ neque animalium, neque fruticum, sed tertiam quandam ex utroque[2] naturam habent: urticis dico, et spongiis. Urticæ noctu vagantur,[a] noctuque mutant.[3 b] Carnosæ[4]

agnoscit. Mox, Vet. Dalec. *usque ad infima, &c.*—9 *Clautius qui et G. v. adversos* Editio princeps; *Glavius qui et G. v. aversus* Paris. 1514. *Glaucus et qui g. v. aversos* Vet. Dalec.—10 Editio princeps, *spolia grassatur aries.*—11 Eadem editio, *voluptas inuit.* Mox, Paris. 1514. *juxta aquam.*

CAP. LXVIII. 1 *Siquidem ex his* Editio princeps.—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *nec animalium, nec fruticum, sed tertium ex utroque* Gronov. et al. ante Harduin. *neque a. nec. f. sed tertia quadam ex utroque natura habentem* Chiffl. *quandam ex utroque* etiam Editio princeps.—3 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *mutantur* Ald. Junt. al. usque ad Harduin. *natant* Editio princeps. [4] Legere

NOTÆ

Albertus de Anim. VIII. 3. pag. 262. 'Magnam partem hamorum, et filorum retis, aliquando glutit, et glutita masticat, et abscindit ea dentibus: et cum sic sibi viam evasionis præparaverit, tunc evomit interanea, ut scolopendra.'

[q] *Quæ facile*] Forte, *qua:* hoc est, qua parte.

[r] *Cautius qui glanis*] Cautius, inquit, hoc est, meliore consilio glanis in mari, quam priores, scolopendræ, ac vulpes, hamos non devorat, sed obliquo morsu spoliat esca. Vide Notas et Emend. num. 115.

[s] *Aries*] Ab iis arietibus de quibus diximus cap. 4. qui sunt belluarum generis, hunc arietem forma discrepare Plinius significat XXXII. 53. ubi genera piscium enumerans: 'Ut a belluis ordiamur,' inquit, 'arbores, physeteres,... arietes, musculi, et alii piscium forma arietes.' Nisi alios ibi intelligat ab isto de quo nunc sermo est, et ab iis de quibus cap. 4. diversos: quod vix reor.

[a] *Noctu vagantur*] Vide Notas et Emend. num. 116.

[b] *Noctuque mutant*] Sedem videlicet, rimasque saxorum, in quibus gignuntur, quove evagatæ se recipere consueverunt. Non omnes tamen urticæ vagantur, ut Plinii fert interpretatio: sed unum tantummodo genus earum. Nam si Aristoteli credimus Hist. Anim. v. 15. pag. 577. *Genus duplex urticæ est: aliæ cavis adhærent petris, nec unquam ab iis absolvuntur:*

frondis his natura: et carne[d] vescuntur.[4] Vis pruritu[e] mordax, eademque quæ terrestris urticæ. Contrahit ergo[f] se quam maxime rigens, ac prænatante pisciculo frondem suam spargit, complectensque devorat. Alias marcenti[5] similis, et jactari se passa fluctu algæ vice,[a] contactos pisces,[g] attrituque petræ scalpentes pruritum, invadit. Eadem noctu[h] pectines et echinos perquirit:[6] dum admoveri sibi manum sentit, colorem mutat et contrahitur. Tacta[7] uredinem mittit,[b] paulumque si fuit intervalli, absconditur. Ora ei in radice[i] esse traduntur:[8] excrementa[j] per summa tenui fistula reddi.

[a] *Instar algæ.* [b] *Tacta urit et pruritum ciet.*

mallem *noctuque venantur*, aut *pascantur* ex Aristot. Hist. Anim. I. 1.—4 Cod. Dalec. Editio princeps, et Paris. 1514. *ut carne vescantur.* ‘Massarius legit, *carnosæ frondis iis natura ut carne vescantur*, quod improbo.’ *Th. Gronov.*—5 *Alias marcentis* Chiffl. *Alias mercanti* Paris. 1514. Mox, Chiffl. *contractos piscium*, et Dalec. *contactos pisces a. petras s. ob pruritum.*—6 Basil. 1616. et al. *persequitur.* Mox, cod. Dalec. *cum admoveri*; alii ap. Dalec. *et dum admoveri*; Editio princeps, *cum admoveri.*—7 *Tracta* Chiffl. Mox, *paulumque si fuerit* cod. Dalec. *parumque si fuit* Editio princeps.—8 Dalec. *Os ei in r. esse traditur*; Chiffl. *Ora ei in radices, &c.* Editio princeps, *ora et radices.*

NOTÆ

aliæ plana et littora amant, quæ absolvunt sese, et sedem mutant. Τῶν δὲ κνιδῶν δύο γένη· αἱ μὲν οὖν ἐν τοῖς κοίλοις οὐκ ἀπολύονται τῶν πετρῶν· αἱ δ' ἐπὶ τοῖς μείζοσι καὶ ἐπὶ τοῖς πλαταμῶδεσιν ἀπολυόμεναι μεταχωροῦσιν.

[c] *Carnosæ*] Arist. Hist. Anim. lib. IV. p. 461. Σαρκώδες τὸ σῶμα πᾶν ἐστιν αὐτῆς. *Toto corpore carnosa urtica est.* Hoc illud esse callosum esculentum, quod Burdegalæ vocant *Cubaleaut*: aliamque his esse in Aremoricis scopulis naturam, scribit Scaliger, Exercit. 219. pag. 698. Harum, quæ solutæ sunt, et vagantur, effigiem exhibet Rondel. XVII. 19. et 20. Gallis plerumque, *Orties de mer.*

[d] *Et carne*] Pisciculis, qui ad eas allapsi fuerint. Arist. Hist. Anim. VIII. 3. pag. 866. et loc. cit. pag. 462.

[e] *Vis pruritu*] Diphilus Siphnius, apud Athen. lib. III. pag. 90. Ælianus Hist. Anim. VII. 35.

[f] *Contrahit ergo*] Adhærescitque simul saxo: unde prænatantes pisciculos fronde sua, hoc est, brachiis, stringit. Arist. Hist. Anim. IV. 5. p. 462.

[g] *Contactos pisces*] In Mss. *piscium.*

[h] *Eadem noctu*] Arist. loc. cit.

[i] *Ora ei in radice*] Arist. tum loc. cit. tum Hist. Anim. VIII. 3. pag. 866. unde hæc ipsa sumuntur, ἐν μέσῳ os habere urticam, hoc est, *in sui medio*, non semel testatur. Sed nimirum frondis vocabulo, quo non semel in hujus aquatilis descriptione Plinius abutitur, haud male nunc radices respondere videntur, idem-

LXIX. Spongiarum[a] tria genera accepimus: spissum ac prædurum et asperum, tragos[b] id vocatur: spissum[1] et mollius, manon:[c] tenue densumque,[d] ex quo penicilli, Achilleum. Nascuntur[e] omnes in petris: aluntur conchis, pisce, limo. Intellectum[f] inesse his apparet, quia ubi[2] avulsorem sensere, contractæ multo difficilius abstrahuntur. Hoc idem fluctu pulsante faciunt. Vivere esca,[g] manifesto conchæ minutæ in his repertæ ostendunt. Circa Toronem[3][h] vesci illis avulsas etiam aiunt, et ex relictis radicibus recrescere. In petris cruoris quoque inhæret color, Africis præcipue, quæ generantur in Syrtibus. Maximæ fiunt[i] manæ,[4] sed mollissimæ, circa Lyciam. In profundo[j] autem, nec ventoso, molliores. In Hellesponto asperæ, et densæ c ir Maleam. Putrescunt in apricis locis: ideo

CAP. LXIX. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *accipimus: s. ac p. et a. t. id vocatur: minus spissum* Gronov. et al. ante Harduin. *minus* deest etiam in Ed. pr. Mox, in eadem, *imanos t. d. ex q. penicilli achillium;* Paris. 1514. *manæ, tenue, &c.* Chiffl. *manos, &c.*—2 Junt. Lugd. 1562. al. et Th. Gronov. *quia si.*—3 *Circa Turonem* Editio princeps. *Circa Toronem v. illis. Avulsas, &c.* Junt. Lugd. 1562. al. et Th. Gronov. *avulsæ* Basil. 1616.—4 *Maximæ sunt manceæ* Editio princeps; *M. sunt manæ* Paris. 1514. Ald. Junt.

NOTÆ

que significare ac medium, sive os ipsum.

[j] *Excrementa*] Arist. Hist. Anim. VIII. 3. pag. 866. quanquam idem Philosophus sibi contradicens in quarto, pag. 462. negat ullum ei excrementum esse: at os tamen habet, et pascitur.

[a] *Spongiarum*] Accepta hæc sunt ex Philosopho Hist. Anim. v. 15. pag. 578.

[b] *Tragos*] Τράγοι καλοῦνται, *hirci.* Arist.

[c] *Manon*] Μανὸν, *rarum.* Vide Notas et Emend. num. 117.

[d] *Tenue densumque*] Nostris, *éponge fine.*

[e] *Nascuntur*] Arist. loc. cit.

[f] *Intellectum*] Sensum, τὴν αἴσθησιν dixit Aristot. tum loc. cit. pag. 579. tum I. 2. unde hæc ad verbum excerpta.

[g] *Vivere esca*] Arist. pag. 580.

[h] *Circa Toronem*] Arist. loc. cit.

[i] *Maximæ fiunt*] Reliquum deinceps caput expressum ex eodem Aristot. pag. 581. sed ita solerter ingenioseque redditum, ut nisi omnia exactiore diligentia inter se conferantur, discrepare interdum a Philosophi sententia Plinius videatur: sed minus cautis, nec satis Græce peritis.

[j] *In profundo*] Omnino, inquit Philosophus, quæ in profundis tepidisque locis sunt, mollissimæ: vento enim et frigore, sicut et alia plantarum genera, indurantur, et crescere prohibentur.

optimæ in gurgitibus. Viventibus[k] idem, qui madentibus,[5] nigricans color. Adhærent[l] nec parte, nec totæ:[6] intersunt enim fistulæ quædam inanes, quaternæ fere aut quinæ, per quas pasci existimantur. Sunt et aliæ,[m] sed superne concretæ.[*] Et subesse[n] membrana quædam radicibus earum intelligitur. Vivere constat longo tempore. Pessimum omnium[o] genus est earum, quæ aplysiæ[7] vocantur, quia elui non possunt, in quibus magnæ sunt fistulæ, et reliqua densitas spissa.[p]

LXX. (XLVI.) Canicularum maxime multitudo[a] circa eas[b] urinantes gravi periculo infestat.[1] Ipsi[a] ferunt[c] et nubem

[*] *Obturatæ.*

Lugd. 1562. Parm. 1576. al. vett. et Th. Gronov.—5 *Idemque mandentibus* codd. et Vet. Dalec. cum ed. Paris. 1514. *idem qui mandentibus* Chiffl. 'Aristot. Hist. Anim. v. 16. ait *illotis vivisque*; hinc legerem, *Viventibus idem qui illotis.*' Th. Gronov.—6 Paris. 1514. *nec in parte nec totæ;* Editio princeps et Basil. 1616. *nec parte, nec toto.*—7 *Applicia* Editio princeps, et mox in eadem, Venett. et Parm. *erui non possunt.*

CAP. LXX. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin. 1.

NOTÆ

[k] *Viventibus*] Arist. Ἄπλυτοι δὲ ὄντες καὶ ζῶντες, εἰσὶ μέλανες. *Et nisi laventur, et dum vivunt, nigræ sunt.*

[l] *Adhærent*] Arist. ἡ δὲ πρόσφυσίς ἐστιν οὔτε καθ' ἕν, οὔτε κατὰ πᾶν. Quæ Gaza Plinium secutus sic reddidit, *Adhærent nec parte, nec totæ.* Sed rectius fideliusque, opinor, sic ea vertisset: *Adhærent neque ex una parte, neque ex omni.* Nam quæ nec totæ, nec parte adhærent, qualiter tandem adhæreant, non satis intelligo.

[m] *Sunt et aliæ*] Fistulæ videlicet, seu meatus: quorum nulli sunt ad superiora pervii, præter quaternos aut quinos: quæ causa fuit, cur existimarent aliqui, his meatibus eas cibum capere. Hæc Arist. loc. cit.

[n] *Et subesse*] Arist. pag. 581. 'Hærent,' inquit, 'neque una tantum parte, neque omnibus: intervenientibus scilicet fistulis inanibus: atque ambiuntur ad radicem quasi membrana: plurimis tamen partibus hærent.' Περιτέταται δὲ ὥσπερ ὑμὴν περὶ τὰ κάτω, κ. τ. λ.

[o] *Pessimum omnium*] Ἀπλυσίαι, ab α, ut vocant, privativo, et πλύνω, *lavo.* Vide Notas et Emend. num. 118.

[p] *Et reliqua densitas spissa*] Hoc est, cetero corpore solido sunt: sive, *reliquum omne densum est*, τὸ δ' ἄλλο, πυκνόν ἐστι πᾶν.

[a] *Multitudo*] Ita Mss. omnes. Editi libri, *multitudine . . . infestantur.*

[b] *Circa eas*] Spongias nimirum, de quibus dictum est proxime. Urinantes autem, piscatores intellige, ex illa vetere apud Gruterum epigraphe, pag. 354. FORTVNATO. PISCAT. VENATORI. et in sequentibus *Corporis Piscatorum Venatorum* haud semel fit mentio.

[c] *Ipsi ferunt*] Narrant ipsi urinantes, inquit, præter caniculas, nubem

quandam crassescere super capita, animalium[d] planorum piscium[3] similem, prementem eos, arcentemque a reciprocando:[b] et ob id stylos præacutos lineis annexos[c] habere sese: quia nisi perfossæ ita, non recedant:[4] caliginis et pavoris, ut arbitror, opere. Nubem enim et nebulam (cujus nomine id malum appellant) inter animalia haud ullam[5] comperit quisquam.[d] At cum caniculis[6] [e] atrox dimicatio. Inguina,[f] et calces, omnemque candorem corporum appetunt. Salus una in adversas eundi, ultroque terrendi. Pavet enim hominem æque ac terret. Et sors[7] æqua in gurgite: ut ad summa aquæ ventum est, ibi periculum anceps, ademta ratione contra eundi, dum conetur emergere:

[b] *Prohibentem, ne retrogrediantur ad summum æquor, et ex imo mari surrigant sese.* [c] *Filis e lino brachiis adalligatos.*

[d] *Quod de ea nube id referent urinantes, facit, ut arbitror, caligo et pavor: non veri animalis conspectus: nam qui nubem et nebulam (quo nomine id malum appellant) inter animalia reponeret, nemo fuit.*

2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *C. m. multitudine c. e. u. g. p. infestantur* Gronov. et al. ante Harduin. *Cuniculorum maxime multitudo c. eos u. g. p. infestat* Editio princeps; *Can. maxime multitudo c. eas u. g. p. infestat* Paris. 1514. *maxima multitudo c. eas u. g. p. infestat* Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535.—2 *Ipsis* Vet. Dalec. Mox, cod. Dalec. *quandam animalium crassescere, &c.*—3 Ita codd. Harduini et edd. recentt. *super c. planorum piscium* edd. vett. ante Harduin. *quorundam piscium* Vet. Dalec. Mox, Editio princeps, *perimentem eos;* Dalec. *prementem eas.* Deinde, Vet. Dalec. *lignis* pro *lineis.*—4 Editio princeps, *quia nihil p. i. non recedunt.* Mox, Dalec. *haud pavore, sed caligine, ut arbitror, apertæ.*—5 Cod. Dalec. et Editio princeps, *animalia haud ultra;* Chiffl. *a. haud ulla;* Paris. 1514. *a. illa haud ultra.*—6 *At caniculis*, omisso *cum*, cod. Dalec. *Hæc cum caniculis* Vet. Dalec. *ut canicul.* Chiffl. *Aut cum cuniculis* Editio princeps.—7 *Et frons* Editio princeps, Venett. et Parm. *Et infrons*

NOTÆ

etiam quandam instare capitibus suis, quæ speciem similitudinemque referat animalium e planorum piscium genere: quæque ipsos urinantes premat. Vide Notas et Emend. num. 119.

[d] *Animalium*] Vide Notas et Emend. num. 120.

[e] *At cum caniculis*] Nunc ad caniculas, unde digressa erat, redit oratio.

[f] *Inguina*] Plinii caniculam esse galeum canem, de quo Rondeletius XIII. 5. p. 377. vel hæc nota demonstrat: nam calces, inguina, poplitesque ita avide appetit, ut non urinantes modo, sed et qui in littore sedent, ejus morsus vehementer formident: ea esca enim allecta sæpe in terram exsilit. Monspeliensibus *Cagnot*, ceu parvus canis, et *Milandre* vocatur.

et salus omnis in sociis: funem illi religatum ab humeris ejus trahunt: hunc[g] dimicans, ut sit periculi signum, læva quatit: dextra apprehenso stylo in pugna est: modicus alias tractus.[*][8] Ut prope carinam ventum est, nisi præceleri vi repente rapiat,[9][h] absumi spectant. Ac sæpe jam subducti, e manibus auferuntur, si non trahentium opem,[10] conglobato corpore in pilæ modum, ipsi adjuvere. Protendunt quidem tridentes alii: sed monstro [11] solertia est navigium subeundi, atque ita e tuto præliandi. Omnis ergo cura ad speculandum [12] hoc malum insumitur.

(XLVII.) Certissima est securitas vidisse planos pisces:[i] quia nunquam sunt, ubi maleficæ bestiæ: qua de causa [13] urinantes sacros [j] appellant eos.

LXXI. Silicea testa [1] inclusis fatendum est nullum esse sensum,[a] ut ostreis. Multis eadem natura, quæ frutici, ut holothuriis,[2][b] pulmonibus, stellis.[c] Adeoque nihil [d] non

[*] *Lente alioqui ex aqua attrahitur.*

Chiffl. *Et fors* Paris. 1514. Mox, *ut ad summum* Editio princeps.—8 Codd. et Vet. Dalec. *alias tractatus.*—9 Ita codd. Harduini, Editio princeps, et edd. recentt. *vi repente rapiant* Gronov. et al. ante Harduin. *ut repente rapiant* Paris. 1514.—10 Paris. 1514. *si non t. ope.* Mox, eadem et Colon. Agrip. 1524. *ipsi se adjuvere*; Vet. Dalec. *ipse adjuverit.*—11 Cod. Dalec. *et monstri*; Paris. 1514. et Colon. Agrip. 1524. *sed monstri.*—12 Cod. Dalec. *ad depeculandum.*—13 Gronov. et al. ante Harduin. *qua causa.*

CAP. LXXI. 1 *Scilicet a testa* Chiffl. *Scilicet testa* cod. Dalec.—2 Chiffl.

NOTÆ

[g] *Hunc*] Funem læva quatit, ut socios admoneat periculi ingruentis.

[h] *Repente rapiat*] Tractus ille scilicet, alias modicus. Ita Mss. Editi, *rapiant*.

[i] *Planos pisces*] Accepta hæc sunt ex Arist. Hist. Animal. IX. 49. pag. 1084. Vide Notas et Emend. num. 121.

[j] *Sacros*] Fuit hæc multis aliis piscibus communis appellatio, ut videre est apud Athen. lib. VII. et Oppian. Halieut. I. 185.

[a] *Nullum esse sensum*] Videtur hic Plinius ab Aristotele dissidere, qui non sensum ostreis ac reliquis testatis omnino adimit, de Gener. Anim. III. 11. pag. 1110. sed ea, si cum moventibus se sponte sua animalibus conferantur, plantarum similitudinem referre testatur: sentiendi vero indicium alia ex his nullum exhibere, alia obscurum.

[b] *Holothuriis*] Arist. de Hist. Anim. II. 1. pag. 16. inter ea quæ non adhærescunt quidem, sed neque moventur, ostrea numerat, et τὰ καλούμενα ὁλοθούρια. Horum geminam speciem

gignitur in mari, ut cauponarum[e] etiam [3] æstiva animalia, pernici molesta saltu, et quæ capillus maxime celat, existant, et circumglobata escæ sæpe extrahantur: quæ causa[f] somnum [4] piscium in mari noctibus infestare existimatur. Quibusdam vero[g] ipsis innascuntur,[5] quo in numero chalcis[h] accipitur.

olothris.—3 Vet. Dalec. *in mari ut caupo. Nam etiam;* Editio princeps et Paris. 1514. *in mari ut campo. Nam etiam.* Scal. *conopeorum.* Mox, Chiffl. *ut quæ .... esca;* Paris. 1514. et Basil. 1535. *aut quæ .... escæ;* Editio princeps, *atque capillus .... et circumglobata, sæpe scatent, extrahunturque;* Basil. 1535. etiam *sæpe extrahuntur.*—4 Cod. Dalec. *somnium.*—5 Paris. 1514. *nascuntur.* Mox, Editio princeps, *Chalchris accipitur.*

NOTÆ

exhibet Rondeletius de Insect. cap. 19. et 20.

[c] *Pulmonibus, stellis*] Arist. Hist. Anim. v. 14. pag. 575. Ὁ δὲ *καλούμενος ἀστὴρ, καὶ οἱ καλούμενοι πλεύμονες.* Plinio xxxii. 53. halipleumones, hoc est, pulmones marini. Iconem vide apud Rondel. de Insect. cap. 28. Stellarum diversi generis cap. 11. et seqq.

[d] *Adeoque nihil*] Hoc illud est, quod antea dixit, cap. 1. 'Vera ut fiat opinio vulgi, quicquid nascatur in parte naturæ ulla, et in mari esse:' hoc est, ejus similitudinem quandam, ob eamque nomen commune. Sunt enim, inquit, et in mari pulices, quo nomine æstiva cauponarum animalia plerumque signantur. Sunt et marini pediculi, quæ vox ea vulgo notat animalcula, quæ capillus celat: quanquam marini pulices ac pediculi a terrestribus ejusdem nominis animalculis, ortu, forma, indole, toto denique propemodum genere discrepant: solo conveniunt nomine aut colore: *ψύλλοι* et *φθεῖρες* pariter appellati ab Arist. Hist. Anim. iv. 10. pag. 501. Vide ejusdem libri cap. 19. et cap. 26. pag. 630. Pediculi marini effigiem exhibet Rondel. xviii. 28.

[e] *Ut cauponarum*] Ita Mss. omnes. Scaliger *conopeorum* legit: quod sint conopea dicta, quæ adversum culicum morsus, *τῶν κωνώπων*, tendi solebant. Sed Aristoteli *ψύλλοι* sunt, hoc est, *pulices:* non *κώνωπες*, qui *culices* vocantur.

[f] *Quæ causa*] Arist. Hist. Anim. iv. cap. 10. pag. 501.

[g] *Quibusdam vero*] Arist. Hist. Anim. viii. 25. pag. 957. *Chalcis,* inquit, *valido morbo corripitur: pediculi sub branchiis orti eam interimunt. Cujusmodi morbo nullus præterea tentatur piscis.* Τῇ δὲ *χαλκίδι νόσημα ἐμπίπτει νεανικόν· φθεῖρες ὑπὸ τὰ βράγχια γιγνόμενοι πολλοὶ, ἀναιροῦσιν, κ. τ. λ.*

[h] *Chalcis*] Colum. viii. 17. ubi de esca piscium, præberi præcipit 'tabentes haleculas, et salibus exesam chalcidem, putremque sardiniam:' prorsus ut congeneres hi pisces esse videantur. Nec congeneres modo, sed plane similes, atque easdem esse *χαλκίδας καὶ σαρδίνους* auctor est Epænetus, libro de piscibus, apud Athen. lib. vii. pag. 328. De fluviatili, credo, chalcide Columella: de marina egit Epænetus. Itaque sardinæ nostræ chalcides antiquorum sunto.

LXXII. (XLVIII.) Nec venena cessant[a] dira, ut in lepore:[b] qui in Indico mari etiam tactu[c] pestilens, vomitum dissolutionemque stomachi protinus creat: in nostro offa informis,[d] colore tantum lepori similis: in Indis, et magnitudine, et pilo,[e] duriore tantum: nec vivus[1] bi capitur. Æque pestiferum[2] animal araneus,[f] spinæ in dorso aculeo noxius.[3] Sed nullum[4] usquam execrabilius, quam radius, super caudam eminens trygonis,[5][g] quam nostri pastinacam appellant, quincunciali[h] magnitudine. Arbores infixus radici[6][i] necat: arma, ut telum,[7] perforat: vi ferri,[j] et veneni malo.

CAP. LXXII. 1 Vet. Dalec. Editio princeps, Paris. 1514. Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535. *tantum vivus.* Dalec. *et pilo, duriore tantum, &c.*—2 *Atque pestiferum* Editio princeps.—3 'Legere mallem: *pinnæ in dorso aculeis noxius*, hoc est, noxius aculeis tribus pinnæ in dorso anteriore, nam trachini omnes in dorso habent duas pinnas, quarum anterior parva tribus radiis aculeatissimis ac venenatis, ut volunt piscatores, instructa est, hisce tangentes reluctatione corporis lædunt.' *Th. Gronov.*—4 *Sed nihil* Dalec.—5 *Trigonis* Paris. 1514. et aliæ quædam vett. *strigonis* Editio princeps. Mox, Paris. 1514. et Colon. Agrip. 1524. *quin conchylii magnitudine;* Editio princeps. *quin conchylia magnitudine.*—6 Paris. 1514. Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. et Th. Gronov. *affixus radici;* Pintian. *infixus radicitus.*—7 Ita codd. Harduini, item Editio princeps, Venett. Paris. 1514. Colon. Agrip. 1524. Basil. 1535. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *arma* deest in aliis quibusdam vett. *carnem, ut telum* al. ap. Dalec. Mox, *ut ferri* Editio princeps; *et ferri* Colon. Agrip. 1524. *vi ferri et v. mali* cod. Dalec.

NOTÆ

[a] *Cessant*] Nec desunt, inquit, magis venena in mari, quam cetera quæ terra gignit.

[b] *Ut in lepore*] Lepus marinus, λαγωὸς θαλάσσιος, Rondel. XVII. 11. hunc esse ait, quem Monspelienses *Imbriago* vocant. De eo longe plura dicentur XXXII. 3.

[c] *Etiam tactu*] Ælianus Hist. Anim. XVI. 19. et II. 45.

[d] *Offa informis*] In qua neque oculos, neque pinnas, neque alia membra cernas apte distincta, ut in aliis piscibus.

[e] *Et pilo*] Hæc totidem verbis Ælianus loc. cit. Spinosum esse, semperque surrectum leporis marini pilum affirmat: quem si quis contigerit, eum periculose lædi.

[f] *Araneus*] Vide Notas et Emend. num. 122.

[g] *Trygonis*] Τρυγὼν Græce dicitur, quam D. Ambrosius in Hexaëm. IX. 48. Turturem Latine reddidit: Celsus VI. 9. et Plinius, pastinacam. De ea diximus cap. 67. Insanabilem aculei pastinacæ ictum esse scribit Ælianus Hist. Anim. I. 56. et II. 36. et 50.

[h] *Quincunciali*] Uncia pars est pedis duodecima.

[i] *Infixus radici*] Vide Notas et Emend. num. 123.

[j] *Vi ferri*] Oppianus hæc eleganter expressit Halieut. II. 482.

LXXIII. (XLIX.) Morbos[k] universa genera piscium, ut cetera animalia etiam fera, non accipimus sentire.[1] Verum ægrotare singulos, manifestum facit aliquorum macies, cum in eodem genere præpingues alii capiantur.

LXXIV. (L.) Quonam modo generent, desiderium et admiratio hominum differri non patitur. Pisces attritu[l] ventrium coëunt, tanta celeritate ut visum fallant: delphini,[m] et reliqua cete, simili modo, et paulo diutius.[1] Fœmina[n] piscis coitus tempore marem sequitur, ventrem[2] ejus rostro pulsans: sub partum mares fœminas similiter, ova vescentes[o] earum. Nec satis[p] est generationi per se coitus, nisi editis ovis, interversando[q] mares vitale[3] asperserint virus.[a] Non omnibus id contingit ovis in tanta multitudine: alioqui[r] replerentur maria et stagna, cum singuli[4] uteri innumerabilia concipiant.

[a] *Genitale semen.*

CAP. LXXIII. 1 'Quis non videt, quin ex Aristot. Hist. Anim. VIII. 19. caput hoc mutuarit Plinius, neque mecum leget: *Morbos pestilentiales universa piscium genera, &c. accipimus non sentire.*' Th. Gronov.

CAP. LXXIV. 1 Cod. Dalec. *sed paulo diutius;* Paris. 1514. Ald. Junt. 1562. Parm. 1576. al. ante Harduin. *paulo diutius*, omissa conjunctione *et*.—2 Editio princeps, *venerem;* et paulo post in eadem, Paris. 1514. et cod. Dalec. *sub partu*. Mox pro *fœminas*, quod exhibent Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *fœminam* legitur in edd. vett.—3 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *inter se versando mares et fœminæ vitale* edd. vett. ante Harduin. *inter se versantes mares et fœminæ* Vet. Dalec. *nisi editis a fœmina ovis ante se versando mares vitale* margo edd. Dalec. et Gronov. ex Aristot. Hist. Anim. VI. 13.—4 Dalec. *singularum*. Mox, Editio princeps, *innumerabilia*

NOTÆ

[k] *Morbos*] Accepta hæc sunt ex Arist. Hist. Anim. VIII. 25. pag. 955. ubi νοσήματα λοιμώδη vocat. Communes popularesque morbos Plinius intelligit, qui contagio per genera sæviunt, lateque vulgantur: ἐπιδημίους Græcis nominatos.

[l] *Pisces attritu*] Ventrium commissione. Arist. Hist. Anim. V. 5. pag. 526. et 532.

[m] *Delphini*] Hos Oppian. Halieut. I. 580. scribit hominum more adversos coire: pudenda iis esse humanis similia: virile non semper esse conspicuum, sed intus latere: Veneris tantum in usus nudari et exeri.

[n] *Fœmina*] Arist. pag. 530.

[o] *Ova vescentes*] Et ex iis quæ reliqua sunt, pisces generantur: ἐκ δὲ τῶν παραλειπομένων γίνονται οἱ ἰχθύες. Arist..

[p] *Nec satis*] Hist. Anim. VI. 12. p. 689.

[q] *Nisi e. o. interversando*] Vide Notas et Emend. num. 124.

[r] *Alioqui*] Arist. loc. cit.

(LI.) Piscium ova in mari crescunt, quædam summa celeritate, ut murænarum,[s] quædam paulo tardius.

Plani piscium,[t] quibus cauda non obest,[u] aculeique, et testudines[5] [v] in coitu superveniunt: polypi crine uno[w] fœminæ[6] naribus[x] annexo: sepiæ et loligines linguis,[y]

pariant ova.—5 Ita codd. Harduini, Vet. Dalec. et Colon. Agrip. 1535. cum edd. recentt. *quibus cauda non est, aculeatique, ut testudines* Pintian. Gronov. Th. Gronov. et al. ante Harduin. 'Hæc verba maxime torserunt Interpretes, neque sensum comprehendere potuerunt, mendaque in illis quæsiverunt, quæ non insunt: hinc legere nonnulli, sed pessime: *quibus cauda non obest, aculeique ut testudines et raiæ superveniunt.* Pintianus æque perperam loco *testudines* legit *pastinacæ.* Harduinus vero cum Gelenio lectionem *ut testudines* adoptat, quia Aristoteles eas inter animalia enumerat, quæ coitu superveniunt. Ego totam lectionem, uti se habet, probo. Plinius hic agit de planis illis piscibus, quos descripsit cap. 40. his omnibus non est cauda radiata et expansilis, neque eis aculeati radii in pinnis adsunt; qui tali cauda, atque radiis aculeatis non instructi sunt, coitu superveniunt more testudinum, de quibus actum est cap. 12.' *Th. Gronov.* *a coitu superineunt* Dalec.—6

NOTÆ

[s] *Ut murænarum*] Diximus cap. 39.

[t] *Plani piscium*] Ut raia, pastinaca, et alii, de quibus cap. 40.

[u] *Quibus cauda non obest*] Vide Notas et Emend. num. 125.

[v] *Et testudines*] Vide Notas et Emend. num. 126.

[w] *Polypi crine uno*] Hujuscemodi polypi coitus, qui, ut certus exploratusque nunc a Plinio traditur, incompertus ac dubius admodum Aristoteli esse videtur. Is enim, cum vulgatiorem eorum retulisset complexum Hist. Anim. v. 6. pag. 533. passis nimirum conjunctisque flagellis, ita ut acetabula inter se continuentur: subjecit, Φασὶ δέ τινες καὶ τὸν ἄῤῥενα ἔχειν αἰδοιῶδές τι ἐν μιᾷ τῶν πλεκτανῶν, κ. τ. λ. *Aiunt nonnulli marem habere nonnihil simile genitali in uno ex brachiis, quod duo maxima acetabula continet: id protendi quasi nervosum, medium usque brachium, quod nari fœminæ totum inseratur.* Hanc vero crinis seu brachii insertionem idem Philosophus de Gener. Anim. I. 15. pag. 1056. complexus tantum gratia fieri asseverat: negat id instrumentum esse ad generationem utile.

[x] *Naribus*] Arist. τὸν μυκτῆρα τῆς θηλείας pariter vocat.

[y] *Linguis*] Hoc est, ore: unde mox sequitur: 'ore et pariunt.' Arist. loc. cit. Αἱ δὲ σηπίαι καὶ αἱ τευθίδες νέουσιν ἅμα συμπεπλεγμέναι, τὰ στόματα καὶ τὰς πλεκτάνας ἐφαρμόττουσαι καταντικρὺ, κ. τ. λ. *Sepiæ autem et loligines complexæ, commisso inter se utrimque ore et brachiis, contrariis natatibus simul feruntur. Aptant etiam nares naribus: tum etiam natant, nunc prorsum, nunc rursum, &c.* Est porro in ore sepiarum linguæ vice caro fungosa. Verum de coitu partuque sepiarum dissidet a Philosopho Plinius: neque enim ore parere sepias ille dixit, sed ea corporis parte, quæ in ventre fistula dicitur: quæque simplex in mare, in femina duplex est: qua et coire eas nonnulli dicunt: Ἐντίκτει δὲ κατὰ τὸν φυσητῆρα καλούμενον, καθ' ὃν ἔνιοι καὶ ὀχεύεσθαί φασιν αὐτάς.

componentes inter se brachia, et in contrarium nantes: ore et pariunt.[7] Sed polypi[a] in terram[8] verso capite coëunt. Reliqua mollium[a] tergis, ut canes: item locustæ, et squillæ: cancri, ore.[9][b] Ranæ superveniunt, prioribus pedibus alas fœminæ mare[10] apprehendente, posterioribus clunes. Pariunt minimas carnes nigras, quas gyrinos[11][c] vocant, oculis tantum et cauda insignes: mox pedes figurantur, cauda findente se in posteriores. Mirumque, semestri vita resolvuntur in limum nullo cernente, et rursus vernis aquis renascuntur quæ fuere:[d] naturæ perinde[12] occulta ratione, cum omnibus annis id eveniat.

Et mituli[e] et pectines[13] sponte naturæ in arenosis pro-

Paris. 1514. *polypi crino uno feminæ;* cod. Dalec. omittit τὸ *fœminæ*. Mox, Petavius omissum vellet *linguis.* pro quo Dalecampius legit *fistulis.*—7 Vet. Dalec. *nantes pariunt ore.* Margo edd. Dalec. et Gronov. *fistula eædem.*—8 *Sed polypi in terra* Editio princeps.—9 *Reliqua mollium t. ut c. item l. et schillæ cancri ore* Editio princeps; *Reliqua mollium* etiam Colon. Agrip. 1535. Gronov. et recentt. *Reliqua mollia, &c.* Paris. 1514. Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. vett. et Th. Gronov. *Crustaceorum mollia, tergis ut canes: ita locustæ et squillæ. Cancri ore, &c.* margo edd. Dalec. *Crusta molli testa ut canes* al. ap. Dalec.—10 Editio princeps, *mari.*—11 Eadem editio, *quas crinos*, et paulo post, *cauda fundente.*—12 Edd. vett. ante Harduin. *quæ fuere naturæ perinde;* cod. Dalec. *quæ fuere naturæ proinde.*—13 *Et vituli pectines* Editio

NOTÆ

[a] *Sed polypi*] Qui subjacet polypus, verso est in terram capite: alter superveniens altero situ se habet: passis enim flagellis acetabula sua singula singulis fœminæ applicat, et sic adhærescit.

[a] *Reliqua mollium*] Non eorum quæ mollusca vocantur, vix enim ullum est insigne, præter tria laudata, polypum, loliginem, sepiam: sed eorum quæ molli crusta teguntur. Hæc enim Philosophi nunc verba redduntur a Plinio, quæ ille statim subjunxit iis quæ de sepiarum loliginumque coitu proxime retulimus, pag. 534. Τὰ δὲ *μαλακόστρακα ὀχεύεται, οἷον κάραβοι, καὶ ἀστακοὶ, καὶ καρίδες, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὥσπερ καὶ τὰ ὀπισθουρητικὰ τῶν τετραπόδων, κ. τ. λ.* Quod ex Arist. repetit Athenæus lib. III. pag. 105.

[b] *Cancri, ore*] Hoc est, partibus anterioribus; *κατὰ τὰ πρόσθια ἀλλήλων συνδυάζονται*, inquit Arist. pag. 535. quod genus coitus ab eo quo copulantur canes differre palam est.

[c] *Quas gyrinos*] Γυρίνους. Vide Notas et Emend. num. 127. Sunt autem hæc, opinor, de abortu ranarum aliquo fortassis accipienda: cum sit usu et experientia comprobatum, ab ovis verno tempore excludi ranas: easdem in aquis calidioribus, tum hyeme, tum æstate versari: accedente autem vere, non modo recentes ranarum fœtus, sed veteres etiam ranas natantes conspici.

[d] *Quæ fuere*] Mss. *Quæ fuere natæ, proinde occulta ratione, &c.*

veniunt. Quæ durioris testæ sunt, ut murices, purpuræ, salivario lentore:[14] [f] sicut acescente [15] humore [g] culices: apuæ, spuma maris [h] incalescente,[i] cum admissus est imber. Quæ vero [j] siliceo [16] tegmine operiuntur, ut ostrea, putrescente limo, aut spuma circa navigia diutius stantia,[17] [k] defixosque palos, et lignum maxime. Nuper compertum [l] in ostreariis, humorem iis fœtificum lactis modo effluere. Anguillæ [m] atterunt se scopulis: ea strigmenta

princeps; *Et mytuli et pectines* Paris. 1514. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. Basil. 1616. al. vett. et Th. Gronov.—14 Editio princeps, *salivariæ sentore.*—15 Cod. Dalec. *crescente*; Editio princeps et Paris. 1514. *arescente*; Chiffl. *accrescente.* Mox, *atque spuma* Colon. Agrip. 1524. Basil. 1535. Gronov. et al. ante Harduin. *A parva spuma* Editio princeps; *Apua spuma* Vet. Dalec. codd. ejusdem et Chiffl. *Aphuæ spuma* Paris. 1514. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. et Th. Gronov.—16 *Quæ v. silicio* Basil. 1616.—17 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum Ed. pr. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *stante* vulgg. ante Harduinum. Mox, *sed ligno maxime* Pintian. ex Aristot.

NOTÆ

[e] *Et mituli*] Arist. Hist. Anim. v. 14. pag. 572. Αἱ δὲ κόγχαι, καὶ χῆμαι, καὶ σωλῆνες, καὶ κτένες, ἐν τοῖς ἀμμώδεσι λαμβάνουσι τὴν σύστασιν. *Conchæ, et chamæ, ungues, et pectines in arenosis constitutionem suam nanciscuntur.* Mitulos paulo ante, ut purpuras, idem favificare dixit: quod ex ipso repetit Athenæus lib. III. pag. 89.

[f] *Salivario lentore*] Qui folliculis seu favis continebatur iis, de quibus diximus cap. 60. quique iisdem solutis decidens in terram, et cum cœno mixtus, minutis ille purpurillis fit procreandis aptissimus. Hæc ex Arist. loc. cit. pag. 567. Eadem habet et Plutarch. de Solert. Anim. pag. 980.

[g] *Acescente humore*] Ex aceto culices. Vide Notas et Emend. num. 128.

[h] *Apuæ, spuma maris*] Apua nostris *Anchois* rectius, quam *Anchoie.* Ita quidem appellari scribit Petr. Quiqueranus, Ep. Senec. de Laud. Provinc. lib. II. fol. 42. In oceani Gallici Normannico littore, vulgo *Menuise.* Vide Notas et Emend. num. 129.

[i] *Incalescente*] Vide Notas et Emend. num. 130.

[j] *Quæ vero*] In duo genera dividit testata: priora, quæ durioris testæ: altera, quæ siliceo tegmine: quæ Philosophus conjunxit, cuncta ὀστρακόδερμα communi nomenclatione circumscribens.

[k] *Diutius stantia*] Rectius id, veriusque, ex omnium Mss. fide, quam *stante*, ut omnes editi. Ad navigia enim id pertinet.

[l] *Nuper compertum*] Aristoteli certe id incompertum, qui plane negat, de Gener. Animal. III. 11. pag. 1113. semen ullum ostrea genitale emittere.

[m] *Anguillæ*] Athenæus lib. VII. pag. 298. ex Arist. et Oppian. Halieut. I. 516. coire anguillas aiunt corporibus inter se complicatis: ventrisque attritu lentorem in arenam distillantem excipi limo, in quo de-

vivescunt:[18] nec alia est[n] earum procreatio. Piscium diversa[o] genera non coëunt, præter squatinam et raiam: ex quibus nascitur priori parte[p] raiæ[19] similis, et nomen ex utroque compositum apud Græcos[q] trahit.

Quædam tempore anni[20][r] gignuntur, et in humore, ut in terra: vere pectines, limaces, hirundines: eadem tempore[s] evanescunt.[21] Piscium lupus[t] et trichias[u] bis anno parit, et saxatiles omnes. Mulli ter,[v] ut chalcis: cypri

de Gen. Anim. lib. III. cap. ult. *lignos maxime* alii ap. Dalec.—18 Editio princeps, *his fœtificum l. m. e. a. a. se s. ea s. virescunt;* Gronov. et al. ante Harduin. *iis . . . . viviscunt.*—19 Editio princeps, *priore parte ranæ.* Mox, Th. Gronov. *nomen . . . . apud Græcos Rhinobati trahit*, ex Aristot. Hist. Anim. VI. 11.—20 *Quædam tepore anni* Dalec. ex Aristot. Hist. Anim. VI. 15. Mox, *et in terra* Gronov. et al. vett. ante Harduinum.—21 Ita codd. Harduini, et edd. recentt. *Vere p. l. hirudines, eodem tempore evanescunt* edd. vett. ante Harduin. 'In scriptis, *eædem autumni tempore evanescunt;* vel, *eodem tempore viviscunt.* Lego: *vere pectines, limaces, hirundines:* (nimirum 'gignuntur,' quod ex superioribus subintelligitur:) *eædem autumno eviescunt.*' Nic. Heins. Advers. III. 9. p. 460. 'Observata dictitant, legendum esse, *autumnali tempore;* nam eodem vere non evanescunt, sed per totam æstatem in paludibus sat magna in copia occurrunt hirudines.' *Th. Gronov. eædem autumni tempore* Vet. Dalec. *eodem tempore viviscunt* al. ap. Dalec. *Vere p. climacesque*

NOTÆ

inde innumeræ anguillæ procreentur. Strigmenta porro sordes sunt quæ ex corporibus raduntur.

[n] *Nec alia est*] Hoc est, non ex semine veroque coitu fit. Sic Arist. Hist. Anim. VI. 15. pag. 704.

[o] *Piscium diversa*] Acceptum hoc ex Arist. Hist. Anim. VI. 9. p. 680.

[p] *Priori parte*] Hoc est, anteriores partes raiæ habet, posteriora squatinæ: καὶ τὰ ἔμπροσθεν, βάτου· τὰ δ' ὄπισθεν, ῥίνης· ὡς γινόμενος ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ἰχθύων. Arist. loc. cit.

[q] *Apud Græcos*] Ῥινόβατος, quasi Squatinoraia. Hujus piscis e veteribus soli Plinius et Aristoteles meminere.

[r] *Tempore anni*] Certo, inquit, statoque anni tempore partus quidam in aqua, ut in terra, fiunt: vere pectines, &c. Vide Notas et Emend. num. 131.

[s] *Eadem tempore*] Ut statis temporibus gignuntur, sic statis pariter diebus evanescunt.

[t] *Piscium lupus*] Arist. Hist. Anim. V. 11. pag. 542. et 543. Ælian. Hist. Anim. X. 2. et Athen. lib. VII. pag. 310.

[u] *Et trichias*] Hallucinari dicemus eos, qui trichias veterum sardinas esse nostras autumant, in Notis et Emend. num. 35.

[v] *Mulli, ter*] Arist. loc. cit. mullum solum ter parere, chalcidem semel, affirmat. At VI. 13. pag. 693. de lacustrium fluviatiliumque partu agens, chalcidem ter parere tradidit. Diversa ergo videtur esse marina chalcis a fluviatili lacustrive apud Aristotelem. De mullo consentit Oppian. Halieut. I. 590.

nus [w] sexies, scorpiones [22] [x] bis, ac sargi vere et autumno. Ex planis squatina bis:[y] sola autumno, occasu Vergiliarum.[23] Plurimi piscium tribus mensibus, Aprili, Maio, Junio.[z] Salpæ [a] autumno: sargi,[24] [b] torpedo,[c] squali,[d] circa æquinoctium:[e] molles vere:[f] sepia [g] omnibus mensibus. Ova ejus,[h] glutino atramenti ad speciem uvæ cohærentia, masculus prosequitur afflatu,[i] alias sterilescunt. Polypi[j] hyeme coëunt, pariunt vere ova tortili vibrata pampino,[5] [k] tanta fœcunditate, ut multitudinem ovorum

[5] *Cirro uno, qui pampini in morem torquetur, emissa.*

hirundines eodem t. evanescunt Editio princeps.—22 Eadem Ed. pr. *et trachias .... omnes. nulli ter ut calcis cyprinis exigeri scorpenæ.* Chiffl. etiam, *scorpenæ.*—23 Ita codd. Harduini, et edd. recentt. *Squatina sola bis autumno, et Vergiliarum occasu* Gronov. et al. ante Harduin. *autumno et Julio Vergil.* Vet. Dalec. —24 Editio princeps, *spargi;* Paris. 1514. et Vet. Dalec. *spari;* Basil. 1616. *sarchi.* ' Aristot. Hist. Anim. v. 11. copulatim hæc tradit; ait enim μετοπώρου δὲ ὀλίγοι, οἷον σάλπη, καὶ σάργος. Unde patet legendum esse continuato sensu, *et sargi,* absque intermedio puncto, male quoque ab aliquibus legi

NOTÆ

[w] *Cyprinus*] Arist. Hist. Anim. vi. 13. pag. 693. quinquies aut sexies anno parere cyprinum tradit: quinquies Oppian. Halieut. i. 592.

[x] *Scorpiones*] Arist. Hist. Anim. v. 11. pag. 543. ubi et de sargis. Et Athenæus lib. vii. pag. 320. et 321.

[y] *Squatina bis*] Vere scilicet, et autumno. Sola tamen iis autumni diebus præcise, in quos Vergiliarum occasusi ncidit. Vide Notas et Emend. num. 132.

[z] *Aprili, Maio, Junio*] Arist. pag. 546. Vide Notas et Emend. num. 133.

[a] *Salpæ*] Arist. loc. cit. et Hist. Anim. vi. 16. pag. 708. Athenæus quoque lib. vii. pag. 321.

[b] *Sargi*] Ita Mss. omnes. Frustra Rondel. *Spari* reponit. Etsi de sargo jam ante Plinius: non enim autumnum, ut prius, sed magis præcise autumni æquinoctium ejusdem feturæ assignat.

[c] *Torpedo*] Arist. Hist. Anim. vi. 9. pag. 680. *Αἱ δὲ νάρκαι περὶ τὸ φθινόπωρον. Torpedo circa autumnum parit.*

[d] *Squali*] De his egimus cap. 40. Vide Notas et Emend. num. 134.

[e] *Circa æquinoctium*] Autumnale. Arist. loc. cit. *αἱ δὲ νάρκαι περὶ τὸ φθινόπωρον.*

[f] *Molles vere*] Arist. Hist. Anim. v. 11. pag. 549.

[g] *Sepia*] Arist. pag. 548.

[h] *Ova ejus*] Arist. pag. 549. Horum ovorum effigiem depinxit Rondeletius xvii. 3. Juncta racematim dixit Oppianus Halieut. i. 548. 'Αμφόρτα δ' ἀλλήλοισι βοτρυδὸν, κ. τ. λ.

[i] *Afflatu*] Atramentum eis afflat, aspergitque, quo solidescunt: *καταφυσᾷ τὸν θόλον, καὶ γίνεται τὰ ᾠὰ στιφρά.*

[j] *Polypi*] Arist. loc. cit. et Athen. lib. vii. pag. 317.

[k] *Pampino*] Hoc est, cirro, sive crine uno, qui pampini instar, seu

occisi non recipiant cavo capitis,[25] [l] quo prægnantes tulere. Ea excludunt[m] quinquagesimo die, e quibus multa propter numerum intercidunt. Locustæ,[n] et reliqua tenuioris crustæ, ponunt ova super ova, atque ita incubant. Polypus[o] fœmina modo in ovis sedet, modo cavernam cancellato brachiorum implexu claudit. Sepia in terreno[26] [p] parit inter arundines, aut sicubi enata alga: excludit[q] quintodecimo die. Loligines[r] in alto conserta ova edunt, ut sepiæ.[s] Purpuræ,[t] murices, ejusdemque generis,[e] [27] vere pariunt. Echini ova[28] [u] pleniluniis habent hyeme: et cochleæ[v] hyberno tempore nascuntur.

[e] *Durioris pariter testæ.*

spari, aut *sarchi*.' Th. Gronov. Mox, pro *squali*, Turneb. *squatinæ;* vel, *squati ῥῖναι*, ex Aristot.—25 Vet. Dalec. *cranio capitis*. Mox, Editio princeps, *quæ prægnantes eo excludunt, tulere quinquagesimo, &c.* Basil. 1616. etiam *quæ* pro *quo*.—26 *Sepia et in terreno* Gronov. et al. vett. ante Harduin. *Sepia in terra* Editio princeps. Mox, Basil. 1616. *aut s. enatat*.—27 Paris. 1514. *ejus denique generis;* et sic margo edd. Dalec. et Gronov.—28 *Echini et cochleæ ova* Editio princeps. Mox, pro *hyberno tempore* Th. Gronov. legit *verno tempore*, e cap. 60. ubi de purpuris atque muricibus loquitur Plinius.

NOTÆ

claviculæ vitium, torquetur ac flectitur, vibrata et emissa. Vide quæ de hac voce 'pampinus' dicturi sumus XVI. 63. Cirros Latini polyporum capillamenta vocant.

[l] *Cavo capitis*] Tanta ovorum multitudo est, inquit Philos. Hist. Anim. v. 17. pag. 587. ut his exemtis vas impleatur longe majus, quam sit caput ipsius, in quo ea continebantur.

[m] *Ea excludunt*] Arist. pag. 588.

[n] *Locustæ*] Arist. pag. 590.

[o] *Polypus*] Arist. pag. 591. et Athenæus lib. VII. pag. 317.

[p] *Sepia in terreno*] Arist. juxta terram, inter arundines, algasque, πρὸς τὴν γῆν, περὶ τὰ φυκία, καὶ καλαμώδη.

[q] *Excludit*] Arist. pag. 589.

[r] *Loligines*] Arist. pag. 592.

[s] *Ut sepiæ*] Non in alto edunt ova, ut sepiæ: littoralem enim hæ vitam agunt, non pelagiam: sed conserta ova edunt, ut sepiæ: hoc est, ad speciem uvæ cohærentia, ut proxime antea dictum est.

[t] *Purpuræ*] Arist. Hist. Anim. v. 14. pag. 570.

[u] *Echini ova*] Non vernis tantum, inquit, autumnalibusve, quod minus mirum videri queat: sed hybernis quoque pleniluniis ova echini habent: atque adeo tempore nullo carent, ut testatur Aristotelis locus, unde hæc sumi videntur Hist. Anim. v. 11. pag. 550.

[v] *Et cochleæ*] Marinæ scilicet: nec tamen nasci tunc cochleas, sed prægnantes gravidasque, hoc est, cum ovis eo tempore cerni, Aristoteles tradidit, pag. 551. Κύοντες δὲ φαίνονται καὶ οἱ κοχλίαι πάντες ὁμοίως τὴν αὐτὴν ὥραν.

LXXV. Torpedo[a] octogenos fœtus habens invenitur: eaque intra se parit ova præmollia, in alium locum uteri[1] transferens, atque ibi excludens. Simili modo omnia, quæ cartilaginea appellavimus. Ita fit, ut sola[b] piscium et animal pariant et ova concipiant. Silurus[c] mas solus omnium edita[d] custodit ova, sæpe et quinquagenis diebus, ne absumantur ab aliis. Ceteræ[e] fœminæ in triduo excludunt, si mas attigit.

LXXVI. Acus,[f] sive belone, unus piscium dehiscente propter multitudinem[1] [g] utero parit. A partu[h] coalescit[2]

CAP. LXXV. 1 Editio princeps, *habent: inveniuntur ea quæ intra .... in altum locum vere.*

CAP. LXXVI. 1 'Legendum aliis videtur, *propter magnitudinem*, videlicet 'ovorum,' suffragante Aristot. de Gener. Anim. III. 4.' *Dalec.*—2 *A partu callescit* Vet. Dalec. Venett. èt Paris. 1514. *aperto quale sit* Editio princeps;

NOTÆ

[a] *Torpedo*] Hæc ex Arist. Hist. Anim. VI. 8. p. 677.

[b] *Ita fit, ut sola*] Arist. p. 672. De cartilagineis supra cap. 40.

[c] *Silurus*] De Glani hæc omnia Arist. Hist. Anim. VI. 13. p. 696. et 698. eoque fluviatili pisce: quem silurum quoque appellari posse Plinius putavit: quanquam a siluro, de quo dictum est cap. 17. diversus est, ut Ælianus docet: ipseque Plinius alibi eosdem inter se distinxit. Athenæus quoque glanis et siluri seorsum meminit. Plinium secutus est Albertus M. de Anim. VIII. 3. pag. 262. 'Piscis fluvialis,' inquit, 'quem glanin quidem Græci, nos autem silurum vocamus,' &c.

[d] *Omnium edita*] Hoc est, non sua tantum, quod et alii piscium mares faciunt: sed etiam aliorum promiscue, quod silurus solus. Arist. pag. 698.

[e] *Ceteræ*] Arist. p. 696. In minorum piscium genere, inquit, vel tertio die prodeunt pisciculi: *τῶν δ' ἐλαττόνων ἐνίων, καὶ τριταίων ὄντων, ἤδη ἰχθύδιά ἐστι.*

[f] *Acus*] Βελόνη Græcis acus est, Gallis vulgo *Aguilles*, Lutetiæ *Orphies*, inquit Hippol. Salvianus, fol. 68. Vulgus Narbonense, a tubæ similitudine, *Trompette* vocat, teste Scaligero in Arist. pag. 691. post Rondelet. VIII. 4.

[g] *Propter multitudinem*] *Propter magnitudinem* potius agnoscerem, nisi codicum fides obstaret, tum ex Æliano, Hist. Anim. IX. 60. tum maxime ex Arist. Hist. Anim. VI. 16. p. 711. testante disertis verbis, non tam multa, quam magna, belones utero ova contineri: *ἴσχει δὲ οὐχ οὕτω πολλὰ, ὡς μεγάλα.* Refert hoc quoque Plutarchus de Garrul. p. 509.

[h] *A partu*] Ubi pepererit, vivit tamen, coalescente rima, quam sub ventre habet, et sumine, ut Cæciliæ serpentes: *ὥσπερ οἱ τυφλῖναι ὄφεις· ὅταν δὲ τέκῃ, ζῇ, καὶ συμφύεται πάλιν ταῦτα.* Arist. p. 691.

vulnus: quod et in cæcis serpentibus [3] tradunt. Mus marinus [i] in terra scrobe effosso [4] parit ova, et rursus obruit terra: [5] tricesimo die refossa aperit, fœtumque in aquam ducit.

LXXVII. (LII.) Erythini [j] et chanæ [1] vulvas habere traduntur: qui trochos [2] [k] appellatur a Græcis, ipse se inire. Fœtus omnium aquatilium [3] [l] inter initia visu carent.

LXXVIII. (LIII.) Ævi piscium memorandum nuper exemplum accepimus. Pausilypum [m] villa est Campaniæ, haud procul Neapoli: in ea in Cæsaris piscinis [1] [n] a Pollione

A partu calescit Colon. Agrip. 1524.—3 'Quidam emendant, Cæciliis serpentibus, ex eodem Aristot. lib. VI.' *Dalec.* Ita legitur in Colon. Agrip. 1524. —4 Paris. 1514. *in terras scrobe effossa;* Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535. *in terra scrobe effossa;* Basil. 1616. *in terra scrobe effuso.*—5 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Vet. Dalec. Editio princeps, Venett. Paris. 1514. Colon. Agrip. 1524. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *et rursus obruit terra; rursus tricesimo* Basil. 1535. *et obruit terra; rursus tricesimo* Ald. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. Gronov. et al. vett. *tricesima* Editio princeps. 'Licet omnes, quotquot hactenus vidi, edd. legant *tricesimo,* omnesque commentatores hanc lectionem probaverint, nihilominus vitiosam statuo, et scribendum opinor *trecentesimo.* Capite enim 12. docet Auctor 'testudinem educere fœtus annuo spatio,' ex auctoritate Aristot. Hist. Anim. v. 33.' *Th. Gronov.*

CAP. LXXVII. 1 *Erichini et canæ* Editio princeps.—2 'Apud nullum auctorem præter Plin. reperi piscem *trochum,* at sæpius ap. Aristot. legi τριχίαν, seu *sardam* Gazæ. Gesnerus autem in Catal. Piscium opinatur *trichiam* veterum omnino alium piscem esse, quam *sardam,* quam Plin. XXXII. 53. docet esse 'palamidem longam.' Ex adducto Aristot. pro *trochos* legerem *trichias.* Quæ Plinius hoc loco trochis tribuit, Ovidius in Halieut. channæ ascripsit.' *Th. Gronov.*—3 Ita Regg. Brott. *Aquatilium omnium fœtus* edd. omnes ante Brotier.

CAP. LXXVIII. 1 *Cæsariis piscinis* Editio princeps.—2 Ita edd. vett. et

NOTÆ

[i] *Mus marinus*] De quo egimus, cap. 35. De emyde, sive testudine lutaria, refert eadem Philosophus, Hist. Anim. v. 28. pag. 634. et post eum jam antea Plinius cap. 12.

[j] *Erythini*] De utrisque diximus cap. 23.

[k] *Qui trochos*] Pliniusne hallucinatus sit, si piscem hic credidit τρόχον, cum terrestre animal Aristoteles ita nominasse videatur, terrestrem mustelam, hyænamque simul appellans de Gener. Anim. III. 6. an piscem ei cognominem signare voluerit, cum sit is scriptoribus aliis incognitus, haud satis est proclive statuere.

[l] *Aquatilium*] Arist. Hist. Anim. VI. 13. p. 695.

[m] *Pausilypum*] Hodie *Posilipo monte.*

[n] *In Cæsaris piscinis*] Quæ fuerant Vedii Pollionis, de quo dictum est cap. 39. Is enim, ut refert Dio Cassius lib. LIV. hæredem ex maxima bonorum parte Augustum esse voluit.

Vedio conjectum piscem sexagesimum post annum expirasse scribit Annæus Seneca,[o] duobus aliis æqualibus ejus ex eodem genere etiam tunc[2] viventibus. Quæ mentio piscinarum admonet, ut paulo plura dicamus hac de re, priusquam digrediamur ab aquatilibus.

LXXIX. (LIV.) Ostrearum vivaria[p] primus omnium Sergius Orata[q] invenit in Baiano, ætate L. Crassi oratoris, ante Marsicum bellum: nec gulæ causa, sed avaritiæ, magna vectigalia tali ex ingenio suo percipiens, ut qui primus[r] pensiles invenerit balineas,[1] ita mangonizatas villas subinde vendendo. Is primus[s] optimum saporem ostreis Lucrinis adjudicavit, quando eadem aquatilium[2] genera aliubi atque aliubi meliora, sicut lupi[t] pisces in Tiberi amne inter

Harduin. 1. *genere tunc* tacite Harduinus in edd. 2. 3. et sic Miller. Bipont. et Franz.

CAP. LXXIX. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *invenit balineas* Ald. Junt. Lugd. 1562. Colon. Agrip. 1524. Basil. 1535. Gronov. et al. vett. ante Harduin. *invenit balneas* Editio princeps, Paris. 1514. Parm. 1576. al. et Th. Gronov. Mox, *illas* pro *villas* Chiffl.—2 Editio princeps et

NOTÆ

[o] *Annæus Seneca*] In iis libris qui interciderunt. Non minorem porro admirationem habet, quod refert Gesnerus, captum in stagno Sueviæ, prope Elbrein, anno 1447. piscem ingentem, cui sub pinnis annexus annulus cum hac inscriptione: 'Primus ego piscis quem in hoc stagnum injecit Fridericus II. Imp. V. Octob. MCCV.' Sic ille annos ducentos vixerit, et XLIV.

[p] *Ostrearum vivaria*] Descripsit hæc Macrobius a Plinio Saturn. II. 11. pag. 361. Plinius a Columella, qui aliquanto elegantius VIII. 16. pag. 309. 'Jam enim,' inquit, 'celebres erant deliciæ popinales, cum ab mari deferrentur vivaria, quorum studiosissimi, velut ante devictarum gentium Numantinus et Isauricus, ita Sergius Orata et Licinius Muræna captorum piscium lætabantur vocabulis.' Vide et Varr. de Re Rust. III. 3. pag. 98.

[q] *Orata*] Vel, uti apud Cic. scribitur de Orat. lib. I. pag. 312. 'Sergius Aurata,' quod ei pisces, qui auratæ vocantur, carissimi fuerint, inquit Macrob. e Varrone. Aliter tamen Festus: 'Orata,' inquit, 'genus piscis appellatur a colore auri, quod rustici orum dicebant: ut auriculas, oriculas. Itaque Sergium quoque quendam prædivitem, quod et duobus annulis aureis et grandibus uteretur, Oratam dicunt esse appellatum.'

[r] *Ut qui primus*] Macrobius loc. cit. post Val. Max. IX. 1. p. 417. et Senec. Ep. 90. ad Lucilium.

[s] *Is primus*] Val. Max. et Macrob. loc. cit.

[t] *Sicut lupi*] Colum. loc. cit. 'Fastidire docuit fluvialem lupum, nisi

duos pontes, rhombus Ravennæ, muræna[3] in Sicilia,[u] elops Rhodi:[v] et alia genera similiter, ne culinarum censura peragatur. Nondum Britannica[w] serviebant littora, cum Orata Lucrina nobilitabat: postea visum tanti in extremam Italiam[4] petere Brundisium ostreas: ac ne lis esset[x] inter duos sapores, nuper excogitatum, famem longæ advectionis a Brundisio compascere[5] in Lucrino.

LXXX. Eadem ætate prior Licinius[1] Muræna reliquorum piscium vivaria invenit: cujus deinde exemplum nobilitas secuta est, Philippi, Hortensii:[2] [a] Lucullus[b] exciso etiam monte juxta Neapolim majore impendio, quam villam exædificaverat,[3] euripum et maria admisit: qua de causa Magnus Pompeius Xerxen[c] togatum eum appellabat. Quadragies[d] H-S. piscinæ a defuncto[4] illo veniere pisces.

Colon. Agrip. 1524. *aquatilia.*—3 Editio princeps, *rumbus R. murana;* Paris. 1514. Ald. Junt. Lugd. 1514. Colon. Agrip. 1524. Basil. 1535. 1616. al. vett. *r. R. murænæ;* Codd. Dalec. Chiffl. et Harduin. item Parm. 1576. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *r. R. murana.* Mox, *censura peragratur* Paris. 1514.—4 Cod. Dalec. et Editio princeps, *in extrema Italiæ;* Vet. Dalec. Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535. *in extrema Italia.* Mox, cod. Dalec. *Brundisio.* Deinde, Editio princeps et Paris. 1514. *ostreas: ac velitis. Sed esset, &c.*—5 Editio princeps, *compescere.*

CAP. LXXX. 1 *Lucinius* Chiffl. Paulo post, Editio princeps, *ejus deinde.*—2 Cod. Dalec. Paris. 1514. Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535. *Philippus, Hortensius.*—3 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *ædificaverat* Gronov. et al. ante Harduin.—4 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et

NOTÆ

quem Tiberis adverso torrente defatigasset.' Horat. II. Sat. 2. 'Unde datum sentis, lupus hic, Tiberinus, an alto Captus hiet? Pontesne inter jactatus, an amnis Ostia sub Tusci?' Hæc quoque Varro et Macrob. locis cit.

[u] *Muræna in Sicilia*] Athenæus lib. I. pag. 4. et lib. VII. pag. 313. ex Archestrato Gastronomo.

[v] *Elops Rhodi*] Colum. loc. cit. pag. 310. Ælian. Hist. Anim. VIII. 28.

[w] *Britannica*] Cujus oræ ostrea esse dulcissima, Plinius auctor est XXXII. 21.

[x] *Ac ne lis esset*] Ne certaretur, inquit, utra alteris præstarent, Britannicane Brundisinis, an versa vice; excogitatum est utrumque ostreorum genus, post diuturnam famem ab advectione longinqua, simul in Lucrino vivario pascere, ut eosdem inde sapores referrent. Vide XXXII. 21.

[a] *Philippi, Hortensii*] Varro et Columella locis ante laudatis. Macrobius a Cicerone piscinarios idcirco appellatos tradit.

[b] *Lucullus*] Varro de Re Rust. III. 17. pag. 113.

[c] *Xerxen*] Velleius Paterculus II. 33. pag. 13.

[d] *Quadragies*] Hoc est, quadragies

LXXXI. (LV.) Muræṇarum vivarium privatim excogitavit C. Hirrius [1] [e] ante alios, qui cœnis triumphalibus Cæsaris dictatoris sex millia [f] numero muræṇarum mutua [2] appendit. Nam permutare quidem pretio noluit,[3] aliave merce. Hujus villam intra quam modicum [g] quadragies piscinæ vendiderunt.[4] Invasit deinde singulorum piscium amor. Apud Baulos [h] in parte Baiana piscinam habuit Hortensius orator, in qua [5] muræṇam adeo dilexit, ut exanimatam [i] flesse credatur. In eadem villa, Antonia [j] Drusi,

Franz. *Quadraginta sestertiis pisc. a defuncto* Budæus, Vet. et cod. Dalec. *Quadringentis ipsius pisc. a defuncto* Massar. *Sestertium quadringentis e piscina ipsius defuncto* Hotom. de Re Num. pag. 243. *Quadraginta M. ipsi defuncto* Paris. 1514. *Quadraginta e piscina defuncto* Editio princeps; *Quadraginta sestertii, &c.* Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535. *Tricies piscinæ a defuncto* edd. aliæ vett. Vide Not. Var. item Not. et Emend. n. 135.

CAP. LXXXI. 1 *C. Curtius* Editio princeps; *C. Hirrus* Chiffl. et Paris. 1514. *C. Hirtus* Vet. Dalec. *C. Hirius* edd. ante Harduin.—2 'Ita bene codd. Regg. 1. 2. Sic etiam Varro de R. R. III. 17. 'mutua dedisse in pondus.'' *Brotier.* Ita quoque margo edd. Dalec. et Gronov. *Mutuo* al.—3 Editio princeps *voluit.*—4 Ita codd. Harduini, Dalec. Chiffl. Tolet. et Salmant. item Bud. de Asse, Hotom. de Re Num. p. 279. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *inter quam modicum XI. millibus piscinæ vendiderunt* Paris. 1514. *modicam quadragies piscinæ vendiderunt* Editio princeps et Colon. Agrip. 1524. *modicam quadragies piscinæ vænierunt* aliæ vett. ante Harduin. 'In veteri mea editione legitur: *Hujus villam, inter quam modicum XI. millibus piscinæ vendiderunt,* quæ lectio mihi vitiosa videtur, et suspicor verba quædam e loco suo posita esse, atque legendum: *Hujus villam, intra quam modicæ piscinæ, quadragies sextertio venierunt.* In alia editione, *intra jam modicum quadragies piscinæ vendiderunt.*' Th. Gronov.—5 Hæ voces, *in qua,* de-

NOTÆ

centena millia sestertium. Monetæ Gallicæ, libræ sunt, ut vocant, 400000. Vide Notas et Emend. num. 135.

[e] *C. Hirrius*] Ita Varro de Re Rust. III. 17. et Inscriptiones Gruteri. In libris Mss. *Hirrus,* in editis *Hirius:* utrobique mendose.

[f] *Sex millia*] Vide Notas et Emend. num. 136.

[g] *Intra quam modicum*] Hoc est, modico post temporis spatio, non longa operosaque cura, compensato piscinæ damno ex sublatis sex illis millibus muræṇarum. Id enim velle Varro videtur, cum ait, uno tempore et millia sex muræṇarum Cæsari data esse mutuo, et villam venisse quadragies. Refert hoc et Macrob. Saturn. II. 11. pag. 362. Vide Notas et Emend. num. 137.

[h] *Apud Baulos*] Varro loc. cit. 'Q. Hortensius familiaris noster, cum piscinas haberet magna pecunia ædificatas ad Baulos.... minus laborabat, ne servus æger, quam aquam frigidam biberent sui pisces.'

[i] *Ut exanimatam*] De Crasso hoc ipsum narrant Porphyrius de Abstin. lib. III. pag. 106. Tzetzes Chiliad.

murænæ, quam diligebat,[6] inaures addidit: cujus propter famam nonnulli Baulos videre concupiverunt.

LXXXII. (LVI.) Cochlearum vivaria instituit Fulvius Hirpinus[1 k] in Tarquiniensi, paulo ante civile bellum, quod cum Pompeio Magno gestum est,[2] distinctis quidem generibus earum, separatim ut essent albæ,[l] quæ in Reatino agro nascuntur: separatim Illyricæ, quibus magnitudo præcipua: Africanæ, quibus fœcunditas: Solitanæ,[3 m] quibus nobilitas. Quin et saginam[n] earum commentus est, sapa[4] et farre, aliisque generibus, ut cochleæ quoque altiles ganeam implerent: cujus artis gloria in eam magnitudinem perducta sit,[5] ut octoginta quadrantes[o] caperent singularum calices. Auctor est M. Varro.

LXXXIII. (LVII.) Piscium genera[a] etiamnum a Theo-

sunt in Paris. 1514.—6 Editio princeps, *quam jam diligebat.*

CAP. LXXXII. 1 *Luppinus* Chiffl. *Lupinus* Editio princeps.—2 Vet. Dalec. Editio princeps, Paris. 1514. et Colon. Agrip. 1524. *actum est.*—3 Editio princeps, *Soritanæ.*—4 Paris. 1514. *commentatus est, sappa;* Codd. Dalec. Chiffl. Tolet. et Salmant. *commentatus est, sapa;* et sic Editio princeps, et Basil. 1535. Mox, Editio princeps, *generibus, cochleæ q. a. caveam implerent.*—5 Ita codd. Harduini et Dalec. item Editio princeps, Paris. 1514. Basil. 1535. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *perducta est* Colon. Agrip. 1524. *perductæ* edd. vett. ante Harduin. *perducta* simpliciter tantum, omisso τῷ *sit,* Ursin. Not. ad Varr. de R. R. III. 16. *perductas ut, &c. calices, auctor est, &c.* Vet. Dalec.

NOTÆ

VIII. Hist. 174. vs. 151. et Macrob. pag. 361.

j *Antonia*] De ea dixi VII. 18.

k *Hirpinus*] Egimus de eo nomine VIII. 78.

l *Ut essent albæ*] Albulas appellat Varro de Re Rust. III. 14. pag. 108. 'Genera cochlearum,' inquit, 'sunt plura: ut minutæ albulæ, quæ afferuntur e Reatino: et maximæ, quæ de Illyrico apportantur: et mediocres, quæ ex Africa afferuntur.... Ex Africa, quæ vocantur Solitanæ .... Hæ in fœtura pariunt innumerabilia,' &c.

m *Solitanæ*] Ita Mss. Reg. Colb. ceterique, non *Iolitanæ*, ut quidam fingunt, ab Iol, sive Cæsarea Africæ oppido. De his rursum XXX. 15. A promontorio Solis, quod in Africa esse vidimus V. 1. nomen sortitæ videntur.

n *Quin et saginam*] Reliquum caput expressum ad verbum ex M. Varrone loc. cit.

o *Quadrantes*] Quadrans est quatuor cyathorum mensura: cujusmodi cyathos sedecim pinta, ut aiunt, Parisiensis continet, metiente Budæo.

a *Piscium genera*] Quæ hoc capite integro continentur, ea totidem verbis recitant Theophrastus de Pisci-

phrasto mira produntur: circa Babylonis[b] rigua decedentibus fluviis, in cavernis aquas habentibus remanere.[1] Quosdam inde exire ad pabula pinnulis[2] gradientes, crebro caudæ motu, contraque venantes refugere in suas cavernas, et in iis adversos stare:[3] capita eorum esse ranæ marinæ similia, reliquas partes gobionum,[4 c] branchias ut ceteris piscibus. Circa Heracleam, et Cromnam,[d] et Lycum, et multifariam in Ponto[5] unum genus esse, quod extremas fluminum aquas sectetur, cavernasque faciat[6] sibi in terra, atque in his vivat, etiam reciprocis amnibus siccato littore. Effodi ergo: motu demum corporum vivere eos approbant.[7] Circa Heracleam eandem, eodemque Lyco amne decedente, ovis relictis, in limo generari pisces, qui ad pabula petenda palpitent exi-

Cap. lxxxiii. 1 Vet. Dalec. *produntur circa B. rigua. Decedentibus f. i. c. a. hebetes remanere.* Cod. Dalec. *cavernas aquas habentes remanere quosdam,* &c. Paris. 1514. et Colon. Agrip. 1524. *cavernas aquas hebetes,* &c. Editio princeps, *cavernas aquas habentibus,* &c.—2 Editio princeps, Paris. 1514. Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535. *pennulis;* Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. et Th. Gronov. *pinnis.*—3 Editio princeps, *et in his obversos stare;* Paris. 1514. *et iis obversos stare;* edd. al. vett. ante Harduin. *et in iis obversos stare.*—4 Ita codd. Regg. Brot. et Chiffl. et Editio princeps; *gobiorum* ceteræ edd. ante Brotier.—5 Codd. et Vet. Dalec. *Cromnam et Lycum amnem esse multifaria. In Ponto,* &c. Chiffl. *Crenam* legit, cetera ut in vulgg. *Toronem et Lycum amnem esse multifaria* Paris. 1514. et Colon. Agrip. 1524. *et Cronam et multifariam* Editio princeps. 'Quoniam hic de Ponto agatur, non vero de fluminibus, suspicor legendum esse: *extremas fluctuum aquas.*' Th. Gronov.—6 Dalec. *faciet.*—7 Idem, *motuque demum corporis vivere eos probari;* Editio

NOTÆ

bus in sicco degentibus, et Auctor libri de Mirab. Auscult. p. 1155. et 1156. quem Theophrastum ipsum esse suspicati alias sumus.

[b] *Circa Babylonis*] Ælianus id quoque Hist. Anim. v. 27. ex Theophrasto. Id incredibile visum olim Senecæ Quæst. Natur. iii. 17. Prodigii instar expiandum Livio lib. xlii. et Juvenali Sat. xiv. 63. Exemplis tamen quamplurimis rem confirmant, præter antiquos, Leonicenus, Majolus, Casaubonus, Guillandinus, Scaliger, Nierembergius, aliique quos laudat Jac. Sachs in Gammarol. pag. 123.

[c] *Gobionum*] Gobio, sive gobius, (isto enim nomine Martialis appellat, Juvenalis illo, utroque Plinius hoc uno capite,) Græcis κωβιὸς, unde et Græco more *cobio* a Plinio nominatur xxxii. 53. Gallis *Goujon*, ut ait Hippol. Salvianus fol. 214. aliique.

[d] *Et Cromnam*] Athenæus lib. viii. pag. 331. hoc ipsum ex Theophrasto describens, 'Circa Tion' dixit, cui Cromna pagus proximus fuit.

guis branchiis, quo fieri non indigos[8] [e] humoris:[a] propter quod et anguillas diutius vivere exemtas aquis. Ova autem in sicco maturari, ut testudinum.[f] Eadem in Ponti regione apprehendi glacie piscium maxime gobiones,[g] non nisi patinarum calore[9] vitalem motum fatentes. Est in his quidem, tametsi mirabilis, tamen aliqua ratio.[10] Idem tradit in Paphlagonia[h] effodi pisces gratissimos cibis, terrenos, altis scrobibus, in his locis ubi nullæ restagnent[11] aquæ, miratusque[i] et ipse gigni sine coitu, humoris quidem vim aliquam inesse, quam puteis, arbitratur, ceu vero in nullis reperiantur[12] pisces. Quicquid est hoc, certe minus

[a] *Quam ob causam negat eos egere humore.*

princeps, *motum d. c. vivere eos approbant.*—8 Ita ex codd. suis emendavit Harduin. eumque secuti sunt recentt. *quod fieri non indigo* edd. omnes ante Harduin. *idque fieri non indigis* Vet. Dalec.—9 Paris. 1514. et Colon. Agrip. 1524. *in glacie piscium quosdam;* Vet. Dalec. *in glacie.* Theophr. *piscis.* Mox, pro *calore* Editio princeps habet *colore.*—10 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *In his q. tametsi mirabilis, est tamen aliqua ratio* edd. vett. *Est in* etiam Ed. pr. *tamen* deest in cod. Dalec.—11 Codd. Dalec. et Chiffl. *in his l. in quibus n. restagnent;* Editio princeps, *in h. l. ubi n. restagnent,* ut in textu; *in iis l. ubi n. stagnent* Paris. 1514. *in his l. ubi n. stagnent* ceteræ vett.—12 Ita codd. omnes ap. Brotier. Harduinus ex codd. suis edidit: *miratusque et ipse gigni sine coitu, humoris quidem vim aliam inesse;* eumque secuti sunt Miller. Bipont. et Franz. *miraturque et ipse, gigni sine coitu. Humoris quidem vim aliquam inesse* Gronov. *Miratur et ipse, gigni sine coitu. Humoris quidem vim aliquam inesse* Editio princeps, Paris. 1515. Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. vett. et Th. Gronov. Mox, Vet. Dalec. Editio princeps, Venett. Paris. 1514. et Colon. Agrip. 1524. *cum nonnulli reperiantur;* Chiffl. *seu nullis reperiantur;* Junt. Lugd. 1562.

NOTÆ

[e] *Quo fieri non indigos*] Quam ob rem, inquit, fiunt non indigi humoris: hoc est, ob exiguas branchias, humore non indigere pisces illos Theophrastus tradit: sicuti anguillas etiam, exiguarum similiter branchiarum ratione, humoris minus indigas, diutius extra aquas vivere: quod etiam testari Philosophum diximus cap. 38. Vide Notas et Emend. num. 138.

[f] *Ut testudinum*] De quorum ovis diximus cap. 12.

[g] *Maxime gobiones*] Athenæus lib. VIII. p. 331. ex Theophrasto.

[h] *In Paphlagonia*] Athenæus loc. cit.

[i] *Miratusque*] Theophrastus, inquit, terrenos pisces illos sine coitu nasci miratus, aliam ex eo vim subterranei humoris ejus, unde proveniunt, esse conjecit, quam puteorum: tanquam scilicet coitu tantum puteales pisces nascerentur omnes. Sed cum satis constet recentibus in puteis pisces statim inveniri, non diversam, sed

admirabilem talparum facit vitam[13] subterranei animalis, nisi forte vermium terrenorum et his piscibus natura inest.[14]

LXXXIV. (LVIII.) Verum omnibus his fidem Nili inundatio affert, omnia excedente miraculo:[1] quippe detegente eo[j] musculi reperiuntur inchoato opere genitalis aquæ terræque, jam parte corporis viventes, novissima effigie etiamnum terrena.

LXXXV. (LIX.) Nec de anthia[1] pisce sileri convenit, quæ plerosque adverto credidisse. Chelidonias insulas diximus[k] Asiæ, scopulosi maris, ante promontorium sitas:

Parm. 1576. Basil. 1535. Ald. Frankf. 1582. Lugd. Erasmi, Dalec. Elz. Gronov. Th. Gronov. et al. vett. *cum in nonnullis reperiantur.* Lectionem nostram exhibent Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—13 *Quicquid est hoc, certe m. admirabile t. f. vita* edd. ante Harduin. *Quicquid est hoc, c. m. admirabilem t. f. vitam* Vet. Dalec. et Chiffl. et sic legit Pintian.—14 'Varie hæc verba in diversis edd. leguntur: alia legit, *et his piscibus,* [ita etiam cod. Dalec. Colon. Agrip. et Basil. 1535.] alia, *et iis piscibus,* [ita Vet. Dalec. et Paris. 1514.] nonnullæ iterum, *et piscibus est.* Verum maxime mihi placet lectio quæ habet, *nisi forte* (sc. vita) *vermium terrenorum et piscibus inest;* [ita plurimæ edd. ante Harduin.] significante vocabulo *et* hoc loco 'etiam.'' *Th. Gronov.* Paris. 1514. Colon. Agrip. 1524. et Basil. 1535. habent etiam, *est* pro *inest.*

CAP. LXXXIV. Epigraphe hujus capitis in vulgg. edd. est, *De muribus Nili;* pro quo Th. Gronov. legeret, *De musculis Nili.*—1 Dalec. *exedens miracula;* edd. ante Harduin. *excedentem miracula.* 'Nonnulli hoc loco legunt: *omnia excedente miraculo,* quod vitiosum opinor, quoniam *excedens* respiciat ad v. *inundationem:* ideo legere mallem: *omnia excedens miracula.* Paulo inferius pro *detegente,* quod alii in *deturgente* [ita Vet. Dalec. Venett. Parm. Paris. 1514. et Colon. Agrip. 1524.] et *decidente* [ita cod. Dalec. et Ed. pr.] mutant, legerem *recedente,* sc. Nilo intra suos limites.' *Th. Gronov.*

CAP. LXXXV. 1 *Nec de Anchia* Editio princeps. *Nec de anthia p. silere* Chiffl. Mox, Paris. 1514. *itaque plerosque adverto credidisse apud Chalcedonias insulas, quas diximus Asiæ scopulos in mari;* Editio princeps, *itaque plerosque adverto credidisse Chelidonias insulas, quas diximus Asiæ scrupulos, in mari;* Al. ap. Th. Gronov. *quæ plerosque adverto credidisse Chelionias insulas scrupulosi maris;* Al. ap. eund. *quæ plerosque adverto credidisse Chelidonias insulas Asiæ, scopulos in mari.* Deinde Vet. Dalec. *ante Tauri promontorium.* Supra, v. 35.

NOTÆ

similem eandemque utrique humori, contra Theophrastum, vim esse apparet. Vide Notas et Emend. num. 139.

[j] *Detegente eo*] Hæc petita ex Diodoro, Mela, Ovidio. Vide Notas et Emend. num. 140. Et nos animalcula vidimus e ligno putri pariter inchoata, jam parte corporis viventia, novissima earum parte adhuc lignea et sensus experte.

[k] *Diximus*] Libro v. 35.

ibi frequens hic piscis et celeriter capitur[1] uno genere. Parvo navigio, et concolori veste, eademque hora[2] per aliquotdies continuos piscator enavigat certo spatio, escamque projicit. Quicquid ex eo mittitur,[3] suspecta fraus prædæ est: cavensque quod timuit, cum id sæpe factum est, unus aliquando consuetudine invitatus anthias[4] escam appetit. Notatur hic intentione diligenti, ut auctor spei, conciliatorque capturæ.[5] Neque enim est difficile, cum per aliquot dies solus accedere audeat. Tandem et aliquos invenit, paulatimque comitatior, postremo greges adducit[6] innumeros, jam vetustissimis quibusque assuetis piscatorem agnoscere, et e manu cibum rapere. Tum ille paulum ultra digitos[7] in esca jaculatus hamum, singulos involat verius quam capit, ab umbra navis brevi conatu rapiens,[8] [m] ita ne ceteri sentiant, alio intus excipiente centonibus raptum, ne palpitatio ulla aut sonus ceteros abigat. Conciliatorem nosse ad hoc prodest, ne capiatur, fugituro in reliquum grege.[9] [n] Ferunt discordem socium duci [o] insidiatum [10] pulchre noto, cepisseque malefica voluntate: agnitum in macello a socio,[11] cujus injuria erat: et damni [12] for-

dixit: 'contra Tauri promontorium.'—2 Editio princeps, Paris. 1514. et Colon. Agrip. *eademque ora.* Mox, *escam projicit* Editio princeps.—3 Q. *ex eo mutetur* Editio princeps, et Paris. 1514. Mox, cod. Dalec. *cavetque quod minuit.* *Cum, &c.*—4 Paris. 1514. *anthiar.*—5 Quatuor exemplaria ap. Th. Gronov. *captura.*—6 Chiffl. *abducit.*—7 Editio princeps non agnoscit τὸ *digitos*; sed mox legit, *hamum, s. involvit potius*; Colon. Agrip. *hamum, s. involvit potius*; Vet. Dalec. *h .s. inuncat verius.*—8 Pro *rapiens* Vet. Dalec. et Paris. 1514. habent *abscedens*; Editio princeps, Venett. et Parm. *absens.* Chiffl. *conatur absens.*—9 Ita codd. Harduini et Dalec. item Editio princeps, Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ne capiatur.* *Parcit piscator, fugituro in reliquum gregem* vulgg. ante Harduin.—10 Vet. Dalec. *duci socii insidiatum.* Mox, *cepisse malefica*, omisso τῷ *que* Th. Gronov. et al. vett.—11 *Marcello sotio* Editio princeps.—12 Ita codd. Harduini et Dalec. item edd. Harduin. 1.

NOTÆ

[l] *Capitur*] Anthiarum capturam, paulo aliter quidem, sed eleganti carmine describit Oppian. Halieut. III. 205. et seqq.

[m] *Conatu rapiens*] Anthiam scilicet: mox enim idem Plinius subjicit, 'centonibus raptum.'

[n] *Fugituro in reliquum grege*] Capto, inquit, anthia illo qui prior escam appetiit, aufugeret in posterum grex omnis. Vide Notas et Emend. num. 141.

[o] *Duci*] Hoc est, conciliatori anthiæ.

mulam[p] editam, condemnatumque[b] addidit Mucianus æstimata lite.[13q] Iidem anthiæ,[r] cum unum hamo teneri viderint, spinis, quas in dorso serratas habent, lineam secare traduntur: eo qui tenetur extendente, ut præcidi possit. At inter sargos,[s] ipse qui tenetur ad scopulos lineam terit.

LXXXVI. (LX.) Præter hæc claros sapientia auctores video mirari stellam in mari: ea figura est:[a] parva[1] admodum caro intus, extra duriore callo.[b] Huic tam[2] igneum[c] fervorem esse tradunt, ut omnia in mari contacta adurat, omnem cibum statim peragat. Quibus sit hoc cognitum experimentis, haud facile dixerim: multo[3] memorabilius dixerim id, cujus experiendi quotidie occasio est.

[b] *Aiunt e duobus piscatoribus discordem ab altero socium duci anthiarum insidiatum esse, quem pulchre nosset, cepisseque maligna voluntate: agnitum piscem in macello a socio, cui erat hæc illata injuria: et actionem datam de damno, condemnatumque, &c.*

2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *dati damni* edd. ante Harduinum. Nic. Heins. Advers. I. 6. p. 65. emend. *rati damni.* Mox, Editio princeps, *dictam formulam editam condemnatumque;* Vet. Dalec. Venett. et Paris. 1514. *formula ex edicto condemnatum.*—13 Ita codd. Harduini et edd. recentt. *æstimata lite decem libris* omnes edd. ante Harduin.—14 *Idem anthiæ* Editio princeps, et paulo post in eadem, *qui tenet.*

CAP. LXXXVI. 1 *Ea stellæ figura est parva* Vet. Dalec. *Ea f. est. Parva* cod. Dalec. *ea figura est parva, &c.* edd. ante Harduin.—2 *Huic tamen* Editio princeps.—3 Vet. Dalec. et Chiffl. *multoque.* Mox, pro *dixerim id,* Th. Gronov. et quædam vett. *duxerim id;* cod. Dalec. *dixerim. Id genus experiendi, &c.*

NOTÆ

[p] *Et damni formulam*] Usque adeo certis formularum cancellis actiones omnes inclusæ erant, inquit Brisson. de Formul. lib. V. pag. 386. ut ipsæ formularum nomine sæpenumero appellentur. Ita legis Aquiliæ actio 'Damni formula,' appellatur. Vide Notas et Emend. num. 142.

[q] *Æstimata lite*] Vide Notas et Emend. num. 143.

[r] *Iidem anthiæ*] Eadem de anthiis narrant Plutarch. de Solert. Anim. pag. 977. et Phile cap. de Scaris, pag. 134. Ipsum anthiam, qui captus est, spinis dorsi serratis lineam secare ait Oppian. Halieut. III. 133.

[s] *At inter sargos*] Numenius in Halieut. apud Athen. lib. VII. pag. 321.

[a] *Ea figura est*] Facies ejus stellas pictas repræsentat, inquit Philos. Hist. Anim. V. 14. pag. 575. τὴν δὲ μορφὴν ὅμοιόν ἐστι τοῖς γραφομένοις. Plura earum genera depingit Rondeletius de Insect. cap. 11. 12. &c. Vide Notas et Emend. num. 144.

[b] *Duriore callo*] Inter ὀστρακόδερμα, seu *durioris testæ* pisces ab Aristotele numeratur: ab Æliano Hist. Anim. IX. 22. inter μαλακόστρακα, seu *molli crusta* contectos.

[c] *Huic tam igneum*] Arist. loc. cit. iisdem verbis.

LXXXVII. (LXI.) Concharum e genere sunt dactyli[d] ab[1] humanorum unguium similitudine appellati. His natura in tenebris remoto lumine, alio fulgere claro, et quanto magis humorem habeant,[2] lucere in ore mandentium, lucere in manibus, atque etiam in solo ac veste,[3] decidentibus guttis: ut procul dubio pateat, succi illam naturam esse, quam miraremur[4][e] etiam in corpore.

LXXXVIII. (LXII.) Sunt et inimicitiarum atque concordiæ miracula. Mugil et lupus[1][f] mutuo odio flagrant: conger et muræna,[g] caudas inter se prærodentes. Polypum[h] in tantum locusta pavet, ut, si juxta vidit,[2] omnino moriatur. Locustam conger,[i] rursus polypum congri la-

CAP. LXXXVII. 1 Præpositio *ab* deest in Ed. pr.—2 Ita codd. Harduini et al. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *lumine, alio fulgore clarere, et q. m. h. habent* edd. ante Harduin. *lumine alio, fulgure clarere, &c.* cod. Dalec. *fulgore claro* Chiffl. *habeant. Lucere* Vet. Dalec. Mox, cod. Dalec. *lucere in ora cernentium;* Chiffl. *lucere in ora mandentium;* tria exemplaria ap. Th. Gronov. *ludere in ore, &c.*—3 Th. Gronov. et edd. quædam vett. *et veste.* —4 Ita codd. Harduini et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. Cod. Dalec. *miraretur;* unde Dalecampius legit *miramur.* Edd. ante Harduin. *miremur.*

CAP. LXXXVIII. 1 *Mulgi et lupus* Paris. 1514. Mox, *caudam* cod. Dalec. —2 Ita codd. Harduini, et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *viderit* Editio princeps, Venett. Parm. Rom. Ald. Paris. 1514.

NOTÆ

[d] *Dactyli*] De his dictum est sup. cap. 51.—'Cur autem ab humanorum potius unguium, quam digitorum similitudine appellentur, cum oblonga conchæ figura digitum magis referat, quam unguem, et δάκτυλος Græce digitus sit, exponit D. Reaumur, in Hist. R. Acad. Sc. anni 1712. p. 116. Rondeletius dactylos Gallice vocat, *des Couteaux:* Pictones, *des Coutelliers:* a cultri sive cultelli oblongi similitudine.' *Ed. sec.*

[e] *Quam miraremur*] Quæ admirabilis, inquit, merito sit in solido etiam corpore: quanto magis in fluido dactylorum succo convenit admirari?

[f] *Mugil et lupus*] Arist. Hist. Anim. IX. 3. pag. 1013. Ælian. Hist. Anim. V. 48.

[g] *Conger, et muræna*] Prærodi congri caudam a muræna, non ex diverso, scribit Aristoteles. Hæc igitur Plinius aliunde: a Nigidio fortasse.

[h] *Polypum*] Arist. Hist. Anim. VIII. 4. pag. 869. et Ælian. Hist. Anim. X. 38. Locustas, inquiunt, polypi vincunt: adeo ut si eodem in reti sese prope esse senserint, moriantur locustæ metu. Locustam alias ut polypus voret, describit Oppian. Halieut. II. 390.

[i] *Locustam conger*] Subintellige, pavet, ut locusta polypum. Vide Notas et Emend. num. 145.

cerant. Nigidius auctor est, prærodere caudam mugili lupum, eosdemque statis mensibus[3] concordes esse. Omnes autem vivere, quibus caudæ sic amputentur. At e contrario amicitiæ exempla sunt (præter illos,[4] de quorum diximus[k] societate) balæna et musculus:[l] quando prægravi superciliorum pondere obrutis ejus oculis, infestantia magnitudinem[5] vada prænatans demonstrat, oculorumque vice fungitur. Hinc volucrum naturæ dicentur.

Junt. Lugd. 1562. Parm. 1576. al. ante Harduin.—3 Codd. Dalec. et Chiffl. et Editio princeps, *æstatis mensibus*.—4 Editio princeps, *præter illa*. Mox, Paris. 1514. *Balanæ musculus quandoque*. Chiffl. et Editio princeps etiam *quandoque*.—5 Vet. Dalec. *sistentia magnitudinem;* Editio princeps, *infestantia magnitudine*.

NOTÆ

j *Nigidius*] Aristotelis hæc quoque sunt Hist. Anim. IX. 3. pag. 1013.

k *De quorum diximus*] Ut de pinnæ et pinnophylacis societate dictum est cap. 66. De concha et nauplio cap. 49.

l *Balæna et musculus*] Hoc miraculum multo uberius dicendo exornat Plutarchus de Solert. Anim. pag. 980. et 981. Oppianus item Halieut. v. 71. et Ælian. Hist. Anim. II. 13. E Latinis Claudianus: 'Sic ruit in rupes amisso pisce sodali Bellua, sulcandas qui prævius edocet undas, Immensumque pecus parvo moderamine caudæ Temperat, et tanto conjungit fœdera monstro.' Rondeletius musculum describit XVI. 11.

NOTÆ ET EMENDATIONES

AD LIBRUM IX.

NATURALIS HISTORIÆ

C. PLINII SECUNDI.

1. CAP. I. *Condi autem statis temporibus*] Ita Reg. 1. receptaque hactenus lectio: quanquam in quibusdam Mss. legitur, *æstatis temporibus:* quod vereor ut verum sit. Scimus enim in Cantabrico Oceano, non æstate, sed ab ineunte Octobri, usque ad Decembrem exactum, sive, ut Plinius loquitur, usque ad brumam, balænas omnino non conspici.

2. Ibid. *Incursuque ceu Liburnicarum*] Nihil hac voce potuit excogitari hoc loco aptiùs, ut mirari subeat a Gelenio immutatam esse, ut scriberet, *incussæque:* refragantibus vetustis codicibus, impressisque libris.

3. Ibid. *Et caveatas angustiis trucidare*] In editis vulgo legitur, *et cautium*, cujus vocis nullum in codicibus manu exaratis vestigium extat. Reg. 1. Colb. 1. 2. Paris. et vet. Dalec. *et cavatas.* Chiffl. *et cavetas.* Reg. 2. et Tolet. *et incautas.* Nobis *caveatas* magis arrisit, qua voce, haud plane absimili sententia, usum esse Plinium vidimus, IV. 15.

4. CAP. VII. *Vagantur fere conjugia*] Ex probatissimorum codicum vestigiis ita rescripsimus, quantumvis fere editi habeant *agunt fere conjugia.* In Reg. 1. Colb. 1. 2. et Paris. *aguntur.* In R. 2. *agantur.* Sed Parmensis editio mendo haud paulo graviore, *agunt vere conjugia*, quod est sane falsissimum: tum quod non vere coëunt: tum quod conjugia, ut diximus, conjugationes sunt maris cum fœmina, simul enatantium. Sic VIII. 35. de aspidibus: 'conjugia,' inquit, 'ferme vagantur.' Transcriptor item Solinus cap. 12. pag. 32. de delphinis: 'Quoquo,' inquit, 'conjuges evagantur.' Aristotelis verba quæ nunc expressit, e libro nono petita sunt cap. 74. pag. 1164. *Διατρίβουσι δὲ μετ' ἀλλήλων κατὰ συζυγίας οἱ ἄῤῥενες ταῖς θηλείαις. Versantur inter se conjugatim mares cum fœminis.* Lib. VI. cap. 16. pag. 706. brevius *συνδυάζονται.*

5. Ibid. *Nec statim tellure tacta moriuntur: mulloque ocyus fistula clausa*] Barbarus, contra ómnium exemplarium fidem, scripserat quidem, *et statim tellure tacta.* Nos Regiorum codd. 1. et 2. Colbert. 1. et 2. Paris. Chiffl. et Tolet. auctoritatem cum

Pintiano secuti sumus, et, quod certius multo est, Philosophi ipsius Hist. Anim. VIII. 2. pag. 860. scribentis, captum delphinum in retibus celeriter strangulari, spirandi facultate ademta: extra aquas vero multo tempore vivere, submurmurantem ac gementem, sicuti spirantium animantium alia: Καὶ ἔξω δὲ ζῇ πολὺν χρόνον μύζων καὶ στένων, κ. τ. λ. Et certe, si multo ocyus moriuntur, ut Plinius mox subjungit, fistula obturata, sequitur profecto non statim tellure tacta eosdem interire.

6. CAP. VIII. *Et Fabiani*] Ex Solino cap. 12. pag. 32. ita rescripsimus, cum Pintiano, et, quod certius adhuc longe est, ex ipso Indice operis hujus, cum prius *Flaviani* perperam legeretur: quod paulo mox Flavianus scilicet Proconsul Africæ appellatur, huc eum quoque advehendum amanuenses putarunt.

7. Ibid. *In Iasso*] Habent quidam codices, *Iaso*. Ælianus quoque ἐν Ἰάσῳ, sed mendose. Rectius Athenæus, ἐν Ἰασῷ. Ἰασὸς enim, sive Ἰασσὸς, oxytonum, insula Cariæ est, oppidumque, de quo v. 29. Ἴασος, proparoxytonum, Peloponnesi civitas, ex Stephano.

8. Ibid. *Puerum Alexander Magnus Babylone Neptuni sacerdotio præfecit*] Delicias facit Solinus, qui hunc Plinii locum sic intellexit, ut puerum Babylonem nomine vocitatum scribat. Salmasium miror magis eo Solini testimonio Plinium velle sic emendare, pag. 185. in Solin. neglecta omnium librorum fide: *Puerum Alexander Magnus, Babylonem nomine, Neptuni sacerdotio, &c.* Non venit in mentem scilicet nomen ei puero Dionysium fuisse, ut auctor est Athenæus lib. XIII. pag. 606. Haud absimilem errorem jam alias in Solino deprehendimus VIII. 64. Is enim cum Plinium transcriberet, Opuntemque in eo legeret, quæ Locrorum civitas est, equi nomen id esse credidit.

9. CAP. IX. *Æque molem ponderis nullo modo toleratura*] Interpolatam librorum editorum lectionem, quæ erat hujuscemodi, *quæ molem ponderis ullo modo tolerent*, nostrorum codicum fide, Reg. 1. Colb. 1. 2. Paris. &c. restituimus, eo plane modo quo dudum ante nos restituendam scripsit Rondeletius XVI. 8. admonitus ab V. Cl. Guill. Pellicerio, Monspeliensi Episcopo.

10. Ibid. *Simili ratione in altum protinus tendunt, quod vicino gurgite efficitur*] Ex interpretatione hujus loci quam attulimus apparet nihili esse Vossii conjecturam, in Observ. ad Melam p. 179. legentis: *In altum protinus tendunt, quod vicino gurgite affligitur.*

11. Ibid. *Totusque populus ... clamore conciet Simonem ad spectaculi eventum. Celeriter delphini exaudiunt desideria, &c.*] Libri omnes manu exarati, sine præpositione *ad*, *spectaculi eventum* præ se ferunt. Quamobrem legendum ita interpungendumque censemus: *Clamore conciet Simonem. Spectaculi eventum celeriter delphini exaudiunt desiderari.* Vel, ut Pellicerio visum est in notis Mss. *Spectaculo convenientium celeriter delphini, &c.*

12. Ibid. *Ubi conjectus est pugnæ: opponunt sese ab alto*] Sic Pellicerius restituebat hunc locum, attestante Rondeletio, loc. cit. cum prius esset interpolata lectio: *ubi conjectus est, pugna opponente sese, &c.* Vossius in Melam, pag. 179. legebat: *ubi conspectus est pugnæ: opponunt sese, &c.* Pellicerio favent nostri codices Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. &c. quorum ex fide paulo ante *Properare apparet* rescripsimus, ubi *propere* legebatur. Mox idem Pellicerius, ut auctor est Rondeletius, legi censebat oportere: *cibos in victoriam differunt operæ. Prælium fervet, &c.* Sed codices adversantur ei censuræ.

13. Ibid. *Ita peracta captura, quos*

interemere, diripiunt] Pellicerio in notis Mss. haud improbabilis visa est Pintiani conjectura legentis, *æquo interim jure:* quoniam de Euboicis piscatoribus non diversa admodum memoriæ prodidit Ælianus, Hist. Anim. II. 8. ex æquo cum delphinis solitos scilicet partiri pisces, quos consimili eorundem opera ceperint, testatus. Nobis receptam lectionem, codicum omnium auctoritate firmatam, convellere religio est, cum præsertim manifestum sit referri hæc oportere ad superiora: 'Et occidisse ad præsens contenti, cibos in victoriam differunt:' quæ parta utique *peractaque captura, quos interemere, diripiunt.*

14. Cap. XI. *Tursiones*] Ex iis quæ de tursione diximus, apparet vanam esse conjecturam nescio cujus Pliniomastigis, hallucinatum diligentem oppido scriptorem calumniantis, quasi piscem nobis integrum pro frusto piscis obtulerit. Quoniam videlicet sit auctor Athenæus lib. VII. p. 310. Θυρσίωνα a Romanis vocari partem quandam salitam caniculæ piscis, qui Græcis καρχαρίας dicitur: Τοῦτο τοῦ ἰχθύος μέρος ἐστὶ, καὶ ὁ ὑπὸ Ῥωμαίων καλούμενος θυρσίων, ἥδιστος ὢν καὶ τρυφερώτατος. Pars caniculæ piscis thursio est Romanis: inde, inquiebat conviciator ineptus, ac pessimus ratiocinator, Plinius piscem integrum, caniculæ similem somniavit. Et conjecturæ huic tamen Pellicerius ipse favere in notis Mss. videtur.

15. Cap. XII. *Tum adnatare, leviterque, singulis ternos*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. Interpolatæ hactenus editiones omnes: *tumque leviter capi: adnatare enim singulis ternos.* Quid quod et *leniter*, magis fortassis arrideat, quam *leviter*, legi? Mox eorundem codicum admonitu, *e terra* rescripsimus, etsi editi habent *ad terram.*

16. Ibid. *In terram egressæ, herbis. Pariunt ova, &c.*] Codicum eorundem auctoritate, corruptæ lectionis vitia hoc loco sanavimus, quæ erat hujuscemodi: *In terram egressæ, in herbis pariunt ova, &c.* Accedit Aristotelis locus Hist. Anim. VIII. 3. pag. 867. ad verbum nunc a Plinio redditus: Αἱ δὲ χελῶναι αἱ θαλάττιαι τά τε κογχύλια νέμονται· ἔχουσι γὰρ τὸ στόμα ἰσχυρότερον πάντων .... καὶ ἐξιοῦσα τὴν πόαν νέμεται.

17. Ibid. *Chelyon id vocatur*] Impressi libri exhibent, *Celtium genus id vocatur.* Sed vox *genus* glossema est, quod a Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. aliisque optimis codicibus abest. Nos sinceram lectionem ex iisdem eruimus: *chelyon id vocatur:* qua de voce nos egimus VI. 34.

18. Cap. XV. *Hic parit in terram: pecudum more secundas partus reddit. In initu canum modo cohæret*] Male interpunctus hic locus in editis ad hunc diem libris: *Hic parit in terra pecudum more: secunda partus reddit initu. Canum modo, &c.* Nostram emendationem defendunt Aristotelis verba, de marino vitulo, quæ nunc Plinius reddit, e libro sexto Hist. Anim. cap. 11. p. 685. Καὶ τίκτει ζῶα, καὶ χόριον, καὶ τὸ γάλα προΐεται. Et v. 2. p. 525. Καὶ συνέχονται ἐν τῇ ὀχείᾳ πολὺν χρόνον, ὥσπερ καὶ αἱ κύνες. Defendunt præterea et libri Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c.

19. Ibid. *Parit nonnunquam geminis plures*] Pintianum secuti, vel ipsum potius Aristotelem, mendum e vulgata lectione sustulimus: *Parit nunquam.* Philosophi verba Hist. Anim. VI. 11. p. 685. Τίκτει δ' ἓν ἢ δύο· τὰ δὲ πλεῖστα, τρία. *Parit singulos, aut binos: cum plurimum, ternos.*

20. Ibid. *Ipsis in sono mugitus*] Vetusti omnes ante Hermolaum codices, tum editi, tum manu scripti, ita præferunt, uti edidimus: ipse *in somno* reposuit, contra Aristotel. VI. 11. p. 687. Ἀφίησι δὲ ὁμοίαν φωνὴν βοΐ: quæ verba sic Albertus verius quam eleganius transtulit, de Animal. lib. VI.

p. 260. ubi de vitulo marino: *Vox autem sua est sicut tauri.*

21. Cap. xvi. *Piscium sunt species centum quadraginta quatuor*] Centenarii notæ neglectus, quæ librariis incautis excidit, trajectusque quinquagenarii, plane effecit, ut contra ipsius Plinii mentem in libris omnibus *LXXIV.* tantum legatur: cum ipse disertis verbis asseveret species piscium esse CLXXIV. lib. XXXII. 51. quo loco singula nominatim appellaturum se nunc pollicetur, qui numerus plane colligitur ex CXLIV. piscibus, et XXX. crustaceis.

22. Cap. xvii. *Quinque cubita et palmum*] Librariorum culpa factum putamus in Pliniano contextu, id quod sæpe accidisse multis exemplis docuimus, ut quinarii nota V. perperam divisa, in binarium hoc loco transierit: exhibent enim libri fere omnes, *duo cubita.* Verum Aristoteles refragatur, quem Plinius ad verbum nunc transcribit: Ἤδη δὲ, inquit ille Hist. Anim. VIII. 34. p. 991. *εἰλήφθη γέρων θύννος, τοῦ σταθμὸς μὲν ἦν τάλαντα πεντεκαίδεκα: τοῦ δ' οὐραίου τὸ διάστημα πέντε πηχέων ἦν καὶ σπιθαμῆς. Jam captus fuit vetulus thynnus, cujus pondus erat talentum quindecim: caudæ distantia quinque cubitorum, et palmi.*

23. Ibid. *Silurus*] Silurum hunc Plinii, sturionem nostrum esse, *l'éturgeon,* Jovius credidit, et Hippolytus Salvianus de Hist. Aquat. fol. 244. aliique, haud tolerabili errore. Hic enim silurus Plinianus e fluviatilium piscium numero haud dubie est: sturio, mari in flumina subiens, inter marinos nulla controversia accensetur. Accedit, quod silurus grassatur, ubicumque est, omne animal appetens, equos natantes sæpe demergens: sturio contra dentibus caret: estque os ei sub rostro eo situ, vix ut pisciculos corripere ipsos valeat, rapinis majoribus multo ineptior. Quin inter viliores vulgi epulas a D. Ambrosio in Hexaëm. Homil. v. 5. a Juvenale Sat. IV. et XIV. aliisque siluri habentur: sturiones contra locum in delicatiore ganea haud postremum obtinent. Equidem silurum piscem, si in Europa quidem, extraque Nilum reperitur, eum esse existimo, quem *Arciam,* vel *Hacchia* dixi a Pannoniis nominari. Forma ejus, his referentibus, ingentis cujuspiam gobionis esse videtur: cauda fere anguillæ. Et quod opinionem hanc nostram summopere adjuvat, ore tam lato est, ut totum hominem perfacile capere possit: unde etiam vernacula voce iidem *Voratricem hominum* belluam hanc cognominarunt. Non squamis, sed molli cute, nigraque, anguillæ instar obducitur, subalbidis tamen maculis distincta: quadringentas interdum libras pondere excedit: lautioribus mensis non admittitur, vile plebis pabulum. Quæ siluro veterum tam apte conveniunt, ut in piscem alium cadere vix ea possint. Iconem illius, sub glanidis nomine, exhibet Aldrovandus ex Gesnero, et Salviano lib. v. de piscibus, p. 569.

24. Ibid. *Minimus piscis appellatus clupea*] Bochartus in Geogr. parte secunda I. 42. pag. 751. clupeam esse credit, quam Galli *Aloeam,* Etruria vero parum diverso nomine *Chieppam,* divitum mensis, etsi spinulis nimium abundat, maxime nunc expetitam, nominant: adductus præcipue illo Ennii apud Apuleium in Apologia carmine: 'Omnibus ut Clupea præstat mustela marina.' Atqui 'Clupeæ' illic est scribendum, non 'Clupea:' locumque, non piscem, vox illa significat. Clupeæ, inquit Ennius, (id in ora Africæ clarum olim oppidum fuit, Pomponio, Plinio, aliisque auctoribus:) præfertur ceteris omnibus piscium generibus mustela marina. Quibus enim in locis qui pisces excellant, tunc Ennium persequi, sequentes post illum deinde versus apertissime indicant. Accedit quod ingloria prorsus a Plinio mentio clu-

peæ habetur, cum minimus piscis appellatur: ideoque etsi recens Etruscorum vox priscæ videatur alludere, (persimilis enim est 'clupeæ' et 'chieppæ' nomenclatura:) cum tamen nullis aliis fulciatur hujuscemodi opinio rationibus, ad eam non protinus me accedere, non inficior: cum sententiæ meæ inprimis fautores habeam, Pellicerium in notis Mss. et Hippol. Salvianum de Hist. Aquatil. fol. 104.

25. Ibid. *Præcipue in Mæno Germaniæ amne protelis boum, et in Danubio marris extrahitur porco marino simillimus*] Ab his vocibus, *præcipue in Mæno*, novæ orationis initium facimus: quanquam libri impressi ad superiora, hoc est, ad silurum hæc referant: sed perperam: neque enim silurus in Mœno ullus, sed in Nilo, Danubiove, ut diximus. Deinde ipsa orationis structura declarat, recenseri hoc loco pisces præcipua magnitudine insignes, ac primum quidem nomine proprio maxime notos, Nili, Rheni, Padique incolas: tum deinde Mœni, Danubii, Borysthenisque, hoc est, extra fines Romani orbis positos innominatos quosdam laudari: vocemque *extrahitur*, ad horum amnium piscem pertinere: ac loci demum sententiam eam esse, ut in Danubio marris, sic in Mœno protelis boum extrahi piscem eum, qui porculo marino simillimus sit.

26. Ibid. *Protelis boum*] Plurimum operæ ac negotii Rhenano exhibuit vulgata lectio, *prope Lisboum*, sedes Lisboi oppidi ubique inquirenti. Nos extremam hujus loci curationi manum imposuimus, ex codicibus Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. Lugd. aliisque, in quibus *protelis boum* diserte scribitur, quemadmodum ante nos scribi oportere vidit Pellicerius, attestante Turnebo, in Comment. ad orat. Cic. in Rullum, ubi id se edoctum ab eo summo viro fatetur. Hos deinde secutus est Salmasius, in Solin. pag. 1314. et 1318. Habet autem aliquid simile Ælius Lampridius in Heliogab. pag. 109. 'Pisces,' inquit, 'ex vivariis suis bubus traxit.'

27. Ibid. *Marris extrahitur*] Nihil occurrit aptius, quod hic afferri posset, sive ad structuram orationis locique sententiam maxime spectarem, sive auctoritatem sequerer codicum, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. Lugd. &c. et editionum omnium paulo vetustiorum, quæ *mari* incredibili consensu exhibent. *Mario* primus excogitavit Gelenius, quod hoc loco reponeret, idque piscis nomen esse voluit. Pellicerius in Notis Mss. hoc commentum approbat. Salmasius vocem importunam plane expungit, pag. 1314. securus codicum, et librorum vetustiorum. Alii *major* legunt, quos inter idem Pellicerius, teste Rondeletio de Pisc. Fluviatil. cap. 8. Nullus tamen, nisi interpolatus, codex a nostris discedit. Quovis ego pignore contenderim, attente explorata orationis totius serie, instrumentum hic aliquod potius designari, quod, ut paulo ante diximus, protelis boum respondeat, quam piscis nomen. Μάῤῥον scimus Hesychio esse ἐργαλεῖον σιδηροῦν: Marram, instrumentum ferreum rusticum, Columellæ, Plinio, Juvenali, Papiæ: de quo nos uberius dicturi sumus XVII. 35. num. 4.

28. Ibid. *Vermes branchiis binis, sex cubitorum*] *Brachia* Solinus dixit, cap. 52. pag. 81. 'Hi bina habent brachia, longitudinis cubitorum non minus senum:' quod sane mirum: quis enim brachia vermibus affinxit unquam? Atque ea etiam ait fuisse longitudinis cubitorum non minus senum: prodigiosum, et incredibile. Sed neque hoc Plinius, neque, qui Plinio Statiove prævivit, Ctesias hoc somniavit. Vermium longitudinem, non branchiarum, Ctesias septem circiter cubitorum esse definiit, in Excerptis apud Photium, in Bibl. cod.

28. pag. 153. Moderatius Plinius, *sex cubitorum:* sic enim restituendum censuimus, tum ex re ipsa, tum ex Solini vestigiis: quam lectionem sinceram depravarunt librarii, in *sexaginta cubitorum* id commutantes.

29. Cap. xviii. *Limosæ vere, aut e luto pelamides incipiunt vocari*] Ita rescripsimus, admonitu codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. ipsiusque, quod majus est, Aristotelis. Nam de cordylis in Ponto genitis, sic ille Hist. Anim. vi. 16. pag. 712. 'E Ponto,' inquit, 'una cum fœtis thynnis autumno exeunt, *vere autem intrant, jam pelamides existentes.*' εἰσπλέουσι δὲ τοῦ ἔαρος, ἤδη οὖσαι πηλαμίδες. Editi hactenus libri, *Limosæ vero a luto.*

30. Cap. xix. *Amiam*] Hujus piscis nomen apud Albertum M. obiter restituendum est de Animal. vi. 2. 3. pag. 206. 'Piscis etiam qui amia (in vulgatis 'demos') vocatur, in uno die crescit, ita quod apparet incrementum ejus.'

31. Cap. xx. *Sed in Pontum nulla intrat bestia piscibus malefica, præter vitulos, et parvos delphinos*] Dissentire Aristoteles videtur, cujus verba hæc sunt Hist. Anim. viii. 16. pag. 922. Ἔξω γὰρ φωκαίνης (alii φαλαίνης legunt, sed perperam) καὶ δελφῖνος, οὐδέν ἐστιν ἐν τῷ Πόντῳ, καὶ ὁ δελφὶς μικρός. *Nam præter phocænam* (quem tursionem esse diximus, sect. 11.) *et delphinum, nullum maleficum animal est in Ponto: sed et parvus est ibi delphinus.* Pro phocænis Plinius φώκας seu vitulos marinos reposuit: et recte quidem: nam etiamnum hodie in Ponto esse vitulos marinos certissimum est: ut Aristotelicam idcirco potius, quam Plinianam lectionem immutandam esse, merito Rondeletius pronuntiaverit xvi. 9. pag. 474. aut a Philosopho Plinium jure discessisse.

32. Ibid. *Aurei cornus*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. &c. Editi perperam, *Auricornu.* Aurei porro cornus ei loco appellationem inditam putamus, a quæstuosa pelamidum captura: maximum enim earum proventum et Byzantiis pariter et populo Romano inde contigisse, auctor est Strabo lib. vii. pag. 320.

33. Ibid. *Mille pass. medii interfluentis Euripi*] Barbarus *D. pass.* rescripserat, contra omnium codicum fidem, editionumque vetustarum. Nos ex iisdem, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. &c. *mille* reposuimus: neque enim hic arctissimæ freti illius signantur angustiæ, ut v. 42. sed quod inter Calchedonem et Byzantium paulo laxius ejusdem euripi spatium interfluit.

34. Ibid. *Nec nisi intrantes portum Byzantium capiuntur*] In editis hactenus libris legitur: *Nec nisi intrantes Pontum, Byzantii capiuntur,* quæ lectio mire torsit summorum virorum ingenia. Nam si exierunt e Ponto, ut proxime ante dictum est, quomodo intrantes Pontum, Byzantii, quod a Ponto abest, capiuntur? Itaque alii *Propontidem* rescripserunt. Pintianus vocem *Pontum,* ceu nimis molestam, expungit, legitque, *nec nisi infantes tunc Byzantii capiuntur.* Nos ope codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. ceterorumque, in quibus scribitur, *nec nisi intrantes pontum Byzantium capiuntur,* levissima literulæ unius immutatione, *portum Byzantium,* restituimus: quam esse sinceram lectionem præstamus: fit enim in Byzantii portu captura: ut proxime antea Plinius ex Aristotele prodidit, *Omnis captura Byzantii est.*

35. Ibid. *Intrantium Pontum soli non remeant trichiæ*] Ludunt operam Rondeletius, et Aldrovandus, cum trichias veterum esse *sardinas* nostras volunt: neque enim hæ amnes subeunt, quemadmodum subire Istrum trichiæ narrantur, ab Aristotele, Plinioque.

36. Cap. xxi. *Et ei qui gladius vocatur, crebro delphini magnitudinem exce-*

denti] Litem hic Plinio movent eruditi, Pellicerius in notis Mss. Pintianus in Observ. Plinianis, Hippolytus Salvianus de Aquatil. Hist. pag. 128. quasi fœde lapsus sit in Aristotelici loci interpretatione: neque enim Philosophus delphini magnitudinem gladium excedere, sed in exsiliendo imitari celeritatem dixit: τοῦτο δὲ ποιεῖ αὐτοὺς ἐξάλλεσθαι, οὐκ ἔλαττον τοῦ δελφῖνος. Scripsit ita sane Philosophus: quid tum? annon potuit istud ἔμβλημα inserere Plinius, de magnitudine gladii piscis, ne mutuari omnia ex Aristotele uno videretur, quod ab aliis accepisset auctoribus? Certe ad cetorum potius similitudinem, quam piscium, crebro Xiphias accedere, ob vegrandem corporis molem, cecinit Oppianus Halieut. III. 544. Ἀμφί τε Μασσαλίην ἱερὴν πόλιν, ἀμφί τε Κελτοὺς, Κεῖθι γὰρ ἐκπλαγοί τε, καὶ ἰχθύσιν οὐδὲν ὁμοῖοι Ἄπλατοι ξιφίαι μεγακήτεες ἐννεμέθονται. Hoc est, interprete Lippio: *Massiliam juxta sacram, Celtasque potentes, Hic gladii immanes et vasto corpore degunt, Qui superant reliquos ingenti mole natantes.*

37. Cap. XXII. *Sunt et in hac parte naturæ auguria*] Ea verba desiderantur plane in codd. Reg. 1. 2. Chiffl. et Tolet. In Colb. 1. 2. Paris. et Salmanticensi Pintiani legitur, *Sunt et piscibus præscita in hac parte naturæ auguria.*

38. Ibid. *Vates respondere Neptunum patrem, adoptante tum sibi Sex. Pompeio*] Interpolatum hunc locum ab editoribus eo modo: *Vates spondere, Neptunum patrem, adoptato tum sibi, &c.* fide codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. vet. Dalec. aliorumque, suo nitori restituimus, secuti etiam Pintianum.

39. Cap. XXIII. *Noctibus, quies: et illustribus, &c.*] Totidem plane apicibus ac literis locum hunc repræsentant codices Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. Corruperant sic editores, *Noctibus quidem illustribus, &c.* Emendationi nostræ Philosophus astipulatur Hist. Anim. VIII. 25. p. 954. unde hæc fere mutuatus Auctor: τῆς μὲν γὰρ νυκτὸς ἡσυχάζουσι.

40. Cap. XXIV. *Si teratur gurges*] Aptius multo id verbum tum rei explicandæ, tum menti Aristotelis interpretandæ, qui τριβομένου βυθοῦ scripsit, quam quod erat in libris editis, *iteratur*. In Mss. *si iteretur*, literula una, ut exploratum apertumque est, præpostere repetita.

41. Ibid. *Dein modicis imbribus gaudent*] Legunt Massarius et Dalecampius, *De immodicis imbribus gaudent:* ac patrocinari sibi credunt Aristotelem, qui lib. Hist. Anim. VIII. 24. pag. 946. *pisces* ait *juvari imbribus*, τοῖς δὲ ἰχθύσιν συμφέρουσιν αἱ ἐπομβρίαι, *annuisque pluviis*, cap. 25. pag. 948. ἐπομβρίοις ἔτεσιν. Sed præterquam quod ipsa refragatur orationis structura, in qua hæc vocula *dein* apposite significat eam rem alteram qua pisces juvantur: ut pluvia iis sane prosit, tamen immodicam equidem jure perhorresco: cum Philosophus ipse eo loci, pag. 951. nimiis imbribus magnam mugilum et capitonum multitudinem interire asseveret.

42. Ibid. *In eadem aqua assidui, si non affluat, exanimantur*] *Nisi appluat*, scribere Hermolaus maluit, quam *si non affluat*, quo modo scribendum nos esse defendimus, ex omnium exemplarium vetustiorum fide, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. vet. Dalec. Parm. edit. &c. Quid quod Aristoteles ipse, cujus mentem Plinius nunc expressit, *aquam* piscibus postulat *fluentem semper ac refluentem* Histor. Anim. VIII. 7. pag. 878. ὕδωρ ἀποῤῥέον ἀεὶ καὶ ἐπιῤῥέον.

43. Cap. XXV. *Hoc et in mari accidere cyprino putant*] Plinium Dalecampius arguit, quod *in mari* de suo adjecerit: cum id tantum ab Aristotele proditum sit, Hist. Anim. VIII. 25. pag. 956. postquam de siluro fluviatili egit, Πάσχει δέ ποτε τοῦτο καὶ κυ-

πρῖνος, ἧττον δέ. *Patitur hoc etiam cyprinus, sed minus.* Et certe Dorion apud Athenæum lib. VII. pag. 309. inter lacustres et fluviales cyprinum recenset: quem a Gallis *Carpam* vocari agnoscimus: quo genere et fluvii et stagna præsertim nostra refertissima sunt. Sed de cyprino marino Aristotelis verba Plinius intellexit, ab aliquo alio fortassis scriptore admonitus hæc ita sane accipienda esse. Marinum enim cyprinum agnoscit et Oppian. Halieut. I. 101. et 592. Athenæus quoque Aristotelis cyprinum marinum esse significat, loc. cit. lingua eundem carere, &c.

44. Ibid. *Alga enim et pisces superferuntur, omniaque ab imo versa*] *Alga* rescripsi pro *algæ*, ex Aristot. Hist. Anim. VIII. 20. pag. 634. ubi de maris subversione ab exoriente canicula: ἡ γὰρ ἰλὺς ἐπάνω γίνεται, καὶ ἐπιφέρονται οἱ ἰχθύες. Paulo post, ex Mss. fide, *omniaque ab imo versa*, cum editi minus sincere *ab imo versa omnia* exhiberent.

45. Cap. XXVII. *Acipenser*] Ita scribi id nomen oportet, non, ut quidam, *accipenser*. Martial. XIII. 91. 'Ad Pallatinas acipensera mittito mensas.' Sturionem nostrum hunc esse arbitratur Rondeletius lib. XIV. cap. ult. quem laudant deinde ac sequuntur Scaliger in Arist. lib. II. pag. 223. et Aldrov. de Pisc. IV. 9. pag. 524. Verum acipenser et rarus inventu, et marinus tantum, et squamis ad os obversis: quæ in sturionem cadere nullo modo possunt, ut vel adversarii ipsi confitentur. Sturionem a veteribus porculum marinum appellatum esse superius indicavimus: et cur ita suspicaremur, satis argumenti fuit.

46. Ibid. *Contra quam in nando meant*] Hunc locum summa fide restituimus, ex auctoritate probatissimorum codicum, Reg. 1. Colb. 1. 2. Paris. ac Chiffletiani ipsius, referente Dalecampio. Interpolarunt editores, qui scripsere, *contra aquam nando meat.* Salmasius ex Mss. pag. 1315. in Solin. *contra quam in nando meat*, quanquam *meant* in omnibus Mss. legitur: ac dum illud explicare nititur, miris involvit ambagibus. Nostram emendationem atque interpretationem egregie Plutarchus adjuvat de Solert. Animal. pag. 979. ubi semper adversum undas et fluctus natare pisces admonet: cavere ne, vento secundum caudam incidente, squamæ elatæ corpus nudum exhibeant, ac sensu aliquo doloris afficiant: itaque proram suorum corporum semper adversam undis statuere: sic enim scissum a fronte mare branchias constringere, molliterque per summam dorsi superficiem defluere, squamas deprimere leniter, neque cum horrore erigere. Hoc vero, inquit, toti commune est piscium generi, præter elopem: is enim suapte-natura secundo vento et fluxu natat, neque sibi a flatu metuit, ne squamas arrigat, cum earum commissuræ non sint, ut ceteris, versus caudam consertæ. Τοῦτο μὲν οὖν, ὥσπερ ἔφην, κοινόν ἐστι τῶν ἰχθύων, πλὴν τοῦ ἔλλοπος. Τοῦτον δέ φασι κατ' ἄνεμον καὶ ῥοῦν νήχεσθαι, μὴ φοβούμενον τὴν ἀναχάραξιν τῆς λεπίδος, ἅτε δὴ μὴ πρὸς οὐρὰν τὰς ἐπιπτυχὰς ἐχούσης. Ex quibus apparet vitiosam esse saltem receptam hactenus in contextu Pliniano lectionem, qua contra aquam meare acipenser dicebatur.

47. Cap. XXVIII. *Et asellis*] Cum Merlucium nostrum Asellum interpretor, id eruditorum magis consensui tribuo, quam exploratæ satis apertæque veritati. Asellos enim cap. 25. dixit ex Aristotele Plinius æstate latere: latebræque argumentum esse, quod nonnisi longo post tempore capiantur: Σημεῖον δὲ δοκεῖ εἶναι τοῦ τὸν ὄνον φωλεῖν πλεῖστον χρόνον, τὸ διὰ πλείστου ἁλίσκεσθαι χρόνου. At a nostris piscatoribus toto ferme anno merlucii capiuntur. Neque cetera

merlucio conveniunt, quæ de asello scribit Aristoteles, citante Athenæo lib. VII. pag. 315. Nam neque os habet apertum et hians, neque solitarius est, sed gregalis: neque alias denique notas habet, quas ὄνῳ tribuit idem Philosophus Hist. Anim. IX. 48. pag. 1064. Et Merlucium tamen interpretantur Hippolytus Salvianus, Rondeletius, Scaliger, aliique. Aldrovandus id nomen esse vult callariæ, hoc est, aselli minoris: majoris, *Capelan*: alterumque agnoscit idem aselli minoris genus in Oceano Britannico, qua Normanniam Galliæ provinciam alluit, frequens ac vile, *le Merlan*.

48. CAP. XXIX. *Optatus Elipertius*] Ita Mss. omnes, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. vetustæque editiones omnes ante Gelenium, qui ingeniosius, ut puto, quam verius, ex voce *Elipertius*, excogitavit *e libertis ejus*. Octavium porro, mendose, ut videtur, Macrobius hunc appellat, lib. II. Saturn. cap. 12. pag. 365. ubi hunc Plinii locum transcribit.

49. Ibid. *Proxima est mensa jecori duntaxat mustelarum, quas .... lacus Rhætiæ Brigantinus, &c.*] Extremam huic loco medicinam nos denique primi fecimus, cum varie tentatus esset ab eruditis, irrito omnium conatu. Plinii editores scripserunt: *Proxima est his mensa generis mustelarum*, contra omnium exemplarium scilicet fidem: nam in Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Tolet. Salmant. vet. Dalec. aliisque constanter legitur, *Proxima est mensa pecori duntaxat mustelarum*. Nec sibi magnopere displicere hanc lectionem Pintianus fatetur: quod ea vox *pecus* marinis etiam animalibus tribuatur ab Horatio I. Od. 2. 7. 'Omne cum Proteus pecus agit altos Visere montes.' Suspicatur Pellicerius in notis Mss. pro *pecori*, permutatis duntaxat literis, *precio* agnoscendum: essetque sententia, scaris proximum sibi in mensa locum vindicare mustelas, vulgari emtorum æstimatione potius, quam ipsa dignitate saporis. Nos ad vetustos codices accedente proxime indubitata conjectura, literulæ unius immutatione suum orationi Plinianæ lumen reddimus: ut sit sententia, e mustelis non quamlibet partem, sed jecur maxime palato sapere, atque in mensis probari: ut abdomine superius thunnos, moxque mullos jecore, torpedinemque, cap. 67. ita jecinore pariter mustelas ait nunc placere. Et sane in hoc ipso Brigantino seu Constantiensi lacu frequens est hodieque copia piscium, quos Germani *Truesch* vocant, genus haud multum truttis absimile: quorum jecinora a cauponibus, ceu præcipuas mensarum delicias, eximi adhuc viventium: rursumque ipsas vivario reddi ad dies quatuordecim, vulnere nempe consuto, Gesnerus scribit de Aquatil. lib. IV. pag. 710. Et sunt eæ haud dubie Plinii mustelæ lacustres æmulæ marinis, jecore gratæ in cibis. Ex dictis porro labascit eruditorum complurium conjectura, ex hoc loco colligentium Plinianam mustelam plane esse Lampetram nostram, quoniam secundos in mensis honores mustelæ adjudicet. Nam præterquam quod in Brigantino lacu lampetra est omnino nulla, jecore tantum lampetras palato sapere, nemo vel paulum modo eruditus, vel admodum delicatus dixerit. Suffragatur autem nostræ emendationi vox *duntaxat*, ut non tota mustela, vel alia sui parte, præterquam jecore, lauta sit: idque res, ut diximus, ipsa poscit: siquidem mustela ea, quam diximus Germanorum *Trusch* esse, quam Itali *Botetrissam*, Lugdunenses et Lucernini *Lotam*, jecoris bonitate, suavitate, magnitudine eximia, et coloris gratia præcellit. Priori porro hujus sententiæ parti, *proxima est mensa*, similis illa est e XIV. 3. 'Ante eum Rhæticis uvis prior mensa erat.'

50. Ibid. *Æmulas marinis*] Ita Mss.

omnes, librique impressi. Mustelam marinam Ennius agnoscit illo versiculo, quem paulo antea retulimus in his ipsis Notis et Emend. num. 24. Frustra sunt, qui *murænis* hoc loco repenunt.

51. CAP. XXX. *Septemtrionalis tantum hos, et proxima occidentis parte gignit oceanus*] Hæc sincera codicum omnium lectio, Reg. 1. 2. &c. vetustarumque editionum, Parm. Venet. Brix. aliarumque ante Gelenium, cui miror cur in mentem venerit negationem adjicere, *non gignit oceanus*, cum res ipsa conjecturam coarguat: sunt enim mulli frequentes tum in Hollandia, tum toto Gallico Oceano, qua Britanniam, quaque occidentem spectat.

52. Ibid. *Nec littoralibus gratia*] Chiffl. cod. *Nec littoralis his gratia:* quæ lectio, ut minus nobis arrideat, defendi tamen utcumque potest Archestrati testimonio, apud Athenæum lib. VII. pag. 325. scribentis mullos optimos Erythris littorales capi, Εἰν Ἐρυθραῖς ἀγαθὴ θηρεύεται αἰγιαλῖτις. *Gratus, Erythræo capitur qui littore, mullus.* Et de piscibus in universum pronuntiat Aristot. Hist. Anim. VIII. 16. pag. 920. præstantiores esse littorales, quam qui in alto degunt. Sed mullorum fortasse peculiaris habita olim ratio est.

53. Ibid. *Necari eos præcellens putavit*] Hippolytus Salvianus de Hist. Aquatil. fol. 238. ex ingenii conjectura suspicatur legi oportere, *siccari eos præcellenter.* Verum receptam lectionem non codices modo confirmant, sed quod certius est, ipse Seneca, unde Plinius hæc mutuatus. Is enim de mullis agens Nat. Quæst. III. 17. pag. 871. 'Alios,' inquit, 'necant in garo et condiunt vivos. Et sunt qui fabulas putent, piscem vivere posse sub terra.... Quam incredibile illis videretur, si audirent natare in garo piscem: et cœnæ causa occisum esse super cœnam, cum multum in deliciis fuit, et oculos ante, quam gulam pavit?'

54. Ibid. *At nunc coci triumphorum pretiis parantur*] Ita quidem Mss. omnes. At quid si *trium horum* legas, seu *trium equorum?* ut eleganti παρονομασίᾳ Plinius utatur in hanc sententiam: conquestos esse prioris ævi homines, singulos coquos pluris quam singulos equos emi: nunc trium equorum pretio coquos, trium coquorum pretio pisces comparari.

55. CAP. XXXIV. *Circa Clitorium vocalis hic traditur, et sine branchiis*] Hallucinatum Plinium Dalecampius suspicatur, raptimque et cursim apud scriptorem Græcum, qui βρόγχον scripsisset, βράγχια legisse. Clearchus enim Peripateticus, apud Athen. lib. VIII. pag. 332. auctor est in Arcadia pisces vocem edere, etsi gutture careant, οὐκ ἔχοντας βρόγχον. Verum æquior multo suspicio est, scripsisse Clearchum, οὐκ ἔχοντας βράγχια. Etenim non habere βρόγχον, seu *guttur*, universo prope piscium generi commune est: branchiis carere, ac sonum nihilo minus edere, plane singulare: namque ut cetera animantia vocem gutture, sic pisces stridorem illum branchiis emittunt, quem Philosophus τριγμὸν vocat.

56. CAP. XXXVII. *Quibusdam binæ*] In libris omnibus editis additur quoque, *quibusdam trinæ:* sed cum hæ voces neque in Mss. Reg. 1. 2. aliisque, neque apud Aristotelem extent, neque paulo post a Plinio repetantur, cum singula hujus divisionis membra explanat, addititias esse censuimus, et glossema sapere: quamobrem intrepide expunximus.

57. CAP. XXXVIII. *At hyemem eædem in exigua aqua non tolerant*] Ita Mss. omnes, quos frustra Pintianus solicitat, ac Pellicerius in Notis Mss. cum ille vocem hanc *hyemem* expungendam censet, nec *tolerant*, sed *durant* legi oportere: iste, *æstatem aut hyemem*, Plinium scripsisse existimat.

Receptam hactenus lectionem non exemplaria modo vetusta, non ipsa interpretatio nostra confirmat, sed et Aristoteles loco ibi appellato, ita scribens: Καὶ τὰς μεταβολὰς δ' οὐχ ὑπομένουσι τὰς ἰσχυρὰς .... ἀπόλλυνται γὰρ ἀθρόαι πολλάκις· ἀποπνίγονται δὲ, ἐὰν καὶ ὀλίγῳ ὕδατι τρέφωνται.

58. Cap. xxxix. *Murœna quocumque mense parit*] Sic restituimus secuti fidem omnium Mss. cum prius editi legerent: *quocumque tempore:* quoniam fortassis πᾶσαν ὥραν Philosophus dixerat, ut refert Athenæus lib. vii. pag. 312.

59. Ibid. *Mulctam his dici*] In editis, *dicit*, mendose. Nos *dici* tum ex re ipsa, tum ex codd. Mss. Reg. 1. 2. Colb. 2. Paris. scribimus. Privatim certe *dicendi* verbum mulctis esse dicatum, Gellius edocuit xi. 1. pag. 578.

60. Cap. xl. *Squali quoque*] Non *squali*, sed *galei* legendum hic esse admonent Massarius, Turnebus, et Hippolytus Salvianus, fol. 84. quod Philosophi locus is, quem nunc Plinius haud dubie reddit, id poscere videatur. Sic enim ille lib. v. pag. 528. Σελάχη δέ ἐστι τά τε εἰρημένα, καὶ βοῦς, καὶ λάμια, καὶ αἰετὸς, καὶ νάρκη, καὶ βάτραχος· καὶ πάντα τὰ γαλεώδη. Sed frustra monent: nam et repugnant codices universi, et galei ipsi sunt qui nunc squali vocantur, quasi squalidi, id est, horridi, asperique: sunt enim omnes aspera cute.

61. Ibid. *Omnia autem carnivora sunt talia, et supina vescuntur, ut in delphinis diximus*] Sunt qui *carnosiora* hoc loco rescribant: perperam. Suffragatur enim huic lectioni Aristoteles viii. 5. pag. 872. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν εἰσι σαρκοφάγοι μόνον· οἷον τά τε σελάχη, κ. τ. λ. Maxime vero de Part. Animal. iv. 13. p. 1045. quem locum transcribere nunc Plinius videtur: Τὰ μὲν γὰρ κατ' ἀντικρὺ ἔχει τὸ στόμα, καὶ εἰς τὸ πρόσθεν· τὰ δ' ἐν τοῖς ὑπτίοις, οἷον δελφῖνες καὶ τὰ σελαχώδη· καὶ ὕπτια στρεφόμενα λαμβάνει τὴν τροφὴν .... πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα ζωοφάγα ἐστίν. *Aliis enim os ante, et pronum est: aliis infra parte supina, ut delphinis, et cartilagineo generi: quamobrem hæc, nisi conversa resupinentur, cibum corripere nequeunt .... nam omnia id genus carnivora sunt.*

62. Cap. xli. *Pedes eum habere arbitratur Aristoteles, ita posita pinnarum similitudine*] Scripserit ita sane in aliquo opere, ex iis quinquaginta quæ De animalibus edidit, quod incuria temporum intercideret. Verum idem se ipse retexuit Hist. Anim. ii. 17. pag. 287. scribens se hujus sententiæ non auctorem, sed narratorem esse, hoc familiari Atticismo usus: Τοῦτο δ' ἔνιοί φασιν ἔχειν πόδας, οὐκ ἔχον· ἀλλὰ φαίνεται, διὰ τὸ τὰς πτέρυγας ὁμοίας ἔχειν ποσίν. *Non defuere qui falso ei pedes ascripserint, decepti pinnis, quæ pedum præ se ferunt speciem.* Quibus ex verbis pariter paulo post *pinnarum similitudine* apud Plinium scripsimus, ut est in editione Parmensi, ceterisque omnibus, tum editis voluminibus, tum Mss. ante Dalecampium, qui *multitudine* reposuit, nimium sane confidenter.

63. Ibid. *Sed simplice concha*] Ita Colb. 1. 2. et Paris. At Reg. 1. et 2. *sed sic concha:* minus quidem sincere, ut reunur. Nam simplicem concham apposite vocat, quæ nec aspero ore sit, neque anguloso, sive muricato, more purpurarum.

64. Ibid. *Portantem a Periandro*] Libri hactenus editi, *portantem nuntios a Periandro:* sed abest vox ea *nuntios* a codicibus omnibus Mss. et adjectitium glossema sapit: eam idcirco merito induximus.

65. Cap. xlii. *Mutant colorem candidum mænæ*] Libri impressi, *candidæ hyeme mænæ:* sed vox illa *hyeme* optimorum codicum fide delenda, scribendumque *candidum*. Et quod certius adhuc est, ex Aristotele, sic scribente de mænis: Ἐκ λευκοτέρων, μά-

λιν ἐν τῷ θέρει καθίστανται, καὶ γίνονται μέλανες. *Ex albidioribus fiunt æstate nigriores*, Hist. Anim. VIII. 34. p. 991.

66. Ibid. *Phycis*] Piscem qui Romæ *Tenca marina*, et *Pesce Fico* vocatur, veterum φυκίδα esse vult Rondeletius VI. 10. Negat Hippol. Salvianus fol. 232. aitque hunc piscem esse callariam veterum, non phycidem. Neutri nos subscribimus: non Rondeletio, cujus conjecturam egregie convellit Salvianus, et eum secutus Aldrov. de Piscib. I. 8. pag. 42. Non Salviano ipsi, qui nullo idoneo ductus argumento Plinium reprehendit, quod callariam asellorum generis esse voluerit cap. 28. cum sit auctores ea in re Græcos secutus, ut vidimus.

67. Ibid. *Eadem piscium sola nidificat ex alga*] Id etiam expressit Ovidius in Halieutico I. 121. 'Atque immunda chromis, merito vilissima salpa, Atque avium dulces nidos imitata sub undas.' Vel, ut magis placet, 'Atque avium Phycis nidos imitata sub undas.' Hic enim postremus versiculus artificioso verborum ambitu phycidem depingit: adeo ut Plinium Hippolytumque Salvianum hallucinatos esse vel inde appareat: illum, quod Ovidii verba XXXII. 54. referens, nidificationem hanc chromidi ascribit, nisi locus in mendo cubet: hunc, quod Plinium oscitationis arguens, de Hist. Anim. p. 228. Ovidium dicat affirmare, non chromin, sed salpam nidulari sub undis.

68. CAP. XLIII. *Volat hirundo .... Item milvus. Subit in summa maria, piscis ex argumento appellatus lucerna*] Has voces, *subit in summa maria*, ad milvum pertinere Rondeletius perperam arbitratus est, repugnante ipsa orationis serie; milvique natura, quem ita extra aquam exsilire auctores produnt, ut æque volare, atque hirundo, jure existimetur. Ælian. Hist. Anim. IX. 52. Οἵ γε μὴν ἱέρακες ὑπὲρ τὴν ἅλμην φέρονται ὀλίγον, ὡς μόλις ὅτι μὴ νήχονται, ἀλλὰ πέτονται, καταγνῶναι. *Accipitres supra summam aquam maris tollere se solent, ut statuere difficile sit, natentne, an volitent.* Oppian. Halieut. I. 435. Ἴρηκες δ' αὐτῆς ἅλμης σχεδὸν ἠερέθονται, Ἄκρον ἐπιψαύοντες ἁλὸς πόρον, ὅσσον ἰδέσθαι Ἄμφω νηχομένοισι καὶ ἱπταμένοισιν ὁμοῖοι. Ubi Lippius interpres: *At milvi radunt summam lati æquoris undam: Hos nanti similes dices, similesque volanti.*

69. CAP. XLIV. *Cetera, cirri quibus venantur*] An potius, *quibus natant?* Nam verba hæc Aristotelis nunc Plinius videtur reddere: Τοῖς δὲ πτερυγίοις ἃ ἔχουσι περὶ τὸ κύτος, νέουσιν. *Pinnis alvum circumdantibus, natant.* Longiores sane duos pedes Aristoteles proboscidas appellavit, quibus, ut ait Plinius, ad ora admovent cibos: breviores ceteros, modo πλεκτάνας, modo pedes.

70. CAP. XLVII. *Ab aliis pompilos*] Pellicerius in notis Mss. Rondeletius XVII. 9. et Scaliger in Arist. Hist. Anim. lib. IV. p. 415. legendum putant, *ab aliis polypi ovum*. Aristotelis verba, unde hæc accepta sunt, sic hodie extant in libris editis Hist. Anim. IV. 2. p. 415. Ἔτι δ' ἄλλοι δύο ἐν ὀστρείοις, ὅ, τε καλούμενος ὑπό τινων ναυτίλος, καὶ ὁ ναυτικὸς, ὑπ' ἐνίων δὲ ᾠὸν πολύποδος. Verum in Aristotelis castigatissimo codice veriorem hujus loci lectionem reperit Hippolytus Salvianus de Hist. Aquatil. fol. 162. Ὅ τε καλούμενος ὑπό τινων ναυτίλος, καὶ ὁ πόντιλος ὑπὸ ἐνίων· ἔστι δὲ οἷον πολύπους. *Hic quidem vocatus ab aliquibus nautilos, pontilos ab aliis: est autem velut polypus.* Polypodi igitur similis est, sed non polypi ovum. Et sane in Plinii contextu *pontilos* lubens rescripsissem, si exemplaria faverent ulla: nec subesse mendum in Græca voce, ulla suspicio foret. Hanc Aristotelici loci castigationem, qua parte οἷον πολύπους, pro ᾠὸν πολύποδος scribitur, confirmat Athenæus l. VII. p. 317. scribens, Ὁ δὲ ναυτίλος καλούμενος, φη-

σὶν 'Αριστοτέλης, πολύπους μὲν οὐκ ἔστιν· ἀμφερὴς δὲ κατὰ πλεκτάνας, κ. τ. λ. *Qui vero nautilos dicitur, inquit Aristoteles, polypus quidem non est: sed brachiis tamen polypi similis est.* Oppianus item Halieut. I. 338. Ἔστι δέ τις γλαφυρῷ κεκαλυμμένος ὀστράκῳ ἰχθὺς, Μορφὴν πουλυπόδεσσιν ἀλίγκιος, ὃν καλέουσι Ναυτίλον, κ. τ. λ. Ubi expressisse ex Plinio narratiunculam de nautilo Oppianum putes, adeo similis ac plane gemina utraque descriptio est. Locum tu consule. Describitur et a Callimacho apud Athen. lib. VII. p. 318.

71. Ibid. *Supinus in summa æquorum pervenit, ita se paulatim subrigens, &c.*] Immo *pronus*, inquit Dalecampius. Quod ille sane non pronuntiasset, si Ælianum audisset, de polypi hujus navigatione disputantem Hist. Anim. IX. 34. et Oppianum, loc. cit. Nam cum ex vado maris sese ille polypus navigator paulatim subrigit, omnino sane *Summas defertur in undas Pronus, neu pontum capiat, plenusque gravetur*: 'Ανὰ δ' ἔρχεται ἄκρον ἐς ὕδωρ Πρηνὴς, ὄφρα μή μιν ἐνιπλήσειε θάλασσα. Atque, ut Aristoteles ait apud Athen. ἐφ' ἑαυτὸν ἔχων τὸ ὄστρακον, pronam habens ac sibi impositam ceu pro tegumento testam, ut facilius emergat, et ea inani naviget. Ubi vero in summo æquore est, στρέφει τὴν κόγχην ὑπτίαν, concham tum invertit supinam, qua tanquam scapha navigando fertur.

72. CAP. XLVIII. *Dum trahit*] In editis, *detrahit*: haud ita recte. Secuti nos sumus Reg. 1. et Paris. ac vetustum Dalecampii codicem.

73. Ibid. *Carteiæ in cetariis assuetus exire e mari in lacus .... atque ibi salsamenta populari, mire omnibus marinis expetentibus odorem quoque eorum: qua de causa et nassis illinuntur*] Luxatum horum verborum ordinem sensit ante nos Pintianus, cum paulo ante extra ordinem transposita sic legerentur: *Exporrigunt enim se resupinati: mire omnibus marinis expetentibus odorem quoque eorum: qua de causa et nassis illinuntur.* Nos vero ea suæ sedi reddidimus, secuti codices Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Tolet. Salmant. &c. Atque id sane res ipsa exigit: sic enim apertissime cupediæ ratio interposita est, cur tam difficili aditu ad salsamenta illa in cetariis polypus ille ingens adreperet. Nam Aristoteles quoque Hist. Anim. IV. 8. pag. 841. retulit piscatores, cum e cavernis latebrisque educere pisces volunt, earum ora illinere ταριχηραῖς ὀσμαῖς, hoc est, salsamentariis odoribus, sive nidore salsamentorum.

74. Ibid. *Assiduitate furti. Immodicæ his sepes, &c.*] Ita rescripsimus admonitu codicum omnium, Reg. 1. 2. &c. In editis antea: *assiduitate furti immodici. Sepes, &c.*

75. CAP. XLIX. *Buccarum sinus*] Ita Mss. plane omnes: quanquam editi: *concharum sinus.*

76. Ibid. *Simulque eam descendere in duo sensu carentia*] Eam voluptatem scilicet, ut diximus in prioribus notis. Hunc Plinii locum nec Barbarus intellexit, nec Pintianus: eum voculam hanc, *eam*, ad nauplium ille, iste ad concham retulit.

77. CAP. L. *Quia nocte sidus tepido fulgore mitificat*] *Noctem* ego quidem libentius legerim. Magis enim congruere rei videtur, tepido fulgore plenilunii noctem, quam locustas, mitificari.

78. CAP. LI. *Heracleotici, leones, et alia*] Confidenter nimium hac voce, *leones*, erasa, *fluviales* ex Aristotele Pintianus rescribit: haud animadvertens a Philosopho paulisper Plinium discedere, ut in solo cancrorum marinorum genere dicendo habitet: a fluviatilibus volumine hoc toto supersedeat.

79. Ibid. *Tradunt sævitiam maris præsagire eos, correptisque opperiri lapillis, &c.*] Ita libri omnes tum manu

exarati, tum vero etiam impressi ante Dalecampinm, qui *operari* rescripsit: falsoque credidit, lapillos ab echinis ore corripi, non spinis. Ei sententiæ, præter Ælianum, ipsa experientia adversatur.

80. CAP. LII. *Pectinatim divisa*] Vocem hanc postremam, quæ oscitantia librariorum exciderat, admonitu codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. Tolet. ac Salmant. restituimus: ac paulo ante, *cuniculatim*, ex eorundem fide, pro *canaliculatim*.

81. Ibid. *Veneriæ*] Ita Mss. omnes. Sed interpolatores *Neritæ* maluerunt. Νηρίτης buccino similis est, auctore Arist. Anim. Hist. IV. 4. pag. 452. Testam ei latam esse ac levem, *εὐρεῖαν καὶ κούφην*, docet Oppianus Halieut. I. 331. Quare cum Nerites Aristotelicus ille non e biforibus conchis, sed de turbinatorum genere sit, qui possit concavitatem habere navigationi idoneam, quæ opponatur auræ, partemque alteram minime concavam, viderint qui *Neritas* hoc loco nobis obtrudunt.

82. CAP. 54. *Origo atque genitura conchæ est haud multum ostrearum conchis differens*] Oriri gignique margaritam e concha ostrearum conchis persimili, hujus loci sententia esse videtur. Quare legendum opinor, *haud multum ostrearum conchis differentis*; vel, *origo atque genitura* (margaritæ scilicet) *concha est haud multum ostrearum conchis differens*. Quod ad rem ipsam attinet, ostreo quoque similem hanc concham facit Chares Mitylenæus Hist. lib. VII. apud Athen. lib. III. p. 93. Pectini similem Procopius de Bello Pers. I. 4. p. 13.

83. Ibid. *Cælique eis majorem societatem esse, quam maris*] Libentius agnoverim, *cœli quoque eis*: ut sit sententia, vel ex eo probe intelligi, cœlo etiam ipsi plus debere eas, quam mari. Ex hoc Plinii loco hausisse Ammianus videtur lib. XXIII. pag. 261. 'Idque indicium est,' inquit, 'ætherea potius derivatione, quam saginis pelagi hos oriri fœtus, et vesci, quod guttæ matutini roris iisdem infusæ claros efficiunt lapillos et teretes,' &c.

84. Ibid. *Si vero et tonuerit, pavidas ac repente compressas . . . . speciem modo, &c.*] Dissentit quidem a Plinio Isidorus Characenus in descriptione Parthiæ, laudatus ab Athenæo lib. III. pag. 93. frequentia scilicet tonitruum imbriumque vi adjuvari concharum partus asseverans. Sed Plinio Ammianus astipulatur loc. cit. 'Concussæ vero,' inquit, 'sæpissime metu fulgurum inanescunt aut debilia pariunt, aut certe vitiis defluunt abortivis.' Et Marbodæus de Lapid. Pret. cap. 61. 'Quod si celsa micent tonitru convexa corusco, Conchæ diffugiunt subita formidine clausæ: Sic intercepto conceptio deperit haustu, Et fit abortivum, quod cœperat inde creari.'

85. CAP. LV. *Et magnitudine et vetustate præcipuas, esse veluti duces*] Quid si *venustate* legas? Id enim in his æque regium est. Et Ælianus, qui hæc quoque ex iisdem hausit Græcorum fontibus, Hist. Anim. XV. 8. concharum ducem ait esse tum coloris pulchritudine, tum magnitudine præstantem: *διαπρεπῆ καὶ τὴν χρόαν, καὶ τὸ μέγεθος*.

86. Ibid. *Multo deinde obrutis sale . . . . erosa carne omni . . . . uniones decidere in ima*] Mss. *obrutas*. Verum *obrutis* scribi oportere vel ipsa per se structura orationis admonet. Quod porro ad rem ipsam attinet, inanis est conjectura Salmasii, pag. 1172. in Solin. existimantis properantem in legendo Plinium hallucinatum esse: cumque a Græco scriptore acciperet, quod apud Arrianum legitur, *τοὺς ἀλόντας περιορᾷν κατασαπῆναί σφισι τὴν σάρκα, τῷ δὲ ὀστέῳ εἰς κόσμον χρῆσθαι*, *captis conchis Indos carnes earum sinere putrescere: esse ad ornatum uti:* aliud agentem pro *τοὺς ἀλόντας* somniasse

τοὺς ἁλισθέντας: nihilque verius esse pronuntiat: quoniam nihil de sale Megasthenes apud Arrianum. Perinde quasi omnia ex Megasthene Plinium necesse sit accepisse: ac non id quod Arrianus prætermisit, ex eo potuerit fonte haurire, ex quo Ælianus, qui loc. cit. totidem verbis eadem narrat: Τοὺς δὲ ληφθέντας, ἐν πιθάκναις λέγονται ταριχεύειν· ὅταν δὲ ἡ σὰρξ μυδήσῃ, καὶ περιῤῥέῃ, καταλείπεται ἡ ψῆφος. *Captas in parvis doliis sale condiunt: ubi cum caro contabuerit, defluxeritque, unio solus relinquitur.*

87. Cap. lvi. *Ut nulli duo reperiantur indiscreti*] Male Solinus cap. 53. pag. 85. 'Nunquam duo simul,' inquit, 'reperiuntur: unde unionibus nomen datum.' Quod pariter Solino credidit Isidorus Orig. xvi. 10. et Marbodæus de Lapid. Pret. cap. 61. 'Unio dictus ob hoc, quod ab una nascitur unus, Nec duo, vel plures unquam simul inveniuntur.' Male, inquam, isti. Supra enim Plinius: 'Cohærentes videmus in conchis.' Infraque rursus: 'Vidimusque jam in extremis etiam marginibus, velut concha exeuntes, et in quibusdam quaternos, quinosque.' Etiam ad vicenos in unica concha procreatos esse scribit Ælianus Hist. Anim. xiii. 26.

88. Ibid. *Et in candore ipso magna differentia: clarior in Rubro mari repertis: Indicos specularium lapidum squama assimulat*] Vitiosa interpunctione aliisque mendis laborabat hic locus in libris impressis: *Clarior in Rubro mari repertus Indicus specularium lapidum squamas assimilat.* Nos ex fide codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. Tolet. atque ex re ipsa restituimus: est enim ab Indico unione secundus is qui in Rubro mari gignitur: Ἄριστος δὲ ἄρα ὁ Ἰνδικὸς γίνεται, καὶ ὁ τῆς θαλάττης τῆς ἐρυθρᾶς, inquit Ælianus Hist. Anim. xv. 8.

89. Ibid. *Perdito nepotatu*] Ita rescripsimus ex codicibus Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. quomodo fere legendum Turnebus et Pintianus viderunt, cum in editis vulgo legatur, *perditiore portatu*. Vox *nepotatus* pro luxurie, veteribus familiaris. Tranquillus in Caligula cap. 37. 'Nepotatus sumtibus omnium prodigorum ingenia superavit.'

90. Ibid. *Nec crepidarum tantum obstragulis*] Sic Paris. codex aliique, et libri impressi omnes. Salmasii in Solin. cap. 56. conjectura est, legi *obstrigillis* oportere. Sed nullius ea momenti. Aliæ enim caligæ fuerunt, alii obstrigilli calcei. Caligarum forma fuit ea quam diximus: solea nimirum, habenis simplicibus pedi alligata. Obstrigilli calcei, teste Isidoro xix. 34. de variis calceamentorum generibus, similes fuere nostris, 'per plantas consuti, quorum ex superiore parte corrigia trahitur, ut constringantur.'

91. Cap. lviii. *Spira, auribus, collo, monilibus, digitisque*] Codices Mss. sic legunt, non *spiris*, ut editi. Ac paulo post, *monilibus*, tum libri manu exarati, tum vetusti omnes ante Hermolaum, quem hujus vocabuli vice, *manibus* reposuisse miror, cum sequatur proxime, *digitisque*.

92. Ibid. *Ipsa confestim parata mancupationem tabulis probare*] Hunc locum emendavimus secuti vestigia codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. in quibus legitur, *Ipsa confestim paratam aucupationem tabulis probare.* In editis perperam, *ipsam confestim paratam nuncupationem, &c.* Budæus, fol. 87. hoc loco *aucupationem* agnoscit: lucrum ea voce, quod nullus, opinor, paulum modo probatus Latinitatis auctor agnoverit, signari testatus.

93. Ibid. *Non illos curru detractos, quam in hoc vicisse malit*] Hunc locum ut intelligeret Pintianus, neglecta codicum omnium auctoritate, corrupit, sic scribens: *Non illos currus defractos, quam hujus $\overline{\text{CCCC}}$ HS. malit.* Sed illum refellit egregie Turnebus

Advers. x. 9. pag. 294. Neque vero aliud quicquam ea loquendi formula, *in hoc vicisse*, significat, quam in hunc luxum, morumque corruptionem, summorum Imperatorum ac ducum victorias demum recidisse, perinde ac si ob hoc vicissent.

94. Ibid. *Et consumturam eam cœnam taxationem confirmans, solamque se centies HS. cœnaturam*] Sic Mss. omnes, uti ante nos Fulvius Ursinus animadvertit, cum prius legeretur in editis, *consumturamque se ea cœna*. Mox item Budæum secuti, lib. I. fol. 27. et eorundem exemplarium auctoritatem, *solamque se centies*, rescripsimus: ubi editi perperam, *solamque sexcenties*, id etiam ipsa postulante orationis structura. Et infra, *Quo magis regium fiat*, ex fide codicum Reg. 1. 2. &c. neglecta impressorum lectione, *quod id magis regium erat*. Deinde, *convivis quoque*, voculam hanc *quoque* addidimus, ex iisdem, et Chiffl.

95. Cap. lx. *Sicut murices*] Verba Arist. hæc sunt: φωλοῦσι δὲ αἱ πορφύραι, καὶ οἱ κήρυκες, ὑπὸ κύνα περὶ ἡμέρας τριάκοντα. Unde satis constat Græcorum κήρυκας, *buccina* a Gaza et Scaligero redditos, recte quoque murices dici Plinium existimasse. Nam mox quoque idem: *simili modo et murices*. Aristoteles vero v. 14. p. 567. Κηριάζουσι γὰρ καὶ οἱ κήρυκες, *favificant quoque et ceryces*.

96. Ibid. *Vivas capere contendunt*] Animadvertere in transcursu lubet, quam sit futilis, pace viri dixerim, Bocharti conjectura de Animal. v. 9. pag. 726. locum hunc sic emendantis: *Vivas captas contundunt*. Eo nimirum ille argumento ducitur, quod Arist. loco proxime citato, pag. 569. purpurarum infectores ait dare operam, ut viventes frangant: nam, si priusquam fregeris, exspirarint, florem simul cum vita evomunt. Verum id Philosophus non de quibuslibet purpuris prodidit, sed de minoribus duntaxat, de quibus mox quoque Plinius, *Minores cum testis frangunt*. Nunc de omnibus in universum, vivas pronuntiat capi oportere: nec de majoribus æque, atque de minoribus statuendum.

97. Ibid. *Minores cum testa vivas frangunt, ita demum rorem eum exspuentes. Tyri præcipuus hic Asiæ: in Meninge, Africæ, &c.*] Locum hunc sic editores interpolarant: *Minore trapetis frangunt, ita demum rorem eum excipientes Tyrii. Præcipuæ hic Asiæ, &c.* Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. Tolet. *Minores cum terra vitis*, et mox, *exspuentes*: quibus ex vestigiis, maxime vero ex Aristotele, atque ex re ipsa, locum integritati suæ reddidimus: sequentemque periodum ita scribi curavimus et distingui. *Tyri præcipuus, &c.* Philosophi verba sunt, loc. cit. Τὰς μὲν οὖν μικρὰς κατὰ τῶν ὀστράκων κόπτουσιν· οὐ γὰρ ῥᾴδιον ἀφελεῖν· τῶν δὲ μειζόνων περιελόντες τὸ ὄστρακον, ἀφαιροῦσι τὸ ἄνθος. *Minores cum testis suis tundunt, neque enim facile flos aufertur: at majoribus testa exutis detrahunt.*

98. Ibid. *Pro majestate pueritiæ*] Ita Mss. omnes. Miror adeo Hermolaum reponere voluisse, *ad majestatem imperii*: de qua jam Plinius abunde his verbis egit antea, 'Huic fasces securesque Romanæ viam faciunt.'

99. Cap. lxi. *Buccinum minor concha*] Ita Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. ceterique omnes: quorum auctoritate posthabita, Rondeletius *major* reponit: quanquam idem fatetur inter buccinorum genera parvum reperiri, quod sit fortasse Plinii buccinum. Archippi versum, apud Athen. lib. iii. pag. 80. qui patrocinari Plinio videtur, corruptum pariter exclamat. Sed vereor ut quantum est hominum eruditorum assensum obtineat.

100. Ibid. *Ad similitudinem ejus, qua buccini sonus editur*] Descivere a Mss. omnium fide libri impressi, qui

hunc locum sic repræsentant: *ad similitudinem ejus buccini, quo sonus editur.* Multo sane rectius Reg. 1. 2. aliique omnes, quos secuti sumus. Ut buccinum proprie hujuscemodi concharum sit sonus, uti tubarum classicum.

101. Ibid. *Tæniense, in tæniis maris collectum*] Editi hactenus libri: *Teniense, in Tenei maris ora collectum:* sed cum vox hæc *ora* absit a Mss. omnibus, nec Tenei maris apud alios scriptores mentio ulla sit, Turnebi conjecturæ favemus, legentis Advers. IX. 5. pag. 255. *in tæniis maris:* quod et Salmasius deinde probavit, Turnebo tamen non appellato, pag. 1133. in Solinum. Sed Barbarum mirari subit, an a tæniis, hoc est, a diadematis, vocem traheret hoc genus purpuræ, dubitasse: Plinio ipso scribente: 'Earum plura genera, pabulo' tantum 'et solo discreta.' Hoc duplex purpuræ genus, et quod in cautibus maris, sive tæniis, et quod in arenis habitat, sive calculis, quod Plinio Calculense idcirco vocatur, signasse Oppianus videtur Halieut. I. 314. Πολλὰ μὲν ἐν πέτρῃσι, τὰ δ' ἐν ψαμάθοισι νέμονται. *Multa quidem in petris, quædam pascuntur arenis.*

102. Ibid. *Calculense appellatur a calculo maris, mire aptum conchyliis*] Corruptum haud dubie locum sic exhibent impressi ad hunc diem libri: *Calculosæ appellantur a calculo maris, mire apto, &c.* cum in Mss. omnibus, Reg. 1. 2. &c. legatur, *mire aptum, &c.*

103. Cap. LXII. *Capi eas post Canis ortum, aut ante vernum tempus, utilissimum*] Ita Reg. 1. 2. Paris. &c. Editi perperam, *aut vernum tempus,* perinde ac si post vernum tempus captura adhuc tempestiva foret. Manarunt hæc ex iis Philosophi verbis Hist. Anim. V. 14. pag. 569. Ἁλίσκονται δὲ τοῦ ἔαρος, ὅταν κηριάζωσιν· ὑπὸ κύνα δὲ οὐκ ἁλίσκονται· ἀλλὰ κρύπτουσιν ἑαυτὰς, καὶ φωλεύουσιν. *Capiuntur vere, quo tempore favos facere incipiunt: sub canicula autem, non: sese enim tunc condunt ac latent.*

104. Ibid. *Cum cerificavere*] Editi, *fortificavere.* Verum ex Reg. 1. 2. Chiffl. et aliis exemplaribus, atque adeo ex ipso Aristotele, *cerificavere* reponimus: Ὅταν δὲ κηριάζωσιν αἱ πορφύραι, τότε χείριστον ἔχουσι τὸ ἄνθος. *Cum favos construunt, deterrimus flos est.* Quanquam rectius forsan *favificare* a Gaza, quam a Plinio *cerificare* redditum videri possit: defendere tamen et hoc quoque licet, cum cera et melle constet favus: ut ex utroque perinde repeti ea translatio commode possit. Supra quoque Plinius: 'Lentorem cujusdam ceræ salivant.'

105. Ibid. *Singulasque amphoras centenas, ad quingentenas medicaminis libras æquari*] Omnino contra Scriptoris mentem locus hic interpolatus est in libris impressis: *Singulisque aquæ amphoris centenas atque quinquagenas medicaminis libras æquari.* Mss. omnes, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. *singulasque amphoras centenas atque quingentenas, &c.* cujus e lectionis antiquæ vestigiis sinceram expressimus. Et certe amethystino colori tingendo, non itidem ut conchyliato, aqua miscetur.

106. Ibid. *In L. libras*] Librarum numerus velleribus lanæ deest in omnibus exemplaribus: singulis enim vellerum libris tot tribuere medicaminum, fide omni prorsus indignum est. Ideoque *in L. libras,* repetita priore sequentis vocis litera, rescripsimus: perfacile enim et proclivi admodum lapsu simplices hujuscemodi numerorum notæ intercidere potuerunt. Atque e contrario, cum in libris omnibus, *Pelagii CXI. Ita fit, &c.* scriptum reperiamus, *CX.* maluimus: ex voce enim sequenti, iota illud accrevisse conjecimus, erasimusque.

107. Cap. LXIII. *Latiore clavo*] Quid clavus sit in re vestiaria Romanorum, res est eruditorum hominum

disputationibus jactata pridem. Dirimere litem locus hic debuit: ex quo intelligitur latum clavum, æque ac prætextam purpura constitisse: clavatamque vestem esse *μεσοπόρφυρον*, sicut prætextam *περιπόρφυρον*. Ut Mesoleucos gemma Plinio dicitur XXXVII. 63. quam mediam dist..ngit candida linea: sic *μεσοπόρφυροι* clavatæ sunt tunicæ purpura in medio illuminatæ. Archippus apud Pollucem VII. 14. pag. 340. laticlavias vestes πλατυπόρφυρα ἱμάτια vocat. Lexicon Græco-Lat. Πορφύρα ὑφασμένη, *clavus*. Sosipater, pag. 19. *Hic clavus, id est, impurpurata vestis:* id est, ἐμπόρφυρος ἔσθης, καὶ ὁ ἧλος. Hinc latam purpuram alii vocant clavum latum in veste. Plinius XXXIII. 6. 'Vulgoque purpura latiore tunicæ usos invenimus etiam præcones.' Tertull. de Pallio cap. 4. 'Cum latioris purpuræ ambitio,' &c. Juvenalis Sat. I. 106. 'purpuram majorem' appellat: 'Quid confert purpura major Optandum?' Ubi recte vetus Scholiastes laticlavium exponit. Glossæ veteres in Persium Sat. I. laticlaviam tunicam, purpureum vestimentum fuisse aiunt. Rectius purpuratum dixissent. Optime omnium Acro ad illud Horat. I. Sat. 5. 36. 'Prætextam, et latum clavum.' 'Latum clavum,' inquit, 'purpuram dicit, quæ in pectore extenditur Senatorum: Græci τὸν κολοβίωνα vocant.' Usum ejus retinent Principes, injicientes vesti a cervice ad pectus indumentum ex purpura, vel pellibus pretiosis maris Pontici, vel aliis, dum regio habitu prodeunt in publicum. Latus autem clavus in tunica Senatoria non erat insertus eodem loco, quo angusti clavi, nempe ad latus dextrum, vel sinistrum, sed in media tunicæ parte. Horat. I. Sat. 6. 18. 'Et latum demisit pectore clavum.' Ad quem locum Acro: 'Demisit pectore, media parte corporis.' Tunica igitur Senatoria apud Romanos purpuram palmi latitudine ut plurimum in medio habebat. In Dalmaticis Diaconorum nostrorum, veterem angustorum clavorum morem remansisse, Rubenius docet de Re Vestiaria cap. 8. ubi de eo argumento multa erudite disputat.

108. Ibid. *Anno DCXCI.*] Inter corruptæ lectionis vitia, haud sane levissimum istud est, quod contra Chronologiæ rationes hoc loco irrepserat; habent enim exemplaria ante nos omnia, *anno DCC*. Mss. *anno DC*. tum pauxillo spatio interposito, *Cicerone Consule*. Excidisse in eo spatio, librariorum incuria, denarii notam, ac deinde vocis sequentis priores literas duas, cum bis ponerentur, primum ad numerum annorum signandum, deinde ad Ciceronis nomen efformandum, priore loco positas, ceu spurias, inductas esse ac deletas, haud abs re conjicimus: cum is ipse annus *DCXCI*. plane incidat, ex Pliniana Livianaque Chronologia, quam sequimur, in Ciceronis Consulatum: qui se Consule P. Lentulum Ædilem curulem fuisse ipse prodidit, tum in Orat. post reditum ad Quir. tum de Officiis lib. II. Idem quoque Sallustius tradit in Bello Catilin.—'Nihilominus mihi nunc religio est omnium exemplarium testimonio reluctari, et anno alteri, quam septingentesimo ab Urbe condita opinari Plinium affixisse Consulatum Ciceronis. Favent fortassis huic Plinii calculo argumenta alia, quæ nos alio loco ac tempore, si Deus dederit, indagabimus.' *Ed. sec.*

109. CAP. LXIV. *Jus temperatur aqua, et pro indiviso humani potus excremento*] Vehementer hic locus eruditorum torsit ingenia. Budæus legit, *Præterque vis temperatur:* Turnebus, et Pellicerius in Notis Mss. *Præterque ejus temperatura*. Libri impressi vulgo, *Jus temperatur aqua pro inviso humani potus excremento*. Alii, *pro*

indiviso humani potus experimento. Nos, ne apice quidem immutato, sincerissimam hujus loci lectionem repræsentavimus, ex fide Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. vet. Dalec. ceterorumque. Atque ut iis quæ obscuriora videntur lucem aliquam afferamus, primum quidem *Jus* Plinius vocat τὸ βάμμα, medicamen scilicet, quod in aheno coquitur tingendis lanis. Ζέμα et ζωμὸν Græci quoque nuncupant. Deinde *pro indiviso*, locutio est non Plinio modo rursum xvi. 59. xvii. 1. et xviii. 10. sed et scriptoribus aliis familiaris. Frontinus, de limitibus agrorum: 'Est et pascuorum,' inquit, 'proprietas pertinens ad fundos, sed in commune: propter quod ea compascua multis locis in Italia communia appellantur: quibusdam provinciis, pro indiviso.'

110. Ibid. *Quinquagenos nummos*] Non *in libras*, scilicet singulas, uti libri hactenus editi repræsentant, sed *in centenas libras*, ut habent Mss. omnes, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. Locum hunc porro interpretes alii omnes perperam acceperunt.

111. Cap. lxv. *Et lusus geminare miscendo, iterumque et ipsa adulterare adulteria naturæ*] Ita hunc locum interpunximus, ex Mss. proxime laudatis: cum prius editi legerent, *Et lusus geminare miscendo iterum, et ipsa, &c.* Nec *luxus* mihi tantopere arridet, ut a Mss. fide discedam, qui *lusus* exhibent: quanquam et ea vox defendi potest, quoniam mox sequitur: 'Et gemina demonstrata est via luxuriæ, ut color alius operiretur alio.' Sed improbatur plane Salmasii conjectura, pag. 1138. in Solin. vocem hanc *iterum* in *utrumque* commutantis, interpretantisque luxum geminari, miscendo pelagium buccinumque: cum aliud longe Plinius intellexerit: mixto jam scilicet pelagio buccinoque, ut fieret amethystina purpura, quemadmodum dictum est cap. 62. adjici rursum alterum colorem, nempe Tyrium, qui amethystum operiret: sic lusus artis geminari: sic adulteria ipsa naturæ adulterari iterum.

112. Cap. lxvi. *Nascitur in limosis subrecta semper*] Ita Reg. 1. 2. &c. Vetus Dalec. cod. *subjecta*, mendose. Arist. Hist. Anim. v. 14. pag. 572. Αἱ δὲ πίνναι ὀρθαὶ φύονται ἐκ τοῦ βύσσου ἐν τοῖς ἀμμώδεσι καὶ βορβορώδεσιν· ἔχουσι δ' ἐν αὑταῖς πιννοφύλακα, αἱ μὲν καρίδιον, αἱ δὲ καρκίνιον· οὗ στερισκόμεναι διαφθείρονται θᾶττον. *Pinnæ autem subrectæ enascuntur ex bysso in sabuletis et cœno: habent intra se custodem, aut squillam, aut cancellum: quo amisso celerius pereunt.* Quia nimirum est veluti promus condus, cujus societate soluta, et hospitis vita solvitur. Est autem hoc loco byssus, veluti lana quædam mollis, qua pinnæ alligatæ semper rectæ stant.

113. Ibid. *Illa compressu quicquid inclusit, exanimat*] Sincerior multo ea lectio est codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. quam editorum librorum, *illa ore compresso.* Sic enim Tullius de Nat. Deor. lib. ii. pag. 100. 'Pinna admonita ab squilla, morsu comprimit conchas.' Vox *ore* in Mss. abest.

114. Cap. lxvii. *Mersaque in limo se occultat, piscium qui securi supernatantes obtorpuere, corripiens*] Ita Mss. omnes. At quid si *versaque* legas? Ea enim vox, pro inversa resupinaque, quo situ commodius ad corripiendos supernatantes pisces se habeat, videtur haud aspernanda Pellicerio in Notis Mss. At nihil est opus sic resupinari torpedinem: cum pisciculos, qui supernatando obtorpuere, fugæ captandæ jam impotes, arripere commode, ut libuerit, possit.

115. Ibid. *Cautius, qui glanis*] De glani marino: nam de fluviatili, qui silurus dictus est, cap. 17. alia est fortassis ratio: Aristoteles paulo aliter quam Plinius: nam si minor glanis est, inquit Hist. Anim. ix. 54.

pag. 1088. minusque usu exercitatus, facile hamo capitur : sed si peritus, et hamivorus est, morsu dentis sui durissimi rumpit hamum : *τῷ δὲ ὀδόντι τῷ σκληροτάτῳ συνδακὼν, διαφθείρει τὰ ἄγκιστρα.* Prope est sane ut suspicer, aliunde Plinium, quam ex Aristotele, hæc hausisse, atque alio de pisce locutum : priorem enim hujus loci vocem, propriam esse piscis appellationem Barbarus credidit, et *Glanius, Glaucus*ve scribendum. Certe in Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. *Clautius, qui glanis, &c.* apertissime legitur. Nos, cum Pintiano, exactiore diligentia æstimandum putamus, qua arte huic loco, si ulla est opus, facienda medicina sit.

116. Cap. lxviii. *Urticæ noctu vagantur, noctuque mutant*] Ita quidem Mss. Reg. 2. Paris. et alii. At Reg. 1. *noctu aguntur:* ut merito corruptus hic locus censeri possit : quoniam *noctu vagari*, et *noctu mutare*, insignis tautologiæ vitio carere minime videatur. Quamobrem sincerius credo lectum iri ex Aristotele Hist. Anim. i. 2. pag. 16. *Noctu aluntur*, vel *pascuntur: Τούτων γάρ τινες νύκτωρ ἀπολυόμεναι νέμονται. Urticæ quædam*, inquit, *a saxis absolutæ, noctu pascuntur.* Sed hæc conjectura modo est, non *κυρία δόξα.*

117. Cap. lxix. *Spissum et mollius, manon*] Genus hoc a raritate, non absoluta quidem, sed majore, quam in superiori genere, nomen traxit. Frustraque Gelenius voculam *minus* huic sententiæ addidit, quæ ab omnibus Mss. abest, librisque vetustis, ita scribens : *Minus spissum et mollius, manon.*

118. Ibid. *Vivere constat longo tempore. Pessimum omnium genus est earum, quæ aplysiæ vocantur*] Ita sane Mss. omnes. Nihilominus, quoniam non de omnibus spongiis, sed de hoc tantum aplysiarum genere dixit Aristoteles, constare inter omnes, longo eas tempore vivere: continenti forte oratione legendum : *Vivere constat longo tempore pessimum omnium genus earum, &c.* Arist. Hist. Anim. v. cap. 15. pag. 582. *Ὁμολογεῖται δὲ μάλιστα παρὰ πάντων τοῦτο τὸ γένος . . . πολυχρόνιον εἶναι.*

119. Cap. lxx. *Ipsi ferunt*] Risu digna prorsus Rondeletii et Dalecampii interpretatio, hæc verba referentium non ad urinantes, sed ad caniculas ipsas : in quibus post diuturnam meditationem, nubem commenti sunt membranam esse nescio quam, quæ totum contegeret canicularum oculum : cum ne de caniculis quidem nunc sermo sit, qui nunc paulisper intermissus, mox revocabitur, ut ipsa per se orationis textura declarat : ac si foret, legere oportuisset, *Ipsæ ferunt*, et mox *prementem eas:* et obscuritatis vitio adhuc non parum laborasset oratio, quæ nunc est per se planissima : nec *super capita*, sed *super oculos*, ut Dalecampius admonet, dici debuisset.

120. Ibid. *Animalium*] Hanc vocem, contra omnium exemplarium fidem, vetustarumque editionem, temere Frobenius prior expunxit.

121. Ibid. *Certissima est securitas vidisse planos pisces*] Aristotelis verba sunt : *Ὅπου δ' ἂν ἀνθίας ὀφθῇ, οὐκ ἔστι θηρίον· ᾧ καὶ σημείῳ χρώμενοι, κατακολυμβῶσιν οἱ σπογγεῖς, καὶ καλοῦσιν ἱεροὺς ἰχθῦς τούτους.* Quæ Plinius dum ferme ex verbo reddit, anthiam e planorum piscium genere fuisse indicat : quanquam vulgo aliter statuunt, qui de piscium natura scriptis aliquid ediderunt. Non nostri maris, sed Lycii in Asia piscem esse Plinius admonet cap. 85.

122. Cap. lxxii. *Araneus*] Araneum cum dracone marino eundem perperam faciunt Rondeletius, Salvianus, Dalecampius. Nam et utrumque Plinius, ceu diversos inter se, in piscium recensione numerat xxxii. 53. et forma ipsa discrepantes ostendit. Araneum enim aculeo unico

spinæ in dorso noxium: draconem marinum, (quem nostri vocant, *une vive*,) multis aculeis armatum prodit, ut est, in branchiis, et eos quidem, ut scimus, pestiferos ac venenatos.

123. Ibid. *Arbores infixus radici necat*] Pintianus legendum *radicitus* putat, non *radici*. Verum et radici si infigatur, arbores necare scribit pariter Oppianus Halieut. II. 490. Nicander quoque in Theriac. pag. 59.

124. Cap. LXXIV. *Nisi interversando mares vitale asperserint virus*] Libri editi, *nisi inter se versando mares et fœminæ*: sed, ut Pintianus recte conjecit, ab emendatore aliquo inconsiderate adjectæ sunt eæ voces, quas in editione nostra detraximus: neque enim illas agnoscunt Reg. 1. 2. Chiffl. aliique: neque Aristoteles ipse, a quo hæc emanarunt: *Eorum enim*, inquit, *ovorum non omnia fœcunda fiunt, sed ea tantum quæ mas genitali semine circumasperserit: a partu enim mas fœminam sequens, semen suum ovis inspergit, &c.* Καὶ τούτων δὲ οὐ γίνεται τὰ πολλὰ γόνιμα, ἀλλ' ὅσα ἂν περιῤῥάνῃ ὁ ἄῤῥην τῷ θορῷ, κ. τ. λ.

125. Ibid. *Quibus cauda non obest, aculeique*] Etsi prisca codicum, qui penes me sunt, fides obstat, tamen secutus auctoritatem editionis Parm. Venet. 1. 2. Brix. ceterarumque, ante Frobenium, qui maluit: *Quibus cauda non est, aculeatique:* scripsi intrepide, *Quibus cauda non obest, aculeique:* ut Philosophi mentem sequatur interpres. Is enim Hist. Anim. v. 5. pag. 527. e planis piscibus caudatos etiam, dummodo nulla impediantur caudæ fœmineæ crassitudine, cujusmodi sunt raiæ, et pastinacæ, coire supervenientes testatur. Τὰ δὲ πλατέα καὶ κερκοφόρα, οἷον βάτος, καὶ τρυγὼν, καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐ μόνον παραπίπτοντα, ἀλλὰ καὶ ἐπιπίπτοντα τοῖς ὑπτίοις ἐπὶ τὰ πρανῆ τῶν θηλειῶν· ὅσοις ἂν μὴ ἐμποδίζει τὸ οὐραῖον, οὐδὲν ἔχον πάχος. *At lati et caudati, ut raia, pastinaca, et alia talia, non solum mutuo admotu, sed etiam ineunte a tergo mare fœminam, quibus scilicet grandior cauda impedimento non est.* In dorso autem aculei non minus, quam caudæ crassitudo supervenientibus maribus impedimento fore videntur.

126. Ibid. *Et testudines*] Ita Reg. 1. 2. Paris. &c. Libri editi, *ut testudines*. Pintianus, *ut pastinaca*, satis audacter id sane, contra omnium exemplarium fidem, et contra ipsummet Arist. Hist. Anim. v. 3. p. 525. scribentem, testudines tam marinas, quam terrestres, æque ac pastinacas, ranasque, in coitu supervenire: Τὰ μὲν γὰρ ἐπιβαίνοντα, καθάπερ τὰ ζῳοτόκα, οἷον χελώνη, καὶ ἡ θαλαττία, καὶ ἡ χερσαία.

127. Ibid. *Quas gyrinos vocant*] Hesychius, pag. 227. Γύρινον, τὸ ἐκ τοῦ βατράχου παιδίον. Suidas: Γυρῖνοι, οἱ μικροὶ βάτραχοι. Et Aratus apud eundem: Οἷον πατέρες βοόωσι γυρίνων. Nicandro in Theriac. pag. 44. γερόνων τοκῆες βάτραχοι appellantur: et in eum locum, Scholiastes pag. 29. Γέρωνες, ἤγουν τὰ γεννήματα τῶν βατράχων, ἤτοι οἱ μικροὶ, καὶ ἀδιάπλαστοι βάτραχοι. Quibus testimoniis, ut eam rem par est auctoritate decidi, defenditur Plinius adversus Dalecampium et Rondeletium: quorum ille negat carnes hasce minimas pari, e putri limo generari asseverans; iste gyrinos negat appellari veros ranarum fœtus: id sponte natis proprium nomen esse vult, ac peculiare.

128. Ibid. *Sicut acescente humore culices*] Hoc verborum ambitu acetum intelligit, ut et XI. 41. scribens: 'Rursus alia genera culicum acescens natura gignit:' quo loco Aristotelem, ut ibi dicturi sumus, expressit. Culices autem eo loci κώνωπες Philosophi vocantur. Quod si diversum aliquod ab iis genus a Plinio nunc exprimitur, legendum videretur, *arescente humore*: nam τὰς ἐμπίδας, culices muliones, qui ex ascaridibus fiunt in

limo puteorum, frequentiores gigni autumno docet Arist. v. 18. pag. 601. quia eo tempore humor plus deficit. Mss. hic variant, aliis *acescente*, aliis *acrescente*, aliis demum *accrescente* repræsentantibus.

129. Ibid. *Apuæ, spuma maris*] Sincerissima hæc lectio est, quam exhibent codices Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. ubi libri impressi perperam, *atque spuma maris*. Adstipulatur Aristoteles, lib. vi. hist. cap. 14. pag. 701. Ὅσα δὲ μηδὲ ᾠοτοκεῖ, μήτε ζωοτοκεῖ, ἅπαντα γίνεται, τὰ μὲν ἐκ τῆς ἰλύος, τὰ δ' ἐκ τῆς ἄμμου, καὶ τῆς ἐπιπολαζούσης σήψεως· οἷον καὶ τῆς ἀφύης ὁ καλούμενος ἀφρὸς γίνεται ἐκ τῆς ἀμμώδους γῆς..... Γίνεται δὲ καὶ ἐνιαχοῦ, ὅπόταν ὕδωρ πολὺ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ γένηται, ἐν τῷ ἀφρῷ τῷ γιγνομένῳ ὑπὸ τοῦ ὀμβρίου ὕδατος. *Quæcumque autem nec ovum, nec animal pariunt, cuncta hæc nascuntur, aut ex limo, aut ex arena, putredineque supernatante, sicut illud, quod Apuæ spumam vocant, ex terra arenosa nascitur.... Nascitur interdum quoque, cum copiosus imber cœlo descenderit, in spuma illa quæ pluvia aqua provenit, unde etiam spuma dicitur.* Ἀφρῖτιν hoc aphyæ genus, a spuma maris, unde nascitur, Oppianus appellat Halieut. i. 770. Ἀφύαν, quasi ortu careat, quoniam sine parentibus gignatur, reliqui Græci dixerunt. De ejus originatione vocis, vide Athen. lib. vii. pag. 324.

130. Ibid. *Spuma maris incalescente*] Forte rectius, *invalescente*: cum nulla sit caloris in hujuscemodi pluvia apud Aristotelem mentio.

131. Ibid. *Quædam tempore anni gignuntur, et in humore, ut in terra: Vere pectines, &c.*] Pintianus ait recte facere, qui *tepore* legant: quoniam loco cit. apuas scribit Aristoteles opacis tepidisque locis oriri. Verum et de apuis superius jam facta mentio: et alia longe scriptoris mens est: qui cum hactenus de modo coitus piscium egisset, ad ejusdem coitus tempora commonstranda transfert orationem. Adjuvat hanc interpretationem, quod sequitur proxime: *ut in terra: vere pectines, &c.* Sic enim legendum, ex fide codicum Reg. 1. 2. Paris. &c. non ut impressi habent: *et in terra*. Et mox: *eadem tempore evanescunt*: hoc est, ut diximus, statis temporibus: ubi libri editi corrupte, *eodem tempore evanescunt*. Eodem enim, quo gignuntur, tempore ea interire, rationе prorsus carere videtur. Denique familiaris Plinio hæc locutio est: nam et x. 42. de avibus, 'Mutant,' inquit, 'vocem coloremque tempore anni.'

132. Ibid. *Squatina bis: sola autumno, occasu Vergiliarum*] Huic loco miras offudit tenebras indiligentia librariorum, qui permutatis verbis sic omnia pessumdedere *usquatina sola bis, autumno et Vergiliarum occasu*. Perinde quasi bis autumno fœtura squatinæ foret, primum ineunte eo, deinde Vergiliarum occasu, quem incidere alias diximus in diem xliv. post æquinoctium autumnale. Cum tamen cartilaginea senos menses ferre utero Aristoteles testetur: atque adeo inter duos squatinæ partus majus videatur exigi temporis intervallum, quam quo autumni finis in occasu Vergiliarum ab ejus initio distat. Sed disertis verbis idem Philosophus geminum squatinæ partum, vere alterum, alterum autumno assignat, Hist. Anim. vi. 9. pag. 680. Ῥίνη δὲ καὶ τοῦ μετοπώρου πρὸς δύσιν πλειάδος χειμερινήν, τὸ ὕστερον· πρῶτον, τοῦ ἔαρος. Itaque spreta librorum impressorum lectione locum edidimus plane ad fidem Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c.

133. Ibid. *Aprili, Maio, Junio*] Aristotelis hæc verba sunt: Τίκτουσι δ' οἱ πλεῖστοι τῶν ἰχθύων ἐν τρισὶ μησὶ, Μουνυχιῶνι, Θαργηλιῶνι, Σκιῤῥοφοριῶνι. Quos menses cum tribus illis, Aprili, Maio, Junio, respondere Plinius asseverat, egregie patrocinatur Peta-

vianæ Græcorum mensium constitutioni, cum annus est intercalaris, quam in omni genere doctrinæ summus ille vir explicat, in Uranol. Variarum Dissert. vi. 2. pag. 226. Suffragatur eidem Plutarchus, in Timol. pag. 249. ubi sic ait: Λήγοντι μηνὶ Θαργηλιῶνι, πρὸς τὰς τροπὰς συνῆπτεν τὸν καιρόν. *Desinente mense Thargelione*, nempe Maio, *ad solstitium vergebat annus.* Prorsus ut mirari subeat, cur diligens alioqui Plinii imitator Gaza, in hac mensium nomenclatura, diversus a Plinio abierit, verba Philosophi ita vertens: *Pariunt pisces plurima sui parte, mensibus his tribus, Martio, Aprili, Maio.*—'At in Græcis scriptoribus nihil est difficilius extricatu, quam est ordo mensium Atticorum, consentiunt eruditi. Nos alias Deo donante Tractatum peculiarem edemus, De mensibus Græcorum, quem jam pridem affectum habemus.' *Ed. sec.*

134. Ibid. *Squali circa æquinoctium*] Frustra convellere hanc lectionem contendunt Turnebus et Pellicerius in notis Mss. ut *squati* legant: Conjiciunt enim se in magnas ambages, id si obtinuerint, aut Plinium crassissimæ arcessunt incuriæ; nam cur squatinæ partus temporibus jam indicatis, rursus sub squati voce, tanquam squatus a squatina differat, de iisdem statim disserat?

135. Cap. lxxx. *Quadragies HS. piscinæ a defuncto illo veniere pisces*] Budæus legit, *quadraginta sestertiis.* Massarius et Hotomannus, *sestertium quadringentis.* Barbarus *XL. M.* ex Macrobio Saturn. ii. 11. pag. 362. qui Varronis testimonio utitur, quod extat hodieque de Re Rust. iii. 2. pag. 77. *Nos* $\overline{XL}$. *sest. piscinæ, &c.* hoc est, *quadragies.* In Reg. 1. Colb. 1. 2. *XL.* unde in Paris. *quadraginta.* Sed perire facile potuit, librariorum inscitia, tractus ille lineæ, quo *quadragies* a *quadraginta* differunt. Insigne sane piscium istud pretium fuit, sed non indignum Luculli luxuria: grandique ideo ære venditatos Columella testatur, *sestertium quadragies*, non quadringentis, quorum summa non excedit libras 40000. multo minus, quadraginta tantum sestertium millia, quibus vix libræ 4000. continentur.

136. Cap. lxxxi. *Sex millia numero murænarum mutuo appendit*] Ita Mss. omnes; Varro tamen, a quo hæc sumi videntur, plurimum de numero eo detrahit, de Re Rust. iii. 17. pag. 113. ubi de Hirrio agens: 'Uno tempore,' inquit, 'memini hunc Cæsari duo millia murænarum mutua dedisse in pondus: et propter piscium multitudinem quadragies HS. villam venisse.' Sed in Varronis contextu legunt alii *sex millia*, ex Macrobio, recte.

137. Ibid. *Hujus villam intra quam modicum quadragies piscinæ vendiderunt*] Sic restituimus ex codd. Reg. 1. 2. Paris. et Budæi cod. Quanquam et vetusta lectio, *intra quam modicam*, defendi quoque possit, hoc intellectu: ut villa intra quam modicam sit ea, quæ ne permodicæ quidem par sit. Ita Quintilianus: 'Hortensii,' inquit, 'scripta tantum intra famam sunt:' hoc est, fama ipsius minora, inferioraque. Mox codicum omnium auctoritatem secuti, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. Tolet. Salmant. aliorumque, *piscinæ vendiderunt* rescripsimus, pro *venierunt. Pisces* pro *piscinis* reponere Pintianus magno contendit opere, sed incassum. Non enim piscinas, alveosque nudos, aut aquas sine piscibus veniisse intelligendum est: cum piscinarum, immo et villarum pretia, ex piscium numero et æstimatione crescerent, ut ex Canio liquet, de quo Cicero de Offic. lib. iii.

138. Cap. lxxxiii. *Quo fieri non indigos humoris*] In editis libris, *quod*

fieri non indigo. In Mss. *quo fieri non indigo.* Nos sinceram inde lectionem eruimus.

139. Ibid. *Miratusque et ipse gigni sine coitu, humoris quidem vim aliam inesse, quam puteis, ceu vero in nullis reperiantur pisces*] Locum hunc sic interpolarant Plinii editores: *Miraturque et ipse gigni sine coitu. Humoris quidem vim aliquam inesse, quam puteis arbitratur, cum in nonnullis reperiantur pisces.* Nos accurate ac diligenter secuti sumus vestigia exemplarium Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. quanquam nec omnino ipsa quoque mendi videntur expertia. Nec Vossium moror, qui in Annot. ad Melam, pag. 181. contrario plane sensu legit: *ceu vero in illis reperiantur pisces:* cum libri omnes *nullis* præ se ferant. Eorundem porro codicum admonitu, et Chiffletiani, editionumque vetustarum, mox scripsimus, *minus admirabilem talparum facit vitam:* quanquam haud pœnitenda lectio Hermolai: *minus admirabile talparum facit vita.*

140. Cap. lxxxiv. *Quippe detegente eo musculi reperiuntur, &c.*] Ita Reg. 1. 2. Paris. et alii Mss. uti sect. sup. ut subintelligendum videatur, *detegente terras.* Parmensis editio, aliæque vetustæ, *deturgente.* Alii *decedente* malunt, ut sup. cap. ‘ Eodemque Lyco amne decedente.’ Mela de Nilo i. 9. pag. 12. ‘ Glebis etiam infundit animas, ex ipsaque humo vitalia effingit. Hoc eo manifestum est, quod ubi sedavit diluvia, ac se sibi reddidit, per humentes campos, quædam nondum perfecta animalia, sed tum primum accipientia spiritum, et ex parte jam formata, ex parte adhuc terrea, visuntur.’ Accepit hoc ex Diodoro Bibl. lib. i. pag. 8. Carmine descripsit Ovid. Met. i. 422. ‘ Sic ubi deseruit madidos septemfluus agros Nilus, et antiquo sua flumina reddidit alveo, Æthereoque recens exarsit sidere limus; Plurima cultores versis animalia glebis Inveniunt, et in his quædam modo cœpta per ipsum Nascendi spatium; quædam imperfecta, suisque Trunca vident numeris: et eodem corpore sæpe Altera pars vivit, rudis est pars altera tellus,’ &c.

141. Cap. lxxxv. *Fugituro in reliquum grege*] Libri omnes editi ita præ se ferunt, *Parcit piscator fugituro in reliquum gregem.* Sed interpolata haud dubie est ea lectio, quam, summotis prioribus vocibus, *Parcit piscator,* ceu spuriis et suppositititiis, integritati suæ reddidimus. Neque vero eas Mss. ulli agnoscunt, non Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. neque vetus Dalecampii codex.

142. Ibid. *Et damni formulam*] Ita Mss. proxime laudati. Alii, *et dati damni.* Sane *dare damnum* in Lege Aquilia crebro usurpatur, teste Brissonio De Verborum Juris Signif.

143. Ibid. *Æstimata lite. Iidem anthiæ, cum unum hamo teneri viderint, &c.*] Addunt libri editi, *æstimata lite decem libris.* Sed corrupta haud dubie hæc litis æstimatio est: nulla enim in Mss. librarum mentio est: quæ ad pondus, non ad pretium, omnino pertinent. Libentius multo agnoverim: *æstimata lite HS. D. M.* (hoc est, sestertium quingentis millibus) *Anthiæ, cum unum, &c.* pretio litis ex voce *iidem,* quam omnes libri exhibent, utcumque conflato.

144. Cap. lxxxvi. *Ea figura est: parva admodum caro intus, extra duriore callo*] Locum hunc præpostera interpunctione corruptum, tum ex Mss. tum ex Philosopho, atque ex re ipsa, sanavimus: Neque enim *figura est parva admodum,* ut prius legebatur: sed *parva admodum caro intus;* callo duriore ac spissiore carnem obtegente.

145. Cap. lxxxviii. *Polypum in tantum locusta pavet, ut, si juxta vidit,*

omnino moriatur. Locustam conger: rursus polypum congri lacerant] Priore *pavendi* verbo, ut monuimus, non *lacerandi*, quod sequitur, subintellecto, supervacua est hujus loci emendatio, quam contra codicum omnium fidem Pintianus excogitavit, cum legendum censuit, *Locustæ congrum.* Sic Arist. Hist. Anim. VIII. 4. p. 869. unde hæc ad verbum desumta: Οἱ δὲ κάραβοι τοὺς γόγγρους· οἱ δὲ γόγγροι τοὺς πολύποδας κατεσθίουσι. *Locustæ congros, congri polypos devorant.*

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ

LIBER X.

Volucrum naturæ.

I. (I.) SEQUITUR natura avium, quarum grandissimi, et pæne bestiarum generis, struthiocameli [a] Africi vel Æthiopici, altitudinem equitis insidentis equo excedunt, celeritatem vincunt:[1] ad hoc demum datis pennis, ut currentem adjuvent: cetero non sunt volucres, nec a terra tolluntur. Ungulæ iis cervinis similes, quibus dimicant, bisulcæ, et comprehendendis [2] lapidibus utiles, quos in fuga [b] contra sequentes ingerunt pedibus. Concoquendi [c] sine delectu devorata mira natura: sed non minus stoliditas,[3] [d] in tanta reliqui

CAP. I. Codd. et Vet. Dalec. *celeritate vincunt.* Mox, Chiffl. *datis pinnis.* —2 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *bisulcæ et comprehendendis* Gronov. et al. ante Harduin.—3 Cod.

NOTÆ

[a] *Struthiocameli*] *L'Autruche.* De eo multa ex veterum scriptis collegit Bochartus parte secunda de Animal. II. 16. p. 245.

[b] *Quos in fuga*] Ælianus Hist. Anim. IV. 7. Manuel Phile de Propr. Anim. pag. 26.

[c] *Concoquendi*] Ælianus Hist. Anim. XIV. 7.

[d] *Stoliditas*] Id vero Diodorus Bibl. lib. II. pag. 133. non stoliditati aut ignaviæ ascribendum putat, quasi latere se in tuto tum putet: sed quoniam partem corporis hanc habet

corporis altitudine, cum colla frutice occultaverunt,[4] latere sese existimantium. Præmia ex iis ova, propter amplitudinem pro quibusdam habita vasis,[5 e] conosque bellicos et galeas adornantes pennæ.[f]

II. (II.) Æthiopes, atque Indi, discolores maxime et inenarrabiles ferunt aves, et ante omnes nobilem Arabia phœnicem, haud scio an fabulose,[a] unum in toto orbe, nec visum magnopere. Aquilæ[b] narratur magnitudine, auri fulgore circa colla,[c] cetero purpureus,[1] cœruleam roseis caudam pennis distinguentibus, cristis fauces,[2 d] caputque plumeo apice honestante.[3] Primus atque diligentissimus[4] togatorum de eo prodidit Manilius, senator ille maximis nobilis doctrinis doctore nullo: neminem extitisse qui viderit vescentem: sacrum[e] in Arabia Soli esse,[5] vivere

Dalec. *sed non minor stoliditas.*—4 Ita codd. Harduini, et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *occultaverint* Ald. Junt. Lugd. Erasmi, Dalec. Elz. et Gronov. Mox, *latere sese*, &c. Chiffl.—5 'Melius, *propter a. quibusdam habita pro vasis.*' Pintian.

CAP. II. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *cetera purpureus* Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Dalec. Elz. Gronov. et al. ante Harduin.—2 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *faces* Chiffl. *faciem* Venett. Parm. 1. 2. 3. Ald. Junt. Lugd. Erasmi, Dalec. Frankf. 1582. Elz. Gronov. et al. ante Harduin.—3 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. recentt. *honestate* Chiffl. *cohonestante* Gronov. et al. ante Harduin.—4 Cod. Dalec. *diligentissime*. Mox, in eodem codice, *doctrinis. Auctor is est neminem*, &c.—5 Vet. Dalec. *in Arabiæ*

NOTÆ

infirmissimam, qualecumque salutis præsidium hac occultatione capitis parare se ipsa sibi existimat.

[e] *Pro quibusdam habita vasis*] Ova struthiocameli, argento excepta inclusaque, quæ poculorum vicem præberent, non semel a se visa narrat Nierembergius x. 33. p. 219.

[f] *Adornantes pennæ*] Qui mos hodieque durat, et olim in usu fuit, uti ex Theophrasto colligitur Hist. Plant. IV. 5. Τῶν στρουθῶν πτερὰ, ἃ παρατίθενται παρὰ τὰ κράνη. Hæ vero pennæ tam ex alis, quam ex cauda velluntur.

[a] *An fabulose*] Fabulæ originem causamque Plinius ipse aperit XIII. 9. ubi de ea dicturi sumus opportuniore loco. Extat de Phœnice Claudiani carmen XLV. non invenustum.

[b] *Aquilæ*] Hæc Plinius summa fide ab Herodoto mutuatus lib. II. 73. p. 117. ubi se tamen vidisse phœnicem, nisi pictum, negat. Transcribit hæc Solinus cap. 33. pag. 63. a Plinio, sed ita ut omnia transcribendo misceat.

[c] *Circa colla*] Solinus, *citra colla:* mendose.

[d] *Cristis fauces*] Vide Notas et Emend. num. 1.

[e] *Sacrum*] Tacitus Annal. VI. pag. 142.

annis quingentis sexaginta,[6] [f] senescentem casiæ thurisque surculis construere nidum, replere odoribus, et superemori.[7] Ex ossibus deinde et medullis ejus nasci primo ceu vermiculum: inde fieri pullum: principioque justa funera[8] [g] priori reddere, et totum deferre nidum prope Panchaiam [h] in Solis urbem, et in ara ibi deponere. Cum hujus alitis vita magni conversionem [i] anni fieri prodidit idem Manilius, iterumque significationes tempestatum et siderum easdem reverti.[9] Hoc autem circa meridiem incipere, quo die signum Arietis Sol intraverit. Et fuisse ejus conversionis annum prodente se, P. Licinio, Cn. Cornelio coss. ducentesimum quintumdecimum.[10] [j] Cornelius Valerianus phœnicem devolavisse in Ægyptum tradidit,[11] Q. Plau-

solo esse.—6 Ita cod. Par. Brot. Vet. Dalec. Venett. Harduinus in priore sua editione, *annis DXL.* in altera, *annis DIX.* ita Miller. Bipont. et Franz. *annis DXI.* alii ap. Dalec. *annis DCLX.* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, *casia thurisque surculis* Gronov. et aliæ vett.—7 Cod. Dalec. *ac superemori.*—8 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *funeri* edd. vett. et Gronov. *funerea* Salmas.—9 Codd. Dalec. *eodem reverti.*—10 Ita codd. Harduini, Chiffl. et Dalec. item Vet. Dalec. Venett. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *M. Cornelio consulibus CCXXV.* alii ap. Dalec. *M. Cornelio consulibus. Cornelius, &c.* edd. vett. et Gronov.—11 Ita codd. Harduini et al. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *devolasse in Æ. tradit* edd. ante Harduinum. Codex Dale-

NOTÆ

[f] *Annis quing. sexaginta* [*DXL.*] Vide Notas et Emend. num. 2.

[g] *Justa funera*] Ita Mss. omnes: non *funeri*, ut editi. 'Prima adulto cura sepeliendi patris,' inquit Tacitus Annal. VI. pag. 143. 'neque id temere: sed sublato myrrhæ pondere, tentatoque per longum iter, ubi par oneri, par meatui sit, subire patrium corpus, inque Solis aram perferre, atque adolere: hæc incerta, et fabulosis aucta.'

[h] *Panchaiam*] Vide quæ diximus in Notis et Emend. libro sexto, num. 108. ad ea verba, 'Introrsus Candei,' &c. Panchaiæ iterum mentio facta superius, VII. 57.

[i] *Magni conversionem*] Hinc de Phœnice vates quidam, 'Magnum solus qui computat annum.' Illud inter omnes Astronomos convenit, conversiones Solis et Lunæ fieri post annos quingentos et XXXII. quam periodum Dionysianam vocant, ducto cyclo Lunæ, hoc est, periodo annorum 19. per cyclum Solis, qui est annorum 28. Existunt enim tum anni 532. quibus exactis creditum fuit, reverti ad eundem hebdomadæ annique diem novilunia pleniluniaque. Hæc anni magni conversio.

[j] *Cn. Cornelio Coss. CCXV.*] Vide Notas et Emend. num. 3. Fuere hi porro Consules ante Ciceronem, annis amplius XXX.

tio,[k] Sex. Papinio coss. Allatus est et in Urbem, Claudii principis[l] censura, anno Urbis DCCC.[m] et in comitio propositus, quod actis testatum est, sed quem falsum[12 n] esse nemo dubitaret.

III. (III.) Ex his quas novimus, aquilæ maximus honos, maxima et vis. Sex earum genera: Melanaëtos[a] a Græcis dicta, eademque Valeria,[1 b] minima magnitudine,[c] viribus præcipua, colore nigricans: sola aquilarum fœtus suos alit: ceteræ, ut dicemus,[d] fugant: sola sine clangore, sine murmuratione. Conversatur autem in montibus. Secundi[e] generis pygargus, in oppidis mansitat et in campis, albicante cauda. Tertii[f] morphnos, quam Homerus[g] et perc-

campii: *tradidit, quodque Plautio, Sex. Papinio consuli allatus esset in urbem, &c.* Chiffl. etiam *devolavisse.*—12 Cod. Dalec. *sed quæ falsa.*

CAP. III. 1 Chiffl. *eadem in Valeria.*—2 Ita ex codd. Brotier; *clangem* Reg.

NOTÆ

[k] *Q. Plautio*] Qui annus Tiberii obitum proxime antecessit. Vide Notas et Emend. num. 4.

[l] *Claudii Principis*] Visum esse Romæ phœnicem Claudii principatu refert et Suidas, verbo Φοῖνιξ, tomo II. pag. 1095. et Sex. Aurel. Victor in Cæsaribus et in Epitome.

[m] *Anno Urbis DCCC.*] Varronis Liviique Chronologiam sequitur, a qua nusquam aberrat. Censuram hoc anno gessisse Claudius cum L. Vitellio legitur in Fastis Consularibus, lustrumque fecisse LXXIV.

[n] *Sed quem falsum*] Vide Notas et Emend. num. 5.

[a] *Melanaëtos*] Μελαναετὸς, vel, ut Arist. unde hæc sumuntur pleraque, Hist. Anim. IX. 41. pag. 1070. μελαναιετὸς, a nigro colore, qui totam avem inficit. Gallis, *Petit Aigle noir.* Quidam falconis genus esse arbitrantur, quod a venatoribus Hierofalcus appellatur, sive Gryps Falco, *Gerfault.* Sed hanc avem alii negant Aristoteli fuisse notam: quibus et nos assentimur.

[b] *Eademque Valeria*] Vide Notas et Emend. num. 6.

[c] *Minima magnitudine*] Desumta hæc ad verbum ex Arist. loc. cit.

[d] *Ut dicemus*] Cap. 4.

[e] *Secundi*] Arist. p. 1069. Habet id genus a cauda albicante nomen, παρὰ τὸ ἔχειν πυγὴν ἀργὴν καὶ λευκήν. Unde et Gallis, *Jean le Blanc*, teste Bellonio de Avib. II. 11. Aliis, *l'oiseau S. Martin.* Alterum ab isto pygargi genus aluisse se domi vivum idem Aldrovandus testatur, pag. 205. cujus iconem exhibet pag. seq.

[f] *Tertii*] Arist. iisdem verbis, loc. cit. Μόρφνη, a pennarum maculis aquila hæc cognominatur. Ea est, quam nostri *Sacrum* vocant, *Le Sacre.*

[g] *Homerus*] Iliad. Ω. 315. Αὐτίκα δ' αἰετὸν ἧκε τελειότατον πετεηνῶν Μόρφνον, θηρητῆρ', ὃν καὶ Περκνὸν καλέουσιν. Περκνὸν Grammatici *nigrum* interpretantur.

non vocat, aliqui et clangam,[2] [h] et anatariam,[i] secunda magnitudine et vi: huicque vita circa lacus. Phemonoë [3] [j] Apollinis dicta filia, dentes ei esse prodidit, mutæ alias, carentique lingua: eandem [4] aquilarum nigerrimam, prominentiore cauda. Consentit et Bœus.[5] [k] Ingenium est [l] ei, testudines raptas frangere e sublimi jaciendo: quæ sors [6] interemit poëtam Æschylum,[m] prædictam fatis (ut ferunt) ejus diei ruinam secura cœli fide [n] caventem.[*] Quarti [7] generis est percnopterus:[o] eadem oripelargus,[p] vulturina specie, alis minimis, reliqua [q] magnitudine antecellens, sed imbellis et degener, ut quam verberet corvus.[8] Eadem [r] jejunæ semper aviditatis, et querulæ murmuratio-

[*] *Cum prædixissent fata ruinam illi eo die rei cujuspiam exitiosam fore, in agro securus cœlo fidens, declinare vim fati conabatur.*

1. a κλαγγῇ. Cod. Dalec. *clangum;* Chiffl. *clanug.* Edd. ante Brotier *plancum.* —3 *Phamonoë* Gronov. et al. ante Harduin.—4 Pintian. *eandemque.*—5 Ita emend. Harduin. quem secuti sunt recentt. *Consentit et poëta* Chiffl. *Consentit et Boëtius* edd. antiq. *Consentit et Boëthius* Ald. Junt. Lugd. Erasmi, Dalec. Elz. Gronov. et al. ante Harduin.—6 Codd. Dalec. *quæ fors.* Paulo post, Chiffl. *ei diei.*—7 Codd. Dalec. *caventem. Item quarti.* Paulo post, Chiffl. *eadem nari per lacus;* Vet. Dalec. *eadem moratur per lacus.* Deinde, margo edd. Dalec. et Gronov. ex Aristot. *reliquas m. antecellens.*—8 Cod. Dalec.

NOTÆ

[h] *Aliqui et clangam*] Vide Notas et Emend. num. 7.

[i] *Anatariam*] Quoniam, ut mox Plinius idem ait, circa stagna anates appetit, et aquaticas aves: ideo νηττοφόνος dicitur ab Æliano Hist. Anim. v. 33.

[j] *Phemonoë*] Diximus de ea, in Auctorum Syllabo. Sed fabulis accensenda ducimus, quæ illa de hoc aquilarum genere prodidit.

[k] *Et Bœus*] Vide Notas et Emend. num. 8.

[l] *Ingenium est*] Ælianus Hist. Anim. VII. 16.

[m] *Æschylum*] Ælianus loc. cit.

[n] *Secura cœli fide*] Cum se, inquit, didicisset a vate admonitus, rei alicujus ruina e sublimi interiturum, declinari vim fati putavit posse, si se in apertum campum committeret, cœloque salutem crederet. Narrat id eleganter Val. Max. IX. 12. p. 455.

[o] *Percnopterus*] Nomen habet a pennarum colore nigro. Nondum apud nostros in certam alicujus nominis possessionem venit.

[p] *Oripelargus*] Quasi montanam ciconiam dixeris. Vide Notas et Emend. num. 9.

[q] *Reliqua*] Hoc est, si alas exemeris, reliquo corpore ceteris antecellit.

[r] *Eadem*] Arist. Hist. Anim. IX. 41. pag. 1071.

nis. Sola aquilarum exanima [9] fert corpora: ceteræ, cum occidere, considunt. Hæc facit, ut quintum genus γνήσιον [10] [s] vocetur, velut verum, solumque incorruptæ [t] originis, media magnitudine, colore subrutilo, rarum conspectu. Superest haliæetos,[u] clarissima oculorum acie, librans ex alto sese: visoque in mari pisce,[v] præceps in eum ruens, et discussis pectore aquis rapiens. Illa,[11] quam tertiam [w] fecimus, circa stagna aquaticas aves appetit mergentes se subinde, donec sopitas lassatasque rapiat. Spectanda [x] dimicatio, ave ad perfugia littorum tendente, maxime si condensa arundo sit: aquila inde ictu abigente alæ,[12] et cum appetit, in lacus cadente: umbramque suam nanti sub aqua a littore ostendente: rursus ave in diverso,[13] et ubi minime se credat expectari, emergente. Hæc causa [y] gregatim avibus natandi, quia plures simul non infestantur,

utpote quam v. corvus.—9 Margo edd. Dalec. et Gronov. ex Aristot. *exanimata.* —10 Gronov. et al. vett. *gnesion.*—11 *Illam* Chiffl.—12 Codd. Dalec. et Chiffl. *in dejectu abigente alia.* Mox, *et quum impetit in latus* cod. Dalec. *et cum appetat, in lacus* Chiffl.—13 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *diversa* Gronov. et al. vett. Mox, Vet. Dalec.

NOTÆ

[s] Γνήσιον] Ex Arist. p. 1072. Galli, *Aigle Royale, Aigle dorée*, hoc est, Chrysaëton, vocant. Mansuetam hanc a se visam, et ad venandum edoctam scribit Scaliger in Arist. p. 248. Depingitur ab Aldrov. Ornithol. II. p. 110.

[t] *Solumque incorruptæ*] Alia namque genera, inquit Philosophus, mixto et adulterato coitu aquilarum accipitrumque, ac minutiorum quoque avium procreantur.

[u] *Haliæetos*] Hoc est, Aquila marina: unde et apud nostros avitum nomen retinet, *Aigle de mer*, et *Orfraye:* teste Bellonio II. 7. cui subscribit Bochartus parte secunda de Animal. II. 5. p. 188. Hæc porro Plinius ex Arist. Hist. Anim. IX. 43.

[v] *In mari pisce*] Qui nempe sublimius natet, et in aquæ summo. Quanquam nec eventu semper bono grassatur: quippe onere interdum mergitur, quod ferre nequeat. Cum enim in majores paulo pisces unguium mucronem infixit, nec tollere in sublime potest, pondere ipsa victa, una cum præda pessumit, abrepta ad imum maris fundum, quo se piscis recipit vi doloris actus.

[w] *Illa, quam tertiam*] De haliæeto id Philosophus prodidit, Hist. Anim. IX. 45. p. 1079. De utroque genere recte id affirmari monet Aldrovandus Ornithol. II. 8. p. 213.

[x] *Spectanda*] Arist. loc. cit. et Ælianus, Hist. Anim. V. 33.

[y] *Hæc causa*] Arist. loc. cit.

respersu pennarum hostem[14] obcæcantes. Sæpe et aquilæ[z] ipsæ non tolerantes pondus apprehensum, una merguntur. Haliæetus[a] tantum implumes etiamnum pullos suos percutiens, subinde cogit adversos intueri Solis radios, et si conniventem humectantemque[15] [b] animadvertit, præcipitat e nido, velut adulterinum atque degenerem: illum cujus acies firma contra stetit,[16] educat. Haliæeti suum genus[c] non habent, sed ex diverso aquilarum coitu nascuntur. Id quidem, quod ex iis natum est, in ossifragis[d] genus habet,[17] e quibus vultures progenerantur minores: et ex iis magni, qui omnino non generant. Quidam adji-

se credat spectari.—14 Codd. Dalec. et Chiffl. non agnoscunt *τὸ hostem.*—15 Cod. Dalec. *flectentemque;* Vet. Dalec. *flentem;* Pintian. *nictantem.*—16 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Hardnin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *steterit* Gronov. et al. ante Harduin.—17 Codd. Dalec. *est, ossifragi genus habent.* Regg. Brot. et Editio princeps, *ossifragi excipiunt.*

NOTÆ

[z] *Sæpe et aquilæ*] Aristot. Hist. Anim. IX. 41. p. 1071.

[a] *Haliæetus*] Arist. libro citato, cap. 45. pag. 1078. iisdem ferme verbis, et Albertus M. de Anim. VIII. 2. 6. p. 259. Lucanus item eleganti carmine IX. 902.

[b] *Humectantemque*] Plinius XI. 54. de oculis: 'Ardent,' inquit, 'incenduntur, humectant, connivent.' Frustra est Pintianus, qui *nictantem* mavult. Plinius alter in Panegyr. 'Vidimus humescentes oculos tuos, demissumque gaudio vultum,' &c.

[c] *Haliæeti suum genus*] Haliæetus, inquit, qualis proxime ante descriptus est, clarissima oculorum acie, non ex sui generis mare et fœmina progeneratur: sed ex coitu cum diversi generis aquila: nam quod ex haliæeto mare ac fœmina gignitur, id imbecillius est, et a paterna desciscit indole degener: in ossifragis ideo locum habet. Igitur parentibus nequior proles, mox datura etiam est progeniem vitiosiorem, vultures nempe minores, fœcundos illos quidem, ex quibus alii magni, sed iidem steriles, gignantur. Sic auctor libri de Mirab. Auscult. p. 1157. et Albertus M. loc. cit. p. 258.

[d] *In ossifragis*] Diosc. II. 58. φήνη et ὀσσίφραγος. Aliis, φήνη. 'Ossifragus,' inquit Alb. loc. cit. p. 259. 'de genere est aquilarum parvarum, comedens carnem: et comesta ducit ossa in altitudinem, ut cadentia super saxa frangantur: et tunc descendens comedit medullam: et propter hoc vocatur ossifragus. In oculis autem ossifragi est albedo multa permixta pupillæ, et ideo est debilium oculorum acies ista.' Minor est haliæeto: sed ab aquila γνησίῳ parum distat: immo major ipsa dicitur ab Arist. Hist. Anim. VIII. 6. p. 883. eademque colore cinereo: τὸ μέγεθος ἀετοῦ μείζων· τὸ δὲ χρῶμα σποδοειδές. Nostrorum aliqui, communi cum haliæëto nomine, *Orfraye* vocant.

ciunt genus aquilæ, quam barbatam[e] vocant: Tusci vero ossifragam.[f]

IV. Tribus primis, et quinto aquilarum generi inædificatur[1 a] nido lapis aëtites, quem aliqui dixere gangitem:[2 b] ad multa[c] remedia utilis, nihil igne deperdens. Est autem[d] lapis iste prægnans,[3] intus, cum quatias, alio velut in utero sonante. Sed vis illa medica non nisi nido direptis. Nidificant[e] in petris et arboribus: pariunt et ova[f] terna:[4] excludunt[g] pullos binos: visi sunt et tres aliquando. Alterum expellunt tædio nutriendi. Quippe eo empore ipsis cibum negavit natura, prospiciens ne omnium ferarum fœ-

---

CAP. IV. 1 Dalec. *generi infertur.*—2 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *gagiten*, vel *gāgiten*, codd. Reg. Hard. 1. et Par. Hard. *gagatem* Venett. Parm. 1. 2. 3. Rom. Brix. Ald. Junt. Basil. et al. ante Harduin. Mox, eod. Dalec. *ad m. r. nihil inde deperdens*, omissa voce *utilis.*—3 Chiffl. et Pintian. *ipse prægnans.*—4 Ita codd. Harduini et Chiffl. et edd. recentt. *pariunt ova*

NOTÆ

[e] *Barbatam*] Hanc eandem esse cum Oppiani Harpe, existimat Aldrov. Ornithol. II. 11. p. 223. Verum ab harpe milvum nihil discrepare auctor est Tzetzes, Chiliad. v. vs. 413. Ἰκτῖνος ὄρνις τίς ἐστιν, ὅνπερ καλοῦμεν ἅρπην, Ἁρπάζων τὰ νεόττια τὰ τῶν ἀλεκτορίδων.

[f] *Ossifragam*] Nihil Hermolaum moror, qui ossifragam ab ossifrago, nullo veterum advocato teste, distinguit. Quam Plinius ossifragam, hunc Albertus ossifragum appellavit.

[a] *Inædificatur*] Aliunde scilicet asportatus, nido inædificatur, inseritur.

[b] *Gangitem*] Vide Notas et Emend. num. 10.

[c] *Ad multa*] De his remediis dicetur, XXXVI. 39. Plura Marbodeus affert de Lapid. Pret. cap. 27. fol. 27. In usus magicos expetitum lapidem hunc fuisse admonet Lucanus VI. 676. 'Quæque sonant fœta tepefacta sub alite saxa.'

[d] *Est autem*] Solini paraphrasis, c. 37. p. 67. 'Aëtites,' inquit, 'alterum lapidem intrinsecus cohibet, cujus crepitu sonorus est, cum movetur: quamlibet tinnitum illum, non internum scrupulum facere, sed spiritum, scientissimi dicunt.' Sic Priscianus in Periegesi, p. 393. 'Hic aëtites est, sonitum cui spiritus addit Arcanum crepitans: prægnantibus utilis ægris.'

[e] *Nidificant*] Arist. Hist. Anim. IX. 41.

[f] *Pariunt et ova*] Musæus apud Plutarch. in Mario, p. 426. de aquila: Ὡς τρία μὲν τίκτει, δύο δ' ἐκλέπει, ἓν δ' ἀλεγίζει. *Excludit binos, edit terna, educat unum.* Refert hoc ipsum ex Musæo carmen Aristot. Hist. Anim. VI. 6. p. 664.

[g] *Excludunt*] Accepta hæc ad verbum ex Philosopho loc. cit. Transcripsit et Albertus M. de Anim. VI. 1. 6. p. 196. Vide et Basil. in Hexaëm. Homil. VIII. p. 106.

tus raperentur. Ungues quoque[h] earum invertuntur diebus his,[5] albescunt inedia pennæ,[6] ut merito partus suos oderint. Sed ejectos[i] ab his cognatum genus ossifragi[7] excipiunt, et educant cum suis. Verum adultos[j] quoque persequitur parens, et longe fugat, æmulos scilicet rapinæ. Et alioqui[8] unum par aquilarum magno ad populandum tractu, ut satietur, indiget. Determinant ergo spatia, nec in proximo prædantur. Rapta non protinus ferunt, sed primo deponunt: expertæque pondus, tunc demum abeunt.[9] Oppetunt non senio, nec ægritudine, sed fame, in tantum superiore accrescente rostro, utaduncitas aperirii non queat. A meridiano autem tempore operantur, et volant: prioribus horis diei, donec impleantur hominum conventu fora, ignavæ sedent. Aquilarum pennæ[k] mixtas reliquarum alitum pennas devorant. Negant unquam[l] solam[10] hanc alitem fulmine exanimatam: ideo armigeram Jovis consuetudo judicavit.

terna Gronov. et al. ante Harduin.—5 Cod. Dalec. *invertuntur. Diebus iis, &c.* Edd. ante Brotier habent etiam *iis*.—6 Chiffl. *pinnæ*.—7 Ita codd. Dalec. et Chiffl. et edd. antiquiss. *ossifragæ* Ald. Junt. Lugd. Erasmi, Dalec. Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—8 *Et alioquin* Dalec. Elz. Gronov. al. ante Harduin.—9 Margo edd. Dalec. et Gronov. *tunc demum avehunt*.—10 *Negatumque solam* cod. Dalec. Paulo post, Chiffl. *Jovis consuetudo indicavit*.

NOTÆ

[h] *Ungues quoque*] Arist. loc. cit. et Albertus.

[i] *Sed ejectos*] Arist. tum loc. cit. tum IX. 44. p. 1077. Id vero Albertus loc. cit. nullo ait certo experimento constare: solo rumore ac fama prodi.

[j] *Verum adultos*] Quæ deinceps sequuntur, ad ea verba, 'Aquilarum pennæ,' &c. expressa ad verbum ex Arist. Hist. Anim. IX. 41. p. 1072. et 1073.

[k] *Aquilarum pennæ*] Ælianus, Hist. Anim. IX. 2. Albertus quoque de Animal. VIII. 1. 3. p. 248. expertum se profitetur, pennas plures anserinas, ab aquilina una absumtas. Alii ceteras quidem citius aiunt interire: ab aquilinis devorari negant, aut occulto ingenitoque dissidio interteri. Manuel Phile de Propr. Anim. p. 24. aquilæ pennas ait etiam sagittis insertas, aliarum volucrum in pharetra pennas exedere: Πτερὸν δὲ πᾶν ἔφθειρεν ἡ τούτου πτέρυξ, Ἂν ὁ πτερωτὴς τῶν βελῶν τοῦ τοξότου Λαθοῦσαν αὐτὴν εἰς φαρέτραν ἐμβάλῃ.

[l] *Negant unquam*] Quod se supra nubes attollat volatu, et supra fulminum sedes.

V. (IV.) Romanis eam legionibus C. Marius[a] in secundo consulatu suo proprie dicavit. Erat et antea prima cum quatuor aliis: lupi,[b] minotauri,[c] equi, aprique[d] singulos[1] ordines anteibant. Paucis ante annis sola in aciem portari cœpta erat: reliqua in castris relinquebantur. Marius in totum ea abdicavit. Ex eo notatum, non fere legionis[e] unquam hyberna esse castra,[2] ubi aquilarum non sit jugum.

CAP. V. 1 Cod. Dalec. *lupis, minotauris, equis, apris, quæ* (*sub. signa.*)—2 Idem codex, *non fere apud legiones unquam hiberna esse castra;* Vet. Dalec. *non fere apud legiones hibernatum esse in castris;* Editio princeps, *non f. legiones unquam hibernasse castris;* Ald. Junt. Lugd. 1562. Lugd. Erasmi, Dalec. Frankf. 1582. Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *non f. legionis unquam hibernasse castra.* Lectionem nostram ex codd. Regg. 1. 2.

NOTÆ

[a] *C. Marius*] Bello Cimbrico, ut auctor est Sallustius in Bello Catilinario, sub finem, p. 48.

[b] *Lupi*] Complexus est ea versibus Guill. Brito: 'Vexilla coruscant Imposita aëreo conto, longeque micanti Lumine perstringunt acies: non illa Draconum Ora: nec informis Minoia probra juvenci, Nec qui sopitis lupus insidiator oberrat, Nec qui sanguineos minitans sus exerit ungues,' &c. A Petro Diac. Chron. Casin. IV. 37. vel, ut alii volunt, 39. inter vexillarios Ecclesiæ Romanæ recensentur, 'Aquiliferi,' 'Leoniferi,' 'Lupiferi,' 'Draconarii,' &c. Sed et elephantos quintanæ legionis fuisse insignia, post bellum a Cæsare gestum in Africa, scribit Appianus de Bellis Civ. lib. II. p. 488.

[c] *Minotauri*] Vegetius de Re Milit. III. 6. p. 67. 'Tutissimum,' inquit, 'in expeditionibus facienda nesciri. Ob hoc veteres Minotauri signum in legionibus habuerunt: ut quemadmodum ille in intimo et secretissimo labyrintho abditus perhibetur, ita ducis consilium semper abditum esset.' Habet eadem pariter Festus, verbo 'Minotaurus.' Quæ porro forma Minotauri sit, ex Neapolitanorum nummis intelliges, in quibus Minotaurus excusus, corpore quidem taurino, facie tamen barbaque promissa hominis, etsi cornua in capite, auresque bubulæ sunt.—'Nisi forte, quod vocis illius hoc loco situs admonere videtur inter lupos et equos, verius est, minotauros nihil aliud hic esse, quam tauros minores: sed veras taurorum, uti luporum et equorum effigies. Nam in nummis Neapolitanorum symbola ea mera sunt roboris, quo in eo tractu rusticani pollent, et quo utuntur in aranda cum bobus tellure.' *Ed. sec.*

[d] *Aprique*] Vel porci. Festus: 'Porci effigies inter militaria signa quintum locum obtinebat: quia confecto bello, inter quos pax fieret, cæsa porca fœdus firmari solebat.'

[e] *Non fere legionis*] Aquilarum par unum in exercitu Cassii et Bruti, cum Philippis castra haberent, visum est argenteis aquilarum signis insidere, ut Appianus refert, de Bell. Civil. lib. IV. p. 647.

Primo et secundo generi non minorum tantum quadrupedum rapina, sed etiam cum cervis[f] prælia. Multum pulverem volutatu collectum, insidens cornibus excutit in oculos, pennis ora verberans, donec præcipitet in rupes. Nec unus hostis illi satis est: acrior est[g] cum dracone[3] pugna, multoque magis anceps, etiamsi in aëre. Ova hic consectatur aquilæ aviditate malefica: at illa ob hoc rapit ubicumque visum. Ille multiplici nexu alas ligat, ita se implicans, ut simul decidat.[4]

VI. (V.) Est percelebris[1 h] apud Seston urbem aquilæ gloria: educatam a virgine retulisse gratiam, aves primo, mox deinde venatus aggerentem. Defuncta postremo, in rogum accensum ejus injecisse sese, et simul conflagrasse. Quam ob causam incolæ, quod vocant Heroum,[i] in eo loco fecere, appellatum Jovis et virginis, quoniam illi Deo ales ascribitur.

VII. (VI.) Vulturum prævalent nigri.[j] Nidos[k] nemo at-

recepit Brotier.—3 Cod. Dalec. *acrior cum dracone.*—4 Ita codd. Harduini, cum edd. vett. item Lugd. Erasmi, Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *illa se explicat, ut s. decidant* Vet. Dalec. et Pintian. *ita se implicans, ut s. decidat* codd. Dalec. et Chiffl. *ita se i. u. s. decidant sæpe* al. ap. Dalec. *ita se i. u. s. decidant* Frankf. 1582. Dalec. Elz. Gronov. et al. vett. ante Harduin.

CAP. VI. 1 *Semper celebris* cod. Dalec. *Est percelebre* Chiffl. et mox in eodem, *gloria esse ductam.*

NOTÆ

[f] *Cum cervis*] Etiam cum tauris, referente Æliano Hist. Anim. II. 39. Cum ansere, caprea, lepore, tauro, si Philen audimus, de Anim. Propr. p. 22.

[g] *Acrior est*] Describit hanc Aquilæ cum dracone pugnam Nicander in Theriacis, pag. 32. Multo vero elegantius Maro Æneid. XI. 751.

[h] *Est percelebris*] Recitat hoc ipsum ex Phylarcho Tzetzes, Chiliad. IV. Hist. 134. vs. 288. Ælianus item Hist. Anim. II. 40. et VI. 29. Miracula obsequii relatæque ab aquila gratiæ collegit ex diversis veterum scriptis Aldrov. Ornithol. lib. I. pag. 48. et 49.

[i] *Heroum*] Ἡρῷον Græcis monumentum est, seu fanum, heroi inprimis positum. Posteriore ævo Græcia pro monumento seu sepulcro accepit. Falluntur qui hic Heræum malunt, quod Junonis templum sonat. Vide Rhodigin. XVII. 18. pag. 791.

[j] *Nigri*] Hos etiam laudat Ælianus Hist. Anim. II. 46.

[k] *Nidos*] Arist. Hist. Anim. VI. 6. pag. 663. et IX. 15. pag. 1043. Albertus vero de Animal. VI. 1. 6. pag. 195. his refragatur, scribens: 'Aris-

tigit:[1] ideo etiam fuere, qui putarent illos ex adverso orbe advolare, falso: nidificant[l] enim in excelsissimis rupibus. Fœtus quidem sæpe cernuntur, fere bini.[m] Umbricius aruspicum in nostro ævo peritissimus, parere tradit ova tredecim:[2 n] uno ex iis reliqua ova nidumque lustrare, mox abjicere. Triduo autem[o] ante advolare[3] eos, ubi cadavera futura sunt.

VIII. (VII.) Sanqualem[1 p] avem, atque immussulum, augures Romani in magna quæstione habent. Immussulum[q]

CAP. VII. 1 Cod. Dalec. *attingit.*—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. *ova tria* edd. vett. et Gronov.—3 Ita Editio princeps. *Triduo autem ante aut biduo volare* edd. vett. ante Harduin. Verba, *aut biduo* desunt in Vet. Dalec. *antea volare* servant omnes codd. Harduini item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. Mox, *eo* pro *eos* Pintian.

CAP. VIII. 1 Ita codd. Harduini, item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Sangualem* codd. Dalec. et Chiffl. cum edd. vett. ante Harduin. *Saquale* Festus. Mox, codd. Dalec. et Chiffl. *Romani magnæ quæstioni.*

NOTÆ

toteles dicit, quod nunquam invenitur nidus vulturis: sed hoc non est verum in terra nostra, in qua sæpissime multi nidi inveniuntur eorum.... Poëta asserit, quod vultur in Græcia non pullificat: sed quod venit ab alia terra remota,' &c. In Pyrenæis montibus deprehendi quotidie vulturum nidos Scaliger affirmat, in Comment. ad Arist. pag. 663. In Italia a Nipho visum refert Aldrov. Ornithol. III. 1. pag. 245.

l *Nidificant*] Arist. libro sexto modo citato.

m *Fere bini*] Arist. pag. 663. *Τίκτουσι δὲ δύο ᾠὰ οἱ γῦπες. Pariunt ova bina vultures.*

n *Ova tredecim*] Vide Notas et Emend. num. 11.

o *Triduo autem*] Huc Plautus allusit in Truculento: 'Vide ut jam quasi volturii triduo Prius prædivinant, quo die esuri sient.' Ægyptii, teste Horo Hierogl. I. 11. non triduo tantum, sed septiduo integro, vultures prælii locum aiunt ante designare. Atque hæc, ut saltem ex parte vera, maxime mirantur ii quoque Patres, qui in Hexaëmeron scripserunt, Basilius, Eustathius, Ambrosius. Quibus Albertum addimus, de Animal. VIII. 2. 6. pag. 260. Cum vulturibus ideo comparari hæredipetæ solent. Quo sensu Seneca, Ep. 95. 'Ægro aliquis assidet: probamus: at hoc si hæreditatis causa facit, vultur est, cadaver expectat.' Et Martial. VI. 62. pag. 336. 'Cujus vulturis hoc erit cadaver?' Vide Notas et Emend. num. 12.

p *Sanqualem*] Sanqualis et immussulus, inquit Scaliger in Arist. lib. II. pag. 250. notæ nobis aves solum de nomine. *Sanqualem* scribunt Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. aliique: *sangualem,* editi.

q *Immussulum*] Festus: 'Immusculus avis genus, quam alii regulum, alii ossifragam dicunt. Immustulus ales ex genere aquilarum est, sed

aliqui vulturis pullum arbitrantur esse, et sanqualem[2] ossifragæ. Massurius sanqualem[r] ossifragum[3] esse dicit, immussulum autem pullum aquilæ, priusquam albicet cauda. Quidam post Mucium augurem visos non esse Romæ confirmavere: ego (quod veri similius)[4] in desidia rerum omnium non arbitror agnitos.

IX. (VIII.) Accipitrum genera sedecim[s] invenimus: ex iis ægithum[t] claudum altero pede prosperrimi[1] augurii nuptialibus negotiis et pecuariæ rei. Triorchem[u] a numero testium, cui principatum in auguriis Phemonoë[2] dedit: buteonem hunc appellant Romani, familia[v] etiam ex eo

—2 Chiffl. *sanqualem ossifragi*; Gronov. et al. vett. *sanqualem ossifragæ*.—3 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *sanqualem ossifragam* Gronov. et al. ante Harduin.—4 Gronov. et edd. ante Harduin. *quod verisimilius est: τὸ est* deest in codd. Dalec.

CAP. IX. 1 Ita codd. Harduini cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *novimus*. *Ex iis circon prosperrimi* Vet. Dalec. *invenimus: ex iis circon claudum, &c.* edd. vett. et Gronov. *invenimus: ex iis Ægythum* Chiffl.—2 *Phœmonoë* Gronov. et al. ante Harduin. Paulo post, *ex eo* non legitur in

NOTÆ

minorum virium, quam aquilæ: quæ volucris raro, et non fere, præterquam vere, apparet, quia æstum algoremque metuit. Appellatur autem ita, quod subito et inexpectata se immittat.'

[r] *Sanqualem*] Festus: 'Sanqualis avis appellatur, quæ in Commentariis Auguralibus Ossifraga dicitur, quia in Sanci Dei tutela est.' Moxque Paulus: 'Sanqualis porta appellatur proxima ædibus Sanci.' Sic enim hæc loca restituenda sunt. De nomine et sacello Dei Sanci diximus VIII. 74. Quamobrem sanqualis quasi *Sanci ales* esto.

[s] *Sedecim*] Vide Notas et Emend. num. 13. Differentias accipitrum, quales in hodierno aucupio agnoscuntur, diligenter et accurate Budæus explicat, in Annotat. ad Pandectas, pag. 162.

[t] *Ex iis ægithum*] Vide Notas et Emend. num. 14. Ægithi quæ sit facies, nusquam Plinius, nusquam Philosophus describit: haud levi sane rei literariæ incommodo. Sic enim ægithus solo nomine erit huic nostræ ætati cognitus.

[u] *Triorchem*] Is est, quem Gallorum aucupia *Milan* appellitant: quem Latine perperam vulgus scriptorum milvum interpretatur. Nam ἰκτῖνος Græcorum *milvus* noster est, quem *Regalem Milanum* vocant, ut monet Scaliger, in Comment. ad Arist. pag. 248. Buteoni color niger est, milvo fulvus. De numero testium, suffragatur Plinio Aldrovandus, qui se totidem in dissecto buteone deprehendisse scribit. Τριόρχης et κράτιστος τῶν ἱεράκων Aristoteli est.

[v] *Familia*] Buteonum familia, quæ gentis Fabiæ fuit. Ex ea Buteo declamator apud Senecam Patrem, Controv. 13. pag. 123. aliique, apud Livium et Plutarchum.

cognominata, cum prospero auspicio in ducis navi sedisset. Epileum[3] [w] Græci vocant, qui solus omni tempore apparet: ceteri hyeme abeunt. Distinctio[x] generum ex aviditate. Alii non nisi ex terra rapiunt avem:[4] alii non nisi circa arbores volitantem: alii sedentem in sublimi: aliqui volantem in aperto. Itaque et columbæ novere ex iis pericula, visoque considunt, vel subvolant, contra naturam ejus auxiliantes sibi. In insula Africæ Cerne in oceano accipitres totius Massæsyliæ[5] [y] humi fœtificant: nec alibi nascuntur, illis assueti gentibus.

x. In Thraciæ parte[a] super Amphipolim[1] homines atque accipitres societate quadam aucupantur. Hi ex sylvis et arundinetis excitant aves: illi supervolantes deprimunt. Rursus captas aucupes dividunt cum iis. Traditum est, missas in sublime sibi[2] excipere eos: et cum tempus sit capturæ, clangore ac volatus genere invitare ad occasionem. Simile quiddam[b] lupi ad Mæotim[3] paludem faciunt.

cod. Dalec.—3 Ita codd. Harduini, Salmant. Tolet. Lugd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Epilæum* Chiffl. *Epilæon* cod. Dalec. *Æsalona* Gronov. et edd. vett. *Epileion* vetusta duo exemplaria ap. Turneb.—4 Margo edd. Dalec. et Gronov. *columbam*, ex Aristot.—5 *Massæsyliæ* codd. Harduini, Tolet. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Massyliæ* Ald. Junt. Basil. Lugd. al. ante Harduin.

Cap. x. 1 Hermolaus Barbarus aliique *Cepropolin* legunt ex Aristot. ix. 36.—2 Cod. Dalec. *ibi*.—3 Codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ad Mæotin*; Gronov. et al. vett. *apud Mæotin*.

NOTÆ

[w] *Epileum*] Vide Notas et Emend. num. 15. Nostris, *l'émerillon*.

[x] *Distinctio*] Hæc totidem verbis Arist. Hist. Anim. ix. 47. p. 1080. Multo vero elegantius et accuratius Budæus hæc genera accipitrum persequitur, in Annot. ad Pandectas, p. 162.

[y] *Massæsyliæ*] Vide Notas et Emend. num. 16.

[a] *In Thraciæ parte*] Iisdem plane verbis hæc recitat Auctor libri De Mirab. Auscult. pag. 1162. Περὶ δὲ τὴν Θρᾴκην τὴν ὑπὲρ Ἀμφιπόλεως, κ.τ.λ. Porro hæc de circo, qui accipitrum generis est, et ab Eustathio in Odysseam Υ. pag. 1734. *εἶδος ἱέρακος* vocatur, Phile refert de Propr. Anim. cap. de circis, p. 56. Vide et Ælian. Hist. Anim. ii. 42.

[b] *Simile quiddam*] Arist. loc. cit. pag. 1081. Stephanus de Urb. pag. 407. et Ælian. Hist. Anim. vi. 65. Irridet Albertus, et fabulam putat. Non tamen superat fidem aut retia lupos lacerare, odore solicitatos: aut iisdem parcere, si pabulum sibi relictum sentiant.

Nam nisi partem a piscantibus suam accepere, expansa[4] eorum retia lacerant. Accipitres[c] avium non edunt corda. Nocturnus[d] accipiter cymindis[5] vocatur, rarus etiam in sylvis, interdiu minus cernens. Bellum internecinum gerit cum aquila, cohærentesque sæpe prehenduntur.[6]

XI. (IX.) Coccyx[e] ex accipitre videtur fieri,[f] tempore anni figuram mutans, quoniam tunc non apparent reliqui,[1] nisi perquam paucis diebus: ipse quoque modico[2] tempore æstatis visus non cernitur postea. Est autem neque aduncis unguibus solus accipitrum, nec capite similis illis, neque alio quam colore, ac rictu[3][g] columbi potius. Quin

—4 Vet. Dalec. *expassa*.—5 Chiffl. *cypindis;* Aristot. *hyberis*.—6 Chiffl. *internecium .... prenduntur*.

CAP. XI. 1 Margo edd. Dalec. et Gronov. *mutante, q. t. n. apparet, ut nec quidem reliqui*, ex Aristot.—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *ipseque modico* Gronov. et al. ante Harduin.—3 Chiffl. *ac victu;* cod. Dalec. *ac visu;* alii ap. Dalec. *aspectu*. Mox, *Quin et absumitur* edd. vett. ante Harduin. item Harduin. 1. 2. in Nota, et in ordine Bipont. et Franz. *Quin et*

NOTÆ

[c] *Accipitres*] Id Plinius accepit ex Arist. Hist. Anim. IX. 15. pag. 1043. Negat autem id esse verum Albertus M. VIII. 2. 3. p. 254. In Alberti sententiam concedit Aldrovandus Ornithol. lib. IV. pag. 290. qui corda avium ab accipitre depasta, quæ ipse porrexerat, vidisse testatur: et Scaliger ad Arist. lib. II. p. 249. Agebat fortassis tum avem eam vehementior fames.

[d] *Nocturnus*] Hæc sunt ex Aristotele accepta Hist. Anim. IX. 17. pag. 1046. In Aquilarum genere censeri ab eodem Philosopho videtur, cap. 41. pag. 1072. accipitris magnitudine, pag. 1046. De eo multa Eustathius in Iliad. Ξ. pag. 986. Bellonio II. 27. *Faucon de nuit.*

[e] *Coccyx*] Latinis cuculus, Gallis, *Coucou*. Expressa hæc sunt ad verbum ex Arist. Hist. Anim. VI. 6. pag. 666. Expressit ex eodem Philosopho Albertus M. de Animal. VI. 1. 6. pag. 196. et 197.

[f] *Videtur fieri*] Falsa hæc animos hominum, jam ab ipsis Aristotelis temporibus, insedit opinio, cuculum esse spurium saltem accipitris genus: hoc uno edita in vulgus argumento, quoniam accipitrem eum cui similis est, nusquam capi aiunt, cum cuculus apparet. Sed hanc opinionem multis convellit argumentis Philosophus, loc. cit. quibus adde quæ de upupa dicturi sumus, cap. 44.

[g] *Ac rictu*] Alii *ritu*, hoc est, moribus: alii *victu* legunt. Nos *rictu* defendimus. Est autem rictus pars illa rostri intima, quæ oculis propior est, et carne vestitur, qua rostrum maxillis et collo committitur. Hæc in diversis avibus diversi coloris esse solet. In cuculo luteus rictus est. Favet huic lectioni Albertus de Anim. VI. 1. 6. pag. 196.

et sumitur[h] ab accipitre, si quando una apparuere: sola omnium avis a suo genere interemta. Mutat autem[i] et vocem: procedit vere, occultatur Caniculæ ortu: semperque[j] parit in alienis nidis, maxime palumbium, majori ex parte singula ova, quod nulla alia avis: raro bina. Causa[k] subjiciendi pullos putatur, quod sciat se invisam cunctis avibus, nam minutas[4] quoque infestant: ita non fore tutam generi suo stirpem opinatur, ni fefellerit: quare nullum facit nidum, alioqui[5] trepidum animal. Educat ergo[l] subditum[6][m] adulterato fœta nido. Ille avidus ex natura, præripit cibos reliquis pullis, itaque pinguescit, et nitidus in se nutricem convertit: illa gaudet ejus specie, miraturque sese ipsam, quod talem pepererit: suos comparatione ejus damnat, ut alienos, absumique etiam se inspectante patitur, donec corripiat[n] ipsam quoque jam volandi potens. Nulla tunc[o] avium[7] suavitate carnis comparatur illi.

XII. (X.) Milvi[p] ex eodem accipitrum genere, magnitudine differunt. Notatum in his, rapacissimam et famelicam semper alitem nihil esculenti rapere unquam ex funerum

sumitur in ordine Harduin. 1. 2. et Miller.—4 Vet. Dalec. *minutæ;* et sic legunt alii ex Aristot. *minuta* cod. Dalec.—5 Gronov. et al. ante Harduin. *alioquin.*—6 Dalec. *subdititium.*—7 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Nulla tamen avium* cod. Dalec. *Nulla tum avium* Gronov. et al. vett.

NOTÆ

[h] *Quin et sumitur*] Arist. pag. 667.

[i] *Mutat autem*] Arist. Hist. Anim. IX. 75. pag. 1166.

[j] *Semperque*] Arist. Hist. Anim. lib. VI. pag. 667. et IX. 37. pag. 1065. aliique permulti, quos laudat Bochartus parte secunda de Animal. I. 12. pag. 88.

[k] *Causa*] Arist. locis citatis.

[l] *Educat ergo*] Curruca scilicet, *la Fauvette*, Græcis ἐπιλαΐς, vel ὑπολαΐς, aut alia quælibet avis, cujus in nido cuculus ova parit. Sic Arist. pag. 668. Τίκτει δὲ καὶ ἐπὶ τῇ τῆς ὑπολαΐδος νεοττείᾳ· ἡ δὲ ἐκλέπει καὶ ἐκφέρει. Sic auctor libri de Mirab. Auscult. pag. 1150.

[m] *Subditum*] Sive subdititium: Aristoteli, ὑποβολιμαῖον.

[n] *Donec corripiat*] Aliunde hæc clausula, quam ex Philosopho, derivata.

[o] *Nulla tunc*] Arist. lib. VI. pag. 668.

[p] *Milvi*] Ἰκτῖνους Græci, nostri *Milanos regales* vocant: etiam *milvios* Latini, inprimisque Phædrus I. 31.

ferculis, nec Olympiæ[q] ex ara. Ac ne ferentium quidem manibus, nisi lugubri municipiorum immolantium ostento. Iidem videntur artem gubernandi docuisse caudæ flexibus: in cœlo monstrante natura, quod opus esset[1] [r] in profundo. Milvi et ipsi[s] hybernis mensibus latent, non tamen ante hirundinem abeuntes. Traduntur[t] autem et a solstitiis affici podagra.

XIII. (XI.) Volucrum prima distinctio pedibus maxime constat. Aut enim aduncos ungues[a] habent, aut digitos,[b] aut palmipedum[c] in genere sunt, uti anseres[1] et aquaticæ fere aves. Aduncos[d] ungues habentia, carne tantum vescuntur ex parte magna.

XIV. (XII.) Cornices et alio pabulo: ut quæ duritiam[1] nucis[e] rostro repugnantem, volantes in altum in saxa tegu-

CAP. XII. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *quo opus esset* Vet. Dalec. *quid opus esset* Gronov. et al. vett. ante Harduin.

CAP. XIII. 1 Chiffl. *ut anseres.*

CAP. XIV. 1 Ita codd. Harduini, et edd. recentt. *pabulo. Atque duritiem* Gronov. et al. ante Harduin. ' Vet. Chiffl. et Pintian. *pabulo, ut quæ* ....

NOTÆ

q *Nec Olympiæ*] Pausanias in Eliac. prior. Ælian. Hist. Anim. II. 47. Antigonus in Hist. Mirab. cap. 10. ex Theopompo.

r *Quod opus esset*] Quod adhiberi opus esset in mari: nempe temonem sive clavum, quem cum nautæ huc illuc contorquent, ut milvi caudam, navim quo lubet impellunt.

s *Milvi et ipsi*] Arist. Hist. Anim. VIII. 21. p. 935.

t *Traduntur*] Festivo stylo ac simplici Albertus de Animal. XXIII. 24. pag. 641. 'Milvus,' inquit, 'avis est nota, magnitudine accipitris, rufa pennis, aduncorum unguium ... Hæc avis guttosa est, et podagram patitur, et ideo timida est: et propter hoc latet aliquando ... Circa solstitia latet frequentius, quia tunc magis est podagricus, et guttosus.'

a *Aduncos ungues*] Nostris, *la liaison crochue.* Digiti ipsi earum avium, *les serres.* Hæ fere carnivoræ sunt: aquila, accipiter, milvus, cornix, picus, aliæque, quibus aduncum pariter rostrum est.

b *Aut digitos*] Teretes scilicet ac rotundos: quales sunt oscinibus, et iis quæ grana vescuntur. Ut enim Plinius idem scribit, cap. 21. in secundo ordine (nempe digitatarum avium) oscines sunt alitesque: illarum generi cantus oris; his magnitudo differentiam dedit.

c *Palmipedum*] Στεγανόποδες Græcis dicuntur, quæ planos, et ad palmæ similitudinem pedes habent.

d *Aduncos*] Arist. Hist. Anim. VIII. 6. pag. 882.

e *Ut quæ duritiam nucis*] Hinc illud cornicis consilium apud Phædrum II.

lasve jaciunt iterum ac sæpius, donec quassatam perfringere queant. Ipsa ales est inauspicatæ garrulitatis, a quibusdam[f] tamen laudata. Ab Arcturi sidere[g] ad hirundinum adventum notatur eam in Minervæ lucis templisque raro, alicubi[2] omnino non aspici, sicut Athenis.[h] Præterea[i] sola hæc etiam volantes pullos aliquamdiu pascit: inauspicatissima fœtus tempore, hoc est, post solstitium.

XV. Ceteræ omnes ex eodem genere[j] pellunt nidis pullos, ac volare cogunt, sicut et corvi: qui et ipsi non carne tantum aluntur,[1] sed robustos[k] quoque fœtus suos fugant

jaciant. Lego, *ut quæ duritie nucem,' &c.* Dalec.—2 Cod. Dalec. *alibi.*
CAP. XV. 1 Cod. Dalec. *tantum alunt.*—2 Vet. Dalec. *non plus quam bina;*

NOTÆ

6. 'Aquila in sublime sustulit testudinem, Quæ cum abdidisset cornea corpus domo, Nec ullo pacto lædi posset condita, Venit per auras cornix, et propter volans: Opimam sane prædam rapuisti unguibus, Sed nisi monstraro quid sit faciendum tibi, Gravi nequicquam te lassabis pondere. Promissa parte, suadet ut scopulum super Altis ab astris duram illidat corticem, Qua comminuta facile vescatur cibo. Inducta verbis Aquila, monitis paruit,' &c.

[f] *A quibusdam*] Qui cornicis auguria e re consulentium maxime esse censebant, præsertim cum læva essent: id enim cornici, ceu dotem aliquam eximiam concessam a Divis narrat Phædrus, dum sic compellari pavonem a Junone fingit: 'Tibi forma, vires aquilæ, luscinio melos, Augurium corvo, læva cornici omina.' Quod et Maro confirmat Ecl. I. 'Sæpe malum hoc nobis, si mens non læva fuisset, Sæpe sinistra cava prædixit ab ilice cornix.' Et Cicero de Divin. I. 85. 'Cornicem a læva ratam,' hoc est, prosperum et certum facere augurium scripsit. Denique Petrus Blesensis Ep. 65. 'Qui de jocundo gloriantur hospitio, si a sinistra in dexteram avis sancti Martini volaverit,' &c. Sic cornicem scilicet Galli veteres appellabant. Vide Glossarium Du-Cangii verbo 'Avis.'

[g] *Ab Arcturi sidere*] Ab Arcturi exortu matutino, qui in Attica Nonis Septemb. ut auctor est idem Plinius XVIII. 74. ad hirundinis visum, qui VIII. Kalend. Martii notatur cap. 65. ejusdem libri.

[h] *Sicut Athenis*] In arce, *ἐν ἀκροπόλει*, nunquam aspici, auctor est Aristot. apud Ælian. Hist. Anim. V. 8. Apollonius Hist. Comm. cap. 8. Antigonus Hist. Mirab. cap. 12.

[i] *Præterea*] Arist. Hist. Anim. VI. 6. p. 665. Basilius quoque in Hexaëm. Homil. VIII. p. 106.

[j] *Ceteræ o. ex eodem genere*] Nempe quæ sunt aduncis unguibus, *πάντες, ὡς εἰπεῖν, οἱ γαμψώνυχες*, inquit Arist. loc. cit.

[k] *Sed robustos*] Arist. Hist. Anim. IX. 40. p. 1064. Ælian. Hist. Anim. II. 49.

longius. Itaque parvis[1] in vicis non plus bina[2] conjugia sunt: circa Cranonem[m] quidem Thessaliæ singula[n] perpetuo: genitores soboli loco cedunt. Diversa in hac ac supradicta[3] alite quædam. Corvi ante solstitium generant, iidem ægrescunt sexagenis diebus, siti maxime,[o] antequam fici coquantur autumno. Cornix ab eo tempore corripitur morbo. Corvi pariunt[p] cum plurimum quinos. Ore eos[q] parere aut coire vulgus arbitratur: ideoque[r] gravidas, si ederint corvinum ovum, per os partum reddere: atque in totum, difficulter parere, si tecto inferantur. Aristoteles negat, non hercule magis, quam in Ægypto ibim:[s] sed illam exosculationem, quæ sæpe cernitur, qualem in columbis, esse. Corvi in auspiciis[t] soli videntur intellectum habere significationum suarum. Nam cum Mediæ[4][u] hos-

et mox in eodem Vet. *ita singula*.—3 Edd. ante Harduin. *et supradicta*.—

NOTÆ

[1] *Itaque parvis*] Arist. pag. 1068. ἐν τοῖς μικροῖς χωρίοις, *in parvis regionibus*, non bina conjugia, quæ quaternis constare corvis oportet, sed binos omnino corvos degere ait solere. Ælianus item ex ipso, loc. cit.

[m] *Circa Cranonem*] Auctor libri de Mirab. Auscult. p. 1163. Stephanus item, p. 384. ex Callimacho in Mirabilibus et Theopompo.

[n] *Singula*] Conjugia nimirum: corvus mas, et fœmina: δύο κόρακες μόνοι, inquit Stephanus.

[o] *Siti maxime*] Ælian. Hist. Anim. I. 47. Phile de Propr. Animal. et Eratosthenes in Καταστερισμοῖς, pag. 14. ubi Aristotelem laudat auctorem, ἐν τοῖς περὶ θηρίων. De ea re iterum XXIX. 13.

[p] *Corvi pariunt*] Arist. Hist. Anim. IX. 40. p. 1068.

[q] *Ore eos*] Arist. de Gener. Anim. III. 6. id tanquam fabulosum ridet, ac refellit.

[r] *Ideoque*] Recte id Plinius monet fabulis accensendum. Repetit iterum nihilominus XXX. 44.

[s] *In Ægypto ibim*] Id vero de ibi, quod Plinius negat esse verum, et merito, Ægyptios credidisse, auctor est præter Aristotelem loc. cit. Ælianus Hist. Anim. X. 29. Plinii quoque interpres Solinus de Ibi idem asseverat c. 32. p. 61.

[t] *Corvi in auspiciis*] Vanitas augurum auspicia corvorum fausta a dextra, a læva infausta jactabat. Euclio senex infelix apud Plautum in Aulul. IV. 3. 'Non temere est, quod corvus cantat mihi nunc ab læva manu, Semel radebat pedibus terram, et voce crocibat sua.'

[u] *Nam cum Mediæ*] Quo tempore, inquit Philosophus Hist. Anim. IX. 40. p. 1069. οἱ Μηδείου ξένοι *Mediæ* cujusdam *hospites* in Pharsalo interiere, reliquere corvi terram Atticam, et Peloponnesum, quasi sensu quodam

pites occisi sunt, omnes e Peloponneso et Attica regione volaverunt.[5] Pessima[y] eorum significatio, cum glutiunt vocem velut strangulati.

XVI. Uncos ungues et nocturnæ aves habent, ut noctuæ, bubo, ululæ. Omnium horum hebetes interdiu oculi. Bubo[a] funebris, et maxime abominatus publicis præcipue auspiciis, deserta incolit: nec tantum desolata, sed dira etiam et inaccessa: noctis monstrum, nec cantu aliquo vocalis,[1] sed gemitu.[b] Itaque in urbibus[c] aut omnino in luce visus,[2] dirum ostentum est. Privatorum domibus insidentem plurimum[3] scio non fuisse feralem. Volat nunquam quo libuit,[4] sed transversus aufertur. Capitolii cellam ipsam intravit Sex Palpelio Histro,[5][d] L. Pedanio coss. propter quod Nonis Martiis Urbs lustrata est eo anno.

XVII. (XIII.) Inauspicata est et incendiaria avis, propter quam sæpenumero[e] lustratam Urbem in Annalibus

4 *Nam quum Medi* cod. Dalec.—5 Vet. Dalec. *advolaverunt.*

CAP. XVI. 1 Cod. Dalec. *aliquo vocali.*—2 Pintian. *in luco visus.*—3 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Parm. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *plurimis* Gronov. et al. ante Harduin.—4 Cod. Dalec. *quo libet.*—5 Ita codd. Harduini cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Palpellio Istrio* Chiffl. *Papellio Istro* Gronov. et edd. vett. ante Harduin.

NOTÆ

perciperent rerum vicissitudines: ὡς ἐχόντων αἴσθησίν τινα τῆς παρ' ἀλλήλων δηλώσεως.

[y] *Pessima*] Ut corvi singultu ac voce præsagiant tempestatem, dicetur XVIII. 87.

[a] *Bubo*] Nostris *Hibou*, *Chat-huant*, et *Grand Duc.* Græcis βύας. Similem esse noctuæ scribit Arist. Hist. Anim. VIII. 6. p. 883. magnitudine tamen haud inferiorem aquila.

[b] *Sed gemitu*] Hinc illud Senecæ Herc. Fur. III. 686. 'Hic vultur, illic luctifer bubo gemit.' Et Virgil. Æneid. IV. 462. 'Seraque culminibus ferali carmine bubo Visa queri, et longas in fletum ducere noctes.'

[c] *Itaque in urbibus*] Inter prodigia bubonem visum captumve sæpius commemorat Julius Obsequens de Prodig. c. 106. 107. &c.

[d] *Palpelio Histro*] Imp. Claudii principatu suffectum ii et honorarium genere Consulatum. Vide Notas et Emend. num. 17.—'Quo anno Consulatum hi gesserint, incompertum est.' *Ed. sec.*

[e] *Sæpenumero*] Julius Obseq. cap. 99. 'C. Sergio Galba, M. Scauro Coss. avis incendiaria, et bubo, in Urbe visæ.' Et cap. 111. 'C. Lælio, L. Domitio Coss. avis incendiaria visa, occisaque.' De lustrationibus veterum dicemus XXV. 59.

invenimus, sicut L. Cassio,[f] C. Mario coss. quo anno et bubone viso lustrata est. Quæ sit avis ea, nec reperitur, nec traditur. Quidam ita interpretantur, incendiariam esse quæcumque apparuerit carbonem ferens[g] ex aris vel altaribus. Alii spinturnicem[1 h] eam vocant: sed hæc ipsa quæ esset inter aves, qui se scire diceret, non inveni.

(XIV.) Cliviam[i] quoque avem[2] ab antiquis nominatam animadverto ignorari. Quidam clamatoriam dicunt, Labeo prohibitoriam. Et apud Nigidium subis[3 j] appellatur avis, quæ aquilarum ova frangat.

(XV.) Sunt præterea complura genera depicta in Etrusca disciplina, sed ulli[k] non visa:[4] quæ nunc defecisse mirum est, cum abundent etiam quæ gula humana populatur.

XVIII. (XVI.) Externorum de auguriis peritissime scripsisse Hylas[1] nomine putatur. Is tradit noctuam, bubonem, picum arbores cavantem, trigonem,[2 l] cornicem, a cauda[m]

CAP. XVII. 1 '*Spintharigem, σπινθάριγα*' in quibusdam exemplaribus corrupte *σκίνδασις.*' *Dalec.*—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. ita quoque legit Nic. Heinsius ad Catull. xxv. 5. Vid. Advers. p. 639. *Clivinam quoque avem* Gronov. et al. vett.—3 Chiffl. *subter;* alii codd. *super.*—4 Pro *sed ulli non visa,* quod servant omnes codd. Harduini, Tolet. et Pintian. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *seculis non visa* exhibent edd. ante Harduin.

CAP. XVIII. 1 Chiffl. *illas ac.*—2 Ita Reg. Brot. 1. et Editio princeps;

NOTÆ

[f] *L. Cassio*] Primus hic fuit C. Marii Consulatus, quo L. Cassium Longinum collegam habuit, anno Urbis DCXLVII. ut quidem Fasti habent.

[g] *Carbonem ferens*] Id frequenter milvo contingebat, arreptis extis e focis sacris, simul ut carbones auferret. Extat fabula, qua narratur, cum nidum ablato sic igne milvus incendisset, exprobratam ei a matre Deorum iram et ultionem, disturbatis sacris. Et de corvo Plutarchus: *Σκήνη Ῥωμύλου ἐκαύθη, κοράκων κρέα ἐς αὐτὴν ἐκ βωμοῦ τινος ἔμπυρα ἐμβαλλόντων. Ædes Romuli usta est, corvis carnes ignitas ex ara quadam in eum projicientibus.*

[h] *Spinturnicem*] Ἀπὸ τοῦ σπινθῆρος, *a scintilla,* sive *igniculo,* quem avis deferret, quæcumque ea esset, incendiaria ea, sive bustuaria dicebatur.

[i] *Cliviam*] Vide Notas et Emend. num. 18.

[j] *Subis*] Ita Reg. 2. In Reg. 1. et Chiffl. *subter.* In Colb. 1. 2. et Paris. *super.*

[k] *Sed ulli*] Ita Mss. omnes. Frustra editi, *sæculis non visa.*

[l] *Trigonem*] In Reg. 1. 2. ac Chiffl. *trygonem.* Solo nomine nota avis hæc est.

de ovo exire: quoniam pondere capitum perversa ova posteriorem partem corporum fovendam[3] matri applicent.

XIX. (XVII.) Noctuarum[n] contra aves solers dimicatio. Majore circumdatæ[o] multitudine, resupinæ pedibus repugnant, collectæque in arctum,[1] rostro et unguibus totæ teguntur. Auxiliatur accipiter collegio[2 p] quodam naturæ, bellumque partitur. Noctuas sexagenis diebus hyemis cubare,[3] et novem voces[q] habere tradit Nigidius.

XX. (XVIII.) Sunt et parvæ aves uncorum unguium, ut pici:[a] Martio[b] cognomine insignes, et in auspiciis[1 c] magni. Quo in genere[d] arborum cavatores scandentes in sub-

trygonam Chiffl. *trogonem* edd. ante Brotier.—3 Vet. Dalec. *magis fovendam.*
CAP. XIX. 1 Parm. *collectæque in arcum.*—2 Vet. Dalec. *consortio.*—3 Chiffl. *subare.*
CAP. XX. 1 'Ita bene Editio princeps.' In codd. Regg. *in auspicatis.* Male Rhenanus et recentiores, *in auspicatu*, quæ vox ne certæ quidem est Latinitatis.' *Brotier. in auspicatu* Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *in*

NOTÆ

[m] *A cauda*] Negat hoc esse de bubone verum Albertus M. lib. XXIII. p. 616. de aliis item negare jure possumus, cum Aldrov. Ornithol. VIII. 7. p. 548.

[n] *Noctuarum*] E Gallis sunt qui *Cheveches* appellitent: ut Scaliger, pag. 251. in Arist. alii communi cum bubone nomine, (eodem enim genere continentur,) *Hibous.* Auriculas e pinnulis non habent: bubo habet. Græcis γλαὺξ *noctua* est.

[o] *Majore circumdatæ*] Albertus M. de Animal. lib. XXIII. p. 643.

[p] *Collegio*] Societate, consortione, communione, affinitate.

[q] *Et novem voces*] Vox noctuæ propria, *Tou, tou:* unde noctua dicitur tutubare. Hinc jocus apud Plaut. Menæch. IV. 2. 90. 'ME. Egon' dedi? PE. Tu, tu istic, inquam. Vin' afferri noctuam, Quæ, Tu, Tu, usque dicat tibi? nam nos jam nos defessi sumus.'

[a] *Ut pici*] Picus, ut recte monet Albert. lib. XXIII. pag. 644. non avis species est, sed genus: quo sub genere Martii continentur.

[b] *Martio*] Quia Marti sacri, ut ait Plutarch. in Quæst. Rom. pag. 268. Hi vulgo in Gallia *Piverds* appellantur.

[c] *In auspiciis* [*auspicatu*] Ita cum Rhenano scribimus. In Mss. *auspicatis.* Editi *auspiciis* exhibent. Plautus in Asin. II. 1. 12. inter auguria prospera hæc recenset: 'Picus et cornix est ab læva; corvus porro ab dextera. Consuadent.'

[d] *Quo in genere*] Varia picorum genera Philosophus enumerat Hist. Anim. IX. 13. p. 1039. et cum eo satis accurate Scaliger. In his genus unum est, quod formicis vescitur, et cossis arborum. Hos ut venetur, arbores usque eo excavat, ut eos sæpe dejiciat. Unde δρυοκολάπτης dicitur, seu *arborum cavator*, quia τὰς δρῦς κολάπ-

reptum felium modo: illi vero et supini, percussi corticis sono, pabulum subesse intelligunt.[a] Pullos in cavis[e] educant avium soli.[2] Adactos[f] cavernis eorum a pastore cuneos,[3] admota quadam ab his herba, elabi creditur vulgo. Trebius auctor est, clavum cuneumve adactum, quanta libeat vi, arbori in qua nidum habeat, statim exilire, cum crepitu[4 g] arboris, cum insederit clavo aut cuneo. Ipsi principales Latio sunt in auguriis, a rege,[h] qui nomen huic avi dedit. Unum eorum præscitum transire non queo. In capite prætoris urbani Ælii Tuberonis,[5 i] in foro jura pro tribunali reddentis, sedit ita placido, ut manu prehenderetur. Respondere vates, 'exitium imperio portendi, si dimitteretur: at si exanimaretur, prætori.' Et ille avem protinus concerpsit: nec multo post implevit prodigium.[j]

XXI. (XIX.) Vescuntur et glande in hoc genere,[k] pomis-

[a] *Scandunt arbores ac latenter subrepunt, felium more, sed et pici supino contra arborem ventre, &c.*

auspiciis edd. ante Harduinum omnes.—2 Vet. Dalec. *arborum soli.*—3 *Adductus c. e. a p. cuneus* cod. Dalec.—4 Idem codex, Chiffl. Reg. Hard. 1. et Colb. 1. 2. *cum strepitu*. Mox, hæc verba, *clavo aut cuneo*, desunt in Vet. Dalec.—5 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *L. Tuberonis* edd. ante Harduinum. Mox, Parm. *ut manu apprehenderetur*.

NOTÆ

rei, quercus rostro *excavat*. Sic præter Arist. Auctor libri de Mirab. Auscult. pag. 1151. et Plutarch. loc. cit. p. 269.

[e] *Pullos in cavis*] Subintellige, in cavis arboribus. 'Nidificant in arborum concavitatibus,' inquit Albert. de Anim. VIII. 2. 2. pag. 254.

[f] *Adactos*] Ælian. Hist. Anim. I. 45. et Albertus de Animal. lib. XXIII. pag. 644. Hanc vulgi fidem Plinius ipse elevat XXV. 5.

[g] *Cum crepitu*] Ita Reg. 2. cum libris impressis. At Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. *cum strepitu*.

[h] *A rege*] Pico Saturni F. Rege Latinorum, quem augurem fuisse, et habuisse domi picum, per quem futura nosceret, ex Pontificalibus libris Servius prodidit, in hunc Virgilii locum Æneid. VII. 'Ipse Quirinali lituo,' &c.

[i] *Ælii Tuberonis*] Vide Notas et Emend. num. 19.

[j] *Implevit prodigium*] Val. Max. V. 6. quemadmodum is prodigium impleverit, explanat: 'Nam decem et septem milites suæ familiæ,' inquit, 'eximiæ fortitudinis viros, Cannensi prælio amisit. Respublica procedente tempore ad summum imperii fastigium excessit.'

[k] *In hoc genere*] Avium nempe uncos ungues habentium.

que multæ, sed quæ carne[1] tantum non vivunt, excepto milvo:[l] quod ipsum in auguriis dirum est. Uncos ungues[m] habentes omnino non congregantur, et sibi quæque prædantur.[2] Sunt autem[n] omnes fere altivolæ, præter nocturnas; et magis majores. Omnibus[o] alæ grandes, corpus exiguum. Ambulant difficulter. In petris[p] raro consistunt, curvatura unguium prohibente.

XXII. (XX.) Nunc de secundo genere[q] dicamus, quod[1] in duas dividitur species, oscines,[r] et alites: illarum generi cantus oris, his magnitudo differentiam dedit: itaque præcedent et ordine: omnesque reliquas in his[2] pavonum genus, cum forma, tum intellectu ejus et gloria.[a]

Gemmantes[s] laudatus[t] expandit colores, adverso maxi-

[a] *Et omnes alias aves in alitum genere præcedet pavonum genus, tum quod præstantiore forma sit, tum quod videatur eam intelligere, eaque gloriari.*

CAP. XXI. 1 Pro, *sed quæ carne*, unum exemplar ap. Dalec. exhibet *reliquæ carne.*—2 Vet. Dalec. *sed sibi quæque prædatur.*

CAP. XXII. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *de secundo ordine dicamus, qui* Gronov. et al. ante

NOTÆ

[l] *Excepto milvo*] Milvus, inquit, excipitur, etsi carne tantum non vivat: ipsum enim glande vesci, pomisque, cum alio genere alimenti familiari non destituitur, in auguriis dirum est. Sunt hæc accepta ex Arist. Hist. Anim. VIII. 6. pag. 882. ita scribente: *Avium uncungues omnes carnivoræ sunt: fruges autem etiam si quis frustillatim in os indiderit, nequeunt deglutire. Talia aquilarum genera omnia, et milvi, &c.* Τῶν δὲ ὀρνίθων ὅσοι μὲν γαμψώνυχοι, σαρκοφάγοι πάντες εἰσί· σῖτον δὲ, οὐδ᾽ ἐάν τις ψωμίζῃ, δύνανται καταπιεῖν· οἷον τά τε τῶν ἀετῶν γένη πάντα, καὶ ἰκτῖνοι, καὶ ἱέρακες, κ. τ. λ.

[m] *Uncos ungues*] Arist. Hist. Anim. I. 2. pag. 20. Γαμψωνύχων δὲ, οὐδὲν ἀγελαῖον.

[n] *Sunt autem*] Arist. Hist. Anim. II. 15. pag. 213.

[o] *Omnibus*] Arist. de Part. IV. 12. pag. 1042.

[p] *In petris*] Arist. loco proxime citato, et Hist. Anim. IX. 41. pag. 1075.

[q] *Nunc de secundo genere*] Nempe digitatarum avium. Superius enim, cap. 13. (quem locum a Plinio respici, certissimum est,) tria distinxit volucrum genera: uncunguium, digitatarum, et palmipedum. De uncunguibus hactenus: nunc de digitatis. Vide Notas et Emend. num. 20.

[r] *Oscines*] Oscines ore, alis alites auspicium faciunt. Cicero Epist. ad Famil. VI. 6. 'Non igitur ex alitis volatu, nec e cantu sinistro oscinis, ut in nostra disciplina est, tibi augurор.' Vide Festum, verbo 'Oscines.'

[s] *Gemmantes*] Apud Phæd. lib. III. Juno ad pavonem: 'Sed forma vin-

me Sole, quia sic fulgentius radiant. Simul umbræ quosdam repercussus ceteris, qui et in opaco[3] clarius micant, conchata quærit cauda:[b] omnesque in acervum contrahit pennarum, quos spectari gaudet, oculos.[u] Idem cauda annuis vicibus amissa cum foliis arborum, donec renascatur iterum cum flore,[4] [v] pudibundus ac mœrens quærit latebram. Vivit annis[w] XXV. Colores[x] incipit fundere in trimatu. Ab auctoribus[y] non gloriosum tantum animal hoc traditur, sed et malevolum, sicut anser verecundum: quoniam has quoque quidam addiderunt notas in his, haud probatas mihi.

XXIII. Pavonem[a] cibi gratia Romæ primus occidit

[b] *In conchæ morem curvata umbram affectat, quæ incidens in ceteros colores, facit ut ii vel in opaco clarius micent.*

Harduin.—2 Chiffl. *præcedunt et ordine, omnesque reliquas. In his.*—3 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *qui in opaco* edd. vett. et Gronov.—4 Vet. Dalec. et Pintian. *donec r. alia cum flore.*

NOTÆ

cis, vincis magnitudine: Nitor smaragdi collo præfulget tuo, Pictisque plumis gemmeam caudam explicas.'

[t] *Laudatus*] Hinc apud Ovid. Met. XIII. 802. 'Laudato pavone superbior.'

[u] *Oculos*] Sic orbes illos vocat, quos in pavonum caudis natura posuit. Insertos Argi centum oculos poëtæ fabulantur. Ovidium consule Met. I. 616.

[v] *Cum flore*] Verno tempore, cum se arbores induunt in florem.

[w] *Vivit annis*] Arist. Hist. Anim. VI. 7. pag. 671. et Albertus M. de Animal. VI. 1. 6. p. 197.

[x] *Colores*] Arist. et Albertus, modo laudati. Athen. lib. IX. pag. 397.

[y] *Ab auctoribus*] Aristotelis nomen cur porro dissimulat, a quo hæc de pavone et ansere totidem verbis traduntur Hist. Anim. I. 2. pag. 28. Parcit nimirum Philosophi famæ, rem haud satis probatam adeo confidenter pronuntianti. Enimvero cur verecundum anserem Philosophus dixerit, nulla satis probabilis ratio nunc occurrat: quæ inverecundum probent, plurimæ: quas Scaliger attigit in eum Philosophi locum, pag. 29. Tamen Albertus M. de Anim. I. 1. 4. pag. 9. Aristoteli suffragatur: 'Non enim animalia,' inquit, 'principium suarum operationum habent virtutem, sed quandam naturæ inclinationem ad virtutis similitudinem. Sic turtur et palumbus imitantur castitatem: anser autem, et catus, verecundiam,' &c.

[a] *Pavonem*] Varro, de Re Rust. III. 6. pag. 101. 'Primus hos (pavones) Q. Hortensius augurali adjiciali cœna posuisse dicitur, quod protinus factum tam luxuriosi, quam severi boni viri laudabant.' Hunc Varronis locum refert et Macrob. Saturn. II. 9.

orator Hortensius, aditiali[b] cœna sacerdotii. Saginare primus instituit circa novissimum piraticum bellum M. Aufidius[c] Lurco, exque eo quæstu reditus sestertium sexagena millia habuit.[1]

XXIV. (XXI.) Proxime gloriam sentiunt et hi nostri vigiles nocturni, quos excitandis[d] in opera mortalibus rumpendoque somno natura genuit. Norunt sidera, et ternas distinguunt horas interdiu cantu. Cum Sole eunt cubitum, quartaque[e] castrensi vigilia ad curas laboremque revocant. Nec Solis ortum incautis patiuntur obrepere, diemque venientem nuntiant cantu, ipsum vero cantum plausu[1] laterum.[f] Imperitant suo generi, et regnum in quacumque sunt domo exercent. Dimicatione[g] paritur hoc quoque

---

CAP. XXIII. 1 Ita codd. Harduini, et edd. recentt. *reditus is sexagena millia habuit* Chiffl. *reditus sestertia sexagena, &c.* cod. Dalec. *reditus is sestertium, &c.* Vet. Dalec. *reditus sestertium sexaginta M. habuit* Gronov. et al. vett.

CAP. XXIV. 1 'Merula super Enn. pag. 589. *plosu.*' Dalec.—2 Alii ap.

NOTÆ

pag. 352. Hortensii factum, Ælian. Hist. Anim. v. 21. et Tertull. de Pallio, sub finem, pag. 119.

[b] *Aditiali*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. Alii *adjiciali* legunt: Barbarus *adipali*. Affluentem lautamque cœnam significari ea voce plerique omnes consentiunt Eruditiores, ab aditu sacerdotii, vel adeundo sacrificio. Meminit Suetonius in Claudio, cap. 9. sumtuum quæ facere eum oportuit, 'pro introitu novi sacerdotii.'

[c] *M. Aufidius*] Ad verbum accepta hæc sunt ex Varrone, loc. cit. Refert eadem pariter et Tertull. ante laudatus. Efficit porro Gallicæ monetæ hæc summa sexagenum millium nummum, sive sestertium, libras 6000.

[d] *Quos excitandis*] Hinc ἀλέκτωρ apud Græcos *gallus* vocatur, quod nos ἐκ τοῦ λέκτρου, *e lecto* excitet, inquit Athen. lib. IX. pag. 374.

[e] *Quartaque*] Nocturnæ in castris excubiæ, ut jam ante monuimus, in quaterna dividebantur horarum spatia, ita ut prima, secunda, tertia, quartaque vigilia diceretur.

[f] *Plausu laterum*] Alii *plosu* malunt: quoniam in vet. Gloss. *Plosus*, ὁ τῆς φωνῆς βόμβος. *Plausus*, τίναγμα καὶ σύγκρουσις τῶν χειρῶν, ποδῶν, πτερῶν, κ. τ. λ.

[g] *Dimicatione*] Extat hujus loci paraphrasis non inconcinna, Joannis Passeratii, in eo carmine quod de Gallo inscripsit: 'Scilicet in gallos solis audacia gallis Insita Pergameæ renovat spectacula scenæ. Namque ubi magnanimos campo irritavit aperto Bilis amara duces, agnataque misit in arma, Unguibus, et rostris, repetito et verbere pennæ, Pendentem exercent pugnam: rapit impetus ambos: Fit sonitus crebro assultu: volat acta per auras Pluma, nivis ritu,

inter ipsos, velut ideo tela agnata cruribus suis intelligentes: nec finis sæpe commorientibus.[2] Quod si palma[h] contingit, statim in victoria canunt, seque ipsi principes testantur. Victus occultatur silens, ægreque servitium patitur. Et plebs tamen[i] æque superba, graditur ardua cervice, cristis celsa:[3] cœlumque sola volucrum aspicit crebro, in sublime caudam quoque falcatam erigens: itaque terrori sunt etiam leonibus[j] ferarum generosissimis. Jam[4] ex his quidam ad bella tantum et prælia assidua nascuntur, quibus etiam patrias nobilitarunt, Rhodum,[k] ac Tana-

Dalec. *nec finis sæpe, nisi commorientibus.*—3 Margo edd. Dalec. et Gronov. *expleto jamque certamine superbe g. a. c. c. celsis.*—4 Cod. Dalec. *leonibus domi-*

NOTÆ

statque atro pulvere cœlum. Quin adeo ignescunt stimulis discordibus iræ, Viribus exhaustis, ut sæpe occumbat uterque; Sternaturque pari per mutua vulnera leto. Et quisquam humana miretur clade parari Imperium, proceresque animas impendere sceptris, Cum tanti exigua surgant de corte tumultus? Nulla quies pugnæ, rabido mora nulla furori. Nunc capitis rubros apices, nunc tempora figunt: Lumina nunc fodiunt nigro stillantia tabo. Gallinæ interea tacita formidine mussant, Quem fortuna sibi regem velit esse virumque. Alter ut inferior cessit, tenebrasque petivit, Multa gemens, solio regni quod pulsus aviti: Laude tumens alter, primos sublimis in ungues Erigitur, victorque suum canit ipse triumphum.'

[h] *Quod si palma*] Ælian. Hist. Anim. IV. 29.

[i] *Et plebs tamen*] Passeratius: 'Principio crista insignis, paleaque rubenti, Et gressu intrepido, calcaribus aspera duris Crura movet, ravisque oculis procul omnia lustrat. Picta micat variis fulgoribus ardua cervix. Ostentat validum pectus, fortesque lacertos: Præliaque infesti meditatur acumine rostri. Aspiciant vasti qualem si forte leones, Tunc oblita sui domitrix vis illa ferarum, Terga fugæ mandat sylvis tectura pudorem, Demittitque jubas, et caudam subjicit alvo.'

[j] *Leonibus*] Vide quæ diximus VIII. 19.

[k] *Rhodum*] Colum. VIII. 2. pag. 280. 'Græci, quoniam procera corpora, et animos ad prælia pertinaces requirebant, præcipue Tanagricum gallorum genus, et Rhodium probabant: nec minus Chalcidicum, et Medicum, quod ab imperito vulgo litera mutata Melicum appellatur,' &c. Petr. Quinqueranus de Laud. Prov. lib. II. fol. 38. 'Rhodii quidem generis,' inquit, 'mihi gallus unus semestris erat allatus, et ille quidem non exiguo auro redemtus: ceterum in ea ætate tam magnanimus, animoque ad prælia comparato, ut ne liceret quidem cani cortem intrare, nisi male mulctari vellet: vulgarium vero gallorum quoscumque assequebatur, occidit.'

gram.[5] [l] Secundus est honos habitus Melicis,[m] et Chalcidicis,[6] ut plane dignæ aliti tantum honoris præbeat Romana purpura.[n] Horum sunt tripudia[o] solistima. Hi magistratus[7] [p] nostros quotidie regunt, domosque ipsis suas claudunt aut reserant: hi fasces Romanos impellunt aut retinent, jubent acies aut prohibent, victoriarum omnium toto orbe partarum auspices: hi maxime terrarum imperio imperant,[8] extis etiam fibrisque haud aliter quam opimæ victimæ Diis grati. Habent ostenta et præposteri[9] eorum vespertinique cantus. Namque totis noctibus canendo, Bœotiis[q] nobilem illam adversus Lacedæmonios præsa-

nis ferarum jam.—5 Harduinus e codd. emend. *aut Tanagram*, quod receperunt Miller. Bipont. et Franz.—6 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ac Chalcidicis* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, *perhibeat R. purpura* codd. Dalec. et Chiffl.—7 *Hi magistros* Chiffl. Mox, cod. Dalec. *ac referant: hi f. R. i. ac retinent, j. a. ac prohibent, v. toto*, omissa voce *omnium*.—8 Vet. Dalec. *maximo t. i. imperant;* cod. Dalec. *maxime t. i. imperitabant*. Mox, pro *extis, &c.* Vet. Dalec. exhibet, *ex iis etiam fibræ sunt, &c. gratæ*. Alii ap. Dalec. pro *victimæ* habent *victoriæ*.—9 Cod. Dalec. *Habent ostenta ex se et præposteri.*

NOTÆ

[l] *Tanagram*] De gallis Tanagræis, præter Columellam modo laudatum, Varro de Re Rust. III. 9. Pausan. lib. IX. pag. 574. Proverbio jactabant veteres, ἀλεκτρυόνα ἀθλητὴν Ταναγραῖον, *gallum pugilem Tanagræum*. Vide Suidam.

[m] *Melicis*] Medicos appellat Varro, loc. cit. pag. 103. et pag. 105. 'Gallinas medicas, quia ex Media propter magnitudinem erant allatæ.' Sed imperitum vulgus, ut ait Columella, loc. cit. post Varronem, litera mutata Melicos appellavit.

[n] *Romana purpura*] Consulum Magistratus. Sic Ovid. de Pisone: 'Cum tua bissenos numeraret purpura fasces.' Et Fast. I. 'Jamque novi præeunt fasces, nova purpura fulget.' Vide quæ diximus IX. 60.

[o] *Tripudia*] Festus: 'Puls potissimum dabatur pullis in auspiciis, quia ex ea necesse erat aliquid decidere, quod Tripudium faceret, id est, terræ pavium: pavire enim ferire est.' Solistimum vero dicebant ab imo solo, quod offa ex ore cadens feriebat, ut Cicero refert de Divin. lib. I. pag. 168. Hoc genere augurii maxime usi Romani, ut prælii eventum conjectarent: nam si avide cibum oblatum pulli appeterent, auspicatum fuit.

[p] *Hi magistratus*] Horum, inquit, auspiciis magistratus nostri reguntur: sine quibus nihil militiæ, nihil domi agunt.

[q] *Bœotiis*] Acceptum hoc a Cic. de Divin. lib. I. pag. 187. 'Cum apud Lebadiam,' inquit, 'Trophonio res divina fieret, gallos gallinaceos in eo loco sic assidue canere cœpisse, ut nihil intermitterent: tum augures dixisse Bœotios, Thebanorum esse

givere victoriam, ita conjecta interpretatione, quoniam victa ales illa non caneret.

XXV. Desinunt canere castrati: quod duobus fit modis:[a] lumbis[b] adustis candente ferro, aut imis cruribus:[1][c] mox ulcere oblito figlina creta: facilius ita pinguescunt. Pergami[d] omnibus annis spectaculum gallorum publice editur, ceu[2] gladiatorum. Invenitur in Annalibus, in Ariminensi agro, M. Lepido,[e] Q. Catulo coss. in villa Galerii locutum gallinaceum, semel, quod equidem sciam.

XXVI. (XXII.) Et anseri vigil[1][f] cura, Capitolio[g] testata defenso, per id tempus canum silentio proditis rebus. Quam ob causam[2] cibaria anserum[h] censores inprimis locant.

CAP. XXV. 1 Margo edd. Dalec. et Gronov. *calcaribus* e Varr. de R. R. lib. III. Mox Chiffl. *facilius ita pinnescunt.*—2 Gronov. *seu.*

CAP. XXVI. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Pintian. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Est et anseri vigil* Gronov. et al. ante Harduin. —2 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. recentt. *Quamobrem* edd.

NOTÆ

victoriam: propterea quod avis illa victa silere soleret: canere, si vicisset.' Hæc Tullius ex Callisthene, quæ iterum repetit lib. II. pag. 284.

[a] *Quod duobus fit modis*] Horum neuter hodie in usu est, inquit Aldrov. Ornithol. XIV. 17. pag. 348.

[b] *Lumbis*] Ad clunes, qua parte conquiniscunt coëuntes, ferro candente applicito, inquit Arist. Hist. Anim. IX. 79. pag. 1173.

[c] *Aut imis cruribus*] Varro loc. cit. pag. 103. 'Gallos castrant, ut sint capi, candenti ferro inurentes ad infima crura, usque dum rumpatur: at quod extat ulcus, oblinunt figlina creta.' De calcaribus id Columella accepit, loc. cit. 'Seminares capi, qui hoc nomine vocantur, cum sint castrati, libidinis abolendæ causa. Nec tamen id patiuntur amissis genitalibus, sed ferro candente calcaribus inustis: quæ cum ignea vi consumta sunt, facta hulcera dum consanescunt figulari creta liniuntur.'

[d] *Pergami*] Et Leges Atticæ lib. I. tit. 1. pag. 4. 'Ἀλεκτρυόνας ἀγωνίζεσθαι δημοσίᾳ ἐν τῷ θεάτρῳ μιᾶς ἡμέρας τοῦ ἔτους. *Galli gallinacei publice committuntur in Theatro, uno quotannis die.*

[e] *M. Lepido*] Anno Urbis DCLXXVI. ante Ciceronis Consulatum sexto decimo, ut quidem Fasti habent.

[f] *Et anseri vigil*] Nec minus, inquit, anser vigil, quam gallinacei, quos nocturnos vigiles antea appellavimus.

[g] *Capitolio*] Colum. VIII. 13. de ansere: 'Clangore prodit insidiantem, sicut etiam memoria tradidit, in obsidione Capitolii, cum adventu Gallorum vociferatus est, canibus silentibus.' Res est historicis decantata. Vide Livium lib. V. pag. 102. Ælian. Hist. Anim. XII. 33. Virgil. Æneid. VIII. 'Galli per dumos aderant,' &c.

[h] *Cibaria anserum*] Cic. pro Sex.

Quin et fama amoris, Ægii dilecta[i] forma pueri Olenii,[3] et Glauces[j] Ptolemæo regi cithara canentis, quam eodem tempore et aries[k] adamasse proditur. Potest et sapientiæ videri intellectus his esse.[a] Ita comes[4] perpetuo adhæsisse Lacydi[l] Philosopho dicitur, nusquam ab eo, non in publico, non in balneis,[5] non noctu, non interdiu digressus.

XXVII. Nostri sapientiores, qui eos jecoris bonitate[a] novere. Fartilibus[b] in magnam[c] amplitudinem crescit: exemtum quoque[d] lacte mulso augetur. Nec sine causa

[a] *Possunt videri et hæ alites intelligere quibus hominibus insit sapientia.*

vett. et Gronov.—3 *Argis dilecta forma pueri nomine Oleni* Gronov. et al. ante Harduin. '*pueri generi Œnii* Theophrast.' *Dalec.* Mox, *quam ex eodem t. et a. amasse* Chiffl.—4 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *intellectus ita iis esse. Comes* codd. Dalec. et Pintian. *intellectus iis esse. Ita comes* edd. vett. et Gronov.—5 Chiffl. *balineis.*

NOTÆ

Roscio, num. 56. 'Anseribus cibaria publice locantur.' Aug. de Civit. II. 22. 'Solus collis Capitolinus remanserat, qui etiam ipse caperetur, nisi saltem anseres, Diis dormientibus, vigilarent. Unde pæne in superstitionem Ægyptiorum, bestias avesque colentium, Roma deciderat, cum anseri solennia celebrarent.' Vide et Plutarch. in Quæst. Rom. pag. 287. 'Cur Censores, ubi magistratum acceperunt, nihil prius habent locatione alimentorum pro sacris anseribus?'

[i] *Ægii dilecta*] Vide Notas et Emend. num. 21.

[j] *Et Glauces*] Ælian. Hist. Anim. V. 29.

[k] *Quam eodem tempore et aries*] Ælian. loc. cit. et Plut. de Solert. Anim. pag. 972.

[l] *Lacydi*] Λακύδης Laërtio, in ejus Vita, pag. 111. Obiisse dicitur ibidem anno 4. Olymp. CXXX. Addit Ælian. Hist. Anim. VII. 41. mortuo anseri a Lacyde non minus splendide, quam filio, fratrive, justa funera esse persoluta.

[a] *Jecoris bonitate*] Athen. lib. IX. pag. 384.

[b] *Fartilibus*] Saginatis avibus, ficu præsertim, ut mos antiquus obtinuit: unde illud Horatii II. Sat. 8. 88. 'Pinguibus et ficis pastum jecur anseris albi.' In vetere inscript. apud Gruter. pag. 580. ANTIGONUS. DRVSI AVIVM. FARTOR.

[c] *In magnam*] In tantam quidem, ut anserem ipsum superare interdum videretur. Martialis XIII. 58. pag. 708. 'Aspice quam tumeat magno jecur ansere majus: Miratus dices: Hoc, rogo, crevit ubi?'

[d] *Exemtum quoque*] Ut igitur jecur anserum delicatius fieret, vivos ficis potissimum saginabant: deinde ex iis recens mactatis exemtum jecur lacte mulso immergebant. Dissimile

in quæstione est, quis primus tantum bonum invenerit, Scipione Metellus [1] vir consularis, an M. Seius [2] [e] eadem ætate eques Rom. Sed (quod constat) Messalinus Cotta,[f] Messalæ oratoris filius, palmas [3] pedum ex his torrere, atque patinis cum gallinaceorum cristis condire reperit. Tribuetur enim a me culinis cujusque palma cum fide. Mirum in hac alite, ad Morinis [4] [g] usque Romam pedibus venire. Fessi proferuntur ad primos: ita ceteri stipatione naturali propellunt eos. Candidorum alterum vectigal in pluma. Velluntur [h] quibusdam locis bis anno. Rursus plumigeri vestiuntur: mollior, quæ corpori proxima:[5] et e Germania [i] laudatissima. Candidi ibi, verum minores, gantæ [6]

CAP. XXVII. 1 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Scipio an Metellus* cod. Dalec. *Scipio Metellus* Gronov. et edd. vett.—2 Ita Harduinus e Varr. R. R. III. 10. cum edd. recentt. *an M. Seseius* codd. Harduini, Chiffl. Parm. et Venett. *an M. Sestius* Ald. Junt. Lugd. 1562. Lugd. Erasmi, Dalec. al. ante Harduin.—3 Cod. Dalec. *plantas.* —4 Parm. *a Thurinis.*—5 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *molliorque, quæ corpori quam proxima* Gronov. et edd. vett.—6 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin.

NOTÆ

est quod in suibus factitatum, M. Apicii invento, dictum est superius VIII. 87. 'Adhibetur et ars jecori suum, sicut anserum, inventum M. Apicii, fico arida saginatis, ac satie, necatis repente mulsi potu dato.' Etiamnum Judæi Pragenses non ficis quidem, sed oryza, triticoque, quod in lacte sit et mulsa coctum, farciunt anserum jecora, obesantque.

[e] *An M. Seius*] Vide Notas et Emend. num. 22.

[f] *Messalinus Cotta*] In Valeriam gentem translatus, majoribus clarus, sed animo dissimilis, prono ad severitatem, ut Tacitus auctor est Annal. IV. pag. 105. et alibi sæpe. Gessit Consulatum Augusto imperante, anno Urbis DCCLI. De eo Ovid. ex Ponto IV. 16. 41. 'Te tamen in turba non ausim, Cotta, silere, Pieridum lumen, præsidiumque fori. Maternos Cottas, cui Messalasque paternos Maxima nobilitas ingeminata dedit.'

[g] *A Morinis*] Vide Notas et Emend. num. 23.

[h] *Velluntur*] Colum. VIII. 13. 'Præstat anser ex se pullos atque plumam: quam non, ut in ovibus lanam, semel demetere, sed bis anno, vere et autumno, vellere licet,' &c.

[i] *Et e Germania*] Non hæc de Germania vetere accipienda sunt, quæ Rheno Danubioque clauditur, sed de Germania Provincia, quæ in primam dividebatur olim, ubi Moguntiacum, et Argentoratum, et secundam, quæ Tungris et Agrippina insignis erat. Argumento est, quod a Plinio mox subjicitur: magni criminis reos peragi solitos Præfectos

vocantur.[j] Pretium plumæ eorum, in libras denarii quini.[k] Et inde crimina plerumque auxiliorum[7] præfectis,[l] a vigili statione ad hæc aucupia dimissis cohortibus totis. Eoque deliciæ processere, ut sine hoc instrumento[8] durare jam ne virorum quidem cervices possint.

XXVIII. Aliud reperit[m] Syriæ pars, quæ Commagene[1] vocatur: adipem eorum in vase æreo cum cinnamo nive multa obrutum, ac rigore gelido maceratum,[2] ad usum præclari medicaminis, quod ab gente dicitur Commagenum.[3] [n]

XXIX. Anserini generis sunt chenalopeces: et[1] [o] quibus lautiore epulas non novit Britannia, chenerotes,[p] fere an-

1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ganzæ* Gronov. et al. ante Harduin.—7 Vet. Dalec. et cod. ejusdem, *auxilium*.—8 Dalec. *ut sine hoc stramento*.

CAP. XXVIII. 1 *Comagene* Gronov. et al. ante Harduin.—2 Margo edd. Dalec. et Gronov. *obruere ac r. g. macerare*.—3 *Commagum* Chiffl. *Comagenum* Gronov. et al. ante Harduin.

NOTÆ

Auxiliorum, qui in ripa Rheni adversus Germanos, pro Galliarum defensione, excubabant, quod totas interdum cohortes ad anserum aucupia dimittebant, vacuis interim præsidiis ac stationibus.

[j] *Candidi ibi .... gantæ vocantur*] Sic Reg. 1. 2. Paris. et Chiffl. Editi, minus recte, *ganzæ*. Vet. Gloss. *Ganta*, χηναλώπηξ, hoc est, *vulpanser*. Adeo, in vita Sancti Walberti cap. 5. 'Anseres agrestes, quas a candore vel sonitu vocis more rustico Gantas vocant.' Gantas pariter et alii nuncupant, quos laudat V. Cl. Du-Cangius in Glossario, et 'Gantes,' et 'Gantulas.' Menagio tamen in Origin. linguæ Ital. pag. 430. magis arridet 'Ganza.' Hodie certe Belgæ plerique anseres *Gans* vocant: Hispani, *Ganso*.

[k] *Denarii quini*] Monetæ nostræ, asses sunt omnino quadrageni.

[l] *Auxiliorum Præfectis*] De his militum auxiliariumque cohortium Præfectis crebra in Notitia Imperii mentio.

[m] *Aliud reperit*] De hoc dicturi sumus opportuniore loco, XXIX. 13.

[n] *Commagenum*] In Mss. *Commagum*.

[o] *Chenalopeces*] Quos Latine vulpanseres possis appellare. Quod genus id avium sit, disceptant inter se scriptores. Bellonius III. 5. *Oyes Nonnettes*, aut *Cravants*, vocari a Gallis putat. Aldrovandum vide Ornithol. XIX. 19. pag. 159. Hesychius, pag. 971. χηνέλοπες, ὄρνεα ποιά· ὅπερ ἔνιοι χηναλώπεκες.

[p] *Chenerotes*] Χηνέρωτες. Forte ii sunt χῆνες μικροὶ, parvi anseres, de quibus Arist. Hist. Animal. VIII. 15. pag. 919. quos et suaves esse in cibis, et ab Adriatici sinus accolis Padanis, apud quos frequens est horum copia, Pavaros vocari, auctor est Scaliger in eum locum.

sere[2] [q] minores. Decet tetraonas [r] suus nitor, absolutaque nigritia,[3] in superciliis cocci rubor. Alterum eorum [s] genus vulturum magnitudinem excedit, quorum et colorem reddit. Nec ulla ales, excepto struthiocamelo, majus corpore implens pondus,[4] in tantum aucta, ut in terra quoque immobilis prehendatur. Gignunt eos Alpes, et septemtrionalis regio. In aviariis[5] [t] saporem perdunt. Moriuntur contumacia spiritu revocato. Proximæ eis[6] sunt, quas Hispania aves tardas appellat, Græcia otidas,[u] damnatas in cibis. Emissa enim ossibus medulla, odoris tædium extemplo sequitur.

XXX. (XXIII.) Inducias habet gens Pygmæa abscessu gruum (ut diximus) [a] cum iis dimicantium. Immensus est tractus, quo veniunt, si quis reputet a mari Eoo.[b] Quando [c] proficiscantur consentiunt: volant ad prospiciendum

CAP. XXIX. 1 '*Penelopes* Vet. prave.' *Dalec.*—2 Ita codd. Harduini et Dalec. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *cerenotes vero ansere* Chiffl. *cherenotes feræ anseres* Pintian. *chenerotes, fero ansere* Gronov. et al. vett.—3 Chiffl. *absolutamque nigritiam.*—4 Dalec. *implet pondus.*—5 Chiffl. *In vivariis.*—6 *Proximæ his* Chiffl.

NOTÆ

[q] *Fere ansere*] Vide Notas et Emend. num. 24.

[r] *Decet tetraonas*] Bellonio v. 11. *Coq de bois*, aut *Faisan bruyant:* cui appellationi stabiliendæ prolixam concertationem instituit Aldrovandus Ornithol. XIII. 6. pag. 59. Tetraonum, cum pavonibus, phasianis, Meleagridibus, Numidicisque, mentio apud Suetonium in Caligula cap. 22.

[s] *Alterum eorum*] Tetraonum. Id esse avium genus, quas Galli *Outardes* vocant, primæ commendationis in deliciis epularum, sunt qui arbitrentur: falso, ut arbitror.

[t] *In aviariis*] Aviaria proprie esse saginantium volucrum, quæ stagnis piscinisque lætantur, ex Columella discimus VIII. 1.

[u] *Græcia otidas*] Ab otide, seu potius oto, de qua cap. 33. diversa penitus hæc avis est: sed mihi adhuc incomperti nominis. Vide Notas et Emend. num. 25.

[a] *Ut diximus*] Libro IV. cap. 18. et VII. 2.

[b] *A mari Eoo*] Nam extrema in parte montium Indiæ ab oriente Pygmæos statuit idem Plinius loco citato libri septimi.—'Sunt et in Thracia, IV. 18.' *Ed. sec.*

[c] *Quando*] Arist. Hist. Anim. IX. 14. p. 1040. ex quo Plinius: a Plinio Solinus cap. 10. p. 28. Plura veterum de gruibus testimonia, quibus hæc corroborentur, quæ Plinius affert, congessit Bochartus, parte secunda de Animal. I. 11. pag. 76. et seq.

alte:[1] ducem, quem sequantur, eligunt: in extremo agmine per vices, qui acclament, dispositos[2] habent, et qui gregem voce contineant. Excubias[d] habent nocturnis temporibus, lapillum pede sustinentes, qui laxatus somno et decidens[3] indiligentiam coarguat. Ceteræ[e] dormiunt capite subter alam condito, alternis pedibus insistentes. Dux erecto providet collo, ac prædicit. Eædem mansuefactæ lasciviunt, gyrosque quosdam indecoro cursu vel singulæ peragunt. Certum est,[f] Pontum transvolaturas, primum omnium angustias petere, inter duo promontoria Criumetopon, et Carambin: mox saburra stabiliri.[g] Cum medium transierint, abjici lapillos[h] e pedibus: cum attigerint continentem, et e gutture arenam. Cornelius Nepos, qui Divi Augusti principatu obiit, cum scriberet turdos paulo ante cœptos saginari, addidit, ciconias magis placere, quam grues: cum hæc nunc ales[i] inter primas expetatur, illam nemo velit attigisse.[4]

XXXI. Ciconiæ quonam e loco veniant, aut quo se referant, incompertum[j] adhuc est. E longinquo venire non

CAP. XXX. 1 *Quando proficiscuntur confertim volant, ad p. alta* Vet. Dalec. —2 Chiffl. *agmine, per vicesque acclamantes dispositos.*—3 Vet. Dalec. *qui lassatis somno decidens;* Chiffl. *qui lassatus, &c.*—4 Vet. Dalec. *velit tetigisse.*

NOTÆ

[d] *Excubias*] Solinus loc. cit. Plutarch. de Solert. Anim. p. 967. Basil. in Hexaëm. Homil. VIII. p. 106.

[e] *Ceteræ*] Arist. loc. cit.

[f] *Certum est*] Solinus iisdem ferme verbis, loc. cit.

[g] *Mox saburra*] Solini paraphrasis: 'Sub quodam militiæ eunt signo: et ne pergentibus ad destinata vis flatuum renitatur, arenas devorant: sublatisque lapillulis ad moderatam gravitatem saburrantur.'

[h] *Abjici lapillos*] Solinus: 'Cum contra medium alveum adventasse se sciunt, scrupulorum sarcina pedes liberant: ita nautæ prodiderunt, compluti sæpe ex illo casu imbre saxatili. Arenas non prius revomunt, quam securæ sedis suæ fuerint.' Rectius dixisset, quam continentem attigerint. Vide Notas et Emend. num. 26.

[i] *Cum hæc nunc ales*] De grue loquitur, non de ciconia. Inter mensarum delicias, grues Melicas, ex insula Melo advectas, numerat Gellius VII. 16. Adde Horat. II. Sat. 8. 86. 'Mazonomo pueri magno discerpta ferentes Membra gruis.'

[j] *Incompertum*] Albertus M. de Animal. XXIII. de ciconiis, p. 618. 'Quod autem,' inquit, 'non est com-

dubium, eodem quo grues modo: illas hyemis,[k] has æstatis[l] advenas. Abituræ congregantur in loco certo: comitatæque[1] sic, ut nulla sui generis relinquatur, nisi captiva et serva, ceu lege prædicta die recedunt. Nemo vidit agmen discedentium, cum discessurum appareat: nec venire, sed venisse cernimus: utrumque nocturnis fit temporibus. Et quamvis ultra citrave pervolent, nunquam tamen advenisse usquam, nisi noctu, existimantur. Pythonos comen[m] vocant[2] in Asia patentibus campis, ubi congregatæ inter se commurmurant,[n] eamque quæ novissima[3] advenit, lacerant,[o] atque ita abeunt. Notatum, post Idus Augustas[4] non temere visas ibi. Sunt qui ciconiis[p] non inesse linguas[5] confirment. Honos iis[q] serpentium exitio tantus, ut in Thessalia capitale fuerit occidisse, eademque legibus pœna,[6] quæ in homicidam.

CAP. XXXI. 1 Pintian. *cunctatæ.* Mox, *et serva* obrepsisse suspicatur Pintianus. Deinde, *seu lege* Gronov.—2 *Pythonen vocant* Vet. Dalec.—3 Vet. Dalec. *novissimo.*—4 *Augusti* Gronov. et al. vett.—5 Chiffl. *linguam;* et paulo post in eodem, *ut in T. capitali.*—6 Cod. Dalec. *eadem legibus pœna.*

NOTÆ

pertum ubi lateant, est, quia se valde occultant in desertis paludum, et cavernarum: sicut et cetera latentia.'

[k] *Illas hyemis*] Grues nimirum. Vide Notas et Emend. num. 27.

[l] *Has æstatis*] Nempe ciconias. Namque, ut Maro cecinit Georg. II. 319. 'Vere rubenti Candida venit avis longis invisa colubris.' Ciconia scilicet: quæ idcirco Petronio dicitur in Satir. p. 206. 'Avis exul hyemis, titulus tepidi temporis.'

[m] *Pythonos comen*] Πύθωνος κώμην, quasi *Pythonis,* sive *serpentis, pagum* dixeris. Hæc Solinus transcripsit a Plinio, plane ad verbum cap. 40. p. 71. Albertus vero loc. cit. fabulosa censet: 'Quod autem quidam,' inquit, 'vulgariter loquentes dicunt has aves hyeme recedere in partes Orientis, et in Asia esse campum in quo se expectant, et illam quæ ultimo veniens aciem retardat, dilacerare.... mendacium esse certum est triplici ratione,' &c.

[n] *Inter se commurmurant*] Glotorare ciconias dixit auctor poëmatii de Philomela: 'Glotorat immenso de turre ciconia rostro.'

[o] *Lacerant*] Solinus, *lancinant.*

[p] *Sunt qui ciconiis*] Solinus loc. cit. 'Aves istas ferunt linguam non habere.' Sed falli eos Plinius subobscure indicat: nos certo edocti experimento graviter hallucinari eos liquido affirmamus.

[q] *Honos iis*] Totidem verbis hæc narrat Auctor libri de Mirab. Auscult. p. 1152. et Solinus loc. cit. aliique, quos citat Bochartus, parte secunda de Animal. II. 29. p. 329.

XXXII. Simili anseres quoque et olores ratione commeant: sed horum volatus cernitur: liburnicarum modo rostrato impetu feruntur, facilius ita findentes aëra, quam si recta fronte impellerent: a tergo sensim dilatante se cuneo [a] porrigitur agmen, largeque impellenti præbetur auræ. Colla imponunt præcedentibus: fessos duces ad terga recipiunt. Ciconiæ nidos [b] eosdem repetunt: genitricum [1] [c] senectam invicem educant. Olorum morte [d] narratur flebilis cantus, (falso,[2] ut arbitror,) aliquot experimentis. Iidem mutua [e] carne vescuntur inter se.

CAP. XXXII. 1 Dalec. *genitorum*.—2 Ejusdem codex, *falsis*.

NOTÆ

[a] *Dilatante se cuneo*] Ut formam literæ Græcorum majusculæ, quam Λάμβδα vocant, volantium agmen referat. Cuneus, ut nemo ignorat, de multitudine pugnantium dicitur, in cunei formam redacta, quæ cuncta in acie primo angustior, deinde latior procedit, auctore Vegetio.

[b] *Ciconiæ nidos*] Gaspar Heldelinus, in Encomio Ciconiæ, in Amphith. Sap. Socr. p. 442. 'Ciconia primo protinus adventu veterem nidum repetit: quem si quidem salvum et incolumem invenit, collectis hyberno situ sordibus, statim repurgat, instauratque: sin sæviore aliqua ventorum tempestate dejectum cernit, ramentis illico ex agris palustrique ulva comportatis, possessionem sedis novo nido occupat.' Cetera ibi vide: vix enim dici quicquam accuratius in illud argumentum potest. Vide etiam Ælian. Hist. Anim. III. 23.

[c] *Genitricum*] Arist. Hist. Anim. IX. 20. p. 1048. et Solinus loc. cit.

[d] *Olorum morte*] Aristotelem sugillat, qui experimentis aliquot cantum olorum certissime comprobatum scribit libro cit. cap. 16. p. 1045. Res est ea discrepantibus inter se scriptorum sententiis dudum agitata: quam veritati demum asseruit, vindicato cycnorum cantu, exemplisque recentibus confirmato, Thomas Bartholinus, singulari opere de Cycno, a § 44. ad 54. Inter Passeratii carmina extat unum sat venustum, de olore sive cycno, Kal. Jan. anni 1596.—'Verum, ut ingenue dicam, quod sentio, dedisse vatibus aliis occasionem fingendæ fabulæ de canora cycni voce, illud Virgilii in Ecl. IX. 29. videtur: 'Vare, tuum nomen... Cantantes sublime ferent ad sidera cycni.' Et illud vs. 35. 'Nam neque adhuc Varo videor, nec dicere Cinna Digna, sed argutos inter strepere anser olores.' At non sunt ibi cycni, sive olores, alites: sed ipsi sunt vates, qui 'cycni' et 'olores,' propter candorem: et 'arguti' iidem, sive 'cantantes,' propter poësim. Unde ab Horatio 'arguti poëtæ' dicuntur, II. Ep. 2. 90. 'Qui minus argutos vexat furor iste poëtas?' Alioquin enim id diceret Virgilius, quod nemo ante ipsum prodidit: cycnos enim in vita canere; cum in morte tantum, Plinio quidem teste, flebilis eorum cantus narretur, aliquot experimentis; sed (ut recte censet) falsis.' *Ed. sec.*

[e] *Iidem mutua*] Arist. Hist. Anim.

XXXIII. Verum hæc commeantium per maria terrasque peregrinatio non patitur differri minores quoque, quibus est natura similis: utcumque enim supradictas magnitudo et vires corporum invitare videri possint.[1] Coturnices ante [f] etiam semper adveniunt, quam grues: parva avis, et cum ad nos venit, terrestris potius, quam sublimis. Advolant et hæ simili modo, non sine periculo navigantium, cum appropinquavere terris. Quippe velis sæpe incidunt,[2] [g] et hoc semper noctu, merguntque navigia. Iter est his per hospitia certa. Austro [h] non volant, humido scilicet et graviore vento. Aura tamen vehi volunt, propter pondus corporum, viresque parvas. Hinc volantium illa conquestio labore expressa. Aquilone [i] ergo maxime volant ortygometra [j] duce. Primam earum [k] terræ appropinquan-

CAP. XXXIII. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *possunt* Gronov. et al. aute Harduin.—2 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et

NOTÆ

IX. 2. p. 1007.

[f] *Coturnices*] Gallis, *des Cailles*. Ad nos ineunte vere veniunt. In mutatione locorum prævertere coturnices gruibus, docet etiam Arist. Hist. Anim. VIII. 15. p. 916.

[g] *Sæpe incidunt*] Vide Notas et Emend. num. 28.

[h] *Austro*] Aristotelis hæc verba sunt, Hist. Anim. VIII. 15. pag. 918. Ἐὰν δὲ νότος, χαλεπῶς ἔχουσι, διὰ τὸ μὴ εἶναι πτητικοί· ὑγρὸς γὰρ καὶ βαρὺς ὁ ἄνεμος, διὸ καὶ οἱ θηρεύοντες ἐπιχειροῦσι τοῖς νοτίοις· οὐ πέτονται δὲ διὰ τὸ βάρος· πολὺ γὰρ τὸ σῶμα· διὸ καὶ βοῶντες πέτονται· πονοῦσι γάρ. *Austrum flantem moleste ferunt, propterea quod minus habiles sunt ad volandum: est quippe ventus et humidus et gravis: itaque aucupes captant ex Austro venandi occasionem: nequeunt autem volare ob gravitatem: corpulentæ enim valde sunt: idcirco cum clamore volant, quia laborant.* Habet hæc etiam Solinus c. 11. p. 30.

[i] *Aquilone*] Arist. loc. cit. et Solinus.

[j] *Ortygometra*] Ὀρτυγομήτρα, quasi *coturnicomater*, sic dicta, quod ceteris major, ac pro corporis mole veluti reliquarum mater, videatur. Gallis, *Roi des Cailles*, et *Mère des Cailles*. Fridericus II. de Arte Venandi I. 9. 'Ralli terrestres, qui dicuntur duces coturnicum.' Hesychius: Ὀρτυγομήτρα, ὄρτυξ ὑπερμεγέθης. Ex ipso esse coturnicum genere eam quæ ortygometra dicitur, quod recte ducat aciem, ait Albertus lib. XXIII. p. 619. Nihilominus, a Plinio et Aristotele, e coturnicum genere aperte eximitur: cum Philosophus scribat, coturnices hinc abeuntes ducibus uti glottide, ortygometra, oto, et cychramo: e quibus ortygometra palustrium avium similis sit.

[k] *Primam earum*] Solinus loc. cit.

tem accipiter rapit. Semper hinc remeantes comitatum solicitant:[1] abeuntque una persuasæ[3] glottis, et otus, et cychramus.

Glottis[m] prælongam exserit linguam: unde ei nomen. Hanc initio blandita peregrinatione avide profectam,[4] pœnitentia in volatu, cum labore scilicet, subit: reverti incomitatam piget, et sequi: nec unquam plus uno die pergit:[5] in proximo hospitio deserit. Verum invenitur alia, antecedente anno relicta: simili modo in singulos dies. Cychramus[6] [n] perseverantior festinat etiam pervenire ad expetitas sibi terras. Itaque noctu[o] is eas excitat, admonetque itineris. Otus[7] [p] bubone minor est, noctuis major, auribus plumeis eminentibus: unde et nomen illi: quidam Latine asionem vocant: imitatrix alias avis ac parasita, et quodam genere saltatrix. Capitur haud difficulter, ut noc-

Franz. *velis sæpe insidunt* Elz. Gronov. et al. ante Harduin.—3 Vet. Dalec. *per sua signa*. Mox, pro *otus, et cychramus* quod servant codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *otus, et cenchramis* legitur in cod. Dalec. *otis, et cychramus* Venett. Parm. Ald. Junt. Lugd. Erasmi, Dalec. Frankf. 1582. Elz. Gronov. et al. vett.—4 Cod. Dalec. *provectam*.—5 Vet. Dalec. *peragit*.—6 Vet. Dalec. *Cenchramis*.—7 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et

NOTÆ

[l] *Comitatum solicitant*] Hoc est, ut Solinus recte interpretatur, non e suo genere, quod Dalecampius existimavit, sed de externo comites ducesque requirunt, ut illud discrimen, quod ab accipitre ingruit, amoliantur a se. Itaque persuasæ abeunt una glottis, et ceteræ, quæ nunc recensentur. Sunt hæc porro accepta ex Arist. loc. cit. *Ὅταν δ' ἐντεῦθεν ἀπάρωσιν, ἥ τε γλωττὶς συναπαίρει, καὶ ἡ ὀρτυγομήτρα, καὶ ὁ ὦτος, καὶ ὁ κύχραμος, κ. τ. λ.*

[m] *Glottis*] Γλωττὶς, quam *ligulam* Latine possis appellare. Quæ sit ea, nondum satis constat. Arist. loc. cit. Καὶ ἡ γλωττὶς, γλῶτταν ἐξαγομένην ἔχουσα μέχρι πόῤῥω.

[n] *Cychramus*] Eam esse aviculam Bellonius putat v. 21. quam Galli *Proyer* et *Prayer* appellitant, quod frequens sit ea in pratis: alaudarum proxime similitudinem refert. Hortulanum potius, *l'Ortolan*, signari ea voce censet Aldrov. Ornithol. XIII. 24. p. 176.

[o] *Itaque noctu*] Arist. loc. cit.

[p] *Otus*] Arist. totidem verbis loc. cit. Bellonius II. 31. ait esse *le Moyen Duc*, et *Hibou cornu*: plumas enim, quas circa aures asio surrectas habet, cornua Galli vocant. Vide Notas et Emend. num. 29.

tuæ, intenta in aliquo,[q] circumeunte alio.[8] Quod si ventus agmen adverso flatu cœperit inhibere, ponduscalis lapidum apprehensis, aut gutture arena repleto, stabilitæ volant.[9] Coturnicibus[r] veneni semen[10][s] gratissimus cibus: quam ob causam eas damnavere mensæ, simulque comitialem propter morbum despui suetum,[11][t] quem solæ[u] animalium sentiunt, præter hominem.

XXXIV. (XXIV.) Abeunt[a] et hirundines hybernis mensi-

Franz. *Otis* edd. vett. et Gronov.—8 Chiffl. *intentam in aliquem circumeunte alio*; cod. Dalec. *intenta in aliquem circumeunte alio*.—9 Ita codd. Dalec. et Chiffl. a Gronov. et al. citati; non variant tamen edd. Lugd. Erasmi, Frankf. 1582. Dalec. Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—10 Alii ap. Dalec. *veratri semen*.—11 Cod. Dalec. *despui suetæ*.

NOTÆ

[q] *Intenta in aliquo*] Interim dum venatorem alterum saltatione imitatur, atque in ea re tota est, ab altero venatore circumvenitur, *ἀντορχούμενος ἁλίσκεται, περιελθόντος θατέρου τῶν θηρευτῶν*, inquit Philos. et post illum Athen. lib. IX. p. 391.

[r] *Coturnicibus*] Habet hæc Solinus, usque ad finem capitis, iisdem verbis, c. 11. p. 80.

[s] *Veneni semen*] Sive id veratrum est, hoc est, elleborum, ut ait Galenus, de Theriaca ad Pison. I. 4. pag. 935. *Καὶ ὁ ἐλλέβορος τῶν μὲν ὀρτύγων ἐστὶ τροφὴ, τοὺς δὲ ἀνθρώπους διαφθείρει κακῶς.* Sive cicutam intelligit, ut Sextus Empiricus, Pyrrhon. Hypot. I. 14. p. 12. *τὸ γοῦν κώνειον πιαίνει τοὺς ὄρτυγας.* Sive napellum, vel aconitum, quo vesci impune coturnices scribit Avicenna, cap. de napello. Solum tamen elleborum, veneni nomine Plinium nunc intellexisse arbitror. Sic Didymus in Geopon. lib. XIV. *Οἱ ὄρτυγες ἐλλέβορον ἐπινεμόμενοι, τοὺς ἐσθίοντας εἰς κίνδυνον ἐμβάλλουσι κατατεινομένους ἰλιγγιῶντας.* *Coturnices, quæ elleboro pascuntur, eos a quibus comestæ fuerint, in tantum discrimen agunt, ut distendantur, convellanturque, ceu correpti vertigine.* Nunc tamen certe maxime expetuntur in mensis. Si tamen pastæ eæ elleboro fuerint, comitialem eo cibo morbum allici pluribus exemplis Schenckius docet Observ. Med. lib. I. p. 133.

[t] *Despui suetum*] Dicemus de eo more veterum opportuniore loco, XXVIII. 7.

[u] *Quem solæ*] Aristoteles hominem vel solum, vel omnium maxime comitiali morbo esse obnoxium, in puerili ætate, affirmat Problem. IX. 49. pag. 731. De coturnicibus consentit Aloisius Mundella Medicus, aliique non pauci, quos laudat Aldrov. Ornithol. XIII. 22. pag. 162. Aiunt et alii alia animalia eo morbo tentari: Hippocrates de Morbo Sacro, text. 13. pag. 338. capras et oves: equos Absyrtus, &c. Nos vidimus et e quadrupedibus vaccas, et ex volucribus curru-cas, *les fauvettes*, et ex iis quæ sermonem imitantur humanum, aves merulis similes, quas Galli *Sansonnets* vocant.

[a] *Abeunt*] Arist. Hist. Anim. VIII. 15. p. 916.

bus, sola carne[b] vescens avis ex iis quæ aduncos ungues non habent: sed in vicina abeunt, apricos[1] secutæ[c] montium recessus: inventæque jam sunt ibi nudæ atque deplumes.[d] Thebarum[e] tecta subire negantur, quoniam urbs illa sæpius capta sit: nec Bizyæ[2][f] in Thracia, propter scelera Terei.[g] Cæcina Volaterranus equestris ordinis, quadrigarum dominus,[h] comprehensas in Urbem secum auferens, victoriæ nuntias amicis mittebat, in eundem nidum remeantes, illito victoriæ colore.†[i] Tradit et Fabius Pictor in Annalibus suis, cum obsideretur præsidium Romanum a Ligustinis,[3] hirundinem a pullis[j] ad se allatam: ut lino ad pedem ejus alligato nodis significaret, quoto die adveniente auxilio eruptio fieri deberet.

Cap. xxxiv. 1 *Africos* Chiffl. aliique codd. ap. Harduin. 'Codex Ms. *Africo*, id est, abeunt Africo, nisi forte scribendum *Africæ*, quia sequitur: 'inventæ jam sunt ibi.'' *Laet.*—2 *Bizicis* Chiffl. *Biziæ* Gronov. et edd. vett. —† *illita victoria colore* Pint.—3 *Ligusticis* Vet. Dalec. et mox in eodem, *cum epistola ad se;* codex Dalec. *epistolam ad se;* unde Dalecampius legit, *a pullis ad se allatam, ut lino pro epistola*, i. e. epistolæ loco.

NOTÆ

[b] *Sola carne*] Arist. Hist. Anim. VIII. 6. p. 884.

[c] *Apricos secutæ*] Hoc est, cavernas montium ad Solem apertas, vel tutas saltem a frigore. Refert Athan. Kircherus, tom. II. Mundi Subterr. lib. VIII. p. 88. id se multis experimentis verum didicisse. Vide Notas et Emend. num. 30.

[d] *Deplumes*] Cujusmodi hirundinibus Eutropii depile caput, tineaque exesum, Claudianus confert in Eutrop. I. 118. 'Vel qualis gelidis pluma labente pruinis Arboris immoritur trunco brumalis hirundo.'

[e] *Thebarum*] Solinus cap. 10. pag. 28. Sed vide Notas et Emend. num. 31.

[f] *Nec Bizyæ*] Plinius idem IV. 18. 'Intus Bizya, arx regum Thraciæ, invisa hirundinibus.' Stephano, Βιζύη.

[g] *Scelera Terei*] De hac re egimus IV. 18.

[h] *Quadrigarum dominus*] Vide Notas et Emend. num. 32.

[i] *Illito victoriæ colore*] Ad significandam amicis victoriam illius diei Circensem, factionis victricis illiniebat hirundinibus colorem. Monuimus alias quatuor olim factiones extitisse, Russatorum, Prasinorum, Albatorum, et Venetorum, coloribus inter se distinctas, a quibus et cognomina ipsa eæ traxerunt. De Felice Russato auriga diximus VII. 54.

[j] *A pullis*] Hoc est, a nido extractam, ubi pullos fovebat. Intelligebant enim obsessi milites Romani, remeaturam hirundinem, cum abire libera sineretur, in eundem nidum, qui in præsidio obsesso fuit, ubi ipsi qui obsidebantur nodorum numerum annotarent.

XXXV. Abeunt[k] et merulæ, turdique, et sturni simili modo in vicina. Sed hi plumam non amittunt, nec occultantur, visi sæpe ibi, quo hybernum pabulum petunt:[l] itaque in Germania hyeme maxime turdi cernuntur. Verius turtur[2][l] occultatur, pennasque[m] amittit. Abeunt et palumbes,[n] quonam et in iis incertum. Sturnorum[o] generi proprium[3] catervatim volare, et quodam pilæ orbe circumagi, omnibus in medium agmen tendentibus. Volucrum soli hirundini flexuosi volatus velox[p] celeritas: quibus ex causis[q] neque rapinæ ceterarum alitum obnoxia est. Ea demum[4] sola avium nonnisi in volatu pascitur.

XXXVI. (XXV.) Temporum magna differentia avibus. Perennes, ut columbæ: semestres, ut hirundines: trimestres, ut turdi et turtures: et quæ, cum fœtum eduxere, abeunt, ut galguli, upupæ.

XXXVII. (XXVI.) Auctores sunt,[r] omnibus annis advolare Ilium ex Æthiopia aves, et confligere ad Memnonis[s]

CAP. XXXV. 1 Vet. Dalec. *nisi spe cibi, quo, &c. petant.*—2 *Vere turtur* cod. Dalec. 'Quod haud dubio melius.' *Laet.*—3 Chiffl. *prius.*—4 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Eadem demum* Gronov. et edd. vett.

NOTÆ

[k] *Abeunt*] Arist. Hist. Anim. VIII. 21. p. 987. Merula Gallis, *un Merle*: turdus, *une Grive.*

[l] *Verius turtur*] Non proprie, inquit, memoratæ modo aves occultantur: quoniam ibi sæpe conspiciuntur, ubi victum quæritant: at turtur verius occultatur, pennasque amittit. Vide Notas et Emend. num. 33.

[m] *Pennasque*] Hoc est, plumas: Nam et Arist. loc. cit. pag. 735. πτεροῤῥύει ἐν τῇ φωλείᾳ dixit, *in latibulo plumis spoliatur*: et turturem Plinius merulis, turdis, sturnisque opponit, qui nec occultantur, nec plumam amittunt.

[n] *Abeunt et palumbes*] Arist. Hist. Anim. VIII. 15. p. 917.

[o] *Sturnorum*] Gallis, *des étourneaux.*

[p] *Flexuosi volatus velox*] Sunt aliæ aves permultæ, quæ et flexuose volent, et celeritate valeant: sed flexuosum volatum quæ tanta velocitate expediant, sunt omnino nullæ: idque non uno modo, sed multiplici: flexuoso, anfractuoso, retorto, perplexo.

[q] *Quibus ex causis*] Solinus cap. 10. p. 28.

[r] *Auctores sunt*] Hæc totidem verbis Solinus cap. 40. p. 71. et Ælian. Hist. Anim. v. 1.

[s] *Ad Memnonis*] Juxta Ilium, ex Martiano, lib. VI. cap. de Phrygia, p. 221.

tumulum, quas ob id Memnonidas[t] [1] vocant. Hoc idem quinto quoque anno facere eas in Æthiopia circa regiam Memnonis, exploratum sibi Cremutius tradit.

XXXVIII. Simili modo pugnant Meleagrides[a] in Bœotia. Africæ hoc est[b] gallinarum genus, gibberum, variis sparsum plumis: quæ novissimæ sunt peregrinarum avium in mensas receptæ propter ingratum virus.[*] [c] Verum Meleagri tumulus nobiles eas fecit.

XXXIX. (XXVII.) Seleucides[d] aves vocantur, quarum adventum ab Jove precibus impetrant Casii montis incolæ, fruges eorum locustis vastantibus. Nec unde veniant, quove abeant, compertum, nunquam conspectis, nisi cum præsidio earum indigetur.[1]

[*] *Injucundum saporem.*

CAP. XXXVII. 1 'Mss. omnes hoc loco, et *Mennonis tumulum*, et *aves Mennonidas*, et *regiam Mennonis* habent; tamen edd. vetustæ habent, *Memnonis, Memnonidas.*' Harduin. 'Bene cod. Reg. 1. *ad Memnonis tumulum, &c.* Perperam Cl. Harduinus e cod. Reg. 2. *Mennonis.* Teste Æliano, v. 1. Memnonides aves sunt nigræ, et accipitribus similes.' *Brotier.* Harduinum sequuntur Miller. Bipont. et Franz.

CAP. XXXIX. 1 Vet. Dalecampii, *præsidio earum indigent.*

NOTÆ

[t] *Memnonidas*] Describit eas Ælianus loc. cit.

[a] *Meleagrides*] De his fabulam narrat Ælianus Hist. Anim. IV. 42. Quæ sint porro Meleagrides, statuere haud proclive est. Vide Notas et Emend. num. 34.

[b] *Africæ hoc est*] Ex Varrone ista sunt de Re Rust. III. 9. p. 104. 'Gallinæ Africanæ sunt grandes, variæ, gibberæ, quas Meleagridas appellant Græci: hæ novissimæ in triclinium ganearium introierunt e culina, propter fastidium hominum.'

[c] *Ingratum virus*] Ingratum saporem. Sola igitur raritas, et pretium augebat, et mensis admovebat. Hinc Varro loc. cit. 'Veneunt propter penuriam magno:' et Petronius in Sat. pag. 339. 'Atque Afræ volucres placent palato, Quod non sunt faciles.'

[d] *Seleucides*] Genus hoc avium fabulosum esse censet Aldrov. Ornithol. X. 5. pag. 629. Sed immerito. Dalecampius genus Elorii quoddam esse arbitratur. Recte negat Aldrov. idem, quod ἐλώριος ex ardearum genere est, et pisce vescitur. Galenus, tomo VII. de Locis Affect. VI. 3. pag. 512. ὀρνίθια vocat, aviculas popularibus suis probe cognitas. Suidam exscripsisse ex Plinio putes, quæ habet de ave Seleucide, tom. II. pag. 725. Σελευκὶς, ὀρνεόν ἐστιν εὐπεπτον, καὶ ἀκόρεστον, καὶ πανοῦργον, καὶ τὰς ἀκρίδας χανδὸν λαφύσσον. Ut ut est, a Seleucia Pieriæ, quæ in Syria Antiochia est, ubi et mons Casius, nomen sortitæ videntur: neque sunt hujus orbis nostri.

XL. (XXVIII.) Invocant[e] et Ægyptii ibes suas contra serpentium adventum: et Elei Myiagron[1] [f] Deum, muscarum multitudine pestilentiam afferente: quæ protinus intereunt, quam litatum est ei Deo.[2] [g]

XLI. (XXIX.) Sed in secessu avium et noctuæ paucis diebus latere traduntur: quarum genus in Creta[h] insula non est: etiam[1] si qua invecta sit emoritur. Nam hæc quoque mira naturæ differentia: alia aliis locis negat: tanquam genera frugum fruticumve, sic et animalium, non nasci, translatitium:[i] invecta emori, mirum. Quid est

CAP. XL. 1 Vet. Dalec. *et Cyrenaici Achorem*; Chiffl. *et Elitini Sacorem.*—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *postquam litatum est ei Deo* cod. Dalec. et Pintian. *qua litatum est illi die* edd. vett. et Gronov.

CAP. XLI. 1 Cod. Dalec. *et etiam.*—2 Parm. *sic et animalium non nasci,*

NOTÆ

[e] *Invocant*] Solinus cap. 32. p. 61. Diodorus Bibl. lib. I. p. 78. Plutarchus de Iside, p. 381. Phile de Ibi, p. 48. Eusebius Præpar. lib. II. pag. 49. Sed uberius Mela, a quo hæc Plinius, III. 8. pag. 61. 'De serpentibus,' inquit, 'memorandi maxime, quos parvos admodum, et veneni præsentis, certo anni tempore, ex limo concretarum paludum emergere, in magno examine volantes Ægyptum tendere, atque in ipso introitu finium, ab avibus quas ibidas appellant, adverso agmine excipi, pugnaque confici traditum est.' Avium formam Cicero describit, de Nat. Deor. lib. I. p. 43. 'Ægyptii nullam belluam, nisi ob aliquam utilitatem, quam ex ea caperent, consecraverunt: velut ibes maximam vim serpentium conficiunt, cum sint aves excelsæ cruribus rigidis, corneo proceroque rostro: avertunt pestem ab Ægypto, cum volucres angues ex vastitate Libyæ vento Africo invectas interficiunt atque consumunt. Ex quo fit ut illæ nec morsu vivæ noceant, nec odore mortuæ.' Ex Herodoto id omnes acceperunt, II. 75. p. 117.

[f] *Elei Myiagron*] Μυΐαγρον, seu *muscarum venatorem.* Jovem 'Απόμυιον vocant alii. Clemens Alex. in Protrept. pag. 24. 'Απομυίῳ Διῒ θύουσιν 'Ηλεῖοι, 'Ρωμαῖοι δὲ 'Απομυίῳ 'Ηρακλεῖ. Solinus cap. 1. p. 2. 'Hercules,' inquit, 'Myiagrum Deum dicitur imprecatus,' scilicet ne muscis in sacellum suum esset ingressus: qua de re cap. seq. Mss. quidam hoc loco *Myiacoren* legunt, ut arbitror, mendose.

[g] *Quam litatum est ei Deo*] Tauro scilicet immolato, ut dicetur XXIX. 34. Vide Notas et Emend. num. 35.

[h] *In Creta*] Solinus cap. 11. p. 30. Ælian. Hist. Anim. V. 2.

[i] *Translatitium*] Vulgare est, et frequenter accidit: neque enim *tralatitium* idem est, atque importatum aliunde, ut Budæus existimavit. Porro hunc locum, interpunctione emendata, non parum illustravimus.

illud unius generis saluti [2] adversum? quæve ista [3] naturæ invidia? aut qui terrarum dicti avibus [4] termini? Rhodus [j] aquilam non habet. Transpadana Italia juxta Alpes Larium lacum appellat, amœnum arbusto agro,[5] [k] ad quem ciconiæ non permeant:[6] sicuti nec octavum citra lapidem [7] ab eo, immensa,[8] alioqui finitimo, Insubrium tractu examina graculorum [l] monedularumque,[m] cui soli avi [n] furacitas argenti aurique præcipue mira est. Picus Martius in Ta-

translatitiorumque invecta mori. Mirum quidem est illud unius generis aliti; Vet. Dalec. *animalium nasci: translatitiorum invecta mori mirum. Quid e. i. u. g. aliti;* Chiffl. *Quod illud est, &c.*—3 Vet. Dalec. *quænam est iis.*—4 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *dicati avibus* Gronov. et edd. ante Harduin.—5 'Miror Pintianum reposuisse adversus fidem membranarum veterum, *arbustato agro*. Lego per parenthesin: *T. I. j. A.* (*L. l. appellant*) *a. arbusto agro*.' Nic. Heinsius. Vid. Adv. II. 9. p. 269. *agrum* pro *agro* Vet. Dalec. *arbustato agro* alii etiam ap. Laet. 'Arbustare' usurpat Plin. XVII. 35.—6 Vet. Dalec. *transmeant.*—7 Ita codd. Regg. Dalec. Ambrosian. Rezzon. et Editio princeps; *circa lapidem* Ald. Junt. Lugd. 1562. Lugd. Erasmi, Dalec. Frankf. 1582. Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—8 'Ita codd. Regg. 1. 2. Rezzon. et Editio princeps. Perperam interpungunt recentiores editiones: *ab eo. Immensa, &c.*' Brotier. *ab eo. Immensa* Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. Mox, Chiffl. *argenti aurique*

NOTÆ

j *Rhodus*] Suetonius in Tiberio, c. 14. agens de ostentis, quæ Tiberio præsagirent principatum: 'Ante paucos, inquit, quam revocaretur, dies, aquila, nunquam antea Rhodi conspecta, in culmine domus ejus assedit.' In eam rem extat elegans inprimis epigramma in Anthologia, lib. I. tit. 60. ab Apollonida vate scriptum: Ὁ πρὶν ἐγὼ Ῥοδίοισιν ἀνέμβατος ἱερὸς ὄρνις, Ὁ πρὶν Κερκαφίδαις αἰετὸς ἱστορίῃ, Ὑψιπετῆ τότε ταρσὸν ἀνὰ πλατὺν ἠέρ' ἀερθεὶς, Ἤλυθον, ἠελίου νῆσον ὅτ' εἶχε Νέρων, Κείνου δ' αὐλίσθην ἐνὶ δώμασι, χειρὶ συνήθης Κράντορος, οὐ φεύγων Ζῆνα τὸν ἐσσόμενον. *Cercaphidis non visa Jovi sacrata volucris, Quam Rhodos ex sola noverat historia, Expandi celeres quo non prius aëre pennas, Dum præsens colitur Solis in urbe Nero, Tecta sedens super ipsa: Jovem non vito futurum, Inter regales ludere sueta manus.*

k *Arbusto agro*] Hoc est, consito arboribus ad usum maritandarum vitium. Unde Plinius idem XVII. 35. 'Transpadana Italia, cornu, tilia, acere, orno, carpino, quercu, arbustat agros.' Res arbustiores dixit alicubi Tertullianus, hoc est, feliciores.

l *Graculorum*] *Choucas rouges*, a rostro puniceo sic appellati. Vide quæ dicturi sumus de graculi nomine XI. 35.

m *Monedularumque*] *Chouettes.* Vide Notas et Emend. num. 36.

n *Cui soli avi*] Nam, si lubet cum Ovidio ludere Met. VII. 'Mutata est in avem, quæ nunc quoque diligit aurum, Nigra pedes, nigris velata monedula pennis.'

rentino agro negatur esse. Nuper, et adhuc tamen rara, ab Apennino ad Urbem versus cerni cœpere picarum genera, quæ longa insignes cauda variæ [o] appellantur. Proprium his calvescere omnibus annis, cum serantur [p] rapa. Perdices [q] non transvolant Bœotiæ fines in Attica: [r] nec ulla avis [s] in Ponto, insula [9] [t] qua sepultus est Achilles, sacratam ei ædem. [u] In Fidenate agro juxta urbem ciconiæ nec pullos nec nidum faciunt. At in agrum Volaterranum palumbium vis e mari quotannis advolat. Romæ [v] in ædem Herculis in foro Boario nec muscæ, nec canes [w] intrant. Multa præterea similia, quæ prudens subinde omitto in singulis generibus, fastidio parcens: quippe cum Theophrastus tradat invectitias esse in Asia [x] etiam columbas, et pavones, et corvos, [10] et in Cyrenaica [y] vocales ranas.

XLII. Alia admiratio circa oscines: fere [1] mutant colorem vocemque tempore anni, [a] ac repente fiunt aliæ: quod in

præcipua; margo edd. Dalec. etiam *præcipua.*—9 Cod. Dalec. *in Ponti insula;* et mox in eodem, *infestat sacratam ei, &c.*—10 Cod. Dalec. *et cervos.*

CAP. XLII. 1 Cod. Dalec. *Alia admiratio. Oscines fere.* Mox, Chiffl. *ut*

NOTÆ

[o] *Variæ*] Ποικιλίδες, quod partem aliquam plumarum albicantem habeant. Nostræ sunt eæ picæ vulgares.

[p] *Cum serantur*] Augusto mense, uti dicturi sumus XVIII. 35.

[q] *Perdices*] Solinus cap. 7. pag. 23. Athen. lib. IX. p. 390.

[r] *In Attica*] Forsan rectius, *in Atticam.*—'*In Attica.* Hoc est, fines Bœotiæ, qua attingit Atticam regionem: in Atticum solum non transmeant.' *Ed. sec.*

[s] *Nec ulla avis*] Solinus cap. 19. p. 38. Antigon. Caryst. cap. 134.

[t] *Insula*] Leuce, de qua egimus IV. 27.

[u] *Ædem*] Ex superioribus subintellige *transvolat.*

[v] *Romæ*] Solini paraphrasis cap. 1. pag. 2. 'Suo quoque numini Hercules instituit aram.... Hoc sacellum Herculi in Boario foro est, in quo argumenta et convivii, et majestatis ejus remanent. Nam divinitus illo neque canibus, neque muscis ingressus est. Etenim cum viscerationem sacricolis daret, Myiagrum Deum dicitur imprecatus: clavam vero in aditu reliquisse, cujus olfactu refugerunt canes: id usque nunc durat.' Fuit hæc ædes Herculis Victoris, sive Triumphalis, Forumque Boarium, in octava Urbis regione.

[w] *Nec canes*] Plutarch. in quæst. Rom. pag. 285.

[x] *In Asia*] Mosis tamen ævo Syriam totam πολυτρόφωνα fuisse, ex Sacris Paginis plane conficitur.

[y] *In Cyrenaica*] Ea de re dictum superius VIII. 83.

[a] *Tempore anni*] Vide quæ de hac

grandiore alitum genere grues tantum:[b] hæ enim[2] senectute nigrescunt. Merula[c] ex nigra rufescit,[3] canit æstate, hyeme balbutit,[d] circa solstitium[e] muta.[4] Rostrum quoque anniculis in ebur transfiguratur duntaxat maribus. Turdis color[f] æstate circa cervicem varius, hyeme concolor.[g]

XLIII. Lusciniis[h] diebus ac noctibus continuis quindecim garrulus[1] sine intermissu cantus, densante se frondium germine, non in novissimum[2] digna miratu ave. Primum tanta vox tam parvo in corpusculo, tam pertinax spiritus. Deinde in una perfecta musicæ[3] scientia modulatus editur sonus: et nunc continuo[i] spiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo,[j] nunc distinguitur conciso,[k] copulatur[l] intorto, promittitur[m] revocato, infuscatur[n] ex inopinato:[4]

tempore anni.—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *ea enim* Gronov. et al. ante Harduin.—3 *Merulæ ex nigra ruffescunt* Chiffl. *Merula ex nigra rubescit* cod. Dalec.—4 Cod. Dalec. *circa s. mutat.*

CAP. XLIII. 1 Cod. Dalec. *garrulis.*—2 Vet. Dalec. aliique vett. *novissimis.*—3 Chiffl. *musica.*—4 Cod. Dalec. *promitur, revocatur, infuscatur ex inopi-*

NOTÆ

loquendi forma diximus, in Notis et Emend. libri superioris, num. 181.

[b] *Grues tantum*] Arist. Hist. Anim. III. 10. pag. 352. Solin. cap. 10. pag. 28.

[c] *Merula*] Arist. Hist. Anim. IX. 75. pag. 1168. Nostris, *Merle noir.*

[d] *Balbutit*] Arist. Τοῦ δὲ χειμῶνος καταγεῖ, καὶ φθέγγεται θορυβῶδες, *hyeme strepit, et tumultuose voculatur.*

[e] *Circa solstitium*] Æstivum scilicet, quo tempore latet, ut ait Arist. Hist. Anim. VIII. 21. pag. 736. et pennas amittit, et silet.

[f] *Turdis color*] Arist. Hist. Anim. VIII. 75. pag. 1168.

[g] *Concolor*] Hoc est, unius coloris, qui proxime ad sturni colorem accedat. Arist.

[h] *Lusciniis*] Arist. iisdem verbis loc. cit.

[i] *Et nunc continuo*] Id carmine expressit haud invenusto vates non ignobilis: 'Nunc ceu rudis, aut incerta canendi Projicit in longum, nulloque plicabile flexu Carmen init, simili serie, jugique tenore Præbet iter liquidum labenti in pectore voci.'

[j] *Variatur inflexo*] Variat sonum inflexo spiritu, cum præsertim cantus crispatur, *il fredonne.*

[k] *Conciso*] Cæsim variato cantu, sive sibilis intercisis, eodem intervallo nihilominus continuatis.

[l] *Copulatur*] Cum multiplices vocis modulos tremulo gutture, ac veluti contorto crebrius spiritu, ingeminat: Galli vocant, *Roulemens:* quidam, *roulades.*

[m] *Promittitur*] Non jam emittens foris, sed intus revocans spiritum, ac veluti resorbens, sibilum interim edit

interdum et secum ipse murmurat:[5] [o] plenus,[p] gravis, acutus, creber, extentus: ubi visum est, vibrans, summus, medius, imus. Breviterque omnia tam parvulis in faucibus, quæ exquisitis tibiarum tormentis[6] [q] ars hominum excogitavit: ut non sit dubium hanc suavitatem præmonstratam efficaci auspicio, cum in ore Stesichori cecinit infantis.[a] Ac ne quis dubitet artis esse, plures singulis sunt cantus, nec iidem omnibus, sed sui cuique.[7] Certant inter se, palamque animosa contentio est. Victa morte finit sæpe vitam, spiritu prius deficiente, quam cantu. Meditantur aliæ juveniores,[8] [r] versusque quos imitentur accipiunt. Audit discipula[s] intentione magna, et reddit, vicibusque reticens.[9] Intelligitur emendatæ correptio,[10] et in docente

[a] *Similem dicendi suavitatem præmonstratam in Stesichoro aliquando fore, efficaci auspicio, cum in ore ejus, qui tum infans esset, luscinia cecinit.*

natu.—5 Chiffl. *memorat.*—6 Dalec. *tibiarum instrumentis.*—7 Cod. Dalec. *artes esse plures singuli s. c. nec idem omnibus, sed suas cuique.*—8 Ita Chiffl. Par. Brott. Regg. Brott. Colb. 1. 2. Rezzon. Editio princeps, Venett. et al. *juniores* edd. plurimæ ante Brot. 'Ea quoque voce usus est Varro, teste Servio.' *Brotier.* Extat etiam in quibusdam codd. Livianis, lib. v. cap. 10. ubi consule Drakenb. ap. Apul. Met. VIII. p. 167. et ap. Plin. Epist. IV. 8. ubi vide Beroald. et Cortium.—9 Ita codd. Ambrosian. 2. Reg. Brot. 1. a manu sec. Rezzon. et Editio princeps. *vicibusque reticent* Regg. Brott. 2. 3. Reg. Brot. 1. a m. pr. edd. vett. item Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *vicibusque recitant* Vet. Dalec. Dalecampius vero legit *vicibusque recitet.*—10 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum Edd. Har-

NOTÆ

una contentione perpetuum, ac longiuscole productum. Sic paulo ante cap. 29. de tetraonibus: *moriuntur spiritu revocato.*

[n] *Infuscatur*] Obscuriorem vocem assimulat, ut aliam avem canere potius, quam lusciniam, putes.

[o] *Murmurat*] *Il gazouille.* Satis eleganter idem poëta: 'Ex inopinato gravis intonat, et leve murmur Turbinat introrsus,' &c.

[p] *Plenus*] Nunc æquabili vocis sono, nunc gravi ac summissiore, nunc acuto, elatoque utitur, *il contrefait le fausset.* Nunc eosdem sonos celeritate maxima devolvit, nunc eosdem protrahit longius. Cum lubet, summum vocis sonum affectat, *le dessus:* medium, *la taille:* imum, *la basse-contre.*

[q] *Tormentis*] Hoc est, instrumentis, quibus excogitandis, concinnandisque apte hominum torquentur ingenia.

[r] *Juveniores* [*juniores*] Mss. omnes, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. *Juveniores.*

[s] *Audit discipula*] Docentem magistram, discipulamque æmulantem audivisse se Aristoteles ipse narrat

quædam reprehensio. Ergo servorum illis pretia sunt, et quidem ampliora, quam quibus olim armigeri parabantur. Scio sestertiis sex,[t] candidam alioquin, quod est prope invisitatum,[11] venisse, quæ Agrippinæ Claudii principis conjugi dono daretur. Visum jam sæpe, jussas canere cœpisse, et cum symphonia alternasse: sicut homines repertos, qui sonum earum, addita in transversas arundines aqua, foramen inspirantes, linguæque[u] parva[12] aliqua opposita mora, indiscreta redderent similitudine. Sed eæ tantæ tamque artifices argutiæ a quindecim diebus paulatim desinunt, nec ut fatigatas possis dicere, aut satiatas. Mox æstu[v] aucto in totum alia vox fit, nec modulata, aut varia. Mutatur et color. Postremo[w] hyeme ipsa non cernitur. Linguis earum tenuitas illa prima non est, quæ ceteris avibus. Pariunt vere[x] primo cum plurimum sena ova.

XLIV. Alia ratio ficedulis: nam formam[a] simul colo-

---

dnin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *correctio* edd. vett. et Gronov.—11 'Bene *invisitatum* Reg. 1. Sic quoque Tacitus, Hist. II. 50. 'Avem invisitata specie.' Vide quæ ibi annotavi.' *Brotier.* *inusitatum* edd. ante Brotier. —12 'Vet. et Parm. *aquas fronde harundinea, quasi foramine, inspirantis linguæ, ut parca;* nisi quod hic habet, *in translabias;* manuscriptus, *transversas arundine aqua foramine inspirantes linguæque parva.* Lego, *addita transversim in os arundine, tanquam foramine inspirantes linguæ parva.*' Dalec.

NOTÆ

Hist. Anim. IV. 9. pag. 498. Id quoque notat Plutarchus de Soiert. Animal. pag. 973.

[t] *Sestertiis sex*] Sive sestertinm sex millibus. Monetæ nostræ, libræ sunt omnino sexcentæ.

[u] *Linguæque*] In his arundinibus ex arte incisis, quid lingua seu ligula sit, tralatitium est. Nostris, *la Languette.*

[v] *Mox æstu*] Arist. loc. cit. pag. 1168. 'Æstate procedente,' inquit, 'aliam mittit vocem: non amplius omnimodam, neque celerem, neque contentam, sed simplicem: colorem quoque alium induit.' Ælian. Hist. Anim. XII. cap. 28.

[w] *Postremo*] Arist. tum loc. cittum v. 9. pag. 541.

[x] *Pariunt vere*] Arist. Hist. Anim. v. 9. pag. 541. *θέρους ἀρχομένου, æstatis initio.*

[a] *Nam formam*] Ficedulæ nostræ, *Becfigues,* ficuum tempore apparent, quod iis vescuntur: discedunt post autumnum: ac tum demum prodeunt pari, sive mesangiæ nostræ, quæ et a *nigro capitis* quasi velamine, *μελαγκόρυφοι* Græcis, nostris quoque *Mesanges Nonnettes* nuncupatæ sunt. Festus: 'Melancoryphi genus avium, quæ Latine vocantur atricapillæ, eo quod summa eorum capita nigra sint.'

remque mutant: hoc nomen[b] autumno: non habent postea: melancoryphi vocantur.[1] Sic et erithacus[c] hyeme, idem phœnicurus[2] æstate. Mutat et upupa,[d] ut tradit Æschylus[e] poëta, obscœna alias pastu[3 f] avis, crista visenda plicatili, contrahens eam subrigensque per longitudinem capitis.

XLV. Œnanthe[g] quidem etiam statos latebræ dies habet, exoriente Sirio occultata, ab occasu ejusdem prodit: quod miremur, ipsis diebus[h] utrumque. Chlorion[i] quo-

CAP. XLIV. 1 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont et Franz. *Hoc nomen nonnisi autumno habent: postea melancoryphi vocantur* Gronov. et al. vett. Vide Nott. Varr. Cod. Dalec. *notantur* pro *vocantur*; quæ voces vix distingui possunt in codd. antiquis.—2 Aristot. IX. 49. *phœnicurgus.* —3 'Τὸ *pastu* redundare videtur.' *Dalec.* Vide Not. et Emend. n. 38.

NOTÆ

Hinc ea in animis vulgi insedit opinio, quam Aristoteles ipse sequitur, Hist. Anim. IX. 75. pag. 1169. ex eoque Plinius hausit, alteram harum avium certo anni tempore alterius formam induere. Discessit ab hac hæresi Alexander Myndius, qui apud Athen. lib. II. pag. 65. parorum species duas agnoscit, alteram quæ ficuum tempore συκαλὶς vocetur: alteram parum sive mesangiam atri capitis, αἰγίθαλον μελαγκόρυφον.

[b] *Hoc nomen*] Vide Notas et Emend. num. 37.

[c] *Sic et erithacus*] Arist. loc. cit. Item Geoponicon auctor XV. 1. pag. 405. Καὶ ἐρίθακος, καὶ οἱ καλούμενοι φοινικοῦροι θερινοί. Sed similis est hic error priori, et simili ex causa ortus. Gallorum aucupes erithacum vocant *Gorge Rouge*, ut Bellonius refert, VII. 9. eumque secutus Aldrov. Ornith. XVII. 30. pag. 741. Phœnicurum, eodem Bellonio teste, *Rossignol de muraille.* Subscribit et Aldrov. cap. 32. pag. 746.

[d] *Mutat et upupa*] Arist. iisdem verbis, Æschylum quoque laudans, loc. cit. Et Geopon. auctor loc. cit. Ὁ ἱέραξ καὶ ὁ ἔποψ μεταβάλλει, *Accipiter et upupa invicem transformantur.* Sed hæc haud magis similia veri, quam quæ de melancorypho jactata vidimus. Accipiter vere apparet, recedit æstate: quo tempore apparet upupa. Hæc Gallis *Hupe* dicitur. Bellonium vide VI. 10. Aldrov. Ornith. XVII. 11. pag. 792.

[e] *Æschylus*] Hujus versus de upupa recitat Arist. Hist. Anim. IX. cap. 75. pag. 1167.

[f] *Obscœna alias pastu*] Vide Notas et Emend. num. 38.

[g] *Œnanthe*] Totidem verbis Arist. loc. cit. Οἰνάνθη. Parram Plinius ipse appellat XVIII. 69. sed faciem nusquam describit: Aristoteles quoque nomine solo contentus. Ne Bellonio assentiar VII. 12. existimanti esse avem eam, quæ Gallis *Cublanc* dicitur, multa deterrent. Parræ recinentis omen ceu infaustum Horatius memorat III. Od. 27.

[h] *Ipsis diebus*] Ipso die quo Sirius oritur, occultat sese œnanthe, seu parra: ipso die, quo Sirius occidit, prodit.

[i] *Chlorion*] Χλωρίων Aristoteli Hist.

que, qui totus est luteus, hyeme non visus, circa solstitia[j] procedit.

(XXX.) Merulæ[k] circa Cyllenen Arcadiæ, nec usquam[l] alilubi, candidæ nascuntur. Ibis[m] circa Pelusium tantum nigra est, ceteris[n] omnibus locis candida.

XLVI. (XXXI.) Oscines,[o] præter exceptas,[p] non temere fœtus faciunt ante æquinoctium vernum, aut post autumnale: ante solstitium autem dubios, post solstitium vitales.[q]

XLVII. (XXXII.) Eo maxime sunt insignes halcyones. Dies earum partus, maria, quique[a] navigant,[1] novere. Ipsa avis[b] paulo amplior passere, colore cyaneo ex parte ma-

CAP. XLVII. 1 Cod. Dalec. *qui maria quoque navigant.*—2 Ita Reg. Brot.

NOTÆ

IX. 28. pag. 1058. Chlorion, χλωρὶς, et χλωρεὺς, aves sunt nomine solo affines, genere dispares, apud Arist. Hist. Anim. IX. 2. p. 1002. et cap. 20. pag. 1048. Chlorionem totum esse luteum, magnitudine turturis, docet Philosophus: vixque adeo Scaligero assentior, chlorionem affirmanti eam esse aviculam quam Galli *Verdier* vocant: est enim ea turture haud paulo minor: Vireonem appellat Plinius XVIII. 69.

[j] *Circa solstitia*] Æstiva: περὶ τὰς τροπὰς τὰς θερινάς. Arist. et Ælian. Hist. Anim. IV. 47.

[k] *Merulæ*] Arist. Hist. Anim. IX. 25. pag. 1057. Auctor Mirab. Auscult. pag. 1151. Solinus cap. 7. pag. 22. Ælianus item ex Sostrato Hist. Anim. V. 27.

[l] *Nec usquam*] Nunc alibi multis in locis reperiri experientia docuit. Bellonius de Avibus VI. 25. in Sabaudia, Arverniaque esse frequentes ait.

[m] *Ibis*] Aristot. Hist. Anim. IX. 35. pag. 1063. et Solinus cap. 32. pag. 61.

[n] *Ceteris*] Ceteris Ægypti nimirum locis. Est enim Ægypti peculiaris avis illa. Atque ita Arist. 'Ibes,' inquit, 'in Ægypto duum sunt generum: candidæ aliæ, aliæ nigræ. Cetera in terra Ægypti, ἐν μὲν οὖν τῇ ἄλλῃ Αἰγύπτῳ, albæ sunt, in Pelusio non sunt: contra in illa non sunt nigræ: in Pelusio sunt.' Utrumque ibidum genus describit Herod. II. 76. pag. 118.

[o] *Oscines*] Arist. Hist. Anim. V. 9. pag. 839.

[p] *Præter exceptas*] Luscinias intelligit, de quibus extremo cap. 43. 'Pariunt,' inquit, 'vere primo cum plurimum sena ova.'

[q] *Vitales*] Βιωσίμους, qui spem vitæ habeant.

[a] *Maria, quique*] Et maria, inquit, novere, sunt enim tum tranquilla: et qui navigant, sedato enim mari utuntur. Vide Notas et Emend. num. 39.

[b] *Ipsa avis*] Accepta hæc sunt ex Arist. Hist. Animal. IX. 21. pag.

jore, tantum purpureis et candidis admixta pennis,[1] collo gracili[c] ac procero. Alterum genus[d] earum magnitudine distinguitur et cantu.[3] Minores[e] in arundinetis canunt. Halcyonem[f] videre rarissimum est, nec nisi Vergiliarum[g] occasu, et circa solstitia brumamve, nave aliquando circumvolata statim in latebras abeuntem. Fœtificant[h] bruma, qui dies halcyonides[i] vocantur, placido mari per eos et navigabili, Siculo maxime.[j] Faciunt autem[4 k] septem ante brumam diebus nidos, et totidem sequentibus pariunt.

1. et Editio princeps, *purpureas candidis admixta pennis* Chiffl. unde Dalecampius conjectabat, *purpura candidis admixta pennis.* Edd. vulgg. ante Brotier, *purpureis et candidis admixtis* (vel *admistis*) *pennis.* Franz. *admixis.* Vide Nott. Varr.—3 Pintianus conj. *Alterum genus eorum m. d. nec canunt.*—4 'Ante hanc periodum verba, *In reliquis partibus est quidem mitius pelagus. Siculum utique tractabile;* inserunt vulgatæ edd. quæ Harduinus optimo jure delet.' *Franz.* Gronov. et al. vett. exhibent: *Siculo maxime. In reliquis .... tracta-*

NOTÆ

1050. ubi iisdem plane verbis majorem describit *halcyonem*, ἀλκυόνα, quam Scaliger in lib. VIII. Arist. pag. 892. Gallis *Martinet pescheur* ait appellari, post Bellonium IV. 25.

[c] *Collo gracili*] Vel collum pro rostro καταχρηστικῶς dixisse Plinium necesse est, quod paulo sane durius esse non inficior: aut certe hallucinatum esse: rostrum enim procerum halcyoni, et gracile esse, non collum, tum res ipsa monet, effigiesque quam Bellonius exhibet loc. cit. tum Arist. quem alioqui Plinius ad verbum hoc loco transcribit: τὸ δὲ ῥύγχος, ὑπόχλωρον μὲν, μακρὸν δὲ καὶ λεπτόν. Quod si hæc ab aliis hausit scriptoribus, nec temere ab iis utraque colli rostrique proceritas halcyoni attributa est, labascit eorum conjectura, quos diximus existimasse halcyonem nunc appellari, *Martinet pescheur.*

[d] *Alterum genus*] Alterum, inquit, genus halcyonum a superiore distat et magnitudine et cantu: sunt enim minores eæ, et in arundinetis canunt: Bellonio IV. 26. *Rousseroles.* Vide Notas et Emend. num. 40.

[e] *Minores*] Arist. Hist. Anim. VIII. 7. pag. 892.

[f] *Halcyonem*] Arist. Hist. Anim. V. 9. p. 541. Indicat vel hæc avis raritas non esse halcyonem, quæ vocetur *Martinet pescheur*, a Scaligero Bellonioque.

[g] *Vergiliarum*] Harum occasum incidere alias monuimus in diem XLIV. post æquinoctium autumnale.

[h] *Fœtificant*] Arist. totidem verbis loc. cit. pag. 539.

[i] *Halcyonides*] 'Αλκυόνειοι ἡμέραι, Aristoteli: Halcyonei Columellæ XI. 2. pag. 372. De hac re Basilius eleganter in Hexaëm. Homil. VIII. pag. 105. Allusit ad hos dies in Casina Plaut. in Prolog. vs. 26. 'Tranquillum est: Halcedonia sunt circa forum.'

[j] *Siculo maxime*] Vide Notas et Emend. num. 41.

[k] *Faciunt autem*] Arist. loc. cit.

Nidi earum admirationem habent pilæ figura,[l] paulum eminenti, ore perquam[m] angusto,[5] grandium spongiarum similitudine:[n] ferro[o] intercidi non queunt, franguntur ictu valido, ut spuma[p] arida maris. Nec unde[q] confingantur, invenitur. Putant ex spinis aculeatis:[r] piscibus enim vivunt. Subeunt[s] et in amnes. Pariunt[t] ova quina.

XLVIII. Gaviæ[u] in petris nidificant: mergi et in arboribus. Pariunt plurimum[v] terna: sed gaviæ æstate, mergi incipiente vere.

bile. Faciunt autem, &c. Vide Not. et Emend. n. 41.—5 Cod. Dalec. *paululum eminentiore perquam angusta.* Mox, margo edd. Dalec. et Gronov. *magnitudine* pro *similitudine.*

NOTÆ

l *Pilæ figura*] Nidum ait esse rotundum ut pilam: sed in collum produci, et cucurbitam hortensem. Sic Aristotelis verba rectissime intellexit, scribentis loc. cit. Ἡ δὲ νεοττία παρομοία ταῖς σφαίραις....τὸ δὲ σχῆμα παραπλήσιον ταῖς σικύαις. Conferri hæc possunt cum iis quæ de halcyonis nido Plutarchus quoque commemorat de Solert. Anim. pag. 983. et Ælian. Hist. Anim. IX. 17.

m *Ore perquam*] Ostiolum, inquit, Philos. angustum habet, quantum satis sit ad ingressum pusillum: adeo, ubi subvortatur mare, ut ne tum quidem ingrediatur.

n *Similitudine*] Tum quia *magnitudine maximas spongias vel superat, vel adæquat:* τὸ δὲ μέγεθος αὐτῶν ἐπὶ τῆς μεγίστης σπογγιᾶς μεῖζον. Tum quia *cavernas intus habet, ut spongiæ:* τὰ δὲ κοῖλα παραπλήσια ἔχει τοῖς τῶν σπόγγων. Vide Notas et Emend. num. 43.

o *Ferro*] Quia non est dura nidi materia, sed recedens mollitia quadam lenta, non acuto ferro, sed obtuso, frangitur potius, quam sciinditur. Sic Aristot. Καὶ κόπτοντι μὲν σιδηρίῳ ὀξεῖ οὐ ταχὺ διακόπτεται· ἅμα δὲ κόπτοντι, καὶ ταῖς χερσὶ θραύοντι, ταχὺ διαθραύεται, ὥσπερ ἡ ἁλοσάχνη.

p *Ut spuma*] Sic Aristotelis ἁλοσάχνην vocat, quam alii spumam maris, alii florem vocant: in globos rotundos formata in littus ejicitur, colore subcinereo.

q *Nec unde*] Hoc est, ex qua materia. Arist. Ἀπορεῖται δὲ ἐκ τίνος συντίθησι τὴν νεοττίαν.

r *Spinis aculeatis*] Hoc est, *ex spinis aculeati piscis*, sive belones appellati, ἐκ τῶν ἀκανθῶν τῆς βελόνης. De belone diximus IX. 76. 'Acus sive belone,' &c. Et XXXII. 53. 'Belone, quos aculeatos vocamus.'

s *Subeunt*] Arist. loc. cit.

t *Pariunt*] Arist. tum loc. cit. tum Hist. Anim. V. 9. pag. 540.

u *Gaviæ*] Gavias mergosque pariter in maritimis cautibus nidificare scribit etiam Philosophus Hist. Anim. V. 9. pag. 540. Addit Plinius etiam in arboribus mergos. Gavia, λάρος Aristoteli, nostris *Mouette* et *Mauve*, de qua Bellonius III. 13. et 14. Mergus, αἴθυια, *Plongeon de mer.* Idem III. 24.

v *Pariunt plurimum*] Aristot. loc. cit.

XLIX. (XXXIII.) Halcyonum nidi figura reliquarum quoque solertiæ admonet:[1] neque alia parte ingenia avium magis admiranda sunt.[2] Hirundines[a] luto construunt, stramento roborant. Si quando inopia est luti, madefactæ[3] multa aqua pennis pulverem spargunt. Ipsum vero nidum mollibus plumis floccisque consternunt tepefaciendis ovis, simul ne durus sit infantibus pullis. In fœtu[b] summa æquitate alternant cibum. Notabili munditia egerunt excrementa pullorum: adultioresque[c] circumagi docent, et foris saturitatem emittere. Alterum genus[d] hirundinum est rusticarum et agrestium, quæ raro in domibus,[e] diversos figura, sed eadem materia,[f] confingunt nidos, totos supinos, faucibus porrectis in angustum, utero capaci: mirum qua peritia et occultandis habiles pullis, et substernendis[4] molles. In Ægypti Heracleotico ostio molem[g] continuatione nidorum evaganti Nilo inexpugnabilem opponunt stadii fere unius spatio: quod humano opere perfici non posset. In eadem juxta[5] oppidum Copton insula est sa-

CAP. XLIX. 1 Cod. Dalec. *nos admonet.*—2 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3., Miller. Bipont. et Franz. *sunt* non legitur in edd. vett. et Gronov.—3 Codd. Dalec. et Vet. ejusdem, *madefactum;* Dalec. *madefactis, &c. aspergunt.*—4 Dalec. *substratis.*—5 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *In eadem Ægypto juxta*

NOTÆ

[a] *Hirundines*] Accepta hæc ad verbum ex Aristot. Hist. Anim. IX. 10. pag. 1028. Eadem fere et Basil. Homil. VIII. in Hexaëm. pag. 104.

[b] *In fœtu*] Arist. loc. cit.

[c] *Adultioresque*] Matres, inquit, ita pullos adultiores robustioresque avertunt, ut extrema pars alvi extra nidum sit, et ita docent foras alvum ex alto nido dejicere, *διδάσκουσι τοὺς νεοττοὺς προΐεσθαι.*

[d] *Alterum genus*] Illud est quod in his regionibus ad templorum nostrorum fenestras, ac parietes, ingenti numero vere nidificare cernimus.

[e] *In domibus*] Interius scilicet, ubi habitant homines, ut verbis utar Alberti de Animal. VIII. 1. 2. pag. 247. ubi primum hirundinum genus nidificat: alterum enim 'in parietibus murorum exterius.'

[f] *Eadem materia*] Luto.

[g] *Molem*] Tanquam aggerem, Nilo coërcendo. Dissidet a Plinio Thrasyllus in Ægyptiacis, laudatus a Plutarcho, in eo libello, quem de Fluminibus inscripsit. pag. 1159. Namque is murum hunc Chelidonium (sic enim appellat) factum ait ex lapidibus, qui collotes dicti, quos hirundines colligant, ex iisque murum ducant.

cra Isidi, quam ne laceret amnis idem, muniunt opere, incipientibus vernis diebus, palea et stramento rostrum[h] ejus firmantes,[a] continuatis per triduum[6] noctibus tanto labore, ut multas in opere emori constet. Eaque militia[b 7] illis cum anno redit semper. Tertium est[i] earum genus, quæ ripas excavant,[8] atque ita internidificant. Harum pulli[j] ad cinerem ambusti,[c] mortifero faucium malo, multisque aliis morbis humani corporis medentur. Non faciunt hæ nidos,[k] migrantque multis diebus ante, si futurum est ut auctus amnis[d] attingat.

L. In genere vitiparrarum[1 a] est, cui nidus ex musco arido ita absoluta perficitur pila, ut inveniri non possit

[a] *Procurrentem insulæ cuneum.*
[b] *Labor, ministerium, λειτουργία.*
[c] *Cremati et in cinerem redacti.*
[d] *Nilus exundans.*

Gronov. et edd. vett.—6 Vet. Dalec. *rostro firmantes cont. triduo.*—7 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Ea militia* edd. vett. et Gronov.—8 Cod. Dalec. *genus. Excavant ripas.* Mox, Vet. Dalec. *atque in terra nidificant;* alii vett. ap. eundem, *intro nidificant;* alii, *in terram fœtificant.*

Cap. L. 1 'Gaza, *ripariarum;* Gesn. *parorum,* id est, agithalorum.' *Dalec.*

NOTÆ

[h] *Rostrum*] Procurrentem insulæ cuneum, eo quod in acumen desinat, qua parte Nilum excipit, ex similitudine quadam rostrum vocat. Sic calceorum rostra dixere olim prominentes, et ultra pedum longitudinem prosilientes extremas calceorum partes, quæ desinunt fere in acumen. Quæ vero nunc rostra Plinius, scriptores alii linguas appellant. Festus: 'Lingua est promontorii genus, non excellentis, sed molliter in planum devexi.' Familiaris hæc vox Pacuvio apud Gellium, Livio, Ammiano. Sic Ovid. Met. XIII. tria Siciliæ promontoria linguas vocat: 'Tribus hæc excurrit in æquora linguis.' Ligulas Cæsar Bell. Gall. lib. III. aliique appellant loca hujuscemodi in longum a continente in mare exporrecta. Non placet igitur merito Rhenani conjectura, contra Mss. omnium fidem hic *clostrum* legentis. De voce *militiæ*, quæ mox occurrit, vide Gothofredum, in Cod. Theod. lib. XII. tit. 1. de Decurion. leg. 63. pag. 413.

[i] *Tertium est*] Nostris *Hirondelles de rivage.* Internidificare, est certis discretos spatiis nidos construere.

[j] *Harum pulli*] Ea de re opportunius dicemus XXX. 12.

[k] *Non faciunt hæ nidos*] Scilicet ut domesticæ, ac sylvestres, nec luto construunt, nec stramento roborant: sed in riparum cavis, illatis tantum eo plumis stramentisve nidulantur.

[a] *In genere vitiparrarum*] Vide Notas et Emend. num. 43.

aditus. Acanthyllis[2] [b] appellatur, eadem figura ex lino[c] intexens. Picorum alicui suspenditur[d] surculo[3] primis in ramis cyathi modo, ut nulla quadrupes possit accedere. Galgulos[4] [e] quidem ipsos dependentes pedibus somnum capere confirmant, quia tutiores ita se sperent. Jam publicum quidem omnium est tabulata ramorum sustinendo nido provide eligere, camerare ab imbri, aut fronde[5] protegere densa. In Arabia cinnamolgus[6] [f] avis appellatur: cinnami surculis[g] nidificat. Plumbatis eos sagittis decutiunt indigenæ, mercis gratia. In Scythis avis magnitudine otidis,[h] binos[7] parit, in leporina pelle semper in cacumi-

Gronov. et al. ante Harduin. *in genere parrarum.*—2 Ita Harduin. ex Aristot. IX. 19. eumque secuti sunt recentt. *Agatillis* codd. Harduini et Chiffl. *Argatilis* Gronov. et al. vett.—3 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *aliquis suspendit in surculo* edd. vett. et Gronov. Mox, Vet. Dalec. *caluthi* pro *cyathi.*—4 *Gangulos* Chiffl.—5 Cod. Dalec. *cameramque ab imbri fronde;* Gronov. *cameraque ab imbri, aut fronde.*—6 'Ita codd. Regg. 1. 2. et Editio princeps. Perperam Cl. Harduinus, *Cinnamologos.*' Brotier. Chiffl. *cinnamologus;* alii ap. Dalec. *cinamomus.* Vide Aristot. Hist. Anim. IX. 13.—7 Dalec. *bina*, sub. 'ova.' Vide Nott. Varr.—

NOTÆ

[b] *Acanthyllis*] Ab ave superiore, generis nempe vitiparrarum, hæc diversa est. Vide Notas et Emend. num. 44.

[c] *Ex lino*] Ex lini surculis.

[d] *Picorum alicui suspenditur*] Nidus scilicet: quæ vox ex superiori clausula subintelligenda est. Hoc ipsum de galgulo affirmat Aldrovandus Ornithol. XII. 39. pag. 856. confirmatque jactatum sermone vulgi proverbium, ambiguo illudens, 'Galguli nidum a nemine visum esse, quin suspensus is fuerit.'

[e] *Galgulos*] Galgulus nostris *Loriot*, de quo Bellonius VI. 11. Sed is vireonem cum galgulo male confundit. Mss. omnes, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. *Gaugulos* habent. At XXX. 28. iidem *galgulum* exhibent. Vide quæ ibi dicturi sumus.

[f] *Cinnamolgus* [*cinnamologos*] Ita Mss. omnes, et Albertus ex Avicenna de Animal. VIII. 2. 4. pag. 255. Solinus item cap. 33. pag. 63. A legendo cinnamo nomen invenit. Arist. Hist. Anim. IX. 20. pag. 1049. κιννάμωμον ὄρνεον vocat, quæ avis cinnamomum alicunde afferat, ad nidum in Arabia instruendum. Phile quoque de Propr. Anim. pag. 58. et Ælian. Hist. Anim. II. 34.

[g] *Cinnami surculis*] Quod solida fide Plinius recitat, hoc una vulgi opinione constare Herodotus et Aristoteles testantur, Atticismo illo familiari, φασί.

[h] *Magnitudine otidis*] At facie fortassis, ut patria, dispar. Otides Hispanas laudavit jam paulo superius cap. 29. De Scythicis illis accepit a Philosopho Hist. Anim. IX.

nibus ramorum suspensa. Picæ cum diligentius visum ab homine nidum sensere, ova transgerunt alio.[8] Hoc in his avibus, quarum digiti non sunt accommodati complectendis transferendisque ovis, miro traditur modo. Namque surculo super bina ova imposito ac ferruminato[9] [i] alvi glutino, subdita cervice medio, æqua utrimque[10] libra deportant alio.[a]

LI. Nec vero[a] iis minor solertia, quæ cunabula in terra faciunt, corporis gravitate prohibitæ sublime petere. Merops[b] vocatur, genitores suos[c] reconditos pascens, pallido intus colore pennarum, superne cyaneo, primori[1] [d] subrutilo. Nidificat in specu sex pedum defossa altitudine.

Perdices[e] spina et frutice sic muniunt receptaculum, ut

[a] *Nam surculo ligneo super ova duo imposito, eoque cum ovis alligato excrementi ope ex alvo vice glutini, subdita deinde inter ova duo cervice, æque utrimque gemini ovi pondere ea deportant alio.*

8 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Vet. Dalec. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *transferunt alio* edd. vett. et Gronov.—9 Hæc verba *ac ferruminato* desunt in quibusdam codd.—10 Vet. Dalec. *cervice, media æque utrimque.*

CAP. LI. 1 Margo edd. Dalec. et Gronov. *inferne cyaneo, superne ;* Vet. Dalec. *superne c. superiori ;* cod. Dalec. *superne c. priori.* Mox, *defossis altitu-*

NOTÆ

42. pag. 1076. Ἐν δὲ Σκυθίᾳ ὀρνίθων γένος ἐστὶν αἱ ὠτίδες. Τοῦτο τίκτει δύο νεοττούς· οὐκ ἐπικάθηται δὲ, ἀλλ' ἐν δέρματι λαγωοῦ ἢ ἀλώπεκος ἐγκρύψασα, κ. τ. λ. Quo respiciens Albertus M. lib. XXIII. pag. 613. otidem hanc aquilonarem aquilam interpretatur: 'Quod autem Plinius dicit,' inquit ille, 'Aquilam aquilonarem in vulpis pelle ova involvere, et sic sub Sole in ramis arborum suspendere, donec maturata Solis calore exeant, et non ea fovere aquilam, sed cum calore Solis et pellis pulli exierint, ad ea tunc primum redire, jam expertus sum esse falsissimum: quoniam in Livonia,' &c. Aquilarum certe mores ei Philosophus ipse attribuit, in custodiendis ovis, pullisque.

[i] *Ac ferruminato*] Vide Notas et Emend. num. 45.

[a] *Nec vero*] Arist. Hist. Anim. VI. 1. p. 639.

[b] *Merops*] Arist. p. 640. Describitur hæc avis a Bellonio IV. 27. In Creta frequens est: rara in Italia: in Galliis nulla: quare et vernaculo caret nomine.

[c] *Genitores suos*] Ælianus Hist. Anim. XI. 30. Vide Notas et Emend. num. 46.

[d] *Primori*] Alarum extrema parte subrutila.

[e] *Perdices*] Arist. Hist. Anim. VI. 7. p. 670. Quas a rufis pedibus Galli cognominant, *Perdrix rouges.* Nam de aliis dicetur c. 69.

contra feras[2] [f] abunde vallentur. Ovis stragulum molle[3] [g] pulvere contumulant, nec in quo loco peperere incubant: neve cui frequentior conversatio sit suspecta, transferunt alio. Illæ quidem et maritos suos fallunt, quoniam intemperantia libidinis[h] frangunt earum ova, ne incubando detineantur. Tunc[i] inter se dimicant mares desiderio fœminarum: victum aiunt Venerem pati. Id quidem[j] et coturnices[4] Trogus, et gallinaceos[k] aliquando: perdices vero[l] a domitis[a] feros, et novos, aut victos,[5] iniri promiscue. Capiuntur quoque pugnacitate ejusdem libidinis, contra aucupis indicem[m] exeunte in prælium duce totius gregis.[6] Capto

[a] *A cicuribus.*
[b] *Capiuntur quoque dum pugnant ex eadem libidine: contra perdicem, quo auceps utitur ad alliciendas alias, exeunte in prælium duce totius gregis.*

dine Chiffl.—2 Cod. Dalec. et Chiffl. *feram.*—3 Gronov. et al. ante Harduin. *molli.* Paulo post, Pintian. *neve cui frequentiore conversatione sint suspecta;* codd. Dalec. et Chiffl. *ne cui, &c.*—4 *Inquit et coturnices* Vet. Dalec.—5 Vet.

NOTÆ

[f] *Contra feras*] Accipitrem et aquilam. Arist. Hist. Anim. IX. 12. pag. 1033.

[g] *Ovis stragulum molle*] Ita MSS. omnes, non *molli*. Solini paraphrasis c. 7. p. 24. 'Ovis stragulum pulvis est: ad quæ clanculo revertuntur, ne indicium loci conversatio frequens faciat.'

[h] *Intemperantia libidinis*] Propterea quod in venerem propensiores sunt, ne fœmina incubet, mares ova provoluta conterunt, si repererint. Adversus quam impressionem arte fœmella utitur: aufugit enim, &c. Ita Arist. p. 1034. Scaligero interprete, et ex Arist. Ælianus Hist. Anim. III. 16. Solinus hunc Plinii locum aut parum intellexisse videtur, aut ambigue reddidisse, loco cit. 'Plerumque fœminæ transvehunt partus, ut mares fallant, qui eos affligunt impatientius sæpissime adulantes.'

[i] *Tunc*] Post fœminarum fugam, dum eæ ovis incubant, ὅταν ἐπῳάζῃ, mares vociferantur, et congredientes inter se pugnant. Vocant eos tum cœlibes. Victus in pugna victorem sequitur, a quo solo initur. Arist. p. 1035. et Ælian. loc. cit.

[j] *Id quidem*] Arist. p. 1036.

[k] *Et gallinaceos*] Arist. loc. cit. et Ælian. Hist. Anim. IV. 16.

[l] *Perdices vero*] Arist. loc. cit. et Berytius in Geopon. XIV. 11. p. 389.

[m] *Contra aucupis indicem*] Primum posuit inter marem et fœminam propter ova naturam discordem: deinde inter feras perdices pugnam propter fœminas: post, inter cicures et feros: nunc inter gregem et cicurem, ex zelotypia. Aucupis indicem vocat, quo auceps utitur ad indicandos aliarum perdicum nidos. *Venatorem*, θηρευτὴν Philosophus vocat, p. 1036. *Illicem* scribi ab illiciendis perdicibus

eo[n] procedit alter, ac subinde singuli. Rursus circa conceptum[o] fœminæ capiuntur, contra aucupum fœminam[6] [p] exeuntes, ut rixando abigant eam. Neque in alio animali par opus libidinis. Si contra mares steterint fœminæ, aura ab his[q] flante prægnantes fiunt: hiantes[r] autem exerta lingua per id tempus æstuant. Concipiunt et supervolantium afflatu,[7] [s] sæpe voce[t] tantum audita masculi. Adeoque vincit libido etiam fœtus caritatem, ut illa furtim et in occulto incubans, cum sensit fœminam aucupis[u] acceden-

Dalec. *domitos a feris et ovantibus et victos.*—6 Pintian. legendum putat, *concentum fœminæ, capiuntur, contra aucupem fœminæ.* Mallet tamen, commutato ordine verborum, *concentum fœminæ, capiuntur fœminæ, contra aucupem exeuntes, &c.* Vid. Nott. Varr. item Not. et Emend. n. 47.—7 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *concipiuntque sup. olfactu* alii ex Aristot. de Gener. Anim. III. 1. *concipiuntque sup. afflatu*

NOTÆ

Turnebus mallet Advers. XXIV. 38. p. 851. refragantibus Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. et quantum est ubique exemplarium. Venationis hujusce modum narrat uberrime et pereleganter Ælianus loco proxime laudato.

[n] *Capto eo*] Viminea nempe cavea, qua cicur includitur. Arist. *ἐν ταῖς πηκταῖς ἁλόντος τούτου.*

[o] *Circa conceptum*] Circa coëundi concipiendique tempora: *παρὰ τὸν τῆς ὀχείας καιρὸν*, Arist. *περὶ τὰς ὀχείας*, Clearchus apud Athen. lib. IX. p. 389.

[p] *Contra aucupum fœminam*] Contra fœminam *venatricem*, *θηρεύουσαν*, qua auceps abutitur ad alliciendas alias. Vide Notas et Emend. num. 47.

[q] *Aura ab his*] Arist. Hist. Anim. V. 5. p. 532. et Ælian. Hist. Anim. XVII. 15. At Albertus de Anim. VI. 1. c. 3. p. 192. agens de perdicibus: 'Aliquando,' inquit, 'cum fœmina vertit anum ad masculum, et flaverit ventus a mare ad fœminam, dicuntur concipere: ego tamen non credo quod illa conceptio fœcundet, nisi forte ad ovum, et non ad pullum: sed ad pullum exigitur receptio seminis,' &c.

[r] *Hiantes*] Arist. loc. cit.

[s] *Afflatu*] Alii eadem sententia legunt *olfactu*. *Si perdix femina*, inquit Arist. Hist. Anim. VI. 3. p. 651. *afletur odore masculi, concipit: ἐὰν γὰρ καταπνευσθῇ τοῦ ἄῤῥενος, κυΐσκεται.*

[t] *Sæpe voce*] Arist. Hist. Anim. V. 5. p. 532. et Clearchus apud Athen. lib. IX. p. 389. et Varro de Re Rust. III. 11. 'Perdices, quæ, ut Archelaus scribit, voce maris audita concipiunt.'

[u] *Fœminam aucupis*] Nempe venatricem, ut diximus, quæ marem ad se nititur allicere. Arist. Hist. Anim. IX. 12. p. 1037. Sæpe etiam, inquit, Scaligero interprete, fœmina incubans, ubi marem ad venatricem fœminam accedere perceperit, surgit, et occurrens subsistit, ut ineatur, abstrahatque illum a venatrice. Vide Notas et Emend. num. 48.

tem ad marem, recanat revocetque,[8] et ultro præbeat se libidini. Rabie quidem tanta feruntur, ut in capite aucupantium sæpe cæcæ metu [v] sedeant. Si ad nidum [w] is cœpit accedere, procurrit ad pedes ejus fœta,[9] prægravem aut delumbem sese simulans, subitoque in procursu aut brevi aliquo volatu cadit,[c] fracta [x] aut ala aut pedibus: procurrit [10] iterum, jam jam prehensurum effugiens, spemque frustrans, donec in diversum abducat a nidis. Eadem pavore [11] [y] libera ac materna vacans cura, in sulco resupina gleba se terræ pedibus apprehensa operit.[d] Perdicum vita [z] ad sedecim [12] annos durare existimatur.

LII. (XXXIV.) Ab his columbarum [a] maxime spectan-

[c] *Vel procurrens, vel subsultim volans, nec procul abscedens ab aucupe.*
[d] *In sulco resupina perdix gleba se terræ operit, quam pedibus apprehendit.*

Gronov. et al. ante Harduin.—8 Dalec. *ad femin. aucupis accedentem marem, recinat revocetque.*—9 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *is cœperit accedere, procurrit ad pedes fœta* Gronov. et al. ante Harduin.—10 Cod. Dalec. *ut fracta ala aut pedibus, ac procurrit.*—11 *Eadem jam pavore* Gronov. et al. vett.—12 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *ad sexdecim* Gronov. et al. ante Harduin.

NOTÆ

[v] *Cœcæ metu*] Hoc ipsum refert Arist. loc. cit. Sed ibi nihil de metu: coëundi cupiditate id fieri tradit. Vocem hanc tamen constantissime libri omnes agnoscunt. Quid si *initu* legas?

[w] *Si ad nidum*] Arist. loc. cit. p. 1034. Plutarch. de Solert. Anim. p. 971. Non inelegans hujus loci Soliniana paraphrasis, c. 7. p. 24. 'Si quis hominum,' inquit, 'ubi incubant, propinquabit, egressæ matres venientibus sese sponte offerunt, et simulata debilitate, vel pedum, vel alarum, quasi statim capi possent, gressus fingunt tardiores. Hoc mendacio solicitant obvios, et eludunt, quoad provecti longius a nidis avocentur.' Habet hæc quoque Callimachus de Avibus, apud Athen. l. IX. p. 389.

[x] *Cadit, fracta*] Rectius forsan: *cadit ut fracta.*

[y] *Eadem pavore*] Vide Notas et Emend. num. 49.

[z] *Perdicum vita*] Etiam ultra sedecim, πλείω ἔτη ἢ ἑκκαίδεκα, perdicum vitam Philosophus producit Hist. Anim. VI. 5. p. 662. Annis tamen quindecim idem circumscribit IX. 11. p. 1031. Fœminis, quam maribus, longius vitæ spatium, apud Athen. lib. IX. p. 389.

[a] *Ab his columbarum*] Accepta hæc maxima ex parte ex Arist. Hist. Anim. IX. 11. p. 1030. et 1031. Cecinit has columbarum laudes, ac Plinianam de iis orationem poëtica paraphrasi illustravit Joannes Passeratius, vates quondam nobilis, singulari de columba carmine.

tur [1] simili ratione mores iidem: sed pudicitia illis prima, et neutri nota [b] adulteria. Conjugii fidem non violant, communemque servant domum. Nisi cœlebs [c] aut vidua, nidum non relinquit. Et imperiosos mares, subinde etiam iniquos ferunt: quippe suspicio est adulterii, quamvis natura non sit. Tunc plenum querela guttur, sævique [d] rostro ictus, mox in satisfactione exosculatio,[2] et circa Veneris preces crebris pedum orbibus adulatio. Amor utrique [e] sobolis æqualis: sæpe et ex hac causa castigatio, pigrius intrante fœmina ad pullos. Parturienti [f] solatia et ministeria ex mare. Pullis primo [g] salsiorem terram collectam [3] gutture [h] in ora inspuunt, præparantes tempestivitatem cibo. Proprium generis [i] ejus et turturum, cum bibant, colla [4] non resupinare, largeque bibere jumentorum modo.

(XXXV.) Vivere palumbes [j] ad XXX. annum, aliquos ad XL. habemus auctores,[5] [k] uno tantum incommodo unguium,[l] eodem et argumento senectæ, qui citra perniciem recidun-

CAP. LII. 1 *Ab iis col. gesta spectantur maxime* Parm. *Aves col. &c.* cod. Dalec.—2 Vet. Dalec. *osculatio.*—3 Pintian. ex Aristot. *colliquatam*, id est, præmansam.—4 Vet. Dalec. *collum.*—5 Chiffl. *reliquas et XL. h. auctores;*

NOTÆ

[b] *Et neutri nota*] Addit his Phile de Propr. Anim. p. 52. si contra accidat, adulterum aliorum unguibus discerpi, quem vivere nefas arbitrentur. Vide præterea Ælian. Hist. Anim. III. 44.

[c] *Nisi cœlebs*] Arist. loc. cit. Ælian. Hist. Anim. III. 5.

[d] *Sævique*] Catullus Carm. LXIX. columbam ait 'Oscula mordenti solitam decerpere rostro.'

[e] *Amor utrique*] Arist. p. 1029. et Albertus M. de Anim. VIII. 2. 3. p. 253.

[f] *Parturienti*] Auctores proxime appellati, et Ælianus Hist. Anim. III. 45.

[g] *Pullis primo*] Arist. et Ælianus loc. cit.

[h] *Collectam gutture*] Atque adeo præmansam. Arist. loc. cit. ἧς διαμασσησάμενος, εἰσπτύει τοῖς νεοττοῖς διοιγνὺς τὸ στόμα, προπαρασκευάζων πρὸς τὴν τροφήν. *Permansam, eorum os aperiens, inspuit, sic præparans ad cibum.*

[i] *Proprium generis*] Arist. p. 1030. et Alexander Myndius apud Athen. l. IX. p. 394.

[j] *Vivere palumbes*] Nostris, *Ramiers.*

[k] *Habemus auctores*] Aristotelem inprimis, tum Hist. Anim. VI. 5. p. 662. tum IX. 11. p. 1031. βιοῖ δὲ φάττα, ὥς φασι, καὶ τετταράκοντα ἔτη. Albertus astipulatur, de Anim. VIII. 2. 3. p. 253.

[l] *Unguium*] Arist. loco proxime citato.

tur. Cantus, omnibus similis atque idem, trino conficitur versu, præterque in clausula gemitu:[6] hyeme mutis,[m] a vere[n] vocalibus. Nigidius putat, cum ova incubet,[7] sub tecto nominatam palumbem relinquere nidos. Pariunt autem post solstitium.[8][o] Columbæ[p] et turtures[9] octonis annis vivunt.

(XXXVI.) Contra passeri minimum vitæ, cui salacitas[q] par. Mares[r] negantur anno diutius durare, argumento quia nulla veris initio appareat nigritudo in rostro, quæ ab æstate incipit. Fœminis longiusculum spatium.

Verum columbis inest quidam et gloriæ intellectus. Nosse credas suos colores, varietatemque dispositam: quin etiam ex volatu quæritur[10] plaudere in cœlo, varieque sulcare.[11] Qua in ostentatione, ut vinctæ,[12][s] præbentur accipitri, implicatis strepitu pennis, qui non nisi ipsis alarum[13] humeris eliditur:* alioqui soluto volatu[t] in multum

* *Impeditis in eo strepitu ciendo pennis, qui strepitus nonnisi ipsis alarum humeris excitatur, &c.*

cod. Dalec. *aliquos ad XL. Aristoteles auctor est.*—6 Vet. Dalec. *præterquam in clausulæ gemitu.* Chiffl. habet etiam, *et clausulæ.* Mox, pro *a vere,* quod ex conj. recepit Harduin. *habere* servant codd. *vere,* omissa præpositione, edd. ante Harduin.—7 Ita codd. Regg. Brot. 1. 2. et Chiffl. *cum ova incubant* Vet. Dalec.—8 Cod. Dalec. *solstitia.*—9 Chiffl. *ut turtures.*—10 Cod. Dalec. *varietatemque oppositu, quæ etiam in vol. creditur;* Vet. Dalec. *creduntur.*—11 Vet. Dalec. *aëremque sulcare.*—12 Chiffl. *ut vinctæ.*—13 Gronov. et al. ante Har-

NOTÆ

[m] *Hyeme mutis*] Arist. Hist. Anim. IX. 76. p. 1170. Alexander Myndius apud Athen. lib. IX. p. 394. hyeme palumbes vocem negat edere, nisi sereno tranquilloque cœlo.

[n] *A vere*] Hoc est, cum ver incipit, ὅταν ἔαρ γένηται. Prius libri editi, *vere.* Mss. *habere.* Nos *a vere.* Non sunt isthæc porro pugnantia cum iis quæ scribit idem XVIII. 68. ut Dalecampius existimavit.

[o] *Post solstitium*] Vide Notas et Emend. num. 50.

[p] *Columbæ*] Arist. Hist. Anim. IX. 11. p. 1031.

[q] *Cui salacitas*] Eam ob rem Veneris currum trahi passeribus fabulantur. Terpsicles apud Athen. lib. IX. p. 391. eos qui passeribus vescuntur, ait in Venerem esse præcipites.

[r] *Mares*] Accepta hæc sunt ab Arist. Hist. Anim. IX. 11. p. 1032.

[s] *Ut vinctæ*] Dum ita se ostentant, inquit, quasi vinctæ ac minus expeditæ, ab accipitre facile rapiuntur: impeditis tum pennis in eo strepitu plausuque ciendo quo maxime gaudent: qui strepitus nonnisi agitatione crebra nodi illius excitatur, qui humeri vicem obtinet, qua parte alæ corpori proxime committuntur. Vide Notas et Emend. num. 51.

velociores. Speculatur occultus fronde latro, et gaudentem in ipsa gloria rapit.

(XXXVII.) Ob id cum iis habenda[14] est avis, quæ tinnunculus[u] vocatur. Defendit enim illas, terretque accipitres naturali potentia, in tantum ut visum vocemque ejus fugiant. Hac de causa præcipuus columbis amor eorum. Feruntque,[v] si in quatuor angulis defodiantur[15] in ollis novis oblitis, non mutare sedem columbas: (quod auro[16] insectis alarum articulis quæsiere aliqui, non aliter innoxiis vulneribus:[b]) multivaga alioqui[17] ave. Est enim ars illis inter se blandiri et corrumpere alias, furtoque comitatiores reverti.

LIII. Quin et internuntiæ[a] in rebus magnis fuere, epistolas annexas earum pedibus obsidione Mutinensi in castra consulum Decimo Bruto mittente.[b] Quid vallum, et vigil

[b] *Quod quidam ut obtinerent, aureo cultro secuere alarum articulos: aliter enim, si ferrum adhiberetur, non essent innoxia vulnera.*

duin. *ipsis pennis alarum.* Mox, Vet. Dalec. *eliditur. Alioqui soluto volatu multo velociorem speculatur.* Gronov. *alioquin soluto.* Deinde, *velociores speculatur* Chiffl.—14 Chiffl. *his habenda.*—15 Vet. Dalec. *pulli defodiantur.*—16 Chiffl. *quod et auro.*—17 Gronov. *alioquin.*

NOTÆ

[t] *Soluto volatu*] Quando scilicet, ut Maro cecinit Æneid. v. 216. 'Aëre lapsa quieto Radit iter liquidum, celeres neque commovet alas.' Tunc enim prædonem sæpe prætervolat. Unde Phædrus I. 31. 'Columbæ sæpe cum fugissent milvium, Et celeritate pennæ vitassent necem.'

[u] *Quæ tinnunculus*] Galli *Crecerellam* vocant. De ea Bellonius II. 23. A Græcis κεγχρίδα dici quidam autumant.

[v] *Feruntque*] Mutuatus id Plinius a Columella VIII. 8. pag. 295. ubi de columbis: 'Ea avis,' inquit, 'tam fastidiosa est, ut sæpe sedes suas perosa, si detur evolandi potestas, relinquat .... Id ne fiat, vetus est Democriti præceptum. Genus accipitris tinnunculum vocant rustici: fere in ædificiis nidos facit. Ejus pulli singuli fictilibus ollis conduntur, stipatisque opercula supponuntur: et gypso lita vasa in angulis columbarii suspenduntur: quæ res avibus amorem loci sic conciliat, ne unquam deserant.'

[a] *Quin et internuntiæ*] Factitatum id sæpius historici meminerunt, quorum ex annalibus excerpsit exempla quamplurima Bochartus parte secunda de Animal. lib. I. pag. 15. Hodieque Aleppi in Syria ministerio earum sic utuntur, pedibus epistolis alligatis.

[b] *Bruto mittente*] Ad Brutum ab Hirtio missas scribit Frontinus Strateg. III. 13. Fuere fortasse redditæ mutuo, et acceptæ.

obsidio, atque etiam retia amne prætenta profuere Antonio, per cœlum eunte nuntio?[c] Et harum amore insaniunt multi: super tecta exædificant turres iis, nobilitatemque singularum et origines narrant, vetere[1] jam exemplo. L. Axius eques Romanus ante bellum civile Pompeianum denariis quadringentis[d] singula paria venditavit,[2] [e] ut M. Varro tradit.[3] Quin et patriam nobilitavere, in Campania grandissimæ provenire existimatæ.

LIV. Harum volatus in reputationem ceterarum quoque volucrum nos impellit.

(XXXVIII.) Omnibus animalibus reliquis certus et uniusmodi, et in suo cuique genere incessus est: aves solæ vario meatu feruntur et in terra, et in aëre. Ambulant aliquæ, ut cornices: saliunt aliæ,[1] ut passeres, merulæ: currunt, ut perdices, rusticulæ:[f] ante se pedes jaciunt, ut ciconiæ, grues: expandunt alas, pendentesque[a] raro intervallo[g] quatiunt, aliæ crebrius, sed et primas[b] duntaxat[h] pennas: aliæ et tota latera pandunt:[c] [2] quædam vero majore ex parte compressis volant, percussoque semel, aliquæ et

[a] *Interim dum pendent in aëre.* [b] *Summas.*
[c] *Totis explicatis alis latera nudant.*

CAP. LIII. 1 Gronov. *veteres.*—2 Vet. Dalec. *vendicavit.*—3 Cod. Dalec. *ut M. Varro tradidit.*

CAP. LIV. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *saliunt aliquæ* edd. vett. et Gronov.—2 Vet. Dalec. *et totas*

NOTÆ

[c] *Per cœlum eunte nuntio*] Hunc locum spectavit Joan. Dousa, cum in obsidione Leidensi simili functas officio columbas carmine commendaret: 'Quid vigil obsidio, quid arces, Aut valla prosunt, per spatia invii Eunte cœli nuntio?'

[d] *Quadringentis*] Monetæ Gallicæ libræ sunt centum et sexaginta.

[e] *Venditavit*] Varroniana vox, pro 'vendidit.' Sunt autem hæc ex ipso Varrone depromta de Re Rust. III. 7. sub finem.

[f] *Rusticulæ*] Quæ Latinis Rusticula, Aristoteli σκολόπαξ est: Galli *Beccassam*, a magnitudine rostri, vocant.

[g] *Raro intervallo*] Ut milvi, qui passis alis feruntur, potius quam volant.

[h] *Primas duntaxat*] Extremas alas. Sic idem superius cap. 51. 'Pennarum primori subrutilo' pro alarum extremitate dixit.

gemino ictu aëre feruntur, velut inclusum [i] eum prementes, ejaculantur [3] sese in sublime, in rectum, in pronum. Impingi [j] putes aliquas, aut rursus ab alto [4] [k] cadere has, illas salire.[l] Anates solæ, quæque sunt ejusdem generis, in sublime protinus sese tollunt, atque e vestigio cœlum petunt, et hoc etiam ex aqua. Itaque in foveas, quibus feras venamur, delapsæ solæ evadunt. Vultur, et feræ graviores, nisi ex procursu,[m] aut altiore cumulo [5] [n] immissæ, non evolant: cauda reguntur.[o] Aliæ circumspectant, aliæ flectunt colla. Nonnullæ vescuntur ea quæ [6] rapuere pedibus. Sine voce non volant multæ: aut e contrario semper in volatu silent. Subrectæ,[p] pronæ, obliquæ, in latera, in ora, quædam et resupinæ [q] feruntur: ut si pariter cernantur plura genera, non in eadem natura meare videantur.

LV. (XXXIX) Plurimum volant, quæ apodes,[1] quia careant usu pedum: ab aliis cypselli [2] [r] appellantur, hirundi-

alas tendunt.—3 Vet. Dalec. *feruntur velut i. e. exprimentes. Jaculantur.*—4 Chiffl. *ablati.* Mox, *illos prosilire* Vet. Dalec.—5 Vet. Dalec. *tumulo*; et mox in eodem et Chiffl. *reguntur aliæ: circumspectant aliæ, flectuntque colla.*—6 *Nec ullæ vescuntur ea quæ* Chiffl. *Nec nullæ* cod. Dalec.

CAP. LV. 1 Vet. Dalec. *apodes vocantur.*—2 Gronov. et al. ante Harduin. *ab aliis cypseli.*

NOTÆ

[i] *Velut inclusum*] Sic illæ in volando comprimunt alas, percusso prius semel iterumve aëre, ut ipsum posthæc aërem inclusum alis premere ac coërcere videantur: et vel sic ejaculantur sese in sublime, in rectum, in pronum.

[j] *Impingi*] Perdices.

[k] *Ab alto*] Alaudas.

[l] *Illas salire*] Coturnices.

[m] *Nisi ex procursu*] Nisi cursu prius aliquantum producto, et porro tenus continuato.

[n] *Altiore cumulo*] Ita libri Mss. omnes. Cumulum pro tumulo sive aggere dixit. Ita Maro 'cumulum' de attollente se fluctu: 'Insequitur cumulo præruptus aquæ mons.'

[o] *Cauda reguntur*] Huc pertinet illud quod de milvis antea dixit cap. 12. 'Videntur artem gubernandi docuisse caudæ flexibus.'

[p] *Subrectæ*] Subrectæ, cum cœlum petunt: pronæ, cum ab alto cadunt.

[q] *Quædam et resupinæ*] Inversæ. Nocturnam avem, quam Galli *Fresaye* vocant, inversam aiunt, hoc est, pedibus in cœlum conversis volare. Quod sequitur, 'in eadem natura,' in eodem aëre intellige.

[r] *Ab aliis cypselli*] Ariet. Hist. Anim. IX. 33. pag. 1067. Οἱ δ' ἄποδες, οὓς καλοῦσί τινες κυψέλλους, κ. τ. λ. Nostris, *des Martinets.* De his Aldrov. Ornithol. XVII. 10. pag. 698.

num specie. Nidificant in scopulis. Hæ sunt, quæ toto mari cernuntur: nec unquam tam longo naves, tamque continuo cursu recedunt a terra, ut non circumvolitent eas apodes. Cetera genera residunt et insistunt: his quies, nisi in nido, nulla: aut pendent, aut jacent.

LVI. Et ingenia [s] æque, varia, ad pastum maxime.

(XL.) Caprimulgi [t] appellantur grandioris [1] merulæ aspectu, fures nocturni: interdiu enim visu carent. Intrant pastorum stabula, caprarumque uberibus advolant suctum propter lactis: qua injuria uber emoritur, caprisque [u] cæcitas, quas ita mulsere, oboritur. Platea [2] [v] nominatur, advolans ad eas, quæ se in mari mergunt, et capita illarum morsu corripiens, donec capturam extorqueat. Eadem [w]

CAP. LVI. 1 Codd. Dalec. et Vet. ejusdem, *grandiores*.—2 *Pelecan* Aris-

NOTÆ

[s] *Et ingenia*] Avium scilicet universe, non modo apodum. Ut ad volandum, inquit, sic æque ad pastum varia sunt volucrum ingenia. Hinc enim initium duci novæ sectionis oportuit, nec divelli ea a sequentibus, ut pessime factum est hactenus: cohærent enim cum iis quæ mox de caprimulgis plateisque dicuntur, quarum pastu nihil est admirabilius.

[t] *Caprimulgi*] Hæc totidem verbis Philosophus Hist. Anim. IX. 30. pag. 1067. Albertus item de Anim. VIII. 2. 5. pag. 258. Non habet in Gallia nomen hæc avis: habet in Italia, *Calcabotto*, ita referente Aldrov. Ornithol. VIII. 9. pag. 567. ubi veram hujus effigiem depictam refert. Vide Notas et Emend. num. 52.

[u] *Caprisque*] Id se ab expertis hominibus didicisse scribit Albertus, loc. cit.

[v] *Platea*] Ciceroni, a quo hæc emanarunt, Platalea dicitur de Nat. Deor. lib. II. pag. 100. 'Legi etiam scriptum,' inquit, 'esse avem quandam, quæ Platalea nominetur: eam sibi cibum quærere advolantem ad eas aves, quæ se in mari mergerent: quæ cum emersissent, piscemque cepissent, usque eo premere earum capita mordicus, dum illæ captum amitterent: id quod ipsa invaderet.' Aristoteli, πελεκᾶν, Hist. Anim. VIII. 15. Non ea avis, quæ Gallis *le Pelican*, quam avem, cujusmodi vulgo pingitur, fabulosam esse plerique arbitrantur: sed diversa penitus, nobis adhuc haud satis comperta.

[w] *Eadem*] De Platalea hæc quoque Cicero loc. cit. 'Eademque hæc avis scribitur conchis se solere complere, easque cum stomachi calore concoxerit, evomere, atque ita eligere ex iis quæ sunt esculenta.' De Pelecane idem Arist. Hist. Anim. IX. 14. pag. 1041. aliique, quos laudaturi sumus in Notis et Emend. num. 53. Hinc apud Hebræos, Psal. CII. 7. avis ea קָאָת appellatur, a vomitu קֵא vel קִיא.

cum devoratis se implevit conchis, calore ventris coctas evomit, atque ita ex iis esculenta legit, testas excernens.[3] [x]

LVII. (XLI.) Villaribus[a] gallinis et religio[b] inest. Inhorrescunt[c] edito ovo, excutiuntque sese, et circumactæ purificant, ac festuca aliqua sese et ova lustrant.

(XLII.) Minimæ avium cardueles[d] imperata faciunt, nec voce tantum, sed pedibus et ore pro manibus. Est quæ[1] boum mugitus imitetur, in Arelatensi agro taurus[e] appellata, alioqui parva.[2] Est quæ equorum quoque hinnitus, anthus[f] nomine, herbæ pabulo[g] adventu eorum pulsa imitatur, ad hunc modum se ulciscens.[h]

LVIII. Super omnia humanas voces reddunt, psittaci quidem etiam sermocinantes.[1] India hanc[i] avem mittit,

tot. *Platalea* Cicero; *Erodius* Plutarch.—3 Vet. Dalec. *excreans;* alii ap. Dalec. *excutiens.* Dalecampius legit, *testis exuens,* quomodo et hoc Gaza apud Aristot. transtulit.

CAP. LVII. 1 Hæ voces, *Est quæ,* desunt in cod. Dalec.—2 Gronov. *alioquin parva.*—3 Margo edd. Dalec. et Gronov. *imitatur, equumque fugat advolans ad hunc* ex Aristot.

CAP. LVIII. 1 Vet. Dalec. *reddunt psittaci, et quidem sermocinantes;* Pin-

NOTÆ

[x] *Excernens*] Rostro separans carnem a testa, inquit Albertus de Anim. lib. VIII. pag. 255.

[a] *Villaribus*] Villaticas appellant alii, Varro, et Columella.

[b] *Et religio*] Festivum id sane: quasi pulvere eo, quem motu excitant, venerem excutiant, seseque lustrent. Subest ratio nimirum aptior, quæ erudite magis quam eleganter ab Alberto M. explanatur de Animal. VI. 1. 1. pag. 191. et 192.

[c] *Inhorrescunt*] Mutuatus hæc Plinius ab Aristotele, apud quem extant ea totidem verbis Hist. Anim. VI. 3. pag. 650. Vide quæ de purificationum ritibus dicturi sumus, XXV. 59.

[d] *Cardueles*] *Chardonnerets.*

[e] *Taurus*] Bellonio miror in mentem venisse, ut scriberet IV. 4. taurum hunc Plinianum ardeam esse stellarem, quam Galli *Butorium* vocant: quam sane inter parvas aves, qui vel a longe viderit, nemo censuerit reponi merito posse.

[f] *Anthus*] Ἄνθος Aristoteli Hist. Anim. VIII. 6. pag. 886. unde hæc emanarunt. Bellonio VII. 23. Scaligero in Arist. pag. 1005. et Aldrovando, lib. XVII. pag. 750. *Bruant.* Vide Notas et Emend. num. 54.

[g] *Herbæ pabulo*] Neque herba tantum, sed vermibus etiam seminibusque vescitur.

[h] *Se ulciscens*] Equum a pastu abigens, a quo ipse, nisi parem hinnitum opponeret, pelleretur. Arist. Hist. Anim. IX. 2. pag. 1095.

[i] *India hanc*] Ex Plinio hausit Solinus cap. 52. pag. 81. ex Solino Apu-

sittacen[j] vocat,[2] viridem toto corpore, torque tantum miniato in cervice distinctam. Imperatores salutat, et quæ accipit verba, pronuntiat: in vino præcipue lasciva. Capiti ejus[k] duritia eadem, quæ rostro. Hoc,[3] cum loqui discit, ferreo verberatur radio: non sentit aliter ictus. Cum devolat, rostro se excipit, illi innititur, leviorem que se ita pedum infirmitati facit.

LIX. Minor nobilitas, quia non ex longinquo venit, sed expressior loquacitas, generi[1] picarum[l] est. Adamant verba quæ loquantur. Nec discunt tantum, sed diligunt:

tian. *reddunt psittaci: quidam etiam, &c.* Vid. Nott. Varr.—2 Chiffl. *septagen vocat.*—3 *Hæc* codex Dalecampii.

CAP. LIX. 1 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *loquacitas,*

NOTÆ

leius Florid. lib. II. pag. 14. hanc Psittaci iconem: 'Psittacus,' inquit, 'Indiæ avis est: instar illi minimo minus quam columbarum. Sed . . . color psittaco viridis, et intimis plumulis, et extimis palmulis, nisi quod sola cervice distinguitur. Enimvero cervicula ejus circulo miniato, velut aurea torqui, pari fulgoris circumactu cingitur, et coronatur.' Unum hoc psittacorum genus veteres agnoverunt: nos et alia, quæ describit Aldrov. Ornith. XI. 12. et aliunde, quam ex Indiis, ad nos advecta. Psittaci mores ingeniumque descripsit pereleganti carmine Joannes Passeratius, Kal. Jan. MDXCII.

j *Sittacen*] Σίττας Hesychio; Βίττακος Ctesiæ in Indicis, apud Photium in Bibl. cod. 73. pag. 144. Notum illud Psittaci *Χαῖρε Καῖσαρ*, seu *Cæsar ave*, apud Martialem: at non ita obvium est festivum illud Philippi Epigramma de eo argumento, in Anthol. I. 60. *Ψιττακὸς ὁ βροτόγηρυς, ἀφεὶς λυγοτευχέα κύρτον, Ἦλυθεν εἰς δρυμοὺς ἀνθοφυεῖ πτέρυγι. Αἰεὶ δ' ἐκμελετῶν ἀσπάσμασι Καίσαρα κλεινὸν, Οὐδ' ἀν' ὄρη λήθην ἤγαγεν οὐνόματος. Ἔδραμε δ' ὠκυδίδακτος ἅπας οἰωνὸς, ἐρίζων, Τίς φθῆναι δύναται δαίμονι, Χαῖρ', ἐνέπειν. Ὀρφεὺς θῆρας ἔπεισεν ἐν οὔρεσιν, ἐς δέ σε, Καῖσαρ, Νῦν ἀκέλευστος ἅπας ὄρνις ἀνακρέκεται. Psittacus ut caveam volucris facunda reliquit, Et petiit pluma versicolore nemus: Cæsaream linguа meditatus sæpe salutem, Et per aperta memor nominis hujus erat. Accurrunt volucres aliæ, vocemque secutæ Doctoris properant dicere: Cæsar, ave. Thressa feras olim traxit lyra: sed tibi, Cæsar, Omnis sponte sua fausta precatur avis.*

k *Capiti ejus*] Apuleiana hæc est hujus loci paraphrasis, loc. cit. 'Rostri prima duritia: cum in petram quampiam concitus altissimo volatu præcipitat, rostro se velut ancora excipit. Sed et capiti eadem duritia, quæ rostro. Cum sermonem nostrum cogitur æmulari, ferrea clavicula caput tunditur, imperium magistri ut persentiscat: hæc ferula discenti. Discit autem statim pullus usque ad duos ætatis suæ annos,' &c.

l *Generi picarum*] Quo de genere Persius: 'Quis expedivit psittaco suum Χαῖρε, Picasque docuit verba nostra conari?'

meditantesque[m] intra semet, cura atque cogitatione intentionem non occultant. Constat emori victas difficultate verbi, ac nisi subinde eadem audiant, memoria falli: quærentesque mirum[2] in modum hilarari, si interim[3 n] audierint id verbum. Nec vulgaris iis forma, quamvis non spectanda. Satis illis decoris in specie sermonis humani est. Verum addiscere alias negant posse, quam quæ ex genere earum sunt, quæ glande[o] vescantur: et inter eas[p] facilius, quibus quini[q] sunt digiti[4] in pedibus: ac ne eas quidem ipsas, nisi primis[r] duobus vitæ annis. Latior[s] iis est lingua: omnibusque in suo[5] cuique genere, quæ sermonem imitantur humanum: quanquam id pæne in omnibus contingit. Agrippina Claudii[6 t] Cæsaris turdum habuit (quod nunquam ante)[7] imitantem sermones hominum. Cum hæc proderem, habebant et Cæsares juvenes[8 u] stur-

certo generi Gronov. et edd. vett.—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *quærentes mirum* al.—3 Codd. Dalec. et Vet. ejusdem, *si iterum*.—4 Chiffl. *sint digiti*. Paulo post, *nisi* non legitur in codd. Harduini et Dalec.—5 *Latiores linguæ omnibus in suo* codd. Dalec. et Pintian.—6 Ita codd. Harduini et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Agrippina conjux Claudii* Gronov. et al. vett. ante Harduin.—7 Chiffl. *nunquam antea*.—8 'Bene cod. Reg. 1. *hominum. Cum h. proderem habebant et Cæsares juvenes*. Et sic etiam Cl. Rezzonicus e Mss. Ambrosian. Cæsares juvenes sunt Titus et Domitianus, qui literarum laudem tunc affectabant. Perperam interpungebant recentiores editiones, quasi hæc prodidisset Plinius sub principatu Claudii principis, et ad Cæsares juvenes Britannicum et Neronem essent referenda.' *Brotier*. Gronov. et al. vett. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *hominum, cum hæc*

NOTÆ

m *Meditantesque*] Insigne hujus rei exemplum Plutarchus affert de Solert. Anim. pag. 973.

n *Si interim*] Interdum.

o *Quæ glande*] Hæ sunt picæ glandulariæ, quas appellare consuevere nostrates, *des Geais:* quos vulgus scriptorum graculos falso vocat, uti dicemus xi. 35.

p *Et inter eas*] Vide Notas et Emend. num. 55.

q *Quibus quini*] Ut in quibusdam gallinis animadvertimus, super quatuor digitos transverso uno: quod Plinius observat hujus libri cap. 77. post Columell.

r *Nisi primis*] Vide Notas et Emend. num. 56.

s *Latior*] Arist. Hist. Anim. ii. 15. pag. 213. et Solinus cap. 52. p. 81.

t *Agrippina Claudii*] Conjux.

u *Cæsares juvenes*] Britannicus Claudii filius, et Nero privignus. Extant utriusque Cæsaris nummi apud Occonem: Britannici, Græcus: Latinus, Neronis.—' Nondum in mentem Romanis venerat, e duobus pluribusve Cæsaribus aliquem appellare

num,[v] item luscinias, Græco atque Latino sermone dociles: præterea meditantes in diem, et assidue nova loquentes, longiore etiam contextu. Docentur secreto, et ubi nulla alia vox misceatur, assidente qui crebro dicat ea, quæ condita velit, ac cibis [9] blandiente.

LX. (XLIII.) Reddatur et corvis sua gratia, indignatione quoque populi Romani testata, non solum conscientia.[1] Tiberio principe ex fœtu supra Castorum ædem [a] genito pullus,[2] in oppositam sutrinam devolavit, etiam religione commendatus officinæ domino. Is mature sermoni assuefactus, omnibus matutinis evolans in Rostra, in forum versus,[3] Tiberium, dein Germanicum et Drusum Cæsares nominatim, mox transeuntem populum Rom. salutabat, postea ad tabernam remeans, plurium annorum assiduo officio mirus.[4] Hunc sive æmulatione vicinitatis,[5] manceps

proderem. Habebant, &c.—9 Tolet. *velit addivis;* Pintian. *velit addisci, alioqui balbutiente;* Salm. *velit aliquo;* Dalecampius legit, *ac cibo;* Vet. Dalec. *velit edisci, aliquo blandiente;* Parm. *velit addisci aliquo.*

CAP. LX. 1 Vet. Dalec. *attestata, non solum conscia.*—2 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *genitus pullus* Gronov. et al. vett. Mox, cod. Dalec. *in oppositam.*—3 Vet. Dalec. *in rostra, forum versus;* et sic Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. Lectionem nostram exhibent Regg. Brott. et Editio princeps, aliæque edd. ante Harduin.—4 Cod. Dalec. *officio meritus.*—5 Vet. Dalec. *incita-*

NOTÆ

primum, aliumve secundum. Hunc morem primi deprehendimus in nummis Fl. Julii Constantii et Fl. Julii Constantis fratrum. Illius nummus est ex argento, cujus effigiem in cera expressam habemus: D. N. CONSTANTIVS PBEAC. Caput cinctum gemmis. 'Dominus Noster Constantius Primus BEAtissimorum Cæsarum.' Est ille nummus in Museo P. Bessieres, Carmelitæ, Parisiis. Istius ex ære minimo, apud P. Chamillart. FL. CONSTANTI SBEAC. In aureo autem e Gaza Regia; FL. CONSTANTI SBEACAES. Capite laureato. 'FLavio CONSTANTI Secundo BEAtissimorum CAEsarum.' .)(. PRINCIPI IVVENTVTIS. Stat ipse in isto aureo nomismate, inter duo signa militaria. Infra, SIS.' *Ed. sec.*

[v] *Sturnum*] Statius in Psittaco Melioris Sylv. lib. II. 'Auditasque memor penitus demittere voces Sturnus.'

[a] *Castorum ædem*] Regione Urbis octava, ex P. Victore.—'Germanicus et Drusus Cæsares, qui postea hic appellantur, ille Neronis Drusi Germanici Imp. qui frater Tiberii; iste, Tiberii ipsius filius fuit.' *Ed. sec.*

proximæ sutrinæ,[a] sive iracundia subita, ut voluit videri, excrementis ejus posita calceis macula,[6] exanimavit: tanta plebei [b] consternatione, ut primo pulsus ex ea regione, mox et interemtus sit, funusque innumeris aliti celebratum exequiis, constratum lectum super Æthiopum duorum humeros, præcedente tibicine, et coronis omnium generum, ad rogum usque, qui constructus dextra viæ Appiæ ad secundum lapidem, in campo Rediculi [7] [c] appellato, fuit. Adeo satis justa causa populo Romano visa est exequiarum, ingenium avis, aut supplicii de cive Romano,[b] in ea urbe, in qua multorum principum nemo duxerat funus:[8] Scipionis [d] vero Æmiliani post Carthaginem Numantiamque deletas ab eo,[9] nemo vindicaverat mortem. Hoc gestum M. Servilio,[e] C. Cestio coss. a. d. v. Kalend.[10] April. Nunc quoque erat in urbe Roma, hæc prodente me, equitis Rom. cornix e Bætica,[11] primum colore mira admodum nigro: deinde plura contexta verba exprimens, et alia [12] crebro addiscens. Necnon et recens fama Crateri Monocerotis cognomine, in Erizena [13] [f] regione Asiæ corvorum opera

[a] *Qui domum proximam conduxerat, ut in ea sutrinam faceret.*
[b] *Aut in avis illius nece, cui tantum fuit ingenium, satis justa causa visa est esse supplicii sumendi de cive Romano.*

tus pro *vicinitatis*.—6 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Vet. Dalec. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *imposita calceis macula* edd. vett. et Gronov.—7 *Ridiculi* Parm. *Ridiceuli* Chiffl.—8 Codd. Dalec. et Chiffl. et Vet. Dalec. *deduxerat funus*.—9 Hæc verba, *ab eo*, delet Pintianus.—10 Edd. vett. et Gronov. *ad V. Kal.* Lectionem nostram restituit Harduinus. —11 Tolet. et Pintian. *a Bætica*.—12 Gronov. et al. ante Harduin. *alia atque alia*.—13 Vet. Dalec. *in Troezena*.—14 Cod. Dalec. *venantis*. *Equo devehebat*,

NOTÆ

[b] *Tanta plebei*] Antiquo more, pro *plebis*. Ita Mss.

[c] *Rediculi*] Festus: ' Rediculi fanum extra portam Capenam fuit: quia accedens ad Urbem Hannibal, ex eo loco redierit quibusdam perterritus visis.'

[d] *Scipionis*] Africani minoris, qui non sine veneni ab uxore dati suspicione in lecto mortuus est repertus, ut scribit Velleius.—' Africani sequentis, ut Plinius appellat alibi.' *Ed. sec.*

[e] *M. Servilio*] Horum Consulum meminit Tacitus Annal. VI. pag. 144. Gessisse magistratum anno 22. Tiberii principatus, ibi dicuntur.

[f] *In Erizena*] Ita Reg. 2. At Reg.

venantis, eo quod devehebat[14] in sylvas eos insidentes corniculis[g] humerisque: illi vestigabant agebantque, eo perducta consuetudine, ut exeuntem sic comitarentur et feri.[h] Tradendum putavere[i] memoriæ quidam, visum per sitim lapides congerentem in situlam monumenti, in qua pluvia aqua durabat,[15] sed quæ attingi non posset: ita descendere paventem expressisse tali congerie, quantum poturo[j] sufficeret.

LXI. (XLIV.) Nec Diomedeas[a] præteribo aves: Juba cataractas[1][b] vocat: eis esse dentes,[c] oculosque igneo co-

&c. Vet. Dalec. *considentes humeris.* *Atqui corniculos (cuniculos) illi vestigabant.* Pro *insidentes*, quod servant codd. Harduini et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *considentes* legitur in edd. ante Harduin.—15 Cod. Dalec. *aquam dabat.* Mox, in eodem codice, *quantum potui;* Vet. Dalec. *quæ poturo.*

CAP. LXI. 1 Ita codd. Regg. Brot. *catarractas* edd. ante Brotier. Mox, Vet. Dalec. et Chiffl. *et eis.* Dein, Cod. Dalec. *cetero candidas.*

NOTÆ

1. Colb. 1. 2. et Paris. *in Eriza.* Frustra Salmasius *in Eresia*, ab Ereso urbe Lesbi, pag. 547. in Solin. legi putat oportere. Vide quæ de Eriziis sive Ereziis diximus v. 32.

g *Corniculis*] Hoc est, galearum apicibus. Inter alia enim galearum militarium insignia, etiam cornicula fuere, hoc est, similitudo cornuum ære vel ferro expressa, ad terrorem. De his multa Spanhemius de usu Numism. pag. 367. Ab illis corniculis, Comœdiæ Plautinæ nomen, 'Cornicularia,' crediderim esse factum, in qua miles insignem corniculis galeam gestitans traducebatur, apud Varron. de Ling. Lat. lib. IV. Ab unico fortasse corniculo, quo galeam insignem haberet, Monoceroti Cratero cognomen fuit. At cave Salmasio idcirco credas, in Solin, pag. 547. Cornicularii munus et officium, cujus frequens in Notitia Imperii mentio, et apud alios scriptores, ab his corniculis apicibusve galearum nomen traxisse: cum a corniculis, hoc est, ab atramentariis habuerint: nostri vocant, *des cornets:* qua de re Du-Cangium in Glossario vide.

h *Et feri*] Corvos aucupio miros, qui et perdices et corvos quoque feros caperent, plurimos refert Aldrovandus Ornith. lib. XII. pag. 702. petitis ex Annalium memoria exemplis.

i *Tradendum putavere*] Tradidit certe Plutarchus de Solert. Anim. pag. 967. Tradidit et Ælianus Hist. Anim. II. 48. ex iisdem, ut apparet, fontibus, ex quibus hausisse et Plinium simile veri est.

j *Quantum poturo*] Alibi, *quantum potui sufficeret.*

a *Nec Diomedeas*] Quæ de Diomedis avibus narrantur a Plinio, hæc iisdem fere verbis transcripsit ab ipso Solinus cap. 2. pag. 16.

b *Cataractas* [*catarractas*] Forte ἀπὸ τοῦ ἄνωθεν καταῤῥάσσειν ἐν τῷ θηρεύειν τὰ ὄρνεα, *quod ex alto cum impetu decidant, quando aves venantur.*

c *Eis esse dentes*] Solinus: 'ignei

lore, cetero candidis,[d] tradens. Duos semper iis duces: alterum ducere agmen, alterum cogere.[e] Scrobes excavare rostro, inde crate[f] consternere, et operire terra, quæ ante fuerit egesta: in his fœtificare. Fores binas omnium scrobibus: orientem spectare, quibus exeant in pascua: occasum, quibus redeant. Alvum exoneraturas subvolare semper, et contrario flatu. Uno hæ in loco[g] totius orbis visuntur, in insula, quam diximus[h] nobilem Diomedis tumulo atque delubro, contra Apuliæ oram, fulicarum similes.[i] Advenas barbaros clangore infestant, Græcis tantum adulantur, miro discrimine, velut generi Diomedis hoc tribuentes: ædemque eam quotidie pleno gutture madentibus pennis perluunt atque purificant: unde origo fabulæ,[j] Diomedis socios in earum effigies mutatos.

LXII. (XLV.) Non omittendum est, cum de ingeniis disserimus, e volucribus hirundines esse indociles,[k] e terrestribus mures:[l] cum elephanti jussa faciant, leones jugum subeant, in mari vituli,[m] totque piscium genera mitescant.

NOTÆ

oculi, ora dentata.' Cave existimes, ut oculos, sic dentes pariter ignei coloris esse.

[d] *Candidis*] Alibi, *candidas*.

[e] *Alterum cogere*] Solinus: 'Alterum insequi, ut urgeat tarditatem.'

[f] *Inde crate*] Solini paraphrasis: 'Surculis inversum superpositis, imitantur texta cratium.'

[g] *Uno hæ in loco*] Quæ deinceps sequuntur, usque ad finem capitis, habet quoque Auctor libri de Mirab. Auscult. pag. 1156.

[h] *Quam diximus*] Lib. III. cap. 29.

[i] *Fulicarum similes*] Fulica Gallis, *Poule d'eau*, et *Diable de mer*. De fulicis Bellonius III. 25. et 26. Manuel Phile pag. 28. genus esse ardearum significat: sed falso, ut arbitror. Solinus: 'Forma illis pæne, quæ fulicis.' Putant esse avem eam, quæ in Diomedeis duntaxat insulis hodieque vivit, et *Artenna* dicitur. Vide Aldrov. Ornith. lib. XIX. pag. 58.

[j] *Origo fabulæ*] De qua Strabo lib. VI. pag. 284.

[k] *Esse indociles*] Albertus M. de Animal. lib. XXIII. pag. 641. de hirundine: 'Et hanc avem,' inquit, 'et murem dicunt esse indomabilia: sed ego vidi sæpe domitas, et ad manum volantes, sicut advolant aliæ aves.'

[l] *Mures*] Murem solutum, ad herum heramque rediisse cum revocaretur, omnino cicurem factum, vidisse se, Scaliger scriptis prodidit in Comment. ad Arist. Hist. Anim. lib. I. pag. 24. Et nos e manu esitantes vidimus. Adde his quæ de Alpino mure dicturi sumus ad cap. 85.

[m] *In mari vituli*] Huc pertinent ea quæ de vitulo marino dicta sunt IX. 15. Vide et Diodor. Sicul. Bibl. lib. III. pag. 155.

LXIII. (XLVI.) Bibunt[n] aves suctu: ex his,[1] quibus longa colla, intermittentes, et capite resupinato velut infundentes sibi. Porphyrio[o] solus morsu bibit. Idem est[p] proprio[2] genere, omnem cibum aqua subinde tinguens, deinde pede ad rostrum, veluti manu, afferens. Laudatissimi in Commagene.[3 q] Rostra iis,[r] et prælonga crura rubent.

LXIV. (XLVII.) Hæc quidem[s] et hæmatopodi,[1] multo minori, quanquam eadem crurum altitudine. Nascitur in Ægypto. Insistit ternis digitis. Præcipue ei pabulum muscæ. Vita in Italia paucis diebus.

LXV. Graviores omnes fruge vescuntur, altivolæ carne tantum. Inter aquaticas, mergi soliti sunt devorare,[1] quæ ceteræ reddunt.

LXVI. Olorum similitudinem onocrotali[a] habent: nec

CAP. LXIII. 1 Vet. Dalec. *suctu cætera et ex iis;* Parm. *cætera. Sed ex iis.* Mox, Chiffl. *infundentibus sibi.*—2 Cod. Dalec. *bibit, idem e proprio;* Parm. *Idem e proprio.* Dalec. legit, *idem proprio.*—3 *Comagine* Gronov. et al. ante Harduin.

CAP. LXIV. 1 Ita codd. Harduini et Vet. Dalec. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *emantopodi* Chiffl. *himantopodi* Gronov. et al. ante Harduin.

CAP. LXV. 1 Chiffl. *solita ut devoravere.*

NOTÆ

[n] *Bibunt*] Accepta hæc sunt ex Arist. Hist. Anim. VIII. 9. pag. 902.

[o] *Porphyrio*] Arist. loc. cit. Avis est his terris nec visa, nec cognita: ut Bellonius testatur IV. 28. et Aldrov. Ornithol. XX. pag. 487. De eo Auctor libri, qui 'Kirani Kiranidum' falso inscribitur, pag. 51. 'Porphyrius avis pluvialis, quæ in fluminibus abundat.' Forte *fluvialis.*

[p] *Idem est*] Hoc est, comedit ritu ac more singulari. Hæc omnia totidem ferme verbis refert de porphyrione Polemon Commentariorum suorum lib. V. apud Athen. lib. IX. pag. 388.

[q] *In Commagene*] Alexander Myndius, Hist. Avium II. Libycam avem esse prodidit, teste Athenæo, loc. cit.

[r] *Rostra iis*] Aristoteles, apud Athen. loc. cit.

[s] *Hæc quidem*] Et crura quidem, inquit, ut porphyrioni, sic etiam hæmatopodi rubent: unde ei nomen, a colore pedum sanguineo. Peregrina hæc quoque avis est, neque cœli hujus.

[a] *Onocrotali*] Latinis hæc avis Truo dicebatur, auctore Festo. Et forma, qualis a Plinio pingitur, et patria, quæ Gallia septemtrionali oceano proxima dicitur, eas aves esse declarat, quas nostri *Pelicans* vocitant: in Aremorico maxime mari frequentes: sunt enim ex iis quædam etiam can-

distare existimarentur omnino, nisi faucibus ipsis inesset alterius uteri [1] [b] genus. Huc omnia inexplebile animal congerit, mira ut sit capacitas. Mox perfecta rapina, sensim inde in os reddita, in veram alvum [2] ruminantis more refert.[3] Gallia hos septemtrionali proxima oceano mittit.

LXVII. In Hercynio [c] Germaniæ saltu invisitata [1] [d] genera alitum accepimus, quarum plumæ ignium modo colluceant noctibus. In ceteris nihil præter nobilitatem longinquitate factam, memorandum occurrit.

(XLVIII.) Phalerides [e] in Seleucia Parthorum, et in Asia, aquaticarum laudatissimæ: rursus Phasianæ [f] in Colchis geminas ex pluma aures submittunt, subriguntque. Numidicæ [g] in parte Africæ Numidia, omnesque jam in Italia.[2]

CAP. LXVI. 1 Dalec. *ventris* pro *uteri*.—2 Parm. *inferam in alvum*.—3 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *more fertur* cod. Dalec. *modo defert* Vet. Dalec. *modo refert* Gronov. et al. ante Harduin.

CAP. LXVII. 1 Ita codd. Regg. Brot. Reg. Hard. 1. et Chiffl. *inusitata* Reg. Hard. 2. Par. al. ap. Harduin. item edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—2 Vet. Dalec. *omnique jam in Italia*.

NOTÆ

dore olorum simillimæ, cujusmodi arefactam unam in Museo nostro Parisiensi asservamus: genus universum cibo inexplebile, et altero illo veluti utero, supra fidem capace, in faucibus ipsis donatum a natura. Fabulosa, ut diximus, aies ea est, quam Pelicani quoque nomine pictores adumbrant, elicito e sinu sanguine rostri acie, pullos ad vitam revocantem.—'Frustra sunt Bochartus parte secunda de Anim. II. 21. pag. 275. et Aldrovand. XIX. et XX. qui aliam avem signari nunc a Plinio putant.' *Ed. sec.*

[b] *Alterius uteri*] Alterius alvi, sive ingluviei, a vera alvo, de qua mox, discretæ: ruminantium more.

[c] *In Hercynio*] Solinus cap. 20. p. 40.

[d] *Invisitata* [*inusitata*] Ita Reg. 2. Paris. &c. Reg. 1. et Chiffl. *invisitata*.

[e] *Phalerides*] In Suessionum et Bellovacum agro frequentes, *Piettes* vulgo nomen habent, si Bellonium audimus, III. 16. Vide Notas et Emend. num. 57.

[f] *Phasianæ*] *Des Faisans*. A Phasi Colchorum amne, sic appellatæ: vel quod illic abundant: vel quod inde ab Argonautis primum advectæ. Martial. XIII. 72. cui titulus, 'Phasianus:' vel potius, 'Phasiana avis:' 'Argoa primum sum transportata carina: Ante mihi natum nil nisi Phasis erat.'

[g] *Numidicæ*] Hæc Afra avis Horatii, Numidica Columellæ VIII. 2. quæ

LXVIII. Phœnicopteri [h] linguam [1] præcipui saporis esse, Apicius docuit, nepotum omnium altissimus gurges. Attagen [j] maxime Ionius celebratur,[1] vocalis alias,[k] captus vero obmutescens, quondam existimatus [2] inter raras aves. Jam et in Gallia Hispaniaque capitur, et per Alpes etiam, ubi et phalacrocoraces,[l] aves Balearium insularum peculiares: sicut Alpium pyrrhocorax,[m] luteo rostro, niger:[n] et præcipuo [3] sapore lagopus:[o] pedes leporino villo nomen

CAP. LXVIII. 1 Cod. Dalec. *celeber*.—2 Ita codd. Harduini et Dalec. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *æstimatus* Pintian. *extimatus* Gronov. et al. ante Harduin.—3 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *rostro niger et præcipuo* Chiffl. *luteo rostro et præcipuo* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, cod. Dalec.

NOTÆ

gallinæ rusticæ (*Gelinottam* vocamus) similis est, teste Varrone de Re Rust. III. 9. pag. 103.

[h] *Phœnicopteri*] Avem hanc Martialis intellexit III. 58. 'Nomenque debet quæ rubentibus pennis.' Et XIII. 71. cui titulus, 'Phœnicopterus:' 'Dat mihi penna rubens nomen: sed lingua gulosis Nostra sapit: quid si garrula lingua foret?' Palustrem avem hanc esse, λιμναῖον, constat ex Aristoph. in Avibus, pag. 553. Nili accolam, ex Heliod. lib. VI. pag. 268. Rob. Constantinus in Supplem. Linguæ Lat. avem esse scribit magnitudine ciconiæ, oblongo collo, rostro, cruribus: cui et pars alarum puniceo colore rutilet: capi in Flandria, et Gallia Narbonensi: Gallos idcirco *Flamant* nuncupare, non a colore flammeo. Constantinum secuti sunt Bellonius IV. 8. Scaliger Exerc. 233. Aldrovand. Ornithol. lib. XX. p. 321.

[i] *Linguam*] Cerebellis etiam phœnicopterum dapes refertas exhibuisse palatinis suis Elagabalum, scribit Lampridius, p. 108.

[j] *Attagen*] Horatio, et Martiali, 'Attagen Ionicus.' Italis *Francoline* dici Bellonius ait V. 6. Nos gallinam rusticam appellamus, *Gelinotte de bois*. Glossæ: *Gallina rustica*, ἀτταγήν.

[k] *Vocalis alias*] Hæc pariter Socrates apud Athen. lib. IX. pag. 388. et Ælian. Hist. Anim. XV. 27.

[l] *Phalacrocoraces*] Omnino hæ sunt aves eæ, quas *Cormorans* vocamus, ut visum Bellonio III. 7. Bocharto parte secunda de Animal. p. 296. Aldrov. Ornithol. lib. XIX. p. 267. et Anatomicis Parisiensibus. Qui nunc phalacrocoraces, iidem Corvi aquatici appellantur a Plinio XI. 47. qui naturaliter calvent.

[m] *Pyrrhocorax*] Vox ea igneum corvum sonat. E Germanis nonnulli corvum Alpinum nominant. Depingitur ab Aldrovand. Ornithol. XII. 8. p. 769.

[n] *Niger*] Voculam hanc ex Mss. addidimus, quam res ipsa poscebat.

[o] *Lagopus*] Bellonio V. 17. *Perdrix blanche de Savoye*. Crebras reperiri in Vapincensi Delphinatus agro, affirmat Nic. Chorier Hist. Delphin. I. I. pag. 65. et a loci incolis vocari *Jalabres*.

ei hoc dedere, cetero candidæ, columbarum magnitudine. Non extra terram eam [4] vesci facile, quando nec viva mansuescit, et corpus occisæ statim marcescit. Est et alia [p] nomine eodem, a coturnicibus magnitudine tantum differens, croceo tinctu [q] cibis gratissima. Visam in Alpibus ab se peculiarem Ægypti et ibim [5] Egnatius [r] Calvinus præfectus earum prodidit.

LXIX. (XLIX.) Venere in Italiam Bebriacensibus [s] bel-

pedes leporini villi nomen hoc, &c.—4 Vet. Dalec. *terram, in qua nascitur, eam.* Mox, Chiffl. *vita* pro *viva.*—5 *Ibin* cod. Dalec. *Ægypti ibin M. Egnatius,* omisso *et,* edd. vett. et Gronov.

NOTÆ

[p] *Est et alia*] Hanc Aldrovandus Ornith. lib. XIII. pag. 146. eam esse suspicatur, quam Damascenam perdicem, sive Syriacam, Bellonius appellat v. 16.

[q] *Tinctu*] Intinctu: *à la sausse jaune.*

[r] *Et ibim Egnatius*] Ita scribimus, ex Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Prius, *ibin M. Egnatius.* Egnatium hunc ceterorum scriptorum, quod quidem sciam, nemo laudat.—'Ex hac Egnatia gente fuit, qui in nummis classi præfectus sub Augusto fuisse dicitur apud Patinum, in Famil. pag. 102. C. EGNATIVS. CN. F. CN. N. et multo antea sub Romulo, Egnatius Mecenius, de quo Plinius XIV. 14. denique qui multo postea imperium obtinuit, Licinius Egnatius Gallienus Augustus. Est nummus illius præ ceteris celebratissimus, haud felicius a nobis hactenus, quam ab aliis expositus; quod nemini tunc veniebat in mentem, primas tantum ibi exprimi totidem fere vocum literas. Aureus est in Thesauro Regio, GALLIENAE AVGVSTAE. Caput Gallieni est herba cinctum, quam gramen vocant: vultus virilis et gravis. Cur corona detur graminea, Plinius docebit XXII. 4. .)(. VBIQVE PAX. Victoria in bigis. Prioris tituli sententia hæc est: 'GALLIENO Augusto Edua AVGusta, Urbis Servatori, Triumphalem Arcum Erexit.' Posterioris hic sensus est: 'Victoria BIsuntina QUietem Eduæ Peperit, Augusti X.' decennalibus. Bisuntini sunt, quos hodie vocamus, *les Besançonnois, dans la Franche-Comté:* quorum nummus argenteus etiam sæculo XIII. inscribitur BISVNTIVM. Primus ille annus Gallieni fuit, ut Decennalia significant: et prima ea simplexque victoria, cum bigæ pictæ sint, non quadrigæ. Nec minus ingeniose inscriptus alter nummus ejusdem Egnatii Gallieni est, argenteus, in Museo nostro: DEAE SEGVSANO. Dea stat expansis manibus intra triumphalem currum. Sententia est: 'Decuriones Eduæ Augustæ Edicto Senatus Egnatio Gallieno Urbis Servatori Arcum Nobilissimum Obtulerunt.'' *Ed. sec.*

[s] *Bebriacensibus*] Bebriacum, vel, ut Plutarchus scribit, in Othone, p. 1070. Βητριακὸν, oppidulum fuit Cremonæ vicinum, πολίχνη πλησίον Κρεμώνης, ubi a Vitellianis Otho superatus est. Meminit et Suetonius in Othone, cap. 9. p. 97. Nunc pagus

lis civilibus trans Padum et novæ aves [t] (ita enim adhuc vocantur) turdorum specie, paulum infra columbas magnitudine, sapore gratæ. Baleares insulæ nobiliorem etiam supra dicto [1u] porphyrionem mittunt. Ibi et buteo accipitrum generis in honore mensarum est: item bibiones: [2v] sic enim vocant minorem gruem.

LXX. Pegasos [a] equino capite volucres, et gryphas [b] aurita [1] aduncitate rostri fabulosos reor: illos in Scythia, hos in Æthiopia. Equidem et tragopana, [2c] de qua [d] plures affirmant, majorem aquila, cornua in temporibus cur-

CAP. LXIX. 1 Vet. Dalec. *supra dictis.*—2 Ita Regg. Brot. et Hard. *vipiones* edd. ante Brotier. Mox cod. Dalec. *sic vocant.*

CAP. LXX. 1 Chiffl. *grypas aurita;* Vet. Dalec. *gryphas aurites.*—2 Ita omnes codd. Harduini, item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Equidem et tragopanadem* Gronov. et al. ante Harduin. Vide Not. Varr.—

NOTÆ

est, cui nomen *Caneto*, via quæ a Cremona Veronam ducit, duodecimo fere lapide, teste Cluverio Ital. Antiq. lib. I. p. 261.

[t] *Et novæ aves*] Sive nomen spectes, sive formam, et magnitudinem, seu denique saporem, eas esse intelliges, quas posterior ætas in Gallia *Perdices griseas* appellavit. Novæ certe aves dicuntur, quod scriptoribus aliis ante hæc tempora fuerant prorsus incognitæ.

[u] *Supra dicto*] Cap. 63.

[v] *Bibiones* [*vipiones*] Ita Reg. 1. In Indice tamen, et in Reg. 2. *Bibiones.* Originem habere videtur ea vox a Græca πιπίων, vel a pipiendo. Alias Pipiones sunt turturini, columbinique pulli, in vet. Gloss. Τρυγόνισσα, περιστερὰ, *Pipio.* Plinius Valer. v. 41. 'Turtures, et pipiones.' Hinc nostri *Pigeons* deflexa paululum voce finxere. De pipionibus Lampridius in Alex. Severo, pag. 128. et Alexander Iatrosoph. Passionum lib. I.

[a] '*Pegasos*] Fabulosi sunt ii sane, sed in nummis antiquis vel regionem significant velocissimis equis abundantem; vel celerem et impigrum in exequendis rebus animum principis. Est ap. D. de Surbeck nummus ære minimo sic inscriptus: IMP. GALLIENVS AVG. CON. 'Imperator Gallienus Augustus Conservator Omnium Narbonensium.' Caput laureatum. Retro, Equus alatus, quem Pegasum vocant, alacritatis symbolum. Titulus sive superscriptio est: ALACRITATI. Sententia est: 'ALACRITas Augusti Tutatur Imperium." *Ed. sec.*

[b] *Et gryphas*] In Reg. 1. et Chiffl. *grypas.* Γρῦπας Græci vocant. Veras esse aves Philostratus existimat, qui eas describit de Vita Apollonii III. 14. pag. 152.

[c] *Et tragopana*] Solinus cap. 30. p. 57. Vide Notas et Emend. num. 58.

[d] *De qua*] Subintellige, de qua ave. Conflatum huic avi nomen ex Pane et τράγῳ, hoc est, *hirco*, videtur, quasi Panem cornibus hircinis referret. Solinus *arietinis* dixit, pro hircinis.

vata habentem, ferruginei coloris, tantum capite phœniceo. Nec Sirenes[e] impetraverint fidem: licet affirmet Dino,[3] Clitarchi celebrati auctoris pater, in India esse: mulcerique earum cantu, quos gravatos somno lacerent.[4] Qui credit[5] ista, et Melampodi profecto aures lambendo[f] dedisse intellectum avium sermonis dracones non abnuet:[a] vel quæ Democritus[g] tradit, nominando aves, quarum confuso sanguine serpens gignatur: quem quisquis ederit,[h] intellecturus sit alitum colloquia: quæque de una ave galerita[i] privatim commemorat, etiam sine his immensa vitæ ambage circa auguria. Nominantur ab Homero[j] scopes, avium genus: neque harum satyricos motus, cum insidentur,[k] plerisque[6] memoratos, facile conceperim mente: neque

[a] *Et is non neget aures lambendo Melampodi dedisse dracones ut intelligeret sermones avium.*

3 Cod. Dalec. *affirmet licet Dinon.*—4 Vet. Dalec. *lacerant.*—5 *Qui credat* Chiffl. et mox in eodem codice: *et M. p. augures lambendo .... non abnuat.*—6 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *cum assidientur plerique* Chiffl. *cum incedunt plerisque* Vet. Dalec. *cum insident, plerisque*

NOTÆ

[e] *Sirenes*] De quibus Ovid. Met. v. 553. 'Pluma pedesque avium, cum Virginis ora geratis.' Errant cum Vossio, in Etymol. qui Sirenes existimant superne mulierum effigiem, piscium inferne prætulisse. Hæc enim Nereidum facies est, non Sirenum. De Sirenum porro fabula Servius consulendus in Æneid. v.

[f] *Aures lambendo*] Referunt hoc de Melampode scriptores plurimi: Apollod. Bibl. lib. I. Scholiastes Apollonii in Argon. lib. I. Scholiastes Pindari in Pyth. IV. aliique. Vaticinandi peritiam a serpentibus vel sic inspirari, veterum opinio fuit. Hinc Anticlides apud Homeri Scholiasten in Iliad. H. de Heleno et Cassandra narrant, 'cum illis angues meatus sensuum linguis suis expurgassent, divinandi scientiam esse consecutos.' In eam rem plura Bochartus collegit de Animal. lib. I. p. 21.

[g] *Vel quæ Democritus*] Recitat hæc quoque Gellius ex Plinio X. 12. pag. 503. sed fabulosa arbitratur, neque ingenio digna Democriti.

[h] *Quem quisquis ederit*] Philostr. Vita Apoll. III. 3.

[i] *Galerita*] *Alouette hupée:* et *Cochevis.*

[j] *Ab Homero*] Odyss. E. 66. Σκῶπες. Describuntur ab Alexandro Myndio, Callimacho, et Metrodoro, apud Athen. lib. IX. p. 391. facie et moribus persimiles otis, sive asionibus, de quibus cap. 33. Forte ii sunt quos *Petits Ducs* nominamus.

[k] *Cum insidentur*] Cum ab aucupibus circumsedentur: quorum saltationes dum aves eæ gestiunt imitari, intentæ in aliquo ex iis, ab altero fa-

ipsæ jam aves noscuntur.[7] Quamobrem de confessis disseruisse præstiterit.

LXXI. (L.) Gallinas saginare Deliaci[a] cœpere: unde pestis exorta, opimas aves et suopte corpore[b] unctas devorandi. Hoc primum antiquis cœnarum interdictis[c] exceptum invenio jam lege C. Fannii cos. XI. annis ante[d] tertium Punicum bellum, 'ne quid volucre[1][e] poneretur, præter unam gallinam, quæ non esset altilis:'[f] quod deinde caput translatum per omnes leges ambulavit.[*] Inventum-

[*] *Et quidem quæ non esset altilis: quod legis ejus edictum in alias posterius latas sumtuarias leges insertum deinde est.*

Gronov. et al. ante Harduin.—7 Ita codd. Harduini cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. 'quod melius judico.' *Laet.* *nascuntur* Gronov. et al. ante Harduin.

CAP. LXXI. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Fulv. Ursin. ap. Ciacc. p. 94. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *volucrum* edd. ante Harduin.

NOTÆ

cile capiuntur, uti de asione Plinius loc. cit. de ipsa scope narrat Metrodorus proxime laudatus. Vide Notas et Emend. num. 59.

[a] *Deliaci*] Deliacorum gallinariorum Columella meminit VIII. 2. et Cic. Academ. lib. IV. pag. 51. ait Deli fuisse complures, qui gallinas alere permultas quæstus causa solerent, &c. Varro item, de Re Rust. III. 9.

[b] *Et suopte corpore*] Probe adipatas: ut ascititio adipe non sit opus, cum abundet proprius, e sagina natus.

[c] *Cœnarum interdictis*] Hoc est, legibus de cœnarum et sumtuum modo. Meminit hujus interdicti Tertullianus in Apolog. cap. 6. pag. 6. 'Quonam illæ leges abierunt, sumtum et ambitionem comprimentes? quæ centum æra, non amplius, in cœnam subscribi jubebant, nec amplius quam unam inferri gallinam, et eam non saginatam.' Et Macrobius Saturn. II. 13. pag. 367. 'Fannia lex sumtibus modum fecit assibus centum,' &c.—'Vide Festum, verbo 'Centenariæ cœnæ:' et Gellium XI. 24. *Exceptum* porro hoc loco nominatim cautum ac statutum intellige: quo significatu vox ea tum apud alios scriptores occurrit, tum apud Plinium ipsum, XIV. 5. et alibi passim.' *Ed. sec.*

[d] *XI. annis ante*] Anno Urbis conditæ DLXXXXIII. Vide Notas et Emend. num. 60.

[e] *Ne quid volucre*] Ita Mss. omnes: non, ut editi, *volucrum*.

[f] *Altilis*] Altile dicitur, quod alendo saginatur: unde gallina altilis, et altiles aves, quæ saginatæ sunt. Glossæ: *Altiles*, σιτιστοί. Papias: 'Altilis ab alendo dicitur: i. e. pinguis gallina, eo quod alatur.' Idem: 'Altilia dicuntur volatilia saginata studio.'

que diverticulum est, in fraude [g] earum,[2] gallinaceos quoque pascendi lacte addito [h] cibis: multo ita gratiores approbantur. Fœminæ quidem ad saginam non omnes eliguntur, nec nisi in cervice pingui cute. Postea culinarum artes, ut clunes [i] spectentur, ut dividantur in tergora, ut a pede uno[3] dilatatæ repositoria [j] occupent.[b] Dedere et Parthi [k] cocis suos mores. Nec tamen in hoc mangonio [c] quicquam totum placet: hic clune, alibi pectore tantum laudatis.

LXXII. Aviaria [l] primus instituit, inclusis omnium generum avibus, M. Lænius [m] Strabo [1] Brundisii equestris ordinis. Ex eo cœpimus carcere animalia coërcere, quibus rerum natura [2] cœlum assignaverat.

(LI.) Maxime tamen insignis est in hac memoria, Clodii Æsopi [n] tragici histrionis patina, HS. centum [o] taxata:[3]

[b] *Ut dividantur in plagulas oblongas scissa dorsi cute, ut ab uno pede dilatatæ, non lances modo, sed et repositoria occupent, quibus sustinentur lances.*
[c] *In hoc gallinarum delectu.*

Mox, pro *poneretur* cod. Dalec. *proponeretur.*—2 Cod. Dalec. *est, fraudem.* Mox, cod. Dalec. *lacte addito: multo, &c.* Vet. Dalec. *lacte addito cibis, &c.* 'Bene editio princeps, *lacte addito cibis.* In Mss. Regg. 1. 2. *lacte additis cibis;* unde in recentioribus editionibus emendatum: *lacte madidis cibis.*' Brotier. *lacte madidis cibis* Dalec. Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—3 Margo edd. Dalec. et Gronov. *ut divaricentur in t. et a pede una;* alii, *distendantur in t. ut a pede imo.*

CAP. LXXII. 1 *Marcus Lælius Strabo* Gronov. et aliæ edd. ante Harduin. *M. Levius Strabo* Reg. Hard. 1.—2 Ita codd. Harduini cum edd. recent. *quibus rebus natura* Chiffl. *quibus natura* Gronov. et al. ante Harduin.—3 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. '*centum HS.* ex auctore XXXVI.

NOTÆ

[g] *In fraude earum*] Nam de gallinis tantum latæ leges agere videntur, non item de gallinaceis.

[h] *Lacte addito* [*madidis*] Mss. omnes, *lacte additis,* forte, *lacte addito cibis.*

[i] *Ut clunes*] Galli *coxas* vocant.—Martial. III. 60. 'Cereus immodicis turtur te clunibus implet.'

[j] *Repositoria*] De hac voce dicemus XXXIII. 49.

[k] *Dedere et Parthi*] Est quædam in arte coquorum, ut in Parthorum moribus, luxuries.

[l] *Aviaria*] 'Ορνιθῶνας, *des volieres.*

[m] *M. Lænius*] Vide Notas et Emend. num. 61.

[n] *Clodii Æsopi*] De ipso Æsopi filio hæc prodidit Val. Max. IX. 1. 2. p. 418.

[o] *HS. centum*] Vide Notas et Emend. num. 62. Sestertia centum,

in qua posuit aves cantu aliquo aut humano sermone vocales, HS. senis [4] [p] singulas coëmtas: nulla alia inductus suavitate, nisi ut in his imitationem hominis manderet, ne quæstus quidem suos reveritus illos opimos, et voce meritos: dignus prorsus filio, a quo devoratas diximus [q] margaritas. Non sit tamen (ut verum fatear) facile [5] inter duos judicium turpitudinis: nisi quod minus [r] est [6] summas rerum naturæ opes, quam hominum [7] linguas, cœnasse.

LXXIII. (LII.) Generatio avium simplex videtur esse, cum et ipsa sua habeat miracula, quoniam [a] et quadrupedes ova gignunt, chamæleones, lacertæ, et quæ diximus [b] inter serpentes.[1] Pennatorum [c] autem infœcunda sunt, quæ aduncos habent ungues: cenchris sola [d] ex his supra quaterna edit ova. Tribuit hoc avium generi natura, ut fœcun-

17. hoc est, 15000. aureis.' *Budæus. sexcentis HS. taxata* Gronov. et al. vett.—4 'Perperam recentiores edd. *HS. sex.'* Brotier. Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *nummis sex* edd. ante Harduin. *in his VI.* Chiffl. *millibus sex* Vet. Dalec. Hott. de Re Num. pag. 258. *nummis sexcentis.*—5 Chiffl. *Non sic tamen ut verum facere.*—6 Vet. Dalec. *sed quidem minus est.*—7 Vet. Dalec. *avium;* ut et Hott. ex ingenio, de Re Num. p. 259.

CAP. LXXIII. 1 Chiffl. *item serpentes.*—2 Ita codd. Harduini, item edd.

NOTÆ

sive centum sestertium millia, adæquant monetæ nostræ libras, seu florenos, ut vocant, 10000. Incredibile prorsus figlinæ patinæ pretium.

[p] *HS. senis*] Sestertiis sex, sive sestertium sex millibus: monetæ nostræ libris 600. Vide Notas et Emend. num. 63.

[q] *Diximus*] Lib. IX. 59.

[r] *Nisi quod minus*] Levius, inquit, scelus videtur, rerum naturæ opes, quantæ quantæ sunt, cœna absorbere unica, quod ab Æsopi filio factitatum diximus superiore libro: quam quod nunc admissum a patre narramus, qui nulla alia suavitate inductus, avium linguas humano sermone vocalium cœnare voluit, quam ut in his humanarum linguarum similitudinem aliquam manderet: ut enim illud filii factum luxuriæ sit, profusique sumtus, habet certe patris exemplum adjunctam ad ea scelera crudelitatis notam.

[a] *Quoniam*] Id primum, inquit, mirandum occurrit, quod eadem avium et quadrupedum nonnullarum generatio sit. Vide Notas et Emend. num. 64.

[b] *Et quæ diximus*] Et crocodilos, inquit, et scincos, hippopotamosque, de quibus fortuitu fere ac temere in serpentium tractatione egimus VIII. 37. Nam de crocodilo inprimis ibi: 'Parit ova, quanta anseres,' &c.

[c] *Pennatorum*] Arist. Hist. Anim. IX. 1. p. 639.

[d] *Cenchris sola*] Quæ tinnunculus appellata superius cap. 52. Κεγχρὶς Aristoteli, loc. cit.

diores essent fugaces earum, quam fortes. Plurima pariunt struthiocameli,[e] gallinæ, perdices. Soli coitus[2 f] avibus duobus modis: fœmina humi considente, ut in gallinis: aut stante, ut in gruibus.

LXXIV. Ovorum alia[g] sunt candida, ut columbis, perdicibus: alia pallida, ut aquaticis: alia punctis distincta, ut meleagridi:[h] alia rubri coloris, ut phasianis, cenchridi.[1] Intus autem[i] omne ovum volucrum bicolor. Aquaticis[j] lutei plus quam albi, idque ipsum magis luridum[2] quam ceteris. Piscium unus[k] color, in quo[3] nil candidi.[l] Avium ova ex calore fragilia, serpentium ex frigore lenta,[m] piscium ex liquore mollia. Aquatilium, rotunda: reliqua fere fastigio cacuminata. Exeunt[n] a rotundissima sui

Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *perdices, soli. Coitus* Gronov. et al. ante Harduin.

CAP. LXXIV. 1 'Alii locum hunc ita ex Aristot. legunt: *Alia punctis distincta, ut meleagridi, et phasianis: alia rubri coloris, ut cenchridi.*' Dalec. *meleagridum* Chiffl.—2 Parm. *lividum; alveum* alii ap. Dalec.—3 Pintian. ex

NOTÆ

[e] *Struthiocameli*] Ad ova amplius vicena nonnunquam parere struthionem Afrum, auctor est Arist. Hist. Anim. IX. 22. p. 1052. De gallinis dicetur cap. 74. Perdices parere interdum sedecim, scribit Athen. l. IX. p. 390. ex Arist. nimirum Hist. Anim. VI. 5. p. 662.

[f] *Soli coitus*] Vide Notas et Emend. num. 65. Accepta porro hæc sunt ex Arist. Hist. Anim. V. 2. p. 521. et 522.

[g] *Ovorum alia*] Arist. Hist. Anim. VI. 2. p. 643. totidem ferme verbis. De corticis ovorum differentiis agitur: post, de humorum diversitate.

[h] *Ut meleagridi*] Discedere a Philosopho videtur, qui ut meleagridi, sic etiam phasianis, ova punctis distincta attribuit: Τῶν δὲ, κατεστιγμένα, οἷον τὰ τῶν μελεαγρίδων, καὶ φασιανῶν· τὰ δὲ τῆς κεγχρίδος ἐρυθρὰ ἐστιν ὥσπερ μίλτος. Sed patrocinatur ei Albertus de Animal. VI. 1. 1. p. 189. ubi 'phasiani ova rubea' esse scribit.

[i] *Intus autem*] Arist. p. 642.

[j] *Aquaticis*] Avibus, quæ circa amnes, lacus, et stagna rimantur. Hæc sunt pariter ex Arist. loc. cit. et de Gener. Anim. III. 1. p. 1097. Albertus item exscripsit de Animal. lib. VI. p. 189.

[k] *Piscium unus*] Arist. de Gener. Anim. III. 1. p. 1098.

[l] *Nil candidi*] Nihil quod candido ceterorum ovorum humori, sive albumini, proportione respondeat, si colorem spectes: quanquam, si naturam consideres, tota constant albumine: nam quod ex vitello cetera ova alimentum capiunt, id ova piscium ex humore, in quo semper degunt, abunde trahunt: ex albumine piscis corporatur.

[m] *Ex frigore lenta*] Viscosa.

[n] *Exeunt*] Arist. Hist. Anim. VI.

parte, dum[4] pariuntur, molli putamine, sed protinus durescente, quibuscumque emergunt portionibus. Quæ oblonga sint ova, gratioris saporis putat Horatius[o] Flaccus. Fœminam edunt,[p] quæ rotundiora gignuntur, reliqua marem. Umbilicus[q] ovis a cacumine inest, ceu gutta[5] eminens in putamine.

(LIII.) Quædam omni[r] tempore coëunt, ut gallinæ, et pariunt, præterquam duobus mensibus hyemis brumalibus. Ex iis juvencæ[6] [s] plura, quam veteres, sed minora, et in eodem fœtu[t] prima ac novissima. Est autem[u] tanta fœcunditas, ut aliquæ et sexagena pariant,[7] aliquæ quotidie, aliquæ bis die, aliquæ in tantum, ut effœtæ moriantur.

Aristot. Hist. Anim. VI. 10. *unicolor, in quo plus.* Mox Chiffl. *ex frigore levia.* —4 Cod. Dalec. *cacuminata exeunt, a. r. s. parte. Dum, &c.*—5 Gronov. *seu gutta.*—6 Pintian. ex codd. *juvenes.* Mox, Gronov. *minora et in eodem.*—7 'Aliquid hic vel a Plinio, vel a librariis omissum: nempe, *ante incubitum*, ut recte vidit eruditus Petavius. Aliter quæ tanta fœcunditas, si sexagena ova pariant? Id quoque postulat Aristoteles Hist. Anim. VI. 1. πρὸ ἐπωασμοῦ.'

NOTÆ

2. p. 643. et 645. Albertus de Anim. VI. 2. p. 189. 'In descensu,' inquit, 'ovum quando exit a gallina, induratur quasi per congelationem.' Id vero esse falsum, atque in ipso utero, antequam edatur, ovum durescere, experimentis constare haud dubiis aiunt, quæ Harveus recitat, Exercit. X. de Ovi cortice, p. 28. sed ita tamen, ut ad concretionem corticis absolutam aërem ambientem conferre nonnihil ipse fateatur.

[o] *Horatius*] Lib. II. Sat. 4. 'Longa quibus facies ovis erit, illa memento Ut succi melioris, et ut magis alba rotundis, Ponere,' &c.

[p] *Fœminam edunt*] Sic Columella VIII. 5. p. 288. 'Cum deinde quis volet quamplurimos mares excludi, longissima quæque, et acutissima ova subjiciet: et rursus cum fœminas, quam rotundissima.' Vide Notas et Emend. num. 66.

[q] *Umbilicus*] Perinde atque in humano fœtu, sic et in ovo umbilicum inesse et appellari ὀμφαλόν: ac vicissim uti ex ovo pullus excluditur, hominem quoque ex ovo fingi, et parem omnino utriusque partus conditionem esse pluribus docet Hippocrates de Nat. Pueri, tex. 4. p. 136. et tex. 36. p. 158. Quam sententiam probari recentioribus intelligo: a nobis certe maximopere.

[r] *Quædam omni*] Arist. Hist. Anim. VI. 1. p. 637. plane ad verbum.

[s] *Ex iis juvencæ*] Arist. c. 3. p. 650. Albertus VI. 3. p. 191.

[t] *Et in eodem fœtu*] In eodem partu, inquit, quæ primo exeunt, et quæ postremo, minora sunt quam quæ intermedia.

[u] *Est autem*] Arist. Hist. Anim. VI. 1. p. 637. et 638.

Adrianis[8] [v] laus maxima. Columbæ decies anno pariunt, quædam et [w] undecies: in Ægypto [x] vero etiam[9] brumali mense. Hirundines,[y] et merulæ, et palumbi, et turtures bis anno pariunt: ceteræ aves fere semel.[z] Turdi [a] in cacuminibus arborum luto nidificantes[10] pæne contextim, in secessu generant. A coitu diebus decem [b] ova maturescunt in utero. Vexatæ [11] [c] autem gallinæ et columbæ penna evulsa, aliave simili injuria, diutius. Omnibus ovis [d] medio vitelli parva inest velut sanguinea gutta, quod esse cor avium existimant, primum in omni corpore id gigni opinantes: in ovo certe gutta ea salit,[12] [e] palpitatque. Ipsum animal [f] ex albo liquore ovi corporatur. Cibus in

Brotier.—8 *Hadrianis* Gronov. et edd. vett.—9 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *in Ægypto etiam* Gronov. et edd. vett.—10 Pintian. e codd. *nidos ædificantes.*—11 Codd. Dalec. et Chiffl. *Vexatis.*—12 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *certe ea salit* Pintian. e codd. *certe gutta salit,* omisso *ea,* Gronov. et al. ante Harduin.—

NOTÆ

[v] *Adrianis*] Ab Adria Italiæ urbe nomen habent. Vide Notas et Emend. num. 67.

[w] *Quædam et*] Arist. Hist. Anim. v. 12. p. 552. et Albertus de Anim. vi. 5. p. 195.

[x] *In Ægypto*] Arist. Hist. Anim. vi. 1. p. 638. aliquantoque expressius c. 5. ejusdem libri, p. 661.

[y] *Hirundines*] De hirundine et merula, Arist. Hist. Anim. v. 12. p. 552. De palumbis et turturibus vi. 1. p. 638. et post eum Albertus loc. cit.

[z] *Fere semel*] Verno tempore. Arist. p. 639. et Albertus l. vi. p. 188.

[a] *Turdi*] Turdi, inquit Philosophus, Hist. Anim. vi. 1. p. 640. a quo hæc Plinius mutuatur, in excelsis arboribus e luto, sicut hirundines, nidos faciunt, serie quadam inter se cohærentes, et ita continuato opere, ut speciem catenæ præbeant.

[b] *A coitu diebus decem*] Hoc de gallinæ ovis Philosophus prodidit Hist. Anim. vi. 3. p. 651. Columbina enim, ac minorum avium, paucioribus absolvuntur.

[c] *Vexatæ*] Lucem affert Aristoteles, de Columbis hæc scribens, p. 652. *Columbæ,* inquit, *si molestiæ quidpiam intervenerit, aut circa nidum, aut penna avulsa, aut aliter vexatæ, ægre aliquid tulerint, continent ova, partumque differunt.* Ἐὰν γάρ τι ἐνοχληθῇ ὑπό τινος, ἢ περὶ τὴν νεοττείαν, ἢ πτερὸν ἐκτιλθῇ, ἢ ἄλλο τι πονήσῃ, ἢ καὶ δυσαρεστήσῃ, κατέχει καὶ οὐ τίκτει, μελλήσασα.

[d] *Omnibus ovis*] Arist. Hist. Anim. vi. 4. p. 653. et Albertus de Anim. vi. 4. p. 193. Verum ille, in *albugine,* ἐν τῷ λευκῷ: iste pariter in *albo ovi* sedem huic guttæ statuit. Prius nimirum in vitello fuit, quam in albumine deprehenderetur, ut Volcherus animadvertit, ab Harveo citatus, Exerc. xvi. p. 50.

[e] *Gutta ea salit*] Quasi animata, πηδᾷ καὶ κινεῖται, ὥσπερ ἔμψυχος. Arist.

[f] *Ipsum animal*] Sic Arist. p. 655.

luteo est.[13] Omnibus intus[g] caput majus toto corpore: oculi compressi capite majores. Increscente[h] pullo, candor in medium vertitur, luteum circumfunditur. Vicesimo[i] die, si moveatur ovum, jam viventis intra putamen vox auditur. Ab eodem tempore plumescit: ita positus,[j] ut caput supra dextrum pedem habeat, dextram vero alam supra caput. Vitellus[k] paulatim deficit. Aves omnes in pedes nascuntur, contra quam reliqua[l] animalia. Quædam gallinæ[m] omnia gemina[14] ova pariunt, et geminos inter-

13 Ita codd. Harduini, item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Cibus ejus in luteo est* Gronov. et edd. vett. *Cibus ejus in luto est* Chiffl.—14

NOTÆ

et Albertus loc. cit. Contra Hippocrates, lib. de Natura Pueri, tex. 41. p. 161. ex luteo pullum creat, alit albumine. Γίνεται δὲ ἐκ τοῦ χλωροῦ τοῦ ᾠοῦ τὸ ὄρνεον· τροφὴν δὲ καὶ αὔξησιν ἔχει τὸ λευκὸν τὸ ἐν τῷ ᾠῷ. Neque cum Hippocrate, neque cum Aristotele Harveo convenit, Exercit. 52. p. 164. Ex albumine solo formari ait, alique fœtum, donec grandescat: vitellum partim grandiori, partim excluso jam pullo alendo esse.

g *Omnibus intus*] Albert. loc. cit. Fabis grandiores oculos, et nigriores, Philosophus esse scribit.

h *Increscente*] Arist. p. 656.

i *Vicesimo*] Arist. p. 557. post Hippocr. loc. cit. p. 162. Varro de Re Rust. III. 9. Columella VIII. 5. p. 288. 'Die undevigesimo animadvertat, an pulli rostellis ova percuderint, et auscultetur si pipiant,' &c.

j *Ita positus*] Arist. loc. cit. et Albertus p. 194.

k *Vitellus*] Arist. p. 658. ita deficere scribit, ut decimo post die, quam pullus exclusus est, si dissecetur, etiam tum circa intestinum, vitelli residuam partem invenias: quod et Harveus probat loc. cit.

l *Contra quam reliqua*] Quæ scilicet in capita nascuntur, uti dicturus est cap. 84. Verum ut Philosophi mentem Plinius hoc loco sit assecutus, equidem vereor: avesque incaute dixisse, pro ovis, non exigua suspicio est. Aristoteles enim de Gener. Anim. III. 2. p. 1098. ovum docet esse altera parte acutius, in qua sit principium genitale maris: hac parte ovum utero adhærere: exire eam ob rem partem acutam ovi postremo: quod enim adhæret, id exire novissimum convenit. Ac paulo post, pag. 1099. 'Partus,' inquit, 'ovorum contra atque animalium evenit: animal enim versum in caput, suumque principium nascitur: at ovum quasi in pedes conversum exit: τῷ δὲ ᾠῷ γίνεται ἡ ἔξοδος οἷον ἐπὶ πόδα: cujus rei causa, inquit, quod diximus, est, quod ovum ea parte, qua principium continetur, adhæret.' Exire autem pullos ab ovis in capita, Harveus significat, Exerc. XXII. p. 72. et ex veteribus Columella, loco proxime cit. Albertus de Anim. c. 5. p. 195. aliique.

m *Quædam gallinæ*] Arist. Hist. Anim. VI. 4. 659. Εἰσὶ δ' ἔνιαι ἀλεκτορίδες, αἳ πάντα δίδυμα τίκτουσιν, κ. τ. λ.

dum excludunt, ut Cornelius Celsus [n] auctor est, alterum majorem. Aliqui negant omnino geminos excludi. Plus vicena [o] quina incubanda subjici vetant. Parere a bruma [p] incipiunt. Optima [q] fœtura ante vernum æquinoctium. Post solstitium [r] nata non implent magnitudinem justam, tantoque minus, quanto serius provenere.[15]

LXXV. (LIV.) Ova incubari [a] intra decem dies [1] edita utilissimum: vetera aut recentiora infœcunda. Subjici impari [b] numero debent. Quarto die [c] postquam cœpere incubari,[2] si contra lumen cacumine ovorum apprehenso una manu, purus et uniusmodi perluceat color, sterilia existimantur esse, proque eis alia substituenda. Et in aqua [d] est experimentum: inane fluitat: itaque sidentia, hoc est, plena, subjici volunt. Concuti vero experimento vetant, quoniam non gignant confusis vitalibus venis. Incubationi [e] datur initium post novam Lunam, quia prius inchoata non proveniant. Celerius excluduntur calidis

Quædam gallinæ gemina, omisso *omnia*, cod. Dalec.—15 Vet. Dalec. *serius pervenire.*

CAP. LXXV. 1 Vet. Dalec. *infra decem dies.*—2 Idem codex, *incubare.*—

NOTÆ

quæ ex Aristotele transcripsit Albertus de Anim. VI. 1. 5. pag. 194.

[n] *Cornelius Celsus*] Libris de Re Rust. qui interciderunt.

[o] *Plus vicena*] Varro de Re Rust. III. 9. p. 103. 'Quæ velis incubet, negant plus XXV. oportere ova incubare, quamvis propter fœcunditatem pepererit plura.'

[p] *Parere a bruma*] Varro loc. cit. Colum. VIII. 5. pag. 286.

[q] *Optima*] Varro loc. cit.

[r] *Post solstitium*] Iisdem verbis Columella loc. cit.

[a] *Ova incubari*] Columella loc. cit. pag. 287. 'Aptissima sunt ad excludendum recentissima quæque. Possunt tamen etiam requieta supponi, dum ne vetustiora sint, quam decem dierum.'

[b] *Subjici impari*] Varro de Re Rust. III. 9. pag. 104. Columella paulo explanatius loc. cit. pag. 288. 'Numerus ovorum, quæ subjiciuntur, impar observatur, nec semper idem: nam primo tempore, id est, mense Januario quindecim, nec unquam plura subjici debent: Martio novemdecim, nec his pauciora: unum et viginti Aprili,' &c.

[c] *Quarto die*] Ex Varrone loc. cit. pag. 103.

[d] *Et in aqua*] Varro totidem verbis loc. cit.

[e] *Incubationi*] Varro et Colum. locis citatis.

diebus. Ideo æstate[f] undevicesimo educunt[3] fœtum: hyeme, XXV. Si incubitu[g] tonuit,[4] ova pereunt: et accipitris audita voce vitiantur. Remedium[h] contra tonitrus,[5] clavus ferreus sub stramine ovorum positus, aut terra ex aratro. Quædam autem[i] et citra incubitum sponte naturæ gignunt,[6] ut in Ægypti fimetis. Scitum[7] de quodam reperitur,[8] Syracusis tamdiu potare solitum, donec cooperta terra fœtum ederent ova.

LXXVI. (LV.) Quin et ab homine[j] perficiuntur. Julia Augusta,[1][k] prima sua juventa Tiberio Cæsare ex Nerone

3 Idem codex, *diebus ideo æ. u. educente.*—4 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Si incubitu tonuerit* Pintian. ex codd. *Si incubatu tonuerit* Gronov. et edd. vett.—5 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *tonitruum* cod. Dalec. *tonitrum* Gronov. et al. vett.—6 Vet. Dalec. *sponte natura gignit.*—7 *Scriptum* Vet. Dalec.—8 Ita codd. Harduini, Tolet. et Pintian. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *quodam potore reperitur* Gronov. et edd. vett. Mox, Vet. Dalec. *donec ab eo cooperta.* Deinde, pro *ederent* Chiffl. habet *edere.*

CAP. LXXVI. 1 'Ita codd. Regg. 1. 2. et Editio princeps. Frustra Cl. Harduinus in altera sua editione emendavit: *Livia Augusta.* Julia quidem Augusta est et ipsa Livia, quæ in Juliorum nomen transiit, ut videre est apud Tacitum Annal. v. 1. At non mutanda veterum librorum scriptura.' *Brotier.* '*Livia* hic legi oportere, non *Julia*, probatiores vetustioresque Mss. codices admonent, vetustæque editiones; Romana, Joh. Andrea Episcopo Aleriensi editore a. 1470. Parm. a. 1476. Tarvisina 1479. Venet. 1483. Brix-

NOTÆ

f *Ideo æstate*] Albertus de Anim. VI. 3. pag. 191.

g *Si incubitu*] Arist. de Hist. Anim. VI. 2. p. 647. *Cœlo tonante, quæ foventur ova, corrumpuntur.* Ἐὰν δὲ βροντήσῃ ἐπωαζούσης, διαφθείρεται τὰ ᾠά. Albertus item, loc. cit.

h *Remedium*] Columella, loc. cit. pag. 289. 'Plurimi,' inquit, 'infra cubilium stramenta graminis aliquid, et ramulos lauri, nec minus allii capita cum clavis ferreis subjiciunt: quæ cuncta remedia creduntur esse adversus tonitrua, quibus vitiantur ova, pullique semiformes interimuntur, antequam toti partibus suis consummentur.'

i *Quædam autem*] Quæ nunc afferuntur a Plinio, ea totidem verbis extant, tum apud Arist. Hist. Anim. VI. 2. pag. 644. tum apud Albertum de Animal. VI. 1. 1. pag. 189. Nunc quoque pervulgatum est et in confesso morem hunc hodieque esse Ægyptiæ gentis, ut verno tempore, multo stercore fimoque congesto ingentem veluti furnum construant, in quem tota vicinia longe lateque ova conferat: ubi Solis et stercoris putrescentis vapore animentur, suoque tempore pullos edant.

j *Quin et ab homine*] Albertus M. loc. cit.

k *Julia Augusta*] Livia nempe Dru-

gravida, cum parere virilem sexum admodum cuperet, hoc usa est puellari augurio, ovum in sinu fovendo, atque cum deponendum haberet, nutrici per sinum tradendo, ne intermitteretur [2] tepor. Nec falso augurata proditur.[3] Nuper inde [1] fortasse inventum, ut ova in calido loco imposita paleis igne modico foverentur, homine versante, pariterque et stato die illinc erumperet [4] fœtus. Traditur quædam ars gallinarii cujusdam, dicentis quod ex quaque [m] esset.[5] Narrantur [n] et mortua gallina mariti earum visi succedentes invicem, et reliqua fœtæ more facientes, abstinentesque se a cantu. Super omnia est anatum ovis [o] subditis atque

iensis, 1496. Veneta, 1519. aliæque: et Suetonius ipse proxime appellatus, ubi Plinium describit.' *Harduin. Ed. sec.*—2 Vet. Dalec. *interimeretur.*—3 *Nec Augusta falsa proditur* Pintian. ex Tolet. 'Habent et *Augusta* veteres.' *Dalec. proditur imperatoris inde feta. Sed inventum* Vet. Dalec.—4 Vet. Dalec. *pariter nocte ac die, illinc erumpere.*—5 Vet. Dalec. *quoque esset*, sub. 'ovo.'

NOTÆ

silla, quæ Tiberio Neroni, Tiberii Cæsaris patri primum, deinde Augusto nupsit, et Julia Augusta dicta est, matrimonio Augusti. Sueton. in Tiber. cap. 14. 'Prægnans Livia, cum an marem editura esset variis captaret ominibus, ovum incubanti gallinæ subductum, nunc sua, nunc ministrarum manu per vices usque eo fovit, quoad pullus insigniter cristatus exclusus est. Ac de infante Scribonius Mathematicus præclara spopondit: etiam regnaturum,' &c.

[1] *Nuper inde*] Haud longe disparem modum tradit Albertus loc. cit.

[m] *Quod ex quaque*] Qui cum ovum inspexerat, quæ id gallina peperisset, dicere solebat, uti refert de gallinariis Deliacis Cic. Acad. lib. IV. pag. 51. et pag. 64.

[n] *Narrantur*] Arist. Hist. Anim. IX. 75. pag. 1166. Ælian. Hist. Anim. IV. 29. Guill. Brito, Ord. Minor. in Vocabulario Ms. laudatus a Du-Cangio in Notis ad Niceph. Bryen. pag. 219. 'Gallus gallinaceus dicitur, qui quasi gallina nutrit pullos, quia mulieres solent ei deplumare ventrem, et fricare cum urtica, quia taliter urticatus libentissime cubat super pullos, et nutrit eos sicut mater, et gracillat sicut gallina.' Exornat hunc Plinii locum paraphrasi poëtica Passeratius vates haud ignobilis, Carmine de Gallo: 'An sobolis referam studium, raptæque dolorem Conjugis, ante suos possit quam excludere pullos? Maternas functura vices ut cura mariti Succedat fœtæ, desertisque incubet ovis? Ecquænam est priscæ major pietatis imago?'

[o] *Anatum ovis*] Cicero de Nat. Deor. lib. II. pag. 100. 'Quin etiam anatum ova gallinis sæpe supponimus: ex quibus pulli orti primum aluntur ab iis, ut a matribus, deinde eas relinquunt,' &c.

exclusis admiratio, primo[6] non plane agnoscentis fœtum: mox incertos incubitus[7] solicite convocantis: postremo lamenta circa piscinæ stagna, mergentibus se pullis natura duce.

LXXVII. (LVI.) Gallinarum generositas spectatur crista erecta, interdum gemina: pennis nigris,[1] [p] ore rubicundo, digitis imparibus,[q] aliquando et super quatuor digitos transverso uno. Ad rem divinam, luteo rostro pedibusque, puræ non videntur: ad opertanea[r] sacra, nigræ. Est et pumilionum[s] genus non sterile in his, quod[2] non in alio genere alitum, sed quibus certa[3] fœcunditas rara, et incubatio ovis noxia.

LXXVIII. (LVII.) Inimicissima autem omnium generi pituita,[t] maximeque inter messis[1] et vindemiæ tempus. Medicina in fame, et cubitus[2] in fumo,[u] utique si ex lauro, aut herba sabina[v] fiat: penna per transversas inserta nares, et per omnes dies mota:[3] cibus, allium[w] cum farre, aut

—6 Vet. Dalec. *admiratio prima.*—7 Idem vet. *mox incerti concubitus.*

CAP. LXXVII. 1 Ita al. ap. Laet. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *primis nigris* Gronov. et edd. ante Harduin. *pinnis, cætera rubicundæ* Vet. ap. Laet.—2 Ita codd. Harduini cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *minus quod* Chiffl. *in iis, quod* Gronov. et al. vett.—3 Cod. Dalec. *contra*; Vet. Dalec. *certo.*

CAP. LXXVIII. 1 Cod. Dalec. *inter messes.*—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *cubatus* Gronov. et edd. vett.—3 Cod. Dalec. *emota.*—4 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd.

NOTÆ

[p] *Pennis nigris*] Vide Notas et Emend. num. 68.

[q] *Digitis imparibus*] 'Nec paribus ungulis,' inquit Colum. VIII. 2. pag. 281. 'generosissimæque creduntur, quæ quinos habent digitos,' &c.

[r] *Opertanea*] Quæ Bonæ Deæ fiebant, in operto, hoc est, in abdito, non sub dio.

[s] *Est et pumilionum*] Vide Notas et Emend. num. 69.

[t] *Pituita*] *La pepie.* Palladius I. 27. pag. 21. 'Pituita gallinis nasci solet, quæ alba pellicula linguam vestit extremam. Hæc leviter unguibus vellitur,' &c.

[u] *Cubitus in fumo*] 'Vitanda pituitæ pernicies erit,' inquit Columella VIII. 5. pag. 290. 'quæ ne fiat, gallinaria semper fumigabimus,' &c.

[v] *Herba sabina*] De hoc remedio iterum XXIV. 61.

[w] *Cibus, allium*] Palladius loc. cit. 'Item allii mica trita cum oleo faucibus inseratur.' De hoc remedio iterum XX. 23.

aqua perfusus, in qua maduerit[4] [x] noctua, aut cum semine vitis albæ [y] coctus; et quædam alia.[z]

LXXIX. (LVIII.) Columbæ [a] proprio ritu osculantur ante coitum. Pariunt fere [b] bina ova: ita natura moderante, ut aliis crebrior [c] sit fœtus,[1] [d] aliis numerosior. Palumbes [e] et turtures[2] plurimum terna: nec plus quam bis vere [f] pariunt:[3] atque ita,[g] si prior fœtus corruptus est: et quamvis tria pepererint, nunquam plus duobus educunt.[4] [h] Tertium quod irritum est, urinum [i] vocant. Palumbes incubat [j] fœmina post meridiana in matutinum, cetero mas. Columbæ marem semper [k] et fœminam pariunt, priorem

Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *in qua laverit* Gronov. et al. ante Harduin. Paulo post, *ac quædam alia* Chiffl.

CAP. LXXIX. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *partus* Gronov. et edd. vett.—2 *Palumbes et turtur* cod. Dalec. *Palumbis et turturi* Chiffl.—3 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *nec plus quam bis fere pariunt* Gronov. et edd. vett.—4 Regg. Hard. 1. 2. Chiffl. et Dalec. *educant*. Mox, cod. Da-

NOTÆ

[x] *Maduerit*] Ita Reg. 1. 2. Chiffl. &c. Editi, *laverit*.

[y] *Vitis albæ*] Uvam quoque, quam Græci σταφυλὴν ἀγρίαν vocant, Columella in cibis misceri jubet, et Palladius locis cit.

[z] *Et quædam alia*] Quæ refert Columella loc. cit.

[a] *Columbæ*] Arist. Hist. Anim. VI. 3. pag. 652.

[b] *Pariunt fere*] Arist. Hist. Anim. VI. 5. pag. 660.

[c] *Aliis crebrior*] Ut aliis crèber tantum sit fœtus, aliis etiam numerosus. Hoc est, quemadmodum Philosophus eleganti usus Atticismo docet, aliæ multum, ut columbæ: aliæ multa, ut gallinæ, pariant: αἱ μὲν, τῷ πολλάκις, ὥσπερ αἱ περιστεραί· αἱ δὲ, τῷ πολλὰ, ὥσπερ αἱ ἀλεκτορίδες, Hist. Anim. VI. 1. pag. 639.

[d] *Fœtus*] Ita Mss. omnes: non *partus*, ut editi.

[e] *Palumbes*] Arist. loc. cit.

[f] *Quam bis vere*] Vide Notas et Emend. num. 70.

[g] *Atque ita*] Iterum, inquit, pariunt, cum prior fœtus periit. Τίκτει δὲ τὰ δεύτερα, ὅταν τὰ πρότερα γεννηθέντα διαφθαρῇ. Arist. loc. cit.

[h] *Plus duobus educunt*] Hoc est, excludunt fovendo. Vide Notas et Emend. num. 71.

[i] *Urinum*] Οὔρινον. Non ab οὐρὰ, quod *caudam*, neque ab οὖρος, quod *ventum* sonat; sed ab οὖρον, quod *urinam*: unde et κυνόσουρα vocantur a Philosopho, ceu *canis urina*.

[j] *Palumbes incubat*] *Palumba ab sero diei incipiens, totam noctem usque ad jentandi tempus incubat: reliquum temporis, palumbus*, inquit Arist. Hist. Anim. VI. 7. pag. 670. Τῶν δὲ φαττῶν ἡ μὲν θήλεια ἀπὸ δείλης ἀρξαμένη, τήν τε νύκτα ὅλην ἐπῳάζει, καὶ ἕως ἀκρατίσματος ὥρας· ὁ δὲ ἄῤῥην, τὸ λοιπὸν τοῦ χρόνου.

[k] *Marem semper*] Si voluit interpretis munere defungi, *sæpe* dicendum fuit, non *semper*: ὡς ἐπιπολὺ,

marem, postridie fœminam.[1] Incubant [m] in eo genere ambo, interdiu mas, noctu fœmina. Excludunt vicesimo die.[5] [n] Pariunt a coitu quinto.[o] Æstate quidem interdum [6] binis mensibus terna educunt [p] paria : [7] nam decimo-octavo die excludunt, statimque concipiunt. Quare inter pullos sæpe ova inveniuntur, et alii provolant, alii erumpunt. Ipsi deinde pulli quinquemestres [q] fœtificant. Et ipsæ autem [r] inter se (si mas non sit) fœminæ æque saliunt, pariuntque ova irrita, ex quibus nihil gignitur: quæ hypenemia [s] Græci vocant.

(LIX.) Pavo [t] a trimatu parit. Primo anno unum aut alterum ovum, sequenti quaterna quinave, ceteris duodena, non amplius, intermittens binos dies ternosve parit, et ter

lec. *Tertium irritum est, Urinum vocat.*—5 *Excludunt XXV. die* cod. Dalec. —6 In eodem codice non legitur *interdum.*—7 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *terna edunt paria*

NOTÆ

inquit Arist. VI. 5. pag. 661. Albertus item de Anim. lib. VI. pag. 195. 'ut frequentius.'

[l] *Postridie fœminam*] Post triduum, si Aristotelem unum audimus, scribendum fuit: καὶ τεκοῦσα, μίαν ἡμέραν διαλείπει τὰ πολλὰ, εἶτα πάλιν τίκτει θάτερον. *Frequenter die uno interjecto alteram parit.* Plinio tamen suffragatur Albertus M. de Animal. VI. 1. 5. pag. 195. 'Columbæ,' inquit, 'ut frequentius simul pullificant marem et fœminam: et quando ovant, primo ut frequentius ovant ovum masculinum, et sequenti die fœmininum: et quando exeunt ova, ut frequentius primo die exit masculinum, et sequenti die fœmininum, vel citius, sed tamen post masculinum,' &c.

[m] *Incubant*] Arist. et Albert. loc. cit.

[n] *Excludunt vicesimo die*] Vide Notas et Emend. num. 71.

[o] *Quinto*] Quinto post coitum die. Albertus loc. cit. septimo tantum.

[p] *Terna educunt*] Ita Mss. omnes. Impressi, *edunt.*

[q] *Quinquemestres*] Aliunde hoc quam ex Aristotele, qui sexto tantum mense fœturæ tempus columbis assignat: ἐξ μηνῶν ὀχεύει, καὶ ὀχεύεται. Albertus loc. cit. 'Columba nata in Aprili . . . incipit ovare in autumno ejusdem anni, si fuerit locus calidus, et copiosa habuerit pascua.'

[r] *Et ipsæ autem*] Arist. Hist. Anim. VI. 2. pag. 646. et ex eo Athenæus lib. IX. pag. 394. Albertus quoque de Anim. VI. 4. pag. 192.

[s] *Hypenemia*] Ὑπηνέμια, quasi subventanea. Quidam enim, ut ipse ait, cap. 80. vento putant ea generari. De iis ibi rursum dicemus.

[t] *Pavo*] Arist. Hist. Anim. VI. 7. pag. 671. Ælianus, Hist. Anim. V. 32. Colum. VIII. 11. pag. 301. Sed de ovorum numero a Plinio dissident.

anno,[u] si gallinis subjiciantur incubanda.[8] Mares ea frangunt desiderio incubantium.[v] Quapropter noctu et in latebris pariunt, aut in excelso cubantes: et nisi molli[w] strato excepta, franguntur. Mares singuli[x] quinis sufficiunt conjugibus. Cum singulæ aut binæ fuere, corrumpitur salacitate[y] fœcunditas. Partus excluditur diebus ter[z] novenis, aut tardius tricesimo.[9] [a]

Anseres in aqua[b] coëunt, pariunt vere: aut si bruma coivere, post solstitium, quadraginta prope.[c] Bis anno,[10] [d]

Gronov. et al. ante Harduin.—8 Chiffl. *incubando*.—9 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. vett. ante Dalecampium, item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *aut tardius vicesimo* Dalec. Elz. et Gronov. Mox, '*Coëunt a bruma post quadragesimo prope die* (*Kal. Mart.* Colum.) *pariunt, et incubant, usque ad solstitium* ex Colum.' *Dalec.* Deinde, *quadragesimo* codd. Dalec. Tolet. et Salm. *diebus quadraginta* Vet. Dalec.—10 '*Ter anno* Colum. Varro, et

NOTÆ

[u] *Et ter anno*] Colum. VIII. 11. pag. 301. Palladius I. 28. pag. 22. satis eleganter: 'Si ova pavonum gallinis supponantur, excusatæ matres ab incubatione tribus vicibus per annum fœtus edunt.'

[v] *Desiderio incubantium*] Impatientia nempe libidinis, uti de perdicibus dictum est cap. 51. Causam tamen aliam affert Albertus de Anim. VI. 4. pag. 193. 'Pavo mas,' inquit, 'etiam tempore quo fœmina fovet ova, utitur ea ad coitum: et ideo locum in quo cubat pava ova sua, abscondit a pavone: quia coëundo super eam frangit ova. Dixit tamen mihi quidam valde expertus circa pavones, quod ex zelo pavonis contingit fractura ovorum: pugnant enim tunc pavo et pava pro incubatione ovorum, ex nimia ovorum dilectione: sicut etiam pro pullis ducendis pugnant grus masculus et grus fœmina,' &c.

[w] *Et nisi molli*] Columellæ verba haud satis exacta fide reddidit. Sic enim ille, VIII. 11. pag. 300. 'Fere pavones, cum ad nocturnam requiem venerunt, perticis insistentes, enituntur ova: quæ quo propius ac mollius deciderint, illibatam servant integritatem,' &c. Scribere igitur Plinium oportuit: *In excelso cubant: quare nisi molli strato excepta ova franguntur.* Redundat enim vocula, *aut:* cum semper in excelso cubent, et pariant.

[x] *Mares singuli*] Columella loc. cit. pag. 299. et Palladius, loc. cit.

[y] *Corrumpitur salacitate*] Id vero quo modo contingat, disces ex Columella loc. cit.

[z] *Diebus ter*] Varro de Re Rust. III. 9. pag. 104.

[a] *Aut tardius tricesimo*] Vide Notas et Emend. num. 73.

[b] *Anseres in aqua*] Columella VIII. 14. pag. 304.

[c] *Quadraginta prope*] Germana hæc atque indubitata hujus loci lectio est, cum de numero fœtus avium singularum, non de partus tempore, sermonem institui apertissimum sit. Neque est quod ex Varrone aut Columella refingi quis velit ea quæ de anseribus

si priorem fœtum gallinæ excludant: alias plurima ova sedecim:[11] paucissima, septem.[12] Si quis surripiat, pariunt donec rumpantur. Aliena non[e] excludunt. Incubanda[f] subjici utilissimum novem, aut undecim. Incubant fœminæ[g] tantum tricenis diebus: si vero tepidiores sint, vigintiquinque. Pullis eorum[h] urtica contactu mortifera, nec minus aviditas,[13][i] nunc satietate nimia, nunc suamet vi: quando apprehensa radice, morsu sæpe conantes avellere, ante colla sua abrumpunt. Contra urticam remedium est, stramento ab incubitu[14] subdita radix earum.[j]

(LX.) Ardeolarum[k] tria genera: leucon,[l] asterias,[m] pel-

Constant.' *Dalec.*—11 'Colum. *duodecim.*' Dalec.—12 'Varro, *qui hoc minus, septem, qui hoc plus, quindecim.*' Dalec.—13 Dalec. *nimiaque herbarum aviditas.* —14 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont.

NOTÆ

a Plinio nunc produntur, ut legat scilicet, *quadragesimo die;* cum ab aliis ea hausisse scriptoribus liquido constet.

[d] *Bis anno*] Etiam ter anno, si Columellam audimus, loc. cit. 'Singulæ,' inquit, 'ter anno pariunt, si prohibeantur fœtus suos excludere, quod magis expedit, quam quod ipsæ suos fovent: nam et a gallinis melius enutriuntur,' &c.

[e] *Aliena non*] Columella, loc. cit. pag. 305. 'Negatur anser aliena excludere ova, nisi subjecta sua quoque habuerit.'

[f] *Incubanda*] Ex Varrone, de Re Rust. III. 10. pag. 105.

[g] *Incubant fœminæ*] Columell. loc. cit. 'Pullis autem formandis excludendisqué XXX. diebus opus est, cum sunt frigora: nam tepidis XXV. satis est.' Sic Varro pariter loc. cit.

[h] *Pullis eorum*] Colum. loc. cit.

[i] *Aviditas*] 'Voraces enim sunt natura,' inquit Varro, loc. cit. 'quo temperandum iis, qui propter cupiditatem sæpe in pascendo, si radicem prenderunt, quam educere velint e terra, abrumpunt collum: perimbecillum enim id, ut caput molle.' Ita fere et Colum. loc. cit.

[j] *Radix earum*] Urticarum. Colum. loc. cit. Palladius I. 30.

[k] *Ardeolarum*] Ardea, sive ardeola, ἐρωδιὸς, *un Heron*, a prisco vocabulo *Airo*, quo Fridericus Imp. usus de Venat. I. 4. Hæc Plinius ex Arist. Hist. Anim. IX. 2. pag. 1006.

[l] *Leucon*] Λευκὸν, *album*. Hoc genus est, quod Itali *Garzam* vocant, qua ave nihil est candidius. In Aremoricæ littoribus frequens. *Heron blanc.*

[m] *Asterias*] Ἀστερίας, seu *stellaris*, non a punctis, sed quia volatu stellas petere videatur: unde et ardea. Hinc poëta, 'supra volat ardea nubem.' Hunc, ab insita pigritia, ὀκνὸν, *ignavum*, esse cognominatum, Aristoteles tradit. Nostris, *Butor, Heron*

los.[n] Hi in coitu[o] anguntur. Mares quidem cum vociferatu sanguinem etiam ex oculis profundunt. Nec minus ægre pariunt gravidæ. Aquila tricenis[p] diebus incubat, et fere majores alites: minores vicenis, ut milvus et accipiter. Singulos fere[q] parit, nunquam plus ternos: is[15] qui ægolios[16] vocatur, quaternos,[r] corvus aliquando[s] et quinos: incubant totidem[t] diebus. Cornicem[u] incubantem mas pascit. Pica novenos:[v] melancoryphus[w] supra vicenos[17] parit, semper numero impari: nec alia plures: tanto fœcunditas major parvis.[x] Hirundini[y] cæci primo pulli, et fere omnibus quibus numerosior fœtus.[18] [z]

et Franz. *ab incubatu* Gronov. et al. ante Harduin.—15 Hæc clausula, usque ad *corvus*, deest in codd. Dalec.—16 '*Ægornos* Chiffl. Aristoteles *Ætolium* vocat, si emendata sint exemplaria: eumque milvorum generi videtur attribuere.' *Dalec.*—17 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *supra XX.* Gronov. et edd. vett. Mox, *nec alias in pluribus tanta fœcunditas, major tamen in parvis* Vet. Dalec. ex Aristot. de Gener. Anim. IV. 4.—18 Ita codd. Harduini Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *partus* Gronov. et edd. vett.

NOTÆ

paresseux. Aucupes *Vac* appellant, a voce quam emittit.

[n] *Pellos*] Πέλλος, *fuscus*, sive *niger*. Ardea cinerea est, *Heron cendré*. De ea Bellonius IV. 2.

[o] *Hi in coitu*] Πέλλοι nimirum, sive cinereæ ardeæ. Arist. enim totidem verbis loc. cit. Τούτων ὁ πέλλος χαλεπῶς εὐνάζει τε καὶ ὀχεύει, κ. τ. λ. Negat tamen id esse verum Albertus M. Hist. Anim. lib. XXIII. pag. 614. visas a se sæpius coire ardeas contestatus, nec tale quicquam expertum.

[p] *Aquila tricenis*] Arist. Hist. Anim. VI. 6. pag. 664.

[q] *Singulos fere*] Aquila scilicet. Vide Notas et Emend. num. 74.

[r] *Is qui ægolios vocatur, quaternos*] Abest hæc clausula a Mss. omnibus, quos quidem penes me habui: sed quoniam ex ipso illo Aristotelis contextu accepta est, unde cetera, quæ nunc tractantur, emanarunt, haud temere expungendam censuimus. Αἰγώλιος porro avis esse nocturna putatur, quam Galli vocant, *Fresaye*. Gazæ nimium credidit Aldrovandus, qui Ornithol. lib. V. pag. 400. αἰγώλιον, *ululam*, interpretatus est.

[s] *Corvus aliquando*] Arist. loc. cit. pag. 665.

[t] *Incubant totidem*] Hoc est, vicenis, ut de milvo proxime dictum est: Arist. loc. cit. ἐπωάζει περὶ εἴκοσιν ἡμέρας.

[u] *Cornicem*] Aristot. Hist. Anim. VI. 7. pag. 670.

[v] *Pica novenos*] Arist. Hist. Anim. IX. 19. pag. 1047.

[w] *Melancoryphus*] Arist. Hist. Anim. IX. 22. pag. 1052.

[x] *Major parvis*] Quam alitibus grandioribus.

[y] *Hirundini*] Arist. de Gener. Anim. IV. 6. pag. 1129.

[z] *Numerosior fœtus*] Ita Mss. om-

LXXX. Irrita ova,[a] quæ hypenemia diximus,[b] aut mutua fœminæ inter se libidinis imaginatione concipiunt, aut pulvere:[c] nec columbæ tantum, sed et gallinæ,[d] perdices, pavones, anseres, chenalopeces. Sunt autem[e] sterilia, et minora, ac minus jucundi saporis, et magis humida. Quidam et vento[f] putant ea generari: qua de causa etiam Zephyria[g] appellantur. Hæc autem vere tantum fiunt,[1] incubatione derelicta, quæ alii[h] cynosura[i] dixere. Ova aceto[j] macerata in tantum emolliuntur, ut per annulos transeant. Servari ea[k] in lomento, aut hyeme in paleis, æstate in furfuribus, utilissimum. Sale exinaniri[l] creduntur.

CAP. LXXX. 1 Ita codd. Harduini et edd. recentt. *Hæc autem vere tantum.* *Urina fiunt* Gronov. et al. *Urina autem vere tantum fiunt* Chiffl. '*Vere: æstate urina fiunt ab incubatione* Aristot.' *Dalec.*

NOTÆ

nes, non, ut editi, *partus.*

[a] *Irrita ova*] Ex Aristot. Hist. Anim. VI. 2. pag. 647. totidem plane verbis.

[b] *Diximus*] Cap. superiore. Hesychio, pag. 936. Ὑπηνέμια ᾠὰ, τὰ δίχα τοῦ ὀχευθῆναι γεννώμενα.

[c] *Aut pulvere*] Ita Mss. omnes. Pulveris apud Philosophum mentio nulla. Generari ova hujusmodi prodidit, si suaviter et titillatorie attrectentur: similem titillationem, quæ maris ineuntis affert imaginem, volutatione in pulvere creari, vel apud alios scriptores legit, vel ipse animadvertit: aut vocis hujus Græcæ ψηλαφώμεναι, qua Philosophus usus est, ignoratio, quod vix tamen arbitror, hominem raptim hæc scribentem in transversum egit.

[d] *Et gallinæ*] Arist. loc. cit. Id quoque in psittaco expertum se scribit Harveus, Exerc. IV. pag. 13. De vulturibus quoque Basilius, in Hexaëm. Homil. VIII. pag. 106. Majori etiam miraculo ovis illis vulturum fœcundis.

[e] *Sunt autem*] Arist. loc. cit.

[f] *Quidam et vento*] Arist. iisdem verbis.

[g] *Zephyria*] Ζεφύρια et ὑπηνέμια ab aliquibus dicta, inquit Philosophus loc. cit. quod verno tempore aves excipere auras solent, et sic vento concipere. Quod mendacium solida fide Albertus credidit, de Animal. VI. 3. pag. 191. et de Lusitanis equabus alii ausi sunt prodere.

[h] *Quæ alii*] Reg. 1. Colb. 1. 2. *quo alii.*

[i] *Cynosura*] Egimus de ea voce cap. sup.

[j] *Ova aceto*] Experimento scimus id comprobatum.

[k] *Servari ea*] Varro de Re Rust. III. 9. pag. 104. Colum. VIII. 6. pag. 292.

[l] *Sale exinaniri*] Columella, loc. cit. 'Alii salibus integris adoperiunt: alii muria tepefacta durant: sed omnis sal, quemadmodum non patitur putrescere, ita minuit ova, nec sinit plenà permanere,' &c.

LXXXI. (LXI.) Volucrum animal parit vespertilio[m] tantum, cui et membranaceæ[n] pinnæ uni. Eadem sola[o] volucrum lacte nutrit: ubera admovet. Parens geminos[p] volitat[1] amplexa infantes, secumque portat. Eidem coxendix una[q] traditur, et in cibatu culices[r] gratissimi.

LXXXII. (LXII.) Rursus[s] in terrestribus ova pariunt serpentes: de quibus nondum dictum est. Coëunt[t] complexu, adeo circumvolutæ sibi ipsæ, ut una existimari biceps possit. Viperæ mas[u] caput inserit in os, quod illa abrodit voluptatis dulcedine. Terrestrium[v] eadem sola intra se parit ova unius coloris et mollia, ut pisces. Tertia die[w] intra uterum catulos excludit: deinde singulos singulis diebus parit, viginti fere[x] numero. Itaque ceteræ, tardi-

CAP. LXXXI. 1 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ubera admovens: geminos volitat* Gronov. et al. ante Harduin. *ubera admovens: parens geminos, &c.* codd. Dalec. et Chiffl. *parit hæc geminos. Volitat* Pintian. Mox, Chiffl. *secumque portat.*

NOTÆ

[m] *Vespertilio*] Νυκτερὶς, *Chauve-souris.*

[n] *Membranaceæ*] Membranæ coriaceæ pennarum vice.

[o] *Eadem sola*] Macrobius Saturn. VII. 16. pag. 638.

[p] *Parens geminos*] Neglectam a librariis priorem vocem *parens*, ex Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. &c. restituimus.

[q] *Coxendix una*] Pes unico constat osse, sine ullo poplite, suffraginumve flexu, qualis in ceteris avibus.

[r] *In cibatu culices*] Albertus de Anim. lib. XXIII. pag. 644. 'Cibus ejus (vespertilionis) est muscæ et culices: comedit autem et carnes,' &c.

[s] *Rursus*] Arist. Hist. Anim. v. 4. et 29.

[t] *Coëunt*] Aristot. totidem verbis, Hist. Anim. v. 4. pag. 526. Circumvolutæ ita serpentes funium simul intortorum speciem exhibent, apud Charasium, lib. de Experimentis circa Viperam.

[u] *Viperæ mas*] Nicander in Theriac. pag. 28. Ælianus Hist. Anim. I. 24. Prudentius in Hamartigenia, carmine non ineleganti, vs. 585. aliique. Huic tamen fabulæ fidem derogant Philostratus, aliique complures: omnesque hodie eruditi. Coitum in viperis, ut in ceteris animantibus, genitalium partium opera fieri, atque emissione receptuque seminis, asseverant. Qua de re vide eundem Charasium in Echiosophio, pag. 216. et, qui ei præivit, Aldrovandum de Serpent. lib. I. pag. 119.

[v] *Terrestrium*] Arist. Hist. Anim. v. 29. pag. 635.

[w] *Tertia die*] Arist. loc. cit.

[x] *Viginti fere*] Nonnunquam et XXV. Charasio teste, loc. cit. pag. 57.

tatis impatientes, perrumpunt latera, occisa parente.[y] Ceteræ serpentes contexta ova [1 z] in terra incubant, et fœtum sequente excludunt anno. Crocodili vicibus incubant, mas et fœmina. Sed reliquorum quoque terrestrium reddatur generatio.

LXXXIII. (LXIII.) Bipedum solus[a] homo animal gignit. Homini tantum[b] primi coitus pœnitentia, augurium scilicet vitæ a pœnitenda origine. Ceteris animalibus stati[1] per tempora anni concubitus: homini (ut dictum est[c]) omnibus horis dierum noctiumque. Ceteris satietas[2] in coitu, homini prope nulla. Messalina[d] Claudii Cæsaris conjux, regalem existimans[3] palmam, elegit in id certamen nobilissimam e prostitutis ancillam[e] mercenariæ stipis, eamque nocte ac die[4] superavit, quinto atque vicesimo[5] concubitu. In hominum genere[f] maribus[6] diverticula Veneris exco-

CAP. LXXXII. 1 Gronov. *contecta ova.*

CAP. LXXXIII. 1 Cod. Dalec. *Ceteris animalibus statuti.*—2 *Ceteris satias* Chiffl.—3 Ita codd. Harduini et edd. recentt. *hanc regalem existimans* Vet. Dalec. *regalem hanc existimans* Chiffl. *hoc regalem existimans* Gronov. et edd. vett. Mox, Vet. Dalec. *vilissimam e prostitutis.*—4 Ita codd. Harduini et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *die ac nocte* Gronov. et al. ante Harduin.—5 Ita codd. Regg. Brot. 1. 2. *quinto ac vicesimo* edd. ante Brotier.—6 Tolet. et Salmant. *genere manibus.* Mox, *omnia scelera naturæ*

NOTÆ

[y] *Occisa parente*] Sic Arist. loc. cit. Herod. III. 108. pag. 205. aliique. Creditum id scilicet veteribus: negat recentiorum experientia, qua de multa Charasius, in Echiosophio, pag. 216. et Aldrov. pag. 125.

[z] *Contexta ova*] Vide Notas et Emend. num. 75.

[a] *Bipedum solus*] Aristot. Hist. Anim. v. 1. pag. 514.

[b] *Homini tantum*] Eo pertinet, ut arbitror, illud problema undecimum sectionis quartæ, pag. 703. apud Arist. *Διὰ τί οἱ νέοι, ὅταν πρῶτον ἀφροδισιάζειν ἄρχωνται, οἷς ἂν ὁμιλήσωσι, μετὰ τὴν πρᾶξιν μισοῦσιν; Cur adolescentes, cum primum concumbere incipiunt, quibuscum fuerint congressi, eas re peracta odio habeant.*

[c] *Ut dictum est*] Lib. VII. c. 4.

[d] *Messalina*] Sex. Aurel. Victor, in Claudio. In nummis, VALERIA MESSALINA. AVGVSTA. 'Meretricem Augustam' Juvenalis appellat, Sat. VI. 118.

[e] *Ancillam*] Ancilla mercenariæ stipis, scortum est, quæstum corpore faciens.

[f] *In hominum genere*] Plinius ipse VII. 1. de homine: 'Uni animantium luctus est datus, uni luxuria, et quidem innumerabilibus modis, ac per singula membra.'

gitata, omnia scelere naturæ : fœminis vero abortus. Quantum in hac parte multo nocentiores quam feræ sumus? Viros avidiores[6] [g] Veneris hyeme, fœminas æstate, Hesiodus prodidit.

Coitus aversis[7] [h] elephantis, camelis, tigribus, lyncibus, rhinoceroti, leoni, dasypodi, cuniculis, quibus aversa[i] genitalia. Cameli etiam[j] solitudines, aut secreta certe petunt :[8] neque intervenire datur sine pernicie.[k] Coitus tota die :[l] et his tantum ex omnibus,[9] quibus solida ungula. In quadrupedum genere mares olfactus accendit.[10] [m] Aver-

cod. Dalec.—7 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Vet. Dalec. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *aversus* Gronov. et al. ante Harduin. —8 Cod. Dalec. *certa petunt.*—9 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Coitus tota die est tantum iis ex omnibus* Gronov. et edd. vett.—10 Vet. Dalec. et Chiffl. *antecedit.*—11 'Al.

NOTÆ

[g] *Viros avidiores*] Aristot. sect. 4. probl. 26. p. 705. *Διὰ τί ἐν τῷ θέρει οἱ μὲν ἄνδρες ἧττον δύνανται ἀφροδισιάζειν· αἱ δὲ γυναῖκες μᾶλλον· καθάπερ καὶ ὁ ποιητὴς Ἡσίοδος λέγει· Μαχλόταται δὲ γυναῖκες, ἀφαυρότατοι δέ τε ἄνδρες.* Vide et problem. 29. p. 707. et Hist. Anim. 9. p. 539.

[h] *Coitus aversis*] Ita Mss. omnes : editi prave, *aversus.* Ita coëuntia, admotis inter se clunibus, Græci *πυγηδὸν, ὄπισθεν συνιόντα* voçant, ut Arist. a quo hæc fere accepta, Hist. Anim. v. 2. p. 520. Solinus, c. 27. p. 50. 'Coëunt aversi (leones) : nec hi tantum, sed lynces, et cameli, et elephanti, et rhinocerotes, et tigres.' Camelum, lyncem, leonem, dasypodem reddere retrorsum urinam, atque adeo habere aversa genitalia, quorum officia duo sunt, coëundi, urinamque reddendi, docet Arist. Hist. Anim. II. 9. p. 180. Idem nihilominus, licet in *ὀπισθουρητικοῖς* camelum censeat, a mare tamen ait superiniri fœminam, et ab elephante quidem ambulantem, ac discedentem, ut de vaccis mox dicetur Hist. Anim. v. 2. p. 524. Igitur in utroque hoc genere aversa quidem fœmina est : mas non item. Philosopho subscribit Albertus de Animal. v. c. 1. p. 176.

[i] *Quibus aversa*] Aristot. p. 520. *ὀπισθουρητικὰ* vocat, quæ retro urinam reddunt.

[j] *Cameli etiam*] Arist. p. 524.

[k] *Sine pernicie*] Præterquam armentario, *ἀλλ' ἢ τῷ βόσκοντι.* Arist. Albertus etiam de Anim. VI. 3. p. 207. et l. v. p. 176.

[l] *Coitus tota die*] Camelis scilicet : *διημερεύει τὸ μὲν ὀχεῦον, τὸ δ' ὀχευόμενον.* Vide Notas et Emend. num. 76.

[m] *Olfactus accendit*] Tralatitium est, quod Herodotus refert, lib. III. p. 198. de Œbare equisone, qui naribus Dariani equi admota manu, qua prius equæ genitalia attrectarat, ad odoris sensum, hinnitu a mare tum edito, regnum Dario peperit. Vide Notas et Emend. num. 77.

tuntur[n] et canes, phocæ, lupi, in medioque coitu, invitique etiam cohærent. Supradictorum plerisque fœminæ priores superveniunt,[o] reliquis mares. Ursi autem, ut dictum est,[p] humanitus[q] strati,[11] herinacei stantes ambo inter se complexi: feles[r] mare stante, fœmina subjacente: vulpes in latera[s] projectæ,[12] maremque fœmina amplexa. Taurorum cervorumque fœminæ vim non tolerant:[t] ea de causa ingrediuntur in conceptu.[13] [u] Cervi vicissim[v] ad alias transeunt, et ad priores redeunt.[14] Lacertæ,[w] ut ea quæ sine pedibus sunt, circumplexu[15] Venerem novere.

Omnia animalia quo majora[16] corpore, hoc minus fœ-

humi, vel *humo tenus strati*; sed puto *humanitus* recte retineri; quia scribit Plin. 'ut dictum est;' dixerat autem VIII. 54. ursus coire, non vulgari quadrupedum more, sed ambobus cubantibus complexisque.' *Laet.* Mox, Cod. Dalec. *stantes. Ita inter se.*—12 Vet. Dalec. *vulpes in latere projectæ.*—13 Ita codd. Harduini Dalec. et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *in coitu* edd. vett. et Gronov.—14 Hæc, *et ad priores redeunt*, desunt in cod. Dalec.—15 Codd. Dalec. et Chiffl. *circumflexu.*—16 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *quo majore*

NOTÆ

[n] *Avertuntur*] Arist. p. 525.

[o] *Superveniunt*] Ut mares invitent ad coitum.

[p] *Ut dictum est*] Lib. VIII. 54.

[q] *Humanitus*] Hominum more humi strati: ita tamen, ut non hominum more, applicatis mutuo complexu supinis sexus utriusque partibus coëant: sed peculiari decumbentes more, maris supinis ad pronas fœminæ. Sic Arist. Hist. Anim. v. 2. p. 522. *Αἱ ἄρκτοι παρακεκλιμέναι . . . πρὸς τὰ πρηνῆ τῶν θηλειῶν τὰ ὕπτια τῶν ἀῤῥένων.*

[r] *Feles*] Arist. p. 523. *Οἱ δ' αἴλουροι οὐκ ὄπισθεν συνιόντες, ἀλλ' ὁ μὲν ὀρθὸς, ἡ δὲ θήλεια ὑποτιθεῖσα ἑαυτήν. Feles a tergo non ineunt, sed mari stanti substernit se fœmina.*

[s] *Vulpes in latera*] At dispari longe modo coire Philosophus admonet, Hist. Anim. VI. 34. p. 781. *ἡ δὲ ἀλώπηξ ὀχεύεται μὲν ἀναβαίνουσα*, nempe more canum: neque enim est *ὀπισθουρητική*. Verum Plinio subscribit Albertus M. de Anim. v. 1. p. 176. 'Vulpes,' inquit, 'coëunt projicientes se super terram, et sic se sibi mutuo applicantes.'

[t] *Vim non tolerant*] Patiuntur quidem, sed non sustinent ob impetus contentionem: non morantur; verum subtrahunt sese a coitu, et ambulando genituram excipiunt, Arist. Hist. v. p. 522. et VI. 21. p. 742. et c. 29. p. 768. et Albertus M. loc. cit.

[u] *In conceptu*] Ita MSS. omnes. Reg. 1. 2. Colbert. 1. 2. Paris. Chiffl. etsi in editis, *in coitu*, legitur.

[v] *Cervi vicissim*] Arist. Hist. Anim. VI. 29. p. 768. *Mutat mas fœminas, neque unius tantum consuetudine utitur, &c. Μεταλλάττει δὲ ὁ ἄῤῥην, καὶ οὐ πρὸς μιᾷ διατρίβει, κ. τ. λ.*

[w] *Lacertæ*] Aristot. Hist. Anim. v. 4. p. 526. et Albertus loco citato.

cunda sunt. Singulos[x] gignunt elephanti, cameli, equi: acanthis[y] duodenos, avis minima. Ocyssime pariunt, quæ plurimos gignunt. Quo majus est animal, tanto diutius formatur in utero. Diutius gestantur,[z] quibus longiora sunt vitæ spatia. Neque crescentium[a] tempestiva ad generandum ætas. Quæ solidas[b] habent ungulas, singulos: quæ bisulcas, et geminos pariunt. Quorum in digitos pedum fissura divisa est, ea numerosiora in fœtu. Sed superiora[c] omnia perfectos edunt partus, hæc[d] inchoatos: in quo sunt[e] genere leænæ, ursæ: et vulpes informia[f] etiam magis, quam supradicta, parit: rarumque est videre parientem.[17] Postea lambendo calefaciunt fœtus omnia ea,[g] et figurant. Pariunt plurimum quaternos.

Cæcos autem[h] gignunt canes, lupi, pantheræ, thoës. Canum plura genera.[i] Laconicæ[j] octavo mense utrimque

Gronov. et al. vett.—17 Ita codd. Harduini cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *leænæ, vulpes, ursæ. Informes hæ etiam magis quam supradicta pariunt* Pintian. *ursa parit r. e. v. parientem* codd. Dalec. et Chiffl. *leænæ, ursæ, et vulpes. Informia*, &c. Gronov. et al. *leænæ et ursæ et vulpes; informia etiam magis quam supradicta, ursæ pariunt: rarumque est videre parientes*

NOTÆ

[x] *Singulos*] De elephanto Arist. Hist. Anim. v. 13. p. 566. De camelo vi. 26. p. 765. De equo c. 22. p. 743.

[y] *Acanthis*] 'Ακανθὶς, quæ Latinis *carduelis* dicitur, *le Chardonneret*.

[z] *Diutius gestantur*] Cum gestari utero dicit, de terrestribus se loqui, non etiam de alitibus, quæ ex ovis nascuntur, haud obscure notat.

[a] *Neque crescentium*] Dum crescunt, inquit, non est tempestiva ea ad generandum ætas. Discedere ergo nunc videtur ab eorum sententia, quos arbitrari dixit viii. 38. crescere crocodilum quamdiu vivat.

[b] *Quæ solidas*] Hujus rei causam Albertus affert de Anim. xviii. 2. 5. p. 520.

[c] *Sed superiora*] Quæ solidas habent ungulas.

[d] *Hæc*] Quæ pedes digitatos habent.

[e] *In quo sunt*] De leæna Aristot. Hist. Anim. vi. 31. p. 776. ac Plinius ipse viii. 17. De ursis Arist. c. 30. p. 774. et Plinius viii. 54.

[f] *Et vulpes informia*] Vide Notas et Emend. num. 78.

[g] *Omnia ea*] Leænæ, ursæ, vulpes.

[h] *Cæcos autem*] Aristoteles Hist. Anim. vi. 35. p. 782. et de Gener. Animal. ii. 6. p. 1085.

[i] *Plura genera*] Differunt locis primum: quæ digerit carmine Oppianus Cyneget. i. 370. Lippio interprete: 'Pæones, Ausonii, Cares, Thracesque, et Iberi, Arcades, Argivi, Lacedæmonii, Tegeatæ, Sauro-

genererant.[k] Ferunt sexaginta diebus, et plurimum tribus.[18] [l] Ceteræ canes et semestres coitum patiuntur. Implentur[m] omnes uno coitu. Quæ ante justum tempus concepere, diutius cæcos[n] habent catulos, nec omnes totidem diebus. Existimantur[o] in urina attollere crus fere semestres: id est signum consummati virium roboris; fœminæ[p] hoc idem sidentes. Partus duodeni,[q] quibus numerosissimi: cetero quini, seni, aliquando singuli, quod prodigiosum putant,[r]

alii.—18 Vet. Dalec. et Chiffl. *septuaginta d. et p. tribus mensibus.*—19 Ita

NOTÆ

matæ, Celtæ, Cretes, Magnetes, Amorgi, Atque ad littoreas Ægypti quotquot arenas Custodes pecoris: Locri, glaucique Molossi.' Alii deinde sagaces ex his, alii cursores sunt: est et mixtum ex utroque genus: est et pastorale, quos *Matinos* vulgus vocat, lupis et furibus inimicum. Sunt et Melitæi catelli, qui sciuri magnitudinem vix excedant. Sunt et aliæ differentiæ, quas Scaliger satis accurate persequitur, in Aristotelis l. VI. p. 735.

j *Laconicæ*] Aristot. Hist. Anim. VI. 20. p. 735. A nostris cursoribus maximis differunt hæ cauda tantum, quam villosam gerunt; auribusque, quas demissiores habent.

k *Utrimque generant*] Hoc est, tam mares quam fœminæ. Aristot. ὀχεύει καὶ ὀχεύεται.

l *Et plurimum tribus*] Excedunt, inquit, sexagesimum diem, uno vel altero, tribus ad summum diebus. Arist. p. 736. Κύει δὲ ἡ μὲν Λακωνικὴ ἕκτον μέρος τοῦ ἐνιαυτοῦ· τοῦτο δέ ἐστιν ἡμέραι ἑξήκοντα, κἂν ἄρα μιᾷ ἢ δυσὶν ἢ τρισὶ πλείονας ἡμέρας, καὶ ἐλάττους μιᾷ. Plinius VIII. 62. 'Gerunt uterum sexagenis diebus.'

m *Implentur*] Arist. p. 735.

n *Diutius cæcos*] Si recto ac suo tempore sint geniti, duodecim tantum dies visu carent: aliæ XVII. aliæ XIV. Aristot. p. 736. et 737.

o *Existimantur*] Arist. p. 735. et 740. Albertus de Animal. VI. 2. p. 210. 'Habent,' inquit, 'signum potentiæ coëundi, quod elevant plus crus in mingendo: hoc autem post sex aut octo menses, ut in pluribus, facere consueverunt: et universaliter postquam vigorescunt coëundi potentia.'

p *Fœminæ*] Arist. p. 740. Albertus loc. cit. 'Quædam tamen catula visa est elevare crus in mingendo, eo quod multum habuit de calore masculo, et siccitate.'

q *Partus duodeni*] Arist. p. 740. 'Ego tamen vidi,' inquit Albertus loc. cit. 'catulam proferre simul novemdecim: et eadem alia vice protulit octodecim: et tertia vice protulit quatuordecim: et erat nigra magna corpore, et erat de genere canum qui Matini vocantur.'

r *Quod prodigiosum putant*] Sed falso putant: Nam 'sæpe visum est,' inquit Albertus, loc. cit. 'quod catula aliqua non peperit nisi unum solum: et hoc accidit parvis valde catellis qui sunt in sinibus dominarum nutriti, quia in uteris suis plures tenere non possunt: et cum plures concipiunt, frequenter moriuntur.'

sicut omnes mares,[s] aut omnes fœminas gigni. Primos quoque mares pariunt: in ceteris alternant.[19 t] Ineuntur[u] a partu sexto mense. Octonos[v] Laconicæ pariunt. Propria in eo genere maribus labore salacitas.[20 w] Vivunt Laconici[x] annis denis, fœminæ duodenis: cetera genera quindenos annos, aliquando et vicenos:[21] nec tota sua ætate generant, fere a duodecimo desinentes. Felium[y] et ichneumonum reliqua, ut canum.[z] Vivunt annis senis.[22 a]

Dasypodes[b] omni mense pariunt, et superfœtant, sicut lepores. A partu statim[c] implentur. Concipiunt, quamvis ubera[d] siccante fœtu. Pariunt vero cæcos.[23 e] Ele-

codd. Harduini, Tolet. et Salmant. *alternant, si ineant opportuno et recto mense. Ineuntur, &c.* Gronov. et al. ante Harduin.—20 'Perperam in recentioribus editionibus, *laboris alacritas.* In Editione principe, *laboris salacitas.* In codd. Regg. 1. 2. *labores salacitas.*' Brotier. Pint. ex Aristot. *a labore salacitas.*—21 Ita codd. Harduini cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *XV. annos, aliquando XX.* Gronov. et edd. vett. *XV. annos, aliquando et XX.* Chiffl.—22 'Puto hic errorem esse librariorum, qui *senis* pro *denis* scripsere. Vita enim felium, *les chats*, vulgo est annorum denum, et quandoque etiam longior.' *Brotier.*—23 *Pariunt non cæcos* edd. ante Harduin. 'Negatio vide-

NOTÆ

[s] *Sicut omnes mares*] Albertus de Anim. XVIII. 2. 6. p. 521. 'Animalia,' inquit, 'quæ multos faciunt filios, permixtim faciunt mares et fœminas: et in uno sexu omnes facere, non est eis naturale.'

[t] *In ceteris alternant*] Vide Notas et Emend. num. 79.

[u] *Ineuntur*] Coitum repetunt, πάλιν ὀχεύεται. Arist. p. 736.

[v] *Octonos*] Subintellige catulos. Arist. p. 740.

[w] *Labore salacitas*] Vide Notas et Emend. num. 80.

[x] *Vivunt Laconici*] Arist. p. 741. et Hist. Anim. v. 13. p. 566.—'Ita canis Ulyssem herum agnovit post annos viginti, quam profectus erat Ulysses ad bellum Trojanum, Homero quidem teste, Odyss. P. 327.' *Ed. sec.*

[y] *Felium*] Arist. Hist. Anim. VI. 35. p. 783. ubi feles sunt αἴλουροι, animal in domibus frequens.

[z] *Ut canum*] Tot pariunt, quot canes: οἱ δὲ αἴλουροι καὶ ἰχνεύμονες τίκτουσιν ὥσπερ καὶ οἱ κύνες. Arist. loc. cit.

[a] *Vivunt annis senis*] Arist. loc. cit. Scimus tamen experientia vivere feles ad annos etiam quindenos.

[b] *Dasypodes*] Arist. Hist. Anim. VI. 33. p. 780. De dasypode diximus VIII. 81.

[c] *A partu statim*] A partu coitum statim repetit. Arist. loc. cit. Καὶ τεκοῦσα εὐθὺς ὀχεύεται.

[d] *Quamvis ubera*] Etiam dum lactat fœtum: ἔτι θηλαζομένη, inquit Philos. loco citato.

[e] *Pariunt vero cæcos*] Vide Notas et Emend. num. 81.

phanti, ut diximus,[f] pariunt singulos, magnitudine vituli trimestris. Cameli[g] duodecim mensibus ferunt: trimatu pariunt vere, iterumque post annum implentur a partu. Equas autem post tertium diem,[24 h] aut post unum ab enixu utiliter admitti putant, coguntque invitas. Et mulier[i] septimo die[25] concipere facillime creditur. Equarum[j] jubas tondere præcipiunt, ut asinorum in coitu patiantur humilitatem:[26] comantes enim gloria superbire. A coitu[k] solæ animalium currunt ex adverso Aquilone Austrove,[27] prout marem aut fœminam concepere. Colorem illico mutant rubriore pilo, vel quicumque sit, pleniore: hoc argumento desinunt admittere, etiam nolentes.[28 l] Nec impedit partus quosdam ab opere, falluntque gravidæ. Vicisse Olympia[m] prægnantem Echecratidis[29] Thessali invenimus. Equos, et canes, et sues initum matutinum appetere, fœminas autem post meridiem[30] blandiri diligentiores tradunt. Equas

tur abundare, ex Aristot. Hist. Anim. VI. 33.' *Dalec.*—24 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *post tertium annum* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, *admittere putant* Dalec.—25 *Et equa septimo die* Vet. Dalec. et Chiffl. *septimo* etiam codd. Dalec. et Harduini cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Et mulier septima die* Gronov. et al. ante Harduin.—26 Chiffl. *coitum patiantur humilitate.*—27 Ita codd. Harduini et edd. recentt. *Aquilonem Austrumve* codd. Dalec. et Chiffl. *Aquilonum Austrorumve* Gronov. et al.—28 Ita codd. Harduini et Chiffl. *volentes* Gronov.—29 Margo edd. Dalec. et Gronov. *Echecratis;*

NOTÆ

[f] *Ut diximus*] Plane modo hoc ipso cap. et VIII. 10. Hæc Plinius rursum ex Arist. Hist. Anim. V. 13. pag. 566.

[g] *Cameli*] Arist. loc. cit.

[h] *Post tertium diem*] Vide Notas et Emend. num. 82.

[i] *Et mulier*] Neque in quadrupedibus tantum, inquit, tam prope ab enixu repetitus coitus fœcundus est: sed et in hominum genere, mulier, postquam peperit, facillime concipere creditur. Vide Notas et Emend. num. 83.

[j] *Equarum*] Xenophon de Re Equestri, pag. 939.

[k] *A coitu*] Id quoque ab iis fieri, cum vento sunt gravidæ, Maro cecinit, Georg. III. post Arist. Hist. Anim. VI. 17. pag. 718.

[l] *Etiam nolentes*] Significantes etiam se nolle. Namque, ut ait Varro, de Re Rust. II. 7. 'Quoad satis sit admitti ipsæ significant, quod se defendunt.' Vide Notas et Emend. num. 84.

[m] *Vicisse Olympia*] Forma loquendi, qualis illa Horatii I. Epist. 1. 'Magna coronari contemnat Olympia,' ut dicturi sumus uberius XXXV. 40. n. 32. De equis Thessalicis, vide Tzetzem, Chiliad. IX. vs. 865.

domitas LX. diebus[31] equire, antequam gregales: sues tantum coitu spumam ore fundere: verrem, subantis audita voce, nisi admittatur, cibum non capere usque in maciem:[32] fœminas autem in tantum efferari, ut hominem lacerent, candida maxime veste indutum. Rabies ea aceto mitigatur naturæ asperso.[*] Aviditas coitus putatur et cibis[33] [n] fieri: sicut viro eruca,[o] pecori cæpa. Quæ ex feris mitigentur, non concipere,[p] ut anseres: apros vero tarde, et cervos, nec nisi ab infantia educatos, mirum est. Quadrupedum[34] prægnantes[q] Venerem arcent, præter equam[r] et suem. Sed superfœtant[s] dasypus et lepus tantum.

LXXXIV. (LXIV.) Quæcumque[a] animal pariunt, in ca-

[*] *Si genitalia aspergantur aceto.*

al. ibid. *Echecratidæ.*—30 Pintian. *post meridianum.* Mox, *blandiri diligentius* cod. Dalec. *eblandiri, diligentiores, &c.* Nic. Heinsius Adv. II. 8. p. 267.—31 Cod. Dalec. *XL. diebus.*—32 Vet. Dalec. *usque ad maciem.* Mox, *in tantum afferri* Chiffl. Deinde, in eodem codice et Tolet. *ut hominem lancinent.*—33 Cod. Dalec. *ex cibis.*—34 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *educatos. Mirum est quadrupedum* Gronov. et al. ante Harduin.

NOTÆ

[n] *Et cibis*] Vel certis cibis, ut cæpa et eruca: vel pabulo bono et ubere, ut ait Arist. Hist. Anim. VI. 20. pag. 748.

[o] *Viro eruca*] De ea re dicetur XIX. 44.

[p] *Non concipere*] De avium genere solo id pronuntiat, quarum exemplum in anseribus statuit. Nam de quadrupedibus sensisse aliter autumo, cum ipse VIII. 80. scripserit, simias, quæ inter feras haud dubie sunt, catulos suos ostentare, quos domi pepererint.

[q] *Quadrupedum prægnantes*] Notum est, quod Macrobius refert Saturn. II. 5. pag. 341. quid Populia M. filia responderit 'miranti cuidam quid esset quapropter aliæ bestiæ nunquam marem desiderarent, nisi cum prægnantes fieri vellent,' sed pudet referre.

[r] *Præter equam*] Arist. Hist. Anim. VII. 5. pag. 823. Equam tamen Absyrtus non excipit in Geopon. Affirmat enim, si prægnans sit, Venerem arcere.

[s] *Sed superfœtant*] Causam cur superfœtent animalia, quæ numerosos fœtus edunt, Albertus explicat de Animal. XVIII. 2. 4. pag. 519.

[a] *Quæcumque*] Hoc multo expressius Philosophus, unde Noster hausit, Hist. Anim. VII. 10. pag. 836. Omnia, inquit, animalia caput primum superne habent: aucta autem et exitorientia deorsum obvertuntur: natura enim suapte omnia in caput ex-

pita gignunt circumacto sub enixum fœtu: alias in utero porrecto.[1] Quadrupedes[b] gestantur extensis ad longitudinem cruribus, et ad alvum suam applicatis: homo[c] in semet conglobatus, inter duo genua naribus sitis. Molas, de quibus ante diximus,[d] gigni putant, ubi mulier non ex mare, verum ex semetipsa[e] tantum conceperit: ideo nec animari,[f] quia non sit ex duobus: altricemque habere per se vitam illam, quæ satis arboribusque contingat.

(LXV.) Ex omnibus, quæ perfectos fœtus, sues tantum et numerosos[2] edunt: item plures,[g] contra naturam[h] solidipedum, aut bisulcorum.

LXXXV. Super[1] cuncta est murium fœtus, haud sine cunctatione dicendus, quanquam sub auctore Aristotele et Alexandri Magni militibus. Generatio eorum[i] lambendo constare, non coitu, dicitur: ex una genitos CXX. tradiderunt: apud Persas[j] vero, prægnantes et in ventre parentis repertas.[2] Et salis[k] gustatu fieri prægnantes opinantur.

CAP. LXXXIV. 1 Chiffl. *alia in utero porrecta.*—2 Codd. Harduini, *sues tantos et numerosos;* Parm. *vel tantos;* unde Harduin. conjectabat, *sues dentatos.* Pintian. *sues tantum unum, et duos edunt, item plures.*

CAP. LXXXV. 1 Ita codd. Harduini et edd. recentt. *Supra* Gronov. et edd. ante Harduin. Mox, *quanquam auctore* cod. Dalec. omisso *sub:* et paulo

NOTÆ

eunt: obliqua autem, aut in pedes, præter naturam. Vide et Albertum de Anim. VIII. 7. pag. 295.

[b] *Quadrupedes*] Arist. pag. 835.

[c] *Homo*] Arist. loc. cit.

[d] *Ante diximus*] Lib. VII. 13.

[e] *Ex semetipsa*] Etiam in virgine igitur gigni molam posse arbitratus est. Vide quæ diximus VII. 13.

[f] *Nec animari*] Nec esse verum animal, organicis partibus instructum.

[g] *Item plures*] Hoc est, plures fœtus, partusve. Vide Notas et Emend. num. 85.

[h] *Contra naturam*] Nam, uti superius dictum est cap. 83. 'quæ solidas habent ungulas, singulos; quæ bisulcas, et geminos pariunt:' idque anno semel. Sues vero et bis anno pariunt, et numerus fœcunditatis ad vicenos, ut animadversum a Plinio VIII. 77.

[i] *Generatio eorum*] Accepta hæc ex Arist. Hist. Anim. VI. 37. pag. 786.

[j] *Apud Persas*] Arist. pag. 787. modestius locutus, dissectis e matris utero fœtibus, fœminei sexus, *tanquam prægnantes, οἷον κύοντα,* visas esse ait.

[k] *Et salis*] Arist. loc. cit. Ælianus Hist. Anim. IX. 3.

Itaque [l] desinit mirum esse, unde vis tanta messes populetur murium agrestium: in quibus [m] illud quoque adhuc latet, quonam modo illa multitudo repente occidat. Nam nec exanimes reperiuntur, neque extat qui murem hyeme in agro effoderit. Plurimi ita ad Troadem [3] proveniunt: et jam inde fugaverunt incolas. Proventus eorum [n] siccitatibus: tradunt etiam [4] obituris vermiculum in capite [o] gigni. Ægyptiis [p] muribus durus pilus, sicut herinaceis. Iidem bipedes [q] ambulant, ceu Alpini [5] [r] quoque. Cum diversi generis [6] coivere animalia, ita demum generant, si tempus nascendi par habent. Quadrupedum ova gignentium lacertas [7] ore parere (ut creditur vulgo) Aristoteles negat: [s] neque incubant eædem, oblitæ quo sint in loco

post in eodem codice, *militibus, generatio e. l. c. n. c. dicatur*.—2 Parm. *prægnantes in utero Venerem patientis parentis repertas*. Chiffl. *in prægnantis ventre parientis*.—3 *Plurimi itaque ad Troadem* cod. Dalec. *Plurimi ita ad Troada* Chiffl.—4 Ita codd. Harduini, Pintian. et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *siccitatibus tradunt et jam* Gronov. et al. ante Harduin.—5 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *seu Alpini* Gronov. et al. omisso *quoque*.—6 *Quum diversi quæque generis* cod. Dalec. *Quum diversi quoque generis* Vet. Dalec.—7 Ita codd. Harduini cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *lacertam*

NOTÆ

[l] *Itaque*] Arist. pag. 786. Refert Chiidreyus Anglus de Mirabilibus Naturæ in Anglia, laudatus in Ephem. Erud. 1667. pag. 113. murium infinita multitudine populatas messes in Essexia Angliæ provincia, anno 1580. iterumque anno 1648.

[m] *In quibus*] Arist. pag. 787.

[n] *Proventus eorum*] Theophr. in Fragm. de Animal. quæ repente apparent: *Squalido*, inquit, *aëre potius, quam pluvio mures in arvis nascuntur: læduntur enim imbribus: ἐν τοῖς αὐχμοῖς μᾶλλον, ἢ ἐν ταῖς ἐπομβρίαις· πολέμια γὰρ αὐτοῖς τὰ ὕδατα.*

[o] *Vermiculum in capite*] Theophr. loc. cit. *Τίκτεται γὰρ καὶ τούτων ἐν τῇ κεφαλῇ σκώληξ, καὶ φθείρονται, κ. τ. λ.*

[p] *Ægyptiis*] Arist. Hist. Anim. VI. 37. pag. 788.

[q] *Iidem bipedes*] Ægyptii scilicet, ut Theophr. monet loc. cit. *ὅτι ἐν Αἰγύπτῳ δίποδάς φασι μῦας γίνεσθαι, κ. τ. λ.* Bipedum in Libya murium meminit Herod. lib. IV. pag. 286.

[r] *Ceu Alpini*] Georg. Hieron. Velschus, tom. I. Miscell. Curios. sive Ephem. German. Observ. 160. pag. 338. ait se murem Alpinum aluisse domi anno 1660. adeo cicurem, ut in pedes posteriores erectus ad mensam staret, cibumque ex manibus caperet. Demortui anatomen eo loci accurate describit.

[s] *Aristoteles negat*] Diximus cap. 83.

enixæ, quoniam huic animali nulla memoria. Itaque per se [t] catuli erumpunt.[8]

LXXXVI. (LXVI.) Anguem ex [a] medulla hominis spinæ gigni, accipimus [1] a multis. Pleraque enim occulta et cæca origine proveniunt, etiam in quadrupedum genere:

(LXVII.) Sicut salamandra, animal lacerti figura,[b] stellatum, nunquam, nisi magnis imbribus, proveniens, et serenitate deficiens.[2 c] Huic tantus rigor, ut ignem [d] tactu restinguat,[3] non alio modo, quam glacies. Ejusdem sanie, quæ lactea ore vomitur, quacumque parte corporis humani

Gronov.—8 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *catuli per sese erumpunt* Gronov. et al. ante Harduin.

CAP. LXXXVI. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *accepimus* Gronov. et al. vett.—2 Codd. Dalec. et Chiffl. *et serenitate desinens*.—3 Ita codd. Harduini et Chiffl. *tactum exstinguit* Gronov. et edd. vett.

NOTÆ

[t] *Itaque per se*] Quoniam in terram lacertæ pariunt, ex ovis sponte in terra fœtus excluditur, inquit Philos. Hist. Anim. v. 28. pag. 635.

[a] *Anguem ex*] Fabulæ proximum id esse putat Ælianus Hist. Anim. I. 51. Ovid. Met. xv. 389. ut Plinius, ex aliorum tantum relatu prodit: ‘ Sunt qui, cum clauso putrefacta est spina sepulcro, Mutari credant humanas angue medullas.’

[b] *Lacerti figura*] Vel minoris crocodili, ut ait Scholiastes Nicandri in Theriac. pag. 38. a quo accurate describitur: ζῷον ὅμοιον σαύρᾳ, τετράπουν, βραχύκερκον .... οἱ δὲ, ὡς ἔστι ζῷον τετράπουν, μήτε δέρμα, μήτε λεπίδας ἔχον, βραχὺ δὲ ὂν ὡς ἡ σαῦρα· ἔοικε δὲ τῷ χερσαίῳ κροκοδείλῳ. Theophr. lib. de signis pluviar. p. 418. inter alia signa id ponit, *si lacerta, quam Salamandram vocant, appareat* : ἡ σαῦρα φαινομένη, ἣν καλοῦσι Σαλάμανδραν.

[c] *Deficiens*] In Mss. *desinens*.

[d] *Ut ignem*] Arist. Hist. Anim. v. 18. pag. 604. Nicand. in Theriac. pag. 59. Ælianus Hist. Anim. II. 31. Negat autem Sextius Niger id esse verum, apud Plinium XXIX. 23. Aëtius media incedit via, Serm. XIII. cap. 52. pag. 263. ‘ Salamandra,’ inquit, ‘ animal simile est stellioni, asperius, et scabrum magis quam lacerta venenata. Penetrat autem hoc animal per ignem ardentem, nihilque læditur, dissecta et discedente ab ipso flamma. Si vero per tempus aliquod in igne immoretur, consumto frigido in eo humore, exuritur.’ Visa Romæ dicitur anno 1667. salamandra advecta ex India, quæ conjecta in flammas, repente in tumorem inflata, salivæ vim magnam evomuit, quam lacteam saniem Plinius hic appellat: ea sanie vicinos carbones extinctos, in quos se illa receperat: qui ubi rursum concipiebant ignem, ejusdem iterum salivæ vomitu extinguebantur. Quod cum sæpius, toto duarum horarum spatio, ea fecisset, extracta demum ab illo discrimine est, ac novem deinde menses amplius superstes fuit.

contacta, toti defluunt[e] pili: idque quod contactum est colorem in vitiliginem mutat.

LXXXVII. (LXVIII.) Quædam vero [1] gignuntur ex non genitis, et sine ulla simili origine, ut supra dicta: et quæcumque tempus anni[f] generat.[2] Ex iis quædam nihil gignunt, ut salamandræ.[g] Neque est iis genus masculinum fœmininumve sicut neque[h] in anguillis, omnibusque quæ nec animal, nec ovum ex sese generant. Neutrum est[i] et ostreis genus, et ceteris adhærentibus vado vel saxo. Quæ autem per se[j] generantur, si in mares ac fœminas descripta sunt, generant quidem aliquid coitu,[3] sed imperfectum et dissimile, et ex

CAP. LXXXVII. 1 *Quædam ergo* Chiffl.—2 Pintian. ex Aristot. *tepor generat.* 'Lego, *quæcumque anni tempus.*' Dalec. Cod. Dalec. *statutum tempus, &c.* Gronov. et al. vett. *et quæcumque æstas aut ver, tempusque anni statum, &c.* —3. Parm. *ea coitu.* Paulo post Chiffl. *ac dissimile.*—4 Ita codd. Harduini

NOTÆ

De ea plura in Ephemerid. Eruditorum, an. 1667. pag. 94. Sed quæ ejus facies esset ac forma, haud ibi expressum. Unde Cassiodorus acceperit, esse 'subtile ac parvum animal, lumbricis associum, flavo colore vestitum,' Var. Ep. III. 47. fatemur adhuc nobis latere.

[e] *Toti defluunt*] Hoc est, ex toto corpore. De ea re dicetur opportuniore loco XXIX. 23.

[f] *Quæcumque tempus anni*] Quid ea loquendi forma valeat, *tempus anni*, diximus in Notis et Emend. ad IX. 79. num. 135. Vide Notas et Emend. num. 86.

[g] *Ut salamandræ*] Salamandram non esse id lacerti genus, quod Galli *Muronem*, et *Surdum*, *Blandam* Narbonenses vocitant, vel hoc argumento, ceu validissimo telo, efficitur. Nam et murones nostros parere, et in iis mares fœminasque notari, Bellonius, Dalecampius, Bochartus, et Aldrovandus, qui in contraria sunt hæresi, ipsi confitentur. Accedit eo, quod nec stellatus muro sit, sed tæniis oblongis virgatus: nec serenitate plane desinat: nec ea vi veneni sit, quanta salamandram esse Plinius prodidit XXIX. 23. Sed et Indici orbis solique adeo peculiaris ea salamandra fuit, quam Romæ visam diximus, ut ducere spiritum, nisi humo ex India simul asportatæ insideret, non potuerit: ubi in solum dejecta est Italum, expirarit. Plane ut jam in orbe nostro solicitius indagandum minime videatur, quæ salamandra sit: nisi forte in Pamphylia Ciciliæque montuosis, ubi extitisse quondam Plinius asseverat, XI. 116.

[h] *Sicut neque*] Arist. Hist. Anim. IV. 11. pag. 508.

[i] *Neutrum est*] Arist. loc. cit.

[j] *Quæ autem per se*] Hoc est, sponte, ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου, non ex coitu, sed ex putri materia. Arist. Hist.

quo nihil amplius gignatur, ut vermiculos muscæ.[k] Id magis declaravit natura[4] eorum, quæ insecta dicuntur, arduæ explanationis omnia, et privatim dicato opere[l] narranda. Quapropter ingenium prædictorum, et reliqua subtexetur[5] edissertatio.[6 m]

LXXXVIII. (LXIX.) Ex sensibus ante cetera homini tactus, dein gustatus: reliquis superatur a multis. Aquilæ clarius cernunt: vultures sagacius odorantur: liquidius audiunt talpæ obrutæ terra, tam denso atque surdo naturæ elemento. Præterea voce omnium[1] in sublime tendente sermonem exaudiunt: et si de iis loquare, intelligereetiam dicuntur, et profugere. Auditus cui[n] hominum primo negatus est, huic et sermonis usus ablatus: nec sunt naturaliter surdi, ut non iidem sint et muti. In marinis[o] ostreis auditum esse, non est verisimile: sed ad sonum mergere se dicuntur solenes.[2 p] Ideo et silentium in mari piscantibus.

LXXXIX. (LXX.) Pisces quidem[q] auditus nec membra habent, nec foramina: audire tamen eos palam est: ut patet,

---

et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *declarant naturæ* Gronov. et al. vett.—5 Vet. Dalec. et Editio princeps, *ut ingenium pr. ita et r. subtexet.*—6 Ita codd. Regg. Brott. Colb. Chiffl. Paris. et Editio princeps. *dissertatio* edd. ante Brotier.

CAP. LXXXVIII. 1 *Præterea voce hominum* Vet. Dalec. *P. voce omni, &c. tendentes* Chiffl.—2 Chiffl. *dicuntur solere;* Pintian. *dicuntur. Solent ideo;* Gronov. et al. ante Harduin. *mergere se solent.*

NOTÆ

Anim. v. 1. p. 518.

[k] *Ut vermiculos muscæ*] Atque ut pediculi lendes, inquit Philos. loc. cit. ex quibus neque parentum genus instauratur, neque aliud animal. Sed falsum id videtur: nam pediculi gignuntur ex lendibus.

[l] *Dicato opere*] Libro sequente.

[m] *Edissertatio* [*dissertatio*] In Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. *edissertatio.*

[n] *Auditus cui*] Totidem verbis Arist. Hist. Anim. IV. 9. pag. 496. Causam Albertus inquirit de Animal. v. 2. 2. p. 171.

[o] *In marinis*] Hoc de neritis, quod genus concharum esse diximus, Arist. iisdem verbis Hist. Anim. IV. 8. pag. 485.

[p] *Dicuntur solenes*] Σωλῆνες, qui et ungues, et digiti marini vocantur. Vide Notas et Emend. num. 87.

[q] *Pisces quidem*] Accepta hæc ex Arist. Hist. Anim. IV. 8. pag. 479.

cum[1] plausu congregari feros ad cibum assuetudine in quibusdam vivariis spectetur:[2] et in piscinis Cæsaris[r] genera piscium ad nomen venire, quosdamque singulos.[3] Itaque produntur[s] etiam clarissime audire mugil, lupus, salpa, chromis, et ideo in vado[t] vivere.

XC. Olfactum[a] iis esse manifeste patet: quippe non omnes eadem[b] esca capiuntur: et prius, quam appetant, odorantur. Quosdam et speluncis latentes, salsamento illitis faucibus scopuli, piscator expellit, veluti sui cadaveris[1] agnitionem fugientes.[c] Conveniuntque ex alto etiam ad quosdam odores, ut sepiam ustam, et polypum: quæ

CAP. LXXXIX. 1 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ut paret cum &c. assuetudine spectetur* cod. Dalec. *utpote cum, &c.* Gronov. et al. ante Harduin.—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *assuetum* Tolet. *consuetudine* Gronov. et al. ante Harduin.—3 Ita codd. Harduini, Tolet. et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *quosdam singulos.*

CAP. XC. 1 Chiffl. *velut sui cadaveris.* Mox, *agnitione* Pintian.—2 Cod.

NOTÆ

[r] *In piscinis Cæsaris*] Huc illud pertinet Martial. IV. 30. cui titulus: 'Ad piscatorem, ut fugiat sacros pisces Baianos:' 'Sacris piscibus hæ natantur undæ, Qui norunt dominum, manumque lambunt Illam, qua nihil est in orbe majus. Quid quod nomen habent, et ad magistri Vocem quisque sui venit citatus?' Et X. 30. 'Piscina rhombum pascit, et lupos vernas. Natat ad magistrum delicata muræna: Nomenculator mugilem citat notum, Et adesse jussi prodeunt senes mulli.' Lupum quidem marinum in Caroli IX. Regis Christianiss. piscina juxta Regiam Luparæ enutritum, ad vocem *Lupule, Lupule,* clamantium, et ad eorum manus, qui panis frustula projicerent, accurrere solitum, vidisse se testatur Feder. Morellus, in notis ad Homil. VII. S. Basilii in Hexaëm.

[s] *Itaque produntur*] Arist. pag. 479. ex eoque totidem verbis Ælianus Hist. Anim. IX. 7.

[t] *In vado*] Quo metu capti, fugatique strepitu, secedunt.

[a] *Olfactum*] Hæc de olfactu piscium omnia ex Arist. sunt depromta Hist. Anim. IV. 8. p. 481.

[b] *Non omnes eadem*] Sed familiare quisque alimentum habet, ad quod adnatat: salpa ad stercus et porrum, polypus ad oleam, &c. Vide Rondelet. IV. 10.

[c] *Fugientes*] E speluncis videlicet: unde accidit, ut in piscatorum retia facile incidant, in ipsis spelæi faucibus prædam expectantium. Eodem plane sensu, totidemque ferme verbis allici eo salsamento pisces dixit Aristoteles loc. cit. etsi hujus mentem haud esse Plinium assecutum falso criminatur Hippolytus Salvianus de Aquatil. p. 66. et post eum Dalecampius.

ideo conjiciuntur in nassas.[2] [d] Sentinæ quidem navium odorem procul fugiunt: maxime tamen piscium sanguinem. Non potest [e] petris avelli polypus: idem cunila[3] admota[f] ab odore protinus resilit. Purpuræ [g] quoque fœtidis capiuntur. Nam de reliquo animalium genere quis dubitet? Cornus cervini odore serpentes [h] fugantur, sed maxime styracis: origani,[4] [i] aut calcis, aut sulfuris formicæ necantur. Culices acida petunt, ad dulcia non advolant.

(LXXI.) Tactus sensus [j] omnibus est, etiam quibus nullus alius: nam et ostreis; et terrestrium, vermibus quoque.[5]

XCI. Existimaverim omnibus sensum et gustatus esse: cur enim alios alia sapores appetant?[1] in quo vel præcipua naturæ architectæ vis.[2] [k] Alia dentibus prædantur, alia unguibus, alia rostri aduncitate carpunt, alia latitudine ruunt,[3] [l] alia acumine excavant, alia sugunt, alia lambunt,

Dalec. *coguntur in massas;* Vet. Dalec. *coguntur in nassas.* Dalecampius legit, *congeruntur in nassas.*—3 Chiffl. *cunicula.* Mox, verba *ab odore* desunt in codd. Dalec.—4 Parm. *funguntur. Sed maxime styracis, origani.* 'Apud Aristot. *styracis et calcis* non leguntur.' *Dalec.*—5 Cod. Dalec. *alius ostreis. Nam et terrestrium vermibus quoque existimaverim.* Codd. Harduini et Chiffl. etiam, *et terrestrium.* Gronov. et al. ante Harduin. *et terrestribus.*

CAP. XCI. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *appetunt* Gronov. et edd. vett.—2 Ita codd. Harduini cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *architectique vis* cod. Dalec. *architectatio* margo edd. Dalec. et Gronov. *naturæ architectio. Alia, &c.* Gronov. et al. ante Harduin.—3 Vet. Dalec. *alia l. pendant;* Pintian. *alia l. prendant.* 'Lego *suspendant.*' Dalec.

NOTÆ

[d] *Conjiciuntur in nassas*] In retia immittuntur, ob nidoris causam. Arist. Τοὺς δὲ πολύποus φασὶν ὀπτήσαντας εἰς τοὺς κύρτους ἐντιθέναι, οὐδενὸς ἄλλου χάριν, ἢ τῆς κνίσσης. Polypos assatos *aiunt se in retia non ob aliam, quam nidoris causam, indere.*

[e] *Non potest*] Arist. p. 483.

[f] *Cunila admota*] Eo cuniculæ genere, quod Aristoteles κόνυζαν, pharmacii barbare, ut solent, *pollicariam,* pro *pulicaria,* quod pulices necat, ut dicetur XX. 64.

[g] *Purpuræ*] Arist. p. 484.

[h] *Serpentes*] Ita Mss. omnes: verum nec serpentes modo, ut jam dictum est superius VIII. 60. sed et maxima pars insectorum, ut recte admonet Arist. loc. cit. p. 483.

[i] *Origani*] Reliqua ex Arist. pag. 483.

[j] *Tactus sensus*] Arist. pag. 484.

[k] *Architectæ vis*] Opificis naturæ solertia. Ita rescripsimus ex Mss. Reg. 1. 2. et Paris. Prius, *architectio,* barbare.

[l] *Ruunt*] Rostri latitudine eruunt, fodiunt, ut anates: et e quadrupedi-

sorbent, mandunt, vorant. Nec minor varietas in pedum ministerio, ut rapiant, distrahant, teneant, premant, pendeant,[m] tellurem scabere non cessent.

XCII. (LXXII.) Venenis capreæ,[n] et coturnices (ut diximus[o]) pinguescunt, placidissima animalia: at serpentes ovis, spectanda quidem draconum arte: aut enim solida hauriunt, si jam fauces capiunt, quæ deinde in semet convoluti frangunt intus, atque ita putamina extussiunt:[1] [p] aut si tenerior est catulis adhuc ætas, orbe apprehensa spiræ,[a] ita sensim vehementerque præstringunt, ut amputata parte, ceu ferro,[q] reliquam quæ amplexu tenetur sorbeant. Simili modo[r] avibus devoratis solidis, contentione plumam excitam[2] [s] revomunt.[b]

XCIII. Scorpiones terra vivunt. Serpentes,[a] cum occa-

[a] *Ova quæ circumvoluto in spiram corpore apprehenderunt.*
[b] *Magna contentione plumam e gutture aut ingluvie revocatam vomunt.*

CAP. XCII. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *excutiunt* Gronov. et al. ante Harduin. 'Quidam, non recte, *ejiciunt*.' Dalec. Mox, Chiffl. *est catulis adhuc ætas*.—2 Chiffl. *reliqua*.—2 Vet. Dalec. *contritione plumas et cetera ossa*. 'Ms. *contione pluri, et cita, et ossa*. Prave: lego, *coctione perfecta plumas in ossa*.' Gronov. et edd. vett. *danti plumas et ossa revomunt*.

NOTÆ

bus limum cœnumque ruunt sues. Vide XI. 60.

[m] *Pendeant*] Ut galguli, de quibus cap. 50. qui pedibus dependentes capere somnum dicuntur: et apes, quarum examen, pedibus per mutua nexis, ramo frondente pendet, ut Maro cecinit Æneid. VII. 66.

[n] *Venenis capreæ*] De capris Lucretius IV. 642. 'Præterea nobis veratrum est acre venenum: At capris adipes, et coturnicibus auget.'

[o] *Ut diximus*] Nempe de coturnicibus, hujus libri cap. 33.

[p] *Extussiunt*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. Minus sincere editi, *excutiunt*.

[q] *Ceu ferro*] Ita solerter, ut ferro sive cultro amputatam ovi partem existimes. Hæc Plinius ex Arist. Hist. Anim. VIII. 8. p. 898.

[r] *Simili modo*] Arist. loc. cit.

[s] *Plumam excitam*] Vide Notas et Emend. num. 88.

[a] *Serpentes*] Quamobrem viperas quidam sic venantur, inquit Philos. Hist. VIII. 8. pag. 897. imposito nimirum in sepibus vino: ebriæ enim capiuntur. Juvenalis Sat. VI. 429. 'Tanquam alta in dolia longus Deciderit serpens, bibit, et vomit.'

sio est, vinum præcipue appetunt, cum alioqui exiguo indigeant potu. Eædem [1] minimo [b] et pæne nullo cibo, cum asservantur inclusæ: sicuti aranei quoque, alioqui suctu viventes. Ideoque nullum [2] interit fame aut siti venenatum: Nam neque calor his, neque sanguis, neque sudor,[3] quæ aviditatem naturali sale [4] [c] augent. In quo genere [d] omnia magis exitialia, si suum genus edere, antequam noceant. Condit in thesauros maxillarum cibum sphingiorum [e] et satyrorum genus: mox inde sensim ad mandendum manibus expromit: [5] et quod formicis in annum solenne est, his in dies vel horas.[6]

(LXXIII.) Unum animal digitos habentium herba alitur, lepus: sed et fruge solidipedes, et e bisulcis [7] [f] sues omni cibatu et radicibus. Solidipedum volutatio propria. Serratorum [g] dentium carnivora sunt omnia. Ursi et fruge,[h] fronde, vindemia, pomis vivunt, et apibus, cancris etiam, ac formicis.[8] Lupi, ut diximus,[i] et terra in fame. Pecus

CAP. XCIII. 1 *Edunt* cod. Dalec. Vet. Dalec. *Eædem minimi, et pæne nullius cibi.*—2 *Ideo nullum* Gronov.—3 Cod. Dalec. *caloris vim, neque sanguinis, neque sudoris.*—4 ' Vet. *naturali sale;* alii, *naturalem sola.* Ego nihil muto, naturalique incitamento interpretor, et tanquam aviditatis stimulo, non arte quæsito, sed fame sponte oblato condimento.' *Dalec.*—5 ' Ms. *exprimit:* prave: sic tamen Chiffl.' *Dalec.*—6 Cod. Dalec. *his dies vel hora.*—7 Vet. Dalec. *lepus: herba, et f. s. et bisulci.*—8 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *et formicis* Gronov. et edd. vett.—

NOTÆ

[b] *Eædem minimo*] Arist. loc. cit. ad verbum.

[c] *Naturali sale*] Ita Mss. omnes. Naturale incitamentum, et quasi stimulum aviditatis, hac loquendi forma intelligit.

[d] *In quo genere*] Sic Arist. Hist. Anim. IX. 33. p. 988. et Albertus M. de Animal. VII. 2. 5. p. 236. morsum animalis tum maxime docent perniciosum fore, si aliud pariter venenatum prius voraverit, ut si vipera scorpionem. Auctor libri de Mirab. Auscult. *Τοὺς ἐν Νάξῳ σφῆκάς φασιν, ὅταν φάγωσι τοῦ ἔχεως, (προσφιλὴς δ' αὐτοῖς ἡ σὰρξ, ὡς ἔοικεν, ἐστὶν,) ἐπειδὰν τινα κεντήσωσι περιωδύνους οὕτως ποιεῖν, ὥστε χαλεπωτέραν φαίνεσθαι τῆς πληγῆς τῶν ἔχεων.*

[e] *Sphingiorum*] De his VIII. 30. De Satyris, eodem libro, cap. 80.

[f] *Et e bisulcis*] Arist. cap. 9. pag. 903. Etiam cicuta, quæ homini venenum est, ali sues, docet Ælianus Hist. Anim. IV. 23.

[g] *Serratorum*] Arist. loc. cit. pag. 900.

[h] *Ursi et fruge*] Arist. loc. cit.

[i] *Lupi, ut diximus*] Lib. VIII. cap. 34.

potu[j] pinguescit: ideo sal[k] illis aptissimus:[9] item veterina,[l] quanquam et fruge et herba: sed ut bibere, sic edunt.[10][m] Ruminant[n] præter jam dicta, sylvestrium cervi, cum a nobis aluntur:[o] omnia autem jacentia potius quam stantia, et hyeme magis quam æstate, septenis fere mensibus. Pontici quoque[p] mures simili modo remandunt.

XCIV. In potu autem,[1][q] quibus serrati dentes, lambunt: et mures hi vulgares, quamvis ex alio genere[r] sint. Quibus continui[s] dentes, sorbent: ut equi, boves. Neutrum ursi, sed aquam quoque morsu vorant.[t] In Africa major pars ferarum æstate non bibunt inopia imbrium: quam ob causam[u] capti mures Libyci, si bibere,[2] moriuntur. Orygem[v] perpetuo sitientia Africæ generant, et natura loci

9 Cod. Dalec. *et aptissimum.*—10 Ita ex codd. Reg. 1. et Chiffl. edidit Harduinus, cum antea legeretur *secedunt.* Harduinum secuti sunt Miller. Bipont. et Franz.

CAP. XCIV. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *In potu quibus* Gronov. et al. ante Harduin. omisso *autem.*—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller.

NOTÆ

j *Pecus potu*] Arist. Hist. Anim. VIII. 11. p. 907.

k *Ideo sal*] Quo siti collecta plus bibant, inquit Philos. Hist. Anim. VIII. 13. p. 909.

l *Item veterina*] Arist. p. 907.

m *Sic edunt*] Modus aquæ, inquit, et qualitas efficit, ut et libentius edant, et plus proficiant: adeo ut pastiones ipsis sint inutiles, nisi potus fuerit accommodatus. Vide Notas et Emend. num. 89.

n *Ruminant*] Arist. Hist. Anim. IX. 80. pag. 1177. totidem verbis: et Albertus M. de Anim. VIII. 5. 4. pag. 279.

o *Cum a nobis aluntur*] Domi scilicet diutius ruminant: cum aluntur foris, multo minus: herba enim tenerior quam fœnum, quo duriore pastu domi aluntur.

p *Pontici quoque*] Arist. loc. cit.

q *In potu autem*] Ex Arist. Hist. Anim. VIII. 9. p. 902.

r *Quamvis ex alio genere*] Hoc est, quamvis non sint iis dentes serrati. Arist. p. 902. *ἔνια δὲ τῶν καὶ μὴ καρχαροδόντων, οἷον οἱ μύες.*

s *Quibus continui*] Arist. pag. 902.

t *Morsu vorant*] Arist. mordent, vel mandunt. Nam *κάπτειν mordere* est, qua voce is utitur: sicut *κάμπτειν vorare.*

u *Quam ob causam*] Quoniam bibere non assueti, propter *τὸ ἀσύνηθες*, veniunt in vitæ discrimen. Arist. Hist. Anim. VIII. 33. p. 985. Albertus M. lib. de Anim. VII. 2. 4. p. 235. 'Mus etiam Libyæ, quando bibit aquam, moritur: eo quod bibere non consuevit.'

v *Orygem*] De eo VIII. 79.

potu[3] carentem,[3] et mirabili modo ad remedia sitientium. Namque Gætuli latrones eo[4] durant[w] auxilio, repertis in corpore eorum saluberrimi liquoris vesicis. Insidunt in eadem Africa pardi condensa arbore, occultatique earum[5] ramis, in prætereuntia desiliunt, atque e volucrum sede[x] grassantur. Feles quidem quo silentio, quam levibus[6] vestigiis obrepunt avibus! quam occulte speculatæ[7] in musculos exsiliunt! Excrementa sua effossa obruunt terra, intelligentes odorem illum indicem sui esse.

XCV. (LXXIV.) Ergo et alios quosdam sensus esse, quam supra dictos, haud difficulter apparet. Sunt enim quædam[a] his bella amicitiæque, unde et affectus, præter illa quæ de quibusque eorum suis diximus locis. Dissident olores et aquilæ:[b] corvus et chloreus,[1][c] noctu invicem ova exquirentes. Simili modo corvus et milvus,[d] illo[e] præripiente huic cibos: cornices atque noctua:[2][f] aquilæ

Bipont. et Franz. *si biberint* Gronov. et edd. vett.—3 Vet. Dalec. *sitientem Africa generat, ex natura loco potu carente*; cod. Dalec. *sitientem Africa generat, ex naturali loco potu carente.*—4 Cod. Dalec. *latrones cum eo.* Mox, Vet. Dalec. *in corpore earum.*—5 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Incidunt .... arbore oc. ejus* cod. Dalec. *Inciduunt .... arbore oc. earum* Chiffl. *Incidunt .... arborum oc. earum* Gronov. et al. ante Harduin. —6 Vet. Dalec. *quam lenibus.*—7 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *occulte speculatu* Gronov. et al. vett.

CAP. XCV. 1 Turneb. ex Aristot. *pipra et chloreus*; Chiffl. *choreus*; Gronov. et al. ante Harduin. *cornus et chlorio.*—2 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *cornices et noctua*

NOTÆ

[w] *Durant*] Sitim utcumque levant.

[x] *Atque e volucrum sede*] Ex arboribus, in quibus nidi sunt avium.

[a] *Sunt enim quædam*] Arist. Hist. Anim. IX. 2. pag. 1007.

[b] *Olores et aquilæ*] Atque ita quidem, ut e pugna victor sæpe discedat olor, κρατεῖ δ' ὁ κύκνος πολλάκις. Arist. loc. cit. Describit hanc pugnam Papinius Thebaid. III. 525.

[c] *Corvus et chloreus*] Vide Notas et Emend. num. 90.

[d] *Corvus et milvus*] Cic. de Nat. Deor. lib. II. pag. 101. 'Milvo est quoddam bellum naturale cum corvo: ergo alter alterius, ubicumque nactus est, ova frangit.'

[e] *Illo*] Milvo scilicet, qui cum valentior et ungnibus et volatu sit, subtrahit a corvo quicquid tenet. Arist. pag. 1001.

[f] *Cornices atque noctua*] Arist. pag. 999. Phile, pag. 72. Ælian. Hist. Anim. III. 9. Quod enim interdiu minus acute cernit noctua, cornix meridie arrepta ejus ova devorat:

et trochilus,[3] [g] (si credimus) quoniam rex [h] appellatur avium: noctuæ,[i] et ceteræ[4] minores aves. Rursus cum terrestribus, mustela et cornix:[j] turtur[k] et pyralis, ichneumones vespæ[l] et phalangia aranei.[5] Aquaticæ, et gaviæ.[6] [m] Harpo[n] et triorches accipiter. Sorices[o] et ardeolæ, invi-

Gronov. et al. vett.—3 '*Orchilus* in quibusdam Aristot. codd.' *Turneb.*—4 Cod. Dalec. *atque ceteræ.*—5 Parm. *ichneumones et vespæ phal. et aranei;* cod. Dalec. *ichn. vespæ, phal. et aranei.* 'Nihil muto, accipioque *vespas* dictas *ichneumonas* et *araneos* vocatos *phalangia.*' Dalec.—6 Ita Harduin. ex codd.

NOTÆ

contra noctua noctu illius: nam cornix interdiu, noctua valentior noctu est. Hinc natum adagium, apud Suidam et Apostolium, Ἄλλο γλαὺξ, ἄλλο κορώνη· ἐπὶ τῶν ἀλλήλοις μὴ συμφωνούντων. *Aliud noctua, aliud cornix sonat: de iis quibus inter se minus recte convenit.*

[g] *Aquilæ et trochilus*] Arist. pag. 1005. Καὶ τροχίλος αἰετῷ πολέμιος.

[h] *Quoniam rex*] Sic trochilum ostendit esse eam, quem *Regulum* vulgus vocat, *le Roitelet:* eique aquilam inimicam esse, ex zelotypia, quia rex avium dicitur. Quasi vero aquila id sciat? quis porro eam doctrinæ hanc particulam docuit? Caute igitur ac dubia fide Plinius præfatur, 'si credimus.' Regaliolum Suetonius vocat in Julio cap. 81. *Regaviolum,* Βασιλίσκον, Glossarium vetus, quasi regem avium.

[i] *Noctuæ*] Arist. p. 1000. ut interdiu aviculæ noctuam circumvolent, vellicentque ac morsicent, egregie describit.

[j] *Mustela et cornix*] Quod hujus ova et pullos mustela vorat. Arist. pag. 1000. Sane mustelam omnibus avibus inimicam esse scimus.

[k] *Turtur, et*] Arist. pag. 1001. τρυγὼν καὶ πυραλίς. Quæ sit autem pyralis, nondum compertum. Qui igniariam, incendiariamve nuncupant, non intelligunt ea augurum artisque nomina, non generis aut formæ avium esse, ut ante monuimus cap. 17. Deinde e terrestrium esse genere, non volucrum, hanc pyralim, Plinius haud obscure significat, scribens, 'Rursus cum terrestribus, mustela et cornix, turtur et pyralis,' &c. quæ terrestria volucribus bellum indicant, recensere nunc videtur, non quæ aves avibus inimicæ. Vox hæc πυραλὶς ad *vermem* æquivoca est, et ad *papilionem.*

[l] *Ichneumones vespæ*] De his opportunius XI. 24.

[m] *Et gaviæ*] Quæ de mari cibum petunt, dissidere inter se Philosophus ait, p. 1001. ὡς βρένθος καὶ λάρος, *ut dissident brenthus et gavia.* Vide Notas et Emend. num. 91.

[n] *Harpe*] Qui milvus, ἰκτῖνος, Tzetzæ, ut diximus cap. 3. hujus libri. At milvum Plinius ab harpe secernit cap. seq. Aristotelis locum, unde hæc accepta sunt, vitio laborare præposteræ interpunctionis, ex Plinii contextu intelligimus.

[o] *Sorices*] Arist. pag. 1003. ἵππον et ἐρώδιον ait inter se dissidere: illum ardeolæ ova fœtusque absumere. Quid ἵππος ille sit, incompertum.

cem fœtibus insidiantes. Ægithus [p] avis minima cum asino. Spinetis enim [7] se scabendi causa atterens, nidos ejus dissipat: quod adeo pavet, ut voce omnino rudentis audita, ova ejiciat, pulli ipsi metu cadant. Igitur advolans ulcera ejus rostro excavat. Vulpes et nisi: [q] angues, [r] mustelæ [8] et sues. Æsalon [s] vocatur parva avis, [9] ova corvi frangens, cujus pulli [t] infestantur a vulpibus. Invicem hæc catulos ejus ipsamque vellit. Quod ubi viderunt corvi, contra auxiliantur, velut adversus communem hostem. Et acanthis [u] in spinis vivit: idcirco asinos et ipsa odit, flores spinæ devorantes. Ægithum vero [v] anthus [10] in tantum, ut sanguinem eorum credant non coire, multisque ob id veneficiis [11] infament. Dissident thoës ac leones. Et minima æque [w] ac maxima. Formicosam [x] arborem erucæ ca-

enmque secuti sunt recentt. *aquaticæ, anates et gaviæ*.—7 Codd. Dalec. *Spinis enim*.—8 Ita Turneb. ex Aristot. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Vulpes milvi, angues, et mustelæ*, &c. Vet. Dalec. *Vulpes et Mili angues*, &c. Chiffl. *Vulpes et Nili angues*, &c. Gronov. et al. ante Harduin.—9 Quidam ap. Dalec. *pruca avis*.—10 Margo edd. Dalec. et Gronov. *acanthis*.—11 Cod.

NOTÆ

[p] *Ægithus*] Arist. pag. 1003. Phile pariter, p. 72. Καὶ τοὺς ὄνους αἴγιθος ἐχθροὺς ἂν κρίνοι. Vide Notas et Emend. num. 92.

[q] *Vulpes et nisi*] Nisus est, qui Græcis κίρκος vocatur, ut ex hoc Plinii loco liquido apparet: nam κίρκον Philosophus appellat. Est autem κίρκος Eustathio, pag. 1120. εἶδος ἱέρακος, accipitris genus: nostri, ut quidem arbitror, hac tempestate *épervier* nuncupant: marem peculiari appellatione, *Mouchet*. Vide Notas et Emend. num. 93.

[r] *Angues*] Angues odere, inquit, mustelæ et sues. Arist. pag. 1006.

[s] *Æsalon*] Quæ parva avis dicitur, eademque corvo minor ex Pliniana oratione intelligitur, ea esse non potest, quæ a nostris aucupibus *émerillon* appellatur, ut Dalecampio visum, Scaligero, et Bocharto. Hæc porro de æsalonis et corvi vulpisque inimicitiis, totidem verbis Philosophus, loc. cit. pag. 1007. et ex eo Ælianus Hist. Anim. II. 51.

[t] *Cujus pulli*] Æsalonis videlicet, non corvi: nam corvus et vulpes amici.

[u] *Et acanthis*] Arist. pag. 1008. Carduelis est, *le Chardonneret*.

[v] *Ægithum vero*] Arist. pag. 1008. Καὶ ἄνθος καὶ αἴγιθος πολέμιοι. Λέγεται δὲ ὅτι αἰγίθου καὶ ἄνθου αἷμα οὐ συμμίσγεται. *Aiunt ægithi et anthi sanguinem non commisceri*. Fortassis, quia sanguis alterius pinguioris sit naturæ.

[w] *Et minima æque*] Nec maxima solum animalium, inquit, inter se dissident: sed et æque minima, ut formicæ et sorices. Corrumpit hujus lectionis venustatem vetustamque auctoritatem Bochartus parte prima

vent.[12 y] Librat araneus se filo in caput serpentis[13 z] porrectæ sub umbra arboris suæ, tantaque vi morsu cerebrum apprehendit, ut stridens subinde, ac vertigine rotata, ne filum quidem desuper pendentis rumpere, adeo non fugere queat: nec finis ante mortem est.

XCVI. Rursus amici pavones[a] et columbæ: turtures, et psittaci: merulæ, et turtures:[1 b] cornix[c] et ardeolæ, contra vulpium genus communibus inimicitiis. Harpe et milvus contra triorchin.[2] Quid, non et affectus indicia[3] sunt etiam in serpentibus, immitissimo animalium genere? Dicta sunt,[d] quæ Arcadia narrat de domino a dracone servato, et agnito voce draconi.[4 e] De aspide miraculum Phylarcho reddatur:[5 f] is enim auctor est, cum ad mensam cujusdam ve-

Dalec. *ideo veneficiis.*—12 Codd. Dalec. Regg. Brot. et Chiffl. et Vet. Dalec. *urucæ cavent;* Editio princeps, et al. ante Brotier, *sorices cavent.*—13 Margo edd. Dalec. et Gronov. *in caput lacertæ* ex Aristot. Hist. Anim. IX. 30.

CAP. XCVI. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *merulæ et turdi* Gronov. et al. ante Harduin.—2 Ita Regg. Brot. et Editio princeps. *contra triorchim* codd. Dalec. *contra triorchem* Dalec. Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—3 Cod. Dalec. *quin et effectus indicia.*—4 Ita codd. Harduini cum edd. Harduin. Miller. Bipont. et Franz. *et agnita voce draconis* Chiffl. *agnita voce hominis* Gronov. et al. ante Harduin.—5 Vet. Dalec. *a Philarcho traditur;* Gro-

NOTÆ

de Animal. p. 846. dum legit, *et minima quæque.*

[z] *Formicosam*] Ubi formicæ nidulantur.

[y] *Erucæ* [*sorices*] *cavent*] Sic libri quidem impressi: at Mss. omnes: *urucæ cavent,* forte pro *erucæ,* vel *uricæ,* uti dicemus in Notis et Emend. ad lib. XI. num. 38.

[z] *In caput serpentis*] Quam mira celeritate os pariter filo impediat lacertularum, ac deinde mordeat, describit Philosophus Hist. Anim. IX. cap. 63. pag. 1106. Ut stelliones vicissim araneas vorent, dicetur XI. 31.

[a] *Amici pavones*] Id quoque Sappho apud Ovid. Heroid. Epist. XXI. 37. 'Et variis albæ junguntur sæpe columbæ, Et niger a viridi turtur amatur ave.' Variam avem pavonem appellat: psittacum, viridem. De turturis et psittaci concordia rursus idem Ovid. Amor. II. 6. in mortem psittaci: 'Omnes, quæ liquido libratis in aëre cursus, Tu tamen ante alias, turtur amice, dole. Plena fuit vobis omni concordia vita,' &c.

[b] *Merulæ et turtures*] Vide Notas et Emend. num. 94.

[c] *Cornix*] Arist. pag. 1008. Ælianus Hist. Anim. V. 48.

[d] *Dicta sunt*] Lib. VIII. 22.

[e] *Agnito voce draconi*] Hoc est, de domino voce agnito a dracone. Vide Notas et Emend. num. 95.

[f] *Phylarcho reddatur*] Penes aucto-

niens in Ægypto aleretur assidue, enixam catulos, quorum ab uno filium hospitis interemtum: illam reversam ad consuetudinem cibi, intellexisse culpam, et necem intulisse catulo, nec postea in tectum id reversam.[6]

XCVII. (LXXV.) Somni quæstio non obscuram conjectationem habet. In terrestribus, omnia quæ conniveant,[1] [g] dormire manifestum est. Aquatilia [h] quoque exiguum quidem, etiam qui de ceteris dubitant, dormire tamen existimant:[2] non oculorum argumento, quia non habent genas:[i] verum ipsa quiete[3] cernuntur placida, ceu soporata, neque aliud quam caudas[j] moventia,[4] et ad tumultum aliquem expavescentia.[5] De thynnis[k] confidentius affirmatur: juxta ripas enim aut petras dormiunt. Plani autem[l] piscium in vado, ut manu sæpe tollantur. Nam delphini,[m] balænæque stertentes etiam audiuntur. Insecta quoque[n] dormire silentio apparet, quia ne luminibus quidem admotis excitentur.

XCVIII. Homo genitus premitur somno per aliquot menses:

nov. et edd. ante Harduin. *Philarcho reddatur.*—6 Vet. Dalec. *in tectum reversam*, omisso *id.*

CAP. XCVII. 1 Cod. Dalec. *quæ contuentur*; Vet. Dalec. *quæ cor habent.* 'Priori lectioni astipulatur quod sequitur, 'non oculorum argumento.'' *Dalec.*—2 Cod. Dalec. *dormire tamen æstimant.*—3 Vet. Dalec. *in ipsa quiete.* Mox, *seu soporata* Gronov.—4 Vet. Dalec. *alio quam caudis se moventia*; Chiffl. *in vulgata lectione legitur, caudis.*—5 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *expaventia* Gronov. et al. ante Harduin.

NOTÆ

rem Phylarchum, inquit, sit hujus miraculi fides.

[g] *Quæ conniveant*] Aristot. Hist. Anim. IV. 10. p. 499. Vide Notas et Emend. num. 96.

[h] *Aquatilia*] Arist. pag. 500.

[i] *Genas*] Hoc est, *palpebras*, βλέφαρα, quibus connivemus. Vide quæ dicturi sumus XI. 57. et 58.

[j] *Quam caudas*] In Mss. *caudis.* Forte, *caudis se moventia.*

[k] *De thynnis*] Aristot. pag. 502. 'Thynnorum speculatores,' inquit, 'retibus cingunt dormientes, quod vident capi posse per quietem, cum albuginem oculorum semiapertam ostendunt.' Igitur id vel oculorum aliqua nictatione fit, aut versatione orbium.

[l] *Plani autem*] Arist. pag. 502.

[m] *Delphini*] Aristot. pag. 504. dormire hos ait fistula ab aquis extante, per quam et respirent, δι' οὗ καὶ ἀναπνέουσι.

[n] *Insecta quoque*] Arist. pag. 504. apes in exemplum affert.

deinde longior in dies vigilia. Somniat statim [o] infans: nam et pavore expergiscitur, et suctum imitatur. Quidam vero nunquam: [p] quibus mortiferum fuisse signum contra consuetudinem [q] somnium,[1] invenimus exempla.[r] Magnus hic [s] invitat locus, et diversis refertus documentis, utrumne sint aliqua præscita animi quiescentis: qua fiant ratione, an fortuita res sit, ut pleraque. Et si exemplis agatur, profecto paria fiant. A vino [t] et a cibis proxima, atque in redormitatione[2] vana esse visa, prope convenit. Est autem somnus [u] nihil

CAP. XCVIII. 1 Chiffl. *somnum.* Mox, in eodem codice, *hic in vita locus.*—2 *Autumno et a cibis proxima, atque in redormitione* Chiffl. *redormitione* etiam

NOTÆ

[o] *Somniat statim*] Negat Arist. loc. cit. p. 505. infantem ante quartum quintumve annum insomnia efficere. Affirmat disertis verbis idem Anim. Hist. VII. 13. p. 845. de infantibus ante XL. diem, quos et ridere ac flere inter dormiendum ait, uti experientia quotidiana comprobatum abunde est. Negat idem alibi rursus, sub finem libri de insomniis, pag. 696. sed frustra negat. Suctu enim per quietem seipsos imitantur, et rident, vixdum anniculi.

[p] *Quidam vero nunquam*] Ex humorum crassitudine, hebetudine, immobilitate, quibus spiritus non offeruntur.

[q] *Contra consuetudinem*] Qui enim nunquam somniarunt, ac deinde præter consuetudinem somniant, valetudinem in iis fuisse mutatam, vel ad morbum, vel ad mortem, ait Arist. loc. cit.

[r] *Exempla*] Suetonius de Nerone in ejus Vita, cap. 46. 'Terrebatur ad hæc evidentibus portentis somniorum ... nunquam antea somniare solitus.' Tertullianus de Anima, hoc ipsum de Nerone, ex Suetonio; de Thrasymede, ex Theopompo, recitat. De Thrasymede eodem, et de Cleone, Plutarchus de Defectu Oracul. pag. 437.

[s] *Magnus hic*] Habet in eam rem multa eleganter ac erudite Lactantius de Opificio Dei cap. 18. pag. 680. quæ tu, si vacat, consule. De toto hoc argumento Macrobium consule in Somn. Scip. I. 3. pag. 10. cui capiti lemma: 'Quinque esse genera somniandi.' Aristotelem quoque de Divin. per Somn. cap. 1. pag. 697. et 698.

[t] *A vino*] Vide Notas et Emend. num. 97.

[u] *Est autem somnus*] Lucretium, ni fallor, sequitur, qui IV. 914. somni causas scrutatus, ita cecinit: 'Principio somnus fit, ubi est distracta per artus Vis animæ, partimque foras ejecta recessit, Et partim contrusa magis concessit in altum. Dissolvuntur enim tum demum membra, fluuntque. Nam dubium non est, animai quin opera sit Sensus hic in nobis: quem cum sopor impedit esse, Tum nobis animam perturbatam esse putandum est, Ejectamque foras: non omnem: namque jaceret Æterno corpus perfusum corpore leti. Quippe ubi nulla latens animai pars remaneret In membris, cinere ut multa latet

aliud, quam animi in medium sese recessus. Præter hominem[v] somniare equos, canes, boves, pecora,[w] capras, palam est. Ob hoc creditur et in omnibus[3] quæ animal pariant.[x] De iis quæ ova gignunt, incertum est: sed dormire ea, certum. Verum ad insecta transeamus: hæc namque restant[4] immensæ subtilitatis animalia.

cod. Dalec.—3 Vet. Dalec. *et omnia.*—4 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. Voces, *hæc namque,* non habentur in edd. Gronov. et al. ante Harduin. ubi τὸ *transeamus* hunc librum claudit, et liber undecimus initium capit ab his, *Restant immensæ, &c.* Edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. hunc librum ita ad finem perducunt: *transeamus: hæc namque r. i. s. animalia: quando aliqui ea neque spirare, et sanguine etiam carere prodiderunt.*

NOTÆ

obrutus ignis, Unde reconflari sensus per membra repente Possit, ut ex igni cæco consurgere flammam,' &c.

[v] *Præter hominem*] Arist. iisdem verbis Hist. Anim. IV. 10. pag. 500.

[w] *Pecora*] *Oves,* πρόβατα.

[x] *Quæ animal pariant*] Et quæ sint quadrupeda, πᾶν τὸ τῶν ζωοτόκων, καὶ τετραπόδων γένος. Arist. loc. cit.

NOTÆ ET EMENDATIONES

AD LIBRUM X.

NATURALIS HISTORIÆ

C. PLINII SECUNDI.

1. CAP. II. *Cristis fauces, capulque plumeo apice honestante*] Editi libri, *faciem*. Mss. Reg. 1. 2. Paris. Chiffl. *faces*. Solinus paraphrastes, 'cristatis faucibus.'

2. Ibid. *Vivere annis DXL.*] Hæc sincera lectio codicum proxime laudatorum, et Colb. 1. 2. denique Solini ipsius: ac Senecæ Herodotique sententiæ congruentior, qui annis quingentis Phœnicis ævum circumscribunt. Chæremonis mendacium haud ferendum, septem annorum millia vivere affirmantis, apud Tzetzem, Chiliad. v. Hist. 6.—'In libris editis legitur *DCLX*. In Ms. Parisiensi, *DLX*. qui numerus ab amanuensibus perperam positus videtur pro *DIX*. Nam hic numerus est Senecæ Herodotique sententiæ,' &c. *Ed. sec.*

3. Ibid. *Cn. Cornelio Coss. CCXV.*] In hæc paucula verba geminus error irrepserat, a nobis nunc primum animadversus. Alter in prænomine Cornelii Consulis, quem falso Marcum editi libri appellant, qui vere Cneius Corn. Lentulus fuit, anno Urbis DCLVII. cum P. Licinio Crasso Consul, ut disertis verbis Plinius ipse testatur xxx. 3. Et vero Cneium nominant codices Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. Alter error fuit, quod cum Manilius prodidisset, quotus his Consulibus esset annus magnæ hujus conversionis, interciderit hic annorum numerus, quem ex eorundem Mss. fide restituimus: nempe *ducentesimum et decimum quintum*: quæ verba agnoscunt etiam editiones omnes ante Dalecampium: qui ea (incertum quo consilio) ex contextu in marginem transvexit.

4. Ibid. *Q. Plautio, Sex. Papinio Coss.*] De his Consulibus Tacitus Annal. vi. pag. 147. At idem biennio ante venisse phœnicem prodit, Paulo Fabio, L. Vitellio Coss. Plinio tamen, aut Valeriano potius, Dio astipulatur, et Solinus. Quare vereor ut contra tot testimonia stare Taciti unius auctoritas possit. 'Christi reditum ad vitam, ante postremum imperii Tiberii annum Phœnix visa, uti Dion et Plinius testantur, orbi significasse, a quibusdam certe credita

est,' inquit Mariana Hist. IV. 1. pag. 137. Horum porro Consulum nomina Solinus egregie depravavit, cum ex Q. Plautio, Sextoque Papinio, Plautium Sextium, Publiumque Apronium confinxit. In Fastis omnibus, Q. Plautius Plautianus, Sex. Papinius Gallienus recte appellantur.

5. Ibid. *Sed quem falsum esse nemo dubitaret*] In vet. cod. Dalec. *sed quæ falsa esse:* interpolatore perperam existimante, ad acta, de quibus proxime antea dictum est, verba hæc referri oportere, cum ad phœnicem pertineant, quem Plinius falsum fuisse vel eo argumento approbat, quod non post annos quingentos, sed post pauciores multo Romam sit allatus. Sic Tacitus loc. cit. pag. 142. 'Paulo Fabio, L. Vitellio Coss. post longum sæculorum ambitum, avis Phœnix in Ægyptum venit, præbuitque materiem doctissimis indigenarum, et Græcorum, multa super eo miraculo disserendi...Unum in terris: prioresque alites, Sesostride primum, post Amaside, dominantibus: dein Ptolemæo, qui ex Macedonibus tertius regnavit, in civitatem cui Heliopolis nomen, advolavisse.....Inter Ptolemæum ac Tiberium minus CCL. anni fuerunt: unde nonnulli falsum hunc Phœnicem, neque Arabum e terris credidere,' &c.

6. CAP. III. *Melanaëtos a Græcis dicta, eademque Valeria*] Sic forte appellata, inquit Hermolaus, quoniam viribus præcipua sit. Verum cum in Mss. omnibus, Reg. 1. 2. Colbert. 1. 2. Paris. Chiffl. aliisque legatur, *eadem in Valeria,* loci nomen id esse, regionis, aut viæ, potius quam volucris, equidem existimaverim.

7. Ibid. *Aliqui et plancum*] In Mss. corrupta hæc vox est, quam ex Arist. Hist. Anim. IX. 41. pag. 1070. editores Plinii aptissime refinxerunt. Sic enim ille: Ἕτερον δὲ γένος ἀετοῦ ἐστιν, ὁ πλάγκος καλεῖται, δεύτερος μεγέθει καὶ ῥώμῃ, κ. τ. λ.

8. Ibid. *Consentit et Bœus*] Hermolaus *Boëthus* emendarat, cum prius *Boëtius* legeretur: nos Pintianum secuti, aliaque testimonia luculentiora nacti, *Bœus* reposuimus, uti a nobis uberius explanatum erit in Auctorum Indice. Fuit et eo nomine poëtria mulier Βοιὼ appellata, teste Pausania lib. X. pag. 617.

9. Ibid. *Oripelargus*] Chiffl. cod. *nari per lacus:* prorsus inepte. Sunt enim hæc ad verbum expressa ex Philosopho loc. cit. p. 1071. Ἔστι δ' ἕτερον γένος περκνόπτερος ... ὀρειπελαργὸς καλεῖται, καὶ γυπαιετός.

10. CAP. IV. *Gangitem*] Libri omnes editi *Gagatem* habent. At Reg. 1. et Paris. *Gagiten* pro *Gangiten*. Et sane gagatem nihil igne deperdere nemo prodidit, et falsum experientia docet: nam et accenditur facile, et igne consumitur. Neque vero de gagate id Plinius tradit XXXVI. 34. ubi ejus virtutes enumerat. De Gangite vero Nicander in Theriac. pag. 3. Ἄλλοτε δ' ἀζαλέην καίων ἐγγαγγίδα πέτρην, Ἥν οὐδὲ κρατεροῖο πυρὸς περικαίνυται ὁρμή. *Aut flammis gangitem etiam committere petram Arentem, rapido quæ non consumitur igne.* Ubi recte quidem vetus Scholiastes ἐγγαγγίδα πέτρην, τὴν Γαγγῖτιν λίθον exponit: sed, ut Rhodiginus animadvertit XIII. 20. pag. 596. et, qui Rhodiginum transcripsit, Salmasius, pag. 251. in Solin. male deinde gangitem ille cum gagate confundit, scribens, ἐν Γάγγαις γὰρ τῆς Λυκίας εὑρίσκεται, κ. τ. λ. Servius tamen, ad eum Virgilii versum Æneid. I. 'Ætheria quos lapsa plaga Jovis ales aperto,' &c. Hunc lapidem Gagatem vocat pag. 207. 'Aquila,' inquit, 'per naturam nimii est caloris: adeo ut et ova, quibus supersedet, possit coquere, nisi admoveat gagaten lapidem frigidissimum, ut testatur Lucanus: 'Fœta tepefacta sub alite saxa.''

11. CAP. VII. *Parere tradit ova tre-*

decim] Ita reposuimus ex Mss. Reg. 1. 2. Colb. 2. Paris. Chiffl. ubi libri impressi perperam edunt, *ova tria.*

12. Ibid. *Triduo autem antea volare eos, ubi cadavera futura sunt*] Conjectoris alicujus additamentum fuit ea vox, *aut biduo*, quam his, *triduo autem*, attextam deinde vidimus in libris impressis: in Mss. nusquam agnovimus: quamobrem censuimus expungi oportere.

13. Cap. ix. *Accipitrum genera sedecim*] In eum numerum consentiunt Mss. omnes. Aristoteles tamen Hist. Anim. ix. 47. pag. 1080. decem tantum commemorat: quorum quidem nomina cui quæque nostrorum accipitrum generi accommodari oporteat, statuere haud in promtu est, ut recte Budæus admonet in Annot. ad Pandectas, pag. 162. tum quia nomine tenus ab Aristotele Plinioque indicata, nec ullis, quibus discerni queant inter se, notis distincta sunt; tum quia scriptorum ea de re ingens inter se disceptatio dissensioque est. Decem eorum, quorum Philosophus meminit, nomina hæc sunt: *τριόρχης, αἰσάλων, κίρκος, ἀστερίας, φασσοφόνος, πτέρνης, λεῖος, πέρκος, σπιζίας, φρυνολόγος. Buteo, æsalo, circus, asterias, palumbarius, pernes, lævis, percus, spizias, rubetarius.*

14. Ibid. *Ex iis ægithum claudum altero pede*] Hæc Philosophi verba nunc reddit, ex Hist. Anim. ix. 22. pag. 1052. Ὁ δ' αἴγιθος, εὔβιοτος καὶ πολύτεκνος· τὸν δὲ πόδα χωλός ἐστι. Et sane Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Tolet. Salmant. Chiffl. ceteraque omnia fere exemplaria hic *ægithum* agnoscunt. Quo digna piagis audacia eorum videatur esse, qui, spreta codicum omnium fide, *ex iis circon*, rescribere, expuncta legitima voce *ægithum*, maluerunt: et quæ ad unam avem pertinent, ad alteram temere transferre. Ægithus, ut in prioribus Notis indicavimus, de nomine nobis solummodo est cognitus. 'Circum' Glossæ Philoxeni falconem vocant: Κίρκος, *Falco:* est autem Falco accipitris genus, nostris *un Faucon*, cujus adversæ species a V. Cl. Du-Cangio fere enumerantur, in Glossario, verbo *Falco.*

15. Ibid. *Epileum Græci vocant, qui solus omni tempore apparet*] Grassata hoc loco maxime est emendandi prurigo: cum enim *Epileum* Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Lugd. Chiffl. Tolet. Salmant. aliaque omnia habeant, *Æsalona* pro *Epileo* substituere haud veriti sunt: cum de æsalone Plinius alio loco, ceu diversi plane ab accipitre generis, agat, inter parvas aves, et corvo inferiores magnitudine, cap. 95. Philosophum secutus scilicet. Et vero cum inter accipitris species λεῖος a Philosopho censeatur, quidni ceu subalternum genus quoddam fuerit ἐπιλεῖος, quemadmodum sub triorche ὑποτριόρχης *subbuteo* ibidem nominatur? Eum esse certe quem nostri vocant *Emerillon*, ex ea duntaxat nota nunc effici volumus, quam Plinius affert, quod omni videlicet tempore apparet: quanquam et de buteone id quoque Philosophus asseverat Hist. Anim. viii. 6. pag. 882.

16. Ibid. *Massæsyliæ*] Sincera hæc lectio est codicum omnium Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. ubi editi *Massyliæ* habent. Sed sunt diversæ regiones, ut in quinto diximus.

17. Cap. xvi. *Palpelio Histro, L. Pedanio Coss.*] In libris hactenus editis, *Papellio Istro.* Rectius Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. *Palpelio Histro.* At in Inscriptionibus vetustis, apud Gruterum, pag. 447. Sex. Palpelio. P. F. Vel. Histro. leg. Ti. Clavdi. Cæsaris. Avg. Pro. Cos. Unde Consulatu honorario functum Claudii temporibus intelligimus. De Pedanio quoque mentio ibidem, pag. 448.—'Sed suspectæ nobis haud immerito inscriptiones eæ sunt.' *Ed. sec.*

18. Cap. xvii. *Civiam quoque avem*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. In editis perperam *Clivinam.* Non fuit id porro nomen singularis unius cujuspiam alitis, sed cujuslibet potius, quæ in auspiciis fieri aliquid prohiberet. Auctor ita sentiendi Festus: 'Clivia,' inquit, 'auspicia dicebant, quæ fieri aliquid prohibebant: omnia enim difficilia clivia vocabant: unde et clivi loca ardua.'

19. Cap. xx. *In capite Prætoris urbani Ælii Tuberonis*] Depravata lectio est librorum impressorum, *L. Tuberonis*, quam tum ex fide codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. tum ex Valerio Max. sanavimus, qui v. 6. pag. 275. Ælium Prætorem vocat. Hinc locum Varronis quoque emendamus, apud Nonium, cap. 12. n. 3. verbo, 'Picumnus:' 'Pedius Pætus,' inquit, (lege, 'Ælius Pætus') 'cum esset Prætor urbanus, et sedens in sella curuli jus diceret populo, picus Martius advolavit, atque in capite ejus sedit.'

20. Cap. xxii. *Nunc de secundo genere dicamus, quod in duas dividitur species*] Ita Mss. omnes: quanquam impressi libri: *Nunc de secundo ordine, qui*, maluerunt. Mox præpostere admodum distracta verba hæc: *Omnesque reliquas in his pavonum genus, &c.* ut ab iis novum capitis initium institueretur, ad anteriora revocavimus, attexuimusque, id quod ipsa orationis structura postulabat, superiori sententiæ.

21. Cap. xxvi. *Ægii dilecta forma pueri Olenii*] Erat hic locus in libris omnibus gemino mendo vitiatus: *Argis dilecta forma pueri nomine Oleni.* Neque enim Argis, sed Ægii prope Sicyonem, res gesta narratur: neque Oleni nomen ei puero fuit, sed ex Oleno, juxta Patras Achaiæ oppido, genus ortusque: nomen Amphilochus fuit. Hæc diserte Ælianus Hist. Anim. v. 29. Ἐν Αἰγίῳ τῆς Ἀχαΐας παιδὸς Ὠλενίου γένος, ὄνομα Ἀμφιλόχου, ἠράσθη χήν. Θεόφραστος λέγει τοῦτο. Σὺν τοῖς Ὠλενίων φυγάσιν ἐφρουρεῖτο ἐν Αἰγίῳ ὁ παῖς· οὐκοῦν αὐτῷ ὁ χὴν δῶρα ἔφερε. Quare vocem hanc *nomine*, ceu spuriam adulterinamque, expunximus: *Ægii, Oleniique*, restituimus.

22. Cap. xxvii. *An M. Seius*] In Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. et edit. Parm. *Seseius:* unde Barbarus *Sessium*, Frobenius deinde *Sextium* finxit. *Seius* ex Varrone de Re Rust. iii. 10. p. 105. scribendum fuit. 'Anserum greges,' inquit, 'Scipio Metellus et M. Seius habent magnos aliquot.' Ac paulo post: 'Seius ita greges comparavit anserum,' &c.

23. Ibid. *Mirum in hac alite a Morinis usque Romam pedibus venire*] Constans hæc omnium librorum lectio est, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. Lugd. &c. Et vero etsi rem miram profiteatur auctor narrari a se, quæ haud ita facile fidem obtentura esset, nisi quotidiano constitisset usu, haud tamen incredibile nobis videri id debet, cum e Cadurcensi Aquitaniæ agro sciamus, in mediam usque Hispaniam gallorum Indicorum, perinde atque ovium, greges abigi. Neque audiendi sunt, qui, expuncto ex his voculis iota uno, sic locum efferri jubent: *Mirum in hac alite, amor nisusque Romam pedibus venire:* cum eam emendationem nec codices ulli ferant, nec structura orationis ipsa patiatur. Eos vero plane nihil moror, qui Plinii textum integrum quidem intactumque esse voluerunt: sed Morinos Italiæ populos esse, juxta Circeios, vel *Cirita Vecchia*, otiose æque atque infeliciter somniarunt.

24. Cap. xxix. *Anserini generis sunt chenalopeces: et . . . . chenerotes, fere ansere minores*] Ita rescripsimus ex Mss. Reg. 1. 2. Colbert. 1. 2. Paris. et vet. Dalec. In editis, *fero ansere.* At ferum anserem nec dixisse Plinium puto, nec certo quenquam novisse. Chenalopeces ansere minores, χηνὸς

βραχυτέρους facit Ælianus pariter Hist. Anim. v. 30. Quamobrem ad utrumque genus, chenalopecum, et chenerotum, referri hæc clausula percommode potest.

25. Ibid. *Proximæ eis sunt quas Hispania aves tardas appellat, Græcia otidas, damnatas in cibis*] Bellonius v. 3. Aldrovand. Ornithol. XIII. 12. p. 85. et Anatomici Parisienses, avem hanc tardam Hispaniæ putant eam esse quam Gallia appellat *Outarde*. Sed hos ab errore tam gravi, tum res ipsa, tum eruditi viri Petri Quiquerani Ep. Senec. debuit auctoritas revocare, ita scribentis de Laud. Provinciæ lib. II. fol. 36. 'Sane earum avium, quæ nobis vulgo appellantur Stardæ, non alia ditior orbis provincia . . . Omne certatim scribentium vulgus, docti indoctique, otides esse putant quas testimonio C. Plinii Hispania Tardas appellat: sed errore manifesto . . . . Prandantur stardæ cum adolescunt, præcipua gulæ voluptate, eoque magis, quo ævi minus: cum tamen Plinius damnatas in cibis otidas scribat . . . Nostri quidem pro Stardarum adolescentium commendatione parati sunt in arenam descendere, qui adeo fervide earum venationi incumbunt, ut perfacile equorum gravissimos morbos, qui ex tam pertinaci cursu contrahuntur, negligant, dum destinata præda potiantur. Neque enim hæ aliter capiuntur, quam lassatæ contentissimo, et nullatenus remittente equorum cursu: id vero facillima opera, cum gallinacei magnitudinem æquant: cum anserum, non item:. eum modum cum excessere, incassum insumitur equorum sudor,' &c. Hæc me ab Aldrovandi et Lexicographorum opinione argumenta deterrent, faciuntque simul, ut quid non sit potius, quam quid sit Avis tarda, pronuntiem.—'Nobis nunc de otide, quod et de malo punico, placet affirmare; quod cum ævo Plinii pariter inter esculenta non reciperetur, ipso teste, XII. 7. postea in deliciis fuit. Nam et de otide scribit Synesius Ep. 4. p. 165. Ἤδη δέ τις καὶ ὠτίδα ἔδωκεν, ὄρνεον ἐκτύπως ἡδύ. Ἴδων ἂν ἄγροικος ἐπείποι ταών. *Jam et otidem quædam mulier attulit, avem suavitate inprimis exquisitam, quam si quis rusticus videat, pavonem esse dixerit.*' Ed. sec.

26. Cap. XXX. *Abjici lapillos*] A Plinio Aristotelem dissidere Scaliger existimat: et negare grues pro libramento lapillos auferre, cum ita scribat Hist. Animal. VIII. 15. p. 917. Τὸ δὲ περὶ τοῦ λίθου, ψεῦδός ἐστι· λέγεται γὰρ ὡς ἔχουσιν ἕρμα λίθον, ὃς γίνεται χρήσιμος πρὸς τὰς τοῦ χρυσοῦ βασάνους, ὅταν ἐκπέσῃ. Sed virorum summorum inter se dissidium quod non invenit Scaliger, ipse fecit, cum Græca sic transtulit: *De lapide quod aiunt, falsum est eum eas pro libramento habere: esseque utilem ad auri indicium, cum deciderit.* Reddere enim in hunc modum oportuit, *De lapide quod aiunt falsum est: ferunt enim habere eas pro libramento lapillum: qui utilis sit ad auri indicium, cum deciderit.* Ut duo attigisse Philosophus videatur: et pro libramento scilicet lapillos assumi, et his esse vim ex eo auri probandi, cum deciderint: quorum de altero nihil moveat, quia exploratum id experientia sit, alterum tantum falsum esse pronuntiet, quia inexpertum: quanquam id Ælianus asseverat Hist. Anim. III. 13.

27. Cap. XXXI. *Eodem quo grues modo: illas hyemis, has æstatis advenas*] Bochartus, parte secunda de Animal. I. 11. p. 78. æstatis advenas a Plinio grues putat appellari, quas hyemis esse advenas interpretati sumus. Et ille quidem eam ob rem succenset Theocriti Scholiastæ, scribenti in Idyll. x. sementis initio, hoc est, autumno, grues apparere, ἀρχομένου γὰρ σπόρου αἱ γέρανοι φαίνονται. Sed immerito, cum faveat ipse Hesiodus in Oper. vs. 448. Φράζεσθαι δ' εὖτ' ἂν

γεράνου φωνὴν ἐπακούσῃς, Ὑψόθεν ἐκ νεφέων ἐνιαύσια κεκληγυίης· Ἡ τ᾽ ἀροτοῖό τε σῆμα φέρει, καὶ χείματος ὥρην Δεικνύει ὀμβηροῦ. *Observa vero, cum vocem gruis audieris alte in nubibus quotannis clangentis: quæ et arationis signum affert, et hyemis tempus indicat imbriferi.* Ubi Bochartus addit, *gruis migrantis:* sed cur potius, quam *adventantis?* Affirmari enim utrumque perinde potest. Nam gemina gruum, ut de aliis avibus sileam, migratio est: et cum e frigidis locis discedunt, et cum ex calidis: illa circa autumnale æquinoctium, hyemis metu: ista, circa vernum, gravioris æstus impatientia. Ex locis frigidis, Mæmacterione mense, hoc est, autumno, migrationem faciunt grues, ut Philosophus docet, Hist. VIII. 15. p. 916. Tunc Pontum et Scythicas regiones relinquunt, perque hunc cœli tractum meant, ut Ægyptum et Libyam petant: nam, ut idem ait, p. 913. ab ultimis orbis regionibus ad ultimas transvolant: Τὰ δὲ ἐκ τῶν ἐσχάτων, ὡς εἰπεῖν· οἷον αἱ γέρανοι ποιοῦσι. Μεταβάλλουσι γὰρ ἐκ τῶν Σκυθικῶν εἰς τὰ ἕλη τὰ ἄνω τῆς Αἰγύπτου, ὅθεν ὁ Νεῖλος ῥεῖ.

28. CAP. XXXIII. *Velis sæpe incidunt*] Prius, *insidunt*, haud ita sincere. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. et Paris. *incidunt*: Solinus quoque scribens cap. 11. p. 30. 'Cum globatæ vehementius properant, festinationem hanc plerumque exitium afferre navigantibus: accidere enim noctu ut in vela incidant, et præponderatis velorum sinubus alveos vertant, mergantque.' Adversatur his tamen Albertus M. de Animal. lib. XXIII. p. 619. 'De hac,' inquit, 'multi credunt, quod recedens trans mare vadat: sed mendacium esse convincitur: quia etiam trans mare in hyeme non invenitur. Latet ergo, sicut aves ceteræ, quæ superfluitates viscosas digerunt.'

29. Ibid. *Otus*] Sic rescripsimus, tum ex Indice hujus libri, tum ex Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. tum denique ex ipso Aristotele, qui ubique ὠτὸν, ut Suidas ὦτον, appellat, p. 399. et Athen. lib. IX. p. 390. Namque ab otide, de qua sup. cap. diversissima avis ea est. Tamen et hoc loco *otis* editi libri habent, et Oppianus Cyneg. II. 406. ὠτίδας has ipsas vocat: Ὠτίδες, αἷσι τέθηλεν ἀεὶ λασιώτατον οὖας. Eruditis viris, Anatomicis Parisiensibus, otum sive asionem existimantibus eam avem esse, quæ Domicella Numidica nuncupatur, *Demoiselle de Numidie*, ne prorsus assentiamur, facit hujus avis cum bubone dissimilitudo tanta, quanta oti cum bubone similitudo est.

30. CAP. XXXIV. *Sed in vicina abeunt, apricos secutæ montium recessus*] Hanc lectionem, librorum omnium editorum auctoritate stabilitam, tuemur adversus quosdam Mss. in quibus *Africos* legitur, non *apricos:* cum proxime antecedat, *in vicina abeunt.* Hæc enim Philosophi verba nunc Plinius reddit, ex Hist. Anim. VIII. 21. pag. 935. Οἱ δὲ πορρωτέρω ὄντες τῶν τοιούτων, οὐκ ἐκτοπίζουσιν, ἀλλὰ κρύπτουσιν ἑαυτούς· ἤδη γὰρ ὤφθησαν χελιδόνες ἐν ἀγγείοις ἐψιλωμέναι πάμπαν. *Quæ vero longius absunt, non mutant locum, sed seipsas abdunt. Visæ enim sunt hirundines in cavernis multæ, plumis nudatæ penitus.* Et quanquam a Peloponnesi incolis audisse se Kircherus testatur de Mundo Subterr. lib. VIII. p. 88. hirundinum ingentem multitudinem quotannis ex Ægypto Libyaque una cum ciconiis mare transmeare, experientia tamen edocuit, eas, quæ in propioribus Boreæ plagis degunt, tam dissitas peregrinationes non obire: sed vel in montium et antrorum cavis, vel in imis lacubus, alisque locis, quæ sors obtulerit, hyeme latere. Scefferus Upsalensis, referente Hevelio, in Ephemeridibus Eruditorum, anni 1677. p. 22. visas a se affirmat ineunte autumno hirundines, quæ sese in lacus, ranarum more, immergerent abderentque, a

piscatoribus sæpe inde extractas, cum ignis vapore modico foverentur, revixisse. Elegans est recentioris Poëtæ Jo. Moireau, e Congr. Oratorii, de eo argumento carmen, nec ubique obvium: cujus lemma HIRUNDINES POLONICÆ: versus postremi hujusmodi:

Non tamen externos soles, tractusque remotos
Quærit, et Arctoum longinquo sidere frigus
Mutat hirundo fugax: aliter mens docta saluti
Consuluit, motusque dedit natura sagaces.
Namque inter sese pennis per mutua nexis,
Et pedibus, tepido subeunt humore paludes,
Ingentesque lacus, fundo qua scilicet imo
Subsedit calor, et venas tepefacta calentes
Laxat hians tellus. Hic blandi tempora veris
Expectant: donec rigidi inclementia cœli,
Et Borea spirante furens desæviat Arctos.
Interea penitus vitalis deficit humor
In speciem; nullo pulsantur corpora motu;
Hybernosque tenet sub aquis mors annua menses.
Ast ubi purpureis patefecit cornibus annum
Taurus, et infestæ fugerunt frigora brumæ,
Ilicet emergunt. Videas pennata refundi
Agmina, et innumeras undis enare volucres.
Nempe catervatim pennis hyberna relinquunt
Hospitia, antiquasque domos, et cognita nidi
Tecta petunt, dulcesque volant rediviva per auras,
Insuetumque sibi repetunt examina cœlum.
Quinetiam has funda piscator verberat undas
Si quis, et immoto scrutetur in æquore pisces,
Retia rara trahens, cæcis deprensa latebris
Plurima piscantem numero frustratur inani,
Luctantesque plagas sopita fatigat hirundo.
Illas exanimes si quis sub tecta reportat,
Admovitque focis, tepidum vel sicubi volvunt
Ædibus in mediis subjecta hypocausta vaporem,
Vita redit, primi redeunt in corpora sensus:
Jamque volant: sed enim penetrabile frigus adurens,
Insuetusque calor tabentia membra resolvit,
Atque vaporiferis gravis e fornacibus æstus.

Quod vero Plinianam hanc loquendi formam, 'sequi montium recessus,' improbat Scaliger, in eum Philosophi locum, 'quod duces tantum mobiles,' inquit, 'sequimur,' vereor ut Grammaticis peritioribus animadversionem hanc suam approbet. Nam 'opportunitatem loci secutos' Cicero laudat de Offic. I. 35. aliaque possent proferri similia, quæ Plinium Latinitatis auctorem inprimis nobilem a calumnia vindicarent.

31. Ibid. *Thebarum tecta subire negantur*] Excedit omnem fidem quod huic narrationi paraphrastes Solinus addit, ita scribens, cap. 10. pag. 28. de hirundinibus: 'Et Thebas, quod illa mœnia sæpius capta sunt, negan-

tur subire. Nam inter cetera habere illas quiddam præscium, inde nescitur, quod lapsura non petunt culmina, et aspernantur peritura quoquomodo tecta.' Sed quod est a Plinio dictum alibi de muribus, id transcriptor Solinus, vel ut miraculum amplificaret, vel ut dissimularet furtum, ad hirundines transtulit. Nos certe Thebas his invisas haud aliam ob causam suspicamur, quam quod sæpe quassata tormentis bellicis mœnia, cum traherent ruinam, nidis sæpissime perniciem visa sunt attulisse.

32. Ibid. *Quadrigarum dominus comprehensas in urbem secum auferens*] Legit Rhenanus: *aurigam nido vivas:* Sed neque codices suffragantur ulli, neque ipsa orationis structura eam emendationem recipit.

33. Cap. xxxv. *Verius turtur occultatur, pennasque amittit*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. Vet. cod. Dalec. *Vere:* ambigue scriptum nam si pro verno tempore accipias, falsum. Arist. enim Hist. viii. 6. p. 888. Τρυγὼν δὲ τοῦ θέρους (φαίνεται). τοῦ γὰρ χειμῶνος ἀφανίζεται· φωλεῖ γάρ. *Turtur æstate apparet: hyeme non comparet: latet enim.* Et cap. 21. pag. 936. Καὶ ἥγε τρυγὼν ὁμολογουμένως μάλιστα πάντων φωλεῖ. *Ac turtur quidem nemo dubitat, quin maxime omnium lateat.*

34. Cap. xxxviii. *Meleagrides*] Quid Meleagrides proprie sint, haud satis constat. Africanarum gallinarum generi, quod multiplex est, Varro, Columella, et Plinius ascribunt. Circa Mercurii promontorium in Africa reperiri, auctor est Scylax, pag. 50. alibi vero nusquam, nisi inde exportatas. Gallopavones nostros, gallinasque Indicas, Salmasius pag. 872. ait esse Meleagridas Græcorum, 'nec fas esse ullo modo super hoc ambigere:' Scaligerum increpat, qui dubitet. Affirmat tamen ipse Scaliger in notis ad Varron. de Re Rust. pag. 245. 'Aliæ sunt,' inquit, 'gibberæ Numidicæ, aliæ Meleagrides: Gibberæ Numidicæ sunt, quas nos Pullas Guineæ dicimus: Meleagrides notum est esse nostras gallinas Indicas, ut vulgo loquimur.' Hos sequitur Aldrov. Ornithol. lib. xiii. pag. 37. aliique. Præivit omnibus Bellonius, v. 10. Verum Gallinis Indicis nulla competit nota ex iis, quas in Meleagridibus describendis refert Athen. lib. xiv. pag. 655. ut cuivis constabit, rem paulo attentius contemplanti: et, quod caput est, veteribus eæ prorsus fuisse videntur incognitæ, cum ab occidentali India, sive America, fuerint ad nos primum allatæ. Meleagridem Africanæ similem sit esse Colum. viii. 2. pag. 280. Africanam, sive Numidicam, rusticæ gallinæ (Gelinottam vocamus) Varro de Re Rust. iii. 9. pag. 103. Quam porro dispar, Indicæ gallinæ, rusticæque facies, vel cæci, credo, norunt.

35. Cap. xl. *Quam litatum est ei Deo*] Accedit hæc lectio proxime ad vetustos codices Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. in quibus diserte scribitur: *qua litatum est ei Deo:* non ut ab editoribus interpolatum deinde est: *qua litatum est illi die.* Itaque *protinus quam* dixerit sane Plinius paulo audacius: ut *statim quam* ab aliis dictum meminimus.—' Neque vero nunc semel: nam et xv. 18. hæc eadem locutio iterum: 'In cinere laxivio tingunt protinus quam detraxere vicibus,' libris omnibus consentientibus.' *Ed. sec.*

36. Cap. xli. *Graculorum, monedularumque*] Errant qui graculum veterum a monedula genere toto differre putant. Sub genere summo, nempe corvino, corvus, cornix, et graculus, continentur. Graculorum summus genus Aristoteli κολοιὸς est, Hist. Anim. ix. 31. pag. 1061. cujus tergemina species: unus enim est κορακίας, cui a ceteris scriptoribus Græcis communis toti generi nomenclatio, κολοιὸς

attribuitur, uti dicemus XI. 35. Alter λύκος dicitur. Tertius, e corvino genere minimus, βωμολόχος, ceu scurra dictus, quæ Latinorum monedula est, furacissimum animal, concinnum, et elegans, haud tanta nigredine, sed quod maxime cicuretur, et colludat. Gallis *Chouette:* atque ex ea ave ductum in his regionibus verbum istud est, quod in eos conjici solet, qui monedulas furtis imitantur. Monedulæ porro nomen augurum potius arbitratu factum a monendo putem, quoniam ex oscinum genere avis ea fuit, quam a moneta, ut quidam putavere, cum Alberto M. de Anim. XXIII. pag. 642. quoniam amantissima sit monetæ monedula. Iconem ejus exhibet Bellonius VI. 5. p. 286.

37. CAP. XLIV. *Hoc nomen autumno: non habent postea: Melancoryphi vocantur*] Eadem sententia, sed non pari fide, libri hactenus editi sic eum locum exhibent: *Hoc nomen nonnisi autumno habent: postea melancoryphi vocantur.* Nobis a codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. aliorumque auctoritate discedere religio fuit.

38. Ibid. *Obscena alias pastu*] Vox hæc *pastu* redundare Dalecampio videtur: Pastu enim, inquit, ea avis obscœna non est, sed nido, quem e stercore præcipue humano conficit. Plinium a calumnia defendit Albertus M. de Anim. VIII. 2. 4. pag. 255. 'Quam nos upupam vocamus,' inquit, 'ex industria naturali materiam nido suo congruam colligit, stercus hominis, quia virtutem quandam habet theriacæ contra venenum: et est medicina sibi contra venenum, sicut et leopardo et leoni.' Leopardos certe eo pastu sibi adversus venena mederi vidimus VIII. 41. ex Aristotele, Plinio, Solinoque: quos idem Albertus sequitur de Anim. VIII. 2. 2. pag. 251.

39. CAP. XLVII. *Maria, quique navigant, novere*] Fuit qui ex conjectura sic reponendum censeret: *maria qui navigant:* minus recte.

40. Ibid. *Alterum genus earum magnitudine distinguitur, et cantu*] Ratus est Pintianus huic loco mendum subesse, atque hoc pacto legi oportere: *Alterum genus earum magnitudine distinguitur, nec canunt.* Quam emendationem scriptoris sensus ipse confutat. Nam de minore halcyone, quæ vocalis est, nunc se agere aperte significat, qui prius majorem, collo gracili ac procero insignem, notavit. Quanquam nec major ipsa ita est ἄφωνος, nihil ut omnino dicat: aliquid enim in explicatione alarum, dum alio migrare vult, exprimit, si quidem ea avis est, quam 'Martinetum piscatorem' vocant.

41. Ibid. *Siculo maxime*] His verbis ista proxime subjunguntur in libris pæne omnibus: *In reliquis partibus est quidem mitius pelagus. Siculum utique tractabile.* Sed hæc, cum nec Plinianam orationem redoleant, sed glossema potius frigidum sapiant superiorum vocum, intrepide eradenda censuimus: cum præsertim orationis seriem, perquam incommode huc inserta, abrumpere videantur.

42. Ibid. *Grandium spongiarum similitudine*] Dalecampius in margine rescribit, *magnitudine*, ex Aristotele: frustra est. Perinde quasi similitudinis vocabulo, adjecta inprimis voce *grandium spongiarum*, haud satis ille feliciter magnitudinem indicarit: vel sola magnitudine contineri eam similitudinem existimandum sit, quod falsum esse liquet ex iis quæ diximus in prioribus Notis.

43. CAP. L. *In genere vitiparrarum*] Laborarunt in hac Charybdi satis infeliciter eruditi plerique. In libris editis ante Hermolaum, Parmæ, Venetiis, alibique, *In genere viteriparum* legitur. Rhenanus et Gaza *ripariarum* malunt. Hermolaus, *in genere item ripariarum*, ex Aristotele, inquit, ad verbum. At ne leve quidem ejus rei vestigium apud Philosophum ex-

tat ullum. Sed Gazæ nimirum interpretationem secutus est, ut dicemus inferius: non Aristotelis verba, mentemque: et sane longe aliter ripariæ, de quibus antea proxime dictum est, nidos struunt. Aldrovandus post Gesnerum, *in genere parorum*, emendat, hoc est, mesangiarum: sed diversa pariter iis est nidorum structura. Nos qui vestigiis veterum codicum religiose seduloque insistimus, quibus incorruptæ lectionis semina scimus plerumque contineri, cum in Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. aliisque scribi diserte vidimus, *in genere vitiparrarum;* a qua lectione haud multum abludunt editiones vetustæ, modo laudatæ, quæ priores vocis hujus syllabas agnoscunt; parras aves, de quibus Horatius, Festusque, etiam *vitiparras* dictas esse, haud immerito suspicati sumus. Nam cum eadem œnanthe sit, quæ parra, uti docuimus in Notis ad cap. 45. atque a vitis flore nomen œnanthe sortita sit, quam Gaza idcirco *vitifloram* reddidit; cur non et eadem, similem ob causam, *viteparra*, aut *vitiparra*, potuerit appellari?

44. Ibid. *Acanthyllis*] In libris hactenus editis, *Argatilis*. In Mss. omnibus, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. tum hoc loco, tum in libri hujus Indice, *Agatillis*. Nos ex Aristotele, *Acanthyllis*. Sic enim ille ɪx. 20. p. 1049. *Τεχνικῶς δὲ καὶ ἡ τῆς ἀκανθυλλίδος ἔχει νεοττία· πέπλεκται γὰρ ὥσπερ σφαῖρα λινῆ, ἔχουσα τὴν εἴσδυσιν μικράν. Artificiosus acanthyllidos quoque nidus est: intextus enim est perinde atque pila linea, angusto aditu.* Quem Philosophi locum dum Gaza redderet, multa peccavit: 'Solerti,' inquit, 'ingenio argatilis in ripariarum genere suum instruit nidum.' Primum, ex depravato Plinii codice, in Aristotelis Græca transfudit errorem, pro acanthyllide 'argatilin' scribens. Deinde scite admodum emendatum a se Plinii locum, de quo dictum est annotatione proxima, *in genere ripariarum*, pro confesso haberi vult. Sed cum rem sic habere, uti vult, dederim, quid tum propterea? Num continuo acanthyllidem sequitur ex eo ipso genere ripariarum esse? Num inserere de suo, sine neglecti muneris noxa, interpres hoc loco potuit, *Argatilis in ripariarum genere?* Illud nimirum est, quod, uti diximus, Hermolaum impulit in fraudem, ratum ea verba scilicet Aristotelis esse, quæ erant ex Gazæ penu depromta. Atqui haud obscuris argumentis, ripariis, parrisque disparem esse acanthyllidem Plinius, Philosophusque statuunt: cum illas nimirum aiunt in cavis riparum nidos non facere, sed invenire: istas ex musco arido in pilæ figuram: hanc denique ex lino eadem forma contexere. Prorsus ut mirari subeat, non id modo a Gaza non animadversum, sed et eodem abreptum errore Bellonium lib. ult. cap. ult. argatilin cum riparia hirundine eandem plane ac geminam putasse.

45. Ibid. *Ac ferruminato*] Non agnoscunt has voces probatissima exemplaria, Reg. 1. 2. nec quæ Rhenanus vidit.

46. Cap. ʟɪ. *Genitores suos reconditos pascens, pallido intus colore pennarum, superne cyaneo, primori subrutilo*] Expressit hæc Plinius ad verbum ex Philosopho Hist. Anim. ɪx. 20. pag. 1048. ubi et formam avis similiter describit: *Ἡ δὲ ἰδέα τοῦ ὄρνιθος τῶν πτερῶν ἐστι, τὰ μὲν ὑποκάτω, ὠχρόν· τὰ δ' ἐπάνω, ὥσπερ τῆς ἀλκυόνος, κυάνεον· τὰ δ' ἐπ' ἄκρων τῶν πτερυγίων, ἐρυθρά. Quod ad formam avis attinet, pennæ inferiores pallidæ, superiores cæruleæ, ut halcyoni: alarum extrema, rubra.* Qui igitur Dalecampio venit in mentem, uti quasi damnata Plinii in interpretando fide ac diligentia, scribentis: *pallido intus colore pennarum, superne cyaneo*, ipse rescriberet: *inferne cyaneo, superne subrutilo?*

47. Ibid. *Contra aucupum fœminam*]

Totidem plane apicibus lectionem quam edidimus, repræsentant Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. quibus major est habenda fides, quam Pintiano contra scriptoris mentem, ex Aristotele sic emendanti: *Rursus circa concentum fœminæ capiuntur, contra aucupem fœminæ exeuntes, ut rixando abigant eum.* Aliud enim est, quod Philosophus eo loco, quem Pintianus respicit, Hist. IX. 12. p. 1036. aliud quod Plinius narrat: quem non ex uno Aristotele, sed ex multiplici lectione et experimento rerum, suum opus concinnasse scimus.

48. Ibid. *Fœminam aucupis accedentem ad marem*] Ita Mss. omnes, Reg. 1. 2. Paris. &c. Fœminæ fortassis incontinentiam notare voluit, cum eo verborum contextu uti maluit, quam isto, *ad fœminam aucupis accedentem marem:* quanquam vel sic Aristoteles, quem sequi videtur: ὅταν τῇ θηρευούσῃ θηλείᾳ αἴσθηται προσέχοντα τὸν ἄῤῥενα.

49. Ibid. *Eadem pavore libera, ac materna vacans cura, in sulco resupina gleba se terræ pedibus apprehensa operit*] Id vero non de matre, sed de pullis ipsis refert Solinus cap. 7. pag. 24. 'Nec in pullis,' inquit, 'studium segnius ad cavendum: cum enim visos se persentiscunt, resupinati glebulas pedibus attollunt, quarum obtentu tam callide proteguntur, ut lateant etiam deprehensi.' Rectius multo Plinius, qui pullos hanc artem occultandi sese a matribus edoceri significat, dum a venatoribus nihil sibi insidiarum strui sentit: ac prolis institutioni, maternæque vacat curæ. Ita Plutarchus de Solert. Anim. pag. 971. Ἄλλην δὲ πανουργίαν ὁμοῦ μετὰ τοῦ φιλοστόργου πέρδικες ἐπιδεικνύντες, τοὺς μὲν νεοττοὺς ἐθίζουσι, μηδέπω φεύγειν δυναμένους, ὅταν διώκωνται, καταβάλλοντας ὑπτίους ἑαυτοὺς, βῶλόν τινα ἢ συρφετὸν ἄνω προΐσχεσθαι τοῦ σώματος, οἷον ἐπηλυγαζομένους.

50. Cap. LII. *Post solstitium*] Vetus cod. Dalec. et Paris. item Parm. editio, aliæque vetustæ, *post solstitia.* Reg. 1. et 2. Paris. *cum solstitio.* Avibus squalores æstumque conferre etiam ad partus, maxime vero palumbis, auctor est Arist. Hist. Anim. VIII. 24. pag. 946.

51. Ibid. *Ut vinctæ*] Frobenius primum *ut vinctæ* scripsit: quæ potior nobis visa lectio est, quam ea, quæ codicibus Mss. prioribusque editionibus continetur, *ut victæ.*

52. Cap. LVI. *Caprimulgi*] Existimat Scaliger in Comment. Arist. p. 251. et 1068. caprimulgum esse avem eam inauspicatissimi ominis, quæ Gallis *Effraie* et *Fresaie* vocatur, asioni noctuæque similem aspectu, vastissimo oris hiatu fœdam. Sed parum acute profecto in ea re conjecit. Nam quæ caprimulgus Aristoteli, Plinio, Albertoque describitur, ea merulæ facie, sed major paulo, cuculo eadem minor agnoscitur: hoc est, tam asioni similis est, quam est ovis ovo. Philosophi hæc verba sunt: Ὁ δὲ καλούμενος αἰγοθήλας ἐστὶ μὲν ὀρεινὸς, τὸ δὲ μέγεθος κοττύφου μὲν μικρῷ μείζων, κόκκυγος δ' ἐλάττων.

53. Ibid. *Eadem cum devoratis se implevit conchis, calore ventris coctas evomit*] Platea nimirum, sive Platalea. Hanc avem qui cum onocrotalo confundunt, de quo cap. 66. nugas agunt. Onocrotalum septemtrionalis mittit oceanus: Plateam Aristoteles Strymonis ac Danubii incolam facit. Devoratas testas e ventre platea revomit, ejusdem stomachi calore coctas: onocrotalus, ex falso utero, hoc est, prolobo, sive ingluvie quadam, antequam in veram alvum descenderint. Evomit rejicitque foras platalea, quæ voraverat, eaque deinde extra os humi abjecta excernit rostro: onocrotalus ex ingluvie modo non exspuit, sed in os ipsum, ruminantium more, iterum mandenda revocat. De Pelecane seu Platea, eadem referunt, præter Aristotelem,

Auctor libri de Mirab. Ausc. p. 1151. Ælianus Hist. Anim. III. 20. Antigonus Carystius cap. 47. Phile cap. 8. p. 34.

54. Cap. LVII. *Anthus*] Affinitate quadam vocis ac similitudine deceptus Phile videtur, qui de anthia pisce loqui Philosophum putavit, lib. de propr. anim. pag. 74. scribens, ἵππον ἰχθὺς ἀνθίας μισεῖ. Anthum equi vocem et horrere simul, et inter fugiendum imitari scribit Antoninus Liberalis in Metam. c. 7.

55. Cap. LIX. *Et inter eas facilius, quibus quini sunt digiti in pedibus*] Imprudenter admodum, ea quæ mox afferuntur a Plinio, de picarum genere maxime docili, ad psittacos transtulit Solinus cap. 52. p. 81. et Solinum secutus Apuleius Florid. lib. II. p. 14. 'Verum ad disciplinam,' inquit, 'humani sermonis facilior est psittacus qui glande vescitur: et cujus in pedibus, ut hominis, quini digituli numerantur,' &c.

56. Ibid. *Ac ne eas quidem ipsas, nisi primis duobus vitæ annis*] Abest vox ea *nisi* a Mss. quos quidem vidi, omnibus. Sed eandem et Solinus agnoscit, et res ipsa exigit: cum sit tenerior ætas multo ad discendum aptior: 'Inter nobiles et ignobiles,' inquit Solinus loc. cit. ad psittacos perperam, ut diximus, hæc Pliniana referens, 'discretionem digitorum facit numerus: qui præstant, quinos in pedes habent digitos.... Dum in pullo est, atque adeo intra alterum ætatis suæ annum, quæ monstrata sunt, et citius discit, et retinet tenacius: major pullo, est et obliviosus, et indocilis.'

57. Cap. LXVII. *Phalerides*] Nugantur qui a Phalero Atheniensium portu cognominatas aves istas volunt. Non agnovit hanc originationem vocis Scholiastes Aristophanis in Avibus, pag. 568. hæc solum scribens: Ἡ δὲ φαληρὶς ὀρνεόν ἐστι λιμναῖον εὐπρεπές. Neque e Græcia primum, sed ex Asia, Seleuciaque Parthorum in Italiam asportatas, Plinius auctor est. Φαλαρίδας vocat Aristoph. in Acharn. IV. 1. p. 413. et Varro de Re Rust. III. 11. Colum. VIII. 15. pag. 306. phalerides recenset inter eas aves, quæ stagna et paludes rimantur.

58. Cap. LXX. *Et tragopana, de qua plures*] Ita Mss. omnes: non, ut editi, *tragopanadem*, adjecta syllaba ex sequenti clausula, *de qua plures*, &c.

59. Ibid. *Cum insidentur*] In editis perperam, *cum insident*. In Reg. 1. 2. et Paris. *cum insidentur:* quæ germana lectio. Mox etiam, *neque ipsæ jam aves noscuntur*, rescripsimus, pro *nascuntur:* iis enim quas minime notas putavit, eas quæ confessæ sunt, statim opponit.

60. Cap. LXXI. *Lege C. Fannii Consulis, XI. annis ante tertium Punicum bellum*] Hinc Macrobium emendamus Saturn. II. 13. pag. 367. apud quem corruptus annorum numerus legitur: 'Fannia lex,' inquit, 'lata est anno post Romam conditam, secundum Gellii opinionem, quingentesimo octogesimo octavo.' Scriptum erat per literarum compendium, DLXXXXIII. Librarii deinde, ut alias sæpe advertimus, denarii nota postrema, in quinarium versa, DLXXXVIII. perperam rescripserunt. Nihil tamen definimus.

61. Cap. LXXII. *M. Lænius Strabo Brundisii equestris ordinis*] In editis hactenus libris, *M. Lælius*, mendose. In Reg. 1. *Levus*. At Varro, a quo hæc emanarunt, de Re Rust. III. 5. 'Diceris,' inquit, 'longe vicisse archetypon inventoris nostri ὀρνιθοτροφείων M. Lænii Strabonis, qui Brundisii hospes noster primus in peristylo habuit exhedra conclusas aves, quas pasceret objecto rete,' &c. Mox etiam ex vestigiis Mss. codicum rescripsimus cum Pintiano, *quibus rerum natura cælum designaverat*. In e-

ditis, *quibus natura*. In Mss. *quibus rebus natura*. Familiaris locutio scriptori nostro, *natura rerum*.

62. Ibid. *HS. centum*] Hanc nostram emendationem non Tertullianus solum suo calculo comprobat, Æsopi patinam centum millium fuisse scribens de Pallio, pag. 119. subintelligi enim oportet *sestertium*, sive *nummum*: sed et Plinius ipse disertis verbis 'sestertiis centum' stetisse hanc ipsam patinam admonet xxxv. 46. atque ita se hoc loco scripsisse ipsemet contestatur. Scripserat nimirum, *sest. centum*: unde *sexcentum* librarii, eruditi deinde *sexcentis HS.* imprudenter confecerunt.

63. Ibid. *HS. sex*] Ita rescripsimus ex vestigiis codicum, Paris. in quo *hisvi;* Reg. 1. et Chiffl. in quibus *in hisvi* legitur. Imperite admodum fecerunt, qui *nummis sex* hactenus edi passi sunt, cum vix ea summa vel pullo gallinaceo coëmendo par esse queat.

64. Cap. lxxiii. *Quoniam et quadrupedes ova gignunt*] Hanc lectionem frustra solicitat Pintianus, cum eam codicum omnium constans consensio tueatur: ipsaque scriptoris mens conjecturam hominis confutet, scribentis, *Quis et quadrupedes*: quæ scriptura si genuina foret, luxata oratio penitus, nec suo loco posita hæc clausula videretur.

65. Ibid. *Struthiocameli, gallinæ, perdices. Soli coitus avibus duobus modis*] Effugit hactenus eruditorum perspicacitatem id quod huc irrepsit vitium, cum hic locus sic ederetur: *struthiocameli, gallinæ, perdices, sali. Coitus avibus, &c.* Impulit in fraudem ea lectio Theodorum Gazam, Dalecampium, aliosque: ratos nimirum ea voce avem signari: cum tamen nec tale in Latio nomen, nec in rerum natura volucre ullum fuerit. Inde cupiditas investigandi, quæ Latinæ demum Græca vox responderet. Aptior occurrit Gazæ nulla, quam Græcorum αἴγιθος: hanc enim a fœcunditate Philosophus laudat, ix. 22. p. 105. ὁ δ' αἴγιθος πολύτεκνος. At de ægitho Plinius cap. 95. quasi tum primum de eo sermonem instituat, retenta etiam voce Græca, ceu ea Latio ignota ave. Adde quod Mss. omnes, quos quidem vidi, locum hunc, cujusmodi a nobis est editus, repræsentant, *soli* non *sali*. Et id poscere quidem loci sententia videtur: quadrupedibus enim multiplices coitnum modos competere significat, avibus tantum duos.

66. Cap. lxxiv. *Fœminam edunt, quæ rotundiora gignuntur, reliqua marem*] A Columella Plinioque dissidere hac in parte Philosophum Scaliger existimat, quod hæc illius verba nunc ita legantur Hist. Anim. vi. 2. p. 643. Ἔστι δὲ τὰ μὲν μακρὰ καὶ ὀξέα τῶν ᾠῶν, θηλέα· τὰ δὲ στρογγύλα, καὶ περιφέρειαν ἔχοντα κατὰ τὸ ὀξὺ, ἄῤῥενα. *Ex oblongis et acutis fœminæ generantur: ex iis quæ obtusum mucronem habent, mares.* Verum Philosophi permutata verba, depravatamque sententiam transcriptorum vitio, sensit jamdudum Albertus de Animal. vi. 1. p. 189. 'Dicit autem Aristoteles,' inquit, 'quod ova longa acuti capitis producunt mares avium: rotunda autem, et habentia in loco acuti anguli rotunditatem, producunt fœminas. Et hoc est falsum omnino, et vitium fuit ex scriptura perversa, et non ex dictis Philosophi: propter quod dicit Avicenna, quod ex rotundis et brevibus ovis producuntur mares et galli: ex longis autem et acutis ovis producuntur gallinæ: et hoc concordat cum experientia quam nos in ovis experti sumus, et cum ratione,' &c.

67. Ibid. *Adrianis laus maxima*] Arist. Hist. Anim. vi. 1. pag. 638. scribit Ἀδριανικαῖς, mendose pro Ἀδριαναῖς, vel Ἀδριατικαῖς. Nam ab Adria urbe Italiæ, Ἀδριανὸς et Ἀδριατικὸς formatur, Stephano teste, pag. 24. qui et ipse gallinas Adrianas laudat,

quæ bis die pariunt, et sunt minimæ inter aves : Καὶ τὰς ἀλεκτορίδας δὶς τίκτειν τῆς ἡμέρας, τῷ δὲ μεγέθει πάντων εἶναι μικροτέρας τῶν ὀρνίθων. Sic 'Adrianus ager' apud Plinium III. 18. Sed graviter hallucinatum Albertum constat, qui de Anim. VI. 1. pag. 188. Hadrianas gallinas ab Hadriano Rege dici putavit, et maximas esse easdem credidit. Legisse apud Plinium mihi videtur, *Hadrianis laus maximis*, pro *Adrianis laus maxima.*

68. CAP. LXXVII. *Crista erecta, interdum et gemina: pennis nigris, ore rubicundo*] Ita Mss. omnes, librique editi ante Dalecampium, qui *primis nigris* rescripsit. Columella veteri lectioni patrocinatur VIII. 2. p. 281. 'Eæ sint,' inquit, 'rubicundæ vel fuscæ plumæ, nigrisque pennis,' &c. Quo auctore, libentius postea in Pliniano contextu, *colore rubicundo*, agnoverim, quam *ore*, si codex paulo vetustior suffragetur. Columellæ Varro quoque præivit de Re Rust. III. 108. 'Eligat oportet fœcundas, plerumque rubicunda pluma, nigris pinnis, imparibus digitis, magnis capitibus, crista erecta ampla.'

69. Ibid. *Est et pumilionum genus non sterile in his .... sed quibus certa fœcunditas rara, &c.*] Censet Dalecampius has esse Adrianas, de quibus superius dictum est, cap. 74. Ego longe dispares esse pronuntio: nec minus inter se natura ipsa, quam Plinii oratione sejunctas. Adrianarum enim a fœcunditate prima commendatio est: harum a fœcunditate nulla dos propria : sola humilitas insignes facit. Colum. VIII. 2. p. 282. 'Pumiliones aves, nisi quem humilitas earum delectat, nec propter fœcunditatem, nec propter alium reditum nimium probo,' &c.

70. CAP. LXXIX. *Nec plusquam bis vere pariunt*] Antea legebatur, *quam bis fere:* quam lectionem esse corruptam deprehendimus, tum ex Reg. 1. 2. Paris. &c. tum, quod certius est, ex ipso Arist. Hist. Anim. VI. 5. p. 660. scribente, ἐν τῷ ἔαρι, οὐ πλεονάκις, ἢ δίς.

71. Ibid. *Nunquam plus duobus educunt*] In Reg. 1. 2. et Chiffl. *educant*, utraque probabili lectione. Arist. enim loc. cit. 'Αλλ' ἐξάγει τε, inquit, καὶ οὐδέποτε δυοῖν πλέον νεοττεύει. *Nunquam amplius binis educunt et alunt.* 'Εξάγειν est *educere*, sive fovendo excludere : νεοττεύειν, *alere* sive *educare* in nido natos jam fœtus.

72. Ibid. *Excludunt vicesimo die*] Ita Reg. 1. 2. Paris. &c. impressique libri. Dalec. codex, *XXV. die*, mendose. Arist. enim loc. cit. pag. 661. ἐκπέττεταί τε καὶ ἐκλέπεται ἐντὸς εἴκοσιν ἡμερῶν τὸ γεννώμενον πρότερον τῶν ᾠῶν. *Intra vicesimum diem absolvitur, et excutitur a pullo quod ovum prius editum fuerit.* Albertus M. de Anim. VI. 5. p. 195. excludi ait XXI. die.

73. Ibid. *Partus excluditur diebus ter novenis, aut tardius tricesimo*] Non video quamobrem Dalecampio venerit in mentem *vicesimo* scribere, contra fidem omnium librorum, ut ipse fatetur : et quod majus est, contra Aristotelem, cujus hæc verba ex Hist. Anim. VI. 7. pag. 671. Plinio nunc redduntur: καὶ ἐκλέπει ἐν τριάκοντ' ἡμέραις, ἢ μικρῷ πλείοσιν. *Tricenis, aut paulo pluribus excludit diebus.* Et apud Athen. lib. IX. pag. 397. ἐπωάζει ἡμέρας τριάκοντα. Denique contra ipsius scriptoris sensum : nam si crescit, ut crescere par est, cum oratione numerus, post ter novenos dies, si tardius partus excluditur, tricesimo saltem die debet excludi. Albertus quoque VI. 6. 196. diebus XXX. anseres ait ova cubare.

74. Ibid. *Singulos fere parit, nunquam plus ternos*] Ad aquilam hæc pertinent, non ad milvum, ut censuit Pintianus, qui hunc locum ut intelligeret, depravavit, verbis partim transpositis, contra omnium exemplarium fidem, partim etiam nonnullis mutatis, in hunc modum : *minores*

vicenis, ut accipiter et milvus. Sed hic binos fere parit, &c. Nec refert quod idem Plinius, cap. 4. libri hujus, binos excludi pullos ab aquila dixit, ternos interdum : hoc enim ipsum et nunc confitetur quandoque contingere, qui fere tamen ac plerumque singulos tantum edi pronuntiat.

75. Cap. lxxxii. *Ceteræ serpentes contexta ova in terra incubant*] Locum hunc tum ope codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. et Paris. sanavimus, in quibus *contexta* scribitur, non, ut editi habent, *contecta* : tum, quod multo est certius, ex ipsis Philosophi verbis, quæ nunc a Plinio redduntur, ex Hist. Anim. v. 29. p. 636. *Ceteræ serpentes*, inquit, *ova edunt inter se continua cohæsione ad muliebris monilis modum.* Οἱ δ' ἄλλοι ὄφεις ᾠοτοκοῦσιν ἔξω· τὰ δ' ᾠὰ ἀλλήλοις συνεχῆ ἐστιν, ὥσπερ αἱ τῶν γυναικῶν ὑποδερίδες, κ. τ. λ. Agglutinantur nimirum inter se, globulorum modo, quibus preces numeramus. Addit Philosophus eas, cum pepererint, ova in terram deponere, atque ibi fovere : alteroque anno excludere.

76. Cap. lxxxiii. *Coitus tota die: et his tantum ex omnibus, quibus solida ungula*] Hæc sincera est lectio codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. Depravata hactenus editorum, *Coitus tota die est tantum iis, &c.*

77. Ibid. *In quadrupedum genere mares olfactus accendit*] In quibusdam Mss. *antecedit*, quod ne orationis quidem ipsa structura patitur. Id certe Plinius significare voluit, quod Columella vi. 26. 'Quod si admissarius iners in Venerem est, odore perfricatur detersis spongia fœminæ locis, et admota naribus equi.' Et cap. 23. 'Elicitur cupiditas odore genitalium admoto naribus.'

78. Ibid. *In quo sunt genere leænæ, ursæ : et vulpes informia etiam magis quam supradicta, parit : rarumque est videre parientem*] Sincerissima est ea lectio codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Tolet. et Salmant. referente Pintiano. Depravata hactenus in libris impressis eo modo : *In quo sunt genere leænæ, ursæ, et vulpes. Informia etiam magis, quam supradicta, ursæ pariunt : rarumque est videre parientes.* Cum in Mss. vox hæc postrema *ursæ* absit : et *parit*, et *parientem* mox legatur, non *pariunt* aut *parientes*. Stabilitur porro hæc emendatio ipsis Philosophi verbis, quæ Plinius totidem Latinis reddidit : sic enim ille Hist. Anim. vi. 34. de vulpe : Τίκτει δὲ ὥσπερ ἡ ἄρκτος, καὶ ἔτι μᾶλλον ἀδιάρθρωτον· ὅταν δὲ μέλλει τίκτειν, ἐκτοπίζει οὕτως, ὥστε σπάνιον εἶναι τὸ ληφθῆναι κύουσαν, κ. τ. λ. Et vero quod animal parere Plinius ait informia magis quam supradicta, id in his quæ supra dicta sunt, censeri ac contineri non debet : nova igitur in vulpe instituenda, non revocanda de ursis jam ante memoratis, oratio fuit.

79. Ibid. *In ceteris alternant*] His verbis libri editi subjungunt hanc sententiam, *si ineant opportuno et recto mense*, quam et abesse vidimus in codd. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. desiderari etiam in suis Pintianus testatur : idcirco ceu spuriam, nec Plinianam, erasimus.

80. Ibid. *Propria in eo genere maribus laboris alacritas*] Ingenti confidentia Pintianus, neglecta omnium codicum fide, rescribit, *Major post laborem salacitas.* Cum nihil aliud Plinius hoc loco velit, quam quod Philosophus Hist. Anim. vi. 20. pag. 741. Ἐπὶ μὲν οὖν τῶν Λακωνικῶν διὰ τὸ πονεῖν τοὺς ἄῤῥενας μᾶλλον, μακροβιώτεραι αἱ θήλειαι τῶν ἀῤῥένων. *In genere Laconum*, inquit, *mares quam fœminæ laboriosiores : itaque idcirco hæ longæviores maribus sunt.*

81. Ibid. *Pariunt vero cæcos*] In libris quidem plerisque legitur, *Pariunt non cæcos:* quod falsum esse, tum res ipsa et experientia clamat, tum Aristoteles, cujus verba Plinius nunc

transcribit. Sic enim ille de dasypode Hist. Anim. VI. 33. p. 781. Τίκτει δὲ τυφλὰ, inquit, ὥσπερ τὰ πολλὰ τῶν πολυσχιδῶν. *Parit cæcos, sicut pleraque eorum, quæ pedes in multa fissos habent.* Librarios impulit in errorem affinitas duarum literarum *u* et *n*, quæ transverso superne compendii causa apice in Mss. frequentius insigniuntur: sed ut diversa signent: priore *vero*, posteriore *non* indicante.

82. Ibid. *Equas autem post tertium diem, aut post unum ab enixu utiliter admitti putant*] Ita Reg. 1. 2. Colbert. 1. 2. Paris. Chiffl. editionesque omnes vetustæ ante Frobenium, qui insigni audacia, *Post tertium annum*, rescripsit, ex Aristotele, credo, Hist. Anim. VI. 22. pag. 755. quem hac in parte graviter hallucinatum esse Scaliger recte admonet, in eum locum.

83. Ibid. *Et mulier septimo die concipere facillime creditur*] Ita libri omnes tum manu exarati, tum etiam impressi, quorum auctoritate spreta, contra mentem scriptoris, emendant, *et asina*: quoniam id de asina quoque Plinius affirmavit VIII. 69.

84. Ibid. *Desinunt admittere, etiam nolentes*] Nos ita scribendum censuimus, tum ex Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. aliisque Mss. tum ex mente scriptoris. Nam *volentes*, ut habent libri editi, nullam habet probabilem sententiam.

85. Cap. LXXXIV. *Sues tantum et numerosos edunt: item plures*] In Mss. legitur, *sues tantos et numerosos*. Parmensis, *vel tantos*. Unde subiit aliquando animum conjectura, legi *sues dentatos* posse: quoniam tales nasci circa brumam Nigidius tradidit, auctore Plinio VIII. 77. Ad sues certe referri hæc oportere ex Arist. constat de Gener. Anim. IV. 6. pag. 1129. unde hæc maximam partem emanarunt. Verum defendi egregie posse receptam lectionem, interpretatio nostra evincit: neque Pintianum esse audiendum, qui locum ita refingendum pronuntiat: *Sues tantum unum, et duos edunt, item plures:* quod sane frigidum emendandi genus nobis videtur. Aliud enim est numerosos, aliud plures fœtus edere: est illud quidem multos, istud multum parere, ac sæpius.

86. Cap. LXXXVII. *Quæcumque tempus anni generat*] In editis hactenus: *quæcumque æstas, aut ver, statumque tempus anni generant.* Nos voces intermedias, quas nulli Mss. agnoscunt, ceu supposititias erasimus.

87. Cap. LXXXVIII. *Dicuntur solenes*] Erat hic locus in libris hactenus editis corruptissimus: *Sed ad sonum mergere se solent.* In Reg. 1. 2. Paris. Tolet. *mergere se dicuntur solent.* In Chiffl. *mergere se dicuntur solere.* Nos *solenes* rescripsimus, ex Aristotele, quem Plinius hoc loco transcribit, Hist. Anim. IV. 8. pag. 485. Δοκοῦσι δὲ οἵ τε σωλῆνες, ἄν τις ψοφήσῃ, καταδύεσθαι καὶ φεύγειν κατωτέρω, κ. τ. λ. *Videntur tamen digiti marini, sive solenes, et subire, et penitus fugere, ubi senserint ferrum admoveri.* De horum solenum sensu iterum Plinius XI. 52. 'Et solenes fugiunt admota ferramenta.'

88. Cap. XCII. *Contentione plumam excitam revomunt*] Nos ita rescribendum censuimus, ex vestigiis codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. in quibus *pluma et cita* legitur: Vulgo editi libri, *plumas et ossa*. Parm. *et cetera ossa*.

89. Cap. XCIII. *Sed ut bibere, sic edunt*] Nullo plane sensu prius legebatur, *secedunt*. Nos Reg. 2. et Chiffl. secuti sumus, maxime vero Aristotelis verba, quæ nunc mira quadam nec imitabili brevitate redduntur a Plinio. Μάλιστα δὲ, inquit Hist. Anim. VIII. 11. pag. 907. πιαίνεται τῷ πότῳ· ὡς γὰρ ἂν πίνῃ τὰ ὑποζύγια τὸ ὕδωρ, οὕτω καὶ πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν ἔχει τῆς τροφῆς. *Potu maxime pinguescunt,*

et ut cujusque aquæ usus obtigerit, ita jumenta ad fruendum pabulo afficiuntur.

90. Cap. xcv. *Corvus et chloreus*] Frobenius, spreta codicum omnium fide, editionumque vetustarum auctoritate, Parm. Venet. Brix. &c. *Chlorio* reposuit, quam diversam esse avem alibi notavimus. Ab hac ave, quæ χλωρεὺς dicitur, turturem interfici Aristoteles significat Hist. Anim. ix. 2. pag. 1002. Τρυγὼν καὶ χλωρεὺς, inquit, ἀποκτείνει γὰρ τὴν τρυγόνα ὁ χλωρεύς. Et apud Philen, pag. 72. τὴν τρυγόνα χλωρεὺς odisse dicitur. Quæ testimonia impulere aliquando animum, ut duo suspicarer: alterum, magnam esse avem oportere, quæ turturem interficiat: eamque esse fortasse, de qua Scaliger in eum Philosophi locum: quam in Taurinis Liguribus reperiri ait, vulgoque *Clorin* appellari, celeri adeo volatu, ut assequi ea ægre falco possit. Alterum, non *corvus et chloreus*, sed *turtur et chloreus* hic legendum esse. Verum, cum omnes plane refragentur codices, alibique Philosophus, nempe pag. 999. inimicitias exercere scribat aves duas, quæ πίπρα et χλωρεὺς appellentur, quæque invicem ova edant, τὰ γὰρ ὠὰ κατεσθίουσιν ἀλλήλων, nihil ausus sum immutare, veritus ne πίπραν Aristotelicam corvi nomine jure Plinius reddendam putarit, cum nobis ea prorsus, vel ipsa quoque appellatione, ignota sit: nam *Pipo* Gaza reddere maluit: fortassis, quoniam ardeæ genus est πιπῶ apud Hesychium, et pugnax avis. Πιπῶ, inquit, ὄρνεον πολεμικὸν, ὥς τινες, ἐρωδιός.

91. Ibid. *Aquaticæ, et gaviæ*] In editis: *Aquaticæ, anates et gaviæ*. Sed vocem *anates* nulli omnino Mss. agnoscunt: Reg. 1. 2. Colbert. 1. 2. Paris. &c. Aristoteles, a quo hæc accepta mutuo, ut diximus in prioribus notis, ait aves eas quæ e mari cibum petunt, dissidere inter se, ὡς βρένθος καὶ λάρος, *ut dissident brenthus et gavia*. Ex hoc interpolato Plinii loco Gaza βρένθον interpretatur *anatem*. At Hesychius κόσσυφον, *merulam*.

92. Ibid. *Ægithus avis minima cum asino*] Perperam apud Ælianum Hist. Anim. v. 48. αἰγίθαλος, quæ parus est, scribitur. Ἀκανθὶς alii nullis idoneis conjecturis ducti reponunt, nam de ipsa posterius. Interim ægithi faciem, formamque, nec ullo in loco Philosophus describit, nec Plinius: magno rei literariæ detrimento: quare solo nomine cognita avis est. Ridendi sunt qui nullis, ut sæpe, conjecturis ducti, eam esse ægithum contendunt, quam Galli *Linotte* vocant: cum tamen αἴγιθος claudus sit, χωλὸς, teste Philosopho ix. 22. pag. 1052. Horum tamen conjectorum aciem ducit Bellonius vii. 16. Cur salum Gaza αἴγιθον verterit, unde ei errandi ansa oblata, superius diximus, in his ipsis Notis, num. 65.

93. Ibid. *Vulpes et nisi: angues, mustelæ, et sues*] Literulæ unius immutatione integram huic loco sanationem attulimus. Sic enim prius legebatur: *Vulpes et Nili angues, mustelæ et sues*. Verum de Niso sive circo locutum esse Plinium, Aristotelica plane verba demonstrant, quæ nunc a Plinio transcribuntur, ex Hist. Anim. ix. 2. pag. 1003. ubi cum vulpem et circum bellum gerere invicem dixit, mox subdit, mustelæ ac suillo generi cum serpente inimicitias esse: Καὶ ἀλώπηξ δὲ καὶ κίρκος ... Et pag. 1006. ὄφις δὲ γαλῇ καὶ ὗς πολέμιον. Phile quoque pag. 72. Πάλιν ἀλώπηξ δυσμενῆ κίρκον κρίνει. Et Ælianus Hist. Anim. v. 48.

94. Cap. xcvi. *Merulæ et turtures*] In libris editis, *merulæ et turdi*. Verum Reg. 1. Paris. et Chiffl. *merulæ et turtures*: et quod multo est certius, ipsemet Arist. loco proxime citato, pag. 1008. καὶ κόττυφος, inquit, καὶ τρυγών.

95. Ibid. *Agnito voce draconi*] Ex fide Mss. Reg. 1. 2. Colbert. 1. 2. Paris. Chiffl. locum hunc restituimus: in his enim legitur: *agnito voce draconis*: quod cum primi Plinii editores haud satis intelligerent, *agnita voce hominis* rescripserunt. Errorem detegit Plinius ipse eo loco, quem nunc respicit, VIII. 22. ubi draconem ait domino suo 'circumvento latronum insidiis, agnitoque voce, subvenisse.'

96. CAP. XCVII. *Quæ conniveant*] Dalecampio magis placet, *quæ contuentur*: ingenti sane errore, codicumque probatiorum contemtu. Aristoteles certe, a quo hæc sumuntur, receptam lectionem egregie tuetur. Sic enim ille Hist. Anim. IV. 10. pag. 499. Ὅτι ὅσα πεζὰ καὶ ἔναιμα, πάντα καθεύδει καὶ ἐγρηγορεῖ, φανερὸν ποιοῦσι κατὰ τὴν αἴσθησιν· πάντα γὰρ ὅσα ἔχει βλεφαρίδας, μύοντα ποιεῖται τὸν ὕπνον. *Quæ humi degunt, et sanguine concreta sunt, hæc omnia dormire ac vigilare sensu ipso manifestum est. Quæcumque enim palpebris prædita sunt, ea connivent omnia, dum somnum capiunt.*

97. CAP. XCVIII. *A vino et a cibis proxima, &c.*] In quibusdam Mss. legitur *autumno*: sed plane, ut quidem videtur, contra scriptoris mentem: qui XXVIII. 14. ex Aristotele et Fabiano tradit, circa ver et autumnum plurimum somniari.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XI.

Insectorum animalium genera.

I. (I.) RESTANT immensæ subtilitatis animalia: quando aliqui ea neque spirare, et sanguine etiam carere prodiderunt.[1] Multa hæc et multigenera,[a] terrestrium[b] volucrumque vita.[2] Alia pennata, ut apes: alia utroque modo,[c] ut formicæ: aliqua et pennis[d] et pedibus carentia; et jure omnia[3] insecta appellata ab incisuris,[e] quæ nunc cervi-

CAP. I. 1 'Ita codd. Regg. Editio princeps et Cl. Rezzonicus. In recentt. edd. hæc subdita fini libri superioris.' *Brotier.* *et sine sanguine esse etiam prodiderunt* Gronov. et edd. vett. Vid. ad finem libri sup.—2 Ita codd. Harduini, Dalec. Chiffl. et Turneb. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *et multigena terrestrium volucriumque vita* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, margo edd. Dalec. et Gronov. *Alia pedibus gradiuntur, ut aselli: alia pennata.*—3 Ita codd. Regg. Ambrosian. et Editio princeps; *et* non habetur in edd.

NOTÆ

[a] *Multigenera*] Vide Notas et Emend. num. 1. Insecta porro hoc loco subintellige, ex ultima superioris libri sententia. Sunt enim hæc apta inter se, et connexa.

[b] *Terrestrium*] Quoniam alia, terrestrium ritu, pedibus gradiuntur, ut iulus, et centipeda: alia, volucrum more, alata sunt, ut apes et vespa. Arist. Hist. Anim. IV. 1. p. 401.

[c] *Utroque modo*] Idem quoque genus, inquit, et alatum est, et alis caret, ut formicæ: namque ex his quædam volant, quædam alas nullas habent. Aristot. loc. cit. Locustæ item quædam alas habent, quædam nullas.

[d] *Aliqua et pennis*] Ut terreni vermes.

[e] *Incisuris*] Secturis, segmentis,

cum loco, nunc pectorum atque alvi, præcincta[4] separant membra, tenui modo[f] fistula cohærentia. Aliquibus vero non tota incisura,[5] eam ambiente ruga:[6] sed in alvo, aut superne tantum, imbricatis flexili[g] vertebris,[a][7] nusquam alibi spectatiore naturæ rerum artificio.

(II.) In magnis siquidem corporibus, aut certe majoribus, facilis officina[h] sequaci materia fuit. In his tam[8] parvis, atque tam nullis, quæ ratio, quanta vis, quam inextricabilis perfectio! ubi tot sensus collocavit in culice? et sunt alia dictu minora. Sed ubi visum in eo prætendit? ubi gustatum applicavit? ubi odoratum inseruit? ubi vero truculentam illam et portione maximam vocem ingeneravit? qua subtilitate pennas annexuit?[9] prælongavit pedum crura? disposuit jejunam caveam, uti alvum? avidam sanguinis, et potissimum humani, sitim accendit? Telum vero perfodiendo tergori[b] quo spiculavit ingenio? Atque ut in capaci,[i] cum cerni non possit exilitas, ita reciproca[j] generavit arte,[10][k] ut fodiendo acuminatum pariter, sorbendoque fistulosum esset. Quos teredini[l] ad perforanda robora

[a] *Tenui tantum fistula cohærentia. Aliquibus vero non absoluta in orbem incisura est, quoniam ambit eam ex parte cutis rugosa: sed in alvo tantum, aut superne in dorso flexilis est ea ruga, constatque vertebris imbricum more positis.*

[b] *Cuti, corio.*

vulgg. ante Brotier.—4 '*Præcinctu, ὑποζώματι διαιροῦσι*, Arist. de cicadis.' *Dalec.*—5 Vet. Dalec. *tota incisura eorum.*—6 Ita codd. Harduini, Chiffl. et Turneb. *eas ambiente rugas* Gronov. et edd. vett.—7 Ita etiam Turnebus et edd. recentt. *imbricatis flexilibus vertebris* Gronov. et al. ante Harduin.—8 *In his vero tam* cod. Dalec.—9 Chiffl. *pinnas adnexit.*—10 ' Ita codd. Regg. Colb.

NOTÆ

commissuris, quibus insectorum partes aptæ sunt inter se, et cohærent. Ἐντομὰς Philosophus appellavit loc. cit.

[f] *Tenui modo*] Tenui tantum et fistuloso cibi ac spiritus meatu inter se cohærentia.

[g] *Imbricatis flexili*] Incisura videlicet flexili, vertebris sive commissuris imbricum modo invicem insidentibus.

[h] *Officina*] Molitio, fabricatio.

[i] *Ut in capaci*] Nec minore solertia, (quanquam id telum, ob exilitatem, cerni oculis vix potest,) quam si in capaciore materia naturæ industria se exercuisset, ad geminos usus illud natura fabricata est. Culex, *un moucheron.*

[j] *Reciproca*] Gemina vi instruxit, gemina dote.

[k] *Generavit [geminavit] arte*] Mss.

cum sono teste dentes affixit, potissimumque e ligno cibatum fecit? sed turrigeros elephantorum miramur humeros, taurorumque colla, et truces in sublime jactus:[m] tigrium rapinas, leonum jubas, cum rerum natura nusquam magis, quam in minimis, tota sit. Quapropter, quæso, ne nostra legentes,[11] quoniam ex his spernunt multa, etiam relata fastidio damnent,[c] cum in contemplatione naturæ nihil possit videri supervacuum.

II. (III.) Insecta multi[a] negarunt spirare, idque ratione persuadentes, quoniam in viscera interiora nexus[1] spirabilis[b] non inesset. Itaque vivere ut fruges, arboresque: sed plurimum interesse, spiret aliquid, an vivat.[2] Eadem de causa nec sanguinem iis esse, qui sit nullis[c] carentibus corde atque jecore. Sic nec spirare[d] ea, quibus pulmo desit. Unde numerosa quæstionum series exoritur. Iidem enim et vocem[e] esse his negant, in tanto murmure apium,[3]

[c] *Ex insectis, multi fere multa spernunt: ne tamen etiam ea, quæ de iis narrantur, fastidiose damnent.*

Chiffl. Paris. et Editio princeps. Frustra emendatum in recentioribus editionibus, *geminavit arte.*' Brotier. *generavit arte* etiam cod. Dalec. *reciprocam geminavit arte* cod. Dalec.—11 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ne hæc legentes* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, Vet. Dalec. *spernuntur multa.*

CAP. II. 1 Cod. Dalec. *ea ratione p. q. per viscera interiora nexus;* Chiffl. *viscera interiora nexus;* Vet. Dalec. *visceri interior nexus;* Gronov. et al. ante Harduin. *visceri interiori nexus.*—2 Cod. Dalec. *aliquis an vivat.* Mox, in eodem: *qui sit nullus.*—3 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *in tanto murmure apum* Gronov. et al. ante Harduin.

NOTÆ

omnes, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. &c. *generavit.*

[l] *Quos teredini*] De teredine dicemus XVI. 80.

[m] *In sublime jactus*] Quam vim præ se ferant, dum vi quadam arrepta in sublime jaciunt, illi promuscide, hi cornibus.

[a] *Insecta multi*] Aristoteles sane negat Hist. Anim. IV. 9. p. 488. οὐδὲν γὰρ ἀναπνεῖ τῶν ἐντόμων.

[b] *Nexus spirabilis*] Arteria ad pulmonem pertinens, quod unicum vocis edendæ, quæ proprie vox sit, instrumentum est. Vide Notas et Emend. num. 2.

[c] *Qui sit nullis*] Aristotelem notat, cujus hæc placita sunt Hist. Anim. II. 18. p. 246. et 247.

[d] *Sic nec spirare*] Arist. p. 245.

[e] *Iidem enim et vocem*] Philosophum adhuc sugillat, fortassis immerito. Is enim subtili admodum disputatione Hist. Anim. IV. 9. p. 486. vocem a sono differre statuit: sermonem ab utroque: sonum et vocem aëre eliso

cicadarum sono, et aliis quæ suis æstimabuntur locis. Nam mihi contuenti se persuasit[4] [f] rerum natura, nihil incredibile existimare de ea. Nec video,[g] cur magis possint non trahere animam talia, et vivere, quam spirare[5] sine visceribus: quod etiam in marinis docuimus, quamvis arcente spiratum[6] [h] densitate et altitudine humoris.[*] Volare quidem aliqua, et animatu[i] carere in ipso[7] spiritu viventia, habere sensum victus, generationis, operis, atque etiam de futuro curam: et quamvis non sint membra, quæ, velut carina, sensus[8] invehant, esse tamen his[j] auditum, olfactum, gustatum, eximia præterea naturæ dona, solertiam, animum, artem, quis facile crediderit? Sanguinem non esse his fateor, sicut ne terrestribus quidem cunctis, verum simile quiddam. Ut sepiæ[k] in mari sanguinis vicem[9] [l]

[*] *Quamvis prohibeat spirandi facultatem densitas et altitudo maris.*

—4 *Nam contuenti semper suasit* cod. Dalec.—5 Dalec. *magis non possint trahere animam talia, et spirare quam vivere.*—6 Ita codd. Tolet. et Dalec. *spiritum* codd. Regg. Brott. Editio princeps, Gronov. et al. ante Harduin.—7 Dalec. *sine ipso;* Chiffl. *et in ipso.*—8 Dalec. *membra, velut marinis, quæ sensus.*—9 *Ut sepia i. m. s. vice* Vet. Dalec. *Ut Sepiæ in m. s. vires* codd. Da-

NOTÆ

fieri, nec differre nisi instrumentis: quoniam ore tantum fit vox: sonum in insectis, ab attritu membrorum: sermonem, articulatione vocis. Negat deinde alia parte, quam gutture, vocem edi: quamobrem, quæ pulmone carent, atque adeo gutture sive arteria, carere eadem pariter omni voce.

[f] *Se persuasit*] Mss. omnes, *semper suasit.*

[g] *Nec video*] Nec video, inquit, intelligi posse expeditius, quicquam, quod spiritum aëremque non trahat, vivere, quam spirare aliquid, quod visceribus his careat. Nam sine internorum viscerum pulmone spirare marina docuimus: libro nempe IX. 6. 'quoniam et pulmonum vice aliis possunt alia spirabilia inesse viscera, ita volente natura: sicut et pro sanguine est multis alius humor,' &c. Vide Notas et Emend. num. 3.

[h] *Spiratum*] Sic Mss. omnes, non *spiritum.* Sic Tullius *respiratum*, quod idem est, pro spiratione seu respiratione dixit de Nat. Deor. lib. II.

[i] *Et animatu*] Quis credat spirandi facultate carere ea quæ in medio spiritu, hoc est, in medio aëre, vivunt? quibus inest auditus, olfactus, gustatus, quanquam iis ea membra desunt, quibus in ceteris animantibus, ceu carina aliqua, sensus invehuntur?

[j] *Esse tamen his*] Arist. Hist. Anim. IV. 8. p. 483.

[k] *Ut sepiæ*] Vide quæ diximus IX. 45. de sepia: de purpura eodem libro c. 60.

[l] *Sanguinis vicem*] Mss. omnes, *san-*

atramentum obtinet, purpurarum generi infector ille succus, sic et insectis quisquis est vitalis humor, hic erit et sanguis, donec [10] æstimatio sua cuique sit.[b] Nobis propositum est, naturas rerum manifestas indicare, non causas judicare dubias.[m]

III. (IV.) Insecta, ut intelligi possit, non videntur nervos habere, nec ossa, nec spinas, nec cartilaginem, nec pinguia,[n] nec carnes, ne crustam [1] quidem fragilem, ut quædam marina,[o] nec quæ jure [p] dicatur cutis: sed mediæ cujusdam inter omnia hæc naturæ corpus, arenti simile, nervo mollius, in reliquis partibus [q] siccius vere,[2 r] quam durius. Et hoc solum his est,[3] nec præterea aliud. Nihil intus,[s] nisi admodum paucis intestinum implicatum.[4] Itaque divulsis [t] præcipua vivacitas, et partium singularum palpitatio. Quia quæcumque est ratio vitalis, illa non

[b] *Dum erit fas unicuique, ut libuerit, rem æstimare.*

lec. et Chiffl.—10 Vet. Dalec. *sanguis. Sed.* Edd. Harduin. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *sanguis. Donec, &c.* Paulo post, cod. Dalec. *non causas indagare.*

CAP. III. 1 Cod. Dalec. *nec crustam;* et mox in eodem, *neque jure dicetur.* —2 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *fere* Turneb. *vero* Chiffl. *verius* Gronov. et al. ante Harduin. —3 Cod. Dalec. *in his est.*—4 ' Legendum videtur: *Nihil intus, nisi intesti-*

NOTÆ

guinis vires.

[m] *Judicare dubias*] Rectius ut in Reg. 2. Paris. et vet. Dalec. *indagare.*

[n] *Nec pinguia*] *Nec adipem, οὐδὲ πιμελὴν,* quia carent sanguine nimirum, quæ adipis materia est. Arist. Hist. Anim. IV. 6. p. 470.

[o] *Ut quædam marina*] Ut locustæ, et cancri, de quibus IX. 50.

[p] *Nec quæ jure*] Arist. Δέρμα δ' ἔχουσι μὲν, πάμπαν δὲ τοῦτο λεπτόν. *Cutem quidem, sed prætenuem, habent.*

[q] *In reliquis partibus*] Iis nimirum quæ vulgo extra corpus censentur: cujusmodi sunt tauri et scarabæi cornua: sunt enim hæc multo, quam sint crustæ cochlearum, duriores, ut quidam loquuntur; sive, ut Plinius mavult, sicciores.

[r] *Siccius vere*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. Editi perperam, *verius.*

[s] *Nihil intus*] Neque alia intus viscera, præter intestinum, quod in paucis admodum est implicatum, sive inflexum. Aristot. p. 471. Ἐντερόν ἐστι, τοῖς μὲν πλείστοις εὐθὺ, καὶ ἁπλοῦν, μέχρι τῆς ἐξόδου ἐστὶν, ὀλίγοις δ' ἑλιγμὸν ἔχει. Sic enim ex Plinio liquet legi oportere, non ὀλίγον, ut vulgo habetur in editis.

[t] *Itaque divulsis*] Insecta omnia etiam præcisa vitam retinent. Re-

certis inest membris, sed toto in corpore, minime tamen capite,[u] solumque[5] non movetur, nisi cum pectore avulsum. In nullo genere plures sunt pedes. Et quibus ex his plurimi, diutius vivunt divulsa, ut in scolopendris videmus. Habent autem oculos, præterque[v] e sensibus[6] tactum atque gustatum: aliqua et odoratum, pauca et auditum.

IV. (V.) Sed inter omnia ea principatus apibus, et jure præcipua admiratio, solis ex eo genere hominum causa genitis. Mella contrahunt, succumque dulcissimum atque subtilissimum, ac saluberrimum. Favos confingunt et ceras, mille ad usus[a] vitæ: laborem tolerant,[1] opera conficiunt, rempublicam habent, consilia privatim, ac duces gregatim: et quod maxime mirum sit, mores habent. Præterea, cum sint neque mansueti generis, neque feri;[b] tamen tanta est natura rerum,[2] ut prope ex umbra[c] minimi animalis incomparabile[3] effecerit quiddam. Quos efficaciæ industriæque tantæ comparemus nervos? quas

num, *admodum paucis replicatum*, ex Aristot. Hist. Anim. IV. 7.' *Dalec.*—5 Cod. Dalec. *caput, solumque.*—6 Parm. *præterque sensus.*

CAP. IV. 1 'Alias sic: *Favos confingunt et ceras, mille ad usus vitæ. Laborem tolerant, &c.* Sic et Chiffl.' *Dalec.* *ceras. Illæ ad usus, &c.* Gronov. et al. vett. ante Harduin. qui ex codd. suis lectionem nostram recepit, eumque secuti Miller. Bipont. et Franz.—2 Cod. Dalec. *tanta est n. rerum, omisso tamen;* Chiffl. *tantum natura rer.*—3 'Tolet. *minima animalis, incorporabile:* non recte.'

NOTÆ

liquum fere caput acceptum plane ad verbum ex Arist. Hist. Anim. IV. 6. p. 466.

[u] *Minime tamen capite*] Sive, *in capite*. Facit hoc contra Galenum, qui ruditer nimis putavit in cerebro sedem esse animæ primariam, non in corde; cum tamen etiam anguillarum et serpentium caput præcisum non vivat, ceterum corpus vivat diu: *sine pectore autem*, ἄνευ δὲ τούτου, inquit Philosophus, loc. cit. de insectis agens, ἡ κεφαλὴ οὐ ζῇ, *non vivit caput.*

[v] *Præterque*] Prætereaque. Hæc sunt ex Aristotelis Hist. Anim. IV. 8. p. 477.

[a] *Mille ad usus*] Vide Notas et Emend. num. 4.—'Interim huic Plinianæ disputationi de apibus si quis Gallicam dissertationem D. Maraldi adjunxerit, quæ est, in Hist. Acad. Reg. Scient. anni 1712. a p. 299. ad p. 335. plurimum ex ea lectione eruditionis colliget et voluptatis.' *Ed. sec.*

[b] *Neque feri*] Ea de re diximus VIII. 82.

[c] *Ut prope ex umbra*] In umbratili, ut ita dicam, animali, summa quædam industriæ, solertiæ, virium ar-

vires? quos rationi[4] medius fidius viros?[a] hoc certe præstantioribus, quo nihil novere, nisi commune.[d] Non sit de anima quæstio: constet et de sanguine, quantulum tamen esse in tantulis potest! Æstimemus postea ingenium.

V. (VI.) Hyeme conduntur:[e] unde enim ad pruinas nivesque et Aquilonum flatus perferendos vires? Sane et insecta[f] omnia, sed minus diu: quæ parietibus nostris occultata, mature tepefiunt. Circa apes aut temporum locorumve ratio mutata est, aut erraverunt priores. Conduntur[g] a Vergiliarum occasu, sed latent ultra exortum:[h] adeo non ad veris initium, ut dixere,[i] nec quisquam[j] in Italia

[a] *Quos rationi qua uti videntur apes, medius fidius, comparemus viros?*

Dalec.—4 Chiffl. *quas vires? ratione.*

CAP. V. 1 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *nec quisquam in*

NOTÆ

gumenta atque indicia natura conclusit.

[d] *Nisi commune*] Omnia in commune conferunt, consuluntque. Virgil. Georg. IV. 153. 'Solæ communes natos, consortia tecta Urbis habent, magnisque agitant sub legibus ævum, Et patriam solæ, et certos novere penates.' Et mox, 'Et in medium quæsita reponunt.'

[e] *Hyeme conduntur*] Arist. Hist. Anim. VIII. 18. p. 928.

[f] *Sane et insecta*] Aristot. loc. cit. Τὰ δ' ἔντομα σχεδὸν ἅπαντα φωλεῖ, πλὴν εἴ τι ἐν ταῖς οἰκήσεσι συναυθρωπεύεται αὐτῶν. *Insecta pæne omnia latent, nisi si qua ex ipsis in domiciliis nobiscum agitant:* nam ea scilicet tepore ædium muniunt se adversus gelu.

[g] *Conduntur*] Arist. p. 929. Incidit porro Vergiliarum occasus in diem XLIV. post æquinoctium autumnale, ut alias monuimus.

[h] *Ultra exortum*] Qui incidit in diem XLVIII. post æquinoctium vernum, uti dicetur XVIII. 59. hoc est, circa quintum Idus Maias, ut ait Colum. IX. 14.

[i] *Ut dixere*] Aristotelem arguit, circa metam latendi, quam ad ver usque ille, p. 929. μέχρι τοῦ ἔαρος, a Vergiliarum occasu definiit. Sed, ut est rite Plinius antea præfatus, locorum ratio potest esse diversa: potest id quod Aristoteles pronuntiavit, in Græcia verum esse: in Italia, quod Plinius.

[j] *Nec quisquam*] Nemo, inquit, in Italia ita de alvis, hoc est, de alvearibus existimat, ut veris initio putet aut ante Vergiliarum exortum, apes ad opus et laborem exire, aut soboli procreandæ vacare. Tum enim Hyginus apud Columellam loc. cit. incipere ait examina viribus et numero augeri, &c. Et Virgil. Georg. IV. 51. 'Cum Sol cœlum æstiva luce reclusit, Illæ continuo saltus sylvasque peragrant, Purpureosque metunt flores,' quos certe non ver statim primum emittit, sed adultum jam, et affectum.

de alvis existimat.[1] Ante fabas[k] florentes exeunt[2] ad opera et labores, nullusque, cum per cœlum licuit, otio perit dies. Primum favos[l] construunt, ceram fingunt, hoc est, domos cellasque faciunt. Deinde sobolem, postea mella, ceram ex floribus, melliginem[m] e lacrymis arborum, quæ glutinum[n] pariunt, salicis, ulmi, arundinis, succo, gummi, resina. His primum[o] alveum[p] ipsum intus totum,[3] ut quodam tectorio, illinunt, et aliis amarioribus succis contra aliarum bestiolarum aviditates: id se facturas conscia, quod concupisci possit. His deinde fores quoque latiores circumstruunt.[4] [q]

VI. (VII.) Prima fundamenta commosin[1] [r] vocant periti, secunda pissoceron, tertia propolin, inter coria[s] cerasque:[2] magni ad medicamina[t] usus. Commosis[3] crusta est pri-

It. de eis aliter (*de aliis* Chiffl.) *existimat* Turneb. *nec ut quisquam in Italia de alveis, &c.* Gronov. et al. ante Harduin. ' Ms. *de aliis:* lego, *de illis.*' Dalec. —2 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *florentes neque exeunt* Turneb. *florentes non exeunt* Gronov. et al. ante Harduin.—3 ' Aristot. Hist. Anim. IX. 4. *totum, ac etiam pavimentum.*' Dalec.—4 ' E Varr. et Aristot. l. c. *circum obstruunt.*' Idem.

CAP. VI. 1 Ita codd. Harduini, Colb. 1. 2. et Paris. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Commisin* Regg. Hard. 1. 2. *mitys* Vet. Dalec. Parm. et Venett.—2 Dalec. *ceramque.*—3 *Metys* Vet. Dalec. *Mitys* Aristot.

NOTÆ

[k] *Ante fabas*] Ante Idus Maias. Vide Notas et Emend. num. 5.

[l] *Primum favos*] Accepta hæc sunt deinceps, quæ reliquo hoc cap. continentur, ex Arist. Histor. Anim. IX. 64. p. 1108.

[m] *Melliginem*] Melligo vocatur primum veluti tectorium, quo solum apes oblinunt, contra bestiolarum incursus.

[n] *Quæ glutinum*] Quæ sunt quoquo modo glutinosæ: quæ succum exsudant gummi vel resinæ modo. De salicis succo XXIV. 37. ulmi cap. 37. arundinis c. 50.

[o] *His primum*] Arist. p. 1109.

[p] *Alveum*] *Alvum* Mss. omnes ubique exhibent: et alvum pro alveo, seu alveari, veteres passim dixere.

[q] *Circumstruunt*] Hoc est, accessionem materiæ adjungunt ostiis, si latiora sunt. Καὶ τὰς εἰσόδους δὲ παροικοδομοῦσιν, ἐὰν εὐρεῖαι ὦσιν. Arist. Albertus item, ex Philosopho, ut apparet, de Anim. VIII. 4. 3. pag. 267. ' Et si foramina, per quæ sunt introitus, forte fiunt nimis ampla, hujusmodi florum illinitionibus strictos eos faciunt.'

[r] *Commosin*] Vide Notas et Emend. num. 6.

[s] *Inter coria*] Inter priora duo veluti tectoria, commosin nempe, pissoceronque, et favorum ceram. In ædificiis crustas et linamenta calcis aut arenæ, lutive, Latini coria nuncupant: nostrates, *des couches.* Inde ducta metaphora.

[t] *Ad medicamina*] De his agemus XXII. 50.

ma, saporis amari.[u] Pissoceros[v] super eam venit, picantium modo,[w] ceu dilutior cera. E vitium, populorumque[x] mitiore gummi propolis,[4] crassioris jam materiæ,[y] additis floribus,[z] nondum tamen cera,[a] sed favorum stabilimentum, qua omnes frigoris aut injuriæ aditus obstruuntur,[5] odore et ipsa etiamnum gravi,[b] ut qua plerique pro galbano utantur.

VII. Præter hæc convehitur erithace,[c] quam aliqui sandaracam,[d] alii cerinthum[e] vocant. Hic erit apium,[1] dum

—4 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. Vide Not. et Emend. n. 7. *seu dilutior: ceræ initium plerumque e mitiore gummi. Propolis* Gronov. et al. ante Harduin.—5 Alii ap. Dalec. *qua aditus injuriæ frigoris omnes obstruuntur.*

CAP. VII. 1 Ita codd. Harduini cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont.

NOTÆ

[u] *Saporis amari*] Μίτυς quoque, quæ commosi ex parte aliqua similis est, quod ea alvearii ostium in ipso primo aditu oblinitur, *odore* pariter *acri* est, τὴν ὀσμὴν δριμὺ, nempe ad deterrendas ab ingressu saporis gravitate bestiolas.

[v] *Pissoceros*] Πισσόκηρος, quod Latine *ceropiceum linimentum* possis appellare. Nomen habet a πίσσα, *pix*, et κηρὸς, *cera*. Hoc illud est glutinum, quo rimis domorum oblinendis apes uti cecinit Maro Georg. IV. 40. 'Collectumque hæc ipsa ad munera gluten, Et visco et Phrygiæ servant pice lentius Idæ.' Albertus de Animal. VIII. 4. c. 3. p. 267. ait esse pingue oleum instar ceræ pice admixtæ.

[w] *Picantium modo*] Perinde quasi apes ipsæ eo favos picare velint: qui enim picant vasa, picem diluere solent, ut liquidior inhærescat lateribus vasorum: aliter, caduca. Picare, *vernir*.

[x] *E vitium, populorumque*] Vide Notas et Emend. num. 7.

[y] *Crassioris jam materiæ*] Libentius multo agnoverim *crassiori*, subintelligens ex superioribus, *venit*: ut sit sententia, spissiori jam materiæ, quippe quæ ex duplici corio tectoriove constet, corium advenire ac superaddi tertium, propolim nimirum: adjici etiam flores, &c.

[z] *Additis floribus*] Succo florum. 'Fuco et floribus,' inquit Virgil. IV. 39.

[a] *Nondum tamen cera*] Sed ceræ tamen similis, κηροειδὴς, inquit Diosc. II. 106.

[b] *Etiamnum gravi*] Vehementi, non tamen acerbo, aut injucundo. Diosc. loc. cit. εὐώδη et στυρακίζουσαν, *odoratam* et *styraci affinem* ait esse.

[c] *Erithace*] Ἐριθάκη Aristoteli Hist. Anim. V. 19. pag. 614. et Varroni de Re Rust. III. 16. p. 109.

[d] *Sandaracam*] Arist. Hist. Anim. IX. 64. pag. 1124. ait esse quiddam ceræ duritia simile, apium cibum, quem quidam nominant σανδαράκην. Nihil habet hæc sandaraca mellea et ceraginosa, præter nomen, affinitatis aut similitudinis cum ea, quam inter pigmenta Plinius commemorat XXXV. 55.

[e] *Cerinthum*] Arist. loc. cit. pag. 1108. Ἔστι δὲ αὐταῖς καὶ ἄλλη τροφὴ,

operantur, cibus, qui sæpe invenitur in favorum inanitatibus sepositus, et ipse amari saporis.[2] Gignitur autem rore verno, et arborum succo, gummium modo, Africi minor, Austri flatu nigrior, Aquilonibus melior et rubens, plurimus in Græcis[3] nucibus. Menecrates florem[f] esse dicit, sed nemo præter eum.[4]

VIII. (VIII.) Ceras ex omnium arborum satorumque floribus confingunt, excepta rumice[g] et echinopode.[1] Herbarum hæc genera.[h] Falso excipitur et spartum,[i] quippe cum in Hispania multa in spartariis mella herbam eam sapiant. Falso et oleas[j] excipi arbitror, quippe olivæ[k]

et Franz. *apum* Gronov. et edd. vett.—2 Cod. Dalec. *saporis cibus*; Vet. Dalec. *saporis, sed plenus humoris cibus.*—3 Dalec. *ex Græcis.*—4 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Menecrates florem esse dicit futuræ messis initium: sed nemo, &c.* Gronov. et edd.

CAP. VIII. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin.

NOTÆ

ἣν καλοῦσί τινες κήρινθον· ἔστι δὲ τοῦτο ὑπωδεέστερον, καὶ γλυκύτητα συκώδη ἔχον. Κομίζουσι δὲ τοῦτο τοῖς σκέλεσι, καθάπερ καὶ τὸν κηρόν. *Est et alius apibus cibus, quem cerinthum vocant. Est hoc deterius, dulcedinem tamen fici habens: gerunt hoc cruribus, quemadmodum et ceram.* Utriusque appellationis meminit Hesychius, pag. 525. Κήρινθος, ἡ λεγομένη ἐριθάκη· ἔστι δὲ τροφὴ ἣν παρατίθενται ἑαυταῖς αἱ μέλισσαι. Est aliud porro cerinthæ ignobile gramen, de quo Maro Georg. IV. 63. aliud cerinthus: illud herbæ genus de quo XXI. 41. istud medium quiddam inter mel et ceram: præstantius cera quidem ad cibatum: idem melle inferius.

[f] *Menecrates florem*] Vide Notas et Emend. num. 8. Deceptum Menecratem apparet, qui cerinthum a cerintha, ut diximus, non satis apte sejunxerit: ac cerinthum florem esse arbitratus sit: quod de cerintha alii merito prædicarunt.

[g] *Rumice*] De rumice, sive lapatho XIX. 60. et XX. 85. De echinopode, (sic enim ex Mss. Reg. 1. 2. Paris. Chiffl. et vet. Dalec. secuti Turnebum Advers. XXIII. 12. pag. 759. pro *chenopode* legimus:) mentio habetur in Epigrammate veteri, quod ex Plutarcho idem Turnebus refert. Vide et Constantini Lexicon.

[h] *Herbarum hæc genera*] In multas deinde species sese spargentia. Lapathi quidem species locis proxime citatis refert. Echinopodis, quo nomine nihil eum aliud quam tribulos intellexisse arbitror, XXI. 58.

[i] *Et spartum*] De sparto XIX. 7. Columella IX. 4. p. 321. 'Ex omnibus,' inquit, 'deterrimæ notæ mel habetur nemorense, quod ex sparto atque arbuto provenit,' &c.

[j] *Falso et oleas*] Ex olea ceram apes carpere Varro docet de Re Rust. III. 16. p. 110. post Aristotelem Hist. IX. 64. p. 114. Non ex flore quidem, ut Plinius recte observat XXI. 41. sed ex frondium partibus, quæ cum crassiores sint quam florum, ceræ fingen-

proventu plurima examina gigni certum est. Fructibus nullis nocetur. Mortuis ne floribus quidem, non modo corporibus insidunt. Operantur intra sexaginta passus:[2] et subinde consumtis in proximo floribus, speculatores ad pabula ulteriora mittunt. Noctu deprehensæ in expeditione excubant supinæ, ut alas a rore protegant.

IX. (IX.) Ne quis miretur amore earum captos, Aristomachum[l] Solensem duodesexaginta annis nihil aliud egisse: Philiscum vero Thasium in desertis apes colentem Agrium cognominatum: qui ambo scripsere de his.

X. (X.) Ratio operis. Interdiu[1] [a] statio ad portas more castrorum, noctu quies[b] in matutinum, donec una excitet gemino aut triplici bombo, ut buccino aliquo. Tunc universæ[c] provolant, si dies mitis futurus est. Prædivinant[d] enim ventos imbresque, et se[2] continent tectis. Itaque temperie cœli, (et hoc inter præscita habent:) cum agmen ad opera processit, aliæ flores aggerunt pedibus, aliæ aquam ore, guttasque lanugine totius corporis. Quibus est[e] earum adoles-

Miller. Bipont. et Franz. *et chenopode* Gronov. et al. ante Harduin.—2 Cod. Dalec. *quadraginta passus.*

CAP. X. 1 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *operis hæc: interdiu* Gronov. et edd. vett.—2 Ita codd. Harduini, Dalec. et Pintian. *et in se* Chiffl. *et tunc se* Gronov. et edd. vett.—

NOTÆ

dæ videntur esse accommodatiores. Id a se visum observatumque sæpius scribit Albertus de Anim. VIII. 4. 3. p. 268.

[k] *Quippe olivæ*] Arist. Hist. Anim. V. 19. p. 608.

[l] *Aristomachum*] Aristodemum perperam, ut opinor, appellat auctor Sermonis XV. ad fratres in Eremo, inter opera Augustini: 'Philosophus,' inquit, 'Aristodemus annis multis insudavit naturam apis investigare, nec finaliter potuit.'

[a] *Interdiu*] Virgil. Georg. IV. 165. 'Sunt quibus ad portam cecidit custodia sorti.'

[b] *Noctu quies*] Arist. Hist. Anim. IX. 64. p. 1133.—'De bombo apum Festus: 'Bombilatio est sonus apum, ab ipso sonitu dictus: sicut mugitus boum, hinnitus equorum.' Græca vox βόμβος est.' *Ed. sec.*

[c] *Tunc universæ*] Arist. loc. cit.

[d] *Prædivinant*] Arist. pag. 1136. Theophr. de Signis Temp. p. 125. et Ælianus Hist. Anim. I. 11. Virgil. Georg. IV. 191. 'Nec vero a stabulis pluvia impendente recedunt Longius, aut credunt cœlo adventantibus Euris: Sed circum tutæ sub mœnibus urbis aquantur, Excursusque breves tentant.'

centia,[3] ad opera exeunt, et supradicta convehunt: seniores intus[f] operantur. Quæ flores comportant, prioribus pedibus femina onerant, propter id natura scabra, pedes priores rostro:[4] totæque onustæ remeant sarcina pandatæ.[g] Excipiunt[h] eas ternæ, quaternæque, et exonerant.[5] Sunt enim intus[6] quoque officia divisa. Aliæ struunt, aliæ poliunt, aliæ suggerunt, aliæ cibum comparant ex eo, quod allatum est. Neque enim separatim vescuntur, ne inæqualitas operis et cibi fiat[7] et temporis. Struunt orsæ[8] [i] a concameratione alvei, textumque velut a summa[9] tela deducunt,[*] limitibus binis circa singulos actus,[10] [j] ut aliis intrent, aliis exeant. Favi superiore[k] parte affixi, et paulum etiam

[*] *Et quasi telam texant a summo tecto suum opus deducunt, gemina via circa singulos actus relicta, &c.*

3 '*Quarum adolescentiores* Ms. *Adolescentiores* Salmant. et Pintian. Lego, *Harum adolescentiores*.' Dalec.—4 Cod. Dalec. *scabri pedes priores vicini rostro.* —5 Ita codd. Harduini, et Chiffl. cum edd. recentt. *aut quaternæ atque exonerant* Gronov. et al. ante Harduin.—6 *Sunt enim in iis* cod. Dalec.—7 Dalec. *ne inæqualitas temporis et cibi operis quoque fiat.* Vet. Dalec. *aut cibi.*— 8 'Alii, *Struunt orsus;* Turnebus vero: *Struunt orsæ a concameratione alvei, textumque velis ad summa tela.* Lego, *textumque velis usque ad imum solum deducunt* ex Aristot.' *Dalec.* *Struunt orsa ea* Gronov. et al. ante Harduin.— 9 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *vel usque ad summa* Gronov. et al. ante Harduin.—10 Ita codd. Harduini, Dalec. Turneb. et Chiffl. *arcus*

NOTÆ

[e] *Quibus est*] Arist. p. 1128.

[f] *Seniores intus*] Virgil. IV. 178. 'Grandævis oppida curæ, Et munire favos, et Dædala fingere tecta.'

[g] *Pandatæ*] Incurvatæ sub onere. Id vero fabulam sapere Gassendus arbitratur, esseque contra naturam volatus, pag. 118. in Laërt.

[h] *Excipiunt*] Arist. pag. 1113. Virgil. 'Aut onera accipiunt venientum.'

[i] *Struunt orsæ*] Initium favorum a camera, seu tecto alveorum ducitur. Vide Notas et Emend. num. 9.

[j] *Circa singulos actus*] Actus est, inquit Plinius XVIII. 3. 'in quo boves aguntur cum aratro, uno impetu justo. Hic duplicatus in longitudinem jugerum facit.' Hinc ducta metaphora ab opere boum ad apum labores, ut jugerum, sic pariter alveum, in quo se istæ exercent, in plures actus, seu partes, Plinius dividit, ut actus vocetur in alvei ædificatione id quod opere justo in diem apes efficiunt.

[k] *Favi superiore*] Ex Colum. IX. 15. 'Sed omnes favi semper cavearum (hoc est, alveorum) tectis, et paululum lateribus adhærentes, dependent, ita ne solum contingant, quoniam id præbet examinibus iter.' Favos appellat orbes illos, seu panes, in quibus sunt cellæ apium sexangulæ complures. Virgilius, 'crates favorum.' Et Varro de Re Rust. III. 16. 'Fa-

lateribus simul hærent, et pendent una. Alveum[l] non contingunt, nunc obliqui, nunc rotundi, qualiter poposcit alveus:[11] aliquando et duorum generum: cum duo examina concordibus populis dissimiles habuere ritus.[12 m] Ruentes ceras[n] fulciunt, pilarum[o] intergerinis sic a solo[13] fornicatis, ne desit aditus ad sarciendum. Primi fere[p] tres versus inanes struuntur, ne promtum sit quod invitet furantem. Novissimi maxime implentur melle: ideoque aversa alvo[14 q] favi eximuntur. Gerulæ[b] secundos flatus captant. Si cooriatur[r] procella, apprehensi ponderculo lapilli se librant.[15] Quidam in humeros eum imponi tradunt Juxta vero terram volant in adverso flatu vepribus evita-

[b] *Quæ flores comportant domum.*

Gronov. et edd. vett.—11 Vet. Dalec. *poscit alveus.*—12 Cod. Dalec. *situs.*—13 Ita codd. Harduini, cum edd. recentt. *pilarum intergerinis a solo* Gronov. et al. ante Harduin. *pilarum instar intergerinis a solo* Vet. Dalec. Mox, pro *fornicatis*, cod. Dalec. *formatis.*—14 Ita codd. Harduini et edd. recentt. *ideoque inverso alveo* Dalec. *ideo aversa alvo* Chiffl. *ideoque averso alveo* Gronov. et al. —15 Chiffl. *apprehensis ponderculo lapillis librant.*—16 Ita codd. Harduini, ut

NOTÆ

vus est, quem fingunt apes multicavatum e cera, cum singula cava sena latera habeant.'

[l] *Alveum*] Sive, ut Mss. et passim Varro atque Columella, *alvum*. Favorum, inquit, forma ac dispositio hujusmodi est, qualis figura alveorum et modus, qui modo quadrati fiunt, modo teretes ac rotundi. Colum. loc. cit. 'Ceterum figura cerarum talis, qualis et habitus domicilii: nam et quadrata, et rotunda spatia: nec minus longa, suam speciem, velut formæ quædam, favis præbent: ideoque non semper ejusdem figuræ reperiuntur favi.'

[m] *Habuere ritus*] Vide Notas et Emend. num. 10.

[n] *Ruentes ceras*] Arist. Hist. Anim. IX. 64. Καὶ τὰ πίπτοντα δὲ τῶν κηρίων ὀρθοῦσιν αἱ μέλιτται, καὶ ὑφιστᾶσιν ἐρείσματα, κ. τ. λ. *Collabentes etiam favos erigunt apes, fulturasque seu pilas substituunt, ut subire queant, &c.*

[o] *Pilarum*] Pilas ab imo solo in fornicum similitudinem exstruunt, certis intervallis discretas, quæ ceras gerant, ac sustineant, unde intergerinæ appellatæ. Sumta metaphora ab intergerinis, sive, ut alii malunt, intergerivis parietibus, quibus id nomen factum, auctore Festo, 'quod inter confines struuntur, et quasi intergeruntur.'

[p] *Primi fere*] Arist. p. 1111. Ὅσον ἐπὶ δύο ἢ τρεῖς στίχους κύκλῳ, βραχεῖαι καὶ κεναὶ μέλιτος, *ordines duo aut tres in orbem breves sunt, et melle vacui.*

[q] *Aversa alvo*] Averso alveari, hoc est, ut Columella loquitur IX. 15. a posteriore parte alvearis.

[r] *Si cooriatur*] Arist. pag. 1129. Virgil. Georg. IV. 194. 'Et sæpe lapillos, Ut cymbæ instabiles fluctu

tis.[16] [s] Mira observatio operis. Cessantium [t] inertiam notant, castigant mox, et [17] puniunt morte. Mira munditia. Amoliuntur [18] [u] omnia e medio, nullæque inter opera spurcitiæ jacent. Quin et excrementa [v] operantium intus, ne longius recedant, unum congesta in locum, turbidis diebus et operis otio egerunt. Cum advesperascit,[w] in alveo strepunt minus ac minus, donec una circumvolet eodem, quo excitavit, bombo, ceu quietem [19] capere imperans: et hoc castrorum more. Tunc repente [20] omnes conticescunt.

(XI.) Domos primum plebei [21] [x] exædificant,[y] deinde regibus. Si speratur [z] largior proventus,[22] adjiciuntur contubernia et fucis.[a] Hæ [23] cellarum [b] minimæ, sed ipsi majores apibus.

conj. Dalec. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *evacuatis* cod. Dalec. *hebetatis* Chiffl. *hebetato* Gronov. et al. ante Harduin.—17 Chiffl. *castigant, mox et, &c.*—18 *Emoliuntur* Chiffl.—19 Gronov. *seu quietem.*—20 *Tum repente* Chiffl.—21 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *plebeis* Gronov.—22 Chiffl. *longior proventus.* Mox, Dalec. *contubernio et fuci.*—23 *His* Froben. et plurimæ edd. ante Harduin. *Hæ* codd. et edd. antiquiss. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. Mox, *sed ipsis* Dalec.

NOTÆ

jactante, saburram Tollunt: his sese per inania nubila librant.'

[s] *Vepribus evitatis*] Quoniam ab iis ægre sese admodum explicant, ut et ab ovium lanis: quemadmodum dicetur, cap. 19. Vide Notas et Emend. num. 11.

[t] *Cessantium*] Arist. pag. 1133.

[u] *Amoliuntur*] Arist. pag. 1126.

[v] *Quin et excrementa*] Arist. pag. 1132. Ælianus Hist. Anim. v. 11. Albertus de Anim. VIII. 4. 4. pag. 271.

[w] *Cum advesperascit*] Arist. pag. 1133. et Ælianus loc. cit. Virgil. Georg. IV. 186. 'Vesper ubi e pastu tandem decedere campis Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant; Fit sonitus, mussantque oras et limina circum. Post, ubi jam thalamis se composuere, siletur In noctem, fessosque sopor suus occupat artus.'

[x] *Plebei*] Vetere scriptura, pro *plebi*.

[y] *Exædificant*] Apes nimirum, non fuci: quod indicandum fuit, ne quem forte in fraudem impelleret lemma olim capiti præfixum, *De fucis*, quod ab hac sententia Plinii editores inconsulte admodum ducere hactenus initium voluerunt.

[z] *Si speratur*] Hæc totidem verbis Arist. Hist. Anim. IX. 64. pag. 1109. *Apes*, inquit, *primum favos construunt, in quibus ipsæ oriri consueverunt: deinde regios, cum fætura largior futura est. Fucarios denique, cum mellis abundantiam significant.* Πλάττουσι δὲ κηρία πρῶτον ἐν οἷς αὐταὶ γίνονται· εἶτ' ἐν οἷς οἱ καλούμενοι βασιλεῖς . . . ὅταν ἡ πολυγονία· τὰ δὲ κηφήνια, ἐὰν μέλιτος ἀφθονίαν ἐπισημαίνῃ.

[a] *Et fucis*] *Bourdons*, κηφῆνες.

[b] *Hæ cellarum*] Vide Notas et E-

XI. Sunt autem fuci,[c] sine aculeo, velut imperfectæ apes, novissimæque,[1] a fessis et jam emeritis inchoatæ, serotinus fœtus, et quasi servitia verarum apium: quamobrem imperant iis, primosque in opera expellunt, tardantes[d] sine clementia puniunt. Neque in opere tantum, sed in fœtu[e] quoque adjuvant eas,[2] multum ad calorem conferente turba. Certe quo major eorum fuit multitudo,[3] hoc major fiet examinum proventus. Cum mella[f] cœperunt maturescere, abigunt eos: multæque singulos aggressæ trucidant. Nec id genus, nisi vere, conspicitur. Fucus ademtis[g] alis in alveum rejectus, ipse ceteris adimit.

XII. Regias imperatoribus futuris in ima[1] parte[h] alvei exstruunt amplas, magnificas, separatas, tuberculo eminentes: quod si[i] exprimatur, non gignuntur soboles. Sexangulæ[j] omnes cellæ, singulorum[2] eæ pedum opere.[a] Nihil

[a] *Cum sint cellæ omnes sexangulæ, totidemque apibus pedes, singuli pedes singulos cellarum angulos elaborant.*

CAP. XI. 1 Alii ap. Dalec. *novissime.*—2 Parm. *fetu coadjuvant eas.*—3 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *major fuerit multitudo eorum* Tolet. *eorum fuit mult. eo major* vulgg. ante Dalec. *major fuerit multitudo, &c.* Gronov. et al. ante Harduin.

CAP. XII. 1 Gronov. et al. *in una.*—2 Ita codd. Harduini et Dalec. *a sin-*

NOTÆ

mend. num. 12.

[c] *Sunt autem fuci*] Phædrus III. 13. de fucis: 'Non inconveniens corpus, et par est color,' &c.

[d] *Tardantes*] Ælianus Hist. Anim. I. 9.

[e] *Sed in fœtu*] Columella IX. 15. pag. 341. 'Veruntamen ad procreationem sobolis conferre aliquid hi fuci videntur, insidentes seminibus quibus apes figurantur: itaque ad fovendam et educandam novam prolem familiarius admittuntur. Exclusis deinde pullis, extra tecta proturbantur.'

[f] *Cum mella*] Columella loc. cit. 'Mellis maturitas intelligitur, cum animadvertimus fucos ab apibus expelli ac fugari, quod est genus amplioris incrementi, simillimum api. Et, ut ait Virgilius, ignavum fucos pecus, et sine industria favis assidens: nam neque alimenta congerit, et ab aliis invecta consumit.' Palladius quoque in Junio, tit. 7.

[g] *Fucus ademtis*] Vide Notas et Emend. num. 13.

[h] *In ima parte*] Vide Notas et Emend. num. 14.

[i] *Quod si*] Quod tuberculum si prematur. Vide Notas et Emend. num. cit.

[j] *Sexangulæ*] Illud est a Varrone haustum de Re Rust. III. 16. 'Non in favo sex angulis cella, totidem quot habet apis ipsa pedes? quod Geome-

horum[k] stato tempore, sed rapiunt[l] diebus serenis munia. Et melle uno alterove ad summum die cellas replent.

(XII.) Venit hoc ex aëre,[m] et maxime siderum exortu,[n] præcipueque ipso Sirio[o] exsplendescente[3] fit, nec omnino prius Vergiliarum[p] exortu, sublucanis temporibus. Itaque tum[4] prima aurora folia arborum melle roscida inveniuntur: ac si qui matutino sub dio fuere, unctas liquore vestes, capillumque concrétum sentiunt. Sive ille est cœli sudor, sive quædam siderum saliva, sive purgantis se aëris succus, utinamque esset[q] et purus[5] ac liquidus, et suæ naturæ, qualis defluit primo: nunc vero e tanta cadens altitudine, multumque, dum venit, sordescens, et obvio terræ halitu infectus, præterea e fronde ac pabulis potus,[6] et in utriculo[r] congestus[7] apium (ore enim[s] eum vomunt:)[8] ad hæc succo florum corruptus, et alveis maceratus, toties-

gulorum Gronov. et al. vett. Mox, *eæ* deest in Tolet.—3 Chiffl. *explendescit.* —4 *Itaque cum* Parm.—5 Cod. Dalec. *succus, sive aquæ, purus;* Parm. *sive aquæ est, et purus.* Pintian. ex Vet. *succus. Ecqui esset purus, &c. primo?*— 6 Vet. Dalec. *præterea fronde ac pab. epotus;* alii ap. Dalec. *fronde, apumque pab. epotus.*—7 'Bene codd. Regg. et Editio princeps, *in utriculo congestus.* Male emendatum in recentioribus edd. *in uterculos.* Utriculum illum dicimus *l'estomac du miel.* Ibi mox excoquitur, antequam apes illud ore evomant.' *Brotier.*—8 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ore enim vomunt* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, Chiffl. *ad hoc succo.*

NOTÆ

træ ἑξάγωνον,' &c. Et rursum: 'Favus est, quem fingunt apes multicavatum e cera, cum singula cava sena latera habeant, quot singulis pedes dedit natura.'

k *Nihil horum*] Arist. Hist. Anim. IX. 64. pag. 1122.

l *Sed rapiunt*] Obeunt sine cunctatione. Silius lib. XIII. 'Rapiunt sibi quisque laborem.'

m *Ex aëre*] Seneca Ep. 85. 'Quibusdam placet,' inquit, 'non faciendi mellis scientiam apibus esse, sed colligendi. Hinc mel aërium Virgilio, quod ex rore aëris factum: 'Protinus aërii mellis cœlestia dona.''

n *Siderum exortu*] Exortu sideris cujuscumque, sed nobilium maxime, ut idem ait cap. 14.

o *Ipso Sirio*] Canicula. Vide Notas et Emend. num. 15.

p *Vergiliarum*] Circa quintum Idus Maias, ut diximus cap. 5. Arist. Hist. Anim. V. 19. pag. 612. ὅλως δ' οὐ γίνεται μέλι πρὸ Πλειάδος ἐπιτολῆς. Vide Notas et Emend. num. 16.

q *Utinamque esset*] Mss. *sive quæ est.* Parm. *sive aquæ est.* Haud ita recte.

r *In utriculo* [*uterculos*] Mss. omnes, *utriculo.* Forte, *ventriculo.*

s *Ore enim*] Arist. pag. 614. Τὸ

que mutatus, magnam tamen cœlestis naturæ voluptatem affert.

XIII. (XIII.) Ibi optimus[1] semper, ubi optimorum[a] doliolis florum conditur. Atticæ regionis hoc,[2 b] et Siculæ,[a] Hymetto, et Hybla, ab locis: mox Calydna[3 c] insula. Est autem[d] initio mel, ut aqua, dilutum, et primis diebus fervet, ut musta,[4] seque purgat: vicesimo die crassescit, mox obducitur tenui membrana,[e] quæ fervoris ipsius spuma

[a] *Ubi optimorum florum caliculis exceptus reconditur. Atticæ regionis hæc propria dos, et Siculæ, ex bonitate soli.*

CAP. XIII. 1 *Ibi optimum* codd. Dalec. Mox, Dalec. *optimorum caliculis florum, &c.*—2 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Atticæ reg. hic* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, *Hymetti et Hyblæ editis locis* Dalec.—3 Gronov. *Calidna.*—4 Ita codd.

NOTÆ

μέλι δὲ ἐμεῖ εἰς τὸν κύτταρον, mel ore vomunt in cellas. Sunt qui existiment mel esse apum excrementum. Ait Gassendus in Laërt. pag. 1118. credibile esse, id quicquid est liquoris, quod ab apibus ex floribus colligitur, a proboscidula exsugi, transmitti in stomachum, et parte ejus in alimentum versa, reliquam in parte idonea aliqua absolvi, vertique in mel, perinde atque in uberibus animalium lactescentium, id quod est ex alimento residuum, in lac transformatur: idque intra ipsa alvearia diebus singulis exonerari. An vero ore vomatur, an alia parte egeratur, difficillimum esse observatu: probabilius parte alia egeri, si quidem conficitur, non factum affertur.

[a] *Ubi optimorum*] Ubi, suavissimorum florum caliculis, ceu doliolis quibusdam, e cœlo decidens excipitur, ac veluti reconditus servatur. Et sane observamus apes non tam ipsis florum foliolis insistere, quam proboscidulas immittere in ipsa florum veluti centra, sive quasi umbilicos, quibus ros ille melleus instillatur, ubi melleum quiddam, ut plurimum, substernitur: quod in narcissis inprimis perspicuum est. Iterum ea voce, *doliolis*, eadem sententia posterius abutitur Plinius cap. 15.

[b] *Atticæ regionis hoc*] De Hymetto et Hybla, illo Atticæ, isto Siculæ regionis monte, diximus in Geographicis. Accepisse hæc Plinius videtur ex Diophane, cujus verba recitantur in Geopon. XV. 7. pag. 417.

[c] *Calydna*] De qua Plinius IV. 24. Strabo Geogr. lib. X. p. 489. ad calcem libri, cum de Calydnis insulis egisset, ita concludit: 'Totum quidem mel, quod in insulis fit, plerumque egregium, et Attico quod certare possit: excellit autem, et reliquis insularibus Calymnium anteit:' *μάλιστα δὲ τὸ Καλύμνιον.*

[d] *Est autem*] Ex Arist. Hist. Anim. V. 19. pag. 612.

[e] *Tenui membrana*] Exteriore crusta, qualem in pulte cernimus vi caloris concrescere.

concrescit. Sorbetur[5] optimum, et minime fronde infectum, e quercus, tiliæ, arundinum foliis.

XIV. (XIV.) Summa quidem bonitatis natione[1] constat, (ut supra[f] diximus,) pluribus modis: aliubi enim favi cera[2] spectabiles gignuntur, ut in Pelignis, Sicilia: aliubi mellis copia, ut in Creta,[g] Cypro, Africa: aliubi magnitudine, ut in septemtrionalibus, viso jam in Germania octo pedum longitudinis favo, in cava parte nigro.

In quocumque tamen tractu terna sunt mellis genera. Vernum ex floribus[h] constructo favo,[3] quod ideo vocatur anthinum.[i] Hoc quidam attingi vetant, ut largo alimento valida exeat soboles. Alii ex nullo minus apibus relinquunt, quoniam magna sequatur ubertas, magnorum siderum[j] exortu. Præterea solstitio,[4][k] cum thymum et uva florere incipiunt, præcipua cellarum materia. Est autem in eximendis favis[l] necessaria dispensatio, quoniam inopia cibi desperant, moriunturque, aut diffugiunt:[5] contra copia ignaviam affert: ac jam melle,[m] non erithace pascuntur.

Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ut mustum* Gronov. et al. vett.—5 *Servatur* Pintian.

CAP. XIV. 1 Tolet. et Pintian. *nationis bonitate*; Vet. Dalec. *boni tas.*—2 Cod. Dalec. *enim ceræ.*—3 Margo edd. Dalec. et Gronov. *collectum e Favonio.*—4 'Quidam legunt *soliti*, vocem 'mellis' subaudientes, quod non probo.' *Turneb.* Ita tamen legitur in Chiffl.—5 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *aut effugiunt* Gronov. et al.

NOTÆ

[f] *Ut supra*] Proxime superiore cap.

[g] *In Creta*] Virgil. de apibus Georg. IV. 152. ubi tamen Curetes sunt ii, de quibus IV. 2. 'Curetum sonitus crepitantiaque æra secutæ Dictæo cœli regem pavere sub antro.' Hoc est, Jovem: quem melle Cretico pastum fuisse fabulæ finxere, ut significarent, temperatissimum esse Creticum cœlum, aëris ibi aspirationem esse suavem. Nam Jovem pro cœlo, hoc est, pro aëre, dixere: ut 'sub Jove frigido.'' *Ed. sec.*

[h] *Ex floribus*] Sequitur Hyginum, qui apud Colum. IX. 14. ait 'ex floribus ceras fieri, ex matutino rore mella, quæ tanto meliorem qualitatem capiunt, quanto jucundiore sit materia cera confecta.'

[i] *Anthinum*] Ἄνθινον, *floridum.*

[j] *Magnorum siderum*] Vergiliarum, Arcturi, Caniculæ. Colum. IX. 14.

[k] *Solstitio*] Vide Notas et Emend. num. 17.

[l] *In eximendis favis*] Sive, in castrandis alvis, ut loquitur Colum. IX. 15. Dispensationem hanc Græci *οἰκονομίαν* vocant.

[m] *Ac jam melle*] Fastidiri in cibo

Ergo diligentiores ex hac vindemia duodecimam partem [6] [n] apibus relinquunt. Dies status [o] inchoandæ, ut quadam [7] lege naturæ, si scire aut observare homines velint, tricesimus ab educto examine: fereque Maio [p] mense includitur hæc vindemia.

Alterum genus est mellis æstivi, quod ideo vocatur ὡραῖον, a tempestivitate præcipua, ipso Sirio exsplendescente post solstitium diebus tricenis fere. Immensa circa hoc subtilitas [8] naturæ mortalibus patefacta est, nisi fraus hominum cuncta pernicie corrumperet. Namque ab exortu sideris cujuscumque, sed nobilium maxime, aut cœlestis arcus,[q] si non sequantur imbres, sed ros tepescat Solis radiis, medicamenta, non mella,[9] gignuntur, oculis, ulceribus, internisque visceribus, dona cœlestia. Quod si servetur hoc [r] Sirio exoriente, casuque congruat in eundem diem, ut sæpe, Veneris, aut Jovis, Mercuriive exortus, non alia suavitas, visque mortalium malis a morte vocandis,[10] quam divini nectaris, fiat.

XV. (XV.) Mel plenilunio uberius capitur, serena die pinguius. In omni melle, quod per se fluxit,[1] ut mustum

vett.—6 Chiffl. *XV. partem;* Fulv. Ursin. Not. ad Varr. de Re Rust. III. 13. *X. partem.*—7 Dalec. *et quadam.*—8 Cod. Dalec. *hoc sublimitas.*—9 Dalec. *medicata mella.*—10 Dalec. *visque in malis mortalibus a morte vindicandis;* al. ap. Dalec. pro *vindicandis* legunt *revocandis.*

CAP. XV. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2.

NOTÆ

erithace incipit, si copia mellis adest.

[n] *Duodecimam partem*] Vide Notas et Emend. num. 18.

[o] *Dies status*] Certus est, inquit, et ratus, inchoandæ hujus vindemiæ dies: tricesimus nempe, postquam 'Emissum caveis ad sidera cœli Nare per æstatem liquidam suspexeris agmen.' Vide Notas et Emend. num. 18.

[p] *Fereque Maio*] Didymus in Geopon. XV. 5. pag. 415. ipso Vergiliarum exortu, Maio ineunte: in Græcia scilicet.

[q] *Aut cœlestis arcus*] Ita codd. omnes Mss. Rectius forsan, *aut cœlesti arcu.* Vim hanc cœlestis arcus Plinius ipse explicat XII. 52. neque se tamen celebratæ in vulgus opinionis sponsorem facit: 'Tradunt,' inquit, 'in quocumque frutice curvetur arcus cœlestis, eandem, quæ sit aspalatho, suavitatem odoris existere: sed in aspalatho inenarrabilem quandam.'

[r] *Quod si servetur hoc*] Hoc mel æstivum.

oleumque, appellatur acetum.[2] [a] Maxime laudabile est etiam omne rutilum, vel sic auribus [b] aptissimum. In æstimatu est e thymo, coloris aurei,[3] [c] saporis gratissimi. Quod fit palam doliolis,[4] [d] pingue: marino e rore, spissum. [e] Quod concrescit [f] autem, minime [5] laudatur. Thymosum [g] non coit, et tactu prætenuia fila mittit: quod primum gravitatis [6] argumentum est. Abrumpi [h] statim et resilire

[*] *Quod fieri cernimus ex florum caliculis, pingue est: quod e rosmarino, spissum.*

---

8. Miller. Bipont. et Franz. *per se fluit* Gronov. et al. ante Harduin.—2 Turneb. et Chiffl. *oleumque appellatur acetum.*—3 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Maximeque, &c.* Dalec. '*etiam omne rutilum ut ulceribus aptissimum, in æstimatu est e thymo, &c.* ex Aristot. et cap. sequenti, manuscripto etiam astipulante.' *Dalec. existimamus e thymo eximii coloris* Pintian. *coloris eximii* habet etiam Vet. Dalec. *acœton, maxime laudabile est. Æstivum omne rutilum, ut diebus confectum siccioribus. Aptissimum existimatur, &c.* Gronov. et edd. vett.—4 Dalec. legit *foliolis.* Mox, alii ap. Dalec. *matutino e rore.*—5 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *autem hoc minime* Gronov. et al.—6 Vet. Dalec. *nobilitatis,*

NOTÆ

[a] *Appellatur acetum*] Ita Mss. omnes. Mel præstantissimum optimumque Græca hæc vox sonat. Hesych. Ἀκητὸν, κράτιστον. Confirmatque hanc interpretationem, id quod statim subjungitur, 'Maxime laudabile est etiam,' &c. Palladius in Junio, tit. 7. 'Mella,' inquit, 'conficimus expressis diligenter favis. Mel recens paucis diebus apertis vasculis habendum est, atque in summitate purgandum, donec refrigerato calore musti more deferveat. Nobilius mel erit, quod ante expressionem secundam velut sponte profluxerit.'

[b] *Vel sic auribus*] Vide Notas et Emend. num. 19.

[c] *Coloris aurei*] Arist. Hist. Anim. IX. 64. pag. 1131. ἔστι δὲ καλὸν χρυσοειδές. Galenus de Antid. I. 2. pag. 868. ὠχρὸν, *pallidum*, anteponit. Forte, ut sacer Vates, 'in pallore auri.' Et Catullus Epigr. LXXVI. 'Statua inaurata pallidior.'

[d] *Doliolis*] Supra cap. 13. 'Ibi optimus semper, ubi optimorum doliolis florum conditur.' Vide Notas et Emend. num. 20.

[e] *Marino e rore*] De Rosmarino dicemus XXIV. 59. Cave hic rorem marinum pro rore dici existimes, qui decidat in maritimo tractu: nam quæ Romanæ ferant aures vel marini roris eo sensu, vel mediterranei similiter roris fieri mentionem?

[f] *Quod concrescit*] Quod grumosum est, nimisve crassum, παχὺ καὶ θρομβῶδες, inquit Galenus loc. cit.

[g] *Thymosum*] Liquidum illud est, tactu læve, ac, si digito trahatur, sibi cohærens et continuum manet: sublatum in sublime, sensim ac lente defluit, in tenuia fila desinens. Hæc totidem verbis Diophanes in Geopon. XV. 7. pag. 417.

[h] *Abrumpi*] Si, cum digito id attollis, ac fluere sinis, non sit viscosum, nec, ut diximus, in fila tenuia distendatur, sed divellatur, abrumpaturque, διασπώμενον καὶ ἀποῤῥηγνύμενον,

guttas, vilitatis indicium habetur. Sequens probatio,[b] [i] ut sit odoratum, et ex dulci[7] acre, glutinosum, perlucidum. Æstiva mellatione decimam partem[j] Cassio Dionysio[8] [k] apibus relinqui placet, si plenæ fuerint alvi:[9] si minus, pro rata portione: aut si inanes, omnino non attingi. Huic vindemiæ Attici signum dedere initium caprifici:[l] alii[m] diem Vulcano sacrum.[10]

(XVI.) Tertium genus mellis, minime probatum, sylvestre, quod ericæum[n] vocant. Convehitur post primos autumni imbres, cum erice sola floret in sylvis, ob id arenoso simile. Gignitur id maxime Arcturi exortu ex ante pridie[11] [o]

[b] *Alterum probandi mellis experimentum est.*

ut opponatur τῷ *vilitatis*, quod sequitur. Pintian. *levitatis*.—7 Gronov. *odoratum, ex dulci*, omissa conjunctione *et*, quam agnoscit Chiffl.—8 *Thasio Dionysio* Gronov. et al. ante Harduin. qui ex codd. suis et Chiffl. lectionem nostram restituit.—9 Ita codd. Harduini et Chiffl. *si pleni fuerint alvei* Gronov. et edd. vett.—10 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *dedere initium Africi, alii diem Vulcano sacrum* Turneb. '*initii dedere. Caprificialem*, id est, Nonas Julii.' *Dalec. Caprificiorum diem Junoni* Girald. *dedere initium Caprificialem diem Vulcano sacrum* Gronov. et edd. vett.—11 Ita codd. Harduini et edd. recentt. *ab Arcturi exortu, pridie*

NOTÆ

improbatur. Galenus loc. cit.

[i] *Sequens probatio*] Totidem verbis Diosc. II. 101. Ἔστι δὲ δοκιμώτερον τὸ γλυκύτερον καὶ δριμὺ, εὐωδέστερον, ὑπόξανθον, οὐκ ὑγρὸν, ὁλκιμον δὲ καὶ εὔτονον, κ. τ. λ.

[j] *Decimam partem*] Sic et Didymus in Geopon. XV. 5. pag. 416.

[k] *Cassio Dionysio*] Vide Notas et Emend. num. 21.

[l] *Initium caprifici*] Tempus illud quo fieri caprificatio incipit, hoc est, mense Junio, circa solstitia, ut scribit Palladius in Junio, tit. 5. Nos de caprificatione suo loco dicturi sumus XV. 21. Vide Notas et Emend. num. 22.

[m] *Alii*] Itali scilicet, apud quos serius, quam in Attica, opera hæc rustica perfici solent. Diem Vulcano sacrum Kalendarium vetus Rusticum, apud Gruterum, pag. 139. Augusto mensi assignat. Alterum, pag. 138. decimo Kal. Septemb.

[n] *Ericæum*] Ἐρεικαῖον, vel ἐρικαῖον, ab ἐρείκη vel ἐρίκη, de qua Diosc. I. 117. Ἐρείκη, inquit, fruticosa est arbor, myricæ similis, at longe minor, cujus flore dum utuntur apes, minime probatum mel efficiunt: οὗ τῷ ἄνθει μέλιτται χρώμεναι μέλι ἐργάζονται οὐ σπουδαῖον. Dicemus nos de ea plura XXIV. 39.

[o] *Ex ante pridie*] Ita Mss. Perperam editi, *a pridie*. Compendiosa locutio est familiaris veteribus, pro 'ante diem, qui pridie Idus est, finitum atque exactum.' Arcturum vero hoc ipso die oriri Plinius ipse auctor est XVIII. 74.

Idus Septembris. Quidam æstivam [p] mellationem ad Arcturi exortum proferunt, quoniam ad æquinoctium autumni ab eo supersint dies quatuordecim: [12] [q] et ab æquinoctio ad Vergiliarum occasum diebus XLVIII. plurima sit erice.[r] Athenienses tetralicem [13] [s] appellant, Eubœa sisirum; [14] putantque [15] apibus esse gratissimam, fortassis quia tunc nulla alia[16] sit copia. Hæc ergo [t] mellatio, fine vindemiæ et Vergiliarum [u] occasu, Idibus Novembris fere includitur. Relinqui ex ea [v] duas partes apibus ratio persuadet, et semper eas partes favorum, quæ habeant erithacen. A bruma [w] ad Arcturi exortum diebus LX.[17] [x] somno aluntur sine ullo cibo. Ab Arcturi exortu ad æquinoctium ver-

Dalec. *Arcturi exortu a pridie* Gronov. et edd. vett.—12 Cod. Dalec. *semper sint dies XIV.* Pintian. *supersint dies XII.* Dalec. *supersint dies XIII.* Gronov. et al. *supersint dies XIV.* Mox, *plurima floret erice* Dalec. *plurima sit erithace* Chiffl.—13 ' Melius *tamaricem*, ut habet Colum. IX. 14.' *Brotier.* *eam tetralicem* Chiffl.—14 ' Ita Editio princeps. In cod. Reg. 1. et Chiffl. *sysyrum:* in cod. Reg. 2. *sysirum:* in recentt. edd. *sisaram.*' Brotier.—15 ' Sic codd. Regg. et Editio princeps. In recentt. edd. *quam putant.*' Idem.—16 Ita codd. Harduini, cum edd. recentt. *quia nulla tunc alia* Gronov. Mox, *sic florum copia* Dalec. Alii ap. Dalec. *quia nullius tunc alius sit copia.*—17 Dalec. *diebus nonaginta.*—18 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2.

NOTÆ

[p] *Quidam æstivam*] Sive secundam. In his est Varro de Re Rust. III. 16. pag. 112. ' Eximendorum favorum,' inquit, ' primum putant esse tempus Vergiliarum exortu. Secundum, æstate acta, antequam totus exoriatur Arcturus. Tertium, post Vergiliarum occasum.' Et Colum. IX. 14. ' Post Arcturi exortum, circa æquinoctium Libræ, favorum secunda est exemtio.'

[q] *Dies XIV.*] Numeratis scilicet extremis duobus, et eo qui Idus antecedit, et octavo Kalendas Octobris, quem in diem æquinoctium cadit.

[r] *Plurima sit erice*] Uti ex erice Plinius, sic ex tamaricis floribus Columella, qui frutex ericæ similis, sed paulo major est, apes mella cibariis hyemis reponere scribit loc. cit.

[s] *Tetralicem*] Vide Notas et Emend. num. 23.

[t] *Hæc ergo*] Tertia nempe, sive autumnalis, ut ex Varrone modo diximus.

[u] *Et Vergiliarum*] Ita fere Didymus in Geopon. XV. 5. pag. 415.

[v] *Relinqui ex ea*] Ita Didymus loc. cit. pag. 416.

[w] *A bruma*] Colum. IX. 14. ' Post confectam brumam, diebus fere XL. quicquid est repositi mellis consumunt: et sæpe etiam vacuatis ceris usque in ortum Arcturi, qui est ab Idibus Februarii, jejunæ favis accubantes torpent more serpentum,' &c.

[x] *Diebus LX.*] Quantum est dierum a bruma ad Idus Febr.

num tepidiore tractu jam vigilant: sed etiam tunc alveo se continent, servatosque in id tempus cibos repetunt. In Italia vero hoc idem a Vergiliarum exortu faciunt:[y] in eum dormiunt.[18]

Alvos[19] quidam in eximendo melle expendunt, ita dirimentes[20] [z] quantum relinquant. Æquitas[a] siquidem etiam in eis obstringitur: feruntque societate fraudata alvos[21] mori. Inprimis ergo[b] præcipitur ut loti purique eximant mella. Et furem[c] mulierumque[d] menses odere. Cum eximuntur mella, apes abigi fumo[e] utilissimum, ne irascantur, aut ipsæ avide vorent. Fumo crebriore[22] etiam ignavia earum excitatur ad opera. Nam nisi[23] incubavere,[f] favos lividos faciunt. Rursus[g] nimio fumo inficiuntur: quarum

8. Miller. Bipont. et Franz. *et in eum dormiunt* Gronov. et edd. vett.—19 *Alveos* Gronov.—20 Ita codd. Dalec. Reg. Brot. et Hard. 1. Colb. Hard. et Brot. 1. 2. et Par. *diripientes* Reg. Brot. et Hard. 2. et Editio princeps; unde emendatum in edd. recentt. ante Brotier. *diribentes.* Vet. Dalec. *dimetientes.* —21 Gronov. *alveos.*—22 *Fumo rariore* Pintian.—23 *Nam ubi* Vet. Dalec. Dalecampius vero legit, *Sed si, &c.* Mox, *fumo afficiuntur* Vet. Dalec.—

NOTÆ

[y] *Faciunt*] Hoc est, cibos tum repetunt: nam usque ad Vergiliarum exortum dormiunt, circiter Idus Maias.

[z] *Ita dirimentes* [*diribentes*] Reg. 1. Colb. 1. 2. et Paris. *dirimentes.* R. 2. *diripientes.* Sententia est, quosdam æquis partibus favos dividere, ut tantum eximant, quantum relinquant.

[a] *Æquitas*] Servari quasdam, inquit, leges æquitatis volunt ab hominibus, quorum utilitatibus laborant: iis neglectis, alvi moriuntur.

[b] *Inprimis ergo*] A Columella hanc religionem didicit IX. 14. 'Maxime custodiendum,' inquit, 'curatori qui apes nutrit, cum alvos tractare debebit, uti pridie castus sit ab rebus venereis, neve temulentus, nec nisi lotus ad eas accedat: abstineatque fere ab omnibus redolentibus esculentis, ut sunt salsamenta,' &c. Eadem repetit quoque Palladius in Martio, tit. 15.

[c] *Et furem*] Quoniam furto subtractæ pessime favificare creduntur, Plinio ipso teste, XIX. 37.

[d] *Mulierumque*] Affine est quod ait Florentinus in Geopon. XV. 2. pag. 410. de apibus: *Καὶ γυναιξὶ δὲ ἀπέχονται, μάλιστα ταῖς ἀφροδισιαζομέναις.*

[e] *Abigi fumo*] Quem ex galbano usto, aridove fimo bubulo excitari jubent Palladius in Junio, tit. 7. et Colum. IX. 15.

[f] *Nam nisi incubavere*] Columella IX. 13. ad calcem.

[g] *Rursus*] Etsi crebrior fumus prosit, at nimius nocet. Tunc et ipsæ mella vorant apes, *θυμούμεναι γὰρ, καὶ σφόδρα πονοῦσαι ὑπὸ τοῦ καπνοῦ, τότε μάλιστα τὸ μέλι ἐσθίουσιν.* Arist. Hist. Anim. IX. 64. p. 1107.

injuriam celerrime sentiunt mella, vel minimo contactu roris[24] [h] acescentia. Et ob id inter genera servatur, quod acapnon [i] vocant.[25]

XVI. Fœtus quonam [a] modo progenerarent, magna inter eruditos et subtilis quæstio fuit. Apium enim coitus visus est nunquam. Plures [b] existimavere oportere [1] confici floribus compositis apte atque utiliter. Aliqui coitu [c] unius, qui rex in quoque appellatur examine. Hunc esse solum marem, præcipua magnitudine, ne fatiscat. Ideo fœtum sine eo non edi: apesque reliquas tanquam marem fœminas comitari, non tanquam ducem: quam probabilem alias sententiam fucorum proventus coarguit. Quæ enim ratio, ut idem coitus alios perfectos, imperfectos generet alios? Propior vero prior existimatio [d] fieret, ni rursus alia difficultas occurreret. Quippe nascuntur [e] aliquando in extremis favis apes grandiores, quæ ceteras fu-

24 Pintian. *contactu oris.*—25 In edd. Gronov. et vulgg. adduntur hæc, *Album mel non fit, quod bithymum est, sed oculis et hulceribus aptissimum existimatur.* 'Hæc periodus in antiquis exempl. non reperitur.' *Pintian.* '*Album mel non fit, quod e mero thymo est* Vet. Lego, *quod e thymo est;* nam mel e thymo luteum potius spectatur.' *Dalec.*

CAP. XVI. 1 'Vet. *procreare;* alii Vet. *apportari.* Lego ex Aristot. *existi-*

NOTÆ

[h] *Contactu roris*] Sic libri omnes. Rorem pro fumo dixit, qui cum rei cuipiam adhærescit, in rorem fere solvitur. Non intellexit hoc Pintianus, qui *oris*, libris invitis, reponit.

[i] *Quod acapnon*] *Ἄκαπνον, sine fumo,* vel Strabo vocat lib. IX. p. 400. *ἀκάπνιστον*, quo nomine Atticum mel appellari scribit, quod fiebat citra fumum.—' In Vita S. Joannis Eleemosyn. die XXIII. Jan. ap. Bolland. c. 4. inscripta laguncula, 'Mel optimum, mel sine fumo.'' *Ed. sec.*—Vide Notas et Emend. num. 24.

[a] *Fœtus quonam*] Accepta hæc totidem plane verbis ex Aristotele Hist. Anim. V. 19. p. 608.

[b] *Plures*] Aristot. loc. cit. Hos inter poëtice Maro ludit Georg. IV. 197. 'Illum adeo placuisse apibus mirabere morem, Quod nec concubitu indulgent, nec corpora segnes In Venerem solvunt, aut fœtus nixibus edunt: Verum ipsæ e foliis natos et suavibus herbis Ore legunt; ipsæ regem parvosque Quirites Sufficiunt, aulasque et cerea regna refigunt.'

[c] *Aliqui coitu*] Arist. loc. cit.

[d] *Prior existimatio*] Virgiliana sententia, quam retulimus.

[e] *Quippe nascuntur*] Mutuatus hæc a Columella IX. 14. p. 387. ubi de examinum incremento agit: 'Eodemque tempore,' inquit, 'progenerantur in extremis partibus favorum amplioris magnitudinis fœtus, quam sint ceterarum apum: eosque nonnulli putant esse reges. Verum quidam Græcorum auctores *οἴστρους* appellant, ab eo quod exagitent, neque

gant. Œstrus[f] vocatur hoc malum: quonam modo nascens, si ipsæ[2] fingunt?

Quod certum est,[g] gallinarum modo incubant. Id quod exclusum est, primum vermiculus videtur candidus, jacens transversus, adhærensque ita ut pars ceræ videatur.[h] Rex statim[3][i] mellei coloris, ut electo flore ex omni[4] copia factus, neque vermiculus, sed statim penniger. Cetera turba[j] cum formam capere cœpit, nymphæ vocantur: ut fuci,[k] sirenes, aut cephenes.[5] Si quis alterutris[l] capita demat, priusquam pennas habeant, pro gratissimo sunt pabulo matribus. Tempore procedente instillant cibos, atque

mavere confici ex apportatis floribus cerinthi, salicis.' Dalec.—2 ' Aristot. *si ipsi se;* Vet. *si ipsæ se.'* Dalec.—3 ' *Pars ceræ videatur*] Hæc est egregia, nec unquam satis laudanda eruditi Petavii emendatio, cum antea haberetur in scriptis editisque libris, *pascere videatur.'* Brotier. ' Aristot. *vermiculus est, qui parvus transvorsim in favo jacet, deinde sua vi sese erigens cibum capit, sed favo ita adhærens, ut retineri videatur.* Lego: *transversus, erectus, deinde ita pascitur ut adhærescere videatur.'* Dalec. Pro *pascere* Pintian. legit *pendere.* —4 Dalec. *ut ex electo flore in omni.*—5 ' Lego: *ut fuci, quos cephenas vocant,*

NOTÆ

patiantur examina conquiescere. Itaque præcipiunt eos enecari.'

[f] *Œstrus*] Asilus hic Virgilianus est, quem, ut ille ait, 'Œstrum Græci vertere vocantes.' Diversus a tabano, origine, forma, nomine. Œstrus enim in extremis favis nascitur: in ligno tabanus, ut dicetur cap. 38. Œstrus rufus est, et minor: tabanus niger, majorque. Οἶστρος Græcis est qui Latinis *asilus: tabanus* Latinis, qui Græcis μύωψ. Utrumque genus hominem rarius petit: frequentius armenta. Οἶστρον et μύωπα secernit Philosophus Hist. Anim. lib. I. p. 49. Galli appellatione non distinguunt, sed communi insigniunt, *un Taon:* sive, ut vulgo efferunt, *un Ton.*

[g] *Quod certum est*] Aristot. Hist. Anim. v. 19. p. 614. Apes ex fœtu fieri, fœtum esse folliculum ovo similem, hunc matres incubare gallinarum more, observatum est.

[h] *Ita ut pars ceræ videatur*] Vide Notas et Emend. num. 25.

[i] *Rex statim*] Hæc Aristot. loc. cit. p. 615. Inter apum et regum ova discrimen: regio melleus color, apum candidus.

[j] *Cetera turba*] Apum plebeiarum. Arist. loc. cit. c. 18. p. 598.

[k] *Ut fuci*] Inter apum et fucorum ova discrimen primo nullum: sed cum formam capere genus utrumque cœpit, est inter ea differentia nominis: apes enim juniores, nymphæ; fuci, *σειρῆνες* aut *κηφῆνες* vocantur; qui cum adultiores sunt, fuci cognominantur. *Σειρὴν* Æliano Hist. Anim. IV. 5. *μελίσσης ἔνομα.* *Κηφήνιον fuci fœtus* Aristoteli passim, ut *κηφὴν, fucus.*

[l] *Si quis alterutris*] Seu nymphis, seu sirenibus. Hæc sunt pariter ex Arist. loc. cit. c. 19. p. 616.

incubant, maxime murmurantes, caloris (ut putant) faciendi gratia, necessarii excludendis pullis, donec ruptis membranis,[m] quæ singulos cingunt ovorum modo, universum agmen emergat. Spectatum hoc Romæ consularis cujusdam suburbano, alveis cornu laternæ translucido factis. Fœtus intra XLV. diem peragitur. Fit in favis quibusdam, qui vocatur clavus,[6] [n] amaræ duritia ceræ, cum fœtum inde non eduxere morbo aut ignavia, aut infœcunditate naturali. Hic est abortus apium.[7] Protinus autem educti operantur quadam disciplina cum matribus: regemque juvenem æqualis turba comitatur.

Reges plures[o] inchoantur, ne desint.[8] Postea[p] ex his soboles cum adulta esse cœpit, concordi suffragio deterrimos[9] necànt, ne distrahant agmina. Duo autem genera eorum: melior niger[q] variusque. Omnibus[r] forma[10] semper egregia, et duplo quam ceteris major, pennæ breviores, crura recta,[11] ingressus celsior, in fronte macula quodam diademate candicans. Multum etiam nitore a vulgo differunt.

XVII. (XVII.) Quærat nunc aliquis, unusne Hercules fuerit, et quot Liberi patres,[1] [a] et reliqua vetustatis situ

seirenes.' Dalec.—6 Chiffl. *sclerus;* Gronov. et al. ante Harduin. *clerus.*—7 Gronov. et al. ante Harduin. *apum.*—8 Chiffl. *nec desunt.*—9 Cod. Dalec. *ceperit c. s. teterrimos.*—10 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *melior rufus, quam niger variusque. Omnibus, &c.* Gronov. et al. ante Harduin. *melior variusque omnibus. Forma* Chiffl. *quam nigro varius* Vet. Dalec.—11 Vet. Dalec. *crura erecta.*

NOTÆ

[m] *Membranis*] Arist. p. 615. Tunicas et coopercula Palladius vocat, in Junio, tit. 7.

[n] *Qui vocatur clavus*] Clavus, inquit, dicitur, cum folliculus ille, quem et ovo similem, et fœtum apium esse diximus, seu matrum ignavia, seu morbo aliquo neglectus, ceræ instar induruit, et amarorem simul quendam refert. Hic est abortus apium. Vide Notas et Emend. num. 26.

[o] *Reges plures*] Arist. Hist. Anim. IX. 64. p. 1118.

[p] *Postea*] Arist. totidem verbis, loc. cit.

[q] *Melior niger*] Vide Notas et Emend. num. 27. Nigrum appellat variumque, illum ipsum qui Virgilio rutilis clarus squamis, et maculis insignis aureis appellatur.

[r] *Omnibus*] Arist. Hist. Anim. v. 19. p. 608.

[a] *Et quot Liberi patres*] Vide Notas et Emend. num. 28.

obruta. Ecce in re parva, villisque nostris annexa, cujus assidua copia est, non constat inter auctores: rex nullumne[b] solus habeat aculeum, majestate tantum armatus: an dederit eum quidem natura, sed usum ejus illi tantum[2] negaverit. Illud constat,[c] imperatorem aculeo non uti. Mira plebei circa eum obedientia. Cum procedit,[d] una est totum examen, circaque eum globatur,[3] cingit, protegit, cerni non patitur. Reliquo tempore, cum populus in labore est, ipse opera intus circuit, similis exhortanti, solus immunis. Circa eum satellites quidam lictoresque, assidui custodes auctoritatis.[4] Procedit foras[e] non nisi migraturo examine. Id multo[f] intelligitur ante, aliquot diebus murmure intus strepente, apparatus indice[5] diem tempestivum eligentium. Si quis alam ei detruncet,[g] non fugiet examen. Cum processere, se quæque proximam illi cupit esse, et in officio conspici gaudet. Fessum[h] humeris sublevant: va-

CAP. XVII. 1 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *et quod Liberi patris sepulcrum* Gronov. et edd. vett. *et quot Liberi patres, sepulcrum* cod. Dalec. *quo liberi patres sepulcrum* Chiffl.—2 Vet. Dalec. *illi tamen.*—3 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *conglobatur* Gronov. et al. ante Harduin.—4 Vet. Dalec. *assidua custodientes auctoritate.*—5 Idem Vet. *indicio.*—6 Idem Vet. *Si qua lassatus.*

NOTÆ

[b] *Rex nullumne*] Seneca de Clem. I. 19. p. 627. 'Rex ipse sine aculeo est,' &c.

[c] *Illud constat*] Arist. Hist. Anim. V. 19. p. 610. Basil. in Hexaëm. Homil. VIII. p. 102.

[d] *Cum procedit*] Virgil. Georg. IV. 215. 'Ille operum custos; illum admirantur, et omnes Circumstant fremitu denso, stipantque frequentes, Et sæpe attollunt humeris, et corpora bello Objectant, pulchramque petunt per vulnera mortem.'

[e] *Procedit foras*] Arist. Hist. Anim. IX. 64. p. 1121.

[f] *Id multo*] Arist. loc. cit. Colum. IX. 9. p. 329. 'Fere ante triduum, quam eruptionem facturæ sint, velut militaria signa moventium tumultus ac murmur exoritur: ex quo, ut verissime dicit Virgilius: 'Corda licet vulgi præsciscere: namque morantes Martius ille æris rauci canor increpat, et vox Auditur fractos sonitus imitata tubarum.''

[g] *Si quis alam ei detruncet*] Vel alarum extrema infringat, λαβὼν ἧρέμα τὸν βασιλέα, inquit Didymus in Geopon. XV. 4. p. 414. τῶν πτερῶν θρίξον αὐτοῦ τὰ ἄκρα. Virgil. libro citato, vs. 106. 'Tu regibus alas Eripe: non illis quisquam cunctantibus altum Ire iter, aut castris audebit vellere signa.' Colum. item IX. 10.

[h] *Fessum*] Arist. loc. cit. p. 1112. Ælianus Hist. Anim. V. 11.

lidius fatigatum ex toto portant. Si qua lassata[6][i] deficit, aut forte aberravit, odore persequitur. Ubicumque ille consedit, ibi cunctarum castra sunt.

XVIII. Tunc ostenta faciunt privata ac publica, uva dependente[1][a] in domibus templisve, sæpe expiata[b] magnis eventibus. Sedere in ore[c] infantis tum etiam Platonis,[2] suavitatem illam prædulcis eloquii portendentes. Sedere in castris Drusi imperatoris, cum prosperrime pugnatum apud Arbalonem[d] est, haud quaquam perpetua aruspicum conjectura, qui dirum id[e] ostentum existimant semper.

CAP. XVIII. 1 Chiffl. *una dependentes*.—2 Cod. Dalec. *infantis Platonis*

NOTÆ

[i] *Si qua lassata*] Si qua ex plebeiis apibus, ex agmine et satellitio regis. Vide Notas et Emend. num. 29.

[a] *Uva dependente*] Cum in uvæ unius speciem totum examen dependeret, e templis, castris, domibusve privatis. Id quoque refert inter ostenta Satiricus vates, Satir. XIII. 68. 'si,' inquit, inter alia, 'Examenque apium longa consederit uva Culmine delubri.'

[b] *Sæpe expiata*] Supplicationibus decretis, instituto carmine, &c. Vide Jul. Obseq. c. 103. p. 54.

[c] *Sedere in ore*] Hoc ipsum referunt Cic. de Divin. lib. I. p. 189. Val. Max. I. 6. p. 30. et e Græcis prolixe Ælianus Var. Hist. X. 21. qui et idem de Pindaro narrat. De D. Ambrosio Paulinus in ejus Vita. Auctores ii quidem omnes haud sane pœnitendi.

[d] *Apud Arbalonem*] Locus est incerti hodie situs in Chattis, vel in Cheruscis, aut denique in Sicambris: adversus quos a Druso Tiberii Imp. filio feliciter esse pugnatum, auctor est Dio lib. LIV. p. 544. Simile tamen prodigium alterum, quanquam eventu dispari, eidem Druso contigisse, hoc ipso bello Germanico, sed diverso fortassis prælio, scribit Julius Obsequens, c. 132. p. 73. 'Paulo Fabio,' inquit, 'Q. Ælio Coss. in Germania, in castris Drusi examen apum in tabernaculo Hostilii Rutilii Præfecti castrorum consedit... Multitudo Romanorum per insidias subjecta est.'

[e] *Qui dirum id*] Jul. Obseq. cap. 130. 'In castris Cassii,' inquit, 'examen apum consedit: locus aruspicum jussu interclusus interius ducto vallo.' Similia exempla, similesque metus, vide apud Dionem lib. XLVII. p. 328. et 351. Lib. item LXXIV. p. 842. in Severo. Appian. Bell. Civil. lib. IV. p. 668. Jul. Obseq. c. 95. et 113. Cic. Orat. de Arusp. Resp. 'Si examen apum ludis in scenam venisset, aruspices acciendos ex Etruria putaremus: atque in apum fortasse examine nos ex Etruscorum scriptis aruspices, ut a servitio caveremus, monerent.'—'Bene certe ominatus est vates ille de Summo Pontifice Urbano VIII. cujus insigne gentilitium tres apes fuere, hoc carmine: 'Urbani imperium vis dicam quale futurum? Dum dominantur apes, copia mellis erit.' *Ed. sec.*

Duce prehenso[3] totum tenetur agmen: amisso[f] dilabitur, migratque ad alios. Esse utique sine rege non possunt. Invitæ[g] autem interimunt eos, cum plures fuere, potiusque nascentium domos diruunt, si proventus[h] desperatur: tunc et fucos abigunt. Quanquam de iis video dubitari, propriumque iis genus esse aliquos existimare,[i] sicut furibus grandissimis inter illas, sed nigris, lataque alvo: ita appellatis, quia furtim devorent mella. Certum est, ab apibus fucos interfici. Utique regem non habent.[j] Sed quomodo[4] sine aculeo nascantur, in quæstione est.

Humido vere[k] melior fœtus: sicco, mel copiosius. Quod si defecerit aliquas alvos[l] cibus,[5] impetum in proximas faciunt rapinæ proposito. At illæ contra dirigunt aciem: et si custos[m] adsit, alterutra pars, quæ sibi favere sentit,[6] non appetit eum. Ex aliis quoque sæpe dimicant causis, casque acies[7] contrarias duo imperatores instruunt,

tum etiam.—3 Chiffl. *esistimant. Semper duce prenso.*—4 *Hi quomodo* cod. Dalec.—5 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *quod si defecerit alicujus alvei cibus* Gronov. et edd. vett.—6 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *sibi favere sensit* Chiffl. *suis favere sentit* Gronov. et edd. vett.

NOTÆ

[f] *Amisso*] Illud Virgilianum habuit tum ob oculos Georg. IV. 212. 'Rege incolumi, mens omnibus una est; Amisso, rupere fidem, constructaque mella Diripuere ipsæ, et crates solvere favorum.'

[g] *Invitæ*] Albertus M. de Animal. VIII. 4. 3. pag. 268.

[h] *Si proventus*] Si mellis inopiam futuram præsentiant: Ὅταν δ' ὑπολίπῃ τὸ μέλι, τοὺς κηφῆνας ἐκβάλλουσι. Arist. IX. 64. p. 1128.

[i] *Aliquos existimare*] Aristotelem signat, qui tum Hist. Anim. V. 19. p. 610. tum IX. 64. pag. 1116. quatuor apum genera distinguit. Primum, quod antecellit ceteris, parvum, rotundum, varium. Alterum oblongum, et vespæ simile. Tertium, furem appellatum, ὁ φὼρ καλούμενος, nigrum, alvo lato. Quartum fucum, omnium maximum, sine aculeo, ignavum. Miror nonnullos apud Varronem furem fucumque confundere: 'Fur,' inquit, 'qui vocatur ab aliis fucus.'

[j] *Regem non habent*] Fuci nimirum. Arist. Hist. Anim. V. 19. p. 609.

[k] *Humido vere*] Arist. pag. 611. de apibus: Αὐχμοῦ μὲν ὄντος, μέλι ἐργάζονται μᾶλλον, ἐπομβρίας δὲ, γόνον. *Sicco tempore plus mellis operantur: pluvio, fœturæ student.*

[l] *Aliquas alvos*] Vide Notas et Emend. num. 30.

[m] *Si custos*] Custos apium, curator alvearis. Albertus M. id etiam refert, de Anim. VIII. 4. 4. p. 270.

maxime rixa in convehendis floribus exorta, et suos quibusque evocantibus: quæ dimicatio [n] injectu pulveris, aut fumo [o] tota discutitur. Reconciliatur [8] [p] vero lacte vel aqua mulsa.

XIX. (XVIII.) Apes sunt et rusticæ sylvestresque, horridæ aspectu,[a] multo iracundiores, sed opere ac labore præstantes. Urbanarum [b] duo genera: optimæ breves, variæque, et in rotunditatem compactiles: deteriores longæ, et quibus similitudo vesparum: etiamnum deterrimæ [1] ex iis pilosæ.[c] In Ponto [d] sunt quædam albæ, quæ bis in mense mella faciunt. Circa Thermodontem autem fluvium duo genera: aliarum, quæ in arboribus [e] mellificant: aliarum, quæ sub terra, triplici cerarum [f] ordine, uberrimi proventus.

—7 Cod. Dalec. *durasque acies.*—8 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Reconciliantur* Gronov. et al. ante Harduin.

Cap. xix. 1 Cod. Dalec. *etiamnum teterrimæ.* Paulo post, libri hactenus editi, *Circa Thermodoontem.* Græcum est Θερμώδων, Θερμώδοντος. Cf. Plin.

NOTÆ

[n] *Quæ dimicatio*] Colum. ix. 9. p. 329. 'Pugna quidem vel unius inter se dissidentis, vel duorum examinum discordantium, facile compescitur. Nam, ut Virgilius ait, 'Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta Pulveris exigui jactu compressa quiescent,' aut mulso, passove, aut alio quovis liquore simili resperso,' &c.

[o] *Aut fumo*] Nam, ut Virgilius cecinit Æneid. xii. cum pastor 'Vestigavit apes, fumoque implevit amaro, Illæ intus trepidæ rerum, per cerea castra Discurrunt,' &c.

[p] *Reconciliatur*] Varro de Re Rust. iii. 16. p. 112. 'Quæ crebrius inter se pugnabunt, aspergi eas oportet aqua mulsa: quo facto non modo desistunt pugna, sed etiam conferciunt se lingentes: eo magis si mulso sunt aspersæ, quo propter odorem avidius applicant se, atque obstupescunt potantes.' Sic et Palladius in Junio lib. vii. tit. 7. p. 125.

[a] *Horridæ aspectu*] Sic eas describit Aristot. Hist. Anim. ix. 64. pag. 1116. δασύτεραι, καὶ ἐλάττους, καὶ ἐργαστικώτεραι, καὶ χαλεπώτεραι, *hirsutiores, minores, operantiores, acerbiores.*

[b] *Urbanarum*] Arist. Hist. Anim. v. 19. p. 610. Varro de Re Rust. iii. 16. pag. 110. 'De reliquis apibus optima est parva, varia, rotunda,' &c. Columella ix. 3. pag. 319.

[c] *Pilosæ*] Vide Notas et Emend. num. 31.

[d] *In Ponto*] De Ponti et Thermodontis apibus, hæc totidem verbis Arist. loc. cit. pag. 617.

[e] *Quæ in arboribus*] Rectius, quam *in alveis*, ἐν τοῖς σμήνεσι. In Sarmatia, Scythiaque ad Tanaim, quæ Moscovitis paret, arborum cava plenissima mellis sunt: ubi indigenæ sæpenumero appetentibus mel ursis insidiantur.

[f] *Triplici cerarum*] Triplices, inquit,

Aculeum apibus natura dedit ventri consertum. Ad unum ictum [g] hoc infixo, quidam eas statim emori putant. Aliqui non nisi in tantum adacto, ut intestini [2] [h] quidpiam sequatur: sed fucos postea esse, nec mella facere, velut castratis viribus, pariterque et nocere et prodesse desinere.[3] Est in exemplis,[i] equos ab iis occisos.

Odere fœdos [j] odores, proculque fugiunt, sed et fictos.[4] [k] Itaque unguenta [l] redolentes infestant, ipsæ plurimorum animalium injuriis obnoxiæ. Impugnant eas [5] [m] naturæ ejusdem degeneres vespæ, atque crabrones, etiam e culicum [6] genere, qui vocantur muliones: [n] populantur hirun-

VI. 4. et XXXVII. 37. Videndæ Varr. Lectt. ad Curt. VI. 5. 24.—2 Margo edd. Dalec. et Gronov. *intestinum*, ex Aristot.—3 Vet. Dalec. *diem desinere.*—4 Ita codd. Harduini, Salmant. Dalec. et Chiffl. cum edd. recentt. *sed et infectos* Gronov. et al. ante Harduin.—5 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Impugnant eos* Gronov. et al. ante Harduin.—6 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3.

NOTÆ

in terra condunt favos: ποιοῦσι τριπλᾶ κηρία ἐν τῇ γῇ. Arist.

[g] *Ad unum ictum*] Virgil. Georg. IV. 237. 'Et spicula cæca relinquunt Affixæ venis, animasque in vulnere ponunt.' Aristotelis hæc sententia est, tum Hist. Anim. III. 10. p. 355. tum IX. 64. p. 1125. Lepide in eam sententiam Seneca de Clementia, I. 19. 'Utinam quidem eadem homini lex esset, quæ apibus, et ira cum telo frangeretur, nec sæpius liceret nocere, quam semel: nec alienis viribus exercere odia. Facile enim lassaretur furor, si per se sibi satisfaceret, et mortis periculo si vim suam effunderet.'

[h] *Ut intestini*] Negat Philosophus, p. 1125. percutientes apes posse aculeum salvo intestino recipere: intestino quippe continuatur aculeus. Ita et Albertus M. de Anim. VIII. 4. 4. p. 270.

[i] *Est in exemplis*] Arist. pag. 1126. ubi Scaliger ex patre audisse se narrat, de tirunculo Gallo in Calabria, bello Carolino, cum mel surripuisset, injuria affectis apibus atque eversis alveariis, ubi vespere equum conscendisset, potum vehens, eum pariter atque equum ab apibus interfectum.

[j] *Odere fœdos*] Arist. loc. cit. et ex eo Ælian. Hist. Anim. I. 58. Didymus in Geopon. XV. 3. p. 413. Palladius I. 37. 'Sed ab apium castris longe sint omnia odoris horrendi, balneæ, stabula, coquinæ fusoria,' &c.

[k] *Sed et fictos*] Hoc est, factos sive compositos, cujusmodi unguenta sunt: quæ sunt reperta, ut ait Plinius, lib. XIII. luxuria miscente plura simul, et e cunctis unum odorem faciente. Vide Notas et Emend. num. 37.

[l] *Itaque unguenta*] Arist. et Ælian. cit. Auctor item libri de Mirab. Auscult. p. 1152. Theophr. de Causis VI. 4. p. 357. Πολεμοῦσι δὲ σφόδρα καὶ αἱ μέλιτται τοῖς μεμυρισμένοις.

[m] *Impugnant eas*] Arist. pag. 1124. Ælian. Hist. Anim. V. 11. Virgil. Georg. IV. 245. 'Aut asper crabro imparibus se immiscuit armis.' Colum. IX. 14. p. 338.

[n] *Muliones*] Οἱ κνῖπες Aristoteli

dines,[o] et quædam aliæ[p] aves. Insidiantur aquantibus ranæ,[q] quæ maxima[7] [r] earum est operatio tum, cum sobolem faciunt. Nec hæ tantum, quæ stagna rivosque[8] obsident, verum et rubetæ[s] veniunt ultro, arrepentesque foribus per eas sufflant:[t] ad hoc provolant, confestimque abripiuntur.[9] Nec sentire[u] ictus apium ranæ traduntur. Inimicæ et oves,[v] difficile se a lanis earum explicantibus. Cancrorum[w] etiam odore, si quis juxta coquat, exanimantur.

XX. Quin et morbos[a] suapte natura sentiunt. Index eorum tristitia torpens, et cum ante fores in teporem[1]

Miller. Bipont. et Franz. *et e culicum* Gronov. et edd. vett.—7 Chiffl. *ranæque. Maxima.*—8 Gronov. et al. vett. *quæ stagna rivosque:* Harduinus tamen in edd. 2. et 3. tacite, *quæ stagna et rivos*, edidit; eumque secuti Bipont. Miller. et Franz.—9 Cod. Dalec. *per eas afflat, ac hoc spacio provolantes confestim abripiuntur;* Vet. Dalec. *opertas sufflant, ab hoc spatio provolant, et confestim abripiuntur;* Chiffl. *sufflant, ab hoc spatio provolant;* Margo edd. Dalec. et Gronov. ex Aristot. *inflantur et provolantes eas confestim abripiunt.*

CAP. XX. 1 Cod. Dalec. *in tepore.*—2 *Rege a peste* cod. Dalec. *Rege hac*

NOTÆ

Hist. Anim. IV. 8. p. 483. non ἐμπίδες, ut Dalecampius et alii arbitrantur. Ἐμπίδα *culicem* Plinius ubique vertit. Mulio e culicum genere est. Muliones dici videntur, quod mulos in via æstate vexant.

[o] *Hirundines*] Virgilius Georg. IV. 13. 'Absint et picti squalentia terga lacerti Pinguibus a stabulis, meropesque aliæque volucres, Et manibus Procne pectus signata cruentis. Omnia nam late vastant,' &c.

[p] *Et quædam aliæ*] Merops, et ægithalus. Arist. lib. IX. pag. 1124. et Ælian. Hist. Anim. I. 58.

[q] *Ranæ*] Arist. p. 1124. et Ælian. loc. cit. Albertus Magnus de Anim. VIII. 4. 4. p. 27. 'Quando apes,' inquit, 'veniunt ad aquam volentes bibere, superveniunt eis ranæ, et araneæ aquaticæ, et interficiunt eas, et devorantur a ranis.'

[r] *Quæ maxima*] Aquatio nimirum. Nam sine aqua, inquit Colum. IX. 5. neque favi, neque mella, nec pulli denique figurantur.

[s] *Verum et rubetæ*] Ex Arist. pag. 1127.

[t] *Sufflant*] Ut ea novitate ac pernicie excitæ apes exeant: sunt enim rubetæ venenatæ, et apium avidæ.

[u] *Nec sentire*] Arist. loc. cit.

[v] *Et oves*] Arist. p. 1135.

[w] *Cancrorum*] Virg. Georg. IV. 47. 'Neve rubentes Ure foco cancros.' Palladius item I. 37. 'Vitetur odor cœni, et cancer adustus,' &c.

[a] *Quin et morbos*] Accepta hæc a Virgilio Georg. IV. 251. 'Si vero, quoniam casus apibus quoque nostros Vita tulit, tristi languebunt corpora morbo, Quod jam non dubiis poteris cognoscere signis, Continuo est ægris alius color: horrida vultum Deformat macies: tum corpora luce carentum Exportant tectis, et tristia fune-

Solis promotis aliæ cibos ministrant, cum defunctas progerunt, funerantiumque more comitantur exequias. Rege ea peste[a][b] consumto mæret plebs ignavo dolore, non cibos[c] convehens, non procedens, tristi tantùm murmure glomeratur[3] circa corpus ejus. Subtrahitur itaque diducta[d] multitudine:[4] alias spectantes exanimem, luctum non minuunt. Tunc quoque ni subveniatur, fame moriuntur. Hilaritate[e] igitur, et nitore sanitas æstimatur.

(XIX.) Sunt et operis morbi: cum favos non explent,[5][f] claron vocant.[6][g] Item blapsigoniam,[h] si fœtum non peragunt.[7]

XXI. Inimica est et echo[i] resultanti sono, qui pavidas

peste Vet. Dalec. *Rege peste* Gronov. et edd. vett.—3 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *convehunt, non procedunt, tr. m. glomerantur* alius codex ap. Dalec. *convehit, non procedit, tr. tantum m. glomeratur* Gronov. et edd. vett.—4 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *diductæ multudini* Salmant. cum edd. vett. et Gronov. *diductæ multitudine* Chiffl.—5 'Ita bene Editio princeps. Sic quoque legendum patet ex Colum. IX. 15.' *Brotier.* 'Harduin. ex codd. omissa negatione, *explent*, i. e. minuunt. Et sane provocatur ad Ter. Hecyr. V. 1. 29. it. 2. 19. et 21. Virg. Æn. VI. 545. Horat. II. Od. 7. 21. ubi 'explere' ea notione dici volunt, astipulantibus etiam ad Terent. Donato et Servio ad Virgil. ll. cc. Nonioque IV. 169. p. m. 298. Sed ut verum fatear, locis istis omnibus ordinaria significatio locum habere videtur. Solius aliquid efficit Ennii versus a Servio laudatus: 'Navibus explebant sese, terrasque replebant.' Sed hic alia est constructio: ἐκπέχω.' *Gesner.* *non explent* Gronov. et edd. vett. Harduinum sequuntur Miller. Bipont. et Franz.—6 Ita codd. Regg. Brot. et Hard. 1. 2. Par. et al. *cleron vocant* edd. ante Brotier. *scleron* legendum putavit Dalecampius.—7 Ita codd.

NOTÆ

rà ducunt,' &c.

[b] *Rege ea peste*] Arist. Hist. Anim. IX. 64. p. 1112.

[c] *Non cibos*] *Mella non fieri, μέλι οὐκ ἐγγίνεσθαι*, Arist.

[d] *Diducta*] Summota prius, ac dissipata.

[e] *Hilaritate*] Varro de Re Rust. III. 16. p. 110.

[f] *Cum favos explent*] Hoc est, minuunt, non replent. Vide Notas et Emend. num. 33.

[g] *Claron* [*Cleron*] *vocant*] Vide Notas et Emend. num. 34.

[h] *Blapsigoniam*] Βλαψιγονίαν, quasi partus læsionem, a βλάπτω, quod *lædo*, et γονὴ, quod *fœtum* sonat. Explicat id morbi genus Columella IX. 13. p. 335. 'Est et illa causa interitus,' inquit, 'quod interdum continuis annis plurimi flores proveniunt, et apes magis mellificiis, quam fœtibus, student. Itaque nonnulli, quibus est minor harum rerum scientia, magnis fructibus delectantur, ignorantes exitium apibus imminere,' &c.

[i] *Et echo*] Collocanda negat alvearia Maro Georg. IV. 50. 'Ubi concava pulsu Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago.' Columella IX. 5.

alterno pulset[1] ictu: inimica et nebula. Aranei quoque[j] vel maxime hostiles, cum prævaluere ut intexant, enecant alveos. Papilio[k] etiam ignavus[2] et inhonoratus, luminibus accensis advolitans, pestifer, nec uno modo. Nam et ipse ceras depascitur, et relinquit excrementa, quibus teredines gignuntur: fila etiam[3] araneosa, quacumque incessit, alarum maxime lanugine obtexit. Nascuntur et in ipso ligno[l] teredines, quæ[4] ceras præcipue appetunt. Infestat et aviditas[m] pastus, nimia florum satietate, verno maxime tempore: alvo cita. Oleo quidem[n] non apes tantum, sed omnia insecta exanimantur, præcipue si capite

Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *non peragant* Gronov. et al. ante Harduin.

Cap. xxi. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *pulsat* edd. vett. et Gronov.—2 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *etiam hic ignavus* edd. vett. et Gronov.—3 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *filis etiam* edd. vett. et Gronov. Mox, *quacumque incesserit* Vet. Dalec.—4 Margo edd. Dalec. et Gronov. ex Aristot. *et in ipsis alveis erucæ, teredines*

NOTÆ

pag. 322. 'Nec minus vitentur cavæ rupes, aut valles argutæ, quas Græci ἤχους vocant.' Palladius quoque I. 37. p. 33.

[j] *Aranei quoque*] Qui primo vermiculi, κλῆροι nuncupati, post aranei, telamque texunt, et favos populantur, Arist. Hist. Anim. VIII. 32. pag. 978. et Albertus M. de Animal. VIII. 4. 3. pag. 268. Virgil. Georg. IV. 246. de iis quæ apibus sunt infesta: 'Aut invisa Minervæ In foribus laxos suspendit aranea casses.'

[k] *Papilio*] Arist. loc. cit. totidem verbis. Est ille autem non vulgaris noster papilio, sed ei similis, οἷον ὁ ἠπίολος, luminibus accensis pariter advolitans. Papilionis genus appellat Colum. IX. 7.

[l] *Et in ipso ligno*] Τερηδόνες Aristoteli loc. cit. nominantur: Maroni Georg. IV. 246. 'Durum tineæ genus:' Gallis *Harde*, referente Scaligero, in eum Arist. locum, pag. 979. Neque in ligno tantum, sed et *in alveis*, ἐν τοῖς σμήνεσιν, nasci Philosophus tradit.

[m] *Et aviditas*] Colum. IX. 13. pag. 333. 'Initio veris,' inquit, 'quo tithymali floret frutex, et quo sameram ulmi promunt. Sicut novis pomis, ita his primitivis floribus illectæ avide vescuntur post hybernam famem, nihil alioqui citra satietatem tali nocente cibo: quo cum se affatim repleverint, profluvio alvi, nisi celeriter succurritur, intereunt. Nam et tithymalus majorum quoque animalium ventrem solvit, et proprie ulmus apium.' Palladius item in Martio, lib. IV. tit. 15. p. 106.

[n] *Oleo quidem*] Totidem verbis Arist. Hist. Anim. VIII. 32. pag. 979. Sex. Empiricus Pyrrhon. Hypotyp. I. 14. p. 12. et Albertus de Anim. VII. 2. 3. p. 234.

uncto in Sole ponantur. Aliquando et ipsæ contrahunt mortis sibi causas, cum sensere eximi mella,[o] avide vorantes. Cetero præparcæ, et quæ alioqui[5] prodigas atque edaces, non secus ac pigras atque ignavas, proturbent. Nocent et sua mella ipsis, illitæque ab adversa parte[6] [p] moriuntur. Tot hostibus, tot casibus, (et quotam portionem eorum commemoro?)[7] tam munificum animal expositum est. Remedia dicemus suis locis:[q] nunc enim sermo de natura est.

XXII. (XX.) Gaudent plausu atque tinnitu æris,[1] eoque convocantur.[a] Quo manifestum[b] est,[2] auditus quoque inesse sensum. Effecto opere, educto fœtu, functæ munere[3] [c] omni, exercitationem tum solennem habent: spatiatæque in aperto, et in altum datæ,[4] gyris volatu editis, tum demum ad cibum redeunt. Vita eis longissima, ut prospere inimica ac fortuita cedant,[5] septenis annis[d] universa. Al-

vocatæ, quæ, &c.—5 Gronov. *alioquin.*—6 Pintian. emendavit: *ab aversa parte.*—7 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *et quota portione eorum commemorata.*

CAP. XXII. 1 Margo edd. Dalec. et Gronov. ex Aristot. *æris et fictilium.*—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. verbum *est* deest in edd. vett. et Gronov.—3 Chiffl. *functo munere.* Mox, Vet. Dalec. *exercitationem tamen solennem.*—4 Margo edd. Dalec. et Gronov. *et in altum elatæ.* Mox, *ad cibum* non agnoscit cod. Dalec.—5 Ita

NOTÆ

[o] *Eximi mella*] Alveos castrari.

[p] *Ab adversa parte*] A fronte et proboscide. Non placet Pintiani emendatio, *ab aversa*, libris omnibus refragantibus.

[q] *Suis locis*] Lib. XXI. cap. 42.

[a] *Eoque convocantur*] Varro de Re Rust. III. 16. p. 109. quod cymbalis et plausibus revocentur, Musarum volucres ait appellari Virgil. Georg. IV. 64. 'Tinnitusque cie, et matris quate cymbala circum: Ipsæ consident medicatis sedibus, ipsæ Intima more suo sese in cunabula condent.'

[b] *Quo manifestum*] Confidentior sane Plinius, quam Philosophus, qui lib. Hist. Anim. IX. 64. p. 1132. apes quidem videri ait oblectari plausu: testarum strepitu ac sonitu congregari in alveum: haud constare tamen, audiant, necne: atque utrum hoc præ voluptate, an præ metu faciant: *ἔστι μέν τοι ἄδηλον ὅλως εἴτε ἀκούουσιν, εἴτε μὴ, κ. τ. λ.*

[c] *Functæ munere*] Mss. omnes, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. *functo*, quod observatu dignum.

[d] *Septenis annis*] Sic Arist. Hist. Anim. V. 19. pag. 616. et Virgilius Georg. IV. 206. 'Ergo ipsas quamvis angustus terminus ævi Excipiat, (neque enim plus septima ducitur æstas:)

vos[6] nunquam ultra decem[e] annos durasse proditur. Sunt qui mortuas,[f] si intra tectum hyeme serventur, deinde Sole verno torreantur, ac ficulneo cinere toto die[7] foveantur, putent revivescere:

XXIII. In totum vero amissas reparari ventribus bubulis[g] recentibus cum fimo obrutis: Virgilius[h] juvencorum corpore exanimato, sicut equorum vespas[i] atque crabrones, sicut asinorum[j] scarabæos, mutante natura ex aliis quædam in alia. Sed horum[k] omnium coitus cernuntur. Et tamen in fœtu[l] eadem prope natura, quæ apibus.

codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *cadant* edd. vett. et Gronov.—6 *Alveos* Gronov.—7 Chiffl. pro *toto die*, habet *totidem tepide*.

NOTÆ

At genus immortale manet, multosque per annos Stat fortuna domus, et avi numerantur avorum.'

[e] *Ultra decem*] Colum. IX. 3. pag. 319. 'Durant apes, si diligenter excultæ sint, in annos decem: nec ullum examen hanc ætatem potest excedere, quamvis in demortuarum locum quotannis pullos substituant,' &c.

[f] *Sunt qui mortuas*] Varro hæc totidem verbis de Re Rust. III. 16. ad calcem. Colum. IX. 13. p. 333. scribit Hyginum id prodidisse, majores secutum auctores: se vero, non expertum, asseverare nil audere.

[g] *Ventribus bubulis*] Modum prolixe docet Florentinus, in Geopon. XV. 2. pag. 410. et 411. et Ælianus Hist. Anim. II. cap. ult.

[h] *Virgilius*] Georg. IV. 284. Nec juvencorum modo, sed etiam taurorum corpore apes gigni docet Kiranus vulgo appellatus, pag. 93. et Nicander mox citandus.

[i] *Equorum vespas*] Recitat Archelai in eam rem Epigramma Varro de Re Rust. III. 16. Ἵππων μὲν σφῆκες γενεὰ, μόσχων δὲ μέλισσαι. Nicander quoque in Ther. p. 52. Ἵπποι δὴ σφηκῶν γένεσις, ταῦροι δὲ μελισσῶν. *Crabroni ortus equi: apibus primordia tauri.* Ovid. Met. XV. 368. 'Pressus humo bellator equus crabronis origo.' Sunt autem vespæ crabronesque congeneres.

[j] *Sicut asinorum*] Scarabæorum plura sunt genera, de quibus dicemus cap. 34. Ex asinorum corpore putrido non quodlibet gignitur, sed quod μηλολόνθης Aristoteli dicitur, Hist. Anim. V. 18. p. 682. Gaza *scarabæum viridem* interpretatur: nos *rutilum*, de quo dicemus cap. 34.

[k] *Sed horum*] Vesparum, crabronum, et scarabæorum. De vesparum quidem, et scarabæorum coitu Arist. Gener. Anim. I. 16. p. 1056. illarum, ut sui generis animal pariant: istorum, ut vermiculos tantum. De vesparum rursus coitu, crabronumque simul, idem Gener. Anim. III. 10. p. 1110. ὀχευόμεναι δὲ γεννῶσιν ὑπ' ἀλλήλων· ὦπται γὰρ πολλάκις ὁ συνδυασμὸς αὐτῶν.

[l] *Et tamen in fœtu*] In educando fœtu, quoniam crabrones vespæque favos exædificant pullis suis, inquit

XXIV. (XXI.) Vespæ in sublimi[a] e luto nidos faciunt, et in his ceras:[1] crabrones[b] in cavernis, aut sub terra.[2] Et horum omnium sexangulæ cellæ. Cera autem corticea et araneosa.[3][c] Fœtus ipse inæqualis, et barbarus,[4][d] alius evolat,[e] alius in nympha est, alius in vermiculo. Et autumno, non verno,[f] omnia ea. Plenilunio[5][g] maxime crescunt. Vespæ, quæ ichneumones[h] vocantur, (sunt autem minores, quam aliæ,) unum genus ex araneis perimunt, phalangium appellatum, et in nidos suos ferunt, deinde illinunt, et ex iis[i] incubando suum genus procreant.[6] Præ-

Cap. xxiv. 1 'Ita bene Regg.' *Brotier.* Ita quoque Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *et in iis ceras* Gronov. et edd. vett.—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ac sub terra* edd. vett. et Gronov.—3 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *cortice manent* Chiffl. *cortice araneis* Parm. 2. *cortice araneos* Reg. Hard. 1. *cortice araneosæ* Reg. Hard. 2. *e cortice et arena* Ald. Junt. Lugd. 1562. Lugd. Erasmi, Dalec. Frankf. 1582. Elz. et Gronov.—4 'Ita bene codd. Regg. 1. 2.' *Brotier.* *ut barbaris* edd. ante Brotier.—5 Ita codd. Harduini cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *non verno. Omnia ea plenilunio* codd. Dalec. et Chiffl. *non vere omnia ea. Plenilunio* edd. vett. et Gronov.—6 Margo edd. Dalec. et Gronov. ex Aristot. *deinde luto illinunt, et ibi pariunt.*

NOTÆ

Philos. Hist. Anim. v. 19. pag. 617. Αἱ δὲ ἀνθρῆναι καὶ σφῆκες ποιοῦσι κηρία τῷ γόνῳ.

[a] *Vespæ in sublimi*] Quæ *vespa* Latinis, Græcis ἀνθρήνη, Gallis, *une Guêpe.* Vide Notas et Emend. num. 35.

[b] *Crabrones*] Græcis σφῆκες, Gallis *des Frelons.*

[c] *Corticea et araneosa*] Ex corticea araneosaque materia. Vide Notas et Emendationes num. 36.

[d] *Et barbarus* [*ut barbaris*] Ut ab apum nobilitate ac disciplina longe deficientibus: οὐ γὰρ ἔχουσιν οὐδὲν θεῖον, ὥσπερ τὸ γένος τὸ τῶν μελιττῶν, inquit Philos. de Gener. Anim. III. 10. p. 1110. Mss. tamen omnes: *et barbarus.*

[e] *Alius evolat*] Alius, inquit, perfectus est, et volat: alius formam primum induit, et tunc nymphæ nomen habet, ut apes juniores: alius tantum in vermiculo, cum primum ab incubatu excluditur.

[f] *Non verno*] Ita Mss. omnes: libri publici, *non vere.* Apes, inquit, vere; vespæ et crabrones autumno fœtificant. Arist. Hist. Anim. v. 19. p. 618.

[g] *Plenilunio*] Arist. loc. cit.

[h] *Ichneumones*] Οἱ ἰχνεύμονες καλούμενοι σφῆκες, inquit Philosophus Hist. Anim. v. 18. pag. 606. *Crabrones ichneumones appellati,* sed reliquo crabronum genere multo minores. Mirari subit, cur vespas appellet modo, qui alias semper crabrones appellarit, quos apud Aristotelem quidem σφῆκας legimus.

[i] *Et ex iis*] Ex phalangiis nido suo illitis, cum luto. Arist. loc. cit. Τὰ φαλάγγια ἀποκτείναντες, φέρουσι πρὸς τειχίον, ἤ τι τοιοῦτον τρώγλην ἔχον· καὶ πηλῷ καταχρίσαντες, ἐντίκτουσιν ἐνταῦ-

terea omnes[j] carne vescuntur, contra quam apes, quæ nullum[7] corpus attingunt. Sed vespæ[k] muscas grandiores venantur: amputato iis capite,[8] reliquum corpus auferunt. Crabronum[l] sylvestres in arborum cavernis degunt: hyeme,[m] ut cetera insecta, conduntur: vita bimatum[n] non transit. Ictus eorum haud temere sine febri est. Auctores sunt, ter novenis punctis interfici hominem. Aliorum,[o] qui[9] mitiores videntur, duo genera: opifices, minores corpore, qui moriuntur hyeme: matres, quæ biennio durant: ii et clementes. Nidos vere[p] faciunt,[10] fere quadrifores,[q] in quibus opifices generentur. Iis eductis,[r] alios deinde nidos majores fingunt, in quibus matres futuras producant. Jam tum opifices funguntur munere, et pascunt eas. Latior matrum[s] species: dubiumque[t] an habeant aculeos,

—7 Cod. Dalec. *vescuntur. Contraque apes nullum.*—8 Ita codd. Regg. Brot. 1. 2. *et amputato iis capite* edd. ante Brotier.—9 *Vesparum, quæ* margo edd. Dalec. et Gronov. ex Aristot.—10 Cod. Dalec. *vero faciunt.*—11 Dale-

NOTÆ

θα· καὶ γίνονται ἐξ αὐτῶν οἱ σφῆκες οἱ ἰχνεύμονες. Abs se interfecta phalangia ferunt ad parietinas, aut alio, ubi foramen sit: lutoque oblito ibi pariunt, et ex iis suum genus procreant.

[j] *Præterea omnes*] Vespæ, crabronesque. Arist. Hist. Anim. IX. 66. p. 1145. Apes nihil ex carne attingunt: vespæ nihil ex floribus, crabrones, ab utrisque.

[k] *Sed vespæ*] Arist. loc. cit. *Αἱ δ' ἀνθρῆναι . . . θηρεύουσι τὰς μεγάλας μυίας· καὶ ὅταν καταλάβωσιν, ἀφελοῦσαι τὴν κεφαλὴν, κ. τ. λ.*

[l] *Crabronum*] Arist. Hist. Anim. IX. 65. p. 1137. *τῶν σφηκῶν* genus sylvestre seu ferum, quod ait esse rarum, in montibus gigni docet, neque sub terra parere, *sed in quercubus, ἀλλ' ἐν ταῖς δρυσί.*

[m] *Hyeme*] Arist. pag. 1138. de iisdem crabronibus: *Ζῶσι δὲ φωλοῦντες τὴν χειμῶνα.*

[n] *Vita bimatum*] Arist. ibidem, de iis ipsis: *οὗτοι μὲν οὖν διετίζουσι. Crabrones annum transeunt:* igitur biennio vitam finiunt.

[o] *Aliorum*] Crabronum scilicet, *τῶν ἡμέρων σφηκῶν δύο γένη, κ. τ. λ.* Arist. totidem verbis, p. 1130.

[p] *Nidos vere*] Ineunte æstate, *ἐνιόντος τοῦ θέρους.* Arist. p. 1139.

[q] *Quadrifores*] *Τετραθύρους, quaternis ostiolis.*

[r] *Iis eductis*] *Τούτων αὐξηθέντων.*

[s] *Latior matrum*] Inter crabrones, inquit, quibus est matrum nomen, latæ, graves, crassiores, grandioresve sunt, quam alii crabrones: *Ἔστι δὲ ἡ μήτρα πλατὺ καὶ βαρὺ, καὶ παχύτερον καὶ μεῖζον τοῦ σφηκός.* Arist. pag. 1141.

[t] *Dubiumque*] Dubitatur an illæ matres aculeatæ sint, necne: videntur tamen veluti reges apum esse: verum neque exire, neque ferire: *Ἐοίκασι δ' ὥσπερ οἱ τῶν μελιττῶν ἡγεμόνες ἔχειν μὲν, οὐκ ἐξιέναι δε, οὐδὲ*

quia non egrediuntur.[11] Et his sui fuci.[u] Quidam[v] opinantur omnibus his ad hyemem decidere aculeos. Nec crabronum[w] autem, nec vesparum generi reges, aut examina:[12] sed subinde renovatur multitudo sobole.

XXV. (XXII.) Quartum inter hæc[a] genus est bombycum,[b] in Assyria proveniens, majus quam supra dicta. Nidos luto[c] fingunt, salis[1] specie, applicatos lapidi, tanta duritie, ut spiculis perforari vix possint. In his ceras[2 d]

campius ex Aristot. legendum putavit *exeruntur*.—12 Margo edd. Dalec. et Gronov. ex Aristot. Hist. Anim. IX. 42. *reges plures, aut examina.*

CAP. XXV. 1 Margo edd. Dalec. et Gronov. *velut sale perunctos*, ex Aristot.

NOTÆ

βάλλειν. Arist. p. 1141. ubi τὸ ἐξιέναι, Pliniique τὸ *egrediuntur*, ad aculeum referri oportere, dicique pro *exeruntur*, manifestum est. Albertus M. de Anim. VIII. 4. 6. p. 273. putat iis esse brevem aculeum: et nobis quidem ita quoque videtur. Qui locis præruptis capiuntur, iis esse aculeum Philos. ait, p. 1145.

[u] *Et his sui fuci*] Sunt, inquit, et inter crabrones vulgares, qui carent aculeo, ut inter apes fuci: sed ii minores, èt imbecilliores. Arist. pag. 1142. Τῶν δὲ σφηκῶν οἱ μὲν ἄκεντροί εἰσιν, ὥσπερ κηφῆνες, κ. τ. λ.

[v] *Quidam*] Arist. loc. cit.

[w] *Nec crabronum*] Quamvis vespæ crabronesque examen sub terra sæpe constituant, nec crabrones tamen, nec vespæ emittunt examina, sub rege aliquo et ductore, ut apes, sed accessione facta sobolis manent ibi, augentque alveum, egesta scobe: unde fiunt uno in loco examina sane magna: ita ut cophini interdum quatuor favorum ex uno nido extracti sint. Sic Arist. Hist. Anim. IX. 66. p. 1146.

[a] *Quartum inter hæc*] Huic, inquit, triplici insectorum generi, apum, vesparum, crabronumquè, affine quartum est, sed ipsis etiam majus, forma pæne par, et opere; nam favos ii cerasque fingunt.

[b] *Bombycum*] Græcis βόμβυξ et βομβυλιός. Hesychius: Βόμβυκες, εἶδος ζώου πτερωτοῦ κατὰ σφῆκα. Item: Βομβυλιὸς, ζῶον ἠχόν τινα ποιοῦν, τοῦ γένους τῶν σφηκῶν, ἢ μέλισσα μεγάλη, ἢ μυῖα. Toto genere, forma, ortu, nido, opere, differunt a bombycibus nostris, ex quibus sericum ducimus. E vesparum illi genere sunt: nomen a bombo, vel sono, quem apum more ac vesparum edunt, nomen invenere. Is. Tzetz. in Lycophr. p. 110. Βομβυλιός ἐστι ζωΰφιον ὅμοιον μελίσσῃ, μέλαν δὲ τῇ χροιᾷ, ἐκ πηλοῦ κηροπλαστοῦν· Λέγεται δὲ βομβυλιὸς, παρὰ τὸ βομβεῖν. Eadem habet et Suidas, pag. 563. et Harpocration, p. 63.

[c] *Nidos luto*] Arist. Hist. Anim. V. 19. p. 618. Ἔνια δὲ τῶν βομβυκίων πρὸς λίθῳ, ἢ τοιούτῳ τινὶ, ποιοῦσι πήλινον ὀξὺ, καὶ ὥσπερ οἱ ἅλες καταλείφονται· τοῦτο δὲ σφόδρα παχὺ καὶ σκληρόν· λόγχῃ γὰρ μόλις διαιροῦσιν. *Quædam ex bombycum genere ad lapidem, aut tale quid, construunt e luto metæ figuram, sale quasi quodam oblitam. Crassum hoc durumque: lancea enim vix dividi potest.*

[d] *In his ceras*] Arist. loc. cit. Vide Notas et Emend. num. 37.

largius, quam apes, faciunt: deinde majorem vermiculum.

XXVI. Et alia horum[e] origo: e grandiore[f] vermiculo, gemina protendente sui generis cornua, primum eruca fit:[1 g] deinde quod vocatur[h] bombylis:[2] ex ea necydalus:[i] et hoc[3] in sex mensibus. Bombyces telas[4] araneorum modo texunt[j] ad vestem luxumque fœminarum, quæ bombycina[k]

—2 'Ita bene cod. Reg. 2.' *Brotier.* *in iis ceras* edd. ante Brotier. Mox, pro *largius*, margo edd. Dalec. et Gronov. *pallidiores.*

CAP. XXVI. 1 'Alii ex Aristot. Hist. Anim. v. 19. legunt: *E grandiore vermiculo, gemina protendente cornua sui generis. Hinc erucæ fiunt, &c.* Cui lectioni astipulari videtur Chiffl. in quo legitur: *cornuum uricas sit. Dein,*' &c. Dalec. *e g. v. g. protendens sui generis cornua. Hi erucæ sunt. Fit deinde* Gronov. et edd. vett. ante Harduinum, qui ex codd. suis lectionem nostram recepit.—2 Ita codd. Regg. Brot. 1. 2. *bombylius* edd. ante Brotier. Mox, pro *ex ea necydalus*, quod ex codd. Regg. 1. 2. et Editione principe recepit idem Brotier, priores edd. habent, *ex eo necydalus.*—3 'Pessime in scriptis et editis libris, *ex hoc.* Emendandum *et hoc*, optime vidit eruditus Petavius; idque aperte docet Aristot. Hist. Anim. v. 18. Γίνεται δὲ πρῶτον μὲν μεταβαλλόντος τοῦ σκώληκος κάμπη· ἔπειτα βομβύλιος· ἐκ δὲ τούτου νεκύδαλος· ἐν ἓξ δὲ μησὶ μεταβάλλει ταύτας τὰς μορφὰς πάσας.' *Brotier.*—4 'Sic bene Editio

NOTÆ

[e] *Et alia horum*] Alii, inquit, bombyces Assyrii sunt, quorum origo a superioribus admodum dissimilis. Vide Notas et Emend. num. 38.

[f] *E grandiore*] Ἐκ σκώληκός τινος μεγάλου, ὃς ἔχει οἷον κέρατα, καὶ διαφέρει τῶν ἄλλων. Arist. Hist. Anim. v. 18. p. 599. *Tanquam cornua habet, quibus ab aliis differt.* Describitur hic vermiculus a Basilio in Hexaëm. Hom. VIII.

[g] *Primum eruca fit*] Vel, *urica.* Vide Notas et Emend. num. 39.

[h] *Deinde quod vocatur*] Ex vermiculo, inquit, fit primum eruca: quæ post paulum temporis tumulum seu nidum forte condens, ut nostri bombyces faciunt, filis multis contextum, in eo veluti sepulta jacet. Tum vero bombylius appellatur. Postea ex bombylio, perforata testa, qua inclusus erat, necydalus vocatur: idem adultus, bombyx. Hæc omnia sex mensium spatio perficiuntur. Vide Notas et Emend. num. 40.

[i] *Necydalus*] Νεκύδαλος. Forte ita dictus, quod e bombylio mortuo quasi renascatur ipse. Νέκυς enim Græcis est *mortuus.*

[j] *Araneorum modo texunt*] Hi nempe bombyces, quorum origo alia a priorum origine, ut aranei suas araneas, sic telas suas et fila bombyces in longum stamen ducunt. Σκώληκες, inquit Julius Pollux VII. 17. pag. 547. Εἰσὶν οἱ βόμβυκες, ἀφ' ὧν τὰ νήματα ἀνύεται, ὥσπερ ὁ ἀράχνης. *Bombyces vermiculi sunt, a quibus fila ducuntur, aranei more.* Expressius aliquanto Clemens Alex. lib. II. Pædag. p. 200. Οἱ δὲ νεκύδαλον αὐτὸ καλοῦσιν· ἐξ οὗ μακρὸς τίκτεται στήμων, καθάπερ ἐκ τῆς ἀράχνης ὁ τῆς ἀράχνης μίτος. *Bombylium nonnulli Græce appellant necydalum, ex quo longum stamen nascitur, quemadmodum ex araneo tela araneæ.* Quæ longi staminis forma vel una per se satis declarat, quam sint et hi alteri bombyces Assyrii a nostris diversi.

[k] *Quæ bombycina*] Duplex igitur

appellatur. Prima eas[l] redordiri,[5] rursusque texere invenit in Ceo[m] mulier Pamphila, Latoi filia,[6][n] non fraudanda gloria excogitatæ rationis, ut denudet[o] fœminas vestis.[7]

XXVII. (XXIII.) Bombycas[p] et in Co insula nasci tradunt, cupressi, terebinthi, fraxini, quercus florem imbribus decussum terræ halitu[q] animante. Fieri autem primo

princeps: sic quoque volebat Petavius.' *Idem.* Edd. ante Brotier. habent: *mensibus bombyx. Telas, &c.*—5 Ita Ald. Junt. Lugd. 1562. Lugd. Erasmi, Dalec. Frankf. 1582. Elz. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *eas retorqueri* codd. Reg. Brot. 1. et Dalec. cum Editione principe. Mox, *in Coo* codd. Dalec. et Chiffl.—6 'Λατῶς θυγάτηρ Aristot. *Platis* vertit Gaza; *Platæ* Chiffl.' *Dalec.*—7 Cod. Dalec. *vestis bombyca, et in Co, &c.*

NOTÆ

fuit bombycini texti genus. Primum, ex Assyria bombyce, ad usum fœminarum. Alterum, ex Coa, unde vestes usurpare nec viros ipsos puduit. Quanquam et illud prius Coum ab aliis scriptoribus appellatur, quod in Co, vel Ceo potius, insula νῆμα ex Assyriis allatum retorqueretur. Aliud ab utroque isto bombycino serici genus fuit, de quo Plinius VI. 20. quod ex arborum canitie texebatur: nam et apud Indos hodieque ex arborum ejusmodi, herbarumque lanugine, texta fiunt. Priora duo serici seu bombycini antiqui genera, ignota hodie, ut et alia quam plurima.

[l] *Prima eas*] Telas videlicet. Vide Notas et Emend. num. 41.

[m] *In Ceo*] Vide Notas et Emend. num. 42.

[n] *Latoi filia*] Παμφίλη Λατώου θυγάτηρ, Arist. Hist. V. 18. p. 599.

[o] *Ut denudet*] Seneca in eam rem eleganter, Ep. XC. p. 397. 'Quid si contigisset videre has nostri temporis telas, quibus vestis nihil celatura conficitur, in qua non dico nullum corpori auxilium, sed nullum pudori est?' Martial. VIII. 68. 'Fœmineum lucet sic per bombycina corpus.' Vestem quamlibet ejus tenuitatis nebulam prisci vocabant: quod transluceret sub illa corpus, uti cœlum sub nebula. Fulgentius Mythol. lib. I. 'Astiteran titaque syrmate nebuloso lucidæ ternæ viragines,' &c. Fragm. Petronii: 'Palam prostare nudam in nebula linea:' sic enim legendum, non *lanæ*, Du-Cangius admonet, in Glossario, verbo 'Nebula.' Vide quæ diximus VI. 20.

[p] *Bombycas*] Tertia hæc est bombycini generis species, necdum tamen ea est, ex qua nostri hodie opifices sericum ducunt: quam vetustioribus illis sæculis, ante Justiniani tempora, incognitam fuisse in orbe Romano, quo ex Seribus advecta a Monachis Indis est, scriptis tradidit Procopius Bell. Goth. IV. 17. p. 613. Fama tamen aliquid et auditione accepisse de his bombycibus nostræ tempestatis Julius Pollux videtur; qui cum egisset de bombycibus iis, quos araneorum more diximus telas texere, hæc subjicit: Ἔνιοι δὲ καὶ τοὺς Σῆρας ἀπὸ τοιούτων ἑτέρων ζώων ἀθροίζειν φασὶ τὰ ὑφάσματα. *Sunt etiam nonnulli, qui Seres tradant colligere telas suas ab aliis quibusdam animalibus hujuscemodi.* Vixit Pollux principe Commodo. Notum Hieronymi Vidæ de Bombyce carmen.

[q] *Terræ halitu*] Ex corruptis harum

papiliones parvos, nudosque:[r] mox [1] frigorum impatientia villis[s] inhorrescere, et adversum hyemem tunicas sibi instaurare[2] densas, pedum asperitate radentes foliorum lanuginem vellere:[a 3] hanc ab his cogi[t] unguium[4] carminatione, mox trahi inter ramos,[5] tenuari ceu pectine. Postea apprehensam corpori involvi nido volubili.[6 u] Tum ab homine tolli, fictilibusque vasis tepore et furfurum esca nutriri: atque ita subnasci sui generis plumas,[b] quibus vestitos ad alia pensa[v] dimitti. Quæ vero cœpta[7 w] sint lanificia, humore[x] lentescere: mox in fila tenuari junceo fuso.[y] Nec puduit has vestes usurpare etiam viros, levitatem[z] propter æstivam.[8] In tantum a lorica gerenda dis-

[a] *Vellicare.* [b] *Alas.*

CAP. XXVII. 1 Dalec. *vermes parvos: deinde erucas nudas, mox, &c.*—2 Quidam ap. Dalec. *comparare.*—3 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *lanuginem in vellera* Gronov. et al. ante Harduin.—4 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *cogi subigique unguium, &c.* Gronov. et al. vett.—5 'Tolet. *in terram:* non probo.' *Dalec.* Mox, Vet. Dalec. *tenuarique.* Deinde, Gronov. *seu pectine.*—6 Dalec. *apprehensa nidum involvi corpori advolutum.*—7 *Quæ vero capta* Vet.

NOTÆ

arborum floribus nasci hos bombycas Coos significat. Igitur nostris longe dissimiles, quantumlibet Salmasius refragetur, in Tertull. de Pallio, pag. 191. Bombyx enim nostræ tempestatis vermiculus est, ex ovo minutissimo candido, quod ex congenere verme nascitur. Id ovum aut in sole aut in sinu fovent. Exclusum vermiculum imponunt foliis mori albæ, ut cuivis notum est.

[r] *Nudosque*] Nullo plane villo pilove cute obtecta: nullis quoque alis vestita.

[s] *Villis*] Erucarum more. Harum, aut similium certe, erucarum magnus esse dicitur apud Sinenses proventus: at bombyces nostri non ita villosi pilosive sunt.

[t] *Hanc ab his cogi*] Vide Notas et Emend. num. 43.

[u] *Nido volubili*] Lanugo corpori involuta nidum ovatum, sive folliculum repræsentat similem ei quo se nostri bombyces includunt.

[v] *Ad alia pensa*] Ad arborum lanuginem rursum radendam, carminandam, tenuandam, suo denique corpori involvendam, ut prius.

[w] *Quæ vero cœpta*] Suscepta, instituta. In Mss. Reg. 1. 2. *capta*. Colb. 1. 2. aliique, *cœpta*.

[x] *Humore*] Aqua tepente, ut quidem existimo. Sic enim in tepida aqua inditos folliculos nostrorum quoque bombycum deglomerant, captantes capita filorum.

[y] *Junceo fuso*] In fila, inquit, lanificia hæc deducuntur ac tenuantur, simulque junceo fuso involvuntur. Vide Notas et Emend. num. 44.

[z] *Levitatem*] Mss. fere omnes, *levitate propterea æstiva.* Sensus est, usurpatas a viris quoque vestes eas esse,

cessere mores, ut oneri sit etiam vestis.[9] Assyria tamen bombyce adhuc fœminis cedimus.

XXVIII. (XXIV.) Araneorum his non absurde jungatur natura, digna vel præcipue[1] admiratione. Plura autem sunt genera, nec dictu necessaria in tanta notitia. Phalangia[a] ex his appellantur, quorum noxii morsus, corpus exiguum, varium, acuminatum,[b] assultim[c] ingredientium.[2] Altera eorum[d] species, nigri, prioribus cruribus longissimis. Omnibus internodia terna in cruribus. Luporum[e] minimi,[3] non texunt. Majores interna[f] et cavernis[4] exigua vestibula præpandunt. Tertium eorundem[g] genus erudita operatione conspicuum. Orditur telas, tantique operis materiæ uterus ipsius sufficit: sive ita corrupta alvi natura

Dalec.—8 Vet. Dalec. *has vestes etiam viros levitate usurpare propter onera æstiva;* Parm. *lenitate.*—9 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *discessere m. ut oneri sint etiam vestes* Gronov. et edd. vett. *decessere m. ut onere sit etiam vestis* Chiffl.

CAP. XXVIII. 1 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. recentt. *præcipua* Gronov. et al. ante Harduin.—2 Dalec. *ingredientia.*—3 Ita codd. Harduini, Dalec. Chiffl. et Turneb. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Luporum nomine minimi* Gronov. et al. ante Harduin.—4 Ita codd. Harduini et edd. recentt. *Majores in terra cavernarum* Vet. Dalec. *Majores*

NOTÆ

ob delicatam levitatem æstati convenientem.

[a] *Phalangia*] Accepta hæc sunt ex Aristotele Hist. Anim. IX. 63. pag. 1101. sed de his multo accuratius XXIX. 27. Phalangia Græci vocant araneas mordaces ac venenatas. Non esse 'Tarantulam' docebimus XXIX. 27.

[b] *Acuminatum*] 'Οξὺ Aristoteli, quod alii vividum et agile malunt interpretari.

[c] *Assultim*] Aristot. πηδητικὸν, quod ubi vult saltat: saltax, si fas est ita dicere.

[d] *Altera eorum*] Nempe phalangiorum. Arist. p. 1102. Τὸ δ' ἕτερον, μεῖζον, τὸ μὲν χρῶμα μέλαν, τὰ δὲ σκέλη τὰ πρόσθια μακρὰ ἔχον, καὶ τῇ κινήσει νωθρὸν, κ. τ. λ. *Alterum majus colore nigro, anterioribus cruribus longis, motu pigrum, &c.*

[e] *Luporum*] Alterum hoc est araneorum genus: cujus gemina species est, majorum, ac minorum: ex Arist. loc. cit. Et hoc phalangion a Græcis quibusdam vocari auctor est Plinius XXIX. 27.

[f] *Majores interna*] Majores, inquit, exigua in cavorum suorum ostiolis, sive rimis ac foraminibus, vestibula telarum præpandunt, quorum orditus ad interiora ac penitiora rimæ illius, in qua latent, loca pertineat. Vide Notas et Emend. num. 45.

[g] *Tertium eorundem*] Araneorum videlicet. Hi sunt aranei nostri vulgares, qui ad domuum fenestras laqueariaque texunt.

stato tempore, ut Democrito[h] placet: sive est quædam intus lanigera fertilitas: tam moderato ungue, tam tereti filo, et tam æquali deducit stamina, ipso se pondere[i] usus. Texere a medio incipit, circinato[j] orbe subtegmina[k] annectens: maculasque[l] paribus semper intervallis, sed subinde crescentibus, ex angusto[m] dilatans indissolubili nodo implicat. Quanta arte celat pedicas, a scutulato rete grassantes![5] [n] quam non ad hoc videtur pertinere crebratæ[o] pexitas telæ,* et quadam polituræ arte, ipsa per se tenax ratio tramæ![6] [p] quam laxus[q] ad flatus, ac non respuenda[7] quæ veniant, sinus! Derelicta lasso[r] præ-

* *Quanta arte celat in tela retis in morem scutulata grassantes occulte laqueos! Quam non ad insidias videtur apta, densa ac pæne villosa tela, &c.*

internæ cavernæ Turneb. *M. interna et cavernis* Chiffl. *M. in terra et sepibus* margo edd. Dalec. et Gronov. ex Aristot. *M. in terra cavernis* Gronov. et al. ante Harduin.—5 'Vet. *rete ad capiendas muscas, circa grassantes;* Pintian. *circumcursantes;* quod non placet. Alii, *crassescentes;* alii *crescentes*, et rectius.' *Dalec.*—6 Vet. Dalec. *cribr. plexitas t. et q. politura artis i. p. s. t. r. textrinæ;* Gronov. et al. ante Harduin. *cribratæ, &c.*—7 Ita codd. Harduini,

NOTÆ

[h] *Ut Democrito*] Existimavit is telæ materiam esse *κόπρον*, excrementum alvi. Improbat hanc sententiam Philosophus, Hist. Anim. IX. 63. pag. 1105. Improbat et Albertus M. de Anim. VIII. 4. 1. p. 265.

[i] *Ipso se pondere*] Se ipse librans, filo hærens atque suspensus.

[j] *Circinato*] Tam absoluto orbe, ut circino ductus videri possit.

[k] *Subtegmina*] Mss. omnes, *subtemina*. Aristoteles, *κρόκας*, *tramas*, vocat loc. cit. p. 1103.

[l] *Maculasque*] Cancellos. Sic in reti foramina, sive plagas, maculas appellamus: et maculis distincta retia dicimus. Cicero in Verr. VII. 27. 'Reticulumque ad nares sibi admovebat, tenuissimo lino, minutis maculis, plenum rosæ.'

[m] *Ex angusto*] Maculis ima sui parte angustioribus, sensim dilatantibus sese.

[n] *Scutulato rete grassantes*] De scutulato textu diximus VIII. 73.

[o] *Crebratæ*] Quam parum apta videtur, inquit, ad has insidias tela tam dense texta, ut pexa seu villosa interdum existimari possit! Crebratam appellat vestem, quam VIII. 74. crebram dixit, 'Crebræ papaveratæ,' &c. ubi vide quæ de ea scripsimus. Vide etiam Notas et Emend. num. 46.

[p] *Tenax ratio tramæ*] Trama et subtemen, idem. Non tamen araneus, sicuti nos, texit, tramam stamenque invicem tegendo; vixque trama dici ea potest; quippe quæ transmeare debeat inter filum et filum mutua superequitatione.

[q] *Quam laxus*] Quam facile cedens flatibus et ventis! quam molliter ea quæ incidunt excipiens sinus!

[r] *Derelicta lasso*] Derelicta credas ab araneo præ lassitudine licia, hoc

tendi summa parte arbitrere licia: at illa difficile cernuntur, atque,[8] ut in plagis lineæ offensæ, præcipitant in sinum.[b] Specus ipse[9] qua concameratur architectura! et contra frigora quanto villosior! quam remotus a medio, aliudque agentis similis![10] inclusus vero sic, ut sit, necne, intus aliquis, cerni non possit. Age, firmitas: quando rumpentibus ventis?[11] qua pulverum mole degravante? Latitudo telæ sæpe inter duas arbores, cum exercet artem et discit texere: longitudo fili a culmine, ac rursus a terra per illud ipsum velox[12] reciprocatio: subitque pariter ac fila deducit.[13] Cum vero captura incidit, quam vigilans et paratus ad cursum![14] licet extrema[s] hæreat plaga, semper in medium currit: quia sic maxime totum concutiendo implicat.[15] Scissa protinus reficit, ad polituram sarciens.[16] Namque et lacertarum catulos venantur: os primum[t] tela

[b] *In medium rete.*

Dalec. et Chiffl. cum edd. recentt. *non ad respuenda* Gronov. et al. ante Harduin.—8 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *laxe prætendenti summa parte, ut architectari liceat fila quæ difficile cernuntur, et quæ* Dalec, *ut arbitrere licia, et fila quæ, &c.* Tolet. *lasso prætendi summa parte arbitrari liceat, illa difficile cernuntur* Turneb. et Chiffl. *lasso prætenti summa parte, ut arbitrari licet illa quæ difficile cernuntur: atque, &c.* Gronov. et edd. vett.—9 *Specus ipsa* Harduin. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—10 Ita Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *agenti similis* Gronov. et al. vett.—11 Ita Harduini, Tolet. et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Age, firmitas quanta irrumpentibus ventis?* Gronov. et edd. vett.—12 Tolet. *felix;* Vet. Dalec. *velut.*—13 Dalec. *reducit.*—14 Chiffl. *et paratus accursus.*—15 Vet. Dalec. *currit. Ex quo sic . . . implicet.*—16 Tolet. *reficit,*

NOTÆ

est, fila ea quæ summæ telæ toto ambitu prætenduntur: at sunt ea adeo tenuia, ægre ut possint conspici ab occurrentibus animalculis, quæ ubi hæc offendunt, ut lineas in plagis feræ, inde rapiuntur in medium sinum. Plagæ dicuntur retia rariora ad capiendas feras: quod plagis, id est, foraminibus plena sint. Lineæ funiculi extensi, in eosdem usus. De his apud Lipsium plura vide, in Senec. de Clem. I. 12.

[s] *Licet extrema*] Hæc sunt deinceps ex Arist. Hist. Anim. IX. 63. p. 1104. Semper a medio impetum facit: et cum cadaver effert, si interim aliquid irretiatur, non ex eo loco, ubi est, prædam aggreditur, sed prius medio repetito, unde magis sentiet motum: atque ex eo ipso loco concutiendo telam, captivum implicat, usque dum sui impetum faciat.

[t] *Os primum*] Vide Notas et Emend. num. 47.

involventes,[17] et tunc demum labra utraque morsu apprehendentes, amphitheatrali spectaculo, cum contigit. Sunt ex eo et auguria. Quippe incremento amnium futuro telas suas altius tollunt. Iidem sereno non texunt,[18] [u] nubilo texunt. Ideoque multa aranea[19] [v] imbrium signa sunt. Fœminam putant[w] esse quæ texat, marem qui venetur:[20] ita paria fieri merita conjugio.

XXIX. Aranei conveniunt clunibus: pariunt vermiculos[a] ovis similes. Nam nec horum differri potest genitura, quoniam insectorum vix ulla alia narratio est.[*] Pariunt autem ova ea in telas, sed sparsa,[1] quia saliunt,[b] atque ita emittunt. Phalangia[c] tantum in ipso specu incubant magnum numerum: qui ut emersit,[2] matrem consumit, sæpe et patrem: adjuvat enim[d] incubare.[3] Pariunt autem et trecenos,[4] [e] ceteræ pauciores. Et incubant triduo. Consummantur[f] aranei quater septenis diebus.

[*] *Vix ulla alia insectorum generationis digna relatu narratio est.*

abolita resarcit.—17 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. ita quoque legendum putavit Dalecampius ex Aristot. Hist. Anim. IX. 63. *os primum tela involvente* Chiffl. *hos primum tela involventes* Gronov. et al. vett.—18 Ita Editio princeps, Venett. Parm. Rom. Brix. aliæque vett. *sereno non retexunt* Chiffl. *sereno texunt* Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—19 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *multæ araneæ* Gronov. et al. ante Harduin.—20 Al. ap. Dalec. *venatur.*

CAP. XXIX. 1 '*Pariunt autem omnia in tela* (sic Chiffl.) *expansa* Parm. *tela* Vet.' *Dalec.*—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Phalangium tantum in ipso specu incubat magno numero, qui ut emerserit* Gronov. et edd. vett.—3 Vet. Dalec. *incubatum;* ipse Dalecampius, *incubantem.*—4 'Ita bene codd. Regg. 1. 2. et Editio princeps.

NOTÆ

[u] *Iidem sereno non texunt*] Vide Notas et Emend. num. 48.

[v] *Multa aranea*] Ἀράχνια, *aranearum telæ.* Ita Mss. omnes. Libri publici, *multæ araneæ.* De hoc porro augurio, Theoph. de Signis Ventorum.

[w] *Fœminam putant*] Immo, si Philosopho fides, pag. 1104. mas otiose agitat, fœmina exercet negotia: texit, et venatur: ἐργάζεται δὲ καὶ θηρεύει ἡ θήλεια· ὁ δ' ἄῤῥην συναπολαύει.

[a] *Pariunt vermiculos*] Subrotundos, ἐπιστρόγγυλα σκωλήκια μικρὰ, Arist. Hist. Anim. v. 22. p. 620.

[b] *Quia saliunt*] Vide Notas et Emend. num. 49.

[c] *Phalangia*] Arist. p. 621.

[d] *Adjuvat enim*] Pater in incubitu matrem juvat, mas fœminam, propter numerosam sobolem: quæ deinde utrumque parentem sæpe circumsistit, et interficit. Arist. συνεπωάζει γὰρ τῇ θηλείᾳ ἐνίοτε.

[e] *Et tricenos*] Vide Notas et Emend. num. 50.

[f] *Consummantur*] Hoc est, justa ca-

XXX. (XXV.) Similiter his[g] et scorpiones[1] terrestres vermiculos ovorum specie pariunt, similiterque pereunt:[h] pestis importuna, veneni[i] serpentium,[2] nisi quod graviore supplicio lenta per triduum morte conficiunt, virginibus letali semper ictu, et fœminis fere in totum: viris autem matutino, exeuntes cavernis,[3] priusquam aliquo fortuito ictu jejunum[j] egerant venenum. Semper cauda[k] in ictu est: nulloque momento meditari cessat, ne quando desit occasioni. Ferit et obliquo ictu, et inflexu.[4][l] Venenum ab iis candidum fundi Apollodorus auctor est, in novem genera[m] descriptis, per colores maxime: supervacuo,[5] quoniam non est scire, quos minime exitiales prædixerit.

Aristoteles quoque, Hist. Anim. VI. 22. habet τριακόσια.' *Brotier*. 'Alii, *trecenos* sive *trecentos* ex Aristot.' *Dalec.* *tricenos* vulgg. edd. ante Brotier.

CAP. XXX. 1 *Similiter et scorpiones*, omisso τῷ *his*, cod. Dalec. Mox, idem codex, *similiterque perimunt*.—2 Dalec. *veneno serpentium*.—3 Dalec. *exeuntibus e cavernis;* Vet. Dalec. *cum exeunt e cavernis*. Mox, pro *jejunum*, quod servant Vet. Dalec. Chiffl. aliique codd. *jejuni* exhibet cod. Dalec.—4 Ita codd. Regg. Brot. 1. 2. cod. Dalec. et Vet. ejusdem, cum Editione principe; *et inflexo* edd. vulgg. ante Brotier.—5 Ita emend. et interpungit Harduin. eumque secuti sunt recentt. *per colores maxime supervacuos* Gronov. et al. ante

NOTÆ

piunt incrementa. Arist. pag. 621. Ἐκ δὲ μικρῶν τέλειοι ἀράχναι γίγνονται περὶ τὰς ἑπτάδας τὰς τέτταρας. *Circiter quater septenis diebus, e parvis absoluti fiunt.*

g *Similiter his*] Phalangiis, de quibus dictum est proxime. Phalangiorum, inquit, more vermiculos ovis similes magno numero et scorpiones pariunt, similiterque a sua prole interficiuntur et pereunt. Hæc sunt accepta ex Arist. Hist. Anim. V. 21. p. 619.

h *Similiterque pereunt*] A sua ipsorum prole interemti. Vide Notas et Emend. num. 51.

i *Veneni*] Ita recte Mss. omnes: pro *veneno*. Venenum illis, inquit, quale serpentibus.

j *Jejunum*] Priusquam fortuito casu in aliquid obvium ictum imprimant quasi jejuni oris: tunc enim primo morsu egerunt venenum.

k *Semper cauda*] Semper erecta, ceu ictum meditans, ut ad eum inferendum paratior sit. Ovidius: 'Scorpius elatæ metuendus acumine caudæ.'

l *Et inflexu* [*inflexo*] Mss. omnes, *et inflexu:* hoc est, retorta superne, reductaque in sublime cauda.

m *In novem genera*] Vide Notas et Emend. num. 52. Satis eleganter Tertullianus in Scorpiace, statim initio: 'Tot venena, quot ingenia: tot pernicies, quot et species: tot dolores, quot et colores, Nicander scribit et pingit.'

Geminos quibusdam[n] aculeos esse: maresque[6][o] sævissimos. Nam coitum[p] iis tribuit.[7] Intelligi autem[q] gracilitate et longitudine. Venenum omnibus medio die, cum incanduere[r] Solis ardoribus: itemque cum sitiunt, inexplebiles[8] potu. Constat et septena[s] caudæ internodia sæviora esse: pluribus enim sena sunt. Hoc malum Africæ volucre[t] etiam Austri faciunt, pandentibus brachia, ut remigia sublevantes.[9] Apollodorus idem plane[10][u] quibusdam inesse pennas tradit. Sæpe Psylli, qui reliquarum venena terrarum invehentes quæstus sui causa peregrinis malis implevere Italiam, hos quoque[v] importare conati sunt: sed vivere intra Siculi cœli regionem non potuere. Visuntur tamen aliquando in Italia, sed innocui, multis-

Harduin.—6 Margo edd. Dalec. et Gronov. *quibusdamque a. e. maribusque.* —7 Chiffl. *his tribuunt.*—8 Chiffl. *inexplebili.*—9 Dalec. *pandentes br. ut remigio, &c.* Alii ap. Dalec. *et ut remigio se subl.*—10 Chiffl. *plene.*—

NOTÆ

[n] *Geminos quibusdam*] Qui idcirco δίκεντροι vocantur.

[o] *Maresque*] Ælian. Hist. Anim. VI. 20.

[p] *Nam coitum*] Sunt tamen, inquit Ælianus, qui hos non coitu, sed nimio tantum cœli calore procreari asseverent. Utrumque modum agnoscit Schol. Nicandri, et ex coitu, et ex putredine: posteriorem Tertull. loc. cit. 'Magnum de modico malum scorpios terra suppurat.'

[q] *Intelligi autem*] Avicenna quoque IV. 5. 2. pag. 216. de scorpionibus: 'Masculus,' inquit, 'extenuatus est, minutus: et fœmina pinguis, magna.'

[r] *Cum incanduere*] Tertull. loc. cit. de scorpionum sævitia in pungendo: 'Familiare periculi tempus æstas.'

[s] *Constat et septena*] Strabo lib. XVII. p. 830. scorpiones ait in Libya septem habere vertebras, ἑπτὰ σφονδύλων. Ælianus item Hist. VI. 20. Καί που ἑπτὰ ἔχων σφονδύλους ὤφθη τις. Denique Apollodorus ipse, quem Plinius nunc sequi se profitetur, apud Scholiastem Nicandri in Theriac. p. 36. Τοὺς γὰρ σπονδύλους ὁ σκορπίος οὐ πλείους ἔχων τῶν ἑπτὰ ὁρᾶται, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς σπανίους, καθά φησιν Ἀπολλόδωρος.

[t] *Africæ volucre*] Africano stylo Tertull. loc. cit. 'Austro,' inquit, 'et Africo sævitia scorpionum velificat.'

[u] *Apollodorus idem plane*] In Mss. *plene*. Hoc est, non brachia solum, sed omnino pennas. Neque id Apollodorus modo, sed et Pammenes prodidit in eo opere quod περὶ θηρίων inscripsit, teste Æliano, Hist. Anim. XVI. 42. In India pariter Megasthenes apud Strab. lib. XV. pag. 703. E recentioribus quoque Ramusius tomo I.

[v] *Hos quoque*] Scorpiones alatos Libycos.

que aliis in locis, ut circa Pharum[w] in Ægypto. In Scythia[x] interimunt etiam sues, alioqui[11] vivaciores contra venena talia:[y] nigras quidem[z] celerius, si in aquam se immerserint. Homini icto putatur esse remedio ipsorum cinis potus[12] in vino.[a] Magnam adversitatem oleo mersis, et stellionibus putant esse, innocuis duntaxat iis, qui et ipsi carent sanguine, lacertarum figura.[*] Atque scorpiones in totum nullis nocere,[13] quibus non sit sanguis. Quidam et ab ipsis fœtum devorari arbitrantur. Unum modo relinqui solertissimum, et qui se ipsius matris clunibus imponendo, tutus et a cauda et a morsu loco fiat. Hunc esse reliquorum ultorem, qui postremo genitores superne[14][b] conficiat. Pariuntur autem[c] undeni.

XXXI. (XXVI.) Chamæleonum stelliones[1][d] quodammo-

[*] *Maxime inter se adversari scorpiones oleo mersos, et stelliones putant: innocuosque scorpiones esse duntaxat iis stellionibus, qui et ipsi, quemadmodum scorpiones, carent sanguine, et sunt lacertarum figura.*

11 Gronov. *alioquin.* Mox, margo edd. Dalec. et Gronov. ex Aristot. *celerius et quosvis si in*, ex Aristot.—12 Cod. Dalec. *potatus.*—13 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *nulli nocere* Gronov. et al. vett.—14 Dalec. *supremus.*

CAP. XXXI. 1 *Chamæleones stellionum* Dalec. Mox, Chiffl. *hi quodammodo, &c.*

NOTÆ

[w] *Ut circa Pharum*] Hæc accepta ab Arist. Hist. Anim. VIII. 33. pag. 986.

[x] *In Scythia*] In Caria, dixit Arist. loc. cit. Albertus M. de Animal. VII. 3. 5. p. 235. in Asia, et pluribus aliis locis.

[y] *Contra venena talia*] Hoc est, quamvis similes serpentium ictus vix sentiant, ob pellis adipisque crassitiem. Quin et a suibus impune salamandra manditur, ut Plinius tradit XXIX. 23. Eædem percussæ a serpentibus, cancrorum esu sibi medentur, ut idem docet XXXII. 19. Et alios serpentes vorant, teste Philosopho Hist. Anim. IX. 2. p. 1006.

[z] *Nigras quidem*] Sues videlicet. Albertus, loc. cit. 'Scorpiones quidam pungentes porcos, nigros præcipue, interficiunt. Sed citius moriuntur, si statim post puncturam intrant in aquam: quia tunc aquæ frigiditate venenum ad cor reflectitur.'

[a] *Potus in vino*] Hoc iterum repetit XXIX. 29.

[b] *Superne*] Dorso parentum insidens, inde morsu et caudæ spiculo eos conficit.

[c] *Pariuntur autem*] Arist. Hist. Anim. V. 21. p. 619.

[d] *Stelliones*] Stellio lacerti genus est, quo Galli, Germani, Anglique carent: cujus proinde nomen ii nullum habent, teste Gesnero de Quadrup. Ovip. p. 92. Græcis est ἀσκα-

do naturam habent, rore tantum viventes, præterque araneis.[e]

XXXII. Similis[f] cicadis vita: quarum duo[g] genera: minores,[h] quæ primæ proveniunt, et novissimæ[1] pereunt: sunt autem mutæ. Sequens est[i] volatu rara. Quæ canunt,[2] vocantur achetæ:[3 j] et quæ minores[k] ex his[4] sunt, tettigoniæ:[l] sed illæ[m] magis canoræ. Mares canunt[n] in utroque genere:[o] fœminæ silent: gentes vescuntur[p] iis ad Orientem, etiam Parthi opibus abundantibus. Ante coitum[q] mares præferunt, a coitu fœminas, ovis earum con-

CAP. XXXII. 1 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *novissime* Gronov.—2 *Quæ cantant* cod. Dalec.—3 Dalec. *echetæ*, ἠχῆται.—4 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ex*

NOTÆ

λαβώτης, et κωλώτης, et γαλεώτης.

[e] *Præterque araneis*] Prætereaque vescuntur araneis: bellum enim intercedit inter stellionem et araneum: devoratque araneas stellio. Πόλεμος δὲ καὶ ἀσκαλαβώτῃ καὶ ἀράχνῃ· κατεσθίει γὰρ τοὺς ἀράχνας ὁ ἀσκαλαβώτης. Arist. Hist. Anim. IX. 2. p. 1002. Sed vicissim araneus stellioni bellum indicit, quale describitur a Plinio VIII. 95. Et lacertarum omnium catulis, ut dictum est hujus libri cap. 28.

[f] *Similis*] Hoc est, cicadæ quoque rore vivunt, ut chamæleones et stelliones: τῇ δρόσῳ τρέφεται μόνον, inquit Philos. Hist. Anim. IV. 6. pag. 471. Cicada, nostris *Cigale*.

[g] *Quarum duo*] Ex Arist. Hist. Anim. V. 25. p. 623.

[h] *Minores*] Alterum genus subintellige, majorum, quæ, contra ac minores, posterius oriuntur, et prius pereunt. Ex Arist. loc. cit.

[i] *Sequens est*] Vide Notas et Emend. num. 53.

[j] *Achetæ*] Ἀχέται, vel ἠχέται. Priore vocabulo Philosophus usus, et Ælianus Hist. Anim. X. 44. Utroque Hesychius: nam pag. 173. Ἀχέτης, ὁ ἄῤῥην τέττιξ, ὁ λαλίστατος. Et p. 432. Ἠχέται, ἡδύφθογγοι τέττιγες. Sonoras Latine recte dixeris, vel cum Marone, argutas.

[k] *Et quæ minores*] Nam quæ canunt, e majorum perinde atque e minorum genere sunt: modo ad præcinctum secturam habeant, quæ quasi instrumentum cantionis est: ibi enim fistulam membranaceam habent. Arist. loc. cit. Ὁμοίως δὲ ἔν τε τοῖς μικροῖς, καὶ ἐν τοῖς μεγάλοις, οἱ μὲν διῃρημένοι εἰσὶ τὸ ὑπόζωμα, οἱ ᾄδοντες· οἱ δὲ ἀδιαίρετον ἔχοντες, οὐκ ᾄδουσιν.

[l] *Tettigoniæ*] Τεττιγόνια Aristoteli: Scaligero, *cicadellæ*: *cicadastræ*, Gazæ.

[m] *Sed illæ*] Majores videlicet.

[n] *Mares canunt*] Aristot. loc. cit. p. 625. Ælian. Hist. Anim. I. 6.

[o] *In utroque genere*] Majorum ac minorum.

[p] *Gentes vescuntur*] Athen. lib. IV. pag. 133. et lib. IX. p. 372. Ælianus item Hist. Anim. XII. 6.

[q] *Ante coitum*] Mares tum in cibo suaviores, a coitu fœminæ. Arist. p. 626.

ceptis,[5] quæ sunt candida. Coitus supinis.[r] Asperitas[s] præacuta in dorso, qua excavant fœturæ[t] locum in terra. Fit primo vermiculus,[u] dein ex eo, quæ vocatur tettigometra, cujus cortice rupto circa solstitia evolant, noctu semper: primum nigræ atque duræ. Unum hoc[v] ex iis quæ vivunt, et sine ore est. Pro eo quiddam aculeatarum[6] linguis[w] simile,[a] et hoc in pectore, quo rorem lambunt. Pectus ipsum fistulosum:[x] hoc canunt achetæ,[7] ut diximus. De cetero in ventre nihil[y] est.[8] Excitatæ[z] cum subvolant, humorem reddunt, quod solum argumentum est rore eas ali.[9] Iisdem solis[a] nullum ad excrementa cor-

[a] *Oris vice quiddam est simile eorum linguæ, quæ habent in ore aculeum.*

eis edd. vett. et Gronov.—5 'Male scripti et editi libri, *correptis*. Emendandum *conceptis*, recte monuit eruditus Petavius.' *Brotier*. *corrupti* codd. Dalec. Chiffl. et Pintian. id est, illecti, deliniti. Dalecampius legit, *ejus utero collectis*.—6 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *aculeatorum* margo edd. Dalec. et Gronov: ex Aristot. *aculeatum* Gronov. et edd. vett.—7 Dalec. *echetæ*.—8 Margo edd. Dalec. et Gronov. *in ventre excrementi nihil est*, ex Aristot.—9 Ita codd. Harduini et

NOTÆ

[r] *Coitus supinis*] Sic Arist. pag. 624. Surrectas igitur ambas, et bipedes in coitu stare, inde videtur effici.

[s] *Asperitas*] Mucro quem ad clunes habent, ᾧ ἔχουσιν ὄπισθεν ὀξεῖ, inquit Philosophus, p. 625.

[t] *Fœturæ*] Fœtui suo, qui mox describitur.

[u] *Fit primo vermiculus*] Ex ovo vermiculus: e vermiculo τεττιγομήτρα, non a magnitudine sic appellata, ut ortygometra: sed ab officio, quoniam ab ipsa prodit cicada: quasi *matricicada*. Hæc ex Arist. loc. cit. totidem plane verbis.

[v] *Unum hoc*] Aristotel. Hist. Anim. IV. 6. p. 471.

[w] *Aculeatarum linguis*] Paulo laxius nunc Plinius loquitur: nam, ut idem ait libri hujus cap. 65. quibus aculeus in ore fistulosus, ut muscæ, iis lingua non est, proprie appellata, sed quiddam linguæ simile: cujus speciem refert id quod in cicadis pro lingua est. Tria igitur distinguenda: lingua primum, ut in homine: deinde, linguæ simile, ut in apibus: denique, quod huic simile est, ut in cicadis. Vide Notas et Emend. num. 54.

[x] *Fistulosum*] In præcinctu sectum, διῃρημένον τὸ ὑπόζωμα, Arist. Fistulam Plinius hic vocat membranam prætenuem, quam illæ habent septo transverso subditam. Hac sane parte canunt cicadæ: non aculeo, quem circa pectus habent.

[y] *In ventre nihil*] Hoc est, viscus nullum, σπλάγχνον οὐδὲν ἔχει. Arist. p. 471.

[z] *Excitatæ*] Arist. Hist. Anim. v. 25. p. 626.

[a] *Iisdem solis*] At hujusmodi fora-

poris foramen. Oculi[10] tam[b] hebetes, ut si quis digitum contrahens ac remittens iis appropinquet, transeant velut in folia. Quidam duo alia genera faciunt earum: surculariam, quæ sit grandior: frumentariam, quam alii avenariam vocant. Apparet enim simul cum frumentis arescentibus.

(XXVII.) Cicadæ non nascuntur in raritate arborum: idcirco non sunt[11] [c] Cyrenis circa oppidum: nec in campis, nec in frigidis aut umbrosis nemoribus.[12] Est quædam et iis locorum differentia. In Milesia[d] regione paucis sunt locis. Sed in Cephalenia[13] [e] amnis quidam penuriam earum et copiam dirimit. At in Rhegino[f] agro silent omnes: ultra flumen[g] in Locrensi canunt. Pennarum illis natura quæ apibus, sed pro corpore amplior.

XXXIII. (XXVIII.) Insectorum[h] autem quædam[1] binas gerunt pinnas, ut muscæ: quædam quaternas, ut apes.

Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *easdem ali* Gronov. et edd. vett.—10 *Oculis* Vet. Dalec.—11 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *idcirco sunt* Gronov. et edd. vett.—12 Chiffl. *nec nemoribus*.—13 Idem codex, *Sed in Cephania*.

Cap. XXXIII. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Insectorum quædam*, omisso *autem*, Gronov.

NOTÆ

men observatum a se in cicadis, ait Aldrov. de Insectis, lib. II. pag. 320. per quod illæ humorem aquosum ejicerent, qui in ventre continetur.

[b] *Oculi tam*] Arist. Hist. Anim. V. 25. p. 626. Inscendunt digitum, perinde ac si folium motum foret, cum sensim admovetur: quia obscure vident, nec quicquam dignoscunt. Cum Sol non nitet, nubilo die, tunc pæne nihil vident.

[c] *Idcirco non sunt*] Vide Notas et Emend. num. 55. Accepta hæc sunt ex Arist. Hist. Anim. V. 25. pag. 624.

[d] *In Milesia*] Arist. Hist. Anim. VIII. 33. p. 980. quibusdam Milesiæ locis nasci cicadas, quibusdam non nasci tradit.

[e] *Sed in Cephalenia*] In Cephalenia fluvio disterminantur agri, ubi cicadæ vel nascuntur, vel non. Arist. loc. cit. Ælian. Hist. Anim. V. 9.

[f] *At in Rhegino*] Strabo VI. 260. Conon apud Photium in Bibl. cod. 186. p. 425. aliique.

[g] *Ultra flumen*] Ἄληξ ποταμὸς a Strabone nominatur, loc. cit. Pausaniæ Καίκινα, lib. VI. pag. 354. quo de amne diximus III. 15. Rem narrat aliter Ælianus Hist. Anim. V. 9. cum et Locrenses in Rhegino agro, et Rheginas vicissim in Locrensi ait obmutescere: quasi utræque in suo agro canoræ essent.

[h] *Insectorum*] Ad verbum hæc A-

Membranis et cicadæ volant. Quaternas habent, quæ aculeis in alvo[i] armantur. Nullum, cui telum in ore,[j] pluribus quam binis advolat pennis. Illis enim ultionis causa datum est, his[2] aviditatis. Nullis eorum[k] pennæ revivescunt avulsæ. Nullum, cui aculeus[l] in alvo, bipenne est.

XXXIV. Quibusdam pennarum tutelæ crusta supervenit,[a] [a] ut scarabæis,[1] [b] quorum tenuior fragiliorque penna. His negatus aculeus: sed in quodam genere eorum[c] grandi, cornua prælonga, bisulcis dentata forcipibus in cacumine, cum libuit ad morsum coëuntibus, infantium[2] etiam remediis[d] ex cervice suspenduntur. Lucanos[3] [e] vocat hos Nigidius. Aliud rursus[f] eorum genus, qui e fimo ingentes[4] pilas aversi pedibus[g] volutant,[5] parvosque in iis con-

[a] *Quibusdam insectis ad tutelam pennarum fragilium crusta adnascitur.*

et edd. vett.—2 Chiffl. *datum et his.*

CAP. XXXIV. 1 Margo edd. Dalec. et Gronov. *tauris,* ex Aristot. Hist. Anim. v. 19. *scarabæis. Quorum t. f. penna, his, &c.* Vet. Dalec.—2 Gronov. *infantum.*—3 *Lucas* Scal.—4 Dalec. *fingentes.*—5 Margo edd. Dalec. et Gro-

NOTÆ

ristotel. Hist. Anim. I. 6. p. 49.

[i] *Quæ aculeis in alvo*] Ut apes, fuci, vespæ, crabrones. Arist. loc. cit. τετράπτερα ὅσα ὀπισθόκεντρα.

[j] *Cui telum in ore*] Ut musca, tabanus, asilus, culex. Arist. loc. cit. Τὰ δὲ δίπτερα ἔμπροσθεν ἔχει τὰ κέντρα, οἷον μυῖα, καὶ μύωψ, καὶ οἶστρος, καὶ ἐμπίς.

[k] *Nullis eorum*] Arist. Hist. Anim. III. 10. p. 355.

[l] *Nullum, cui aculeus*] Arist. Hist. Anim. I. 6. p. 49. et de Partibus Anim. IV. 6.

[a] *Crusta supervenit*] Tegmen habent, ad alarum fragilium tutelam: quale cernimus in iis animalculis, quæ Galli *Hanetons* vocant. Quorum alæ vagina teguntur hujusmodi, κολεόπτερα Philosophus vocat, loc. cit. p. 48.

[b] *Ut scarabæis*] Τοῖς κανθάροις, quorum sunt plura genera.

[c] *Sed in quodam genere eorum*] Quos a cervinorum cornuum similitudine Cervos volantes, *Cerfs volans,* in Galliis nominant.

[d] *Remediis*] Amuletis.

[e] *Lucanos*] Ita Mss. omnes, cusique libri. Id nomen habuerunt, quod plurimi in Lucanis Italiæ essent. Errant qui hos cum tauris confundunt, ut Gaza, Constantinus in Lexico, et Dalecampius, quos refellemus XXX. 12.

[f] *Aliud rursus*] Scarabæi pilularii dicti, quod stercus volutant: in eo condunt sese per hyemem, vermiculosque pariunt, unde soboles prodit: Αἱ δὲ κάνθαροι, ἣν κυλιοῦσι κόπρον, ἐν ταύτῃ φωλεύουσί τε τὴν χειμῶνα, καὶ ἐντίκτουσι σκώληκας, ἐξ ὧν γίνονται κάνθαροι. Arist. Hist. Anim. v. 18. pag. 602. Gallis, *Escarbots.*

[g] *Aversi pedibus*] Retro gradientes.

tra rigorem [h] hyemis vermiculos fœtus sui nidulantur. Volitant alii [i] magno cum murmure ac mugitu. Alii focos [j] et prata crebris foraminibus excavant, nocturno stridore vocales. Lucent ignium modo noctu, laterum et clunium colore [6] lampyrides,[k] nunc pennarum [l] hiatu refulgentes, nunc vero compressu obumbratæ, non ante matura [m] pabula, aut post desecta conspicuæ. E contrario tenebrarum alumna [n] blattis vita, lucemque fugiunt,[7] in balineis maxime humido vapore prognatæ. Fodiunt ex eodem genere [o] rutili atque prægrandes scarabæi tellurem aridam, favosque parvæ ac fistulosæ modo spongiæ, medicato melle [8] [p] fingunt. In Thracia [q] juxta Olynthum locus est

nov. *volitant.*—6 Pintian. *candore;* alii ap. Dalec. *fulgore.* Mox, pro *lampyrides*, nonnulli ap. Dalec. *πυγολαμπίδες.*—7 Vet. Dalec. *alumna blattis vita. Lucem eæ fugiunt;* Parm. *alumnæ blattæ. Vitam lucemque fugiunt.*—8 Chiffl. *e medio melle.*—9 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3.

NOTÆ

[h] *Contra rigorem*] Ipsos scarabæos se his involvere pilulis, ibique mori, ac deinde reviviscere, scribit Epiphanius, in Ancor. n. 85. p. 89.

[i] *Volitant alii*] Quos Galli vocant *Hanetons.* Hos, filo pedibus adalligato, dum pueri sinunt circumvolitare, ac strepero volatu interim se exercere, iis ludicrum est.

[j] *Alii focos*] Grylli sunt nigri caminorum, *Grillons.*

[k] *Lampyrides*] Λαμπυρίδες, quæ Latinis *cicindelæ* dictæ, ut Plinius ipse admonet XVIII. 66. Gallis, *Vers luisans.* Aristoteli Hist. Anim. IV. 1. p. 401. *πυγολαμπίδες*, a *fulgore clunium.*

[l] *Nunc pennarum*] Nam ut in formicarum genere, sic et in cicindelis, quædam alas habent, quædam nullas. Arist. loc. cit. *Καὶ ταυτὸ δὲ γένος αὐτῶν ἐστι καὶ πτερωτὸν καὶ ἄπτερον· οἷον μύρμηκές εἰσι καὶ πτερωτοὶ καὶ ἄπτεροι, καὶ αἱ καλούμεναι πυγολαμπίδες.*

[m] *Non ante matura*] Plinius XVIII. 66. 'Signum maturitatis hordei lucentes vespere per arva cicindelæ: ita appellant rustici stellantes volatus: Græci vero lampyridas.'

[n] *Tenebrarum alumna*] Hinc Virgilio Georg. IV. 243. 'Lucifugis congesta cubilia blattis.' Scarabæis hæc animalcula sunt, gryllisve similia, nigra, velocia, Græcis *σίλφαι ἀρτοκοπείων, blattæ pistrinorum:* Gallis *Caffars*, si Constantino credimus, in Supplemento Linguæ Latinæ. De blattarum aliis generibus dicemus XXIX. 39.

[o] *Ex eodem genere*] Scarabæorum videlicet. Hi sunt quos *μηλολόνθας* Philosophus vocat Hist. Anim. V. 18. p. 602. Hesychius: *Μηλολόνθη, εἶδος κανθάρων, οὓς τινὲς χρυσοκανθάρους καλοῦσι.* Scholiastes item Aristophanis in Nubibus, p. 170. *μηλολόνθην* ab aliis *χρυσοκάνθαρον* appellari dicit: ab aliis vero pro eo genere scarabæorum accipi, quod a nostratibus *Haneton* vocari paulo ante diximus.

[p] *Medicato melle*] Hoc est, vene-

parvus, in quo unum hoc animal exanimatur, ob hoc Cantharolethrus[r] appellatus.

Pennæ insectis omnibus sine scissura: nulli cauda nisi scorpioni. Hic eorum solus et brachia[s] habet, et in cauda spiculum. Reliquorum quibusdam aculeus in ore, ut asilo,[t] sive tabanum[u] dici placet: item culici,[9][v] et quibusdam muscis.[w] Omnibus autem his in ore et pro lingua sunt hi aculei. Quibusdam hebetes, neque ad punctum, sed ad suctum, ut muscarum generi, in quo lingua[10][x] evidens fistula est. Nec sunt talibus dentes. Aliis cornicula ante oculos prætenduntur ignava, ut papilionibus. Quædam insecta[y] carent pennis, ut scolopendra.[11]

Miller. Bipont. et Franz. *item culicibus* edd. vett. et Gronov.—10 Vet. Dalec. *in quo loco*.—11 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *pinnis, ut scolopendra* Chiffl. *pennis, ut scolopendræ* Gronov. et al. vett.

NOTÆ

nato, noxia quapiam vi infecto. Sic apud Maronem, in sexto Æneidos, 'medicatis frugibus offa.' Apud Martialem, 'medicata pocula.'

[q] *In Thracia*] Hæc totidem verbis Auctor lib. Mirab. Auscult. p. 1163. et Plutarch. de Anim. Tranq. p. 473.

[r] *Cantharolethrus*] Quod perniciem et letum, *ὄλεθρον τοῖς κανθάροις*, hic locus affert.

[s] *Et brachia*] Græci *χήλας* vocant. De scorpionum brachiis supra c. 30.

[t] *Ut asilo*] Locum hunc Philosophi nunc reddidit Hist. Anim. I. 6. p. 49. *Ἔμπροσθεν ἔχει τὰ κέντρα, μυῖα, καὶ μύωψ, καὶ οἶστρος, καὶ ἐμπίς.* De asilo sive œstro diximus c. 16.

[u] *Sive tabanum*] Hoc est, quem quibusdam tabanum dici placet, etsi minus accurato sermone: neque enim idem tabanus est, qui asilus. Vide quæ diximus c. 16. Tamen *μύωπα*, *tabanum*, et *οἶστρον*, *asilum*, pro synonymis usurpasse multos e veteribus, probat Bochartus, parte secunda de Animal. IV. 14. p. 546. Et quidem, Plinii ævo asili nomen obsolevisse, ejusque loco tabani quoque nomen cum asilo sive œstro fuisse communicatum, haud obscure Seneca significat, Ep. 58. p. 281. 'Hunc quem Græci,' inquit, 'œstrum vocant, pecora peragentem, et totis saltibus dissipantem, asilum nostri vocabant: hoc Virgilio licet credas,' &c.

[v] *Item culici*] Ἐμπίδι, Arist.

[w] *Et quibusdam muscis*] Cum tabani nomen antea asilo sive œstro accommodasset, hæc Philosophi verba, *μυῖα καὶ μύωψ*, *musca et tabanus*, quasdam muscas transtulit, tabanum genere muscarum complexus—'Fortassis hic tabanum genere muscarum complectitur.' *Ed. sec.*

[x] *In quo lingua*] Sive pro lingua. Nam, ut ait idem c. 65. hujus libri, 'Quibus aculeus in ore fistulosus, iis nec lingua nec dentes.'

[y] *Quædam insecta*] Quæ *ἄπτερα* id-

XXXV. Insectorum pedes[a] quibus sunt,[1] in obliquum moventur. Quorundam[b] extremi longiores foris curvantur, ut locustis.[c]

(XXIX.) Hæ pariunt in terram demisso spinæ[d] caule,[2] ova condensa,[e] autumni tempore. Ea durant[f] hyeme sub terra. Subsequente[g] anno exitu veris emittunt parvas, nigrantes et sine cruribus, pennisque reptantes. Itaque vernis aquis intereunt ova: siccoque vere major proventus. Alii[h] duplicem earum fœtum, geminum exitium[3] tradunt: Vergiliarum exortu[i] parere, deinde ad Canis ortum[j] obire, et alias renasci. Quidam Arcturi occasu[k] renasci. Mori matres[l] cum pepererint, certum est, vermiculo statim circa

CAP. XXXV. 1 Margo edd. Dalec. et Gronov. ex Aristot. *quibus multi sunt: ἔντομα πολύποδα, κ. τ. λ.* Alii ibid. *Insectorum multipedes qui sunt.*—2 Dalec. *in terram d. spiculæ caudæ;* codex ejusdem: *in terra d. spinæ caule;* alii ap. Dalec. *in terram d. spinæ aculeo.*—3 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *exitium* Gronov. et edd. vett.

NOTÆ

circo vocantur. Hæc Arist. Hist. Anim. IV. 1. p. 401. De scolopendra dicemus XXIX. 39.

[a] *Insectorum pedes*] Hoc ex Arist. Hist. Anim. II. 4. p. 153. ubi multipedum, quales sunt muscæ, et apes, crura monet in latus inclinata curvaturam flectere.

[b] *Quorundam*] Quorundam postremi pedes longiores sunt quam ceteri: iidemque retro flexi, καμπτόμενα εἰς τοὔπισθεν, Arist. Hist. Anim. IV. 6. p. 469.

[c] *Ut locustis*] Gallis, *Sauterelles:* Græcis, ἀκρίδες.

[d] *Demisso spinæ*] Impacta fistula, quam ad caudam habent ipsæ. Τίκτουσι δὲ εἰς τὴν γῆν, καταπήξασαι τὸν πρὸς τῷ κέρκῳ αὐλόν. Arist. Hist. Anim. V. 23. p. 621. Sane per fistulam eam pariunt, quam caudæ subjectam habent. Plinius, cujus ævo Aristotelici codices multo erant, quam nunc sunt, saniores, καυλὸν legit, non αὐλόν. Sed eodem demum vox utraque recidit.

[e] *Ova condensa*] Quia simul cunctæ pariunt, eundemque in locum ova deponunt, ita ut quasi favus fiat. Arist. loc. cit. Ἀθρόως δὲ τίκτουσι, καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τόπον· ὥστε ἂν εἶναι καθαπερεὶ κηρίον.

[f] *Ea durant*] Transigunt hyemem sub terra: διαμένει τὰ ᾠὰ τὸν χειμῶνα ἐν τῇ γῇ. Arist. p. 622.

[g] *Subsequente*] Arist. loc. cit.

[h] *Alii*] Ab Aristotele scilicet dissidentes.

[i] *Vergiliarum exortu*] Circa Maii Nonas.

[j] *Ad Canis ortum*] Circa XV. Kalendas Augusti, ut dicemus XVIII. 68.

[k] *Arcturi occasu*] Ante diem quintum Idus Maias, ut diximus VIII. 72.

[l] *Mori matres*] Hoc ex Arist. lib. Hist. Anim. V. 23. p. 622. Vide Epiphan. in Ancoratu, n. 84. p. 89.

fauces enascente, qui eas strangulat.[m] Eodem[n] tempore mares obeunt. Tam frivola ratione morientes, serpentem,[o] cum libuit, necant singulæ, faucibus ejus apprehensis mordicus. Non nascuntur nisi rimosis locis.[4][p] In India ternum pedum longitudinis esse traduntur, cruribus et feminibus serrarum usum præbere,[5] cum inaruerint. Est et alius earum obitus. Gregatim sublatæ[q] vento in maria aut stagna decidunt. Forte hoc casuque evenit,[6] non (ut prisci existimavere) madefactis nocturno humore alis. Iidem quippe nec volare eas noctibus propter frigora tradiderunt: ignari etiam longinqua maria ab iis transiri, continuata plurium dierum (quod maxime miremur) fame quoque, quam propter[a] externa pabula petere sciunt. Deorum iræ[7] pestis ea intelligitur. Namque et grandiores cernuntur, et tanto volant pennarum stridore, ut aliæ alites credantur: Solemque obumbrant,[8] solicitis suspectantibus populis, ne suas operiant terras. Sufficiunt quippe vires: et tanquam parum sit maria transisse, immensos tractus

[a] *Propter quam famem.*

—4 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Non nascuntur in rimosis locis* Chiffl. *Non n. nisi in planis et rimosis locis* edd. vett.—5 Vet. Dalec. *præbentes.*—6 Chiffl. *casu evenit.*—7 Vet. Dalec. *dierum profectione. Quod maxime miramur, famem quoque quam propter externa pabula petiere, sciunt imminere: ac Deorum iræ.* Chiffl. *deorum mire;* cod. Dalec. *mira pestis ea, &c.*—8 Vet. Dalec. *obumbrent.* Mox, pro *solicitis*, quod servant codd. Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.

NOTÆ

[m] *Qui eas strangulat*] Laxiore usus est vocabulo: exedunt enim potius quam strangulant.

[n] *Eodem*] Arist. loc. cit.

[o] *Serpentem*] Arist. Hist. Anim. IX. 9. p. 1026. Refert Simon Majolus Colloq. VIII. p. 123. olitorem suum, ex agro venientem, locustam conspexisse, quæ serpentem gutture apprehenderet, atque ita quidem ut citra pœnam interemerit.

[p] *Nisi rimosis locis*] Vide Notas et Emend. num. 56.

[q] *Gregatim sublatæ*] Sunt hæc accepta ex Theophr. in fragm. De animalibus quæ repente apparent. Augustinus de Civit. Dei, III. 31. 'Locustarum,' inquit, 'in Africa multitudinem prodigii similem fuisse... literis mandaverunt: consumtis enim fructibus foliisque lignorum, ingenti atque inæstimabili nube in mare dicunt esse dejectam,' &c. Idem refert Orosius IV. 11.

permeant, diraque messibus[r] contegunt nube,[9] multa contactu adurentes: omnia vero morsu erodentes, et fores quoque tectorum. Italiam ex[s] Africa maxime coortæ[10] infestant, sæpe populo ad Sibyllina coacto remedia[t] confugere, inopiæ metu. In Cyrenaica[u] regione lex etiam est ter anno debellandi eas, primo ova obterendo,[11] deinde fœtum, postremo adultas: desertoris pœna in eum, qui cessaverit. Et in Lemno insula certa mensura præfinita est, quam singuli enecatarum ad magistratus referant. Graculos quoque[v] ob id colunt, adverso volatu occurrentes earum exitio. Necare et in Syria militari imperio[w] co-

solicite legitur in edd. vett. et Gronov.—9 Codd. Dalec. et Chiffl. *diramque messibus c. nubem.*—10 Cod. Dalec. *maxima cohorte.*—11 Cod. Dalec. *primo ova adjicere*; Chiffl. *prima ova obterendo.* Mox, cod. Dalec. *qui cesserit.*—

NOTÆ

[r] *Diraque messibus*] Nam fruges populantur, ut ex Livio mox constabit.

[s] *Italiam ex*] Livius lib. XLII. p. 533. 'Locustarum tantæ nubes a mari vento repente in Apuliam illatæ sunt, ut examinibus suis agros late operirent. Ad quam pestem frugum tollendam,' &c. Etiam in Germaniam Poloniamque involasse, scriptorum testimoniis compluribus probat Majolus Colloq. v. p. 76. Quater annis singulis quinquiesve incredibili locustarum nube Teredonem Asiæ oppidum agrumque circumjectum obtegi, refert Taverneriius, αὐτόπτης, tom. I. Itiner. lib. II. p. 157. eas deinde vento in deserta loca abripi, ibique interire.

[t] *Ad Sibyllina coacto remedia*] Cum insanabilis pernicies aliqua Rempub. invasisset, cujus nec causa, nec finis, inveniretur, Livii verbis utor e lib. v. p. 91. libri Sibyllini ex S. C. adiri solebant. Quibus inspectis, Decemviri, quos penes horum librorum custodia fuit, referebant quæ ii remedia decernerent, carmine plerumque descripta, quale illud fuit, quod idem recitat lib. XXIX. p. 341. 'Quandocumque hostis alienigena terræ Italiæ bellum intulisset, eum pelli Italia vincique posse, si mater Idæa Pessinunte Romam advecta esset.' Sic anno primo belli Punici, Diti Patri ludi ad Tarentum ex præcepto librorum Sibyllinorum facti, eodem referente in Epitome lib. XLIX.

[u] *In Cyrenaica*] Forte pestilentiæ metu. Refert enim Julius Obsequens, c. 90. P. Plautio, M. Fulvio Coss. locustarum ingentia agmina in Africa a vento in mare dejectas, fluctibusque ejectas, odore intolerabili Cyrenis mortifero vapore gravem pestilentiam fecisse pecori, hominumque DCCC. millia consumta tabe.

[v] *Graculos quoque*] Cornicularum e genere avis est graculus veterum Latinorum: nos *Choucas* vocamus, ut recte Bellonius admonet VI. 3. et 7. Vide Notas et Emend. num. 57.

[w] *Militari imperio*] Cn. Sicinium Prætorem designatum, cum imperio

guntur. Tot orbis partibus vagatur id malum. Parthis[x] et hæ in cibo gratæ. Vox earum proficisci ab occipitio videtur. Eo loco in commissura scapularum habere[12] quasi dentes existimantur, eosque inter se[y] terendo stridorem edere, circa duo æquinoctia maxime,[13] sicut cicadæ circa solstitium.[z] Coitus[a] locustarum, qui et insectorum omnium quæ coëunt, marem portante[b] fœmina, in eum[14 c] fœminarum ultimo caudæ reflexo, tardoque[d] digressu.[b] Minores[e] autem in omni hoc genere fœminis mares.

XXXVI. (XXX.) Plurima insectorum vermiculum gig-

[b] *In marem reflectente fœmina ultimum caudæ suæ aculeum, tardeque a coitu digrediente.*

12 Dalec. *occipitii videtur eo loco ubi commissura scapularum. Habere.*—13 Pintian. *circa duo maxime æquinoctia.*—14 Dalec. *in alvum.*

NOTÆ

missum in Apuliam ad eas colligendas, auctor est Livius lib. XLII. pag. 533.

[x] *Parthis*] De Afris hoc idem scribit Dioscorides II. 57. De Græcis quoque, ut ex Aristophane, in Acharn. IV. 1. et 7. colligitur. De Æthiopibus Acridophagis ex Plinio et Agatharchide diximus VI. 35. Desinat igitur ineptire Grammaticorum pertinacia de locustis Divi Præcursoris Domini: de quibus fuse Bochartus, parte secunda de Animal. IV. 7. p. 488. et seq. Nec Monacho ei assentior qui Jacobo de Vitriaco, Hist. Hierosol. c. 53. de eo argumento sciscitanti respondit, 'quod frequenter in refectorio suo quædam herba monachis ad edendum apponebatur, quam ipsi Langustæ, hoc est, locustam nominabant, cujus circa monasterium suum magna habebatur copia: adjungens, quod illa esset quam edebat beatus Joannes.' Nugæ.

[y] *Eosque inter se*] Hanc soni locustarum causam approbat Aldrovandus, de Insectis, pag. 420. Existimat autem Philosophus Hist. Anim. IV. 9. pag. 489. sonum hunc excitari affricatione crurum, quibus in saltum emicat. Αἱ δὲ ἀκρίδες, τοῖς πηδαλίοις τριβοῦσαι, ποιοῦσι τὸν ψόφον. Πηδάλιον proprie *gubernaculum* est: nunc, ut ita loquar, *saltaculum*, crura saltatoria, παρὰ τὸ πηδᾷν.

[z] *Circa solstitium*] Cantus, nonnisi æstibus, cicadis.

[a] *Coitus*] Hæc totidem verbis Philosophus Hist. Anim. V. 23. pag. 621.

[b] *Marem portante*] Quia majores fœminæ maribus: itaque mares ab ipsis facillime sustinentur. Arist. Hist. Anim. V. 18. pag. 593.

[c] *In eum*] *In marem inserente fœmina surrectum sursum meatum suum: non quemadmodum in aliis animalibus, in fœminam mare:* Ἀφίησι δὲ τὸν πόρον κάτωθεν τὸ θῆλυ εἰς τὸν ἄρρενα τὸν ἐπάνω· ἀλλ' οὐ τὸ ἄρρεν εἰς τὸ θῆλυ, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Arist. Hist. Anim. V. 8. pag. 536.

[d] *Tardoque*] Diuturna conjunctio, diuturnus coitus est. Arist. loc. cit.

[e] *Minores*] Arist. loc. cit.

nunt. Nam et formicæ[f] similem ovis[1] vere: et hæ communicantes laborem: sed apes utiles[g] faciunt cibos,[2] hæ condunt. Ac si[3] quis compareret onera corporibus earum, fateatur nullis portione[*][h] vires esse majores. Gerunt ea morsu.[i] Majora aversæ[j] postremis pedibus moliuntur, humeris obnixæ. Et iis reipublicæ[k] ratio, memoria, cura. Semina[l] arrosa condunt, ne rursus in fruges exeant e terra. Majora ad introitum dividunt. Madefacta imbre proferunt atque siccant. Operantur[m] et noctu plena Luna:[4] eædem interlunio[n] cessant. Jam in opere qui labor! quæ sedulitas! Et quoniam ex diverso convehunt altera alterius ignara,[5] certi dies ad recognitionem mutuam nundinis dantur. Quæ tunc earum concursatio! quam diligens cum obviis quædam collocutio atque percunctatio! Silices itinere earum attritos videmus, et in opere semitam factam, ne quis dubitet qualibet in re quid possit quantulacumque

[*] *Pro portione corporum.*

CAP. XXXVI. 1 Pintian. ex codd. *similem apibus.*—2 Ita codd. Harduini, cum edd. antiquiss. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *laborem, ut apes: sed illæ faciunt cibos* Gronov. et al. vett. post Froben. 'Vet. et Mss. *ut apes laborem: sed apes utiles faciunt.* Quædam manuscr. verba illa, *laborem ut apes: sed illæ,* non habent.' *Dalec.*—3 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Et si* edd. vett. et Gronov.—4 Chiffl. *plenæ lunæ.*—5 Idem codex *ignaræ.* Vet. Dalec. *ignara, ut signa invicem recognoscant, certi.* Mox, Dalec. *velut nundinis dantur.*—

NOTÆ

[f] *Num et formicæ*] Hæc totidem verbis Arist. Hist. Anim. v. 20. pag. 619.

[g] *Sed apes utiles*] Vide Notas et Emend. num. 58.

[h] *Portione*] Usus hac voce iterum posterius, cap. 46. 49. 70. et 73.

[i] *Morsu*] Ore admorsa gerunt onera.

[j] *Aversæ*] Objectis clunibus.

[k] *Et iis reipublicæ*] Vide Ælian. Hist. Anim. vi. 43.

[l] *Semina*] Plutarchum vide de Solert. Anim. pag. 968. et Basil. in Hexaëm. hom. ix. pag. 116.

[m] *Operantur*] Arist. Hist. Anim. ix. 62. pag. 1100. Ælianus Hist. Anim. iv. 43.

[n] *Interlunio*] In coitu lunæ, quem diem, inquit Plinius xvi. 74. alii interlunium, alii silentis lunæ appellant. Τῇ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς τῇ νέᾳ, *mensis primo quoque die* cessare formicas scribit Ælianus Hist. Anim. i. 22. Etiam et sabbato, Judæorum instar, feriari, si Tzetzæ credimus, in Hesiodum scribenti, ἐν σαββάτῳ καὶ λ' τοῦ μηνὸς τῆς σελήνης οὐκ ἐργάζεται.

assiduitas. Sepeliunt[6][o] inter se viventium solæ, præter[p] hominem. Non sunt in Sicilia pennatæ.

(XXXI.) Indicæ formicæ cornua, Erythris[q] in æde Herculis fixa, miraculo fuere. Aurum ex cavernis[r] egerunt terræ, in regione septemtrionalium Indorum, qui Dardæ vocantur. Ipsis color felium,[7] magnitudo[s] Ægypti luporum. Erutum hoc[t] ab iis tempore hyberno, Indi furantur æstivo fervore, conditis propter vaporem in cuniculos[8] formicis: quæ tamen odore solicitatæ provolant, crebroque lacerant, quamvis prævelocibus camelis fugientes. Tanta pernicitas feritasque est cum amore auri.

XXXVII. (XXXII.) Multa autem[a] insecta et aliter nascuntur, atque inprimis[1] ex rore. Insidet hic[b] raphani[2][c]

6 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Sepeliuntur* Gronov. et edd. vett.—7 Cod. Dalec. *fœdus*. Mox, *Ægypti vulpium* Strabo.—8 Cod. Dalec. *in cuniculis*.

CAP. XXXVII. 1 Cod. Dalec. *atque asilus in primis*. Aristot. *papilio*.—2 Diosc. *brassicæ*.—3 *Sole minus milio* margo edd. Dalec. et Gronov. ex Ari-

NOTÆ

[o] *Sepeliunt*] Ita Mss. rectius, quam *sepeliuntur*. Sic Plautus 'inter se amplexari' dixit: Tullius, 'inter se amare.' Refert hoc pariter de formicis, Ælianus Hist. Anim. v. 49. Narrat Cleanthes apud Plutarch. de Solert. Anim. pag. 967. vidisse se exeuntes e cavo suo formicas obviam alteri formicarum examini, quæ mortuam efferrent: has ab illis vermem accepisse, ceu redemtionis elationisque pretium. Adde et Paxamum in Geopon. XIII. 10. p. 370.

[p] *Solæ, præter*] Elephanto hanc quoque religionem attribuit Ælianus, loc. cit. Elephanto, delphini, hirundini, api, urso, Tzetzes Chiliad. IV. Hist. 127. vs. 153.

[q] *Erythris*] Ioniæ oppido, de quo v. 31.

[r] *Aurum ex cavernis*] Refert hoc Strabo ex Nearcho, et Megasthene, lib. XV. pag. 706. Mela III. 7. Clemens Alex. lib. II. Pædag. pag. 207. aliique.

[s] *Magnitudo*] 'Non minus maximas canibus' ait esse Mela loc. cit. Strabo, vulpibus haud minores. Ex Herodoto uterque hausit lib. III. Thalia, pag. 203. Cetero species corporis formicis nostratibus simillima est.

[t] *Erutum hoc*] Quæ de iis deinceps narrantur, extant ea totidem fere verbis apud Herod. loc. cit. p. 204. Vaporem autem mox calorem æstivum intellige.

[a] *Multa autem*] Arist. Hist. Anim. v. 18. pag. 597.

[b] *Insidet hic*] Ros nimirum.

[c] *Raphani*] Græca voce pro Latina abutitur: nam dum raphanum dicit, brassicam intelligit: *μάλιστα δὲ ἐπὶ τῆς ῥαφάνου, ἣν καλοῦσί τινες κράμβην*, inquit Philosophus loc. cit. Sed non brassica solum gignit erucas, verum et pomus, et prunus, et quercus. At

folio primo vere, et spissatus Sole in magnitudinem [d] milii [3] cogitur. Inde porrigitur [4] [e] vermiculus parvus, et triduo eruca: [f] quæ adjectis diebus accrescit, immobilis, duro cortice: [g] ad tactum tantum movetur, araneo accreta, [h] quam chrysallidem appellant: [a] rupto deinde cortice [5] [i] volat papilio.

XXXVIII. (XXXIII.) Sic quædam ex imbre [1] [j] generantur in terra: quædam et in ligno. Nec enim cossi [k] tantum in eo, sed etiam tabani [l] ex eo nascuntur: et alia, [2] [m] ubicumque humor est nimius: sicut intra hominem tæniæ [n] trecenum [3] pedum, aliquando et plurium longitudine.

[a] *Araneoso involuta textu, quo tempore chrysallidem eam appellant.*

stot.—4 *Inde porro gignitur* Dalec. Mox, *et triduo uruca* Chiffl.—5 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *movetur aranei. Hæc eruca, quam chrysalidem appellant, rupto, &c.* edd. vett. 'Quidam post *movetur* distinctionem collocant: reliqua mutilata annotant, ut palam fit ex Aristot. de Anim. v. 19. In Chiffl. legitur: *movetur araneo occreta quam chrys. ap. rup. deinde eo cortice.*' Dalec.

CAP. XXXVIII. 1 Cod. Dalec. *exinde;* Chiffl. *ex imbri.*—2 Ita Editio princeps, aliæque vett. ante Harduin. *et alibi* codd. Harduini et Tolet. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *et alias* Chiffl.—3 'In libris scriptis

NOTÆ

neque vitis, neque salix gignit.

[d] *In magnitudinem*] Milio minorem, ἔλαττον κέγχρου, Philosophus ait loc. cit.

[e] *Inde porrigitur*] Fit oblongior: ut de formicarum ovis dixit Arist. v. 20. pag. 619. ἐκ μικρῶν καὶ στρογγύλων μακρὰ γίνονται.

[f] *Triduo eruca*] Vel *urica*, ut in Reg. 1. et Parm. edit. Arist. *tertio die*, ἐν τρισὶν ἡμέραις κάμπαι μικραί. Gallis, *Chenille.*

[g] *Duro cortice*] Net eruca circum se, bombycum modo: ibi intus obsepta turget, crusta seu folliculo duriore: σκληρὸν ἔχει τὸ κέλυφος. Arist. loc. cit.

[h] *Araneo accreta*] Cum creverit, araneoso obducta textu, araneacea tela involuta, tum chrysallis vocatur: καλοῦνται χρυσαλλίδες ... ἁπτομένου δὲ κινοῦνται· περιέχονται δὲ πόροις ἀραχνιώδεσιν. Vide Notas et Emend. num. 59.

[i] *Cortice*] Κέλυφος crustam vocat Arist. loc. cit.

[j] *Ex imbre*] Quemadmodum ex rore papiliones, de quibus proxime dictum est: ita ex imbre alia.

[k] *Cossi*] Vermiculi, qui in robore gignuntur, de quibus XVII. 37. Nostri *Cossons* vocitant.

[l] *Etiam tabani*] Μύωπες, de quibus cap. 16. Arist. Hist. Anim. v. 19. pag. 603. Οἱ δὲ μύωπες γίνονται ἐκ τῶν ξύλων.

[m] *Et alia* [*alibi*] Non in terra, inquit, tantum, et ligno, sed et alibi, ubicumque humor est nimius. Vide Notas et Emend. num. 60.

[n] *Tæniæ*] Tæniæ, sive tineæ, ventris animalia sunt, ab aliis scriptori-

XXXIX. Jam in carne exanimi, et viventium [a] quoque hominum capillo: [1] [a] qua fœditate [b] et Sylla dictator, et Alcman [c] ex clarissimis Græciæ poëtis, obiere. Hoc quidem [d] et aves infestat: phasianas vero interimit, nisi pulverantes sese. Pilos habentium [e] asinum tantum immunem hoc malo credunt, et oves. [2] [f] Gignuntur autem et vestis genere, præcipue lanicio [g] interemtarum a lupis ovium. Aquas quoque [h] quasdam, quibus lavamur, ferti-

et editis, *tricenum*; at emendandum *trecenum*, docet ipsa experientia, quæ tænias trecenum et quadragenum pedum ostendit. Jam erratum in simili numero probavi ex Aristotele.' *Brotier*.

CAP. XXXIX. 1 *Jam in carne viventium quoque hominum, et capillo* cod. Dalec. *capillo* quidam ap. Dalec. expungunt.—2 Margo edd. Dalec. et Gronov. ' *et*

NOTÆ

bus lumbrici appellati. Platerus, quem Sennertus laudat Pract. part. secunda III. 5. pag. 417. aliquot visos a se prodidit, quorum longitudo esset pedum quadragenum.

[a] *Et viventium*] *Pediculos* intelligit, φθεῖρας, qui et in capillo nascuntur, ἐν τῇ κεφαλῇ ἐγγίνονται, et reliquo corpore ubi humor exuberat, sudorve, ὅταν ὑγρασία πολλὴ ἐν τῷ σώματι ᾖ. Arist. Hist. Anim. v. 26. pag. 628.

[b] *Qua fœditate*] Hunc locum expressit carmine Q. Serenus, Gordiani Imp. Medicus, cap. 6. pag. 128. 'Noxia corporibus quædam de corpore nostro Progenuit natura, volens abrumpere somnos Sensibus, et monitis vigiles intendere curas. Sed quis non paveat Pherecydis fata tragœdi, Qui nimio sudore fluens animalia tetra Eduxit, turpi miserum quæ morte tulerunt? Sylla quoque infelix tali languore peresus Corruit, et fœdo se vidit ab agmine vinci.'

[c] *Et Alcman*] Ἀλκμᾶνα τὸν ποιητὴν vocat Arist. loc. cit. Antigonus Caryst. cap. 65. ad Alcmæonem physicum pertinere id imprudens putavit. Id vero de Alcmane, Sylla, Pherecyde, Callisthene, Mucio Jureconsulto, et aliis, tradit Plutarchus in Sylla, pag. 474.

[d] *Hoc quidem*] Pediculi nimirum. Καὶ γὰρ οἱ ὄρνιθες ἔχουσι φθεῖρας, καὶ οἱ καλούμενοι φασιανοὶ, κ. τ. λ. Arist. pag. 629. Sed ii molliores sunt, et oblongiores, tenuioresque, colore cinereo. Necantur pulvere, et aqua: utrumque enim avibus datum est.

[e] *Pilos habentium*] Arist. loc. cit.

[f] *Et oves*] Vide Notas et Emend. num. 61.

[g] *Præcipue lanicio*] Igitur vivæ oves a pediculis sunt immunes: a lupo cæsis lana vel maxime φθειρώδης, hos gignit. Hæc Plinius ex Arist. Hist. Anim. IX. 13. pag. 911. Et Plutarchus Symphos. Quæst. II. 9. pag. 642. Διὰ τί τὰ λυκόβρωτα τῶν προβάτων τὸ κρέας μὲν γλυκύτερον, τὸ δὲ ἔριον φθειροποιὸν ἴσχει: *Quare ovis a lupo adesæ caro suavior est: lana autem pediculos generat.* Quæ ex Plutarcho etiam Geoponicon auctor expressit XV. 1. pag. 403. Meminit et Phile, p. 102. et Ælian. Hist. Anim. I. 38.

[h] *Aquas quoque*] Hæc sane haud satis aperta Aristotelicæ sententiæ

liores ejus generis, invenio apud auctores. Quippe cum etiam ceræ [3] [i] id gignant, quod animalium [4] minimum existimatur. Alia rursus generantur sordibus a radio Solis,[5] [j] posteriorum lascivia crurum petauristæ.[6] [k] Alia pulvere humido in cavernis, volucria.

XL. (XXXIV.) Est animal ejusdem temporis,[1] [a] infixo semper sanguini capite vivens, atque ita intumescens, unum animalium cui cibi [b] non sit exitus: dehiscitque nimia [2]

boves. De ovibus id falsum est.'—3 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *et casei vetusti* margo edd. Dalec. et Gronov. ex Aristot. ἐν τυρῷ παλαιουμένῳ, non ἐν κηρῷ. Gronov. et al. ante Harduin. *et ceteræ.*—4 Chiffl. *animal id.*—5 Cod. Dalec. *sordibus a radiis solis;* Gronov. et al. ante Harduin. *sordibus aridi soli.*—6 Cod. Dalec. *petauristis;* Chiffl. *posterior: lascivia crurum et auris;* Gronov. et al. ante Harduin. *crurum lascivia petauristarum.*

CAP. XL. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ejusdem turpitudinis* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, cod. Dalec. *semper capite sanguine.*—2 Cod. Dalec. *exitus cum nimia dehiscit.*—

NOTÆ

interpretatio est. Sic enim ille Hist. Anim. v. 26. pag. 630. Γίνονται δὲ οἱ φθεῖρες μάλιστα, ὅταν μεταβάλλωσιν ὕδατα οἷς λούονται, ὅσα ἔχει τῶν λουομένων φθεῖρας. *Quæ animalia et lavantur, et solent pediculos generare, ea tum pluribus infestantur, cum aquas, quibus sese lavant, mutant.*

[i] *Etiam ceræ*] Quod notabile sane est: ipsæ enim ceræ a putredine cetera vindicat. *In cera* etiam *vetusta*, inquit Philosophus Hist. Anim. v. 27. pag. 631. ἐν κηρῷ παλαιουμένῳ, non secius gignitur, quam in arido ligno, animal candidum, quod omnium animalium minimum videtur esse, et vocatur ἀκαρὶ propter exiguitatem, quasi quod *tonderi*, κείρεσθαι, non potest: sicuti nec punctum secari. Sunt qui existiment hoc animalculum esse cossum: alii cariem putant esse: caries enim ambulat et erodit, etsi oculis nostris non movetur.

[j] *Sordibus a radio Solis*] Hoc illud est quod Philosophus aliquanto apertius loquitur, pag. 632. et in aridis gigni vermiculos, si humectentur: et in humidis, si exsiccentur. Vide Notas et Emend. num. 62.

[k] *Petauristæ*] Hoc est, salientibus his ipsis sordibus, ubi animam accepere. Hoc verborum ambitu pulices, credo, describit. 'Petauristæ,' inquit Nonius Marcell. I. 277. 'veteribus dicebantur, qui saltibus moverentur:' quod ii πρὸς ἀέρα πετῶνται. Vide Notas et Emend. num. 63.

[a] *Ejusdem temporis*] Æstivi nimirum, radio Solis effervescente: nam per æstatem gignitur. Ricinum describit, quem Græci κρότωνα, Galli *Tique* nominant. Sunt et in homine ricini, quanquam diversa forma: *Morpions* nostrates vocant: pelle hærent, neque saturi decidunt, ut qui in cane: hi capite infixo tantum sanguinis exsugunt, donec excidant: excrementi enim exitum non habent: at qui in homine, et excernunt, et ova pariunt.

[b] *Cui cibi*] Uti nec cicadis potus sui ullus exitus est, quemadmodum

satietate, alimento ipso moriens. Nunquam[3] hoc in jumentis[c] gignitur, in bubus frequens, in canibus aliquando, in quibus omnia.[d] In ovibus et in capris hoc solum.[e] Æque mira[4] sanguinis et hirudinum[f] generi in palustri aqua sitis. Namque et hæ toto capite conduntur. Est et volucre[g] canibus peculiare suum malum, aures maxime lancinans,[5][h] quæ defendi[6] morsu non queunt.

XLI. (XXXV.) Idem pulvis[i] in lanis et veste tineas creat, præcipue si araneus una includatur. Sitit enim, et omnem humorem absorbens, ariditatem ampliat. Hoc et in chartis[j] nascitur. Est earum genus[k] tunicas suas trahentium, quo cochleæ modo. Sed harum[l] pedes cernuntur. Spoliatæ[m] expirant.[1] Si accrevere, faciunt chrysallidem.[n] Ficarios[o] culices caprificus generat. Canthari-

3 *Nonnunquam* Pintian.—4 *Æque est mira* Gronov. et al. ante Harduin.—5 Cod. Dalec. *lanians*.—6 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. et Franz. *qua defendi* Gronov. et al.

NOTÆ

observatum est cap. 32.

[c] *Nunquam hoc in jumentis*] Asinis mulisque. De asino inprimis dictum superius.

[d] *In quibus omnia*] Pediculi, pulices, culices, ricini, κυνομυῖαι. Columella VII. 13.

[e] *Hoc solum*] Ricini tantum. Τὰ δὲ πρόβατα καὶ αἶγες, κρότωνας ἔχουσιν. Arist. Hist. Anim. v. 26. pag. 629.

[f] *Hirudinum*] Sanguisugarum. Horat. de Arte Poët. vs. ult. 'Non missura cutem, nisi plena cruoris, hirudo.'

[g] *Est et volucre*] Musca canina, κυνομυῖα. Colum. VII. 13. 'Fere,' inquit, 'per æstatem sic muscis aures canum exulcerantur, sæpe ut totas amittant: quod ne fiat,' &c.

[h] *Lancinans*] Ita Mss. omnes. Scribi forte et *laciniens* possit: quoniam id malum canum aures discindit in lacinias.

[i] *Idem pulvis*] Cujus mentio in calce cap. 39. Hæc sunt ex Arist. ad verbum Hist. Anim. v. 27. pag. 631. Tineæ Græcis σῆτες, Gallis *des Tignes*. Vide XX. 18.

[j] *Hoc et in chartis*] Tinea scilicet. Et tineas sane in libris videmus, et interdum scorpionillos.

[k] *Est earum genus*] Aristoteli loc. cit. pag. 632. vermiculus est, quem ξυλοφθόρον a ligno rodendo vocat.

[l] *Sed harum*] Tinearum.

[m] *Spoliatæ*] Tunica detracta moriuntur, ac perinde inutiles fiunt, atque cochleæ exemta testa: ἐὰν τις τὸν χιτῶνα περιέλῃ, ἀποθνήσκει, κ. τ. λ. Aristot. loc. cit.

[n] *Faciunt chrysallidem*] Erucarum more, inquit, de quibus dictum est cap. 37. ubi accrevere, ac circum se nevere folliculum, chrysallidem re ac nomine repræsentant. Sed ex erucis ita cortice suo involutis, rupta testa papilio volat: ex hac vero chrysallide quid alati fiat animalis, nondum perspectum est, inquit Philosophus loc. cit.

[o] *Ficarios*] Ψῆνας Philosophus vo-

das[p] vermiculi ficorum et piri, et peuces, et cynacanthæ,[2] et rosæ.[q] Venenum[r] hoc alæ medicantur: quibus demtis, letale est. Rursus alia genera culicum acescens natura[3][s] gignit. Quippe cum[4] et in nive candidi inveniantur,[5] et vetustiore[t] vermiculi: in media quidem altitudine rutili, (nam et ipsa nix[u] vetustate rubescit)[6] hirti pilis, grandiores, torpentesque.

XLII. (XXXVI.) Gignit aliqua et contrarium naturæ[1][v] elementum. Siquidem in Cypri[w] ærariis fornacibus, et

CAP. XLI. 1 *Spoliatæ adspirant* Chiffl.—2 Margo edd. Dalec. et Gronov. *oxyacanthæ.* 'Alii *cynorrhodon* intelligunt.' *Dalec.*—3 Dalec. *materia.*—4 'Locus mire depravatus, et confusus verborum ordo. Vide Aristot. Hist. Anim. v. 19.' *Dalec.*—5 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *reperiantur* Gronov. et al. ante Harduin.—6 Chiffl. *rufescit.*

CAP. XLII. 1 Cod. Dalec. *aliquando contrarium natura.*—2 Ita ex codd. Har-

NOTÆ

cat, pag. 633. qui in fructibus caprificorum generantur. Horum tractationem latius persequemur xv. 21.

[p] *Cantharidas*] Cantharides, inquit Philos. Hist. Anim. v. 18. pag. 603. e ficariis erucis nascuntur, aut quæ in piris, pinu, et canino rubo, quibus omnibus oriuntur vermes: *Αἱ δὲ κανθαρίδες ἐκ τῶν πρὸς ταῖς συκαῖς καμπῶν, καὶ ταῖς ἀπίοις, καὶ ταῖς πεύκαις· πρὸς πᾶσι γὰρ τούτοις γίνονται σκώληκες· καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ κυνακάνθῃ.*

[q] *Et rosæ*] Non cujuslibet, sed caninæ, hoc est, cynorrhodi, et albæ rosæ, ut dicetur XXIX. 30. ut nec cujuslibet rubi, sed canini, seu *κυνακάνθης.*

[r] *Venenum*] De veneno cantharidum, et de eo, quod nunc adversus illud affertur, remedio, dicetur XXIX. 30. Vide Notas et Emend. num. 64.

[s] *Acescens natura*] Acetum intelligit, cujus e fæce nasci vermiculos, e vermiculis culices, Philosophus docet, Hist. Anim. v. 18. pag. 604. *Οἱ δὲ κώνωπες ἐκ σκωλήκων, οἳ γίνονται ἐκ τῆς περὶ τὸ ὄξος ἰλύος.* Adhuc enim in iis animalibus recensendis habitat, quæ ex humore gignuntur: ad ea mox inde transiturus, quæ ex igne.

[t] *Et vetustiore*] Etiam in vetustiore, quamvis ea minus habeat humoris, quam quæ recens decidit. Hæc iisdem ferme verbis Philos. loc. cit. *In vetusta nive,* inquit, *vermes, qui propterea et rubri sunt, et hirsuti: quia nix vetus quoque rubra est: at cœlo tepido, in nive sunt candidi, et grandes: omnes autem tepidiores.* Ἐν χιόνι τῇ παλαιᾷ σκώληκες· γίνεται δὲ ἡ παλαιὰ ἐρυθροτέρα· διὸ καὶ οἱ σκώληκες τοιοῦτοι, καὶ δασεῖς· οἱ δὲ ἐκ τῆς ἐν εὐδίᾳ χιόνος, μεγάλοι καὶ λευκοί· δυσκίνητοι δὲ πάντες. Hunc Plinii locum Salmasius pag. 177. in Solin. Pintianum imitatus, ut intelligat, pervertit, spreta omnium librorum auctoritate, et consensu.

[u] *Et ipsa nix*] Hujus rei causam Conimbricenses investigant, in Meteorol. Arist. VII. 5.

[v] *Et contrarium naturæ*] Ignis.

[w] *Siquidem in Cypri*] Ad verbum acceptum id ex Arist. Hist. Anim. v. 18. pag. 604. Seneca Natur. Quæst.

medio igni,[2] majoris muscæ magnitudinis volat pennatum quadrupes: appellatur pyralis, a quibusdam pyrausta.[3] Quamdiu est [x] in igne, vivit: cum evasit longiore paulo volatu, emoritur.[4]

XLIII. Hypanis [a] fluvius in Ponto, circa solstitium defert acinorum [b] effigie tenues membranas: quibus erumpit volucre quadrupes supradicti [1] modo, nec ultra unum diem vivit, unde hemerobion [c] vocatur. Reliquis talium [d] ab initio ad finem septenarii sunt numeri: culici et vermiculo ter septeni: corpus parientibus,[2] quater septeni. Mutationes,[e] et in alias figuras transitus, trinis aut quadrinis

duinus, eumque secuti recentt. *ex medici* Gronov. et al. ante Harduin.—3 Chiffl. *Pyrato;* al. ap. Dalec. *Pyrotus.* Vide Senec. Nat. Quæst. v. 6.—4 Cod. Dalec. *volatu tunc moritur.*

CAP. XLIII. 1 Cod. Dalec. *volucres quadrupedes supradictæ;* Chiffl. *volucre quadrupedes supradictæ.* Mox, *unde Ephemeron* margo edd. Dalec. et Gronov.

NOTÆ

v. 6. 'Est ergo aliquid in aqua vitale. De aqua dico? Ignis, qui omnia consumit, quædam etiam creat: et quod videri non potest simile veri, sed tamen verum est, animalia igne generantur.' Accuratius tamen veriusque putem Philosophum esse locutum, qui ἐν τῷ πυρὶ, *in igne,* generari dixit, quam Senecam, qui *ex igne,* ἐκ τοῦ πυρός. Ovidius: 'Nataque de flamma corpora nulla vides.'

[x] *Quamdiu est*] Iisdem verbis Philos. loc. cit. Phile de Propr. Anim. pag. 56. Ælian. Hist. Anim. II. 2.

[a] *Hypanis*] Arist. pag. 605. et ex eo Cicero Tusc. Quæst. lib. I. pag. 327. 'Apud Hypanim fluvium, qui ab Europæ parte in Pontum influit, Aristoteles ait bestiolas quasdam nasci, quæ unum diem vivant. Ex his igitur hora octava quæ mortua est, provecta ætate mortua est: quæ vero occidente sole, decrepita: eo magis, si etiam solstitiali die.' Dalecampius ad Ararim, Scaliger ad Garumnam, Tarnemque, frequentes ait has bestiolas conspici, ubi vulgo *Manna* vocantur: quoniam aiunt eas copiosum piscium proventum portendere: piscibus eas avidissime consectantibus.

[b] *Acinorum*] Folliculos acino majores, inquit Philos. loc. cit. Οἷον θύλακοι μείζους ῥαγῶν.

[c] *Hemerobion*] 'Ημερόβιον. Aristot. 'Εφήμερον. Ælian. Histor. Anim. v. 43. Μονήμερον, quasi *Diale animal,* ut Cicero jocatus olim, qui 'Consulem dialem' dixit.

[d] *Reliquis talium*] Insecta, inquit, reliqua, præter hemerobia, similiaque, septenario numero dierum perficiuntur, ab initio sui ortus ad consummationem usque: nimirum culices, vermiculique, diebus ter septenis. Qui corpus, hoc est, ova pariunt, quater septenis: ovum enim addit hebdomadam, qua post coitum concrescit: reliquis ter septenis diebus incubatur, et excluditur. Hæc sunt ex Arist. loc. cit. pag. 606.

[e] *Mutationes*] Quales cum e vermi-

diebus. Cetera ex his pennata, autumno fere [f] moriuntur: tabani quidem etiam [3] cæcitate.[g] Muscis humore exanimatis, si cinere [h] condantur, redit vita.

XLIV. (XXXVII.) Nunc per singulas corporis [1] partes, præter jam dicta, membratim tractetur historia.

Caput habent [i] cuncta, quæ sanguinem. In capite paucis animalium, nec nisi volucribus, apices, diversi quidem generis: Phœnici plumarum serie, e medio eo exeunte alio:[a] pavonibus, crinitis arbusculis: stymphalidi,[2] [j] cirro:[k] phasianæ,[3] corniculis.[l] Præterea parvæ avi,[m] quæ ab illo [n] galerita appellata quondam,[4] postea Gallico

[a] *E medio apice inferiore, altero emicante apice.*

ex Aristot.—2 Aristot. Hist. Anim. v. 20. *ova parientibus.*—3 Pintian. *tabani etiam quidam.*

Cap. xliv. 1 Cod. Dalec. *Itaque nunc per singulas corporum.* Legit et *corporum* Chiffl.—2 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *stymphalides* Gronov. et al.—3 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *phasianis* Vet. Dalec.—4 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *paro, atque ab illo galeritæ appellatæ quondam, quæ* Vet. Dalec. *paro et avi quæ* cod. Dalec. *parra et quæ* al. ap. Dalec. *aliud præterea parvæ, quæ* Gronov. et al.

NOTÆ

culo fit eruca: ex eruca deinde chrysallis: ex chrysallide demum papilio: uti dictum est cap. 37. Hæc Arist. pariter, pag. 607.

[f] *Autumno fere*] Arist. loc. cit.

[g] *Cæcitate*] Oculis aqua suffusa exturbatis, *αἱ δὲ μύωπες, καὶ τῶν ὀμμάτων ἐξυδρωπιώντων.* Arist. ibid.

[h] *Si cinere*] Addit Ælian. Hist. Anim. II. 29. si et ad Solem exponantur, *εἰ τέφραν ἐμπάσσοις, καὶ καταθήσοις ἐν ἡλίου αὐγῇ.* Phile Plinio assentitur de Propr. Anim. pag. 76.

[i] *Caput habent*] Arist. de Part. Anim. IV. 10. pag. 1032.

[j] *Stymphalidi*] Avis fuit Arcadica, gruibus magnitudine haud inferior, si fabulæ fides. De ea Pausan. in Arcad.

[k] *Cirro*] Pilos prætenues, instar capillorum, ex quibus apex ille capitis conflatur, cirrum vocat.

[l] *Corniculis*] Hoc est, ceu cornicula duo, geminas ex pluma aures submittunt subriguntque phasianæ aves, ut ipse superius dixit x. 67.

[m] *Parvæ avi*] Ita rescripsimus ex Reg. 1. 2. et Paris. in quibus *parvæ aut* scribitur. Vossius in Etymol. verbo 'Galerita,' paulo audacius: *paro, et quæ.*

[n] *Quæ ab illo*] Ab apice quem gestat in capite, nomen invenit: sive Latinum *galerita*, sive Græcum *κορυδαλὸς*, a galea, quæ *κόρυς* Græce nominatur. Gallis *Alouette huppée: cochevis.*

vocabulo[o] etiam legioni[p] nomen dederat[5] alaudæ. Diximus[q] et cui plicatilem cristam dedisset natura:[6] per medium caput[r] a rostro residentem et fulicarum generi dedit: cirros Pico quoque[s] Martio,[7] et grui Balearicæ.[t] Sed spectatissimum insigne gallinaceis, corporeum,[u] serratum:[v] nec carnem id esse,[8] nec cartilaginem, nec callum jure

ante Harduin.—5 Cod. Dalec. et Vet. ejusdem, *nomen dedit.*—6 'Codex Ms. *cuidam pl. cr. dedisse naturam.* Non probo.' *Dalec.*—7 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *a rostro residentem. Et fulicarum generi dedit cirros. Pico quoque Martio* Gronov. et al. ante Harduin. '*scirrhos* Dal. id est, callosam duritiam.' *Marg. Gronov.*—8 'Ms. *corpore consertum, nec carnem ita esse;* prave. Vet. et Chiffl. *corpore conserratum.*' Dalec.

NOTÆ

[o] *Gallico vocabulo*] De hoc veterum Gallorum vocabulo, 'Alauda,' multa Goropius Becanus Hieroglyph. lib. VIII. pag. 116. et Gallicor. lib. I. pag. 13. ubi ea voce significari 'Veteranos omnes' affirmat: sed falso. Ipsius avis id nomen, ut nunc est, olim fuit. 'Avis galerita,' inquit Marcellus Empir. cap. 39. pag. 202. 'quæ Gallice 'Alauda' dicitur.' Et Gregor. Turon. lib. IV. 'In Ecclesia Arverna .... in quadam festivitate, avis corydalus, quam 'Alaudam' vocamus, ingressa est.'

[p] *Etiam legioni*] Cujus legionis Cicero meminit ad Attic. XVI. 8. pag. 502. 'Antonium cum legione Alaudarum ad Urbem pergere,' &c. et Suetonius in Julio, cap. 24. Vetus inscriptio apud Reines. pag. 410. et apud Gruter. pag. 403. 544. 559. &c. LEG. V. ALAVD. Id legioni factum ex dicterio nomen videtur, quod instar avis alaudæ insignis esset cristis galearum.

[q] *Diximus*] Plin. X. 44. 'Upupa, crista visenda plicatili, contrahens eam, subrigensque, per longitudinem capitis.'

[r] *Per medium caput*] Molliter dejecta per medium caput crista residet in fulicis, nec surrigitur, nec contrahitur. Vide Notas et Emend. num. 65.

[s] *Cirros Pico quoque*] Dedit, inquit, natura fulicis residentem toto capite cristam: et pico quoque Martio, gruique Balearicæ cirros pariter residentes, demissos, depressos, dedit. Vide Notas et Emend. num. 66.

[t] *Et grui Balearicæ*] Quam Bellonius, Aldrovandus, aliique gruis Balearicæ iconem exhibent, Plinianæ isti accommodari minime posse, quod cirros non habeat per totum caput residentes, jam demum liquido efficitur. Propior haud paulo illa Busbequii, Epist. III. fol. 64. 'Est mihi,' inquit, 'grus Balearica: id genus a vulgatis distat candido plumarum cirro ab utrinsque auris sede demisso: deinde nigritie totius partis colli anterioris .... nec magnitudine communibus gruibus par est,' &c. Adjicit deinde lepida sane multa de φιλανθρωπίᾳ ejus avis, quæ tu consule. Vide Notas et Emend. num. 67.

[u] *Corporeum*] Non e plumis, cirrisve, ut superiores apices, conflatum: sed densiore materia.

[v] *Serratum*] Instar serræ dentatum, sectumque.

dixerimus, verum peculiare. Draconum enim cristas qui viderit,[w] non reperitur.

XLV. Cornua multis quidem et aquatilium, et marinorum, et serpentum,[a] variis data sunt modis: sed quæ jure cornua intelligantur, quadrupedum generi tantum. Actæonem[b] enim, et Cipum[1c] etiam in Latina[d] historia,[2] fabulosos reor. Nec alibi major naturæ lascivia. Lusit animalium armis. Sparsit hæc in ramos, ut cervorum. Aliis simplicia tribuit, ut in eodem genere subulonibus[e] ex argumento dictis. Aliorum finxit[3] in palmas, digitosque emisit ex iis: unde platycerotas[f] vocant. Dedit ramosa

CAP. XLV. 1 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *et cibum* Chiffl. et pro v. l. *in cibum;* Gronov. et al. ante Harduin. *et Cippum.*—2 Codd. Harduini cum Tolet. Salmant. et Chiffl. *in Latia historia*, id est, *Latia*, sive

NOTÆ

[w] *Cristas qui viderit*] Vidit Apollonius Tyaneus, Philostrato ita narrante, III. 2. p. 113.

[a] *Et serpentum*] Serpentibus Ægyptiis circa Thebas non tam cornua, quam quiddam vice cornuum inesse scribit Aristotel. Hist. Anim. II. 7. pag. 174. quæ jure cornua dicantur, soli congruere quadrupedum generi: Πάντα δὲ ὅσα κερατοφόρα, τετράποδά ἐστιν, κ. τ. λ. Refert eadem ex Avicenna Albertus M. de Animal. II. 1. 3. p. 101. ubi serpentes illos cornutos, eorumque ortum describit.

[b] *Actæonem*] Ut Actæoni cornua in capite nascerentur, ira Dianæ factum fabulæ occinunt, apud Palæphatum de Incred. Histor. pag. 9. Hyginus Fab. 180. et Fulgent. Mythol. lib. III. cap. de Actæone. Affert exempla hominum complura, quibus enata sint in fronte cornua, Jo. Schenckius, Observ. Medic. p. 14. et seq.

[c] *Et Cipum*] Valer. Max. v. 6. p. 275. ' Genucio Cipo Prætori paludato portam egredienti, novi et inauditi generis prodigium incidit: namque in capite ejus subito veluti cornua emerserunt: responsumque est, Regem eum fore, si in Urbem revertisset. Quod ne accideret, voluntarium sibimet ac perpetuum indixit exilium.'

[d] *In Latina*] Mss. omnes, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Tolet. Salmant. Chiffl. *in Latia historia.*

[e] *Subulonibus*] In eodem, inquit, genere, nempe cervorum, subulo vocatur animal cervo simile, cui cornua sunt simplicia, non in ramos, ut cervis, sparsa. Et quoniam vel tibiis similia, vel iisdem fingendis apta hujuscemodi cornua videbantur, ex re ipsa animali ei nomen subulonis inditum: nam ' Subulo Tusce tibicen dicitur,' inquit Festus. Vide Notas et Emend. num. 68.

[f] *Platycerotas*] Πλατυκέρωτας, a *latis cornibus* instar palmarum, e quibus digiti emittuntur. Sunt eæ damæ vulgares, *les Daims*, quas et dorcades appellari diximus, VIII. 83. Meminit Dioscorides δορκάδος τῆς πλατυκέρωτος, ut quidem Hermolaus et Ruellius legunt: etsi Marcellus perperam δορκάδος καὶ πλατυκέρωτος, ceu genera

capreis,[g] sed parva: nec fecit decidua.[h] Convoluta in anfractum arietum generi, ceu cæstus [i] daret: infesta, tauris. In hoc quidem genere,[j] et fœminis tribuit: in multis,[k] tantum maribus. Rupicapris in dorsum [l] adunca, damis in adversum.[4] [m] Erecta autem, rugarumque ambitu contorta,[*] et in leve fastigium exacuta, ut liras diceres,[5] [n] strepsiceroti, quem addacem Africa appellat. Mobilia eadem, ut aures, Phrygiæ [o] armentis: Troglodytarum,[6] [p] in terram directa:

[*] *Contorta in spiras, rugis toto ambitu extantibus.*

Latina.—3 Chiffl. *fudit;* et mox in eodem codice, *unde platygerontas vocant.*—4 Gronov. *id adversum.*—5 Codd. Dalec. et Chiffl. *dicerent.*—6 *Trogodyta-*

NOTÆ

duo diversa, malit. In Notis Tironis apud Gruterum, p. 175. *Platocerus.*

[g] *Ramosa capreis*] Et senis quidem plerumque distincta ramis.

[h] *Nec fecit decidua*] Capreas tamen singulis annis mutare cornua, scribit Albertus de Animal. II. 1. pag. 133.

[i] *Ceu cæstus*] Cæstus erant lora bubula, quibus convolutæ pugilum palmæ aptiores ad pugnam fiebant. Inde 'vinclorum immensa volumina' Maroni dicta, Æneid. V. 408. Et 'paribus palmas innexuit armis,' vs. 425.

[j] *In hoc quidem genere*] Taurorum videlicet.

[k] *In multis*] Ut de cervis diximus, VIII. 50.

[l] *Rupicapris in dorsum*] Hoc Albertus perperam ascribit ibicibus, de Anim. lib. XII. sub finem, p. 374.

[m] *Damis in adversum*] In partem anteriorem adunca, seu reflexa. Vel hæc una nota per se satis declarat, veterum damas, longe ab iis, quas Galli *Daims* vocant, esse diversas: fallique pariter eos qui capras Africanas esse existimant, quas Arabico nomine *Gazelles* nuncupamus. His enim recta et simplicia, in dorsumque leviter rejecta, nedum in anteriorem adunca partem cornua sunt, uti ex descriptione Anatomica liquet, Lutetiæ edita an. 1669.

[n] *Ut liras diceres*] Quasi sulcos, et strias, mediosque inter illas ordines rugarum. Strepsicerotis inde nomen, a contortis striatisque in orbem cornibus, ἀπὸ τῆς στρέψεως τῶν κεράτων. Iconem exhibet Aldrov. de Quadrup. Bisul. lib. I. p. 740. Vide Notas et Emend. num. 69.

[o] *Phrygiæ*] Tum in Phrygia, tum alibi, boves esse, qui cornua, ut aures, moveant, auctor est Philos. Hist. Anim. III. 9. p. 354. Καὶ ἐν Φρυγίᾳ εἰσὶ βόες, καὶ ἄλλοθι, κινοῦσαι τὰ κέρατα. De Erythræis bubus idem Ælian. Hist. Anim. II. 20.

[p] *Troglodytarum*] In Libya Indis vicina, inquit Ælian. Hist. Anim. XVI. 33. Indos autem Æthiopes vocant, qui Nili ripam orientalem accolunt. Hic nempe Troglodytarum regio est. Et apud Garamantes ejusmodi armenta esse diximus jam VIII. 70.

qua de causa obliqua cervice pascuntur. Aliis singula,[q] et hæc medio capite, aut naribus, ut diximus. Jam quidem aliis[7] ad incursum[r] robusta, aliis ad ictum: aliis adunca,[s] aliis redunca:[8 t] aliis ad jactum,[u] pluribus modis: supina,[v] convexa,[w] conversa,[9 x] omnia in mucronem migrantia. In quodam genere[y] pro manibus ad scabendum corpus. Cochleis ad prætentandum iter: corporea hæc,[z] sicut cerastis: aliquando[a] et singula. Cochleis semper bina: et ut protendantur,[10 b] ac resiliant. Urorum[c] cornibus barbari septemtrionales potant:[11] urnaque bina[12 d]

rum cod. Dalec.—7 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Jam quod aliis* Chiffl. *Jamque aliis* Gronov. et al. ante Harduin.—8 Cod. Dalec. *trunca;* al. ap. Dalec. *projecta.*—9 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. *conversa, convexa* cod. Dalec. *conversa, connexa* Gronov. et al. vett.—10 ' Ita codd. Paris. et Editio princeps. Sensus autem est, ut pro lubitu protendantur et resiliant.' *Brotier.* Ita quoque cod. Dalec. *prætendantur* edd. ante Brotier.—11 Chiffl. *barbaris septemtrionalibus potatur.*—12 ' Ita bene Editio princeps.' *Brotier.* *urnisque bina* codd.

NOTÆ

[q] *Aliis singula*] Vel medio capite, ut Monoceroti, bubusque unicornibus, de quibus VIII. 31. vel naribus, ut rhinoceroti, de quo ejusdem libri cap. 29.

[r] *Ad incursum*] Ut arietibus.

[s] *Aliis adunca*] Aliis antrorsus flexa, aliis retrorsus: utrisque ad inferendum ictum apta.

[t] *Aliis redunca*] Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. *Reunca.*

[u] *Aliis ad jactum*] Ad jacienda in sublime ea quæ arripuerint. Martialis, Spectac. Epigr. 22. ' Jactat ut impositas taurus in astra pilas.'

[v] *Supina*] Leviter in dorsum reclinata.

[w] *Convexa*] Adversa, curvatura scilicet utriusque cornus, seu aduncitate introrsus flexa, fornicis in morem.

[x] *Conversa*] Contraria: aduncitate seu flexione cornuum extrorsus projecta, in dextram, lævamque.

[y] *In quodam genere*] Nempe in capria: quod et in arietibus quibusdam vidimus.

[z] *Corporea hæc*] E carne, vel cartilagine, aliave peculiari quapiam natura: quo sensu corporeum accipi oportere Plinius ipse admonuit cap. sup.

[a] *Aliquando*] Ut in vipera cornuta Illyrica, cujus iconem exhibet Aldrovandus de Serp. p. 169. Non cerastis, ut vult Dalecampius: sunt enim his gemina, ut minimum, cornua: quandoque et quaterna: uti diximus alias VIII. 35.

[b] *Et ut protendantur* [*prætendantur*] Paris. cod. *protendantur.* Et sunt, inquit, hujusmodi cornua cochleis, ut modo protendantur, cum lubet, modo revocentur, ac pæne resiliant.

[c] *Urorum*] De his actum VIII. 15.

[d] *Urnaque bina*] Vide Notas et Emend. num. 70.

capitis unius cornua implent. Alii præfixa hastilia [13] [e] cuspidant. Apud nos in laminas secta translucent, atque etiam lumen inclusum [f] latius fundunt: multasque alias ad delicias conferuntur,[14] nunc tincta, nunc sublita,[g] nunc quæ cestrota [h] picturæ genere dicuntur. Omnibus autem [i] cava, et in mucrone [15] demum concreta sunt. Cervis autem [j] tota solida, et omnibus annis [k] decidua. Boum attritis [l] ungulis, cornua unguendo arvina, medentur agricolæ. Adeoque sequax [m] natura est, ut in ipsis viventium corporibus ferventi cera flectantur, atque incisa nascentium [16] in diversas partes torqueantur, ut singulis capitibus quaterna fiant. Tenuiora fœminis [17] [n] plerumque sunt, ut in pecore multis [o]

Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *urnasque binas* edd. ante Harduin.—13 *Alii præfixa his pila* Vet. Dalec. et cod. ejusdem.—14 Dalec. *comparantur;* alii ap. Dalec. *conquiruntur.* Mox, pro *cestrota*, quod ex codd. recepit Harduin. *cerostrota* legitur in edd. vett. et Gronov.—15 Cod. Dalec. *et mucrone.*—16 Vet. Dalec. *nascendo.*—17 Pintian.

NOTÆ

[e] *Alii præfixa hastilia*] Ita Reg. 2. At Reg. 1. Paris. et editio Parm. ut existimo, sincerius, *præfixa his pila:* hoc est, pro pilorum cuspide, acuminatis utuntur cornibus.

[f] *Lumen inclusum*] Cornu laternarum translucido.

[g] *Nunc sublita*] Sublinere nostrates vocant *Vernir, appliquer le verni.*

[h] *Quæ cestrota*] Κέστρωτα sunt, quæ cestro, id est, viriculo, in ebore, cornuve, per inustionem picta sunt. Quo de picturæ genere cum Plinio dicemus xxxv. 41. Vide Notas et Emend. num. 71.

[i] *Omnibus autem*] Arist. de Part. Anim. III. 2. p. 1001. et Hist. Anim. II. 7. pag. 114. Verum et orygi, et platyceroti, et capreolis, alcibusque, solida pariter esse cornua, constare experientia ait Nierembergius noster Hist. Nat. VII. 2. p. 110.

[j] *Cervis autem*] Hæc totidem verbis Arist. loc. cit. et Albertus M. de Anim. III. 2. 1. p. 133. Nec cervis modo, inquit idem Albert. lib. II. p. 101. sed et iis quæ similitudine quadam cum cervo conveniunt, ut sunt damæ, capreoli, equicervi, sive quos Germani *Elend* appellant, decidua sunt omnibus annis cornua.

[k] *Et omnibus annis*] Nisi cervus castretur, ἐὰν μὴ ἐκτμηθῇ, Arist. Hist. Anim. III. 9. p. 294.

[l] *Boum attritis*] Arist. Hist. Anim. VIII. 10. p. 905. Colum. VI. 14. Cato de Re Rustica cap. 72. picem liquidam pro axungia adhibet.

[m] *Adeoque sequax*] Aristot. loc. citato.

[n] *Tenuiora fœminis*] Arist. Hist. Anim. IV. 11. p. 512.

[o] *Ut in pecore multis* [*mutilis*] Castratis. Vide Notas et Emend. num. 82.

ovium [18] nulla,[p] nec cervarum,[q] nec quibus multifidi [r] pedes, nec solidipedum ulli, excepto asino [s] Indico, qui uno armatus est cornu. Bisulcis [t] bina tribuit natura: nulla superne [u] primores habenti [19] dentes. Qui putant eos in cornua absumi, facile coarguuntur cervarum natura, quæ neque dentes [v] habent, ut neque mares, nec tamen cornua. Ceterorum ossibus [w] adhærent, cervorum tantum cutibus enascuntur.

XLVI. Capita piscibus portione corporum maxima, fortassis ut mergantur.[a] Ostrearum generi nulla, nec spongiis,

fiant tenuiora. Fœminis.—18 ' Ita bene Regg. 1. 2. et Editio princeps. Frustra eruditus Harduinus emendavit ex conjectura: *in pecore mutilis: ovium,' &c.* Brotier. Cod. Dalec. *in pecore. Multis avium, &c.*—19 ' Librariorum sane vitio excidit *natura*. Fuit ergo reponendum. Sic infra Plinius, cap. 54. ' natura composuit.' *Brotier.* Τὸ *natura* deest in edd. ante Brotier. Mox pro *nulla superne,* quod habent Ed. princeps et al. antiquiss. Dalec. Gronov. Harduin. et recentt. legunt, *nulli superne;* Vet. Dalec. *nullis qui superne primores habent.*

NOTÆ

[p] *Ovium nulla*] Et cornutas tamen oves quoque ipsas vidimus.

[q] *Nec cervarum*] De his egimus VIII. 50.

[r] *Nec quibus multifidi*] Causam Philosophus affert de Part. Anim. III. 2. p. 1000. quoniam vel ad inferendam vim, vel ad depellendam, cornua animantibus natura concessit: multifidis autem auxilia non desunt hujusmodi: dedit enim natura aliis ungues, aliis dentes pugnaces, partem aliis aliam, qua propulsare a se injuriam valeant. Vide ibi plura de eo argumento.

[s] *Excepto asino*] Arist. Hist. Anim. IX. 7. p. 168. Ælian. Hist. Anim. III. 41.

[t] *Bisulcis*] Arist. de Part. Anim. III. 2. p. 1000. Bisulca dicimus, *Pié fourchu.*

[u] *Nulla superne*] Quoniam natura, e dentibus adimendo, addidit cornibus: alimentumque, quod in eos dentes digeratur, in cornuum incrementum absumitur. Arist. p. 1002. Alia porro de cervis ratio est, ut mox subditur. Cornua cervo masculo pro telis data: non item fœminæ: quemadmodum ne calcaria quidem gallinis, sed gallo tantum: quæ tamen calcaria in rostrum illis, aut in dentes non abeunt.

[v] *Quæ neque dentes*] Aristot. loc. citato.

[w] *Ceterorum ossibus*] Hoc multo verius, quam quod Philosophus confidentius paulo pronuntiat Hist. Anim. III. 8. pag. 384. cornua corio potius hærere, quam ossi: τὰ δὲ κέρατα προσπέφυκε μᾶλλον τῷ δέρματι, ἢ τῷ ὀστῷ. Boum enim, aliorumque cornua ossi hærere, manifestum est: neque ab osse sine capitis dispendio avelli posse. Hæreant sane cuti boum Phrygiorum cornua, quia mobilia sunt, ut diximus: at non item ceterorum.

[a] *Fortassis ut mergantur*] Haud te-

nec aliis fere, quibus solus ex sensibus tactus est. Quibusdam indiscretum caput est, ut cancris.[b]

XLVII. In capite[c] cunctorum animalium homini plurimus pilus, jam quidem promiscue maribus ac fœminis, apud intonsas utique gentes. Atque etiam nomina ex eo Capillatis[d] Alpium incolis, Galliæ[1] Comatæ:[e] ut tamen sit aliqua in hoc terrarum differentia: quippe Myconii[f] carentes eo gignuntur, sicut in Cauno lienosi.[g] Et quædam animalium naturaliter calvent, sicut struthiocameli,[2] et corvi aquatici, quibus apud Græcos nomen est inde.[h] Defluvium eorum[i] in muliere rarum,[j] in spadonibus[k] non vi-

CAP. XLVII. 1 Cod. Dalec. *in Gallia.*—2 Tolet. et Chiffl. *struthocameli.*

NOTÆ

mere adhibita cautio, *fortassis.* Passeres enim, quibus in fundo status est, et soleæ, minimum caput habent. Ab animali scilicet virtute in animalibus motus est: non ab elementis.

[b] *Ut cancris*] Verba hæc sunt Philosophi de Part. Anim. IV. 10. pag. 1032. Τῶν δὲ ἀναίμων ἐνίοις τὸ ἀόριστον τοῦτο τὸ μόριον, οἷον τοῖς καρκίνοις. Galenus quoque de Usu Part. tomo II. lib. VIII. cap. 5. p. 487. inter ἀκέφαλα ζῶα recenset καρκίνους, καὶ καράβους. Gammaro tamen, sive astaco caput exertum, discretumque esse, quamvis exiguum, contendit Phil. Jac. Sachs, in Gammarol. p. 205.

[c] *In capite*] Arist. Hist. Anim. I. 5. p. 159. In causa esse majorem humani cerebri, quam ceterorum animantium, humiditatem, ait Albertus de Anim. XII. 3. 3. pag. 367. post Arist. de Gener. Anim. v. 3. pag. 1142.

[d] *Capillatis*] De his III. 7.

[e] *Galliæ Comatæ*] Toti id olim Galliarum tractui nomen, præterquam Narbonensi, ut diximus IV. 31.

[f] *Quippe Myconii*] Calvitiem nimis quam frequens vitium in Mycono insula fuisse, refert quoque Strabo lib. X. p. 487. unde et calvos appellatos, φαλακροὺς Μυκονίους.

[g] *In Cauno lienosi*] Ita Mss. omnes: quanquam sunt, qui *pilosi* temere substituant. Caunum Cariæ oppidum, cœlo insalubri situm, *urbem morbosam*, πόλιν νοσερὰν, in qua et mortui ambularent, hoc est, pallidi ac mortuis similes, qui lienosorum color est, Stratonicus aiebat apud Strab. lib. XIV. p. 651.

[h] *Nomen est inde*] Φαλακροκόρακες, de quibus X. 68.

[i] *Defluvium eorum*] Pilorum. Hæc totidem verbis Hippocrates Aphor. VI. 28. et 30.

[j] *In muliere rarum*] Vidisse se mulieres duas oppido calvas, scribit Albertus de Animal XIX. 2. 6. p. 533. Ac Plinius ipse quidem inferius, cap. 94. 'Inventæ tamen,' inquit, 'fœminæ quædam defluvio capitis invalidæ,' &c. Causam hujus placiti Arist. explicat de Gener. Anim. v. 3. pag. 1142.

[k] *In spadonibus*] Arist. Hist. Anim. III. 10. p. 344. Οὐ γίνεται οὔτε παῖς

sum, nec in ullo ante Veneris[l] usum. Nec infra cerebrum,[m] aut infra verticem, aut circa tempora,[n] atque aures. Calvitium uni tantum animalium homini, præterquam innatum.[o] Canities homini tantum et equis:[3] [p] sed homini semper a priori parte[q] capitis: tum deinde ab aversa.

XLVIII. Vertices bini[r] hominum tantum aliquibus. Capitis[1] ossa plana, tenuia, sine medullis, serratis[s] pecti-

'Mox, lego, *corvi Alpini;* aquatici enim canescunt, Alpini calvescunt, a Græcis propterea dicti *φαλακροκόρακες.*' *Dalec.*—3 Chiffl. *et eque.*

CAP. XLVIII. 1 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. ita quoque margo edd. Dalec. et Gronov. ex Aristot. Hist. Anim. I. 7. *Vertices bini homini tantum. Aliquibus capitis, &c.* Gronov. et edd. vett. *Vertices bini hominum tantum: aliquibus capitis, &c.* al. ap. Harduin.

NOTÆ

φάλακρὸς, οὔτε γυνή· οὐδέ οἱ ἐκτετμημένοι. Causam explicat de Gener. Anim. v. 3. p. 1142.

[l] *Ante Veneris*] Arist. *πρὶν ἢ ἀφροδισιάζειν.* Cujus rei causam aperit loco proxime citato.

[m] *Nec infra cerebrum*] Posteriora calvescunt nunquam, *τὰ γὰρ ὄπισθεν οὐδεὶς γίνεται φαλακρός.* Arist. 'Ego tamen vidi virum unum,' inquit Albertus loc. cit. 'qui in toto fuit calvus: ita quod in toto cranio nullus omnino fuit pilus, nec alicujus pili vestigium: et accidit ex febre acuta,' &c.

[n] *Aut circa tempora*] Arist. de Gener. Anim. v. 3. pag. 1140.

[o] *Præterquam innatum*] Quale esse struthiocamelis corvisque aquaticis superius diximus. Et picarum proprium præterea est calvescere omnibus annis, ut dictum est x. 41.

[p] *Homini tantum, et equis*] Arist. Hist. Anim. III. 10. pag. 341. et Albertus loc. cit. Causam cur et equi canescant, explicat Philos. de Gener. Anim. v. 5. p. 1146.

[q] *A priori parte*] *Τὰ πρόσθια, anteriores partes,* prius canitiem sentiunt, tum deinde posteriores. Arist. pag. 343. et Albertus, loc. cit. In hujus rei causa indaganda accuratam concertationem instituit Macrobius Saturn. VII. 10. p. 611.

[r] *Vertices bini*] Orationi Plinianæ lucem afferent Aristotelica verba, ex Hist. Anim. I. 9. pag. 62. Meditullium, inquit, calvariæ, quem dicimus *verticem, κορυφὴν,* etiam *explicatio capillorum* dicitur a Græcis, *λύσωμα τῶν τριχῶν.* Est autem id in quibusdam geminum: atque ii *Bivertices* sunt, *δικόρυφοι, non osse geminato, sed capillorum explicatione, οὐ τῷ ὀστῷ, ἀλλὰ τῶν τριχῶν λυσώσει.*—'Ut homines porro 'bivertices,' sic etiam auctore Festo, 'Biseta porca dicitur, cujus a vertice setæ bifariam dividuntur, cum jam esse incipit major sex mensium.' Et infra: 'Dissulcus porcus dicitur, cum in cervice setas dividit.'' *Ed. sec.*

[s] *Serratis*] Suturas intelligit: in mulieribus una est in orbem: in viris, ternæ. Vide Hippocr. initio libri quem inscripsit, 'De Capitis Vulne-

natim structa compagibus. Perfracta non queunt solidari: sed exemta modice non sunt letalia, in vicem eorum succedente corporea cicatrice. Infirmissima esse ursis, durissima psittacis, suo diximus loco.[t]

XLIX. Cerebrum omnia[a] habent animalia quæ sanguinem: etiam in mari,[1 b] quæ mollia appellavimus, quamvis careant sanguine, ut polypi. Sed homo[c] portione maximum et humidissimum,[d] omniumque viscerum frigidissimum, duabus supra subterque membranis velatum,[e] quarum alterutram rumpi mortiferum est. Cetero viri,[2 f] quam fœminæ, majus. Hominibus hoc sine sanguine, sine venis,[g] et reli-

CAP. XLIX. 1 Cod. Dalec. *quæ sanguinem etiam æque in mari.*—2 *Cetera*

NOTÆ

ribus.' Viri tamen caput visum esse sine sutura Philos. ait, Hist. Anim. III. 7. pag. 325. Talem fuisse Alberti Marchionis Brandeburgensis calvariam sine suturis, ejus qui Germanicus Achilles appellatus est, natus anno 1414. hodieque eam Heilbronnæ asservari, scribit Reinerus Reineccius in Chron. Brandeb. laudatus a Joan. Schenckio Observ. Medic. lib. I. pag. 33. a quo et alia exempla similia haud sane aspernanda commemorantur.

t *Suo diximus loco*] De ursis qnidem VIII. 54. De psittaco X. 58. De leone item VIII. 54.

a *Cerebrum omnia*] Arist. Hist. Anim. I. 17. p. 118. Causam cur ita sit, reddit idem de Part. Anim. II. 7. p. 986.

b *Etiam in mari*] Arist. Hist. lib. I. p. 118.

c *Sed homo*] *Pro mole* nimirum corporis, κατὰ μέγεθος. Arist. pag. 118. Pueri sane longo tempore, ut idem animadvertit de Gener. Anim. II. 6. pag. 1088. nequeunt, præ cerebri pondere, caput continere. Duobus boum cerebris grandius esse cerebrum homini affirmat Rufus Ephesius: etiam quaternis, Riolanus Anthropographiæ lib. I. p. 10.

d *Et humidissimum*] Καὶ ὑγρότατον, Arist. At sit sane homini humidius, quam terrestrium ulli: piscibus vero humidius reor: mucus enim fere est.

e *Membranis velatum*] Altera exteriore crassa, tenuiore altera quæ interior est. Duram, et piam matrem, Arabes: Meninges Medici appellarunt.

f *Cetero viri*] Falsum id esse Riolanus affirmat Anthropogr. lib. I. p. 10. Plinio tamen Arist. suffragatur de Part. Anim. II. 7. p. 987.

g *Sine venis*] Καὶ οὐδεμίαν ἔχων ἐν αὑτῷ φλέβα, Arist. Hist. Anim. I. 17. pag. 121. Quod ita tamen accipiendum, ut nulla quidem vena cerebri partem interiorem subeat permeetque: sed plurimæ nihilominus, eæque prætenues illud ambiant, circumsepiantque, ac benigni roris instar, refrigerent, nutriantque. Ita fere idem Philos. de Part. Anim. II. 7. p. 986.

h *Et reliquis*] Et reliquis quoque,

quis [h] sine pingui. Aliud esse quam medullam eruditi docent, quoniam coquendo [i] durescat. Omnium cerebro medio insunt ossicula parva.[3] [j] Uni homini in infantia † palpitat,[k] nec corroboratur ante primum sermonis exordium. Hoc est viscerum excelsissimum, proximumque cœlo [4] capitis, sine carne, sine cruore, sine sordibus. Hanc habent sensus [5] arcem: huc venarum [l] omnis a corde vis tendit, hic desinit: [m] hic culmen [6] altissimum, hic mentis est regimen. Omnium [7] autem animalium in priora [a] [n] pronum, quia et sensus ante nos tendunt.[o] Ab eo [p] proficiscitur

[a] *In anteriora.*

viro Chiffl.—3 ' Lego *oscula parva*, per quæ nimirum in fauces pituita colatur: *χοάνην* tanquam *infundibulum* Anatomici vocant.' *Dalec.*—† Gronov. et al. ante Harduin. *Uni hominum infantia.*—4 Harduin. 2. 3. Miller. et Franz. *proximum cœlo.*—5 *Hoc habet sensum* codd. Dalec.—6 Chiffl. *hoc culmen.*—7 *Omnibus* in eodem codice. Mox, *ante ostendunt*, omisso *τῷ nos*, cod. Dalec.—

NOTÆ

sicut homini, sine adipe est. Scripsit tamen Philosophus Hist. Anim. III. 13. pag. 361. adipalium cerebella pinguia esse, ut suum: *οἱ δὲ ἐγκέφαλοι τῶν μὲν πιμελωδῶν λιπαροί.* Quam ob causam, *sui pingue*, legi oportere Pintianus conjiciebat olim. Sed et codices refragantur omnes, et ipsa orationis series: scribere enim Plinium tunc decuisset: *Omnibus hoc sine sanguine, sine venis: sui, pingue.* Nam *hominibus et reliquis*, puerile est, nec Pliniani styli.

[i] *Quoniam coquendo*] Falsa videtur uti ratione: durescunt enim medullæ coctæ: percoctæ etiamnum concrescunt magis. Veriore multo Philosophus utitur de Part. Anim. II. 7. pag. 985. medullam non esse, si frigidum sit; medullas namque calidiores esse.

[j] *Ossicula parva*] In canum cerebris ea reperiri, tralatitium est: etiam in humano a se ipso deprehensa, dum cerebrum ex anatomica arte dissecaret, ab aliisque sæpius, testatur Riolanus, in Comment. de Ossibus, pag. 522.

[k] *Palpitat*] Plinius VII. 1. ' Quamdiu palpitans homini vertex summæ inter cuncta animalia imbecillitatis indicium!' *Vertex* Græcis *βρέγμα* est, superior illa pars capitis sub qua cerebrum, quæ omnium postrema concrescit, ut eam caput ineat, quam obstetrices velint, figuram. Arist. Hist. Anim. VII. 13. pag. 846. *Τοῖς δὲ παιδίοις τὸ βρέγμα μαλακὸν, καὶ ὀψὲ πήγνυται.*

[l] *Huc venarum*] Et arteriarum, ut mos est loquendi.

[m] *Hic desinit*] Quia altissimum culmen illud est, unde ad inferiora sanguis deinde delabitur.

[n] *In priora*] In anteriore parte situm, *τὴν θέσιν ἐν τῷ πρόσθεν ἔχων*, Arist. Hist. Anim. I. 17. p. 118.

[o] *Ante nos tendunt*] Ita Reg. 2. At Reg. 1. *ante ostendunt:* quod perinde est. Arist. de Part. Anim. II. 10. p.

somnus: hinc capitis nutatio. Quæ cerebrum[q] non habent, non dormiunt. Cervis in capite[r] inesse vermiculi[8] sub linguæ inanitate,[b] [s] et circa articulum,[t] qua caput jungitur, numero[9] viginti produntur.

L. Aures homini[a] tantum immobiles. Ab iis Flaccorum[b] cognomina. Nec in alia parte fœminis majus impendium, margaritis dependentibus. In Oriente[c] quidem et viris, aurum gestare eo loci, decus existimatur. Animalium aliis majores, aliis minores. Cervis tantum[d]

[b] *Concavitate.*

8 Rond. contra Aristot. Hist. II. 15. *musculi.*—9 Cod. Dalec. *jungitur humero.*

NOTÆ

991. *διὰ τὸ ἔμπροσθεν εἶναι ἐφ' ᾧ αἰσθάνεται. Quoniam sensus in anteriore corporis parte collocantur.* Et III. 3. pag. 1003. *ἐπὶ τὸ καλούμενον γὰρ ἔμπροσθεν ἡ αἴσθησις καὶ ἡ κίνησις. Versus eam partem, quam priorem appellamus, sensus omnis tendit, et motus.* Eandem causam affert Albertus de Animal. XII. 3. 1. p. 363.

[p] *Ab eo*] Hujus rei causam Aristoteles explanat abunde, tum de Part. Anim. II. 7. p. 986. tum de Sensu et Somno, cap. 3. pag. 689.

[q] *Quæ cerebrum*] Aut aliquid analogum, ac proportionale, quod cerebri vicem obtineat. Arist. locis cit. Ποιεῖ δὲ καὶ τὸν ὕπνον τοῖς ζώοις τοῦτο τὸ μόριον τοῖς ἔχουσιν ἐγκέφαλον· τοῖς δὲ μὴ ἔχουσι, τὸ ἀνάλογον.

[r] *Cervis in capite*] Hæc totidem verbis Philosophus Hist. Anim. II. 18. p. 261.

[s] *Sub linguæ inanitate*] Arist. *ὑποκάτω τοῦ ὑπογλωττίου ἐν τῷ κοίλῳ, sub linguæ concavitate.*

[t] *Circa articulum*] Circa vertebram, qua caput cervici committitur.

[a] *Aures homini*] Arist. Hist. Anim. I. 9. p. 74. Μόνον ἄνθρωπος οὖς οὐ κινεῖ. In quibusdam tamen hominibus visæ ætate nostra pro arbitrio mobiles. Et sua vidit Augustinus de Civit. Dei XIV. 24. qui aures moverent, vel singulas, vel ambas simul. Vidit et Andreas Vesalius, ipso ita prodente de Fabr. Corp. Hum. II. 13. et Andreas Laurent. Hist. Anim. XI. 12.—'Visæ et in Professore quodam, Crassoti nomine, Parisiis, ut quidem refert Abbas de Marolles in Commentariis.' *Ed. sec.*

[b] *Flaccorum*] Flacci nuncupati, quibus aures flaccidæ, pendulæque. Cognomen id non unius gentis apud Romanos fuit: Attiliæ, Calpurniæ, Fulviæ, Munatiæ, Norbanæ, Valeriæ, Verriæ.

[c] *In Oriente*] Ad Euphratem. Juvenal. Sat. I. 104. 'Natus ad Euphratem, molles quod in aure fenestræ Arguerint.'

[d] *Cervis tantum*] Neque vero id generi universo: sed in Asiæ monte duntaxat, Elaphunte dicto, ad Arginussam, ubi diem Alcibiades obiit. Cervæ ibi omnes fissa sunt aure: qua nota, cum loca mutant, dignoscuntur. Arist. Hist. Anim. VI. 29. p. 771.

scissæ, ac velut divisæ: sorici[1] pilosæ. Sed auriculæ[e] omnibus animal duntaxat generantibus, excepto vitulo[f] marino, atque delphino, et quæ cartilaginea appellavimus,[g] et viperis. Hæc cavernas tantum habent aurium loco, præter cartilaginea, et delphinum, quem[2] tamen audire manifestum est. Nam et cantu mulcentur, et capiuntur attoniti sono. Quanam audiant,[3] [h] mirum.[a] Iidem nec olfactus vestigia habent, cum olfaciant sagacissime. Pennatorum animalium buboni tantum et oto[4] plumæ, velut aures: ceteris cavernæ ad auditum.[i] Simili modo squamigeris, atque serpentibus. In equis et omnium jumentorum genere indicia animi præferunt: fessis marcidæ, micantes[5] pavidis,[j] subrectæ furentibus, resolutæ ægris.

LI. Facies homini[a] tantum, ceteris os, aut rostra. Frons

[a] *Qua parte corporis audiant, mirum est.*

CAP. L. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. *soricibus* Gronov. et al. ante Harduin.—2 Cod. Dalec. *et delphines, quos.*—3 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *quoniam modo audiant* Gronov. et al. ante Harduin.—4 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *et toto* Gronov. et al. vett.—5 Parm. *nutantes.*

NOTÆ

[e] *Sed auriculæ*] Accepta hæc ex Arist. totidem verbis Hist. Anim. I. 9. p. 74.

[f] *Excepto vitulo*] Nec vitulo marino, nec delphino auriculæ sunt: vitulo sine auriculis, cavernæ sunt, quem πόρον vocant, hoc est, meatum ad audiendum: delphino ne is πόρος quidem, tametsi audit. Arist. loc. cit. et Hist. II. 14. pag. 203.

[g] *Appellavimus*] Lib. IX. cap. 40.

[h] *Quanam audiant*] Sincera hæc Mss. codicum lectio. Interpolati, *Quonam modo audiant.* De auditu olfactuque piscium egimus X. 89.

[i] *Cavernæ ad auditum*] Πόροι, meatus, Arist. Hist. Anim. II. 15. p. 210.

[j] *Micantes pavidis*] Hinc Maro: 'micat auribus, et tremit artus.' Non est autem hæc pavidi appellatio a timore, qui degeneres animos arguat: sed ab insita illis generosissimo cuique trepidatione; paventibus enim et ad strepitum perterrefactis rigidissime surriguntur aures.

[a] *Facies homini*] Sic Arist. Hist. Anim. I. 9. p. 63. Cicero de Legib. lib. I. p. 303. 'Et is qui appellatur vultus, qui nullo in animanti esse, præter hominem, potest, indicat mores: cujus vim Græci norunt, nomen omnino non habent.' Πρόσωπον tamen vocant. Vide in eum Tullii locum elegantes Turnebi notas.

et aliis, sed homini tantum tristitiæ, hilaritatis, clementiæ, severitatis index. In animo sensus ejus.[1] [b] Supercilia homini, et pariter et alterne [c] mobilia, et in iis pars animi. Negamus, an [d] annuimus? [2] Hæc maxime indicant factum. Superbia aliubi conceptaculum, sed hic sedem habet. In corde nascitur, huc subit, hic pendet. Nihil altius simul abruptiusque [6] invenit in corpore, ubi solitaria esset.

LII. Subjacent oculi, pars corporis pretiosissima, et qui lucis usu vitam distinguant a morte. Non omnibus [e] animalium hi: ostreis nulli: quibusdam concharum dubii. Pectines enim,[f] si quis digitos adversum hiantes eos moveat, contrahuntur, ut videntes. Et solenes [g] fugiunt admota ferramenta. Quadrupedum talpis [h] visus non est: oculorum effigies inest, si quis prætentam detrahat membranam. Et inter aves ardeolarum genere,[1] quos leucos vocant, altero oculo carere tradunt.[i] Optimi augurii, cum ad austrum

[6] *Magis præruptum, elatumque.*

CAP. LI. 1 Ita codd. Harduini et Dalec. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *In ascensu ejus supercilia homini.* al. ante Harduin. 'Legendum fortassis: *index, animoque sensum. Supercilia, &c.* Pintian. legit: *in animo est usus ejus.* Quidam: *index omnium consensu.*' Dalec.—2 Ita codd. Harduini, cum edd. recentt. *negamus, annuimus* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, *factum* pro *fastum* quædam vett.

CAP. LII. 1 Cod. Dalec. *inter ardeolarum genera;* alii ap. Dalec. *inter*

NOTÆ

[b] *In animo sensus ejus*] Hac parte se maxime animus prodit, hic animi vis sentitur: hic se totum exerit: ut in superciliis, ex parte. Vide Notas et Emend. num. 73.

[c] *Et pariter et alterne*] Et utrumque simul, et seorsim alterutrum: altero, ut Tullius ait, ad frontem sublato: altero ad mentum depresso supercilio.

[d] *Negamus, an*] Vide Notas et Emend. num. 74. Produnt supercilia motu suo, quod intus in animo geritur.

[e] *Non omnibus*] Arist. Hist. Anim. I. 9. p. 69.

[f] *Pectines enim*] Arist. Hist. IV. 8. p. 485.

[g] *Et solenes*] Σωλῆνες, digiti marini. Vide quæ diximus x. 88.

[h] *Quadrupedum talpis*] Hæc plane totidem verbis Philosophus Hist. Anim. I. 9. p. 69. et IV. 8. p. 474.

[i] *Carere tradunt*] Sic Græci familiari suo atticismo, φασὶ, negant se ejus rei quam narrant, velle sponsores fieri. Vide Notas et Emend. num. 76.

volant,[2] septemtrionemve: solvi enim pericula et metus narrant. Nigidius nec locustis nec cicadis esse dicit. Cochleis oculorum vicem cornicula bina prætentatu implent.[3] Nec lumbricis ulli sunt, vermiumve generi.

LIII. Oculi homini [j] tantum diverso colore: ceteris in suo [k] cuique genere similes. Et equorum quibusdam glauci. Sed in homine numerosissimæ varietatis atque differentiæ: grandiores, modici, parvi, prominentes, quos hebetiores putant: conditi, quos clarissime [l] cernere: sicut in colore caprinos.[m]

LIV. Præterea alii contuentur longinqua, alii, nisi prope admota, non cernunt. Multorum [a] visus fulgore Solis constat, nubilo die non cernentium, nec post occasus.[1] Alii interdiu hebetiores, noctu præter [b] ceteros cernunt. De geminis pupillis, aut quibus noxii visus essent, satis diximus.[c] Cæsii [d] in tenebris clariores.

aves in ardeolarum genere.—2 Chiffl. *volent.*—3 Cod. Dalec. *prætentatu adimplent.*

CAP. LIV. 1 Cod. Dalec. *post occasum.*—2 Cod. Dalec. *essent, diximus.*

NOTÆ

j *Oculi homini*] Alii enim cæsii, alii flavi, alii nigri, alii caprini. Accepta hæc sunt ex Arist. Hist. Anim. I. 9. p. 71. Quin et aliquos cæsios oculo altero nasci, aut alius coloris, auctor est idem Philos. de Gener. Anim. V. 1. p. 1136.

k *Ceteris in suo*] Sic boum omnium nigri, aquei ovium, aliorum rufi.

l *Conditi, quos clarissime*] Conditi sunt, qui in profundo, in recessu siti. Causa in promtu est: quia species inferiores perferuntur sub umbracula, neque aëris motu dissipantur. Causa autem contraria in contrariis, nimirum in extantibus. Tamen in equis extantes quærimus.

m *Caprinos*] Arist. Hist. Anim. I. 9. p. 70. caprinis oculis et visum acutissimum tribuit, et optimorum etiam, quod sane mireris, morum argumentum: *Ἐνίοις δὲ αἰγωπόν· τοῦτο ἤθους βελτίστου σημεῖον, καὶ πρὸς ὀξύτητα ὄψεως κράτιστον.*

a *Multorum*] Hos Græci *νυκτάλωπας* vocant: qua de voce dicemus uberius XXVIII. 47.

b *Noctu præter*] His oculorum habitudo plane par felibus, noctuis, vespertilionibus, muribusque: quos noctu videre, notissimum est.

c *Satis diximus*] Lib. VII. c. 2.

d *Cæsii*] Solinus c. 15. p. 34. de Albanis ad Caspium mare populis: 'Glauca oculis inest pupula: ideo nocte plus quam die cernunt.' Cur cæsii acute interdiu cernere nequeant, nigri noctu, causam Philosophus explanat de Gener. Anim. V. 1. p. 1137.

Ferunt Tiberio [e] Cæsari, nec alii genitorum mortalium,[2] fuisse naturam, ut expergefactus noctu paulisper, haud alio modo, quam luce clara, contueretur omnia, paulatim tenebris sese obducentibus. Divo Augusto equorum modo glauci fuere, superque hominem [3] albicantis [f] magnitudinis. Quam ob causam diligentius spectari eos, iracunde [g] ferebat. Claudio Cæsari ab angulis [h] candore carnoso sanguineis venis subinde suffusi: Caio principi [4] rigentes.[i] Neroni, nisi cum conniveret, ad prope admota hebetes. Viginti gladiatorum paria in Caii principis ludo fuere: in iis duo omnino, qui contra comminationem aliquam non conniverent, et ob id invicti. Tantæ hoc difficultatis est homini. Plerisque vero naturale, ut nictari [5] non cessent, quos pavidiores [j] accepimus.

Tiberio Cæsari in tenebris clariores. Ferunt ipsi alia quam genitorum mortalium; Vet. Dalec. *Orcis in t. clariores. Ferunt Tiberio Cæsari aliam quam cæterorum mortalium.*—3 Ita codd. Regg. Brot. 1. 2. et Chiffl. cum Ed. principe. *supraque hominem* edd. ante Brotier. Mox, Dalec. *albicantes et magni.*—4 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Caio principio* Gronov. et edd. vett.—5 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller.

NOTÆ

[e] *Tiberio*] Suetonius in Tiberio, c. 68. 'Fuit prægrandibus oculis: et qui, quod mirum esset, noctu etiam et in tenebris viderent, sed ad breve, et cum primum a somno patuissent, demum rursus hebescebant.' Id quoque refert Sex. Empiricus Pyrrhon. Hypot. I. 14. p. 17. Cælius Rhodig. XV. 2. sancte affirmat, sibi etiam quandoque contigisse, ut noctu videret, literasque legeret.

[f] *Albicantis*] Candore qui pupillam circumcingit, inusitatæ ac supra ceteros homines magnitudinis. In Mss. legitur, *Superque hominem abdicantis magnitudinis:* quibus ex verbis elici sensus tolerabilis posset, nisi sequentia obstarent: esset enim sententia, glauci coloris oculos fuisse, prætereaque magnitudinis tantæ, ut eum mortalem non esse, sed Deum, hæc pars illius proderet.

[g] *Iracunde*] Quam ob rem oculorum dejectione religionem aulici simulabant. Suetonius in Aug. c. 79. 'Oculos habuit claros ac nitidos: quibus etiam existimari volebat inesse quiddam divini vigoris: gaudebatque, si quis sibi acrius contuenti, quasi ad fulgorem Solis, vultum summitteret: sed in senecta, sinistro minus vidit.' Maro in sexto Æneidos, de Augusto: 'Geminas cui tempora flammas Læta vomunt.'

[h] *Ab angulis*] Id vero malitiæ notam præbere, cum Trogo et Aristotele Plinius admonet, libri hujus c. 114.

[i] *Caio principi rigentes*] Hoc est, qui non circumagerentur. Suetonius

Oculus unicolor nulli: cum candore omnibus medius color differens.[6] Neque ulla ex parte majora animi indicia cunctis animalibus: sed homini maxime, id est, moderationis, clementiæ, misericordiæ, odii, amoris, tristitiæ, lætitiæ. Contuitu quoque multiformes, truces, torvi, flagrantes, graves, transversi, limi, summissi, blandi. Profecto in oculis animus habitat. Ardent,[k] intenduntur,[7] humectant,[l] connivent. Hinc illa misericordiæ lacryma.[8] Hos cum osculamur, animum ipsum videmur attingere.[9] Hinc fletus et rigantes ora rivi. Quis ille humor est, in dolore tam fœcundus et paratus? aut ubi reliquo tempore? Animo autem videmus: animo cernimus: oculi, ceu vasa quædam, visibilem ejus partem[m] accipiunt, atque transmittunt. Sic magna cogitatio obcæcat, abducto intus visu.[10] Sic in morbo comitiali[n] aperti nihil cernunt, animo cali-

Bipont. et Franz. *ut nictari* edd. vett. et Gronov.—6 'Ms. *mediusculo* (leg. *medio colore*) *differentes*.' Dalec.—7 Cod. Dalec. *incenduntur*. Mox, Vet. Dalec. *humescunt*. Pintian. corrigit *nictant*.—8 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Hinc illæ misericordiæ lacrymæ* Gronov. et edd. vett.—9 Chiffl. *exosculamur*, *an. ips. videtur attingere*.—10 Tolet. et Chiffl. *abducto mentis visu*.—11 Turneb.

NOTÆ

in Caligula c. 50. et oculis et temporibus concavis fuisse scribit: hoc tantum.

[j] *Quos pavidiores*] Nictabundos inconstantes esse, ἀβεβαίους, ait Aristoteles Hist. Anim. I. 9. p. 72.

[k] *Ardent*] Habet his similia, et sane venusta, Quintilianus Instit. XI. 3. p. 837. E recentioribus, Laurentius Anatom. XI. 3.

[l] *Humectant*] Ita Mss. omnes. Frustra Pintianus corrigit, *nictant*. De ea voce dixi X. 3.—'Quod autem sequitur, *Hinc illa misericordiæ lacryma*, e versu est Terentii, Andr. I. 1. 99. 'Hinc illæ lacrymæ, hæc illa est misericordia.' De more porro veterum oculos osculandi (nam id deinde proximum est) vide Rosweidum nostrum in Onomastico ad Vitas Patrum, p. 1044.' *Ed. sec.*

[m] *Visibilem ejus partem*] Hoc est, visivam, videndi facultate præditam. Spiritus, ut aiunt, vitales intellige. Visibile pro visivo dixit, quo more Latini penetrabile telum, fulmen, frigusque dixerunt, quod facile penetrat. Plautus 'impetrabilem oratorem,' qui facile quod vult impetrat, in Mostell. V. 2. 40. 'Non potuit venire orator ad me magis impetrabilis.' Plinius ipse IX. 6. 'spirabilia viscera,' quæ sint ad spiritum reddendum ac per vices recipiendum apta.

[n] *Sic in morbo comitiali*] Quod videlicet nervi optici tum sic inflectuntur et contorquentur, ut spiriti-

gante. Quin et patentibus[o] dormiunt lepores, multique hominum, quos κορυβαντιᾷν[p] Græci dicunt.[11] Tenuibus[q] multisque membranis eos natura composuit, callosis contra frigora caloresque in extimo[12] tunicis, quas subinde purificant[r] lacrymationum salivis, lubricos propter incursantia, et mobiles.[s]

LV. Media eorum cornua[1][a] fenestravit pupilla, cujus angustiæ non sinunt vagari incertam aciem, et velut canali dirigunt, obiterque incidentia facile declinant: aliis nigri, aliis ravi,[b] aliis glauci[2] coloris orbibus[c] circumdatis: ut

quod Corybantia regrediuntur; Scalig. quod corybantiare Græci dicebant; Chiffl. quas corybantias Græci, &c. Gronov. quod corybantiam, &c.—12 Gronov. in extremo; Chiffl. in extumo. Mox, Dalec. purificat lacrymationum saliva.

CAP. LV. 1 Media eorum cornea Dalec.—2 Ita codd. Harduini, Chiffl. et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. aliis rufi, aliis

NOTÆ

bus animalibus transitus denegetur: vel quod excrementa, quæ ex cerebro natura ejicit, in nervos opticos tum impellat. Sennertum vide Pract. parte tertia, I. 2. 37. p. 222.

[o] *Quin et patentibus*] Patentes negat esse leporum oculos in somno Phile: ita quidem videri ait, quod eos pellicula mollior tenuiorque obtegit, per quam oculi ipsi transluceant: p. 104. *Ὦ πῶς καθεύδει, καὶ δοκεῖ πάλιν βλέπειν Ὄφις τε, καὶ πτὼξ, καὶ θυμοῦ πλήρης λέων; Ἐπιτέταται γὰρ ἡ χλαμὺς τῶν ὀμμάτων Ἄλλου τινὸς χιτῶνος ἁπαλωτέρου φρουροῦντος αὐτοῖς, ὡς διόπτρας, τὰς κόρας.*

[p] *Quos κορυβαντιᾷν*] Qui patentibus oculis nihil cernerent, sive id vigilantibus furore divinitus immisso contingeret, sive dormientibus a natura, hos κορυβαντιᾷν Græci dicebant. Deducto forte vocabulo, non tam a Corybantum sacris, quam a *κόρῃ, pupilla.* Vide Notas et Emend. num. 76.

[q] *Tenuibus*] Multiplices intelligit oculorum tunicas: corneam, uveam, ceterasque, quibus pupilla includitur.

[r] *Subinde purificant*] Oculi nimirum tunicas hasce extimas abluunt, irrigantque lacrymis, quæ e glandulis exprimuntur, in oculorum angulo sitis, iisque humorem e cerebro defluentem excipientibus.

[s] *Et mobiles*] Nervorum beneficio, qui sunt ad angulos, ut dextrorsum, et sinistrorsum, sursum, deorsumque moveantur.

[a] *Media eorum cornua*] Trans corneæ, inquit, tunicæ cortices, pupilla, ceu quædam utrinsque oculi fenestra translucet. Hanc Latini et pupulam, et nigrum oculi vocant. Huic orbis alter circumdatur diversi coloris, qui ἶρις idcirco nominatur, Polluci σφενδόνη, quod pupillam continet in se, ceu lapidem funda. Vox autem 'fenestrare' Plauto nota, et Fortunato in Vita S. Albini Episc. Andeg. n. 18.—'Sed quiddam hic Plinius tradit simile, ac XX. 20. ubi 'cœpas delacrymatione caligini mederi' docet.' *Ed. sec.*

[b] *Aliis ravi*] Hoc est, fulvi. Vide

habili mixtura et accipiatur[3] circumjecto candore lux, et temperato repercussu non obstrepat.[a] Adeoque iis absoluta vis speculi, ut tam parva illa pupilla totam imaginem reddat hominis. Ea causa est,[d] ut pleræque alitum e manibus hominum oculos potissimum appetant, quod effigiem suam in iis cernentes, velut ad cognata desideria sua tendunt.

Veterina tantum quædam, ad crementa[4] Lunæ morbos sentiunt. Sed homo solus emisso humore[e] cæcitate liberatur. Post vicesimum[f] annum multis restitutus est visus.

[a] *Et accipiatur ab oculi albo circumjecto lux, et temperato repercussu circumdatorum orbium diversi coloris, non offendat aciem.*

glauci Gronov. et al. ante Harduin.—3 Chiffl. *ut habili mistura ut accipiatur.* —4 Ita codd. Harduini et Chiffl. *incrementa* Gronov. et al. ante Harduin.—

NOTÆ

Notas et Emend. num. 77.

[c] *Orbibus*] Iridem oculi utriusque intelligit, quæ et orbicularis linea, γραμμὴ κυκλοτερὴς, et σφενδόνη appellatur, ut diximus.

[d] *Ea causa est*] Eam esse causam vix ego putem: nam et vicinam avem deberent eæ multo magis morsu appetere: et cadaverum oculos appetunt, in quibus species nulla apparet. In causa est igitur potius, quod id ipsis pabulum lautum inprimis videtur.

[e] *Emisso humore*] Cum scilicet humor pupillam obstruens, vel acu ab ea removetur, et versus oculi angulum transponitur: vel alterius generis acu, cannulæ, ut aiunt, seu canalis more pertusa, sugendo extrahitur. Id morbi genus ὑπόχυσιν Græci, Latini *suffusionem* vocant. Vide Sennertum Pract. part. tertia, I. 2. 28. p. 218.—'*Emisso humore*] Ita libri omnes, tum editi, tum manuscripti. Homo solus, inquit, ex animalibus, humoris seu pituitæ tenuis naturali cursu, quæ ex oculis emittitur, cæcitatis periculo liberatur. Sic 'humorem' pro pituita dixit Celsus VII. 15. de oculorum vitiis, de pituita oculorum, de pituitæ tenuis cursu: 'Animadvertimus autem quibusdam nunquam siccescere oculos, sed semper humore tenui madere.' Et infra: 'Id enim signum est quasi excæcatorum itinerum, per quæ humor ferebatur.' Non est hic sermo de humore, qui pupillam obstruit, cum ei suffunditur, et *cataractes* a Gallis vocatur. Hoc est, non de eo morbi genere, quod Græci ὑπόχυσιν, *suffusionem* Latini vocant: sed de lacrymatione, quæ cum oculis evenit, catarractæ incipientis vitio affectis, tunc homo clare videt, et a cæcitatis metu liberatur. Sic etiam sibi contingere sæpenumero testatus est nobis amicus ex intimis.' *Ed. sec.*

[f] *Post vicesimum*] Refert Pausanias in Messen. Ophioneum Poëtam Messenium, ab ortu cæcum, vehe-

Quibusdam statim nascentibus negatus, nullo oculorum vitio:[g] multis repente ablatus simili modo, nulla præcedente injuria. Venas ab iis pertinere ad cerebrum, peritissimi auctores tradunt:[h] ego et ad stomachum[5] crediderim. Certe nulli[i] sine redundatione ejus eruitur[6] oculus. Morientibus[j] operire,[7] rursusque in rogo[k] patefacere,

5 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ego ad stomachum* Gronov. et edd. vett.—6 'Ms. *vertitur; lego, excæcatur;* alii *extinguitur*.' Dalec.—7 *Morientibus illos operire* Dalec.—8 Ita codd.

NOTÆ

menti dolore capitis visum recuperasse. Micislaum Polonorum principem, anno ætatis septimo, repente ac sine cujusquam ope, visum recepisse, Cromerus lib. II.

g *Nullo oculorum vitio*] Vitioso humore, seu vapore crasso, qui ex cerebro defluit, nervos opticos obstruente. Exempla ejusmodi cæcitatis plura a se visa Sennertus commemorat I. Pract. part. tertia, 2. 44. p. 226.

h *Auctores tradunt*] Tradit certe Aristot. Hist. Anim. I. 9. p. 74. Περαίνουσι δὲ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ εἰς τὸν ἐγκέφαλον, καὶ κεῖται ὑπὸ φλεβίου ἑκάτερος. *At oculi ad cerebrum pertingunt pusillæ venæ beneficio, sub qua uterque situs est.* Nisi φλεβίον diceret, quæ vox *venulam* sonat, venæ nomine intellexisse id nervorum genus arbitrarer, quod visioni eliciendæ est institutum, et spiritui visibili devehendo. Nervos opticos vocant Græci πόρους ὀπτικοὺς, *meatus visivos*, ex duabus cerebri partibus ad medium coëuntes in communem tubum, qui intus est, unus ut visus fiat: atque inde ad suum uterque oculum revertitur. Aristoteli præivit Hippocrates de Locis in Homine, tex. 5. p. 365. Καὶ ἐς τοὺς ὀφθαλμοὺς φλέβια λεπτὰ ἐς τὴν ὄψιν ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου διὰ τῆς μήνιγγος τῆς περιεχούσης φέρονται· ταῦτα δὲ τὰ φλέβια τὴν ὄψιν τρέφουσι τῷ ὑγρῷ τῷ καθαρωτάτῳ τῷ ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου, κ. τ. λ. *Et in oculos venulæ tenues ad visum ex cerebro per ambientem membranam feruntur. Hæ autem venulæ visum alunt humore purissimo de cerebro, &c.*

i *Certe nulli*] Summam esse cerebri cum stomacho consensionem, nervorum, ut aiunt, conjugatione, quos reversivos vulgus appellat, ad os ventriculi a cerebro pertinente, docet Galenus, in Comment. Aphor. VI. 50. p. 283. Cerebri idcirco vel meningis læsione cieri redundationem stomachi, hoc est, nauseam vomitumque, idem animadvertit. Nervos porro quos ὀπτικοὺς vocant, quos et prodire a cerebri medulla et utraque meninge, (duram et piam matrem appellant,) notissimum est, hos, inquam, lædi erutis oculis, ad cerebrumque adeo dolorem hunc maxime pertinere, palam quoque est: ad ventriculum deinde a cerebro.

j *Morientibus*] Hoc 'supremum opprimendorum oculorum officium' appellat Valer. Max. II. 6. 8. pag. 107. Erat parentibus in votis, ut a liberis hoc sibi officii contingeret. Tralatitium illud Penelopes votum: 'Di, precor, hoc jubeant, ut euntibus ordine fatis Ille meos oculos comprimat, ille tuos.'

k *In rogo*] Ad hunc Quiritium mo-

Quiritium ritu[8] sacrum est: ita more condito, ut neque ab homine supremum eos spectari fas sit, et cœlo non ostendi, nefas. Uni animalium[l] homini depravantur: unde cognomina Strabonum[m] et Pætorum.[n] Ab iisdem qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites[o] vocabantur: qui parvis utrisque, Ocellæ:[9] [p] Luscini[q] injuriæ cognomen habuerunt.

Nocturnorum animalium, veluti[10] felium, in tenebris fulgent radiantque oculi, ut contueri non sit: et capræ,[11] [r] lupoque[s] splendent, lucemque jaculantur. Vituli marini, et hyænæ,[t] in mille colores transeunt subinde. Quin et in

Harduini, Dalec. et Tolet. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Quiritium magno ritu* Gronov. et edd. vett.—9 *Ocelli* Vet. Dalec. Mox, Gronov. *cognomen habuere;* Chiffl. et al. codd. ap. Harduin. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *cognomen habuerunt.*—10 Gronov. *velut.*—11 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller.

NOTÆ

rem allusisse Virgilium Turnebus arbitratur, Advers. XXVI. 5. p. 909. ad illud poëtæ carmen: 'Dat somnos adimitque, et lumina morte resignat.'

[l] *Uni animalium*] Arist. Probl. X. 49. p. 731. Διὰ τί τῶν ζώων ἄνθρωπος, ἢ μόνον, ἢ μάλιστα διαστρέφεται, *Cur animantium homini, vel uni, vel maxime oculi depravantur?* Vide etiam Problem. XXXI. 27. et 28. p. 826.

[m] *Strabonum*] Fuit illud Fanniorum, Pompeiorum, aliorumque Romæ cognomen. Notus est Pompeius Magni pater, cognomento Strabo. Ita vocatur, qui oculis est distortis ac depravatis. *Louche, bigle.*

[n] *Pætorum*] Æliæ, Papiriæ, aliarumque gentium cognomen. Porphyrius in Horat. I. Sat. 3. 'Strabo, qui est detortis oculis, dicitur. Pætus, leviter declinatis.' Acro paulo aliter: 'Pæti dicuntur, quorum huc atque illuc oculi velociter vertuntur.'

[o] *Coclites*] Sic Horatius Cocles appellatus, ille quondam Curiatiorum victor.

[p] *Ocellæ*] Cognomen id Serviorum familiæ. Servium Ocellam triduo bis deprehensum in adulterio scribit Cælius ad Ciceronem, Epist. VIII. 7.

[q] *Luscini*] Qui per vim, inquit, hominumque injuria eluscati essent, ab ea injuria ii cognomen retinuerunt: Luscini appellati. Fabricius Luscinus in Fastis Consul iterum.

[r] *Et capræ*] Ita Mss. omnes, non *capreæ*. Plinius VIII. 76. de capris: 'Tradunt et noctu non minus cernere, quam interdiu.' Et Albertus M. de Animal. lib. XII. sub finem, pag. 374. 'Caper montanus, qui rubeos habet oculos, acute dicitur videre valde.'

[s] *Lupoque*] Hinc est quod acutissimi visus lupum esse prædicant Ælianus, Phile, et alii, quos citat Bochartus, parte prima de Animal. III. 10. p. 826.

[t] *Et hyænæ*] Plinius VIII. 44. de

tenebris multorum piscium refulgent aridi, sicut robusti caudices[12] vetustate putres. Non connivere diximus,[u] quæ non obliquis oculis, sed circumacto capite cernerent. Chamæleonis[13 v] oculos ipsos circumagi totos tradunt. Cancri in obliquum aspiciunt. Crusta fragili[w] inclusis, rigentes.[14 x] Locustis[y] squillisque magna ex parte sub eodem munimento[z] præduri eminent. Quorum duri[a] sunt, minus cernunt, quam quorum humidi. Serpentium catulis, et hirundinum pullis, si quis eruat, renasci tradunt.[b] Insectorum omnium, et testacei[c] operimenti,[15] oculi moventur, sicut quadrupedum aures. Quibus fragilia[d] operimenta, iis oculi duri. Omnia talia, et pisces, et insecta, non habent genas,[e] nec integunt oculos. Omnibus membrana[f] vitri modo translucida obtenditur.

Bipont. et Franz. *et capreæ* edd. vett. et Gronov.—12 Cod. Dalec. *refulgent sicut aridi caudices;* al. ap. Dalec. *refulgent sicut aridi roboris caudices.*—13 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Chamæleontis* Gronov. et edd. vett.—14 Codd. Tolet. et Chiffl. *inclusos gerentes.*—15 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *et quibus testacea operimenta* Gronov. et edd. vett.

NOTÆ

hyæna: 'Oculis mille esse varietates tradunt, colorumque mutationes.' Reddunt fortasse semper oculis, ut idem de chamæleone scribit, quemcumque colorem proxime attingunt.

[u] *Non connivere diximus*] Lib. VIII. cap. 45. Vide Notas et Emend. num. 78.

[v] *Chamæleonis*] Hic enim, ut Plinius ait VIII. 51. 'non pupillæ motu, sed totius oculi versatione circumspicit.'

[w] *Crusta fragili*] Μαλακόστρακα Græci vocant: tales sunt gammari, cancri, &c. Vide IX. 44. et 50.

[x] *Rigentes*] Non circumaguntur.

[y] *Locustis ... præduri eminent*] Duris oculis, σκληροφθάλμους, locustas esse, notum est. Hinc jocus in Medicum, apud Plautum in Menæch. V. 5. 24. 'MED. Dic mihi hoc: solent tibi unquam oculi duri fieri? ME. Quid? tu me locustam censes esse, homo ignarissime?'

[z] *Sub eodem munimento*] Crusta similiter fragili, per quam oculi fenestrantur.

[a] *Quorum duri*] Arist. de Part. Animal. II. 13. p. 993.

[b] *Renasci tradunt*] Neque hoc loco, neque XXV. 50. hujus miraculi sponsorem haberi se cupit.

[c] *Et testacei*] Ὀστρακόδερμα, quibus est operimentum testa, quæcumque ostrearum duritie integuntur: ut testudo. Hæc sunt ex Arist. loc. cit.

[d] *Quibus fragilia*] Crustacea scilicet, quæ crusta fragili integuntur. Arist. loc. cit. Τὰ μὲν γὰρ σκληρόδερμα πάντα σκληρόφθαλμά ἐστιν.

[e] *Non habent genas*] Nos *palpebras* dicimus, βλέφαρα Græci. Cur his ea

LVI. Palpebræ in genis [g] homini utrimque. Mulieribus vero [h] etiam infectæ quotidiano. Tanta est [1] decoris affectatio, ut tinguantur oculi quoque. Alia de causa hoc [2] natura dederat,[i] ceu vallum quoddam visus, et prominens munimentum contra occursantia animalia, aut alia fortuitu incidentia. Defluere eas [j] haud immerito Venere abundantibus tradunt. Ex ceteris [k] nulli sunt,[3] nisi quibus et in reliquo corpore pili. Sed quadrupedibus [l] in superiore tantum gena, volucribus in inferiore: et quibus molle ter-

Cap. lvi. 1 Cod. Dalec. *insectæ. Quotidiana tanta est*; Chiffl. *infecta quotidiano. Tanta est.*—2 Dalec. *has*, sc. palpebras. Mox, Gronov. *seu vallum.*

NOTÆ

desint, causam Philosophus affert loc. cit.

[f] *Omnibus membrana*] Quasi palpebra quadam translucida semper obducta. Arist. loc. cit.

[g] *Palpebræ in genis*] Genas appellat oculorum tegumenta, palpebras pilorum vallum, ut Tullius loquitur de Nat. Deor. lib. II. pag. 108. quibus ipsæ palpebræ sunt munitæ. Igitur quæ Plinio genæ dicuntur, hæ Tullio palpebræ: quas ille *palpebras*, βλεφαρίδας alii, hoc est, τρίχας ἐσχάτους, *pilos* qui palpebrarum *oras ambiunt*, vocant. Hæ utrimque homini sunt, hoc est, superne pariter et inferne, *supra et infra*, ἄνω καὶ κάτω, inquit Philos. Hist. Anim. I. 9. pag. 65.

[h] *Mulieribus vero*] Quibus illita fuco semel est facies, id nisi quotidie fiat, turpissimis rugis et colore lurido ea statim fœdatur. Vide Notas et Emend. num. 79.

[i] *Hoc natura dederat*] Palpebras nimirum, sive, ut mos est nunc loquendi, palpebrarum pilos. Tullius eleganter loc. cit. 'Munitæque sunt palpebræ tanquam vallo pilorum: quibus et apertis oculis, si quid incideret, repelleretur: et somno conniventibus, cum oculis ad cernendum non egeremus, utique tanquam involuti quiescerent.'—'Palpebras vero Plinius cum genas vocat, sequitur vetustum morem, cujus Festus meminit: 'Genas Ennius palpebras putat, cum dicit hoc versu: 'Pandite sulti' genas et corde relinquite somnum.' Alii eas partes putant genas dici quæ sunt sub oculis. Pacuvius genas putat esse, qua barba primum oritur, hoc versu: 'Nunc primum opacat flore lanugo genas.'' *Ed. sec.*

[j] *Defluere eas*] Arist. Problem. IV. 19. pag. 705. Διὰ τί ὅσοις ἂν βλεφαρίδες ῥέουσι, λάγνοι, *Cur salaces hi sunt, quibus pili palpebrarum defluunt?* Locum vide. Id iterum repetit Hist. Anim. III. 10. pag. 348. ac Plinius ipse cap. 94.

[k] *Ex ceteris*] E ceteris animantibus cilium habent palpebris adjunctum omnia quæ pilos obtinent reliquo in corpore: βλεφαρίδας δ' ἐπὶ τῶν βλεφάρων ἔχει, ὅσα τρίχας ἔχει. Arist. de Part. Anim. II. 14. p. 994.

[l] *Sed quadrupedibus*] Præter simiam, ut dicetur cap. 100.

gus, ut serpentibus: et quadrupedum quæ ova pariunt, ut lacertæ. Struthiocamelus[m] alitum sola,[4] ut homo, utrimque palpebras habet.

LVII. Nec genæ quidem omnibus:[*] ideo neque nictationes iis, quæ animal generant.[n] Graviores alitum[o] inferiore gena connivent. Eædem nictantur,[p] ab angulis membrana obeunte.[1] Columbæ et similia utraque connivent. At quadrupedes[q] quæ ova pariunt, ut testudines, crocodili, inferiore tantum, sine ulla nictatione, propter præduros oculos. Extremum ambitum[r] genæ superioris antiqui cilium vocavere: unde et supercilia. Hoc vulnere[s] aliquo diductum non coalescit, ut in paucis[2] humani corporis membris.

[*] *Nec palpebræ quidem alitibus omnibus.*

—3 Dalec. *nullis sunt.*—4 *Simia quadrupedum sola* Vet. Dalec. Pintianus ex codd. et Aristot. Hist. Anim. lib. II. cap. ult. hæc ita ordinat: *ut et struthocamelo alitum soli. Cæteris volucribus in neutra, et quibus molle, &c. lacertæ. Homo utrimque, &c. habet. Nec genæ, &c. luctationes. Ex iis quæ an. gen. graviores.*

CAP. LVII. 1 Cod. Dalec. *nictarit ab ang. membr. exeunte.*—2 Dalec. *ut et in paucis;* Vet. Dalec. *ut pauca hum. corp. membra;* al. ap. Dalec. *ut ex paucis, &c.*

NOTÆ

[m] *Struthiocamelus*] Arist. loc. cit. cilium esse struthioni scribit: inferne tantum, an et superne, non ait. Verum cum volucribus esse cilia constet in inferiore gena seu palpebra, struthionem vero quadrupedum vel ex ea parte naturam referre idem doceat de Part. Anim. IV. 14. p. 1046. quod et superiore parte palpebras gerat, *βλεφαρίδας ἔχει τὰς ἄνωθεν*, nihil a Plinio temere affirmatum autumo, ut Pinetus post Pintianum censuit.

[n] *Quæ animal generant*] Ut vespertiliones.

[o] *Graviores alitum*] Arist. Hist. Anim. II. 15. pag. 211. et de Partib. II. 13. pag. 993. *Μύουσι δ' οἱ βαρεῖς τῷ κάτω βλεφάρῳ.* Id tamen et in aliis observatum.

[p] *Eædem nictantur*] Arist. loc. prius cit. Psittacum tamen excipere uterque debuit: hunc enim nictari negant. Nictari porro est sæpe ac leviter oculum movere: Græci *σκαρδαμύττειν* dicunt: Galli, *Cligner les yeux.*

[q] *At quadrupedes*] Aristot. de Part. Anim. II. 13. p. 993.

[r] *Extremum ambitum*] Ubi pili e gena superiore, seu palpebra, enascuntur.

[s] *Hoc vulnere*] Aristot. Hist. Anim. I. 11. p. 95. de præputio agens: *ἐὰν διακοπῇ, οὐ συμφύεται, οὐδὲ γνάθος, οὐδὲ βλεφαρίς. Si secetur, non coit: sicut neque malæ, neque palpebræ, sive genæ.* De præputio pariter Hippocrates Aphor. VI. 19. intestinisque tenuibus, ex eodem, Aphor. 24.

LVIII. Infra oculos malæ homini tantum, quas prisci genas vocabant, XII. tabularum [i] interdicto radi a fœminis [1] eas vetantes. Pudoris hæc sedes. Ibi maxime ostenditur rubor.

LIX. Intra eas hilaritatem [1] risumque indicantes buccæ.[a] Et altior homini tantum, quem novi mores subdolæ irrisioni dicavere,[b 2 b] nasus. Non alii animalium nares eminent. Avibus,[c] serpentibus, piscibus foramina tantum ad olfactus,[3] sine naribus. Et hinc cognomina Simorum, Silonum.[4 d] Septimo mense genitis sæpenumero foramina aurium et narium defuere.

[b] *Subdolæ irrisionis signum esse sedemque voluerunt.*

CAP. LVIII. 1 Voces, *a fœminis*, non habentur in cod. Dalec.—2 Idem codex, *Ubi maxime.*

CAP. LIX. 1 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Infra eas hilaritates* Chiffl. *Infra eas hilaritatem* Gronov. et al. vett.—2 Codd. Dalec. et Chiffl. *dicta vere.*—3 Cod. Dalec. *olfactum.*—4 'Simis et silonibus idem est nasi vitium. Unde *simorum* glossema esse videtur. Nec in familiis Romanis nullum novimus *Simorum* cognomen.' *Brotier.*

NOTÆ

[i] *XII. Tabularum*] Tabula nempe decima, lege II. de Jure Sepulcrorum, cap. 4. 'Mulieres genas ne radunto: neve lessum funeris ergo habento.' Hoc est, mulieres ne genas unguibus dilanianto, seu faciem carpunto: neve lugubrem ejulatum in funeribus adhibento. Refert hanc legem et Cic. de Legib. lib. II. ac Tuscul. lib. II. et Festus, verbo 'Radere.'

[a] *Intra eas ... buccæ*] Non *infra*, ut est hactenus editum, contra Mss. fidem. Horat. I. Sat. 1. 'Quid causæ est, merito quin illis Jupiter ambas Iratus buccas inflet?' Et Plautus in Truculent. II. 2. 45. 'buccas belle purpurissatas' dixit: Tullius, 'fluentes, cerussatasque buccas.' Ut intelligas non interiorem modo cavitatem genarum, sed partem quoque extimam, buccas appellari.

[b] *Subdolæ irrisioni dicavere*] Vulgare est et tralatitium: 'Naso suspendere adunco.' Vide Martial. XIII. 2.

[c] *Avibus*] Arist. de Partib. Anim. II. 16. p. 996.

[d] *Simorum, Silonum*] Silonum familiare gentibus Romanis cognomen, Abroniæ, Antoniæ, Aruntiæ, Gaviæ, Pompeiæ, Popediæ, Umbroniæ: Simorum, quod quidem sciam, nulli. Atque ea sane vox *Simorum* posterioris *Silonum* interpretatio quædam mihi videtur esse, spuriumque glossema. Græci σίλους Silones vocant, qui naso sursum versus adunco et repando deformes sunt, auctore Festo: ii et simi dicuntur. Glossæ Philoxeni: *Silo*, σιμός. Ut a *nasus Naso*, ita fere a *silus Silo* deducitur.

LX. Labra, a quibus Brocchi,[1][e] Labeones[f] dicti. Et os probum[g] duriusve, animal generantibus: pro iis cornea[h] et acuta volucribus rostra. Eadem rapto viventibus adunca: collecto, recta: herbas eruentibus[2][i] limumque, lata, ut suum generi. Jumentis vice manus ad colligenda pabula ora: apertiora laniatu viventibus. Mentum nulli præter hominem, nec malæ.[k] Maxillas crocodilus[l] tantum superiores movet: terrestres quadrupedes, eodem, quo cetera,[3] more, præterque[4][m] in obliquum.

LXI. Dentium tria[a] genera: serrati,[b] aut continui, aut exerti. Serrati pectinatim coëuntes, ne contrario occursu

CAP. LX. 1 Ita Ed. pr. Venett. Parm. Rom. Brix. et Tarvis. *Brocci* Basil. 1545. et al. deinceps usque ad Harduin. *Bochi* Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—2 Cod. Dalec. *rodentibus*.—3 Margo edd. Dalec. et Gronov. *terrestris eodem quo ceteræ modo* ex Aristot. Hist. Anim. III. 7. Legitur et *modo* in Tolet.—4 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *præterquam* Gronov. et al. ante Harduin.

NOTÆ

[e] *Brocchi*] Nonius I. 102. 'Bronci (iidem Bronchi et Brocchi) sunt producto ore, et dentibus prominentibus.' Vide Notas et Emend. num. 80. —'Sed nihil istud ad rem præsentem, ubi de labris solummodo agitur. Ab his dicit Corneliorum Bocchorum familiæ additum fuisse agnomen Labeonum. Cornelium Bocchum laudat Plinius non semel, ut ex Indice apparebit.' *Ed sec.*

[f] *Labeones*] Cognomen id fuit familiarum, Antistiæ, Asconiæ, Attiniæ, Fabiæ, Pacuviæ, Pomponiæ, ceterarumque. De Antistio Labeone dicemus in Auctorum Syllabo. Sosipater Charisius Artis Grammat. lib. I. pag. 79. Verrii Flacci auctoritate ait a labiis immodicis Labeones dictos.

[g] *Os probum*] Firmum, osseum. Alia vero oratio est, cum os probum in homine commendatur, ut in laude Pompeii dicitur a Plinio VII. 10. 'Illud os probum, ipsumque honorem eximiæ frontis.'

[h] *Pro iis cornea*] Hæc deinceps ex Aristot. de Part. Animal. III. 1. pag. 1000. et IV. 12. pag. 1041.

[i] *Herbas eruentibus*] Vel, ut in Reg. I. 2. &c. *ruentibus*, hoc est, effodientibus. Lata sunt idcirco suibus ora, et cartilaginosa, ut Albertus notat de Animal. VII. 1. 5. pag. 221. Sic Plinius X. 91. 'Alia rostri latitudine ruunt.'

[k] *Nec malæ*] Quas alio nomine genas vocamus.

[l] *Maxillas crocodilus*] Aristot. lib. I. Hist. Anim. 9. pag. 81. et III. 7. pag. 326. de fluviatili crocodilo. Sic inter aves psittacus solus mandibulam rostri superiorem movet.

[m] *Præterque*] Prætereaque. Vide Notas et Emend. num. 81.

[a] *Dentium tria*] Accepta hæc ad verbum ex Arist. de Part. Anim. III. 1. pag. 999.

[b] *Serrati*] Visum a se Æthiopem, cui dentes serrati, ceu canibus, forent, scribit A. Benedictus, laudatus

atterantur: ut serpentibus, piscibus, canibus. Continui, ut homini, equo. Exerti, ut apro, hippopotamo, elephanto. Continuorum, qui digerunt[c] cibum, lati et acuti: qui conficiunt,[d] duplices: qui discriminant[e] eos,[1] canini appellantur. Hi sunt serratis[f] longissimi. Continui, aut utraque parte oris sunt, ut equo: aut superiore primores non sunt, ut bubus, ovibus, omnibusque, quæ ruminant. Capræ superiores[g] non sunt, præter primores geminos.[2] Nulli exerti,[h] quibus serrati. Raro fœminæ,[i] et tamen sine usu. Itaque cum apri percutiant, fœminæ sues mordent. Nulli, cui cornua,[j] exerti: sed omnibus[3 k] concavi, ceteris dentes solidi. Piscium[l] omnibus serrati, præter scarum: huic uni aquatilium plani.[m] Cetero multis eorum[n]

CAP. LXI. 1 Dalec. *cibum acuti: lati qui conficiunt, et duplices: qui discr. eum.*—2 Vet. Dalec. et Chiffl. *genuinos.* Margo edd. Dalec. et Gronov. *intimos, abditissimos.*—3 Vet. Dalec. *sed sui omnes.*—4 Ita codd. Harduini et Da-

NOTÆ

a Schenckio Observ. Medic. lib. I. pag. 217.

[c] *Qui digerunt*] Hoc est, qui dividunt, et incidunt: unde incisores dicti. Iidem primores sive anteriores appellati: item γελασῖνοι a Polluce, quoniam inter ridendum primi nudantur. Hæc ex Arist. Plinius, loc. cit.

[d] *Qui conficiunt*] Molares, dentium postremi, tum a figura, tum ab usu nomen habuerunt: instar enim molarum conterunt cibum præcisum.

[e] *Qui discriminant*] Qui separant, disterminant, dividuntque primores a molaribus, situ inter utrosque medii, Canini dicti, ob acutam duritiem, et usum: quod enim primores dividere nequeunt, hi confringunt. Oculares vulgus appellat. Horum radices altissimæ. Vide Notas et Emend. num. 82.

[f] *Hi sunt serratis*] Iis animalibus, quibus sunt dentes serrati, ut serpentibus, piscibus, canibus.

[g] *Capræ superiores*] Vel superiore parte oris.

[h] *Nulli exerti*] Aristot. Hist. Anim. II. 11. pag. 186. et de Part. Anim. III. 1. pag. 999.

[i] *Raro fœminæ*] In eorum animalium genere, quibus sunt dentes exerti, raro sunt ii fœminæ: aut si sunt exerti fœminæ, sine usu sunt. Arist. Hist. Animal. IV. 11. pag. 512. Χαυλιόδοντας αἱ θήλειαι οὐκ ἔχουσι τῶν ὑῶν, *Suibus fœminis exerti nulli sunt dentes.*

[j] *Nulli, cui cornua*] Arist. Hist. Anim. II. 11. pag. 186.

[k] *Sed omnibus*] Omnes, inquit, exerti dentes sunt concavi.

[l] *Piscium*] Aristot. Hist. Animal. II. 16. pag. 228. et de Part. III. 1. pag. 999. Errore lapsum hac parte Philosophum Scaliger affirmat, in Comm. ad priorem locum.

[m] *Plani*] Quibus sint dentes continui, sed teretes, et æquales, quasi paxilli qui citharæ aptantur, pisces invenire est alios: quibus sint non

in lingua et toto ore: ut turba vulnerum[a] molliant, quæ attritu subigere non queunt.[4] Multis et in palato, atque etiam in cauda.[5] [o] Præterea in os[p] vergentes, ne excidant[6] cibi, nullum habentibus retinendi adminiculum.

LXII. Similes aspidi,[a] et serpentibus: sed duo in supera[b] parte, dextera lævaque longissimi, tenui fistula perforati, ut scorpionum aculei,[c] venenum infundentes. Non aliud hoc esse[d] quam fel serpentium, et inde venis[1] sub

[a] *Numero vulnerum.*

lec. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *queant* Gronov. et edd. vett.—5 Vet. Dalec. *in gula.* Ita quoque Rondel. III. 7.—6 Cod. Dalec. *ut excidant.*

CAP. LXII. 1 Chiffl. *venas.* Mox, Vet. Dalec. *pervenire, et has per ventrem*

NOTÆ

serrati iidem et plani, præter scarum nullum.

[n] *Cetero multis eorum*] Arist. de Part. Anim. III. 1. pag. 999. causam eandem affert: ut nempe dentium multitudine in minuta secent, quæ non possunt attritu longiore subigere. Hæc ille aliquanto uberius: quæ repetit quoque Albertus de Anim. XII. 3. 6. pag. 371.

[o] *Etiam in cauda*] Sic libri omnes: nequicquam *in gula*, ac perfrigide sane, Rondeletio rescribente.

[p] *Præterea in os*] Albertus loc. cit. 'Sunt etiam incurvati, ut hami, dentes multorum piscium, eo quod vigor eorum ad retinendum est in eis.'

[a] *Similes aspidi*] Hoc est, serrati.

[b] *Sed duo in supera*] Hæc ad verbum mutuatus est a Nicandro in Theriac. pag. 12. ubi de aspide: Τῆς ἤτοι πίσυρες κοῖλοι ὑπένερθεν ὀδόντες, κ. τ. λ. Quæ Gorræus Interpres sic reddidit: *Quatuor illi intus dentes curvique, cavique, Et longi, maxillæ altis radicibus hærent. Hi virus capiunt, tunica super undique tecti, &c.*

[c] *Ut scorpionum aculei*] Tertullianus, in Scorpiace, ipso initio, de scorpionis cauda: 'Scorpii,' inquit, 'series illa nodorum, venenata intrinsecus venula subtilis, arcuato impetu surgens, hamatile spiculum in summo tormenti ratione stringit . . . Id spiculum, et fistula est, patula tenuitate in vulnus, et virus, qua figit, effundit.' Vide et Basil. in Hexaëm. Homil. IX.

[d] *Non aliud hoc esse*] Viperæ certe venenum aliud esse, tum a felle, tum a succo quodam flavo, qui vesicula gingivarum continetur, recte Charasius docet, in Anatomia Viperæ, sect. 8. pag. 29. In capite viperarum glandes ait esse salivarias, post oculos sitas: ex iis per venulas certas deduci humorem salivarium flavi coloris ad gingivarum usque vesiculam, qui humor hominis salivæ, atque animantium, proportione respondeat, idem innoxius sit, si sorbeatur. A felle hunc succum minime oriri, color ipse indicat, cum sit fel viriditatis eximiæ: gustus item, qui in felle acer-

spina ad os pervenire, diligentissimi auctores scribunt. Quidam unum esse eum:[e] et quia sit aduncus, resupinari, cum momorderit. Aliqui, tunc decidere eum, rursusque recrescere, facilem decussu: et sine eo esse, quas[2] tractari[f] cernamus. Scorpionis caudæ inesse eum,[g] et plerisque ternos. Viperæ[3] dentes gingivis conduntur. Hæc eodem[4][h] prægnans veneno, impresso dentium repulsu,[5] virus fundit in morsus. Volucrum nulli dentes, præter vespertilionem.[i] Camelus una[j] ex iis, quæ non sunt cornigera,[k] in superiori maxilla primores[6] non habet. Cornua habentium[l] nulli serrati. Et cochleæ dentes habent: indicio est etiam[7] a minimis earum derosa vitis. At in marinis crus-

descendere diligentissimi.—2 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *quos* Gronov. et edd. vett.—3 *Viperis* codd. Dalec. et Chiffl.—4 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *eadem* Gronov. et al. ante Harduin.—5 Codd. Dalec. *impressu dent repulsa.*—6 Chiffl. *priores.* Paulo post, in eodem codice, *nullis serrati.*—7 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *etiam* abest a

NOTÆ

bissimus, in eo succo injucunde suavis, dulcium amygdalarum referens saporem. Negat deinde vas esse ullum, aut venam, quæ a felle ad gingivas usque pertineat, quæ huic veneno illuc devehendo foret maximo necessaria opere. Quod vero viperei dentis sit letalis morsus, ait in causa esse spiritus irritatos, quos vipera tum simul cum morsu immittit, imprimitque: quæ irritatio si abesset, morsum plane innoxium fore, plurimis experimentis comprobatum. Denique illud adjungit: fel vipereum adeo non esse letale, ut ne sit quidem leviter noxium: sæpius, atque ingenti copia a canibus, felibus, gallinaceisque impune comesum.

[e] *Unum esse eum*] Dentem.

[f] *Quas tractari*] Subintellige, sine eo dente esse serpentes, quas tractamus.

[g] *Inesse eum*] Dentem, sive aculeum.

[h] *Hæc eodem*] Nicander in Theriac. pag. 16.

[i] *Præter vespertilionem*] Cui sunt, ut minimum, quatuor et viginti, serrati, teretesque: in maxillis singulis duodeni. Notat id quoque Basilius in Hexaëm. Homil. VIII. pag. 107. Nihilominus libro præcedenti, cap. 61. Juba Diomedeis avibus dentes esse tradidit. Quin et anatini, anserinique generis omnibus striæ sunt utroque rostri margine, instar dentium, acutissimæ.

[j] *Camelus una*] Arist. Hist. Anim. II. 11. pag. 186.

[k] *Quæ non sunt cornigera*] Nam ex iis quæ cornigera sunt capras paulo antea admonuit, cap. sup. primores habere geminos dentes in maxilla superiore.

[l] *Cornua habentium*] Arist. loco citato.

tata et cartilaginea primores[8] habere, item echinis quinos esse, unde intelligi potuerit, miror. Dentium vice aculeus insectis. Simiæ dentes, ut homini. Elephanto intus[m] ad mandendum quatuor: præterque eos, qui prominent, masculis reflexi, fœminis recti atque proni. Musculus marinus,[n] qui balænam antecedit, nullos habet: sed pro iis, setis intus os hirtum,[9] et linguam etiam, ac palatum. Terrestrium minutis[o] quadrupedibus primores bini utrimque[p] longissimi.

LXIII. Ceteris[q] cum ipsis nascuntur: homini,[r] postquam natus est, septimo mense. Reliquis perpetuo[1] manent. Mutantur homini,[s] leoni, jumento,[t] cani, et ruminantibus.[2] Sed leoni[u] et cani non nisi canini appellati. Lupi dexter caninus in magnis habetur operibus.[v] Maxil-

vulgg. et Gronov. Mox, *derodi vites* Vet. Dalec.—8 Vet. Dalec. et Chiffl. *primos.*—9 Tolet. *hrsutum.*

CAP. LXIII. 1 Chiffl. *perpetui.*—2 Codd. Dalec. et Tolet. *et subantibus.*—

NOTÆ

[m] *Elephanto intus*] Elephanto, inquit, quaterni dentes utrimque sunt, quibus quasi mola cibum conficit. Præter hos, habet alios duos illos qui sunt exerti, et prominentes. Mas quidem, et magnos, et sursum reflexos, sive repandos: fœmina, minores, et contrario flexu quam mas: deorsum enim vergunt. Sunt ista quoque ex Arist. loc. cit. pag. 194. Ὁ *μὲν οὖν ἄῤῥην τούτους ἔχει μεγάλους καὶ ἀνωσίμους· ἡ δὲ θήλεια μικροὺς καὶ ἐξ ἐναντίας τοῖς ἄῤῥεσι· κάτω δὲ οἱ ὀδόντες βλέπουσιν.* Unde Plinius acceperit in eo genere fœminarum nonnullis dentes illos, qui prominent, esse rectos, nondum scio. Non attigit certe hoc discrimen Philosophus.

[n] *Musculus marinus*] Arist. Hist. Anim. III. 10. pag. 354. Ἔτι δὲ καὶ ὁ *μυστίκητος ὀδόντας μὲν ἐν τῷ στόματι οὐκ ἔχει· τρίχας δὲ ὁμοίας ὑείαις. Musculus marinus dentium loco pilos habet suillis setis similes.* De hoc musculo diximus ad calcem libri noni, cap. ult.

[o] *Terrestrium minutis*] Canibus, felibus, muribus.

[p] *Utrimque*] Superiore et inferiore maxilla.

[q] *Ceteris*] Elephanto quidem innascuntur ii, quos intus habet ad mandendum datos a natura: exertos illos longiores, nonnisi factus grandior. Aristot. Hist. Anim. II. 11. pag. 194.

[r] *Homini*] Vide quæ diximus VII. 15.

[s] *Mutantur homini*] Aristot. Hist. Anim. II. 11. pag. 190.

[t] *Jumento*] Equo, mulo, asino, *οἷον ἵππος, καὶ ὀρεὺς, καὶ ὄνος.* Arist.

[u] *Sed leoni*] De leone hoc tradit Aristot. Hist. Animal. VI. 31. pag. 777. De cane VI. 20. pag. 741.

[v] *Operibus*] Remediis, sive amule-

filius Paphii duos ordines[g] habuit maxillarum. Frater ejus non mutavit primores, ideoque prætrivit.[h] Est exemplum [i] dentis, homini et in palato geniti.[6] At canini [j] amissi casu aliquo nunquam renascuntur. Ceteris senecta rubescunt,[7 k] equo tantum candidiores fiunt.

LXIV. Ætas[a] veterinorum dentibus indicatur.[1] Equo sunt[b] numero XL. Amittit tricesimo mense primores utrimque[c] binos: sequenti anno totidem proximos,[d] cum subeunt dicti columellares.[e] Quinto anno incipiente binos

6 Codd. Dalec. *dentes homini et palato gigni.*—7 Chiffl. *rufescunt.*
CAP. LXIV. 1 Chiffl. *judicatur.*—2 *Bubus bis mutantur* codd. Dalecampii.

NOTÆ

Philosophi locum. Est ita nimirum ut plurimum: natura tamen haud ita legibus iis astricta, ut ab iis nunquam deflectat.

[e] *Capris, sue*] Vide Notas et Emend. num. 83.

[f] *Timarchus*] Vide Notas et Emend. num. 84.

[g] *Duos ordines*] Simile est quod refert Valerius Max. I. 8. pag. 75. 'Mithridatis vero regis filia Dripetine, Laodice regina nata, duplici ordine dentium deformis admodum, comes fugæ patris, a Pompeio devicti, fuit.' Narrat idem de Hercule Julius Pollux II. 4. pag. 92. Exempla alia vide apud Schenckium Observ. Medic. lib. I. p. 216.

[h] *Ideoque prætrivit*] Mss. *prætérivit.* Quidsi *pertrivit* legas? hoc est, lima castigavit.

[i] *Est exemplum*] Est sane hujus rei historia apud Schenckium Observ. lib. I. p. 217.

[j] *At canini*] Negat hoc Fallopius, apud Sennertum, loc. cit. pag. 263. Maxillares omnes excidere et renasci ait, præter genuinos, sive novissimos: qui, si exciderunt, nunquam regenerantur.

[k] *Senecta rubescunt*] Alii *rufescunt.* Nigrescere Philosophus scripsit Hist. Anim. II. 11. pag. 192. Fuscos esse vel croceos canum in senecta dentes, notat Albertus de Anim. II. 1. 4. pag. 105.

[a] *Ætas*] Arist. VI. 22. pag. 753.

[b] *Equo sunt*] Arist. p. 749.

[c] *Primores utrimque*] Duos superiores, totidemque inferiores, τοὺς μὲν δύο ἄνωθεν, τοὺς δὲ δύο κάτωθεν. Arist. loc. cit.

[d] *Totidem proximos*] Duo rursum superiores, inferioresque totidem.

[e] *Columellares*] Jam non hæc accepta ex Aristotele, sed ex Varrone de Re Rust. II. 7. p. 87. 'Ætas,' inquit, 'cognoscitur equorum, et fere omnium quæ ungulas indivisas habent, et etiam cornutorum, quod equus triginta mensium primum dentes medios dicitur amittere, duos superiores, et totidem inferiores. Incipientes quartum agere annum itidem ejiciunt, et totidem proximos eorum quos amiserunt, et incipiunt nasci quos vocant columellares. Quinto anno incipiente item eodem modo amittere binos, quos caninos habent,' &c. Columellares ii sunt, quos

amittit, qui sexto anno renascuntur. Septimo omnes habet et renatos, et immutabiles. Equo castrato[f] prius, non decidunt dentes. Asinorum genus[g] tricesimo mense similiter amittit, deinde senis[h] mensibus. Quod si non[i] prius peperere, quam decidant postremi, sterilitas certa. Boves bimi[j] mutant.[2] Suibus[k] decidunt nunquam. Absumta hac observatione, senectus in equis, et ceteris veterinis, intelligitur dentium brochitate,[3] [l] superciliorum canitie, et circa ea lacunis, cum fere sedecim annorum existimantur. Hominum dentibus[m] quoddam inest virus. Namque et speculi nitorem[n] ex adverso nudati hebetant, et columbarum[o] fœtus implumes necant. Reliqua de iis in generatione hominum dicta sunt.[p] Erumpentibus,[q] morbi[4] cor-

Aristot. Hist. Anim. vi. 21. vulgatam probat. *Boves bimutant* Chiffl. Mox, in eodem codice, *Suibus non decidunt unquam.*—3 Vet. Dalec. *dentium rubore bronchitate.*—4 Dalec. *morbos.* Mox, pro *infantium*, quod servant codd. Harduini et Chiffl. *infantiæ* habent codd. Dalec. *infantia* Vet. ejusdem.—

NOTÆ

in Gallia mangones vulgo vocant *les Crochets.*

[f] *Equo castrato*] Nec cervi castrati cornua abjiciunt, Philosopho teste Hist. Anim. ix. 79. p. 1174. Eadem utrobique causa.

[g] *Asinorum genus*] Arist. Hist. Anim. vi. 23. p. 757.

[h] *Deinde senis*] Deinde sexto mense iterum quaternos: aliosque rursum quatuor singulis senis mensibus.

[i] *Quod si non*] Arist. p. 759.

[j] *Boves bimi*] Arist. Hist. Anim. vi. 20. pag. 745. τοὺς δ' ὀδόντας βάλλει βοῦς διετής.

[k] *Suibus*] Arist. Hist. Anim. ii. 11. p. 190. Ὗς δ' ὅλως οὐθένα βάλλει τῶν ὀδόντων. Albertus M. de Anim. ii. c. 4. p. 105. 'Sed et porcus nullum omnino ejicit dentem.'

[l] *Brochitate*] Sive, ut Nonius scribit, *bruncitate.* 'Cum dentes facti sunt brochi,' inquit Varro loc. cit. hoc est, exerti et prominentiores, 'et supercilia cana, et sub ea lacunæ, ex observatu dicunt eum equum habere annos sexdecim.'

[m] *Hominum dentibus*] Scilicet iratorum. Ex morsu irati hominis, maris fœminæque, gangrænam obortam non semel vidisse se scribit Riolanus, in Comment. de Ossibus, cap. 11. p. 484.

[n] *Speculi nitorem*] Halitu id fieri necesse est: nam si spiritum contineas, nihil tale continget.

[o] *Et columbarum*] Qua vi porro? halitune, an morsu? Si primum, non ea vis dentium est. Si alterum, continui solutione, non id alia occulta vi peragunt.

[p] *Dicta sunt*] Lib. vii. cap. 15.

[q] *Erumpentibus*] Vide Hippocratis libellum de dentitione, ad calcem tomi vii. operum Galeni.

pora infantium accipiunt. Reliqua animalia, quæ serratos habent, sævissima dentibus.[5]

LXV. Linguæ [a] non omnibus eodem modo. Tenuissima [b] serpentibus et trisulca, [c] vibrans, atri coloris, et si extrahas, prælonga: lacertis bifida et pilosa: vitulis quoque marinis duplex: [d] sed supra dictis [e] capillamenti tenuitate: ceteris [f] ad circumlambenda ora. Piscibus [g] paulo minus [1] tota adhærens, crocodilis tota. Sed in gustatu [h] linguæ vice carnosum aquatilibus palatum. Leonibus, pardis,[2] omnibusque generis ejus, etiam felibus, imbricatæ [i] asperitatis, ac limæ similis, attenuansque lambendo cutem hominis. Quæ causa etiam mansuefacta,[j] ubi ad vicinum sanguinem pervenit saliva, invitat [3] ad rabiem. De pur-

5 Chiffl. *sævissime dentiunt.*

CAP. LXV. 1 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *paulo minus quam* Gronov. et edd. vett.—2 Ita codd. Harduini cum edd. recentt. *Leonibus ac pardis* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, Vet. Dalec. *etiam f. muricata asperitatis.*—3 *Qua de causa etiam mansuefactorum ubi ad vicinum sangui-*

NOTÆ

[a] *Linguæ*] At nulli tamen animantium pinguis est. In eo pariter conveniunt. Vide Arist. Probl. x. 21. p. 725.

[b] *Tenuissima*] Hæc totidem ferme verbis Arist. Hist. Anim. II. 20. pag. 277. et de Part. Anim. IV. 17. pag. 898.

[c] *Et trisulca*] Bisulcam Philosophus dixit: poëtæ trisulcam. Cave id tamen in eam partem accipias, cum Salmasio, ut existimes, unam esse simplicemque serpentium linguam, sed motu tremulo ita vibrari, ut gemina et bisulca videatur. Aliud enim non Plinii solum oratio, Aristotelisque, a quo accepit, atque adeo res ipsa postulat. Est, inquit Philosophus, Hist. Anim. II. 20. pag. 277. lingua serpentium lacertorumque bisulca in summo, δικρόα γλῶττα ἄκρα. Sed fissa magis est serpentibus, et quidem usque ad pilorum tenuitatem: πολὺ δὲ μάλιστα οἱ ὄφεις· τὰ γὰρ ἄκρα αὐτῶν ἐστι λεπτὰ, ὥσπερ τρίχες. Vide etiam Albertum, a quo hæc produntur expressius, de Anim. XII. 3. 5. p. 369. et Galenum de Usu Part. XI. 10. p. 569.

[d] *Duplex*] Fissa, ἐσχισμένη. Arist. locis cit.

[e] *Sed supra dictis*] Serpentibus.

[f] *Ceteris*] Lacertis, et vitulis marinis. Arist. locis citatis.

[g] *Piscibus*] Arist. Hist. Anim. II. 14. p. 203.

[h] *Sed in gustatu*] Arist. de Part. Anim. II. 17. p. 898.

[i] *Imbricatæ*] Ut imbricem lateremve paulo asperiorem tractare te putes.

[j] *Etiam mansuefacta*] Etiam in iis quæ sunt mansuefacta. Id accidere putat posse Dalecampius, cum Venere stimulantur, aut ira.

purarum linguis diximus.[k] Ranis prima[l] cohæret, intima absoluta a gutture, qua vocem mittunt mares, cum vocantur ololygones.[4] [m] Stato id tempore evenit, cientibus ad coitum fœminas. Tum siquidem inferiore labro demisso, ad libramentum modicæ aquæ[*] receptæ in fauces, palpitante[n] ibi lingua ululatus elicitur.[5] Tunc extenti buccarum sinus perlucent, oculi flagrant labore propulsi.[6] Quibus in posteriori[o] parte aculei, et iis[7] dentes et lingua. Apibus etiam prælonga, eminens et cicadis.[p] Quibus aculeus[q] in ore fistulosus, iis nec lingua, nec dentes. Quibusdam insectis[r] intus lingua, ut formicis. Ceterum lata[s]

[*] *Ad vibrationem, seu tremulum aquæ motum.*

nem pervenit saliva invitat margo edd. Dalec. et Gronov. *Quæ c. e. mansuefactam, &c.* codd. Dalec. et Chiffl.—4 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *quam mittunt vocant ololygonem* alii ex Aristot. XLI. 9. *qua vocem mittunt. Mares tum vocantur ololygones* Gronov. et al. vett.—5 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Vet. Dalec. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *editur* cod. Dalec. *ejicitur* edd. vett. et Gronov.—6 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *labore perculsi* Vet. Dalec. *labore perpulsi* Gronov. et vulgg.—7 Chiffl. *posteriore p. a. et his.* Mox, Gronov. et al. ante Harduin. *et dentes.*

NOTÆ

[k] *Diximus*] Lib. IX. cap. 60.

[l] *Ranis prima*] Diversam, inquit, ab aliis habent ranæ linguam: mucro namque primus, qui in ceteris absolutus est, ipsis cohæret piscium more: quod autem gutturi affine est, et intimum, id solutum et superexplicatum: qua vocem solent mittere. Hæc totidem verbis Philosophus Hist. Anim. IV. 9. p. 491.

[m] *Ololygones*] Vide Notas et Emend. num. 85.

[n] *Palpitante*] Tremulus ille aquæ motus receptæ in fauces celeri linguæ vibratione, seu palpitatione, efficitur. Arist. loc. cit. pag. 492. hunc ululatus modum ac materiam pari omnino ratione explicat, nempe ad aquam aëri mixtam refert: pellucere pariter pelles maxillarum adjicit; propter contentionem: rutefiunt enim: lucere denique in tenebris oculos. Hæc pariter Albertus de Animal. V. 2. 2. p. 171.

[o] *Quibus in posteriori*] Ut apibus, et formicis. Hoc ex Arist. de Part. Anim. IV. 6. p. 1028.

[p] *Et cicadis*] His non linguam, sed aculeatarum linguis simile quiddam esse superius dixit cap. 32.

[q] *Quibus aculeus*] Ut muscis, et culicibus, quibus hunc aculeum fistulosum tubæ vice simul et lanceæ natura dedit, ut Tertulliani verbis utar de Anima et adv. Marcion.

[r] *Quibusdam insectis*] Arist. de Part. Anim. II. 17. pag. 998.

[s] *Ceterum lata*] Ita Mss. omnes.

elephanto præcipue.[8] Reliquis in suo genere semper absoluta: homini tantum ita sæpe constricta venis, ut intercidi eas[t] necesse sit. Metellum[u] pontificem adeo inexplanatæ fuisse accepimus, ut multis mensibus tortus credatur, dum meditatur in dedicanda æde Opis[v] vere dicere.[9] Ceteris septimo ferme[w] anno sermonem exprimit. Multis vero talis ejus ars contingit,[10] ut avium et animalium vocis indiscrete edatur imitatio. Intellectus saporum est ceteris in prima lingua,[x] homini et in palato.

LXVI. Tonsillæ[a] in homine, in sue glandulæ. Quod inter eas, uvæ nomine,[b] ultimo dependet palato, homini tantum est. Sub ea[c] minor lingua, epiglossis appellata,[1]

—8 Pintian. ex Aristot. *Veterinis lata, elephanto perexigua.*—9 Ita emend. Harduinus, eumque secuti sunt recentt. *Opiferæ dicere* edd. ante Harduinum omnes.—10 Vet. Dalec. *contigit.* Paulo post, Vet. Dalec. *vocis indiscretæ;* Chiffl. *vocis discrete.*

NOTÆ

At esse parvam admodum, atque in recessu positam, vix ut cerni queat, Philosophus admonet Hist. Anim. II. 11. pag. 195. Γλῶτταν δὲ ἔχει μικρόν τε σφόδρα, καὶ ἐντὸς, ὥστε ἔργον εἶναι ἰδεῖν. Quare legendum censuit Pintianus: *Veterinis lata, elephanto perexigua.*

[t] *Ut intercidi eas*] Sectionem venæ sub lingua fieri, præsertim in tumore linguæ. Vide Sennertum Pract. parte tertia I. 5. 2. pag. 251.

[u] *Metellum*] De quo diximus VII. 45.

[v] *Æde Opis*] Ædem Opis in vico Jugario, regione Urbis octava, statuit P. Victor in descriptione Romæ. Vide Notas et Emend. num. 86. Vere dicere, est juste, proprie, non perplexe, balbutientium more, fari.

[w] *Septimo ferme*] Nempe, ut cum tardissime.

[x] *In prima lingua*] In extremo linguæ mucrone. Sic Albertus, loco novissime citato. Tota, ut arbitror, lingua gustamus; alia tamen parte melius, alia minus. Est in linguæ acumine gustus acutior, secundum superiorem partem, et in ipso quoque palato: ibi enim tenuior caro est, nervusque subtilior.

[a] *Tonsillæ*] Glandulæ duæ pluresve, ad linguæ radicem positæ, quæ a fundenda saliva σιαλόχοοι, vulgo *Amygdalæ* appellantur, *Amigdales.*

[b] *Uvæ nomine*] Gallis, *la Luette.* Scriptores Miscellaneorum Medico-physicorum, sive Ephemerid. German. tom. III. pag. 568. 'Nullum animal uvula gaudet præter hominem, quia nullum animal loquitur,' &c. Γαργαρεῶνα Græci, Latini *gurgulionem;* Plinius, Celsus, Serenus, uvam; uvulam Trotula, lib. de Passion. Mulier. appellarunt. Uvæ ei nomen, quod aliquando ad similitudinem uvæ intumescit, cum vehementi inflammatione ac dolore.

[c] *Sub ea*] Arist. Hist. Anim. II. 15. pag. 213. Ἐπιγλωττὶς Atticis: Me-

nulli ova[d] generantium. Opera ejus[2] gemina, duabus[e] interpositæ fistulis. Interior[3][f] earum appellatur arteria,[g] ad pulmonem atque cor pertinens. Hanc operit[h] in epulando, ne spiritu ac voce illac[4] meante, si potus cibusve[i] in alienum deerraverit tramitem, torqueat.[5] Altera exterior[6][j] appelletur sane gula, qua cibus atque potus devoratur. Tendit hæc ad stomachum,[k] is ad ventrem.[l] Hanc

Cap. lxvi. 1 Voces, *epiglossis appellata*, desunt in codd. Dalec. et Chiffl. —2 *Opercula ejus* Vet. Dalec. Mox, *interposita fistulis* Chiffl.—3 *Exterior* Vet. Dalec.—4 Chiffl. *et voce illa.*—5 Ita codd. Regg. Brot. Editio princeps, et al. vett. ante Harduinum. *deerravit tramitem, torqueat* Harduin. 1. 2. 3. Miller. et Bipont. *deerravit, tramitem torqueat* Franz.—6 *Altera interior* Vet. Dalec. Mox, *appellatur* Chiffl. et paulo post in eodem *devolvant* pro *devora-*

NOTÆ

dicis nostratibus, *l'Epiglotte: Ligulam* Latine satis apte dixeris.

[d] *Nulli ova*] Arist. loc. cit. At habent ea ibi simile quiddam, villosum nempe, sive fibrosum, quod adducitur ad constringendum.

[e] *Duabus*] Arteriæ et gulæ: de quibus mox. Unde epiglottida Erasistratus *μέταυλον* vocat, quoniam sit inter duos *αὐλοὺς*, apud Plutarch. Sympos. lib. vii. pag. 698. Erasistratum Plinius sequitur: deserit anatomia recens: quæ negat hanc operam geminam epiglottidi congruere.

[f] *Interior*] Quæ et in homine anterior est, Græci *πρόσθιον* dicunt.

[g] *Arteria*] Τραχεῖα, *aspera*, dicta: cujus usus est accipiendi reddendique spiritus, pulmonis cordisque perflandi. Hæc Arist. Hist. Anim. i. 18. pag. 127. et 128. *L'âpre artere:* aliis, *le siflet, ou la cane du poumon.*

[h] *Hanc operit*] Arteriam ligula operit.

[i] *Si potus cibusve*] Arist. pag. 128. Uterque antiquis contradicit, qui gulam solidiorum ciborum meatum agnoscerent; guttur, sive arteriam, liquidorum: a ligula segregari cibum, ut in gulam, potum, ut in pulmones descenderet. Unde illud poëtæ, Τέγγε *πνεύμονας οἴνῳ*. Neque vero id penitus falsum: tametsi non quo illi putabant modo fiat. Nihil per arteriam labitur: per gulam omnia: verum a gula resudat in arteriam, per annulos, quibus utraque inter se committitur.

[j] *Altera exterior*] Posterior, *ὀπίσθιος*. Gula, *l'Esophage*, *οἰσοφάγος*.

[k] *Ad stomachum*] In hujus vocis nomine cavenda æquivocatio. Nunc enim tota fistula, qua esculenta poculentaque transmittuntur in ventrem, *στόμαχος* appellatur: nunc summa tantum hujus gulæ pars, quæ et *φάρυγξ* dicitur: nunc tantum infima, quæ orificium ventriculi, *τὸ στόμα τῆς γαστρὸς*, sive *τῆς κοιλίας*, et *καρδία* improprie dicitur. Hoc postremo sensu ea vox a Plinio modo accipitur, et a Celso iv. 1. atque alias passim. Vide quæ mox subjiciuntur a Plinio cap. 69. de vero hujus vocis intellectu.

[l] *Is ad ventrem*] Quem nos stomachum improprie dicimus, *l'Estomach*, alii ventriculum.

per vices operit,[a] cum spiritus tantum aut vox commeat, ne restagnatio[m] intempestiva alvi obstrepat.[7] Ex cartilagine[n] et carne arteria, gula nervo[8] et carne[o] constat.

LXVII. Cervix nulli,[p] nisi quibus utraque hæc. Ceteris collum,[q] quibus tantum gula. Sed quibus cervix, e multis vertebratisque orbiculatim ossibus flexilis,[1] ad circumspectum,[b] [r] articulorum nodis jungitur. Leoni tantum,[s] et lupo, et hyænæ, ex singulis rectisque ossibus[c] rigens.[2] Cetero spinæ annectitur,[t] spina lumbis, ossea: sed tereti structura, per media foramina a cerebro medulla descen-

[a] *Gulam vicissim epiglottis operit.*
[b] *Ad circumflectendum, et ad circumspiciendum.*
[c] *Ex unico osse, in unoquoque horum animalium.*

tur.—7 Dalec. *alimenti obrepat;* al. ap. Dalec. *irrumpat.*—8 Chiffl. *gula e nervo.*

CAP. LXVII. 1 Codd. Dalec. *ossibus flexitiliis.*—2 Dalec. *ossibus riget.*—

NOTÆ

[m] *Restagnatio*] Rejectio cibi per vomitum, redundatioque in fauces et os e ventriculo, cum ructu.

[n] *Ex cartilagine*] Iisdem verbis Arist. de Part. Anim. III. 3. pag. 1002. Cartilagines multæ sunt, rotundæ, et annulares: connectuntur hæ per intermedia ligamenta, quæ in brutis membranacea, in homine carnosiora sunt, ut musculi perexigui esse videantur.

[o] *Gula nervo et carne*] Arist. loc. cit. Duplici propria constat tunica: prima externa, crassiore, carnosiore, ac molliore: interna altera, magisque nervea, subtiliore ac duriore.

[p] *Cervix nulli*] Αὐχὴν, Aristoteli de Part. Anim. IV. 10. pag. 1032. unde hæc manarunt.

[q] *Ceteris collum*] Τράχηλος. Colli a cervice discrimen patet ex Varrone, qui de Re Rust. II. 5. vaccas eligit, 'cervicibus crassis ac longis, a collo palearibus demissis.'

[r] *Ad circumspectum*] Multis, inquit, hoc est, septenis cervix constat ossibus, seu vertebris orbiculatis: atque ut sit ea flexilis ad circumspiciendum, et ad convertendum caput in varias partes, articulationes peculiares habet et symphyses. Has vero Laurentius explicat de Ossibus II. 24. p. 89.

[s] *Leoni tantum*] Arist. loc. cit. De lupo quoque ita fere Ælianus Hist. Anim. X. 26. De leone plane affirmat IV. 34. de quo tamen id falsum esse pronuntiant viri eruditi, qui in Bibliotheca Regis Christianiss. leonem ex anatomiæ arte secuerunt anno 1667. mense Junio, ut in Ephemerid. Eruditorum narratur.

[t] *Spinæ annectitur*] Cervicis vertebræ septem sunt: dorsi seu spinæ, duodecim: quinque, lumborum.

dente. Eandem esse ei naturam,[u] quam cerebro, colligunt: quoniam prætenui ejus membrana modo incisa statim expiretur.[v] Quibus longa[w] crura, iis longa et colla. Item aquaticis,[x] quamvis brevia crura habentibus: simili[3] modo uncos ungues.[y]

LXVIII. Guttur homini tantum et suibus intumescit,[a] aquarum quæ potantur plerumque vitio. Summum gulæ fauces vocantur, extremum[1] stomachus.[b] Hoc nomine[a] est sub arteria jam carnosa inanitas[b] annexa spinæ, et latitudine ac longitudine lacunæ modo[c] fusa.[2] Quibus fauces non sunt, ne stomachus quidem est, nec colla, nec

[a] *Stomachi nomine.* [b] *Cavitas.*

3 'Alii reponendum monent *dissimili*, ut antea legebatur; nec aliter in Vet.' *Dalec.*

CAP. LXVIII. 1 Cod. Dalec. *postremum.*—2 Cod. Dalec. *etiam lat. ac long.*

NOTÆ

[u] *Eandem esse ei naturam*] Hoc est, vim eandem aut pæne parem vitæ sustinendæ: quoniam æquo salutis discrimine cerebrum et spinæ medulla inciditur. Alioqui diversam esse utriusque naturam Philosophus monet de Part. Anim. II. 7. pag. 985. cerebri frigidissimam, calidissimam dorsi medullæ. Et in eandem sententiam Albertus plura de Animal. XII. 2. 3. pag. 853.

[v] *Statim expiretur*] Nervi prius solvuntur, spiritusque animales ad motum sensumque inepti redduntur. Id vero quemadmodum fiat, docet Laurentius lib. IV. p. 164.

[w] *Quibus longa*] Ut gruibus.

[x] *Item aquaticis*] Ut sunt olores, et propemodum anseres.

[y] *Simili modo uncos ungues*] Ut stellaris ardea, *le Butor*. Vide Notas et Emend. num. 87.

[a] *Intumescit*] Morbum hunc Bronchocelen vocant, non qualem Celsus describit VII. 13. sed quem Felix Platerus apud Sennertum parte prima Practicæ II. 25. pag. 289. Tumor est in gutture, amplo spatio extuberans, qui tensus est admodum: atque ita, ut cum pulsatur, sonum edat: cum premitur, utris instar cedat, moxque iterum attollatur. Nec tamen guttur ipsum intumescit, si proprie loquimur: sed extra guttur tumor est sub cute, guttur ipsum comprimens. In Liguribus Taurinis, qui Alpium aquas bibunt, monstrosi ea parte evadunt: sub Rhæticis item, Vindelicisque montibus, teste Scaligero in Arist. pag. 90. Vetus Interpres Juvenalis Sat. XIII. 'Tanquam si in Alpibus homines gutturosos admireris, ubi tales sunt plurimi: nam lata et inflata colla habent.'

[b] *Extremum stomachus*] Orificium ventriculi superius: ob amplitudinem κατ' ἐξοχὴν dicitur στόμαχος, παρὰ τὸ στόμα ἔχειν.

[c] *Lacunæ modo*] Vide Notas et Emend. num. 88.

guttur, ut piscibus, et ora ventribus junguntur. Testudini marinæ lingua nulla, nec dentes: rostri acie comminuit omnia. Postea arteria[d] et[3] stomachus denticulatus callo, in modum rubi, ad conficiendos cibos, decrescentibus renis:[e][4] quicquid appropinquat ventri, novissima asperitas,[5] ut scobina fabris.[6]

LXIX. Cor animalibus[f] ceteris in medio pectore est: homini tantum infra lævam papillam, turbinato mucrone in priora[c][1][g] eminens. Piscibus solis[h] ad os spectat. Hoc

[c] *In anteriora.*

lacunæ modo fusæ; Vet. Dalec. *in long. ac lat. lagenæ modo effusa;* Chiffl. *ad lat. ac long. lacunæ modo fusa;* Gronov. et al. ante Harduin. *ad lat. ac long, lagenæ, &c.*—3 *Post arteriam est* Vet. Dalec. et mox in eodem Vet. *in modum tubi.*—4 Ita codd. Harduini omnes, Regg. Brot. et Editio princeps. *decrescentibus venis* cod. Lugd. *deterentibus,* vel *dispescentibus* margo edd. Dalec. et Gronov.—5 'Ita Mss. Reg. et editio princeps: nec aliter interpungendum. Pars ilia in testudine est angustissima: hæc est denticulata asperitas, de qua infra cap. 79. Major quidem et arctior prout appropinquat ventri. Venter ibi est, *l'Orifice intestinal.*' Brotier. *quo magis appropinquat* Vet. Dalec. *quicquid appropinquat ventri. Novissima, &c.* edd. ante Brotier.—6 Ita codd. Regg. Brot. et Editio princeps. *ut scobina fabri* edd. vulgg. ante Brotier.

CAP. LXIX. 1 Cod. Dalec. *mucrone priore.*—2 Ita codd. Harduini et

NOTÆ

[d] *Postea arteria*] In testudine, inquit, post rostrum arteria est, et gula, stomachusque: sed is denticuloso callo in rubi modum asper, ut in eo ipso canali conficiantur cibi, &c.

[e] *Decrescentibus renis* [*crenis*] Locum hunc si quis aut plane intelligere, aut sanare ausit, lampadem trado: nihil enim habeo quod affirmem. In Mss. omnibus, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. *decrescentibus renis* (in Lugd. *venis*) *quicquid appropinquet ventri novissima asperitas ut sobina fabris.* Pro *renis* forte *serris* legendum: nam *crenæ* vox nec ullius codicis est manu exarati, nec scio an alibi lecta. Forte etiam *quacumque* legi satius fuerit. Ut ut est, non ad hominem ista, ut interpretes omnes ad hunc diem arbitrati sunt, sed ad marinam testudinem, referri oportuit. Scobina fabri lima est, *une lime.* Varro de Lingua Latina lib. VI. pag. 76. 'In Nervolaria: Scobinam ego lima actutum adrasi. Scobinam a scobe; lima enim materia fabrilis est.'

[f] *Cor animalibus*] Sunt hæc ex Arist. Hist. Anim. I. 20. pag. 133. Minime tamen suibus, aliisque multis, medio illud pectore est: sed fere ut homini. Asello marino in ventre esse ait Ælianus Hist. Anim. V. 20.

[g] *In priora*] In anticas partes, εἰς τὸ πρόσθεν ἔχει ἡ καρδία τὸ ὀξύ. Arist. loc. cit.

[h] *Piscibus solis*] Arist. Hist. Anim. II. 18. pag. 253. Causam reddit idem de Part. Anim. III. 4. p. 1005. Ἔχει δὲ πρὸς τὴν κεφαλὴν τὸ ὀξύ· ἔστι δὲ αὐτῇ τὸ πρόσθεν· ἐπὶ ταύτην γὰρ ἡ κίνησις.

primum [i] nascentibus formari in utero tradunt: deinde cerebrum, sicut tardissime oculos. Sed hos primum emori, cor novissime. Huic præcipuus calor. Palpitat [j] certe, et quasi alterum movetur intra animal, præmolli [2] firmoque opertum membranæ involucro,[k] munitum costarum et pectoris muro, ut pariat [3] [l] præcipuam vitæ causam et originem. Prima domicilia [4] intra se animo [m] et sanguini [n] præbet, sinuoso specu,[o] et in magnis [p] animalibus triplici, in nullo non gemino:[q] ibi mens habitat. Ex hoc fonte duæ grandes venæ [r] in priora [d] [5] [s] et terga discurrunt, sparsaque

[d] *In anticas partes.*

Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *movetur intra animalia præmolli* Chiffl. *movetur animal intra præmolli* Gronov. et edd. Dalecampius legebat, *alterum intro movetur anima præmolli.*—3 Chiffl. *ut pareat.* Alii ap. Dalec. *ut par erat.*—4 Chiffl. *originem primam. Domicilia.*—5 Codd.

NOTÆ

Cordis mucro ad caput spectat in piscibus, quia hæc pars ipsis anterior est, in quam motus omnis agitur. At serpentum quoque par ratio est, ut docet Ælianus Hist. Anim. v. 31.

[i] *Hoc primum*] Solenni cautione dum tradi id præfatur, rei se sponsorem negat velle fieri: quanquam id Philosophus asseverat loco proxime citato. Negat autem Galenus de Format. Fœtus v. 4. pag. 292. jecur primo formari affirmans: ut lumbos alii, alii cerebrum, umbilicum alii: alii denique, quod fidem excedit, pedis digitum crassiorem. Vide Plutarch. de Placitis Philos. v. 17. pag. 907. Simili cautione idem Plinius, superiore libro cap. 74. ubi de corde avium: 'Cor avium,' inquit, 'esse existimant, primum in omni corpore id gigni opinantes.'

[j] *Palpitat*] Ex Arist. loco proxime appellato. Motum cordis geminum intelligit, diastolen, systolenque.

[k] *Membranæ involucro*] Pericardium Anatomici vocant.

[l] *Ut pariat*] Ita Reg. 1. Paris. librique impressi. At Reg. 2. Chiffl. &c. *ut pareat.* Forte, *ut appareat;* vel, *ut par erat.*

[m] *Animo*] Calori, quo partes animantur ac sustinentur.

[n] *Et sanguini*] Non quia sanguinem cor conficit, sed quia perficit, addito vitali spiritu ab insita vi cordis: ante hanc consummationem, non est idoneus nutritioni sanguis.

[o] *Sinuoso specu*] Cordis ventriculo.

[p] *Et in magnis*] Arist. Hist. Anim. III. 4. pag. 306. Τὰ δὲ μέγιστα, πάσας τὰς τρεῖς. In corde avium piscium que tres pariter reperiri Cæsalpinus observavit, laudatus a Riolano Anthropogr. lib. III. pag. 236.

[q] *In nullo non gemino*] Sive ii conspicui sint, sive tam exigui, ut sensum effugiant. Arist. loc. cit. Galenus quoque de Usu Part. VI. 9. pag. 427.

[r] *Duæ grandes venæ*] Cava et arteriosa. Accepta hæc sunt plane totidem verbis ex Arist. de Part. Anim. III. 4. pag. 1006.

[s] *In priora*] Sive, ut habent Mss.

ramorum serie,[6] per alias minores omnibus membris vitalem sanguinem [7] rigant. Solum hoc [t] viscerum vitiis non maceratur, nec supplicia vitæ trahit: læsumque mortem illico [u] affert. Ceteris corruptis, vitalitas in corde durat.

LXX. Bruta existimantur [a] animalium, quibus durum riget: audacia, quibus parvum [b] est: pavida, quibus prægrande. Maximum autem [c] est portione muribus, lepori, asino, cervo, pantheræ, mustelis, hyænis, et omnibus timidis, aut propter [1] metum maleficis. In Paphlagonia [d] bina

Dalec. et Chiffl. *in prorsa*.—6 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *sparsæque ramorum serie* Gronov. et edd. vett.—7 Margo edd. Dalec. et Gronov. *omnia membra Vitali sanguine*.

CAP. LXX. 1 Cod. Dalec. *timidis nimia, aut propter*; Vet. Dalec. *timidis*

NOTÆ

omnes, *in prorsa*, hoc est, in anteriora.

[t] *Solum hoc*] Aristot. loc. cit. Pati tamen et cor ipsum quoque morbos aiunt: putredinem, inflammationem, ulcera, tumores, abscessus, tabem: quæ variis experimentis comprobat Bartholinus in Anatomia Reformata II. 6. p. 282. et Schenckius Observ. Medic. lib. II. pag. 296. De phthisi Plinius ipse XIX. 26.

[u] *Mortem illico*] Aristot. loc. cit. Multis exemplis idem Bartholinus fidem facit, vulnera quoque cor læsum ad tempus pati: sed ita nimirum, ut ne ad ventriculum vulnera pervenerint, ut Galenus admonet. Leporem tamen sclopeti glande medio in corde perfossum eadem ferme qua prius velocitate ad teli jactum cucurrisse: canes, interdum absciso avulsoque corde, vociferari ac progredi visos, refert Schenckius, Observ. Medic. lib. II. pag. 293.

[a] *Bruta existimantur*] Hæc Philosophus totidem verbis loc. citato.

[b] *Quibus parvum*] Leoni tamen inventum est amplitudine tanta, quanta, proportione corporis, animalium nulli, cum Anatomicæ rei periti leonem secuerunt in Bibliotheca Regis Christianissimi anno 1667. mense Junio. Erat ei longitudo sex pollicum: latitudo, quatuor: basi in mucronem acutissimum desinente.—‘ Quod autem addit Plinius, pavida animalia esse, quibus cor prægrande sit, id experimento comprobasse se refert scriptor diligens et accuratus libri Gallici, *Mélange d'Histoire et de Littérature*, tom. I. p. 61. in dissecto juvene supra modum ignavo ac timido.’ *Ed. sec.*

[c] *Maximum autem*] Hæc rursum iisdem verbis Arist. loc. cit.

[d] *In Paphlagonia*] Ælianus Hist. Anim. X. 35. et Gellius XVI. 15. pag. 906. Uterque ex Theophrasto. Athenæus item lib. IX. pag. 390. De gemino unius cordis mucrone hæc accipienda esse monet Galenus Admin. Anatom. VII. 11. Quod et in homine quodam observatum narrat Riolanus Anthropogr. lib. III. pag. 236.

perdicibus corda. In equorum[e] corde et boum ossa reperiuntur interdum. Augeri id[f] per singulos annos in homine, ac binas[2] drachmas ponderis ad quinquagesimum[3] accedere: ab eo detrahi tantundem, et ideo non vivere hominem ultra centesimum annum defectu cordis, Ægyptii existimant, quibus mos est[g] cadavera asservare medicata.[a] Hirto[4] corde[h] gigni quosdam homines proditur, neque alios fortiores esse industria,[5] sicut Aristomenem[i] Messenium, qui CCC. occidit Lacedæmonios. Ipse convulneratus et captus, semel per cavernam lautumiarum[j] evasit, angustos vulpium[6] aditus secutus; iterum captus, sopitis

[a] *Medicamentis condita.*

aut *præter.* Dalecampius legit, *timidis ac minimis propter.*—2 Tolet. *et ad binas.*—3 Gronov. et al. ante Harduin. *ad quinquagesimum annum.*—4 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. recentt. *Hirsuto* vulgg. et Gronov.—5 Ita codd. Harduini, Vet. Dalec. et edd. recentt. *fortioris esse industriæ* Gronov. et al. ante Harduin.—6 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *per cavernas lautumiarum evasit, angustias vulpi-*

NOTÆ

[e] *In equorum*] Arist. Hist. Anim. II. 18. p. 246. et de Part. Anim. III. 4. pag. 1005. Galenus item de Usu Part. VI. 19. pag. 445. Etiam in hominum corde visa. Vidit Riolanus in cadavere Præsidis Nicolai Parisiis: et in Regina Maria Medicæa, Ludovici XIII. Christianissimi Regis parente, hoc ipso prodente Anthropogr. lib. III. p. 236. Vidit Joan. Trullus in corde Urbani VIII. Pont. Max. Sed hæc rariora.

[f] *Augeri id*] Esse hoc exploratum, atque extra controversiam positum, Schenckius contestatur Observ. Medic. lib. II. pag. 294. Cœlius Rhodig. Antiq. Lect. XIX. 21. pag. 911. 'Astrorum peritus Dioscorides,' inquit, 'anno centesimo vitam circumscripsit, cordis ratione, quod in anniculo mensum habeat drachmarum duarum, in bimo quatuor, inde procursu pari in annum quinquagesimum: a quo decrementa supputentur ad æquilibrium: quæ ambitu peracto ad metam redeant eandem: proinde non superesse spatia, visceris ejus dilapsu.' Dioscoridis Ægyptii meminit Philostratus de Vita Tyanei, IV. 12. pag. 196.

[g] *Mos est*] Herod. II. 87. pag. 121.

[h] *Hirto corde*] Sive hirsuto, pilis referto. Sic quorundam latronum cor hirsutum esse repertum scribit Muretus, Variar. XII. 10.

[i] *Aristomenem*] Valer. Max. I. 8. pag. 75. 'Admirabilius Aristomenis Messenii cor: quod Athenienses, ob eximiam calliditatem exsectum, pilis refertum invenerunt: cum eum aliquoties captum, et astutia elapsum cepissent.'

[j] *Lautumiarum*] Ita Mss. omnes. Alii *latumias* et *latomias* scribunt:

custodibus somno, ad ignem advolutus lora cum corpore exussit; tertio capto Lacedæmonii [k] pectus dissecuere viventi,[7] hirsutumque cor repertum est.

LXXI. In corde summo pinguitudo est [1] quædam, lætis extis. Non semper autem in parte extorum habitum est. L. Postumio Albino rege sacrorum,[m] post centesimam [n] vicesimam sextam [1] Olympiadem, cum rex Pyrrhus ex

um codd. Dalec. et Chiffl. *per cavernam lutomiarum evasit, angustos, &c.* Gronov. et edd. vett.—7 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Vet. Dalec. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *dissecuere causa videndi* Gronov. et al. ante Harduin.

CAP. LXXI. 1 Ita codd. Harduini, Tolet. Dalec. et Chiffl. cum edd.

NOTÆ

hoc est, lapicidinas, seu loca lapidibus exsecta.

[k] *Lacedæmonii*] Unus omnium Valerius Max. memoriæ lapsu pro Lacedæmoniis Athenienses scripsit. Refert hanc historiam Clemens Alex. apud Eusebium Præpar. lib. IV. pag. 157. et Pausan. in Messeniacis. Stephanus item verbo 'Ανδανία, pag. 81. ex Herodoto, Plutarcho, et Rhiano auctoribus.

[l] *Pinguitudo est*] Τὸ στέαρ, *adeps*, a πιμελὴ, quæ facile cordis calore liquaretur, discrepans. Vide Bartholin. Anatom. Reform. II. 6. pag. 235. et Riolanum Anthropogr. II. 6. p. 80.

[m] *Rege sacrorum*] Qui sacra a solis regibus obiri consueta perageret, regibus exactis: quem, ut par ei auctoritas inesse videretur in eo munere, regio nomine decorarunt, sacrorum Regem appellantes. Ita fere Pseudo-Fenestella de Sacerd. Rom. cap. 11. Regis sacrorum apud Tullium mentio est, in Orat. de Arusp. Resp. et pro Domo sua.—'De hac gente Albina fuit multo postea Clodius Albinus Cæsar: cujus est nummus hic singularis ex ære, cum argentea bractea; Gallice, *medaille fourrée:* nitidissimus, et egregiæ cælaturæ, in Museo D. Abbatis Fauvel. Pars nummi prior hunc titulum habet: D. CLODIVS ALBINVS CÆS. capite nudo; posterior, istum: P. M. TR. P. XVII. IMP. VII. COS. VII. Tutela sive Fides Cæsarea sedens, sceptrum sinistra tenet, dextram imponit capiti pueruli nudi, ad genua ei astantis. Significat parvulum Cæsarem filium 'Pontificis Maximi, Tribunitia Potestate XVII. Imperatoris VII. Consulis VII.' ac proinde Commodi Augusti, commissum ab ipso fuisse, cum sibi instare suprema tempora ob invaletudinem intelligeret, tutelæ ac fidei viri Consularis, et sexagenarii, Clodii Albini Cæsaris. Factum istud esse supremo vitæ Commodi anno hæc notatio temporis docet. Cuilibet nummum contrectanti venit in mentem quærere, quis cujusvis sit ille parvulus. Respondet titulus, esse 'Pontificis Maximi, Tribunitia Potestate XVII. Imperatoris VII. Consulis VII.' Ergo Commodi. Habuit Commodus liberos saltem duos, masculum et puellam, teste nummo ejus inscripto, LIBERI AVG. Verum puella jam Postumo nupserat, patri Postumi Augusti, ut ex ætate istius intelligitur. Eam ob rem parvulus in isto nummo uni-

Italia discessisset, cor in extis aruspices inspicere cœperunt. Cæsari[o] dictatori, quo die primum veste purpurea processit, atque in sella aurea sedit,[2] sacrificanti bis in extis defuit.[p] Unde quæstio[q] magna de divinatione argumentantibus, potueritne sine illo[3] viscere[r] hostia vivere, an ad tempus amiserit. Negatur cremari posse in iis, qui cardiaco[s] morbo obierint: negatur et veneno interemtis. Certe extat oratio Vitellii,[4] [t] qua reum Pisonem ejus sce-

recentt. *vicesimam tertiam* Gronov. et edd. ante Harduinum.—2 Vet. Dalec. *insedit*.—3 Ita Editio princeps; item margo edd. Dalec. et Gronov. Edd. ante Brotier. *sine ullo*.—4 Gronov. et al. vett. *Vitelli*.

NOTÆ

cus, et vix bimus trimusve pingitur.' *Ed. sec.*

[n] *Post centesimam*] Vide Notas et Emend. num. 89.

[o] *Cæsari*] Plutarch. in Cæsare, p. 737. Appianus de Bell. Civil. lib. II. pag. 501. Suetonius in Julio cap. 77. 'Eo arrogantiæ progressus est, ut aruspice tristia et sine corde exta sacro quodam nuntiante, futura diceret lætiora, cum vellet: nec pro ostento ducendum, si pecudi cor defuisset.' Jul. Obseq. cap. 127. 'Cæsari Dictatori exta sine corde inventa: ipse Cæsar 23. vulneribus in curia Pompeiana a conjuratis confossus.'

[p] *In extis defuit*] Fiebat id astu doloque aruspicum, cor victimæ clam subtrahentium, ut eo ostento ab incœptis deterrerent Imperatores: vel ut plures hostiæ litarentur, cum priores fuisse tristes dicerentur, ut Athenæus animadvertit lib. IX. pag. 380.

[q] *Unde quæstio*] Cic. de Divin. lib. II. pag. 226. 'Sed affers,' inquit, 'in tauri opimi extis, immolante Cæsare, cor non fuisse: id, quia non potuerit accidere, ut sine corde victima illa viveret, judicandum esse tum interiisse cor,' &c. Vide et de Divin. lib. I. pag. 205.

[r] *Sine illo* [*ullo*] *viscere*] Sine ullo corde. Ita Mss. omnes. Editi nonnulli, *sine illo*.

[s] *Qui cardiaco*] Affectus hic est ventriculi, hoc est, oris stomachi, quod veteres καρδίαν quoque appellarunt: hujus enim mira est cum corde cerebroque consensio, de qua Laurentius VI. 18. p. 304.—'Cels. III. 19. 'Morbi genus, quod καρδιακὸν a Græcis nominatur .... nihil aliud est, quam nimia imbecillitas corporis, quod stomacho languente, immodicoque sudore digeritur. Licetque protinus scire id esse, ubi venarum exigui imbecillique pulsus sunt.'' *Ed. sec.*

[t] *Vitellii*] Hujus vehementiam in dicendo adversus Pisonem Tacitus prædicat Annal. III. pag. 73.—'Dolebat vehementer P. Vitellio sublatum veneno fuisse Germanicum Cæsarem, quippe socerum suum. Duxerat enim uxorem filiam Germanici Cæsaris, ex qua genuit A. Vitellium Cæsarem Germanicum Imp. Itaque vehementer hanc causam agebat P. Vitellius Germanici gener. Fuit enim

leris coarguit, hoc usus argumento: palamque testatus, non potuisse ob venenum cor Germanici[u] Cæsaris cremari. Contra genere morbi[v] defensus est Piso.

LXXII. Sub eo[1a] pulmo est, spirandique officina, attrahens ac reddens animam, idcirco spongiosus, ac fistulis

CAP. LXXII. 1 *Super eo* Dalec.—2 Ita codd. Harduini et Dalec. cum

NOTÆ

'Germanicus' cognomen hæreditarium in familia Neronis Claudii Drusi Germanici Imperatoris, qui pater Germanici Cæsaris fuit. Unde et Vitellius Imp. quia prognatus ex filia Germanici Cæsaris 'Vitellius Germanicus' est cognominatus in nummis ex auro argentoque et ære fere omnibus: A. VITELLIVS GERMANICVS IMP. AVG. P. M. TR. P. Docet idipsum planius nummus insignis argenteus, quem accepi dono nuperrime a P. Juliano Percheron, Societatis nostræ. Inscriptus ille quidem est parte priore, ut ceteri vulgares: A. VITELLIVS GER. IMP. AVG. P. M. TR. P. capite laureato. In aversa autem pagina, Apollo Palatinus stat togatus, capite radiato, dextra lauri ramum tenet, sinistra orbem, cui Victoria Romana imposita coronam Augusto porrigit. Epigraphe: AVGVSTVS GERMANICVS. Quo titulo significatur, non modo hæreditario cognomine Vitellium esse Germanicum; sed et victoriæ nomine regimen ei fuisse cum Augustali potestate assignatum. Hinc etiam in nummis duobus e Regia gaza aureis non 'Vitellius Germanicus Imp.' sed 'Vitellius Imp. Germanicus' nuncupatur, addito scilicet victoriæ argumento. Prior est: A. VITELLIVS IMP. GERMAN. .)(. VICTORIA AVGVSTI. Victoria gradiens, dextra palmam tenet. Similis alter: .)(. CONSENSVS EXERCITVVM. Mars gradiens cum hasta et signo legionis. Apud Occonem denique tertius, pag. 144. ex auro pariter: A. VITELLIVS IMP. GERM. .)(. VICTORIA GERMAN. Victoria dextra lauream tenet. Ipsius autem Germanici Cæsaris nummus extat singularis, cum P. Vitellii nomine, qui gener ipsius, et idem pater A. Vitellii Imp. fuit, apud D. Vaillant, p. 10. ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΝ ΚΑΙΣΑΡΑ ΓΟΡΤΥΝΙΩ. Caput Germanici nudum. *Germanicum Cæsarem Gortynius* Prætor salutat. .)(. In area, ΕΠΙ ΠΟΠΛΙΟΥ ΟΥΙΤΕΛΛΙΟΥ ΑΝΘΥ. (hoc est, 'Ανθυπάτου) ΝΙΚΟΜΗΔΕΩΝ. *Sub Publico Vitellio Proconsule.* Nummus *Nicomediensium.*' Ed. sec.

[u] *Cor Germanici*] Suetonius in Caligula cap. 1. de Germanico Caligulæ patre: 'Antiochiæ obiit, non sine veneni suspicione. Nam præter livores, qui toto corpore erant, et spumas quæ per os fluebant, cremati quoque cor inter ossa incorruptum repertum est: cujus ea natura existimatur, ut tinctum veneno igne confici nequeat.' Narrat Thuanus Histor. lib. I. de Helveto gladiatore Huldrico Zuinglio, cadavere flammis tradito, absumi cor haud potuisse.

[v] *Genere morbi*] Quoniam non iis solum qui veneno, sed et iis qui cardiaco morbo interirent, evenire id pro confesso haberi vellet.

[a] *Sub eo*] Sub corde pulmones extant, quibus ipsum cingitur. Sunt hæc deinceps ex Arist. de Part. Anim. III. 6. pag. 1009.

inanibus[b] cavus. Pauca eum (ut dictum est[c]) habent aquatilia. At cetera[1] [d] ova parientia exiguum, spumosum, nec sanguineum: ideo non sitiunt. Eadem est causa,[e] quare sub aqua diu ranæ et phocæ urinentur. Testudo quoque,[f] quamvis prægrandem et sub toto tegumento habeat, sine sanguine tamen habet. Quanto minor hic corporibus, tanto velocitas major. Chamæleoni[3] [g] portione maximus, et nihil aliud[h] intus.

LXXIII. Jecur in dextra[i] parte est: in eo[j] quod caput extorum vocant, magnæ varietatis. M. Marcello[k] circa

edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *aquatilia ac cætera* Gronov. et al. vett.—3 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Chamæleonti* edd. vett. et Gronov.

NOTÆ

[b] *Fistulis inanibus*] Σύριγγας vocat Philosophus. Frequentibus pulmo cavernis hiat, quas venæ permeant, in quibus plurimum sanguinis.

[c] *Ut dictum est*] Lib. IX. 6.

[d] *At cetera*] Lacerti, testudines, aves. Arist. loc. cit. et Albertus de Animal. XIII. 6. pag. 384. Vide Notas et Emend. num. 90.

[e] *Eadem est causa*] Quia spumosus est, et fungosus, plurimum aëris in se continens, quo uno refrigeratur id genus abunde aliquanto tempore, dum sub aqua est. Arist. loc. cit.

[f] *Testudo quoque*] Arist. loc. cit.

[g] *Chamæleoni*] Plutarchus de Solert. Anim. ex Theophrasto, parum abesse scribit, quin totum corpus pulmone sit plenum.

[h] *Et nihil aliud*] In Indice hujus loci: 'Quibus animalibus nihil aliud quam pulmo intus.' Tamen de corde diximus VIII. 51. De ejusdem jecoris præstantia in medicina dicemus XXVIII. 29.

[i] *Jecur in dextra*] Arist. Hist. Anim. II. 19. pag. 269. Aliquando tamen jecoris ac lienis permutatas sedes, ut illud in læva, in dextra foret iste, visum a se Medici testantur apud Schenckium Observ. Medic. lib. III. pag. 447.

[j] *In eo*] In jecore. Caput jecoris ex omni parte diligentissime aruspices considerasse tradit et Cicero de Divin. lib. II. pag. 224. Plutarchus in Marcello, pag. 315. κεφαλὴν ἥπατος vocat. Ceteri scriptores Latini, cum Plinio, κατ' ἐξοχὴν caput extorum. Pars est jecoris superior, gibbera, et rotunda, Laconicæ testudinis ritu.

[k] *M. Marcello*] Plutarchus loc. cit. Valerius Max. I. 6. 9. de M. Marcello: 'Is captarum Syracusarum et Hannibalis ante Nolana mœnia a se primum fugere coacti gloria inflammatus, cum summo studio niteretur, ut Pœnorum exercitum aut in Italia prosterneret, aut Italia pelleret, solennique sacrificio voluntates Deorum exploraret, quæ prima hostia ante foculum decidit, ejus jecur sine capite inventum est: proxima caput jocineris duplex habuit.... Ita monitus M. Marcellus, ne quid temere conaretur, insequenti nocte specu-

mortem, cum periit ab Annibale, defuit in extis.[1] Sequenti deinde die geminum repertum est. Defuit et C. Mario, cum immolaret Uticæ: item Caio[l] principi Kalend. Januariis, cum iniret consulatum, quo anno interfectus est: Claudio successori ejus, quo mense interemtus est veneno. Divo Augusto[m] Spoleti sacrificanti primo potestatis[n] suæ die, sex[2] victimarum jecinora replicata intrinsecus ab ima fibra[o] reperta sunt: responsumque 'duplicaturum intra annum[p] imperium.' Caput extorum tristis ostenti[q] cæsum[r] quoque est, præterquam in solicitudine ac metu: tunc enim perimit curas. Bina jecinora[s] leporibus circa

CAP. LXXIII. 1 'Manuscriptus, *exitu:* prave.' *Dalec.*—2 Hanc vocem, *sex*, non agnoscit codex Dalecampii. Mox, Vet. Dalec. *ab una fibra:* et paulo post,

NOTÆ

landi gratia cum paucis egredi ausus, a multitudine hostium in Brutiis circumventus, æque magnum dolorem ac detrimentum patriæ interitu suo attulit.' Vide et Liv. lib. XXVII. p. 309. Hæc omnia Cicero ridet de Divin. lib. II. p. 226.

[l] *Item Caio*] Caio Cæsari Germanico Aug.

[m] *Divo Augusto*] Suetonius in Augusto cap. 95. 'Primo autem Consulatu ei augurium capienti duodecim se vultures, ut Romulo, ostenderunt: et immolanti omnium victimarum jocinera replicata intrinsecus ab ima fibra patuerunt: nemine peritorum aliter conjectante, quam læta per hæc et magna portendi.'

[n] *Primo potestatis*] Quo die bellum sibi contra Antonium una cum potestate Prætoria decretum intellexit, Dio lib. XLVI. pag. 411. Miscet omnia Suetonius, loco allato, cum id ad primum Augusti Consulatum referre videtur. Plinii verba ab eo transcripta ibi palam est.—'Sed uterque a Plinii mente aberrat.' *Ed. sec.*

[o] *Ab ima fibra*] Jecoris extremæ partes, immo et cordis, et cujuscumque visceris, fibræ vocantur.

[p] *Intra annum*] Antonio devicto, A. U. C. 724.

[q] *Tristis ostenti*] Vel *tristi ostento.*

[r] *Cæsum*] Victimarii cultro imprudenter læsum. Hinc Ovid. Met. XV. 794. 'Magnosque instare tumultus Fibra monet, cæsumque caput reperitur in extis.' Decio quoque immolanti, caput jecinoris cæsum repertum Livius notat lib. VIII. p. 139.

[s] *Bina jecinora*] Lobos interpretor, pinnasve geminas, in quas animantium plerorumque, si bovem aliaque excipias, jecora dividi, iisque ventriculum, ceu digitis, tegi et contineri aiunt. Bartholin. Anatom. I. 14. pag. 83. Jecur ita fissum in iis leporibus esse Philosophus ait Histor. Animal. II. 19. pag. 269. ut cum reipsa duplicatum non sit, ejusmodi tamen esse videatur.

Briletum[3] [t] et Tharnen, et in Cherroneso ad Propontidem. Mirumque translatis alio interit alterum.

LXXIV. In eodem est fel, non omnibus [a] datum animalibus. In Eubœæ [b] Chalcide nullum pecori. In Naxo [c] prægrande geminumque, ut prodigii loco [d] utrumque advenæ.[1] Equi, muli,[e] asini, cervi, capreæ,[2] apri, cameli,[f] delphini non habent. Murium [g] aliqui habent. Hominum [h] paucis non est, quorum valetudo firmior,[3] et vita longior. Sunt qui equo non quidem in jecore esse, sed in alvo putent: et cervo [i] in cauda, aut intestinis. Ideo tantam habent amaritudinem, ut a canibus non attingantur.[j] Est

visum tum quoque est, &c.—3 Codd. Regg. Hard. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Hard. et Chiffl. *Prilietum;* sic quoque margo edd. Dalec. et Gronov. Vide Not. et Emend. n. 91.

CAP. LXXIV. 1 Vet. Dalec. *et prod. l. utr. sit advenis.*—2 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. Antea legebatur *capræ.*—3 Cod. Dalec. *va-*

NOTÆ

[t] *Circa Briletum*] Vide Notas et Emend. num. 91.

[a] *Non omnibus*] Arist. Hist. Anim. I. 22. p. 139. et de Part. Anim. IV. 2. p. 1020.

[b] *In Eubœa*] Arist. locis cit. Ctesias quoque in Indicis, apud Herod. p. 667.

[c] *In Naxo*] Arist. pag. 140. et pag. 1020.

[d] *Ut prodigii loco*] Triste ostentum advena putat esse, cum ibi facit rem divinam: utrumque non naturæ instituto ratus, sed portenti alicujus significatione accidere.

[e] *Equi, muli*] Arist. Histor. Anim. II. 18. p. 253. et de Part. Animal. IV. 2. pag. 1020. Ctesias apud Photium cod. 73. p. 153. negat fel esse iis animantibus, quibus est solida ungula. Arist. loc. cit. in cervis agnoscit quiddam felli simile, sed multo concretius.

[f] *Capreæ, apri, cameli*] Capream nunc appellat, quæ Aristoteli locis citatis πρὸξ appellatur: alii *damam* reddunt. Αἰγὸς ἀγρίας, quam Plinius *capream* quoque transtulit VIII. 82. fel inprimis laudatur a Diosc. II. 96. Camelis delphinoque inesse fel negari a quibusdam Philosophus ait loc. cit. Scriptor Arabicus apud Bochart. parte prima de Animal. II. 1. pag. 77. habere camelum ait quiddam felli analogum, quod interdum etiam fel vocatur, uti ab ipso Plinio XXVIII. 26. Vide Notas et Emend. num. 92.

[g] *Murium*] Arist. locis cit.

[h] *Hominum*] Veteribus id olim creditum, felle carere longævos, argumento ducto e cervorum solidipedumque genere, ut Arist. ait locis cit.

[i] *Et cervo*] Vide Notas et Emend. num. 93.

[j] *Non attingantur*] Subintellige, intestina. Emollit hoc Plinii dictum Philosophus de Histor. Animal. II. 18. pag. 262. ita ut affirmet quidem a canibus non attingi, sed hac excep-

autem nihil aliud, quam purgamentum pessimumque sanguinis,[4] et ideo amarum est.[k] Certe jecur[l] nulli est, nisi sanguinem habentibus. Accipit hoc a corde,[a] cui jungitur: funditque in venas.

LXXV. Sed in felle nigro[m] insaniæ causa homini, morsque toto reddito.[n] Hinc et in mores crimen, bilis nomine. Adeo magnum est in hac parte virus, cum se fundit in animum. Quin et toto corpore vagum,[1] colorem quoque oculis[o] aufert: illud quidem redditum, etiam aënis:[b] nigrescuntque contacta eo: ne quis miretur id venenum esse serpentium.[p] Carent eo,[q] qui absinthium[2 r] vescuntur in

[a] *Jecur accipit a corde sanguinem.*
[b] *Rejectum ore vel alvo tingit aëna quibus excipitur.*

letudo firma.—4 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *pessimique sanguinis* Gronov. et edd. vett. 'Manuscriptus, *pessimusque sanguis.* Vet. *pessimum;* quod placet: fel enim æque optimi atque pessimi sanguinis excrementum est.' *Dalec.* Mox, Reg. Hard. 1. *et ideo in maria est;* Gronov. et al. ante Harduin. *et ideo in materia ejus est.* Vide Not. et Emend. n. 94.

CAP. LXXV. 1 Cod. Dalec. *toto vagum corpore.*—2 Idem codex *absinthio.*

NOTÆ

tione adhibita, nisi cervi valde pingues fuerint: ἔντερον αὐτῶν ἐστι πικρὸν οὕτως, ὥστε μηδὲ τοὺς κύνας ἐθέλειν ἐσθίειν, ἂν μὴ σφόδρα πίων ᾖ ὁ ἔλαφος. Et sane iis nostri venatores canes suos cibant, idque vocant, *Faire la curée.*

[k] *Et ideo amarum est*] Vide Notas et Emend. num. 94.

[l] *Certe jecur*] Arist. Hist. Anim. II. 18. p. 247.

[m] *Sed in felle nigro*] Quod vesica biliaria, seu fellis, ut vocant, folliculo, canalique biliaris continetur: diuque retentum aduritur: et nigrum inde colorem trahi. Hanc insaniam a felle, μανίαν ἀπὸ τῆς χολῆς, a μελαγχολίᾳ discriminat Galenus, Comment. in Aphorism. Hippocrat. VI. 21. pag. 260.

[n] *Morsque toto reddito*] In dysenteriæ morbo, qui ortum ab atra bile duxerit: jecore in duodenum intestinum, per porum canalemve biliarium, bilem propellente. Galenum lege in Comment. ad Aphorism. Hippocr. IV. 24. p. 147.

[o] *Colorem quoque oculis*] In morbo regio, quem effusio facit biliosi humoris in universum corpus. Inde tota cutis flavescit aureo colore, inprimisque oculi, in quibus propter ingenitum candorem color ille vitiosus magis conspicuus est.

[p] *Venenum esse serpentium*] Vide quæ de veneno serpentium diximus c. 62. Id ibi in felle situm esse negavimus, recentiores secuti scriptores.

[q] *Carent eo*] Hoc vero non de hominibus, sed de pecore tantum, quod absinthium vescitur, accipiunt Ælia-

Ponto. Sed renibus[s] et parte tantum altera intestino jungitur, in corvis, coturnicibus, phasianis: quibusdam intestino tantum, ut columbis, accipitri, murænis. Paucis avium[t] in jecore. Serpentibus portione maxime copiosum, et piscibus. Est autem plerisque[u] toto intestino, sicut accipitri, milvo. Præterea in jecore est[3] et cetis omnibus: vitulis quidem[v] marinis ad multa quoque nobile. Taurorum felle aureus ducitur color. Aruspices id Neptuno et humoris[c 4] potentiæ[w] dicavere: geminumque[x] fuit divo Augusto, quo die apud Actium vicit.

LXXVI. Murium jecusculis[a] fibræ ad numerum Lunæ

[c] *Et aquarum numini.*

Mox, Vet. Dalec. *pascuntur in Ponto.*—3 *Præterea in pectore est* Chiffl. Mox, idem codex et Dalec. *ceteris avibus: vitulis, &c.* 'Vet. *ceteris animalibus, &c.* Pintian. *cetis omnibus, aptis quidem ad, &c.* Vituli marini fel non habent Aristoteli. *Dalec.*—4 *Junonis* cod. Dalec.

NOTÆ

nus Hist. Anim. XI. 29. et Stephanus, verbo 'Αψίνθιος: uterque ex Theophrasto Histor. Plant. IX. 18. ut et Apollonius Histor. Comment. cap. 31.

[r] *Absinthium*] Vel *absinthio.* Utrumque recte: illud antiquius, et ex Mss. Reg. 1. 2. Colbert. 1. 2. Paris. Chiffl. Sic Tibullus: 'Phœbæas innoxia laurus Vescar,' &c. Plinio alias familiaris locutio. Indicem vide.

[s] *Sed renibus*] Hoc est, summis lumbis, quo loco renes esse solent iis qui renes habent. At, quemadmodum Plinius ipse animadvertit inferius c. 81. 'Renes pennatis squamosisque nulli.'

[t] *Paucis avium*] Ut gallinis et attagenis.

[u] *Est autem plerisque*] Avium plerisque, inquit, toto intestino porrigitur, pari cum eo longitudine.

[v] *Vitulis quidem*] Ea quoque animalia, quæ vesicula fellis destituuntur, ut cervus, camelus, delphinus, quæ superius affirmare visus est felle carere, hoc est, eo fellis folliculo, alterum nihilominus habent bilis receptaculum, quem πόρον vocant, canalemve biliarium, qui ab hepate recta abit in intestinum. Horum e numero vitulus marinus censendus est, ut Bartholinus animadvertit Anatom. I. 15. pag. 97. Sunt igitur bilis seu fellis vasa duo: vesicula, et canalis. Prius vitulo marino adimit Philosophus Histor. Animal. II. 18. p. 253. Posterius non negat.

[w] *Et humoris potentiæ*] Ita Reg. 1. 2. &c. Paris. et ult. Dalec. *et Junonis.* Forte rectius: *Neptuno, ut humoris potentiæ.*

[x] *Geminumque*] Divo Augusto litante, fel repertum est in hostia geminum.

[a] *Murium jecusculis*] Ælianus Hist. Anim. II. 56.

in mense congruere dicuntur, totidemque inveniri, quotum lumen[a] ejus sit: præterea bruma increscere. Cuniculorum in Bætica sæpe geminæ[b] reperiuntur.[1] Ranarum rubetarum altera fibra[c] a formicis non attingitur, propter venenum, ut arbitrantur. Jecur maxime vetustatis patiens, centenis[d] durare annis, obsidionum exempla[e] prodidere.

LXXVII. Exta serpentibus[f] et lacertis longa. Cæcinæ Volaterrano dracones emicuisse de extis læto prodigio traditur: et profecto nihil incredibile sit, existimantibus,

[a] *Quotus dies Lunæ.*

CAP. LXXVI. 1 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *cuniculorum exta in Bætica sæpe gemina reperiuntur* Gronov. et edd. vett.

NOTÆ

[b] *Cuniculorum in Bætica sæpe geminæ*] Fibræ nimirum, quæ vox subintelligenda, e superiore clausula. Interpolatores voculam interseruerant, *Cuniculorum exta in Bætica sæpe gemina;* nos eam induximus, ut supervacuam, ac temere invectam.

[c] *Altera fibra*] Et quod mirum magis videtur, cum altera fibra propter venenum non attingatur, altera, quam formicæ appetunt, contra omnia venena est pro antidoto, ita referente Manuele Phile de Propr. Anim. pag. 76. cap. de rubeta: quod ad ranam vulgarem Plinius transtulit XXXII. 18.

[d] *Centenis*] Colb. 3. solus, *septenis.*

[e] *Obsidionum exempla*] Vide Notas et Emendationes num. 95. Familiaris est Plinio locutio, 'Est inter exempla,' 'Est in exemplis,' ut id quod commemorat, e libris Exemplorum Hygini, aut Valerii Maximi accepisse se significet. 'Exempla prodidisse' quidpiam, nec ipse dixerit, nec Latinæ patiantur aures.—'*Obsidionum exempla*] Jecur, inquit, ranarum rubetarum, (nam de eo solum hic agi verba proxime antecedentia demonstrant:) centenis durare annis, ex urbium obsidionibus didicimus. Nam in quibusdam munitionibus inclusæ, repertæ sunt prorsus corruptæ, solo jecore integro, cum post annos centenos diruerentur eæ munitiones. Familiaris est Plinio locutio, 'Est inter exempla,' 'Est in exemplis,' ut acceptum illud significet, e libris Exemplorum. Itaque 'exempla prodidere' idem valet atque 'est in exemplis,' sive 'proditum est in libris exemplorum,' capite de obsidionibus urbium. Sic II. 104. 'Est in exemplis,' et sic alibi persæpe, ut ex Indice intelliges. Ejusmodi est liber Exemplorum Val. Maximi.' *Ed. sec.*

[f] *Exta serpentibus*] Aristot. Histor. Animal. II. 20. p. 278. ubi extorum nomine, cor, et pulmo, intelligitur: hæc sunt in serpentibus et lacertis oblonga.

Pyrrho regi,[g] quo die periit, præcisa hostiarum capita repsisse, sanguinem suum lambentia. Exta homini[h] ab inferiore[i] viscerum parte separantur membrana,[1] quæ præcordia[j] appellant, quia cordi prætenditur,[2] quod Græci appellaverunt φρένας.[k] Omnia quidem principalia viscera, membranis propriis,[l] ac velut vaginis inclusit providens natura: in hac[m] fuit et peculiaris causa vicinitas alvi, ne cibo[3] supprimeretur animus. Huic certe refertur accepta subtilitas mentis:[n] ideo nulla[o] est ei caro, sed nervosa

Cap. lxxvii. 1 Ita codd. Harduini et edd. recentt. *separant membrana* Chiffl. *separantur membranis* Gronov. et al. ante Harduinum.—2 Ita codd. Harduini et Pintian. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *quia a corde prætenditur* Chiffl. *quia cordi prætenduntur* Gronov. et edd. vett. —3 Vet. Dalec. *cibis*.—4 'Id falsum: subit enim ad sextam costam. Lego,

NOTÆ

[g] *Pyrrho regi*] Plutarchus in Pyrrho p. 404.

[h] *Exta homini*] Accepta hæc sunt ab Arist. de Part. Anim. iii. 10. pag. 1014.

[i] *Ab inferiore*] A jecore, liene, renibus, ventriculo, intestinis.

[j] *Quæ præcordia*] Quod cordi prætenditur. Vulgatiore vocabulo διάφραγμά appellatur, a Græcis: Latinis, *septum transversum;* quoniam ventrem medium ab infimo dispescit: *Le diaphragme.* Aliam acceptionem ejus vocis, *præcordia*, vide inferius cap. 82. et xxx. 14.

[k] *Φρένας*] Φρένες proprie *mentem* significant, quam νοῦν καὶ διάνοιαν etiam Græci appellant: ad quam quoniam aliquid conducere diaphragma credebatur, aut quia, cum id nimio plus incalescit, mens quoque læditur, et φρενῖτις, seu continuum prope delirium excitetur, ea gratia a Platone et reliquis veteribus eodem nomine donatum est: nihil ut intersit, φρένας an διάφραγμα dixeris.

[l] *Membranis propriis*] Aristot. lib. de Part. Animal. iii. 11. p. 1015. ubi et quæ sint ea principalia viscera aperit, cor nempe, cerebrumque: et membranarum quæ natura sit, explicat.

[m] *In hac*] In hac membrana, nempe diaphragmate. Hæc ex Aristot. de Part. iii. 10. pag. 1014.

[n] *Subtilitas mentis*] Consensus certe est illi cum cerebro is quem modo diximus: qui fit per nervos insignes a cerebro ad septum illud pertingentes, qui calorem cerebro communicant. Adde fumidos vapores, quos motu suo assiduo, flabelli instar, transmittit ad cerebrum. Ideo fortassis, τὸ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικὸν ἐν τῷ διαφράγματι εἶναι, principem animæ sedem in eo septo locarunt veterum quidam, ut auctor est Plutarchus de Placitis Philos. iv. 5. p. 899. Quam porro vim habeant sapiendi et intelligendi præcordia, recte explicat Hippocr. de Morbo Sacro x. 9. p. 485.

[o] *Ideo nulla*] Hoc septum media, eaque præcipua sui parte, (caput seu principium vocant) constat exiliore ac tenuiore membrana, sed qua costis adhæret, carnosius est, σαρκωδέ-

exilitas. In eadem præcipua[p] hilaritatis sedes, quod titillatu maxime intelligitur alarum,[q] ad quas subit,[4] non alibi tenuiore cute humana, ideo scabendi dulcedine ibi proxima.[5] Ob hoc in prœliis gladiatorumque spectaculis mortem cum risu[r] trajecta præcordia attulerunt.

LXXVIII. Subest venter[a] stomachum habentibus, ceteris simplex, ruminantibus geminus,[b] sanguine carentibus nullus. Intestinus enim[c] ab ore incipit, et quibusdam eodem reflectitur,[1] ut sepiæ, polypo.[*] In homine annexus[d] infimo stomacho, similis canino.[2][e] His solis[f] animalium inferiori parte angustior: itaque et sola vomunt,[3] quia repleto propter angustias[g] supprimitur cibus: quod accidere non potest iis, quorum spatiosa laxitas eum in inferiora[4] transmittit.

LXXIX. Ab hoc ventriculo lactes in homine et ove,[h] per

[*] *Intestinus, qui ventris vicem habet, ab ore incipit, et in quibusdam animalibus ad os reflectitur, ut in sepia, &c.*

ad quas fere subit.' Dalec.—5 Vet. Dalec. *præcipua.*

CAP. LXXVIII. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Hardnin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Intestinis enim quibusdam ab ore incipiens quadam via eodem reflectitur* Gronov. et edd. vett. *Intestinum* cod. Dalec.—2 Dalec. *cani.*—3 Idem, *et tacite vomunt.*—4 Codex Dalecampii, *ad inferiora.*

NOTÆ

στερον, ut Philosophus scribit loc. cit.

[p] *In eadem præcipua*] Aristot. loc. cit.

[q] *Alarum*] Aristotelem sequitur, qui loco cit. et Probl. XXXV. 8. scribit hunc titillatum fieri περὶ τὴν μασχάλην, *circa alam.* Costas extremas congruentius mori nostro loquendi dixisset: ad has enim usque id septum pertingit.

[r] *Mortem cum risu*] Sed sardonio risu scilicet, Aristot. loc. cit.

[a] *Subest venter*] Ventriculus, *l'Estomach.* Sunt hæc accepta ex Arist. de Part. III. 14. pag. 1006.

[b] *Ruminantibus geminus*] Ut lepori. Vide Notas et Emend. num. 96.

[c] *Intestinus enim*] Ita Mss. omnes.

[d] *In homine annexus*] Ventriculus scilicet, stomacho (sic enim orificium ventriculi veteres, ut diximus, appellabant) annexus.

[e] *Similis canino*] Arist. Hist. Anim. I. 19. pag. 129.

[f] *His solis*] Homini et cani.

[g] *Propter angustias*] Inferioris orificii.

[h] *Lactes in homine et ove*] In Mss. omnibus *lactis* in singulari scribitur. Lactium non idem est apud veteres et recentiores significatus. Majoris nominis auctores pro intestinis gracilibus mollioribusque accipiunt, quæ

atis[1] squamosisque nulli. Cetero[l] sum-
nbis. Dexter omnibus[m] elatior, et minus
ne. Utrique autem pinguitudo e medio
in vitulo marino.[n] Animalia[o] in renibus
es quidem letaliter circum[2] eos[p] concreto
do in eis inveniuntur lapilli.[q] Renes ha-
drupedum, quæ animal generant: ova pa-
sola,[s] quæ et alia omnia viscera: sed ut
miles, velut e multis renibus compositos.[3]

cetero Chiffl.—2 Codd. Dalec. *pinguissima oves, leta-* Ita codd. Harduini et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. nz. *sed homini bub. similis, v. e. m. r. compositus* Vet. *ulo similis, ... compositus,* al. ap. Dalec. *sed homo bubu-* nte Harduin.

NOTÆ

Avium generi scribunt Ana- d carunculas icem obtine- es annotavit, it: sic enim , pag. 1012. τῶν πτερωτῶν ν φολιδωτῶν, χερσαίαι χε- ῤῥοὺς τεταγ- χώραν, ἀλλὰ ωτέα νεφροει- ν. Hoc est, *enim penna- ullum cortica- renes habet: eibus carunculæ v, speciem renum caro, quæ renibus non habeat, sed in*

us] Aristot. loc. cit. I. 23. pag. 142. At n plerumque ren dex- , ut cedat jecori, cui jacet: raro is sinistro n ambo situ pares.

lo marino] Neque enim æquabiles ei renes sunt, ut ovibus, quadrupedibusque ceteris: sed, quemadmodum homini, bubulis renibus similes, ac velut e multis renibus exiguis conflati atque compacti. Quare medio illo carent, quod *κοῖλον, cavum,* Aristoteli dicitur; unde illa pinguitudo exit. Arist. de Part. Anim. III. 9. pag. 1012.

o *Animalia*] Aristot. Histor. Anim. III. 13. pag. 364.

p *Circum eos*] Ex pabuli copia in Leontino Siciliæ agro evenire Philosophus ait, loc. cit. pag. 365. ut renes ovium undequaque pinguedine obruantur, eæque intereant.

q *Lapilli*] *La Gravelle.* Etiam et vermes gignuntur in renibus. Vide apud Schenckium exempla complura, Observ. Medic. lib. III. pag. 509.

r *Renes habent*] Aristot. Hist. Anim. II. 18. pag. 267. et de Part. III. 9. pag. 1012.—'Renem unicum inventum fuisse in corpore D. de Turenne, testatus est Chirurgus, ut refert Scriptor libri Gallici, *Mélanges d'Histoire et de Litterature,* tom. I. p. 60.' *Ed. sec.*

s *Testudo sola*] Nec vero quælibet,

quas labitur cibus, in ceteris[1] hillæ:[i] a quibus capaciora intestina ad alvum, hominique flexuosissimis orbibus. Idcirco magis avidi ciborum, quibus ab alvo[2] longius[j] spatium. Iidem minus[k] solertes, quibus obesissimus venter. Aves quoque[3][l] geminos sinus habent quædam: unum, quo merguntur recentia, ut guttur:[m] alterum, in quem[n] ex eo demittunt concoctione maturata: ut gallinæ, palumbes, columbæ, perdices. Ceteræ fere carent eo;[o] sed gula patentiore utuntur: ut graculi, corvi, cornices.[4] Quædam neutro[p] modo, sed ventrem proximum habent, quibus[5] prælonga colla et angusta, ut porphyrioni. Venter solidipedum asper et durus. Terrestrium aliis denticulatæ asperitatis, aliis cancellatim mordacis.[q] Quibus neque[r] dentes utrimque, nec ruminatio, hic[6] conficiuntur cibi,

CAP. LXXIX. 1 Cod. Dalec. *cibus. Cetero.* Mox, Vet. Dalec. *illa a quibus;* al. ap. eundem: *cileos a quo.*—2 Dalec. *ad alvum.*—3 *Aves quædam* Vet. Dalec.—4 Codd. Dalec. *coturnices.*—5 Pintian. ex Aristot. Hist. Anim. l. II. cap. ult. *habent. Quibusdam.*—6 Cod. Dalec. *mordacis, quibus dentes utrinque*

NOTÆ

in homine et ove aliisque etiam occurrunt, per quæ cibus labitur. Gloss. vet. *Lactes*, λεπτὰ ἔντερα τῶν ἐρίφων. Priscianus lib. VI. pag. 686. 'Hæ lactes,' inquit, 'partes sunt intestinorum, . . . singulare, hæc lactis est. Titinnius: 'Lactis agnina.' Pomponius: 'Oro te, Basse, per lactes tuas.'' Nonius: 'Lactes dicuntur intestina,' &c. Aliis lactes non tam intestina, quam pingue illud quod ea ambit, significant.

[i] *In ceteris hillæ*] In ove lactes, inquit, in ceteris hillæ vocantur. Certe Acron, ad illud Horatii II. Sat. 4. 'Perna magis ac magis hillis,' &c. 'Hilla,' inquit, 'dicuntur salsa intestina hirci.' Hœdi lactes glossæ veteres vocant. Vide Notas et Emend. num. 97.

[j] *Ab alvo longius*] His enim minus flexuosum intestinum est. Vide Aristot. de Part. Anim. III. 14. pag. 1018.

[k] *Iidem minus*] Celsus II. 1.

[l] *Aves quoque*] Aristot. Hist. Anim. II. 22. pag. 281.

[m] *Ut guttur*] Πρόλοβον Philosophus vocat, loc. cit. Galli, *le Jabot.* Latini, ingluviem. Dalecampius fallitur, qui hanc ingluviem Gallis dici *Giserium* putat.

[n] *Alterum, in quem*] Gallis, *le Gésier*, vel *Gisier.*

[o] *Carent eo*] Nempe priore sinu, sive ingluvie. Sunt hæc ex Aristot. loc. cit. pag. 282.

[p] *Quædam neutro*] Hoc est, neque ingluviem habent, neque gulam amplam. Arist. loc. cit. pag. 283.

[q] *Cancellatim mordacis*] Sic eleganter limæ seu scobinæ ferrariæ aculeos expresseris, quorum series cancellatim disponitur.

[r] *Quibus neque*] Ad verbum ista ex Aristot. de Part. III. 14. p. 1017.

hinc in alvum delabuntur. Media hæc[s] umbilico annexa in omnibus, in homine suillæ infima parte similis, a Græcis[7] appellatur colon,[t] ubi dolorum magna causa est. Angustissima[u] canibus, qua de causa vehementi nisu, nec sine cruciatu, levant eam. Insatiabilia[v] animalium, quibus a ventre protinus recto intestino transeunt cibi, ut lupis cervariis, et inter aves mergis. Ventres elephanto[w] quatuor, cetera suibus[8][x] similia: pulmo quadruplo major bubulo. Avibus venter carnosus callosusque. In ventre[y] hirundinum pullis lapilli candido[9] aut rubenti colore, qui chelidonii vocantur, magicis narrati artibus, reperiuntur. Et in juvencarum secundo ventre pilæ rotunditate nigricans tofus,[z] nullo pondere: singulare, ut putant, remedium ægre parientibus, si tellurem non attigerit.

LXXX. Ventriculus atque intestina pingui ac tenui omento[a] integuntur, præterquam ova gignentibus.[1][b] Huic

nec ruminatio. Hic; Vet. ejusdem: *mordacis. Quib. dentes utrinque nec ruminatio. Hic.*—7 Vet. Dalec. *ile inf. par. simile suilo e Græcia.*—8 Chiffl. *subus.*—9 Cod. Dalec. *candidi.*

CAP. LXXX. 1 Vet. Dalec. *tam ceteris, quam ova gign.* consentiente Ari-

NOTÆ

[s] *Media hæc*] Alvi situm et nomen explanat.

[t] *Colon*] Κῶλον, Intestinum crassum, in quo fiunt tormina colica.

[u] *Angustissima*] Arist. loc. cit.

[v] *Insatiabilia*] Arist. ibidem.

[w] *Ventres elephanto*] Arist. Hist. Anim. II. 19. pag. 275.

[x] *Cetera suibus*] In Mss. omnibus, *subus.* Aliis *suillis* magis placet. Viscera cetera, inquit Philos. loc. cit. suillis similia sunt, præter jecur, πλὴν τὸ μὲν ἧπαρ, quod bubulo majus est quadruplo, et alia pari ratione, καὶ τἄλλα.

[y] *In ventre*] Lapillos hujuscemodi duos penes se in Museo esse scribit Aldrov. Ornithol. XVII. 6. pag. 663.

[z] *Nigricans tofus*] Papiæ Vocabularium: *Tofus, lapis cavernosus et mollis. Du Tuf.* De hoc juvencarum tofo seu pumice rursum dicetur inferius XXVIII. 77.

[a] *Omento*] Græcis ἐπίπλοον, membrana ventriculo pulvinaris more instrata, intestinorum anfractus involvens, sæpe infra umbilicum, ad os usque pubis protensa. Gallis Anatomicis, *la Coiffe.*

[b] *Præterquam ova gignentibus*] Aquilæ tamen, nonnullisque avibus aliis ejusmodi, omentum esse Anatomici Parisienses annotarunt. At non de avium, credo, sed de animalium genere duntaxat, quæ ova pariunt, sermo Plinio est.

annectitur [c] lien in sinistra parte adversus jecori, cum quo locum aliquando permutat, sed prodigiose.[d] Quidam eum [e] putant inesse ova parientibus, item serpentibus [f] admodum exiguum: ita certe apparet in testudine, et crocodilo, et lacertis, et ranis. Ægocephalo [2] avi [g] non esse constat, neque iis quæ careant sanguine. Peculiare cursus impedimentum aliquando in eo: quamobrem inuritur [h] cursorum laborantibus. Et per vulnus [i] etiam exemto, vivere animalia tradunt. Sunt qui putent adimi simul [j] risum homini: intemperantiamque ejus [3] constare lienis magnitudine. Asiæ regio Scepsis appellatur, in qua minimos esse pecori tradunt, et inde ad lienem inventa remedia.[4]

LXXXI. At in Brileto [k] et Tharne quaterni renes cer-

stot. Part. Anim. IV. 3. 4.—2 '*Cynocephalo* Parm. prave.' *Dalec.*—3 Vet. Dalec. et cod. ejusdem, *joci.*—4 Chiffl. *invecta remedia.*

NOTÆ

[c] *Huic annectitur*] Hæc deinceps ex Arist. Hist. Anim. II. 19. pag. 270.

[d] *Sed prodigiose*] Arist. loc. cit. In piscibus tamen multis e converso rem se habere, permutatisque sedibus, lienem in dextro, in sinistro hepar reperiri, auctor est Albertus M. de Anim. III. 2. 5. pag. 145. idque olim in homine quoque Herophilus animadvertit, teste Galeno Administr. Anatom. VI. 8. Etiam et recentiores, quos Schenckius laudat Observ. Medic. III. pag. 447.

[e] *Quidam eum*] Hæc totidem verbis Philosophus Hist. Anim. II. 18. pag. 247.

[f] *Item serpentibus*] In vipera pancreas appellandum potius, quam lienem, Charasius suspicatur, in Anatomia viperæ cap. 4. pag. 63.

[g] *Ægocephalo avi*] Arist. loc. cit. Αἰγοκέφαλος a Theodoro Gaza *Capriceps* redditur: avis eadem forte, quæ αἰγώλιος, de qua X. 79.

[h] *Quamobrem inuritur*] Hunc etiamnum morem esse Turcicis cursoribus, Rossetus est auctor, laudatus a Riolano Anthrop. lib. II. pag. 132. De extinguendo liene rursum dicetur XXVI. 83.

[i] *Et per vulnus*] Id vero fieri plane posse sine ullo vitæ discrimine, rationibus et experimentis nituntur efficere Physici quidam recentiores. Negavit olim Cœl. Aurel. Chron. Pass. III. 4.

[j] *Sunt qui putent adimi simul*] Exemto nimirum liene. Q. Serenus cap. de splene curando: 'Splen tumidus nocet, et risum tamen addit ineptum. Dicitur exsectus faciles auferre cachinnos, Perpetuoque ævo frontem præstare severam.'

[k] *At in Brileto*] Ab Apione Grammatico hæc hausisse Plinium, scimus ex Æliano Hist. Anim. XI. 40.

vis: contra pennatis[l] squamosisque nulli. Cetero[1] summis adhærent lumbis. Dexter omnibus[m] elatior, et minus pinguis sicciorque. Utrique autem pinguitudo e medio exit, præterquam in vitulo marino.[n] Animalia[o] in renibus pinguissima: oves quidem letaliter circum[2] eos[p] concreto pingui. Aliquando in eis inveniuntur lapilli.[q] Renes habent[r] omnia quadrupedum, quæ animal generant: ova parientium testudo sola,[s] quæ et alia omnia viscera: sed ut homo, bubulis[t] similes, velut e multis renibus compositos.[3]

CAP. LXXXI. 1 *De cetero* Chiffl.—2 Codd. Dalec. *pinguissima oves, letaliter quidem circum.*—3 Ita codd. Harduini et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *sed homini bub. similis, v. e. m. r. compositus* Vet. Dalec. *Ren homini bubulo similis,... compositus*, al. ap. Dalec. *sed homo bubulis, &c.* Gronov. et al. ante Harduin.

NOTÆ

[l] *Contra pennatis*] Avium generi universo inesse renes scribunt Anatomici Parisienses: sed carunculas eas esse, quæ renum vicem obtineant, jamdudum Aristoteles annotavit, a quo Plinius ista hausit: sic enim ille de Part. Anim. III. 9. pag. 1012. *Οὐδὲν γὰρ νεφροὺς οὔτε τῶν πτερωτῶν καὶ λεπιδωτῶν ἔχει, οὔτε τῶν φολιδωτῶν, πλὴν αἱ θαλάττιαι καὶ αἱ χερσαῖαι χελῶναι· ἀλλ' ὡς εἰς τοὺς νεφροὺς τεταγμένης σαρκὸς οὐκ ἐχούσης χώραν, ἀλλὰ διεσπαρμένης εἰς πολλὰ, πλατέα νεφροειδῆ ἐν ἐνίοις τῶν ὀρνίθων ἐστίν.* Hoc est, Gaza interprete: *Nullum enim pennatum, nullum squamatum, nullum corticatum, excepta testudine, renes habet: quanquam in nonnullis avibus carunculæ quædam sunt latiusculæ, speciem renum ostendentes: quasi ea caro, quæ renibus delegata est, locum non habeat, sed in plura dispersa sit.*

[m] *Dexter omnibus*] Aristot. loc. cit. et Histor. Anim. I. 23. pag. 142. At in homine tamen plerumque ren dexter inferior est, ut cedat jecori, cui proxime subjacet: raro is sinistro elatior: raro ambo situ pares.

[n] *In vitulo marino*] Neque enim æquabiles ei renes sunt, ut ovibus, quadrupedibusque ceteris: sed, quemadmodum homini, bubulis renibus similes, ac velut e multis renibus exiguis conflati atque compacti. Quare medio illo carent, quod *κοῖλον, cavum*, Aristoteli dicitur; unde illa pinguitudo exit. Arist. de Part. Anim. III. 9. pag. 1012.

[o] *Animalia*] Aristot. Histor. Anim. III. 13. pag. 364.

[p] *Circum eos*] Ex pabuli copia in Leontino Siciliæ agro evenire Philosophus ait, loc. cit. pag. 365. ut renes ovium undequaque pinguedine obruantur, eæque intereant.

[q] *Lapilli*] *La Gravelle.* Etiam et vermes gignuntur in renibus. Vide apud Schenckium exempla complura, Observ. Medic. lib. III. pag. 509.

[r] *Renes habent*] Aristot. Hist. Anim. II. 18. pag. 267. et de Part. III. 9. pag. 1012.—'Renem unicum inventum fuisse in corpore D. de Turenne, testatus est Chirurgus, ut refert Scriptor libri Gallici, *Mélanges d'Histoire et de Litterature*, tom. I. p. 60.' *Ed. sec.*

[s] *Testudo sola*] Nec vero quælibet,

LXXXII. Pectus, hoc est, ossa,[1] præcordiis et vitalibus natura circumdedit: at ventri, quem necesse erat increscere, ademit. Nulli animalium [u] circa ventrem ossa. Pectus homini [v] tantum latum, reliquis carinatum, volucribus magis, et inter eas aquaticis maxime. Costæ homini tantum octonæ,[w] suibus denæ, cornigeris tredecim, serpentibus [x] triginta.

LXXXIII. Infra alvum [a] est a priore parte [*] vesica, quæ nulli ova gignentium, præter testudinem: nulli nisi sanguineum pulmonem habenti: nulli pedibus carentium. Inter eam et alvum arteriæ,[b] ad pubem tendentes, quæ ilia [1] [c] appellantur. In vesica lupi lapillus, qui Syrites vocatur.[2] Sed in hominum [d] quibusdam diro cruciatu subinde nas-

[*] *Ab anteriore animalis parte.*

CAP. LXXXII. 1 Pintian. *et costas:* cod. Dalec. *Pectus præcordiis.*

CAP. LXXXIII. 1 Dalec. *quæ inguina.*—2 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *vocetur* codd. Dalec. et Chiffl. *ap-*

NOTÆ

sed marina tantum; *χελώνη ἡ θαλαττία.* Aristot. loco prius citato: nam posteriore negat lutariam renes habere, *ἡ δ' ἀμμὺς οὔτε κύστιν, οὔτε νεφροὺς ἔχει.*

[t] *Sed ut homo, bubulis*] Hoc est, vitulinis. Arist. loc. cit. Rondeletium vide de Piscib. lib. I. cap. de renibus.

[u] *Nulli animalium*] Arist. de Part. Anim. II. 9. pag. 989.

[v] *Pectus homini*] Arist. de Part. Anim. IV. 10. pag. 1035.

[w] *Tantum octonæ*] Arist. Hist. Anim. I. 12. pag. 100. Veras seu majores tantum numerat: et sic utrimque octonæ sunt computandæ. Minores negligit, quas spurias, barbari 'mendosas' vocant, *Fausses côtes,* quæ sunt numero quaternæ. Alii septem veras, nothas seu spurias quinque enumerant.

[x] *Serpentibus*] Serpentum generi universo, inquit Philos. Histor. Anim. II. 20. pag. 278. costæ tot, quot in mense dies: *τριάκοντα γὰρ ἔχουσι.*

[a] *Infra alvum*] Hæc totidem verbis Arist. de Part. III. 8. pag. 1011. et Histor. III. 11. pag. 358.

[b] *Arteriæ*] Rami sunt duo arteriæ magnæ, seu Aortæ, iliaci appellati, quoniam ubi arteriæ truncus descendens in eos ramos dispescitur, nempe ab umbilico fere ad pubem, ibi sunt ilia utrimque, nempe inter coxas et pubem.

[c] *Quæ ilia*] Forte, *qua ilia*, hoc est, quâ parte ilia appellantur. *Iliacæ* nescio quis hoc loco ridicule somniavit.

[d] *Sed in hominum*] Et quidem, præter hominem, calculosum fieri nullum animal posse docet Arist. Problem. X. 42. pag. 729. *Διὰ τί τῶν ζώων οὐθὲν*

centes calculi, et setarum[e] capillamenta. Vesica membrana constat,[f] quæ vulnerata cicatrice non solidescit:[g] neque qua cerebrum,[3][h] aut cor involvitur: plura enim membranarum genera.

LXXXIV. Fœminis eadem omnia: præterque vesicæ junctus utriculus, unde dictus uterus:[i] quod alio nomine[1] locos appellant: hoc in reliquis animalibus vulvam. Hæc viperæ[j] et intra[2] se parientibus, duplex: ova generantium annexa præcordiis:[k] et in muliere geminos sinus[l] ab utraque parte laterum[3][m] habet: funebris, quoties[n] versa

pellatur Gronov. et vulgg.—3 Chiffl. *nec qua cerebrum.*

CAP. LXXXIV. 1 Vet. Dalec. *quem in homine;* codex ejusdem, *quod in homine.*—2 Dalec. *ac intra.*—3 Dalec. *parte alterum.* Mox, cod. Dalec. *funera*

NOTÆ

λιθιᾷ, ἀλλ' ἢ ἄνθρωπος, κ. τ. λ. Verum et in equi vesica nuper calculum esse repertum, molis haud exiguæ, eruditi viri monuerunt.

[e] *Et setarum*] Instar setarum. Hinc pili simul cum urina rejecti: nec pili modo, sed vermes etiam capillares: de quibus vide Sennertum parte septima Pract. III. 2. pag. 587. et parte octava II. 8. pag. 597.

[f] *Vesica membrana constat*] Quodam membranæ genere constat, inquit Philosophus Hist. Anim. III. 11. pag. 358. quod facie potius quam natura membranam repræsentat: distendi enim potest. De intima et propria vesicæ membrana, in qua fibræ rugæque plurimæ, quo facilius distendatur, hæc accipienda sunt.

[g] *Non solidescit*] Non coalescit, nisi raro. Arist. loc. cit.

[h] *Neque qua cerebrum*] Arist. loc. cit. pag. 357. Vide etiam Hippocr. Aphor. VI. 18.

[i] *Uterus*] Ab utre sive utriculo, ob cavitatem, dictus: Matrix etiam dicitur, et loci muliebres, ubi nascendi initia consistunt, inquit Varro. Gallis, *la Matrice*, quoniam fœtum, matris ritu, fovet.

[j] *Hæc viperæ*] Geminam, inquit, vulvam viperæ habent, ceteraque quæ similiter primum ovum, mox intra se pariunt animal: superiore enim ovum gignitur: mox descendunt ova in inferiorem, efficiunturque ibi animalia, proxime genitale. Hæc ex Arist. de Gener. Animal. I. 10. et 11. pag. 1053.

[k] *Annexa præcordiis*] *Septo transverso*, sive διαφράγματι, sive ὑποζώματι, ut Philosophus ait loco cit. et Hist. Anim. III. 2. pag. 295. ubi nihilominus pisces infra illud habere uterum monet.

[l] *Geminos sinus*] Idem ait quod Galenus de Usu Part. XIV. 4. pag. 635. *sinus* esse, κόλπους, uteri geminos, quorum numerum æquari putat cum papillarum numero, ceterarumque partium corporis, quæ geminæ sunt, dextræ ac sinistræ, ut aures, oculi, manus, pedes. Falso: nam et nullis sinubus multi fœtus continentur: et fœminæ quaternos, septenosque pariunt.

[m] *Laterum*] Alterum in dextra, in læva parte alterum. Latera matricis

spiritum inclusit. Boves gravidas negant præterquam dextero vulvæ sinu ferre, etiam cum geminos[4] ferant. Vulva ejecto[5] [o] partu melior, quam edito. Ejectitia[p] vocatur illa, hæc porcaria, primiparæ[q] suis optima: contra effœtis.[6] A partu, præterquam eodem die suis occisæ,[7] livida ac macra. Nec novellarum[r] suum, præter primiparas probatur:[8] potiusque veterum, dum ne effœtarum, nec biduo ante partum, aut post partum, aut quo ejecerint die. Proxima ejectitiæ[9] est, occisæ uno die post partum. Hujus et sumen optimum, si modo fœtus[s] non hauserit:[10] ejectitiæ deterrimum. Antiqui abdomen vocabant:[t] priusquam calleret, incientes occidere[u] non assueti.[*]

[*] *Antiqui id sumen abdomen vocabant: priusquam id in callum duresceret, propinquas partui sues occidere non assueti.*

quoties eversa; Vet. Dalec. *funera q. versa;* aliud ejusdem exemplar: *funesta q. versa.*—4 Vet. Dalec. *etiam si geminos.*—5 *Vulva secto* Chiffl.—6 Dalec. *effœta.*—7 Idem, *die sive occisa.*—8 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *præterquam primipararum probatur* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, Vet. Dalec. et codex ejusdem, *necdum effœtarum.*—9 *Proxima abjectitiæ* cod. Dalec. *Proxima abjectitia* Chiffl.—10 Dalec. *fœtus lac non hauserit.*—11 Ita codd. Harduini, item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *prius callere id sinentes, ante occidere* margo edd. Dalec. et Gronov. *id scientes occidere* Gronov. et al. ante Harduin.

NOTÆ

Pollux ὤμους vocat, quasi *humeros.*

[n] *Funebris, quoties*] Letalis est vulvæ conversio, quoties ascendens illa jecur appetit, suffocationemque derepente creat, inquit Hippocrates, lib. I. de Mulier. Morb. cap. 10. pag. 735. Στρεφόμεναι δὲ αἱ μῆτραι ἐπιβάλλουσι τῷ ἥπατι .... τνίγα ποιέουσιν ἐξαπίνης, κ. τ. λ. An uterus tamen re vera ascendat in fœminis, disputat Sennertus parte prima Pract. IV. 2. 15. pag. 649. Ex vestigiis porro vett. codd. *funesta* libentius, quàm *funebris*, agnoverim.

[o] *Vulva ejecto*] Jam ad amplissimam ganeæ materiam explicandam transit: vulvam nimirum suillam. Ejectus partus est qui per abortum in lucem prodiit: vulva, quæ hunc fœtum continuit, μήτρα ἐκβολάδος dicitur ab Hipparcho, apud Athenæum lib. III. pag. 101. Editus, qui legitimo tempore ac nascendi modo prodibat. Hæc omnia miscet Corn. Witell. tomo I. Thesaur. Critic. cap. 1. pag. 588.

[p] *Ejectitia*] Ἐκβόλιμος.

[q] *Primiparæ*] Suis quæ primo genuit, πρωτογόνου.

[r] *Nec novellarum*] Virginum. Martial. XIII. 56. pag. 708. 'Te fortasse magis capiet de virgine porca, Me materna gravi de sue vulva capit.'

[s] *Si modo fœtus*] Si mammam fœtus non exhauserit. Est enim sumen, farcimen illud quod fiebat ex mam-

LXXXV. Cornigera[a] una parte dentata; et quæ in pedibus talos habent, sevo pinguescunt.[b] Bisulca,[c] scissisve in digitos pedibus, et non cornigera, adipe.[d] Concretus hic,[e] et cum refrixit, fragilis: semperque in fine carnis. Contra pingue[f] inter carnem cutemque, succo liquidum.[1]

CAP. LXXXV. 1 Cod. Dalec. *sevum et liquidum*, unde Dalecampius legit,

NOTÆ

mis suillis, post primum statim partum exsectis, antequam porcelli suxissent: idque quo magis lacte plenum erat, hoc amplius commendabatur: unde illud Plinius laudari ait, quod fœtus non hauserit: et Martial. XIII. 44. pag. 704. 'Esse putes nondum sumen: sic ubere largo Effluit, et vivo lacte papilla tumet.' 'Mammas suminis' idem appellat, II. 37.

[t] *Antiqui abdomen vocabant*] Priusquam abdomini suminis vocabulum Publius mimorum poëta imponeret, ut dictum est VIII. 77. Forte a lacte abdito, et fugato, abdominis appellatio ab antiquis indita: quoniam ii, antequam ubera callescerent, hoc est, antequam siccato lacte durescerent, suem occidere non solerent.

[u] *Incientes occidere*] Inciens quæ sua dicatur, Festus declarat: 'Gravida,' inquit, 'est, quæ jam gravatur conceptu: prægnans, velut occupata in generando quod conceperit: inciens, propinqua partui, quod incitatus sit partus.' Nepotes et luxuriosos sui sæculi Plinius notat, ut Turnebus animadvertit Advers. XX. 28. pag. 645. qui ut illa parte tenera fruerentur, antequam occallesceret, durareturque, ante partum sues gravidas occidere solebant, quod majores non factitabant. In Reg. 1. Colb. 1. 2. et Paris. *inicientes*, unde nos cum Turnebo, *incientes*, fecimus: cum *id scientes* hactenus vitiose legeretur.

[a] *Cornigera*] Sunt ea ex Arist. de Part. Anim. II. 5. p. 984.

[b] *Sevo pinguescunt*] Στέαρ ἔχει. Arist. loc. cit. Sevum vel sebum, *du suif*.

[c] *Bisulca*] Arist. loc. cit.

[d] *Adipe*] Πιμελὴν ἔχει ἀντὶ τοῦ στέατος. *Adipem pro sevo habent.* Πιμελὴ nunc Philosopho *adeps* est, *sevum*, *στέαρ*. Mox eidem *στέαρ*, *adeps* erit: *pingue*, *πιμελή*. Adipem ipsum pro sevo dixisse Latini quoque videntur, quod in conficiendis candelis ut plurimum usurpatur. Testis Augustinus de Moribus Manich. lib. II. 'Quid de adipe respondebitis, qui prope omnes Italiæ lucernas illuminat?'

[e] *Concretus hic*] Adeps nimirum. Arist. enim a quo hæc emanarunt Hist. Anim. III. 13. pag. 362. adipem, et pingue differre invicem scribit: quod fragilis adeps sit, cogaturque et concrescat frigore: pingue contra liquidum, neque aptum gelascere. Locis enim ac situ, non natura modo discrepare: pingue namque inter cutem carnemque gigni: adipem non ibi, sed ad extrema carnis. Πιμελὴ δὲ καὶ στέαρ διαφέρουσιν ἀλλήλων· τὸ μὲν γὰρ στέαρ ἐστὶ θραυστὸν πάντῃ, καὶ πήγνυται ψυχόμενον· ἡ δὲ πιμελὴ, χυτὸν καὶ ἄπηκτον. Διαφέρουσι δὲ καὶ τοῖς τόποις· ἡ μὲν γὰρ πιμελὴ γίνεται μεταξὺ δέρματος καὶ σαρκός· στέαρ δ' οὐ γίνεται, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τέλει τῶν σαρκῶν. Τὸ στέαρ porro et de adipe dici a Latinis scriptoribus, testis est Philoxenus in Glossis: Στέαρ,

Quædam non pinguescunt, ut lepus, perdix.[g] Steriliora[h] cuncta pinguia, et in maribus, et in fœminis; senescuntque[i] celerius[2] præpinguia. Omnibus animalibus est quoddam in oculis pingue.[j] Adeps cunctis sine sensu: quia nec[3] arterias[k] habet, nec venas. Plerisque animalium est pinguitudo[4] sine sensu: quam ob causam sues spirantes a muribus[l] tradunt arrosos.[5] Quin et L. Apronii[m] consularis viri filio detractos adipes, levatumque corpus immobili onere.

LXXXVI. Et medulla ex eodem[n] videtur esse, in juven-

succosum liquidum.—2 Ita codd. Regg. Brot. et Editio princeps, *fæminis. Senescunt celerius* edd. vulgg. ante Brotier.—3 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *sine sanguine, quia nec* Vet. Dalec. *sine sensu, qui nec* Gronov. et edd. vett.—4 Cod. Dalec. *pinguedo.* —5 'Ita bene codd. Regg. 1. 2. Male Editio princeps *rosas;* unde emendatum in recentioribus editionibus, *arrosas.*' Brotier. Edd. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. habent *arrosas;* Cod. Dalec. *rosas.*—6 Vet. Dalec. *immobile onere.*

NOTÆ

pingue, spissum, adeps. Vide Bartholin. Anatom. I. 3. p. 17.

[f] *Contra pingue*] Πιμελή.

[g] *Ut lepus, perdix*] Sunt qui de perdicibus negant id esse verum. Vide Busbeq. Epist. III. fol. 67.

[h] *Steriliora*] Arist. Hist. X. 13. pag. 366. Causam ejus rei affert idem, de Anim. II. 5. pag. 984.

[i] *Senescuntque*] Arist. loco proxime cit. Hæc verba: *et in maribus et in fœminis. Senescunt celerius præpinguia,* desunt in Mss. omnibus: et certe ἐπείσακτα mihi, ac supposititia esse videntur.

[j] *In oculis pingue*] In oculis id reperitur, ad calefactionem oculi conferens, ad humectationem, facilioremque motum, et ad inanitates inter musculos et vasa complendas.

[k] *Quia nec arterias*] Ubi enim sensus est, ibi vena et arteria est: ut in musculis, quorum nullus est sine iis, ut Galenus docet de Usu Part. XVI. 11. pag. 693.

[l] *A muribus*] Varro Rei Rust. II. 4. 'In Arcadia scio esse spectatam suem, quæ pinguitudine carnis non modo surgere non posset, sed etiam in ejus corpore sorex exesa carne nidum fecisset, et peperisset mures. Hoc etiam in juvenca factum accepi.' Et balænis quoque in Groënlandia, sine ullo doloris sensu, insciis adeps exscinditur.

[m] *Quin et L. Apronii*] Fuit is Augusti principatu Consul, ex Kalend. Jul. Meminere Tacitus et Velleius.

[n] *Et medulla ex eodem*] Ex eadem materia: nempe ex sanguine: adipem enim et pingue constare eo scribit Philosophus de Part. II. 5. pag. 984. medullam, cap. 6. pag. cit. ἔστι καὶ ὁ μυελὸς αἵματος φύσις.

ta [o] rubens, et senecta albescens.[1] Non nisi cavis [p] hæc ossibus: nec cruribus jumentorum, aut canum: quare fracta non ferruminantur,[q] quod defluente [a] evenit medulla.[a] Est autem pinguis [r] iis, quibus adeps: sevosa,[3] cornigeris: nervosa,[s] et in spina tantum dorsi, ossa non habentibus, ut piscium generi: ursis nulla: leoni [t] in fœminum et brachiorum [4] ossibus paucis exigua admodum: cetera [u] tanta duritia,[b] [5] ut ignis elidatur, velut e silice.

LXXXVII. His dura,[1] quæ non pinguescunt:[a] asinorum ad tibias canora.[b] Delphinis [c] ossa, non spinæ: animal enim pariunt: serpentibus spinæ. Aquatilium mollibus,[d]

[a] *Quod idcirco evenit, quoniam omnis defluit medulla.*
[b] *Sed sunt ea ossa in tanta duritia, &c.*

CAP. LXXXVI. 1 *Ex medulla videtur juventa rubens, senecta albescens* cod. Dalec. *Et m. ex e. v. e. juventa rubens, in sen. &c.* Chiffl. *Et m. ex humidis* margo edd. Dalec. et Gronov. ex Aristot. Hist. Anim. III. 29.—2 Vet. Dalec. *deficiente.*—3 ' Manuscriptus, *obesa:* prave.' *Dalec.*—4 Vet. Dalec. *femorum et tibiarum.*—5 ' Ita cod. Reg. 2. et Editio princeps.' *Brotier.* Ita quoque edd. ante Harduin. qui emend. *sed iis in tanta duritia;* eumque secuti Miller. Bipont. et Franz. *cetera ossa tanta duritia* Vett. ap. Dalec. *ceterum tanta in iis duritia* al. Vett. ibid. *cetera sunt tanta duritia* Chiffl.

CAP. LXXXVII. 1 ' Ita bene cod. Reg. 1. et Editio princeps. Perperam in recentioribus edd. *et iis dura.*' Brotier. Mox, Chiffl. *ad tubas canora.*—

NOTÆ

[o] *In juventa*] In juvenculis ἐν τοῖς νέοις. Arist. Hist. III. 15. pag. 380.

[p] *Non nisi cavis*] Arist. pag. 381.

[q] *Non ferruminantur*] Non conglutinantur, nec solidantur fracturæ: hæc enim ferruminatio, conglutinatioque ossium fieri debet defluente medulla, et in fracturæ locum transeunte. Ea porro in jumentis canibusque nulla est.

[r] *Est autem pinguis*] Arist. pag. 380. et de Part. II. 6. pag. 985.

[s] *Nervosa*] Arist. loco proxime citato.

[t] *Leoni*] Arist. pag. 381. Galenus de Usu Part. XI. 18. pag. 582. in feminum brachiorumque ossibus, et si qua sunt alia ejusdem generis, vix conspicuam ac tenuem medullam agnoscit.

[u] *Cetera* [*sed iis*] Feminum et brachiorum ossibus, aliisque etiam, teste Philosopho Hist. Anim. III. 7. pag. 328. Vide Notas et Emend. num. 98.

[a] *Quæ non pinguescunt*] Ut lepori, et perdici.

[b] *Ad tibias canora*] Apta ut tibiæ ex iis canoræ fiant. Sic e cruribus hinnulei, ἐκ τοῦ νεβροῦ κώλων, factas olim tibias scribit Athenæus lib. IV. pag. 182.

[c] *Delphinis*] Arist. de Part. Anim. II. 9. pag. 989. Addere balænam potuit, aliaque cetacea, quæ animal pariunt, cum Alberto de Anim. III. 2. 1. pag. 133.

[d] *Aquatilium mollibus*] Mollia sunt,

nulla : sed corpus circulis carnis vinctum, ut sepiæ, atque loligini. Et insectis negatur æque esse ulla. Cartilaginea [e] aquatilium habent medullam in spina. Vituli marini cartilaginem, non ossa.[2] Item omnium auriculæ, ac nares, quæ modo eminent,[3] flexili mollitia, naturæ providentia, ne frangerentur. Cartilago rupta [f] non solidescit. Nec præcisa ossa [g] recrescunt, præterquam veterinis ab ungula ad suffraginem.[h] Homo crescit [i] in longitudinem ad annos usque ter septenos :[4] tum deinde ad plenitudinem. Maxime autem pubescens nodum quendam solvere,[j] et præcipue ægritudine, sentitur.

LXXXVIII. Nervi orsi a corde,[k] bubuloque[l] etiam circum-

2 Vet. Dalec. *ossa cartilaginea omnium.*—3 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *quæ modicum eminent* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, *flexibili mollitie* cod. Dalec.—4 Chiffl. *usque ad ter septennos ;* cod. Dalec. *ad annos quater septenos.*

NOTÆ

loligo, sepia, polypus. His medulla nulla est.

[e] *Cartilaginea*] Raiæ, pastinaceæ, torpedo. Hæc ex Arist. loc. cit. et Hist. Anim. v. 8. pag. 332.

[f] *Cartilago rupta*] Quoniam est sine medulla, ut de jumentorum ossibus diximus, idcirco nulla vi ferruminatur.

[g] *Nec præcisa ossa*] Neque ossa, neque cartilago rupta semel, crescunt. Arist. Hist. Anim. III. 8. p. 331.

[h] *Ad suffraginem*] Ad tibiarum flexum, ubi eæ pedi annectuntur.

[i] *Homo crescit*] Macrobius in Somn. Scip. I. 6. p. 40. 'Post ter septenos annos flore genas vestit juventa : idemque annus finem in longum crescendi facit : et quarta annorum hebdomas impleta in latum quoque crescere ultra jam prohibet,' &c.

[j] *Nodum quendam solvere*] Explicare sese articuli omnes artusque incipiunt. Certe tum vox immutatur, mammæ turgescunt, καὶ τὰ αἰδοῖα, οὐ μεγέθει μόνον, ἀλλὰ καὶ εἴδει, papillæ tum verruculantur, quæ nullæ prius extabant : e gracilibus fiunt crassiores, snnioresque multo : similis et in virginibus eventus. Ita Philosophus Hist. Anim. VII. 1. p. 790. 792. et 795.

[k] *Nervi orsi a corde*] Tanquam a primaria origine Arist. Hist. Anim. III. 5. p. 319. ἡ μὲν ἀρχὴ τῶν νεύρων ἐστὶν ἐκ τῆς καρδίας. Galenus lib. de nervorum dissect. c. 1. p. 241. tom. IV. de cerebro nervos deducit. Et vero verveces, adacto inter occiput et collum cultro, illico concidunt, intercepto scilicet motu, sensuque, de cerebro in nervos meante. Sed originem manifestam Galenus est contemplatus : Aristoteles, occultiorem. Itaque rationem reddit sententiæ suæ : nam si cor aliqua ex parte nervos continet, et cor præcipuum omnium membrorum est, nervos certe aliis subministrat. At in cordis sinu

voluti,[a] similem naturam[m] et causam habent, in omnibus lubricis applicati ossibus:[b n] nodosque[1] corporum, qui vocantur articuli, aliubi interventu, aliubi ambitu, aliubi transitu ligantes, hic teretes, illic lati, ut in unoquoque poscit figuratio.[2] Neque ii[3] solidantur[o] incisi: mirumque, vulneratis summus dolor:[p] præsectis, nullus.[q] Sine nervis[r] sunt quædam animalia, ut pisces: arteriis enim constant. Sed neque his molles[s] piscium generis.[c 4] Ubi sunt nervi, interiores conducunt[d] membra, superiores revocant. Inter hos latent arteriæ, id est, spiritus semitæ. His innatant venæ, id est, sanguinis rivi. Arteriarum[5] pulsus, in cacumine[t] maxime membrorum evidens, index fere morborum,

[a] *Et boum cordi etiam circumvolvuntur nervi.*
[b] *In omnibus animalibus, quæ constant ossibus, iis ossibus applicantur nervi, et adhærent.* [c] *Sed neque arteriis constant in piscium genere ii, qui molles vocantur.* [d] *Quo lubet, ducunt.*

CAP. LXXXVIII. 1 Parm. *nodisque.*—2 Cod. Dalec. *ut quæque poscit, &c.* alii ap. eundem, *ut quæque poscit figuræ ratio.*—3 *Nec hi* Chiffl. Mox, *perfectis nullus* Vet. Dalec.—4 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *sed neque eæ mollium piscium generi* Gronov. et edd. vett.—5 Gronov. et al. ante Harduin. *sanguinis rivi, arteriarum.*—6 ' Hæc,

NOTÆ

maximi nervi conspiciuntur: *καὶ γὰρ ἐν αὐτῇ ἡ καρδία νεῦρα ἔχει.* Nos Philosopho Plinioque assentimur: etsi conspicuam originem habere nervos fatemur a medulla, quæ partim cranio, partim spina continetur.

[l] *Bubuloque*] Nec bubulum modo, sed et humanum totum est nervaceis fibris constructum. Vide Notas et Emend. num. 99.

[m] *Similem naturam*] Cum medulla, de qua proxime dictum est. Igitur nervi e sanguine, tanquam a prima ac remotiore sui origine ortum habent: a medulla proximam.

[n] *Applicati ossibus*] Πρὸς τῷ ὀστέῳ πεφύκασιν, inquit Hippocr. de Locis in Homine, tex. IX. p. 367. Sunt autem ossa lubrica ob humorem interjectum.

[o] *Neque ii solidantur*] Arist. Hist. Anim. III. 5. p. 322.

[p] *Summus dolor*] Quoniam ubi nervus, ibi sensus, ut ait Galenus de Motu Muscul. I. 1. p. 366.

[q] *Præsectis, nullus*] Quia, si nervum præcidas, tota ea pars, quæ a continuitate cerebri, unde nervi exeunt, per sectionem fuerit separata, illico stupet, ac sensu privatur.

[r] *Sine nervis*] Quoniam flexionibus membrorum carent. Quare pisces qui nullos flexus nisi pinnarum habent, ibi tantum nervos habebunt. Arist. Hist. Anim. III. 5. p. 323. et Albertus de Anim. III. 1. 7. p. 132.

[s] *Molles*] Sepia, loligo, polypus.

[t] *In cacumine*] In extremis partibus corporis, quæ carent musculis et carne.

in modulos certos,[u] legesque metricas, per ætates, stabilis, aut citatus, aut tardus,[6 v] descriptus ab Herophilo medicinæ vate, miranda arte, nimiam propter subtilitatem desertus,[7] observatione tamen crebri aut languidi ictus, gubernacula vitæ[w] temperat.

LXXXIX. Arteriæ carent sensu:[a] nam et sanguine.[b] Nec[1] omnes vitalem continent spiritum: præcisisque torpescit tantum pars ea corporis. Aves nec venas[c] nec arterias habent: item serpentes, testudines, lacertæ, mini-

per ætates, stabilis, aut citatus, aut tardus, absunt a Mss. Reg. 1. et 2. Sunt autem in Editione principe. Nec glossema est, ut conjecit eruditus Harduinus. Forte tamen loco sunt dimota; et mallem ita legi: *index ferme morborum, per ætates, stabilis, aut citatus, aut tardus, in modulos certos legesque metricas descriptus ab Herophilo.*' Brotier.—7 'Vet. *deserta*; alii Vett. *desertas*; ut illic 'arte,' hic 'leges' subaudiantur.' *Dalec.*

CAP. LXXXIX. 1 *Nec* deest in Vet. Dalec. Mox, idem codex exhibet,

NOTÆ

[u] *In modulos certos*] De his multa Gellius III. 10. p. 238. Pliniusque iterum XXIX. 5. et nos ibi cum eo.

[v] *Per ætates, stabilis, aut citatus, aut tardus*] Deest hæc tota clausula in Mss. R. 1. 2. et Paris. et redolere nobis glossema videtur.

[w] *Gubernacula vitæ*] Quæ sit valetudinis ratio, quæ corporis habitudo, declarat: qui sit tenendus in cibo ac potu, quibus vita gubernatur, modus, præcipit, ac temperat.

[a] *Arteriæ carent sensu*] Sentiunt tamen eæ quæ adjunctam habent membranam eamque nervosam: carent aliæ sensu. Vide Barthol. de Arteriis, p. 441.

[b] *Nam et sanguine*] Sententia hæc fuit Erasistrati, statuentis solum vitalem spiritum, sine ullo sanguine, arteriis contineri: quam Galenus confutat, lib. de Venæ Sect. adv. Erasistr. atque alibi passim. Et sane arteriotomiam in certis morborum generibus recentiores medici approbant.

[c] *Aves nec venas*] Sed fibras tantum minutasque venulas. Philosophum sequitur aientem Hist. III. 4. p. 318. in iis animalibus quæ minutiora sunt, et pauxillum habent sanguinis, aut propter naturam, aut propter pinguitudinem, haud satis conspicuas esse venas: siquidem horum confusi sunt, quemadmodum rivuli quipiam largiore obducti limo, quorum tractus idcirco obscuri sunt, quia confusi. Ac sunt animantium quædam, inquit, in quibus pusillæ hujusmodi fibræ tantum pro venis sunt, ὀλίγας ἶνας ἀντὶ φλεβῶν ἔχουσι. Sola vena magna in omnibus, etiam in parvis, præ ceteris conspicua est. Ipse tamen Plinius et venarum nomine in avibus quoque abutitur, cum XXIX. 38. venam sub ala columbis jubet incidi, ad oculos cruore suffusos: nempe quia ibi magis conspicua est.—'Deinde avium nomine aviculæ modo intelliguntur, ut passeres; non alites majores, ut columbæ, milvi,' &c. *Ed. sec.*

mumque sanguinis.[d] Venæ, in prætenues postremo fibras[2][e] subter totam cutem dispersæ, adeo in angustam subtilitatem tenuantur, ut penetrare sanguis non possit, aliudve quam exilis humor ab illo, qui cacuminibus[f] innumeris sudor [3] appellatur.[g] Venarum in umbilico[h] nodus ac coitus.

XC. (XXXVIII.) Sanguis quibus multus et pinguis,[a] iracundia:[1] maribus, quam[b] fœminis, nigrior: et juventæ[c] magis quam senio: et inferiore parte[d] pinguior. Magna

spiritum. Præcisis torpescit, &c.—2 Chiffl. *fimbrias.*—3 Vet. Dalec. *humor foraminibus innumeris stillans qui sudor;* alii Vett. ap. eundem, *humor ille, qui foraminibus, innumeris sudor.*

Cap. xc. 1 'Ita bene codd. Regg. 1. 2.' *Brotier.* Edd. ante Brotier. *ira-*

NOTÆ

[d] *Minimumque sanguinis*] Legitimus stellio sanguinis expers omnino creditur, Plinio ipso teste, supra c. 30. Aiunt et ranas carere eo, præterquam in oculis.

[e] *Fibras*] Fibra Latinis est radicula minuta crassioribus adhærens: qua similitudine Plinius minutas venulas nunc fibras vocat.

[f] *Qui cacuminibus*] Cacumina accipimus, uti paulo ante, cum dixit, 'Arteriarum pulsus in cacumine membrorum evidens,' pro extremitate ac summitate venularum, sive fibrarum: atque id imitatione Lucretii, qui I. 592. id ita cecinit: 'Tum porro quoniam extremum cujusque cacumen Corporis est aliquod, nostri quod cernere sensus Jam nequeunt, id nimirum sine partibus extat, Et minima constat natura.'

[g] *Sudor appellatur*] Ita libri omnes. Forte, *sudorem expellit.*

[h] *Venarum in umbilico*] Venæ umbilicalis cum ceteris omnibus continuitatem Laurentius astruit Anatom. VI. 9. p. 286. Hippocrates, ipso initio libri de genitura, venarum omnium ait nervorumque coitum in pudendo esse: φλέβες καὶ νεῦρα ἀπὸ παντὸς τοῦ σώματος τείνουσιν ἐς τὸ αἰδοῖον.

[a] *Et pinguis*] Crassus. Arist. a quo hæc accepta de Part. Anim. II. 4. p. 983. Τὰ δὲ πολλὰς ἔχοντα λίαν ἶνας καὶ παχείας, κ. τ. λ.

[b] *Maribus, quam*] Dilutiorem esse sanguinem fœminarum, quam marium, Hippocrates docet, et Galenus: videmus quoque quotidie experimento: et ratio est, quia minus sunt calidæ. Negat tamen Arist. Hist. Anim. III. 14. p. 376. quem Plinius merito hac in parte deserit. Negat et Albertus M. de Anim. III. 2. 6. p. 146. Aristotelem secutus.

[c] *Et juventæ*] Ratio eadem, quia in juvenibus plus caloris. Contrarius tamen Arist. loc. cit. p. 378. In infantibus, inquit, dilutior est largiorque sanguis: in senibus, crassus, niger, paucus: ætate stata, mediocris. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς πάμπαν νέοις ἰχωροειδές ἐστι καὶ πλεῖον· ἐν δὲ τοῖς γέρουσι παχὺ καὶ μέλαν, καὶ ὀλίγον· ἐν ἀκμάζουσι δὲ μέσως.

[d] *Et inferiore parte*] Inferiorum animalis partium sanguis est crassior.

et in eo vitalitatis[2] [e] portio. Emissus spiritum secum trahit: tactum tamen[3] non sentit.[f] Animalium fortiora,[g] quibus sanguis crassior: sapientiora, quibus tenuior:[h] timidiora, quibus minimus,[i] aut nullus.[4] [j] Taurorum[k] celerrime coit atque durescit, ideo pestifer[l] potu maxime. Aprorum, ac cervorum,[5] [m] caprearumque,[n] et bubalorum[6] omnium non spissatur. Pinguissimus asinis,[o] homini tenuissimus. His, quibus[7] [p] plus quaterni pedes, nullus. Obesis[q] minus copiosus, quoniam absumitur pingui.[*]

[*] *Abit in pinguedinem.*

cunda.—2 'Manuscriptus, *utilitatis:* prave: sic tamen Chiffl.' *Dalec.*—3 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *trahit secum: tactum tamen* Tolet. *secum trahit. Tamen tactum* Gronov. et al. ante Harduin.—4 Ita codd. Harduini, Tolet. et Salmant. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *timidiora, quibus minimus: quibus nullus, hebetia* Gronov. et al. ante Harduin.—5 Gronov. *et cervorum.*—6 Vet. Dalec. *et*

NOTÆ

Vide Notas et Emend. num. 100.

[e] *Vitalitatis*] Hinc sedem animæ sanguinem esse veterum plerique dixerunt.

[f] *Tactum tamen non sentit*] Quemadmodum neque excrementa alvi: quin neque cerebrum, neque medulla, inquit Arist. de Part. Anim. III. 14. p. 368.

[g] *Animalium fortiora*] Arist. de Part. Anim. II. 4. p. 983.

[h] *Quibus tenuior*] Arist. loc. cit. Galenus lib. quod animi mores, c. 7. p. 452.

[i] *Quibus minimus*] Huc illud pertinet, quod de tironum delectu ad militiam scribit Vegetius de Re Milit. I. 2. p. 4. 'Omnes nationes,' inquit, 'quæ vicinæ sunt Soli, nimio calore siccatas, amplius quidem sapere, sed minus habere sanguinis dicunt: ac propterea constantiam ac fiduciam cominus non habere pugnandi, quia metuunt vulnera, qui se exiguum sanguinem habere noverunt. Contra septemtrionales populi,' &c.

[j] *Aut nullus*] Arist. loc. cit. Τὰ ἄναιμα δειλότερα τῶν ἐναίμων ἐστίν. Vide Notas et Emend. num. 101.

[k] *Taurorum*] Arist. loc. cit. et Hist. Anim. III. 14. p. 369.

[l] *Ideo pestifer*] Plinius XXVIII. 41. 'Taurinus sanguis recens inter venena est,' &c.

[m] *Ac cervorum*] Arist. loc. cit. et Hist. Anim. III. 6. p. 323. Sed de apris nihil Philosophus, neque, qui Philosophum transcripsisse videtur, Albertus M. de Anim. III. 2. 6. p. 146.

[n] *Caprearumque*] Προκὸς, καὶ βουβάλιδος, καὶ ἄλλων τινῶν. Arist. locis citatis.

[o] *Pinguissimus asinis*] Hoc est, crassissimus, ut antea monuimus. Sic enim pinguissimum tenuissimo opponit: uti Philosophus, a quo hæc mutuatur Hist. Anim. III. 14. p. 372. παχύτατον τῷ λεπτοτάτῳ.

[p] *His quibus*] Arist. Hist. Anim. I. 4. p. 38.

[q] *Obesis*] Quoniam iners sanguis

Profluvium[r] ejus uni fit in naribus homini, aliis nare alterutra,[8] quibusdam per inferna, multis per ora stato tempore, ut nuper Macrino Visco[9] [s] viro prætorio: sed omnibus annis[10] Volusio[t] Saturnino Urbis præfecto, qui nonagesimum etiam excessit annum. Solum hoc in corpore temporarium sentit incrementum:[u] siquidem hostiæ[v] abundantiorem fundunt, si prius bibere.

XCI. Quæ animalium[a] latere certis temporibus diximus, non habent tunc sanguinem, præter exiguas admodum circa corda guttas, miro opere naturæ: sicut in homine,[1] vim ejus ad minima momenta mutari, non modo tantum in ore suffusa[b] materia,[2] verum ad singulos animi habitus, pudore, ira, metu: palloris pluribus modis, item ruboris. Alius enim iræ, et alius verecundiæ. Nam et in metu

hinnulorum.—7 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Iis, quibus* Gronov. et edd. vett.—8 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *aliis nare altera, aliis utraque* Gronov. et al. ante Harduin.—9 Ita Editio princeps. *Visco* deest in cod. Dalec. et Vet. ejusdem. *Macrino Vico* codd. Regg. Brott. et Colbert.—10 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *et omnibus annis* Gronov. et vulgg.

CAP. XCI. 1 Cod. Dalec. *sicut et in homine.*—2 Ita Editio princeps, Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *non modo tanto minore suffusi materia* Gronov. et edd. ante Harduin. *non modo tanto minore materia suffusa* Chiffl. *non modo tantum in ora suffusa materia* cod. Dalec. *non modo tantum minore suf-*

NOTÆ

et inutilior abit in pinguedinem. Arist. Hist. Anim. III. 14. p. 370.

[r] *Profluvium*] Arist. Problem. X. 2. p. 723. Διὰ τί ἀνθρώπῳ μόνῳ τῶν ζώων αἷμα ῥεῖ ἐκ τῶν μυκτήρων; *Cur homini tantummodo ex omni animantium numero sanguis e naribus defluit?*

[s] *Macrino Visco*] In Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. *Macrino Vico.* Libentius agnoverim, *Macrino Vindici*, cujus mentio in inscript. vet. apud Gruter. p. 513.

[t] *Volusio*] De eo egimus VII. 12.

[u] *Sentit incrementum*] Albertus M. de Anim. III. 2. 6. p. 146. 'Sicut in his qui frequenter potant multum vinum, præcipue quod est forte et rubeum: illi enim multum accipiunt sanguinem.' Phædr. lib. IV. de Prometheo ebrio: 'Ubi irrigatus multo venas nectare,' &c.

[v] *Siquidem hostiæ*] Arist. Hist. Anim. III. 14. p. 370.

[a] *Quæ animalium*] Ursos, glires, et mures Alpinos VIII. 54. 55. &c.

[b] *Non modo tantum in ore suffusa*] Quod in homine solo evenit. Prius inepte legebatur, *Non modo tanto minore suffusi.*

refugere, et nusquam esse[c] certum est: multisque non transfluere[3][d] transfossis: quod homini tantum evenit. Nam quæ mutari diximus,[e] colorem alienum accipiunt quodam repercussu:[f] homo solus in se[g] mutat. Morbi omnes morsque sanguinem absumunt.

XCII. (XXXIX.) Sunt qui[h] subtilitatem animi constare non tenuitate sanguinis putent, sed cute operimentisque corporum magis aut minus bruta esse, ut ostreas[1][i] et testudines: boum terga,[2][j] setas suum obstare tenuitati immeantis spiritus,[3][k] nec purum liquidumque transmitti: sic et in homine, cum crassior callosiorve excludat[l] cutis: ceu vero[4] non crocodilis et duritia tergoris tribuatur, et solertia.[5]

XCIII. Hippopotami corii crassitudo talis, ut inde tornentur hastæ,[1][m] et tamen quædam ingenio medica[n] dili-

fusa materia Vet. ejusdem. *non morbo tantum, &c.* Pintian.—3 Cod. Dalec. *transfugere.*

CAP. XCII. 1 Ita codd. Harduini omnes, Regg. Brot. Dalec. et Editio princeps; *ut ostrea* ceteræ edd. ante Brotier.—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *tergora* Gronov. et al. ante Harduin.—3 Vet. Dalec. *innati spiritus.*—4 Gronov. *seu vero.*—5 Vet. Dalec. *quæ vero ratio crocodilis, si non cruori, sed duritiæ tergoris;* Tolet. *ceu v. n. c. sit dur. terg. et trib. solert.*

CAP. XCIII. 1 Parm. *ut inde torreantur escæ.* Margo edd. Dalec. et Gronov. *ut inde venabula fiant,* ex Aristot. Hist. Anim. II. 7. Mox, Vet. Dalec.

NOTÆ

[c] *Et nusquam esse*] Nulla in parte corporis, quam possis liquido affirmare.

[d] *Non transfluere*] Cum eo metu percelluntur, quo sanguis omnis refugit.

[e] *Mutari diximus*] Chamæleonem, polypum.

[f] *Repercussu*] Repercussu colorum qui iis rebus insunt, quas proxime attingunt.

[g] *Homo solus in se*] Non viderat Plinius pavones nostros Indicos, *les Coqs d'Inde*, qui multos colores gutture et paleari variant in seipsis.

[h] *Sunt qui*] Carpere Philosophum videtur, cujus hæc sententia de Anima lib. II. Οἱ μὲν σκληρόσαρκοι, ἀφυεῖς τὴν διάνοιαν· οἱ δὲ μαλακόσαρκοι, εὐφυεῖς.

[i] *Ut ostreas* [*ostrea*] Mss. omnes, Reg. 1. 2. &c. *ostreas.*

[j] *Boum terga*] Ita libri omnes conditivi: publici, *tergora.*

[k] *Immeantis spiritus*] Aëris sese insinuantis in corpus.

[l] *Excludat*] Purum liquidumque aërem non transmittat. Sunt hæc placita eorum qui subtilitatem animi constare cutis tenuitate arbitrabantur: quæ Plinius mox coarguit pluribus exemplis.

[m] *Ut inde tornentur hastæ*] Ὥστε δόρατα ποιεῖσθαι ἐξ αὐτοῦ, Arist. Hist. Anim. II. 12. p. 196. Incredibile ta-

gentia.[n] Elephantorum[o] quoque tergora impenetrabiles cetras habent,[2 p] cum tamen omnium quadrupedum subtilitas animi præcipua perhibeatur illis. Ergo cutis ipsa[q] sensu caret, maxime in capite: ubicumque per se ac sine carne est, vulnerata non coit, ut in bucca cilioque.[r]

XCIV. Quæ animal pariunt,[a] pilos habent: quæ ova, pennas, aut squamas, aut corticem,[1 b] ut testudines: aut cutem puram, ut serpentes. Pennarum caules omnium cavi: præcisæ non crescunt,[2] evulsæ renascuntur.[c] Membranis volant fragilibus insecta, humentibus hirundines[d] in mari, siccis[e] inter tecta vespertilio. Horum alæ[f] quo-

[n] *Ingeniosa diligentia, ut morbis suis medeatur.*

quædam est ingenio.—2 Vet. Dalec. *impenetrabilem cutem habent;* al. Vett. ap. eundem, *impenetrabiles setas habent.*

CAP. XCIV. 1 Quidam inserunt *aut testam;* quæ voces desunt in codd. Dalec. et Chiffl. et Vet. Dalec. 'et quanquam Gron. in textu habuerit, tamen abesse jussimus.' *Franz.*—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *avium præcisi non crescunt* cod. Dalec. *cavi:*

NOTÆ

men: saltem dixisset, δοράτια, ut essent jacula, non venabula. Modestius Herodotus lib. II. pag. 117. ἀκόντια dixit, *tela, missilia, jacula.*

[n] *Ingenio medica*] De ea re superius egimus VIII. 40.

[o] *Elephantorum*] Alludere eo Plautus videtur in Mil. II. 2. 80. 'Herus meus elephanti corio circumtentus est, non suo: Neque habet plus sapientiæ, quam lapis.'

[p] *Cetras habent*] Hoc est, ex iis cetræ exscinduntur. Isidorus XVIII. 39. cetram interpretatur scutum loreum sine ligno, quo utuntur Afri et Mauri.

[q] *Ergo cutis ipsa*] Hæc totidem verbis Philos. Hist. Anim. III. 10. pag. 340.

[r] *In bucca cilioque*] Bucca *malæ pars tenuis* est, quæ sine carne, γνάθου τὸ λεπτὸν Aristoteli. Cilium βλεφαρὶς eidem, nos *palpebram* dicimus, Plinius superius cap. 57. genam.

[a] *Quæ animal pariunt*] Nempe ex terrestribus, quæ animal pariunt, ea pilis vestiuntur: ex aquatilibus, etiam delphinus, quanquam pilos non habet. Arist. Hist. Anim. III. 10. pag. 336. Albertus M. de Anim. I. 1. 8. pag. 16.

[b] *Aut corticem*] Sic testudinum operimentum appellat IX. 14. 'Alia cortice teguntur, ut testudines.' Indicem vide.

[c] *Evulsæ renascuntur*] Hoc vero experientia comprobat ipsa per se, frustra id negante Philosopho Hist. Anim. III. 10. pag. 355.

[d] *Hirundines*] Piscium genus, de quo IX. 43.

[e] *Siccis*] Coriaceis, ut diximus X. 81.

[f] *Horum alæ*] Vespertilionum.

que[3] articulos habent. Pili a cute[g] exeunt crassà hirti,[4] fœminis[h] tenuiores, equis in juba largi, in armis leoni: dasypodi et in buccis intus, et in pedibus, quæ utraque Trogus et in lepore tradidit:[5] hoc exemplo libidinosiores[i] hominum quoque hirtos colligens. Villosissimus[j] animalium[6] lepus. Pubescit homo solus,[k] quod nisi contigit,[7][l] sterilis in gignendo est, seu masculus,[8] seu fœmina. Pili in homine partim simul,[m] partim postea gignuntur. Congeniti autem[n] non desinunt, sicut nec fœminis magnopere. Inventæ tamen[o] quædam defluvio capitis invalidæ: ut et

præcisique non crescunt Gronov. et al. ante Harduin.—3 *Horum quoque alæ* Tolet. et Gronov.—4 ' Salmas. *exeunt. Crassi hirtis;* lego, *Crassi maribus.*' Dalec.—5 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *tradit* edd. vett. et Gronov.—6 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Villosissimum animal* edd. vett. et Gronov.—7 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *contingat* Gronov. et vulgg.—8 Ita codd. Harduini et Dalec. item edd. Har-

NOTÆ

[g] *Pili a cute*] 'Si corium fuerit grossum, pili etiam erunt grossi,' inquit Albertus de Anim. III. 2. 2. pag. 134. vir sane Latiniore ævo dignus. Arist. Hist. Anim. III. 10. pag. 337. *ἐν τοῖς παχυτέροις δέρμασι, σκληρότεραι αἱ τρίχες, καὶ παχύτεραι.*

[h] *Fœminis*] Arist. Hist. Anim. IV. 11. pag. 511.

[i] *Libidinosiores*] Huc pertinet Aristotelicum problema IV. 32. p. 707. *Διὰ τί καὶ οἱ ὄρνιθες καὶ οἱ δασεῖς ἄνθρωποι λάγνοι; Cur oves, et pilosi homines salaciores, ac libidinosiores sunt.*

[j] *Villosissimus*] Ut e contrario minime omnium villosus quadrupedum elephas. Arist. Hist. Anim. II. 5.

[k] *Pubescit homo solus*] Solus homo, cum incipit posse coire, tum pubescit: ceterorum autem animantium, quæ pilis teguntur, nullum tunc pubescit: etsi quiddam ab ortu congenitum habent, quod pubi simile videatur. Hæc Plinii sententia est, a Philosopho derivata Problem. IV. 3. pag. 702. *Διὰ τί ἄνθρωπος μόνον, ὅταν ἄρχηται δύνασθαι ἀφροδισιάζειν, ἡβᾷ· τῶν δὲ ἄλλων ζώων, ὅσα τρίχας ἔχει, οὐθέν;* Sane evenit, ut quamlibet pilosæ bestiæ, ad pubem et sub alis glabriores sint. Vide Notas et Emend. num. 102.

[l] *Quod nisi contigit*] Arist. Hist. Anim. III. 10. p. 345. Albertus M. de Animal. III. 2. 2. pag. 136. 'Quidam sunt tam virorum quam mulierum, paucorum pilorum ... et modus talium hominum raro habet semen, et non habet filios ... Præcipue autem tales sunt qui carent per naturam pilis pectinis in inguine, aut valde paucos ibi habent.'

[m] *Partim simul*] In ipso statim ortu congeniti, ut pili capitis, superciliorum, et palpebrarum. Arist. loc. cit. p. 344.

[n] *Congeniti autem*] Vide Notas et Emend. num. 103.

[o] *Inventæ tamen*] Albertus de Animal. IX. 1. 4. p. 290. 'Aliquando ac-

lanugines [9] [p] oris, cum menstrui cursus stetere. Quibusdam post geniti [q] viris sponte non gignuntur. Quadrupedibus pilum [r] cadere atque subnasci, annuum est. Viris crescunt [s] maxime in capillo, [10] mox in barba. Recisi, [t] non, ut herbæ, ab ipsa incisura augentur, sed ab radice exeunt. Crescunt et in [u] quibusdam morbis, maxime phthisi, [11] et in senecta: defunctorum quoque corporibus. Libidinosis [v] congeniti maturius defluunt agnati, [w] celerius crescunt. [12] Quadrupedibus senectute [x] crassescunt, lanæque rarescunt. [13] Quadrupedum dorsa pilosa, ventres glabri. [14] [y] Boum coriis [z] glutinum excoquitur, taurorumque præcipuum. [15]

duin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *seu mas* edd. vett. et Gronov.—9 Par. *ut et languidiores;* Tolet. et Chiffl. *et lanugine;* Vet. Dalec. *velut lanugines, cum, &c.*—10 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. recentt. *in capite* Gronov. et vulgg. Paulo post, Chiffl. *ut herbæ ab cetera;* cod. Dalec. *ut herba ab cetera.*—11 Codd. Dalec. et Chiffl. *maxime tussi.*—12 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *recrescunt* Gronov. et vulgg. 'Vet. et Chiffl. *decrescunt.* Lego, *excrescunt.*' Dalec.—13 Cod. Dalec. *crassescunt rarescuntque lanæ.*—14 Idem codex, *venter glaber.*—15 Vet. Dalec. *taurorumque et id præcipuum.*

NOTÆ

cidit, quod imprægnatis mulieribus fluunt pili capitis, quos habent a prima generatione .... et ideo calvæ fiunt,' &c.

[p] *Ut et lanugines*] Subintellige, inventæ sunt fœminis in ore lanugines, et in mento pili. Arist. Hist. III. 10. p. 345. Γυνὴ δὲ τὰς ἐπὶ τῷ γενείῳ οὐ φύει τρίχας, πλὴν ὀλίγαι ἐνίαις γίγνονται, ὅταν τὰ καταμήνια στῇ.

[q] *Quibusdam post geniti*] Menti, pubis, et alarum pili. Arist. loc. cit. Qui pili posterius, inquit, oriri solent, eis tam viri quam fœminæ, ab ortu naturæ vitio contracto, nonnulli carent: sed simul et generandi facultate et pube deficiuntur.

[r] *Quadrupedibus pilum*] Albertus M. de Anim. VIII. 5. 1. p. 276.

[s] *Viris crescunt*] Arist. p. 346.

[t] *Recisi*] Arist. p. 349. et 355. Pili recisi non crescunt ab summo ubi facta est incisura, sed ab radice augentur addita materia, non intro suscepta: unde exire potius dicendi sunt, quam augeri vel crescere.

[u] *Crescunt et in*] Arist. pag. 348. Αὔξονται δ' αἱ τρίχες ἔντε νόσοις τισὶν, οἷον ταῖς φθισικαῖς μᾶλλον, καὶ ἐν γήρᾳ, καὶ τεθνεώτων, καὶ σκληρότεραι γίνονται ἀντὶ μαλακῶν. *Crescunt pili et in ægrotis quibusdam, præsertim tabe laborantibus, et in senibus. Crescunt etiam in cadaveribus. Tum fiunt duriores.* Item Albertus M. de Animal. III. 2. 2. pag. 136.

[v] *Libidinosis*] Arist. p. 349.

[w] *Agnati*] Hoc est, post nati, postgeniti, nempe menti, pubis, et alarum. Arist. Ῥέουσι δὲ μᾶλλον αἱ τρίχες τοῖς ἀφροδισιαστικοῖς αἱ μὲν συγγενεῖς· αἱ δ' ὑστερογενεῖς γίνονται θᾶττον.

[x] *Quadrupedibus senectute*] Vide Notas et Emend. num. 104.

[y] *Ventres glabri*] Aut minus pilosi,

XCV. Mammas homo[a] solus e maribus habet: cetera animalia mammarum notas tantum. Sed ne fœminæ[b] quidem in pectore, nisi quæ possunt partus suos attollere. Ova gignentium,[c] nulli: nec lac, nisi animal parienti: volucrum, vespertilioni[d] tantum. Fabulosum enim arbitror de strigibus, ubera eas infantium labris immulgere. Esse in maledictis[e] jam antiquis strigem convenit: sed quæ sit[f] avium, constare non arbitror.

(XL.) Asinis a fœtu dolent: ideo sexto mense[g] arcent partus,[h] cum equæ anno prope toto præbeant. Quibus solida[i] ungula, nec supra geminos fœtus,[1] hæc omnia binas habent mammas, nec aliubi, quam in feminibus.

CAP. XCV. 1 Vet. Dalec. *geminos partus.* Mox, in eodem Vet. *quam in*

NOTÆ

aut omnino glabri ac læves. Arist. pag. 360. Τὰ δὲ ὕπτια ἢ λεῖα πάμπαν, ἢ δασέα ἧττον.

[z] *Boum coriis*] Arist. p. 340. Pressa cute et macerata glutinum elicitur, Discoridi III. 101. *ταυροκόλλα* appellatum, quomodo etiam fit ex piscibus, quæ inde dicitur Ichthyocolla.

[a] *Mammas homo*] Albertus M. de Anim. XIV. 2. 3. p. 408. et 409.

[b] *Sed ne fœminæ*] Qua de causa habent et simiæ mammas in pectore, quia fœtus suos attollunt, et quia sunt quædam similitudo hominis, inquit Albertus loc. cit. p. 408.

[c] *Ova gignentium*] Arist. Hist. Anim. III. 16. p. 383. Quæ ovum aut edunt, aut intra se excludunt, ut animal pariant, ea neque mammas, neque lac habent.

[d] *Vespertilioni*] Is et lac et mammas habet.

[e] *Esse in maledictis*] Hos nempe versus respicit, qui recitantur a Festo: 'Striges,' inquit, 'aves nocturnas, ut ait Verrius, Græci *στρίγγας* appellant: a quo maleficis mulieribus nomen inditum est, quas volaticas etiam vocant. Itaque solent his verbis eas veluti avertere Græci: *Στρίγγ' ἀπόπομπον, νυκτινόμαν, τὰν στρίγγα τ' ἀλαὸν, Ὄρνιν ἀνώνυμον ὠκυπόρους ἐπὶ νῆας ἔλαυνε.' Pelle strigem, noctu pascentem, tu striga cæcam, Feralem in celeres volucrem procul ejice naves.'* 'Hæc avis,' inquit Isidorus XII. 7. 'vulgo 'Amma' dicitur, ab amando parvulos, unde et lac præbere dicitur nascentibus.'

[f] *Sed quæ sit*] Haud dubie fabulosas inter aves censenda.

[g] *Ideo sexto mense*] Varro contra, Rei Rust. II. 6. de asinis: 'In partu,' inquit, 'eadem fere observant, quæ in equis. Secundum partum pullos anno non removent a matre.'

[h] *Arcent partus*] Hoc est, pullos. Vide quæ de hac voce diximus VII. 5.

[i] *Quibus solida*] Ut equæ, camelo, &c. Arist. de Part. Anim. IV. 10. p. 1085.

Eodem loco[j] bisulca et cornigera: boves quaternas, oves capræque binas. Quæ numeroso[k] fœcunda partu, et quibus digiti in pedibus, hæc plures habent, toto ventre duplici ordine, ut sues, generosæ duodenas, vulgares binis minus:[2][l] similiter canes.[m] Alia ventre[n] medio quaternas, ut pantheræ: alia binas, ut leænæ. Elephas[o] tantum sub armis duas: nec in pectore, sed citra in alis occultas. Nulli in feminibus[3][p] digitos habentium. Primogeniti[q] in quoque partu suis primas premunt:[4] eæ sunt faucibus proximæ: suam quisque novit in fœtu quo genitus est ordine, eaque alitur, nec alia. Detracto illa alumno suo sterilescit illico, ac resilit.[r] Uno vero ex omni turba relicto, sola[a] munifex, quæ genito fuerat attributa, descendit.[s] Ursæ[t] mammas quaternas gerunt. Delphini[u] binas

[a] *Sola mamma ea cui suus est fœtus lactandus.*

femoribus.—2 Idem Vet. *binas minus.*—3 *Nullis in feminibus* Chiffl.—4 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Primis ingenitis* Chiffl. *Primo geniti in quoque parte s. p. premunt* cod. Dalec. et Vet. ejusdem; *Primis genitis in quoque partu sues primas præbent* Gronov. et al. ante

NOTÆ

[j] *Eodem loco*] Hæc paulo obscurius Arist. Hist. Anim. II. 8. pag. 176.

[k] *Quæ numeroso*] Arist. de Part. Anim. lib. IV. p. 1035.

[l] *Binis minus*] Hoc est, duntaxat denas.

[m] *Similiter canes*] Arist. loc. cit.

[n] *Alia ventre*] Arist. loc. cit. et Hist. Anim. II. 8. p. 177.

[o] *Elephas*] Arist. locis citatis.

[p] *Nulli in feminibus*] Nullum animal, inquit, inter femora mammas habet, cui pedes discreti in digitos sunt: *οὐδὲν γὰρ ἔχει πολυσχιδὲς ἐν τοῖς μηροῖς.* Aristot. de Part. Animal. IV. 10. p. 1035.

[q] *Primogeniti*] Aristot. loc. cit. Albertus M. de Animal. VI. 3. 1. pag. 209. 'Cum autem porca peperit, primo nato filio dat mammam primam, et sic aliis filiis dat ordinate mammas: aliquando tamen hoc non accidit.'

[r] *Ac resilit*] Mamma contrahitur, et flaccescit.

[s] *Descendit*] Demittit se ab alvo mamma, et lac sponte fundit. Libentius tamen agnoverim, *distenditur.*

[t] *Ursæ*] Aristot. Histor. Animal. II. 8. p. 176.

[u] *Delphini*] Mammas habent delphini duas, inquit Philosophus Hist. Animal. II. 16. p. 215. quia sunt vivipari: eas vero non in parte superiore, sed prope genitale habent: neque papillæ extant, quemadmodum quadrupedibus: sed veluti tubulos habent duos, *οἷον ῥύακας δύο,*

in ima alvo papillas tantum, nec evidentes, et paulum[5] in obliquum porrectas. Neque aliud animal in cursu lambitur. Et balænæ[v] autem vitulique mammis[6] nutriunt fœtus.

XCVI. (XLI.) Mulieri ante[a] septimum mensem profusum[1] lac, inutile. Ab eo mense, quod vitales[b] partus,[2] salubre. Plerisque autem totis mammis, atque etiam alarum sinu[3][c] fluit. Cameli lac[d] habent, donec iterum gravescant.[4] Suavissimum hoc existimatur ad unam mensuram tribus[5] aquæ additis. Bos ante[e] partum non habet. Ex primo semper a partu colostræ fiunt:[6][f] quæ, ni

Harduin. Mox, Vet. Dalec. *et si escæ sunt f. p. tamen suam.* Gronov. et al. ante Harduin. *et suam: τὸ et* non habetur in codd. Dalecampii.—5 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *et paulo* Gronov. et edd. vett.—6 Dalec. *lambitur. Balænæ autem vitulique marini mammis: τὸ autem* deest in cod. Dalec.

CAP. XCVI. 1 Cod. Dalec. *fusum.*—2 Ita codd. Chiffl. Regg. Brott. 1. 2. et Editio princeps; *quod vitalis est partus* aliæ edd. ante Brotier. *quo vitalis est partus* cod. Dalec.—3 Idem codex, *in alium sinus;* Chiffl. *alarum sinus.*—4 Parm. *Cameli lac mulgetur, nec iterum gravescat.* Dalec. *gravidescant.*—5 Margo edd. Dalec. et Gronov. *tribus, duabusve,* ex Aristot. Hist. Anim. VII. 5.—6 'Ita bene Regg. 1. 2. et Editio princeps. Vocem explicat Plinius infra XXVIII. 33. 'Est autem colostra, prima a partu spongiosa densitas

NOTÆ

utrimque singulos ab latere, qua lac effluat, quod in ipso cursu sugi ab assequentibus catulis nonnulli palam spectarunt. Vide et Oppian. Halieut. I. 660.

[v] *Et balænæ*] Aristot. Hist. Anim. III. 16. p. 383.

[a] *Mulieri ante*] Arist. Histor. VII. 6. p. 825.

[b] *Quod vitales*] Quoniam eo tempore, hoc est, septimo mense editus vitalis est partus: simulque cum natalitio tempore lactis usus incipit.

[c] *Etiam alarum sinu*] *Lac quibusdam fluit,* inquit Philosophus, Histor. Animal. VII. 14. p. 846. *non solum per papillas, sed etiam passim per mammas, aliquibus etiam per axillas.* Καὶ ἐνίαις ῥέει οὐ μόνον κατὰ τὰς θηλὰς, ἀλλὰ πολλάκις τοῦ μαστοῦ· ἐνίαις δὲ κατὰ τὰς μασχάλας.

[d] *Cameli lac*] Aristot. Histor. Animal. VI. 26. p. 765. 'Cameli,' inquit, 'lac semper habent, dum iterum conceperint: atque interea carnes earum, atque lac, inter suavissimos censentur cibos: lactis usus est admixto duplo aut triplo aquæ.'

[e] *Bos ante*] Aristot. Histor. Anim. VI. 21. p. 746. Albertus autem de Animal. VI. 3. 2. p. 211. 'Vacca ante partum lac non habet, nisi forte modicum.'

[f] *Colostræ fiunt*] Plinius XXVIII. 33. 'Est autem colostra, prima a partu spongiosa densitas lactis.' Martial. XIII. 38. 'Surripuit pastor quæ nondum stantibus hœdis, De primo matrum lacte colostra damus.'

admisceatur aqua, in pumicis modum coëunt duritia. Asinæ prægnantes continuo lactescunt.[8] [g] Pullos earum,[7] [h] ubi pingue pabulum, biduo a partu maternum lac gustasse, letale est. Genus mali vocatur colostratio.[i] Caseus non fit[j] ex utrimque dentatis, quoniam eorum lac non coit. Tenuissimum[k] camelis, mox equis: crassissimum asinæ,[8] [l] ut quo coaguli vice utantur. Conferre aliquid et candori[9] in mulierum cute existimatur. Poppæa certe[m] Domitii Neronis conjux,[10] quingentas secum per omnia trahens

lactis.'' *Brotier.* *colostra fiunt* vulgg. ante Brotier.—7 Ita codd. Chiffl. Regg. Brot. 1. 2. et Editio princeps. *Pullis earum* edd. vulgg. ante Brotier. *Pullo earum* Vet. Dalec.—8 'Idem habet Aristot. Hist. Animal. III. 16. Sed certe nostris in regionibus tenuissimum est asinæ lac, ut constat experientia. Ejus quoque tenuitatem passim prædicat Galenus. Hæc forte librariorum incuria a loco suo dimota, et fœde permutata. *Tenuissimum* enim est *lac asinæ:* contra vero *camelis crassissimum* et lentissimum, ita ut, si in id digitum intinxeris, adhærescat, et longa in fila protendatur.' *Brotier.*—9 Cod. Dalec. *candore.*—10 Vox *conjux* non legitur in cod. Dalec. Mox, Salm. *omnia loca trahens.*—

NOTÆ

[g] *Continuo lactescunt*] Mense tantum decimo prægnantes asinas lac habere, auctor est Arist. Histor. Anim. VI. 23. p. 759. Ἴσχει δὲ γάλα κύουσα δεκάμηνος οὖσα.

[h] *Pullos* [*Pullis*] *earum*] Mss. omnes, *Pullos.*

[i] *Colostratio*] Simili genere morbi tentantur infantes, qui inde colostrati dicuntur a Plinio XXVIII. 33. qui præpropere nimis, statim a puerperio, lac crassius matris suxerunt, quod in infantium deinde stomacho densatur in casei speciem: vel qui nutrices sugunt, quæ rursum conceperint, interim dum lactant.

[j] *Caseus non fit*] Albertus de Anim. III. 2. 9. p. 150. 'Lac animalis,' inquit, 'quod anterioribus dentibus caret in superiore mandibula, coagulatur coagulatione qua separatur caseus a sero: lac vero habentis dentes in utraque mandibula, non coagulatur tali coagulatione, propter subtilitatem ipsius et tenuitatem: licet forte elixetur, et inspissetur, sicuti diximus in libro Meteororum, ubi distinximus inter coagulabilia et elixabilia.' Et p. 152. 'Lac autem equæ, et asinæ, et cameli, et mulieris, non conveniunt ad caseos faciendos.' Aristot. Histor. Animal. III. 16. pag. 384. brevissime: τῶν δ' ἀμφοδόντων οὐ πήγνυται.

[k] *Tenuissimum*] Aristot. p. 385.

[l] *Crassissimum asinæ*] Aristot. loc. cit. Galenus tamen passim lac asinæ tenuissimum esse docet, ac minime coagulari, quin et quoquoversus in omne corpus digeri. Tom. X. Meth. Medic. V. 12. p. 123. alibique.

[m] *Poppæa certe*] Refert hoc quoque Dio lib. LXII. p. 714. Hinc Juvenal. Sat. VI. 460. 'Aut pinguia Poppæana Spirat.' Et vs. 466. 'Incipit agnosci, atque illo lacte fovetur, Propter quod secum comites educit asellas, Exul Hyperboreum si dimittetur ad axem.'

fœtas, balnearum etiam solio[11] totum corpus illo lacte macerabat, extendi quoque cutem credens. Omne autem[n] igne spissatur, frigore serescit.[12] Bubulum caseo[o] fertilius, quam caprinum, ex eadem mensura pæne altero tanto. Quæ plures[p] quaternis mammas habent, caseo inutilia, et meliora quæ binas. Coagulum hinnulei,[q] leporis,[13] hœdi laudatum. Præcipuum tamen dasypodis, quod et profluvio alvi medetur, unius utrimque[14 r] dentatorum. Mirum barbaras gentes, quæ lacte vivant, ignorare aut spernere tot sæculis casei dotem, densantes id alioqui in acorem jucundum,[s] et pingue butyrum: spuma id est[t] lactis, concretiorque,[15] quam quod serum[u] vocatur. Non omittendum in eo[v] olei vim esse, et barbaros omnes infantesque nostros ita ungi.

XCVII. (XLII.) Laus caseo Romæ, ubi omnium gentium

11 Cod. Dalec. *solium*.—12 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *omne autem igne spis. frigore fervescit* Chiffl. *omne autem lac igne sp. &c.* Gronov. et al. ante Harduin. *omne autem lac igne spissatum humore fervescit* Parm.—13 *Coagulum inutile leporis* Parm. *C. hinuli, leporis* Dalec.—14 Chiffl. *unus utrimque*.—15 Gronov. *concretiusque*.

NOTÆ

[n] *Omne autem*] Vide Notas et Emend. num. 105.

[o] *Bubulum caseo*] Aristot. Histor. III. 16. p. 389. Albertus M. de Animal. III. 2. 9. p. 152. 'Caseus,' inquit, 'qui fit ab æquali quantitate lactis vaccæ ad lac capræ sesquialter esse dicitur, eo quod lac capræ siccius est, quam lac vaccæ, et minorem facit caseum.'

[p] *Quæ plures*] Aristot. loc. cit. Hic vero memineris vaccas quatuor papillas, ut Scaliger monet, sed binas tantum habere mammas.

[q] *Coagulum hinnulei*] Τοῦ νεβροῦ, inquit Aristot. pag. 391. ἀρίστη ἡ πυετία, præstantissimum coagulum, non ad profluvium modo alvi curandum, ut Scaliger interpretatur: sed et ad caseum faciendum, ut Albertus docet loc. cit.

[r] *Unius utrimque*] Unus est, inquit, ex utrimque dentatis dasypus, quod coagulum habeat. Aristot. loc. cit. Ἔχει δὲ πυετίαν . . . τῶν ἀμφοδόντων δασύπους. Albertus loc. cit. 'Inter animalia autem nota nobis, quæ dentes habent in utraque mandibula, non est usquam hodie inventum coagulum, nisi in lepore tantum.'

[s] *In acorem jucundum*] Qui ex addito butyro percipitur in cibis. Butyrum hoc verborum ambitu nimirum describit.

[t] *Spuma id est*] Hoc est pingue lactis, quod, ut in oleo, superne fluitat, instar spumæ. Plin. XXVIII. 35. 'Quod supernatat, butyrum est, oleosum natura.'

[u] *Serum*] Lactis aqua. *Le petit lait.* Virgil. 'Pasce sero pingui.'

[v] *In eo*] In butyro. Diosc. II. 81.

bona cominus judicantur, e provinciis, Nemausensi[a] præcipua, Lesuræ Gabalicique pagi:[1 b] sed brevis, ac musteo tantum[c] commendatio. Duobus Alpes[d] generibus pabula sua approbant: Dalmaticæ[e] Docleatam[2] mittunt, Centronicæ Vatusicum.[f] Numerosior Apennino.[g] Cebanum hic e Liguria mittit, ovium maxime lactis: Æsinatem ex Umbria: mistoque Etruriæ atque Liguriæ confinio, Lunensem[h] magnitudine conspicuum; quippe et ad singula[i]

CAP. XCVII. 1 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Gabalicique pagis* Gronov. et al. ante Harduin.—2 'Ita codd. Regg. 1. 2. et Editio princeps. Docleatas, Dalmatiæ populum, memoravit Plin. III. 26.' *Brotier.* *Docleatem* aliæ edd. ante Brotier. Mox, *Ceutronicæ*

NOTÆ

[a] *Nemausensi*] E lacte caprino fit in agro Nemausensi caseus primæ commendationis, a Novembri mense ad Junium. Vide Joan. Poldo de Antiq. Nemaus. cap. 10. pag. 46. A pago, qui proxime Nemausum est, nomen ei caseorum generi, *Fromages de Baux.*

[b] *Lesuræ Gabalicique pagi*] Hoc est, Lesuræ, circumjacentisque Gabalici agri. Mons est Lesora in agro Gabalico, *le mont de Losere en Gevaudan*, ubi hodieque casei proventus uberrimus, teste Guill. de Catel. Histor. II. 7. pag. 297. Montis hujus, Tarnisque fluvii ex eo profluentis meminit Sidonius in Propemptico: 'Hic te Lesora Caucasum Scytharum Vincens aspiciet, citusque Tarnis, Limosum et solido sapore pressum Piscem perspicua gerens in unda.'

[c] *Ac musteo tantum*] Musteum caseum Sirmondus noster in notis ad Sidonium Apollin. recentem caseum recte interpretatur, et instar musti incoctum.

[d] *Alpes*] Alpinum caseum Antoninus Pius cum in cœna edisset avidius, in morbum incidit, quo decessit. Auctor Julius Capitol. in ejus Vita, pag. 21.

[e] *Dalmaticæ*] Τυρὸν Δαλματηνὸν, *caseum Dalmaticum*, pariter commendat Anonymus in ἐξηγήσει, quem vulgavit Jac. Gothofredus, pag. 30. De Docleatis Dalmatiæ populis egimus III. 26. Alpes porro Dalmaticas vocat ea montium juga quæ sunt a Carnis ad Dalmatas.

[f] *Centronicæ Vatusicum*] Alii *Natusicum* legunt. De Centronibus diximus III. 24.

[g] *Apennino*] Igitur Apenninus et maritimas etiam Alpes complectitur, ubi oppidum *Cera*, olim Ceba dictum, hodieque Marchionatus titulo insigne, *le Marquisat de Ceve.*

[h] *Lunensem*] De Lunensi caseo Martial. XIII. 30. 'Caseus Etruscæ signatus imagine Lunæ Præstabit pueris prandia mille tuis.' De Vestino, Epigr. sequente, cui titulus, 'Caseus Vestinus:' 'Si sine carne voles jentacula sumere frugi, Hæc tibi Vestino de grege massa venit.' Sed *Vescinum* pro 'Vestino' utrobique legi viris doctis placet. Diximus de Vescino agro III. 9. sunt autem Vestini non ab Urbe modo, sed ab ipso Latio disjuncti longissime, in quarta Italiæ regione, ut dictum est III. 17.

[i] *Ad singula*] Singuli casei erant

millia pondo premitur: proximum autem Urbi Vestinum, eumque e Ceditio[j] campo laudatissimum.[3] Et caprarum[k] gregibus sua laus est, Agrigenti maxime, eam augente gratiam fumo:[l] qualis in ipsa Urbe conficitur, cunctis præferendus. Nam Galliarum sapor medicamenti vim obtinet. Trans maria vero Bithynus[m] fere in gloria est. Inesse pabulis salem, etiam ubi non detur, ita maxime intelligitur, omni in salem caseo senescente, quales redire in musteum saporem, aceto et thymo maceratos, certum est. Tradunt Zoroastrem in desertis caseo vixisse annis viginti, ita temperato, ut vetustatem non sentiret.

XCVIII. (XLIII.) Terrestrium[a] solus homo bipes. Uni juguli,[1 b] humeri, ceteris armi: uni ulnæ. Quibus animalium[c] manus sunt, intus tantum carnosæ: extra nervis et cute constant.

XCIX. Digiti quibusdam in manibus seni. C. Horatii[1 d]

Gronov. et vulgg. ante Harduin.—3 '*Crustuminumque et e C. c. laudatissimum et Capityum: gregibus* Vet. *Capnityum* alii; alii *Epityrum* legunt. Quod sequitur quidem, 'augente gratiam fumo,' lectionem *Capnityron* probat. Mox, pro *recenti*, quidam habent *Agrigenti*.' *recenti* Gronov. et edd. ante Harduin.

CAP. XCVIII. 1 *Uni ungulæ* cod. Dalec. 'Lego, *jugula*.' Dalec.

CAP. XCIX. 1 *M. Curiatii* Gronov. et al. ante Harduin.—2 Cod. Dalec.

NOTÆ

mille pondo.

[j] *Cedilio*] De hoc agemus XIV. 8.

[k] *Et caprarum*] Non bubus, inquit, ovibusque tantum, sed etiam capris est sua laus in caseo, &c. Nam ovium lactis præcipue caseos hactenus memoravit. Vide Notas et Emend. num. 106.

[l] *Fumo*] Siccabant caseum, colorabantque fumo. Martialis XIII. 32. cujus lemma, 'Caseus Velabrensis:' 'Non quemcumque focum, nec fumum caseus omnem, Sed Velabrensem qui bibit, ille sapit.' Velabrum locus Romæ fuit, ubi casei infumabantur. Raderum vide in notis ad eum Martialis locum, pag. 783. Hic ille est Urbis caseus, quem mox Plinius ait cunctis præferendum.

[m] *Bithynus*] Et e Bithynia Salonites, τυρὸς Σαλωνίτης, a regione Bithyniæ sic appellatus, quæ boum pascuis ceteris anteiret, ut est auctor Strabo lib. XII. pag. 566.

[a] *Terrestrium*] Modo ne ex alitum genere fuerint, ut gallinacei.

[b] *Uni juguli*] Soli homini jugulus ex Latini sermonis proprietate tribuitur: ceterorum nulli, nisi καταχρηστικῶς.

[c] *Quibus animalium*] Homini, simiæ.

[d] *C. Horatii*] Vide Notas et Emend. num. 107.

ex patricia gente filias duas ob id Sedigitas appellatas accepimus, et Volcatium Sedigitum,[e] illustrem in poëtica. Hominis digiti articulos habent ternos, pollex binos, et digitis adversus[f] universis flectitur: per se vero in obliquum porrigitur, crassior ceteris. Huic minimus mensura par est:[2] duo reliqui sibi, inter quos medius longissime protenditur. Quibus ex rapina[g] victus quadrupedum, quini digiti in prioribus pedibus, reliquis quaterni. Leones, lupi, canes, et pauca in posterioribus quoque quinos ungues habent, uno juxta cruris articulum dependente: reliqua quæ sunt[h] minora, et digitos[3] quinos. Brachia non omnibus[i] paria secum.[4] Studioso Thraci in C. Cæsaris[j] ludo notum est dextram fuisse proceriorem. Animalium quædam,[k] ut manibus, utuntur priorum ministerio pedum: sedentque ad os illis admoventia cibos, ut sciuri.

C. (XLIV.) Nam simiarum[1 l] genera perfectam hominis imitationem continent, facie, naribus, auribus, palpebris,[m] quas solæ quadrupedum et in inferiore habent gena. Jam mammas[n] in pectore, et brachia, et crura in contrarium

pari est.—3 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *et* deest in Gronov. et al. ante Harduin.—4 Cod. Dalec. *paria esse.*

CAP. C. 1 *Jam simiarum* Pintian. Mox, cod. Dalec. *hominis simulationem continent .... quæ s. q. et inferiorem h. genam.* Vet. Dalec. *quas s. q. et inferiorem h. genam.* Mox, cod. Dalec. *ut manus prælongæ.*

NOTÆ

[e] *Sedigitum*] Quem de poëtis librum scripsisse, auctor est Gellius XV. 24. pag. 841. Extat hujus Volcatii Sedigiti carmen de poëtis Comicis, inter Epigrammata Poëmatiaque vetera collecta a Pithœo, lib. II. pag. 51.

[f] *Et digitis adversus*] Sive fortassis rectius, *et in digitos adversos universim flectitur.*

[g] *Quibus ex rapina*] Arist. de Part. Anim. IV. 10. pag. 1035.

[h] *Reliqua quæ sunt*] Arist. loc. cit. Ratio est, quoniam serpunt, διὰ τὸ ἑρπυστικὰ εἶναι, κ. τ. λ.

[i] *Brachia non omnibus*] Ab simili dextræ proceritate cognomen habuit Longimanus Artaxerxes.

[j] *C. Cæsaris*] Caligulæ. Tranquillum vide in ejus Vita cap. 18.

[k] *Animalium quædam*] Arist. loc. cit.

[l] *Nam simiarum*] Tota hæc sectio Aristotelicis verbis plane constat, ex Histor. Animal. III. 12. pag. 199.

[m] *Palpebris*] Quid palpebræ Plinio, quid genæ sint, diximus cap. 56. et 57.

[n] *Jam mammas*] *Papillas mammarum*, θηλὰς μαστῶν, Arist.

similiter[o] flexa: in manibus ungues, digitos, longioremque medium. Pedibus paulum differunt. Sunt enim ut manus, prælongi, sed vestigium palmæ[p] simile faciunt. Pollex quoque his, et articuli, ut homini, ac præter genitale, et hoc in maribus tantum,[q] viscera etiam interiora omnia ad exemplar.

CI. (XLV.) Ungues clausulæ nervorum[a] summæ existimantur. Omnibus hi,[b] quibus et digiti.[1] Sed simiæ imbricati,[c] hominibus lati, et defuncto[2][d] crescunt, rapacibus unci: ceteris recti, ut canibus, præter eum qui a crure plerisque dependet. Omnia digitos[e] habent, quæ pedes, excepto elephanto. Huic enim[f] informes, numero quidem quinque, sed indivisi, ac leviter discreti; ungulisque, haud[3] unguibus, similes: et pedes majores priores.[g] In posterioribus articuli breves.[h] Idem poplites[i] intus[4] flec-

CAP. CI. 1 *Ungues, qui claus. ner. sum. existimantur, omnibus iis, quibus et digiti* cod. Dalec.—2 Vet. Dalec. *defunctis*.—3 Cod. Dalec. *ungulæque haud;* Chiffl. *ungulisque non*. Mox, margo edd. Dalec. et Gronov. *similes*. *Crura majora priora*. *In posterioribus imis malleoli breves*, ex Aristot. Hist. Anim. II. 1.—4 Margo edd. Dalec. ex Aristot. *posteriores*.—5 Margo edd. Dalec. et

NOTÆ

[o] *In contrarium similiter*] Uti de homine dicetur cap. 102. brachia retrorsum, crura antrorsum flexa.

[p] *Sed vestigium palmæ*] Planta porrecta, sicuti quam volam appellamus. Οἱ δάκτυλοι ἔχουσι τὸ καλούμενον θέναρ. Arist.

[q] *Et hoc in maribus tantum*] Et hoc genitalis discrimen in maris tantum genitali agnoscitur: nam fœminæ genitale muliebri specie est: maribus, canina potius quam humana: ceterum universo generi viscera humanis similia. Arist.

[a] *Clausulæ nervorum*] Extrema nervorum cacumina. Certe ungues circa radicem ligamentis connectuntur, quos antiqui nervos appellarunt. Hippocratem vide de Natura Pueri, tex. XVI. pag. 144. ubi de unguium origine multa prolixe disputat, quæ Plinianæ orationi plurimum lucis allatura sint.

[b] *Omnibus hi*] Arist. Hist. Anim. III. 9. pag. 335.

[c] *Imbricati*] In morem imbricum curvi et convoluti.

[d] *Et defuncto*] Arist. Histor. Anim. III. 10. pag. 348.

[e] *Omnia digitos*] Arist. Hist. Anim. III. 9. pag. 335.

[f] *Huic enim*] Arist. Histor. Anim. II. 2. pag. 149.

[g] *Et pedes majores priores*] Hoc est, anteriores. Arist. loc. cit. Καὶ τὰ πρόσθια σκέλη μείζω, *anteriora crura majora multo*.

[h] *Articuli breves*] Arist. loc. cit. σφυρὰ ἔχει βραχέα, *malleolos* dixit: Plinius *articulos*.

tit hominis modo. Cetera animalia, in diversum[j] posterioribus articuli pedibus,[5] quam prioribus. Nam quæ animal generant, genua ante se flectunt, et suffraginum artus[6 k] in aversum.[l]

CII. Homini genua et cubita contraria:[m] item ursis,[n] et simiarum[o] generi, ob id minime pernicibus. Ova parientibus[p] quadrupedum, crocodilo, lacertis, priora genua post curvantur, posteriora in priorem partem. Sunt autem crura his obliqua,[q] humani pollicis modo. Sic et multipedibus,[r] præterquam novissima[s] salientibus. Aves, ut quadrupedes, alas in priora curvant, suffragines[t] in posteriora.

CIII. Hominis genibus quædam et religio inest, observa-

Gronov. *articulis et pedibus*.—6 Cod. Dalec. et Vet. ejusdem, *articulum*.

NOTÆ

[i] *Idem poplites*] Arist. libro cit. cap. 4. pag. 153. Priores quidem, more ceterorum, quæ animal generant: sed et posteriores, peculiari prærogativa.

[j] *In diversum*] Nam anteriora crura prorsum et ante se, posteriora retrorsum et pone flectunt: itaque curvaturæ poplitum inter se sunt obversæ. Aristot. pag. 152.

[k] *Suffraginum artus*] Mallem dixisset, suffragines artuum, cum Philosopho, loc. cit. qui *τὰς κάμψεις τῶν κώλων*, *crurum plicaturas*, dixit.

[l] *In aversum*] Hoc est, pone, sive retrorsum flectunt, *εἰς τοὔπισθεν*.

[m] *Et cubita contraria*] Utrasque artuum inflexiones inter se contrarias habet: nam brachia retro flectit, crura antrorsum. Aristot. pag. 154.

[n] *Item ursis*] Nam et in his genua, seu pars genuum infima, (sunt qui talum vocent,) retrorsum flectitur: cubita, seu pars infima cubiti, quam alii carpum appellitant, antrorsum. Vide Anatomicos Parisienses in Ursi Anateme.

[o] *Et simiarum*] Ut dictum est cap. 100.

[p] *Ova parientibus*] In quibus et testudinum genera omnia censeri oportet. Hæc priora genua flectunt retrorsum: posteriorum, quæ geminis constant articulis, alterum prorsum, alterum pone flectunt.

[q] *Crura his obliqua*] Paulisper in latus inclinata, *μικρὸν εἰς τὸ πλάγιον παρεγκλίνοντα*, Aristot. pag. 153.

[r] *Sic et multipedibus*] Araneis, muscis, apibus. Arist. loc. cit.

[s] *Præterquam novissima*] Salientibus, inquit, mnltipedibus, ut araneo, et locustæ, novissima crura, hoc est, postrema, minus obliqua sunt: recta enim oportet esse, quorum nisu vibrare se ad saltum queant: idcirco et longiora videntur. Quam ob rem Ovid. Met. xv. 377. 'Crura dat: utque eadem sint longis saltibus apta, Posterior partes superat mensura priores.'

[t] *Suffragines*] Crurum flexuras. *Τὰ μὲν σκέλη εἰς τὰ ὄπισθεν κάμπτει*. Arist. pag. 155.

tione gentium. Hæc supplices attingunt: ad hæc manus tendunt: hæc, ut aras, adorant: fortassis quia inest iis vitalitas. Namque in ipsa genu utriusque commissura, dextra lævaque, a priore parte gemina quædam buccarum inanitas[a] inest: qua perfossa, ceu jugulo,[1] spiritus fugit. Inest et aliis partibus quædam religio: sicut dextra osculis aversa appetitur, in fide porrigitur. Antiquis Græciæ[b] in supplicando mentum attingere mos erat. Est in aure[c] ima memoriæ locus, quem tangentes attestamur.[2] [d] Est post aurem æque dextram Nemesios,[e] (quæ Dea Latinum nomen ne in Capitolio[f] quidem invenit,) quo referimus

CAP. CIII. 1 Gronov. *seu jugulo*; cod. Dalec. *ceu in gulis*; Vet. ejusdem, *ceu vinculis*.—2 Ita codd. Regg. Brot. 1. 2. Editio princeps, et vulgg. ante Harduin. *antestamur* vett. ap. Dalec. et codd. Harduini, item Harduin. 1. 2.

NOTÆ

[a] *Buccarum inanitas*] Os femoris inferiore sui parte ad genua gemino capite tibiæ sinus intrat: inter ea capita pone rotulam, sive molam, qua genu constat, spatium est amplum latitudine pollicis: per quod vasa nervique ad crura transeunt: suntque ob convulsionem in hac parte periculosa vulnera. Hoc spatium, ob similitudinem quandam, buccarum inanitatem vocat: quasi buccas inflatas cavitate referat: seu capita illa duo buccarum sint veluti recessus, et protuberationes quædam.

[b] *Antiquis Græciæ*] Exprimitur ille mos ab Homero, Iliad. A. 501. *Καί ῥα πάροιθ' αὐτοῖο καθέζετο, καὶ λάβε γούνων Σκαίῃ, δεξιτέρῃ δ' ἄρ' ὑπ' ἀνθερεῶνος ἑλοῦσα. Ipso in conspectu sedit, lævaque prehendens Molle genu, dextra mulcebat supplice mentum.*

[c] *Est in aure*] Hinc aurem vellere, pro admonere, dictum. Virgilius: 'Mihi Cynthius aurem Vellit, et admonuit.'

[d] *Antestamur*] Testes præsentes appellamus. Antestationis mos hic antiquus: Cum quis vadatus non pareret, alicujus e præsentibus, quem testem cupiebant esse, aurem tangebant, rogabant an antestari liceret: quo concesso, voce hac 'Memento' a teste petebant, ut meminisset alterum in jus vocatum noluisse sequi. Vide Acronem et Porphyrionem in illud Horatii: 'Licet antestari,' I. Sat. 9. Hoc e XII. Tabulis fragmentum adducit Porphyrio, SI. IN. IVS VOCATIO. FVAT. ANTESTAMINO. I. F. AVREM. CAPITO. ANTESTATI. Vellicabatur autem auris, ut editi a se edendive testimonii memoriam vel sic asservarent. Hinc ea forte apud nos recepta loquendi formula: *se faire tirer l'oreille pour dire quelque chose.* In lege Ripuariorum, tit. 60. § 1. 'aures torqueri et alapas dari testibus' solitas legimus. In lege Bajwar. tit. 15. cap. 2. 'testes per aurem tractos.'

[e] *Nemesios*] Subintellige, locus.

[f] *Capitolio*] In Capitolio fuisse Nemesios simulacrum innuit, quod et ipse prodit apertius, XXVIII. 5.

tactum ore[3] proximum a minimo digitum, veniam sermonis a Diis ibi recondentes.[4 g]

CIV. Varices[h] in cruribus viro tantum: mulieri raro.[i] C. Marium, qui septies consul fuit, stantem sibi[1] extrahi[j] passum unum hominum,[2 k] Oppius auctor est.

CV. Omnia animalia a dextris partibus[l] incedunt, sinistris[m] incubant.[1] Reliqua, ut libitum est, gradiuntur. Leo tantum[n] et camelus pedatim, hoc est, ut sinister pes non transeat dextrum, sed subsequatur. Pedes homini maximi,[o] fœminis tenuiores in omni genere. Suræ homini[2]

2. Miller. Bipont. et Franz. *attestantur* cod. Dalec. *antestantur* Vet. ejusdem. —3 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *tactus more* cod. Dalec. *tacto ore* Gronov. et al. ante Harduin.—4 Vet. Dalec. *a Diis exposcentes.*

CAP. CIV. 1 C. *Mario q. s. Cos. stante sibi* Chiffl.—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. ita quoque legendum putavit Joan. Laet. *unum hominem* Gronov. et al. ante Harduin.

CAP. CV. 1 Vet. Dalec. *sinistris magis incubant;* Chiffl. *sinistra incubant.* —2 Vet. Dalec. et codex ejusdem: *tenuiores in omni genere suræ. Homini.*

NOTÆ

[g] *A Diis ibi recondentes*] Veniam taciti exposcentes, digito ibi condito, si quis imprudentibus nobis sermo exciderit.

[h] *Varices*] Varix venæ dilatatio est, sanguinis melancholici copia distentæ, atque turgentis.

[i] *Mulieri raro*] Hac ætate frequentius quam viris.

[j] *Extrahi*] Subintellige varices, venæ sectione adhibita.

[k] *Unum hominum*] Quia primus, et illo quidem tempore solus fuit. Sed et fecere postea alii, ut Cicero docet, Tusc. lib. II. pag. 360. 'At vero,' inquit, 'C. Marius, rusticanus vir, sed plane vir, cum secaretur, principio vetuit se alligari, nec quisquam ante Marium solutus dicitur esse sectus. Cur ergo postea alii? Valuit auctoritas,' &c. Refert hoc quoque Plutarchus in Mario. Modum sectionis docet Ægineta VI. 82. Geminam curandi rationem Celsus VII. 31.

[l] *A dextris partibus*] Omnibus incedendi initium a dextra parte est, ἡ δ' ἀρχὴ, ἀπὸ τῶν δεξιῶν πᾶσι, Aristot. Histor. Animal. II. 4. pag. 156. Dextrum certe pedem aliquanto priorem movent omnia. In choreis quidem sinistrum movemus primo pedem: non ut naturæ adversemur, sed ut didicisse aliquid ab arte videamur. Sunt tamen qui etiam choreas dextrorsum ducant, pedemque dextrum producant priorem.

[m] *Sinistris*] Libentius nempe, quam dextris, Aristot. Problem. VII. 5. p. 715. Elephantus tamen in alterutrum latus incubat: fœtæ canes frequentius quadratæ jacent: item leones.

[n] *Leo tantum*] Hæc iisdem verbis Philosophus Histor. Anim. II. 4. pag. 157.

[o] *Pedes homini maximi*] Proportione molis: et merito; solus enim

tantum, et crura carnosa.[p] Reperitur apud auctores quendam in Ægypto non habuisse suras.[q] Vola homini [3] [r] tantum, exceptis quibusdam. Namque et hinc cognomina inventa, Planci,[s] Plauti,[t] Pansæ,[u] Scauri:[4] [v] sicut a cruribus Vari,[w] Vaciæ,[x] Vatinii:[5] [y] quæ vitia et in quadru-

Mox, Chiffl. *tantum et carnosæ*, omisso *crura*.—3 *Planta homini* Dalec.—4 Ita Chiffl. *Scauri, Pansæ* Gronov. et al. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et

NOTÆ

erectus est. Philos. de Part. Anim. IV. 10. pag. 1038.

[p] *Et crura carnosa*] Crurum nomine femur plerumque et tibia continentur. Ea vis Græcæ quoque appellationis σκέλος· Aristot. loc. cit. pag. 1037. Ἔτι δὲ τὰ σκέλη ὁ μὲν ἄνθρωπος σαρκώδη, καὶ μηροὺς καὶ κνήμας· τὰ δ' ἄλλα πάντα ἄσαρκα ἔχει, οὐ μόνον τὰ ζωοτόκα, ἀλλ' ὅσα σκέλη ἔχει τῶν ζώων. νευρώδη γὰρ ἔχει καὶ ὀστώδη, καὶ ἀκανθώδη. *Crura etiam homini femore suraque carnulenta sunt: cum cetera animalia, non modo vivipara, verum etiam quæcumque cruribus constant, vacua carne hæc habeant: nervosa enim, ossulenta, spinosa, rigida.* Albertus lib. II. pag. 100. 'Solus autem homo habet inter animalia nota tibias carnosas.'

[q] *Non habuisse suras*] Sed *tibias sine carne*, ἀσάρκας κνήμας.

[r] *Vola homini*] Festus: 'Vola vestigium medii pedis concavum. Sed et palma manus vola dicitur.'

[s] *Planci*] Acciæ familiæ, Munatiæ, Rubelliæque cognomen. Festus: 'Plancæ tabulæ planæ, ob quam causam Planci appellantur, qui supra modum pedibus plani sunt.'

[t] *Plauti*] Festus in Fragm. 'Ploti appellati sunt Umbri, quod essent pedibus planis: unde soleas dimidiatas, quibus utuntur in venando, quo planius pedem ponerent, vocant semiplotia. Et ab eadem causa M. Accius Poëta, quia Umber Sarsinas erat, a pedum planitie initio Plotus, postea Plautus cœptus est dici.'

[u] *Pansæ*] Pansæ dicebantur, qui pedibus erant pansis sive passis, a 'pando:' ut Planci, qui planis. Cognomen id familiarum Romanarum fuit, Apuleiæ, Genutiæ, Serviliæ, Sestiæ, Vibiæ.

[v] *Scauri*] Æmiliorum, Terentiorum, aliorumque cognomen. Scaurum Horatius I. Sat. 3. 7. ait esse 'pravis fultum male talis.' Glossæ: *Scaurus*, σκελλὸς, στρεβλόπους. Σκελλὸς idem porro ac *perversus*. Hesychius: Σκελλὸν, διεστραμμένον.

[w] *Vari*] 'Varum distortis cruribus,' inquit Horatius, loc. cit. Festus, verbo 'Valgos.' 'Vari dicuntur incurva crura habentes.' Notus est Quintilius Varus, qui cæsis legionibus Augusti principatu in Germania periit. Cognomen idem præterea fuit Acciæ, Arriæ, Ceioniæ, Geminiæ, Liciniæ, Pompeiæque genti.—'Cognomen idem præterea fuit Vibiæ genti. Martial. II. 35. ad Phœbum Varum: 'Cum sint crura tibi simulent quæ cornua Lunæ,' &c.

[x] *Vaciæ*] Ita id nomen a Varrone scribitur de Ling. Lat. lib. VIII. p. 103. Idem Rei Rust. II. 9. ubi de canibus loquitur: 'Sint cruribus rectis,' inquit, 'ac potius varis, quam vaciis.' Nempe Varus est, cui crura extrorsum contorta: Vacia, cui introrsum. Hinc Q. Marcius Rex Va-

pedibus. Solidas habent[z] ungulas, quæ non sunt cornigera: igitur pro his telum ungula est illis.[6] Nec talos[a] habent eadem. At quæ bisulca sunt, habent: iidem digitos habentibus[b] non sunt: neque in prioribus[c] pedibus omnino ulli. Camelo tali[d] similes bubulis, sed minores paulo. Est enim bisulcus discrimine exiguo[e] pes imus, vestigio[f] carnoso, ut ursi:[7] qua de causa in longiore itinere sine calceatu[g] fatiscunt.

CVI. (XLVI.) Ungulæ veterino tantum generi renascuntur. Sues in Illyrico[h] quibusdam locis solidas habent ungulas. Cornigera[i] fere bisulca. Solida ungula, et bicorne[j] nullum. Unicorne[k] asinus tantum Indicus:[l] uni-

Franz.—5 *Vatii* Dalec.—6 Ita codd. Regg. Brot. 1. 2. et Editio princeps; *pro his telum ungula inest illis* codd. Harduini et Chiffl. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *pro eis telum ungula inest illis* Gronov. et vulgg. ante Harduin.—7 Chiffl. *carnosus ut urgis.*

NOTÆ

cia cognominatus, Ciceronis et Catilinæ temporibus. Hinc P. Servilius Vacia, Isauricus postea appellatus, post Isauros domitos.

[y] *Vatinii*] Ita Reg. 1. 2. Paris. &c. Parm. *Vatieni.* Diversa hæc duo sunt Romanarum familiarum nomina. Quæ vis utrique voci subsit, non liquet.

[z] *Solidas habent*] Arist. de Part. Anim. IV. 10. p. 1037.

[a] *Nec talos*] Arist. ibid.

[b] *Iidem digitos habentibus*] Digitatis animalibus tali non sunt. Arist. loc. cit. p. 1038. Vide cap. seq.

[c] *Neque in prioribus*] Sed in posterioribus tantum. Causam affert Arist. p. 1037.

[d] *Camelo tali*] Arist. Hist. Anim. II. 6. p. 164.

[e] *Discrimine exiguo*] Fissura ungulæ haud admodum lata: quanta est fere bovi.

[f] *Vestigio*] Pedis planta carnosa, velut ursis. Ὁ δὲ πούς ἐστι κάτωθεν σαρκώδης, ὥσπερ καὶ οἱ τῶν ἄρκτων. Arist. p. 165. Solinus, c. 49. p. 76. vestigia cameli 'carnulenta' dixit.

[g] *Sine calceatu*] Quam ob causam, inquit Philos. loc. cit. in bellicis expeditionibus, carbatinis calceantur, cum ipsis pes dolet. Est autem καρβατίνη vile et rusticum calceamentum, una sappactum solea.

[h] *Sues in Illyrico*] Et in Pæonia, et aliis locis, ex Antigono Carystio Hist. Mirab. c. 72. ipsoque Arist. Hist. Anim. II. 7. p. 167. Etiam et in Macedonia, ut scribit auctor libri de Mirab. Auscult. p. 1155. Et in Flandria juxta mare, teste Alberto M. de Animal. II. 1. 2. p. 100.

[i] *Cornigera*] Arist. loc. cit. p. 168. et de Part. Anim. III. 2. p. 1001.

[j] *Et bicorne*] Arist. locis cit.

[k] *Unicorne*] Subintellige, idemque solida ungula præditum: idcirco enim statim subjicit, 'unicorne et bisul-

corne et bisulcum, oryx.[m] Talos asinus[n] Indicus unus solidipedum habet. Nam sues[o] ex utroque genere existimantur, ideo fœdi earum.[a] [1] Hominem[p] qui existimarunt habere, facile convicti. Lynx tantum[q] digitos habentium simile quiddam talo habet: leo etiamnum tortuosius.[2] [r] Talus autem rectus est in articulo pedis ventre eminens concavo,[s] in vertebra[3] ligatus.

[a] *Ideo deformes suum tali sunt.*

Cap. cvi. 1 Parm. *ideo feruntur diversi earum fœtus;* Vet. *ideoque fœtus earum.*—2 Cod. Dalec. *tortuosus.*—3 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ventre eminens, concava in vertebra* Gronov. et al. ante Harduinum.

NOTÆ

cum, oryx:' et ante præmisit, 'solida ungula et bicorne, nullum.'

[l] *Asinus tantum Indicus*] Hoc unicornis, seu monocerotis asini genus prolixe describitur a Ctesia in Indicis, apud Photium in Bibl. cod. LXXIV. p. 153. Ctesiam secuti deinde Arist. locis citatis, Ælianus Hist. Anim. IV. 52. Quicquid tamen veteres aut recentiores de monocerote solidipede narrant, pro figmento habendum pronuntiat Samuel Bochartus parte prima de Anim. III. 27. p. 952. idque plurimis evincere nititur argumentis, sane satis idoneis.

[m] *Oryx*] De oryge diximus VIII. 79.

[n] *Talos asinus*] Arist. Hist. Anim. II. 7. p. 168. et ante illum Ctesias loc. cit.

[o] *Nam sues*] Nam quod suibus, inquit, proprie *talus* non est, *ἀστράγαλος*, sed aliquid tamen simile, illud in causa est, quod in utroque genere censetur: sunt enim et solidipedes, et bisulcæ sues: ideoque talos habent fœdos ac deformes. Arist. loc. cit. At scimus tamen experimento, id quod in suibus tali vicem habet, ab aliis talis, cujusmodi sunt in ovibus, nec figura, nec loco, nec situ differre.

[p] *Hominem*] Aristoteli Plinioque *talus*, sive *ἀστράγαλος*, non is est, quem in imo pede vel usus vulgi, vel aliorum auctoritas, ut agnosceremus, extorsit, non in homine solum, sed et in aliis quoque: et calcem, sive calcaneum plerumque appellamus, quam Græci *πτέρνην* dixerunt. Talus Aristotelicus inter duos artus locum habet: os est inter cruris posterioris radium, et os coxæ. Cujusmodi illud sit, mox cum Plinio describemus. Id interim inesse homini, merito cum Aristotele loc. cit. pernegat. Malleoli quoque qui humano pedi inhærent, non in suffragine, ubi talum Philosophus locat, sed in laterum vertebra inseruntur.

[q] *Lynx tantum*] Arist. loc. cit.

[r] *Tortuosius*] Anfractuosum, quales effingunt labyrinthos, inquit Philos. loc. cit. *ὁ δὲ λέων, οἷόν περ πλάττουσι λαβυρινθῶδες.*

[s] *Ventre eminens concavo*] In eo, inquit, articulo, qua ossi pedis os coxæ committitur, os est, in quadrupedibus

CVII. (XLVII.) Avium aliæ[a] digitatæ, aliæ palmipedes, aliæ inter utrumque divisis digitis adjecta latitudine.[b] Sed omnibus[c] quaterni digiti, tres in priore parte,[1] unus a calce.[d] Hic deest quibusdam[e] longa crura habentibus. Iynx[f] sola utrimque binos habet. Eadem linguam serpentium similem[g] in magnam longitudinem porrigit. Collum circumagit in aversum.[2] [h] Ungues ei[i] grandes, ceu graculis. Avium quibusdam gravioribus in cruribus additi radii.[j] Nulli uncos[k] habentium ungues. Longipedes[l] porrectis ad caudam cruribus volant:[3] quibus breves,

CAP. CVII. 1 Parm. *in superiore parte.*—2 Vet. Dalec. *Circumagit collum adversum;* codex ejusdem, *in adversum se.*—3 Ita Hardnin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Nulli uncos habent ungues, longi pedes. Porrectis, &c.* Gronov.

NOTÆ

bisulcis, quem talum vocant: id duas præcipuas facies habet: unam ventrosam, seu eminentem, alteram concavam, sive subsidentem ex adverso illius.

[a] *Avium aliæ*] Vide quæ diximus superiore libro cap. 13.

[b] *Adjecta latitudine*] Addita citra digitos latitudine aliqua, ceu volæ specie quadam, et palmæ.

[c] *Sed omnibus*] Arist. Hist. Anim. II. 15. pag. 209. Nihilominus struthiocamelum eximi ab hac historia oportuit: bisulcus enim est: ut idem Philos. animadvertit de Part. Anim. IV. 12. pag. 1043. Nisi forte bestiarum generi potius, ut Plinius ait X. 1. quam volucrum, ascribatur.

[d] *Unus a calce*] Calcanei vice, ἀντὶ πτέρνης. Arist. Hist. lib. II. pag. 209.

[e] *Hic deest quibusdam*] Ut struthioni Africano, et phœnicoptero Aldrovandi Ornithol. lib. XX. pag. 322. Nec anseres quoque ullum digitum pone habent.

[f] *Iynx*] Ἴυγξ est quam Galli *Torcou*, Gaza *Torquillam* vocat, quod assidue cervicem collumque contorqueat. Bellon. VI. 18. A sono apud Græcos nomen invenit: est enim ἰύζειν, *stridere.*

[g] *Serpentium similem*] Hoc est, serpentium more arbitratu suo nunc porrigit, nunc contrahit. In motu solo linguæ et exerendi modo similitudo est: in figura, disparitas. Habent enim serpentes planam et bifidam, ad lori secti modum. Iynx acutam et teretem. Hanc illa profert tanquam e vagina, ut illectis ejus ope formicis vitam alat.

[h] *In aversum*] In tergum, cetero corpore immobili, collum circumagit quemadmodum et angues: περιστρέφει τὸν τράχηλον εἰς τοὐπίσω, τοῦ λοιποῦ σώματος ἠρεμοῦντος, καθάπερ οἱ ὄφεις. Arist. loc. cit.

[i] *Ungues ei*] Arist. loc. cit.

[j] *Additi radii*] Calcaria, τὰ πλῆκτρα καλούμενα ἐπὶ τοῖς σκέλεσιν, Arist. de Part. Anim. IV. 12. pag. 1042.

[k] *Nulli uncos*] Uncunguium avium nulli calcaria sunt, sive radii. Arist. loc. cit. Ἅμα δὲ οἱ αὐτοὶ οὐ γίνονται πλῆκτρα ἔχοντες, καὶ γαμψώνυχοι.

[l] *Longipedes*] Hæc Philosophus totidem verbis, tum loc. cit. tum Hist. Anim. II. 15. pag. 212.

contractis ad medium.[m] Qui negant volucrem ullam sine pedibus esse, confirmant et apodas habere, et oten[4] [n] et drepanin, in eis quæ rarissime apparent. Visæ jam etiam serpentes anserinis pedibus.[o]

CVIII. (XLVIII.) Insectorum[a] pedes primi[1] longiores duros habentibus oculos, ut subinde pedibus eos tergeant,[2] ceu notamus in muscis. Quæ ex his novissimos[b] habent longos, saliunt: ut locustæ. Omnibus autem[c] his seni pedes. Araneis quibusdam prælongi accedunt bini.[d] Internodia singulis terna. Octonos et marinis esse diximus,[e] polypis, sepiis, loliginibus, cancris, qui brachia in contrarium[f] movent, pedes in orbem, aut in obliquum. Iisdem

et al. ante Harduin. 'Alii legunt mutata distinctione, *Avium quibusdam gravioribus in cruribus additi radii, sed nulli uncos habentium ungues. Longipedes porrectis ad caudam cruribus volant.* Vide Aristot. Hist. Anim. II. 12. unde totus hic locus.' *Dalec.*—4 'Otis est minor, *la petite Outarde, la Canepetière.* Bene autem editio Parmensis, *et oten.* In cod. Reg. Brot. 2. *et ocem.*' Brotier. *et ocen* Gronov. et al. ante Harduin. qui ex Aristot. rescripsit, *et hirundinem.* Vet. Dalec. *et nectorem;* Reg. Hard. 1. et Par. *et rectorem.* Mox, Chiffl. *ex his quæ, &c.*

CAP. CVIII. 1 Chiffl. *primo.*—2 Vet. Dalec. *tergant.* Mox, Gronov. *seu*

NOTÆ

[m] *Ad medium*] *Ad ventrem, πρὸς τῇ γαστρὶ,* Arist.

[n] *Et oten* [*hirundinem*] Vide Notas et Emend. num. 108.

[o] *Anserinis pedibus*] Id pariter Arist. recitat Hist. Anim. I. 6. pag. 48. Sed ex auditu tantum, in Æthiopia: λέγονται γὰρ εἶναί τινες ὄφεις τοιοῦτοι (δίποδες) περὶ Αἰθιοπίαν.

[a] *Insectorum*] Aristotelica verba paraphrasis instar erunt. *Pedes priores,* inquit ille de Part. Anim. IV. 6. pag. 1028. *nonnulla ex iis longiores ideo habent, ut, quoniam propter oculorum duritiem non exquisite cernant, cruribus iis longioribus abstergant incidentem molestiam, atque arceant, quod et facere muscas videmus, et apes.* Τοὺς δὲ πόδας τοὺς προσθίους μείζους ἔνια τούτων ἔχει, ὅπως, διὰ τὸ σκληρόφθαλμα εἶναι, ἐπειδὰν οὐκ ἀκριβῶς τὴν ὄψιν ἔχει, τὰ προσπίπτοντα τοῖς προσθίοις ἀποκαθαίρωσι σκέλεσιν· ὅπερ καὶ φαίνονται αἵ τε μυῖαι, καὶ τὰ μελιττώδη τῶν ζώων.

[b] *Quæ ex his novissimos*] Posteriores pedes.

[c] *Omnibus autem*] Arist. loc. cit.

[d] *Accedunt bini*] Ut sint omnino octoni.

[e] *Esse diximus*] Lib. IX. 44.

[f] *In contrarium*] Hoc est, brachia contra quam pedes, flectere solent: hos enim in cavum, illa in orbem, flectunt et circumagunt: est enim ad cibum capiendum admovendumque commodius. Arist. loc. cit. Κάμπτουσιν ἐναντίως ταύτας (χεῖρας,) κ. τ. λ.

solis[3] animalium rotundi.[g] Cetera binos pedes duces habent: cancri tantum,[h] quaternos. Quæ hunc numerum pedum excessere terrestria, ut plerique vermes, non infra duodenos habent, aliqua vero et centenos.[i] Numerus pedum[j] impar nulli est. Solidipedum crura statim justa nascuntur mensura: postea exporrigentia se[k] verius, quam crescentia. Itaque in infantia scabunt aures posterioribus, quod addita ætate non queunt; quia longitudo[l] superficiem corporum solam ampliat.[4] Hac de causa inter initia pasci, nisi summissis genibus, non possunt: nec usque dum cervix ad justa incrementa perveniat.

(XLIX.) Pumilionum genus in omnibus animalibus est, atque etiam inter volucres.[m]

CIX. Genitalia maribus quibus essent retro, satis[1] diximus.[a] Ossea sunt lupis, vulpibus, mustelis, viverris:[b]

notamus.—3 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. '*Iidem solis*, vel, *Iisdem solis.*' Dalec. *Iidem soli* Gronov. et edd. vett.—4 Cod. Dalec. *sola ampliat.*

CAP. CIX. 1 Salm. *retro sat*; codd. Dalec. et Chiffl. *retrorsa.*—2 Cod. Da-

NOTÆ

[g] *Rotundi*] Circinati, in orbem ducti.

[h] *Cancri tantum*] Hoc est, cancri soli. Arist. Hist. Anim. I. 6. pag. 52. Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα ζῶα δύο τοὺς ἡγεμόνας ἔχει πόδας· ὁ δὲ καρκῖνος μόνος τῶν ζώων τέτταρας. *Reliqua quidem animalia binos pedes, quasi duces habent ad ingrediendum: solus cancer, quatuor.*

[i] *Et centenos*] Centipedas, credo, intelligit, quibus innumera pedum copia nomen fecit. De his XXIX. 39.

[j] *Numerus pedum*] Hujus rei causam indagat Arist. Problem. X. 32. pag. 727.

[k] *Exporrigentia se*] Latitudine potius ac torositate extendentia sese, quam altitudine crescentia.

[l] *Quia longitudo*] Quia incrementum affert ætas soli corporum superiori parti, in longitudinem: altitudinem cruribus aut proceritatem nullam addit. Hæc sunt ex Arist. de Part. Anim. IV. 10. p. 1033.

[m] *Inter volucres*] De gallinis pumilionibus egimus X. 77.

[a] *Satis diximus*] Libro superiore cap. 83.

[b] *Mustelis, viverris*] Hæc accepta ex Arist. Hist. Anim. II. 9. pag. 182. *Mustela*, γαλῆ, *une Belette. Viverra*, ἰκτὶς, *un Furet*, ut quidem plerisque videtur. Malunt alii Græcorum ἰκτίδα, *mustelam sylvestrem* interpretari, quod genus est domesticis haud multum absimile. Ἰκτὶς enim mella populatur: viverra sic odit, ut eo gustato pæne intereat. Albertus tamen de Anim. XXII. 2. 1. pag. 598. de viverra, sive furunculo, hæc accepit;

unde etiam[2] [c] calculo humano remedia præcipua. Urso quoque,[d] simul atque expiraverit, cornescere aiunt. Camelino[e] arcus intendere, Orientis populis fidissimum.[3] Necnon aliqua gentium quoque[f] in hoc discrimina, et sacrorum etiam, citra perniciem amputantibus[4] Matris Deum Gallis.[g] Contra mulierum paucis prodigiosa assimulatio:[a] [5] [h] sicut hermaphroditis[i] utriusque sexus: quod etiam quadrupedum generi accidisse Neronis principatu primum arbitror. Ostentabat certe hermaphroditas subjunctas[6] carpento suo equas, in Treverico[7] Galliæ agro repertas: ceu plane visenda res esset, principem terrarum insidere portentis.

CX. Testes pecori armentoque ad crura decidui, subus annexi:[j] delphino prælongi ultima conduntur alvo, et ele-

[a] *E contrario paucæ mulieres similitudinem habent cum pudendo virili, idque non sine ostento.*

lec. *viverræ sunt, inde etiam;* Vet. Dalec. *Sunt in iis etiam.*—3 Vet. Dalec. *populis fidelissimum.*—4 Cod. Dalec. *citra perniciem amputatis.*—5 'Ita optime codd. Regg. Brot. 1. 2. Male Editio princeps aliæque, *assimilatio.*' Brotier. —6 Vet. Dalec. *subjuges.;* codex ejusdem, *subjungi.*—7 Chiffl. *in Triveria.* Mox, Gronov. *seu plane.*

NOTÆ

'Furonem,' inquit, 'vel furunculum, Gallici furettum vocant. . . . Est autem hoc animal medicinale, ut dicunt. Virga enim furonis masculi magnæ utilitatis est eis qui patiuntur in vesica, et eis qui guttatim et cum difficultate mingunt, si teratur ex eo uncia,' &c.

[c] *Unde etiam*] Rasa tritaque ἰκτίδος genitalia singulare esse laborantibus urinæ difficultate remedium, prodidit Arist. Hist. Anim. IX. 9. pag. 1027. Itemque auctor libri Mirab. Auscult. pag. 1151.

[d] *Urso quoque*] Etiam viventi osseum τὸ αἰδοῖον esse, ut et lupo, sciuro, mustelæ, cani, aliisque quibus os inest in extremo eo, aiunt Anatomici recentiores, in Anatomica Descriptione Ursi, pag. 97.

[e] *Camelino*] Aristotelica oratio planior, Hist. Anim. V. 2. pag. 524. Cameli genitale ejusmodi nervi natura constat, ut etiam ad arcus usum pro funiculo interpolent: Τὸ δὲ αἰδοῖον ἔχει ὁ κάμηλος νευρῶδες οὕτως, κ. τ. λ.

[f] *Gentium quoque*] Ut Judæorum, Ægyptiorum, ac Saracenorum.

[g] *Matris Deum Gallis*] De hoc ritu iterum XXXV. 46.

[h] *Prodigiosa assimulatio*] Ad similitudinem fere masculi genitalis, productiore nympha, ad binos ternosve digitos: uti Sennertus explicat parte nona Practicæ III. 13. p. 607.

[i] *Hermaphroditis*] De his egimus libro septimo c. 3.

[j] *Subus annexi*] De subus, delphino,

phanto occulti. Ova parientium[k] lumbis intus adhærent: qualia ocyssima in Venere. Piscibus[l] serpentibusque nulli, sed eorum vice binæ ad genitalia a renibus venæ.[m] Buteonibus terni.[n] Homini tantum injuria, aut sponte[o] naturæ franguntur: idque tertium ab hermaphroditis et spadonibus semiviri genus habent. Mares in omni[p] genere fortiores, præterquam in pantheris, et ursis.

CXI. (L.) Caudæ,[q] præter hominem, ac simias,[r] omnibus

NOTÆ

et elephanto eadem Philos. tradit Hist. Anim. III. 1. p. 287. De elephanto idem rursum II. 9. p. 179.

[k] *Ova parientium*] Arist. de Part. Anim. IV. 12. p. 1043. et Hist. III. 1. p. 288.

[l] *Piscibus*] Arist. de Part. IV. 13. p. 1045. et Hist. II. 16. p. 216. Delphinos interim, de quibus supra, vitulosque marinos ab eo numero excipi necesse est: sunt enim hi testibus præditi. Vipera quoque mas non duos modo, sed quatuor testes, geminumque τὸ αἰδοῖον habet, quod, ut ceteri mares, immittit in fœminam: ut quidem recentiorum anatomica inspectione nuperrime deprehensum est.

[m] *A renibus venæ*] Hoc est, ab eo loco ubi renes essent, si renes piscibus natura concessisset. Carent enim renibus pisces. Venas autem appellat meatus duos, quos illi habent tum ad excrementa alia, tum ad semen quoque exigendum: τοὺς πόρους Philosophus vocat Hist. Anim. III. 1. p. 288. Hos genitali succo impleri ait coitus tempore, et lacteum humorem emittere. Huic veterum hæresi, quam proxime confutavimus, astipulatur Albertus quoque, de Anim. II. 2. 3. p. 116. 'Serpentum,' inquit, 'genera non habent omnino testiculos, sed habent duas vias, sicut canales, descendentes a loco diaphragmatis, usque aliquantulum supra anum,' &c.

[n] *Buteonibus terni*] Buteonum hac parte similem natum esse cum tribus testiculis Philippum Hessum Lantgravium, Thuanus scribit in Hist. et Franc. Philelphum Rhodiginus XVII. 12. p. 783. Aiunt physiologi esse hujuscemodi homines salacitatis immodicæ. Contra Syllam et Cottam uno tantum præditos fuisse legimus in Pandectis, lib. XLIX. tit. 17. de re militari, ex Arriano JC.

[o] *Aut sponte*] 'Qui de matris utero sic nati sunt.' Matth. 19. Talis extitit Dorotheus Antiochenus Præsul, Aureliano Principi gratissimus, Eusebio teste.

[p] *Mares in omni*] Acceptum id ex Arist. Hist. Anim. IX. 1. p. 995. Negat tamen Albertus de Animal. VIII. 1. 1. p. 245. ursam fœminam tanto tempore in pugna perstare, quanto marem. 'In avibus item,' inquit, 'fœminæ rapacium avium omnium, quæ uncosos habent ungues, fortiores sunt, et majores corpore, quam mares,' &c. De pantheris subscribit Aristoteli, Plinioque, Ælianus Hist. Anim. IV. 48.

[q] *Caudæ*] Sunt hæc ex Arist. de Part. Anim. IV. 10. p. 1037.

[r] *Ac simias*] In his tamen caudæ vestigium inest, quam vix oculis deprehendas quidem, tactu tamen subesse intelligas: quam si attrectare tentes, promta miraque celeritate sese illæ subtrahunt, ridiculaque indignatione læsas præ se ferunt.

fere animal,[1] et ova gignentibus, pro desiderio[2] corporum: nudæ hirtis, ut apris: parvæ[s] villosis, ut ursis: prælongis[t] setosæ, ut equis.[3] Amputatæ[u] lacertis et serpentibus renascuntur. Piscium meatus[4 v] gubernaculi modo regunt:[a] atque etiam in dextram atque[5] lævam motæ, ut remigio quodam, impellunt. Lacertis inveniuntur et geminæ. Boum caudis longissimus caulis,[6 w] atque in ima parte hirtus. Idem asinis longior quam equis, sed setosus veterinis. Leoni infima parte, ut bubus et sorici: pantheris non item: vulpibus et lupis villosus, ut ovibus, quibus procerior. Sues intorquent:[7] canum degeneres sub alvum reflectunt.

CXII. (LI.) Vocem non habere,[a] nisi quæ spirent, Aristoteles putat.[1] Idcirco et insectis sonum esse, non vocem, intus meante spiritu,[b] et incluso sonante. Alia murmur

[a] *Piscium natatus regunt eorum caudæ gubernaculi modo.*

CAP. CXI. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. *omnibus fere animalibus* Gronov. et vulgg.—2 Margo Dalec. et Gronov. *pro differentia.*—3 Dalec. *prælongæ et setosæ equis.*—4 Margo edd. Dalec. et Gronov. *Piscium natatus.*—5 Cod. Dalec. *æque etiam, &c.* Chiffl. *atque etiam in dextram ac.*—6 Cod. Dalec. *longissimus pilus.*—7 *Sues retorquent* Gronov.

CAP. CXII. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. Chiffl. et Tolet. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. 'Recte: nam quæ inter ea leguntur glossema sunt.' *Dalec.* Chiffl. habet *spirent.* Gronov. et edd. vett. *Vocem non habere, nisi quæ pulmonem et arterias habent, hoc est, nisi quæ spirant,*

NOTÆ

[s] *Parvæ*] Arist. de Part. Anim. II. 14. p. 994.

[t] *Prælongis*] Subintellige, corporibus. Omnia miscent, qui *prælongæ setosis*, contra librorum omnium fidem, legunt.

[u] *Amputatæ*] Arist. Hist. Anim. II. 20. p. 278.

[v] *Piscium meatus*] Varios in natando flexus.

[w] *Longissimus caulis*] Στόλον Arist. vocat de Part. Anim. II. 14. pag. 994. ubi brevibus pilis caudas esse instructas ait, quarum est tenor seu caulis longior, ut in bubus evenit: contra longioribus, quarum est brevior, ut in equis.

[a] *Vocem non habere*] Quæ deinceps sequuntur, usque ad ea verba: 'Ranis sonus sui generis,' &c. ea totidem plane verbis excepta sunt ab Arist. Hist. Anim. IV. 9. pag. 489. Vide Notas et Emend. num. 109.

[b] *Meante spiritu*] Admisso extrinsecus adveniente aëre, eoque motu membranæ incluso, et intercepto.

edere, ut apes. Alia cum tractu stridorem, ut cicadas. Recepto enim ut duobus sub pectore cavis [2] [c] spiritu, mobili occursante membrana intus, attritu ejus sonare. Muscas, apes,[d] et similia cum volatu et incipere audiri et desinere.[3] Sonum enim attritu et interiore aura,[e] non anima, reddi. Locustas[f] pennarum et feminum attritu sonare, creditur sane. Item aquatilium pectines[g] stridere, cum volant: mollia,[h] et crusta intecta,[i] nec vocem nec sonum ullum habere. Sed et ceteri[j] pisces, quamvis pulmone et arteria careant, non in totum sine ullo sono sunt. Stridorem eum dentibus fieri cavillantur. Et is qui caper[4] vocatur,[k] in Acheloo amne, grunnitum habet, et alii de quibus diximus.[l] Ova parientibus[m] sibilus, serpentibus[5] lon-

&c.—2 Cod. Dalec. *pectore cannis;* Vet. ejusdem, *pectore caveis.*—3 Ita Tolet. aliique codd. ap. Harduin. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *similia* legitur etiam in codd. Mss. et Chiffl. *viscera sat notum est* in Chiffl. non legitur. Gronov. et vulgg. ante Harduin. exhibent, *attritu ejus sonare viscera sat notum est. Cetera simul cum volatu et incipere audiri et desinere, ut muscas, apes. Sonum,* &c.—4 '*Et is qui apes* Vet. *κάπρος* Aristot. quem *aprum*, non *caprum*, verti debere monstrat Leopard. II. 10.' *Dalec.*—5 Vet. Dalec. *diximus, ova parientes. Sibilus serpent.*—6 *Mutæ Cyrenis tra-*

NOTÆ

[c] *Sub pectore cavis*] Recepto aëre cavis duobus quæ sunt circa ventrem, *τοῖς ἄντρὸς τοῖς περὶ τὴν κοιλίαν.* Arist. pag. 490.

[d] *Muscas, apes*] Vide Notas et Emend. num. 109.

[e] *Interiore aura*] Interius recepto aëre, non emisso. Non edunt sonum, qui habeat principia motus in ipsis.

[f] *Locustas*] Arist. pag. 489. *ἀκρίδας*, *locustas* terrestres.

[g] *Pectines*] Et marinæ hirundines. Arist. pag. 490.

[h] *Mollia*] Sepiam, loliginem, polypum.

[i] *Crusta intecta*] *Μαλακόστρακα*, squillas, locustas, cancros.

[j] *Sed et ceteri*] Arist. pag. 489.

[k] *Qui caper vocatur*] Græcam vocem *κάπρος* Latina inflexione donat. Alii *aprum* dicere satius putarent. Sumta hæc quoque ex Arist. loc. cit. Etsi fluviatilis, Acheloique incola, piscis hic dicatur, esse tamen eundem cum porco marino arbitror, cui grunnitum, cum capitur, Apion quoque attribuit apud Plin. XXXII. 9. Is *κάπρος*, et *καπρίσκος*, et *χοῖρος* dicitur.

[l] *De quibus diximus*] Lib. IX. cap. 7.

[m] *Ova parientibus*] *Quæ ova pariunt, alia sibilum productiorem, ut serpentes; alia brevem mittunt, ut testudines. Ὅσα μὲν ᾠοτόκα ἐστὶ . . . τὰ μὲν συριγμὸν, ὥσπερ οἱ ὄφεις· τὰ δὲ σιγμὸν μικρὸν, ὥσπερ αἱ χελῶναι.* Arist. pag. 491.

gus, testudini abruptus. Ranis sonus sui generis, ut dictum est,[n] (nisi si et in his ferenda dubitatio est,) qui mox in ore concipitur, non in pectore. Multum tamen in iis refert et locorum natura. Mutæ[o] in Macedonia traduntur, muti et apri.[6][p] Avium loquaciores[q] quæ minores, et circa coitus maxime. Aliis in pugna vox, ut coturnicibus: aliis ante pugnam,[r] ut perdicibus: aliis cum vicere, ut gallinaceis. Iisdem sua maribus: aliis eadem ut fœminis;[7] ut lusciniarum generi. Quædam toto anno canunt, quædam certis temporibus, ut in singulis dictum est.[s] Elephas citra nares[8][t] ore ipso, sternutamento similem elidit sonum: per nares autem, tubarum raucitati. Bubus tantum[u] fœminis vox gravior: in omni alio genere exilior, quam maribus: in homine etiam[v] castratis. Infantis in nascendo[9] nulla auditur, antequam totus[w] emergat utero.

duntur, muti et in Macedonia sues margo edd. Dalec. et Gronov.—7 Vett. ap. Dalec. exhibent, *eadem quæ fœminis;* vel, *eadem fœminis;* vel, *eadem ac fœminis.*—8 *Elephas circa nares* Vet. Dalec.—9 *Infantis nascentis* Vet. Dalec.—

NOTÆ

[n] *Ut dictum est*] Cap. 65. hujus libri.

[o] *Mutæ*] Aquarum fortassis nimia frigiditate, ut diximus VIII. 83.

[p] *Muti et apri*] Ælianus Hist. Anim. III. 35. Ἄφωνοι ἐν Μακεδονίᾳ ὗς.

[q] *Avium loquaciores*] Arist. p. 494. eadem plane, totidemque verbis, de vocum discrimine in avibus scribit.

[r] *Ante pugnam*] Cum pugnam ineunt, provocantes, ut perdices. Arist. p. 494.

[s] *Dictum est*] Toto libro superiore.

[t] *Elephas citra nares*] Ex ore, non ex naribus, proficiscente spiritu conflatam dat vocem. Ἄνευ μέντοι τῶν μυκτήρων, αὐτῷ τῷ στόματι πνευματῶδες, ὥσπερ ὅ τ' ἄνθρωπος, ἐκπνέει καὶ λαλεῖ, κ. τ. λ. Arist. pag. 498.

[u] *Bubus tantum*] Arist. Hist. Anim. IV. 11. p. 512. Causam ejus rei profert Albertus M. de Anim. XIX. 9. p. 537.

[v] *In homine etiam*] Neque in homine modo, sed et in aliis animalibus, in quibus cum ars mutet naturam, mutat et naturæ vim: si marem mutat in fœminam, in fœminæ quoque mutabit affectus. Boves igitur, quam tauri, gravius mugiunt: in alterius vero generis animalibus, acutius castrata. Hæc ex Arist. Hist. Anim. V. 18. p. 559.

[w] *Antequam totus*] Etiam capite extante, cum ægre prodit, ac reliquum corpus intus habet: tunc enim pectus maxime, et pulmo laborat: et ipse nihil aliud quam exire nititur. Plinius hæc ex Arist. Hist. Anim. VII. 18. p. 844.

Primus[10] sermo anniculo est. Semestris locutus est Crœsi filius[x] in crepundiis: quo prodigio[y] totum id concidit regnum. Qui celerius fari[z] cœpere, tardius ingredi incipiunt. Vox roboratur quartodecimo anno.[11] [a] Eadem in senecta[b] exilior: neque in alio animalium sæpius mutatur Mira præterea sunt de voce digna dictu. In theatrorum orchestris,[c] scobe aut arena superjecta devoratur,[d] et in

10 *Primo* Chiffl. Mox, cod. Dalec. *est et semestri. Loquutus, &c.*—11 Harduin. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *XIV. annis;* et sic etiam Chiffl. *quartodecimo anno*, vel *XIV. anno*, edd. vett. et Harduin. 1. *a tredecim annis, eadem*

NOTÆ

[x] *Crœsi filius*] Alterum hunc Crœsi filium fuisse constat ab eo, quem Herod. I. 85. p. 36. ceterique scriptores referunt, Sardibus captis, cum hostis in Crœsum stricto gladio irrueret, exclamasse, Ἄνθρωπε, μὴ κτεῖνε Κροῖσον. *Homo, ne Crœsum interfice.* Nec sane pauca neque exigua alterum ab altero signa secernunt. Ille enim adulta jam ætate fuit, teste Herod. Nicol. Damasc. in Excerpt. p. 456. Gellio v. 9. p. 351. aliisque: Plinianus hic semestris tantum, atque in crepundiis. Ille Sardibus jam captis fatus: iste antequam regnum concideret, &c. Hausit hoc Plinius a Tullio de Divin. lib. I. p. 205.

[y] *Quo prodigio*] Id vero sine prodigio quemadmodum accidat aliquando, docet Arist. Problem. XI. 27. p. 739.

[z] *Qui celerius fari*] Hujus rei causam investigat Fortun. Licetus de Quæsitis per Epist. lib. III. p. 209. Forte in causa est præcipua cerebri caliditas, cujus vi absumto celeriter humore superfluo, eloqui citius incipiunt. Debili contra crurum calore humiditatem nimiam lentius concoquente, haud satis ea ad progrediendum firma redduntur.

[a] *Quartodecimo anno*] Tum sane mutatur in asperiorem sonum, inæquabilioremque vocem: ἐν τοῖς ἔτεσι τοῖς δὶς ἑπτὰ, Aristot. Histor. Animal. VII. 1. p. 790.

[b] *Eadem in senecta*] Homini nimirum: nam canibus, ac forte aliis animantibus, senescentibus ingravescit. Arist. loc. cit. et Histor. v. 13. p. 557.

[c] *Orchestris*] Orchestra, ab ὀρχοῦμαι, derivata vox, locus in scena fuit, in quo scenici artifices saltationes suas exercebant. Est etiam in Theatro locus, ubi sua Senatores habebant subsellia. Pro tota theatri cavea id vocabulum usurpari nunc a Plinio reor.

[d] *Devoratur*] Vox absumitur, minorque sentitur. Quærit Philosophus Problem. XI. 25. p. 739. quam ob causam, paleis in orchestram sparsis, chori vox minor sentiatur: Διὰ τί ὅταν ἀχυρωθῶσιν αἱ ὀρχῆστραι, ἧττον οἱ χόροι γεγώνασιν. An propter asperitatem vox pavimento minus lævi occurrens, ut minus una, ita minor existit, quippe quæ minus continua sit: quemadmodum etiam lux amplior resplendet in lævibus, eo quod nihil impedimenti intervenit, quo interpelletur? &c.

rudi[12 e] parietum circumjectu, doliis etiam[f] inanibus: currit eadem[g] concavo vel recto parietum spatio, quamvis levi sono dicta verba ad alterum caput perferens, si nulla inæqualitas[h] impediat. Vox in homine magnam vultus habet partem. Agnoscimus eam[13] prius, quam cernamus, non aliter quam oculis: totidemque sunt eæ, quot in rerum natura mortales: et sua cuique, sicut facies. Hinc illa gentium, totque linguarum, toto orbe diversitas: hinc tot cantus et moduli,[14] flexionesque. Sed ante omnia explanatio animi, quæ nos distinxit a feris, inter ipsos quoque[i] homines discrimen alterum æque grande, quam a belluis, fecit.

CXIII. (LII.) Membra animalibus agnata inutilia sunt, sicut sextus homini semper digitus. Placuit in Ægypto nutrire portentum, binis et in aversa capitis parte oculis hominem, sed iis non cernentem.

CXIV. Miror quidem Aristotelem non modo credidisse præscita vitæ esse aliqua in corporibus ipsis, verum etiam prodidisse. Quæ quanquam vana existimo, nec sine cunctatione proferenda, ne in se quisque et auguria anxie

in senecta exiliore codd. Dalec. et Tolet.—12 Vet. Dalec. *et rudi.*—13 *Agnoscimus ea* cod. Dalec. et Pintian.—14 Vet. Dalec. *cantibus moduli;* alii Vett. apud eundem, *cantibus et modulis.*

NOTÆ

[e] *Et in rudi*] Rudis paries appellatur, impolitus, et asper, ut qui nullo tectorio inductus, aut solum trullissatus asperrime. Villam rudem Cic. ad Q. Fratr. II. 9. impolitam imperfectamque sic appellat. Talium igitur parietum circumpositu vox frangitur.

[f] *Doliis etiam*] Inanium quidem doliorum vicinitate vox obscuratur: secus, si obducta opertaque sint. Vide Aristot. Problem. XI. 8. et 9. p. 736.

[g] *Currit eadem*] Fertur vox scilicet ab uno capite ad alterum loci, vel parietis, vel trabis, caput. Similiter locutus idem XVI. 73. 'Ideo fit ut aure ad caput trabis quamlibet prælongæ admota, ictus ab altero capite vel graphii sentiatur, penetrante rectis meatibus sono.'

[h] *Si nulla inæqualitas*] Asperitas.

[i] *Inter ipsos quoque*] Tullium imitatur, qui de Invent. lib. I. 'Præclarum,' inquit, 'mihi quiddam videtur adeptus is, qui qua re homines bestiis præstent, ea in re hominibus ipsis antecellat.'

quærat: attingam tamen, quæ tantus vir in doctrina[1] non sprevit. Igitur vitæ brevis[a] signa ponit raros dentes, prælongos digitos, plumbeum colorem, pluresque in manu incisuras, nec perpetuas. Contra longæ esse vitæ incurvos humeris, et in manu una duas incisuras[b] longas habentes, et plures[c] quam XXXII. dentes, auribus amplis. Nec universa hæc (ut arbitror) sed singula observat, frivola, (ut reor) et vulgo tamen narrata. Addidit morum quoque aspectus[2] simili modo apud nos Trogus,[d] et ipse auctor severissimus:[3] quos verbis ejus subjiciam: 'Frons ubi est magna, segnem animum subesse significat: quibus parva, mobilem: quibus rotunda, iracundum, velut hoc vestigio tumoris apparente. Supercilia quibus porriguntur in rectum, molles significant: quibus juxta nasum flexa sunt,[4][e] austeros: quibus juxta tempora inflexa, derisores: quibus in totum demissa, malevolos et invidos. Oculi quibuscumque[f] sunt longi, maleficos esse[5] indicant. Qui carnosos a naribus[6] angulos habent, malitiæ notam præbent. Candida pars extenta, notam impudentiæ[7] habet: qui identidem[g] operire solent, inconstantiæ. Auricularum[8][h] mag-

Cap. cxiv. 1 Chiffl. *quia tantus vir in, &c.* Vet. Dalec. *quæ t. vir doctrina.* —2 Tolet. *spectus.*—3 Tolet. *e severissimis.*—4 Codd. Dalec. et Chiffl. *plexa sunt.*—5 Cod. Dalec. *longi moribus maleficos esse*; Chiffl. *mali moribus esse.*— 6 Cod. Dalec. *Qui carnosos naribus.* Mox, in eodem codice, *nota præventi.*— 7 Chiffl. *imprudentiæ.*—8 Ita codd. Dalec. *Oricularum* Gronov. et al. vett. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.

NOTÆ

[a] *Igitur vitæ brevis*] Aristot. Histor. Animal. II. p. 193.

[b] *Duas incisuras*] Aristot. Histor. Anim. I. 14. p. 105.

[c] *Et plures*] Aristot. Problem. XXXIV. 1.

[d] *Trogus*] Hausit ea igitur et a Philosopho Trogus: habet enim illa totidem omnino verbis Hist. Anim. I. 9. p. 64. et seq.

[e] *Flexa sunt*] Vel inflexa. Αἱ δὲ πρὸς τὴν ῥῖνα τὴν καμπυλότητα ἔχουσαι, κ. τ. λ. Arist. p. 65.

[f] *Oculi quibuscumque*] Oculorum anguli sunt juxta nares duo, duo juxta tempora. Hi si longi sunt, nequitiam significant. Si carnosi sunt prope nares, pravitatis indicia sunt. Arist. p. 67.

[g] *Qui identidem*] *Frequentius nictabundi, σκαρδαμυκτικοί.* Aristot. p. 72.

[h] *Auricularum* [*oric.*] Vetus hæc scriptura, pro *auricularum*. Arist. p. 76. Τὰ δὲ μεγάλα ὦτα, καὶ ἐπανεστηκότα,

nitudo, loquacitatis et stultitiæ nota est.' Hactenus Trogus.

CXV. (LIII.) Animæ leonis virus grave, ursi pestilens. Contacta halitu ejus[a] nulla fera attingit: citiusque[1] putrescunt afflata reliquis. Hominis tantum[b] infici natura voluit pluribus modis, et ciborum ac dentium vitiis, sed maxime senio. Dolorem sentire non poterat:[2] tactu sensuque omni carebat,[3] sine qua nihil sentitur. Eadem commeabat,[c] recens assidue,[4] exitura supremo,[d] et sola ex omnibus superfutura. Denique hæc trahebatur e cœlo.[5] Hujus quoque tamen reperta pœna est, ut neque id ipsum, quo viveret,[6] in vita juvaret. Parthorum populis hoc præcipue,[7][e] et a juventa, propter indiscretos cibos: namque et vino fœtent ora nimio. Sed sibi proceres medentur grano Assyrii mali,[f] cujus est suavitas præcipua in escu-

CAP. CXV. 1 Chiffl. *ocyusque.*—2 Dalec. *potest.* Mox, *tactu* non habetur in cod. Dalec.—3 Dalec. *caret.*—4 Cod. Dalec. *commeat, ab eo recedens assidue* Mox, Pintian. *ex homine superfutura.*—5 Dalec. *trahitur e cœlo.*—6 Gronov. *quo vivitur.*—7 Codd. Dalec. et Chiffl. *hæc præcipue.*—8 Vet. Dalec. *additi;*

NOTÆ

μωρολογίας καὶ ἀδολεσχίας. Magnæ et surrectæ aures stultiloquentiam multiloquentiamque indicant.

[a] *Contacta halitu ejus*] Ursi nimirum, cujus halitu et afflatas carnes putrescere scribit Albertus quoque de Animal. XXII. 2. p. 608. et VII. 1. 5. p. 201. De leonis halitu nihilominus eadem referunt Aristot. Hist. Anim. VIII. 9. p. 901. Ælianus Hist. Anim. V. 39. Chrysostomus, aliique, quos laudat Bochartus parte 1. de Anim. III. 3. p. 744.

[b] *Hominis tantum*] Subintellige, animam sive halitum oris, qui plurimis modis corrumpitur, inficiturque, dentium vitio, senio, cibo, vino, jejunio denique ipso: olet enim graviter halitus a jejuno ore. Unde illud Martialis IV. 4. in graveolentem: 'Quod jejunia sabbatariorum, Mœstorum quod anhelitus reorum, Mallem, quam quod oles, olere, Bassa.'

[c] *Eadem commeabat*] Animam scilicet aliud esse nihil opinatur, præter aërem illum quem spiritu ducimus, quemque subinde per vices respirant redduntque pulmones, ac semper recentem trahunt. Ita Cicero de Nat. Deor. lib. II. 'Anima,' inquit, 'quæ spiritu in pulmones ducitur.'

[d] *Exitura supremo*] Supremo vitæ die. Lucretii hæc scholam sapiunt, cujus carmina de somno consule, quæ superiore libro retulimus cap. ult.

[e] *Hoc præcipue*] Hoc malum: hic fœtor oris et halitus.

[f] *Assyrii mali*] *Le Citron.* Namque 'animas et olentia Medi Ora fovent ipso.' Virgil. Georg. I. 134. De eo rursum XII. 7.

lenta addito.[8] Elephantorum anima serpentes extrahit,[g] cervorum urit.[9] Diximus hominum[h] genera, qui venena serpentium suctu corporibus exigerent.[10] Quin et subus[11][i] serpentes in pabulo sunt, et aliis venenum est. Quæ insecta appellavimus, omnia olei[j] aspersu necantur. Vultures, unguento[k] qui fugantur, alios appetunt odores, scarabæi rosam.[12][l] Quasdam serpentes scorpio occidit. Scythæ sagittas[m] tingunt viperina sanie, et humano sanguine: irremediabile id scelus, mortem illico affert levi tactu.

CXVI. Quæ animalium pascerentur veneno, diximus.[a] Quædam innocua alioqui, venenatis pasta noxia fiunt et ipsa. Apros[b] in Pamphylia et Ciliciæ montuosis, sala-

Chiffl. *addita.*—9 Ita codd. Regg. Brot. et cod. Dalec. Alii libri et edd. ante Brotier. *cervorum item urit.*—10 'Ita codd. Regg. 1. 2. et Editio princeps. Frustra emendatum in recentioribus editionibus, *eximerent.*' Brotier. Codd. Dalec. et Chiffl. habent et *exigerent;* Vet. Dalec. *exugerent;* Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *eximerent.*—11 *Quin ex his* cod. Dalec. Mox, cod. et Vet. Dalec. *et ali veneno cervis.*—12 '*Vultures qui alias alios odores, &c.* Vet. *Vult. unguem quidem, &c. rosa* alii Vett. cui assentitur Theophr. de Caus. VI. 4.' *Dalec.*

NOTÆ

g *Serpentes extrahit*] Cavernis extrahit: quod et de cervorum anima dictum est VIII. 50.

h *Diximus hominum*] Psyllos intelligit, de quibus vide quæ nos in Notis addidimus II. 7.

i *Quin et subus*] A suibus sane mandi salamandras, Plinius iterum repetit XXIX. 23.

j *Omnia olei*] De ea re egimus jam superius cap. 21. Adde Ælianum Hist. Anim. IV. 18.

k *Vultures unguento*] Non fugari modo, sed et necari unguento vultures scribit Ælianus Hist. Anim. III. 7. Εὐωδία δὲ καὶ μῦρον γυψὶν αἰτία θανάτου. Item Phile pag. 26. ubi de vulturibus: Οἳ τῷ μύρῳ θνήσκουσι κανθάρων δίκην.

l *Scarabæi rosam*] Hoc est, unguentum rosaceum. Clemens Alexandr. Pædag. lib. II. οἱ γῦπες καὶ κάνθαροι ῥοδίνῳ χρισθέντες μύρῳ τελευτᾷν λέγονται. Eadem scribit et auctor libri Mirab. Auscult. pag. 1166. Fuit idcirco aliquando, cum scribendum putarem: *alio appetunt odore, scarabæi rosa;* vel: *alios appetunt odores. Scarabæos rosa, quasdam, &c.*

m *Scythæ sagittas*] Auctor libri Mirab. Auscult. pag. 1166.

a *Diximus*] Libro superiore cap. 33. Puellam vidisse se scribit Albertus M. de Animal. VII. 2. 5. pag. 236. quæ araneas inprimis, nullo discrimine, seu parvas, seu magnas, in ciborum deliciis lautissimis haberet.

b *Apros*] Ælianus Hist. Anim. lib. IX. 28.

mandra ab his devorata, qui edere, moriuntur. Nec est intellectus [1] [c] ullus in odore, vel sapore: et aqua vinumque interimit salamandra ibi immortua, vel si omnino biberit, unde potetur: [2] item rana, quam rubetam vocant. Tantum insidiarum est vitæ! Vespæ serpente avide vescuntur, quo alimento [3] [d] mortiferos ictus faciunt. Ideoque magna differentia est victus: ut in tractu pisce viventium[e] Theophrastus prodit,[4] [f] boves quoque pisce vesci, sed non nisi vivente.

CXVII. Homini cibus[g] utilissimus simplex. Acervatio saporum pestifera, et condimento perniciosior.[1] Difficulter autem perficiuntur omnia[2] in cibis acria, nimia, et avide hausta: et æstate, quam hyeme, difficilius: et in senecta, quam in juventa. Vomitiones[h] homini ad hæc

Cap. cxvi. 1 *Nec enim est intellectus* Vet. Dalec.—2 Vet. Dalec. *petetur.* 'Lege, *vel si omnino unde biberit potetur.*' Dalec.—3 Cod. Dalec. *quæ alimento.* —4 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *prodidit* Gronov. et al. ante Harduin.

Cap. cxvii. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *et condimenta perniciosiora* Gronov. et al. ante Harduin.—2 Vet. Dalec. *omnibus.*

NOTÆ

[c] *Nec est intellectus*] Nec pronum est veneni vim, quæ latet, odore vel sapore deprehendere: nam seu vinum, seu aqua fuerit, perinde est, par utrobique vitæ discrimen, si inde potus hauriatur, unde salamandra præbiberit.

[d] *Quo alimento*] Eo alimento, serpente nimirum pastæ, longe fiunt morsu infestiores. Ælianus Histor. Anim. IX. 15. de crabronibus, qui sunt vespis congeneres: Ὁ γοῦν σφὴξ γευσάμενος ἔχεως χαλεπώτερός ἐστι τὴν πληγήν. Sic etiam auctor libri Mirab. Auscult. p. 1166.

[e] *Pisce viventium*] Ichthyophagorum.

[f] *Theophrastus prodit*] Eo forte libro, quem inscripsit περὶ ζώων φρονήσεως καὶ ἤθους, *de animalium solertia et more*, cujùs Laërtius meminit lib. v. p. 125.

[g] *Homini cibus*] De hoc placito multa erudite et copiose scripsit in utramque partem Macrobius, Saturn. VII. 4. pag. 586. et cap. 5. pag. 591. Horat. II. Sat. 2. 70. 'Accipe nunc victus tenuis quæ quantaque secum Afferat. Inprimis valeas bene: nam variæ res Ut noceant homini, credas, memor illius escæ, Quæ simplex olim tibi sederit. At simul assis Miscueris elixa, simul conchylia turdis, Dulcia se in bilem vertent, stomachoque tumultum Lenta feret pituita. Vides, ut pallidus omnis Cœna desurgat dubia? Quin corpus onustum Hesternis vitiis animum quoque prægravat una, Atque affigit humo divinæ particulam auræ.'

[h] *Vomitiones*] Frequens erat apud veteres vomendi consuetudo. Cæsa-

in remedium excogitatæ, frigidiora[i] corpora faciunt, inimicæ oculis[j] maxime, ac dentibus.

CXVIII. Somno concoquere corpulentiæ, quam firmitati utilius. Ideo athletas malunt cibos ambulatione perficere. Pervigilio[k] quidem præcipue vincuntur cibi.

(LIV.) Augescunt corpora dulcibus, atque pinguibus, et potu: minuuntur siccis et aridis,[1] frigidisque, ac siti. Quædam animalia,[l] et pecudes quoque in Africa, quarto die bibunt: homini non utique septimo[2 m] letale est inedias durasse: at ultra undecimum[n] plerosque certum est mori, esuriendi semper inexplebili aviditate animalium unicuique.

CXIX. Quædam rursus exiguo gustu famem ac sitim sedant, conservantque vires, ut butyrum, hippace,[1 o] gly-

CAP. CXVIII. 1 *Amaris* Pint. *aridis frigidisque* in cod. Dalec. desunt. —2 'Alii, *non ante septimum.* Ms. *non utique ante septimum lætales inedias durasse et ult. und. cer. est, ut plerosque mori es. sem. in. avid. Animalium quædam exiguo, &c.* Vet. *mori esurientes semper, &c.* Alii, *esurienti.*' Dalec. *non utique septimo letalis inedia: durasse et ultra undecimum plerosque, certum est. Mori esuriendi semper inexplebili aviditate, animalium uni homini* Gronov. et edd. vett.

CAP. CXIX. 1 Chiffl. et al. *hippice.* Mox, pro *glycyrrhiza*, quod servant codd. Regg. Brot. 1. 2. et Chiffl. cum Editione principe, *glycyrrhizon* habent

NOTÆ

rem vomere solitum ostendunt illa ex Orat. pro Deiot. 'Cum te post cœnam vomere velle dixisses.' Diem sibi unum deligebant ex mense, quo cœnarent copiosius, ut postea vomerent: id vero ἐμετικὴν agere, ἡμέραν subintellige, appellabant. Damnat ejusmodi vomitiones Plutarchus de Valet. Tuenda. Damnavit et Asclepiades in eo volumine, quod de Tuenda Sanitate scripsit, teste Celso I. 3. Contra laudat impense Soranus Ephesius cap. 11.

[i] *Frigidiora*] Extenuare corpora vomitiones scripsit Hippocr. de Victus Rat. II. 10. pag. 473. tom. VI.

[j] *Inimicæ oculis*] Prodesse tamen vomitiones, quando madent oculi, Celsus est auctor loc. cit.

[k] *Pervigilio*] Somno magis quam vigilia concoqui cibos, statuere Galenus videtur, Comment. quint. in Epidem. VI. 10. pag. 522. calore in somno intus secedente: in pervigilio, se extra effundente.

[l] *Quædam animalia*] De camelis id superius dictum VIII. 26.

[m] *Non utique septimo*] Contra quam Varro sensit, teste Gellio III. 10. pag. 239.

[n] *At ultra undecimum*] Vide Notas et Emend. n. 110. Inediæ ad plures menses, annosque, toleratæ exempla congessit Joan. Schenckius Observ. Medic. lib. III. tit. de asitiis, pag. 351.

[o] *Hippace*] Vel herbæ id nomen, vel equini coaguli. De utroque dice-

cyrrhiza.[p] Perniciosissimum autem in omni[2] quidem vita, quod nimium, præcipue tamen corpori: minuique, quod gravet,[3] quolibet modo utilius. Verum ad reliqua naturæ transeamus.

Gronov. et al. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—2 Cod. Dalec. *est in omni.*—3 Chiffl. et Parm. *quod grave.*

NOTÆ

mus opportunius xxv. 44.

p *Glycyrrhiza* [*glycyrrhizon*] Herba eadem Scythice appellata. Vide xxii. 11. et xxv. 44.

NOTÆ ET EMENDATIONES

AD LIBRUM XI.

NATURALIS HISTORIÆ

C. PLINII SECUNDI.

1. CAP. I. *Multigenera*] Libri editi, *multigena*, verbo quidem satis bono, et quod culpare nemo jure possit. Verum istud emendatorum tantum judicio, illud chirographorum Reg. 1. Colbert. 1. 2. Paris. Chiffl. Vet. Dalec. aliorumque auctoritate nititur: quod qui minus probaverit, illud etiam Plautinum improbet, in Capt. I. 2. 56. 'Multis et multigeneribus opus est tibi Militibus.' Similiter 'bigenera' Festus, sed alio significatu dixit: 'Bigenera dicuntur animalia ex diverso genere nata, ut leopardus ex leone et panthera, mulus ex equa et asino.' Eorundem codicum fide, mox legimus: *Non tota incisura eam ambiente ruga: sed in alvo . . . imbricatis flexili vertebris:* quoniam libri reconditi *eam ambiente*, et *flexili*, constanter fideliterque exhibent: non, ut editi, *eas ambiente rugas*, et *flexilibus:* quod ante nos et Turnebus in libris suis vidit, ipso prodente Advers. X. 5. pag. 288.

2. CAP. II. *Nexus spirabilis*] A Mss. exemplarium fide emendatores descivere, qui sic ediderunt, *quoniam visceri interiori nexus, &c.* Ea enim *viscera interiora* constanter exhibent: nos *in viscera* restituimus, repetita vocula *in*, quæ temere librariis excidit, propterea quod ultimæ superioris vocis syllabæ, *quoniam*, adhærescere videbatur. Arteriam, ut diximus, intelligit, quæ ad pulmonem pertinet. Carpere enim Philosophum videtur, scribentem Histor. Animal. II. 18. pag. 245. quodcumque aëris receptione spirat, id gulam arteriamque, atque etiam pulmonem habere: Ὅλως δὲ πάντα ὅσα τὸν ἀέρα δεχόμενα, ἀναπνεῖ καὶ ἐκπνεῖ, πάντ᾽ ἔχει πνεύμονα, καὶ ἀρτηρίαν, καὶ στόμαχον.

3. Ibid. *Nec video cur magis possint non trahere animam talia, et vivere, quam spirare sine visceribus, &c.*] Locum hunc sive præpostera emendatione, sive perversa interpretatione Dalecampius depravavit, in margine editionis suæ ita rescribens: *Nec video cur magis non possint trahere animam talia, et spirare, quam vivere.* Nec minus temere paulo post adjectis vocibus nonnullis Plinianum contextum interpolat: *Et quamvis non sint*

membra, velut marinis, quæ sensus, &c.

4. Cap. iv. *Favos confingunt et ceras, mille ad usus vitæ: laborem tolerant, &c.*] Sic Reg. 2. Paris. et Chiffl. At Reg. 1. et *ceterasimile*, mendose. Editi: *et ceras. Illæ ad usus*, haud paulo corruptius.

5. Cap. v. *Ante fabas florentes exeunt ad opera et labores, &c.*] Non solis exemplaribus manu exaratis, sed et experientiæ adversantur ii qui negationem huic sententiæ hactenus adjecerunt, *Ante fabas florentes non exeunt.* Plinio quoque ipsi refragantur, qui prioris favorum ac mellis vindemiæ assignat diem tricesimum ab educto examine cap. 14. peragique fere mense Maio censet.

6. Cap. vi. *Commosin*] Ita Colb. 1. 2. Paris. librique impressi post Frobenium. Reg. 1. 2. *Commisin.* Parmensis editio, diminuto vocabulo, *mitys.* Aristot. Histor. Animal. ix. 64. pag. 1109. *κώνησιν* vel *κώνυσιν.* Καλοῦσι δὲ *μελιττουργοὶ τοῦτο κώνυσιν.* *Commosin* tamen retineo, tum priorum codicum, tum Hesychii auctoritate adductus: Κόμμωσις, inquit, pag. 546. *ὑπὸ τῶν μελισσουργῶν ἡ τοῦ σμήνους διάχρισις.* Commosin appellant apiarii, quæ apes prima favis ponunt fundamina, ut cum Marone loquar.

7. Ibid. *Ceu dilutior cera. E vitium populorumque mitiore gummi propolis*] Miras offudit huic loco tenebras indiligentia editorum, qui hactenus ita scripserunt: *ceu dilutior, ceræ initium plerumque e mitiore gummi. Propolis, crassioris jam materiæ.* Nos partim ex conjectura, partim librorum subsidio, ita locum interpungendo, et emendando, sanavimus: *ceu dilutior cera.* Deinde, ut esset alterius sententiæ initium, *E vitium populorumque mitiore gummi propolis, crassioris jam, &c.* Nam *vitium populorumque* constanter ac fidelissime exhibent Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Tolet. et Salmantic. teste Pintiano. De 'lacryma vitium, quæ veluti gummi est,' Plinius xxiii. 3. Denique idem xxiv. 32. 'Populi ferunt,' inquit, 'et foliis guttam, ex qua apes propolim faciunt.'

8. Cap. vii. *Menecrates florem esse dicit*] His vocibus libri omnes impressi statim subjungunt istas, *futuræ messis indicium*, quas parum sane huic loco opportuna eruditorum conjectura obtrusit: quorsum enim de futuræ messis indiciis modo sermo, cum de apibus agitur? Venit illis nimirum in mentem, pronuntiatum olim id placitum a Marone Georg. i. 187. 'Contemplator item, cum se nux plurima sylvis Induet in florem, et ramos curvabit olentes: Si superant fœtus, pariter frumenta sequuntur,' &c. Inde in Plinii contextum, *futuræ messis indicium*, convexerunt: quarum vocum ne vestigium quidem ullum apicemve exhibent Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. aut alii demum Mss. Ac si quidem ad futuræ messis indicia Plinius respexisset, quod ab hoc loco foret maxime alienum, certe non Menecratem solum dixisse id pronuntiasset, qui Maronem ut digitos suos novit, et sæpe laudat.

9. Cap. x. *Struunt orsæ a concameratione alvei, textumque velut a summa tela deducunt, limitibus binis circa singulos actus, &c.*] Hic libri editi eam consarcinarunt scripturam, quam captus castigatorum excogitare potuit, non quam auctor ipse prodidit: *Struunt orsa ea concameratione alvei, textumque vel usque ad summa tecta deducunt.* Fidelissime vero et constanter Mss. omnes, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. et Salmant. teste Pintiano, *textumque vel ista summa tela*, scribunt: unde nos, iisdem fere literarum apicibus retentis, locum ita refinximus: *Struunt orsæ a concameratione alvei, textumque velut a summa tela deducunt.* Astruit enim hanc scripturam, falsique condemnat receptam illam priorem Philosophus Histor. Animal. ix. 64. p. 1110. "Ap-

χονται δὲ τῶν ἱστῶν ἄνωθεν ἀπὸ τῆς ὀροφῆς τοῦ σμήνους, καὶ κάτω συνηφεῖς ποιοῦσιν ἕως τοῦ ἐδάφους ἱστοὺς πολλούς. *Ordiuntur ab alvei camera tectoque telas suas, quas ad ima usque contexunt, et pavimento tenus multas deducunt.* Turnebus Advers. XXII. 13. p. 759. legit, *textumque velis a summa tela*, quod minus arridet. Eidem tamen assentimur, cum paulo post, *circa singulos actus*, legit: sic enim codices antea memorati, et Chiffl. non *arcus*, ut impressi, exhibent. Quod vero notationem censoriam distringat in Plinium, lapsumque putet ignoratione Aristotelicæ sententiæ, quoniam aliud a Plinio dici nunc videtur, quam quod ille prodidit: facit sane is parum æque, parumque humaniter, qui unius scriptoris verbis atque sententiis addictum ac mancipatum, totius rerum naturæ enarratorem velit. Hic porro Aristotelis locus est, ex Hist. Animal. IX. 319. p. 1110. quem neque omnino Turnebus Latine reddidit, nec Scaliger intellexit: illustrari autem a nobis obiter operæ pretium fuerit: Αἱ δὲ θυρίδες καὶ αἱ τοῦ μέλιτος καὶ αἱ τῶν σχαδόνων, ἀμφίστομοι· περὶ μίαν γὰρ βάσιν δύο θυρίδες εἰσὶν, ὥσπερ ἡ τῶν ἀμφικυπέλλων· ἡ μὲν ἐντὸς ἡ δὲ ἐκτός. *Cellulæ tam mellis quam fœtuum gemino constant ostio. Unam enim semitam utrimque circumstant singulæ, sicut in geminis calicibus: altera intus, altera foris.* Ita Scaliger. At rectius aliquanto Gaza: *Cellæ autem et mellariæ et sobolariæ geminæ omnes sunt: uno enim eodemque intersepto duæ sibi junguntur cellæ, modo poculi gemini, altera intus, altera foris.* Nam cum sit gemini significatus vox ea βάσις, non *semitam* hoc loco, ut Scaliger, aut *binos* Plinii *limites*, ut Turnebus et Constantinus, verbo ἀμφικύπελλον, existimarunt: sed basim sonat, mediumve interseptum, quo cellæ geminæ inter se adversæ nectuntur: quale in vasis ἀμφικυπέλλοις, sive quæ geminas cuppas habent, spatium est, quantum fere manus aut digiti capiunt, quo utraque cuppa hæret. Utuntur eo vasorum genere apud nos fœminæ, quæ vaporatam e vino aquam divendunt. Est autem id septum intermedium cellarum pervium, in tubuli morem. Sed aliud Plinii consilium, ut diximus, hoc loco, aliud Philosophi fuit. Iste cellarum figuram, ordinem ille describit operis: iste binas conjunctim cerni cellas, ille geminam apibus viam esse seu semitam in alveari admonet, ne occursu mutuo perturbentur, alteram qua ingrediantur, alteram qua exeant.

10. Ibid. *Cum duo examina concordibus populis dissimiles habuere ritus*] Emendat Dalecampius *habuere situs*: refragantibus videlicet libris omnibus, ipsoque adeo Columella, a quo Plinius hæc mutuatus est: sic enim ille IX. 15. ‘Ubi potestas facta est liberius inspiciendi, fere, si duo sunt examina, duo genera quoque favorum inveniuntur. Nam etiam in concordia, suum quæque plebs morem figurandi ceras, fingendique, observat.’

11. Ibid. *Vepribus evitatis*] In editis, *hebetato*. In Mss. *evavatis*. In Paris. *evitatis*, quod anteponendum censuimus.

12. Ibid. *Contubernia et fucis. Hæ cellarum minimæ, sed ipsi majores apibus*] Frobenius, neglecta Mss. auctoritate, ac vetustarum editionum fide, rescripsit, *His cellarum minimæ.* Dalecampius paulo post, *sed ipsis majores apibus.* Nihil mutari oportere, tum ipsa loci sententia per se admonet, tum Aristot. Hist. Animal. IX. 64. p. 1110. ubi cellulas fucorum minores esse ait quam sint apum cellulæ, propterea scilicet quod non mellificant ipsi: ἐλάττω δ' ἐστὶ ταῦτα τῶν μελιττίων, quanquam fuci apibus mole præstant.

13. Cap. XI. *Fucus ademtis alis in alveum rejectus, ipse ceteris adimit*] Ex Pliniana oratione, quæ planissima est, lucem accipit Aristotelica, quæ

paulo intricatior: *Κἂν κηφῆνος*, inquit Histor. Animal. v. 19. p. 616. *τὸ πτερὸν ἀποκνίσας ἀφῇ τις, τῶν λοιπῶν αὗται τὰ πτερὰ ἀπεσθίουσι.* *Si fucum ademtis alis emiseris, aliorum ille erodet alas.* Nam *τὸ αὗται*, non ad apes, ut videri cuipiam posset, sed ad fucum ipsum, pertinet: etsi mutato, ut fit interdum, numero.

14. Cap. xii. *In ima parte alvei exstruunt amplas, &c.*] Sic emendavimus, tum ex Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. et Paris. tum ex Columella ipso, a quo hæc emanarunt. Sic enim ille ix. 11. 'Fere,' inquit, 'in ipso fine cerarum velut papilla uberis apparet eminentior, et laxioris fistulæ, quam sint reliqua foramina, quibus popularis notæ pulli detinentur. Celsus quidem affirmat in extremis favis transversas fistulas esse, quæ contineant regios pullos: Hyginius quoque,' &c. Huic emendationi et Pintianus favet. Prius legebatur, *in una parte alvei.* Sequitur deinde in contextu Pliniano: *Tuberculo eminentes: quod si exprimatur, non gignuntur soboles.* Quod eo nempe tubere soboles includitur, id si prematur, certa soboli nex ea atque pernicies est, quorum capita una premi necesse est. Lucem huic rei Palladii locus affert, in Junio, tit. 7. 'Est hoc,' inquit, 'futuri regis signum. Inter cetera foramina, quæ pullos continent, unum majus ac longius velut tuber apparet. Sed tunc transferendi sunt, quando erosis coopercolis ad nascendum maturi capita nituntur exerere,' &c.

15. Ibid. *Præcipueque ipso Sirio exsplendescente fit*] Salmasius, p. 1020. in Solin. legit, *Iri impendente*, quoniam in quibusdam Mss. legi testatur, *ipso irio exsplendescit.* Addit et Aristotelis locum, ex Histor. Animal. v. 19. p. 612. *Κήρωσιν δὲ φέρουσιν ἀπὸ τοῦ δακρύου τῶν δένδρων· μέλι δὲ τὸ πίπτον ἐκ τοῦ ἀέρος, καὶ μάλιστα ἐν ταῖς τῶν ἄστρων ἐπιτολαῖς, καὶ ὅταν κατασκήψῃ ἡ Ἶρις.* *Melliginem vero conficiunt ex arborum lacryma: mel autem ex aëre cadit, præsertim siderum exortu, atque ubi incubuerit Iris.* Scio jactitatum a viris doctis legi in Vaticano codice, *ὅταν κατασκήψῃ Σείριος, cum Sirius incubuerit:* quod si verum foret, rueret jam Salmasii conjectura. Sed pace illorum dixerim, suspecta ea mihi admodum scriptura est: tum quod usitata nunquam alias Aristoteli de Sirio loquenti, de arcu cœlesti familiaris, ut Problem. xii. 3. p. 746. *εἰς ὅπερ ἂν Ἶρις κατασκήψῃ.* Tum quia de Sirio satis aperte significavit, iis verbis, *ἐν ταῖς τῶν ἄστρων ἐπιτολαῖς.* *Ἄστρον* enim passim apud optimos quosque auctores, non pro Vergiliis, ut Scaliger existimavit in priorem illum Aristotelis locum: neque pro quocumque sidere, ut Salmasius arbitratus est: sed pro æstivo illo sidere sumitur. Quæ sit autem hac parte vis iridis, seu arcus cœlestis, dicere Plinius distulit in cap. 14. ubi et hac loquendi formula, *Sirio exsplendescente*, ne quis aut in Latina lingua insolentiorem, aut temere immutandam putet, rursum abutitur.

16. Ibid. *Vergiliarum exortu*] Has Columella ix. 14. oriri ait 'post duodequinquaginta dies ab æquinoctio primo, quod mense Martio circa octavum Kalendas Aprilis conficitur.' Quem locum Dalecampius cum properanter cursimque legeret, ipsas Vergilias oriri dixit, in notis ad hæc Plinii verba, octavo Kalendas Aprilis, Columella ipso in partes vocato: cum æquinoctii ipsius hoc initium sit.

17. Cap. xiv. *Præterea solstitio, cum thymum et uva florere incipiunt, præcipua cellarum materia*] Ita Reg. 2. librique omnes publici. In Reg. tamen 1. Colb. 1. 2. et Chiffl. *Præterea soliti.* Sed vitium hujus lectionis, atque adeo receptæ scripturæ sinceritatem detegit Plinius ipsemet xxi. 31. ubi de thymo: 'Floret autem,'

inquit, 'circa solstitia, cum et apes decerpunt, et augurium mellis est. Proventum enim sperant apiarii large florescente eo.'

18. Ibid. *XII. partem apibus relinquunt*] Sic libri omnes publici, et e conditivis Reg. 1. Colb. 1. 2. et Paris. At Reg. 2. et Chiffl. *quintamdecimam partem*, quod et Fulv. Ursinus probat, in suis ad Varronem notis. Sed ut ut est, apposite Columella IX. 15. 'Hic modus,' inquit, 'non est in omnibus regionibus certus: quoniam pro multitudine florum, et ubertate pabuli, apibus consulendum est.' Sequitur mox in Pliniano contextu, *Dies status inchoandæ*, nempe vindemiæ. Ita enim rescripsimus omnium exemplarium fidem secuti. Libri impressi *inchoandi* habent.

19. CAP. XV. *Appellatur acetum. Maxime laudabile est etiam omne rutilum, vel sic auribus aptissimum. In æstimatu est e thymo, coloris aurei, &c.*] Quantum in hoc loco restituendo nostra profecerit industria, is liquido intelliget, qui paulo attentius perspexerit quam fœde in eo depravando, contra Mss. fidem, priorum correctorum grassata sit emendandi libido. Sic igitur libri publici: *Acæton, maxime laudabile est. Æstivum omne rutilum, ut diebus confectum siccioribus. Aptissimum existimatur e thymo, &c.* Chirographi, Reg. 1. Colb. 1. 2. Paris. &c. *Acetum. Maxime laudabile est etiam omne rutilum, ut siccioribus aptissimum in æstimatus cthimo, &c.* Sic illi egregii conjectores primum mutatis interpunctionibus sententiam perturbarunt. Deinde *est etiam* in *æstivum* verterunt. Postea voce ea, *siccioribus*, vehementer perculsi, ut sententiam absolverent, addidere de suo, quoniam de æstivo melle agi putarent, non de quocumque, *diebus confectum siccioribus*. Denique, *in æstimatu*, visa loquendi forma insolentior, carbone digna. Felicior paulo in conjiciendo Dalecampius, legendum putavit: *etiam omne rutilum ut ulceribus aptissimum, in æstimatu est e thymo*. Sed et ipse præpostera interpunctione corrumpit sententiam, et cum ex his vocibus, *ut siccioribus*, conflari recte *ulceribus* putat, nimium indulget conjecturæ suæ, idemque ductibus literarum, quæ Mss. libris continentur, parum sane tribuit. Denique cum hujus emendationis sponsorem Aristotelem facit, causam ipse prodit suam: neque enim is rutilo melli, sed albo, hanc vim sanandorum ulcerum Philosophus attribuit Hist. Anim. IX. 64. pag. 1131. τὸ δὲ λευκὸν, ἀγαθὸν πρὸς ὀφθαλμοὺς καὶ ἕλκη. Dalecampii tamen emendationi Salmasius astipulatur, pag. 1008. in Solin. Nos ex ea voce, *ut siccioribus*, dum aliquid commodius occurrat, nihil excudi sanius posse arbitrati sumus, quam *vel sic auribus:* ut esset ea ipsa sententia, quam Plinius ipse paulo aliter expressit XXII. 50. 'Mel auribus instillatur,' &c. Forte etiam cuipiam magis arriserit, *vesicæ et auribus aptissimum*.

20. Ibid. *In æstimatu est e thymo, coloris aurei, saporis gratissimi. Quod fit palam doliolis, pingue: marino e rore, spissum*] In libris hactenus editis, neglecta interpunctione confusa omnia ac perturbata, in hunc modum: *saporis gratissimi, quod fit palam doliolis, pingue, marino e rore spissum.* Quin etiam *soliolis* perperam reponere Dalecampius nititur: adjicitque idem nihilominus, imis doliolis, in quibus mel Hymettium asservabatur, thymum olim recondere solitos esse institores, ut acrimoniam ex eo mel contraheret, teste Galeno, credo, de Antidotis I. 4. pag. 873. Temporis enim progressu, thymum in superficie mellis erumpere ac fluitare, quo degustato deciperentur ignari. Mellis vero genus laudatissimum, acrimoniam quidem thymi resipere, per se: odorem non item referre. Hæc vero quam sint aliena hoc loco, vel ex

emendata sic a nobis Pliniana oratione, et ex adhibita interpretatione, constare cuivis facile potest. Accedit ipsa Plinii auctoritas c. 13. monentis ibi mel esse optimum, ubi 'cœli sudor,' 'succusve aëris,' ex quo mel apes efficiunt, 'optimorum florum doliolis conditur,' ut in prioribus Notis diximus: nam utroque hoc cap. eandem vim subesse huic voci, *doliolis*, palam est: utrobique mel indicari, quod e florum caliculis apes colligunt: ut antecellere ei intelligatur, quod e foliis ac fronde sorbetur: nam uti dictum est c. 13. fronde plerumque sorbetur infectum, præterquam e quercu, talia, arundine.

21. Ibid. *Cassio Dionysio*] Ita Mss. omnes, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. Editi mendose, *Thasio*. Is est Dionysius Cassius, qui Magonem transtulit, de quo plura nos in Auctorum Syllabo dicemus.

22. Ibid. *Signum dedere initium Caprifici: alii diem Vulcano sacrum*] Miras offudit huic loco tenebras editorum licentia, quæ eum hactenus ita publicavit: *Signum dedere initium Caprificialem diem Vulcano sacrum:* quibus in verbis nec structura orationis ulla constat, nec sententia. Quid enim illud portenti est, *dare signum initium diem?* Quid deinde Caprificialis dies? Quid denique Caprificialis Vulcano sacer? At plana est et aperta scriptura codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. quam exhibemus. Neque erat opus, sibi crucem figere Turnebum Advers. x. 5. pag. 290. ut *initium Africi* substitueret: nec Gyraldum, ut *Caprificiorum diem Junoni*.

23. Ibid. *Athenienses tetralicem appellant, Eubœa sisuram*] In magno igitur verborum ambitu est hæc ἐρείκη. Sed merito mendi suspecta hæc sunt vocabula: nam Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. *tam terradicem*, vel *eam tetradicem:* et mox, *sysyrum*, non *sisuram*, legunt. Forte *tamaricem* priore loco scribi satius fuerit.

24. Ibid. *Quod acapnon vocant*] Subjungunt his vocibus statim libri impressi periodum integram: *Album mel non fit, quod bithymum est, sed oculis et ulceribus aptissimum existimatur.* Cujus sententiæ ne apex quidem unus extat in Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. aliisve: quamobrem eam, ceu spuriam suppositititiamque, induximus. Accepta ex Philosopho videtur, quanquam male reddita: e libro scilicet nono Hist. Anim. cap. 64. pag. 1181. Τὸ δὲ λευκὸν, οὐκ ἐκ θύμου εἰλικρινοῦς· ἀγαθὸν δὲ πρὸς ὀφθαλμοὺς καὶ ἕλκη. *Album mel non fit ex thymo sincero: sed commendatur ad oculos et ulcera.*

25. Cap. xvi. *Vermiculus videtur candidus, jacens transversus, adhærensque ita, ut pars ceræ videatur*] Libri omnes hactenus editi, et manu exarati, *ita ut pascere videatur*. Quod cum Pintiano merito displiceret, substituit, *ita ut retineri videatur.* Dalecampius multo liberalius, *ita pascitur ut adhærescere videatur*. Hoc vero est, non Plinii textum refingere, sed novum cudere. Aristotele porro, a quo hæc emanarunt, in consilium vocato, occurrerunt ea nobis, quæ transferre in sua scripta Plinius hoc loco visus est Hist. Anim. v. 19. pag. 615. Ἐν δὲ τῷ κηρίῳ τὸ σκωλήκιον, μικρὸν μὲν ὂν, κεῖται πλάγιον .... καὶ πρὸς τῷ κηρίῳ ἔχεται, ὥστε καὶ ἀντειλῆφθαι. *In favo igitur vermiculus pusillus transvcrsus jacens .... Hæret autem favo, ita ut retineatur.* Ita Scaliger vertit, et Gaza: sed frigide. Quid enim aliud est, amabo, hærere ita ut retineatur, quam hærere ita ut hæreat? At multiplex est hujus vocis ἀντειλῆφθαι vis ac potestas: atque inter ceteras hæc haud postrema, ut ἀντιλαμβάνεσθαι sit rem unam pro altera, seu in locum alterius accipi: quo sensu familiaris esse Thucydidi, Philoni, aliisque noscitur. Atque in eum sensum apud Aristotelem acci-

piendam Plinius merito putavit, cum ita hærere apim favo scripsit, ut pro ipsa cera, ceu pars aliqua ceræ, accipi posse videatur. Hoc porro certior hæc emendatio videbitur eruditis, quod, uti post biennium quam hæc a nobis edita typis nota fuit, cum Themistium ederemus, serius licet intelleximus, quod ea, inquam, suffragatorem habeat Petavium τὸν μακαρίτην, qui ex mera ingenii conjectura vidit legi ita oportere: cum neque ei tamen, aut alteri ante nos, quicquam de hoc eximio Aristotelis loco suboluerit, quo ea mirifice atque adeo unice stabilitur. Extat hæc Petavii animadversio in altera Themistianarum orationum editione: eademque casu nescio quo excidit in postrema, quæ superiore anno accurantibus nobis in lucem prodiit. Sic ille ibi: 'Postremus nobis ex Pliniana Historia prometur, XI. 16. ubi de apum ortu disputans: *Id quod exclusum est*, ait, *primum vermiculus videtur candidus, jacens transversus, adhærensque ita ut pascere videatur*. Quæ postrema verba intellexit, opinor, nemo. Corrigo itaque, *ut pars ceræ videatur*.' Nec plura omnino Petavius.

26. Ibid. *Qui vocatur clavus*] Ita correximus, admonitu codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. cum prius perperam legeretur, *qui vocatur clerus:* quæ vox quam vim haberet, nemo hactenus intellexit. Clavus certe multo expressius morbi genus declarat, folliculi nimirum, seu ovi fœtusque duritiam, instar ceræ. Neque nos fugit κλήρου ab Aristotele fieri mentionem Hist. Anim. IX. 64. pag. 1128. sed vermiculus nimirum is est, quo crescente alveus totus quasi araneis obducitur, favique putrescunt. Morbi id genus a clavo diversum: de quo diximus c. 21.

27. Ibid. *Melior niger variusque*] Astipulari sane prima facie videtur lectioni, quam libri omnes publici, post Hermolaum, præ se ferunt, *melior rufus quam niger variusque*, unanimis planeque conspirans veterum consensus. E Græcis enim Arist. Hist. Anim. V. 19. p. 608. Τῶν δὲ ἡγεμόνων, inquit, ἐστὶ γένη δύο· ὁ μὲν βελτίων, πυῤῥὸς, ὁ δ' ἕτερος, μέλας καὶ ποικιλώτερος. *Duo sunt regum genera: melior rufus, alter niger et varius*. Quæ rursum ille totidem verbis repetit, IX. 64. p. 1115. Florentinus in Geopon. XV. 2. p. 409. Τῶν δὲ βασιλέων οἱ μὲν ἄριστοί εἰσι τῇ χροιᾷ ξανθοὶ, μέγεθος ἡμιόλιον μελίσσης· οἱ δὲ δεύτεροι ποικίλοι, ὀλίγον ὑπομελαίνοντες, μέγεθος διπλάσιον. E Latinis, Columella IX. 10. pag. 380. carmen illud Maronis recitans: "'Namque duæ regum facies, duo corpora gentis: Alter erit maculis auro squalentibus ardens, Et rutilis clarus squamis, insignis et ore.' Atque hic maxime probatur,' pergit Columella, 'qui est melior: nam deterior, sordido sputo similis, tam fœdus est, 'Quam pulvere ab alto Cum venit, et sicco terram spuit ore viator,'" &c. Verum ut ita se hæc habeant, a codicum tamen vetustiorum priorumque editionum sanctissima auctoritate discedere grave piaculum ducimus: revocant enim ac veluti reprehendunt manu, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Chiffl. Paris. &c. Parmensis etiam, Venet. 1. 2. in quibus aliud occurrit nihil, quam quod a nobis est editum, *melior niger variusque:* atque his verbis probabilem subesse sententiam interpretatione nostra planum factum est.

28. CAP. XVII. *Et quot Liberi patres*] Libri omnes excusi, *et quod Liberi patris sepulcrum*. Sed abest a Mss. omnibus vox hæc *sepulcrum:* quam eradendam idcirco censuimus. Ut mota in scholis Grammaticorum controversia fuit, unusne Hercules, an plures extiterint, ita de Libero patre disputatum significat. Et sane Hyginus fab. 155. duos agnoscit Li-

beros Patres Jovis filios, ex Proserpina alterum, alterum ex Semele genitum.

29. Ibid. *Si qua lassata deficit, aut forte aberravit, odore persequitur*] Dalecampius admonet legi posse, *si qua lassatus*, ut ad regem defatigatio illa errorque pertineat: quem deinde sic aberrantem odore subditæ investigent ac persequantur. Sed refragantur codices omnes, tum impressi tum manu exarati, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. Refragatur etiam Albertus de Animal. VIII. 4. 3. p. 267. 'Dicunt autem aliqui, quod quando pulli apum juvenes aliquando amittuntur, et avolant sine rege, rex tunc quærit eos, et cognoscit eos inventos ex odore.' Dalecampii tamen conjecturæ, aut quisquis est alius, ne quid dissimulem, Aristoteles suffragatur, Hist. Anim. IX. 64. p. 1112. *Φασὶ δὲ καὶ, ἐὰν ἀποπλανηθῇ ὁ ἀφεσμὸς, ἀνιχνευούσας μεταθεῖν, ἕως ἂν εὕρωσι τὸν ἡγεμόνα τῇ ὀσμῇ. Ferunt etiam, si ab rege aberraverint, vestigantes recurrere, usque dum odoratu ducem invenerint.* Aristotelem, ut solet, imitatur Ælianus Hist. Anim. V. 10. Sed alios atque alios subinde Plinius sequitur auctores: et quid in ea re sit veritati propius, neque observare, neque statuere in promtu est.

30. CAP. XVIII. *Quod si defecerit aliquas alvos cibus*] Generis, ut aiunt, fœminini hæc vox, licet apud idoneos Latinitatis auctores usurpata crebrius, pro alveari, offendit tamen ita Plinii editores, ut barbari sermonis vitio laborare Plinianam orationem maluerint, quam vocis hujus novitatem ferre. Itaque scripsere, *Quod si defecerit alicujus alvei cibus.* A quo flagitio deterreri debuerunt verbis proxime sequentibus, *impetum in proximas faciunt;* nempe *alvos proximas*, ut cuique palam est. Et sane hæc omnium codicum constans scriptura est, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c.

31. CAP. XIX. *Deterrimæ ex iis pilosæ*] 'De pilosis nihil Aristoteles,' inquit Dalecampius: 'aut fucos significat, aut fures.' Immo vero, apes ipsas urbanas, de quibus Varro de Re Rust. III. 16. ex quo Pliniana hæc emanarunt: 'In emendo,' inquit, 'emtorem videre oportet, valeant, an sint ægræ .... Minus valentium signa, si sunt pilosæ, et horridæ,' &c.

32. Ibid. *Odere fœdos odores, proculque fugiunt, sed et fictos*] Prius *infectos* legebatur, contra fidem codicum, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. Salmant. &c. De unguentis accipiendam esse vocem eam, tum series ipsa orationis ostendit, tum Aristotelis verba, Hist. Anim. IX. 64. p. 1126. quæ fidelissime redduntur a Plinio: *Δυσχεραίνουσι δὲ ταῖς δυσώδεσιν ὀσμαῖς, καὶ ταῖς τῶν μύρων· διὸ καὶ τοὺς χρωμένους αὐτοῖς τύπτουσιν.*

33. CAP. XX. *Cum favos explent*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Editi vero, *non explent.* At explere quandoque minuere est, ut Servius admonet, in illud Virgilii Æn. VI. 'Discedam, explebo numerum, reddarque tenebris.' Nec tamen receptam scripturam prorsus damnandam autumo: cum usus obtinuerit, ut *explere* plerumque pro *implere* diceretur.

34. Ibid. *Cleron vocant*] Reg. 1. 2. Paris. &c. *claron*, haud dubie mendose. Sed adhuc deterius Dalecampius legendum *scleron* admonet, ut c. 16. cum neque idem genus morbi utrobique describatur, neque ibi quoque *sclerus* vel *clerus* habere locum possit, ut diximus. Ut ut est, de nomine morbi, quod esse corruptum suspicor, de genere certe paulo prolixius Columella IX. 13. p. 335. ubi *φαγέδαιναν* a Græcis vocari ait: quam merito, haud vacat nunc expendere. 'Sæpe etiam vitio,' inquit, 'quod Græci *φαγέδαιναν* vocant, intereunt apes. Siquidem cum sit hæc apium consuetudo, ut prius tantum cerarum con-

fingant, quantum putant explere se posse, nonnunquam evenit, consummatis operibus cereis, ut examen conquirendi mellis causa longius evagatum subitis imbribus aut turbinibus in sylvis opprimatur, et majorem partem plebis amittat. Quod ubi factum est, reliqua paucitas favis complendis non sufficiat: tuncque vacuæ cerarum partes computrescant, et vitiis paulatim serpentibus, corrupto melle, ipsæ quoque apes intereant.'

35. Cap. xxiv. *Vespæ in sublimi e luto nidos faciunt, et in his ceras: crabrones in cavernis, aut sub terra*] Quæ vespæ Latinis, eæ Græcis *ἀνθρῆναι* sunt, non *σφῆκες*, ut Gazæ et Scaligero visum: cujus rei locuples testis esse debet idoneus Latinitatis auctor Plinius, qui quæ *ταῖς ἀνθρήναις* attribuit Græcus scriptor, tum Hist. Anim. v. 19. p. 617. tum ix. 65. et 66. hæc Latinus vespis: ille *τοῖς σφηξὶ*, quæ noster crabronibus. Ut illud est inprimis, unde de iis dicendi sumit exordium: acceptum enim istud ab Aristotele Hist. v. 19. p. 617. *Αἱ μὲν ἀνθρῆναι ἐπὶ μετεώρου τινὸς, οἱ δὲ σφῆκες ἐν τρώγλῃ (ποιοῦσι κηρία)· ὅταν δ' ἔχωσιν ἡγεμόνας, ὑπὸ γῆν. Vespæ quidem in sublimi loco aliquo, crabrones in cavernis favos faciunt: qui vero ducem habent, sub terra.* Eam ob causam et xxix. 27. genus phalangii quoddam agnoscit a crabrone penna tantum differens, quod *σφηκεῖον* Nicander vocat.

36. Ibid. *Cera autem corticea et araneosa*] Parm. editio, *Cetera autem cortice araneis.* Frobenius, insigni confidentia, quam ceteri tamen editores deinceps secuti sunt, *cetera autem e cortice et arena.* Verum longe aliter Mss. Reg. 1. *Cera autem cortice araneæ.* Reg. 2. *Ceræ autem cortice araneosæ, &c.* Nos, horum exemplarium admonitu, magisque Philosophi auctoritate, permoti, scripsimus intrepide, *Cera autem corticea et araneosa.* Græca illius sunt, Hist. Anim. v. 19. p. 617. *Ἑξάγωνα μὲν οὖν πάντα ἐστὶ τὰ κηρία τὰ τούτων, ὥσπερ καὶ τὰ τῶν μελιττῶν· σύγκειται δὲ οὐκ ἐκ κηροῦ, ἀλλ' ἐκ φλοιώδους ὕλης τὸ κηρίον. Crabronum vesparumque favi sunt item sexanguli, quemadmodum et apum: compositi non e cera, sed ex corticea materia, atque araneosa.*

37. Cap. xxv. *In iis et ceras largius, quam apes faciunt*] Ita Mss. quos vidi, omnes, et, ut arbitror, quos non vidi. Neque enim eos audio, qui *cellas* alicubi legi aiunt. Aristoteles certe, unde hæc emanarunt, de iis agens Hist. Anim. v. 19. p. 618. *ἐν τῷ πηλῷ γίνεται κηρός.* Tzetzes, Suidas, aliique *βομβύλιον* vocant, *ζωΰφιον κηροπλαστοῦν.* Aristophanes, in Vespis, p. 438. *Ὥσπερ μέλιττ' ἢ βομβυλιὸς εἰσέρχεται, Ὑπὸ τοῖς ὄνυξι κηρὸν ἀναπεπλασμένος.* Ubi Scholiastes vetus: *Βομβυλιὸς ζῷον μελίττῃ ὅμοιον, καὶ ὅ, τι κηρὸν ποιεῖ. Bombylius, animal api simile, quod et ceram facit.*

38. Cap. xxvi. *Et alia horum origo: e grandiore vermiculo, &c.*] Alterius jam originis, generisque, bombyces describit, quos sub diverso quoque lemmate distribuit in Indice, hoc modo: *De Bombyce Assyrio. De Bombyliis necydalis.* Genus hoc non ceras, ut prius memoratum, sed fila ducit. Hæc duo genera, tam diversa, tamque disparia, in unum conflat nihilominus Scaliger, in Comment. ad Arist. Hist. Animal. pag. 1148. quanquam Philosophus ea et descriptione ortuque ostendit esse dissimilia, et oratione ipsa sejungit: nam de priore agit, Hist. v. 19. p. 618. de posteriore c. 18. p. 599. Ea confundi quoque a Plinio, quoniam communi bombycum nomine ambo censentur, falso Salmasius credidit, in Tertull. de pallio, p. 85.

39. Ibid. *Primum eruca fit*] Vel *urica*, ut monuimus. Nam in Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. et Chiffl. *umuricasfit*: unde nos *Primum urica*, vel *eruca fit*, expressimus, priores li-

teras numerales esse notas rati, pro *primum:* astipulante Philosopho, apud quem hæc totidem verbis leguntur, ut mox dicemus. *Uricam* certe, vel *urucam*, pro *eruca* dictum olim, non veteres modo libri testantur, sed et Columella in Horto, sive lib. x. 'Serpitque urica per hortos, Quos super ingrediens exurit semina morsu,' &c. Alii tamen, sed recenter cusi, codices *eruca* legunt. Gloss. vet. *Uruca*, κάμπη.

40. Ibid. *Deinde quod vocatur bombylius: ex eo necydalus*] Quamvis libri omnes publici et conditivi consentiant, invertit hic tamen verborum vices Dalecampius, et Dalecampium secutus Aldrov. de Insect. II. 3. p. 362. *Deinde quod vocatur necydalus, ex eo bombylius.* Verum uterque non Plinio modo adversatur, sed et Philosopho, a quo hæc ad verbum accepta, Hist. Anim. v. 18. p. 599. Γίνεται δὲ πρῶτον μὲν, μεταβαλόντος τοῦ σκώληκος, κάμπη· ἔπειτα, βομβύλιος· ἐκ δὲ τούτου νεκύδαλος· ἐν ἓξ δὲ μησὶ μεταβάλλει ταύτας τὰς μορφὰς πάσας. Habet his paria Hesychius quoque: Νεκύδαλος, τὸ ἐκ τοῦ βόμβυκος ζῶον. Clemens item Alexandr. Pædag. lib. II. p. 200.

41. Ibid. *Prima eas redordiri, rursusque texere invenit in Ceo mulier, &c.*] Telas, ut dixi, non vestes, quemadmodum Salmasius putavit, in Solin. p. 144. id enim esset actum agere: vestes retexere scilicet, ut rursum texerentur de novo. Deinde, si de vestibus Plinius ageret, non *eas* dixisset, sed *eam;* antecedit enim proxime, *texunt ad vestem.* Denique Philosophi verba de telis accipienda sunt: Ἐκ δὲ τούτου τοῦ ζώου, inquit Hist. Anim. v. 18. p. 599. καὶ τὰ βομβύκια ἀναλύουσι τῶν γυναικῶν τινὲς ἀναπηνιζόμεναι· κἄπειτα ὑφαίνουσι. *Ex hoc animali bombycia mulieres quædam exsolvunt deglomerantes, atque inde texunt.* Neque enim βομβύκια dicit ἀντὶ τῶν βομβυκίνων, ut Salmasius arbitratur: sed ipsa sunt bombycum fila βομβύκια, uti ἀράχνια araneorum. Hoc lanicium mulieres fuso resolvebant: ex resoluto telam tum primum texebant.

42. Ibid. *In Ceo*] Mss. fere omnes, *in Coo*, sed mendose, pro *Ceo.* Alia Cos est Hippocratis patria, alia Ceos sive Cea, avulsa Eubœæ, de qua XII. 20. De utraque in Geographicis egimus. De Ceo nunc scripsisse Plinium ipse admonet, tum loc. cit. scribens: 'Ex hac (nempe, Cea insula) profectam delicatiorem fœminis vestem auctor est Varro:' tum hoc ipso loco, in quo illustrando versamur, statim subjungens, 'Bombycas et in insula Co nasci tradunt,' diversis bombycibus diversum natale solum assignans. Quanquam non sum nescius apud Arist. loco proxime appellato scribi, ἐν Κῷ. Sed Græci etiam εἰς τὴν Κῶ dicunt, de Ceo: ut Diodorus Siculus Bibl. lib. IV. p. 281. ubi de Aristæo, quem Ceam insulam tenuisse, tum ex aliis scriptoribus, tum ex Virgilio scimus Georg. I. 15. 'Cultor nemorum, cui pinguia Ceæ Tercentum nivei tondent jumenta juvenci.' Sic Heraclides Ponticus τὴν Κῶ, ἐν τῇ Κέων (lego Κείων) πολιτείᾳ, ubi de Aristæo multa, et de Ceæ cognomine, *Hydrussa,* de quo egimus in libris Geographicis. Sed vice versa ipsam Con insulam *Ceon* vocitatam esse, Κέως et Κῶς, auctor est Eustathius in Iliad. B. p. 319.

43. CAP. XXVII. *Hanc ab his cogi*] Addunt libri editi, *subigique:* quam vocem Mss. nulli agnoscunt. Proxime quoque prius, *lanuginem vellere,* ex iisdem, non *in vellera* scripsimus.

44. Ibid. *Junceo fuso*] Salmas. in Tertull. de pallio, p. 192. *junceum fusum* meras esse nugas pronuntiat: itaque reponit, *juncto foco.* At illudné aut Plinianum, aut omnino Latinum quisquam agnoscat, pro *igne adhibito?* Num brevius dixisset, *tepido humore,* vel *aqua tepente,* vel *hu-*

more solum, qua voce scimus tepidam aquam abunde exprimi?

45. Cap. xxviii. *Majores interna et cavernis exigua vestibula prœpandunt*] In editis vulgo libris, *Majores in terra cavernis.* At Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. *Majores interna et cavernis:* quod Aristotelis auctoritas approbat, ita scribentis Hist. ix. 63. p. 1102. Ἐπὶ τοῖς στομίοις δ' ἀεὶ ποιεῖ τὸ ἀράχνιον, καὶ ἔνδον ἔχον τὰς ἀρχὰς τηρεῖ, ἕως ἂν ἐμπεσόν τι κινηθῇ. *In rimis autem semper araneus ponit intus orditus: ubi moratur, dum aliquid incidens moveat.* Turnebus Advers. v. 14. p. 144. legebat, *internæ cavernæ.* Ejusdem auctoritate permoti, et supradictorum codicum, paulo ante scripsimus, *Luporum minimi:* cum editi prius, *Luporum nomine minimi,* exhiberent: intermedia illa voce, ceu spuria, expuncta.

46. Ibid. *Crebratæ pexitas telæ*] *Crebratæ* pro *cribratæ* rescripsimus, admonitu codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Et mox: *Derelicta lasso prætendi summa parte arbitrere licia: at illa difficile cernuntur, &c.* cum prius legeretur: *Derelicta lasso prætenti summa parte, ut arbitrari licet illa quæ difficile cernuntur.* Quæ verba Ulitius, in Notis ad Cyneg. ut intelligat, ita depravat: *Derelicta laxe prætendit summa parte, ut arbitrari liceat: illaque de facili cernuntur, &c.* In cod. Toletano Pintiani, *ut arbitrere licia.*

47. Ibid. *Os primum tela involventes, et tunc demum labra utraque morsu apprehendentes, &c.*] Non *hos primum,* ut libri vulgo impressi habent: sed *os,* tum ex Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. tum ex Arist. Hist. Anim. ix. 63. p. 1106. unde hæc ad verbum accepta: Περιτίθεται δὲ, inquit, καὶ περιελίττεται καὶ τοῖς μείζοσι ζώοις· ἐπεὶ καὶ ταῖς σαύραις ταῖς μικραῖς ἐπιβάλλον περὶ τὸ στόμα, περιθέον ἀφίησιν, ἕως ἂν συλλάβῃ τὸ στόμα· τότε δ' ἤδη δάκνει προσελθόν. *Circumvenit etiam et obducit majora animalia: nam minores quoque lacertulas invadit, et ob os circumcurrens emittit filum, donec buccas comprehenderit: tum vero aggressus mordet.*

48. Ibid. *Iidem sereno texunt*] Negantem voculam libri impressi addiderunt, *sereno non texunt,* quam neque Mss. agnoscunt ulli, nec veritas ipsa, experientiaque, patitur. Et Arist. quidem ipse, Problem. xxvi. 64. p. 806. ἐν ταῖς εὐδίαις, cum serenum cœlum est, operari araneos non semel asseverat.

49. Cap. xxix. *Quia saliunt*] Non videtur Dalecampio Philosophi mentem Plinius assecutus, sed pervertisse potius omnia, sic enim conviciatur homini inprimis erudito. Philosophi hæc verba sunt ex Hist. Anim. v. 22. p. 620. Τίκτει δὲ πάντα μὲν εἰς ἀράχνιον· ἀλλὰ τὰ μὲν εἰς λεπτὸν, καὶ μικρόν· τὰ δὲ, εἰς παχὺ....οὐχ ἅμα δὲ πάντα ἀράχνια γίνεται· πηδᾷ δὲ εὐθὺς, καὶ ἀφίησιν ἀράχνιον. *In tela sua parit ova quidem omnia, sed sparsim: partim in tenui et brevi tela, partim in crassiore: non omnes araneoli simul generantur: statim nati et saliunt, et filum emittunt.* Videtur Dalecampio Plinius id, quod de excluso fœtu dicendum fuit, parentibus ipsis haud recte ascribere, ut in pariendo saliant, atque emittant. Perinde quasi assultim ingredi, quod statim nati faciunt, adultiores iidem minus expedite valeant: aut, si sparsa sic cernuntur ova, alia esse causa possit ulla, quam quod salientes emittunt: etsi a Philosopho id haud ita liquido sit expressum.

50. Ibid. *Pariunt autem et tricenos*] Ita libri quidem omnes, tum impressi, tum Mss. At *trecenos* potius, ut viii. 10. hoc est, *trecentos,* legendum putamus, ex Arist. loc. cit. p. 621. Τὸ δὲ πλῆθος γίνεται καὶ τριακόσια περὶ ἓν φαλάγγιον. *Uni phalangio ad trecentos numero circumfusi visi sunt.*

51. Cap. xxx. *Similiterque pereunt*] In Reg. 1. et vet. cod. Dalec. *peri-*

munt: sed mendose. Respicit enim Plinius ad superiora de phalangii fœtu verba, 'qui, ut emersit,' inquit, 'matrem consumit, sæpe et patrem:' idemque nunc scribit scorpioni contingere, ut ab iis, quos parit, pereat: quod et Arist. docet Hist. Anim. v. 21. pag. 619. Τίκτουσι δὲ καὶ οἱ σκορπίοι οἱ χερσαῖοι σκωλήκια ᾠοειδῆ πολλὰ, καὶ ἐπῳάζουσιν· ὅταν δὲ τελειωθῇ, ἐκβάλλονται ὥσπερ αἱ ἀράχναι, καὶ ἀπόλλυνται ἀπὸ τῶν τέκνων. *Pariunt etiam terrestres scorpiones vermiculos ovorum specie, multos, atque incubant: illi ubi sunt perfecti, parentes ab illis expelluntur: quod etiam in aranearum genere fit, et a sua ipsorum prole pereunt.*

52. Ibid. *In novem genera descriptis, per colores maxime, supervacuo, quoniam non est scire, &c.*] Ita cum Pintiano correximus, cum prius legeretur, *per colores maxime supervacuos.* Sententia est, non omnia novem genera, sed pleraque, distingui coloribus. Octo ex iis refert Nicander, in Theriac. p. 55. idemque, quod Apollodorum non fecisse Plinius conqueritur, aperit qui minime sint exitiales, et qui maxime: Τῶν ἤτοι λευκὸς μὲν ἀκήριος, οὐδ' ἐπιλωβὴς, κ. τ. λ. Quæ Gorræus interpres ita reddidit:

I. *Innocuus stimulis et fati candidus insons.*
II. *Sed flammis homines rufo spectabilis ore*
Absumit subitis: ipsi, ceu febribus acti,
Uno stare loco nequeunt: sitis improba sævit.
III. *Qui niger est, ciet instabiles in corpore motus,*
Et facit amentes, et risus edit ineptos.
IV. *At viridis si quos petiit mucrone, repente*
Horror, et hyberna ceu nimbi grandine densi
Corporibus crepitant, vel si canis ardeat æstu.
V. *Lividus est alius, latum trahit helluo ventrem,*
Esurit, et semper nulla satiabilis herba:
Si ferit, inguinibus non evitabile vulnus, &c.
VI. *Cancro alius similis, qui degens littore et algas*
Pascitur, et pelagi quæcunque refuderit æstus.
VII. *Corpore sunt alii magno, durisque rapaces*
Forcipibus, testa simul asperiore . . . . .
VIII. *Adde melanchlorum, cui cauda nodus in ima*
Nigricat, et dorso densis compagibus alæ
Aptantur.

Nonum genus est Æliano Hist. Anim. vi. 20. eorum quos δικέντρους vocant, hoc est, quibus sunt, ut Plinius ex Apollodoro ait, gemini aculei. In his colorum generibus enumerandis, dissidet a ceteris Avicenna iv. 5. 2. p. 217.

53. Cap. xxxii. *Sequens est volatu rara, quæ canunt, vocantur achetæ*] In Mss. omnibus, et in edit. Parm. *sequens est volatura quæ canunt.* Quid si legas, *Sequens est nota earum quæ canunt?* Romani codices, teste Barbaro, pro his vocibus habent: *Item majores, quæ canunt.* Ms. codex Lugd. cum editis libris plane concinit.

54. Ibid. *Aculeatarum linguis*] Ita Mss. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. ubi perperam editi, *aculeatum.* Aristoteles enim, a quo hæc prodierunt, Hist. Anim. v. 6. pag. 471. στόμα οὐκ ἔχει, inquit, ἀλλ' οἷον τοῖς ἐμπροσθοκέντροις τὸ γλωττοειδὲς, κ. τ. λ. *Ore caret, sed quiddam habet ejus specie quod simile linguæ est in iis quæ sunt ore aculeata.*

55. Ibid. *Cicadæ non nascuntur in raritate arborum, idcirco non sunt Cyrenis circa oppidum*] Sustulit inficialem voculam *non* Hermolaus, quam libri omnes Mss. editique agnoscunt: veritus ne a Philosopho Plinius dissideret. Sic enim ille, Hist. Anim. v. 25. p. 624. Οὐ γίνονται δὲ τέττιγες ὅπου δένδρα μή ἐστι· διὸ καὶ ἐν Κυρήνῃ οὐ γίνονται ἐν τῷ πεδίῳ· περὶ δὲ τὴν πόλιν πολλοί· μάλιστα δὲ οὗ ἐλαῖαι οὐ γίνονται πολύσκιοι· ἐν γὰρ τοῖς ψυχροῖς οὐ γίνονται τέττιγες· διὸ οὐδὲ ἐν τοῖς εὐσκίοις ἄλσεσιν. At Cyrenis ævo Pliniano arbores forsan nullæ fuerunt, quarum raritatem fugiunt cicadæ: nec sunt fere circa oppida frequentiora crebræ.

56. Cap. xxxv. *Non nascuntur nisi rimosis locis*] Interpolatores Pliniani scripsere, *nisi in planis et rimosis locis*, cum absint hæ voces *in planis et* in Mss. omnibus, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. quanquam eas Philosophus agnoscit Hist. Anim. v. 28. p. 622. Οὐ γίνονται δὲ αἱ ἀκρίδες ἐν τῇ ὀρεινῇ . . . ἀλλ' ἐν τῇ πεδιάδι καὶ κατεῤῥωγυίᾳ· ἐν ταῖς ῥωγμαῖς γὰρ ἐντίκτουσι. *Locustæ in montana non oriuntur, sed in campestri, atque hiante: in rimis enim pariunt ova sua.*

57. Ibid. *Graculos*] Pervulgata est apud Phædr. fabula i. 3. 'Tumens inani graculus superbia Pennas pavoni quæ deciderant, sustulit, Seque exornavit,' &c. Quam fabulam perstringens Lucianus, in Apologia pro Mercede Conductis, p. 262. κολοιὸν dixit ἀλλοτρίοις πτεροῖς ἀγάλλεσθαι, *alienis exultare pennis*. Horatius corniculam appellat: 'Ne si forte suas repetitum venerit olim Grex avium plumas, moveat cornicula risum Furtivis nudata coloribus.' Omnino sic se res habet. *Graculus* veterum Latinorum, κολοιὸς Græcorum est, non quem Galli *Geai* vocant, ut vulgus interpretum arbitratur: sed ut Bellonius admonet de Avibus vi. 3. et 7. *Choucas.* Glossæ veteres: *Graculus*, κολοιὸς ὄρνεον, igitur e cornicularum genere. Sane quem *Geai* nominamus, is est per se satis eximius, nec alienis indiget plumis. At graculus veterum, seu parva cornicula, tota nigri coloris est, quod inter ceteros Martialis animadvertit i. 116. 'Sed quandam volo nigriorem Formica, pice, graculo, cicada.' Et auctor Vitæ S. Fructuosi Arch. Bracar. n. 8. 'Nigras parvasque aves, quas usitato nomine vulgus Graculas vocitat, mansuetas in monasterio habuisse perhibetur.'

58. Cap. xxxvi. *Sed apes utiles faciunt cibos, hæ condunt*] Non placuit Frobenio hæc vetustorum exemplarium priorumque editionum lectio, quam sic ille interpolavit: *ut apes: sed illæ, &c.* Sic paulo ante, ubi libri omnes habent, *nam et formicæ similem ovis vere vermiculum gignunt*, Pintianus emendat, *similem apibus:* non modo contra fidem codicum, sed et contra scriptoris mentem, quam nobis Philosophus repræsentat Hist. Anim. v. 20. p. 619. ubi formicas parere ait vermiculos, qui e parvis et rotundis crescendo fiunt oblongi, ἐκ μικρῶν καὶ στρογγύλων. Et sane ova pariunt cocti tritici specie, sed multo minora.

59. Cap. xxxvii. *Ad tactum tantum movetur, araneo accreta, quam chrysallidem appellant: rupto deinde cortice volat papilio*] Hunc locum ita restituimus, summa religione ac fide vetustorum exemplarium auctoritatem secuti, Reg. 1. 2. Colb. Paris. Chiffl. et Lugd. in quibus *araneo occreta*, vel *accreta*, legitur: interpolatorum conjectura neglecta, qui *aranei: hæc eruca* frigide admodum scripserunt. Sic Plinius c. 41. vermiculis circum se pariter folliculum texentibus: 'si accrevere,' inquit, 'chrysallidem faciunt.'

60. Cap. xxxviii. *Et alibi, ubicumque*] Sic Reg. 2. Paris. et Tolet. Libri hactenus cusi perperam, *et*

alia. Tolerabilius Chiffl. cod. *et alias.* Arridet quam maxime lectio Reg. 1. cod. *aliubicumque.*

61. Cap. xxxix. *Pilos habentium asinum tantum immunem hoc malo credunt, et oves*] De ovibus id falsum esse, *et boves* potius scribi oportere, Dalecampius admonet frustra: nam et exemplaria consentiunt omnia: et, quod caput est, diserte Philosophus docet Hist. Anim. v. 26. p. 629. oves et capras carere pediculis, non item ricinis: sed nec ricinis, nec pediculis, carere boves: Καὶ τῶν ἐχόντων τρίχας, πλὴν ὄνος οὐκ ἔχει οὔτε φθεῖρας, οὔτε κρότωνας· οἱ δὲ βόες ἔχουσιν ἀμφω· τὰ δὲ πρόβατα καὶ αἶγες, κρότωνας· φθεῖρας δὲ οὐκ ἔχουσι.

62. Ibid. *Alia rursus generantur sordibus a radio Solis*] Sincerissima hæc lectio est, quam restituimus ope codicum Reg. 1. Paris. et vet. Dalec. Vi enim Solis æstivi hæc animalcula, cujusmodi sunt pulices, procreari significat. Quamobrem cap. seq. ricinum animal esse ejusdem temporis affirmat, hoc est, æstivi: ut experientia compertum est. Ac nisi eæ voces *ejusdem temporis* ad has referantur, *a radio solis,* quo illæ pertineant, nemo sane intelliget. Prius legebatur, *aridi soli.*

63. Ibid. *Petauristæ*] Id rectius visum est quam *petauristarum,* ut Frobenius prior rescripsit. In Mss. omnibus *petauris* tantum legitur. Idem Frobenius rursum paulo post, vetustorum codicum, priorumque ante se editionum auctoritate spreta, ubi de ricino agitur, *animal ejusdem turpitudinis* scripsit, cum *ejusdem temporis* libri omnes exhiberent: ipsaque series orationis ita postularet, ut interpretatione nostra planum factum est, et emendatione ea, quæ hanc proxime antecessit.

64. Cap. xli. *Venenum hoc alæ medicantur*] Interpolatores voculas hic addidere, quas ut supposititias erasimus: nulli enim eas codices habent: *Venenum hoc remedia secum habet, alæ medentur, &c.* In Reg. 1. 2. &c. hoc tantum, *Venenum hoc remediantur,* pro *alæ medicantur.*

65. Cap. xliv. *Per medium caput a rostro residentem et fulicarum generi dedit. Cirros pico quoque Martio, et grui Balearicæ*] Miras offudere tenebras huic loco editores Pliniani in hunc usque diem præpostera hujuscemodi interpunctione: *Diximus et cui plicatilem cristam dedisset natura, per medium caput a rostro residentem. Et fulicarum generi dedit cirros. Pico quoque Martio, et grui Balearicæ.* Quæ oratio significat upupæ cristam per medium caput a rostro residere: id quod a veritate esse alienum, tum res ipsa clamat, tum Plinius quoque admonuit x. 44. scribens eam upupæ cristam plicatilem non residere dejectam ac depressam, sed subrigi contrahique. Ad fulicæ igitur cristam hæc rejicienda sunt, in hunc modum: *Diximus et cui plicatilem cristam dedisset natura. Per medium caput a rostro residentem et fulicarum generi dedit;* nam ita revera fulicæ habent.

66. Ibid. *Cirros Pico quoque*] Quibus alitibus cirros natura dedisset, superius dixit: nunc cirrorum modum peculiarem explicat: nempe a rostro medio per caput medium residentes: quod est per se verissimum: ac nisi id faceret, stymphalidi, quam cirros habere dixit, jungere has statim aves pariter debuisset. Quod porro Dalecampius monet, *Schirros,* hoc est, callos callosamve duritiem, legi oportere, frustra est: quid enim ille callus præstet, nisi glabrum undumque verticem, sine ullo insigni, vel apice, qui extet et emineat? At in apicibus ejusmodi cristisve recensendis, nunc totus Plinius habitat, non in cutis duritie, aliove habitu explicando.

67. Ibid. *Et grui Balearicæ*] Etsi non diffiteor Baleares insulas misisse grues, quæ et minores, et præcipuo forent in honore mensarum, uti a Pli-

nio dictum est x. 69. hoc loco tamen non de Balearica magis existimaverim, quam de Africana, sermonem institui. Incredibili enim consensu libri omnes tum excusi prelo ante Hermolaum, tum vero inprimis manu exarati, *gruibus aricæ*, fortassis pro *gruibus Africæ*, repræsentant, præter unum Lugd. in quo *gruibus Balearicæ* errore minime obscuro legitur. Nam quod suspicatur Barbarus, *gruibus areæ* legi posse, nec sua ipsi merito conjectura satisfacit, nobis vero multo etiam minus. Nam neque quid *areæ* in capite sint, constat: neque si constaret, ea voce putarim exprimi recte vel cirros, vel diadematis id genus quod picus Martius gestat in capite, quod omnes norunt, cui proinde, in grue ea quæ nunc cum Pico componitur, simile Plinius et affine quiddam agnoscit.

68. Cap. xlv. *Subulonibus*] Cervi subulonis nomine orygem significari, de quo nos egimus viii. 79. multis contendit Salmasius, in Solin. p. 222. astipulaturque ei Bochartus iii. 27. p. 970. insigni utriusque errore. Est enim oryx e monocerotum, seu unicornium, genere, ut Plinius cum Aristot. admonet, libri hujus c. 106. ipseque Bochartus icone orygis exhibita plane confirmat. Subulonibus vero simplicia quidem cornua, hoc est, non sparsa in ramos, sed recta, natura dedit: at non singula tantum, ut orygi, ac monoceroti; sed gemina, ut cervis, quorum e genere ii censendi. Eorum enim primum genera Plinius persequitur, quibus duplicia cornua sunt: quibus gemina, posterius, iis verbis: *Aliis singula, et hæc medio capite, aut naribus.* Hic meminisse subulonum oportuit, si ex eo genere forent, non prius. Nam quod Glossæ veteres habent, *Sublones*, δρυγες, haud illud tanti est ponderis: cum aliud forte *sublones* sint, aliud *subulones*: et a tibia, ut diximus, deduci verius sit subulonis nomen: ipsis illis Glossis mox referentibus, *Subulo*, αὐλητής: et Festo: *Subulo Tusce tibicen dicitur*.

69. Ibid. *Ut liras diceres, strepsiceroti*] Mss. fere omnes, *dicerent*. Sed Hermolaus, ut verum fatear, delicias facit, qui *lyras*, et *terpsiceroti* legit, a voce Græca τέρπω, *oblecto*, velut a modulatis et quasi ad lyram compositis cornibus.

70. Ibid. *Urnisque bina capitis unius cornua implent*] Ita emendavimus admonitu codicum Reg. 1. 2. Paris. Chiffl. Prius falsa prorsus lectione legebatur, *urnasque binas capitis unius cornua implent*. At non urnæ cornibus, sed cornua urnis implentur: nec singula cornua urnam continent, bina binas: alias capitis unius cornua continere amphoram dixisset: sunt enim binæ in amphora urnæ: sed urna opus esse ait una, ut cornua gemina impleantur. Porro corollarii vice juvat subjicere hoc loco ea, quæ de urorum cornibus vetusti scriptores retulere, a Plinianis haud multum discrepantia. Cæsar l. vi. p. 34. 'Amplitudo cornuum, et figura, et species, multum a nostrorum boum cornibus differt. Hæc studiose conquisita a labris argento circumcludunt, atque in amplissimis epulis pro poculis utuntur.' Transcripsit hæc ad verbum a Cæsare Aimoinus Hist. Franc. i. 2. neque hæc solum, sed et quæ de alce ille prodidit, quanquam a vero abhorrentia, uti ostendimus in Notis et Emend. ad lib. viii. num. 33. Cæsari et Aimoino concinit Fulco Vitæ Hierosolym. lib. i. 'Uris cornua sunt immensæ concavitatis: Ex quibus ampla satis et lævia pocula fiunt, Vitibus et mensis et honora et commoda prosunt: Seu docti artifices ea quadrificata rotundent, Integra sive sinant, et fissa caloribus aptent.'

71. Ibid. *Quæ cestrota picturæ genere dicuntur*] Prius legebatur, *quæ cerostrota*. Sinceram restituimus lectionem, tum ex codicum prædictorum fide, tum ex Plinio ipso: quod et

ante nos Turnebus vidit Advers. XIII. 24. p. 404. Cujus conjecturæ et illud adjici forsan haud abs re fuerit, legi adhuc commodius posse, *Quæ cestrota a picturæ genere dicuntur.*

72. Ibid. *Tenuiora fœminis plerumque sunt, ut in pecore mutilis*] Hactenus ita editum, *ut in pecore multis.* Vel, interpunctione etiam perversa: *ut in pecore. Multis ovium, &c.* Emendandi, ut fecimus, auctor fuit Democritus apud Ælianum Hist. Animal. XII. 19. ita prodens, bubulo pecori castrato tortuosa, gracilia, longa fieri cornua: integro, ac testibus prædito, secundum radicem, qua vertici committuntur, crassa: cujus discriminis ibi causam affert: Οἱ τομίαι βόες· Δημόκριτος λέγει, σκολιὰ, λεπτὰ, καὶ μακρὰ φύεται τὰ κέρατα αὐτοῖς· τοῖς δὲ ἐνόρχοις παχέα, κ. τ. λ. Auctor etiam haud paulo certior Aristot. qui de Generat. Animal. v. 6. p. 1147. exsecta omnia mutari in fœminam doce[...] tauris tamen speciatim alite[...] mare alias videtur, ut suo loc[...] mus.

73. Cap. LI. *In animo sen*[...] Ita rescribendum censuimus[...] nitu codicum Re[...] Paris. [...] lec. &c. cum [...] retur, *In asce*[...] Adjuvat emen[...] interpretatione[...] sequitur, *Et in*[...] subintellige, ut [...] in ascensu fronti[...] possunt, nam sub [...] ὑπὸ δὲ τῷ μετώπῳ ὀ[...] tot. Hist. Animal. [...] cum legi putarem [...] *index, in assensu ejus,* [...] et edit. Parmensi: ut [...] esset, frontis nutu m[...] clementiæ, aut severita[...] præberi. Sed potior vid[...] exemplarium scriptura.

74. Ibid. *Negamus, an* [...] Descivit a vetusta lectione [...] us, ut hanc ederet: *Negamus,* [...] *mus. Hæc maxime indicant fastum.* Nostram emendationem tuentur codices Reg. 1. 2. et Paris. in quibus extat ea lectio totidem plane apicibus: et habet Parm. editio: *Negamus, an annuimus, &c.*

75. Cap. LII. *Et inter aves, ardeolarum genere, quos leucos vocant, altero oculo carere tradunt*] Adeo festivo lepidoque dicendi genere Plinium hoc loco carpit Albertus, ut verba ejus præterire silentio, teque, lector optime, ea fraudare voluptate, religioni ducam. Sic ille de Animal. XXIII. p. 614. 'Quartum,' inquit, 'ardearum genus apponit Plinius monoculum, quod unum oculum dicit habere in latere uno tantum: et ideo facilius capi a venatore in latere cæco insidias ponente. Sed videtur præter naturam esse, et falsum, quod dicit: sicut enim alæ duæ et duo pedes crescun[...] lateribus, ita duo oculi: nec r[...]ittit ab uno latere for[...] mari[...]um, et non ab alio [...] enim iste multa dicit [...] in [...] non [illegible]

latores edidere, *aliis atri*, *aliis rufi*: ex una voce gemino colore conficto. Festus: 'Ravi coloris appellantur, qui sunt inter flavos et cæsios, quos Plautus appellat ravistellos,' &c. Nonius, cap. 2. num. 726. 'Ravum, fulvum. Cicero, Academ. lib. IV. Quia nobismetipsis tam cœruleum tam ravum videtur.' In Tullianis libris nunc *flavum* pro *ravum* legitur. Vide apud Voss. plura, in Etymol. Ita porro scripsisse Plinium, non exemplaria modo laudata testantur, sed et Aristoteles ipse, cujus verba noster, ut solet, interpretatur: 'Oculorum id,' inquit, 'quod album diximus, omnibus fere idem: nigrum autem variatur. Nam quibusdam nigrum sane est: aliis autem cæsium admodum, nonnullis fulvum sive ravum, quibusdam caprinum.' Τοῖς μὲν γάρ ἐστι μέλαν, τοῖς δὲ σφόδρα γλαυκὸν, τοῖς δὲ χαροπὸν, ἐνίοις δὲ αἰγωπόν. De caprinis supra Plinius.

78. Ibid. *Non connivere diximus*] Libro nimirum, ut diximus, octavo, cap. 45. ubi de crocuta Plinius agens: 'Acies ei perpetua: in utraque parte oris nullis gingivis, dente continuo.' Sic enim locum illum interpungendum esse, tum series ipsa orationis admonet, tum Solini paraphrasis, quam mox allaturi sumus. Prius legebatur, 'Acies ei perpetua in utraque parte oris,' &c. quæ verba de acie dentium continuoque acumine accipienda esse Salmasius in Solinum pag. 337. omni ope contendit: Solinumque idcirco male verbis accipit, qui Pliniana verba secus accéperit, cap. 27. p. 51. hac sua paraphrasi: 'Nusquam connivet aciem orbium: sed in obtutu sine nictatione conten... it. In ore gingiva nulla: dens unus ...e perpetuus.' At hanc Solinia... ...inianæ orationis interpretati... ...linius ipse nunc luculenter ...ad eum enim, qui de cro... ...um hæc alludit, hæc ... cum enim ex hyæna crocuta nascatur, hyænæ porro collum rigeat, et rigere crocutæ par est, et circumacto pariter capite contuendi tantum potestatem esse, atque idcirco aciem ei esse perpetuam, hoc est, non connivere: quod nisi Plinius modo respiciat, quo hæc pertineant, dici nullo modo potest. Codices porro vetustiores, Reg. 1. Paris. et alii, non *connivere* hoc loco præferunt, sed *cohibere*, quod prisca ætas pro *connivere* dixit: Glossæ Philoxeni Gr. Lat. 'Ἐπιμύω, *Conhibeo*. Μύω, *Conhibeo*. Et Lat. Græc. *Cohibet*, καμμύει, καταμύει. Aurelius Victor, in Claudio: 'Sceleribus conhibentes.' Facundus Hermian. II. 2. 'Sancta illa synodus hæresi Nestorianæ cohibuit.' Plura apud Du-Cangium vide in Glossario.

79. Cap. LVI. *Palpebræ in genis homini utrinque. Mulieribus vero etiam infectæ quotidiano*] Ita quidem libri omnes. At quid si legas, *Mulieribus cura etiam infectæ quotidiana?*

80. Cap. LX. *Brocchi*] Prius *Brocci* legebatur. Reg. 1. 2. Paris. Chiffl. *Bochi*. Nos *Brocchi* scripsimus, ex antiquo numismate argenteo Cimelii nostri Parisiensis, cujus hæc epigraphe: L. Fvri. Cn. F. Brocchi IIIVIR. Hujus ectypum Patinus exhibet in gente Furia. T. Brocchum Cicero laudat, in orat. pro Ligario. Milonis Brocchi Prætoris meminit Marcellus, de Medic. cap. 26. p. 175. —'Prius *Brocci* legebatur, ab editione Basileensi, anni 1545. In vetustioribus editionibus, Parmensi, Tarvisina, Brixiensi, &c. *Brochi labeones*. At R. 1. 2. Par. Chiffl. *Bochi*. Nihil hic juvat, quod legitur in antiquo numismate argenteo Cimelii nostri Parisiensis, cujus hæc epigraphe: L. FVRI. CN. F. BROCHI IIIVIR. et cujus ectypum Patinus exhibet in gente Furia. Hujus enim inscriptionis longe alia est sententia, ut alibi ostendimus.' *Ed. sec.*

81. Ibid. *Maxillas . . . terrestres qua-*

drupedes, eodem quo cetera more, præterque in obliquum] Familiaris locutio Plinio, pro *prætereaque*, ut sæpe monuimus. At hic gravissimo errore lapsi editores Plinianorum librorum omnes *præterquam* scripserunt, plane contra auctoris sententiam, ita ut est, statuentis, terrestres quadrupedes non, ut crocodilum, superiorem maxillam movere, sed; ut cetera omnia, inferiorem tantum: eamque præterea in obliquum ducere, et contorquere, ut in ovibus, canibusve, atque adeo homine ipso, animadvertere cuique pronum est. Et vero Reg. 1. 2. Paris. &c. *præterque* exhibent: sed et vox, *quadrupedes*, in iisdem deest: ut *terrestris* forte legi oporteat, crocodilo subintellecto: nam de fluviatili solum Philosophus id prodit.

82. Cap. lxi. *Qui discriminant eos*] Pervertit profligatque scriptoris sententiam Dalecampius, qui *eum* emendat, et subintelligi *cibum* monet oportere. Non vidit ex Aristotele, ut pleraque alia, id excerptum esse, de Part. Animal. iv. 1. p. 999. ὁρίζουσι δὲ ἑκατέρους οἱ κυνόδοντες, μέσοι τὴν φύσιν ἑκατέρων ὄντες, κ. τ. λ.

83. Cap. lxiii. *Capris, sue*] Prius *caprisve* legebatur. Emendationis nostræ auctor Aristoteles Histor. Animal. ii. 9. p. 198. unde hæc prodierunt: Ἔχουσι δὲ πλείους οἱ ἄῤῥενες τῶν θηλειῶν ὀδόντας καὶ ἐν ἀνθρώποις, καὶ ἐπὶ προβάτων, καὶ αἰγῶν, καὶ ὑῶν. Albertus quoque de Animal. ii. 1. 4. p. 105. ‘Adhuc autem,’ inquit, ‘ut in pluribus, masculina animalium sunt plurium dentium, quam fœminina, ut frequenter patet in homine, capris, et porcis.’

84. Ibid. *Timarchus Nicoclis filius Paphii*] Legit Pintianus, *Nicoclis illius pater*. Sane acute. Nam Julius Pollux ii. 4. pag. 92. ὁ δὲ Νικοκλέους τοῦ Κυπρίου πατὴρ, inquit, τὸ μὲν ὄνομα αὐτῷ Τίμαρχος ἦν, διστοίχους εἶχεν ἄρα τοὺς ὀδόντας, τῷ Ἀριστοτέλους λόγῳ. Verum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. aliique, *Nicoclis filius Paphii*, constanter legunt.

85. Cap. lxv. *Quæ vocem mittunt mares, cum vocantur ololygones*] Ita Mss. omnes. At scribendum fortassis, *quam vocant ololygonem*, vel, *cum vocant, ololygonem*, vel denique, *cum vocantur ololyzontes*. Neque enim rana mas ipsa, sed *ululatus* quem in aqua ciet, cum ad venerem fœmellam invitat, ὀλολυγὼν dicitur Aristoteli Histor. Animal. iv. 9. pag. 492. Æliano Hist. Anim. ix. 13. et Plutarcho de Solert. Anim. pag. 982. Defendi tamen et recepta lectio potest: nam si *ululam* Græci Latinique scriptores, a mœsto veluti ululatu, ὀλολυγόνα appellarunt, quidni et ranam, a simili sono, pari nomenclatione indigitarint? Id animalculo cuidam, lumbricis seu vermibus terrenis simili, nomen esse quoque testatur Hesychius, pag. 689. Ὀλολύγων, ζωΰφιον γινόμενον ἐν ὕδασιν, ὅμοιον ἐντέρῳ.

86. Ibid. *In æde Opis vere dicere*] Hactenus libri omnes, *in æde Opiferæ*. Quæ autem sit Opifera Dea, num Juno Sospita, num Ops ipsa, an alia quæpiam, altum apud scriptores silentium. Non enim unius modo Deæ propria hæc appellatio fuit, sed plurium, atque adeo omnium communis. Apud Gruterum, p. 41. DIANÆ OPIFER. NEMORENSI. Pag. 75. FORTVNÆ. OPIFERÆ. Verum intelleximus a Plinii librariis *fere* pro *vere* aliquoties pingi solitum, quod a nobis observatum jam antea x. 79. aliasque sæpius.

87. Cap. lxvii. *Simili modo uncos ungues*] Cur in editione Elzeviriana, contra Mss. omnium fidem, scriptorisque sententiam, scriptum sit, *dissimili modo*, nondum intelligo.

88. Cap. lxviii. *Lacunæ modo*] Ita Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. vet. Dalec. aliique libri conditivi. Editores Pliniani, ventriculum hic describi rati, *lagenæ modo* scripserunt.

89. Cap. LXXI. *Post centesimam vicesimam sextam Olympiadem*] Sincera hæc lectio est, quam admonitu codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Tolet. Chiffl. restituimus, ita Chronologica temporum ratione exigente. Anno enim tantum postremo Olympiadis CXXVI. desitum est Pyrrhi bellum cum Romanis. In editis hactenus libris legebatur, *Post CXXIII.* pro *CXXVI.* errore, ut alias monuimus, oblato librariis ex affinitate *II.* et *V*, hoc est, earum notarum, quibus binarius numerus, quinariusque exprimitur.—‘ *Post centesimam vicesimam sextam, &c.*] Ita quidem codd. Verum Pliniana ratio in Olympiadibus computandis legi postulat, *Post CXXVIIII.* Itaque tres unitatis notas librarii hic omiserunt temere et imperite.’ *Ed. sec.*

90. Cap. LXXII. *Pauca eum (ut dictum est) habent aquatilia. At cetera ova parientia exiguum, &c.*] Prius *ac cetera* legebatur. Verum palam est a piscium genere transferri nunc orationem ad cetera quæ ova pariunt, quibus exiguus pulmo esse dicitur, ut piscibus fere nullus. Ex Aristotele de Part. Anim. III. 6. p. 1009. Plinii, hoc est, interpretis mentem perspeximus.

91. Cap. LXXIII. *Circa Briletum et Tharnen, et in Cherroneso*] In Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. &c. *Circa Prilietum et Tharnem et Cherroneso.* Auctor libri Mirab. Auscult. p. 1163. Theopompus apud Athen. lib. IX. p. 401. Ælianus Hist. Anim. V. 27. et XI. 40. Gellius item XVI. 15. p. 906. circa Bisaltiam, quæ vicina Thraciæ regio est, aiunt id evenire. Sed hic haud dubie legendum, *circa Brilettum et Parnetha*, uti ex Thucydide ac Pausania didicimus, qui hos esse Atticæ montes docuere. Thucydides quidem, lib. II. p. 115. Ἄραντες ἐκ τῶν Ἀχαρνῶν, ἐδῄουν τῶν δήμων τινὰς ἄλλους, τῶν μεταξὺ Πάρνηθος καὶ Βριλήσσου ὄρους. *Motis castris ab Acharnis, nonnullos alios pagos vastarunt, qui sunt inter Parnetha et Brilessum montes.* Iterumque lib. IV. p. 317. Οἱ δὲ ἐπὶ τὸ Ὠρωποῦ· ἄλλοι δὲ πρὸς Πάρνηθα τὸ ὄρος. *Alii ad Oropum, alii ad Parnetha montem.* De Briletto Plinius ipse IV. 11. De Parnethe iterum Pausanias in Atticis, p. 31. Ὄρη δὲ, inquit, Ἀθηναίοις ἐστὶ Πεντελικὸν, ἔνθα λιθοτομίαι· καὶ Πάρνης, παρεχομένη θήραν συῶν ἀγρίων καὶ ἄρκτων. *Montes sunt Atheniensibus: Pentele, ubi lapicidinæ: item Parnes, exhibens venationem suum agrestium, ursorumque.* Ibi et Jupiter Parnethius fuit, eodem teste: Καὶ ἐν Πάρνηθι Παρνήθιος Ζεὺς, κ. τ. λ.

92. Cap. LXXIV. *Capreæ, apri*] Prius *capræ* legebatur: at caprinum fel commendat ipse non semel in medicinis, lib. XXVIII. ubi et de apri felle mentio. Scilicet, ut camelo, etsi fel inesse ei quidam inficias eunt, inest tamen quiddam felli quod proportione respondeat, sic apro fortassis: quamobrem tametsi de apro nihil hoc loco Philosophus dixerit, non esse sollicitandam Plinii lectionem putavi: Pintiano hac parte infirmior paulo ac religiosior.

93. Ibid. *Et cervo in cauda, aut intestinis*] Nimis diffusa oratione usus, Scaligero post Dalecampium, Plinius videtur, nec satis religiose interpretis munus obiisse, qui ad universum cervorum genus transtulerit, quod de Achainis tantum appellatis Philosophus scripsit Histor. Animal. II. 18. p. 253. Τῶν δ' ἐλάφων αἱ Ἀχαΐναι καλούμεναι, δοκοῦσιν ἔχειν ἐν τῇ κέρκῳ χολήν. Quod et Antigonus, Histor. 76. p. 66. repetit totidem fere verbis. Sed existimavit is nimirum gentile id loci alicujus nomen esse, non ætatis: impulsus in fraudem fortassis ab Apollonii Scholiaste, ita scribente: Ἀχαΐα ἐστὶ Κρήτης πόλις, ἐν ᾗ γίνονται Ἀχαιΐνέαι ἔλαφοι, αἱ καὶ σπαθινέαι λέγονται. Verum nugari Grammaticulum constat ex ipso Apollonii carmine, quod interpretatur, ubi non ab ali-

cujus regionis indigenis cervo id nominis inditum, sed a venatoribus ipsis, unde unde illi fuerint, testatur: *ἡ ἐλάφοιο Γίγνεται, ἥν τ' ἀγρωσταὶ Ἀχαιῒνέην καλέουσιν*. Cervum juvenculum ea vox sonat.

94. Ibid. *Est autem fel nihil aliud quam purgamentum, pessimumque sanguinis, et ideo amarum est*] Locum hunc hactenus insigniter corruptum ita restituimus, tum ex vestigiis Reg. 1. cod. tum, quod certius haud paulo est, ex ipso Philosopho, cujus placita Plinius nunc sequitur. Is enim de Part. Animal. IV. 2. p. 1020. sanguinis purgamentum quoddam et excrementum esse pro confesso ponit: esse autem excrementum alimento contrarium, amarum dulci: sanguinem porro dulcem esse: ex quo sua felli amaritudo constat: *Ἐξ αἵματός ἐστιν ἡ χολὴ τὸ γινόμενον περίττωμα· ἐναντίον τε γὰρ τῇ τροφῇ τὸ περίττωμα βούλεται εἶναι, καὶ τῷ γλυκεῖ τὸ πικρὸν καὶ τὸ αἷμα γλυκὺ τὸ ὑγιαῖνον*. In libris hactenus excusis: *purgamentum pessimi sanguinis, et ideo in materia ejus est*. Reg. 1. *et ideo in maria est*.

95. Cap. LXXVI. *Jecur maxime vetustatis patiens, centenis durare annis, obsidionum exempla prodidere*] Sic libri omnes vulgati, a Parmensi usque editione ad hunc diem: sic Lugd. codex Ms. totidem syllabis, apicibusque. Nihil opis attulit huic loco Turnebi conjectura: nihil fortassis afferet et noster conatus. Augurabatur ille Advers. XX. 23. p. 645. legi posse, *Oxyrynchon exempla prodidere*; quoniam oxyrynchus piscis in Ægypto sit, cujus in jecore id quod Plinius narrat forsan ab otioso homine potuerit olim observari: 'Sed istud,' inquit, 'mihi commentum non placet.' Placuit nihilominus Salmasio, qui suas in Solinum Exercitationes, p. 1315. eo ditavit. In cod. Vatic. 1050. et 1952. *hoc syrio tum*. In Reg. 1. Colb. 1. 2. et Paris. *hoc sirion cum explenda prodidere*. In Reg. 2. *obsidione cum explenda prodidere*. Colb. 3. *exempla prodidere*. In tanta varietate quæ non sit hujus loci sententia, quam quæ sit, statuere magis promtum est. Fuit aliquando, cum *Assyriorum exempla* legi putarem oportere, placitumque quodpiam de jecoris vivacitate nunc a Plinio ingeri affine ei quod ex Ægyptiorum schola promtum de corde attulit cap. 70. ubi 'id augeri per singulos annos existimasse' dicuntur ii, 'ac binas drachmas ponderis ad quinquagesimum accedere, ab eo detrahi tantundem, et ideo non vivere hominem ultra centesimum annum.' Fuit aliquando religio a vetere scriptura vel latum unguem discedere: cumque tolerabilem eam putarem, *hoc Syrion, tum exempla prodidere*, intellectus hic ejus loci videbatur fore, tum Syrionis relatu, quisquis is demum fuerit, tum exemplis iisrem eam constare: nomenque id esset Medici alioqui obscuri, quale Syriationis, XX. 53. Fuit et cum *observantium exempla* conjicerem: quod exta forte condita capsis aruspices servarent diu, quorum contemplatione perdiscerent ea quæ de fibris auguriisque ars ea prodit. Sed aberrat longiuscule a veteris scripturæ vestigiis hæc conjectura, et aruspices si spectaret singularis hæc de jecinore observatio, annecti eam utique oportuit superiori proxime capiti, in qua aruspicum doctrinæ habita mentio: non ab ea divelli longius, nec in alienum locum reservari. Accedit eo quod quominus triplex illa nobis nimium conjectatio placeat, prohibet id quod in prioribus Notis animadvertimus, haud satis Latine *exempla prodidisse* dici videri. Quare propius vero veterique scripturæ forsan fuerit: *accretione tum explenda, prodidere*; ut sit sententia, quemadmodum augeri cor ad annum usque quinquagesimum dictum est superius, ex doctrina Ægyptiorum: ita jecinoris augmentum non ante centesimum annum

expleri, quosdam alios prodidisse. Sed angit iterum animum scrupulus, ac ne quid dissimulem, vehementer ambigo, numquid *vivacitatis eximiæ* potius jecur esse tum Plinius diceret, quam *patiens vetustatis*.—'Conjiciebat nuper quidam legi posse, *seniorum*: ac de jecore cocto vel condito Plinium agere: prorsus futili conjectura. Sinceram librorum omnium typis excusorum esse lectionem nostra probat interpretatio; quam esse verissimam Plinianæ orationis contextus docet.' *Ed. sec.*

96. Cap. lxxviii. *Ruminantibus geminus*] Vitiosam esse lectionem censuit Pintianus, et *quadrigeminus* reponendum, ex Aristotelis loco prave intellecto: atque hoc pacto errorem errore cumulavit. Neque enim Philosophus Hist. Anim. ii. 19. p. 271. quibuslibet ruminantibus quaternos assignat ventriculos, sed solum cornigeris, quadrupedibus, animal parientibus, iisdemque altera tantum maxilla dentatis. Horum si quid cui defuerit, erit illud ad aliud genus revocandum: ut cameli, lepores, aliaque.

97. Ibid. *In ceteris hillæ*] Anatomicæ rei imperitia, neglectuque Mss. codicum, factum est ut hoc loco editores Plinii *ile* scripserint, pro *hillæ*, uti exhibent Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. et Paris. tum in ipso hoc contextu, tum in hujus libri indice. Inde error Rob. Stephani in Thesauro linguæ Latinæ, et aliorum. Quæ vero ilia appellentur, dictum est c. 83.

98. Cap. lxxxvi. *Feminum et brachiorum ossibus paucis exigua admodum: sed iis in tanta duritia, ut ignis elidatur velut e silice*] Sic restituimus admonitu cod. Reg. 1. aliorumque, in quibus scribitur, *Cetiis in tanta.* Hactenus editum, *cetera tanta duritia, &c.* Quod porro proxime antea legitur, *paucis exigua admodum*, legisse Albertus videtur, *porcis exigua*, de Animal. iii. 2. 7. p. 147. sed mendose, opinor.

99. Cap. lxxxviii. *Nervi orsi a corde, bubuloque etiam circumvoluti*] Num *bibulo* legi satius sit, subdubitat Hermolaus: quoniam, ut Aristot. auctor est Hist. Anim. iii. 5. p. 321. circa nervos humor est mucosus, albus, glutinosus, quo aluntur, et ex quo videntur generati. Sed lectionem jam usu receptam constabilit ejusdem Philosophi auctoritas, scribentis de Gener. Anim. v. 7. p. 1147. tauris cor esse nervosum, *οἱ ταῦροι νευρώδεις, καὶ ἡ καρδία.*

100. Cap. xc. *Et inferiore parte pinguior*] Nec Plinii mentem attigisse, nec Aristotelis verba legisse, unde excepta hæc sunt, Dalecampius videtur. Sic enim Philosophus Hist. Anim. iii. 14. p. 370. *Καὶ ἐν τοῖς κάτω δὲ μορίοις, ἢ ἐν τοῖς ἄνω, παχύτερον τὸ αἷμα γίνεται καὶ μελάντερον. Et in partibus inferioribus, quam in superioribus, sanguis fit crassior, nigriorque.* Plinius pro suo more *παχύτερον pinguius* reddidit, hoc est, crassius. Verum *ἐν τοῖς κάτω μορίοις* dum vertit *in inferiore parte*, non partes sanguinis emissi inter se confert, quemadmodum Dalecampius intellexit, ut sententia sit, sanguinem emissum, et vase exceptum, superne semper dilutiorem esse, inferne nigriorem, magisque concretum; hoc enim falsum est; sed comparat Philosophus partes ejusdem animalis, cujus ut inferiora quæque terrestriora sunt, sanguis eorum ejusmodi quoque debet esse, hoc est, terrestrior, crassiorque.

101. Ibid. *Timidiora, quibus minimus, aut nullus*] Tum ex Mss. fide, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Tolet. et Salmant. tum ex Philosophi loco in notis allato, ita rescripsimus, cum prius interpolata oratione legeretur, *at quibus nullus, hebetia.* Certe enim exsanguia quædam nonnullis sanguine præditis prudentiora esse, monet Arist. de Part. Anim. ii. 4. p. 483. ut formicas, apes, &c. Nisi forte hebetia dixeris, quæ nec ullius discipli-

næ capacia sunt, nec mansuetioris vitæ.

102. Cap. xciv. *Pubescit homo solus: quod nisi contigit, sterilis in gignendo est, seu masculus, seu fœmina*] Delicias facit Dalecampius, cum, hæc Plinii verba explanans, 'pubescere hominem solum in mento' dixit. Hæccine vero Plinii sententia est, qui deinde asseverat, nisi pubescat homo, sive mas fuerit, seu fœmina, infœcundum fore? Pubescere igitur etiam in mento fœminas necesse est, ut uterum ferant? At Arist. de pube hæc protulit, quæ circa τὰ αἰδοῖα nascitur, tum Hist. Anim. iii. 10. p. 345. tum vii. 1. p. 794. &c.

103. Ibid. *Congeniti autem non desinunt, sicut nec fœminis magnopere*] Hanc sane lectionem astruunt Mss. omnes, sed vitiose, ut arbitror: aut pugnantes inter se sententias, quod mihi simile veri non videtur, una eademque pagina Noster protulit: mox enim subdit, libidinosis congenitos pilos maturius defluere: defluunt, igitur, desinuntque et ceteris. Quam porro huic loco curationem adhibemus, eam eruditorum prius censuræ subjici oportere, quam in textum inseri visum est: ne non Plinium refingere, sed plane novum cudere ex arbitrio videremur. Ea est ejusmodi: *Congeniti autem non desinunt eunuchis, nec fœminis magnopere:* repetita posteriore syllaba vocis *desinunt*, quam librariorum incuria cum superiore passa sit absorberi. Audax fortassis emendatio videatur, nisi ipsius Philosophi verbis, unde hæc emanarunt, contexta ac concinnata foret: *Αἱ δ' ἐκ γενετῆς τρίχες*, inquit Histor. Animal. ix. 79. p. 1173. *οὐκ ἀπολείπουσιν· οὐδεὶς γὰρ γίνεται εὐνοῦχος φαλακρός.*

104. Ibid. *Quadrupedibus senectute crassescunt, lanæque rarescunt*] Subesse huic loco vitium Pintianus immerito suspicatur, legendumque frustra monet: *Quadrupedibus senectute crescunt lanæ, quanquam rarescunt.* Aristotelis enim summa fide Plinius sententiam repræsentat. Illius hæc verba sunt Histor. Animal. iii. 10. p. 350. *Καὶ τῶν τετραπόδων δὲ γινομένων πρεσβυτέρων, τῶν μὲν αἱ τρίχες, τῶν δὲ τὰ ἔρια βαθύτερα μὲν γίνεται· ἐλάττω δὲ τῷ πλήθει. Senescentibus quoque quadrupedibus, his quidem pili, his lana fit crassior, sed infrequentior.*

105. Cap. xcvi. *Omne autem lac igne spissatur, frigore serescit*] Ex Hermolai fabrica ea lectio est. In Parmensi olim legebatur, *Omne autem igne spissatum humore fervescit:* quod editores ex codicum Mss. vestigiis elicuerant. Nam in Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. &c. legitur, *Omne autem igne spissaturum ore fervescit.* Verbum sane illud *serescit* haud facile eo sensu reperias apud ullos scriptores, ut in serum abire lac significet. Dum quid igitur occurrat aptius, aut Hermolai conjecturæ standum, aut scribendum fortassis: *Omne autem igne spumæ more fervescit.*

106. Cap. xcvii. *Et caprarum gregibus sua laus est, Agrigenti maxime*] Ita Mss. omnes, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Paris. Chiffl. Tolet. Salmant. &c. ut merito Georgium Merulam rideat Corn. Withel, Thes. Critic. p. 589. tom. ii. cap. 2. legentem, *epityrum gregibus, &c.* cum præsertim sequatur mox, *præferendus Bithynus*, quod de epityro dici non posset. Mox vero *Agrigenti* scripsimus, eorundem fere omnium codicum admonitu et auctoritate, pro *recenti:* quod ante nos Frobenius fecit.

107. Cap. xcix. *C. Horatii ex patricia gente filias duas ob id Sedigitas*] Vetus hæc omnium librorum lectio est, exhibentibus Mss. Reg. 1. 2. Colbert. 1. 2. Paris. &c. *Coraci*, pro *C. Oratii*, vel *Horatii*, nam Ὠρατίους sine aspiratione Græci scribunt. Hanc vocem prior Frobenius immutavit, nimium confidenter, in *M. Curiatii.*

108. Cap. cvii. *Et hirundinem*] In libris editis, *et ocen.* In Parm. *ocen.*

In Reg. 1. et Paris. *et rectorem.* In aliis, *et nectorem:* unde Hermolaus, *et nycterim* legebat, quem plane confutat Pintianus. Nos *hirundinem* rescripsimus, Aristotele auctore, quem transcribere Plinius hoc loco videtur: is enim Hist. Anim. I. 2. p. 17. Σχεδὸν δὲ, inquit, *καὶ τὰ ὅμοια αὐτῶν εὔπτερα μὲν, κακόποδα δ' ἐστὶν, οἷον χελιδὼν καὶ δρεπανὶς... φαίνεται δ' ὁ μὲν ἄπους, πᾶσαν ὥραν· ἡ δὲ δρεπανὶς, ὅταν ὕσῃ τοῦ θέρους· ἄλλως δὲ καὶ σπάνιόν ἐστι τοῦτο τὸ ὄρνεον.* *Aliæ quidem aves apodibus similes pedum jacturam alarum compensant bonitate: talis hirundo est et drepanis... apparent autem apodes toto anni tempore. Drepanis vero æstate pluvia: alioqui rara inventu avicula.* Porro quanquam δρεπανὶς moribus, et pennis, et facie hirundini proxima ab Aristotele esse dicatur, ut tamen ripariam hirundinem esse concedam, quod Gaza et Scaliger volunt, a me certe non impetrabunt. Quorsum enim obscuro Græcæ appellationis vocabulo avem enuntiasset, quam et libro superiore, et alias passim, Latino tritoque in ore vulgi nomine indigitavit? Accedit eo quod raram inventu drepanim et ipse et Philosophus asseverat: at sunt in ripis fluminum Italiæ Galliæque, ut ut est de Græcia, hirundines ripariæ perfrequentes.

109. Cap. cxii. *Vocem non habere, nisi quæ spirent*] Hunc locum glossemate auxerunt editores, quod librorum manu exaratorum ne unus quidem agnoscit: *Vocem non habere, nisi quæ pulmonem et arterias habent, hoc est, nisi quæ spirant, &c.* Grassata eadem interpolandi libido est et paulo postea, ad ea verba, *attritu ejus sonare*, adjectis istis, *viscera sat notum est;* quæ ab omnibus absunt Mss. ut ante nos alii observarunt.

110. Cap. cxviii. *At ultra undecimum*] Locum hunc partim ex ingenii conjectura, partim ex vestigiis veterum codicum, integritati suæ restituimus. Editi hactenus libri in hunc modum: *Homini non utique septimo letalis inedia. Durasse et ultra undecimum plerosque certum est. Mori esuriendi semper inexplebili aviditate, animalium uni homini.* At R. 1. 2. aliique: *Homini non utique septimo letales inedias durasse, et ultra undecimum plerosque certum est mori esuriendi semper inexplebili aviditate animalium unicuique.*

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XII.

Arborum naturæ.

I. ANIMALIUM omnium, quæ nosci potuere, naturæ generatim membratimque ita se habent. Restant neque ipsa[1] anima carentia (quandoquidem nihil sine ea vivit) terra edita, ut inde eruta[a] dicantur, ac nullum sileatur rerum naturæ opus. Diu fuere occulta ejus beneficia, summumque munus homini datum, arbores, sylvæque intelligebantur. Hinc primum alimenta,[2] harum fronde mollior specus,[b] libro vestis.[c] Etiamnum gentes[d] sic de-

CAP. I. 1 *Restat ut neque ipsa* cod. Dalec. Mox, *terra editum, aut inde, &c.* Vet. Dalec.—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *alimentum*

NOTÆ

[a] *Ut inde eruta*] Ut deinde metalla dicantur, quæ sunt e terra eruta.

[b] *Mollior specus*] Tum scilicet, uti Naso cecinit Met. I. 'Cum primum subiere domos, domus antra fuerunt, Et densi frutices, et junctæ cortice virgæ.'

[c] *Libro vestis*] Ex arborum libro, inquit, seu cortice, mollior hominum in illis rerum primordiis vestis fuit.

[d] *Etiamnum gentes*] Ad rationem maxime ædium hic gentium mos spectat. Habuit nimirum Plinius ante oculos eximium Vitruvii locum II. 1. ubi multa eleganter de priscorum hominum vita, et de initiis humanita-

gunt. Quo magis ac magis admirari subit, ab iis principiis [3] [e] cædi montes in marmora, vestes ad Seras peti: unionem in Rubri maris profundo, smaragdum in ima tellure quæri. Ad hoc excogitata sunt aurium vulnera: nimirum quoniam parum erat [4] collo crinibusque gestari, nisi infoderentur etiam corpori. Quamobrem sequi par est ordinem vitæ, et arbores ante alia dicere, ac moribus [5] [f] primordia ingerere.

II. (I.) Hæc fuere numinum templa, priscoque ritu simplicia [1] rura etiam nunc Deo præcellentem arborem dicant.[g] Nec magis auro fulgentia atque ebore simulacra, quam lucos, et in iis silentia ipsa adoramus. Arborum genera numinibus suis dicata perpetuo servantur: [2] ut Jovi æsculus,[h] Apollini laurus, Minervæ olea, Veneri myrtus, Herculi populus. Quin et Sylvanos, Faunosque, et Dearum [i]

Gronov. et al. ante Harduin. Mox, *melior specus* Vet. Dalec.—3 Chiffl. *admirari sub his a principiis;* cod. Dalec. *admireris ab iis principiis.* Mox, Vet. Dalec. *a Seribus peti.* Paulo post, cod. Dalec. *in R. maris profunda.*—4 Vet. Dalec. *esset;* Parm. *est.* Mox, Chiffl. *crinibus manibusque gestari.*—5 Vet. Dalec. *ac morbis;* alii Vett. ap. eundem, *ac orbis;* Dalecampius ipse legebat, *ac Deorum horum honoribus.*

CAP. II. 1 Cod. Dalec. *ut simplicia;* Parm. *simplici.*—2 Codd. Dalec. et

NOTÆ

tis atque tectorum, et incrementis eorum. Nam ut aliqua ex iis delibemus: 'Ad hunc diem,' inquit, 'nationibus exteris ex his rebus ædificia constituuntur: ut in Gallia, Hispania, Lusitania, Aquitania, scandulis robusteis, aut stramentis,' &c.

[e] *Ab iis principiis*] A cultu corporis tam simplice, ad tam luxuriosam in vestitu ædibusque lautitiam delapsos esse mores.

[f] *Ac moribus*] Atque inculcare animis legentium, qui prisci hominum mores fuerint, quibus initiis mores nostri ad hanc luxuriam venerint.

[g] *Arborem dicant*] Qui mos hodieque obtinet: nam proceras arbores, ruri præsertim, in vestibulis sacrarum ædium positas videmus.

[h] *Ut Jovi æsculus*] Lepide in eam rem Phædr. lib. III. 'Olim quas vellent esse in tutela sua Divi legerunt arbores: quercus Jovi, Et myrtus Veneri placuit, Phœbo laurea, Pinus Cybelæ, populus celsa Herculi. Minerva admirans, quare steriles sumerent, Interrogavit: causam dixit Jupiter: Honore fructum ne videamur vendere. At me Hercules narrabit quod quis voluerit, Oliva nobis propter fructus est gratior. Tum sic Deorum genitor, atque hominum sator: O nata, merito sapiens dicere omnibus: Nisi utile est quod facimus, stulta est gloria.'

[i] *Et Dearum*] Dryadas, Hamadry-

genera sylvis, ac sua numina, tanquam et cœlo, attributa credimus. Arbores postea blandioribus fruge succis hominem mitigavere. Ex iis recreans membra olei liquor, viresque potus vini: tot denique sapores annui[3] sponte venientes: et mensæ (depugnetur licet earum causa cum feris, et pasti naufragorum corporibus pisces expetantur) etiamnum tamen secundæ.[j] Mille præterea sunt usus earum, sine quis vita degi non possit. Arbore sulcamus maria terrasque[4] admovemus: arbore exædificamus tecta: arbore et simulacra[5] numinum fuere, nondum pretio excogitato belluarum[k] cadaveri; atque ut, a Diis[6] nato jure luxuriæ, eodem ebore numinum ora spectarentur, et mensarum pedes. Produnt Alpibus coërcitas, et tum inexsuperabili munimento, Gallias, hanc primum habuisse causam superfundendi se Italiæ, quod Helico[7] ex Helvetiis civis earum,[l] fabrilem ob artem Romæ commoratus, ficum siccam et uvam, oleique ac vini præmissa[8][m] remeans secum tulisset. Quapropter hæc vel bello quæsisse venia sit.

Chiffl. *perpetue servantur.*—3 Chiffl. *sapores anni.* Et sic legit Nic. Heinsius in Advers. III. 3. p. 423. Mox, pro *earum,* Dalecampius in margine annotavit, *epularum,* vel *ciborum.*—4 Nic. Heinsius in Advers. I. 14. p. 146. legit, *terrisque.*—5 Ita codd. Regg. Brot. Lang. et Editio princeps. Editiones recentt. ante Brotier, *Ex arbore et simulacra.*—6 Ita codd. Regg. Brot. Ambosian. et Editio princeps. Editiones aliæ ante Brotier, *antequam ut, a Diis.* Mox, *hominum ora* Dalec.—7 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Elico* Gronov. et edd. vett.—8 Margo Ed. Dalec. '*præmia. primitias* Cœlius lib. III. *promissa* Vet. *promisso* Chiffl.'

NOTÆ

adasque intelligit, quas Semideas appellat Ovid. Heriod. Epist. IV. 49. 'Aut quas semideæ Dryades, Faunique bicornes,' &c.

j *Secundæ*] Arbores, inquit, mensas etiamnum secundas subministrant: poma nimirum: quæ mensis, ut vocat Horat. IV. Od. 5. alteris ponebantur. Hinc illud ejusdem vatis I. Sat. 3. 7. 'ab ovo,' quod erat cœnæ initium, 'usque ad mala,' qui cœnæ finis.

k *Belluarum*] Elephantorum ebori.

l *Civis earum*] Helvetiarum scilicet.

m *Præmissa*] Ita libri omnes. Diligentem exquisiti olei ac vini delectum ea vox significare mihi videtur: etsi aliter forte Rhodigino visum VI. 6. Hujus porro commenti Livius auctor est, lib. V. ubi Gallorum gentem ex vulgi fama tradit, dulcedine frugum, maximeque vini nova tum voluptate captam, Alpes transisse, &c.

III. Sed quis non jure miretur, arborem umbræ gratia[n] tantum ex alieno petitam orbe? Platanus[o] hæc est, mare[1] Ionium in Diomedis insulam ejusdem tumuli gratia primum invecta, inde in Siciliam transgressa, atque inter primas donata Italiæ, et jam ad Morinos usque pervecta, ac tributarium etiam detinens solum,[2] [p] ut gentes vectigal et pro umbra[q] pendant. Dionysius prior,[r] Siciliæ tyrannus, regiam in urbem[3] transtulit eas, domus suæ miraculum, ubi postea factum gymnasium:[s] nec potuisse in amplitudinem adolescere, ut alias[4] fuisse[t] in Italia, ac nominatim Hispania,[5] apud auctores invenitur.

CAP. III. 1 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ea est. Hæc per mare* Vet. Dalec. *est* non legitur in cod. Dalec. *hæc est mare Ionium Diomedis insula tenùs ejusdem* Chiffl. *hæc est per mare, &c.* Gronov. et al. ante Harduin.—2 Ita codd. Harduini, Dalec. Cujac. et Chiffl. *ad tributum pertinens soli* Dalec. *ad tributarium etiam pertinens solum* Gronov. et al. ante Harduin.—3 'Ita bene cod. Reg. 2. et Editio princeps. In cod. Reg. 1. *regium in urbem.* Inde, et ex prava Theophrasti Hist. Plant. IV. 7. interpretatione Latina, male emendatum, *Rhegium in urbem.* Regia Dionysii domus fuit Syracusis.' *Brotier.* *Rhegium in urbem* vulgg. ante Brotier: '*in urbem:* glossema hoc indicat Fulv. Ursin. App. ad Ciac. pag. 99.' *Dalec.* Mox, *domui suæ umbraculum, quæ nunc in gymnasio stant* margo edd. Dalec. et Gronov. Vid. Theophr. Hist. Plant. IV. 7.—4 'Ita codd. Regg. et Lang. In libris editis, *et alias.* *Alias* autem intelligo alius generis.' *Brotier.* *ut alias* etiam cod. Dalec. *aut alias* Parm. et Chiffl. *raras* Ursin. l. l. *et alias* edd. ante Brotier.—5 Ursin. *in Adria.*

NOTÆ

[n] *Umbræ gratia*] Ex qua fructus alius, præterquam umbræ, percipi nullus possit.

[o] *Platanus*] Galliis, *Plane.*—'Ionium mare appellat, ut III. 14. quod Italiam ab Apulia usque in Pachynum Siciliæ promontorium circumcingit. De hoc mari Ionio Virgil. Georg. II. 108. 'Nosse quot Ionii veniant ad littora fluctus.' Non ab Ionibus tamen nomen habet, quippe qui hinc procul absunt, et sui nominis penultimam producunt, 'Ἴωνες.' *Ed. sec.*

[p] *Detinens solum*] Ita Mss. non *pertinens.* Inter sylvas suas Morini platanones habebant, pro quibus vectigal populo Rom. pendebant. Solarium id vectigalis genus Pandectæ vocant, quod pro solo penditur.

[q] *Et pro umbra*] Pro arboribus alioqui infrugiferis, ac solius umbræ beneficio commendandis, pro qua etiam vectigal pendere gentes cogerentur. Hunc locum Cujacius in Observ. præpostera interpretatione corrumpit.

[r] *Dionysius prior*] Hoc est, *senior,* ὁ πρεσβύτερος. Hæc totidem fere verbis Theophr. Hist. Plant. IV. 7.

[s] *Gymnasium*] Sic Theophr. loc. cit. ἐν τῷ παραδείσῳ, αἳ εἰσι νῦν ἐν τῷ

IV. Hoc actum circa captæ [t] Urbis [u] ætatem: tantumque postea honoris increvit, ut mero infuso [v] enutriantur: compertum id maxime prodesse radicibus: docuimusque etiam arbores vina potare.

V. Celebratæ sunt primum in ambulatione Academiæ [1] [a] Athenis cubitorum XXX. III.[2] a radice [b] ramos antecedente. Nunc est clara in Lycia [3] [c] gelidi fontis socia amœnitate, itineri apposita, domicilii modo, cava octoginta atque unius pedum specu, nemorosa vertice, et se vastis

CAP. IV. 1 *Capuæ* cod. Dalec.

CAP. V. 1 *Academia* Chiffl. *Lycæi* Ursin. ad Var. de Re Rust. pag. 47.—2 Ita codd. Harduini et Ursin. l. l. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *XXX.* cod. Dalec. *XXXI.* Chiffl. *XXX. et unius* codex ap. Laet. *XXVI. unius radice, &c.* Gronov. et al. ante Harduin. Mox *agente* pro *antecedente* Ursin. l. l.—3 *Lycio* quidam ap. Dalec. *Lydia* Dalec. Mox, *numerosa vertice* cod. Dalec. *nemoroso vertice* Gronov. et al. ante Harduin. Paulo post,

NOTÆ

γυμνασίῳ. Successit igitur hortis gymnasium, sive palæstra, ubi athletæ exercebantur.

[t] *Ut* [*et*] *alias fuisse*] Vide Notas et Emend. num. 1.

[u] *Captæ Urbis*] Romæ a Gallis captæ, anno U. C. CCCLXIV. Vide Notas et Emend. num. 2.

[v] *Ut mero infuso*] Macrob. Saturn. II. 9. p. 353. 'Hortensius platanos suas vino irrigare consuevit: adeo ut in actione quadam, quam habuit cum Cicerone susceptam, precario a Tullio postulasset, ut locum dicendi permutaret secum: abire enim in villam necessario se velle, ut vinum platano, quam in Tusculano posuerat, ipse suffunderet.' Martial. IX. 11. 'Crevit et affuso latior umbra mero.' Elegans de eodem argumento Epigramma Philippi, in Anthol. Græca I. 59. quod Grotius ita transtulit, in Ms. codice, quem Bibliotheca nostra Parisiensis servat: 'Frondiferam platanum me de radice revulsam Straverat insani vis truculenta Noti. Lota resurrexi Bromio: mihi scilicet æstu Imber is, et bruma gratior imbre Jovis. Sic mihi vita redux: aliorum corpora flectit Evius: at nostrum rectius esse dedit.'

[a] *Academiæ*] Hoc est, in Lyceo. Quanquam enim, ut Cicero ait, Acad. Quæst. I. 17. 'qui erant cum Aristotele Peripatetici dicti sunt, quia disputabant inambulantes in Lyceo: illi autem qui Platonis instituto in Academia, quod est alterum gymnasium,' &c. tamen et ipsum Lyceum, institutumque Aristotelis Academiæ nomine fruebatur: unde et idem Tullius de Fin. V. 7. 'Aristoteles,' inquit, 'in Academia vetere numeratur.' Vide Notas et Emend. num. 3.

[b] *A radice*] Ita Mss. omnes, Reg. Colbert. Paris. &c. Sententia est, non tam patulis hanc platanum diffusam ramis, quam radicibus, fuisse.

[c] *In Lycia*] Ita libri omnes. Diversa hæc a Lydiaca platano, quam monili aureo Xerxes donavit, ut refert Ælian. Var. Hist. II. 14.

protegens ramis, arborum instar, agros longis obtinet[4] umbris: ac ne quid desit speluncæ imagini, saxeæ[5] intus crepidinis corona muscosos complexa pumices: tam digna miraculo, ut Licinius Mucianus[d] ter consul, et nuper provinciæ ejus legatus, prodendum etiam posteris putarit, epulatum intra eam se cum duodevicesimo comite: large ipsa toros præbente fronde,[6] ab omni afflatu securum, optantem[e] imbrium per folia crepitus, lætiorem, quam marmorum nitore, picturæ varietate, laquearium auro, cubuisse in eadem. Aliud exemplum Caii[f] principis, in Veliterno rure mirati unius tabulata,[g] laxeque[7] ramorum trabibus scamna patula, et in ea epulati, cum ipse pars esset umbræ,[h] quindecim convivarum ac ministerii capace triclinio, quam cœnam appellavit ille nidum.[i] Est Gortynæ in insula

cod. Dalec. *ramorum arboribus instat. agros.*—4 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *obtinens* Gronov. et al. ante Harduinum.—5 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *saxea* Gronov. et edd. vett. *saxa intus: crep. et cor. musc. compl. pumices stat digna miraculo. Licinius* cod. Dalec. *pumices extat* Parm. *ut Lucinius* Gronov. et al.—6 Cod. Dalec. *toris præbente frondes.* Mox, Chiffl. *lætioremque marmorum.*—7 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *laxæque* cod. Dalec. *laxisque* Gronov. et al.

NOTÆ

[d] '*Licinius Mucianus*] Ex gente Licinia; ex qua fuere Licinius Crassus, Licinius Nerva Augustus, Licinii Valerianus et Gallienus, Licinianus Licinius Augustus, cum filio Cæsare, &c. Est in Cimelio Comitis de Pembrok in Anglia, nummus Othonis Augusti æreus, cum eadem epigraphe, quæ in nummo Galbæ legitur, in parte aversa, ΕΠΙ ΜΟΥΚΙΑΝΟΥ, ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ. ΕΤ. ΖΙΡ. *Sub Muciano nummus Antiochensium, anno CXVII.* æræ Cæsarianæ, currente ab autumno anni Christi LXVIII. Ex quo manifeste intelligitur, a legato, sive Duce, et Consulari Muciano, atque ab Antiochensibus æque agnitum Imperatorem fuisse Othonem, atque Galbam.' *Ed. sec.*

[e] *Optantem*] Cave credas Pintiano legenti, *captantem.* Captatur ille crepitus auribus, si quidem adsit: si non adsit, optatur.

[f] *Caii*] Caligulæ.

[g] *Unius tabulata*] Unius platani ramos late diffusos, tabulatorum instar, et scamnorum.

[h] *Pars esset umbræ*] Sic libri omnes: etsi Pintianus malit, *cum impar is esset umbræ.* Sententia est, Caium Caligulam obesitate corporis maximam umbræ, quam platanus efficeret, partem occupasse: nihilominus XV. convivas, cum ministris ac servis, sub eadem umbra latuisse.

[i] *Nidum*] Quam festiva translatione Virgilius Georg. II. 209. arbores appellat antiquas avium domos: tam

Creta juxta fontem platanus una, insignis utriusque linguæ [j] monumentis, nunquam folia dimittens: statimque ei Græciæ fabulositas [k] superfuit,[8] Jovem sub ea [l] cum Europa concubuisse: ceu vero non alia ejusdem generis [9] esset in Cypro.[m] Sed ex ea [n] primum in ipsa Creta (ut est natura hominum novitatis avida) platani satæ regeneravere vitium: [10] quandoquidem commendatio arboris ejus non alia major est, quam Solem æstate arcere, hyeme admittere. Inde in Italiam quoque ac suburbana sua, Claudio principe, Marcelli [o] Æsernini [11] libertus, sed qui se potentiæ causa Cæsaris libertis adoptasset, spado Thessalicus prædives, ut merito [12] dici posset is quoque Dionysius,[p] trans-

ante Harduinum. Mox, Dalec. *et in ea epulati, circum sparsa ipsius umbra.*—8 Cod. Dalec. *superfluit.*—9 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *seu v. n. a. ejus generis* Gronov.—10 Cod. Dalec. *in ipsa crevit. Nat. hom. nov. avida platanis adjecit genera vitium.*—11 Ita codd. Libri editi, *Eserníni.* Mox *sed* deest in cod. Dalec.—12 Ita codd. Regg. Brott. et Editio princeps. Ita quoque correxit Joan. Laet in Var. Lectt. in ed. Elz. *et merito* vulgg.

NOTÆ

lepide Caius hominum nidum istud, quod platanus præbuit, triclinium vocat.

j *Utriusque linguæ*] Nam de ea Græce Theophrastus Hist. Plantar. I. 15. ex eoque Latine Varro de Re Rust. I. 7. p. 51.

k *Græciæ fabulositas*] Plinius ipse initio libri quarti, de tertio Europæ sinu: 'Omnis Græciæ fabulositas, sicut et literarum claritas, ex hoc primum sinu effulsit.'

l *Jovem sub ea*] Theophr. loc. cit. ἐπὶ ταύτῃ, ubi ἐπὶ ἀντὶ τοῦ ὑπὸ dictum: etsi arbori insidere ipsi Europa videtur in nummo ΓΟΡΤΥΝΙΩΝ, apud Ant. August. Dial. 8. pag. 85.

m *In Cypro*] Varro, et Theophrast. locis citatis, similem extitisse et in Cypro platanum pariter prodiderunt.

n *Sed ex ea*] Ex Gortynensi platano aliæ deinceps satæ, non eandem retinuere dotem, ut nunquam folia dimitterent: quæ laus illius propria et peculiaris fuit: sed nativum retulere arboris ejus seu vitium seu ingenium: ut quemadmodum opacitate frondium æstate solem arcerent, sic hyeme foliorum amissione totum admitterent.

o *Marcelli*] Is est Marcellus Æserninus, quem Cn. Piso cædis Germanici accusatus, patronum petiit, ut scribit Tacitus Annal. III. Tiberii principatu vixit: filius fuit Claudii Marcelli Æsernini, qui cum L. Aruntio Consulatum gessit, anno U. C. DCCXXXII.

p *Dici posset . . . Dionysius*] Cujus factum imitatus esset, de quo dictum est, cap. 3. Forte satius, *ut merito dici posset.*

tulit id genus.[q] Durantque etiam in Italia [13] portenta terrarum, præter illa scilicet, quæ ipsa excogitavit Italia.

VI. (II.) Namque et chamæplatani [r] vocantur coactæ brevitatis: quoniam arborum etiam abortus [s] invenimus. Hoc quoque ergo [1] in genere, pumilionum infelicitas dicta erit. Fit autem et serendi genere, et recidendi. Primus C. Matius [2] [t] ex equestri ordine, divi Augusti amicus, invenit nemora tonsilia intra hos LXXX.[u] annos.[3]

VII. (III.) Peregrinæ [a] et cerasi,[1] Persicæque, et omnes quarum Græca nomina aut aliena: sed quæ ex his incolarum numero esse cœpere, dicentur inter frugiferas. In præsentia externas [2] persequemur, a salutari maxime orsi. Malus Assyria,[b] quam alii [3] vocant Medicam, venenis [c] medetur. Folium ejus est unedonis,[d] intercurrentibus spi-

ante Brotier. Mox, *transtulit ingeniis* cod. Dalec.—13 Chiffl. *et in Italia.*

Cap. VI. 1 *Hæc ergo* cod. Dalec. Mox, *infelicitas exit* cod. Dalec.—2 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Cn. Malius* Chiffl. *Cn. Matius* Gronov. et al. ante Harduin.—3 Cod. Dalec. *XXX. annos.*

Cap. VII. 1 *Peregrinæ cerasi*, omisso *et*, cod. Dalec. Mox, in eodem codice et Chiffl. *ex incolarum nomine.*—2 *In p. externa* cod. Dalec.—3 Cod. Da-

NOTÆ

[q] *Id genus*] Platani Gortynensis.

[r] *Chamæplatani*] Nostris, *des planes nains.*

[s] *Arborum . . . abortus*] 'Abortus dicitur,' inquit Festus, 'quod non sit tempestive ortus.' Nunc Plinius *abortum* vocat, quod infeliciter nec justa mensura ortum est: sed pumilionum brevitate.

[t] *C. Matius*] Augusto carum hunc fuisse Tacitus innuit, Annal. XII. pag. 191. Libros tres edidisse, quos inscripsit nominibus coci, cetarii, et salgamarii, auctor est Colum. XII. 44. pag. 448. Alius videtur a C. Matio, quem inter Julii Cæsaris Dictatoris amicos refert Sueton. in ejus vita, cap. 52.

[u] *Intra hos LXXX.*] Circa annum U. C. DCCL. qui ante Christum natum fere tertius, ex æra vulgari.—'Qui ante Christum natum fere quartus.' *Ed. sec.*

[a] *Peregrinæ*] E peregrinis primum terris advectæ. In Mss. Reg. 1. 2. *cerasæ.* In Colbert. 2. *ceraseæ*, forte pro *cerasiæ*: nam Græcis et ὁ κέρασος et ἡ κερασία arbos vocatur. De cerasis dicetur XV. 30. De Persicis eodem libro, cap. 13. Nam et eæ cœli jam sunt hujus incolæ, solique nostri.

[b] *Malus Assyria*] Nostris, *un Citronnier*: Galeno lib. VII. de fac. simp. med. pag. 209. Μηλέα Μηδική.

[c] *Venenis*] Vide quæ dicturi sumus XXIII. 55.

[d] *Unedonis*] Id arboris genus est,

nis. Pomum ipsum[e] alias non manditur: odore præcellit foliorum quoque, qui transit in vestes una conditus, arcetque animalium noxia.[4] [f] Arbor ipsa[g] omnibus horis[h] pomifera est, aliis cadentibus, aliis maturescentibus, aliis vero subnascentibus. Tentavere gentes transferre ad sese propter remedii præstantiam fictilibus in vasis, dato per cavernas[i] radicibus[5] spiramento: qualiter omnia transitura longius seri arctissime transferrique meminisse conveniet, ut semel quæque dicantur. Sed nisi apud Medos,[j] et

lec. *quam alias.* Idem codex mox, *Veneri* pro *venenis.*—4 Dalec. *noxas.*—

NOTÆ

quod nostri vocant, *un arbouzier:* cui folia lauri simillima. Unde et ipsius Assyriæ mali folia cum laurinis confert Athenæus ex Theophr. lib. III. pag. 83. ἔχει δὲ τὸ δένδρον τοῦτο φύλλον μὲν ὅμοιον καὶ σχεδὸν ἴσον τῷ τῆς δάφνης, κ. τ. λ. Virgilius quoque, Georg. II. 131. 'Ipsa ingens arbos, faciemque simillima lauro: Et si non alium late jactaret odorem, Laurus erat.' Apud Theophr. Hist. Plantar. IV. 4. non δάφνης, sed ἀδράχνης, librariorum incuria legitur. Solinus Plinium transcribit, cap. 46. pag. 75.

[e] *Pomum ipsum*] Quod κίτριον Græcis dicitur, teste Galeno loc. cit. 'Citreum malum' ipsi Plin. XV. 14. nostris, *un citron.* Accepit hæc Plinius a Theophr. loc. cit. Accepit et Athenæus lib. III. pag. 83. ubi adjungit avorum suorum memoria edi cœptum esse citrium malum, cum ad illa usque tempora nemo inter esculenta habuisset.

[f] *Noxia*] Hoc est, ut recte Oppius apud Macrob. Saturn. II. 15. pag. 375. interjectum vesti tineas necat. Theophr. et Athen. loc. cit. ἱμάτια ἄκοπα διατηρεῖ, *vestes servat illæsas.* Diosc. loc. cit. ἄβρωτα ab erosionis vitio vindicat. Hinc apud Nævium poëtam, teste Macrobio, 'citrosa vestis.'

[g] *Arbor ipsa*] Solinus, aliique modo citati.

[h] *Omnibus horis*] Hoc est, quocumque anni tempore. Theophr. πᾶσαν ὥραν. Diosc. δι' ὅλου τοῦ ἔτους. Eleganter Palladius lib. IV. in Martio, tit. 10. cap. de citreo, pag. 95. 'Asserit Gargilius Martialis,' inquit, 'apud Assyrios pomis hanc arborem non carere: quod ego in Sardinia et in territorio Neapolitano in fundis meis comperi; quibus solum et cœlum tepidum est, et humor exundans: per gradus quosdam sibi semper poma succedere, cum maturis se acerba substituant, acerborum vero ætatem florentia consequantur: orbem quendam continuæ fœcunditatis sibi ministrante natura.' Plinius 'omnes horas' more Græco dixit: nam 'annalia tempora,' inquit Cælius Aurel. III. 8. fol. 274. b. hoc est, ver, æstatem, autumnum, atque hyemem, 'Græci 'horas' appellant.' Plinius ipse, IX. 54. 'genitalis anni horam' pro verna tempestate dixit.

[i] *Per cavernas*] Per vasorum foramina. Breviter Theophr. εἰς ὄστρακα διατετρημένα, *in vasis perforatis.*

[j] *Nisi apud Medos*] Solin. loc. cit. At Palladii postmodum diligentia in

in Perside, nasci noluit. Hæc est autem, cujus grana[6] Parthorum proceres incoquere diximus[k] esculentis, commendandi halitus gratia. Nec alia arbor laudatur in Medis.

VIII. (IV.) Lanigeras Serum in mentione gentis ejus narravimus:[1] item Indiæ[l][m] arborum magnitudinem. Unam e peculiaribus Indiæ Virgilius[2][n] celebravit ebenum, nusquam alibi nasci professus. Herodotus[o] eam Æthiopiæ intelligi maluit, in tributi vicem[3] regibus Persidis e materie ejus centenas[p] phalangas tertio quoque anno pensitasse Æthiopas, cum auro et ebore, prodendo. Non omittendum id quoque: vicenos[q] dentes elephantorum grandes, quoniam ita significavit, Æthiopas ea de causa[4] pendere solitos. Tanta ebori[5] auctoritas erat, Urbis nostræ[r] trecentesimo decimo anno: tunc enim auctor ille his-

5 Cod. Dalec. *radicitus.*—6 *Hæc est cujus grana* cod. Dalec. *Hæc est a. c. corticem* Dalec.

CAP. VIII. 1 Gronov. *narravimus.* CAP. IV. *Item Indiæ.*—2 Cod. Dalec. *unamque peculiarius Virgilius.*—3 Cod. Dalec. *maluit, tributi vice.*—4 Ita codd. Regg. et Editio princeps. *eadem causa* ceteræ edd. ante Brotier.—5 *Tante*

NOTÆ

Italia arbos ea convaluit, atque alio inde propagata.

[k] *Incoquere diximus*] Libro sup. cap. 15. Hæc pariter ex Theophr. Plinius, et Athen. lib. III. pag. 84. Virgilius quoque, Georg. II. 134. 'Animas et olentia Medi Ora fovent illo.'

[l] *Narravimus*] Lib. VI. cap. 20.

[m] *Item Indiæ*] Lib. VII. cap. 2.

[n] *Virgilius*] Georg. II. 116. 'Sola India nigrum Fert ebenum.' Adde Solin. cap. 52. pag. 81.

[o] *Herodotus*] Lib. III. n. 97. pag. 201. Subscribit Diosc. I. 129. ubi Æthiopicam nigramque ebenum inprimis commendat: *Ἔβενος κρατίστη ἡ Αἰθιοπικὴ καὶ μέλαινα.* Lucanus quoque X. 117. 'Ebenus Meroëtica vastos Non operit postes.' Ubi 'Mareotica' in libris vulgatis perperam legitur. Nam idem vs. 303. 'Ambitur nigris Meroë fœcunda colonis, Læta comis ebeni.' Sed ab iis propterea Virgilius non discedit, qui omnem Æthiopiæ plagam Indiæ nomine complectitur.

[p] *Centenas*] Herod. loc. cit. duceutas, *διηκοσίας φάλαγγας ἐβένου, fasces ebeni ducentos.* De hac voce *phalangas* egimus, VII. 57. p. 1425.

[q] *Vicenos*] Herod. *ἐλέφαντος ὀδόντας μεγάλους εἴκοσι.*

[r] *Urbis nostræ*] Cum annum ætatis XL. Herodotus ageret, Olympiadis LXXXIV. anno 1. ex P. Petav. lib. XIII. de Doctr. Temp. pag. 574. De tempore tamen conditæ ab Herodoto

toriam eam condidit Thuriis in Italia. Quo magis mirum est, quod eidem credimus,[s] qui Padum amnem vidisset,[6] neminem ad id tempus Asiæ Græciæque, aut sibi cognitum. Æthiopiæ forma,[t] ut diximus,[u] nuper allata Neroni principi, raram arborem Meroën[7] usque a Syene fine imperii, per DCCCXCVI.[v] M. passuum,[8] nullamque nisi palmarum[9][w] generis esse docuit. Ideo fortassis in tributi[10] auctoritate tertia res[x] fuerit ebenus.

IX. Romæ[a] eam[1] Magnus Pompeius in triumpho Mithridatico ostendit. Accendi Fabianus[2] negat:[b] uritur tamen odore jucundo. Duo genera[c] ejus: rarum id, quod melius, arboreum, trunco enodi,[d] materie[3] nigri splendoris,

eborea cod. Dalec.—6 Cod. ap. Laet. *qui Padum amnem non vidisset.* Consule Herod. lib. III. Mox, pro *neminem*, Laet. conj. *nemini.*—7 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *arborem ebenum Meroën* Gronov. et edd. vett.—8 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *per nongenta XCVI. M. passuum* Gronov. et al. ante Harduin.—9 Ita codd. Regg. Brott. Chiffl. et Editio princeps. Al. ante Brotier. *nullamque aliam nisi palmarum*; vel, *nullamque aliamque, &c.*—10 Ita codd. Harduini et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *tributorum* Gronov. et edd. vett.

CAP. IX. 1 *Romæ etiam* cod. Dalec.—2 *Accendi eam Fabianus* Gronov. et al. ante Harduin.—3 Margo edd. Dalec. et Gronov. *et enodi materia.* Codex Salmasii, *arbore mire enodi, &c.*

NOTÆ

historiæ dissentit a Plinio Lucianus in Herodoto: ab utroque Suidas, et Eusebius in Chron.

[s] *Eidem credimus*] Lib. III. num. 115. pag. 206.

[t] *Æthiopiæ forma*] Quam nos Græco nomine Geographicam sive Chorographicam delineationem vocamus: et historicam narrationem rerum in ea regione singularium.

[u] *Ut diximus*] Lib. VI. cap. 35.

[v] *DCCCXCVI.*] Sic Mss. Reg. Colb. et Paris. Tamen VI. 35. spatium id ex ipso Neronis exploratum relatu, DCCCLXXIII. mill. passuum esse pronuntiavit.

[w] *Nisi palmarum*] Nec fuit igitur e palmarum genere ebenus, neque ex eo verius quod apud nos pro ebeno venditur: sed Gaiaci potius Indorum genus, quale a Dalecampio describitur Hist. Plant. II. 20. pag. 166. non quod Italis *Egano* et *Giegano* dicitur, etsi aliter visum Aloysio Anguill. de Simp. part. IV. pag. 86.

[x] *Tertia res*] Quoniam, ut dictum est, cum auro et ebore, Persicis regibus ebenum Æthiopes pensitarent.

[a] *Romæ*] Solin. cap. 52. p. 82.

[b] *Fabianus negat*] Affirmat Diosc. I. 129. 'Recens,' inquit, 'ebenus igni admota, ob pinguitudinem accenditur: (διὰ τὴν λιπαρίαν ἀνάπτεται·) vetus prunis imposita, cum odore jucundo et citra fumum.'

[c] *Duo genera*] Hæc accepta a Theophr. Hist. Plant. IV. 5.

ac vel sine arte[e] protinus jucundi: alterum[f] fruticosum cytisi modo, et tota India dispersum est.

X. (V.) Ibi [g]et spina[1] similis, sed deprehensa vel lucernis, igni protinus transiliente. Nunc eas exponam, quas mirata est Alexandri Magni victoria, orbe eo patefacto.

XI. Ficus ibi[h] exilia[1] poma habet. Ipsa se[i] semper serens, vastis diffunditur ramis: quorum imi adeo in terram curvantur, ut annuo spatio infigantur, novamque sibi propaginem faciant circa parentem in orbem,[2] quodam opere topiario. Intra sepem eam æstivant pastores, opacam pariter et munitam vallo arboris, decora specie subter intuenti, proculve, fornicato ambitu. Superiores ejusdem[3] rami in excelsum emicant, sylvosa multitudine, vasto matris corpore,[j] ut LX. passus plerique[k] orbe colligant, um-

CAP. X. 1 'Ita codd. Reg. et Editio princeps. In recentioribus, *Est ibi et spina.* At non disjungendum a superiore verbo, *dispersum est.*' Brotier. *dispersum.* CAP. V. *Ibi, &c.* Gronov. et al. ante Harduin. *dispersum.* CAP. X. *Est ibi, &c.* codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. Mox, quidam ap. Dalec. *humilis, candida, lucernis usu deprehensa;* al. ibid. *lucernarum usu;* al. ibid. *spina humi sedet, &c.* Deinde codex Dalecampii, *igni protinus fusi transiliente.*

CAP. XI. 1 *Ficus ibi eximia* Chiffl. Mox, margo edd. Dalec. et Gronov. *poma semper ferens vastis diffunditur ramis, quorum pondera, &c.*—2 Cod. Dalec. *in orbes.*—3 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ejus* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, *pleraque* Gronov. *plerumque in orbem colligant, umbram vero bino stadio pariant* cod.

NOTÆ

[d] *Trunco enodi*] Et qui sit venarum pectinumque expers, ac lævore similis cornui elaborato, *μὴ ἔχουσα κτηδόνας, ἐμφερὴς κέρατι εἰργασμένῳ τῇ λειότητι*, inquit Diosc. loc. cit.

[e] *Vel sine arte*] Theophr. *sine ætate:* commendat enim eam inprimis, quæ quem habet colorem, eum non decursu temporis acquirit, sed statim ac cæsa est, a natura habet.

[f] *Alterum*] Rectius id Plinius, quam Theophrastus, qui de utroque ebeni genere pronuntiat, *ἔστι δὲ τὸ δένδρον θαμνῶδες, ὥσπερ ὁ κύτισος.* Fruticosum dicitur, quod multos habet a radice fruticantes ramos.

[g] *Ibi*] In India. Hujus libri, ac loci index, 'Spina Indica.' Hanc similem ebeno, atque ad lucernarum lumen translucentem Plinius facit.

[h] *Ficus ibi*] In India. Vide Notas et Emend. num. 4.

[i] *Ipsa se*] Quæ hoc cap. continentur, summa fide Plinius ex Theophrasto transtulit Hist. Plant. I. 12. maxime vero IV. 5. Hujus Indicæ ficus iconem Clusius exhibet Exotic. I. 1. pag. 2. Est et in Eystettensi horto.

[j] *Matris corpore*] Stirpis, truncive.

bra vero bina stadia operiant. Foliorum latitudo peltæ effigiem[l] Amazonicæ habet: hac causa[4] fructum integens, crescere prohibet. Rarusque est, nec fabæ[m] magnitudinem excedens: sed per folia Solibus coctus prædulci sapore, dignus miraculo arboris: gignitur circa Acesinen[n] maxime amnem.

XII. (VI.) Major alia:[o] pomo et suavitate præcellentior, quo sapientes[p] Indorum vivunt. Folium alas avium[q] imitatur, longitudine trium cubitorum,[r] latitudine duum.

Dalec. Dalecampius legit, *binis stadiis.*—4 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. ita quoque legit Dalecampius. *Ea causa* Gronov. et al. ante Harduin. *hæc causa* codex Dalec.

NOTÆ

Sic Virgil. Georg. II. 23. 'Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum,' &c.

[k] *Ut LX. pass. plerique*] Rami scilicet in orbem fusi. Ita Mss. omnes, Reg. Colb. &c. Credibilius id nimirum, quam quod Theophrastus ait loc. cit. vel unius caudicis crassitudinem LX. sæpissime, XL. crebrius passus æquare: Καὶ τὸ πάχος τοῦ στελέχους ἔνια πλειόνων ἢ ἑξήκοντα βημάτων, τὰ δὲ πολλὰ τετταράκοντα. Quanquam non sum nescius et pedem βῆμα significare: unde apud Hesych. Βηματίζειν, τὸ τοῖς ποσὶ μετρεῖν.

[l] *Peltæ effigiem*] Et magnitudinem. Theophr. loc. cit. τὸ δέ γε φύλλον οὐκ ἔλαττον ἔχει πέλτης. Addit Plinius, 'Αμαζονικῆς. Pelta porro Thracum propria fuit. Amazonica peculiarem formam habuit, qualem diximus III. 6. Scutum id erat, Lunæ æqua portione divisæ, sive jam semiplenæ, ut aiunt, imaginem referens. Pelta proprie clypeus, scutum umbone carens. Hesych. et Suidas: Πέλτη, ἀσπὶς ἴτυν οὐκ ἔχουσα.

[m] *Nec fabæ*] Theophr. Καρπὸν δὲ σφόδρα μικρὸν, ἡλίκον ἐρέβινθος. *Fructum fert admodum exiguum, magnitudine ciceris.* Nempe eadem fabæ veterum, ut suo loco dicturi sumus, quæ ciceri, rotunditas fuit.

[n] *Circa Acesinen*] Theophr. περὶ τὸν 'Ακεσίνην, quo de amne dictum est VI. 23.

[o] *Major alia*] Hæc rursum idem Theophr. totidem verbis, Hist. Plant. IV. 5.

[p] *Sapientes*] Gymnosophistæ scilicet.

[q] *Alas avium*] Theophr. hanc arborem, cujus folium alas avium imitatur, ab ea, qua sapientes Indorum vivunt, diversam facit. Verba scriptoris Græci sunt ista: Καὶ χρῶνται τροφῇ τῶν 'Ινδῶν οἱ σόφοι . . . Ἕτερον δὲ, οὗ τὸ φύλλον τὴν μὲν μορφὴν πρόμηκες, τοῖς τῶν στρουθῶν πτεροῖς ὅμοιον ἃ παρατίθενται παρὰ τὰ κράνη. Et Græcis quidem στρουθὸς avis quælibet dicitur: sed Attici τὴν στρουθὸν *struthocamelum* solent appellare, ut ex Hesychio liquet. Et sic accepisse Theophrastum apposita nota demonstrat, cum ait galeis imponi ea folia.

[r] *Trium cubit.*] Theophr. duum tantum, μῆκος δὲ ὡς διπηχυαῖον. At vide-

Fructum cortice[s] mittit, admirabilem succi dulcedine, ut uno quaternos satiet. Arbori nomen palæ,[t] pomo arienæ. Plurima est in Sydracis,[u] expeditionum Alexandri termino. Est et alia[v] similis huic, dulcior pomo, sed interaneorum[w] valetudini infesta.[x] Edixerat[y] Alexander, ne quis agminis sui id pomum attingeret.[1]

XIII. Genera[a] arborum Macedones narravere, majore ex parte[1] sine nominibus. Est et terebintho similis cetera, pomo amygdalis, minore[2] tantum magnitudine, præcipuæ suavitatis. In Bactris[b] utique hanc aliqui terebinthum esse proprii generis potius, quam similem ei, putaverunt. Sed unde[c] vestes lineas faciunt, foliis moro similis, calyce pomi,[3] [d] cynorrhodo. Serunt eam in campis, nec est gratior villarum[4] prospectus.[e]

Cap. XII. 1 Margo edd. Dalec. et Gronov. e Theophr. *vivunt*. *Fructum cortice, &c. Alexandri termino. Est et alia similis huic, &c. pomum attingeret. Est et alia cujus folium alas avium, &c. duum. Genera arborum.* Pro *duum* cod. Dalec. habet *duorum*. Pro *mittit*, quod exhibent codd. Dalec. et Chiffl. *emittit* legitur in Gronov. et al. ante Harduin.

Cap. XIII. 1 Cod. Dalec. *ex parte majore*.—2 Vet. Dalec. *sed minor*. Mox, *magnitudine* non legitur in uno cod. ap. Dalec. Deinde, alius codex ap. eundem habet, *suavitatis in Bactris utique. Hanc, &c.*—3 Parm. *calyce bombycino*.—4 Gronov. et al. ante Harduin. *ullarum*.

NOTÆ

tur mutilus Theophrasti locus, quem Plinius integrum reddit.

[s] *Fructum cortice*] Ex ipso caudicis cortice fructus enascitur.

[t] *Palæ*] Aliunde hæc nomina Plinius, quam ex Theophrasto hausit. Arbori nomen esse *Tala*, ait Arrianus in Indicis, pag. 522. Clusius hanc Muzam esse existimat, Hist. Plant. II. 10. pag. 229. cujus iconem apud Matthiolum vide in Diosc. lib. I. pag. 223. et 224.

[u] *Sydracis*] Ita libri omnes. Hos Syndracos idem appellat VI. 25.

[v] *Est et alia*] Ex Theophr. iterum Hist. IV. 5.

[w] *Interaneorum*] Ventris et intestinorum: ἐν τῇ κοιλίᾳ δηγμὸν ποιεῖ, καὶ δυσεντερίαν, inquit Theophr. *morsus in alvo facit, et dysenteriam.* Haud frustra sunt, qui Tamarindorum arborem hanc esse augurantur: nam et hujus dactyli alvum cient, teste Matthiolo in Diosc. lib. I. pag. 220.

[x] *Infesta*] Ita libri omnes: non *infesto*, ut vult Gronovius. Eodem pomo dulcis arbos, eodem infesta valetudini.

[y] *Edixerat*] Theophr. loc. cit.

[a] *Genera*] Sic rursum Theophr. Hist. IV. 5.

[b] *In Bactris*] Theophr. loc. cit.

[c] *Sed unde*] Genus hoc arboris alterum, unde vestes conficiunt, ἐξ οὗ τὰ ἱμάτια ποιοῦσιν, inquit Theophr. *Lineas* Plinius addidit; sic enim libri

XIV. (VII.) Oliva Indiæ sterilis, præterquam oleastri fructu.[1] Passim vero[f] quæ piper gignunt, juniperis nostris similes: quanquam in fronte Caucasi Solibus opposita gigni tantum eas aliqui tradidere. Semina a junipero distant parvulis siliquis, quales in faseolis videmus. Hæ,[g] priusquam dehiscant, decerptæ, tostæque Sole, faciunt quod vocatur piper longum: paulatim vero dehiscentes maturitate, ostendunt[2] candidum piper: quod deinde tostum Solibus, colore rugisque mutatur. Verum et iis sua injuria est, atque cœli intemperie carbunculantur, fiuntque semina[3] cassa[h] et inania, quod vocant brecma,[4][i] sic In-

CAP. XIV. 1 Const. *sterilis: cæteris præterquam fructu oleastri.* Gronov. et al. ante Harduin. *oleastri fructu.* CAP. VII. *Passim, &c.*—2 Margo edd. Dalec. et Gronov. e Diosc. *decerptæ faciunt quod voc. pip. long. paul. ve. dehiscentes maturitate tostæque sole ostendunt.* Cod. Dalec. *per maturitatem.*—3 Cod. Dalec. *carbunculant, fiuntque semine;* Chiffl. etiam *carbunculant;* et sic vulgg. ante Dalec.—4 Ita in Indice hujus libri. *brechma* Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *brasma* Salmasius e Diosc. *bricma* Chiffl. *brechmasin* Gronov. et al.

NOTÆ

omnes: unde hoc lini genus esse quoddam intelligas, quod, ut subjungit idem statim, seritur in campis.

[d] *Calyce pomi*] Calyx est folliculus, quo dehiscente, in sua folia primum se flores pandunt, ut in rosis: mox pomum fructusve emergit. Theophr. folium moro simile pariter esse tradit, totam stirpem cynorrhodo: *τὸ μὲν φύλλον ὅμοιον τῇ συκαμίνῳ· τὸ δὲ ὅλον φυτὸν* (rectius Plinium legisse arbitror, *τὸ μῆλον κύτινον*) *τοῖς κυνοῤῥόδοις ὅμοιον.*

[e] *Villarum prospectus*] Hoc est, vinearum. Vide Notas et Emend. num. 5.

[f] *Passim vero*] Plinium transcribit Solin. c. 52. p. 81.

[g] *Hæ*] Siliquæ nimirum, quibus piper continetur. Fuit hæc veterum opinio, piper ante maturitatem collectum candidum esse: idem maturitate nigrescere. Ita non Plinius modo, ejusque transcriptor Solinus loc. cit. sed et Diosc. II. 189. Auctor libri de Simp. Medic. ad Patern. inter opera Galeni, tom. XIII. p. 997. Galenus ipse Simplicium Med. lib. VIII. p. 217. aliique. E recentioribus contra Clusius, Arom. I. 22. p. 182. et alii bene multi, quibus Salmasius favet, in Solin. p. 1026. ubi Clusium transcribit, diversas albi ac nigri piperis plantas esse censuerunt, uti vitis albæ ac nigræ. Utrisque Saracenus in notis ad Diosc. experientiaque ipsa adversatur: constat enim piper album, quod ad nos convehitur, ipsum piper nigrum esse, cortice suo nigro rugosoque spoliatum: quo cortice nudatur tum, cum Soli objectum torretur. Longum vero piper a rotundo diversum in Bengala nasci, auctor est idem Clusius loc. cit. a quo recte pingitur, quale nos vidimus.

[h] *Cassa*] Diosc. loc. cit. *ἄτροφον,*

dorum lingua significante mortuum.[5] Hoc ex omni genere asperrimum est,[6] levissimumque, et pallidum. Gratius[j] nigrum: lenius utroque candidum. Non est[l] hujus arboris radix, ut aliqui[m] existimavere, quod vocant[8] zingiberi,[n] alii vero zimpiberi, quanquam sapore simile. Id enim[o] in Arabia atque Troglodytica in villis nascitur, parvæ herbæ, radice candida. Celeriter ea cariem sentit, quamvis in tanta amaritudine.[9][p] Pretium ejus in libras, VI.[10][q] Piper longum[r] facillime adulteratur Alexandrino

ante Harduin. *sic* deest in cod. Dalec.—5 Ita codd. Regg. Brot. Lang. et Editio princeps. Edd. aliæ ante Brotier. *significante abortum.*—6 Dalec. *acerrimum est.*—7 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *lentius* Chiffl. *levius* vulgg. ante Harduin.—8 Cod. Dalec. *quam vocant.* Mox, pro *zingiberi, alii v. zimpiberi*, vulgg. ante Brotier. habent, *zimpiberi, alii v. zingiberi;* Vet. Dalec. *singiuerim, a. v. zingiberi;* Chiffl. *singiueri a. v. zempiberi.*—9 Margo edd. Dalec. et Gronov. *acrimonia potius.* —10 'Ita Mss. et editi omnes libri. Sed certe vel excidit, vel corrupta denarii nota. Itaque lege, *in libras, X. VI.* Ni forte legendum, *in libras, X. I.* Zingiberi, *le gingembre*, est et fuit semper pipere, *le poivre*, vilius. Mox piper nigrum æstimatur tantum *X. IV.* id est denariis quatuor. Denarius autem efficit Gallicæ nostræ monetæ asses fere sedecim.' *Brotier.*—

NOTÆ

κενὸν, καὶ κοῦφον, nutrimento defectum, cassum seu inane, ac leve.

[i] *Brecma* [*brechma*] In Indice libri hujus, *Brecma*. In Mss. *Brioma*. Diosc. loc. cit. ὃ καλεῖται βρέσμα.

[j] *Gratius*] Suavius, ori jucundius, et magis aromaticum: ἥδιον, εὐστομώτερον, καὶ μᾶλλον ἀρωματίζον. Diosc. loc. cit.

[k] *Lenius*] Imbecillius pallido et nigro. Vide Notas et Emend. num. 6.

[l] *Non est*] Sic Diosc. II. 189. de pipere: ἡ δὲ ῥίζα αὐτοῦ οὐκ ἔστι ζιγγίβερ, καθάπερ ἔνιοι ὑπέλαβον.

[m] *Ut aliqui*] Quos inter Dioscorides Alexandrinus fuit, aliique, quos errasse Galenus recte admonet, tomo II. in explic. vocum Hippocr. p. 92.

[n] *Zingiberi*] Et Galeno Γιγγίβερι, de Facult. Simp. Med. VI. 175. Nostris, *Gingembre*.

[o] *Id enim*] Hæc pariter Diosc. II. 190. Oribas. lib. XI. p. 197. et Auctor libri de Simp. Med. ad Patern. inter opera Galeni tom. XIII. p. 999. Scimus et ex Americanis insulis ad nos advehi.

[p] *Amaritudine*] Hoc est, acrimonia. Sic voces illas, 'acre,' 'asperum,' 'acerbum,' 'amarum,' Plinius sæpe permutat.

[q] *In libras VI.*] Hoc est, sex denariis libræ singulæ zingiberis permutantur. Monetæ Gallicæ asses ærei sunt octo et quadraginta.

[r] *Piper longum*] Auctor libri mox cit. inter Galeni opera, p. 997. 'Adulteratur,' inquit, 'longum piper, sinapi et gummi formatis in speciem piperis longi,' &c. Et pag. 1001. 'Est autem efficacissimum sinapi Alexandrinum,' &c. Vide etiam Ga-

sinapi. Emitur in libras, X. XV.[11] [s] Album, X. VII. nigrum, X. IV. Usum ejus adeo placuisse mirum est. In aliis quippe suavitas cepit, in aliis species invitavit: huic nec pomi nec baccæ commendatio est aliqua: sola placere amaritudine, et hanc in Indos peti. Quis illa[12] [t] primus experiri cibis voluit? aut cui in appetenda aviditate esurire non fuit satis?[13] Utrumque [u] sylvestre gentibus suis est, et tamen pondere emitur, ut aurum vel argentum. Piperis arborem jam et Italia [v] habet majorem myrto, nec absimilem. Amaritudo grano[14] eadem quæ piperi musteo [w] creditur esse. Deest tosta illa maturitas, ideoque et rugarum colorisque similitudo. Adulteratur juniperi baccis mire vim trahentibus.[x] In pondere quidem multis modis.

XV. Est etiamnum in India piperis grani simile, quod vocatur garyophyllon,[a] grandius fragiliusque. Tradunt in Indico luco id[1] gigni. Advehitur odoris gratia. Fert et [b]

11 Dalec. *X. VI.*—12 *Quis ille* codd. Dalec. et Chiffl.—13 'Ita bene codd. Regg. Brot. Lang. et Editio princeps. Male in recentioribus, *esurie.* In Ms. Lang. *satius* pro *satis.*' Brotier. Cod. Dalec. *explenda aviditate esurie non fuit satius.*—14 Cod. Dalec. *absimilem amaritudinem. Grano.* Mox, Chiffl. *peperi must. credatur.*

CAP. XV. 1 Cod. Dalec. *in India id;* Chiffl. *in Indicato loco id;* et pro var.

NOTÆ

len. lib. de Theriac. ad Pison. cap. 12. pag. 948.

[s] *In libras, X. XV.*] Hoc est, denariis XV. Gallicæ monetæ, centeni sunt ac viceni asses: seu libræ sex, ut vulgo vocant. Sic album denariis VII. Gallicæ monetæ assibus sex et quinquaginta. Nigrum denique, denariis IV. monetæ nostræ assibus tribus ac tricenis. Sic longum albo, album nigro, fere dimidio carius æstimatum.

[t] *Quis illa*] Mss. omnes, *quis ille.*

[u] *Utrumque*] Piper et zingiberi.

[v] *Et Italia*] Italici piperis arbores non unius tantum generis vidisse se Matthiolus testatur in Diosc. lib. II. pag. 578.

[w] *Piperi musteo*] Recentissime lecto, decerptoque ex arbore, νεοδρέπτῳ.

[x] *Vim trahentibus*] De hac voce dicemus XXXVI. 30.

[a] *Garyophyllon*] Caryophylli nostri, quibus utimur ex Indicis Moluccarum commerciis ad conditūras, diversi omnino sunt ab hoc aromate, quod Plinius eo nomine agnoscit. Nam neque ii grana sunt, neque ulla in re piperi similes, præter colorem. Fortasse potius *Cubebæ* sit hoc Plinii granum, ut recte conjici a Scaligero puto, Exercit. 147. in Cardan. p. 496. et Exerc. 148. pag. 499. De Cubebis multa Clusius I. 23. Dalecamp. Hist. Plant. XVIII. 39. aliique.

[b] *Fert et*] Subintellige, India. Lycium Indicum describit, nec ab eo di-

in spinis[a] piperis similitudinem, præcipua amaritudine, foliis parvis densisque, cypri[3] modo,[c] ramis trium cubitorum, cortice pallido, radice lata, lignosaque, buxei coloris. Hac in aqua cum semine excepta[4 d] in æreo vase medicamentum fit, quod vocatur Lycion. Ea spina[e] et in Pelio monte nascitur, adulteratque medicamentum. Item asphodeli radix,[*] aut fel bubulum,[f] aut absinthium, vel rhus,[5 g] vel amurca. Lycion aptissimum medicinæ, quod est spumosum.[h] Indi in utribus camelorum aut rhinocerotum id mittunt. Spinam ipsam in Græcia quidam pyxacanthum[i] Chironium vocant.[6]

[*] *Ea spina admixta sincerum adulterat Lycium: neque ea spina solum, sed et asphodeli radix, &c.*

lect. *Indico.*—2 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Fert et in spina* Gronov. et al. ante Harduin.—3 Diosc. *buxi.*—4 Ita codd. Harduini, et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Hac in a. c. s. expressa* Dalec. *Hæc in aqua, &c.* Gronov. et al. ante Harduin.—5 Chiffl. *rus;* Gronov. et al. ante Harduin. *thus.*—6 '*Chironiam* Plin. xxiv. 14. Vocem tamen hic supervacuam arbitror.' *Dalec.*

NOTÆ

versum, quod a Dioscoride proponitur, I. 132. ut Dalecampio visum: nam Indicum quoque illud est, etsi in Cappadocia Lyciaque pariter gignitur. Ait esse arborem spinosam, fructu piperis instar nigro, amaro, denso, levi: foliis buxi similibus, densisque: ramis trium cubitorum, aut paulo longioribus: cortice pallido: radicibus numerosis, latis, lignosis. Quæ omnino cum Pliniana descriptione congruunt. Lycium porro quid sit, ignorari etiam a peritis herbariis pronuntiat Anguillara de Simp. Part. lib. III. p. 62. Nos arborem in Goana Indiæ regione, aliisque, *Hacchic*, succum ipsum *Cate*, vocitari, Clusio credimus I. 10. p. 163.

[c] *Cypri modo*] De Cypro dicemus cap. 52.

[d] *Excepta*] Expressa. Vide Notas et Emend. num. 7.

[e] *Ea spina*] Ejusdem quidem nominis, sed generis omnino disparis, perinde tamen ignoti: ex quo vilius medicamentum fiebat, quod adulterinum vocabant.

[f] *Fel bubulum*] Inter coquendum Lycium admixto felle bubulo, vel absinthii succo, vel amurca, inquit Diosc. loc. cit.

[g] *Vel rhus*] Vide Notas et Emend. num. 8.

[h] *Spumosum*] Quod igni accensum, dum restinguitur, rubentem spumam mittit, inquit Diosc. loc. cit. et post eum Oribasius, l. XI. p. 205. Plinius ipse XXIV. 77. de Lycio: 'Spuma ejus ac flos quidam oculorum medicamentis additur.' Vide quæ ibi dicturi sumus.

[i] *Pyxacanthum*] Πυξάκανθαν Diosc. quia spina est buxi folio. Plinius XXIV. 77. 'pyxacanthon chironiam.'

XVI. (VIII.) Et macir[j] ex India advehitur, cortex rubens[1] radicis magnæ, nomine arboris suæ: qualis sit ea, incompertum habeo. Corticis melle[k] decocti usus in medicina ad dysentericos præcipuus habetur.

XVII. Saccharon[l] et Arabia fert, sed laudatius India: est autem mel in arundinibus[m] collectum,[1] gummium modo candidum, dentibus fragile, amplissimum nucis avellanæ magnitudine, ad medicinæ tantum usum.

CAP. XVI. 1 Margo edd. Dalec. et Gronov. *ex Arabia adv. cortex ruffesc.* e Diosc.

CAP. XVII. 1 Margo edd. Dalec. et Gronov. *concretum* e Diosc.

NOTÆ

[j] *Et macir*] Dioscoridi I. 110. Oribas. loc. cit. Galeno, de Fac. Simp. Med. lib. VII. p. 205. Μάκερ φλοιός ἐστιν ἐκ τῆς Ἰνδικῆς κομιζόμενος, &c. Sic et Aëtius, tum in Ms. nostro Græco, tum in edit. Lat. de Re Med. lib. I. p. 28.

[k] *Corticis melle*] Hoc est, cum melle. Ita Galenus, et Aëtius quoque loc. cit. Ab ea vi nomen arbori a Lusitanis inditum refert A Costa Arom. c. 12. *Arbore de las Camaras*, hoc est, Arbor dysenteriæ: a Brachmanis Medicis, *Macré*. In provincia Malabarica et Cocini regno nasci, ibique visam a se, idem testatur.

[l] *Saccharon*] Dioscoridis, apud quem hæc totidem verbis extant II. 104. Pliniique σάκχαρον, ros ille matutinus fuit, quem apes mellis fingendi gratia colligunt: quare 'in arundinibus collectum' Plinio dicitur: non, uti saccharum nostrum, ex iisdem expressum, ac deinde coctum, coactumque in pyramidales formas. Num ros cœli ipse foret, num arundinis ipsius humor dulcis, Seneca subdubitat, Epist. 85. Ipsum rorem esse, quem Sol in arundinibus cogat, ad similitudinem salis, mellisque dulcedinem, affirmant Galenus de Fac. Simp. Medic. l. VII. p. 207. Oribas. lib. XI. fol. 205. ubi Marcoron. vocat: Alex. Aphrod. in Problem. et Isidor. Orig. XX. 2. Ex iisdem arundinibus, quibus et nostrum excipitur, senio confectis, lacrymæ seu gummi modo effluere, ac concrescere, unus credidit Saracenus in notis ad Diosc.

[m] *In arundinibus*] Non dixit, *ex arundinibus*. Aliud tamen sacchari genus fuit, apud antiquos, ex ipsis arundinum radicibus expressum, ut ait Solinus c. 52. p. 81. et Lucan. III. 237. 'Quique bibunt tenera dulces ab arundine succos.' Et Isidor. Orig. XVII. 7. 'In Indicis,' inquit, 'nasci arundines calamique dicuntur, ex quorum radicibus expressum suavissimum succum bibunt: unde et Varro ait: 'Indica non magna nimis arbore crescit arundo: Illius e lentis premitur radicibus humor, Dulcia cui nequeant succo concedere mella.'' Sed et sacchari genus istud a nostro dispar est ac diversum: arundines quoque ipsæ forte dissimiles: quanquam et sacchari nostri feraces apud Indos sunt plurimæ: aut si sunt eædem, diversus humoris eliciendi modus. Exprimebatur olim ab Indis ipsis ad potum duntaxat: a nostris

XVIII. Contermina Indis gens Ariana[n] appellatur, cujus spina lacrymarum[1] pretiosa, myrrhæ similis, accessu propter aculeos anxio.[o] Ibi et frutex pestilens raphani,[2] [p] folio lauri, odore equos invitante, qui pæne equitatu orbavit[q] Alexandrum primo introitu: quod et in Gedrosis accidit. Item laurino[r] folio[3] et ibi spina tradita est, cujus liquor aspersus oculis cæcitatem infert[4] omnibus animalibus. Necnon et herba[s] præcipui odoris referta minutis serpentibus, quarum ictu protinus moriendum esset. Onesicritus tradit in Hyrcaniæ convallibus ficis[5] similes esse arbores, quæ vocentur occhi, ex quibus defluat mel[t] horis matutinis duabus.

XIX. (IX.) Vicina est Bactriana,[1] in qua bdellium[a]

CAP. XVIII. 1 Dalec. *spina lacryma.* Mox, codd. Dalec. et Chiffl. *myrrhæ simili.*—2 Margo edd. Dalec. et Gronov. *brassicæ magnitudine*, ex Theophr.—3 'Ita libri editi. In Mss. Regg. *lario folio.* At ex Theophr. Hist. Plant. IV. 5. emendandum, *nullo folio.*' Brotier.—4 'Ita codd. Regg. et Editio princeps. In recentioribus, *inferret.*' Brotier. Cod. Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *inferret ;* Gronov. et al. ante Harduin. *infert.*—5 Chiffl. *fico.*

CAP. XIX. 1 *Bactrianæ* Chiffl.—2 Idem codex, *ipsi natura quæ gummi ;*

NOTÆ

hodie coquitur, densaturque in saccharum. Ac nihil est quidem unde plus jam voluptatis et deliciarum gulæ accedat. Solvitur in embammatis, cogitur in orbiculos, digeritur in panes, pinsitur in placentas; tornatur in crustula, fingitur in castella, in aviculas, et in omnium rerum simulacra, coquitur, aspergitur, duratur, incrustatur.

[n] *Gens Ariana*] Simile quiddam de Ariana spina recitat Theophr. Hist. Plant. IV. 5. sed codice ibi valde mendoso.

[o] *Anxio*] Infesto, molesto, difficili.

[p] *Raphani*] Subintellige, magnitudine, ex Theophr. loc. cit. unde hæc manarunt: *Ἄλλο δὲ ὄλημα, μέγεθος μὲν ἡλίκον ῥάφανος· τὸ δὲ φύλλον ὅμοιον δάφνῃ, καὶ τῷ μεγέθει, καὶ τῇ μορφῇ.* Cur *raphanum*, non *brassicam*, *ῥάφανον* verterit, alibi dicturi sumus, ubi de brassica et raphano agemus.

[q] *Equitatu orbavit*] Quod præsentis noxæ venenum id foret: *τοῦτο δὲ εἴ τις φάγοι, ἐναποθνήσκει.* Theophr.

[r] *Item laurino*] Vide Notas et Emend. num. 9.

[s] *Necnon et herba*] Theophr. loc. cit.

[t] *Defluat mel*] Arbori nomen esse *Quest :* melli, *Xirquest*, vel, ut vulgo, *Siracost*, quod Persica lingua lac ex arbore vox ea, *Quest*, sonat, auctor est Clusius I. 11. p. 164.

[a] *Bdellium*] Græcis *βδέλλα* et *βδέλλιον.*

nominatissimum. Arbor nigra est, magnitudine oleæ, folio roboris, fructu caprifici naturaque. Gummi[2] [b] alii brochon appellant, alii malacham, alii maldacon.[c] Nigrum[d] vero et in offas convolutum, hadrobolon. Esse autem debet translucidum,[3] [e] simile ceræ, odoratum, et cum fricatur,[f] pingue, gustu amarum citra acorem. In sacris vino perfusum, odoratius.[4] Nascitur et in Arabia,[g] Indiaque, et Media, ac Babylone. Aliqui peraticum[5] [h] vocant ex Media advectum. Facilius[6] [i] hoc et crustosius, amariusque: at Indicum humidius et gumminosum.[7] [j] Adulteratur amygdala[k] nuce. Cetera[l] ejus genera cortice et scordasti.[8] [m]

alii codd. ap. Dalec. *natura gummi.* Mox, cod. Dalec. *alii precon;* unde Dalecampius legit, *alii prochoon*, quasi *primarium: blochon* Vet. ejusd. *bolchon* Diosc. *brocon* Chiffl. Deinde, pro *malacham*, quod ex suis, Dalecampii et aliorum codd. recepit Harduinus, *malachram* habent edd. vett. et Gronov.—3 Codex Salmasii, *translucidæ*.—4 Cod. Dalec. *perfuso moderatius.*—5 *Aliqui paraneum* in eodem cod.—6 *Fragilius* margo edd. Dalec. et Gronov. et sic al. ap. Laet.—7 'Ita hic et alibi passim codd. Sine auctoritate in libris editis, *gummosum*.' Brotier. *cumminosum* Chiffl.—8 Vet. Dalec. *et surd.* Chiffl. *et scorti.*—9 Dalec.

NOTÆ

[b] *Gummi*] Quod ex arbore bdellio manat, et ipsum quoque bdellium nominatum. Sed quod sub eo nomine nunc prostat in officinis, adulteratum est. Sincerum est, quod vocant Lusitani, *Anime*, quale a Nicol. Monardo describitur de Simpl. Med. cap. 1. Bactrianum tamen Indicumque Bdellium, Benjuinum officinarum est: *Benjoin*, sive *Benzoin*.

[c] *Alii maldacon*] In Indice hujus libri, *Malodacon*. Apud Diosc. I. 80. literis permutatis, *μάδαλκον*.

[d] *Nigrum*] Alterum hoc bdellii genus est: alterum enim subalbidum, quod præstantissimum. Diosc. loc. cit. *ἔστι δὲ καὶ ἕτερον ῥυπαρὸν καὶ μέλαν, ἁδρόβωλον, παλαθῶδες, κομιζόμενον ἀπὸ τῆς Ἰνδικῆς. Est et alterum bdellium, sordidum, ac nigrum, grandioribus glebis, in offas convolutum, quod ex India advehitur.*

[e] *Translucidum*] Gummi videlicet. Isidorus Orig. XVII. 8. 'Bdelia Indiæ et Arabiæ arbor, cujus lacryma melior Arabica. Est enim lucida, subalbida, levis, pinguis, æqualiter cerea, et quæ facile molliatur, neque ligno vel terræ commixta, amara, odoris boni. Nam ex India sordida est, et nigra, et majori gleba.'

[f] *Cum fricatur*] Ita libri omnes. Alii, *cum friatur*, male.

[g] *In Arabia*] Quare et Saracenica arbor a Diosc. appellatur.

[h] *Peraticum*] Sic libri omnes. *Περατικὸν ἐκ περάτων γῆς*, quod ab extremo fine terrarum petitur.

[i] *Facilius*] Tractabilius, nec æque tactu adhærescens, atque illud quod humidius est.

[j] *Et gumminosum* [*gummosum*] Mss. *gumminosum*.

[k] *Amygdala*] Hoc Benjoinum illud est, quod amygdaloides vocant, propterea quia ungues seu maculas can-

Ita vocatur arbor æmulo[9] gummi. Sed deprehenduntur (quod semel dixisse et in ceteros odores satis sit) odore, colore, pondere, gustu, igne. Bactriano nitor siccus,[10] [n] multique candidi ungues.[o] Præterea suum pondus, quod gravius esse aut levius[11] non debeat. Pretium sincero in libras X. terni.[12] [p]

XX. Gentes[q] supra dictas Persis attingit, Rubro mari (quod ibi Persicum vocavimus[r]) longe in terra[1] æstus agente, mira arborum natura. Namque erosæ sale, invectis derelictisque similes, sicco littore radicibus nudis polyporum[2] modo amplexæ steriles arenas spectantur. Eædem mari adveniente fluctibus pulsatæ, resistunt immobiles. Quin et pleno æstu operiuntur totæ: apparetque rerum argumentis asperitate[s] aquarum illas ali. Magnitudo miranda est, species similis unedoni,[3] [t] pomum amygdalis extra, intus contortis nucleis.

arboris æmulum; Vet. Dalec. *arbor æmula.*—10 Ita codd. Dalec. et Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Bactrio nitor secus* Chiffl. *Bactriano nidor siccus* Gronov. et edd. vett. *B. nitor suus* conj. Pintian. —11 Cod. Dalec. *ac levius.*—12 Parm. *decem tantum terni;* cod. Dalec. *X. IIII.*

CAP. XX. 1 Dalec. *terram*, vel *terras.*—2 Margo edd. Dalec. et Gronov. *adrachnes*, e Theophr.—3 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *unedonis* Gronov. et vulgg.

NOTÆ

didas admixtas habet, amygdalarum instar, ut recte observat Clusius Arom. I. 5. p. 156.

[l] *Cetera*] Sive Benjuini, sive *Anime* genera reliqua, etiam scordasti cortice admixto, vel gummi ejus arboris, adulterantur. Δολοῦται δὲ μιγνύμενον κόμμει, inquit Diosc. Varia Benjuini genera enumerat idem Clusius loc. cit.

[m] *Scordasti*] In Indice hujus libri, *Scordacti*. Mss. Reg. 1. 2. et Colb. 2. ac Chiffl. hoc loco, *Scorti*. Simile bdellio gummi fundere ac pæne par, æmulumque, dicitur.

[n] *Nitor siccus*] Vide Notas et Emend. num. 10.

[o] *Ungues*] Lucentes ac læves, instar unguium, maculæ: quales in Benjoino amygdalino deprehenduntur. Dioscoridi bdellium, quod et a Bactriano diversum, et *Anime* a Lusitanis appellari superius diximus, lævorem coloremque unguis æqualiter præfert in tota gleba, ὄνυχι ὅμοιος: quæ verba Serapion male accepit.

[p] *X. terni*] Denarii terni: monetæ Gallicæ, asses quatuor et viceni.

[q] *Gentes*] Quæ hac sectione continentur, ea totidem verbis habet Theophr. Hist. Plant. IV. 8.

[r] *Vocavimus*] Lib. VI. 28.

[s] *Asperitate*] Salsitudine.

XXI. (X.) Tylos[a] insula in eodem sinu est, repleta sylvis, qua spectat Orientem, quaque et ipsa æstu maris perfunditur.[1] Magnitudo singulis arboribus fici, flos suavitate inenarrabili, pomum lupino[b] simile, propter asperitatem intactum omnibus animalibus. Ejusdem insulæ excelsiore suggestu lanigeræ[c] arbores alio modo, quam Serum. His folia infœcunda:[d] quæ, ni minora essent, vitium[e] poterant videri. Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas,[f] quæ maturitate ruptæ ostendunt lanuginis pilas,[2] ex quibus vestes pretioso linteo faciunt.

(XI.) Arbores[g] vocant gossympinos:[3] fertiliore etiam Tylo minore, quæ distat X. M. pass.

XXII. Juba circa fruticem lanugines esse tradit, linteaque ea[1] Indicis præstantiora. Arabiæ autem arbores, ex quibus vestes faciant, cynas[h] vocari, folio palmæ simili.

CAP. XXI. 1 Chiffl. *profunditur.* Mox, Chiffl. *Magnitudo similis.*—2 Vet. Dalec. *pilos.*—3 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *gossampinum* cod. Dalec. *gossympinum* Chiffl. *gossampinus* Dalec. *gossampinos* Gronov. et vulgg. Mox, Vet. Dalec. *fertiliores.* Pro *X. M. pass.* libro sexto legitur *XII.*

CAP. XXII. 1 Vet. Dalec. *fieri.*—2 Idem Vet. *miremur.* *In eo tractu est et alia.*

NOTÆ

[t] *Unedoni*] *L'arbousier.* Theophr. *ὅμοια τῇ ἀδράχνῃ* dixit, hoc est, *portulacæ:* quam folio similem unedoni esse dicemus XIII. 40.

[a] *Tylos*] Et hæc rursum expressa fidelissime ex Theophr. Hist. Plant. IV. 9. De Tylo Plinius VI. 32.

[b] *Lupino*] De quo XVIII. 36.

[c] *Lanigeræ*] Quas Gossympinos sive gossypinos mox appellabit.

[d] *Infœcunda*] Hoc est, lanæ minime feracia, qualia Serum esse diximus VI. 20.

[e] *Vitium*] Vitis foliis similia, *ὅμοια τῇ ἀμπέλῳ, πλὴν μικρὸν,* inquit Theophr.

[f] *Cucurbitas*] Fructus cucurbitarum similes. Eadem refert Herod. III. 106. Fructum describit eleganter Julius Pollux VII. 17.

[g] *Arbores*] Quas proxime attigit, et lanigeras vocavit. Hæc enim a superioribus hactenus perperam divulsa. In Indice libri hujus, *gossypinon.* In Mss. hoc loco, *gossympinos.* Theophr. et Herod. loc. cit. *δένδρα ἐριοφόρα, arbores* pariter *lanigeras* vocant: arbores, inquam, ut intelligas ab ea planta seu frutice differre, unde legitur gossypium nostrum, *le coton:* de quo XIX. 2. etsi nihil discrepare visum est Dalecampio, Hist. Plant. II. 221. sed errore falso.

[h] *Cynas*] In Indice hujus libri, *Chynas.*

Sic Indos suæ arbores vestiunt. In Tylis[i] autem et alia arbor floret albæ violæ specie, sed magnitudine quadruplici, sine odore, quod miremur in eo tractu.[2] [j]

XXIII. Est et alia[k] similis, foliosior tamen, roseique floris: quem noctu comprimens, aperire incipit Solis exortu, meridie expandit. Incolæ dormire eum dicunt. Fert eadem[l] insula et palmas, oleasque, ac vites, et cum reliquo pomorum genere ficos. Nulli arborum folia ibi decidunt. Rigaturque gelidis fontibus, et imbres accipit.

XXIV. Vicina his Arabia[1] flagitat quandam generum[m] distinctionem, quoniam fructus iis[2] constat radice,[a] frutice, cortice, succo, lacryma, ligno, surculo, flore, folio, pomo.

XXV. (XII.) Radix et folium[n] Indis est maximo pretio.[1] Radix costi[o] gustu fervens, odore eximio, frutice alias

[a] *Utilitatem ea genera afferunt, radice, &c.*

CAP. XXIV. 1 '*Arabia.* Hic finis capitis. Deinde: *Flagitant aromata quand. gen. dist. quon. fere cuncta ea constant.*' Dalec. Ita alii ap. Laet.—2 Al. ap. Laet. *fructibus is*; Gel. *fructus is.*

CAP. XXV. 1 'Lego: *Nardus, costi radix, et folium, Indis sunt et in maxi-*

NOTÆ

[i] *In Tylis*] Theophr. Hist. IV. 9.

[j] *In eo tractu*] In quo sunt fere omnia, quæ ibi gignuntur, odorata.

[k] *Est et alia*] Theophr. loc. cit. Contrariæ indolis est *Parizataco*, Malabaricæ Goanæque regionis arbos, quam Christ. A Costa describit, Arom. I. 37. quæ flores aperire incipit Solis occasu, amittit exortu: idcirco Arborem Tristem vocant. Eadem a Clusio describitur, pingiturque, II. 1. p. 225.

[l] *Fert eadem*] Theophr. loc. cit. et August. de Civit. XXI. 5.

[m] *Generum*] Aromatum, quæ ipsa gignit. Constant enim ea, 1°. radice, ut costus: 2°. frutice, ut cinnamomum, et casia: 3°. cortice, ut macir: 4°. succo, ut styrax, panax, et silphium: 5°. lacryma, ut balsamum, &c.

[n] *Radix et folium*] Radix ea costi est: folium, nardi. Hæc κατ' ἐξοχὴν et radix et folium appellantur. A malobathro, quod folium Indicum pariter vocant, et in paludibus Indicis gignitur, longe istud diversum, ut recte admonet Dioscor. I. 11. quanquam id nardo similem vim habet, ut docet Galenus de Fac. Simp. Med. l. VII. p. 205.

[o] *Radix costi*] Hæc quoque Diosc. I. 15. Nomen etiamnum retinet in officinis, 'Costus.' Describitur accurate a Charasio, in Pharmacopœia Galenica, c. 20. p. 292.

inutili. Primo statim introitu amnis Indi in Patale insula, duo[2] sunt ejus genera: nigrum, et quod melius,[p] candicans. Pretium in libras X. VI.[3][q]

XXVI. De folio[1] nardi[a] plura dici par est, ut principali in unguentis. Frutex est[b] gravi et crassa radice, sed brevi ac nigra, fragilique, quamvis pingui, situm redolente, ut cyperi,[c] aspero[2] sapore, folio parvo densoque. Cacumina in aristas[d] se spargunt:[3] ideo gemina dote nardi spicas ac folia celebrant. Alterum[e] ejus genus apud Gangem nascens, damnatur in totum, ozænitidis[4][f] nomine, virus redolens. Adulteratur et pseudonardo[g] herba, quæ ubique

---

mo pretio.' Dalec. *est et maximo* cod. Dalec.—2 Cod. Dalec. *inutili, primo, &c. insula. Duo.*—3 *P. in libras XVI.* Gronov. et al. ante Harduin.

CAP. XXVI. 1 *De modo* Dalec.—2 Codd. Dalec. et Chiffl. *aut cupressum, aspero;* Vet. Dalec. *ut cypressi aspero.*—3 Salmasius, *Cacumine aristæ se spargunt;* cod. Dalec. *Cacumina aristæ spargunt.* Dalecampius legit, *in spicas.*—4

NOTÆ

[p] *Et quod melius*] Diosc. loc. cit. et Oribas. lib. XI. p. 202.

[q] *X. VI.*] Ita scribendum, non *XVI.* Hoc est, denarii sex: monetæ nostræ, asses octo et quadraginta.

[a] *De folio nardi*] De Indica nardo hæc sunt accipienda.

[b] *Frutex est*] Diversi igitur generis a Syriaca nardo, Celtica, Creticaque: quæ genera omnia non frutices, sed herbæ, sunt, ut mox dicetur.

[c] *Ut cyperi*] Sic Diosc. I. 6. *καὶ μέτα τοῦ κυπειρίζειν ἐν τῇ ὀσμῇ, odore cyperum imitatur.* De cypero, cui odor est qui nardum imitetur, dicemus XXI. 70. At in Mss. Reg. Colb. Chiffl. et Paris. hoc loco *aut cupressum* legitur.

[d] *In aristas*] Auctor libri de Simp. Med. ad Paternian. inter Galeni opera, tom. XIII. p. 999. 'Spica nardi,' inquit, 'ad similitudinem cognominata est: similis est enim spicæ frumenti, et plurimas habet velut aristas,' &c. Statius Sylv. lib. V. 'Odoratas nec Arabs decerpsit aristas.' Spicæ, seu aristæ, folio parvo densoque constant. Nardus idcirco Indica gemino nomine commendatur, spicæ, et foliorum. Quanquam nardi spica a Galeno de Antid. I. 14. p. 887. pro radice accipitur, quoniam quæ pars spicæ nomen habet, radici est proxima. Nardi aristarum iconem Clusius exhibet, Arom. I. 33. p. 202. Hæc *νάρδος πιστική*, hoc est, *vera*, in Sacris Codicibus, ex qua magni pretii unguentum fiebat. In Batavia Indiæ agro nascitur.

[e] *Alterum*] Hæc pariter Diosc. I. 6.

[f] *Ozænitidis*] Ab *ὄζαινα*, quod odore fœdo nares feriat.

[g] *Pseudonardo*] Lectam a se pseudonardum in Genebra monte Delphinatus, testatur Charasius in Pharmacop. Galen. c. 20. p. 292. Quamobrem hallucinantur ii qui putant esse lavendulam, *la Lavande.*

nascitur crassiore atque latiore folio, et colore languido in candidum vergente. Item sua radice [h] permixta ponderis causa, et gummi, spumaque argenti, aut stibio, ac cypero,[i] cyperive [5] cortice. Sincerum [j] quidem levitate deprehenditur, et colore rufo, odorisque suavitate, et gustu maxime siccante os, sapore jucundo. Pretium spicæ in libras X. C.[k] Folii [6] divisere annonam: [l] ab amplitudine hadrosphærum vocatur majoribus foliis,[m] X. L.[7] [n] Quod minore folio est, mesosphærum appellatur: emitur X. LX. Laudatissimum microsphærum e minimis folium: pretium ejus X. LXXV. Odoris gratia omnibus major recentibus.

Dalec. *gangitidis.*—5 Ita codd. Regg. Brot. et Editio princeps. *argentea, ut stibi, ac cypero, cyperive* cod. Dalec. *argenti aut stibii, ac cyperive* Chiffl. *argenti, aut stibio, cyperive* Gronov. et vulgg. *argenti, aut stibio, ac cypiro, cyperive* codd. Harduini, item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. Salmasius *radice* pro *cortice.*—6 *Folia* Gronov. et edd. vett. et sic etiam in omnibus Harduini codd. Vide Nott. Varr.—7 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *pipulis X. XXX.* Chiffl. aliusque codex ap. Laet; *pilulis, &c.* Salmasius; *foliis L.* Ms. in marg. edd. Dalec. et Gronov. *foliis X. XXX.*

NOTÆ

[h] *Sua radice*] Radiculis seu fibris tenuibus.

[i] *Ac cypero* [*cypiro*] Has voces ex Mss. Reg. et Colb. addidimus. De cypiro, cui candor odorque vicinus nardo, dicemus XXI. 69. De stibio XXXIII. 33. Habet his paria Diosc. I. 6.

[j] *Sincerum*] Diosc. loc. cit.

[k] *In libras X. C.*] Denarii centum, monetæ Gallicæ libras efficiunt quadraginta. Nunc vilius emitur, multo expeditiore ac frequentiore commercio apud Indos, quam olim fuit, ut notat Garcias, Arom. I. 33. p. 202.

[l] *Folii . . . annonam*] Hoc est, pretium aliud alii nardi folio mercatores fecere: majori, minus: minimo, maximum. Ita Mss. omnes, non *folia*. Quod porro de foliis nardi Plinius, hoc de malobathro quoque, quod Indicum folium κατ' ἐξοχὴν vocant, prodidit Auctor Peripli maris Erythræi: qui tria malobathri genera facit: primum quod majore folio, hadrosphærum: forte quod in sphæras seu pilulas folia ea convolverentur: quod ex minore, mesosphærum: quod ex minimo denique, microsphærum: Γίνεται δὲ γένη τρία· ἐκ μὲν τοῦ μείζονος φύλλου, τὸ ἁδρόσφαιρον, μαλάβαθρον λεγόμενον· ἐκ δὲ τοῦ ὑποδεεστέρου, τὸ μεσόσφαιρον· ἐκ δὲ τοῦ μικροτέρου, τὸ μικρόσφαιρον. Nota locutio, 'incendere annonam,' vel ut Varro loquitur, 'excandefacere annonam:' Galli dicunt, *enchérir*.

[m] *Majoribus foliis*] Sic Auctor Peripli mox laudatus. At in Mss. Reg. et Colb. *pipulis* legitur, forte pro *pilulis*, seu sphærulis.

[n] *X. L.*] Ita Mss. omnes. Denarii quinquaginta, sunt monetæ Gallicæ, libræ viginti. Denarii LX. libræ viginti quatuor. Denique LXXV. libræ tricenæ.

Nardo color [o] qui inveteraverit,[8] nigriori melior. In nostro orbe [p] proxime [9] [q] laudatur Syriacum,[r] mox Gallicum, tertio loco Creticum,[10] [s] quod aliqui agrium [t] vocant, alii phu, folio olusatri,[u] caule cubitali, geniculato, in purpura [v] albicante, radice obliqua villosaque,[w] et imitante avium pedes. Baccharis vocatur nardum rusticum, de quo dicemus [x] inter flores. Sunt autem ea omnia herbæ præter Indicum. Ex iis Gallicum [y] et cum radice vellitur, abluiturque vino. Siccatur in umbra, alligatur fasciculis in charta, non multum ab Indico differens, Syriaco tamen levius. Pretium X. III.[11] [z] In his probatio una, ne sint fragilia, et arida potius, quam sicca, folia. Cum Gallico [a] nardo semper [12]

Gronov. et vulg.—8 *N. c. si inveteravit* cod. Dalec. *N. c. qui inveteravit* Franzius.—9 Dalec. *primum.*—10 *Ponticum* Diosc.—11 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. '*Pretium sic XIII.* Parm. prave.' *Dalec. Pretium XIII.* Gronov. et al. ante Harduin.—12 Dalec. *sæpe.*

NOTÆ

[o] *Nardo color*] Rufus.

[p] *In nostro orbe*] In Romano imperio. Nam quare Syriaca nardus diceretur, quam tamen India mitteret, perridiculam rationem Dioscorides excogitavit, I. 6. vel ab aliis proditam probavit: quod nempe montis Indici, in quo nardus nasceretur, pars una Syriam, altera Indos spectaret: quod ante nos risit Dalecampius Hist. Plant. VIII. 21. Syriaca dicitur, quæ in Syria oritur: ut Gallica, Creticaque, quæ in Galliis Cretaque provenit.

[q] *Proxime*] Post Indicum.

[r] *Syriacum*] Spicam nardi Syriacæ ad torminosos commendat Scribonius Largus, Compos. 113. Gallicam, *Κελτικὴν νάρδον* Diosc. I. 7. In officinis Spica Celtica dicitur: recte pingitur a Clusio Hist. Plant. IV. 39. et a Matthiolo in Diosc. I. 7. p. 33. In Pyrenæis montibus frequens.

[s] *Creticum*] Et Creticæ nardi meminit Galenus de Antid. I. 14.

[t] *Agrium*] Hoc est, sylvestre. Dioscor. I. 10. *Φοῦ, οἱ δὲ καὶ τοῦτο ἀγρίαν νάρδον καλοῦσι.* Ex hac porro Dioscoridis ac Plinii descriptione, sunt enim ambæ geminæ ac plane pares, nardum Creticam liquet esse eam, quam et herbarii et officinæ vocant Valerianam majorem, ut Matthiolus animadvertit, a quo recte depingitur, in loc. Diosc. cit. p. 39. In Gallia frequens, locis montuosis.

[u] *Olusatri*] Ἱπποσελίνου, de quo XIX. 48.

[v] *In purpura*] Caulis, inquit, in purpura albicat. Diosc. ait caulem purpurascere: flores in purpura albicare: *καυλὸν ἐμπόρφυρον, ἄνθη ἐν τῷ λευκῷ διαπόρφυρα.*

[w] *Villosaque*] Fibrosa.

[x] *De quo dicemus*] Lib. XXI. c. 16.

[y] *Ex iis Gallicum*] Diosc. I. 7.

[z] *Pretium X. III.*] Ita scribendum, non conjunctim, *XIII.* Hoc est, denarii tres, monetæ Gallicæ asses viceni quaterni.

[a] *Cum Gallico*] Reliqua deinceps

nascitur herba, quæ hirculus vocatur, a gravitate odoris et similitudine,[b] qua maxime adulteratur. Distat, quod sine cauliculo est, et quod minoribus foliis, quodque radicis neque amaræ, neque odoratæ.

XXVII. (XIII.) Nardi vim habet et asarum:[1] quod et ipsum aliqui sylvestre nardum[c] appellant. Est autem hederæ foliis, rotundioribus tantum mollioribusque, flore purpureo, radice Gallici nardi:[2] semen acinosum,[d] saporis calidi ac vinosi. Montibus[e] in umbrosis bis anno floret. Optimum in Ponto, proximum in Phrygia, tertium in Illyrico. Foditur cum folia mittere incipit, et in Sole siccatur, celeriter situm trahens,[3] ac senescens. Inventa nuper et in Thracia herba est, cujus folia nihil ab Indico nardo distant.

XXVIII. Amomi uva[f] in usu[g] est, Indica[1] vite labrusca: ut alii existimavere, frutice myrtuoso,[h] palmi altitu-

CAP. XXVII. 1 *Nardum habetur et asarum* cod. Dalec.—2 Chiffl. *nardi simile.* Salmasius legit, *radici alligato, allerci simili, acinoso, &c.*—3 Cod. Dalec. *succum trahens.*

CAP. XXVIII. 1 Dalec. *est ex Indica.* 'Glossema esse, *labrusca*, censebat eruditus Petavius.' *Brotier.* Mox, *frutice venoso* Vet. Dalec. *frutice mutuoso*

NOTÆ

habet totidem verbis Diosc. loc. cit. et Oribasius lib. XII. p. 208. Inter nardi Celticæ fasciculos herbam eam, quæ hirculus dicitur, Carol. Clusius deprehendisse se testatur Arom. I. 33. ubi ejus iconem repræsentat. Vidit et Lobelius, ut eidem credimus, in Notis Mss. ad lib. Aloys. Anguillara de Simp. p. 23.

[b] *Et similitudine*] Cum nardo Celtica, ut testis est Clusius, qui contulit.

[c] *Sylvestre nardum*] Ἄσαρον, οἱ δὲ νάρδον ἀγρίαν καλοῦσι, Diosc. I. 9. a quo iisdem ferme verbis describitur. In officinis retinet nomen. Galli *Cabaret* vocant. A Matthiolo recte pingitur, in locum Dioscor. cit. p. 36.

[d] *Semen acinosum*] Florem habet purpureum, inquit Oribasius lib. XI. fol. 191. in quo semen est acino simile. In Mss. Reg. et Colb. *radice Gallici nardi simile acinosum.*

[e] *Montibus*] Hæc Diosc. et Oribas. locis citatis.

[f] *Amomi uva*] Uvam vocat, quoniam uvæ similis fructus est: ut arbor ipsa labruscæ viti. Dioscor. I. 14. Ἄμωμόν ἐστι θαμνίσκος οἱονεὶ βότρυς, κ. τ. λ. Ipsum est, quod in officinis vidimus 'Amomum racemosum' appellari, quodque luculenter a Charasio describitur, in Pharmacop. Galen. c. 20. p. 295. In Mss. *Amomi juba*, lectione haud aspernanda.

[g] *In usu*] In compositione Theriacæ. Vide Charasium, loc. cit.

dine: carpiturque cum radice, manipulatim leniter[2] componitur, protinus fragile. Laudatur[i] quam maxime Punici mali[3] foliis simile, nec rugosis, colore rufo. Secunda bonitas pallido. Herbaceum pejus, pessimumque candidum, quod et vetustate evenit. Pretium uvæ in libras X. LX.[4 j] friato vero amomo X. XLVIII.[5 k] Nascitur[l] et in Armeniæ parte quæ vocatur Otene, et in Media, et in Ponto. Adulteratur foliis Punicis,[6] et gummi liquido, ut cohæreat convolvatque se in uvæ modum. Est et quæ vocatur amomis,[m] minus venosa atque durior, ac minus odorata: quo apparet, aut aliud esse, aut colligi immaturum.

XXIX. Simile his[n] et nomine et frutice cardamomum,[o] semine oblongo. Metitur eodem modo et in Arabia.[p] Quatuor ejus genera: viridissimum ac pingue, acutis angulis,

Chiffl. *f. multuoso* cod. ap. Laet. *f. myrteolo* codex Josephi Scaligeri.—2 Cod. Dalec. *capitur cum radice manu paulatim et leniter;* Chiffl. *capiturque c. r. manupilatim leviter.*—3 Margo edd. Dalec. et Gronov. *bryoniæ mali.*—4 Vet. Dalec. *sicli LXX.*—5 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *X. LVIII.* Gronov. et al. ante Harduin.—6 *Punici* cod. Dalec. *bryoniæ* ut antea Diosc.

NOTÆ

[h] *Myrtuoso*] Simili myrto, quam ipsius plantæ veram esse faciem tradit Nicol. Maronea Veron. de Amomo, p. 54. Vide Notas et Emend. num. 11.

[i] *Laudatur*] Diosc. loc. cit.

[j] *X. LX.*] Denarii sexaginta, hoc est, monetæ Gallicæ, libræ viginti quatuor.

[k] *X. XLVIII.*] Denarii XLVIII. monetæ Gallicæ efficiunt libras novemdecim, cum assibus quaternis. Friatum amomum uva fracta dicitur, acinique a pediculo divulsi.

[l] *Nascitur*] Non in India solum, inquit, sed et in Armenia. Ad Pontum vero quod attinet, Busbequius, qui eas lustravit oras, sic retulit, Epist. I. p. 34. 'Amomum, quod Dioscorides etiam in Ponto nasci scribit, nequicquam magno studio requisivimus: ut nesciam stirpsne ea interierit, an solum verterit.'

[m] *Amomis*] 'Ἀμωμὶς Dioscoridi, loc. cit. qua amomum ipsum adulterari scribit, ut et Oribasius lib. XI. fol. 189. Haud recte pingitur a Clusio Arom. I. 31. neque a Dalec. p. 1814.

[n] *Simile his*] Amomo et amomidi.

[o] *Cardamomum*] Καρδάμωμον, de quo Diosc. I. 5. In officinis retinet nomen. Describitur a Charasio, loc. cit. ea plane facie, qua ipsi vidimus.

[p] *Et in Arabia*] Et in India, inquit, et in Arabia metitur eodem modo: hoc est, carpitur cum radice, manipulatimque componitur. Diosc. loc. cit.

contumax frianti,[1] [q] quod maxime laudatur: proximum e rufo candicans: tertium brevius atque nigrius. Pejus tamen varium et facile tritu, odorisque parvi: qui verus,[r] costo vicinus esse[2] debet. Hoc et apud Medos[s] nascitur. Pretium optimi in libras x. duodecim.[3] [t]

XXX. Cinnamomo proxima gentilitas[a] erat, ni prius Arabiæ divitias indicari conveniret, causasque, quæ cognomen illi felicis ac beatæ dedere. Principalia ergo in illa thus, et myrrha: hæc et cum[1] Troglodytis communis.

(XIV.) Thura,[b] præter Arabiam, nullis, ac ne Arabiæ quidem universæ. In medio ejus fere sunt Atramitæ,[2] pagus[c] Sabæorum, capite regni Sabota, in monte excelso, a quo octo mansionibus[d] distat regio eorum thurifera, Saba[e] appellata. (Hoc significare[3] Græci mysterium

CAP. XXIX. 1 'Habent quidem codd. *fricanti:* sed hæc sæpe confundunt. Sic in Ms. Reg. 1. infra XIII. 7. *fricatur* pro *friatur.*' Brotier. Mox, Chiffl. *hoc maxime.*—2 Margo edd. Dalec. et Gronov. *parvi. Quod verius Costo vicinius esse.*—3 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *libras duodecim* Gronov. et edd. vett.

CAP. XXX. 1 Chiffl. *hæc atque cum.*—2 Margo edd. Dalec. et Gronov. *Adramyta* e Theophr. Mox, Gronov. et al. ante Harduin. *pagus Sabæorum, capite regni Sabota, in monte, &c.* Pro *capite,* Dalec. habet *caput.*—3 Ita codd. Regg. Brot. Lang. et Editio princeps. *Saribus appellatur, hoc, &c.* Chiffl. *Saba*

NOTÆ

[q] *Frianti* [*fricanti*] Vel *frianti,* frangenti. Diosc. δύσθραυστον. Oribas. lib. XI, fol. 200. quod difficulter frangitur.

[r] *Qui verus*] Subintellige, odor. Confidenter nimis emendat Dalecampius: *Quod verius, costo vicinius.*

[s] *Et apud Medos*] Hoc est, non in India solum, et Arabia. Dioscor. loc. cit.

[t] *X. duodecim*] Denarii notam, quæ exciderat, adjecimus. Efficiunt duodeni, monetæ Gallicæ, libras quatuor, cum assibus sedecim.

[a] *Gentilitas*] Nominis affinitas, propter quam proxime post amomum et cardamomum dici de cinnamomo videbatur opportunum.

[b] *Thura*] Transcribit hic Plinium Solinus c. 33. p. 62. Plinius Theophr. Hist. Plant. IX. 4.

[c] *Pagus*] Non κώμην ea vox, vicumve, sed regionem, præfecturam, toparchiamque significat. Glossæ: *Pagus,* τοπαρχία, χώρα, νομός. De his egimus VI. 32.

[d] *Mansionibus*] Mansio iter est unius diei. Mansiones camelorum mox appellantur c. 32.

[e] *Saba*] An ἀπὸ τοῦ σέβειν, quod in cultu Deorum præcipuus thuris usus est? Σαβοὺς appellatos esse, qui Deo Sabasio, hoc est, Baccho, initiati forent, scribit Harpocration, p. 265.

dicunt.) Spectat ortus Solis æstivi, undique rupibus invia, et a dextra mari scopulis inaccesso.[4] Id solum[f] e rubro lacteum traditur. Sylvarum longitudo est, schœni[5] XX.[g] latitudo dimidium ejus. Schœnus patet, Eratosthenis ratione, stadia XL. hoc est, passuum quinque millibus: aliqui XXXII. stadia singulis schœnis dedere. Attolluntur colles alti,[6][h] decurruntque et in plana arbores sponte natæ. Terram argillosam[7][i] esse convenit, raris fontibus a cnitrosis. Attingunt et Minæi, pagus alius, per quos evehitur uno tramite angusto. Hi primi commercium thuris fecere, maximeque exercent: a quibus et Minæum dictum est. Nec præterea Arabum alii thuris arborem vident, ac ne horum quidem omnes. Feruntque MMM.[8][j] non amplius esse familiarum, quæ jus per successiones id sibi vindicent. Sacros vocari ob id, nec ullo congressu fœminarum, funerumque, cum incidant eas arbores aut metant,[9] pollui: atque ita religione merces augeri. Quidam promiscuum jus iis populis esse tradunt in sylvis: alii per vices annorum dividi.

XXXI. Nec arboris ipsius quæ sit facies constat. Res in Arabia gessimus, et Romana arma in magnam partem ejus penetravere: Caius etiam Cæsar.[k] Augusti filius inde

appellata, quod significare, uncinis omissis, edd. ceteræ ante Brotier.—4 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *maris scopulis inaccesso* codd. Dalec. et Chiffl. *maris scopulis inaccessa* Gronov. et vulgg. ante Harduin.—5 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *schœnorum* Gronov. et edd. vett.—6 Cod. Dalec. *colles alii.* Mox, Dalec. *plana arbore sponte nascente.*—7 Vet. Dalec. *arenosam.* Margo edd. Dalec. et Gronov. *subargillosam, et in latus crustas fissilem,* e Theophr.—8 *Feruntque quinque M. CCC.* Vet. Dalec. *Feruntque* ↀ, i. e. *mille*, Salmasius.—9 Dalec. *incidunt eas arb. aut metunt.* Idem mox, *religionem mercis.*

NOTÆ

[f] *Id solum*] Terra, humus.

[g] *Schœni XX.*] De schœnis egimus VI. 30.

[h] *Colles alti*] Iidemque operti nive, inquit Theophr. Hist. Plant. IX. 4.

[i] *Terram argillosam*] Theophr. loc. cit.

[j] *Feruntque MMM.*] Deest in Reg. et Colb. 2. familiarum numerus. At in Colb. 3. *Feruntque non amplius esse familiarum quinque, quæ jus, &c.* Habet hæc quoque Solinus, tacito familiarum numero, c. 23. p. 62. et 63.

[k] *Caius etiam Cæsar*] Vide quæ diximus VI. 32.

gloriam petiit, nec tamen ab ullo (quod equidem sciam) Latino arborum earum tradita[1] est facies. Græcorum exempla[2] variant. Alii folio[l] piri, minore duntaxat, et herbidi coloris prodidere.[3] Alii lentisco[m] similem subrutilo. Quidam[n] terebinthum esse, et hoc visum Antigono regi allato frutice. Juba[o] rex iis voluminibus, quæ scripsit ad C. Cæsarem Augusti filium ardentem fama Arabiæ, tradit contorti[p] esse caudicis, ramis aceris maxime Pontici, succum amygdalæ modo emittere: talesque in Carmania apparere, et in Ægypto satas studio Ptolemæorum regnantium. Cortice lauri[q] esse constat: quidam et folium[r] simile dixere. Talis certe fuit arbor Sardibus.[s] Nam et Asiæ reges serendi curam habuerunt. Qui mea ætate legati ex Arabia venerunt, omnia incertiora fecerunt, quod jure miremur, virgis etiam thuris ad nos commeantibus: quibus credi potest, matrem quoque terete et enodi[4] fruticare trunco.

XXXII. Meti semel anno solebat, minore occasione vendendi. Jam quæstus alteram vindemiam[1] [a] affert. Prior

Cap. XXXI. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. *arborum etiam tradita* Gronov. et al. ante Harduin.—2 *Græcorum exemplaria* Dalec.—3 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *prodire* Gronov. et vulgg. ante Harduinum.—4 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *terentem enodi* Gronov. et edd. vett.

NOTÆ

l *Alii folio*] Theophrastum signat, loc. cit.

m *Alii lentisco*] Et arboris specie, et ipso fructu, sed folio subrutilo. Theophrast. loc. cit. quod et Garcias probat, Arom. I. 6. p. 157.

n *Quidam*] Sic Theophr. loco citato. Fuit Antigonus, de quo hic sermo, Macedoniæ rex, Demetrii Poliorcetæ F.

o *Juba*] Plinius VI. 31. et nos in Auctorum Indice.

p *Contorti*] Solinus, 'intorto vimine:' male. Nam aliud vimen, aliud caudex est. Vimina sunt virgæ thuris, quas minime intortas esse, sed teretes, ex Plinio mox liquebit.

q *Cortice lauri*] Lævi ex omni parte cortice, lauri ritu. Theophr. loc. cit. λειόφλοιον δὲ πᾶν ὥσπερ τὴν δάφνην.

r *Quidam et folium*] Hæc pariter ex Theophr. loc. cit. δαφνοειδὲς καὶ λειόφυλλον. Nec certe multum abludit a similitudine cum lauri foliis ramus ille, quem in Trajani nummo mulier dextra tenet, cum epigraphe, ARAB. ADQ. hoc est, 'Arabia adquisita.'

s *Sardibus*] Plinius iterum XVI. 59. 'Vixit et in Lydia thuris arbor.' Ex Theophr. loc. cit.

atque naturalis vindemia circa Canis [b] ortum flagrantissimo æstu, incidentibus qua maxime videatur esse prægnans, tenuissimusque tendi cortex. Laxatur hic plaga, non adimitur.[c] Inde prosilit[d] spuma pinguis. Hæc concreta densatur, ubi loci natura poscat, tegete palmea excipiente,[2] aliubi area circumpavita. Purius illo modo, sed hoc ponderosius. Quod in arbore hæsit, ferro depectitur, ideo corticosum.[e] Sylva divisa certis portionibus mutua innocentia tuta est: neque ullus saucias[3][f] arbores custodit: nemo furatur alteri. At hercules Alexandriæ, ubi thura interpolantur, nulla satis custodit diligentia officinas. Subligaria[g] signantur opifici: persona adjicitur capiti, densusve reticulus:[4] nudi emittantur. Tanto minus fidei apud nos[h] pœna, quam apud illos sylvæ habent. Autumno legitur ab æstivo partu.[5] Hoc purissimum, candidum. Secunda vindemia est vere, ad eam hyeme corticibus incisis.[a]

[a] *Autumno legitur quod incisis ætate arboribus manavit .... vere quod incisis hyeme corticibus fluxit.*

CAP. XXXII. 1 Chiffl. aliusque codex ap. Joan. Laet, *alteram viam;* Salmasius, *alteram vim.*—2 Ita ex codd. emendavit Harduin. eumque secuti sunt recentt. *poscat tegere, palmea excipiente* Gronov. et edd. vett. Mox, cod. Dalec. *aliubi area circumpavimentata.*—3 Idem codex, *tuta est: nemo saucias.*—4 Dalec. *densumve reticulum.*—5 Ita codd. Harduini, Chiffl. et Dalec. cum

NOTÆ

[a] *Alteram vindemiam*] Mss. Reg. Colb. et Chiffl. *alteram viam,* haud pœnitenda lectione: subintellige, 'metendi.'

[b] *Circa Canis*] Theophr. Hist. Plant. IX. 2.

[c] *Non adimitur*] Sic arbos inciditur, ut nihil de cortice detrahatur.

[d] *Inde prosilit*] Quæ deinceps sequuntur ad eum usque locum, 'At hercules Alexandriæ,' ea totidem verbis Theophrastus habet, Hist. Plant. IX. 4.

[e] *Corticosum*] Admixtum corticem habet: διὸ καὶ φλοιὸν ἐνίοις προσεῖναι. Theophr. loc. cit.

[f] *Saucias*] Incisas, ac thus emittentes.

[g] *Subligaria*] Vox Martiali etiam usurpata III. 87. Cicero subligaculum dixit, tegumentum quo obscœna velantur. Signabantur ea porro opifici, ab hero, impresso anulo, ne partem thuris aliquam opifex in ea conjiceret. Eam ob rem persona vultui obducebatur, aut reticulus, *un mouchoir,* ne videret opifex quo thus deferret, aut ubi reconderetur.

[h] *Apud nos*] In orbe Romano, atque inprimis Alexandriæ.

Rufum hoc exit, nec comparandum priori. Illud[i] carphiatum,[6] hoc dathiatum vocant. Creditur[j] et novellæ arboris candidius, sed veteris odoratius. Quidam et in insulis[k] melius putant gigni. Juba in insulis negat nasci.

Quod ex eo rotunditate guttæ pependit, masculum vocamus, cum alias non fere mas vocetur, ubi non sit fœmina. Religioni tributum, ne sexus alter usurparetur. Masculum[l] aliqui putant a specie testium dictum. Præcipua autem gratia est mammoso, cum hærente lacryma priore consecuta alia miscuit se. Singula[m] hæc manum implere solita invenio, cum minore[7] [n] diripiendi aviditate lentius nasci liceret. Græci stagoniam[o] et atomum tali modo appellant: minorem autem orobiam.[p] Micas concussu elisas mannam[q] vocamus. Etiamnum tamen inveniuntur guttæ, quæ tertiam[r] partem minæ, hoc est, XXVIII.[8] [s] de-

edd. recentt. *ex æstivo partu* Gronov. et al. ante Harduin.—6 Ita codd. Regg. Brott. et Editio princeps; *carpheotum* aliæ edd. ante Brotier. Mox, Salmasius, *hoc dadioton vocant*.—7 Codd. Dalec. et Chiffl. *quum inope*.—8 Ita codd. Harduini et Joannis Laet, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. ' Quædam exemplaria habent, *XXIX.* alia, *XXVIII.* Sic codd.

NOTÆ

[i] *Illud*] Quod autumno legitur. In Mss. Reg. Colb. aliisque, *Carfiathum*, et *Dathiatum*: quæ barbara potius, quam Græca vocabula esse reor: etsi aliter Salmasio visum, in Solin. p. 505. ubi *Carphioton* et *Dadioton* legi jubet.

[j] *Creditur*] Theophr. loc. cit.

[k] *Quidam et in insulis*] Arabiæ viciniis. Theophr.

[l] *Masculum*] Etiamnum in officinis, *l'Encens mâle, ou Oliban.* Virgilio, 'mascula thura.'

[m] *Singula*] Theophr. loc. cit. Singulæ, inquit, glebæ, seu guttæ, mole sua manum implent: pondere tertiam minæ partem æquant.

[n] *Cum minore*] Mss. Reg. Colb. Chiffl. Paris. *cum inope.*

[o] *Stagoniam*] Σταγονίας Diosc. I. 81. *a stillando*, ἀπὸ τοῦ στάζειν. Et ἄτομος sive ἄτμητος, *indivisus*, integer, qui sectionem passus non fuerit. Ἀτμήτου λιβανωτοῦ meminit Hesychius: Polemon item apud Athen. lib. XI. pag. 462.

[p] *Orobiam*] Sic Diosc. loc. cit. Δευτερεύει δὲ ὁ ὀροβίας, *secundas tenet Orobias appellatus.* Nam ab ὄροβος, hoc est, ab ervi magnitudine: quo sensu ὀροβίαν ἐρέβινθον cicer ervi mole appellat Galenus de Fac. Simp. Med. lib. VI.

[q] *Mannam*] Ita Sextus Platon. c. 2. de lepore num. 6. thuris mannam vocat, quod alii thuris micas, et pollinem. Glossæ: *Thuris pollen*, Μάννα.

[r] *Quæ tertiam*] Theophrast. loco citato.

[s] *Hoc est, XXVIII.*] Minæ nomen

nariorum pondus æquent. Alexandro[t] magno in pueritia sine parsimonia thura ingerenti aris pædagogus Leonides dixerat, ut illo modo, cum devicisset thuriferas gentes, supplicaret. At ille, Arabia potitus, thure onustam navem misit ei, exhortatus ut large Deos adoraret.

Thus collectum Sabota[9 u] camelis convehitur, porta ad id una patente. Degredi via capitale[10] leges fecere. Ibi decimas Deo,[v] quem vocant Sabin,[11] mensura, non pondere, sacerdotes capiunt. Nec ante mercari licet: inde impensæ publicæ tolerantur. Nam et benigne certo itinerum[12 x] numero Deus hospites pascit. Evehi non potest, nisi per Gebanitas:[13 y] itaque et horum regi penditur vectigal. Caput eorum Thomna abest a Gaza nostri littoris in Judæa oppido XLIV. XXXVI.[z] millia passuum.[14] quod dividitur in mansiones camelorum LXV.[15] Sunt et quæ

Dalec. et Chiffl. Scribendum *XXXIII. X.* hoc est, 33. denar. et insuper scrupuli.' *Hotoman de Re Nummar. p.* 114. *XXXIX.* Gronov. et vulgg. ante Harduinum.—9 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Sabotam* Gronov. et edd. vett.—10 *Degredi via capitale* cod. Reg. 1. *Digredi via capital* Chiffl. *Digredi via capitale* Gronov. et edd. aliæ ante Brotier.—11 Ita Chiffl. et al. *quem invocant Sabin* cod. Dalec.—12 Codd. Dalec. Chiffl. et Tolet. *iterum.*—13 Margo edd. Dalec. et Gronov. *Catabanitas*, e Strabone.—14 *D.M. oppido XXXXIV. XXXVI. d. p.* Chiffl. *oppido LXXX. XXVII. &c.* Gronov. et al. ante Harduin.—15 Ita codd. Harduini, Dalec. Joannis Laet, et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *LXII.* Gronov. et al. ante

NOTÆ

hoc primum loco Plinius ad Romanæ libræ pondus accommodat: quam LXXXIV. denariorum esse disertis verbis admonet XXXIII. 46. Nam tertia pars LXXXIV. denarium, denarii sunt XXVIII. Vide Notas et Emend. num. 12.

[t] *Alexandro*] Hoc totidem verbis Plutarchus in Apophthegm. p. 179.

[u] *Sabota*] Τὰ Σάβοτα, vel, ut auctor Peripli, τὰ Σάββαθα, numero multitudinis. Vide VI. 32.

[v] *Deo*] Solem ait esse Theophr. Hist. IX. 4. Jovem tamen hunc intelligunt aliqui, et Assabinum vocant, Plinio teste c. 43.

[x] *Itinerum*] Mss. omnes, *iterum.* Sententia est, certo dierum numero mercatores, qui thus vehunt, pro hospitio uti ædibus ei Deo sacris, ejusdemque sumtibus ibi ali.

[y] *Gebanitas*] De his et de Tomna oppido, egimus VI. 32.

[z] *XLIV. XXXVI.*] Ita Mss. omnes. Hoc est, quadragies et quater centena, ac triginta sex millia passuum.

sacerdotibus dantur portiones, scribisque regum certæ. Sed præter hos[a] et custodes, satellitesque, et ostiarii,[16] et ministri populantur. Jam quacumque iter est, aliubi pro aqua, aliubi pro pabulo, aut pro mansionibus, variisque portoriis pendunt, ut sumtus in singulos camelos denarium DCLXXXVIII.[b] ad nostrum littus colligat: iterumque imperii nostri publicanis penditur. Itaque optimi thuris libra X. VI.[17 c] pretium habet: secunda X. V. tertia X. III. Apud nos adulteratur resinæ candidæ gemma [18 d] perquam simili: sed deprehenditur, quibus dictum est, modis.[e] Probatur[f] candore, amplitudine, fragilitate, carbone, ut statim ardeat. Item ne dentem recipiat potius,[19] quam in micas[g] frietur.

XXXIII. (XV.) Myrrham in iisdem sylvis permixtam arborem[1] nasci tradidere aliqui, plures separatim: quippe multis in locis Arabiæ gignitur, ut apparebit in generibus.[a] Convehitur et ex insulis[2 b] laudata, petuntque eam etiam

Harduinum.—16 Chiffl. *et hostearii;* Gronov. *et hostiarii.*—17 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *libra XVI.* Gronov. et vulgg. ante Harduin. Mox, pro *secunda X. V. tertia X. III.* quam lectionem testantur codd. Harduini, et receperunt Harduin. Bipont. Miller. et Franz. *secunda XV. tertia XIV.* legitur in edd. vett. et Gronov. *secunda XV. tertia XIII.* cod. Dalec. *secunda XV. veriti XIII.* Chiffl.—18 'Manuscriptus *gumma:* lego *gutta.*' Dalec.—19 Cod. Dalec. *recipiat, potiusque.*

CAP. XXXIII. 1 Ita codd. Dalec. Reg. Brot. 1. et Editio princeps. Aliæ edd. ante Brotier. *permixta arbore.*—2 Chiffl. aliique codd. ap. Dalec. et Laet,

NOTÆ

[a] *Sed præter hos*] Theophr. loco citato.

[b] *DCLXXXVIII.*] Monetæ nostræ libræ sunt 267. cum assibus quaternis.

[c] *X. VI.*] Denarios sex. Libræ sunt e nostris duæ, cum assibus octo. Denarii quinque asses sunt quadrageni. Tres denique denarii asses efficiunt quatuor et vicenos.

[d] *Gemma*] Gemmam pro mica, seu gutta dixit.

[e] *Quibus dictum est, modis*] Nempe odore, colore, pondere, gustu, igne, ut dictum est c. 19. Ita Diosc. I. 81.

[f] *Probatur*] Dioscor. loc. cit.

[g] *In micas*] 'In miculas minutas, et ut sabulum dissipetur,' inquit auctor libri de Simp. Medic. ad Patern. inter opera Galeni, tom. XIII. pag. 1002.

[a] *In generibus*] Cum myrrhæ genera plura dicentur cap. 36.

[b] *Et ex insulis*] Uti de thure dictum est cap. sup. De his insulis odoriferis egimus VI. 32.

ad Troglodytas Sabæi transitu maris. Sativa quoque provenit, multum sylvestri prælata. Gaudet[c] rastris atque[3] ablaqueationibus, melior[d] radice refrigerata.

XXXIV. Arbori[e] altitudo ad quinque cubita, nec sine spina, caudice duro et intorto, crassiore, quam thuris,[1 f] et ab radice etiam, quam reliqua sui parte. Corticem lævem, similemque unedoni:[2 g] scabrum alii, spinosumque[h] dixere. Folium olivæ,[3 i] verum crispius, et aculeatum. Juba olusatri. Aliqui similem junipero,[4 j] scabriorem tantum spinisque horridam, folio rotundiore, sed sapore juniperi. Necnon fuere, qui e thuris arbore utrumque nasci[k] mentirentur.

XXXV. Inciduntur bis et ipsæ,[1] iisdemque[l] temporibus, sed a radice usque[m] ad ramos qui valent. Sudant autem sponte, priusquam incidantur, stacten dictam,[2 n] cui nulla

ex sylvis.—3 *Gaudet rastris et* cod. Dalec.

CAP. XXXIV. 1 Margo edd. Dalec. et Gronov. *sura hominis*, e Theophr. *cruris* Dalec.—2 Margo edd. Dalec. et Gronov. *adrachnæ*, e Theophr. Hist. Plant. IX. 49.—3 *Folium ulmi* ibid ex eodem.—4 Margo edd. Dalec. et Gronov. *therebintho*, ex eodem Theophr.

CAP. XXXV. 1 Cod. Dalec. *binis et ipsæ denique*.—2 Chiffl. *stacte dicta*.—

NOTÆ

[c] *Gaudet*] Solinus cap. 33. p. 63. Diodor. quoque Bibl. v. p. 317. ἐκπίζεται δὲ περισκαφείσης τῆς γῆς ἀπὸ τῶν ῥιζῶν· *Effossa circum radices terra*, quod ablaqueare dicunt, *succus emanat*.

[d] *Melior*] Solini paraphrasis: 'Radices nudatæ pinguiore fluunt lacryma.'

[e] *Arbori*] Solinus, loc. cit. ex Plinio: Plinius ex Theophrast. IX. Hist. IX. 4.

[f] *Quam thuris*] Vide Notas et Emend. num. 13.

[g] *Unedoni*] *L'arbousier*. Theophr. loc. cit. τῇ ἀδράχνῃ, hoc est, *portulacæ*, cujus folia unedoni simillima: quam ob causam quoties fere ea vox ἀδράχνη apud Theophrast. occurrit, *unedonem* Plinius vertit. De unedone dicemus XV. 27.

[h] *Spinosumque*] Spinæ Ægyptiacæ similem facit Diosc. I. 77.

[i] *Folium olivæ*] Solinus, et Theophr. loc. cit.

[j] *Junipero*] Theophr. terebintho: reliqua in utroque scriptore paria ac gemina sunt.

[k] *Utrumque nasci*] Thus scilicet, ac myrrham. Theophr. loc. cit.

[l] *Iisdemque*] Quibus thuris arbor, hoc est, æstate et hyeme, ut dictum est cap. 33. Vere et æstate, dixit Diodor. Sic. Bibl. lib. v. p. 317.

[m] *Usque*] Usque ad ramos qui possunt incidi.

[n] *Stacten dictam*] Duplex est vis

præfertur. Ab hac sativa, et in sylvestri quoque melior [3] æstiva.[o] Non dant ex myrrha portiones Deo, quoniam et apud alios nascitur. Regi tamen Gebanitarum quartas partes ejus pendunt. Cetero passim a vulgo coëmtam in folles conferciunt, nostrique [4] unguentarii digerunt [p] haud difficulter odoris atque pinguedinis argumentis.

(XVI.) Genera [q] complura: Troglodytica sylvestrium prima. Sequens Minæa, in qua et Atramitica [5] est, et Ausaritis Gebanitarum [6] regno. Tertia Dianitis.[r] Quarta collatitia.[s] Quinta Sembracena,[t] a civitate regni Sabæo-

3 Dalec. *quæ melior.*—4 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *confarciunt, nostrique* cod. Dalec. *confarciunt, ipsique* Gronov. et al. ante Harduin.—5 'Vet. *primas Erythræa sequens, et Minæa, in qua stactæa, et Atramitica.* Pro *stactæa* lego e Theophr. *Citibæna.*' Dalec. *in qua Atramitica* Harduin. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—6 'Ms. meus et Chiffl. *est et Gebanitica.* Lego ex eodem Theophr. *Mamalitia;* vel e

NOTÆ

hujus vocis στακτή. Nam et myrrham sonat, quæ sponte manet ex arbore: et recentis myrrhæ pinguedinem, quæ per se unguentum faciat sine oleo. Priore significatu a Plinio modo accipitur: posteriore, XIII. 2. et a Diosc. I. 73. et 77. Ab Athenæo quoque, l. XV. p. 688. Denique a Theophrast. loc. cit. ubi στακτὴν myrrham omnem vocat, quæ fluit ex arbore: ut distinguatur a πλαστῇ, quæ in pastillos conformatur. Plinii sententiam de stacte, quæ ex arboribus sponte manet, secuti sunt Mercurialis Antiqnit. Lect. V. 24. aliique quos citat et sequitur P. Servius de Odoribus, p. 57. ubi eam sententiam egregie tuetur. E vetustioribus subscribit Solinus c. 33. p. 63. 'Sponte manans,' inquit, 'pretiosior ex ea sudor est: elicitus corticis vulnere vilior judicatur.' Ac si poëtas licet in partes advocare, Ovid. Met. X. 499. ubi Myrrhæ puellæ in arborem describit transformationem: 'Quæ, quanquam amisit veteres cum corpore sensus, Flet tamen: et tepidæ manant ex arbore guttæ. Est honor et lacrymis: stillataque cortice myrrha Nomen herile tenet, nulloque tacebitur ævo.'

[o] *Melior æstiva*] Quæ æstate inciditur, legiturque autumno.

[p] *Digerunt*] Odore et pinguitudine genera myrrhæ diversa discriminant.

[q] *Genera*] A regionibus, in quibus nascuntur, pleraque nomen sortita. De his regionibus lib. VI. qui de Geographicis agit, dictum est abunde cap. 32. Troglodyticæ primas attribuunt et Diosc. I. 77. et Galenus de Antid. I. 14.

[r] *Dianitis*] Ita libri omnes. Forsan ab insula Dia, cujus meminit Strabo l. XVI. p. 777.

[s] *Collatitia*] Quæ non uno genere constabat, sed ex permixtis earum generibus, quarum portiones a mercatoribus diversarum regionum, sa-

rum mari proxima. Sexta, quam Dusaritin[7] [u] vocant. Est et candida uno tantum loco, quæ in Messalum oppidum confertur. Probatur Troglodytica[v] pinguedine,[8] et quod aspectu aridior est, sordidaque ac barbara, sed acrior ceteris. Sembracena prædictis caret vitiis, ante alias hilaris, sed viribus tenuis. In plenum[w] autem probatio est minutis glebis, nec rotundis, in concretu[x] albicantis succi et tabescentis: utque fracta[9] candidos ungues[y] habeat, gustu leniter amara. Secunda bonitas intus varia.[z] Pessima, intus[10] nigra: pejor, si etiam foris. Pretia ex occasione ementium varia. Stactæ vero a XIII. ad XL.[11] [a]

Diosc. *Caucasis.*' Dalec.—7 *Dusyritin* Chiffl.—8 In codd. Regg. Brot. Dalec. et Editione principe, *Troglodyticæ pinguedinis;* Edd. ante Brotier. *Troglodytica pinguitudine;* Chiffl. *Troglodyticæ pinguidinis.* Mox, *viridior est horrida* Dalec. e Diosc. ubi χλωροτέρα. Deinde, cod. Dalec. *barbara. Acrior ceteris. Sembracena, ante alias;* Chiffl. *barb. sed acrior ceteris Sambracena prædictis, ante alias.*—9 Cod. Dalec. *canescentis succi ... confracta.*—10 *Pessima quæ intus* margo edd. Dalec. et Gronov.—11 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Stactæ vero a VI. ad L.* Gronov. et al. ante Harduin. *Stactæ a X. XXX. ad XL.* quidam ap. Dalec. Alii ibid. *S. a. XLVI. ad L.* vel, *Stactæ a XIII. ad XL.* Mox, cod. Dalec. *Sativæ sum X.*

NOTÆ

cerdotibus, scribis, custodibus, satellitibusque conferebantur, ut dictum est cap. 33. Vide Notas et Emend. num. 14.

[t] *Sembracena*] De hoc oppido, et de Messalo diximus VI. 32.

[u] *Dusaritin*] Δουσαρηνοὶ Arabes Ptolemæo cogniti VI. 7. in Arabia felice. Tertull. in Apolog. 'Unicuique provinciæ et civitati suus est Deus, ut Syriæ Astarte, ut Arabiæ Dusares.' Dusarin quoque Arabum Deum Stephanus vocat. Is autem Bacchus ipse est. Nam Hesychius ex Isidoro, Δούσαριν τὸν Διόνυσον Ναβαταῖοι ὀνομάζουσιν. Igitur vel a Dusarenis populis apud quos nascebatur, vel a Dusari Deo, cui offerebatur, id ei myrrhæ nomen factum.

[v] *Troglodytica*] Sylvestris nimirum, et quæ ἐργασίμη a Diosc. dicitur I. 77. Nam sativa Troglodytica, quam Diosc. laudat, et Galenus loc. cit. adeo non sordium et squaloris plena est, ut διαυγὴς potius dicatur, et *pellucida:* et hæc, ut dictum est, sylvestri præfertur.

[w] *In plenum*] Universe, generatim. Hæc Diosc. quoque loc. cit.

[x] *In concretu*] Dum liquida concrescit.

[y] *Candidos ungues*] Intercurrentes lineas candidas, unguium speciem præ se ferentes, ac læves: ἐν τῷ θλασθῆναι ἔνδοθεν λευκὰς, ὀνυχοειδεῖς ἔχουσαν διαφύσεις, λείας. Talem probat et Charasius in Pharmac. Galen. p. 296. talem et ipsi vidimus.

[z] *Varia*] Quæ intus varii coloris est, secundas tenet. Undequaque concolorem laudat Diosc. loc. cit.

[a] *XIII. ad XL.*] Ita Mss. omnes.

Sativæ summum, X. XI.[b] Erythrææ, ad XVI.[c] Hanc[d] volunt Arabicam intelligi. Troglodyticæ nucleo,[e] XVI.[12] ejus vero, quam odorariam[f] vocant, XIV.[g] Adulteratur lentisci glebis, et gummi.[h] Item cucumeris succo amaritudinis causa, sicut ponderis, spuma argenti. Reliqua vitia deprehenduntur sapore: gummis, dente lentescens.[13] Fallacissime[14] autem adulteratur Indica myrrha, quæ ibi de quadam spina colligitur. Hoc solum pejus[i] India affert, facili distinctione: tanto deterior est.

XXXVI. (XVII.) Ergo transit[j] in mastichen, quæ et ex alia spina[1] fit in India, itemque in Arabia: lainam vocant.[2] Sed mastiche quoque[3] gemina est: quoniam et in Asia Græciaque[4] reperitur herba[k] radice folia emittens,

XI. (*X. XLII.*) Chiffl. *Erythr. XVI. hac, &c.*—12 Ita codd. Harduini cum edd. recentt. *nucleo XXI.* cod. Dalec. *nucleo ad XIII.* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, pro *ejus vero*, Parm. habet *Seæ vero;* Vet. Dalec. *sextæ vero.* Denique Gronov. et al. ante Harduin. *quam adorariam vocant, ad XIIII.* Cod. Dalec. *quam adorariam vocant, XV.* Chiffl. *quam adorariam vocant, XVII.*—13 'Ita bene codd. Regg. et Editio princeps. Male in recentioribus: *sapore gummi, dente lentescentis.*' Brotier.—14 *Fallacissima* cod. Dalec. et mox in eodem, *ibi de aliqua spina.*

CAP. XXXVI. 1 '*Jam ego transeo ad mast. quæ et ex humili* (nempe Chamæleone) *spina, &c.* vel, *Transeamus ad mast.' &c.* Dalec. Harduin. 2. operarum certe lapsu, *id mastichen;* quem tamen errorem repetit Millerus.—2 Ita codd. Regg. Brot. et Editio princeps; *lamam vocant* aliæ edd. ante Brotier.—3 Dalec. *nobis quoque.*—4 *Græciaque* non habetur in cod. Dalec.—5 Dalec. *erumpit lima.*

NOTÆ

Denarios hic subintellige: quorum quadrageni libras efficiunt monetæ Gallicæ sedecim. Ter et deni libras quinque, asses quaternos.

[b] *X. XI.*] Denarii undecim. Libræ sunt quatuor, et asses octoni.

[c] *Ad XVI.*] Sedecim denarii sunt libræ sex, asses octo.

[d] *Hanc*] Mss. omnes, *hac.*

[e] *Nucleo*] Subintellige pretium. Quod in thure micam, mannam, pollinem, id in myrrha nucleum vocat: nempe grana concussa.

[f] *Odorariam*] Sic Mss. omnes, non *adorariam.*

[g] *XIV.*] Denarii quatuordecim libræ sunt quinque, et asses duodeni.

[h] *Et gummi*] Adulteratur gummi macerato in aqua, in qua myrrha maduerit, et cum myrrha permixto, inquit Diosc. loc. cit.

[i] *Pejus*] Quam quod alibi nascitur: cum Indica omnia sint fere reliquis toto orbe nascentibus præstantiora.

[j] *Ergo transit*] Igitur ea myrrha, quæ ex Indica spina colligitur, in mastichen degenerat, et mastiche verius appellanda: quæ mastiche et ex alia rursum Indica spina legitur: item et in Arabia: utrobique lamam seu lainam vocant.

et carduum similem malo, seminis plenum: lacrymaque erumpit incisa[5] parte summa, vix ut dignosci possit a mastiche vera. Necnon et tertia[l] in Ponto est, bituminis similior. Laudatissima autem Chia candida,[m] cujus pretium in libras XX.[n] nigræ vero XII. Chia e lentisco[o] traditur gigni gummi modo: adulteratur, ut thura,[p] resina.

XXXVII. Arabia etiamnum et ladano[a] gloriatur: forte casuque hoc et injuria fieri odoris,[1 b] plures tradidere. Capras,[c] maleficum alias frondibus animal, odoratorum vero fruticum appetentius,[2] tanquam intelligant pretia, germinum caules[d] prædulci liquore turgentes, distillantemque ab his (casus mixtura)[3 e] succum improbo barbarum villo abstergere: hunc glomerari pulvere,[4] incoqui Sole:

CAP. XXXVII. 1 'Pintian. *auctores*. Ms. meus, *injuria odores* (lego *odorem*, i. e. ἄρωμα) *fieri, plures*; alii, *injuria fieri odoris genus*; alii, *casuque hunc et injuria fieri odorem*.' Dalec.—2 Codd. Dalec. et Chiffl. *expetentius*. Mox, Gronov. et vulgg. ante Harduin. *pretia carpere geminum*; cod. Dalec. *pretia capere, &c.* margo edd. Dalec. et Gronov. *germini caulium prædul. turgentia c. liqu.*—3 'Sic libri omnes scripti et editi. Sed certe glossema est, ut plerique fatentur. Tentabat tamen eruditus Petavius, *casu in terram*.' Brotier. 'Salmasius delendum indicat hoc glossema.' *Laet.* Parm. *casu mixturæ*; alii ap. Dalec. *quasi cæsura*; vel, *morsu cæsis*.—4 Parm. *glomerari in pulverem*.—5 Cod.

NOTÆ

[k] *Herba*] Helxine, de qua XXI. 56. Ἰξίνη Theophrasto dicta Hist. VI. 4. unde hæc descriptio totidem ferme verbis excepta.

[l] *Et tertia*] Quæ nigra, ut dicetur XIV. 25.

[m] *Chia candida*] De qua Galenus, de Fac. Simp. Med. l. VII. p. 206. Μαστίχη ἡ μὲν λευκὴ καὶ Χία. Nostris, *du Mastic*: in officinis *Mastix* et *Mastiches*.

[n] *In libras XX.*] Subintellige, denarii: quorum viceni libras monetæ Gallicæ octonas æquant: duodeni, libras quaternas, cum assibus sedecim.

[o] *Chia e lentisco*] Diosc. I. 90.

[p] *Ut thura*] Quæ resinæ candidæ gemma seu mica adulterari dixit cap. 33. Vide Notas et Emend. num. 15.

[a] *Ladano*] In officinis retinet nomen, quod in Creta fit, teste Bellonio Observ. I. 7. sed minime sincerum illud quidem: immo nullarum virium.

[b] *Odoris*] Odoratorum fruticum, quos maleficum animal capræ rodunt.

[c] *Capras*] Accepta hæc ab Herod. l. III. p. 206.

[d] *Germinum caules*] Vel germina caulium.

[e] *Casus mixtura*] Habent has voces Mss. omnes: sed glossema inutile esse, quod ab ora in contextum irrepserit, recte censuit Pintianus.

et ideo in ladano caprarum pilos esse: sed hoc non alibi fieri, quam in Nabatæis,[f] qui sunt ex Arabia contermini Syriæ.

Recentiores ex auctoribus strobon[5g] hoc vocant: traduntque sylvas Arabum pastu caprarum infringi, atque ita succum villis inhærescere:[6] verum autem ladanum Cypri insulæ esse, (ut obiter quæque genera odorum dicantur, quamvis non terrarum ordine,) similiter[h] hoc et ibi fieri tradunt, et esse œsypum[i] hircorum barbis genibusque[7] villosis hærens, sed hederæ flore[8j] deroso, pastibus matutinis, cum est rorulenta Cypros. Deinde nebula Sole discussa, pulverem madentibus villis adhærescere, atque ita ladanum depecti.

Sunt qui herbam[k] in Cypro, ex qua id fiat, ledam[9] appellant: (etenim illi ledanum vocant:[l]) hujus pingue[10m]

Dalec. *stobolon.*—6 Vet. Dalec. *succo villos inhorrescere.* Mox, Chiffl. *Cypri insula.*—7 Vet. Dalec. *genisque.*—8 Dalec. *ederæ folio.* 'Errat Plinius; et κισσοῦ, *hederæ*, legit, cum esset legendum κισθοῦ, *cisthi*.' Brotier.—9 Margo edd. Dalec. et Gronov. *ledon*, e Diosc. Mox, pro *appellant*, quod servant codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *appellent* legitur in Gronov. et vulgg. ante Harduin.—10 Chiffl. *hujus pingui.* Alii ap. Dalec. *hujus foliis pingue super eam herbam.* Mox, Dalec. *attractos*

NOTÆ

[f] *Nabatæis*] De his VI. 32.

[g] *Strobon*] Vide Notas et Emend. num. 16.

[h] *Similiter*] Quemadmodum in Arabia: succo nempe ex germinibus erosis stillante, ac barbis hircorum adhærescente, &c.

[i] *Œsypum*] Sordes pecudum sudoremque feminum et alarum adhærentes lanis œsypum vocant, inquit Plinius XXIX. 10. cum Diosc. II. 84.

[j] *Sed hederæ flore*] Vide Notas et Emend. num. 17.

[k] *Sunt qui herbam*] Paulo illi laxius accepto herbæ nomine locuti: nam fruticem, θάμνον, cum Diosc. I. 128. et αὐτοψίᾳ ipsa verius dixissent. Sic Plinio XXIV. 61. herba sabina dicitur, quæ frutex est. Ut ii porro herbam genere muliebri ledam, sic Diosc. virili fruticem λῆδον vocat, aitque esse alterum cisthi genus: quod unus omnium recte describit Prosper Alpinus de Plantis Exot. cap. 40. In Creta hodieque nascitur. Genera ejus plura depinguntur a Clusio Hist. Rar. Plant. I. 50. quæ fere omnia in horto Regio vidimus.

[l] *Ledanum vocant*] Id medicamentum scilicet, eumve succum, quem alii ladanum appellavere. Λήδανον Herodoto l. III. p. 206.

[m] *Hujus pingue*] Hujus herbæ foliis pinguitudinem quandam verno tempore aiunt insidere: φύλλα λιπαρίας τινὰς κατὰ τὸ ἔαρ ἐπισπώμενα, inquit Diosc. I. 128.

insidere itaque attractis funiculis:[n] herbam eam convolvi, atque ita offas fieri. Ergo in utraque gente[o] bina genera, terrenum[p] et factitium. Id quod terrenum est, friabile: factitium, lentum.

Necnon[q] et fruticem esse dicunt in Carmania, et super Ægyptum per Ptolemæos translatis plantis: aut (ut alii) generante et id thuris arbore:[11] colligique, ut gummi, inciso cortice, et caprinis pellibus excipi. Pretia sunt laudatissimo in libras, asses XL.[12] [r] Adulteratur myrti baccis, et aliis animalium sordibus. Sinceri odor debet esse ferus, et quodammodo solitudinem redolens: ipsum visu aridum,[13] tactu statim mollescere, accensum fulgere, odore jucundo gratum. Myrtata[14] [s] deprehenduntur, crepitantque in igne. Præterea sincero[t] calculi potius e rupibus inhærent, quam pulvis.

XXXVIII. In Arabia[a] et olea dotatur lacryma, qua medicamentum conficitur, Græcis enhæmon[b] dictum, sin-

---

funiculos herbæ ei advolvi. Al. ap. Dalec. *revolvi.* Chiffl. *atque extractis, &c.*—11 Dalec. *generatis et ibid. cum thuris arbore;* Vet. ejusdem, *generari et id in iis, ut thuris arborem.*—12 'Alias, *asses XXX.*' Dalec.—13 Margo edd. Dalec. et Gronov. *viride*, ut infra XXVI. 8. *ὑπόχλωρον* Diosc. et mox ibidem, *mollescit, accensum fulget.*—14 *Myrrata* Gronov.

NOTÆ

[n] *Insidere itaque attractis funiculis*] Ita Mss. omnes. Funiculos, inquit, in fruticem eum, seu folia fruticum, injiciunt, quibus funiculis pinguitudo ea adhæreseit: iisdem attractis ea exprimitur, deraditurque, et in offas cogitur, circa quas herbam ipsam seu folia convolvunt. Ita fere Diosc. loc. cit.

[o] *In utraque gente*] Arabica et Cypria.

[p] *Terrenum*] Terrenum est quod, hircorum caprarumve villis adhærens, glomeratur pulvere. Factitium, quod funiculis ex herba ea legitur.

[q] *Necnon*] Tertium ladani genus.

[r] *Asses XL.*] Seu denarii quaterni: monetæ Gallicæ asses duo ac triginta.

[s] *Myrtata*] Myrti baccis adulterata, ut dictum est.

[t] *Sincero*] Subintellige, ladano.

[a] *In Arabia*] Hæc totidem verbis Theophr. Hist. Plant. IV. 8.

[b] *Enhæmon*] Ἔναιμον, Theophr. hoc est, sistendo sanguini utile, ut Gaza vertit: vel, ut alii, quod cruentis injicitur vulneribus. Celsus V. 19. 'Ex emplastris,' ait, 'nulla majorem usum præstant, quam quæ cruentis protinus vulneribus injiciuntur: ἔναιμα vocant.' Sunt qui hanc lacrymam esse officinarum *Elemni* putant, quæ ex Arabia et Perside affertur. Ne-

gulari effectu contrahendis vulnerum cicatricibus. In maritimis eæ [1] fluctibus æstuque operiuntur.[c] Nec baccæ nocetur, cum constet et in foliis salem relinqui. Hæc sunt peculiaria Arabiæ: et pauca præterea communia, alibi dicenda,[2] quoniam in iis vincitur.[d] Peregrinos ipsa mire odores et ad exteros[e] petit.[3] Tanta mortalibus[f] suarum rerum satietas est, alienarumque aviditas.[4]

XXXIX. Petunt igitur in Elymæos [1] [g] arborem bratum,[h] cupresso fusæ[i] similem, exalbidis ramis, jucundi odoris accensam, et cum miraculo historiis[j] Claudii Cæsaris prædicatam. Folia ejus inspergere potionibus Parthos tradit. Odorem esse proximum cedro, fumumque ejus contra ligna[k] alia [2] remedio. Nascitur ultra Pasitigrin[l] in finibus oppidi Sittacæ [3] in monte Zagro.

CAP. XXXVIII. 1 Chiffl. *hæ*.—2 *Arabiæ, et pauca. Præterea alibi communia dicenda* cod. Dalec.—3 Idem codex, *myrrhæ odores et ab exteris petit*.—4 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *alienarum aviditas* Gronov. et vulgg. ante Harduinum.

CAP. XXXIX. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Helimæos* Gronov. et edd. vett. Mox, pro *bratum*, quod servant codd. Harduini et Chiffl. cum edd. recentt. *brutam* exhibent edd. vett. et Gronov.—2 Margo edd. Dalec. et Gronov. *ligna exitialia*.—3 'Vet. *opimis Scytræ*, prave.' *Dalec.* *oppidi Scytræ* Chiffl. *oppidi Sitacæ*,

NOTÆ

que id immerito: quia vires utrique eædem: sanguinem enim fluentem sistit, inflammationesque arcet.

[c] *Operiuntur*] Prorsus ut eæ oleæ pelagiæ esse videantur, aut certe iis similes, de quibus rursum XIII. 51. De his enim id quoque Theophr. prodidit, loc. cit.

[d] *In iis vincitur*] Præstantiora sunt ea in aliis regionibus, quam in Arabia.

[e] *Ad exteros*] Hoc est, ab exteris. Similis locutio cap. 1. 'Vestes ad Seras peti:' atque alibi sæpius, ut constabit ex Indice.

[f] *Tanta mortalibus*] In eam sententiam multa præclare Plinius Junior Epist. VIII. 20. ad Gallum.

[g] *Elymæos*] De Elymaide VI. 31.

[h] *Bratum*] Ita Mss. non *brutam*. Et in Indice libri hujus, *Bratus arbor*. Peregrina hæc arbos fuit, a sabina herba, quæ et brathy appellata est, de qua dicetur XXIV. 61. diversa. Hebræis, ut quidam volunt, ברת, cujus mentio in Sacris Paginis, Cant. I. 17.

[i] *Cupresso fusæ*] Pumilioni, atque in latitudinem magis fusæ, quam in sublime elatæ.

[j] *Historiis*] Quas Claudius Cæsar scripsit, ut dicemus in Auctorum Indice.

[k] *Contra ligna*] Quorum gravis exitiosusque fumus: ut sunt ipsius myrrhæ sarmenta.

XL. Petunt et in Carmanos arborem strobum[a] ad suffitus, perfusam vino palmeo accendentes. Hujus odor redit a cameris ad solum jucundus, sed aggravans capita, citra dolorem tamen. Hoc somnum ægris quærunt. His commerciis Carras[b] oppidum aperuere, quod est illis nundinarium.[c] Inde Gabbam[d] omnes petere solebant, dierum xx. itinere, et Palæstinam Syriam: postea Characem peti cœptum, ac regna Parthorum ex ea causa, auctor est Juba. Mihi ad Persas[1] etiam prius ista portasse, quam in Syriam aut Ægyptum, videntur, Herodoto[e] teste, qui tradit singula millia talentum thuris annua pensitasse[2] Arabas regibus Persarum.

Ex Syria revehunt styracem,[f] acri odore ejus in focis abigentes suorum[g] fastidium. Cetero, non alia ligni genera sunt in usu, quam odorata: cibosque Sabæi coquunt thuris ligno, alii myrrhæ, oppidorum vicorumque non alio, quam ex aris, fumo atque nidore.* Ad hunc[h] ergo sanan-

* *Non alius ibi ex oppidis, vicisque, quam ex aris, nidor convolvitur.*

monte Zagro Gronov. et al. ante Harduin. *in monte Schantro* Chiffl. *in monte Zagro* codd. Harduini et Dalec. cum edd. recentt. *monte Scantho* Vet. Dalec.

Cap. xl. 1 *Minæi et ad Persas* Vet. Dalec. Mox, *ista* deest in cod. Dalec. —2 Idem codex, *talentum annuorum thuris pensitasse;* alii ap. Dalec. *talentum*

NOTÆ

[1] *Pasitigrin*] De Pasitigri, Sittace, et Zagro, vi. 31.

[a] *Strobum*] In Indice libri hujus, ex Mss. omnibus, *Stobrum.*

[b] *Carras*] Mesopotamiæ, sive Arabiæ, ut dictum est v. 21.

[c] *Nundinarium*] Et viii. 77. 'forum nundinarium' dixit: 'epulas' quoque 'nundinarias' Ulpianus: Plautus, 'coquum nundinalem.'

[d] *Inde Gabbam*] Ita libri omnes. De ea v. 16. De Palæstina Syria cap. 14. De Charace vi. 31.

[e] *Herodoto*] Lib. iii. pag. 202. 'Αράβιοι δὲ χίλια τάλαντα ἀγίνεον λιβανωτοῦ ἀνὰ πᾶν ἔτος. Dario nempe Persarum regi id vectigal Arabes pensitabant.

[f] *Styracem*] De quo dicemus cap. 56.

[g] *Suorum*] Subintellige, odorum, sive lignorum odoratorum. Solini paraphrasis cap. 33. pag. 63. 'Arabes sarmentis myrrhæ ignes fovent: quorum fumo satis noxio, nisi odore cremati storacis occurrant, plerumque insanabiles morbos contrahunt.'

[h] *Ad hunc*] Nempe nidorem abigendum, fastidiumque sanandum. Ita libri omnes.

dum urunt styracem in pellibus hircinis,[i] suffiuntque tecta. Adeo nulla est voluptas, quæ non assiduitate fastidium [3] pariat. Eundem et ad serpentes [4] fugandas urunt, in odoriferis sylvis frequentissimas.

XLI. (XVIII.) Non sunt eorum[j] cinnamomum aut casia: et tamen Felix appellatur Arabia, falsa et ingrata [1] cognominis, quæ hoc acceptum Superis ferat, cum plus ex eo inferis debeat.[k] Beatam illam fecit hominum etiam in morte luxuria, quæ Diis intellexerat genita, adhibens[l] urendis defunctis. Periti rerum asseverant,[2] [m] non ferre tantum annuo fœtu, quantum Nero princeps novissimo Poppææ suæ die concremaverit. Æstimentur postea toto orbe singulis annis tot funera, acervatimque congesta honori cadaverum, quæ Diis per singulas micas[n] dantur. Nec minus propitii erant mola salsa[o] supplicantibus, immo vero (ut palam est) placatiores. Verum Arabiæ etiamnum felicius mare est: ex illo namque margaritas mittit. Minimaque computatione millies[p] centena [3] millia sester-

thuris annuatim, &c.—3 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *assiduitate sui fastidium* Gronov. et vulgg. ante Harduinum.—4 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Eundem ad serpentes*, omisso *et*, Gronov. et edd. vett.

CAP. XLI. 1 Cod. Dalec. *falsi et ingrati*; Vet. Dalec. *falso et ingrata.*—2 Cod. Dalec. *genita, urentium defunctis. Periti rerum astruxerunt.* Et sic Chiffl. nisi quod habet, *adstruerant.*—3 '*H. S. quingenties* supra VI. 23.' *Dalec.*

NOTÆ

[i] *In pellibus hircinis*] Hæc verba suo loco mota existimat Pintianus, reclamantibus omnibus libris.

[j] *Non sunt eorum*] Non sunt Arabum propria et peculiaria: sed ab Æthiopia ad eos deferuntur.

[k] *Inferis debeat*] Cum odores ii magno redemti pretio, in mortuorum busta et rogos insumantur, ibi cremari soliti, et ungendis corporibus adhiberi. Quo Juvenal. allusit Sat. XIV. 'Et matutino sudans Crispinus amomo, Quantum vix redolent duo funera.'

[l] *Adhibens*] Hæc vox abest a Mss.

[m] *Asseverant*] In Mss. omnibus, *astruxerunt.*

[n] *Singulas micas*] Minuta grana. Tibull. IV. 1. 'Parvaque cœlestes pacavit mica.'

[o] *Mola salsa*] Utrumque morem complexus est Poëta Comicus, in Amphitr. II. 2. 108. 'Prodigiali Jovi Aut mola salsa hodie aut thure comprecatum oportuit.' Mola, inquit Festus, a molito farre, dicitur far tostum et sale sparsum, quod eo molito hostiæ asperguntur.

tium annis omnibus India et Seres peninsulaque[q] illa imperio nostro adimunt. Tanto nobis deliciæ et fœminæ constant! Quota enim portio ex illis ad Deos, quæso, jam, uti ad inferos, pertinet?

XLII. (XIX.) Cinnamomum et casias fabulose[1] narravit antiquitas, princepsve Herodotus,[a] avium nidis, et privatim phœnicis, in quo situ[a] Liber pater educatus esset, ex inviis rupibus arboribusque decuti,[b] carnis quam ipsæ inferrent[2] pondere, aut plumbatis sagittis. Item casiam[c] circa paludes propugnante[3] unguibus diro vespertilionum genere, aligerisque serpentibus: his commentis augentes rerum pretia. Comitata[4] vero[d] fabula est, ad meridiani Solis repercussus inenarrabilem quendam universitatis halitum[b] e tota peninsula[e] existere, tot generum[f] auræ[5] spirante concentu, Magnique Alexandri classibus Arabiam odore primum[g] nuntiatam in altum. Omnia falsa, siquidem cinnamomum, idemque cinnamum, nascitur in Æthio-

[a] *In quo terrarum tractu.* [b] *Omnium simul odorum.*

CAP. XLII. 1 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *fabulosa* Gronov. et edd. vett.—2 Cod. Dalec. *ipse inferret.*—3 Margo edd. Dalec. et Gronov. *paludes gigni propugnante.*—4 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Commenta* alii apud Dalec. *Commutata* Gronov. et edd. vett.—5 Parm. *auris;* alii ap. Dalec. *odoris.* Mox, cod. Dalec. *spirantis conceptum;* Chiffl. *spirante con-*

NOTÆ

[p] *Millies*] Monetæ Gallicæ libræ sunt, ut vocant, 10000000. seu decem milliones.

[q] *Peninsulaque*] Arabia, de qua nunc sermo: quam peninsulam inter duo maria procurrentem vocat, Rubrum, Persicumque, VI. 32.

[a] *Herodotus*] Lib. III. pag. 205. et 206.

[b] *Decuti*] Nidis per se ac sponte discissis, sive dehiscentibus, cum impares essent carnium ponderi ferendo: vel sagittarum jactu dejectis.

[c] *Item casiam*] Herod. loc. cit. pag. 205. n. 110. de casia: de cinnamomo idem Theophr. Hist. IX. 5.

[d] *Comitata vero*] Sic Mss. non *commutata.* Simili forma loquendi usus IX. 58. 'Comitatur fama unionis ejus parem,' &c.

[e] *E tota peninsula*] Arabia, ut diximus.

[f] *Tot generum*] Tot odorum, quot in Arabia nascuntur, afflatu suavi simul aspirante.

[g] *Odore primum*] Odore Arabiam prope positam ex alto sensisse.

pia[h] Troglodytis connubio permixta. Hi[6] mercantes id a conterminis,[i] vehunt per maria vasta ratibus, quas neque gubernacula regant, neque remi trahant vel impellant, non vela, non ratio ulla adjuvet, cum omnium instar ibi sint homo tantum et audacia. Præterea hybernum mare exigunt[7][j] circa brumam, Euris tum maxime flantibus. Hi recto[k] cursu per sinus impellunt, atque a promontorii[l] ambitu Argeste[m] deferunt in portum Gebanitarum, qui vocatur Ocelis.[8] Quamobrem illi maxime id petunt, produntque vix quinto anno[9] reverti negotiatores, et multos interire. Contra revehunt vitrea, et aëna, vestes, fibulas cum armillis[10] ac monilibus. Ergo negotiatio illa fœminarum maxime fide constat.[n]

Ipse frutex[o] duum cubitorum altitudine amplissimus, palmique minimus, IV. digitorum crassitudinis, statim a terra sex digitis[11] surculosus, arido similis. Cum viret, non odoratus, folio origani,[p] siccitate gaudens, sterilior

ceptum; Dalecampius legit, *spiratu conceptum.*—6 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Ii* Gronov. et edd. vett.—7 Dalec. *eligunt.*—8 'Variant codices manuscripti. Alii, *Ocilia;* alii, *Occhilia.* Variant et editi libri: vetustissimi, *Occilia;* recentes, *Ocila.* Emendandum, *Ocelis,* ut patet ex Plinio VI. 26.' *Brotier.* *Ocilia* Chiffl. *Ocila* Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—9 Dalec. *vix peracto anno.* —10 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *fibulasque cum armillis* Gronov. et edd. ante Harduin.—11 Ita edd. ante Harduini secundam. Hæc, *digitorum crassitudinis, statim a terra sex,* desunt in edd. Harduin. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. De omissione silet

NOTÆ

h *Æthiopia*] De hac gente Æthiopum dictum est VI. 34.

i *A conterminis*] Troglodytæ ab Æthiopibus.

j *Exigunt*] Decurrunt. Ita libri omnes.

k *Hi recto*] Euri rates impellunt per singulos sinus, ita ut a terra vix illæ abscedant, sed oram semper legant.

l *A promontorii*] Arabici nimirum ejus promontorii a quo ad continentem Troglodytarum L. mill. pass. intervallum est, ut dictum est VI. 32.

m *Argeste*] Ventus est, qui ab occasu solstitiali spirat, ut diximus II. 46. De Ocila egimus VI. 26.

n *Fide constat*] Ex mutabili fœminarum ingenio pendet. Nam si affectare illæ monilia armillasque desierint, tum sublata omnis permutatio negotiatioque intelligetur.

o *Ipse frutex*] Ita fere Theophr. Hist. IX. 5.

p *Origani*] De quo dicemus XX. 67.

imbre, cæduæ [12] [q] naturæ. Gignitur in planis quidem, sed densissimis in vepribus, rubisque,[13] difficilis collectu. Metitur [r] non nisi permiserit Deus: (Jovem [s] hunc intelligunt aliqui: Assabinum illi vocant:) XLIV. boum, caprarumque, et arietum extis impetratur venia cædendi. Non tamen aut ante ortum Solis aut post occasum licet. Sarmenta hasta dividit sacerdos, Deoque partem ponit: reliquum mercator in massas [14] condit. Est et alia fama cum Sole dividi, ternasque partes fieri: dein sorte gemina [15] [t] discerni: [e] quodque Soli [u] cesserit relinqui, ac sponte conflagrare.

Præcipua [v] bonitas virgultorum tenuissimis partibus, ad longitudinem palmi. Secunda proximis breviore mensura, atque ita ordine. Vilissimum, quod radicibus proximum, quoniam ibi minimum corticis, in quo summa gratiæ.[16] Qua de causa præferuntur cacumina, ubi plurimus cortex. Ipsum vero lignum in fastidio est, propter origani [w] acrimoniam: xylocinnamomum vocatur. Pretium [x] est in libras XX.[17] Quidam cinnami duo genera [y]

[e] *Repetita iterum subsortitione discerni, quæ cui sit tribuenda pars: quæ Soli, quæ Jovi, quæ mercatori.*

Harduinus.—12 Vet. Dalec. *imbre, ceu diræ.*—13 Gronov. et al. ante Harduin. *rubrisque.*—14 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *in naves* Dalec. *in nassas* Gronov. et edd. vett.—15 Ita omnes codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *germina* cod. Dalec. *gemia* Chiffl. i. e. *gemia*, vel *gemina*; Gronov. et al. ante Harduin. *cremia.*—16 Dalec. *summa gratia.*—17 'Ita libri omnes. Forte ita interpungendum, *X. X.* ut sint denarii deni, non viceni.' *Brotier.*—

NOTÆ

[q] *Cædua*] Hoc est, quæ cæditur. Sic sylvam cæduam dicimus.

[r] *Metitur*] Hæc Solinus a Plinio mutuatur c. 30. p. 57.

[s] *Jovem*] Solem alii, ut diximus c. 33. et Solinus loc. cit.

[t] *Sorte gemina*] Ita Mss. omnes, Reg. Colb. &c. non *sorte cremia.*

[u] *Quodque Soli*] Solin. loc. cit. a Plinio: Plinius a Theophr. loc. cit.

[v] *Præcipua*] Et hæc a Theophr. accepta Hist. IX. 5.

[w] *Propter origani*] Quoniam origani instar gustui acerbum est. Diosc. non cinnamomum, ut Dalec. affirmat, sed amomum dixit origanum olere I. 14.

[x] *Pretium*] Xylocinnamomi pretium in libras singulas denarii viceni: Gallicæ monetæ, libræ octo. An legendum potius, *in libras X. X.* hoc est, *denarii deni?*

[y] *Duo genera*] Candidum et nigrum, λευκὸν καὶ μέλαν, aliaque genera

tradidere, candidius, nigriusque.[18] Quondam præferebatur candidum, nunc contra nigrum laudatur, atque etiam varium præferunt candido. Certissima[1] tamen æstimatio ne sit scabrum, atque ut inter sese tritum tarde frietur.[19] Damnatur inprimis molle, aut cui labitur[a] cortex.[20]

Jus ejus a Gebanitarum rege solo proficiscitur: is edicto mercatu vendit.[21] Pretia quondam fuere in libras denarium millia.[22] [b] Auctum id parte dimidia[c] est, incensis, ut ferunt, sylvis ira barbarorum. Id acciderit ob[23] iniquitatem præpotentium, an forte, non satis constat. Austros ibi tam ardentes flare, ut æstatibus sylvas accendant, invenimus apud auctores. Coronas ex cinnamo interrasili[d]

18 Chiffl. aliique codd. apud Dalecampium, *nigricansque*.—19 *Certissima t. æstimatione si sit scabrum ... tarde frangatur* cod. Dalec. *Certissimo t. æstimatio ne ... inter sestertium t. frietur* Chiffl.—20 Ita codd. Tolet. Chiffl. et Editio princeps, nisi quod Chiffl. habet *Damnatum*. In codd. Regg. Brot. 1. 2. *labit;* in recentioribus edd. ante Brotier, *labat;* Gronov. et al. ante Harduin. *albet*. —21 *Jus ejus ad G. reges solos proficit: thuris edicto mercata venditur* cod. Dalec. Pro *edicto* Vet. Dalec. habet *indicto*.—22 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *mille* Gronov. et vulgg. ante Harduin.—23 Ita codd. Harduini et Chiffl. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *acciderit ne ob* Gronov. et edd. vett.

NOTÆ

Diosc. affert I. 13. Idem nigrum candido anteponit.

[1] *Certissima*] Similia habet Diosc. I. 13. a quo et scabra casia rejicitur c. 12.

[a] *Aut cui labitur*] Cui cortex a caudice sponte sejungitur. Vide Notas et Emend. num. 18.

[b] *Denarium millia*] Denarii mille, monetæ nostræ libras efficiunt quadringentas.

[c] *Parte dimidia*] Ita ut pretium foret in libras, denarii mille et quingenti: hoc est, monetæ Gallicæ, libræ sexcentæ.

[d] *Interrasili*] Partim cælato, partim plano. Sic 'interrasa' vasorum latera dixit XXXIII. 49. 'Interrasum marmor,' XXXV. 1. Papias: 'Interrasilis, anaglypha, sculpta.' Will. Brito in Vocabul. 'Interrasile dicitur interpolatum cælatura, et plana. Planum enim inter cælaturas, quasi rasum videtur.' Rasili igitur interrasile opponitur, quod subinde cælatura et plano variatur ac distinguitur. Alexander: 'Quod nunc sculpturis, nunc planitia variatur, Hoc et non aliud opus interrasile dicas.' Anonymus de gestis Constantini M. 'Laminam auream jussit interrasilem fieri.' Anastasius Bibl. in Leone III. 'Hic idem Præsul fecit...crucem anaglypham interrasilem ex argento purissimo.' Plura apud V. Cl. Du-Cangium in Glossario vide, unde ista fere decerpsimus.

auro inclusas, primus omnium in templis Capitolii atque Pacis dicavit imperator Vespasianus Augustus. Radicem ejus magni ponderis vidimus in palatii[e] templo, quod fecerat Divo Augusto conjux Augusta,[f] aureæ pateræ impositam: ex qua guttæ editæ[d] annis omnibus in grana durabantur, donec id delubrum incendio consumtum est.

XLIII. Frutex et casia[a] est,[1] juxtaque cinnami campos nascitur: sed in montibus crassiore sarmento, tenui cute[b] verius, quam cortice, quem contra atque in cinnamo, levari[c] et exinaniri pretium est.[2] Amplitudo frutici[3] trium cubitorum. Color triplex. Cum primum emicat,

[d] *Ex qua radice guttæ manantes.*

CAP. XLIII. 1 *Frutex et casiæ est* margo edd. Dalec. et Gronov.—2 Cod. Dalec. *quem conteri* ('leg. *alteri.*' Dalec.) *atque in cinnamo levare pretium est.*—3 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et

NOTÆ

[e] *In palatii*] Vidit et Galenus in scriniis Trajani, ceterorumque Impp. usque ad Severum, cui coævus fuit, ipso ita prodente de Antid. I. 13. p. 884. Hodie nullam ejus esse notitiam ait Pancirol. Rerum Memorab. tit. IX. p. 28. Pharmacopolæ in medicamentorum compositione, ut Charasius monet, in Pharmac. p. 293. cinnamomi nomine nihil hodie aliud præter casiam intelligunt, quam Canellam vocamus. Et sane casiam optimam in cinnamomum degenerare, auctor est idem Galenus c. 11. p. 882. At Petr. Quiqueranus Ep. Senec. de Laud. Provinc. lib. II. fol. 58. 'Lites sint,' inquit, 'inter litigantes. Ego vidi, tetigi, esitavi verum atque nativum cinnamomum, frequenter repertum inter ignobiliora fragmenta, ex odore vinoso facile semper venatus quod quærebam,' &c.

[f] *Augusta*] Livia. A Tiberio et Livia perfectum id fuisse, tum Dio testatur, l. LVI. p. 600. tum veteres Tiberii nummi, quos habemus, in quibus Templum visitur, cum epigraphe, ROM. ET. AVG. Quanquam alii non templum ibi esse, sed aram, censent. De Augustæ cognomine dicemus XV. 40.

[a] *Et casia*] Græcis κασσία. Nos Canellam vocamus: quod suo volumine tubos et canales imitatur. Hæc ejus fruticis descriptio a Theophr. accepta Hist. IX. 5. Accuratius paullo a Charasio expeditur, in Pharmac. p. 166. Ab insula Taprobane, sive Ceilano, nunc ad nos advehitur.

[b] *Tenui cute*] Nempe interiore libro, ex quo fistularum tubuli parantur, quam canellam dicimus. Alioqui crassi corticis sarmentum habet, ἔχει δὲ ῥάβδον παχύφλοιον, inquit Diosc. I. 12.

[c] *Levari*] Hoc est, a caudice seu stirpe eximi. Vide Notas et Emend. num. 18.

candidus pedali mensura: dein rubescit[4] addito semipede: ultra nigricans. Hæc pars[d] maxime laudatur, ac deinde proxima: damnatur vero candida. Consecant[5] surculos longitudine binum digitorum:[e] mox præsuunt recentibus coriis quadrupedum ob id interemtarum, ut iis putrescentibus vermiculi lignum erodant, et excavent corticem tutum[6] [f] amaritudine. Probatur[g] recens maxime, et quæ sit odoris mollissimi,[7] gustuque[8] quam maxime fervens potius, quam lento tepore leniter mordens, colore purpuræ,[9] quæque plurima minimum ponderis faciat, brevi tunicarum fistula,[h] et non fragili. Lactam[10] vocant talem barbaro nomine. Alia est balsamodes,[11] [i] ab odore simili appellata, sed amara, ideoque utilior medicis, sicut nigra[j] unguentis. Pretia nulli diversiora. Optimæ in libras X. L.[k] ceteris X. V.

(XX.) His addidere mangones, quam daphnoiden[12] [l]

Franz. *fruticis* Gronov. et al. ante Harduin.—4 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *dein rufescit* Chiffl. *deinde rubescit* Gronov. et edd. vett.—5 *Tum secant* Vet. Dalec. Mox, Gronov. et al. ante Harduin. *longitudine binum cubitorum.* Deinde, pro *quadrupedum*, margo edd. Dalec. et Gronov. *boum*, e Theophr.—6 Vet. Dalec. *cortice tuto.*—7 Alii ap. Dalec. *gravissimi.*—8 Ita codd. Harduini, et edd. recentt. *gustuve* al. Mox, *quam lento tempore* cod. Dalec.—9 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *colore purpureo* edd. vett. et Gronov.—10 'Vet. *Lædam;* Chiffl. *Ladam.* Fortasse, *achy*, ut ap. Diosc.' *Dalec.*—11 Vet. Dalec. *balsamoides.*—12 Chiffl. *mangoniis quam daphnidis.*—

NOTÆ

[d] *Hæc pars*] Sic Dioscor. I. 12.

[e] *Binum digitorum*] Vide Notas et Emend. num. 19. Sumta hæc a Theophr. loc. cit.

[f] *Tutum*] A vermiculorum erosione tutum, propter amaritudinem.

[g] *Probatur*] Diosc. I. 12. probat recentem, odore vinoso, gustu mordacem et aromaticam.

[h] *Tunicarum fistula*] Tunicæ, seu corticis, qui fistulæ instar habet, cum vaginæ in morem a ligno sejungitur, divelliturque, anguste foramine ac meatu. Sic auctor libri de Simp. Med. ad Patern. tomo XIII. operum Galeni, p. 989. Casiæ fistulas appellat quoque Scribonius Largus Compos. XXXVI. Casiam fistulam Plin. Valer. II. 37. Sic Galenus de Antid. I. 14. p. 887. σύριγγα καλοῦσιν.

[i] *Balsamodes*] Quæ Dioscoridi purpurascens, rosæ odorem spirans, et ad usus medicos maxime accommodata. Βαλσαμώδης.

[j] *Sicut nigra*] Quæ vilis habetur, εὐτελὴς, Diosc. loc. cit.

[k] *X. L.*] Denarii quinquaginta. Monetæ Gallicæ libræ, ut vocant, viginti. Denarii quinque, libræ duæ.

[l] *Daphnoiden*] Δαφνοειδῆ, a simili-

vocant, isocinnamon [m] cognominatam: pretiumque ei [13] faciunt X. CCC. [n] Adulteratur [o] styrace, et propter similitudinem corticum, [14] laurus [15] [p] tenuissimis surculis. Quin et in nostro orbe [q] seritur: extremoque in margine imperii, qua Rhenus [16] alluit, vivit in alveariis apum sata. Color abest ille torridus Sole, et ob id simul idem odor.

XLIV. Ex confinio casiæ cinnamique et cancamum [r] ac tarum [s] invehitur, sed per Nabatæos Troglodytas, qui considere [t] ex Nabatæis. [1]

13 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *pretiumque ejus* Gronov. et edd. vett.—14 Vet. Dalec. *cortice.*—15 Ita cod. Reg. Brot. omnesque Harduini. Edd. ante Brotier. *lauri.* Mox, *tenerissimis surculis* cod. Dalec.—16 Cod. Dalec. *per id quod Rhenus.* Mox, Vet. Dalec. *alluit. Vidi iu. a. a. satam.*

CAP. XLIV. 1 *Troglodytasque confines Nab.* cod. Dalec. *confines qui considere* Vet. Dalec.

NOTÆ

tudine cum lauri cortice, ut mox dicetur. Ab indigenis Ἄχυ id genus vocatur: ab Alexandrinis mercatoribus Δαφνῖτις, inquit Diosc. loc. cit. Casia daphnitis Scribonio Largo laudata Compos. XXXIX. et Oribasio lib. XI. fol. 200.

[m] *Isocinnamon*] Quasi pari virtute cum cinnamo: ab ἴσον et κίνναμον.

[n] *X. CCC.*] Denarios trecentos. Monetæ nostræ libras centum et viginti.

[o] *Adulteratur*] Casia styrace adulteratur, et lauro.

[p] *Laurus* [*lauri*] Mss. omnes, *laurus.*

[q] *In nostro orbe*] Casia nempe aromatica, sed degenerans, cœli solique natura. De ea rursum idem XVI. 59. ubi de peregrinis arboribus, quæ alibi nasci fastidiunt: 'Vivit tamen,' inquit, 'in Italia piperis arbor: casiæ vero etiam in septemtrionali plaga.' Nugantur, qui casiam alteram hic intelligunt, de qua XXI. 29. cum sit ea Italici magis cœli, quam septemtrionalis. Quin et in ipsa Italia Arabicam sive aromaticam illam casiam visam esse jam ævo suo Columella est auctor, de R. R. III. 8. 'Judæam aiunt,' inquit, 'et Arabiam pretiosis odoribus illustrem haberi: sed nec nostram civitatem prædictis egere stirpibus: quippe cum pluribus locis Urbis jam casiam frondentem conspicimus, jam thuream plantam, florentesque hortos myrrha et croco.'

[r] *Cancamum*] Dioscoridi I. 23. Κάγκαμον arboris est Arabicæ lacryma, myrrham quadamtenus referens, virosi gustus. Garcias Arom. I. 8. putat esse Lusitanorum *Anime:* verum id esse bdellium diximus superius c. 19. Esse *Laccam* officinarum defendit Matthiol. in loc. Diosc. cit. Ab Amato Lusitano, in eundem Diosc. lib. Enarrat. 23. recte coarguitur.

[s] *Tarum*] Aëtius XVI. 137. p. 155. 'Tari,' inquit, 'quod est lignum aloës.' In officinis et Agallochi et Ligni aloës nomen habet: sed rarum admodum. In India solum nasci Garcias tradit Arom. I. 16.

[t] *Qui considere*] Qui ex Nabatæis

XLV. (XXI.) Eo comportatur et serichatum, et gabalium, quæ intra se consumunt Arabes, nostro orbi tantum nominibus [u] cognita, sed cum cinnamo casiaque nascentia. Pervenit tamen aliquando serichatum, et in unguenta additur ab aliquibus. Permutatur in libras X. VI.[v]

XLVI. Myrobalanum [a] Troglodytis, et Thebaidi, et Arabiæ, quæ Judæam ab Ægypto disterminat, commune est, nascens unguento, ut ipso nomine [b] apparet. Quo item indicatur et glandem esse arboris,[1] heliotropio, quam dicemus [c] inter herbas, simili folio. Fructus magnitudine avellanæ [d] nucis. Ex his in Arabia nascens Syriaca appellatur, et est candida: contra in Thebaide nigra. Præfertur illa [e] bonitate olei, quod exprimitur: sed copia Thebaica. Inter hæc Troglodytica vilissima est. Sunt qui Æthiopicam iis præferant, glandem nigram, nec pinguem,[2] [f] nucleoque gracili, sed liquore, qui exprimitur, odoratiori, nascentem in campestribus. Ægyptiam pinguiorem esse,[3] et crassiore [4] cortice rubentem: et, quamvis

CAP. XLVI. 1 Cod. Dalec. *grandem ejus.*—2 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *glande nigra ac pingui* Dalec. *glandem nigram ac pinguem* Gronov. et edd. vett.—3 Dalec. *esse aiunt.*—4 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *et crassiori* Gronov. et vulgg. Mox, *cortice rubenti* Dalec.—

NOTÆ

Syriæ vicinis huc commigrantes sedes ibi suas posuere.

[u] *Tantum nominibus*] Neque magis etiamnum cognita.

[v] *X. VI.*] Denarii sex, monetæ nostræ asses octo et quadraginta.

[a] *Myrobalanum*] Ita Dioscor. IV. 160. a quo *βάλανος μυρεψική*, *glans unguentaria*, nominatur. In officinis priscum retinetur nomen, *Myrobalan:* sed res plane diversa. Ibi genera quinque Myrobalanorum, quæ ex America advehuntur: sed ea veteribus prorsus incognita: pruna potius, quam glandes, appellanda. Plinii et Dioscoridis myrobalanum officinæ *Ben* vocant.

[b] *Ut ipso nomine*] *Μύρον* unguentum, *βάλανος glandem* sonat. Martial. XIV. 57. cui lemma, 'Myrobalanum:' 'Quod nec Virgilius, nec carmine dixit Homerus, Hoc ex unguento constat, et ex balano.'

[c] *Quam dicemus*] Lib. XXII. c. 29.

[d] *Avellanæ*] Sic Dioscor. loc. cit. Hinc myrobalano nomen apud Hispanos, *Avellana della India.*

[e] *Præfertur illa*] Syriaca, Dioscor. loc. cit.

[f] *Nec pinguem*] Ita Mss. omnes: ubi perperam editi, *et pinguem.*

in palustribus nascatur,[5] [g] breviorem siccioremque. E diverso Arabicam viridem ac tenuiorem, et quoniam sit montuosa,[6] spissiorem. Longe autem optimam Petræam, ex quo diximus oppido,[h] nigro cortice, nucleo candido. Unguentarii[i] autem tantum cortices premunt: medici nucleos, tundentes affusa[7] eis paulatim calida aqua.

XLVII. (XXII.) Myrobalano in unguentis similem proximumque usum habet palma in Ægypto,[j] quæ vocatur adipsos,[k] viridis, odore mali cotonei, nullo intus ligno.[l] Colligitur autem paulo ante, quam incipiat maturescere. Quod si relinquatur,[1] phœnicobalanus[m] vocatur, et nigrescit, vescentesque inebriat.[n] Myrobalano pretium in libras X. bini.[o] Institores[p] et fæcem unguenti hoc nomine appellant.

XLVIII. Calamus[a] quoque odoratus in Arabia nascens,

5 Chiffl. *nascitur.*—6 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *montosa* Gronov. et vulgg.—7 Cod. Dalec. *medici nucleos tundunt*, *affusa*; Dalec. *medici n. tundendo, &c.* Chiffl. *m. n. tundentes adfusa paulatim, &c.*

CAP. XLVII. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Quod relinquitur* Gronov. et edd. ante Harduinum.

NOTÆ

[g] *Nascatur*] In Mss. omnibus, *nascitur*.

[h] *Diximus oppido*] Petra, de quo oppido dictum est VI. 32.

[i] *Unguentarii*] Sic Theophr. tum Hist. IV. 2. tum de Odorib. *Τοῦ καρποῦ δὲ τοῖς κελύφεσι*, inquit ille priore loco, *χρῶνται οἱ μυρεψοὶ, κόπτοντες· εὐῶδες γάρ τι ἔχει. Contuso fructus putamine unguentarii utuntur: est enim odoris jucundi.*

[j] *Palma in Ægypto*] Palma hoc loco fructus arboris est, ipsa nimirum balanus. Solinus eadem refert cap. 32. pag. 61. et Diosc. I. 148. ubi palmam Ægyptiam Arabicæ myrobalano similem pariter esse prodit.

[k] *Adipsos*] Ἄδιψος, a siti quam sedat. Græcis *δίψα*, vel *δίψος*, *sitis*.

[l] *Nullo intus ligno*] Hoc est, molli adhuc teneroque nucleo. Colligitur enim, antequam is gignatur. Diosc. loco citato.

[m] *Phœnicobalanus*] Hoc est, palma cum nucleo. Diosc. *εἰ δὲ ἀφεθῇ πεπαινόμενος, γίνεται φοινικοβάλανος.*

[n] *Inebriat*] Si copiosius eo vescare. Diosc.

[o] *X. bini*] Denarii bini, qui monetæ nostræ asses omnino sedecim.

[p] *Institores*] Negotiatores.

[a] *Calamus*] In officinis *Calamus Aromaticus* vocatur: sed perrarus: sic ut pro eo *Acorum verum*, qui ex Tartaria convehitur, in trochiscis et medicamentis myropolæ adhibeant.

communis Indis[1] atque Syriæ est, in qua vincit[b] omnes, a nostro mari centum L. stadiis.[c] Inter Libanum[d] montem, aliumque ignobilem, non (ut quidam existimavere) Antilibanum, in convalle modica juxta lacum, cujus palustria æstate siccantur, tricenis ab eo[2][e] stadiis calamus et juncus[f] odorati gignuntur. Sane enim dicamus et de junco, quamvis alio herbis dicato volumine, quoniam tamen hic unguentorum materia tractatur. Nihil ergo a ceteris sui generis differunt aspectu: sed calamus præstantior odore, statim e longinquo invitat, mollior tactu, meliorque qui minus fragilis:[3] et qui assulose[g] potius, quam raphani modo frangitur. Inest fistulæ[h] araneum,[4] quod vocant florem. Præstantior est, cui numerosius. Reliqua probatio, ut niger sit.[i] Damnatur aliubi. Melior,[5] quo

CAP. XLVIII. 1 *Indiæ* Dalec. Mox, *in qua vivit omnis* Vet. Dalec. Deinde, Dalec. *Omnes. A nostro mari centum L. stadiis inter*, &c. cod. Dalec. *annis, a nostro*, &c.—2 Margo edd. Dalec. et Gronov. *in eo*, e Theophr.—3 Margo edd. Dalec. et Gronov. *invitat. Mollior tactu melior, et qui minus fragilis.*—4 Margo edd. Dalec. et Gronov. *araneosum*, vel *arachnion*, e Diosc. *araneus, quem*, &c. *numerosior* ibid.—5 Dalec. *probatio ut fulvus sit. Niger alias damna-*

NOTÆ

[b] *In qua vincit*] Qua in Syria qui calamus provenit, ceteris aliarum gentium bonitate antecellit.

[c] *Centum L. stad.*] XVIII. M. DCCL. passus.

[d] *Inter Libanum*] Hæc ad verbum ex Theophr. Hist. IX. 7.

[e] *Tricenis ab eo*] Juxta eum lacum, ubi siccata palus est, spatio stadiorum tricenum, seu MMM. DCCL. pass.

[f] *Et juncus*] In officinis, *Juncus odoratus.* Nunc ex Nabatæa Arabiæ regione defertur: et ævo ipso Plinii, ut ipse docet XXI. 72. Describitur a Charasio, in Pharmac. p. 305.

[g] *Assulose*] Qui in assulas multas frangitur, inquit interpres Oribasii, lib. XI. p. 200. εἰς πολλοὺς σκινδαλμοὺς θραυόμενος, inquit Dioscor. I. 17. quem Oribasius transcribit. Assulose vel assulatim fracta dicuntur ea fragmenta, quæ in longitudinem dissecantur: cujusmodi sunt, quæ desiliunt, cum franguntur asserculi.

[h] *Inest fistulæ*] Serapionis interpres, cap. 205. 'Canna ejus plena est cujusdam rei, similis texturæ araneæ, cujus color est albus et viscosus.' Oribasii interpres, loc. cit. 'Fistulis aranearum plenis.' Secutus Diosc. loc. cit. γέμων ἀραχνίων τὴν σύριγγα. Araneum vocant junci medullam, quæ telæ aranearum similis est.

[i] *Ut niger sit*] Ille nimirum Syriacus juncus; nam is color, ut statim subdit, damnatur aliubi: subalbidus commendatur in Indico, ὑπόλευκος, ut monet Diosc. loc. cit. *subcandidus*, ut Oribasii interpres loc. cit.

brevior, crassiorque, et lentus in frangendo.[6] [j] Calamo pretium in libras, XI.[k] junco, XV. Traduntque[l] juncum odoratum et in Campania inveniri.

XLIX. Discessimus a terris Oceanum spectantibus ad convexas[1] [m] in nostra maria.

(XXIII.) Ergo Æthiopiæ subjecta Africa[n] Hammoniaci[o] lacrymam stillat in arenis suis: (inde nomine etiam Hammonis[p] oraculo, juxta quod gignitur arbor:[q]) quam metopion[r] vocant, resinæ modo aut gummi.[2] Genera[s] ejus

---

tur. Melior. cod. Dalec. *probatio, ne niger, &c.*—6 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *et crassior lentusque in frangendo* Gronov. et al. ante Harduin. *et crassior lentusque in mandendo* Dalec. e Diosc.

CAP. XLIX. 1 Dalec. *devexas;* alii *conversas.*—2 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *suis resinæ modo aut gummi: inde, &c. vocant. Genera ejus, &c.* Dalec. *suis: inde nomine etiam Hammonis .... quam metopon vocant* cod. Dalec. et Chiffl. *suis: inde et nomen, &c.* Vet. Dalec. Pro *metopion*, margo edd. Dalec. et Gronov. *agasyllia.* Gronov. et al. ante Harduin. *suis: inde et*

NOTÆ

[j] *In frangendo*] Præsertim dum dente frangitur, dum commanducatur, *ἐν τῇ διαμασσήσει γλισχρὸς*, inquit Diosc. loc. cit.

[k] *In libras, XI.*] Denarii scilicet undecim: monetæ nostræ libræ quatuor et asses octo. Quindeni, libræ sex.

[l] *Traduntque*] Id quidem ait ab aliis tradi: sed fidem ipse suam non astringit. Et vero falsum esse Matthiolus asseverat in Diosc. I. 16.

[m] *Convexas*] Quæ nostro mari prætenduntur. Forte *conversas* sincerius. Sic VI. 22. 'versa in meridiem plaga:' quæ familiaris ei admodum locutio est. Africæ nunc oram intelligit, quæ mediterraneo alluitur: deinde Syriam, Ægyptum, et Asiam minorem.

[n] *Africa*] Pars Africæ, quæ juxta Cyrenen. Diosc. III. 98.

[o] *Hammoniaci*] Adhuc in officinis pharmocopolarum nomen servat, *Gomme Ammoniac.*

[p] *Inde nomine etiam Hammonis*] Ita Mss. Reg. Colb. &c. Hoc est, Hammonis oraculo ipsi nomen est etiam ab arenis: *ἄμμος* enim *arenam* sonat. Alii ab arietino Jovis vultu, ut diximus V. 5. nominis originationem petunt. Quamobrem Ovidio Met. V. dicitur 'Corniger Ammon.' Et cornigerum sane Jovem numismata exhibent.

[q] *Arbor*] Ferulacea illa quidem, *δένδρον ναρθηκοειδὲς*, Dioscor. loc. cit. et Galeno de Fac. Simp. Med. VI. 17. p. 155. Arbori nomen *Ἀγασυλλὶς*, ex eodem Diosc.

[r] *Quam metopion*] Quam nempe lacrymam *μετώπιον* vocant. Id quoque nomen lacrymæ sive succo galbani attributum, auctore Diosc. III. 97. quoniam cum Hammoniaco similitudinem habet, ut Plinius docet, c. 57.

[s] *Genera*] Reliqua deinceps totidem verbis habet Diosc. II. 98. et

duo: thrauston,[1] [t] masculi thuris similitudine, quod maxime probatur: alterum pingue et resinosum, quod phyrama [u] appellant. Adulteratur arenis, velut nascendo apprehensis. Igitur quam minimis glebis probatur, et quam purissimis. Pretium optimi in libras, asses XL.[4] [v]

L. Sphagnos [a] infra [1] eos situs [b] in Cyrenaica provincia maxime probatur; alii bryon [c] vocant. Secundum locum obtinet Cyprius, tertium Phœnicius. Fertur et in Ægypto nasci: quin et in Gallia: nec dubitaverim. Sunt enim [d] hoc nomine cani arborum villi, quales in quercu [e] maxime videmus, sed odore præstantes. Laus prima candidissimis, atque altissimis: [2] [f] secunda rutilis, nulla nigris. Et in insulis [g] petrisque [3] nati improbantur: omnesque quibus palmarum,[4] atque non suus odor est.[5]

LI. (XXIV.) Cypros [h] in Ægypto est arbor ziziphi [i] fo-

nomine etiam ab Hammonis o. j. q. g. arbor, quam, &c.—3 Margo edd. Dalec. et Gronov. *thrausma*, e Theophr.—4 Cod. Dalec. *asses XXX*.

CAP. L. 1 Dalec. *intra*.—2 Dalec. *longissimis*. Theophr. *cubitali longitudine*.—3 *Et in haliphlæis plerisque* Dalec. e Theophr.—4 Dalec. *plantarum*.—5 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *oderit* Chiffl. *odor sit* Gronov. et al. ante Harduin.

NOTÆ

Oribasius lib. XI. p. 189.

[t] *Thrauston*] Θραυστὸν, sive, ut habet Diosc. θραῦσμα, quasi *fragmentum* sive *friaturam* dixeris.

[u] *Phyrama*] Φύραμα, hoc est, *mixtura*: quoniam admixta terra calculisve sordidum.

[v] *Asses XL.*] Sive denarii quaterni: monetæ Francicæ asses duo ac triginta.

[a] *Sphagnos*] Dioscoridi I. 20. Σπλάχνον. Hesychio, Σφακὸς, et φάσκος. Aliis etiam σφάγνος.

[b] *Infra eos situs*] Infra eas regiones in quibus Hammoniacum legitur: nempe propius a mari, in Cyrenaica provincia.

[c] *Alii bryon*] Βρύον Diosc. Galli *Mousse*. Muscum Latini vocant.

[d] *Sunt enim*] Hæc deinceps ad verbum Oribasius lib. XI. fol. 193.

[e] *In quercu*] In quercu, cedro, et populo alba. Diosc. loc. cit. et Oribas. Galenus item de Fac. Simp. Med. VI. p. 166. Adde et ægilopem, seu fagum Latinorum, cujus villos iis similes, quos quercus habet, præter odorem, nunc Plinius præcipue signat, ipso teste XVI. 13.

[f] *Altissimis*] Recte. Nam, ut Theophrast. ait, Hist. III. 9. et post illum Plinius XVI. 13. cubitali longitudine maxime commendantur.

[g] *Et in insulis*] Hæc τῶν βρύων genera in insulis nata a superiore diversa sunt: terrestre, saxatile, marinum. Vide Dalec. Hist. Plant. XI. 59.

[h] *Cypros*] Mira in hac arbore describenda Plinium inter ac Dioscoridem dissensio est: illi cyprus est zi-

liis, semine coriandri, candido,[1 j] odorato. Coquitur hoc[a] in oleo, premiturque postea, quod cyprus vocatur.[3 k] Pretium ei[l] in libras, X. V.[4 m] Optimum e Canopica[5 n] in ripis Nili nata: secundum Ascalone Judææ: tertium Cypro insula, odoris suavitate.[6] Quidam hanc[o] esse dicunt arborem quæ in Italia ligustrum vocetur.[7]

LII. In eodem[p] tractu aspalathos nascitur, spina candida, magnitudine arboris modicæ, flore rosæ. Radix[q]

CAP. LI. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Cyprus .... semine c. flore candido* Gronov. et al. ante Harduin. *Cypros .... semine c. flore candido* cod. Dalec.—2 Dalec. *hic*, nempe 'flos.' —3 *Cyprinum vocatur* Dalec.—4 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *libras XV.* Chiffl. *libras quinque* Gronov. et al. ante Harduin.—5 'Ita codd. Regg. In Editione principe, *Optimum hoc*. Inde male emendatum in recentioribus editionibus, *Optimum habetur e Canopica*.' Brotier. Mox, *in ripis Nili natum* Dalec.—6 Dalec. *suavitate præcipuum*.—7 Idem, *vocatur*.

NOTÆ

ziphi foliis; isti, oleæ: illi semen coriandri simile; isti, sambuci: illi, semen candidum, et odoratum; isti, nigrum. Et arborem tamen esse, et in Canopo atque Ascalone nasci, inter utrumque convenit: plane ut, licet natale solum ac nomen ipsum utrique arbori idem sit, genus omnino dispar esse constet.

[i] *Ziziphi*] *Jujubier*. De hac arbore XV. 14.

[j] *Candido*] Vide Notas et Emend. num. 20.

[k] *Cyprus vocatur*] Κύπρος, quod non arbori modo, sed et unguento, nomen est: est enim hic Cyprus, unguentum cyprinum. Sic τὴν Κύπρον dixit Theophr. de Odorib. p. 187. pro ipso unguento. Sic ἶριν et οἰνάνθην pro *irino* et *œnanthino* dixit Apollonius apud Athen. lib. XV. pag. 688. Sic νάρδου nomine non herba tantum, sed unguentum ex nardo paratum, designari solet, tum a Græcis, præsertim Diosc. I. 76. tum a Latinis. Horat. II. Od. 12. 'Dum licet, Assyriaque nardo Potamus uncti.'

[l] *Pretium ei*] Unguento videlicet.

[m] *In libras, X. V.*] Ita Mss. omnes. Denarii quinque, Francicæ monetæ asses sunt quadraginta.

[n] *E Canopica*] Subintellige, arbore cypro, in Nili ripis, juxta Canopum nata.

[o] *Quidam hanc*] Errant ii, neque vero Plinius audire se illos ait. Et cyprus quidem peregrina arbor est, non hujus cœli, solive: ligustrum, quod Gallis *Troëne*, ne arbor quidem est, sed frutex: et in sepibus passim ac fruticetis ubique provenit. Cypro semen coriandri, quod rotundum est, ac subflavum: atrum ligustro, et altera parte latum, mediceque concavum. Cypro Dioscoridis folia oleæ similia sunt, flores suavis odoris: quæ gemina dos a ligustro abest: quare nec Plinii nec Dioscoridis cypros esse illud potest.

[p] *In eodem*] In Ægypto. Vide quæ dicturi sumus XXIV. 69.

[q] *Radix*] Et toto etiam alterius as-

unguentis expetitur. Tradunt,[r] in quocumque frutice curvetur arcus cœlestis, eandem, quæ sit aspalathi,[1] suavitatem odoris existere: sed si in aspalatho inenarrabilem quandam. Quidam eum erysisceptrum[s] vocant, alii sceptrum. Probatio[t] ejus in colore[2] rufo vel igneo, tactuque spisso, et odore castorei. Permutatur in libras X. V.[3]

LIII. In Ægypto nascitur et maron,[u] pejus quam Lydium, majoribus foliis ac variis. Illa brevia ac minuta, et odorata.

LIV. (XXV.) Sed omnibus odoribus præfertur balsamum, uni terrarum[a] Judææ concessum, quondam[b] in duobus tantum hortis, utroque regio, altero jugerum XX. non amplius, altero pauciorum. Ostendere arbusculam[c] hanc[1] Urbi imperatores Vespasiani. Clarumque dictu, a Pompeio Magno in triumpho arbores quoque duximus.[2][d]

CAP. LII. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *quæcumque sit aspalathi* cod. Dalec. *quæ sit aspalatho* Gronov. et edd. vett. Mox, *sed in aspalatho* Gronov. et al. ante Harduin.—2 'Manuscriptus, *sceptrum Helysæ* (*Elysium*) *cujus probatio est in colore.*' Dalec. *est in colore* etiam Chiffl.—3 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *libras XV.* Gronov. et vulgg.

CAP. LIV. 1 *Ostendere arbutum hanc* Chiffl.—2 Alii ap. Dalec. *ductas.*—

NOTÆ

palathi frutice, sive ligno, utuntur unguentarii ad unguenta spissanda, ut recte Diosc. I. 19.

[r] *Tradunt*] Id vero in aspalatho maxime, et rhamno, evenire tradit Aristot. Problem. XII. 3. p. 746. Vide etiam Theophr. de Causis VI. 25. p. 382. cujus verba afferemus XXI. 18.

[s] *Erysisceptrum*] Dioscor. loc. cit. 'Ασπάλαθος, οἱ δὲ ἐρυσίσκηπτρον, θάμνος ἐστὶ ξυλώδης, ἀκάνθας πολλὰς κεκτημένος. Ab incubitu et innixu iridis, Rhodig. XXII. 31. et post eum Salmasius, in Solin. p. 1020. ἰρίσκηπτρον malunt. Male.

[t] *Probatio*] Probatur, inquit Diosc. ponderosus, detracto cortice rubens, aut in purpuram vergens, densus, odoratus, gustuque subamarus.

[u] *Maron*] Retinet in officinis hortisque nomen. Vidimus in horto Regio. Describitur a Charasio perquam accurate, in Pharmac. pag. 382.

[a] *Uni terrarum*] Accepta hæc a Theophr. Hist. Plant. IX. 6. Dioscoridis ævo etiam in Ægypto nascebatur, ipso id prodente I. 18. In officinis, *le Baume blanc de Judée*. Sed vix haberi potest, nisi adulterinum.

[b] *Quondam*] Alexandri M. ævo, et Theophrasti, a quo hæc manarunt. —'Dum regnum Jubæ staret: sive usque ad captam a Nabuchodonosore Judæam: vel et sub Herode.' *Ed. sec.*

[c] *Arbusculam*] Mss. omnes, Reg. Colb. Paris. Chiffl. *arbutum*.

Servit nunc hæc, et tributa[3] pendit cum sua gente, in totum alia natura, quam nostri externique prodiderant. Quippe viti similior est, quam myrto. Malleolis[e] seri dicitur, nuper victa,[4] ut vitis: et implet[f] colles vinearum modo, quæ sine adminiculis se ipsæ sustinent. Tondetur similiter fruticans,[5] ac rastris nitescit, properatque nasci, intra tertium annum fructifera. Folium[g] proximum rutæ,[6] perpetua[h] coma. Sæviere in eam[7] Judæi, sicut in vitam quoque suam. Contra defendere Romani, et dimicatum pro frutice est. Seritque nunc eum[8] fiscus:[i] nec unquam fuit numerosior, aut procerior. Proceritas intra bina[j] cubita subsistit.

Arbori tria genera.[k] Tenui[l] et capillacea coma, quod vo-

3 Chiffl. *ac tributa*—4 'In Mss. Reg. *nuper dicta*. Antiqua manu emendatum in Ms. Reg. 2. *victa*. In Editione principe, *juncta*: unde male emendatum in recentioribus editionibus, *vincta*. Sine adminiculis, sine vinculis se sustinet balsamum: at nuper a Romanis erat victum, ut malleolis, *les marcottes*, sereretur, et major citiorque esset proventus.' *Brotier*. *juncta* Vet. Dalec. *dicta* Chiffl. *vincta* Gronov. et al. vett. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. Mox, *at nunc implet colles* Dalec.—5 Codd. Dalec. et Chiffl. *fructificans*.—6 Chiffl. *proxime tuberi*.—7 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *in eandem* Gronov. et vulgg.—8 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et

NOTÆ

[d] *Duximus*] In Mss. *diximus*. Supra cap. 9. ebenum arborem in Mithridatico triumpho Romæ ostensam a Pompeio dixit.

[e] *Malleolis*] Ramulis ex stirpe decisis, et in terram defossis. Galli malleolos, *des marquotes*: malleolis serere, *marquoter*, vulgo dicunt. Habet hæc Solinus quoque cap. 35. pag. 65.

[f] *Et implet*] Et, si non vinciatur, se ipsa in collibus sustinet, nec adminiculatione eget. Justinus lib. XXXVI. in vinearum morem excoli prodidit. Solinus: 'Jam nobis latissimi colles sudant balsama.'

[g] *Folium*] Ex Theophr. loc. cit. Sic etiam Diosc. I. 18.

[h] *Perpetua*] Perpetuo virens, ἀείφυλλος, Theophr.

[i] *Fiscus*] Fisco Principis addictus balsami reditus omnis: arborem is idcirco colendam ac serendam curabat.

[j] *Intra bina*] Simeon Sethi: Μικρόν ἐστι τὸ τοιοῦτον φυτὸν πηχέων ἔλαττον δύο. Tit. *de balsamo*.

[k] *Tria genera*] Sic Diosc. loc. cit. διαφέρον αὐτὸ ἑαυτοῦ τραχύτητι, καὶ μήκει, καὶ ἰσχνότητι. Quod Salmasius non intellexit, cum Plinium erroris insimulat, in libello, cui titulum fecit, Præfationis in Plinium, pag. 96.

[l] *Tenui*] Hoc est, quod tenues surculos gerit, et capillaceæ gracilitatis virgulta, quæ ob gracilitatem facile tonderi et amputari possint: Τὸ λεπτὸν καὶ τριχῶδες τοῦ θάμνου θεριστὸν

cant eutheriston.[9] Alterum scabro aspectu, incurvum, fruticosum, odoratius: hoc trachy[m] appellant. Tertium eumeces, quia est reliquis procerius, lævi cortice. Huic secunda bonitas, novissima eutheristo.[n] Semen[o] est vino[10] proximum gustu, colore rufum, nec sine pingui: pejus in grano, quod levius atque viridius. Ramus crassior, quam myrto. Inciditur[p] vitro, lapide, osseisve cultellis. Ferro[q] lædi vitalia odit. Emoritur[11] protinus, eadem amputari supervacua patiens. Incidentis[r] manus libratur artifici temperamento, ne quid ultra corticem violet.

Succus e plaga manat, quem opobalsamum vocant, suavitatis[s] eximiæ, sed tenui gutta ploratu, lanis[12t] parva colligitur in cornua. Ex his novo[13] fictili conditur,

Franz. *eam* Gronov. et al. ante Harduin.—9 Chiffl. *vocatur entheristrum.*—10 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Semen ejus vino* Gronov. et al. ante Harduin.—11 '*Ferrum odit. Læsis vitalibus emoritur, &c. Moribus* Mss.' *Dalec.*—12 Cod. Dalec. *sed tenuis guttæ ploratu. Lanis; sed tenui gutta. Ploratus, &c.* Vet. Dalec.—13 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.

NOTÆ

ἴσως διὰ τὸ εὐχερῶς θερίζεσθαι, ἰσχνὸν ὄν. Diosc. loc. cit. Cave enim de capillaceis foliis hæc accipienda putes, quæ Plinius paulo antea cum Theophr. et Diosc. rutæ similia esse recte dixit. Unus etsi Justinus, lib. XXXVI. Plinii verba perperam interpretatus, ejusmodi folia balsamo attribuit, qualia in piceis arboribus cernere est.

[m] *Trachy*] Τραχὺ, *asperum.* Et mox *εὐμήκες, procerum.*

[n] *Eutheristo*] *Εὐθέριστον,* quod facile amputatur. Solent certe surculi, non folia, amputari.

[o] *Semen*] Sive fructus, *καρπὸς,* Diosc. loc. cit. In officinis Carpobalsamum: sed sincerum hodie nullum fere. Vide Charas. in Pharmac. pag. 308.

[p] *Inciditur*] Hæc Solinus cap. 35. pag. 65.

[q] *Ferro*] Tacit. Hist. v. pag. 116. 'Si vim ferri adhibeas, pavent venæ: fragmine lapidis, aut testa, aperiuntur.' Vitalia Plinius vocat, interiora, quæ cortice, veluti cute, ambiuntur. Theophr. tamen et Diosc. locis cit. *σιδηροῖς ὄνυξι, ferreis unguibus,* scribunt incidi arborem: quod Plinio non adversatur, qui hoc unice velit, sic librandum ictum esse, ut ne quid ultra corticem violetur: tutiusque idcirco ferri acie abstinere.

[r] *Incidentis*] Solinus loc. cit.

[s] *Suavitatis*] Balsamum bene ac suaviter olere, adversus quosdam recentiores, probat Petr. Servius de Odorib. pag. 10.

[t] *Lanis*] Lanis colligitur, sive excipitur: mox iisdem expressa lacryma in cornua parva reconditur.

crassiori similis oleo, et in musto[u] candida. Rubescit[14] deinde, simulque durescit e translucido. Alexandro[v] Magno res ibi gerente, toto die æstivo unam concham impleri justum erat. Omni vero[w] fœcunditate e majore horto congios[x] senos, minore singulos, cum duplo[15 y] rependebatur argentum.[16] Nunc etiam singularum arborum largior vena,[17] ter omnibus percutitur æstatibus, postea deputatur.

Et sarmenta quoque in merce sunt. DCC. H-S.[18 z] amputatio ipsa surculusque veniit intra quintum devictæ[a] annum. Xylobalsamum vocatur, et coquitur in unguentis: pro succo ipsum substituere officinæ. Corticis etiam ad medicamenta pretium est.[*] Præcipua autem gratia lacrymæ, secunda semini,[b] tertia cortici, minima ligno. Ex hoc

[*] *Valet cortex ad medicamenta, et est in pretio.*

Ex his nova Chiffl. *Ex iis novo* Gronov. et al. ante Harduin.—14 *Rufescit* Chiffl. Mox Vett. ap. Dalec. *durescit et translucida*; vel, *durescit et translucet*; vel, *durescens translucet*.—15 Margo edd. Dalec. et Gronov. *erat, magna fœcunditate: annis vero singulis, &c.* e Diosc. *erat. Anni vero fœc. e m. h. c. senos singulis annis cum et duplo* alii ap. Dalec.—16 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *cum duplo rependebatur argento* Gronov. et edd. vett.—17 Chiffl. *longior vena*.—18 Ita cod. Reg. Brot. 1. In codd. Reg. Brot. 2. Lang. Vet. Dalec. Editione principe, Gronov. et al. ante Harduin. *DCCC*. Chiffl. *DCCIII*. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *DCCIII*. Mox, Chiffl. *venire intra quintum devictæ annum*; Dalec. legit *veniere*; cod. Dalec. *venit*; Gronov. et al. ante Harduin.

NOTÆ

[u] *In musto*] Dum novella, ac recens.

[v] *Alexandro*] Et hæc ex Theophr. Hist. Plant. IX. 6.

[w] *Omni vero*] Hoc est, maxima et annua fœcunditate: cum maxime fœcunda lacrymæ arbos est. Vide Notas et Emend. num. 21.

[x] *Congios*] Congius sextarios sex continet. De sextario dicemus lib. XXI. cap. ult.

[y] *Cum duplo*] Theophrasti et Dioscoridis ævo.

[z] *DCC. H-S.*] Hoc est, sestertiis septingentis, ut diximus, VII. 40. non, uti Salmasius putat, in Solin. pag. 593. septingenties sestertio. Ita porro Mss. omnes, Reg. Colb. Paris. Chiffl. non, ut editi, *DCCC. amputatio, &c.*

[a] *Intra quintum devictæ*] Post eam arborem Judæamque devictam. Ita Mss. proxime laudati. Frigide editi, *intra quintum demum annum*. Nummi Vespasiani, et Titi, IVDAEA. CAPTA.

[b] *Secunda semini*] Sive fructui, sive

buxosum[19] [c] est optimum, quod est odoratissimum: e semine [d] autem maximum et ponderosissimum, mordens gustu, fervensque in ore. Adulteratur [e] Petræo hyperico: quod coarguitur[20] magnitudine, inanitate, longitudine, odoris ignavia, sapore piperis.

Lacrymæ probatio, ut sit pinguis, tenuis, ac modice rufa, et in fricando odorata. Secundus candido colos, pejor viridis crassusque,[21] pessimus niger: quippe ut oleum senescit. Ex omni incisura[22] maxime probatur, quod ante semen fluxit. Et alias adulteratur seminis succo,[23] vixque maleficium deprehenditur gustu amariore: esse enim debet lenis,[24] non subacidus, odore tantum austerus. Vitiatur [f] et oleo[25] rosæ, cypri,[26] lentisci, balani, terebinthi, myrti, resina, galbano, cera cypria,[27] [g] prout quæque res fuit.[h] Nequissime [i] autem gummi, quoniam inarescit [j] in manu

venit intra quintum demum annum.—19 'Diosc. πυῤῥὸν Plinius legisse videtur πυξῶδες.' *Dalec.*—20 Cod. Dalec. *quod sua arguitur.* Mox, *inanitate, latitudine, seu longitudine* Vet. ejusd. 'quæ indicant vocem *longitudine* irrepsisse.' *Dalec.* —21 Dalec. *cæsiusque.*—22 Chiffl. *inclusura.*—23 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *semine suo* Gronov. et vulgg. ante Harduin.—24 Margo edd. Dalec. et Gronov. *lævis*, e Diosc.—25 Margo edd. Dalec. et Gronov. *unguento*, e Diosc.—26 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. *cyperi* Gronov. et al. ante Harduin.—27 Margo edd. Dalec.

NOTÆ

pomo. Solini paraphrasis cap. 35. pag. 65. 'Secundum in pretiis locum poma obtinent.'

[c] *Buxosum*] Colore buxeo.

[d] *E semine*] Diosc. similiter I. 18.

[e] *Adulteratur*] Asportatur ab oppido Arabiæ Petra semen hyperico simile, inquit Diosc. quo balsami fructus adulteratur: sed ex eo fraus dignoscitur, quod majus illud sit, inane, ignavum, sapore piperis. De hyperico dicemus XXVI. 53. et 54.

[f] *Vitiatur*] Hæc similiter Diosc. loc. cit. Vide Notas et Emend. num. 22.

[g] *Cera cypria*] Quod κηρωτὴν Dioscorides, hoc Plinius ubique *ceram* appellat: alii *ceratum* vertunt. Cave porro credas ceram cypriam, quam κηρωτὴν κυπρίνην nunc Dioscorides vocat, a Cypro insula cognominatam, quæ ceræ laudem nullam habet. Nomen enim ἀπὸ τοῦ κύπρου, qua de arbore dictum est cap. 52. Ceratumque cyprinum ex cera oleoque cyprino, certa portione paratur, ut ex cera oleoque rosaceo, rosaceum ceratum.

[h] *Res fuit*] Subintellige, in promtu, ad manum, obvia.

[i] *Nequissime*] Nequissime adulteratur, quia difficillime fraus deprehenditur.

[j] *Inarescit* [*inhærescit*] Ita recte:

inversa,[28] et in aqua sidit: quæ probatio[k] gemina est. Debet sincerum et inarescere:[29] sed hoc e gummi arescere[l] addita fragili crusta evenit.[30] Et gustu deprehenditur. Carbone[m] vero, quod cera resinaque adulteratum est, nigriore flamma.[31] Nam melle mutatum statim in manu contrahit[n] muscas.[32] Præterea[o] sinceri[33] densatur in tepida aqua gutta sidens ad ima vasa,[34] adulterata[p] olei modo innatat: et si metopio[q] vitiata est, circulo candido cingitur. Summa probatio[r] est, ut lac coagulet, in veste maculas non faciat. Nec manifestior alibi fraus: quippe

et Gronov. *cerato Cyprino, aut myrtino*, e Diosc.—28 Ita Chiffl. *quoniam ipsum quoque inhærescit manu inversa* Gronov. et al. vett. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. 'In editione principe, *quia arescit*. Mss. Reg. *marcescit*, vel *amarescit*. Recte monuit eruditus Salmasius emendandum, *inarescit*. Audacter emendatum in recentioribus editionibus, *quoniam ipsum quoque inhærescit manu inversa*. Mss. et Editio princeps habent, *in manu inversa*.' Brotier. Mox, Gronov. et al. ante Harduin. *quæ probatio ejus gemina est: τὸ ejus* non legitur in cod. Dalec.—29 Ita Codd. Chiffl. Regg. Brot. et Editio princeps. *Debet enim sincerum inarescere* Vet. Dalec. *Debet sincerum et inhærescere* Gronov. et al. vett. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—30 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *sed hoc et gummi addita fragili crusta evenit* Gronov. et vulgg. ante Harduin.—31 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *adulteratur e nigriori flamma* cod. Dalec. *adulteratur, est nigriore flamma* Chiffl. *adulteratum est nigriori flamma* Gronov. et edd. vett.—32 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *statim contrahit muscas* Gronov. et al. ante Harduin. —33 *Præterea sincera* cod. Dalec. et Vet. ejusdem.—34 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *vasis* Gronov.

NOTÆ

non *inarescit*, ut Salmasio placet, pag. 494. in Solin.

[k] *Quæ probatio*] Sinceri balsami. Geminam hanc notam in sincerissimo balsamo candido, quod ex America ad nos missum est, deprehendimus; nam manu inversa hæret tamen: et in aqua sidit primum, sed mox emergit: Judææ balsamum semper sidit.

[l] *E gummi arescere*] Sed ut inhærescat gummi addito, id non fit, nisi fragili crusta simul enata arescat.

[m] *Carbone*] Igni impositum, deprehenditur id quod cera resinave adulteratum est.

[n] *Contrahit*] Congregat. Sic XXVIII. 42. 'Sanguine cervino contrahi serpentes tradunt.'

[o] *Præterea*] Habet hoc quoque Simeon Sethi, tit. de balsamo.

[p] *Adulterata*] Diosc. loc. cit.

[q] *Si metopio*] Et metopio adulterari balsamum, scribit etiam Diosc. I. 18. Est autem metopion Hammoniaci lacryma, ut diximus cap. 50.

[r] *Summa probatio*] Hæc pariter Diosc. loc. cit. et auctor libri de Simp. Medic. ad Patern. inter opera Galeni tom. XIII. pag. 997.

millibus denarium,[a] sextarii emti vendente fisco trecentis denariis, veneunt.[35] In tantum expedit augere liquorem. Xylobalsamo pretium in libras X. V.[36 t]

LV. Proxima Judææ Syria supra Phœnicen[1] styracem[a] gignit, circa Gabala,[b] et Marathunta, et Casium Seleuciæ montem. Arbor est[c] eodem nomine, cotoneo malo similis, lacrymæ ex austero jucundioris, intus similitudo arundinis, succo prægnans.[2] In hanc circa Canis ortus advolant pennati vermiculi erodentes: ob id in scobe[d] sordescit. Styrax laudatur post supra dicta ex Pisidia,[e] Sidone,[3] Cypro, Cilicia, Creta minime. Ex Amano Syriæ medicis, sed unguentariis magis. Colos in quacumque natione præfertur rufus,[f] et pinguiter lentus:[4] deterior fur-

et al. ante Harduin. Mox, cod. Dalec. *vitiatum est.*—35 Gronov. et vulgg. ante Harduin. *fraus.* *Quippe m. denarium s. empti: vendente f. t. denariis væneunt.*—36 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *in libras VI.* Gronov. et al. ante Harduin.

CAP. LV. 1 Cod. Dalec. *super Phœnicen.*—2 Margo edd. Dalec. et Gronov. *similis succo prægnans, lacrymæ, &c. harundinis.* *In hanc, &c.* Mox, pro *ortus*, quod servant codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. recentt. *ortum* exhibent edd. vett. et Gronov.—3 Chiffl. *Side.* Mox, Dalec. *Creta: minime, ex Amano.*—4 *Colore in q. &c. rufus, pinguis, et lentus* Dalec.—5 Diosc. *ἰρίνου*

NOTÆ

[a] *Millibus denarium*] Purum balsamum, *ἄκρατον*, vendente fisco in singulos sextarios trecentis denariis venibat. Institores, qui a fisco emebant, sic liquorem illum augebant, admixtis alienis succis, ut mille denarios facerent ex ea mensura, pro qua trecentos dedissent. Mille denarii, monetæ nostræ sunt libræ, ut vocant, omnino quadringentæ. Trecenti, libræ centum ac viginti.

[t] *In libras X. V.*] Ita Mss. Denarii quinque, quale cypri pretium esse diximus cap. 62.

[a] *Styracem*] In officinis *Storax*, gummi, seu lacrymæ induratæ, genus: sed illud perrarum, ac vix unquam adulterationis vitio carens.

[b] *Gabala*] Unde styrax Γαβαλίτης a Diosc. laudatur I. 79. De his oppidis in Geographicis egimus lib. V.

[c] *Arbor est*] Diosc. loc. cit.

[d] *In scobe*] Scobe arboris admixta, quæ vermiculorum erosione fit, adulteratur ea lacryma, atque adeo vilescit, sordetque. Diosc. loc. cit. et auctor libri de Simp. Medic. tom. XIII. operum Galeni, pag. 1000.

[e] *Pisidia*] Pisidiacum Ciliciumque styracem commendat etiam Diosc. loc. cit. Pamphylium Galenus de Antid. I. 14. pag. 889. cujus regionis oppidum Side. Sed hic Mss. omnes *Sidone* habent, præter Chiffl. Et vero de styrace Pamphylio mox dicetur.

[f] *Rufus*] Diosc. *ξανθὸς, καὶ λιπαρὸς, ῥητινώδης, rufus, pinguis, resinosus.*

furosus, et cano situ obductus. Adulteratur cedri resina vel gummi, alias melle,[5] aut amygdalis amaris: omniaque ea deprehenduntur gustu. Pretium optimo, X. VIII.[6] [g] Exit et in Pamphylia, sed acrior,[7] [h] minusque succosus.

LVI. Dat et galbanum [i] Syria in eodem Amano monte e ferula,[j] quam ejusdem nominis resinæ modo stagonitin [k] appellant.[1] Quod maxime [l] laudant, cartilaginosum, purum ad similitudinem Hammoniaci,[2] [m] minimeque lignosum. Sic quoque[3] adulteratur faba, aut sacopenio.[4] [n] Sincerum [o] si uratur, fugat nidore serpentes. Permutatur in libras, X. V.[5] [p] Medicinæ hoc tantum.

(male vulgo ἴρεως) ὑποσταθμῷ. *melle, et am.* Dalec.—6 Margo edd. Dalec. et Gronov. *optimo XVIIII.*—7 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *sed aridior* Gronov. et al. ante Harduin.

CAP. LVI. 1 Dalec. *e ferula ejusdem nominis resinæ modo, quam stagonitin appellant.*—2 Margo edd. Dalec. et Gronov. *thuris*, e Diosc.—3 *Hoc quoque* margo edd. Dalec. et Gronov.—4 Ita codd. et Editio princeps; *sagapeno* Gronov. et al. vett. item Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *hammoniaco* margo edd. Dalec. et Gronov. e Diosc.—5 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. item Vet. Dalec. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *in libras V.* Gronov. et edd. vett.

NOTÆ

Idem mox furfurosum improbat, τὸν πιτυρώδη.

[g] *X. VIII.*] Ita Mss. omnes. Denarii octo, Gallicæ monetæ asses sunt LXIV.

[h] *Sed acrior*] Sic Mss. Reg. Colb. Paris. non *aridior*.

[i] *Galbanum*] Retinet in officinis nomen.

[j] *E ferula*] Ex arbore ferulacea. Galenus de Fac. Simp. Med. pag. 240. Χαλβάνη, ὀπός ἐστι ναρθηκώδους φυτοῦ.

[k] *Stagonitin*] Ipsa resina, quæ galbanum dicitur, etiam σταγονῖτις appellatur, quod guttatim fluit: arbor eodem nomine, quod illam guttatim emittat. Σταγόνες *guttæ* sunt.

[l] *Quod maxime*] Diosc. III. 97.

[m] *Hammoniaci*] Quo idcirco permixto galbanum adulterari prodit Dioscorides, loc. cit.

[n] *Sacopenio* [*sagapeno*] In Mss. *Sacopenio.* Recte. Nam Sacopenio, quod est inferioris notæ, adulterari galbanum, simile veri est: cum sagapenum, quod pretii majoris est ac facultatis, adulterari galbano prodat auctor libri de Simp. Med. ad Paternianum, tomo XIII. operum Galeni, p. 999. 'Sagapenum,' inquit, 'est lacrymæ genus .... Hoc ipsum galbano aliqui adulterant, formatis ex eo guttulis ejusdem magnitudinis.' De utroque dicemus opportunius XX. 75.

[o] *Sincerum*] Nicander in Theriac. p. 4. et Diosc. loc. cit.

LVII. (XXVI.) Panacem[q] et unguentis[r] eadem gignit,[s] nascentem et in Psophide[1][t] Arcadiæ, circaque Erymanthi fontes, et in Africa, et in Macedonia: ferula[u] sui generis quinque cubitorum, foliis primo quaternis, mox senis[2] in terra jacentibus, ampla magnitudine rotundis,[v] in cacumine vero oleagineis, semine in muscariis[w] dependente, ut ferulæ. Excipitur[x] succus inciso caule messibus, radice in autumno: laudatur[y] candor ejus coacti. Sequens pallido statera.[*][3] Niger color improbatur. Pretium optimo in libras X. bini.[4][z]

LVIII. Ab hac ferula[a] differt, quæ vocatur spondylion,

[*] *Vilius pretium pallido est.*

CAP. LVII. 1 *Phocide* Diosc. *Phonea* Vet. Dalec.—2 'Lego, *primo ternis, mox quinis, &c.* sic enim oriuntur.' *Dalec.*—3 Margo edd. Dalec. et Gronov. *ejus recenter coacti. Sequitur pallor siccato.* Diosc. *ξηρανθεὶς κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν κροκίζει.*—4 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *in libras bini asses* Gronov. et vulgg.

NOTÆ

[p] *X. V.*] Ita Mss. Reg. Colb. et Chiffl. Denarii quinque, asses sunt XL.

[q] *Panacem*] Pharmacopolis *Panaces Heracleum* dicitur: ipsique Diosc. III. 55. Πάνακες Ἡράκλειον. Succus vero, Opopanax. Vide Charas. loc. cit. p. 297. De eo rursum, XXV. 11. Pingitur a Dodonæo, p. 305. a quo spondylium etiam alterum appellatur. Vidimus in horto Regio.

[r] *Unguentis*] Maxime irino. Vide Notas et Emend. num. 23.

[s] *Eadem gignit*] Syria nimirum. Theophr. Hist. IX. 10. Γίνεται δὲ περὶ Συρίαν.

[t] *Et in Psophide*] Diosc. loc. cit. De his regionibus in Geographicis egimus.

[u] *Ferula*] Arbor ferulacea peculiaris generis. Hæc descriptio totidem fere verbis extat apud Diosc. loc. cit.

[v] *Rotundis*] Ad folia ficulnea proxime accedentibus. Diosc.

[w] *In muscariis*] Muscarium dicitur ea veluti coma quarundam herbarum, in qua semina dependent, qualis est ferulæ, fœniculi, anethi, et similium. Σκιάδιον Dioscorides appellat loc. cit. quasi *umbellam: σκιάδιον*, inquit, *ἐπ' ἄκρου, ὡς ἀνήθου.*

[x] *Excipitur*] Diosc. loc. cit. et Theophr. Hist. IX. 10. Galenus opopanacem et ex radice pariter, et ex caule inciso colligi prodit de Simp. Med. Fac. lib. VIII. *Καὶ ὁ καλούμενος ὀποπάναξ γίνεται τῶν ῥιζῶν αὐτοῦ καὶ τῶν καυλῶν ἐκτεμνομένων.*

[y] *Laudatur*] Diosc. loc. cit.

[z] *X. bini*] Ita Mss. omnes. Denarii bini, asses sunt sedecim.

[a] *Ab hac ferula*] Hæc totidem verbis Diosc. III. 90. Σφονδύλιον, κ. τ. λ. Depingitur a Dalecampio Hist. Plant. VI. 22.

foliis tantum, quia sunt minora, platani [1] divisura.[b] Non nisi in opacis gignitur. Semen eodem nomine silis speciem [c] habet, medicinæ [d] tantum utile.

LIX. Dat et malobathron Syria,[e] arborem folio convoluto, arido colore:[1f] ex quo exprimitur oleum ad unguenta: fertiliore ejusdem Ægypto. Laudatius [g] tamen [2] ex India venit. In paludibus ibi gigni tradunt [h] lentis modo, odoratius croco, nigricans, scabrumque, quodam salis gustu. Minus probatur candidum. Celerrime situm in vetustate sentit. Sapor ejus [i] nardo similis esse debet sub lingua. Odor vero in vino suffervefacti antecedit alios. In pretio quidem prodigio simile est a X. singulis [j] ad X. CCC.[3] pervenire libras: oleum [4] autem ipsum in libras, X. LX.[5]

CAP. LVIII. 1 Gronov. *et platani.*

CAP. LIX. 1 Chiffl. *colore aridi soli.* Mox, cod. Dalec. *ex quo premitur;* Dalecampius vero legit, *ex quo paratur.*—2 Vox *tamen* deest in cod. Dalec.—3 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *a singulis ad CCC.* Gronov. et vulgg.—4 Codd. Dalec. et Chiffl. *folium.*—5 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *in libras LXX.* codd. Dalec. Chiffl. et Lang. *in libras LX.* edd. vett. et Gronov.

NOTÆ

[b] *Platani divisura*] Divisa sunt spondylii folia exiguis per ambitum incisuris, ut platani.

[c] *Silis speciem*] Hoc est, seselis, quod seli Romani veteres appellavere. Diosc. loc. cit. σπέρμα δ' ἐπ' ἄκρῳ ὅμοιον σεσέλει.

[d] *Medicinæ*] Ad quos usus adhibeatur, dicemus XXIV. 16.

[e] *Syria*] Hinc Horat. II. Od. 7. 'Coronatus nitentes Malobathro Syrio capillos.'

[f] *Arido colore*] In Chiffl. *colore aridi soli.*

[g] *Laudatius*] Et jam alterius generis malobathrum. Μαλάβαθρον Diosc. I. 11. Galenus de Fac. Simp. Med. l. VII. p. 205. aliique Græci appellant. Etiamnum in officinis 'Malabathrum,' et 'Folium Indum.'

[h] *Gigni tradunt*] Incerta id fama tradi haud obscure innuit: tradidit tamen Diosc. loc. cit. et ex recentioribus Dalecampius Hist. Plant. XVIII. 15. aliique: quos hallucinatos esse recte evincit Charasius in Pharmac. p. 294. ubi arboris ingentis folium esse ait in Cambaiæ regno aliisque Indiæ locis enatæ. Ante eum viderat Saracenus, in notis ad Diosc. fictitiam hanc esse Malobathri descriptionem, qualis a Dioscoride, et ab iis quos Plinius commemorat, nunc affertur.

[i] *Sapor ejus*] Diosc. loc. cit. et Charasius.

[j] *A X. singulis*] A denariis singulis. Denarius Romanus Gallicæ monetæ præstat asses octo. Trecenti, libras centum et viginti. Sexaginta denique, libræ viginti quatuor.

LX. (XXVII.) Oleum et omphacium[k] est. Fit duobus generibus,[1] et totidem modis, ex olea et vite: olea adhuc alba expressa: deterius ex druppa:[m] ita vocatur priusquam cibo matura sit, jam tamen colorem mutans. Differentia, quod hoc viride[n] est, illud candidum. E vite[o] fit psythia[2] aut amminea, cum sint acini ciceris magnitudine, ante Canis ortum. In prima lanugine[p] demetitur uva,[3][q] ejusque melligo.[r] Reliquum[s] corpus Sole coquitur. Nocturni rores caventur.[t] In fictili condita melligo colligitur:[4] subinde Cyprio ære servatur. Optima, quæ rufa, acriorque, et aridior. Pretium omphacio in libras X. VI.[5][u] Fit et alio modo, cum in mortariis uva immatura teritur: siccataque in Sole, postea digeritur in pastillos.

LXI. (XXVIII.) Eodem[a] et bryon[b] pertinet, uva populi

CAP. LX. 1 'Lego, *Unguentis idoneum et oleum omphacinum est. Fit quidem omphacium duobus generibus.*' Dalec.—2 Diosc. *Thasia.*—3 Chiffl. *juba.*—4 Cod. Dalec. *colitur.*—5 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *in libras XVI.* Chiffl. *in libras VI.* Gronov. et al. ante Harduin.

NOTÆ

[k] *Omphacium*] Ὀμφάκιον Dioscoridi I. 29. ita dictum, quia ex acerbis et immaturis uvis oleisve exprimitur. Catoni, oleum viride.

[l] *Fit duobus*] Genera sunt, olea et vitis: ex singulis generibus fit oleum duobus modis.

[m] *Druppa*] De hoc genere et nomine dicemus XV. 2.

[n] *Hoc viride*] Hoc, quod ex druppa fit: illud, quod ex alba.

[o] *E vite*] De his vitium nominibus dicemus XIV. 4. et 11.

[p] *Lanugine*] Hoc est, incipientis uvæ pubertate, ut dicetur XXIII. 4.

[q] *Uva*] In Mss. Reg. Colb. Chiffl. &c. *juba.* Male.

[r] *Melligo*] Cum ex effervescente succo ceu lanugo quædam in ambitu lateribus vasis adhæserit, tum ea pariter demetitur. Decuti in subjectum liquorem Diosc. jubet, III. 5. Plinius, seponi. Quid melligo esset, nec Ruellius intellexit de Nat. Stirp. I. p. 269. nec ante nos alii.

[s] *Reliquum*] Reliquus succus e vite expressus, sive omphacium ipsum, *le Verjus.* Sed hic parandi modus obsolevit.

[t] *Caventur*] Obstant enim, quominus spissescat, cogaturque. *Κωλύουσι γὰρ αἱ δρόσοι τὴν σύστασιν αὐτοῦ,* Diosc. III. 5.

[u] *X. VI.*] Denarii seni, asses octo et quadraginta monetæ nostræ.

[a] *Eodem*] Ad unguenta facienda, quæ ex sylvis petuntur.

[b] *Bryon*] Βρύον, quæ vox *muscum* sonat, Gallis *Mousse:* ut diximus cap. 51. A similitudine aliqua uvam in populo alba vocat, tum hoc loco, tum XXIV. 32.

albæ. Optima circa Gnidum aut Cariam, in sitientibus aut siccis, asperisque: secunda in Lyciæ cedro.[c] Eodem et œnanthe[d] pertinet: est autem vitis labruscæ uva: colligitur, cum floret,[e] id est, cum optime[1] olet: siccatur in umbra substrato linteo, atque in cados conditur.[2] Præcipua ex Parapotamia:[f] secunda ab Antiochia, atque Laodicea Syriæ: tertia ex montibus Medicis. Hæc utilior medicinæ. Quidam omnibus[3] præferunt eam, quæ in Cypro insula nascitur. Nam quæ in Africa fit, ad medicos tantum pertinet, vocaturque masaris. Omnibus[4] [g] autem ex alba labrusca præstantior, quam e nigra.

LXII. Est præterea arbor ad eadem[h] unguenta pertinens, quam alii elaten[i] vocant, quod nos abietem,[1] alii palmam,

CAP. LXI. 1 Vet. Dalec. *cum flore, cum optime;* Chiffl. *cum flore, id est, cum optime.*—2 Cod. Dalec. *ita cadis conditur.*—3 Ita codd. Regg. Brot. et Editio princeps. In aliis edd. ante Brotier, *omnibus iis.*—4 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Omnino* al. ap. Dalec. *Omnis* Gronov. et vulgg. Mox, margo edd. Dalec. et Gronov. *nigra est præterea, &c. pertinet.*

CAP. LXII. 1 'In Indice hujus libri Plinius non memoraverat *abietem.* Inde verba illa, *quod nos abietem,* spuria esse puto. Nec abietem, sed phœnicem elaten memorat infra Plinius XXIX. 13.' *Brotier.*

NOTÆ

[c] *Lyciæ cedro*] De cedro Lycia XIII. 11. *Βρύον τὸ ἐπὶ κεδρίνων εὑρισκόμενον ξύλων,* quod in cedrinis lignis reperitur, commendat etiam Galenus de Fac. Simp. Med. l. VI. p. 166.

[d] *Œnanthe*] Οἰνάνθη, inquit Diosc. V. 5. *καλεῖται ὁ τῆς ἀγρίας ἀμπέλου καρπὸς, ὁπότε ἀνθεῖ, vitis sylvestris, sive labruscæ fructus, cum floret:* qui maturitatem nunquam assequitur.

[e] *Cum floret*] In Mss. *cum flore.* Geopon. auctor V. 49. p. 161. *Ληπτέον τὴν οἰνάνθην .... παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ ἄνθους.* At Galenus VIII. 1. *κατὰ τόπους· Œnanthen appello,* inquit, *vitium sylvestrium germen cum floribus:* Οἰνάνθην δ' *ὀνομάζω τὸ τῶν ἀγρίων ἀμπέλων ἐκβλάστημα σὺν τοῖς ἄνθεσιν.* Palladium vide in Junio tit. XI.

[f] *Parapotamia*] De his regionibus lib. V. et VI. diximus.

[g] *Omnibus*] Non ad medicos tantum, sed ad omnes usus. Ita Mss. non *omnis.*

[h] *Ad eadem*] Unde unguentum *ἐλάτινον* apud Diosc. I. 54.

[i] *Alii elaten*] Diosc. I. 150. *Φοίνιξ, ἣν ἔνιοι ἐλάτην καὶ σπάθην, περικάλυμμά ἐστι τοῦ καρποῦ τῶν φοινίκων ἀκμὴν ἀνθούντων. Palma, quam nonnulli elaten,* (hæc vox Latinis et *abietem* sonat,) *aut spathen appellant, fructus palmarum adhuc florentium involucrum est.* Hæc in ipsam quoque arborem nomina cadere Plinius putavit: rectene an secus, an errore proprio, an eorum etiam qui ei præiverint, statuere haud proclive est. Quinetiam cum

alii spathen. Laudatur Hammoniaca maxime, mox Ægyptia, dein Syriaca, duntaxat in locis sitientibus odorata, pingui lacryma, quæ in unguenta additur ad domandum oleum.[j]

LXIII. In Syria gignitur et cinnamum, quod comacum [1] [k] appellant. Hic est succus nuci [2] expressus, multum a succo vero [3] cinnami differens, vicina tamen gratia. Pretium in libras, asses quadraginta.[l]

CAP. LXIII. 1 'Ita sæpius codd. quam *camacum*. Sic quoque in Indice. Hic Editio princeps habet *cariopon*.' Brotier. *camacum* Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *caryopon* Gronov. et al. ante Harduin.—2 Cod. Dalec. *nucis*.—3 Chiffl. *masculo vero;* Gronov. et al. ante Harduin. *a surculo veri cinnami*.

NOTÆ

ad unguenta spissanda addi lacrymam, quam hæc arbor exsudet, Plinius dicat, Dioscorides ad eum usum id involucrum adhiberi velit: non eandem arborem utrumque descripsisse, planum est: etsi vires in medicina utrique quædam affines.

[j] *Ad domandum oleum*] Ad cogendum, spissandumque: sic enim domatur oleum, cujus natura per se plus æquo fluida. Cave idcirco credas apud scriptorem Græcum *εἰς τῆψιν ἐλαίου* temere legisse Plinium, pro *εἰς στῦψιν ἐλαίου*. Nam in oleo *τῆψιν* nec imperitus quisquam fingere valeat, nec peritus intelligere.

[k] *Quod comacum*] Vide Notas et Emend. num. 24.

[l] *Asses quadraginta*] Qui denarii quatuor: nostræ monetæ asses triceni ac bini.

NOTÆ ET EMENDATIONES

AD LIBRUM XII.

NATURALIS HISTORIÆ

C. PLINII SECUNDI.

1. Cap. iii. *Et alias fuisse in Italia, ac nominatim Hispania, apud auctores invenitur*] Haud dubie Theophrastum signat, ut diximus, a quo hæc plane ad verbum accepta. Sic porro ille iv. 7. *Ἐν μὲν γὰρ τῷ Ἀδρίᾳ πλάτανον οὐ φασὶν εἶναι, πλὴν περὶ τὸ Διομήδους ἱερόν. Σπανίαν δὲ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ πάσῃ.* Non videtur porro relictus dubio locus, quin Plinius præpostere legerit, *ἐν Σπανίᾳ δὲ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ*, aut ita certe recitantem libertum audierit. Atque adeo genuina videtur vulgati codicis Pliniani lectio, quam et Mss. omnes tuentur: cum alioqui sic mutanda foret, ex vero Theophrasteæ orationis intellectu: *Et raras fuisse in Italia, ac nominatim in Adria, apud auctores invenitur.* Quod porro proxime antea legitur, *Rhegium in urbem*, sic conspirante consensu exhibent libri omnes: etsi has voces *in urbem* glossema esse arbitratur Fulvius Ursinus, in Append. ad librum P. Ciacconii, p. 99. Nec favet Ms. codex ullus, nec ratio ipsa, Pintiani conjecturæ, qui paulo post pro iis vocibus, *domus suæ miraculum*, substituit, *domui suæ umbraculum.*

2. Cap. iv. *Circa captæ Urbis ætatem*] Vetus Dalec. cod. *circa Capuæ urbis ætatem.* Male. Adeone enim insignes hujus urbis ortus, et Romanis commendabiles visi sunt, ut signandos inde fastos, et denotanda tempora Plinius putaverit?

3. Cap. v. *Academiæ Athenis, cubitorum XXXIII.*] Et Academiæ nomine Lyceum intelligi, et arboris amplitudinem *cubitorum XXXIII.* non, ut est hactenus editum, *XXXVI.* ex Varrone et Theophrasto didicimus. Sic enim ille de Re Rust. i. 37. 'Aliæ enim,' inquit ille, 'radices angustius diffunduntur, ut cupressi: aliæ latius, ut platani: usque eo, Theophrastus scribit, Athenis in Lyceo, cum etiamnum platanus novella esset, radices trium et triginta cubitorum egisse.' Theophrasti verba sunt ista, Hist. Plant. i. 11. *Ἥγε οὖν ἐν τῷ Λυκείῳ ἡ πλάτανος, ἡ κατὰ τὸν ὀχετὸν, ἔτι νέα οὖσα περὶ τρεῖς καὶ τριάκοντα πηχεῖς ἀφῆκεν, κ. τ. λ.*

4. Cap. xi. *Ficus ibi exilia poma*] In Chiffl. cod. *eximia.* Falso, cum et pauca et exilia ficum eam ferre poma constet, ex Theophr. quem Plinius

hoc loco transcribit. Sic enim ille, Hist. Plant. IV. 5. Ὀλίγον δὲ θαυμαστῶς τὸν καρπὸν, οὐχ ὅτι κατὰ τὸ τοῦ δένδρου μέγεθος. Et paulo ante: καρπὸν δὲ σφόδρα μικρὸν, ἡλίκον ἐρέβινθος, *pomum fert exiguum valde, ciceris magnitudine, similitudine fici*, ὅμοιον δὲ σύκῳ.

5. Cap. XIII. *Nec est gratior villarum prospectus*] Sic emendavimus ex Reg. 1. 2. et Paris. codicum auctoritate. Prius *ullarum* legebatur, Pintianus *vinearum* malebat. Villam pro vinea diminute dictum a Plinio suspicamur, quod ita exigere Theophrasti locus videtur, quem, cum hæc scriberet, habuit ante oculos. Sic enim ille, Hist. Plant. IV. 5. Φυτεύουσι δὲ ἐν τοῖς πεδίοις αὐτὸ κατ' ὄρχους· διὸ καὶ πόῤῥωθεν ἀφορῶσιν ἄμπελοι φαίνονται. *Seruntur in campis ordinatim: quamobrem eminus cernentibus vineæ esse existimantur.*

6. Cap. XIV. *Lenius utroque candidum*] Subintellige, *piper*. Ita Reg. 2. At in Reg. 1. *Levius*. In Chiffl. *lentius*. Ut ut est, imbecillius ac minus efficax noluit dicere, ἀσθενέστερον, ut Diosc. II. 189. sed minus acre, mitius, benignius, quale nos quoque gustu experti sumus.

7. Cap. XV. *Hæc in aqua cum semine excepta*] Radice nimirum expressa cum semine. Sic Oribasius, lib. XI. p. 205. 'Succus ex Lycio exprimitur tusis una cum frutice radicibus,' &c. Unde apparet scripsisse Diosc. I. 132. non, uti hodie legitur, χυλίζεται ἐκ τῶν φύλλων, sed ἐκ τῶν ῥιζῶν, quod Plinius ipse confirmat, XXIV. 77. 'Coquuntur in aqua tusi rami, radicesque,' &c. Idem Oribasius paulo post, ex semine quoque expresso, et in Sole siccato, confici succum tradit.

8. Ibid. *Vel rhus*] Prius in libris editis, *vel thus*, legebatur. At Mss. Reg. Colb. Chiffl. Paris. *vel rhus*: quod Plinianæ menti sane congruentius est: nam XXIV. 77. ubi hæc eadem fere de Lycio repetuntur: 'Adulteratur,' inquit, 'amaris succis, etiam amurca, ac felle bubulo.' At inter succos amaros nemo sane thus censuerit. Ex rhoë vero succum elici, qui Lycii similitudinem ac vim referat, auctor est Diosc. I. 147.

9. Cap. XVIII. *Item laurino folio*] In antiquissimis Mss. et probatæ fidei, Reg. 1. 2. Paris. &c. *Item lario folio.* Si Theophrastum audimus, unde hæc alioqui manasse dentur, *item nullo folio* scribendum fuit: sic enim ille Hist. Plant. IV. 5. Ἑτέραν δὲ ἄκανθάν τινα εἶναι· ταύτην φύλλον μὲν οὐδὲν ἔχειν· πεφυκέναι δὲ ἐκ μιᾶς ῥίζης....ὀπὸν ἐκρεῖν πολὺν, ὃς ἀποτυφλοῖ τὰ ἄλλα ζῶα πάντα. *Aliam autem esse spinam, folio nullo, radice singulari.... succum ex ea multum effluere, qui cæcitatem reliquis animalibus inferat, &c.*

10. Cap. XIX. *Bactriano nitor siccus*] Ita Mss. omnes, non, ut editi, *nidor*. Et forte rectius *nitor suus* cum Pintiano scripseris, hoc est, peculiaris ac proprius, ut statim sequitur, *Præterea suum pondus*. Sed siccum, ξηρὸν, Dioscorides commendat inprimis I. 80.

11. Cap. XXVIII. *Frutice myrtuoso*] Sincera hæc lectio est librorum omnium, tum Mss. tum etiam editorum: quam dum convellere Salmasius nititur, in Solin. p. 1069. ut *frutice botruoso* legat, et ab exemplarium fide temere discedit, et vocem invehit in Latinitatem, non modo Plinii stylo alienam, sed ceteris, quos quidem legi, scriptoribus incognitam, præter unum Apuleium, hominem Africanum, c. 66. in descriptione bryoniæ. Denique ταυτολογίαν Plinio perridiculam affingit: si sit hæc hujus loci sententia: alios ex Indica vite, alios ex βοτρυώδει frutice, quod plane idem est, amomi uvam nasci dixisse.

12. Cap. XXXII. *Tertiam partem minæ, hoc est, XXVIII. denariorum*] Sic restituimus ope codicum Reg. Colb. Chiffl. Paris. et Rigalt. quem Salmasius vidit, ipso prodente in So-

lin. p. 508. quanquam in libris vulgatis, *XXXIX.* Ciaconius de Ponder. p. 42. Agricola de Pond. lib. IV. p. 104. et Mariana de Pond. p. 66. *XXIX.* Hotomanus de Re Nummar. p. 114. et Pintianus *XXXIII.* reponere nituntur. Sed minæ voce, hoc loco Plinius, ut in prioribus Notis indicavimus, pro libra Romana abutitur: nec Atticam intelligit, quæ centum drachmarum fuit: cujus tertia pars proinde drachmæ *XXXIII.* fuere. Sic idem XIV. 21. quas 'mellis decem libras,' ad oxymeli concinnandum postulat, has ipse XXIII. 29. 'mellis minas decem' appellat.

13. CAP. XXXIV. *Crassiore, quam thuris*] Sic libri omnes, etiam Mss. Haud inanis tamen Dalecampii conjectura, legentis, *crassiore quam cruris.* Sic enim Theophr. Hist. Plant. IX. 4. *παχύτερον δ' ἢ κνημόπαχυς, crassiore quam sit sura hominis.*

14. CAP. XXXV. *Quarta, collatitia*] Ita libri omnes, etiam Mss. At cum nullum hic myrrhæ genus enumeretur, quod non a patria, in qua nascitur, nomen obtineat, præter istud, quid si legas, *Quarta Caucalitia?* Nam Diosc. I. 77. de myrrhæ generibus disserens, *ἡ δὲ Καυκαλὶς,* inquit, *λεγομένη, alia Caucalis nuncupatur.*

15. CAP. XXXVI. *Adulteratur, ut thura, resina*] A veterum omnium exemplarium consensu non discedo, quorum hæc constans lectio est: quanquam, si Dioscoridem unum in consilium advocem, (id quod quidam inconsulte facere ausi sunt, ut Plinium erroris insimularent,) legi posse videtur, *Adulteratur thure et resina:* sic enim ille I. 90. *δολοῦται δὲ λιβάνου καὶ ῥητίνης στροβιλίνης μιγνυμένων αὐτῇ.* At vero nunc respicit, ut diximus, ad eum locum auctor, in quo similiter adulterari thura scripsit.

16. CAP. XXXVII. *Strobon hoc vocant*] Ita Reg. et Colb. At in Indice libri hujus tum his ipsis codicibus, tum aliis consentientibus, *stobolon* legitur.

17. Ibid. *Sed hederæ flore deroso*] Rectene an secus senserint ii, quorum placita de ladano Plinius refert, qui ex hederæ succo, seu flore deroso, atque ex matutino rore, qui ex eodem flore decutitur, inhærescitque barbis hircorum, constare crediderunt, non est nostrum dijudicare, quod Plinius ipse reliquit in medio, rem indicans tantum, non judicans. Duo interim ausim affirmare: Primum, minime deceptum Plinium, ut Dalecampio aliisque visum est, neque *κισσοῦ,* hoc est, *hederæ,* pro *κισθοῦ,* hoc est, pro *cistho* frutice, apud scriptorem Græcum, unde hæc mutuatus sit, temere legisse: quoniam *ἐκ κισθοῦ* fieri ladanum Galenus affirmet de Fac. Simp. Med. lib. VII. pag. 191. Diosc. I. 128. aliique: nam alteram de ladano sententiam statim huic subjungit Plinius, quæ ex leda herba, seu verius frutice, nasci ladanum asseverat: est autem leda cisthi genus, ut diximus. Et de hedera ita veteres aliquos sensisse, testis adhuc est, cujuscumque demum is fidei est, auctor libri de Simp. Med. ad Patern. inter Galeni opera, tom. XIII. pag. 996. 'Aliquando etiam,' inquit, 'genibus et feminibus caprarum quæ hedera vescuntur, adhærens hoc ipsum ladanum invenitur,' &c. Nisi forte Plinium transcribit, quod ab eo scriptore factitatum non semel intellexi. Alterum quod subnotari non pigeat, istud est: multo minus Jos. Scaligerum audiendum, cum Epist. I. 17. ad Franc. Vertunianum, legi præcipit, *sphærulæ flore deroso:* ac *sphærulam σφαίριον* vocat, cisthi corymbum: nam et Mss. pugnant codices universi, et a Pliniano maxime stylo id abhorret. Nec minus confidenter ab exemplarium omnium fide discedit, dum ex iis verbis, *cum est rorulenta Cypros,* postremam hanc vocem *Cypros* expungit: aut cum pro *attractis funiculis, tractis* legit, et *funiculis* eradi jubet: etsi eam

vocem sententiamque Dioscorides his verbis præ se ferat, loc. cit. ἔνιοι δὲ καὶ τὰ σχοινία ἐπισύρουσι τοῖς θάμνοις, κ. τ. λ.

18. CAP. XLII. *Aut cui labat cortex*] Prius legebatur, *aut cui albet cortex*. Verum inter cinnamomi genera nullum memoratur, cui cortex sit albidus. In Mss. Reg. Colb. Paris. *cui labit cortex*. In Chiffl. teste Dalec. et in Tolet. teste Pintiano, *cui labitur*. Nos, propius literarum ductus et codicum vestigia secuti, *cui labat cortex*. Adjuvat mirum in modum Plinius c. 44. ubi in casia corticem, contra atque in cinnamo, levari et exinaniri, pretium esse ait: ubi *labare* codex Toletanus, Reg. et Colb. *levare* legunt.

19. CAP. XLIII. *Longitudine binum digitorum*] In libris editis, *binum cubitorum*, contra omnium exemplarium fidem, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. 3. Paris. &c. quodque haud paulo est gravius, contra Theophr. ipsum a quo hæc manarunt: sic enim ille Histor. IX. 5. Ὅταν οὖν τέμνουσι τὰς ῥάβδους, κατακόπτειν ὡς διδάκτυλα τὸ μῆκος, ἢ μικρῷ μείζω, κ. τ. λ.

20. CAP. LI. *Semine coriandri, candido, odorato*] Sic libri omnes tum Mss. tum editi ante Hermolaum, qui *flore candido* reposuit, ut Dioscoridi, vel ea saltem parte, cum Plinio conveniret. At sequitur statim, 'Coquitur hoc in oleo,' quod sane de semine accipiendum est. Itaque quod prætermisit Barbarus, Dalecampius confecit: dum ex eodem Diosc. *Coquitur hic* legi jubet. Nos in peregrina ignotaque arbore, invitis exemplaribus omnibus, aut nihil movendum, aut quærendum amplius, arbitramur.

21. CAP. LIV. *Toto die æstivo unam concham impleri justum erat. Omni vero fœcunditate e majore horto congios senos, minore singulos, cum duplo rependebatur argentum*] Sic totidem plane syllabis et apicibus libri tum editi, (etsi horum nonnulli *argento* male,) tum vero etiam Mss. Quæ tamen Budæo de Asse, lib. v. Salmasioque non placent. Ille, *anni vero fœcunditate e majore horto congios senos singulis annis, cum et duplo, &c.* Salmasius, p. 591. in Solin. *Concham impleri justum erat homini. Anni vero, &c.* At formam hanc loquendi, *impleri justum erat homini*, quo demum scriptore tuebitur? quo codice? Budæum coarguit Theophrastus, a quo hæc excerpta: sic enim ille Histor. IX. 6. Γίνεσθαι δὲ ἐκ μὲν τοῦ μείζονος παραδείσου ἀγγεῖα δώδεκα ὅσον ἡμιχόεα· ἐκ δὲ τοῦ ἑτέρου, δύο μόνον. *Impleri ex majore horto vasa semichoëa duodecim*, hoc est, congios senos: *ex altero vero duo tantum*, hoc est, congium unum. Est enim χοῦς Græcis, qui Romanis congius, ut alibi dicemus. Diosc. quoque I. 18. Ῥεῖ δὲ ὀλίγον, ὡς καθ' ἕκαστον ἔτος μὴ πλεῖον ἢ ἓξ ἢ ἑπτὰ χόας, κ. τ. λ.

22. Ibid. *Vitiatur et oleo rosæ, cypri*] In libris editis, *cyperi*, male. Nam Diosc. I. 18. Δολοῦται δὲ ποικίλως, οἱ μὲν γὰρ χρίσματα μίσγουσιν αὐτῷ, ὡς τὸ τερεβίνθινον, κύπρινον, σχίνινον, σούσινον, βαλάνινον, κ. τ. λ. Et vero Mss. Reg. Colb. Paris. Chiffl. *cypri* habent.

23. CAP. LVII. *Panacem et unguentis*] Reprehendit hoc loco Plinium Dalecampius: negat panacem unguentis utilem. At tuetur Plinium Theophrastus, qui ad unguentum irinum panacis radicem utilem esse testatur, propter suavitatem eximiam, Histor. Plantar. IX. 10. Χρήσιμος δὲ καὶ πρὸς τὸ ἴρινον μύρον διὰ τὴν εὐωδίαν.

24. CAP. LXIII. *Quod camacum*] Ita Mss. Reg. Colbert. Paris. Chiffl. &c. ubi *caryopon* substituit Hermolaus. In Indice hujus libri, *Comacum*. Libro XIII. c. 2. *comacum*: ubi Plinius Theophrastum transcribit, ut dicemus. Paulo post, *Multum a succo vero cinnami differens*; ubi libri editi, *multum a surculo veri*: Mss. *Multum masculo vero*. Salmasius parum sane apposite, p. 1307. in Solin. *multum a masculo viro*.